

T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

**CUMHURİYETE KADARKİ TÜRK ROMANINDA
DEĞERLER ÇATIŞMASI**

DOKTORA TEZİ
Şahmurat ARIK

Enstitü Anabilim Dalı: TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI
Enstitü Bilim Dalı : YENİ TÜRK EDEBİYATI

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Kâzım YETİŞ

EKİM – 2001

T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

CUMHURİYETE KADARKİ TÜRK ROMANINDA
DEĞERLER ÇATIŞMASI

DOKTORA TEZİ
Şahmurat ARIK

Enstitü Anabilim Dalı: TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI
Enstitü Bilim Dalı : YENİ TÜRK EDEBİYATI

Bu tez/...../ 2001 tarihinde aşağıdaki jüri tarafından Oybirliği/ Oyçokluğu ile kabul edilmiştir.

.....
Jüri Başkanı Jüri Üyesi Jüri Üyesi

.....
Jüri Üyesi Jüri Üyesi

ÖNSÖZ

Ulu bir çınar gibi büyüyüp üç kıtaya hükmeden Osmanlı İmparatorluğunun Batı medeniyeti karşısında zaafını hissedip onu tanımaya çalışması XVII. yüzyılın ikinci yarısına rastlar. XVII. asrın sonlarına gelindiğinde yüzyıllarca dikkate alınmayan Avrupa karşısında, “Devlet-i Âliyye”nin hiç de eski gücünde olmadığı idrak edilmiştir. Bu ise, Türk insanının kendine olan güvenini yitirmesine ve Avrupa medeniyetini teslimiyetçi bir anlayışla taklit etmesine yol açmıştır. Osmanlı devlet geleneği ve sosyal hayatında köklü değişimleri ifade eden bu yenilikler, sosyal yapıyı şekillendirip ona yön veren değerler sistemini etkilemiş; bu da ister istemez Osmanlı insanını sarsmıştır. Değerler bütünü söz konusu yeniliklerle bozulması, toplum ve topluma ait sosyal kurumları değiştirmiş; insanların birbirlerine olan tutumlarını etkileyerek zihni kutuplaşmalara yol açmıştır. Neticede, değer yargılarının bozulmasıyla meydana gelen bu kutuplaşma, Türk insanının davranışlarında, sosyal çevreleri ile olan münasebetlerinde davranış kalıplarının bozulmasına ve kişilerin kendi içlerinde veya çevredeki diğer kişi ya da kişilerle uyumsuzluğa girip çatışmasına zemin hazırlamıştır.

Özellikle Tanzimat döneminde Osmanlı aydını ve toplumunda yaşanan değişiklikler, edebiyatımıza da yansımış; Türk yazar ve okurlarının yeni türlerle tanışmasını sağlamıştır. Bu dönemde cereyan eden edebî yeniliklere baktığımızda nesrin önceki devirlere göre daha da geliştiği dikkat çekmektedir. Zira Batılı tarzda; roman, hikâye, makale, gazete ve dergi gibi asıl nesir sahaları, bu devirde ortaya çıkmıştır. Böylece Tanzimat sonrası dönemde birçok yenilikle birlikte, roman nev’i de edebiyatımızda ilk ürünlerini verir. Garp hikâyeleri tarzında eserler 1870’de Ahmet Midhat Efendi’nin neşrettiği “Kıssadan Hisse” ve “Letâif-i Rivâyât”ın ilk beş cüzü ile başlar. 1873’te başlayıp 1875’te biten Emin Nihat Bey’in “Müsâmeretnâme”si ikinci teşebbüstür (Tanpınar, 1985: 286). İlk Türk romanı olarak kabul edilen Şemsettin Samî’nin Taaşuk-ı Talat ve Fitnat romanından sonra asıl Ahmet Midhat Efendi bu sahada birçok eser vermiştir. Ahmet Midhat’ın ardından Namık Kemal de bu sahada unutulmaması gereken yazarlarımızdandır. İşte bu değişme devrinde Türk edebiyatına giren roman türü ilk roman yazarlarının kalemiyle devrin hususiyetine tanıklık etmiş, hem toplum yapısına; hem kurumların işleyişine; hem de bizzat yazarların kendisine ayna olmuştur. Kısacası yeniliklerin ayakta durmaya çalıştığı bir devirde, yeni bir tür edebiyatımıza

dahil olmuş ve içinde bulunulan şartların tesiriyle şekillenip topluma yön vermiştir. Bu bakımdan bu devirde yazılmış romanların kurduğu dünyada toplumsal değişimi ve bunun neticesinde meydana gelen değer çatışmalarını bulup çıkarmak devrin anlayışını göstermesi bakımından oldukça önemlidir. İşte bu sebeple, belli bir dönemde Türk insanının dünyaya bakış açısını, bir başka ifadeyle de insanımızın değer haritasını gösteren romanlarımızı “Cumhuriyete Kadarki Türk Romanında Değerler Çatışması” başlığı altında incelemeye çalıştık. Böylece ele aldığımız romanlar vasıtasıyla hem yazarları; hem de yazarların gözüyle bir devrin sosyal hayatını değerlendirmek istedik.

Bilindiği gibi insan hayatını ve toplumun kendi varlığını, birlik, işleyiş ve devamını sağlamak için üyelerinin çoğunluğu tarafından benimsenen, diğer insanları, tabiatı ve beş duyu dışında kalan unsurları anlamak ve hüküm vermek için ölçü olarak kabul edilen, bireylerin ortak duygu, düşünce, amaç ve menfaatlerini yönlendirip yansıtan temel ilkelere değer denmektedir. Yüzyıllarca süren bir birikim sonucunda günümüze kadar ulaşan değerler bütünü, insan ve toplum hayatını düzenleyip şekillendirmede önemli bir yere sahiptir. Çalışmamızda üzerinde durduğumuz değerler, değişik bakış açılarına göre ahlâkî, dinî, estetik, iktisadî, ilmî, siyasî ve sosyal olmak üzere gruplara ayrılıp farklı adlandırmalara tâbi tutulmuşlardır. Söz konusu değerleri tespit ederken daha çok Hilmi Ziya ÜLKEN’in “Bilgi ve Değer”(Tarihsiz), Stephen P. ROBBINS’in “Essentials of Organizational Behavior” (1989) ve Erol GÜNGÖR’ün “Değerler Psikolojisi”(1993) adlı eserlerinden faydalandık. Osmanlı devletinde ve sosyal hayatta meydana gelen değişiklikler, bahsettiğimiz değer yargılarının aşınmasına sebep olmuş, bu da Türk insanının davranışlarında, sosyal çevreleri ile olan münasebetlerinde davranış kalıplarının bozulmasına ve kişilerin kendi içlerinde veya çevredeki diğer kişi ya da kişilerle uyumsuzluğa girmesine zemin hazırlamıştır. Bunun neticesinde ise, “toplumdaki birey ve gurupların bilinçli olarak birbirlerinin amaçlarını engelleyip, çıkarlarının gerçekleşmesini önlemeye çalışmalarına”, daha kestirme bir ifadeyle de “çatışma”lara yol açmıştır. İnsanlar arasında meydana gelen bu değer çatışmaları, toplum hayatına olumsuz tesirlerde bulunmuş ve ister istemez edebî eserlere de yansımıştır. İncelediğimiz romanlarda bu durum rahatlıkla görülebilmektedir. Toplumun değer yargılarını yansıtan bu çatışmalar, devrin hususiyetine ışık tutarken aynı zamanda romanlarda da teknik olarak önemli bir görevi yerine getirmektedir. Zira

kahramanlar arası çatışmalar, romanların temasını oluşturmaktadır. Romanın teması, esas karakterin kendisini gerçekleştirmesi olduğuna göre, esas karakter ve onun çevresinde cereyan eden çatışmaları, romanın temasını şekillendiren unsurlar olarak görmek mümkündür. Temanın oluşmasında önemli bir görev ifa eden değer çatışmaları, bu vazifelerini genellikle çatışma sonunda ortaya çıkan neticeyle yerine getirirler. Bu yönüyle romanlarda yer alan değer çatışmaları, hem sosyal hayatı yansıtmaları; hem de romanın yapısındaki teknik hususiyetleri gibi birçok yönden oldukça önemlidir.

İncelememiz, ön söz, giriş, ahlâkî, sosyal, siyasî, dinî, estetik, iktisadî değer çatışmalarından sonra yer verdiğimiz sonuç ve kaynaklar adlı bölümlerden oluşmaktadır. İlmi değer çatışmaları ise, bu dönem romanlarında karşımıza çıkmaz. Ele aldığımız romanları, bu zamana kadar Türk romanının tam bir bibliyografyasının yapılamamış olması sebebiyle, romanla ilgili yapılmış çalışmalar ve kütüphane kataloglarından belirledik. Bibliyografyayı tespit ettikten sonra eserleri okuyarak değer çatışmalarını inceledik. Tabîî olarak hiç değer çatışması bulunmayan romanlara da rastladık¹.

Çalışmamızın “Giriş” kısmında, Osmanlı İmparatorluğunun tarihi gelişimini -özellikle XVII. asırdan itibaren- Türk romanını hazırlayan sebeplerin daha iyi anlaşılabilmesi için özetledik. Bu bölümde Osmanlı devleti ve insanında meydana gelen değişimleri nazara vererek toplumda meydana gelen çatışmaların temeline inmeyi amaçladık. Bu bölümün nihayetinde sosyoloji ve felsefe ilimlerinin de ilgili olduğu değer çatışmalarının romanlardaki kullanılış şekillerini ve roman içerisindeki fonksiyonlarını ele aldık.

Romanlardaki değer çatışmalarını incelerken, elde ettiğimiz değerleri romanlarda görünüş sıklığına göre ele aldık. Buna göre ilk sırayı ahlâkî değerler aldı. Bu çatışmayı, sosyal, siyasî, dinî, estetik ve iktisadî değer çatışmaları takip etti.

¹ Ahmet Midhat Efendi'nin **Felsefe-i Zenan**, **Gençlik-Teehhül**, **Karı Koca Masalı**, **Kismetinde Olanın Kaşığına Çıkar**, **Emanetçi Sıdkı**, **Can Kurtaranlar**, **Bir Acıbe-i Saydiyye**, **Ana-Kız**; Mehmet Celâl'in **Venüs**, **Rene**; Mehmet Münci'nin **Diyana**; Vecihi'nin **Feryat**; Ahmet Rasim'in **Kitâbe-i Gam**; M. Nazmi Fuat'ın **Zehrabe-i Kin**; Ahmet Reşat'ın **Altın Kuvveti**; Kâşif Dehri'nin **Mazlume**; Celâl Nuri'nin **Merhume** gibi romanlarında hemen hiçbir değer çatışmasına rastlanamamıştır.

Çalışmamızın 1. bölümünü ahlâkî değer çatışmalarına ayırdık. Romanlardaki değer çatışmalarına geçmeden önce bu değerler üzerinde kısaca durduk. İncelememiz sırasında bir yazarın çatışma tespit ettiğimiz ilk romanından başlayarak her bir eseri kronolojik olarak ele aldık. Bunu tamamladıktan sonra yazarın çatışma bulunan romanlarının listesini verdik. Hemen ardından da romanlardaki çatışma konularını, geçtikleri eser isimleriyle birlikte ifade etmeye çalıştık. Böylece bir çatışma konusunun aynı yazara ait kaç farklı romanda geçtiğine işaret ettik. Her bir yazarı bu şekilde inceledikten sonra bölüm sonunda genel bir değerlendirme yaptık. Burada, ahlâkî değer çatışmalarına yer veren yazarları, bunların çatışma geçen roman sayısını ve çatışma sayısını çatışma bulunan roman adedine bölerek bulduğumuz ortalama çatışma sayılarını tablo hâlinde topluca belirttik. Böylece romancılarımızı mukayese etme imkânımız oldu. Daha sonra ahlâkî değer çatışmalarının konularını, roman isimleriyle birlikte verdik. Böylece bir çatışma konusunun hangi yazarlar tarafından, hangi sıklıkla kullanıldığını göstermiş olduk.

İkinci bölümde sosyal değer çatışmalarını inceledik. Değer çatışmalarından önce sosyal değerler hakkında kısaca bilgi verdik. İncelememiz sırasında 1. bölümde olduğu gibi bir yazarın çatışma tespit ettiğimiz ilk romanından başlayarak her bir eseri kronolojik olarak ele aldık. Daha sonra yazarın çatışma bulunan romanlarının listesini vererek romanlardaki çatışma konularını, eser isimleriyle birlikte belirttik. Her bir yazarı bu şekilde değerlendirdikten sonra bölüm sonunda genel bir değerlendirme yaptık. Burada, sosyal değer çatışmalarına yer veren yazarları, bunların çatışma geçen roman sayısını ve ortalama çatışma sayılarını, tablo hâlinde topluca belirttik. Daha sonra sosyal değer çatışmalarının konularını, roman isimleriyle birlikte verdik. Böylece bir çatışma konusunun hangi romanlarda yer aldığını görmüş olduk.

Siyasî değer çatışmalarını 3. bölümde ele aldık. Siyasî değerler üzerinde kısaca durduktan sonra ilk iki bölümde takip ettiğimiz yollarla romanlarda geçen siyasî değer çatışmalarını inceledik. Bu bölümün sonunda da önceki iki bölümdeki gibi roman sayısı ve çatışma ortalamasını bularak bir değerlendirme yaptık. Bu bölümde değer çatışmalarının daha çok bir dönemde, II.Meşrutiyet devrinde, toplandığını gördük.

Çalışmamızın 4. bölümde dinî değer çatışmaları yer aldı. Diğer bölümlerde yaptığımız gibi burada da öncelikle bölümle ilgili değer hakkında öz bilgiler verdik. Daha sonra da dinî değer çatışmalarına yer veren yazarları sırasıyla inceleyerek genel değerlendirme yoluna gittik.

Estetik değer çatışmaları, tezimizin 5. bölümünü oluşturdu. Yine bu bölümde de söz konusu çatışmaları değerlendirirken daha önceki bölümlerde izlediğimiz metodu kullandık. İnceleme yaptığımız dönem itibariyle tespit ettiğimiz estetik değer çatışmalarının genelini güzel sanatlar üzerine olduğunu gördük.

İncelememizin son bölümünde iktisadî değer çatışmalarına yer verdik. Bu çatışmalar, çalışma konumuz içerisinde çok küçük bir paya sahip olmakla birlikte, bu kısımda da daha önceki metotları takip ederek neticeye ulaşmaya çalıştık.

Değer çatışmalarını altı bölüm hâlinde inceledikten sonra sonuç kısmında da çalışmamız boyunca elde ettiğimiz bilgileri ifade etmeye çalıştık. Burada öncelikle değer çatışmalarının konularını ve bunların geçtiği eser adlarını topluca verdik. Daha sonra, romanlarında değer çatışmalarına yer veren yazarları, yazarlara göre çatışma bulunan roman sayısını ve ortalama çatışma sayısını gösteren bir tablo oluşturduk. Aynı tablo içerisinde tüm değer çatışmalarını gösterirken bir yazarın hangi değerlere yer verdiğini ve toplam çatışma sayısını da belirtmiş olduk. Böylece hangi yazarımızın hangi değer çatışmasına daha fazla ağırlık verdiğini tespit ettik.

Değer çatışmalarının yazarlara göre genel dağılımını gösteren tablodan sonra değer çatışmalarının bir bütün halinde mukayesesini yapmak üzere iki şekle daha yer verdik. Bunlardan birincisinde sütun grafiğini kullandık. İkinci şekilde ise, elde ettiğimiz değerlerin yüzdeler halinde neyi ifade ettiğini vermeye çalıştık. Söz konusu tablo ve şekillerden sonra her bir değer çatışmasını, daha önce elde ettiğimiz bilgiler doğrultusunda özetledik.

Yukarıda ifade etmeye çalıştığımız değerlendirmelerden sonra iki tablo daha oluşturduk. Bunlardan birincisi, roman yazarlarının kahramanlara müdahalesiyle meydana gelen

yazar-kahraman çatışmalarını gösteriyor. İkincisinde ise, romanlarda tespit ettiğimiz, kahramanların yaşadığı iç çatışmalar, buna yer veren yazarlarıyla birlikte yer alıyor.

Çalışmamız sırasında incelediğimiz romanların hemen tamamına yakınında ilk baskıları esas aldık. Değerlendirmeler sırasında parantez içinde gösterdiğimiz sayfa numaraları bu baskılara aittir. Romanlarda geçen birçok yabancı kahraman ve yer adlarını Türkçe okunuşlarına göre aldık. Çalışmamızda yer alan metin aktarımlarında genellikle bugünkü imlâyı tercih ettik. Bu konuda Türk Dil Kurumu İmlâ Kılavuzu'na bağlı kaldık. Alıntılar, kaynak gösterme ve bibliyografyada gösterilen eserlerin kimliklerini, Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü'nün istediği kurallar çerçevesinde yaptık.

İncelememiz, değer çatışması tespit ettiğimiz 160 roman üzerine teşekkül etmiştir. Söz konusu romanlar, çalışmamız boyunca takip ettiğimiz sıralamaya göre kaynaklar kısmında yer almıştır. Ayrıca bu bölümde yararlanılan diğer kaynaklar da ifade edilmiştir.

Cumhuriyete Kadarki Türk Romanında Değerler Çatışması adlı çalışmamızda, elde edilen sonuçlarla ilgili olumlu ya da olumsuz herhangi bir eleştiride bulunulmamıştır. Yazarların romanlarında yer alan değer çatışmaları tespit edilip bir araya getirildikten sonra ortaya konularak istifadeye sunulmuştur.

Tez safhasında samimi fedakârlığından çokça istifade ettiğim, değerlendirmelerindeki titizliği ve çalışmam esnasındaki büyük desteği ile bu neticeyi kendisine borçlu olduğum Prof. Dr. Kâzım YETİŞ Hocama sonsuz şükranlarımı sunuyorum. Özellikle ders safhasında teşvik ve yardımlarını gördüğüm Prof. Dr. Necat BİRİNCİ, Doç. Dr. M.Fatih ANDI ve Yard. Doç. Dr. Erol ÜLGEN'i de unutmam mümkün değil.

İÇİNDEKİLER

ŞEKİLLER LİSTESİ.....	IX
TABLolar LİSTESİ.....	VIII
ÖZET.....	X
SUMMARY.....	XI
GİRİŞ.....	1
1. BÖLÜM.....	11
1.1. AHLÂKÎ DEĞER ÇATIŞMALARI.....	11
2. BÖLÜM.....	300
2.1. SOSYAL DEĞER ÇATIŞMALARI.....	300
3. BÖLÜM.....	395
3.1. SİYASÎ DEĞER ÇATIŞMALARI.....	395
4. BÖLÜM.....	456
4.1. DİNÎ DEĞER ÇATIŞMALARI.....	456
5. BÖLÜM.....	490
5.1. ESTETİK DEĞER ÇATIŞMALARI.....	490
6. BÖLÜM.....	512
6.1. İKTİSADÎ DEĞER ÇATIŞMALARI.....	512
SONUÇ.....	526
KAYNAKLAR.....	548
ÖZ GEÇMİŞ.....	567

TABLÖLAR

Tablo: 1.....	293
Tablo: 2.....	392
Tablo: 3.....	453
Tablo: 4.....	488
Tablo: 5.....	510
Tablo: 6.....	524
Tablo: 7.....	539
Tablo: 8.....	545
Tablo: 9.....	546

ŞEKİLLER

Şekil: 1.....540

Şekil: 2.....540

ÖZET

Türk edebiyatının XIX. yüzyıldan itibaren Batı edebiyatının tesiri altında kalması, Türk insanının diğer edebî türler yanında roman nev'iyle de tanışmasına imkân sağlamıştır. Bilindiği gibi XVIII. ve XIX. yüzyıllar, Osmanlı İmparatorluğunun en buhranlı yıllarıdır. Devlet iç ve dış tesirlerle hızla yıkılmakta, halk da ekonomik sıkıntılar ve siyasî kargaşalar içerisinde büyük bir kaosa doğru sürüklenmektedir. Toplum ayakta tutan tüm değerler alt üst olmakta, bu ise, Türk insanını değer çatışmaları içerisinde çekmektedir. Bu durum, ister istemez edebî eserlere de yansımış; yazarlar, içinde bulunulan hâli eserlerine taşıyarak çözüm yolları aramışlardır. Diğer edebî türler yanında roman nev'i de içinde bulunulan buhrandan nasibini almış ve söz konusu problemler, birçok romanın konusunu; hatta tezini oluşturmuştur. Biz bu sebeple, bunları dikkate alarak “Cumhuriyete Kadarki Türk Romanında Değerler Çatışması” konusunu tez olarak aldık. Bu vesileyle incelediğimiz romanlarda, ahlâkî, sosyal, siyasî, dinî, estetik ve iktisadî değer çatışmalarını tespit ettik. Söz konusu değer çatışmalarında ahlâkî değer çatışmaları % 60'lık bir oranla büyük bir ağırlığa sahiptir. Bunu %17'lik bir payla sosyal değer çatışmaları, %12 ile siyasî, %6 ile dinî, %3 ile estetik ve %2'lik bir payla da iktisadî değer çatışmaları takip etmektedir. Bu sonuçlara göre Türk romanının büyük oranda ahlâkî değer çatışmaları üzerine kurulduğunu söylemek mümkündür. Sosyal çatışmaların ekseriyeti evlilik öncesi eşler arasında aranan denlikle ilgilidir. II. Meşrutiyet devrinde oldukça fazla olan siyasî çatışmalar ise, daha çok II. Abdülhamit ve yönetimi etrafında oluşmuştur. Bunların dışındaki dinî, estetik ve iktisadî çatışmalar ise, oldukça azdır.

Değerler sisteminin karma karışık olduğu ve çatışmaların sıkça yaşandığı bir devirde Türk edebiyatına dahil olan roman türünü, sonuç olarak hem toplumsal değişimin bir yorumlayıcısı; hem de söz konusu değişimin bir vasıtası olarak görmek mümkündür. Bu nedenle, inceleme konumuz olan Cumhuriyete Kadarki Türk Romanında Değerler Çatışması, birçok ilim dalının edebiyatla olan ilişkisini ortaya koyması, insanımızın yaşadığı toplumsal değişimi ve bu değişimle doğan değer çatışmalarının Türk insanı üzerindeki tesirini göstermesi açısından fevkalâde bir öneme sahiptir.

SUMMARY

Turkish literature, being influenced by Western literature after the 19th century caused Turkish society to meet the novel besides the other literary masterpieces. As it is known, the 18th and the 19th centuries were the most critical years for the Ottoman Empire. In those centuries the government was collapsed by both interior and exterior forces. While the society was being swept away towards a big chaos in economical hardship and political disturbance. The values which stand the society became corrupted and this pulled the Turkish people into the value conflicts. Naturally, this state reflected to the literature and the authors carrying the situation to their works, tried to find solutions. Inevitably the novel was also affected as much as the other kinds so the problems mentioned formed the concept of the novel even its thesis. For this reason, taking into consideration all of these, we got “The Value Conflicts in Turkish Novel Till the Republic”(keywords) as thesis subject. Thus, we stated the ethic, social, political, religious, esthetic and economical value conflicts. It was found out that the ethic value conflicts had the share of 60 percent in these conflicts. It was followed by the social value conflicts with 17 percent, political with 12 percent, religious with 6 percent, esthetic with 3 percent and finally economical with the percentage of 2. According to these results, it's possible to say that the Turkish novel was established on the ethic value conflicts. The majority of the social conflicts is related to the equivalent between the couples. The political disturbances which were too much in the period of second Constitutional Monarchy were mostly occurred related to Abdülhamid the second and his administration. The religious, esthetic and economical conflicts apart from these were so little.

In such a period when the system of values was so complicated and the disturbances being occurred so often, the novel included in Turkish literature, it was possible to see it both as an interpreter of social change and a mean of the mentioned change. So, our subject of investigation “The Values Conflicts in Turkish Novel Till the Republic” has an extraordinary importance in respect of its statement the relation of several scientific

branches with literature, our people's social change and showing the influence of the conflicts on Turkish society.

GİRİŞ

“Modern Türk edebiyatı, bir uygarlık kriziyle başlar.”, diyen Tanpınar, Türk romanının doğuşunu bu medeniyet buhranının bir ürünü olarak görmüştür. “1826’da, yeniçerilerin ortadan kaldırılmasıyla başlayan ve 1839’da Tanzimat Fermanı’yla devlet müesseselerinin ve cemiyet bünyesinin yavaş yavaş Avrupalılaşmasına varan ve sırasıyla 1876’da Birinci Meşrutiyet, 1908’de İkinci Meşrutiyet devrelerini idrak eden bu medeniyet krizi, 1923’te Cumhuriyet’in ilânı, Ankara’nın başkent oluşu, Atatürk inkılâpları gibi kesin manzaralı safhalarla Türk cemiyetinin bugünkü durumuna kadar gelir.”(Tanpınar, 1992: 101). Tanpınar’ın bu ifadelerinden de anlaşılacağı üzere, Türk edebiyatına yeni türlerin girmesi, söz konusu “uygarlık krizi” dönemine rast gelmektedir. Bu sebeple Osmanlı imparatorluğu, dolayısıyla da Türk insanının buhranlar içerisinde kıvrandığı dönemlerde Türk edebiyatına dahil olan roman nev’inin yerli yerince anlaşılabilmesi için onu hazırlayan çalkantıların ele alınması gerekmektedir. Bu sayede bu türü doğuran sosyal şartlar daha iyi anlaşılacak; Türk romanının nelere tanıklık ettiği ve hangi şartlar altında şekillendiği daha rahat bir şekilde anlaşılacaktır.

Tarih boyunca birçok devletler kuran Türk milleti, Anadolu coğrafyasına yerleştiğinde dünyaya hükmedecek bir cihan imparatorluğu kuracağını belki de bilmiyordu. XIII. asrın sonlarına doğru küçük bir uç beyliği olan Osmanoğulları, kısa bir süre içerisinde üç kıtaya hükümran olan bir imparatorluk haline gelmiştir. Şark ve Garbı himayesine alan bu imparatorluk, söz konusu coğrafyada uzun müddet söz sahibi olmuş ve âleme nizam verecek bir konumda yüzyıllarca kalabilmiştir. Ancak Osmanlı İmparatorluğunun kısa zamanda ulaştığı bu hâl, XVI.yüzyılın ikinci yarısına kadar sürmüştür, bu dönemle birlikte sistemde bazı bozulma alametleri görülmeye başlanmıştır. XVII. yüzyılın sonlarına doğru uğranılan yenilgiler; Rusya, Venedik, Avusturya ve Lehistan ile imzalanan Karlofça antlaşması (1699), 1711 Prut bozgunu ve 1718’deki Pasarofça antlaşması da imparatorluk için yeni bir dönemin başlaması demektir.

XVIII. asra gelindiğinde Avrupa’da büyük değişikliklerin olduğu görülmektedir. Coğrafi keşiflerle iktisadî açıdan büyük bir güç elde eden Avrupa, Rönesans sayesinde

hemen her sahada büyük ilerlemeler kaydetmiş ve kültür birliğinin şuuruna ermiştir. Ayrıca feodal sistemin dar çerçevesinden de çıkarak yeni bir yönetim anlayışına sahip olmuştur. Bütün bunlara karşılık Osmanlı İmparatorluğunda, yönetim anlayışındaki yapılanma, ilmî hayat ve iktisadî nizam tamamen bozulmuştur (Tanpınar, 1985: 42).

Kötü gidişatı acı tecrübelerle fark eden devlet adamları, imparatorluğun tekrar eski günlerine dönebilmesi için neler yapılması gerektiğini düşünmüşler ve askerî sahada yapılacak ıslahatlarla durumun düzeltilebileceği neticesine ulaşmışlardır. Bu dönemde Avrupa'nın üstünlüğü resmen kabul edilmiş ve öncelikle askerî sahada düzenlemeler yapılarak Karlofça (1699) ve İstanbul Antlaşması (1700) ile kaybedilen toprakların geri alınması amaçlanmıştır. Bu fikir doğrultusunda II. Osman, Avrupa'daki yeniliklerden faydalanarak yeniçeri ocağını ıslah etmeyi ve tekrar üstün olmayı hedeflemiş; ancak bunda başarılı olamamıştır. III.Ahmet dönemine gelindiğinde Avrupa'nın üstünlüğü iyice anlaşılmiş ve çeşitli sahalarda çalışmalar yapılmıştır. Fransa'nın ilim ve teknikte ilerlemesini sağlayan noktaların tespiti amacıyla Batı'ya gönderilen ilk Osmanlı sefiri Yirmisekiz Çelebi Mehmet, bu dönemde Paris'e gitmiş ve Avrupa'yı yakından tanıma imkânı bulmuştur. Çelebi Mehmet'in yurda dönmesiyle de Batı'ya karşı hemen her sahada teslimiyetçi bir anlayış hâkim olmuş; Batı ve Batılı insan taklit edilmeye başlanmıştır (Karal,1940:19). Lâle Devri de denilen bu dönemde Avrupa'dan davet edilen mimar ve ressamlar vasıtasıyla Batı sanatı hakkında malûmat edinilmiş; oluşturulan Tercüme Kurulu vasıtasıyla da Batı'nın önemli eserlerinin Türkçeye çevrilmesi sağlanmıştır. Ancak Patrona Halil isyanı bu girişimlerin sekteye uğramasına sebep olmuştur.

XVIII. yüzyılın ikinci yarısında I.Mahmut ve III.Mustafa dönemlerinde de Avrupa'nın askerî uygulamalarının tatbikine çalışılmıştır. Bu iki padişahın yaptığı ıslahatları III.Selim de devam ettirir. Avrupa'dan haberdar olmak ve ilim noktasında Batılı ülkelerden faydalanmak gayesiyle Berlin, Londra, Paris, ve Viyana'da elçilikler açılır. Avrupa'yla ilgili ilk köklü değerlendirmeler bu elçilikler vasıtasıyla gerçekleştirilir(Karal,1940:24). Padişah, yeniçeri ocağına karşılık Nizam-ı Cedit'i kurarak bu askerlerin Fransız subaylarınca eğitilmesini sağlar. Yine Fransızların yardımıyla topçuluk, istihkâmcılık ve gemi yapımında eskiye nazaran büyük

gelişmeler olur. Başta padişah olmak üzere birçok devlet adamının da tesiriyle Osmanlı toplumunda Fransızca bilenlerin sayısı bir hayli artar. Ancak devlet adamlarının bu tavrı Kabakçı Mustafa isyanını(1807) doğurur ve Batı'nın ilim ve tekniğinden faydalanma isteği bir padişahın başını vermesiyle neticelenir (Tanpınar,1985:62).

Sultan II.Mahmut, amcası III.Selim'in başına gelenlere aldırılmayarak daha cesur adımlar atar ve Vak'a-yı Hayriye(1826) ile yeniçeri ocağını kaldırır. Açtığı yeni okullarda Fransa'dan getirttiği kitapları okutur. Takvim-i Vekayi adlı ilk resmi gazete yine bu dönemde kurulur ve ilk tahsilin mecburi olması, Avrupa'ya öğrenci gönderilmesi, kılık kıyafet düzenlemesi, posta teşkilatının kurulması ve nüfus sayımının gerçekleştirilmesi gibi yeni bazı icraatlarda da bulunulur. Bu gelişmelere bakıldığında ıslahat anlayışının sadece askerî alanlara hapsedilmediği, hayatın hemen her safhasında kendini göstermek istediği anlaşılmaktadır. Fikrî olgunlaşmanın bir göstergesi sayılan bu bakış açısıyla sadece askerî yeniliklerin kâfi gelmeyeceği anlaşılmış; yaşanan feci hadiselerin de yardımıyla topyekün bir diriliş için cemiyet bünyesinin idarî, iktisadî, hukukî, sosyal ve maarif alanlarında tamamıyla değiştirilmesi amaçlanmıştır.

Osmanlı imparatorluğunun Avrupalılaşıma yolunda belki de en kapsamlı hareketi Tanzimat Fermanı'nı(1839) kabul etmesiyle başlamıştır. Avrupa ve Rusya'nın baskılarıyla kabul edilmek zorunda kalınan bu ferman, Avrupalılaşımanın resmî bir program olarak ilân edilmesi anlamına da gelmektedir. Kabul edilen fermanla Osmanlı sınırları içinde yaşayan insanların can, mal ve namus emniyeti garanti edilmekte, vergi sistemi yeniden düzenlenmekte, askerliğin belli bir düzene bağlanıp kanun önünde eşitliğin sağlanacağı ifade edilmektedir. Ayrıca bazı maddelerle de padişahın yetkileri sınırlandırılmaktadır. Bu yıllarda tercüme odaları kurularak tercüme faaliyetleri sistemli hale getirilmiş ve Batı'nın tüm birikiminden istifade yoluna gidilmiştir. Rüştiye, idadî, kız sanat ve öğretmen okulları, Darülfünun ve Galatasaray Sultanîsi gibi okullar açılmıştır. Yine Osmanlı sosyal hayatında önemli bir yeri olan Ceride-i Havadis gazetesi yayın hayatına başlamış; Türk insanını yavaş yavaş Batı medeniyetine ısındıran tiyatro toplulukları da yine bu devirde yoğun bir faaliyete başlamıştır. Bütün bunlar ise, Batı'nın askerî ve idarî teşekkülleri yanında kültürünün de imparatorluk coğrafyasına hükmetmesi sonucunu hazırlamıştır. Elbiseler, ev eşyaları, mimarî ve dekor unsurları ile

insanlar arası ilişkiler “Avrupaî” bir şekil almıştır(Mardin, 1992:13). Bütün bu yenilikler Osmanlı toplum yapısını derinden sarsmış ve hemen her alanda Türk insanının içine düştüğü yenilmişlik hissiyle halkın kendine olan güvenini âdeta yok etmiştir.

Tanzimat Fermanı’nı, 1856 yılında ilân edilen Islahat Fermanı takip eder. İngiltere ve Fransa’nın baskılarıyla kabul edilen bu fermanla azınlıklara devlet okullarında okuma, kendi dillerinde eğitim-öğretim yapma ve devlet memuru olma imkânı verilmiştir. “Millet-i Hâkime” olan Müslümanlar, söz konusu düzenlemeyle imtiyazlı vatandaş olmaktan çıkarılır ve “sıradan” bir Osmanlı vatandaşı haline getirilirler. Tabî olarak bu durum, Müslüman halkta birtakım kırgınlık ve huzursuzlukların başlamasına sebep olur.

Tanzimat’tan 1856’ya kadar geçen süre zarfında devlet teşebbüsü ile başlayan hızlı Batılılaşma hareketi, imparatorluğun kurtarılabilmesi için tek çare olarak görülmüştür. Bu dönemde gerek halk, gerekse devlet adamları Batı’yı örnek almıştır. İçine düşülen taklitçilikle Batı’nın kalkınmasını sağlayan fikrî, sosyal ve ekonomik nedenlerin derinliklerine nüfuz edilememiş ve Tanzimat’ın ilânıyla artan Batı taklitçiliğinin getirdiği sosyal problemler giderek çoğalmıştır. Eski medrese ile yeni okulların eğitime devam etmesi ise, Osmanlı toplumundaki sosyal yapıyı sarsmıştır. Bu durum, Tanpınar’ın ifadesiyle memleketin “ruh bütünlüğünü” kırmış, alafranga ve alaturka tabirleriyle ifade edilen bir “ikilik realitesi” günümüze kadar ulaşmıştır(Tanpınar,1985:136). Neticede Islahat Fermanı’yla iyice su yüzüne çıkan kültür ikiliği, değer yargılarının aşınmasına sebep olmuştur.

Bütün bu olumsuzluklara rağmen imparatorluğun içinde bulunduğu maddî ve manevî buhranların izalesi amacıyla çareler aranmaya, fikirler üretilmeye devam edilmiştir. Artık değişen şartlar Osmanlı coğrafyasında da fikir akımlarının belirmesini kaçınılmaz hale getirmiş ve 1865-1867 yıllarında kurulan Yeni Osmanlılar cemiyeti, imparatorluğun kurtulabilmesi için Meşrutiyet’in ilânının şart olduğunu seslendirmeye başlamıştır. Bu çerçevede Midhat Paşa, Namık Kemal ve Ziya Paşa gibi aydınlar Osmanlı İmparatorluğu’nun bütünlüğünü korumak ve Avrupa devletlerinin azınlık haklarını bahane ile iç işlerimize karışmalarını önlemek için meşrutiyet sistemini

istemeye başlamışlardır. Bu amaç doğrultusunda farklı milletleri kaynaştırmak düşüncesiyle Osmanlılık fikri de ortaya atılmıştır. Bu hazırlık süreci ve birçok aşamalar neticesinde Yeni Osmanlılar, meşrutiyeti ilân edeceği sözü veren II.Abdülhamit'i tahta çıkarırlar. 23 Aralık 1876'da Kanun-ı Esâsî ilân edilerek meşrutî yönetime geçilir. Meclis-i Ayan ve Meclis-i Mebusan olmak üzere iki meclis oluşturulur; yürütme yetkisi padişaha, yasama yetkisi de meclise verilir. II.Abdülhamit, 93 Harbi'nin kötü sonuçlarını ve meclisteki azınlıkların meclisi kendi emelleri doğrultusunda kullanmasını göz önünde tutarak 1878 yılında meclisi tatil eder. Meclisin kapanmasından sonra Yeni Osmanlılar, padişah aleyhinde gizli çalışmalarda bulunurlar. Bu faaliyetlerin sarayın dikkatini çekmesiyle, Yeni Osmanlılara karşı sert tedbirler alınır ve bu durum ister istemez Osmanlı aydınının fikrî hürriyetine sınırlamalar getirir.

Yeni Osmanlıların umumen yakalanması ve sürgüne gönderilmesiyle bu hareket 1880'li yıllarda hemen tamamıyla kaybolmuştur. Yeni Osmanlıların ardından Genç Türkler de aynı amaçlarla siyaset sahnesine çıkarlar ve bir önceki siyasî cemiyetle aynı akıbete uğrarlar. Genç Türklerin hafiyelerce sıkı takibe alınması ve sürgün cezaları; siyasî fikirlerin yayılması ve okunmasını tabiatıyla durdurmuş ve düşünce hayatına olumsuz tesirlerde bulunmuştur(Kuran,1994:26). Böylece, söz konusu hareketinin dağıtılması, aydın kesimin içe kapanmasıyla sonuçlanmış ve devrin belli başlı edebiyatçılarının ideolojisinin “ütopycacı bireycilik” olmasını netice vermiştir(Berkes, 1978:374).

II.Abdülhamit'e karşı olan bazı aydın ve genç subaylar, meclisi yeniden açmak ve meşrutiyeti yeniden işlerliğe kavuşturmak amacıyla İttihat ve Terakki adında bir cemiyet kurarlar(1889). Bu cemiyetin kurucuları arasında İbrahim Temo, Abdullah Cevdet, İshak Sükutî, Mehmet Reşit gibi kimseler vardır. İttihat Terakki mensupları da Yeni Osmanlılar gibi takibata alınırsa da 23 Temmuz 1908'de meşrutiyetin tekrar ilân edilmesinde en büyük paya sahip olurlar. Bu başarı İttihat ve Terakki Cemiyetini dönemin en önemli siyasi gücü haline getirir. Yeni bir anayasa hazırlanır ve padişahın meclisi kapatma yetkisi elinden alınır(Tunaya,1996:47). Basın organlarının kurulması ve neşriyat sahasında faaliyette bulunulması serbest hale getirilir. Birçok dergiyle gazetenin doğmasına zemin hazırlayan hürriyet fikri, ölçsüzce yapılan yayınlarla anarşiye doğru kaymaya başlar. Mümtaz Turhan, hürriyet fikriyle ortaya çıkan bu

manzarayı memleketin istikbali açısından son derece olumlu bulur: “Bu devir, bundan evvelkilerine nisbeten çok daha kısa ve gâileli geçmiş olmasına rağmen manevî inkişaf ve fikir mahsulleri bakımından şimdiye kadar görülmeyen bir zenginlik ve derinlik arz eder. Sırf bu devre has fikir hürriyeti sayesinde, cemiyette mevcut ictimâî temayüller, kanaat ve telâkkiler, mübhem arzu ve temenniler, birbiriyle çarpışmak suretiyle birer fikir cereyanı halinde tebellür ederek ortaya çıkmışlardır. Onun için bugün kabul edilmiş hiçbir unsur yoktur ki o vakit üzerinde konuşulmamış, yazılmamış veya münakaşa edilmemiş olsun. Bu bakımdan müteakip devrin kültür değişmeleri için zarurî olan zihnî hazırlanma gibi istikbale ait en fena şartlar ve ihtimaller karşısında mücadele zihniyetinin fikrî temellerini bu devre borçluyuz.”(Turhan,1987:203). Bundan böyle Batılılaşma sadece kılık kıyafet taklidinden çıkmış, fikir akımlarının tesiriyle bireycilik, toplumculuk, sosyalizm, kapitalizm, hürriyetçilik, devletçilik, feminizm, pozitivism gibi konuların tartışılmasına dönüşmüştür. Bu fikirlerin tartışılmasında, özellikle de pozitivism ve materyalizmin gündeme getirilmesinde Genç Türklerin büyük bir payı vardır. Şükrü Hanioglu'nun da belirttiği gibi, Genç Türklerin yoğun faaliyetleri neticesinde “dinin büyük ölçüde belirleyiciliğe sahip olduğu bir toplumdaki tüm değerler sistemiyle çatışan bir aydın tipi” ortaya çıkmış ve doğal olarak bu da değer çatışmalarının şiddet kazanmasını doğurmuştur(Hanioglu,1981:8).

31 Mart Olayı ve II.Abdülhamit'in tahttan indirilip yerine V.Mehmet Reşat'ın geçirilmesi, Osmanlı imparatorluğunda yeni bir dönemin kapısını aralar. Bu hadiselerle İttihat ve Terakki tüm kontrolü ele geçirir. Ancak meşrutiyetten beklediğini bulamayan halkta, İttihat ve Terakki ile meşrutî yönetime karşı sesler yükselmeğe başlar. Meclisteki Hürriyet ve İtilaf partisi, yapılan ara seçimle İttihat ve Terakki'yi geride bırakarak yönetimi ele alır. Ancak, İttihatçılar bunu hazmedemez ve Bâb-ı Âlî Baskını(1913) ile iktidarı gasp ederler. Artık İttihat ve Terakki partisinin baskıcı devri başlamış; bütün bu olumsuz icraatlar, halk ve aydın kesimde hayal kırıklığına sebebiyet vermiştir.

Tanzimat dönemi devlet adamları ve aydın kesimi, takip ettikleri batılılaşma modeliyle tabana inen yolu bulamamışlardı. Buna Tanzimat sonrası aydını da dahil edilebilir. Yeni Osmanlılar ile İttihat ve Terakki devri bürokratları da halkla bütünleşmeyi bir türlü

sağlayamamışlardır. Batı tipi okullarda ferdî temaslar ve şahsî gayretlerle öğrenilen Batı medeniyeti, bu okullardan mezun olan aydınlar vasıtasıyla toplum hayatının derinliklerine sızmaya başlar ve toplum yapısında yeni bir sınıf oluşur. Bu sınıfı oluşturan bazı devlet adamları ve aydınlar, Batı'dan örnekler göstermek suretiyle Batı insanının değer yargılarını Türk düşünce hayatında inşa yoluna giderler. Bu durum, Osmanlı toplumunda siyasî ve sosyal alanlarda önemli değişimlerin yaşanmasını ve fikrî kutuplaşmaların doğmasını netice verir (Türkdoğan, 1985:49-50).

II.Meşrutiyetin başarısızlıkla neticelenmesi fikir hareketlerinin alevlenmesine vesile olmuş; Batıcı, İslamcı, Osmanlıcı ve Türkçülerin yeni fikirler ortaya koyarak çözüm yolları aramasında itici bir rol üstlenmiştir. Devletin düze çıkabilmesi için Batı'nın her yönüyle kayıtsız şartsız taklit edilmesi, İslamiyet'in hakkıyla yaşanması, unsuriyet yerine Osmanlılık fikrinin benimsenmesi veyahut da Türk unsuruna ehemmiyet verilmesi gerektiği gibi formüller teklif edilmeye başlanmıştır. Dolayısıyla bu fikir akımları aracılığıyla yeni bir sosyal reformun gerekliliği dile getirilmiştir. Zira uzun yıllardır beklenen siyasî değişim olmuş; fakat halk ve devlet yapısında herhangi bir ilerleme sağlanamamıştır. Bu sebeple siyasî değişiklikten ziyade toplum yapısına eğilmek gerektiği fikri yaygınlık kazanmaya başlamıştır. Bu buhranlar karşısında birçok yazar, çeşitli fikir akımlarına dahil olarak eserleriyle içinde bulunulan halden kurtulmanın çarelerini göstermeye çalışmış; bu vesileyle de bazı fikir akımları arasında yoğun tartışmalar yaşanmıştır(Ülken,1992:218). Tanpınar, "Türk Edebiyatında Cereyanlar" adlı yazısında, bu tartışmalara farklı bir açıdan yaklaşmış ve söz konusu çatışmaların modern Türk edebiyatının vücuda gelmesinde asıl âmil olduğunu ifade etmiştir: "Her biri cemiyetin ayrı bir realitesini karşılayan bu ideolojilerin etrafındaki mücadele, belki de modern Türk edebiyatının asıl tarihini yapar."(Tanpınar, 1992:101).

II.Meşrutiyet'in başarısızlığı, baskı rejimiyle halk ile aydın kesimin sindirilmeye çalışılması yurttaki karamsarlık rüzgarlarının esmesine sebep olmuş; bunlara ilâve olarak yeni birtakım olumsuzluklar baş göstermeye başlamıştır. Avrupa'daki milliyetçilik hareketlerinin yaygınlaşarak Balkanlara sıçraması Balkan savaşıyla neticelenmiş ve bu durum, Osmanlı İmparatorluğunu bir kez daha acı gerçeklerle yüz yüze getirmiştir. Balkan savaşıyla, Batı'ya bir kez daha boyun eğmek zorunda kalan devletin durumu ve

halkın içine düştüğü ümitsizlik ateşi, iyice körüklenmiş ve milletin sinesinde onulmaz yaralar açmıştır.

Fikir akımları arasındaki çatışmalar, vatan ve milletin kurtarılması yolunda Balkan savaşları sonrasında da mevcudiyetini devam ettirmiştir. Ancak I.Dünya savaşının patlak vermesiyle fikir hareketlerinin hız kaybettiği de görülmektedir. Bu dönemde bazı fikir akımları eski hızını tamamıyla kaybetmiş; buna karşılık Türklük ve Müslümanlık gibi kavramlar daha fazla rağbet görmeye ve bunları temsil eden akımlar revaç bulmaya başlamıştır. Destanlarla dolu Kurtuluş Savaşı, muzafferiyetle neticelendiğinde ise, Cumhuriyet ilân edilmiş ve Türk tarihinde yeni bir sayfa açılmıştır. 29 Ekim 1923'te Cumhuriyetin kabul edilmesi ve 1924'ten sonra hız kazanan ve hemen her sahada gerçekleştirilen inkılâplar çağdaş bir toplum için gerekli görülmüştür. Bundan böyle çağdaş Batı dünyası tamamıyla örnek alınmış ve güçlü bir Türk devleti için yola çıkılarak tüm toplum hayatını kuşatan siyasî, iktisadî, hukukî, sosyal ve eğitim alanlarındaki düzenlemeler uygulamaya konulmuştur.

Toplumunu ayakta tutan değerler sistemi, söz konusu içtimaî değişmelerle tüm sosyal hayatta yaralar almış, eski gücünü kaybetmeye başlamıştır. Kısacası, Türk insanının kültür çevresi ve tarihi gelişimiyle oluşturduğu sosyal hayat, yerinden sökülmiş; yerine bir başka kültür çevresinin oluşturduğu sosyal hayat yerleştirilmek istenmiştir. Bu ise, toplum hayatında derin kök salan değerler bütününe dışlanmasına sebep olmuştur(Türkdoğan,1996:89). Bilindiği gibi, bir kimsenin çeşitli insanları, insanlara ait nitelikleri, istek, niyet ve davranışları anlayıp muhakeme etmeye çalışırken başvurduğu kriterler bütününe “değer” denmektedir(Güngör,1993:19). Bu tarife bakıldığında değerlerin insan yapısında ne kadar mühim bir yere sahip olduğu açıkça görülmektedir. İnsan davranışlarının temelinde önemli bir hareket noktası oluşturan değerler, değişik bakış açılarına göre farklı adlandırmalara tâbi tutulmuşlardır. Bunlar, ahlâkî, dinî, estetik, iktisadî, ilmî, siyasî ve sosyal değerler olmak üzere guruplara ayrılmışlarsa da aynı bütünü parçaları şeklinde birbirleriyle sürekli bir ilişki içerisinde olmuşlardır(Robbins,1989:119). Sosyal hayatı şekillendiren ve yönlendiren değerler bütününe bu açıdan bakıldığında, Türk toplumunda meydana gelen sosyal değişimin,

toplumu kuşatan tüm değerleri etkilediği, bunun da kültürel problemleri beraberinde getirdiği görülecektir.

Türk toplumunun yüzyıllardan beri geçirdiği Batılılaşma evrelerinin toplumsal değişimi doğurduğunu; bunun da sosyal yapıyı değiştirdiğini belirtmiştik. Söz konusu durum, bir başka ifadeyle, toplum yapısını meydana getiren insan ilişkilerinin değişmesini, Türk insanının bakış açısının farklılaşmasını netice vermiştir. Böylece Osmanlı toplumuna giren yenilikler, toplum ve topluma ait kurumların değişmesiyle insanların birbirlerine olan tutumlarını etkilemiş ve bunun nihayetinde de kutuplaşmalara yol açmıştır. Değer yargılarının bozulmasıyla meydana gelen kutuplaşma, Türk insanının davranışlarında, sosyal çevreleri ile olan münasebetlerinde davranış kalıplarının bozulmasına ve kişilerin kendi içlerinde veya çevredeki diğer kişi ya da kişilerle uyumsuzluğa girmesine zemin hazırlamıştır. Bu durum ise, “toplumdaki birey ve grupların bilinçli olarak birbirlerinin amaçlarını engelleyip, çıkarlarının gerçekleşmesini önlemeye çalışmalarına”, daha kestirme bir ifadeyle de “çatışma”lara yol açmıştır(Baymur,1989:88). Böylece yüzyıllarca aynı coğrafyada, aynı kaderi paylaşan Türk insanı, Batı'nın örnek alınmaya başlanmasıyla köklü değer sistemini bir kenara bırakmış ve kendi arasında mücadele etmeye, daha doğru bir ifadeyle de çatışmaya başlamıştır.

Netice olarak, Lâle devrinden başlayarak Cumhuriyetin ilânına kadar özetlemeye çalıştığımız Türk insanının yaşadığı “uygarlık krizi”, ister istemez güzel sanatları da etkilemiş; özellikle Türk edebiyatına yeni türlerin girmesini sağlamıştır. Çalışma konumuz doğrultusunda roman türünü bu noktadan değerlendirdiğimizde bu nev'in, Tanzimat sonrası meydana gelen sosyal yapının bir uzantısı olarak oluştuğunu söylemek mümkündür. Bu çerçevede, edebî eserlerin sosyal bir belge olması, bu eserlerden hareketle sosyal tarihin ana hatlarının ortaya çıkarılması kolaylıkla sağlanabilmektedir(Wellek-Warren,1983:136). Nitekim Tanzimat döneminde yazılmaya başlanan romanlarda, yazarlar, içinde bulunulan sosyal buhranın farkına varmışlar ve ele aldıkları temalarla toplumsal değişimin temel sorunlarını dile getirmeye çalışmışlardır. Bu yönüyle Türk romanı, Osmanlı toplum hayatında hemen her alanda görülen değişimin bir ifadesi olarak kaleme alınmış ve Türk insanının edebî eserlere yansıyan bir görüntüsü olarak teşekkül etmiştir(Finn, 1984:12). Şerif Mardin de Robert

P.Finn'e paralel görüşler belirtmiş ve "Türk Modernleşmesi" adlı eserinde, "Osmanlı romanı, Türk modernleşmesini incelemek için az yararlanılmış bir kaynaktır, oysa birçok roman yazıldıkları zamana ait İstanbul seçkin çevrelerinin durumu hakkında bize önemli bilgiler verir. Bu kaynaklar, ayrıca, Osmanlı aydınlarının sosyal değişimin getirdiği sorunlara nasıl yaklaştıklarını da belgeler. ...ilk Osmanlı romanlarının büyük çoğunluğu toplumsal ve siyasal değişimin yarattığı sorunları inceleyen tezli romanlardır." diyerek sosyal değişimin tespitinde, roman türünün önemini dile getirmiştir(Mardin, 1992:30-31). Bu zaviyeden bakıldığında roman türünün toplumsal olaylardan etkilendiğini söylemek mümkündür. Bunun yanı sıra aynı konuya tersten yaklaşıldığında roman nev'inin toplum hayatını yönlendirmede büyük bir etkiye sahip olduğu da gözden kaçmayacaktır.

Buraya kadar ifade etmeye çalıştığımız parçaları birleştirdiğimizde değerler sisteminin karma karışık olduğu ve çatışmaların sıkça yaşandığı bir devirde Türk edebiyatına dahil olan roman nev'ini, hem toplumsal değişimin bir yorumlayıcısı; hem de söz konusu değişimin bir vasıtası olarak görmek mümkündür. Bu sebeple, bu bölümden sonra incelemeye çalıştığımız romanlar, hemen birçok ilim dalının edebiyatla olan ilişkisini ortaya koymasına, Türk insanının yaşadığı toplumsal değişimi ve bu değişimle doğan değer çatışmalarının insanlar üzerindeki tesirini göstermesi açısından fevkalade bir öneme sahiptir.

1. BÖLÜM

1.1. AHLÂKÎ DEĞER ÇATIŞMALARI

Bilindiği gibi insan hayatını ve toplumun kendi varlığını, birlik, işleyiş ve devamını sağlamak için üyelerinin çoğunluğu tarafından benimsenen, diğer insanları, tabiatı ve beş duyu dışında kalan unsurları anlamak ve hüküm vermek için ölçü olarak kabul edilen, bireylerin ortak duygu, düşünce, amaç ve menfaatlerini yönlendirip yansıtan temel ilkelere değer denmektedir. Yüzyıllarca süren bir birikim sonucunda günümüze kadar ulaşan değerler bütünü, insan ve toplum hayatını düzenleyip şekillendirmede önemli bir yere sahiptir. İnsanın içinde yaşadığı toplumda bu derece ağırlığa sahip olan değerler, değişik bakış açılarına göre ahlâkî, dinî, estetik, iktisadî, ilmî, siyasî ve sosyal olmak üzere gruplara ayrılıp farklı adlandırmalara tâbi tutulmuşlardır. Bu adlandırmalara bakıldığında değerlerin insan hayatını her yönüyle kuşattığı açıkça görülmektedir. Hemen her değerın ahlâkî unsurlar taşıması düşünüldüğünde ahlâkî değerlerin sosyal hayatta biraz daha ağırlık kazanacağı kolaylıkla anlaşılabilir. Meselâ ahlâkî bir değer, şahısların içinde bulunduğu durumlara göre siyasî, ilmî, iktisadî, sosyal ya da dinî bir değer olarak karşımıza çıkabilecektir. Bu sebeple ahlâkî değerler toplum hayatının dolayısıyla da millet hayatının devamında büyük bir role sahiptir. Bu değerler, insanların yükümlülükleri, hak ve ödevlerini, insanların içinde yaşadığı hukuk düzeniyle birlikte tesis etme gücüne sahiptirler. Ancak hukukî yükümlülük ve haklar topluma, kanun yapıp bunları yürüten mercilerce kabul ettirildiği yahut kabul ettirilmeye çalışıldığı halde; ahlâkî değerler, esas bakımından şahısların sorumlu olduğu toplum tarafından oluşturulmuş ve fertlerin benimseyip desteklemesiyle de kabul edilmişlerdir. İnsanların günlük hayatında ahlâkî değerlerin büyük bir ağırlığa sahip olduğunu daha önce söylemiştik. Şimdi birkaç ahlâkî değer ismi belirterek Türk romanında ahlâkî değerler üzerine meydana gelen çatışmaları incelemeye çalışalım: Doğruluk, sadakat, saygı, iffet, nezaket, mütevazilik, mertlik, meşru aile hayatı vb.

Ahmet Midhat Efendi'nin **Dünyaya İkinci Geliş yahut İstanbul'da Neler Olmuş** (1291) adlı romanında, III. Selim devrinde Nizam-ı Cedit ve yeniçeriler arasındaki mücadeleler, ilginç bir aşk hâdisesi etrafında okuyuculara sunulmuştur. Romanın en

önemli kahramanlarından Mesut Ağa, Veysel Efendi'nin kethüda ve vekilharcıdır. Mesut Ağa, zaman zaman kılık değiştirerek bazen Nizam-ı Cedit, bazen de yeniçeriler safında görünerek bilgi toplar. Ancak, Veysel Efendi'nin cariyelerinden Nergis, Mesut Ağa'nın bu sırrına vâkıf olmuştur. Mesut Ağa, sırrını öğrenen Nergis'i öldürmeye kıyamaz ve onu, Kulaksız Mehmet'in kayığıyla Hayırsız Ada'ya götürerek çıkış yolunu sadece kendisinin bildiği bir mağaraya hapseder. Yanına yiyecek bırakır ve bir daha onun yeryüzüne çıkamayacağını söyler. Ahmet Midhat Efendi, Mesut Ağa'nın şahsî çıkarı için böyle bir bencillik yapmasını affetmez ve onunla çatışır. "Taş yürekli Arap!"(10) der. Mesut Ağa'nın kendi güvenliği için böyle bir zulmü işlemesiyle ortaya çıkan bu çatışma, Mesut Ağa'nın esrarının ne kadar mühim olduğunu göstermesi açısından eserin kurgusunda önemli bir yere sahiptir.

Veysel Efendi'nin oğlu Osman, Nergis'e âşıktır. Ancak Nergis, Osman'dan habersiz bir şekilde önce esirciye satılmış sonra da Mesut Ağa tarafından bir mağaraya hapsedilmiştir. Nergis'i çok seven ve ortadan kaybolmasına dayanamayan Osman, eve kapanır ve yatağa düşer. Hatta intiharı bile düşünür. Mesut Ağa, evladı gibi sevdiği Osman'a acır ve bir daha yeryüzüne çıkmamak şartıyla onu da Nergis'in yanına hapseder. Osman'la Nergis, mağarada çıkmaya çalışırlarsa da bir türlü çıkış yolu bulamazlar. Yazar, Osman'ın da aynı hâle düşmesine üzülür ve Mesut Ağa'ya öfkelenerek onunla çatışır: "Hay merhametsiz Arap hay!.."(46). Bu çatışma, Mesut Ağa'nın acımasızlığını göstermiştir. Bu acımasızlığın romanın kurgusunda hangi tesirlerde bulunacağı hissettirilmiştir.

Mesut Ağa, Nergis ve Osman'ı hapsedtiği mağaraya Kulaksız Mehmet'in kayığını kullanarak belirli aralıklarla erzak taşır. Kulaksız, bir gün arkadaşı Balta Mustafa ile sohbet ederken Mesut Ağa'nın bir senedir Ada'ya gittiğini ve orada kızlarla eğlendiğini söyler. Bunun üzerine Balta Mustafa, Kulaksız'a Mesut Ağayı takip edip Mesut Ağa kabul ederse kızlarla gönül eğlendirmeyi; kabul etmezse de zorla kızlara sahip olmayı teklif eder. Kulaksız bu teklifi kabul eder ve bir plan hazırlarlar. Balta Mustafa, Kayığın içine saklanır. Mesut Ağa, her zamanki gibi erzak almış Ada'ya gitmek üzere Kulaksız'ın yanına gelmiştir. Yola çıkar ve Ada'ya varırlar. Erzak küfesini alan Mesut, mağaraya yaklaştığında Kulaksız ve Balta tarafından takip edildiğini fark eder. Arap

Mesut: “Sizin burada ne işiniz var?” der. Balta: “Sana misafir geldik hacı baba! Şu kızlar ile bugüncük de birlikte eğlenelim.” cevabını verir. Arap: (Gazapla) “Ne halt eder(siniz)?” Kulaksız: “Bu kadar vakittir seni buraya getiriyorum A hacı baba. Bir gün de beraber eğlenelim. Ne darılıyorsun. Senin yemeğin var ise işte bizim de rakımız var!”(54) der. Mesut Ağa bu konuşmalara çok kızar. Zira bu iki adamın zorla sahip olmak istedikleri Nergis’i kendi kızı gibi; Osman’ı da kendi oğlu gibi sevmektedir. Kayıkçı ile Kulaksız niyetlerinden vazgeçmeyince Arap Mesut, bu iki adamın niyetinin ne kadar kötü olduğunu anlar ve önce Kulaksız’ı sonra da Balta’yı hançerleyerek öldürür. Mesut Ağa’nın malûm kişilerle çatışması ve bunun neticesinde işlenen cinayet, romanın kurgusunu şekillendirmiştir.

Hasan Mellah yahut Sır İçinde Esrar (Ahmet Midhat Efendi,1291) romanı, geniş bir coğrafyada cereyan eden vak’alarla örülmüştür. Eserin kahramanlarından Madam İlya, kocasının Fransa’dan firar etmesiyle tamamen içine kapanır, daima onu düşünür. Hasan Mellah’ın Korsika’ya uğraması sırasında Hasan ile Madam İlya tanışırlar. Hasan, daha önce İlya’nın kocasına rastlamıştır. Bunu öğrenen Madam İlya, kocasını bulmak için Hasan’la seyahat etmeye karar verir. Gemi yoluna devam ederken Hasan, sevgilisini arayacak; Madam İlya da kocasını bulmaya çalışacaktır. Madam, yolculuğa başladığında iffet abidesi gibidir. Ancak Meliketü’l Bahr’de tayfa olan Trillo, İlya’nın aklını çelmeye, onu elde etmeye çalışır. Onunla uzun uzun sohbetler eder, kadının zihnini bulandırır. Yazar Ahmet Midhat Efendi, İlya gibi bir kadının ahlâk anlayışını sarsan Trillo’yu “habis” biri olarak görür ve onunla çatışır: “Bîçare Madam İlya,Trillo habisinden işittiği bu sözleri müddetü’l ömür kimseden işitmemiş olduğu için zihnine birdenbire durgunluk geldi. Şeytan herifin dermeyan ettiği şeyler zaten zayıf yürekli bir kadının zihnini gereği gibi çececek kuvveti haizdir.”(201-202).

İlya, daha Trillo’yla beraber olduğu gecenin sabahında pişmanlık duyar. Birgün önce melek gibi bir kadinken, bir gün sonra kendini ifrit gibi görmeye başlar. Bir müddet sonra, namusunu kirleten Trillo ile çatışmaya girer. Trillo, ona yine istifade yollu yaklaşmak ister. Ancak madam bunu şiddetle reddeder. Madam: “Ben melek gibi bir karı iken dört paralık orospu hâline koyan sen değil misin?” Trillo: “Benim ne kabahatim...” Madam: “Sus edepsiz, namussuz, utanmaz! Alçak!”. Trillo: “Lâkin bu

kadar da hakkınız ...” Madam: “Hakkım mı? Senin yüreğın üzerine bir bıçak sokup öldürmediğime dua etmiyorsun da... Alçak, namert! Bundan böyle elini eteğime sürmeğe mücaşeret eder isen cehennemın dibine gittiğın saat olduğunu bilmelisin!”. Trillo: “Pekâlâ canım. Bu kadar gadab ne lâzım ya?” Madam: “Hiddeti gadabı işte böyle. Sana bunu kat’iyyen söylüyorum. Beni güya şimdi tanımışa döneceksin. Beni berbat ettin Allah da seni berbat etsin hınzır.” (223) der. Sonra bayılır. Trillo ne yapacağını bilemez. Bir müddet sonra İlya’nın kocasını Marsilya limanında bulurlar. Ancak Madam İlya, namusunu kirlettiğinden, kocasına lâıık edepli bir kadın olmadığını söyler ve kendini gemiden aşığı atarak intihar eder. Trillo ise, ortalıktan kaybolur. Bu olay, romanın kurgusunda önemli bir noktayı teşkil eder. İntiharla sonuçlanan çatışma, İlya’nın Trillo’dan intikam almak için Hasan Mellah’la seyahata başlamasına vesile olur. Trillo, sonunda hak ettiğı cezayı bulacaktır.

Ahmet Midhat Efendi, macera romanı özelliğı taşıyan bu eserinde olayları ustaca düğümler ve aynı ustalıklıla çözer. Vak’anın düğümünde önemli bir fonksiyona sahip olan korsanlar, Akdeniz’de serbestçe dolaşmaktadırlar. Kaptanlığını Piyetro ve Zerno’nun yaptığı korsan gemisi bir ticaret gemisini soymağa hazırlanmaktadır. Karşılıklı top atışlarıyla kıyasıya bir mücadele başlar. Altı saat sonra ticaret gemisindekiler, durumun vehametini görürler ve gemide korsanların işine yarayabilecek her şeyi denize atarak gemiden uzaklaşmaya başlarlar. Korsan gemisinden de bir tekne iner, kaçanlar yakalanır. Gemide hiçbir şey kalmadığı anlaşılır. Piyetro, altı saatlik mücadele sonunda hiçbir şey elde edemez. Yakaladğı tayfaları geminin direklerine asarak gemiyi yakmak ve bunu seyrederek eğlenmek ister. Ancak Zerno buna karşı çıkar. İnsanların zevk için öldürülemeyeceğini söyler. Aralarında çatışma olur. Ancak neticede Piyetro’nun dediğı olur. Piyetro: “Bir şey geçmedi mi? Hiç olmaz ise eğlence olsun geçmedi mi? Hiç olmaz ise bu herifleri o geminin direklerine asıp gemiye bir ateş vererek ve yakarak seyrine bakmayacak mıyım?” (276) der. Piyetro, tayfalara emir verir ve ticaret gemisinin adamlarını geminin direklerine bağlatıp gemiyi ateşe verir. Adamları diri diri yanmaya başlar. Zerno, oldukça üzgündür. Bu çatışma Piyetro’nun zevk için adam öldürebilecek kadar cani bir insan olduğunu belirtmiştir. Zerno, bir korsan olmasına rağmen bu işkenceli ölümü onaylamaz. Hasan, onu gemisine kabul eder ve Zerno, iyi kalpliliğinin meyvesini Hasan’la dost olarak toplamaya başlar.

Ahmet Midhat Efendi, Piyetro'nun zevk için insanları yakarak öldürmesini bir türlü kabul edemez ve onunla çatışır: "O mel'unun çehresinde müessir-i mel'anetten başka hiçbir şey görülmediği halde tayfalara emretti... Ateş-i cevr içinde kebab olan bu bîçarelerin âvâze-i dilsûzları Zerno gibi bir haydutu dahi ağlatmış olduğu halde Piyetro'ya tesir etmek ve hiç olmazsa teskin-i gadaba medar olmak şöyle dursun o bîçareler cayır cayır yandıkça bu mel'un dahi gıcır gıcır diş gıcırdatıp tezyîd-i gadab ederdi."(276). Piyetro, gemide bulunanları bağlayıp ateşe verdikten sonra yananları zevkle seyrederek. O sırada İskenderiye'den dönmekte olan Hasan Mellah, olanları görür ve korsan gemisini topa tutarak korsanların hepsini yakalar. Yazarın yukarıdaki çatışması, romanın kurgusunda Hasan Mellah'ın duruma müdahalesi sonucunu doğurur. Piyetro, yaptıklarının cezasının ölüm olduğunu söyler ve kendi eliyle boynuna bağladığı bir kurşunla denize atlar. Böylece yazarın daima vurgulamaya çalıştığı adalet tecelli etmiş olur.

Ahmet Midhat Efendi, **Hasan Mellah yahut Sır içinde Esrar** isimli eserini yazdıktan sonra romanın neticesiyle ilgili istek ve itirazları dikkate alarak **Zeyl-i Hasan Mellah** (1292)'ı kaleme alır. Böylece yazar, daha önce bitirmiş olduğu romanını **Zeyl-i Hasan Mellah**'la tekrar başlatır. Hasan Mellah'ın adamlarından Alvenzo, Malta adasında Culya isminde kimsesiz bir kız görür ve hâline acıyarak ona yardım eder. Hatta zamanla ona âşık olur. Culya'yı, Cezayir'e Hasan Mellah'ın konağına getirir. Hasan Mellah'ın kayın pederi, Alfons, Culya'ya yaltaklanmaya başlar. Hatta sarkıntılık bile eder. Culya bunu hazmedemez, Alfons ile çatışır. Alfons yine birgün Culya'yı odasına çağırır ve kolundan yakalayarak kızı taciz eder. Culya, bu ahlâksızlığa dayanamaz ve Alfons'a tokat atarak: "Seni gidi çapkın ihtiyar seni! Ben seni baba yerine koymuş idim de her emrinin icrasını kendime şeref bilmekte bulunmuştum. Meğer sen çapkın bir herif imişsin! Utanmaz arlanmaz! Kır bıyıklarından da utanmıyor!"(652) der. Alfons: "Vay bre hınzır kaltak! Sen bana şamar atacak adam mısın? Seni vallah!". Culya: "Sus utanmaz! Ben şimdi Hasan Mellah'a, Kuzella'ya gidip senden şikâyet edeceğim. Konak içinde rezil olacaksın!" Alfons: "Rezil sensin! Aşifte! Razi olmayacak isen cevap ver. Şamarı ne halt etmeğe vuruyorsun? Ben senin şamar çocuğun muyum?" (652-653) der. Gürültüyü duyan Hasan, Kuzella ve Alvenzo hemen koşarlar, Culya'nın

imdadına yetişirler. Buradaki ahlâkî değer çatışması, birbirlerini sevdikleri halde mesafeli davranan Alvenzo ile Culya'yı farklı bir noktaya getirir. Müspet bir netice hasıl olur.

Alvenzo, Alfons'un Culya'ya sarkıntılık ettiğini öğrenince çok öfkelenir ve Alfons'la çatışırlar. Alfons: “Bu ne Allah'ı severseniz? Bu ne demek! Hem bu konağın babası olayım hem de yabanın maltız kaltağından şamar yiyeyim! Artık buna da tahammül mü edilir?”(653). Alvenzo: “Sen utanmıyor musun be ihtiyar? Hem babamız olasin hem de kimsenin kabul etmeyeceği denâetlere cesaret edesin!.. Hasan, Allah aşkına söyle be! Culya'yı telvis etmek istiyormuş. Buna insaf razı olur mu?”. Alfons: “Sana ne oluyor be? Sen ne karışyorsun?”(653). Alvenzo, gittikçe sinirlenir, bağırır. Sahibi olmayan nikâhsız bir kıza sarkıntılık etmenin, zorla sahip olmak istemenin kabul edilemeyeceğini söyler. Hasan ile Kuzella araya girerler. Çatışma sonunda Alvenzo ile Culya'nın evlenmesine karar verilir. Alvenzo ile Culya, Müslüman olup evlenirler. Böylece yukarıda verdiğimiz çatışma, olumlu bir sonuç doğurur ve romanın kurgusuna tesir eder.

Hasan Mellah, Numan ile İnşirah'ı sahte şahitlerle ayırmak isteyen Casim Bey ile diğerlerine meydan okuyarak, Numan lehinde meseleye el koymuştur. Ancak bu, pek çok düşman kazanmasına sebep olur. Casim Bey ile Pavlos, şahsî menfaatlarını engelleyen Hasan aleyhine ittifak kurarak Hasan Mellah'ı ortadan kaldırmayı plânlarlar. Yazar, kötü niyetli bu iki şahısla çatışır: “İki müfsit rezil birbirine sergüzeştlerini anlatmakla beraber derhal intikam tedbirlerine dahi müracaat eylediler...”(660). Bu çatışma, romanın kurgusunu belirler. Yazar, Hasan'a suikastte bulunulacağını bildirir ve öyle de olur.

Ebu'l Hümam, Mısır'ın zenginlerindedir. Tamahkâr bir insandır. Mısır'ın Fransızlar tarafından işgal edilmesi üzerine mallarını kaybetmemek için Fransızlara yaltaklanmaya başlar. Kızı Zehra'yı Fransız General Menu ile evlendirmeyi düşünür. Oysa Zehra, Süleyman adındaki delikanlıyı sevmektedir. General, Süleyman'ı tutuklatır ve sürgün eder. Zehra da Süleyman'ı unutarak General Menu ile evlenir. Yazar'ın ifadesine göre, Zehra için önemli olan Süleyman ya da Menu değil “koca”dır. Bu davranışı ahlâkî

bulmaz ve Zehra ile çatışır: “Vakıa Zehra, Süleyman için çok ağladı sızladı. Lâkin bu ağlayış sızlayış Süleyman’ın zâtı için değildi. Dosdoğrusunu isterseniz koca içindi. Süleyman, bir zalim tarafından teb’id edilip de ümidi kesildikten ve ona bedel koca bir Fransız generali kendisine rağbet eyledikten sonra niçin kabul etmesin? Amma bu denâ’et imiş! Denâ’ettir zahir! İşte bilmiş olunuz ki karıların bazı kere böyle denîleri dahi vardır. Bunu bilmiş olunuz da eğer bu denâ’etten dolayı Zehra’nın ölmesi lâzım gelecek ise onun için başka bir can tasavvur ediniz. Yoksa bu denâ’ete mukabil nefesine kastetmek yiğitliğini onda tasavvur etmeyiniz. Çünkü denâ’et ile cür’et ikisi bir yere sığmaz!”(694). Süleyman, Zehra’nın Menu ile evlendiğini öğrenince ikisini de öldürmek ister. Verdiğimiz çatışma, romanın kurgusunda suikaste zemin hazırlar.

Dominiko, Mısır’a vali olan Mehmet Ali Paşa ile Kölemen Beyi Murat Bey’i birbirine kırdırmak; kendisini de (İstanbul’a) bir Arap prensi olarak tanıtır Mısır’a vali olmak ister. Bunun için seviyor görüldüğü Şehame adlı genç kızı kullanmak ister. Ona âşıkmiş gibi görünür, oysa niyeti gönül eğlendirmektir. Niyetini ona açar ve hedeflerine ulaşmak için Şehame’nin de fedakârlık etmesini, yeri geldiğinde Mehmet Ali Paşa’nın da Murat Bey’in de koynuna girmesini ister. Şehame ise buna razı olmaz, maddî çıkarlar, dünyevi hedefler için namusun kirletilemeyeceğini söyler, çatışırlar. Dominiko: “Amma nasıl erkeğin koynuna girmek onu bilir misin? Meselâ Murat Bey’in! Meselâ Mehmet Ali’nin! Meselâ Elfi Bey’in! Şöyle bir erkek!”(733). Şehame: “Canım o nasıl olur?”. Daha sonra Dominiko: “İşte ben razı oluyorum. Hatta emreden de benim. Ben sana ne dedim? Ya muvaffak olmak ya gebermek derecesini göze aldırırım dedim. Artık benim için bu kadar fedâkarlığa mukabil bu...” Şehame: “Bu fedakârlık en büyük bir fedakârlıktır. İnsan ölümü göze adlırır da bunu kabul edemez. Hiç maşukasını başka bir herifin koynuna.”(733). Dominiko: “Canım bu itikat artık aşta, muhabbette ifrata varan şaşkınlığın itikadıdır. Büyük adamlar veyahut büyüme isteyenler böyle şeylere ehemmiyet bile vermezler.”der. Bir iki söz teatisinden sonra Şehame: “Başka bir kız bul!” der(734) ve maddî çıkar elde etmek için namusunu kirletmeyeceğini söyler. Ancak Dominiko, şeytana papucunu ters giydiren cinstendir ve kızın peşini bırakmaz. Şehame’nin Dominiko’nun isteğine boyun eğmemesiyle yaşanan bu çatışma, romanın kurgusundaki bazı vak’aları hazırlar. Dominiko, bu çatışmayı müteakiben Mehmet Ali Paşa tarafından yakalanır ve zindana atılır.

Şehame, Dominiko'nun eski sevgilisidir. Dominiko, gönül eğlendirmek ve kötü emellerine alet etmek için Şehame'yle ilgilenir. Şehame bunu sonradan anlar. Mehmet Ali Paşa'nın odalığı olduktan sonra Dominiko'nun kötü amaçlarına hizmet etmek istemez. Hatta Dominiko bir şişe zehir vererek ondan Paşa'yı zehirlemesini ister. Şehame bunu kabul etmez. Mehmet Ali, Dominiko'yu hapsettirir, Şehame'nin sadakatini anlamak için onu da Dominiko'nun yanına gönderir. Dominiko, Şehame'ye uygunsuz tekliflerde bulunur. Şehame ise, birinin odalığı olan bir kadının başka bir erkekle beraber olamayacağını ve böyle bir ilişkinin ancak fuhuş kelimesiyle karşılanacağını söyler. Ahlâkî bir çatışma ortaya çıkar. Dominiko: “Şey... Vallah Şehame! Sen beni dinlemiş olsan böyle yapmaz idin. Evet! Bu hayat dahi hayattır. Biraz perhizkarane gider isek biz burada iki ay daha yaşayabiliriz. Mademki öleceğiz gel bari şu iki ayı zevkle safa ile geçirelim. Zati dünyada ölmeyecek kim var? Hatta naz ve nimet içinde bulunanların bile iki ay yaşayacaklarına ellerinde senetleri yoktur.”(756) der ve Şehame'nin beline sarılmak ister. Şehame: “Mehmet Ali'den sonra kendime erkek eli değıdirmemeğe ahdeyledim. Yıkıl mel'un. Zati başıma açtığın işler elvermedi de bir de mezar içinde bana fuhuş teklifine mi kalkışıyorsun?” (756) der ve Dominiko'yu yanına yaklaştırmaz. Bu çatışma romanın kurgusunu belirler. Şehame, sadakatinin mükâfatını görür, Dominiko ise, bir daha Mısır'a gelmemek kaydıyla affedilir. Bu affediliş, romanın kurgusuna yeniden yön vermiştir. Çünkü Dominiko, serbest bırakıldıktan sonra da cürüm işleyemeye devam edecektir.

Hüseyin Fellah (1292), Ahmet Midhat Efendi'nin macera romanı şeklinde kaleme aldığı bir diğer eserdir. Roman; zifiri karanlıkta, şimşeklerin çaktığı, şiddetli rüzgarların estiğı ve denizin kabardığı bir yaz gecesinde Şehlevent ile annesinin yaşadığı korkunç bir olayla başlar. Şehlevent ile annesinin başına gelen feci hadiseler, Şehlevent'in annesini madden kurtarmak için, kendi rızasıyla Mısır'a cariyeye olarak satılmasıyla doruk noktasına ulaşır. Daha sonra Mısır'dan Tunus'a, oradan da Cezayir'e satılır. Dayızâde Ahmet Bey'in evinde cariyeye olur. Dayızâde, Cezayir'de kendini veli biri olarak tanıtır; fakat geceleri, adamlarıyla eşkıyalık yapmaktadır. Niyeti, yüyük bir servet elde edip Cezayir dayısı olmaktır. Bu amaçla çiftlik sahibi olan Hüseyin Fellah'ın servetine göz diker. Ancak Hüseyin Fellah, çok yiğit birisi olduğu için öncelikle onu

kendileri gibi eşkıya olmaya ve Cezayir Dayısı olmak için servet toplamaya davet edeceklerdir. Eğer bunu başaramazlarsa, Hüseyin Fellah'ı öldürüp malını talan edeceklerdir. Hüseyin'e bu teklifi yani haydut olmayı söylediklerinde aralarında çatışma olur. Hüseyin Fellah, eşkıyalık yaparak haksız kazanç elde etmeyi ahlâken doğru bulmaz. Hüseyin, Ahmet'e hitaben: "Kardaşım! Ben Frengistana İspanya ile İtalya ile Mısır ile Fas'la yavaş yavaş ahz ve atamı yoluna koymaktayım. Her taraftan riayet her taraftan emniyet görüyorum. Haydutluğa ihtiyacım olmadığı gibi âlemin canına malına tasallut etmeği de yiğitlik saymam. Keşke sizin de bu yolda bulunduğunuzu öğrenmemiş olsa idim. Cihanın canını yakarak kazanılan paradan ne hayır görülür? Cezayir'e dayı olmanın da bir zevkini bulamam. On beş gün dayılık etmek için canımı dişime takacağıma ..." (122) Ahmet'in adamı Kanduru, Hüseyin Fellah'ın sözünü keserek: "Canım biz sizden va'z u nasihat istemiyoruz. Biz nasihatımızı almışız." (122) der ve Hüseyin'i iknaya çalışır. Aralarında bir müddet daha konuşma olur, Hüseyin'i razı edemezler. Bu çatışma romanın kurgusunu belirler. Bu andan itibaren Hüseyin'in düşmanları artar ve hayatı tehlikeye girer. Ahmet, adamlarına işaret eder, Hüseyin'i Ahmet Bey'in evinde yatırıp onu öldürmek isterler. Ancak Ahmet Bey'in evinde cariye olan Şehlevent, olacakları bildiğinden Hüseyin'i kaçıtır ve onun canını kurtarır.

Dayızâde Ahmet Bey ve adamları bir gece çöle çıkarlar. Yolda bir ihtiyara rast gelirler. İhtiyar, Ahmet Bey'i veli bir insan olarak tanıdığından ona dualar eder. Bunun üzerine Ahmet Bey, ihtiyarı öldürür. Ahmet Bey'in adamlarından Kulaksız, Ahmet Bey'le çatışır. Suçsuz yere bir insanın hayatına kastetmenin doğru olmadığını söyler, efendisine isyan eder. İhtiyar: "Ey Ahmet Bey! Galiba bir mesirede akşam etmiş olmalısınız ki yolu geceleyin katediyorsunuz! Dünya size mübarek olsun seydi! Allah afiyetinizi arttırsın! Ben de ihtiyar olduğum için gündüz sıcakta yol yürüyemediğimden gece yürüyorum!" der. Ahmet Bey, ihtiyarı dinledikten sonra, ona doğru atını sürer ve yaklaşınca elindeki tabancayla ihtiyarın beynini dağıtır. Buna, kulaksız çok hiddetlenir. Kulaksız: "Şimdi bu adamdan ne istedin a beyim! Bîçare ihtiyar sana bir fena lâkırdı söyledi mi? İşte ben kızarım ama buna kızarım! Bak bak zavallının beyni nasıl dağıldı? Nefes bile alamadan gitti!" (132) der. Ahmet: "Senin aklın ermez kocakulak!" diyerek sebebini açıklarsa da Kulaksız'ı ikna edip yatıştırılmaz. Bu çatışma, Ahmet Bey'in şahsiyetini nazara vererek Hüseyin'in nasıl düşmanları olduğunu gösterir.

Ahmet Bey; Şehlevent'i Tunus'tan getirtip cariye yapmıştır. Şehlevent, Ahmet Bey'in hiçbir işini aksatmadan yapar. Civelek Mustafa da altı yeniçeriyi öldürerek Cezayir'e kaçan genç bir yeniçeridir. Ahmet Bey, Civelek Mustafa'yı da çarşı işlerini görmesi için hizmetkâr alır. Şehlevent, güzel bir kız olduğu için Civelek, ona meyillenir ve onu elde etmeye çalışır. Ancak, ona her yaklaştığında Şehlevent'ten tokat yer. Bu sebeple aralarında çatışma olur. Şehlevent, bir erkekle gayrimeşru bir ilişkiye giremeyeceğini şiddetle ihtar eder. Civelek: “Yine mi şamar? Yine mi merhametsizlik?”(147) Şehlevent: “Evet her zaman şamar! Her ne vakit hududu tecavüz eder isen hep şamar! Senin benim üzerimde ne hakkın var? Ben senin nikâhlın mıyım? Nişanlın mıyım? Fakat keyfine göre hareket etmedim diye bana vaat eylediğin hizmeti yapmaz ve alçakcasına bir suretle öldürülecek olan bîçare Hüseyin'i kurtarmaz isen, işte o zaman senin de nazarında haydutlardan hiçbir farkın kalmayacaktır.”(147) der. Civelek Mustafa, Şehlevent'ten bir buse alamaz. Şehlevent aralarında bir bağ olmadığı için Civelek'in kendisine yaklaşmasına izin vermez. Şehlevent'in bu tutumuyla yaşanan ahlâkî değer çatışması romanın gelişimine katkıda bulunur.

Civelek Mustafa, Şehlevent'e âşık olmuştur. Onunla beraber olmaktan, onu seyretmekten, onunla konuşmaktan büyük lezzet alır. Hatta daha önceki sert uyarılarına rağmen ona dokunmayı, ondan bir buse almayı bile hayal eder. Şehlevent, Ahmet Bey'in evinde dilsiz rolü yaptığı için, sadece Mustafa'nın yanında konuşur. Aralarında herhangi bir bağ olmadığı için ilişkilerinin gayrimeşru olacağını bilir ve onu hep reddeder. Birgün yine aynı amaçla Şehlevent'in odasına gelen Civelek, yine aynı cevabı alır ve aralarında yeni bir çatışma yaşanır. Şehlevent: “Odana gidecek isen git. Şimdi dilsizce bir yaygara koparırım da Ahmet Bey uyanır seni yerin dibine sokar.” (188) der. Civelek, kıza oldukça hiddetlenir ve onu korkutmak için: “Ben de senin dilsiz olmadığını meydana koyarım”(188) der. Şehlevent: “Bunu artık kimseye inandırmak mümkün değildir. Sonra kendi hakkındaki şüpheyi arttırmış olursun.”(188) der. Civelek, Şehlevent'i tehdit ettiği halde yine de onun fikrini değiştiremez. Böylece Civelek, Şehlevent'e daha çok bağlanarak ümitsiz bir aşkla hayattan hiçbir beklentisi kalmaz. Hatta hayatını Şehlevent yoluna feda etmeyi bile düşünür.

Civelek ile Şehlevent'in maceraları yukardaki gibi nakledildikten sonra geriye dönülür ve Hüsna Hanım'ın evliliği ve daha sonraki hayatı anlatılır. Şehlevent'in annesi Hüsna Hanım, evlenmeden önce çok güzel bir kızdır. İskelecizâde Bekir Bey adında biri, Hüsna Hanım'ın mal varlığına da heveslenerek ona âşık olur. Ancak, Hüsna'nın babası kızını, sipahi alay beylerinden İsmail Ağa'ya verir. İsmail ile Hüsna Hanım, birbirlerini pek severler. Bekir ise, Hüsna'dan ümidini kesmez. Onu kocasından ayırıp almak ister. Bekir aynı zamanda ulemadan biridir. İsmail Ağa'nın alayı Belgrad'a görevlendirilince karısı ve kızını oraya götürmez. Bekir Bey, durumdan istifadeye çalışarak Hüsna'ya haberler gönderir, mektuplar yazar. Hüsna Hanım, şeyhülişlâma gider ve kocasının Belgrad'ta olduğunu ve rahatsız edildiğini bildirir. Şeyhülişlâm Efendi, Bekir Efendi'yi çağırır ve onun yaptığının doğru olmadığını söyler: "Herif senin utanman arlanman yok mu ulemadan bulunmuşsun. Halkın nikâhlı karısından ne istiyorsun senin keyfin için ağadan ve dağ parçası gibi kocasını terk etsin evini barkını yıksın da sana mı varsın? Bu davadan vazgeçmez isen seni billah nefyederim." (240). Şeyhülişlâm huzurunda rezil olan Bekir Efendi, bu rezaletten sonra Hüsna Hanım'a iyice düşman olur ve onun ocağını söndürmeye karar verir. Bu çatışma, Bekir Efendi'yi Hüsna Hanım'dan intikam almak için harekete geçirir. Onun aleyhine plânlar hazırlar ve kısa zaman sonra Hüsna ile Şehlevent beş parasız ve hamisiz bir şekilde sokakta kalırlar. Hüsna ve Şehlevent'in hayatı tamamıyla değişir. Bu da bahsettiğimiz çatışmanın romanın kurgusunda neyi ifade ettiğini açıkça göstermektedir.

İsmail Ağa'nın konağında hizmetkâr olan Hurşit Ağa, İsmail Ağa'dan çok büyük lütuflar görmüştür. İsmail, onu konağına almış, hatta onu evlendirip ev bark sahibi yapmıştır. Ancak İsmail Ağa, Belgrad'a gittikten sonra evde ne varsa çalıp satmaya, efendisini dolandırmaya başlar. İsmail Ağa'nın ölümünden sonra da aynı hareketlerine devam eder. Hatta Hüsna Hanım'ın eskiden âşığı, şimdi de düşmanı olan İskelecizâde Bekir Efendi'nin emirleriyle hareket etmeye başlar ve Hüsna Hanım'ı iflâsın eşiğine kadar sürükler. Sonunda, Hüsna Hanım konağı satmak zorunda kalır ve küçük bir ev alır. Orada da geçinemez olunca Veli Efendi'nin evine sığınır. Veli Efendi'nin vefatı ile Ömer, Hüsna Hanım'a ve kızı Şehlevent'e bakar. Hurşit Ağa, İskelecizâde Bekir Efendi'nin teşvikleri ile Ömer'i çağırır ve Hüsna ile Şehlevent'e bakmamasını, onları sokağa atmasını ister. Ömer,

bir zamanlar Hüsna Hanım'ın çok lütfunu görmüş olan Hurşit'in böyle konuşmasına tahammül edemez. Her şeyini borçlu olduğu insanları yüzüstü bırakmanın hatta onların kötülüklerini istemenin doğru olmadığını söyler ve aralarında çatışma yaşanır. Hurşit Ağa: “Sen bu Hüsna Hanım'dan ve kocasından ne öğrendin? Sen değil baban da ne öğrendi? Beş paralık faydelerini göremediniz. Şimdi de eşek gibi onlara bakmağa kalkışmışsın. Bana senin gibi sadık bir adam lâzım. Eğer onları terk ederek gelir bana hizmet eder isen sana bir de cariye veririm. Bey gibi geçinir gidersin!....”(246) der. Ömer bu sözleri işitir işitmez: “Bre hain hınzır! Sen o bîçareleri bu hâle getirdin onların zarar-ı perişanîsi sayesinde daire, debdebe sahibi oldun. Şimdi sana lâyük olan şey onlara bakmak iken bilâkis bütün bütün sokakta bırakmayı istiyorsun? Ben seni öldürmeyim de kimi öldüreyim? Seni öldüren kanlı olmaz gazi olur!” (246-247) der, ve belindeki bıçağı çekip, Hurşit'e saplar. Bu çatışma romanın kurgusunu belirler. Ömer'in yakalanması ve ömür boyu prangaya mahkum edilmesi, Şehlevent ile annesinin bütün bütün sahipsiz kalmasına ve Şehlevent'in cariye olarak kendini sattırmasına sebep olur.

Ahmet Midhat Efendi'nin **Felatun Bey ve Rakım Efendi** (1292) romanı, iki anlayışın, dolayısıyla da iki hayat tarzının karşılaştırılmasıyla oluşmuş bir eserdir. Yazar, kendi değerlerini beğenmeyen züppe tipiyle ideal bir Türk gencini karikatürize ederek mukayase eder. Bu kahramanlardan birincisi, Felatun Bey'dir. Babasının tek evlâdıdır ve oldukça tembeldir. Kalemde çalışmakla beraber tüm zamanını eğlence yerlerinde harcar. Kaleme pek uğramaz. Bu sebeple de bir şey öğrenemez. İkinci kahramanımız ise, Rakım Efendi'dir. Anadan babadan yoksun olarak dadısı Fedayi'nin himayesinde büyüyen Rakım, yokluklar içerisinde din ve fen ilimlerini tahsil eyler. Aldığı terbiye ve gördüğü tahsil ile hâli vakti yerinde olan pek çok akranını geride bırakır. Felatun Bey, babasının vefatı ile bütün vaktini alafranga âlemlerinde geçirir. Kaleme gitmeyi tamamen bırakır ve babasının mirasını hiç tükenmeyecekmiş gibi batakhanelerde Ermeni ve Rum kadınlarıyla harcamaya başlar. Bu arada metres peyda eder. Bu bir tiyatro oyuncusudur. Felatun, çok sevdiği bu kadını Rakım'a göstermek ister. Rakım bunu kabul etmez ve sevdiğini başka bir erkeğe göstErmenin mahremiyet ve namus anlayışına ters düştüğünü söyler. Felatun ise, bu anlayışı kabalık olarak niteler. Böylece

bir çatışma meydana gelir. Rakım: “...Fakat bu kadar muhabbetiniz olan bir kızı ağyara...”(72). Felatun: “Bah! Adam sen de hâlâ kaba Türklük ediyorsun be! Alafrangada öyle şeyler var mıdır?(72) der. Felatun’un sevdiği, çok beğendiği bir kızı, başka bir erkeğe göstermek isteyişi, Rakım’ın değer yargılarına ters düşer ve çatışma olur. Bu da yazarın maksadını belirgin hâle getirir.

Rakım Efendi, arkadaşının tutumunu bir türlü anlayamaz. Sonunda otele doğru yola koyulurlar. Felatun’un meseleyi değerlendiriş tarzına şaşırarak Rakım, biraz dalgıncıdır. Arkadaşı sebebi sorduğunda “bir işi” düşündüğünü söyler ve bu sebeple ikinci bir çatışma meydana gelir. Hayatı zevk ve eğlenceden ibaret gören Felatun, Rakım Efendi’nin çalışmasını aşağılar. Felatun: “(Muhakkirâne bir tavırla) İş, iş, iş, bu kadar iş ne? Ne vakit bitireceksin be adam? Elverir artık kazandığın para! Biraz da kazandıklarını yemeğe bak.”(72). Rakım: “Ne yapalım birader. Bizim bağımız yok, tarlamız yok, gelirimiz yok, giderimiz yok. Çalışmaz isek ne yeriz?” cevabını verirse de Felatun yine zevkten, eğlenceden dem vurur: “Bu gençlik ele girmez yahu. Yarın sakalına kır düştükten sonra paran olsa bile karılar yüzüne bakmaz. Biraz da gençlikte yaşamağa bakmalı.”(72). Felatun ile Rakım arasındaki bu çatışma, romanın bu iki kahramanını daha iyi tanımamızı sağlar.

Felatun; Rakım’ı zorlayarak, metresinin kaldığı otele götürür. Bu otel çok pahalı bir yerdir ve Felatun, Polini’nin buradaki tüm masraflarını kendisi karşılamaktadır. Kadının dairesine geldiklerinde Felatun, Rakım’ı tanıştırmak isterken kadın Felatun’un boynuna sarılır ve öper. Rakım, “Sizinle müşerref olduğuma iftihar ederim.” (73) yollu bir söz söylemek isterse de kadın buna meydan vermez ve: “Elverir efendim elverir. Burada gençler meyanında bu hayvanlıkları etmezler. Burada doğrudan doğruya senli benli konuşurlar.”(74) diyerek Rakım’a hakaret eder. Tanışma faslından sonra da Polini’nin ağzından gayriahlâkî sözler çıkmaya devam eder. Rakım’a şampanya teklif edilir; fakat Rakım içki içmeyeceğini, kahve istediğini söyler. İçkiyi reddetmesi üzerine Polini’den, “Oh! Ne hayvanlık!”(74) sözünü işitir. Polini daha sonra Felatun’a dönerek: “Maymun, şebek, tavşan!”(75), “Yılışık şey” , “Hele bak şu tahta güvesine!”(76) gibi hakaretler eder. Felatun ise, bunlara sadece gülerek mukabele eder ve o da Polini gibi, Rakım’ı aşağılamaya çalışır. Rakım Efendi, duyduklarına ve arkadaşının yaptıklarına inanamaz.

Bir erkeğin bu kadar terbiyesiz bir kadını sevmeyeceğini, böyle hakaretler eden birinin değil sevmek öldürülmesi gerektiğini düşünür. Rakım, “Bir Osmanlı hanımının vakar ve azameti yerinde olduğu halde insana izaka eylediği lezaiz ve azameti yerinde olduğu halde insana izaka eylediği lezaiz mukabilinde şu Fransızın kahrını çekmekte ne hikmet olduğunu düşünür ise bir adam bu karıdan işittiği hakaret-amiz sözleri başka birisinden işitse, kafasını kıracağı derkar iken buna niçin katlanmağa mecbur olduğunu bulamazdı.”(76). Sonra: “Ah benim Canan’cığım, zavallı kızcağız!...” (76)diyerek Canan’ın Polini yanında ne kadar büyük bir vakar ve edeple durduğunu hatırlar. Böylece yazar, sadece Rakım ile Felatun’u değil, Canan yani Türk kadını ile yabancı bir kadını da karşılaştırmış olur. Bu karşılaştırma yazarı maksadına daha da yaklaştırır.

Felatun Bey, babasından kalan mirası, Polini’nin tezgâhlarından habersiz bir vaziyette harcamaya devam eder. Polini en meşhur kumarbazları bularak, Felatun’u onlarla kumar oynatır. Felatun, önceleri epeyce para kazanır; fakat daha sonraları her defasında kaybeder. Polini, Felatun’un kaybettiği paraları usta kumarbazlarla paylaşır. Zira yapılan anlaşmalar bu şekildedir. Rakım, Felatun’un gidişatından endişelenir ve harcamalarını dikkatli yapmasını söyler. Kumar oynamanın doğru olmadığını, bu oyunun onu felakete sürükleyeceğini söyler. Felatun bu sözlere tahammül edemez. Aralarında çatışma olur. Rakım: “İyi olur ama birader, ben kendim için değil, hâlâ sizin için bile israfın bu derecesini hayırlı görmüyorum.” (77) der. Felatun her zamanki gibi yine kendini çok akıllı zanneder ve Rakım’a yine o üslupla mukabele eder: “Bizim feylesof Rakım yine hikmetten dem vurmağa başladı.” der ve kumarda kazandığı paralardan bahseder. Rakım, ilk başlarda para kazanmasının kumarbazların bir oyunu olduğunu, zamanla tüm servetini kaybedeceğini söyler: “Ben sizin için korkmam. Çünkü kumarda sizi esir almazlar. Ayda on beş, yirmi bin kuruşluk irad için korkarım. Siz pekâlâ bilirsiniz ki yirmi, otuz bin lira birkaç ay içinde kumara verilebilir servetlerdendir.”(78). Aralarında bu tür konuşmalar geçer. Felatun, Rakım’a yaptığı işte bir kötülük olmadığını; Rakım ise, Felatun’a, kumardan vazgeçmesini söyler. Çatışmalar. Rakım, Felatun’un sonunu düşünerek, “Varsın beyim yaşasın. Biz bunların çoğunu gördük. Çoğunu da işittik ki işittiklerimizden dahi gördüklerimiz kadar ibret aldık.” (78) der. Neticede Felatun, arkadaşını dinlemez ve iflâs eder. Polini de Felatun’u terk eder. Bu çatışma romanın kurgusunda önemli bir noktayı teşkil eder. Zira Felatun, Rakım’ı

dinleyip Polini'nin gerçek yüzünü görse sefalete düşmekten kurtulacaktır. Ancak bu mümkün olmaz. Felatun, tüm servetini kaybettikten sonra Rakım'a: "Yok birader! Sefahat ettim, çocukluk ettim. Her haltı ettim..." diyerek hatasını anladığını; ancak bunun bir fayda vermeyeceğini itiraf eder.

Rakım Efendi, İstanbul'a yerleşen bir İngiliz ailesiyle tanışır. Ziklas ailesinin Can ve Margerit adında iki kızları vardır ve Rakım bunlara Türkçe dersi vermektedir. Kızlar Rakım'ı çok beğenirler ve Can ona âşık olur. Rakım ise, Canan'ı sevmektedir. Can, Rakım'a olan aşkı hastalanır. Mister Ziklas, durumu öğrendiğinde Rakım'ı evine çağırır ve kızıyla evlenmesini, gerekirse Can ile Canan'ı idare edebileceğini söyler. Böyle yapmakla hem Canan'ı sevmeye devam edeceğini hem de Can'ı kurtaracağını söyleyerek servetinin yarısını ona teklif eder. Bu teklif Rakım'ın değer yargılarıyla taban tabana zıttır. İşittiklerine hayret eder ve para için Canan'dan vazgeçemeyeceğini söyler: "Lâkin ben gönlümü Canan'a vermişimdir. O kız bu yuvaya esirken ben onu mesut ettim itikadını gözlerim önüne alarak bu itikatla dahi kendimi mesut etmişimdir. Nasıl mümkün olur ki ben para için veya başka bir ümit için Canan'ı ağlatayım."(127)der. Can'ı tedavi için gelen doktor, Rakım'ın tokgözlülüğünü budalalık olarak görür, onun bu anlayışıyla kendi değer yargısı çatır: "A budala, ca'lî olsun bari şu Ziklas'ın teklifini kabul et de sonra sen yine Canan'la zevk et"(127) der. Rakım Efendi, para için, servet için riyakarlık yapmayı hiçbir zaman kabul etmez. O her zaman için doğru olmayı tercih eder. Can ve Canan'ı aldatmayı, her ikisini de idare etmeyi, Ziklas'ın teklifine rağmen, kabul etmez. Bu çatışma sonunda Rakım'ın ne kadar tokgözlü ve dürüst olduğu bir kez daha anlaşılır ve bu hareket tarzı, romanın kurgusunda son noktayı koyar. Rakım, Canan'la mutlu bir aileye sahip olur; Can da bir akrabasıyla evlenmeye karar verir.

Ahmet Midhat Efendi, **Paris'te Bir Türk** (1293) romanında, Nasuh adını verdiği kahramanını kendisiyle özdeşleştirerek Paris'e gönderir. Nasuh idealize edilmiş bir Osmanlıdır. Daha vapurdayken diğer milletlere mensup yolcularla tartışmaya, onları ikna ve ilzam etmeye başlar. Aynı hâller daha sonra Paris'te de tekerrür edecektir. İstanbul'dan hareket eden vapurda Madam Dentrevil adında soylu bir hanım vardır. Vapurda tanıştığı Zeka Bey'le namuslu insanlara yakışmayacak tavırlar sergilerler. Zeka

Bey, Dentrevil'i diğler insanların arasında çimdikler; Madam Dentrevil de Zeka Bey'i gıdıklar. Bununla da kalmayıp "edepsizce" hareketlerde bulunurlar. Zeka Bey ile Dentrevil'in yaptığı "ahlâksızlık"lar Lehli bir adamı dahi isyan ettirir, çatışmaya sebep olur. Gardiyanski (Lehli), Zeka Bey'in arkadaşı Nasuh Efendi'ye: "Lâkin Efendi! Bu Zeka Bey midir kimdir hasılı sizin şu hemşehri bir cemiyet içinde riayeti lâzım gelen adaba riayet etmiyor! O mu bundan kendisini çeker yoksa biz mi çekelim?" (18) der. Gardiyanski diğler insanlar yanında o derece terbiyesizlik yapılmasını affedemez ve bunların ahlâk anlayışıyla; daha doğrusu ahlâksızlığıyla çatışır. Bu çiftin tüm yolcular içinde uygunsuz davranışlarda bulunması, kişi ile toplum arasında da çatışmaya sebep olur; zira oradaki diğler insanlar da Dentrevil'in davranışlarını uygun bulmazlar. Nihayetinde, Nasuh Bey duruma müdahale etmek zorunda kalır. Bu çatışma, Nasuh'un Zeka Bey gibi Türklerle mukayesesini sağlar ve Nasuh'un takdir edilmesine vesile olur. Bu hâl ise, gerek vapurun içindeki hava, gerekse Paris hayatı düşünüldüğünde, romanın kurgusunda küçümsenmeyecek bir ağırlığa sahiptir.

Madam Dentrevil, vapurla seyahatleri sırasında "edepsizliğini" gittikçe arttırır. Zeka Bey'le olan uygunsuz davranışları yanında on dört yaşındaki genç Yoze'yi de bir köşeye sıkıştırarak, onun bir erkek olduğunu, ona kendisi gibi bir kadın lâzım geldiğini söyler. Yoze'yi kolundan tutup çeker ve kendi koluna takarak delikanlının yanağını, daha başka yerlerini sıkır. Yoze'nin annesi Anjelin bu ahlâksızlığa dayanamaz ve Dentrevil'e bağırarak: "Affedersiniz Hanım! Akşamdan beri ettiğiniz elverdi! Siz ne ederseniz ediniz yalnız halkın mahcup çocuklarına ilişmeyiniz!" (18) der. Ancak Dentrevil, hiç aldırmaz, hatta ayağa kalkar ve Anjelin'e "edepsizce" mukabeleye kalkışır. İki kadının ahlâk anlayışları tamamen farklıdır. Araya Nasuh Efendi girer ve Dentrevil'e: "Bu hâller bir markiz valideye bile yakışmaz. Nerede kaldı ki bir Madam Dentrevil'e! Hatta bizim markiz valide asla böyle şeyler yapmaz idi. Artık Madam Dentrevil'e caiz midir ki..."(19) der. Dentrevil'in mazarından haberdar olduğunu ima ederek onu susturur. Böylece Anjelin ile Dentrevil arasındaki çatışmayı sona erdirir. Nasuh'un Dentrevil ile çatışması, romanın kurgusuna oldukça tesir etmiştir. Nasuh, bu çatışma sonunda takdir edilmeye başlanmıştır.

Nasuh, seyahat sırasında vapurda bulunan yabancı yolcuların takdirlerini kazanırken; Zeka Bey adındaki bir başka Türk de kadın yolculara sarkıntılık ederek, onları rahatsız eder. Zeka, Gabriyel'e yakınlaşmaya çalışır ve "nihayet bahsi o akşam kabinonun anahtarı kendisine teslim olunmak niyazına kadar"(63) vardırır. Zeka, kadından kamarasının anahtarını isteyerek onunla ilişki kurmak ister. Ahmet Midhat Efendi, onun bu çabasını aşağılar: "...Bu kadar serbestâne ve âdetâ hayvanâne olarak edilecek tekliflerin bu birincisi olduğuna Gabriyel'i tanıyan bir adamın hiç şüphesi kalmaz."(64). Ahmet Mithat, bu çatışmayla Nasuh'la diğer Türkleri karşılaştırmıştır. Zeka'nın olumsuz davranışları, Nasuh'a olan teveccühü arttırmıştır. Bu da romanın seyrine etki eder.

İngiliz Mister Cems, ressamdır. İstanbul'dan Paris'e dönerken gemide resimler yapar. Bir ara, İstanbul'da Yeni Camii yanındaki abdesthanelerde tuvalet ihtiyacını karşılayan insanları hatırlar ve bunun garip ve çok komik olduğunu düşünür. Hatta kamarasından çıkarak üzerinde alt çamaşırları olmadığı halde abdesthanelerde gördüğü manzarayı diğer yolculara da gösterir. Bu manzarayı resmedeceğini ve altına: "Türklerin temizliği! Ressam-ı meşhur İngiliz Mister Cems tarafından resmolunmuştur" yazacağını (73) söyler. Ortalıkta çıplak bir şekilde dolaşır. Nasuh, ressamın bu ahlâksızlığına çok kızar ve: "Canım a Mister Cems! Artık rezaletin bu derecesine lüzum var mıdır ya?" der. Cems bu sözlere çok kızar ve: "Nasıl rezalet? Hiç terbiyeli bir İngiliz rezalet yapar mı? Hiç Kraliçe Viktorya'nın serbest bir tebaasına böyle bühtan edilir mi?"(73) diye karşılık verir. Ona göre kendisi terbiyeli bir İngilizdir ve serbest, hür bir insandır. İngiliz olduğu için de yaptığı her hareket ahlâk kurallarına uygundur. Nasuh bu anlayışa karşı çıkar ve aralarında çatışma yaşanır. Bu çatışma da romanın kurgusunu etkiler mahiyettedir. Nasuh'un girdiği her bir ahlâkî değer çatışması, onun vapurdaki gayrimüslimlerce daha çok takdir edilmesini sağlayacaktır. Bu ise, romanın tezine biraz daha kuvvet verecektir.

İngiliz Mister Cems, kendi fikrinde devamla, tuvalet ihtiyacını karşılayan birini çizeceğini ve böyle çıplak birinin kendisine poz vereceğini söyler. Salondaki Rum Yorkidis de Nasuh gibi buna karşı çıkar ve bu davranışın ahlâken aykırılığını dile getirir: "Bir lâkırdı da benim söylemekliğime müsaade buyrunuz. Siz hiçbir levha gördünüz mü ki bir halkın ne suretle kaza-yı hacet eylediğini tasvir etsin?"(74). Ancak

İngiliz, Yorkidis'i dinlemez ve İngiliz kraliçesi dahi emretse bundan vazgeçmeyeceğini belirtir. Farklı ahlâk anlayışlarından ötürü aralarında çatışma vukua gelir. Bu çatışma romanın kurgusunu şekillendirir. Tansiyon iyice yükselir. Nasuh, bu iki kahramanın çatışmasında, Yorkidis'le aynı görüştedir ve böyle bir resmin yapılması ahlâken doğru bulmaz. İngiliz'i çıplak hâliyle sürükleyerek aynanın önüne getirir ve Cems'in hâlini gösterir. Bu manzaranın resmedilse bile müstehcenliğinden dolayı satılmasına izin verilmeyeceğini söyler. Bunun üzerine malûm İngiliz, resim yapmaktan vazgeçer.

Yolcular Paris'e ulaşırlar. Nasuh, Paris hayatında büyük bir şöhret kazanmıştır. Garnol adında bir Fransız kadınla gezip tozmaktadır. Evli bir kadın olan Madam Dö Laşen, "Genciz! Yarın Azrail boğazımıza sarıldığı zaman pişman oluruz." diyerek, Nasuh'a gayrimeşru bir ilişki teklifinde bulunur. Nasuh, Dö Laşen gibi evli bir kadının böyle bir teklifte bulunmasını ahlâkî bulmayarak onu geri çevirir ve aralarında ahlâkî bir çatışma olur. Dö Laşen: "Öyle ise demek oluyor ki hüsünce letafetçe beni Garnol derecesinde bulamıyorsunuz. Olabilir ya?..."(235-236) der. Nasuh, Garnol'un boşandığını, Dö Laşen'in ise, kocası ayrılmayı istemediği halde onu terk ettiğini nazara verir: "...Şu kadar var ki bugünkü günde Garnol kendi hürriyetine kendisi sahip kalmış. Siz ise öyle değilsiniz."der. Dö Laşen: "Acayip! Âlemde benden daha hür bir karı olabilir mi?" Nasuh: "Kocanızın hâlâ nikâhı altındasınız."(236) Dö Laşen: "Garnol da tıpkı benim gibi."(236) Nasuh. "O da öyle değil. Garnol'un kocası onu istemeyip terk etmiş. Sizin kocanız ise hâlâ sizi ister. Siz onu reddediyorsunuz. Bu hâlde sizin üzerinizde el'ân bir hakk-ı zevciyet vardır. Garnol'da böyle bir hak kalmamış. Elyevm kendi salahiyetini istediği gibi istimal ve ondan istediği gibi istifade edebilir."(236) der. Dö Laşen bu sözleri asla kabul etmez ve Nasuh'la birlikte olmanın yollarını arar. Bu çatışma, Nasuh'un shevî arzular peşinde koşmadığını; ne kadar mert ve iyi kalpli bir insan olduğunu göstermede önemli bir rol üstlenir ve romanın kurgusunu belirler. Zira bu çatışma sonunda Nasuh, Dö Laşen'un kocasını bularak onları tekrar bir araya getirmeye karar verir. Böylece bahsettiğimiz çatışma, roman içerisinde hem Nasuh'un tanıtılmasında, hem de yıkılmış bir ailenin tekrar kurulmasında önemli bir vazifeyi deruhte eder.

Madam Dö Laşen'in terkettiği kocası Aleksandr, bahçıvanlık yapıp hamallık ederek geçinir. Nasuh bu adamı bulur ve Dö Laşen'in haberi olmadan onu, Dentrevil vasıtasıyla eğitmeye başlar. Dentrevil salonlar, balolar ve kadınlar hakkında ona bilgiler verir. Nerede nasıl hareket edeceğini öğretmeye çalışır. Ona kadınlardan bahsederken farzımuhal olarak kadınlarla bir lokantada karşılaştığını ve kadınların Aleksandr'ı öpmek istediklerinde ne yapması gerektiğini anlatır. Aleksandr utancından kıpkırmızı kesilerek: "Buseler mi? Aman madam! Ne söylüyorsunuz? Hiçbir ehl-i ırz bir adam böyle şeyleri kabul eder mi?"(418) der. O zaman için çok namuslu bir adam olan Aleksandr, Dentrevil'in öğrettiklerinin ahlâksızlık olduğunu ima eder ve söylediklerini kabul etmez. Aleksandr'ın bu düşüncesi Dentrevil'le çatışmasına sebep olur. Çünkü Dentrevil, tam tersi bir anlayışa sahiptir. Dentrevil: "...Hiç böyle erkeklik olur mu? Sonra size ne derler? Halbuki evveleminde bir karının ol suretle izhar-ı rağbet etmesi her bahtiyar erkeğe teveccüh eden ikballerden de değildir. Asıl ilk rağbeti erkekler göstermeli. Karıyı merhamete getirecek sözler söylemeli. Va'zları tavırları göstermeli. İcabına göre önünde diz üstü çöküp yalvarmalı... Ağlamalı!" (419) der. Aleksandr bu sözleri duyunca çok şaşırır. Bir kadını elde etmek onun için namussuzluktur. Hele bunu bir kadının anlatması daha büyük bir faciadır. Dentrevil, Aleksandr'ı bu düşüncesinden dolayı aşağılar. Aleksandr bu düşüncesinden vazgeçmez: "Bana kalır ise bu gibi hâller fuhuştur! Ayıptır!"(419) der, aralarında çatışma olur. Bu da romanın kurgusuna tesir eder. Dentrevil, Aleksandr'ı yoldan çıkarmak için bir hayli uğraşacaktır.

Dentrevil, Dö Laşen'in eski kocası Aleksandr'ı Paris eğlence hayatına göre eğitmeye devam eder. Sıra salon âlemlerindeki hâl ve davranışların izahına gelmiştir. Dentrevil, salonlardaki kadınlara nasıl davranması gerektiğini Aleksandr'a gösterirken: "Meselâ hep sizin yüzünüze bakıp tatlı tatlı tebessüm eder. Aralıkta bir kere içini de çeker. Siz de bunların farkında olursunuz. Zira o âşıkane bakışları fark etmeyecek kimse olamaz."(420) der. Aleksandr: "Yani bana taşkınlık eder demek isteyeceksiniz öyle değil mi?". Dentrevil: "Evet! Öyle. O zaman siz ne yolda mukabele edersiniz?" Aleksandr: "O halde bu kadın terbiyeli bir kadın addolunamayacağı cihetle öyle terbiyesiz edepsiz bir kadın yanında benim hiçbir alıp vereceğim olamayacağından oradan kalkar başka bir yere....."(420) dediği anda Dentrevil küplere biner. "Barbar!" der, Aleksandr'a: "Barbar derim zahir! Dediğim gibi genç, güzel süslü kıvrak oynak bir

kadın size bu suret-i nazikânedede iltifat etsin de onu terk ederek kalkıp başka bir yerde oturamınız? der.(421). Aleksandr ise: “Bu barbarlık ha? Ya medeniyet nasıl olur? Herkese bî-edebâne tecavüzlerde bulunmağa mı medeniyet denilecek?” der. Dentrevil cevaben: “Neden bî-edebâne olsun? Gayet nazikâne! Gayet mültefitâne! Hiçbir kariya hüsnünden cemalinden halavetinden letafetinden bahsederek izhar-ı rağbet eylemek bî-edebâne bir muamele mi addolunur? Vay gidi barbar vay!.. Bilâkis acaba âlemde bundan daha çelebiyâne hareket olur mu?” (421) der. Bu konuda anlaşamazlar ve çatışma meydana gelir. Aleksandr’a göre ahlâksızlık olan bir davranış, hafifmeşrep bir kadın olan Dentrevil’e göre medeniyetin iktizasıdır. Ancak bu çatışmalardan bir müddet sonra Aleksandr mukavemetini kaybeder, ahlâk anlayışı dumura uğrar ve Dentrevil gibi düşünmeye başlar. Neticede, verdiğimiz bu çatışma, romanın kurgusunu oldukça etkilemiştir. Çünkü Delaşen, kocasının yeni hâlinden bir hayli etkilenip onunla tekrar bir araya gelmiştir.

Daha sonra İslâmiyet’i kabul ederek Nasuh’la evlenecek olan Virjini, önceleri Andre’yi sevmektedir. Fakir bir kız olan Virjini, birgün yolda giderken zengin yaşlı bir adam tarafından yolundan alıkonulmak istenir. Yolunu kesen ihtiyar, Virjini’yle para karşılığında beraber olmak ister. Güzel Virjini, para karşılığında namusunu kirletmek istemez ve bu sebeple ihtiyar adamla çatışmaya düşer. Ancak adam peşini bırakmaz. Virjini’ye: “Bu kadar çabuk darılmazlar. Âdet böyle değildir. Vakıa kendisini biraz pahalıca satmak için bazı mertebe sert çehreler göstermek usulde var ise de bu derecesi yoktur. Bilmez miyiz ya a matmazel? Şimdiye kadar elimizden kaç tanesi geçti? Biz onun ustasıyız.” (535)der. Virjini, polise şikâyet edeceğini söyler ve adamın elinden kurtulup evine gelir. Adam da arkasından gelir. Virjini, “Efendi buraya kadar gelmek için size kim cesaret verdi?” deyince adam para kesesini çıkararak: “Bu cesaret verdi matmazel bu! Kudretlü şevketlü para hazretleri! Sizi kunduracı dükkanında gördüm. Boyunuz posunuz halavet-i endaminiz hevesimi tahrik eyledi. Düşündüm taşındım parasıyla değil mi? Siz olsanız olsanız Andre’nin ma’şukası olabilirsiniz. Halbuki hevesimin husulüne bu mani değildir. Sizin gibi pek çok kızcağızlar elime geçti ki cihazlarının (çeyiz) bir büyük kısmını bu keseden tedarik eylediler. Sözü uzatmak ne lâzım, pazarlığımıza bakalım” der. Virjini: “Efendi ben senin anladığın kızcağızlardan değilim” (436) derse de adam, bir türlü laftan anlamaz. Virjini, bu çatışmayla adamın

arzusuna boyun eğmez ve namusunu muhafaza eder. Bu durum ilerde Nasuh'un sevgilisi olacak kadını bize tanıtmış olur.

Virjini, kendisini evine kadar takip eden “sefih” ihtiyarı fikrinden vazgeçirmek isterse de İhtiyar: “Senin gibi her kızcağız badi-i emirde böyle söyler sonra yoluna gelir.” (436) der. Virjini, en son çare olarak bağırmaı düşünür ve bunu yaparak etraftan yardım ister. Komşuları ve sevgilisi Andre imdadına yetişir, kızı kurtarırlar. Andre, namuslu bir kıza zorla sahip olmak isteyen adamdan hesap sorar. Çatışma sonunda düelloya karar verirler. Ancak düello zamanı geldiğinde adam düelloyu kuralına göre yapmaz ve kuralsızca hareket ederek Andre'yi öldürür. (536). Bu çatışma romanın kurgusunda önemli bir neticeyi doğurur. Virjini, iffetine ne kadar düşkün olduğunu söz konusu çatışmayla ispatlar; Andre de bu uğurda hayatını kaybeder. Virjini, bu çatışmadan sonra iffet ve namusuyla Nasuh'un dikkatini çeker. Bu iki genç zamanla birbirlerini severler ve Virjini Müslüman olur.

Çengi (Ahmet Midhat Efendi, 1294), “İstanbul'da yaşayan” bir “Donkişot”un yani Daniş Çelebi'nin hayatını konu almıştır. Tılsım, sihir, efsun, peri, cin, şeytan gibi kelimeleri daha beşikteyken duymaya başlayan Daniş Çelebi; büyü ve sihir yaparak büyük bir servet sahibi olan Saliha Molla'nın oğludur. Gençlik yıllarında da sihir, peri, cin vb. hikâyeleri okuyarak gerçek hayattan çok uzak âlemlerde dolaşır. Yine birgün her zamanki gibi aklında bir peri hikâyesiyle dolaşırken sokakta bir aşüfteye rastlar. Kadına işaretler eder ve muvafakat görür. Bunu hemen bir hikâyedeki olaya benzeter. Kadın da yağlı bir müşteriye rastladığını düşünerek Daniş'in peşine düşer. Çıkmaz bir sokağa girerler ve boş görünen bir evin kapısını kurcalayarak açmaya muvaffak olurlar. Daniş Çelebi, kendi eviymiş gibi mağrur bir şekilde merdivenleri çıkar. Ancak bu ev, kafasındaki hulyalardan çok daha farklı çıkar ve evin sakinleriyle karşılaşırlar. Evdeki kadınlar bağırışmaya başlarlar. Evin Reisi ile Daniş çatışır. Daniş Celebi, ev sahibi Mustafa Efendi'ye: “Sen bu diyarın padişahısın! Öyle değil mi birader? Burası senin gizlice bir safahanendir. Lâkin bizim gelişimiz fena vakte tesadüf eyledi. Zira siz bizden evvel karıları buraya aşırıp zevkinize başlamışsınız. Eğer ben hane boş olduğu zaman gelmiş olsa idim de sen dahi beni burada bulsa idin hiç ses çıkarmayıp hatta bana köle olur idin. Bizim bu karı seni döğse idi bile ses çıkarmaz idin.” (16) der. Mustafa Efendi,

tanımadığı bir adamdan bu yolda sözler işitince sinirden mecnuna döner. Yabancı birinin kendi hanesini yasak bir ilişki için kullanmak istemesine tahammül edemez ve: “Bu ne halt eder! Sen beni kerhaneci mi sandın be! Bir de tutmuş da bana bu memleketin padişahı diyor! Aklını mı zayi ettin yoksa!” diyerek süpürge sopasına sarılır. Daniş Çelebi, daha önce de buna benzer bir meseleden ötürü dayak yediğinden hemen evden kaçar. Sopadan da kurtulur. Ancak aşüfte ile diğer kadınlar arasında büyük bir kavga başlar. Bu çatışma Daniş Çelebi’nin tanıtılmasında önemli bir paya sahiptir.

Daniş Çelebi, Nafiz Efendi’nin cariyelerinden Peri ile evlenir ve ondan Cemal isiminde bir oğlu olur. Daniş’in annesi Saliha Hanım vefat edince fettan Peri, zaten yarı deli olan Daniş Çelebi’yi afyonla uyutarak eğlenmeye başlar. Hatta erkekleri kadın kılığına girdirerek eve alır ve iştret meclisleri düzenler. Daniş Çelebi’nin dadısı Dilferah Kalfa, Peri’nin yaptığı ahlâksızlıklara katlanamaz. Evli bir kadının kocasını uyutarak başka erkeklerle gönül eğlendirmesi, Dilferah’ı çileden çıkartır. Peri ile aralarında bu konuda büyük çatışmalar olur. Peri yarı deli olan Daniş’e kendisini gerçekten bir peri kızı olarak tanıtmıştır. Aynı oyunu Dilferah Kalfa’ya da yutturmaya çalışır. Peri: “Bre Arap! Ben peri padişahının kızıyım! Benim hizmetimde senin gibi milyonlarca Arap vardır. Hem ben istersem seni bir anda yok edebilirim. Sen benim eğlenceme ne karışırın!” (29) der. Peri, Dilferah’tan eğlencesine karışmamasını sert bir dille ister ve gözdağı verir. Dilferah Kalfa ise, gülererek cevap verir: “Sen o ağızları Daniş Çelebi gibi mecnunlara sat aşüfte! Beni de onun gibi mecnun yerine koyma! Ben senin ne mal olduğunu bilirim. Beni yok etmek bir yana, aklıma bile hata getiremezsin!”(29) der. Verdiğimiz bu çatışma romanın kurgusunda, daha sonraki tüm vak’aları belirleyici bir role sahiptir. Zira bu çatışmadan sonra Dilferah, Peri'nin yaptıklarını Daniş’e anlatır ve onu öldürmesi için Daniş’i teşvik eder. Daniş, karısının yaptıklarını duyunca onu öldürmek ister; ancak Peri, bir kurnazlık yaparak kendisi yerine Dilferah’ı öldürtür. Daha sonra evini terk eder ve Çengi Sünbül lakabıyla İstanbul’da şöhret bulur.

Sünbül, çengilikte ve kibar âlemlerindeki fettanlığıyla tüm İstanbul’un ağzındadır. Sünbül, Daniş Çelebi’nin oğlu Cemal’in zevk ve sefaya dalmasını fırsat bilerek Melek adındaki güzel kızı da kullanarak Cemal’i soymağa çalışır. Zira Cemal, babasının

ölümüyle büyük bir servetin sahibi olmuştur. Çengi Sünbül, yanında gezdirdiği Melek vasıtasıyla Cemal'e evini bile sattırır. Sünbül'ün âşıklarından olan Koç Ali, delikanlının bu hâle düşürülmesini insafsızlık olarak nitelendirir. Zevk ve sefa uğruna bir gencin tüm servetinin aşırılmasının doğru olmadığını söyler ve Sünbül'le çatışır. Koç Ali: "Allah'tan korkmaz! Bu kadar da insafsızlık olur mu?" (122) der. Sünbül: "Ne zannettin ya? Sen herkesi kendin gibi bedavaya konar mı kıyas ediyorsun? Dur bari senden de bir ağır kemer isteyim de öğrenesin!"(122) der. Koç Ali'yi Sünbül çok sever, diğer erkekler gibi onu üzmez; fakat bu konuda çatışırlar. Bu çatışma, Cemal'in ne hâle düştüğünü göstermiştir.

Cemal, Melek Hanım uğruna aşüfte Sünbül'e tüm servetini kaptırmıştır. Öyle ki borçlarını ödemek için evini bile satar. Böyle bir macera sonunda beş parasız kalır. Yine Sünbül'ün yanına giderek Melek'le görüşmek ister. Ancak Sünbül, Cemal'i evinden kovar. Tüm servetini harcadığı kadınların kendini bu şekilde yüzüstü bırakmasına tahammül edemez. Paralı zamanlarında el üstünde tutulan Cemal, sevdiği Melek'le görüştürülmez bile. Bu vefasızlığı sindiremeyen Cemal'le Sünbül arasında çatışma olur. Cemal, belinden kamasını çıkarır ve zorla da olsa sevdiği kızı görmek ister. Cemal, Sünbül'e hitaben: "Beni buradan tard etmek isteyen evvel emirde canından bıkmış olmalıdır. Şimdiye kadar param mücevheratım bu konakta hüküm sürdü. Bundan sonra onların hükmü kalmayacak ise şu demir parçası hüküm sürebilecektir." (136) der. Sünbül buna çok hiddetlenir, Cemal'le çatışır. Bu çatışma romanın kurgusunda çözüm kısmını hazırlar. Sünbül, öyle olur olmaz gürültüye pabuç bırakacak kadınlardan değildir. Parlayan kama karşısında kılını bile kıpırdatmaz. Elini çırpar ve iri yarı altı adam içeriye girer. Sünbül: "Alınız şu kaçkını kapıdan dışarı atınız. Elinde bir maşa kadar iş göremeyecek olan kamasıyla kurum satmak istiyor."(136) diyerek Cemal'i yakalattır ve elini kolunu bağlatıp zaptiyeye teslim ettirir. Bu çatışma neticesinde Cemal, 2,5 ay hapis yatar. Hapisten çıktığında bir kahvehanede çalışmak zorunda kalır. Yatacak yeri bile yoktur. Cemal'in etrafında dolanan birisi, onu hırsızlık yapmaya teşvik eder; ancak Cemal bunu kabul etmez. Bu hareketi, onu takip eden Sünbül'ü ikna eder ve uzun müddettir imtihan ettiği Cemal'i Melek ile evlendirip tüm servetini ona iade eder.

Ahmet Midhat Efendi, **Kafkas** (1294) adlı romanında, Çarlık Rusyası ile Kafkas halkının mücadelesini işlemiştir. Katerina Döprenoviç, Kafkas halkını Rusya'ya boyun eğdirmek için Daşkof gibi hareket edilebileceğini söyler. Daşkof, Rus tarihinde önemli bir şahsiyettir. Vatan ve milleti için kendini feda etmiş ve Katerina'nın tahta geçmesi için pek çok askeri ve sivil idareciyi teshir etmiştir. Kadınlığını o yolda kullanmış ve bunda muvaffak da olmuştur. Katerina Döbranoviç de Daşkof gibi davranarak Kafkas halkının ayaklanmasını kendini feda ederek engellemek istediğini belirtir. Katerina: “Ben de vatanım ve milletim için her fedakârlığı göze aldım. Daşkof gibi nâmımı tarihin en şanlı sahifelerine altın suyuyla kaydettiririm.” (61) der. Kale kumandanının karısı ise, şuh bir kahkaha ile Katerina'nın asıl niyetinin başka olduğunu söyler. Ona göre Katerina, Kafkas erkekleriyle gönül eğlendirmek için böyle bir vazifeye taliptir. Bu itham hazır topluluk tarafından hiç hoş karşılanmaz. Devleti için kendini feda etmek isteyen bir genç kızın böyle süflî bir şekilde itham edilmesi Kale kumandanının karısı ile toplantıda bulunanlar arasında çatışmaya zemin hazırlar. “Korkarım Matmazel Katerina hazretleri vatan ve milleti için edeceği fedakârlığı bu Bey nezdinde edecektir” (62) cümlesini sarf eden aşüfte kadın, Katerina'nın asıl niyetinin Kaplan Bey'le gönül eğlendirmek olduğunu söyler. Ardından yine kahkahalar atar. Bunun üzerine kale kumandanı, karısına kızar ve onu bu davranışlardan meneder: “Sevgili zevcem! Müsaade ederseniz sizi bu hoppalıktan menetmek isterim. Zira işimiz pek mühimdir. Gaspodin Döpranov'un arz eylediği suret dahi maksadımızın suhuletle husulünü temin edecek bir maddedir. Böyle mühim şeylerle eğlenmek olamaz.”(62) der. Karısının ahlâksızca ithamına dayanamayan kale kumandanı, engin bir fedakârlığın ve yüce bir niyetin edepsizce değerlendirilemeyeceğini söyler. Karısını sert bir dille susturmak ister ve bu sebeple aralarında çatışma olur. Bu çatışma, romanın kurgusunda önemli bir merhale teşkil eder. Zira Katerina'nın Arslan Bey'le görüşmeye başlaması roman içerisindeki diğer vak'a ve çatışmaları meydana getirmiştir.

Katerinan'nın annesi Madam Döpranoviç da kızının bu şekilde aşağılanmasına teessüf eder. Kızı büyük bir fedakârlık yapmak isterken kale kumandanının karısı tarafından ahlâksızlıkla itham edilmiştir. Vatan için yapılan fedakârlığın yanlış yorumlanarak hafife alınması çatışmaya yol açar. Madam Döpranoviç buna çok kızar ve: “Evet ciğerparem kızımı bir vahşi Abaza Bey'inin yanına kadar göndereceğim elbette

mühimdir. Elbette latifeye mahal yoktur.” (63) der. Aynı sebeple, kale kumandanının karısı ile kale kumandanı, Katerina, Mösyö Gaspodin ve Madam Döpranoviç arasında kişi-grup çatışması olur. Bu çatışma romanın kurgusunu belirlemiştir. Katerina, bahsedilen çatışma sonrasında toplantıya katılanlardan büyük bir destek görür. Hemen ardından Kaplan Bey’i, Rus saflarına çekmek için harekete geçer. Bundan sonra romanda cereyan eden bütün vak’alar da bu hareket tarzı üzerine bina edilir.

Katerina Döpranoviç, Doksan Üç Harbi’nin başlamasından hemen sonra Kafkasya’da çıkabilecek geniş çaplı bir isyanı engellemek için kendi isteğiyle görevlendirilir. Daha önceden tanıştığı Kaplan Bey’le bu hususta konuşurlar. Katerina ile Kaplan, zamanla birbirlerini sevmeye başlarlar. Hatta Kaplan Bey, Katerina’yı ağırlamak için özel bir ev bile yaptırır. Katerina, Kafkasya’da çıkabilecek isyandan bahisle Kaplan Bey’den Ruslara karşı ayaklanmayacakları yönünde söz alır. Ayrıca, ayaklanmaya yeltenecek diğer beyleri de engellemesi hususunda yemin ettirir. Bunun karşılığında Kaplan’a rütbe verileceğini vaat eder. Bunu Kaplan Bey’in annesi Şirin Şah öğrenir ve oğlula çatışmaya girer. Oğlundan hesap sorar. Oğlunun bu hâlini vatan ve milletine ihanet olarak nitelendirir: “Bana anacığım deme! Ben senin anan değilim! Senin gibi bir alçağa ana olmak bana şeref değildir. Ah! Kaplan isminde bir oğlum var idi ama...” (113) der. Kaplan birkaç cümle söylemek isterse de annesi Kaplan’ı dinlemez: “ Keşke şu anda geberip gitse idin! Yahut ben geberse idim de oğlum namıyla koynumda bir Moskof besleyip büyütmiş olduğumu görmemiş olsa idim.(...) Yıkıl karşımdan alçak! Yıkıl diyorum! Seni burada bir daha gözüm görmesin! Burası Moskof hanesi değildir. Burası Gazi Timurtaş Bey’in hanesidir. Burada vatan namına namus üzerine yemin edilir. Bir Moskof kızının başına yemin edilmez. Yıkıl git diyorum git! Kendi memleketinin aleyhine cellâtlık et de miralay olasın kaymakam olasın. Biz burada kalırız. Moskofa karşı istiklal ve hürriyet davasıyla kıyam ederiz” (114) der. Şirin Şah, oğlunun bir Rus kızını severek Kafkasya’nın çıkarlarını Rus çıkarlarına feda etmesine dayanamaz ve oğluna beddua eder. Bunu ahlâken doğru bulmaz ve Kaplan Bey’i evlâtlıktan reddeder. İzah edilen bu çatışma, eserin kurgusundaki sonuç kısmının oluşumunda etkin bir rol üstlenmiştir. Kaplan Bey, annesinin haberi olmadan gizliden gizliye ordu kurar ve Ruslarla savaşıma hazırlanır.

Süleyman Muslî (Ahmet Midhat Efendi, 1294) romanı, konusunu XI.-XII. yüzyıllarda Kudüs çevresinde Haçlılarla Araplar arasındaki savaşıardan almıştır. Romanın ilk sahifelerinde, Kudüs yakınlarında bulunan Kirk köyündeki kilisenin avlusunda, Araplarla yapılacak olan muharebe üzerine müzakereler yapılmaktadır. Avluda şövalyeler, papazlar ve köy halkı vardır. Araplar muhtemelen yakınlardadır ve bugün yarın köye saldıracaklardır. Kimisi köy halkının, kadınların, yaşlı ve çocukların Kudüs tarafına kaçırılması gerektiğini söylerken kimileri de bazı endişelerle köy halkının hiçbir yere gönderilmemesi gerektiğini savunmaktadır. Papazlar, Müslüman Arapların yok edilmesi gerektiğini düşünüyor ve bunlara karşı erkekçe cenk etmenin gereksizliğini dile getiriyorlardı. Müslümanlar güzel bir harp hilesiyle pekâlâ yok edilebilirlerdi. Şövalyeler ise, Araplarla erkekçesine göğüs göğüse savaşmak istiyorlar, Müslümanların yok edilmesinin kılıç kuvvetinden başka bir şeyden beklenmesini şanlarına yakıştıramıyorlardı. Onlara göre Araplar kendi öldürücü pençelerine karşı hiçbir varlık gösteremeyeceklerdir. İşte bu sebeple düşman nerede ise üzerlerine yürünmeli ve cenk edilmelidir. Şövalyeler, hile yapmayı kendilerine yediremezler ve bu sebeple papazlarla şiddetli tartışmalara girip çatışırlar. Fakat papazların dinî kisvelerini kullanarak orada bulunanlara baskı yapmaları şövalyelerin ahlâkî anlayışlarına galip gelir. Neticede hile yapılmasına karar verilir. Papazlarla şövalyeler arasındaki bu çatışma eserde verilmemiş, yazar tarafından nakledilmiştir (14-15). Bu çatışma, romanın kurgusunda yer alan tüm vak'aların temelini oluşturur. Zira Süleyman Muslî, papazların isteğiyle Müslümanları tuzağa düşürmek için görev alır ve Hristiyanları oyuna getirerek onlara büyük kayıplar veririr. Ardından Süleyman'ın sevgilisi Maria cezaya çarptırılır. Bâtınîlerin, Maria'yı kaçırmasıyla da yeni vak'alar oluşur.

Hristiyanların elinde esir olan Musullu Süleyman'ın Maria Konstanza ile yaşadığı aşk, "Penitans" cezasına çarptırılan Maria'nın kaçırılmasıyla farklı bir boyut kazanır. Bu şahsı kaçıran Bâtınîlerin ortaya çıkmasıyla roman esrarengiz bir havaya bürünür. Güçlü bir hafiye teşkilatıyla her şeyden haberdar olan Bâtınîler, her tarafta casuslar bulundurarak en akıl almayacak işleri dahi kolaylıkla yaparlar. Bâtınîlerin reisi Şeyhü'l Cebel, kendisine yararlılık gösteren fedailerini ödüllendirmek gayesiyle içi güzel kızlarla dolu, etrafı güzel bahçelerle çevrili bir köşk yaptırmıştır. Bâtınîler, Şeyhü'l Cebel'in ölü birini Cennet'e gönderme yahut da tekrar diriltme gücüne sahip olduğuna

inanırlar. Şeyhü'l Cebel, mükâfatlandırmak istediği fedailerine afyon içirterek onları öldüklerine inandırır ve cennete benzeyen köşküne gönderir. Bu surette cennete gönderilen bir Arap, orada gördüğü Maria ile beraber olmak ister. Maria'ya: “Mademki Şeyhü'l Cebel senin vefatının karib olduğunu görerek çah-ı helaktan çıkarıp buraya getirmiş ve mademki beni dahi cennetiyle müşerref eylemiştir. Elbette nail-i emel olmalıyım.” (106-107) der. Ancak gönlü Baptisten'de olan Maria, başka biriyle yasak bir ilişkiye girmek istemez. Köşkteki bütün kadınlar ısrar ederlerse de Maria, onları dinlemez. Şeyhü'l Cebel de aynı yönde emirler verir; ancak bütün çabalar neticesiz kalır. Bu sebeple Bâtınî Arap'ın gayrimeşru isteği şiddet kazanır ve reddedildiği için Maria'yla çatışmaya girer. Maria'nın edeb ve sadakati üstün gelir ve bu, romanın kurgusunu şekillendirir. Maria, çatışma vesilesiyle iffetini muhafaza eder ve Süleyman Muslî'nin kalbini tekrar kazanarak mutlu bir aileye sahip olur.

“Melek” gibi masum bir kız olan Raziye ile edepli bir delikanlı olan Şefik'in talihsiz aşkları etrafında teşekkül eden **Yeryüzünde Bir Melek** (Ahmet Midhat Efendi, 1296) romanı, genç nesillere ibret teşkil edecek biçimde kaleme alınmış bir eserdir. Şefik ile Raziye birbirlerini sevmektedirler; ancak Şefik bu sevdanın yakışık almadığını düşünmektedir. Çünkü kendisini besleyen, büyüten ve okutarak tüm masraflarını karşılayan Mehmet Hulusi Bey'in kızını sevmektedir. Tıp tahsili için Paris'e giden Şefik, İstanbul'da bıraktığı sevgilisi Raziye'ye bu sebeple mektup yazmaz. Şefik'ten ümidini kesen Raziye, babasının isteğiyle, rızası olmadığı halde İskender Bey'le evlenir. Şefik, İstanbul'a döndüğünde Raziye'nin evlendiğini öğrenir ve gizlice onunla görüşmenin yollarını arar. Bu sırada Aksaraylı Arife adında düşük bir kadınla tanışır. Ona ilgi duymaya başladıktan sonra dalgın biri olur. Bir mecliste dalgınlığının sebebini açıklarsa da, “Bir kadının ismini terzil etmeyi tecviz eylesem söyler idim.”(255) diyerek düşük bir kadın olan Arife'nin ismini ifşa etmek istemez. Onun ahlâk anlayışına göre bir kadın ne kadar düşük olursa olsun onun bu yönü gizlenmeli, ahlâksızlık setredilmelidir. Meclisteki bir bey karşılık olarak şu sözleri sarf eder: “Şaşarım bu akıllara! Hanımefendi hazretleri kendisini terzilden kendisi mücanebet etmedikleri halde siz neden mecbur olasınız? Hatta ilk defa olarak size teslim-i esrar etse bile size iltifat eden mutlaka başkalarına dahi iltifat edeceğinden emin olmalı ve o halde ketm-i ism ve esrara kendinizi bu kadar mu'tekidâne mecbur bilmemelisiniz!”(256). Anlayışlarının

çok zıt olduğunu gören Şefik, bu sözlere çok kızar, meclistikilerle çatışmaya düşer: “Ah hınzırlar! İşte o iffet-i Meryemâne sahibi hanımcıkları rüsva-yı âlem eden siz değil misiniz? Hem bîçarelerin damen-i pak-ı iffetlerini telvis eder hem de isimlerini âleme destan eylersiniz.”(256) der. Ardından erkek olduğu için kendinden utanır. Ahlâksızlık ve kusurların söylenmesinde; hatta ilân edilmesinde bile bir beis görmeyen insanlarla anlaşamaz. Şefik’in bu çatışması, onun karakterini yansıtmada kullanılmıştır.

Arife, zaman zaman Şefik’e mektuplar yazarak aşkını açıkça dile getirir. Hatta uşaklar gönderip konağına davet eder. Şefik, Arife’yi beğendiği halde onunla beraber olma hususunda tereddüde düşer. Arife düşük bir kadındır ve bu zamana kadar birçok erkekle beraber olmuştur. Bir taraftan Arife’ye sahip olmayı, diğer taraftan da onun ahlâksız bir kadın olduğunu, ona bulaşmaması gerektiğini düşünür. Bu iki düşünce arasında Şefik ne yapacağını bilemez. Bunalıma düşer, iç çatışma yaşar. Arife’nin kendisine yazdığı mektubu okuduktan sonra kendi kendine: “Yalandan bu kadar arzu göstermek mümkün olamaz. Mutlaka bu kadın beni istiyor! Seviyor! Kendisinin dahi dediği vechile iki defa gösterdiği arzuyu gerek kayıtsızlıkla gerek cidden reddeyletiğim halde şimdi bu kadar iştiyak göstermeğe imkân kalır mı idi? Bu kadar müştakâne, âşıkâne sözler yalan olamaz. Ah beğenilmeyecek kadın da değil! Bu kadar heveskâr bu kadar mağlub-i nefis olmasa idi!.....” (333) der. Bu çatışma romanın kurgusunda, Şefik’in Arife’ye yaklaşması sonucunu hazırlar.

İç bunalımlar yaşayan Şefik, Arife’den bir türlü vazgeçemez. Arife’nin yazdığı aşk mektubunu okuya okuya âdeta ezberlemiştir. Evet Arife, Şefik’i istemektedir. Ancak Şefik onun güzelliğine meftun olmakla beraber, mülevves biri olduğunu da aklından çıkaramaz. Sürekli Arife’yi hayal eder ve namus anlayışı dışında her uzvunun mükemmel olduğunu düşünür. Bir taraftan da Raziye’yi düşünür. Raziye edep ve hayasıyla yıldız gibi parlarken; Arife, mülevvesatıyla gece gibi kapkaranlık görünür Şefik’e. Neticede uykusuz gecelerle başbaşa kalır. Bu hâlde ikinci bir iç çatışmaya düşer. Doluya koysa almaz, boşa koysa dolmaz bir hâlde iken: “Off! Yarabb! Bu cilvelerin hapsi senden değil mi? Bu aciz kullarını böyle çıldırtmaktaki hikmeti de mi sormak yasak? Yoksa cem’-i ezdada dahi muktedir olduğunu göstermek için mi beni bu hâlde koydun? Muktedirsin ya Rabb muktedirsin! Beni öldürüp şu beladan kurtarmağa da

muktedirsin! ...” (338) diyerek ağlamaya başlar. Arife’yle olmak istediği halde bu arzusu kendi değerlerine ters düşer. Namusu kirlenmiş bir kadınla beraber olmak istemez. Ancak bu istemeyişle Arife’ye biraz daha yaklaşır.

Şefik, Arife’ye olan ilgisinden dolayı iki defa iç çatışmaya düşer. O, hem Arife’yi sevmekte hem de bunun doğru olmadığını bilmektedir. Zira Arife, namuslu bir kadın olmak bir tarafa orta malı, aşifte bir kadındır. Şefik onu devamlı Raziye ile mukayese eder ve Raziye’yi daima ondan üstün görür; ama Arife’den bir türlü vazgeçemez. Arife’ye tutulmuştur. İçinde bulunduğu çelişkiden muzdarip olan Şefik, bir gün rüyasında Raziye’yi görür. “Raziyem Raziyem! Melek Raziyem!” diyerek uyanır ve “Ben alçak, mülevves bir herifim! Ben hainim! Seni denaetim hıyanetimle telvis ediyorum. Tart et beni yanından!”(340) der. Zira rüyasında Raziye’ye sarılmıştır. Arife gibi düşük bir kadınla ilişkisini koparamayan Şefik, kendisini çok kirli, âdeta namussuz biri olarak görür. İçinde bulunduğu durumu kendi değerleriyle bağdaştıramaz ve tekrar iç çatışmaya düşer. Çatışmayla birlikte de Arife’ye tamamıyla bağlanır. Bu ise, çeşitli neticelerle romanın kurgusunu belirler.

Ahmet Midhat Efendi, Şefik’in yaşamış olduğu iç çatışmaları okuyucuya aksettirdikten sonra geriye döner ve Arife’nin geçmişi hakkında bilgi verir. Arife, kocası vefat edene kadar namuslu bir ev hanımıdır. Daha on yedi yaşındayken dul kalan bu kadını Abdülkerim isminde birisi baştan çıkarır. Abdülkerim’le nikâhlı bir şekilde yaşamak istediğini belirttiğinde Abdülkerim evlenmeye gerek duymaz ve: “Murat yaşamak değil mi? İşte pek tatlı yaşıyoruz. Birbirimizi sevmeyecek olsak sanki müteahhil bulunmak bizi muhabbete icbar mı edecek?” (387) der. Arife, gayrimeşru bir ilişkiyi sürdürmek istemez ve aralarında çatışma olur. Abdülkerim ise nikâhsız yaşamayı teklif eder. Hatta işi daha da ileriye götürerek evlenmelerinin mümkün olmadığını, Arife’nin yoldan çıkmış biri olduğunu, onun kocasına hıyanet ettiğini belirtir: “Sen nikâh diyorsun. Halbuki ben şu hâlde bile senin sadakatinden emin değilim. Ya kocan olsa idim ne yapar idim!? Herkesin ağzından senin ismini işitiyorum.”(389). Arife bu duruma çok kızar. Çünkü ilk başlarda evlenmek teklifiyle onu baştan çıkaran Abdülkerim, şimdilerde Arife’yi ahlâksızlıkla itham etmektedir. Sonuç olarak bu adama: “İsmim birkaç adamın ağzında geziyor ise sebep sensin. Çünkü sen söyledin. Kocam vefat

edinceye ve ben seni sevinceye kadar benim ismim kimseye malûm değil idi”(389) sözlerini sarf eder. Abdülkerim’le Arife arasındaki bu çatışma, romanın kurgusunda en önemli hatları çizecektir. Abdülkerim’den ayrılan Arife, önceleri namuslu bir kadınken daha sonraları önüne gelen erkekle beraber olmaya başlar ve en son Şefik’e musallat olur. Bu ise, romanı baştan sona tesiri altına alır.

Şefik, Arife’yle birlikte olmak ya da olmamak fikriyle buhranlar geçirir, iç çatışmalar yaşar. Çoğu zaman Arife’den vazgeçerse de tekrar Arife’nin cazibesine yenik düşer. Bu dünyadan zevk alma hususunda kendisinin de hakkı bulunduğunu söyler. Arife’nin ahlâksızlığı ile çekiciliği arasında bocalar durur. Tam ondan vazgeçmişken tekrar ona yönelir. Böylelikle yeni bir çatışmanın içine düşer: “Eğer ben de bu âlemde tabiat-ı insaniye ve hukuk-ı hayvaniyemden istifade edecek isem Arife’den başka nazar-ı hevesimi celp edebilecek kimse olamaz.”(485) der ve Arife’yle birlikte olmaya karar verir. Daha sonra da onunla görüşür. Böylece romanın kurgusunda belki de en mühim nokta teşekkül etmiş olur. Arife, böyle bir başlangıçtan sonra terk edilmeyi hazmedemez ve yapacağını yapar.

Arife, önceleri namuslu iken Abdülkerim’in onu baştan çıkarmasıyla “aşüfte” bir kadın olmuştur. O, evli kadınlara; namuslarını daima korumaları gerektiğini, başka erkeklerin iltifatlarına kanmamalarını söyler. Kendisinin de sevdiği Şefik’in, bu sebeple Raziye’yle görüşmesini istemez. Tehditler ederek onları takip ettirir. Şefik’le Raziye bir müddet görüşmez. Ancak bir gün Raziye, Şefik’in evine gelir. Ardından Arife girer ve hem Şefik’e hem de Raziye’ye çok kızar. Kendisinin namussuz biri olduğunu ancak evli bir kadının kocasını aldatmasının daha büyük namussuzluk olduğunu söyler. Şefik ve Raziye ile çatışır. Şefik: “Canım bu telaş bu hiddet bu çılgınlık size yakışıyor mu? Meramınız ne ise oturunuz da güzel güzel konuşalım.”(622) der. Arife: “Meramım ne olacak imiş? Meramım şu ki erbab-ı ismet ve iffetten olan hanımlara ve bilhassa Raziye Hanımefendi Hazretlerine bildirmek isterim. (Raziye hanım’a hitaben) Hanım Hanım! Biz sizin gibi cinayet-i mesture erbabı olan hanımlar nezdinde müstekreh kadınlar değil mi? Fakat siz yalnız bizim nazarımızda değil Allah nazarında bile daha ziyade mes’ulsünüz! Ben gönlümün mağlubu isem hiçbir kimsenin hukukunu ayaklarımın altına almıyorum. Pakat siz melek gibi kocanızın hukukunu ayaklar altına alıyorsunuz.

Amma aklınızca bu maşukayı safi ve halis buluyormuşsunuz. Fakat doğrusu bu değildir. O hakkı telvis etmeye muktedir olamıyorsunuz da onun için böyle masumiyet-i mecbure içinde kalıyorsunuz. Yavaş yavaş cür'etinizi arttırdığınız zaman şimdi elde yegane medar-ı teselliyet ve gururunuz olan o ismet dahi bir levs-i azime mübeddel olmayacak mı? Evet ben caniyim. Fakat dağda gezen haydut şekaveti uğrunda canını da merdane feda eylediği gibi ben dahi işte şanımı gönlüm uğruna feda etmişim. Fakat siz iffetlisiniz. Evvel iffetli hırsızlar gibi ki gizlice çalarlar yahut insanın cebindeki eşyayı çarparlar. İntikam! İntikam! Ceza! Ceza! Affetmek ihtimalim yoktur. Merhamet mi? Size merhamet etmek ahlâk-ı umumîyeye hıyanet sayılır!”(623-625). Arife kendisi düşük olduğu halde evli bir kadının başka bir erkekle görüşmesini çok daha kötü bulur; Şefik ve Raziye ile çatışır. Bu çatışma romanın kurgusunu belirler ve Arife'den korkan Şefik'le Raziye bir müddet görüşmezler. Daha sonra gizli bir yerde buluşmaya başlarlar. Bu ise, daha kötü sonuçlar doğurur.

Şefik'e göz koyan Arife, onun Raziye ile görüşmesini istemez ve Raziye'yi kocasına şikâyet etmekle tehdit eder. Bu sebeple Raziye ile Şefik gizlice görüşmeye başlarlar. Bu görüşmelerde hiçbir zaman ahlâkî ölçülerin dışına çıkmazlar ve yanlarında daima Nimetullah'ı bulundururlar. Bu iki gencin irtibatını sağlayan Neşe Kalfa, Şefik'e ihanet ederek gençlerin mektuplarını Arife'ye gösterir ve karşılığında altın ve elmas alır. Böylece Arife; Şefik ile Raziye arasındaki ilişkiyi zahmetsizce takip eder. Yazar, “Vay hınzır Neşe Vay!” (654) diyerek, Neşe kalfa'nın bu hareketini “vicdanını ve namusunu satmak” (654) tabiriyle vasıflandırır. Ardından da “Hain Neşe! Gerek Şefik'ten gerek Raziye'den aldığı mektupları kâmilten Arife'ye göstermeyince mahallerine isal etmez idi.”(657) der. Yazarın bu çatışması romanın kurgusunda oldukça önemlidir. Çünkü Arife, Neşe Kalfa vasıtasıyla her şeyden haberdar olur ve Raziye ile Şefik'i, mahalleliye bastırmaya karar verir. Neşe Kalfa'nın para hırsı iki gencin hayatını karartacaktır.

Arife; Şefik ile Raziye'den intikam almak için Şakir Ağa vasıtasıyla onları mahalleliye bastırmak ister. Arife'nin hizmetkârı Şakir, müezzin ve bekçiyi baskına ikna ettikten sonra mahalle kahvesine gider ve oradakileri de ayaklandırır. Kahvehanedeki Salih Çavuş, bunları durdurmaya çalışırsa da bunda muvaffak olamaz. Mahalleli, ahlâksızları cezalandırmak için harekete geçmemiş, sadece seyir ve eğlence için baskına karar

vermişlerdir. Yazar, böyle hassas bir konuda bu şekilde davranılmasını ahlâken doğru bulmaz ve mahalleliyle çatışır: “Gidenler niçin gidiyorlar? Bunların ağlebi müttehemlerin irtikâp eyledikleri cinayeti kabul edemeyecekleri için gitmiyorlar. Bunu muhakkak bilmelidir. Zira kendilerinde bu vicdan olsa böyle bir hareket etmezler idi. Fazla olarak kendileri dahi o cinayeti çok kere irtikâp etmiş oldukları gibi çok kere daha irtikâp edeceklerdir. Bunların gidişleri bir rezalet seyriyle eğlenmekten başka hiçbir şey için değildir. ...Rezaletin setri lâzım iken neşriyle iftihar ediyorlar. Rezillerin tedip ve ıslahı lâzım iken bir daha salah-ı hâl mümkün olamayacak kadar müekmeden müşeddeden kendilerini terzil için gidiyorlar.”(681-682). Yazarın mahalleliye duyduğu kızgınlık, bu çatışmanın, romanın kurgusunda nasıl bir mana taşıdığını daha sonra gösterecektir. Cahil insanların düşünmeden yaptıkları bu işin ne kadar vahim sonuçlar doğuracağı bu çatışma sonunda görülür ve Raziye, baskın neticesinde kocası tarafından boşanarak sokağa atılır. Şefik de Vidin’de üç yıl zindana mahkum edilir.

Ahmet Midhat Efendi, 1297 yılında konusunu gerçek hayattan alan bir roman yazar: **Henüz On Yedi Yaşında**. Eser, çaresiz kalan Kalyopi adındaki genç bir Rum kızının sefaletaneye nasıl düştüğünü ve başından geçenleri anlatır. Henüz on yedi yaşında olan bu kız, anne ve babasına bakmak için sefaletane hayatına boyun eğmiştir. Ancak Ahmet Efendi’yle tanıştıktan sonra hayatı tamamen değişir. Ahmet Efendi ile Hulusi Efendi eğlenmek için bir gece Beyoğlu’na giderler. Tiyatrodan çıktıklarında vakit bir hayli geçmiştir. Uzun bir müddet yağmurun durmasını beklerlerse de yağmur bir türlü dinmez. Bir araba tutup İstanbul’a gitmeyi düşünürler. Ancak, arabacılar yağmuru bahane ederek çok para isterler. Hulusi Efendi, Ahmet Efendi’ye bir sefaletaneye gitmeyi, orada sabahlamayı teklif eder. Ahmet Efendi, böyle bir hareketin doğru olmadığını söyleyerek umumhaneye gitmeyi reddeder ve arkadaşıyla çatışmaya düşer. Ancak bu çatışma, romanın kurgusunda Ahmet Efendi’nin Kalyopi ile tanışmasına zemin hazırlayacaktır. Hulusi: “Hayır hayır! Muradım bir otele gitmek değildir. Hem bak hava dahi ne kadar soğuk şimdi temiz pak bir sıcak oda! İçinde hergün gelin olup her gece zifafa hazır bir nazenin! Misk gibi yatarız zevkimize....”(13). Ahmet: “Ben gelemem azizim!”(13) der. Ardından konuşmak isteyen Hulusi’yi susturarak sözüne devam eder: “Ben sabahlara kadar Voltaire’in Jean Jacques Rousseu’nun şerefine konyak parlatabilirim amma o hergün gelin olan nazeninler ile bir dakika bile zifaf

olamam.”(13). Hulusi ısrar eder ve arkadaşını zorlar; ama yine aynı cevabı alır: “Nafile hiç üstüme varma!”(13). Eve dönmekte ısrarcı davranan Ahmet, bu çatışma sonunda Hulusi’yi geçici olarak da olsa razı eder. Ancak arabacı çok para ister, eve dönemezler. Bunun üzerine meyhaneye girer ve biraz içerler.

Arabacı fazla para istediği ve yağmur da devam ettiği için meyhaneye giden Ahmet ve Hulusi Efendiler, kararsızdırlar. Hulusi sefalet haneye gitme isteğini yineler. Ahmet, bu isteği yine reddeder. Ancak artık oteller de kapanmıştır. Hulusi: “Arkadaş! Dediğimden başka çare olamayacak. Muvakkat bir zifaf...”(14). der. Ahmet: “Bu da bence kabil olamayacak! Hem öyle bir fiil-i kerih için birkaç lira masraf edeceğimize arabacının istediği yedi mecediyeyi versek daha akıl ve hikmete muvafık düşer.”(14) cevabını verir. Sonunda fazla para isteyen arabacıyı tutmak isterler ancak arabacı ortadan kaybolmuştur. Hulusi başka çarelerinin kalmadığını ima ederek: “Şu hâlde sokak ortalarında mı kalacağız? Maahaza bu akşam işret hakkındaki hâle bakılır ise ben zannetmek istiyorum ki zifaf mevkiinden dahi hoşlanacaksınız!”(15) der, Ahmet Efendi’ye. Sözüne karşılık şu cevabı alır: “Allah etmesin!”. Hulusi: “Aralıkta bir kere mest-i la-yu’kal oluncaya kadar sarhoş olmak tavsiye eden İbni Sina aralıkta bir zifaf-ı muvakkati de tavsiye etmiyor mu? Pancar turşusu buna meze olamaz ise de şöyle sesleri güzel kızların okuyacakları güzel güzel şarkıları olsun meze makamına kaim olamaz mı?”(15). Ahmet: “Hayır İbni Sina’da böyle tavsiye görmedim. Yalnız muasirîn-i muharrirîn içinde Ahmet Midhat Efendi’nin **Mihnetkeşan** serlevhalı bir hikâyesini gördüm ki senin muvakkat zifafhane diye tarif eylediğin mahalleri âdetâ birer mihnethane olmak üzere isbat eyliyor.” der. Hulusi: “Eğer sen öyle her roman yazanın ispatlarına kulak verecek olursan gerçekten gülünç olursun. Akşam lokantada ne diyor idin? Âlemin dediklerine inanacak olursak âlem kadar gülünç olacağımızı hükmetmiyor mu idin?”(15) der. Ancak Ahmet Efendi’den kendi isteği yönünde olumlu bir cevap alamaz. Fakat yatacak yer bulamazlar ve sonunda Ahmet Efendi de oraya gitmeyi kabul eder. Ancak, bir şartı vardır: Herhangi bir kadınla beraber olmamak. Ahmet’le Hulusi arasındaki bu çatışma, belki de romanın kurgusunun özünü oluşturmaktadır. Zira bu çatışma neticesinde iki arkadaş umumhaneye giderler ve Ahmet Efendi, Kalyopi’yle tanışır. Romanın kalan kısmı ise, bu hadise etrafında şekillenir.

Hulusi ile Ahmet Efendi, umumhaneye giderler. Ahmet Efendi, orada Kalyopi adında, masum birini görür ve soruşturduğunda, Kalyopi'nin babası tarafında oraya getirildiğini, onun da ebeveynine bakmak için kendisini feda ettiğini öğrenir. Ahmet Midhat Efendi, Kalyopi'nin bulunduğu bu umumhaneye çatışır ve orası hakkında şu sözleri sarf eder: “Filvâki teneffüs edilen havaya varıncaya kadar murdar olan bir mahalde bulunduğu pek sabit idi. Bu pis yerlerde ses dışarıya çıkmasın diye pencereler açılmaz! Derunlarındaki hava bin sarhoşun, bin şehvetperestin ciğerlerine bin defa girip çıktığı ve hemen safi asitkarbonik kesildiği halde tecdit edilmek hatıra bile gelmez.”(57). Yazar buradaki mekân çatışmasıyla, Ahmet Efendi'nin Kalyopi gibi saf ve suçsuz birini buradan çıkarmak istemesine zemin hazırlar.

Ahmet Efendi, Kalyopi'nin içinde bulunduğu hâli düşünerek umumhanelerle çatışır. Buraların gereksizliği yanında, zararlarını düşünür. Yazar, kişi-mekân çatışmasını şu ifadelerle verir: “Ahmet Efendi böyle ne müdâvim olan kızlara ne de devam eden erkeklere hiçbir hayırı olamayan ve cemiyet-i beşeriyeye dahi hiçbir menfaat ve hizmeti tasavvur edilemeyen müessesât-ı mel'üneye neden lüzum görünerek bunların şu derecelere kadar tekessür ve tevessü eylemiş olduğuna zihninde hiçbir mana veremediği için...”(64). Ahmet Midhat Efendi, yine bu çatışmayı da Ahmet Efendi'nin Kalyopi'yi umumhaneden çıkarmaya karar verdiği bir zamanda kullanır. Böylece yapılacak işin isabetli olacağı vurgulanarak, çatışmanın eserin kurgusunda önemli bir mevki kazanması sağlanmış olur.

Yazar, umumhanedeki bazı kadınların, içinde buldukları hâlden utanmadan zevk ve eğlence içinde yaşamalarını kabul edemez. Bunların ar damarlarının tamamıyla yırtıldığını düşünür ve bu hâlde bulunan kadınlarla çatışır: “...Benat-ı beşer nasıl olup da şimdi fuhşu kendilerine bir kesb ve kâr ittihaz eyledikleri halde utanmak arlanmak bile hatır ve hayallerinden dahi geçmiyor?”(75). Yazar, bu çatışmayla da Kalyopi gibi masum bir gencin, böyle kadınlar arasında kalmasının çok kötü sonuçlar doğuracağını ve onun bir an önce buradan kurtarılması gerektiğini ifade eder. Bu sebeple çatışma romanın kurgusunda belirleyici bir unsur hâline gelir. Ahmet Efendi, bu çatışmayı müteakip Kalyopi'yi umumhaneden çıkarmaya karar verir.

Ahmet Efendi, Kalyopi'nin çok saf ve edepli bir genç olduğunu anladıktan sonra onu sefaletaneden kurtarmaya karar vermiştir. Bu sebeple Kalyopi karşılığında umumhaneye para öder ve onu alarak babasının evine götürür. Kalyopi'nin babası Yorgaki, kızının bu yola düşmesine başlangıçta razı olmuş; sonra da kızını oradan kurtarmaya çalışmamıştır. Hulusi Efendi, Kalyopi'nin babasına çok kızar ve onunla çatışmaya düşer. Böyle pis bir fiilin işlenmesine razı olan babaya, Hulusi şu sözleri söyler: “Vücudun kavi yaşın genç akıl ve iz'ânın yerinde olduğu halde hiç olmaz ise köprü üzerinde su satmağa da muktedir değil mi idin? Böyle henüz on yedi yaşında melek gibi bir kızcağızı en büyük bir felakethaneye düşür edip de onun her şehvetperestin ayakları altına döktüğü âb-ı rû-yı iffetin bahâ-yı mel'unu ile yaşamaktan niçin utanmadın? Allah'tan niçin korkmadın?”(180) der. Hulusi bunları büyük bir kızgınlıkla söyler. Çünkü Yorgaki, iflâs ederek fukara düştüğünü ve bu sebeple kızının o yollara düşmesine izin verdiğini söylemiştir. Bu bahaneler Hulusi'yi oldukça kızdırır, bir babanın böyle bir cürme izin vermesini bir türlü kabullenemez. Sözüne devam ederek: “Sen artık kârhanecilik sıfatını tamamıyla takınmışsın. Binaenaleyh yine her kim olsak bizi müşteriden başka bir nazarla görmezsin. İhtimal ki kıza dahi bu yolda telkinler verirsin. İhtimal ki kızı Ahmet Efendi'den bir şeyler koparmağa sevk edersin. Hatta ihtimal ki biz duymaksızın yine kızı bazı alış verişlere sevk etmeğe yeltenirsin. Fakat aç gözlerini ha! Sonra seni berbat ederiz. Kalyopi bizi senin gördüğün nazarla görmez. O bulunduğu mahalden cidden ve hakikaten tevbe-i külliye ile çıkmıştır. Bundan sonra kızı tekrar bozar iseniz siz bozmuş olacaksınız. Fakat Kalyopi yine bozulmaz. Ahmet Efendinin himayesinden mahrum kalmaz. Siz Kalyopi'den mahrum hem de ebediyyen mahrum kalırsınız, zira bir peder bir kere kızını kârhaneye kadar gönderdikten sonra artık onun üzerinden hak-ı übüvvet sakıt olmuştur. Bir adam dahi bir kızı öyle bir yerden kurtarınca o kız ürerinde her hakka o adam maliktir. Anladın mı baba Yorgaki! Sana bu sözleri henüz bu gece gördüğün bir dost söylüyor ki o dostluk dahi mahza Kalyopi'nin babası olduğun içindir. Eğer Kalyopi'ye gerçekten babalık eder de babalık hakkını gaib etmez isen ebediyyen dostunum. Ahmet Efendi'de dostundur. O hakkı gaib eyledikten sonra ise kanına susamış düşmanın oluruz.”(180) der. Bunun üzerine Yorgaki ağlamaklı olur ve bundan sonra kızının namusuna sahip çıkacağını söyler. Kalyopi'nin eski hayatından tamamıyla kurtulması, bu çatışma neticesinde

olmuştur. Dolayısıyla romanın kurgusunda belki de son nokta bu hadiseyle konulmuştur.

Henüz On Yedi Yaşında, az da olsa Beyoğlu'nun eğlence hayatına değinilirken; **Karnaval** (Ahmet Midhat Efendi, 1298) romanı, söz konusu hayatı merkez alarak bunun Türk insanı üzerindeki olumsuz tesirlerini konu edinmiştir. Zekâî ve Resmî Beyler bu temanın baş kahramanlarıdır. Bahtiyar Paşa'nın evinde, Şehnaz'ın muallimesi Madam Mersak ile Daire Müdürü Kotsaş, bir kaçamak yaparak baloya giderler. Mersak eteği dizlerden yukarıda bir dekolte fistan giymiştir. "Ayağında ise ten renkli bir mayo" vardır. Âdeta belinden yukarısı çırlıdır. Baloda kucak kucağa oturmuş eğlenmektedirler. Konaktan tanıştıkları Resmî Efendi de bu karnavaldadır ve sözkonusu çifti görmüştür. Resmî'yi gören bu iki hizmetkâr önce çekinir, sonra da hareketlerine serbestçe devam ederler. Kotsaş, Mersak'ı sevmekle birlikte onun giyim anlayışına karşıdır. Resmî'nin yanlarına gelmesiyle Mersak'ın bu kadar uygunsuz giyinişini ona şikâyet eder. Ancak Resmî bu konuda Kotsaş'a katılmaz. Ona göre bir kadının güzelliği üzerinde tüm erkeklerin hakkı vardır. Kotsaş, bu düşüncüyü reddeder. Resmî : "Şüphe mi edersiniz? Cenab-ı Hakk bir vücuda verdiği güzelliği yalnız bir adamın görüp temaşa edip mütelezziz olması için vermez. Herkesin hakk-ı istifadesi vardır." der. Kotsaş bu sözlere çok kızar: "Resmî Efendi!.... Sizinle kavga edeceğim geliyor." (137) der ve hava bir hayli gerginleşir. Resmî buna hiç aldırmaz, kendine ait olmayan, belki de Müslim olmayan bir kadının giyiminde çok serbest düşünür. Kotsaş ise, bir kadının bu şekilde açık saçık dolaşmasını doğru bulmaz. Böyle farklı iki bakış açısı da çatışmaya sebep olur. Bu da kahramanların tanıtımına vesile olur.

Resmî Efendi, Madam Hamparson ile bir baloya gider. Kılık değiştirmişler ve yüzleri maskelidir. Zaten karnaval mevsiminde böyle yapmak âdettir. Aynı baloya, yakın bir zamanda Şehnaz ile nişanlanan Zekâî de gelmiştir. Zekâî'nin yanında yeni metres edindiği Elena da vardır. Zekâî, Madam Hamparson'un peşinden daha önce çok koşmuş; ancak onu elde edememiştir. Nişanlıdır, yanında metresi bulunmaktadır ve bir taraftan da madam Hamparson'u elde etmek istemektedir. Bütün bunlar Resmî'yi kızdırır. Zekâî'nin hareketlerinin ne kadar yanlış olduğunu, ona, nişanlı olduğunu da hatırlatarak ihtar eder. Elena'ya hitaben: "Size hiçbir sözüm yoktur matmazel! Fakat

Zekâî Bey korksun hem de pek korksun ki şurada yüzündeki maskeyi koparıp atmağa beni mecbur eder ise yarın bütün İstanbul içinde rezil olur!”dedikten sonra Zekâî’ye dönerek: “Daha evvelki gün nişanlandınız beyim! Bu sözleri size söylemeyi dostluğuma sığdıramam ama sizin ettiğiniz edepsizlikler dost tarafından beklenecek muamele değildir.”(141) der. Bu çatışma romanın kurgusunu etkiler. Elena, Zekâî’nin nişanlı olduğunu öğrenir ve onun yalan söylediğini anlayarak Zekâî’den ayrılmak ister. Zekâî, Elena’nın gönlünü alabilmek için birçok masraf yapar. Bu ise, azalmakta olan servetine yeni bir darbe vurur.

Zekâî, Hamparson Ağa’nın karısı Madam Hamparson’un peşinden çok koşar. Ancak hiçbir şey elde edemez. Üstelik Madam, Resmî Efendi’yi sevmektedir. Zekâî, Madamın hizmetçisine para vererek evde olup bitenlerden sürekli haberler alır ve bunları Hamparson Ağa’ya bildirir. Hamparson Ağa karısından emindir ancak kendisi çok yaşlı; karısı ise çok genç ve güzeldir. Buradan hareketle karısının kendisini aldatabileceğini düşünür ve onu takibe başlar. Birkaç defa karısının yatak odasını kontrol ederse de orada kimseyi bulamaz. Bir ihbarla yine şüpheye düşer; ancak daha önceki aramalarında bir şey bulamadığından karısının odasına tekrar girmek istemez. Diğer taraftan da içeriye girerek rahatlamayı düşünür. Tereddütler içinde kıvrılır. İç çatışmaya düşer. Daha önce karısının odasına aynı şüpheyle zorla girmiş, odada kimseyi bulamamış, karısı korkudan bayılmıştır. Karısının gönlünü almak için de çok uğraşmıştır. Ancak şimdi içten içe şüphelenmektedir. Kendi kendine: “Ya karım odasında mışıl mışıl uyumakta ise...” der. Buna cevap bulamaz. “Kendisini görecektim olduğumdan bahsedecek olsam kendisi şimdi yanımda idi! Mümkün değil yine mahcup olurum.”(173) diye düşünerek karısının odasına girip girmemekte kararsız kalır. Ne karısının kendini aldattığına emin olabilir ne de içerde başka bir erkeğin olmadığına kendisini inandırabilir. İç çatışmaya düşer. Bu çatışmalar romanın kurgusuna, eşler arasındaki güvensizliği arttırarak yeni boyutlar kazandırır.

Zekâî’nin yeni bir ihbarıyla kocası tarafından basılan Madam Hamparson, Kúpeliyan’ın evinde kalmaya mecbur olur. Çünkü kocası tarafından kovulmuştur. Bunu fırsat bilen pek çok erkek Madam Hamparson’u elde etmeye çalışır. Çünkü Kúpeliyan fakirdir ve Hamparson’un da hiç parası yoktur. Bundan Zekâî de faydalanmak ister. Yanına pek

çok mücevher ve para alarak, Küpeliyan'ın evine gider. Zekâî: “Felaket-i hâliniz aynı kendi felaketim olmak üzere bendenize tesir eyledi Madam! Ah! Yenilmesi kabil olmayan bir aşkın icbarıyla bendeniz dahi size bazı mertebe can sıkıntısı verdim ise de...”(223) diyerek, Madam'ın gönlüne ulaşmaya çalışır. Madam'ın içinde bulunduğu çaresizlikten faydalanmaya çalışan Zekâî ile aralarında çatışma olur. Zor durumda kalan bir kadına para ile sahip olmak isteyen Zekâî, Hamparson'un tahkir amiz cevabıyla karşılaşır. Madam Hamparson: “Alçak Efendi! Gaddar Bey! Zalim Hınzır! ...Şu hâl-i acz ve ye'simden istifadeye geldin öyle mi? Bana bu birkaç bin liralık hediye arz ile itmâ' edeceğimi kurdun ha? Seni alçak yüz­süz namussuz namert seni! Bu kadar galeben elvermedimi de bir de Madam Hamparson'a şu kadar hediye mukabilinde nail olduğunu görerek mağrur olmağı kurdun ha? İşte çatla patla! Sana gönlümü değil sümüğümü bile atmayacağım! ...Kalk yıkıl! Namert hınzır!”(223-224) der. Zekâî'yi evden kovar. Getirdiği hediye ve paraları yüzüne çalar. Bu çatışma romanın kurgusunda etkili bir yere sahiptir. Madam, bu çatışmayla, zaruret içinde bulunmasına rağmen Zekâî'nin teklifini kabul etmez ve düşük bir kadın olmaktan kurtulur. Bunu gören komşular, Hamparson'a acımaya ve muhabbet duymaya başlayarak onun ihtiyaçlarını karşılarlar. Hamparson, yukarıdaki çatışmayla namusunu muhafa eder ve etraftaki insanların sempatisini kazanır. Böylece çatışma, romanın kurgusunda müspet bir netice doğurur.

Zekâî Bey, babasından kalan yüklü mirası sefahat yolunda harcarken bir de Elena isminde metres edinmiştir. Onunla Paris'e gider, eğlence yerlerinde ve kumarhanelerde tüm servetini kaybeder. Ayrıca bir sürü de borcu vardır. İstanbul'a döndüğünde alacaklılar, Paris'teki Osmanlı Sefareti'ne ve İstanbul'daki Fransız Kançalaryası'na müracaatta bulunurlar. Zekâî'nin en kısa zamanda borçlarını ödemesi kendisine bu iki makamca tebliğ edilir. Ancak Zekâî'nin hiç parası yoktur. Borçlarını ödemek için karısı Şehnaz'dan elmaslarını ister; ancak alamaz. Bunun üzerine karısının elmaslarını çalar. Yazar, bu fiili bir rezalet olarak niteler ve kahramanı Zekâî ile çatışır: “...Rezil olmaktan ise?..” diye davrandığı zaman daha büyük bir rezaleti icraya kıyam eylemişti. Zira doğruca kızın cekmecesine gidip ayağı altına alarak birkaç tekmede kapağı ve içinde bulduğu elmasları mendile doldurup çıkmış gitmiştir.”(267). Şehnaz, durumu babası Bahtiyar Paşa'ya bildirir ve Paşa, zabıtaya haber verir. Zekâî, kuyumcular çarşısında yakalanır. Paşa, Zekâî'yi tehdit eder ve kızını boşamasını ister. Yazar'ın bu çatışması

gerçekten de “daha büyük bir rezalet”le neticelenir ve böylece romanın kurgusunda da son nokta konmuş olur. Kimseyi beğenmeyen ve oldukça kibirli olan Şehnaz’la Zekâî, evlilik hayatlarını daha fazla sürdürememişler ve bu hırsızlık olayıyla da ayrılmışlardır.

Gerek edebiyatımızda, gerekse Türk basın tarihinde eser, bilgi ve birikimiyle daima ilk sıralarda anılan Ahmet Midhat Efendi, ilmî açıdan çağı yakalama hususunda da öncü bir kimliğe sahiptir. Neşrettiği makaleler yanında, **Dürdane Hanım** (1299) isimli eserinde de bunu görmek mümkündür. Müellif, Ulviye Hanım adındaki bir kahramanına, o devir insanının bir hayli yabancı olduğu telefon cihazını kullanırır. Bu yönüyle roman, ilgi çekicidir. Esere ismini veren Dürdane Hanım, genç ve tecrübesiz bir kızdır ve Mergub Bey adında bir mirasyedi tarafından aldatılmıştır. Dürdane Hanım’ın komşusu Ulviye Hanım, bu durumu öğrenir ve Dürdane’nin yatak odasına bağladığı gizli bir alıcıyla telefon kullanarak olanları öğrenir. Aslen Rum olup Papazoğlu diye anılan Andonaki, hırsızın biridir. Her şeyini bu fiil üzerine bina eder. Çalar çırpar, onunla eğlenir, kumar oynar. Birgün, Çerkez Sahbet Ağa’yı bularak yağlı bir mirasyedi bulduğunu ve onu soyacağını; Sahbet Ağa kabul ederse beraber soyup ganimeti paylaşabileceklerini söyler. Ancak Sahbet Ağa, hırsızlığa karşıdır ve teklifi kabul etmez. Andonaki ısrar eder, Sahbet’i kendi cürmüne ortak etmek düşüncesindedir. Sahbet Ağa: “Allah bu bazuları bana yankesicilik etsin diye vermedi.”(8) der. Kabadayılığı ile ün salmış ve en çirkef yerlerde dolaşan Sahbet Ağa aslında çok adaletli ve iyi kalpli biridir. Sahbet’in bu sözüne karşı Papazoğlu: “Ya mavna küreği çekerek avuçları patlasın diye mi verdi?” der. Cevaben Sahbet: “Ne yapayım? Sanatım bulunmuş!” deyince Papazoğlu: “Öyle kaba sanatlar bir işe yaramazlar dostum. İnce sanatlara bakmalı, ince sanatlara! Hem artık kırk yıllık Çerkes Sahbet şimdi bize kendisini ırz ehli diye satamaz ya?”(8) der. Sahbet bileğinin gücüyle çalışarak para kazanmayı, yankesiciliğe tercih eder. Andonaki ise, bu şekilde düşünen Sahbet’i kafasını çalıştırmamakla itham eder. Bu tartışma sürer gider. İki farklı bakış açısı çatışmayı doğurur. Sahbet ne kadar kötü bir üne sahip olursa olsun başka birinin malını yahut parasını gasp etmeyi asla kabul etmez. Sahbet’in bu çatışması, Ulviye’nin ona güvenini sağlamış; bu ise, romanın kurgusunu belirlemiştir.

Mergub Bey, Dürdane Hanım’ı aldatarak namusunu kirletir ve nikâhlanmayı da düşünmez. Üstelik doğacak çocuğu da boğarak ondan kurtulmayı plânlar. Halbuki

Dürdane Hanım, nikâhlanacaklarını hayal etmektedir. Mergub'un düşüncelerini bilen Dürdane'nin dadısı Gülbeyaz, Mergub'a düşman gözüyle bakar ve mutlaka nikâh yapmalarını ister. Mergub, bunu kabul etmez ve doğacak çocuğu boğarak ondan kurtulabileceklerini Gülbeyaz ve Dürdane'ye söyler. Gülbeyaz ise, Mergub'tan, çocuğa babalık etmesini ister: "Eger Dürdane ile nikâh kıymak sözünden dönmediniz ise nikâhtan sonra evlâdınızı yine bağrınıza basarsınız!" der. Mergub: "Âlem ne der? Bunlar nikâhtan evvel..." (68). Mergub, âlem ne der, bahanesiyle Dürdane'yi bırakmak ister. Gülbeyaz: "Demek oluyor ki nikâh filân sözleri hâlâ Dürdane'yi avutmaktan ibaret yalanlardır.". Mergub: "Vay kalfa! İnsanı bir kızdırıyorsunuz ki? Sanki "Evet! Aldatıyorum!" diyecek olsam ne yapabilirsiniz? Bu bir züll bir rezalet ise ancak Dürdane'yi rüsvay edecek bir rezalettir. Ben ise pak-i inkârdan gelince kendimi kurtarırım. Ne ile isbat edeceksiniz?" (68) der. Karşılıklı sataşmalar, gözdağı vermeler bir müddet devam eder. Gülbeyaz, Mergub'un böyle bir ahlâksızlık yapmasına ve ilâve olarak da kendilerini tehdit etmesine bir türlü tahammül edememiştir. Aralarında ahlâkî çatışma olur ve bu, romanın kurgusun belirler. Çatışma, Ulviye Hanım'ın meseleden haberdar olması ve bu duruma el atması neticesini verir. Ulviye, tehditle de olsa, Mergub'u Dürdane'yle evlendirmeye karar vermiştir.

Mergub Bey, Dürdane Hanım'la ilişkiye girmiş ve Dürdane gebe kalmıştır. Ancak Mergub, Dürdane'yle evlenmeyi düşünmez. Eğlence yerlerine gider, oralarda başka kadınlarla birlikte olur. Mergub'u çok seven Dürdane, bunu öğrendiğinde çok üzülür ve Mergub'tan bunların doğru olup olmadığını sorar. Mergub, Dürdane Hanım'a yalan söyler ve başka kadınlarla birlikte olmadığını onu inandırır. Ahmet Midhat Efendi, Mergub'un Dürdane Hanım'ı gebe bırakması ve yalanlarla onu aldatmasına dayanamaz ve onunla çatışır: "Habis Mergub bahiste devam ile akıbet hakkı kendisi kazanıp haksızlığı dahi Dürdane bîçaresine kabul ettirdi." (71). Bu çatışmadan sonra Mergub, Dürdane'yi aldatmaya devam edecektir. Bu ise, Dürdane'yi daha kötü bir duruma sürüklerken, Ulviye'nin de plânını uygulamaya koymasına vesile olacaktır.

Ulviye Hanım, Dürdane Hanım'ın komşusudur. Dürdane'nin Mergub'tan gebe kaldığını öğrenmiştir. Ancak Dürdane ile Mergub'un hâlâ nikâhları yoktur. Ulviye Hanım, Mergub'u kendine âşık ederek tuzağa düşürmek için bir oyun tasarlar. Güzelce süslenir

ve Mergub'u kendi peşinden koşturur. Sonra da yalısına davet eder. Bir gün sahte niyetini bir tarafa bırakarak Mergub'a bu meseleyi açar ve nikâh yapmazsa onu öldüreceğini söyler. Bu sebeple aralarında çatışma zuhur eder. Mergub nikâhı kabul etmez ve bütün suçu Dürdane'ye yükleyerek kendisinde suç olmadığını iddia eder. Ulviye ise, evlenmek niyetinde olmadığı halde bir kızın namusunun kirletilmesinin affedilemez bir cürüm olduğunu söyler ve Mergub'un nikâhtan başka bir çaresinin bulunmadığını ilâve eder. Mergub: "...Fakat hakayık-ı ahvale vâkıf olsa idiniz bu babda kulunuzu asla muaheze buyurmaz idiniz. Zaten benim Dürdane'yi hiç sevdiğim yoktur. O beni sevdi. Ben de genç kız üzülmesin diye muhabbetine mümaşatta buldum."(75) der. Ulviye Hanım ise: "O mümaşat dahi tecrübesiz bir kızı gebe koymağa kadar vardı öyle değil mi?" cevabını verir. Mergub: "O kusur dahi bende midir efendim?" diyerek suçlamayı reddeder. Ancak Ulviye, meselenin peşini bırakma niyetinde değildir. Önce, "Estağfirullah! Hiç erkek beyefendilerde kusur olur mu?" diyerek Mergub'a çıkışır sonra da: "Amma yaptınız ha! Mademki kızcağızı almayacak idiniz onun çalgıncasına aşkını niçin takviye eylediniz?"(76) der. Mergub'u, Dürdane Hanım'la nikâhlanması için zorlar. Bu da romanın kurgusuna tesir eder.

Ulviye, Mergub'un niyetini anladıktan sonra onu tehdit etmiştir. Müspet bir netice alamayınca da tehditlerini arttırır ve nikâh yapmazsa Dürdane'nin intikamını alacağını söyler. Bu sebeple aralarında yeni bir ahlâkî çatışma olur. Ulviye: "Sana şu teklifi kat'iyen irad edeyim: Dürdane'yi bir haftaya kadar nikâh edip alacak mısınız? Yoksa senin canına kadar kastetmek benim vazife-i mütakimanem olsun mu?"(78). Mergub cevaben: "Dürdaneyi nikâh edip etmeyişim size asla taalluku olmayan bir şeydir." der. Yeni tehditler ve karşı cevaplardan sonra Mergub, Dürdane'yi nikâhına almayacağını kesin bir dille şöyle ifade eder: "Hayır Efendim hiç zahmete girmeyiniz. Ben size pek merdane bir suretle söyleyeyim ki ben kız oğlan kız iken kendim ile muaşakada o kadar cüretli gördüğüm bir kızı alamam. Onda bu cür'et-i âşıkâne var iken yarın başka birisini dahi beni sevdiği gibi sevmeyeceğini neden bileyim?"(78). Bu sözlere iyice sinirlenen Ulviye Hanım, "Alçak!" kelimesini telaffuz eder. Bunun üzerine Mergub, pantolonunun cebinden bir silah çıkarır. Ancak Ulviye kolunu tutar ve Mergub'un silahı ateşlemesine fırsat vermez. Sonra ona şöyle der: "Her yaşmaklıyı kadın mı zannediyorsun? Haydi beyim. Benim sana kasdım burada kendi hanemde olamaz. Misafirperverlik şanına

mugayir düşer. Bundan sonra kendini benden iyice koru!” (78) der, Mergub’u evden kovar. Mergub, Ulviye’den korkmaya başlar. Ulviye, bu çatışmadan sonra Dürdane lehine, romanın kurgusuna tesir eden tedbirler alır.

Ahmet Midhat Efendi, **Vah** (1299) isimli romanında evli bir kadının başından geçen olayları konu edinmiştir. Eserin birinci derece kahramanlarından Necati Bey, çok namuslu bir insandır. Tiyatroya gittiği birgün, süslü birkaç erkeğin dürbünle kadınların localarını seyrettiklerini ve uygun olmayan konuşmalarda bulduklarını görür. Buna çok kızar. O kadar insanın içinde erkeklerin böyle davranmalarını hoş bulmaz. Oyun bittikten sonra da sözkonusu birkaç kişi kapıda dururlar ve çıkan kadınlara lâf atmaya başlarlar. Necati yapılanlara çok sinirlenir. Adamlardan biri, evli bir kadın olan Ferdane Hanım’a lâf atar: “Aman Samurkaş! Beni helak edeceksin hiç mi merhametin yok.”(48) der. Ferdane Hanım’ın lakabı “Samurkaş”tır. Ferdane Hanım bu söze hiç aldırmaz, yoluna devam eder. Ancak bu adamlar kadının peşini bırakmazlar ve ona ahlâksızca lâflar atarlar. Ferdane Hanım, namuslu ve evli bir kadına bu şekilde tacizde bulunmanın ahlâksızlık olduğunu belirtir ve aralarında çatışma olur. Adamlar Ferdane Hanım’ın sözlerine hiç aldırmazlar. Bunun üzerine Samurkaş: “Sizin hiç utanmanız arlanmanız yok mu? Sizin şerrinizden âlemin muhadderatı hiçbir yere çıkmasınlar mı?” der. Ancak adamlar yine utanmazlar ve Samurkaş’ın bu sözlerine mukabil: “Efendim! Bu tekdirleriniz bize iltifat gelir!”(48) derler. Samurkaş ağlamaya başlar ve yanındaki yaşlı kadın ve bir Arap cariye ile arabaya binerek oradan uzaklaşırlar. Bu çatışma romanın kurgusunda önemli bir başlangıç noktası oluşturur. Bu olaya şahit olan Necati, romanda önemli bir rol üstlenecektir.

Tiyatro çıkışında Samurkaş’a lâf atan kimseler, Samurkaş’ın arabaya binip gitmesinden sonra da onun peşini bırakmazlar. Arabayla Ferdane Hanım’ı takip ederler. Araba durunca bahçede Samurkaş’ın önünü keserler ve adamlardan biri silahını çıkarıp Samurkaş’a, onun olmazsa intihar edeceğini söyler. Samurkaş silahı görünce bayılır. Olanları başından beri takip eden Necati Bey, yapılan edepsizliğe daha fazla sabredemez. Olaya hemen müdahale eder ve silahlı adama hitaben: “Beyefendi bu kadını tanıyor musunuz ki bu edepsizlikleri yapıyorsunuz?”(49) der. Adam: “Sizin nenize lâzım?” cevabını verir. Bu söz Necati Bey’i iyice çileden çıkartır. Ahlâksız

birkaç çapkının, namuslu bir kadını bu şekilde rahatsız etmesine dayanamaz. Bu sebepten aralarında sözkonusu çatışma vukua gelir. Necati: “ Vakıa tanıyıp tanımadığınız bana lâzım değil ise de burada cümlemizi tahkir demek olan şu edepsizlik üzerine istizah bana lâzımdır!” der. Bu söz üzerine diğer bir çapkın Necati’ye: “Edepsiz diye kime diyorsun?”(49) der ve hücum eder. Necati buna bir şamar aşkeder. Diğer tabancayı çıkarır. Necati eline bir iskemle alır ve tabancalı adama vurur. Ardından bir iskemle de Ferdane hanımı taciz edene vurur. Zaptiyeler duruma müdahale ederler. Böylece aynı olay etrafında ikinci bir çatışma meydana gelir ve bu, romanın kurgusunu şekillendirir. Necati, bu olaydan sonra Samurkaş ile tanışır ve bu tanışma, ileride pek çok vak’ayı doğuracak bir aşk macerasına basamak olur.

Ferdane Hanım, Samurkaş lakabıyla şöret bulmuş çok güzel bir kadındır. Tahsil ve terbiyesi de son derece yerindedir. Ancak biraz serbest tavırlıdır. Açıkta sigara içer, kendisine ilgi gösteren erkeklerin yüzüne bakmaktan sıkılmaz. Bu sebeple pek çok kişiden pektuplar alır, İstanbul’un diline düşer. Bununla birlikte Ferdane Hanım, namusunu muhafaza ve kocasının hukukuna riayette oldukça titizdir. Ahmet Midhat Efendi, bu vesileyle Ferdane gibi evli bir kadının böyle serbest hareket etmesini doğru bulmaz ve onunla çatışır: “Bir kadın güzel olursa kabahat kendisinde midir? Fakat bir kadın kendisini böyle genç efendilere sermaye-i kıl u kâl edecek etvârda bulunur ise kabahat kendisinde olur.”(135). Samurkaş’ın serbest tavırları daha sonra bu ailenin başına büyük belalar açacaktır. Bu sebeple Yazar’ın Samurkaş Hanım’la çatışması, romanın kurgusunda, olumsuz vak’aların habercisi olarak kabul edilebilir.

Ahmet Midhat Efendi’nin **Cellât** (1301) ismini verdiği eserinde Napolyon zamanında yaşanan olaylar ele alınmıştır. Romanın önemli kahramanlarından olan Leon, yirmi, yirmi beş yaşlarında ahlâksız, sefih bir mirasyedir. Tek gayesi, Stefani ile evlenmektir. Stefani, iyi ahlâklı, zeki bir kızdır ve sefahathanelerde, kumarhanelerde zaman öldüren erkeklerden hiç hoşlanmaz. Leon’un evlenme teklifini kabul etmez. Bu sebeple Leon, sürekli olarak Stefani’yi rahatsız eder. Birgün Stefani ile annesinin önüne çıkar ve yürümelerine müsaade etmez. Stefani, yabancı bir erkeğin bu şekilde kadınların önüne çıkmaya, onları yollarından alıkoymaya hakkı olmadığını söyler. Leon ise bu sözleri duymamış gibi kendi bildiği gibi hareket etmeye devam eder. Bu sebeple

aralarında çatışma çıkar. Leon: “Stefani! İstiğnanız inadınız daha ne zamana kadar devam edecek?”(9). Stefani cevap vermez. Annesi Madam Tunak: “Leon! Rica ederim gelenlere geçenlere karşı bizi rahatsız etmeyiniz. Bizi dikkat-i enzar-ı umumîye hedef eylemeyiniz!” der. Leon: “Sizinle hiçbir mübahasem yoktur Madam Tunak. Fakat kızınız ile hal ve tesviye olunacak hesabım vardır. Ben de bir muteber familya çocuğuyum. Hakkımda reva görülen bu kadar tahkirata neden müstahak olayım?”. Tunak: “Kızım sizi hiçbir vakitte tahkir etmemiştir. Bahusus ki şu günler bizim na-hoş eyyamımız olduğundan.....” (9) der. Leon, Stefani ve annesinin yolundan çekilme niyetinde değildir. Madam Tunak, gelip geçenlerden rahatsız olmuş ve Leon’dan kendilerini serbest bırakmasını istemiştir. Leon, madamın isteğini yerine getirmeyince de aralarında çatışma olmuştur. Bu çatışma, romanın kurgusunda önemli bir merhaleyi başlatır. Leon, tecavüzünü arttırır, Stefani ile annesi yardım edecek birilerini ararlar.

Leon; Madam Tunak ve Stefani’nin yollarını keser ve Stefani’yi kendi teklifine “evet” demesi için zorlar. Madam Tunak, kocasının iflâs ettiğini, son derece üzgün olduklarını ve bu sebeple bir de Leon ile uğraşamayacaklarını söyler. Leon ise: “Kocanız Pol Tunak için eyyamın hiç birisi yevm-i na-hoş olamaz. Biz çok iflâslar görmüşüzdür ki halkın hakkı olan milyonlara sahip olmak için suret-i mahsusada tertib olunmuşlardır.” (9) der. Leon’a göre Pol’ün iflâsı, insanların mallarını gasp etmek için uydurulmuş düzmece bir iflâstır. Madam Tunak, böyle bir iftirayı beklememektedir. Leon’un sözlerini hemen reddeder. Namuslu bir iş adamına iftirada bulunulması ikinci bir çatışmayı doğurur. Madam Tunak: “Â! Mösyö Leon! Sizden bu lâkırdıyı da mı işittik?” der. Bu defa Stefani, suskunluğunu bozarak: “Anacığım! Sen bu yoldaki lâkırdıları daha ilk defa olarak işitiyorsun da taaccüb eyliyorsun.”(10), sözüyle Leon gibi ahlâksız birinin böyle bir iftirada bulunabileceğini söyler. Leon, Stefani’nin konuşmasını menetmeye çalışır. Stefani’den teklifi için cevap bekler. Cevap alamayınca Stefani’ye iyice yaklaşır. Bundan oldukça rahatsız olan ana-kız etrafa bakınırlar; ancak kendilerini kurtaracak kimse yoktur. Yollarına devam edemeyince geri dönerler. Leon yine peşlerini bırakmaz. O sırada oradan geçmekte olan Andre, Leon’un tecavüzüne şahit olur ve olaya müdahale eder, onunla çatışır. Bu ise, romanın kurgusunda belki de en önemli noktayı teşkil eder. Tüm vak’alar bu çatışma üzerine bina edilmiştir denilebilir.

Madam Tunak ve Stefani; Leon'un tacizinden yollarına devam edemezler ve geri dönerler. Leon tekrar önlerine geçer ve bu iki hanımın yürümelerine müsaade etmez. Oradan geçmekte olan Andre, duruma müdahale eder ve hanımları serbest bırakmasını ister. Andre'ye göre namuslu kadınların bu şekilde rahatsız edilmeleri son derece yanlıştır. Leon ile Andre arasında çatışma olur. Leon, Andre'ye oradan hemen uzaklaşmasını ister. Andre: "Efendi! Afedersiniz amma bu kadınları taciz etmek hakkına ne cihetle maliksiziniz?"(10) der. Leon, kendisinin kim olduğunu Andre'ye sorduktan sonra: "Tacizde beni haksız görür iseniz tesahübde size hak veren nedir?" der. Andre, Leon'un bu şekilde hareket edemeyeceğini, "İşte öyle hareket edemeyeceği için sizi menetmek istiyorum â! Ben gevezeliği sevmem mösyö! Lâkırdının azlığından icranın çokluğundan ve bahusus süratinden hoşlanırım. Aciz ve zaif kadınları bırakınız da sohbetimizi ikimiz beraber edelim."(11) cümleleriyle ifade eder. Leon, bu sözlere karşı, bastonu içindeki şişi çıkarır ve Andre'ye: "Dört şahid arasında edilecek düellolar öyle her bî-edeb musallata lâıyk görülecek bir şeref değildir. Seni şurada cihanın gözü önünde gebertmeliyim ki başka edepsizler dahi senden ibret alsınlar."(11) der. Ve aralarında mücadele başlar. Andre bastonu ile Leon şiş ile birbirlerine girerler. Andre kendini müdafaa ederken elinden ve bileğinden yaralanır. Zaptiyeler gelir, ikisini de götürürler. Leon silahsız birini yaralamasından dolayı iki yıl hapse mahkum edilir. Leon'la Andre arasındaki ahlâkî çatışma sonunda Leon mahkum olur, Stefani ise, daha sonra âşık olacağı Andre'yle ilgilenmeye başlar.

Napolyon, Avrupa'ya savaş ilân etmeden önce maskeli bir balo düzenler. Pek çok davetli vardır. Pek çok kişiyi dolandıran Simon Pankar, Stefani ile evlenmek ister. Stefani ise, daha önce ilgi duymağa başladığı Andre'ye âşıktır. Asıl adı Leandre olan Andre de Stefani'ye âşıktır. Simon, Stefani'nin peşini baloda bırakmaz, onu rahatsız eder. Leandre; yüzü maskeli olan bu adama, Stefani'nin peşini bırakmasını söyler. Edepli bir kıza bu şekilde sırnaşmanın namuslu insanlara has bir davranış olmadığını söyler. Bu adamdan vizite kağıdını göstermesini yahut da yüzünü açmasını ister. Simon yüzündeki maskeyi çıkarmaz ve küstahça konuşmaya devam eder. Bu davranışlarla birlikte çatışma çıkar ve gerginlik iyice artar. Leandre, adamın yüzündeki maskeyi hiddetle çekip alır. Simon Pankar'ı görünce hiddeti iyice artar. Çünkü Simon o sırada kaçak durumundadır. Pankar'a hitaben: "Vakıa açacak bir suratın yok imiş! Haydi hain!

Haydi gaddar! Elbette Allah senin cezanı verecektir. Şimdi ben, “Simon Pankar buradadır.”, diye haber verecek olsam kalbimde eserini hisle kendimi bahtiyar bulduğum büyüklüğe mugayir bir harekette bulunmuş olurum. Vakia alçaklara merdane muamele gerekmez ise de sen o kadar alçaksın ki büyücek bir hareket-i hainaneden kendi ödün dahi patlayacağı için hırsızlıktan ve alçakçasına entrikacılıktan başka elinden ciddî bir cinayet dahi sadır olamaz. ...Haydi alçak! Var istediğin yerde istediğin gibi dolaş da elimi seni tokatlamakla mülevves ettirme!” (116) der. Stefani, kendisine sarkıntılık yapılmasından kurtulur. Andre ile Simon arasındaki bu çatışma, romanın kurgusunda yeni bir halkayı oluşturur. Zira bu hadiseden sonra Simon, Andre’ye düşman olur. Daha sonra onu öldürmek ister. Bu ise yeni vak’alara vesile olacaktır.

Simon Pankar, XVIII. Lui ile Napolyon arasındaki savaşta Lui’tarafını destekler. Stefani’nin babası Pol Tunak ise Napolyon tarafındadır. Napolyon yenilince Simon Pankar yüksek bir mevkiye getirilir. Pol Tunak’ın devletten alacakları, hesaplarla oynanarak en aza indirilir ve Pol, iflâs ettirilir. Simon, Pol’le pazarlık yapmak ister ve kızına karşılık Pol’ün tüm alacaklarını ödeteceğini söyler. Ayrıca Stefani’yle de görüşür. Stefani’nin bir “serseri” olan Andre ile evlenmesinden bir fayda sağlanamayacağını, kendisi ile evlenirse hem Stefani’nin hem de babasının çok fayda göreceğini söyler. Sonunda da kendisiyle evlenmesi için kızı tehdit eder. Stefani, Simon’un söylediklerini umursamaz. Zira o, para ve şöhret için sevmediği biriyle evlenmeyi ahlâken doğru bulmaz. Fakir de olsa sevdiği bir gençle, Andre’yle evlenmek istediğini söyler. Bu sebeple aralarında çatışma çıkar. Simon: “Bunlar bir teessür zamanına mahsus sözlerdir Matmazel! Fransa vükelasından Simon Pankar’ın zevcesi olmak eğerçi gönlünüzün istediği bir kocaya varmak demek olmaz ise de şu âlemde gönlünüzün istediği gibi yaşamanın yolunu bulmuş olmak değil midir?”(134) der. Stefani, Simon Pankar’a olumsuz cevap verir ve Andre Gocefo ile evlenmek istediğini söyler. Bu sözlere mukabil Simon; Andre Gocefo ve Stefani’den intikam alabileceğini söyler. Stefani: “O! Buna pek kolay ihtimal verebilirim. Zira bana tebşir eylediğiniz menfaatler selâmetler nimetler birer vaat demektirler. Vaid ile vaadin arasında zaten ne kadar fark vardır? Itmâa çalışmaktan utanmayan bir adam tehditten dahi utanmaz.”(136) der. Simon bu hakarete dayanamaz: “Matmazel!.....” diye söze başlarsa da Stefani onu susturur. Stefani sözüne devam eder: “Doğru söylüyorum Mösyö! Tehditten dahi

utanmayabilirsiniz! Fakat Stefani Tunak'ı korkutamazsınız. Bu kadını öldürdüğünüz zevceniz gibi korkak zannediyorsanız boştur.”(136) der. Simon konuşmaya, “Matmazel!....” kelimesiyle tekrar başlar. Ancak yine sözü kesilir. Stefani hakaret dolu sözlerine devam eder. Bu çatışma romanın kurgusunu etkiler. Simon'un Andre'ye olan düşmanlığı artar. Leon'u hapisten çıkartıp ona Andre'yi öldürtmek ister. Amacı, Andre'yi ortadan kaldırmak ve Stefani ile evlenmektir.

Eserin bundan sonraki kısmında maziye dönülür ve Andre'nin ailesi hakkında bilgi verilir. Andre Gocefo'nun babası Simon Gras, kırk yıllık cellâttır. O dönemlerde cellâtlarla kimse konuşmaz ve selâmlaşmaz. Hatta cellâtlara yiyecek içecek de satmazlar. Simon, bir kenar mahallede cellât olduğunu söylemeden yaşamaktadır. Bir metres bulur ve Andre bu kadından nikâhsız doğar. Anne ve babası Andre'ye iyi bir eğitim imkânı verirler. Andre bir tesadüf sonucu babasının cellât olduğunu öğrenir. Bu sebeple babasını hiç sevmez. Âdeta ona düşmandır. Cellât oğlu olduğu için kendinden ve babasından utanır ve bu sebeple Stefani'yle evlenemeyeceğini düşünür. Babasının kim olduğunu saklar. Bu mesele baba ile oğul arasında çatışmaya sebep olur. Andre, cellât oğlu olmakla kendisinin çok bahtsız bir genç olduğunu söylerken; Simon, namuslu bir babanın oğlu olduğu için Andre'nin mutlu olması gerektiğini söyler. Ona göre namuslu olmak daha önemlidir. Andre ise aynı fikirde değildir. Bu sebeple çatışma olur. Aralarında uzun tartışmalar cereyan eder. Andre, Stefani'den bahseder, Simon'a. Simon da Andre'nin Stefani ile neden evlenmediğini sorar. Andre hiddetli ve meyus bir tavırla: “Ben ha? Ben! Leandre Gras! Cellât-zâde!”(147) der. Andre, cellât oğul olmaktan utanır. Simon'a bu sebeple baba bile demez. Simon ise oğlunun bu sözüne karşılık: “O senin vehminden ibarettir. Cellât-zâde olmak katil-zâde demek değildir. Hatta hilekâr-zâde ve hain-zâde olmak cellât-zâdelikten daha fenadır.” (147-148) der. Bu çatışmanın sonunda Andre, babasının söylediklerini ciddî manada düşünür ve onun haklı olduğunu görür. Bu ise, Andre'nin babasına yaklaşmasını sağlamıştır.

Esrar-ı Cinâyât (Ahmet Midhat Efendi, 1301) romanı, sırlı bir cinayetin gün ışığına çıkarılmasını anlatır. Osman Sabri Efendi, Beyoğlu müstantıktıdır. Vazifesine çok düşkün olan Sabri Efendi, aynı zamanda çok da zekidir. Öreke Taşı cinayeti münasebetiyle Hediye Hanım hakkında tahkikat yapmaktadır. Ancak Hediye Hanım'la

gayrimeşru ilişkisi olan Mecdüddin Paşa, Osman Sabri'yi çağırarak Hediye Hanım'la ilgili tahkikatın durdurulmasını ve bir daha bu dosyanın açılmamasını istemiştir. Bu konuda, bahsi geçen amir ve memur arasında bir çatışma yaşanır. Osman Sabri, Hediye Hanım'ın mutlaka Öreke Taşı cinayetiyle bir ilgisi olduğunu düşünmektedir ve tahkikatını devam ettirmede kararlıdır. Kısa bir konuşmadan sonra Mecdüddin Paşa, dudakları titrer bir vaziyette Osman Sabri'ye dönerek şunları söyler: “Sabri, Sabri sen bu Hediye Hanım sözünden vazgeçecek misin? Yoksa...”(47) der. Osman Sabri'ye tahkikatı durdurmazsa görevinden atılacağını söyler. Osman Sabri: “Tard mı? Kanunen, nizamden kabahati olmayan adam tard edilir miymiş?”(47) der. Paşa, mecbur kalırsa Osman'a görevinden istifa ettirebileceğini de söyler. Osman Sabri: “Bendeniz bulunduğum memuriyetten hiçbir vakitte istifamı veremem efendim. İstifa âdeti nankörlük demektir. Gördüğüm hizmet beğenilmeyecek bir hizmet olduğu tahakkuk etmelidir. Hele vicdanım önünde beni kabahatli gösterecek bir su-i hareketim olmadığı halde tardı hiç kabul edemeyerek cümlemizin en büyüğü olan makam-ı akdes-i hilafete kadar müracaat ederim.”(47) der. Paşa: “Zat-ı şahaneyeye değil zabıta müşirine kadar bile müracaat edemezsin. Senin en büyük zabıtan en büyük merciin benim. Amirin ben olduğum halde elbette emrime itaat edeceksin.” der. Karşılıklı uzun tartışmalardan sonra Sabri, istifa edemeyeceğini tekrarlar. Neticede kendisinin aciz, Paşanın da devletin büyük bir zabiti olduğunu söyledikten sonra: “Aczimi bilirim ama, hukukumu da bilirim!”(47) der ve bu sözü üzerine hemen tard edilir. Osman Sabri, vazifesini kendi menfaatlerinden üstün tutarak görevden atılmayı göze alır. Maaşından olmamak için bir cinayet hadisesini örtbas etmek istemez. Bu sebeple de amiriyle çatışır. Bütün bu olanlar Osman Sabri'yi yıldırmaz. İstifa ederek tahkikatını tamamlar ve suçluları ortaya çıkarır. Bu şekliyle ahlâkî değer çatışması romanın kurgusuna tesir ederek olumlu bir netice verir. Osman Sabri; cinayette rolü olan Hediye ile Halil Suri'nin suçlarını ispatlar ve Mecdüddin Paşa'yla olan ilişkilerini ortaya çıkarır. Sonuçta kendisi ödüllendirilir, Mecdüddin Paşa da İstanbul'dan kaçmak zorunda kalır.

Ahmet Midhat Efendi'nin konusunu başka bir yerden okuyarak kaleme aldığı eserlerden biri de **Cinli Han** (1302) romanıdır. Eserin birinci derece kahramanlarından olan Greguvar, askere gitmeden önce Jozefin'den kendisini bekleyeceğine dair söz almıştır. Zaten birbirlerini çok sevmektedirler. Her iki genç de çok vakarlı ve iffetli bir

şahsiyete sahiptir. Greguvar başka bir kıza ya da kadına yılmışmadığı gibi, Jozefin de hiçbir erkekle o yolda konuşmaz ve sevgilisinin bir an önce askerden dönmesini bekler. Ancak oturdukları karyeye gelen Delaroş isminde bir eşkıya, kendini soylu biri olarak tanıtır ve Jozefin’le evlenmek ister. Jozefin, bu teklifi asla kabul etmez, çünkü söz verdiği biri vardır. Delaroş, Greguvar’ın askerde pek çok kadınla birlikte olduğunu, Jozefin’i sevmediğini, bu sebeple askerden gelmeyeceğini söyleyerek Jozefin’i kandırmaya çalışır. Jozefin, Delaroş’un teklifini kabul etmeyince Delaroş, bu genç kıza zorla sahip olmak ister. Jozefin’in evine gider, onu tehdit eder. Fakat bunlar Jozefin’i hiç etkilemez. Bir erkeğin bir genç kıza zorla sahip olmak istemesi çatışmaya zemin hazırlar. Delaroş: “Matmazel! Namuslu bir adam için mukaddes olan şeylerde külfete lüzum görülmez. Ben sizin medhinizi işittim. Gönlümü size kaptırmağa geldim. Sizi kendime zevce etmekliğime müsaade eylerseniz bahtiyar olurum.”(32-33) der. Jozefin: “Efendi! Gönlünüzü kabul edememekte mazurum. Zira gönlümde başkasının sevdası vardır.”(33) cevabını verir. Ancak Delaroş teklifinde ısrar eder: “Onu da işittim. Fakat bana sizin gibi bir zevcenin o kadar lüzumu vardır ki askerde bulunan herifin size olan lüzumu hiçbir vakitte o dereceye varamaz. Hangi kadın olsa ona zevce olabilir ise de her kadın bana zevce olamaz!”(33) der. Olumsuz cevap alan Delaroş, Jozefin’i tehdit eder. Jozefin, kendisine zorla sahip olmak isteyen bu adamı evinden kovar: “Efendi! Şu anda evimden çıkar mısınız? Yoksa köylüden istimdat edeyim de sizi başka türlü mü çıkarsınlar?” (34). Delaroş bir türlü evden çıkmaz. Jozefin âdeta çılgına döner ve Delaroş’a: “Çıkınız Efendi! Allah aşkına çıkınız! Zira beni mutlaka cani edeceksiniz.”(35-36) der. Delaroş, kovulmayı bir türlü kendine yediremez ve papazla bir plân hazırlayarak Jozefin’i kaçıır. Neticede çatışma, romanın kurgusunda, düğüm noktalarından birini oluşturmuştur.

Bahtiyarlık (Ahmet Midhat Efendi, 1302), Mekteb-i Sultanî’den mezun olan Senai ve Şinasi adındaki iki okul arkadaşının başından geçen olayları anlatır. Bunlardan Senai, okuldan mezun olduktan sonra herhangi bir yerde çalışmaya başlamaz ve Beyoğlu’ndaki eğlence yerlerine devama başlar. Kendisini ikaz eden annesini aşağılar. Zamanla da her şeyi boşlayarak sefahat âlemlerine müptela olur. Babası Musa Ağa’nın vefatı üzerine büyük bir mirasa konar ve bunları satarak Paris’e gitmeye karar verir. Ahmet Midhat Efendi, Senai’nin İstanbul’daki eğlence

hayatını tasvip etmediği gibi Paris'e gitmesini de uygun görmez. Onunla ahlâkî değer çatışmasına girer: "Böyle hoppa bir adamın İstanbul'daki ahval ve etvârından gayret-i Osmaniye ve hissiyât-ı insaniyemiz hasebiyle memnun olamadığımız halde Paris'teki ahval ve etvârından hiç de memnun olamayacağımız aşikârdır."(80). Yazarın bu çatışması eserin kurgusunda iskelet vazifesi görür. Zira Senai'nin istikbalini bildiren ipuçları vermektedir. Romanda hemen her şey, Senai'nin Paris'e gitmesi ve orada yaşadıkları üzerine bina edilir.

Senai, Türkleri barbar insanlar olarak görür ve Avrupa'yı kültür ve medeniyetin beşiği olarak kabul eder. Bu sebeple, annesinin de Türk olduğunu ifade ederek, onu tahkir eder. Babasının vefatını müteakip Paris'e gidip, medenî insanlarla beraber olmak, eğlenmek ister. Annesi buna karşı çıkar, oğlunun İstanbul'da kalmasını ister. Bu sebeple de aralarında çatışma olur. Annesi ağlayıp sızlayarak oğluna nasihat ederse de Senai'den gördüğü mukabele yine tahkir olur. Senai: "Vakia dünyada oğullarına nasihat veren kadınlar dahi nadir değil iseler de onlar sizin gibi henüz "Çarşamba Karısı"na inanan Türk kadınlarından değildirler. Avrupa'nın maarif-i cedide içinde yetişmiş olan nisvan-ı fazlasıdırlar. Onların oğulları bir Avrupa seyahati için kendilerinden ruhsat ve para istemiş olsalar tek oğulları dünyayı gezsinler görsünler diye ne ruhsatlarını, ne akçelerini dirig etmezler."(82) diyerek annesiyle alay eder. Annesi, oğlu Senai'yi konuşma ve fikirlerinden ötürü uyarırsa da olumlu bir sonuç elde edemez. Annesini tahkir eden oğulun, hangi tıynette olduğunu nazara veren bu çatışma, Türklükle alay eden Senai'nin hazin sonunun başlangıcını oluşturmuştur. Zira Senai, bu çatışmadan sonra mirasını nakite çevirerek Paris'e gitmiş ve tüm servetini orada kaybetmiştir. En son sağlığını da yitiren Senai, beş parasız ve hasta bir şekilde İstanbul'a dönmek zorunda kalmıştır.

Senai okuldan mezun olduktan sonra babasından kalan tüm araziye satmış ve sefahat âlemlerinde tüketmiştir. Şinasi ise, bir köye yerleşerek gayretle çalışmaya başlar, mal mülk sahibi olur. Senai, İstanbul'a döndükten sonra varlıklı bir ailenin reisi olan Abdülcabbar Bey'e Bursa topraklarının çoğunun kendilerine ait olduğunu söyler ve onun kızı Nusret Hanım'la evlenir. Bir müddet sonra, kayın pederi Abdülcabbar Bey ve

karısı Nusret Hanım, Bursa'ya giderek oradaki çiftliklerini, arazilerini ve uçsuz bucaksız meralarını görmek isterler. Halbuki Senai bunların hepsini satıp işret meclislerinde tüketmiştir. Senai sonunda bir plân yapar ve Bursa'daki arkadaşı Şinasi'ye bir mektup yazarak ailecek oraya ziyarete geleceklerini söyler. Sonra da karısına Bursa'ya gideceklerini haber verir. Senai'nin annesi buna karşı çıkar. Oğlunun yalan söylediğini rezil olacaklarını söyler Senai'ye. Senai ise bu sözlere kızar, annesine çıkışır. Annesi Bursa'ya gitme fikrine karşı çıkar. Senai'nin yalan söylemesini doğru bulmaz. Oğlunun dürüst olmasını ister. Senai, annesinin görüşüne katılmaz, kayın peder ve karısını aldatmaya devam eder. Bu sebeple aralarında çatışma olur. Annesi : “Canım a çocuk sen ne yapıyorsun bu kadar halkı nereye götüreceksin?”(173) der. Senai: “Sana ne oluyor be!”. Annesi : “Nasıl bana ne oluyor? Bu kadar kibar adamlara karşı rezil mi olayım?” der. Senai ise, iyice kızarak: “Sana her vakit demiyor muyum ses çıkarmayacaksın vesselâm. Zaten ben bir canımdan bezmiş herifim. Billah kendime kıyarım. Hem de kendime kıyacak olduktan sonra şu konak içinde sağ adam bırakmam. Hüda alim kan gövdeyi götürür. Bunu bil de ses çıkarma ben yapacağım işi bilirim.”(174) der. Kayın peder ve ailesini Bursa'ya gönderir, kendisi arkadan geleceğini bildirir; fakat gitmez. Bahsettiğimiz çatışma romanın kurgusunda neticeyi belirlemiştir. Bu seyahat sonunda çiftlik ve arazilerin Şinasi'ye ait olduğu ortaya çıkar ve Senai'nin düzenbaz biri olduğu anlaşılır.

Ahmet Midhat Efendi'nin gençlere ders vermek için kaleme aldığı eserlerden biri de **Bir Tövbekâr** (1302)'dir. Romanın önemli kahramanlarından Feda Bey, kendini beğenmişin biridir. Her kadının kendisinin peşinde koştuğunu, çok yakışıklı olduğunu zanneder. Kadınlarla gönül eğlendirmek için görüşür, ilişki kurar. Bir gün bir tenezzüh yerinde Talat Hanım'ı görür. Bu kadına âşık olur, arabasının yanına gider; ancak Talat Hanım hiç ilgilenmez. Çünkü o Murteza Bey'le evlidir. Feda, Talat'ın evli olduğunu öğrendiği halde yine de ona sahip olmak, onunla ilişki kurmak ister. Talat Hanım, bu isteği geri çevirir ve yaptıklarının ne kadar yanlış olduğunu anlamak istemeyen Feda'ya hakaretler eder. Feda, isteğinden vazgeçmez, Talat'a bir aracı gönderir ve teklifte bulunur. Talat Hanım aracıya şöyle der: “O gün araba yanında ettiği edepsizlik elvermiyor da bir de buraya seni mi gönderiyor? Git! Bey midir efendi midir o edepsiz söyle. Biz onun ağzına uyacak kaşıklardan değiliz.”(18). Ancak Feda, Talat'ın peşini

bırakmaz. Onunla konuşma imkânı bile bulur; ancak aldığı cevap yine aynıdır. Talat Hanım: “Sizin hakikaten güzel! Yakışıklı! Zarif! Zengin bir şehbazın bazı sevda dilencisi acize gibi şurada burada gezip kadınlardan meyil ve muhabbet dilenmesi ayıp değil midir? Siz bu dilencilikle mi kendinizi muvaffak sayarak iftihar edersiniz. ...Siz hâlde bulunan beyler kendilerini kadınların mergubu zannederler ise de doğrusu kadınların maskarası olmaktan başka bir şey değildirler. Gönlünü bin kişiye veren aguşunu bin adama açan kadınlara ne dersiniz? “Aşüfte” dersiniz de bunlardan kimseye bir hayır gelmeyeceğini dahi hem de haklı olarak hükmeylersiniz. İşte siz dahi erkeklerin aşüftesisiniz. Gönlünüzü bin kadına verip aguşunuzu bin kadına açarsınız. Sizden dahi hiçbir kadına hayır gelmez.” (19-20) der. Talat Hanım, evli bir kadını yoldan çıkararak ona sahip olmak isteyen Fedâ ile çatışır. Bu ise, eserin kurgusunda ana yapının oluşmasını sağlar. Fedâ, kendisine mukavemet gösteren Talat’a tamamıyla tutulmuş ve ona sahip olmanın yollarını aramaya başlamıştır.

Talat Hanım, Murteza Bey’le evli olduğu halde Fedâ, ona sahip olmak ister. Aracı gönderir, peşinde koşar, konuşur; ama muvaffak olamaz. Talat Hanım, iffetlidir ve kocasına bağlıdır. Fedâ, bir gün her şeyi göze alır ve Murteza Bey’in evden ayrıldığı bir gece Talat Hanım’ın odasına girer. Tehditle Talat’ı kendi arzularına boyun eğdirmek ister. Evli bir kadını ahlâksızca bir davranışa, kocasına ihanet etmeğe zorlar. Bu hâl çatışma doğurur. Ancak tehditler bir işe yaramaz. Fedâ Bey: “Anlamak istiyorum ki efendim benim şahsımı gerçekten şayan-ı nefret bir adam olmak üzere mi telâkki ediyorsunuz? Yoksa ben de o kadar nefrete istikraha şayan bir adam değilsem de iffetiniz veyahut zevcinizin hukukuna riayetiniz mi sizi bana iltifattan meneyliyor?”(56). Talat Hanım: “Size evvel dahi dedirtmiş idim ki bir kadını kendinize esir etmek derecesinde meshur eylemek için bir erkekte ne bulunmak lâzım ise cümlesini camisiniz. Şüphe yok ki benim size karşı gösterdiğim müdafaa sizin gibi bir beyefendiyi müstekreh addetmekten neş’et etmeyip fakat ez can u dil sevdiğim kocamın hukuk-ı mukaddesesine riayet vazifesi sizi dahi o hukuku takdise davet yollu bir müdafaaya beni mecbur etmektedir.”(57). Fedâ Bey bu olumsuz cevabı alınca Talat Hanım’ı tehdit eder ve Murteza Bey’i öldüreceğini söyler. Fedâ Bey: “Yalnız bana değil hem kendinize hem de o sevgili bahtiyar kocanıza merhamet ediniz de bana bir kelimecik söyleyiniz! Ümit verecek bir kelime bana kâfi. Derhal buradan kalkar

giderim.” (67-68). Talat Hanım: “Ben kimseye ümit veremem efendim! Kimseye bir kelime söyleyemem. Ben o ümidi o kelimeyi vaktiyle kocam olan zata bir taahhüd-i meşru suretinde verdim. Şimdi kanımın dökülmesine razıyım da taahhüdümü bozmaya katiyyen razı değilim.”(68) der. Fedâ, Talat Hanım’ı bu şekilde tehdit eder; fakat yine de ona sahip olamaz. Talat Hanım’la Fedâ’nın bu çatışması, romanın kurgusuna son şeklini kazandıracaktır. Çatışma devam ederken Murteza Bey eve gelir ve Fedâ, korkusundan saklanacak delik arar. Sonra da bir daha böyle işlere girişmeyeceğine dair “tövbe” eder.

Hokkabaz, vantroluk ve ispartizmacıların gösterileriyle süslenen **Hayret** (Ahmet Midhat Efendi,1302) romanı, sevgilisinin intikamını almak için dolaşan bir Türk genciyle Hintli bir ailenin başından geçen olayları anlatmaktadır. Roman kahramanlarından Sarpson, pek çok yerde farklı isimler kullanarak birçok kişiyi aldatmış, türlü düzenbazlıklarda bulunmuştur. Hintli Prens Safakok Sanç’ı da oyuna getirerek, kızı Mihriban’la evlenmeyi ve büyük bir servetin sahibi olmayı plânlamaktadır. Safakok, İstanbul’dan sonra ailesiyle birlikte Napoli’ye gider. Oradaki Avrupalı zenginler, Hintli ailenin zenginliği ve Mihriban’ın güzelliği ile iffeti konusunda hayrete düşerler. Toplantılarda kıskançlıkla da olsa bu konular konuşulmaya başlanır. Bir gece bir baloda yine bu bahislerde sohbet edilmektedir. Figaro Gazetesi muhabiri Şarl Lanko, Hintlilerin namus konusunda fazla duyarlı olmadığını ileri sürerek, Mihriban’ın namus konusundaki duyarlılığını riyakârlık olarak nitelendirir. Bu söz, yıllarca Mihriban’ı elde etmek için onun peşinden koşan Sarpson’u kızdırır. Kendisi düzenbaz biri olmasına rağmen iyice tanınmayan birine iftira atılmasını doğru bulmaz ve muhabirle çatışır. Sarpson: “...Bu efendi hata ediyor. Afflarına mağruren derim ki sahib-i hane dahi hata eyliyor. İffet hususunda Hintli’ler bizim Avrupalılara asla mukayesât değildirler. Bizim Avrupa’da ömürlerini Hazreti Meryem’e vakfeden kadınlar bile İsa’nın huzuruna yüzleri kızarmaksızın çıkamazlar. Hintli’lerde ise mabudlarından herhangi birisine vakf-ı vücud eden kızlar ömürlerinin sonuna kadar verdikleri ikrarı ihlal etmezler.”(95) der. Muhabir Şarl, hiddetlenerek: “Bu kızlar hakkında dahi az romanlar mı okuduk? Az seyahatnameler mi okuduk?”der. Sarpson: “Okuduğunuz romanları seyahatnameleri yazarlar dahi bizim gibi zevzek Avrupalılar değil mi?”(95) der. Bunun üzerine salonda bulunan Kontes Pastrapolaviç de söze karışır ve Sarpson’a hitaben: “Vay! Biz

Avrupalılar zevzek miyiz?” der. Sarpson: “Pek de ciddi adamlar değiliz ya? Hele erbab-ı kalemimiz her işittikleri şeylere inanırlar. Her yazdıkları şeylere dahi işittiklerinin on katını katmak için kendileri uydururlar.”(95) der. Bu söz üzerine ev sahibi madam Fontenköyl söze karışır ve: “Pardon Mösyö Sarpson! O zevzek Avrupalılardan birisi sizin Prenses Safakok’a şiddetli bir mülazemet-i âşıkânede bulunacak olsa prenses hazretlerinin o vahşet-i Hindiyeyi pek çabuk bertaraf ederek âşıkına ısınacağına ümitten beni hiçbir şey menedemez.” der. Sarpson da: “Pardon Madam! Bir Avrupalının buna muvaffak olduğunu göreceğim olsam yekpare altından heykelini yaptırıp rekz eder idim”(95) der. Bu konuşma ile iki kişi arasındaki çatışma, kişi-toplum çatışmasına dönüşür. Bu çatışma sonunda Sarpson ile diğer Avrupalı aileler arasında husumete sebep olduğu gibi Hintli aileye olan kıskançlıkla karışık olan düşmanlığı da arttırır. Sarpson, Mihriban’ı sevmediği, sadece çıkarları için onun peşinden koştuğu halde onun namusuna söz söylenmesine dayanamayarak balodakilerle çatışmaya girmiştir. Dolayısıyla söz konusu çatışma, Mihriban’ın iffet ve namusunu göstermede önemli bir ağırlığa sahip olmuştur.

Mirza İsmail’in sevgilisini kaçıran Sarpson, Mirza İsmail tarafından takip edilmektedir. Acem Mirza İsmail, Sarpson’un kirli çamaşırlarını ortaya çıkarıp onu kanuna teslim etmek istemektedir. İşte bütün bunlar etrafında dönen olaylar romanın konusunu oluşturmaktadır. Mirza İsmail’i yanına alarak ona tüm hünerlerini öğreten Mösyö Sanço, hokkabazlığıyla ün yapmıştır. Evlâtlığı olan Anj, on altı yaşındadır ve çok güzeldir. Ceyms adında bir medyum, Paris’e gelir ve Anj’ı sahnede yardımcı olması için yanına alır. Anj çok güzeldir. Onu sahnede gören Lort Çarls isminde bir İngiliz, Ceyms vasıtasıyla Anj’a hediyeler göndererek ona sahip olmak ister. Ancak başarılı olamaz. Anj, sahnedeki yardımcılığı bu sebeple bırakır. Lort bu defa Anj’ın evine gelir. Anj’ın babalığı Sanço, Lort’un niyetinin gönül eğlendirmek olduğunu anlar ve tecrübesiz bir kıza zorla sahip olmak isteyen bu adamla çatışmaya düşer. Sanço: “Bir asilzâde lort, benim ahiret kızım gibi bir veled-i zina ile mi tehhül edecek imiş? Lort! Siz kendi kadar haysiyetinizi bilmiyor iseniz bari kadr ve haysiyet denilen şey ne olduğunu bir hokkabaz parçasından öğreniniz. Koca bir lort olduğu halde bir hokkabazın beslemesi olan bir piç kızı almaktan haya etmemiş, diye âlemin lisan-ı taarruzundan siz korkmuyor iseniz, “Büyüttüğü bir piçi tutmuş da mal ve şan tamahıyla

bir lorda vermiş” diye âlemin bana uzatacağı lisan-ı muahezeden ben endişe eyliyorum”(320) der ve Lort’u evinden kovar. Lort bu sözlere çok kızar ve niyetinin Anj ile evlenmek olduğunu söyler. Ancak gerçek niyeti bellidir ve Sanço bunu bilmektedir. Sanço iyice hiddetlenerek: “ Ben sizin yerinizde olsam Anj namında bir oyuncu kızı beğenmiş isem de ağızıma sığacak lokma değil imiş diye vazgeçerek Paris’te miktarı yüz binlere varan sair nisvandandan gönlüme bir eğlence arar idim. Böyle olmaz ise başımı pek büyük bir belaya sokmuş olacağıma inanarak daha şimdiden korkmağa başlar idim” der. Lort Çarls bu sözden korkar ve: “Evet! Şimdiki hâlde tehdidinizden korktum. İşte gidiyorum. Lâkin size bir veda-ı kat’i ve ebedî edemem. Hiç şüphe etmeyiniz ki yine görüşeceğiz. Hem de daha başka türlü görüşeceğiz.” (321) der ve çıkar gider. Sanço yaşlı kurtlardan olduğu için Lort’un amacının gönül eğlendirmek olduğunu bilir. Bu sebeple kızını korumaya çalışmış ve çatışma olmuştur. Lort Çarls müstear ismini kullanan Sarpson, bu çatışmayı müteakip, Anj’a sahip olacağına dair yemin eder ve bu yolda türlü cinayetler işler. Bütün bunlar düşünüldüğünde, yukarıda verdiğimiz çatışmanın romanın kurgusundaki ana yapıyı belirlediği görülecektir.

Mösyö Sanço, İsmail ve Anj, turnededirler ve Singapur’da bir panayırda gösteri yapmaktadırlar. Anj, Lort Çarls ismini kullanan Sarpson’dan yeni kurtulmuştur. Gösteriye Hintli Safakok Sanc ailesi de gelir. Yanlarında Sarpson da vardır. Sarpson, tanıştığı bu aileyi aldatmak niyetindedir. Anj’ı gören Sarpson, eski heveslerine tekrar kapılır ve yeniden Anj’ın peşine düşer. Kıza hediyeler, elbiseler gönderir. Anj, Sarpson’un ne kadar tehlikeli biri olduğunu bilir ve kurnazlık yaptığını zannederek ona meyli varmış gibi davranır. Bu şekilde ondan para koparmaya çalışır. Duruma sonradan vâkıf olan Sanço ve İsmail Azmi; Sarpson’dan kurtuluş olmadığını anlarlar ve oradan kaçmaya karar verirler. Sarpson adam toplayarak ormanda yollarını keser. Bunlar, Sanço’ya seslenerek Anj’ı kendilerine vermesini; bunu yaptığı takdirde bu işten çok kârlı çıkacağını söylerler. Fakat Sanço, kızının namusunu paraya değiştirmek istemez, böyle bir değer için canını ortaya koyar. Aralarında ahlâkî bir çatışma yaşanır. Ormandaki adamlardan biri şöyle der: “...Matmazel Anj’ı bize teslim ediniz de kendiniz istediğiniz yere gidiniz.”(406). Sanço: “Nasıl Anj? Nasıl ikbal?.....”(406) diyerek söze başlar ve kızını, Sarpson’un adamlarına vermeyeceğini belirtir. Silahlı çatışma başlar.

Namus uğruna ortaya çıkan ahlâkî değer çatışması, silahlı bir çatışmaya sebebiyet verir. Bu ise romanın kurgusunu şekillendirir.

Girilen silahlı çatışmada Sanço ile İsmail, iyi birer nişancı oldukları için pek çok adamın kanına girerler. Ancak Sarpson'un adamları çok olduğu için fazla dayanamazlar ve İsmail Azmi vurulup yere düşer. Bunu gören Anj, Sarpson'a seslenir ve İsmail Azmi'nin vurulduğunu, dökülen kanın durdurulmasını ister. Sarpson bunun üzerine düdük çalar ve adamları ateş etmeyi durdurur. Sarpson, Anj'ın yanına muzaffer olmuş bir komutan edasıyla gelir ve elini kıza uzatır. O anda Sanço bağırarak Sarpson'un üzerine yürür ve: "İsmail helak oldu ise ben henüz helak olmadım."(407) der ve hışımla Sarpson'a doğru koşar. Sanço, Anj'ın elinden tutup çekerek Sarpson'un ona el sürmesini engellemek ister. Sarpson, Sanço'ya kızı bırakmasını söyleyerek onu tehdit eder: "Bırak Mösyö Sanço, bırak zira seni öldürürüm.". Sanço ise: "Ah! Mel'un ya sen beni öldürmelisin ya ben seni"(407) diye haykırır. Kurşunu biten Sanço, kafasına kurşun sıkılarak Sarpson tarafından öldürülür. Neticede çatışma, romanın kurgusunu belirler. Zira Sanço, kızının namusu için şerefli bir şekilde savaşarak ölmüş; İsmail Azmi de yaralanarak baygın düşmüştür. Anj ise, Sarpson'a olan nefreti katlanmış bir şekilde Sarpson'un eline geçer. İsmail Azmi ve babasının öcünü alacağına dair kendi kendine söz verir. Sonradan kendine gelen İsmail Azmi de Sarpson'un peşine düşerek onu ele geçirmeye çalışacaktır. Bu cihetten, bahsettiğimiz çatışma, romanın kurgusunda dönüm noktalarından birini oluşturmuştur.

Sarpson(Lort Çarls), adam toplayarak Sanço ve İsmil Azmi'yi bertaraf ettikten sonra Anj'ı bir adaya götürür. Gayrimeşru arzularını tatmin için ona sahip olmak ister. Bunu kabul ederse Sanç ailesinden yürüttüğü paralarla Avrupa'da beraber yaşayabileceklerini söyler. Ancak Anj buna razı olmaz ve aralarında çatışma çıkar. Çarls'a: "Lort! Ben sizi gördüğüm ilk günden bu ana kadar sizde insaniyete muvafık hiçbir hâl ve hareket müşahade etmedim. ...Burada bana gösterdiğiniz heves bir müstefreşeye ihtiyacınızdan neş'et ediyor. Bu heves uğruna bir sevgili ve bir de babamı öldürdüğünüz gibi kendi tarafınızdan dahi yedi sekiz adamın kanına girdiniz. Şimdi beni bir cinayete daha şerik etmek istiyorsunuz ki o da Safakok Sanc familyası hazinelerinden milyonlar çaldıktan sonra Avrupa'da ve zevk ve safa âleminde yaşamayı kabul edemem. İsmail'in

vefatından sonra benim için bu âlemin zevki lezzeti bitmiştir. ...Bunu anladınız ise benden kat'-ı ümit eylersiniz. Burada müebbeden hapis mi kalacağım? Yoksa beni idam mı edeceksiniz? Ne yapacak iseniz yaparsınız.”(416) der. Aralarında bir müddet konuşma daha olur. Kızı ikna etmeleri için yanına başkalarını gönderir. Ancak Anj, kendisine teklif edilen şaşaalı hayatı namusuyla değişmez. Lort, kızın ikna olduğunu düşünerek içeri girer ve Anj'a : “Artık nail-i merhametin olacak mıyım Anj?” der. Anj ise hiddetli bir şekilde: “Ben kendimi senin merhametine nail edeceğim ey mel'un.”(416) diye haykırarak Çarls'ın boğazına sarılır ve tırnaklarını gırtlığına geçirir. Çarls, Anj'a sahip olamayacağını çatışma sırasında görür ve belindeki bıçağı çekerek Anj'a saplar.

Letâif-i Rivâyât serisi arasında neşredilen **Çifte İntikam** (Ahmet Midhat Efendi, 1304), genç kızların namuslarını muhafaza etmeleri hususuna işaret etmektedir. Aslen Fransız olan Baba Lotis, emekli bir askerdir. Namusuna oldukça düşkündür ve kızı Margerit'ten de bunu ister. Onun yasak bir ilişkiye girmesini asla istemez. Gayrimeşru hayata karşıdır. Kızı Margerit ise, Antuvan'ı beğendiği ve ona evlenme sözü verdiği halde Paris'ten gelen ressam Mil Felur ile birlikte olmaya başlar. Baba Lotis, bunu duyar ve kızını yasak ilişki konusunda tehdit eder. Böyle bir ilişkiyi fuhuş olarak niteler ve bu söylenti gerçekse onları öldüreceğini söyler. Baba Lotis: “Margerit! Kızım! Bir takım sözler işitiyorum. Maazallah işittiğim sözlerin ehemmiyet-i müthişesi binde bir nisbetinde vaki olacak olsa kan gövdeyi götürmek iktiza eder.”(59) der ve kızıyla çatışır. Bu çatışma romanın sonuç kısmını belirleyerek romanın kurgusunu belirlemiştir. Ancak Margerit, babasının sözlerini dikkate almaz ve ressamla tekrar buluşmak ister. Fakat babası, Margerit'i takip etmektedir. Antuvan da Baba Lotis'ten habersiz ressamı izlemektedir. Ressam ile Margerit ormanda buluşurlar. Birbirinden habersiz olan iki takipçiden Baba Lotis, ressamı; Antuvan da Margerit'i vurarak öldürürler. Namus konusunda çıkan çatışma, “çifte intikam”la neticelenir.

Demir Bey yahut İnkışaf-ı Esrar (1305), Ahmet Midhat Efendinin esrarengiz bir girişle başlattığı romanıdır. Demir Bey, elli beş, altmış yaşlarındadır ve yatağında humma ateşleri içerisinde kıvrınmaktadır. Bir ara kendinden geçer ve Fransızca konuşmaya, istavroz çıkarmaya başlar. Karısı Feride Hanım, önce olanlara bir anlam

veremez, daha sonra da kocasından şüphelenmeye başlar. Paris'te öğrenim gören oğulları Mustafa Kamarüddin'e haber gönderir. Roman heyecanlı ve gizemli bir havayla bu şekilde başlamış olur. Mustafa Kamarüddin, hendese tahsili için Fransa'ya gittiğinde üç arkadaş edinir. Bunlardan Narto aslen Fransızdır, İsviçre'de oturur, heykeltraş olmak için Paris'e gelmiştir. Podar, bir ressamın yanında yetişmek üzere çalışmaktadır. Postör ise, avukat olmayı istemektedir. Dört arkadaş birbirlerinden hiç ayrılmazlar. Kaldıkları odada ancak üç yatak olduğu için dönerli olarak ikişerli yatarlar. Ancak Mustafa Kamarüddin, Polini ile tanıştıktan sonra arkadaşlarının yanından ayrılmak ister. Polini'nin tavassutuyla Rozali'nin pansiyonuna gider. Buna arkadaşlarından Podar ve Narto çok kızarlar. Mustafa'nın kendilerini terk etmesini hazmedemezler. Mustafa'nın haberi olmadan Polini'yi elde etmeyi plânlarlar. Ancak Postör, arkadaşlarının bu düşüncesine karşı çıkar, çatışma olur. Postör'e göre bir insan, arkadaşının sevgilisine kem gözle bakmamalıdır. Podar ise, tam tersini düşünür ve Polini'yi takibe başlar, kaldığı, çalıştığı yeri tespit eder. Evde arkadaşlarına bunları anlatırken, Postör: "Sanki bu takip ve tahkikten meramın?" diye sorar. Podar: "Meramım mı? Amma yaptın ha! O yağlı lokma, Türk'e yalnız yutturulur mu? Eğer ben de Podar isem elbette Polini cenabları Demir Bey'e sadık kalamayacak elbette zihnini çeceğim. Mutlaka benim de metresim olacak"(159) der. Mustafa ile Polini arasında dostane bir ilişki olduğu halde o, Polini'yi Mustafa'nın metresi zanneder. Podar bu şekilde konuşurken Narto: "Bu bâbda benden ne kadar muavenet ister isen hazırım Podar" der. Postör arkadaşlarına şaşar ve karşı çıkar. Postör: "Canım! Hiç insan arkadaşının metresine bu muameleyi eder mi?" der. Narto ile Podar; Pastör'e çıkışlıklar ve Narto: "Mustafa bizim arkadaşımız olsa idi bizden ayrılmaz idi. Metresini de bize prezente ederek o hâlde onu biz korumaya mecbur olur idik." der. Podar ise: "Öyle ya! Mademki bize emniyet edemedi, mademki bizi metresine feda eyledi artık katiiyen icab eyledi ki Matmazel Polini dahi yeni âşıkını bize feda eylesin." der Postör ise: "Olmayacak işler düşünüyorsunuz..." der. Podar cevaben: "Sen âdeta budalasin Postör..."(160) der. Üç arkadaş arasında çatışma meydana gelir ve bu, romanın kurgusuna tesir eder. Bu çatışma sonunda arkadaşlık bağları zayıflar. Podar ile Narto, Mustafa'ya düşman olurlar, Postör'le de eski samimiyetleri kaybolur. Polini'yi elde edelim derken yanlışlıkla, Polini'nin yanında çalışan ve Lini denilen diğer Polini'yle ilgilenirler. Ama tüm çabaları neticesiz kalacaktır.

Mustafa'nın arkadaşlarından ayrılması arkadaşlar arasında husumete yol açar. Podar ile Narto, Mustafa'nın öyle bir durumu olmadığı halde onu, Polini ile metres hayatı yaşamakla itham ederler. Böyle bir hayatını tasvip etmezler. Mustafa'nın eski arkadaşı Podar, Mustafa'dan intikam almak için Polini'yi elde etmeye karar verir. Ancak yanlışlıkla Polini'nin yanında çalışan ve kendisine Lini denilen Polini'nin peşine düşmüştür. Podar, birçok masraflar ettikten sonra Lini'yle samimî olmayı başarır ve ona metres hayatı teklifinde bulunur. Ahmet Midhat Efendi, Mustafa'yı metres edinmekle suçlayan Podar'ın bu hareketini ahlâkî bulmaz. Onunla çatışır: “Mustafa Kamarüddin aleyhinde arkadaşlarıyla müzakere edilirken bir kadına odalık olduğundan filândan bahisle Demirzâde'nin ettiği işi beğenmeyen Podar cenablarının şimdiki tebdil-i ahvaline istiğrab olunur ya? ...Söz açılınca herkes ulüvvü cenab sahibi herkes namus-ı mücessem kesilir. Lâkin fiiliyata gelince nefse meram anlatmak her yiğidin kârı değildir.”(177). Yazar bu çatışmayı daha sonraki vak'alara basamak yapmıştır. Bu sebeple romanın kurgusunu önemli ölçüde etkileyecektir. Yazar, Mustafa aleyhinde olan Podar'ı, Lini eliyle cezalandıracak ve Podar, yaptıklarına pişman olacaktır.

Dr. Bovlay, zehirlerin insanlar üzerindeki tesirlerini ve Dr. Gribling de galvonoplasti ile ilgilenmektedir. **Fennî Bir Roman yahut Amerika Doktorları** (Ahmet Midhat Efendi,1305), bu iki ilim adamının çalışmaları etrafında kurulmuştur. Dr. Bovlay, çalışma yaptığı zehirlerden birini kendi üzerinde deneyerek yarı ölü bir hâle döner. Vücut fonksiyonları neredeyse durmuştur. Ancak etrafında olup bitenleri ayak seslerinden tahmin etmekte ve konuşulanları duymaktadır. Karısı Juli ile Dr. Gribling, daha ceset defnedilmeden evlenmeye karar verirler. Bunları duyan Bovlay, çok öfkelenir. Biraz sonra doktorun yanına gelen uşak da şu sözleri mırıldanır: “Ah! Bu kapıya kapılanıncaya kadar kırk kapı dolaşarak çoğunda ancak üç gün kalabilmiş idim. Birkaç senedir şurada kendimi barındırabildim. Bundan sonra kim bilir ne zaman bir kapı daha bulabileceğim. Her efendi Dr. Bavlay gibi eşek ve budala olmaz ki uşağının kusurlarına ve kabahatlerine ilişmeyip gece gündüz kendi zehirleriyle meşgul olsun! Ah! Bulunmaz bir efendi kaybettim.”(69) der. Karısının sadakatsizliğine öfkelenen Bovlay, uşağının sözlerini de işitince iyice çileden çıkar. Ancak zehirin tesiri geçmediği için elinden bir şey gelmez. Dr. Gribling, Dr. Bovlay'ın cesedini galvanoplasti ile

kaplamak için Juli'den izin alır ve Bovlay'ı mezardan çıkararak evine getirir. Doktorun cesedini ayaklarından başlamak üzere elektroliz havuzuna sokmaya başlar. Bu sırada büyük bir acı duyan Bovlay, tamamıyla ayılır. Havuzun başındaki doktor ve karısı Juli ile çatışır. Onların bir gün önce kendi cesedi başında, birbirlerine söyledikleri konuşmayı tekrarlar: "Artık bu el sizindir Doktor!... Ha!... Juli'ciğim! Artık sen benim Juli'ciğim oldun öyle mi?" Bu sözleri hatırlattıktan sonra da: "Seni vefasız karı seni! Seni eşek herif seni!"(86) diye bağırmaya başlar. Ardından oradaki uşağına dönerek: "Sevin bre köpek sevin! Benim gibi bir eşek efendiyi nerede bulacağım diye kahırlanıp ağlıyordun. İşte ben dirildim. Seni tart ederdim ama bana da senin gibi bir eşek uşak lâzım olduğu için tart etmiyorum."(86) der. Böylece Dr Bovlay; karısı Juli, arkadaşı Dr. Gripling ve uşağıyla çatışmıştır. Bu çatışma eserin kurgusunu mutlu sonla noktalamıştır. Zira gerçekleri anlayan Dr. Bovlay, herkesi affetmiş ve daha dikkatli hareket edeceği yeni bir hayata başlamıştır.

Canileri kanuna teslim etmek gayesiyle, kılık değiştirip farklı isimlerle halkın arasında dolaşan bir insanın gayretleri, **Haydut Montari** (Ahmet Midhat Efendi,1305) romanının özünü oluşturur. Sözüünü ettiğimiz kişi Andriya'dan başkası değildir. Düşkün Yordan, Haydut Montari isimleriyle etrafta dolaşan da yine aynı şahıstır. Andriya Kont Covanni'nin şatosunda büyümüş bir delikanlıdır. Büyük bir servetin sahibi olan Kont Covanni, İtalya'nın asilzadelerindedir. Akdeniz'de ticaret yapan büyük bir gemi filosu vardır. Kont'un bir gemisinde çalışan Gargola, çocuk yaştaki Corcino'nun hâline acır ve onu, aynı gemiye tayfa olarak aldırır. Corcino, göz açıklığıyla Kont'un dikkatini çeker ve yazıcılığa yükselir. Kısa zaman sonra da önemli görevlere getirilir. Ancak vazifesini kötüye kullanır ve Kont'un mallarını kendi üzerine geçirir. Ahmet Midhat Efendi, Corcino'nun bu fiilini tasvip etmez ve kenidne güvenen insanların iyi niyetini suiistimal eden Corcino'yla çatışır: "...Zira habis, iz'an ve fetaneti sayesinde bir feyz ve rif'at mukaddemesine ayak atmışken sadakat ve istikametle çalışarak hakk-ı şükranını ifa edecek yerde daha o sabavet hâliyle beraber hırsızlığa yol bulup Gargola'yı da kendisine uydurmuş idi. ...On altı on yedi yaşlarına vardığı zaman Corcino bir âfet kesilmişti. Herkes bu iblisin şerrinden Cenâb-ı Kibriya'ya istiaze mecburiyetine düşmüş idi. Birtakım acentaları ve hatta bir iki ortağı bile sirket maksadında kendisine uydurup bu suretle teksir eylediği paraları her memlekette bir sarrafa ve bankaya yatırıp

işletiyordu.gerçekten zengin oluyordu.”(65). Yazar bu çatışmayla Corcino gibi birinin, Kont Covanni makamında bir insan için nasıl bir tehlike taşıdığını gözler önüne serer. Bu yönüyle çatışma romanın kurgusunda ana hatları çizmiştir. Çünkü Corcino, zamanla Kont’u iflâsa kadar götürecektir hatta bu yetmiyormuş gibi onu öldürüp, Kont’un şatosuna da sahip olacaktır.

Corcino, Gargola ve adamlarıyla Kont Covanni’nin ticaret acentasını kendi üzerine aldıktan sonra bir av sırasında Kont’la arkadaşlarını öldürmüştür. Yazar Ahmet Midhat Efendi, beş parasız biriyken efendisinin mallarını hırsızlamakla zengin olan Corcino’nun, bir de Kont Covanni’yi öldürmesini hazmedemez ve bunu“mel’un”luk olarak nitelendirir. Ahlâkî değer çatışması olur: “Mel’un dûzah-ı makrun Corcino, bizim belki de tafsilat-ı hakikiyesini lâyıkıyla tasvir ve takip edememiş olduğumuz bu hıyaneti o kadar ustalıkla bir surette tertip ve icra eylemiş idi ki bilfarz ol âteş-i cân-sûzdan canını kurtarıp kaçabilmiş olanlar bulunsa bile hükûmet-i adliyenin parmağına dolaştırabileceği hiçbir serrişte ve hafiyelerin ve müstantıkların takip eyleyebilecekleri hiçbir eser bırakmamış olduğuna tamamiyle mutmain idi.”(78). Yazar bu çatışmayla, Corcino’nun ne kadar acımasız bir dolandırıcı olduğunu ifade etmiş ve romanın kurgusunda, Ancelino ile Andriya’nın nasıl biriyle karşı karşıya bulduklarını nazara vermiştir.

Corcino, Kont Covanni’yi öldürdükten sonra foyasının meydana çıkmasından endişeye başlar. Haydut Montari, bu cinayet sebebiyle son zamanlarda onu tehdide başlamıştır. Corcino, öldürülmekten çok korkar. Yazar, Corcino’nun bu hâli hakkında şu sözleri söyleyerek, onunla çatışır: “Hain, haiftir” dememişler mi? Ne kadar serveti, nüfuzu, kuvveti bulunursa bulunsun hıyaneti muhakkak olduğu cihetle Corcino’nun havfi da muhakkak olduğuna şüphe etmemelisiniz.”(205). Yazarın bu çatışması Corcino’nun ne kadar korktuğunu göstermektedir. Bu korku ve çatışma, romanın kurgusunun kaderini belirleyecektir. Zira Corcino korktukça hata yapacak ve sonunda yakayı ele verecektir.

Düşkün Yordan kılığında dolaşır, Haydut Montari ismiyle şöhret bulan Andriya, efendisi Kont Covanni’yi öldüren Corcino’yu kanuna teslim etmek için çabalamaktadır. Ancak etraftakiler Düşkün Yordan’la Haydut Montari’nin aynı kişiler olduğunu

bilmezler. Andriya, zekaveti sayesinde kendini müthiş bir haydut olarak tanıtmayı başarır. Jandarmalar her tarafta bu haydutu aramaktadır. Corcino da Haydut Montari'den çok korkar. Bir ara Haydut Montari'nin yakalandığı haberi şayia olur. Oysa, Jandarmalar yanlışlıkla başka birini hapse atmışlardır. Haydut Montari'nin yakalandığı söylentisi kısa zamanda tüm Napoli'ye yayılır. Montari'nin elinde Corcino'nun cürümlerini ispatlayan belgeler vardır. Corcino, Montari'nin bunları jandarmaya vermesinden korkar. Bu sebeple, Montari'yi kurtarmak için hemen hapishaneye gider ve jandarma kumandanına yüz bin frank rüşvet teklif eder. Ancak kumandan sert bir dille bu fiili ahlâksızlık olarak niteler, aralarında çatışma olur. Bu ise, romanın kurgusunu şekillendirir. Kumandan, Corcino'dan şüphelenmeye başlar. Corcino'ya: “Vaatleriniz pek âlicenabâne ve teminatınız pek âkilânedir. Fakat namus meselesini ne yapalım?”(209) der. Corcino bu söze içinden güler. Ona göre para her kapıyı açmaya muktedirdir. Ancak kumandan doğru bildiği yoldan şaşmaz. Corcino'ya hitaben: “Velev hiçbir kimse bu sırra vâkıf olmasın! Vâkıfdır ya! Şimdiye kadar yüzümde hiçbir leke olmaksızın namus ve istikametim ile yaşamış iken bundan sonra aynaya baktıkça nasiye-i mahhuriyetime yüz bin rakamını görerek gözlerimi kemal-i mahcubiyetle yere dikecek değil miyim?”(209) der. Corcino, kumandan'ın bu sözlerini işitince, kumandanın aklını yitirdiğini düşünür. Alması için tekrar tekrar teklifte bulunur. Kumandan ise: “Biliyorum senyör! Sarraf değil isem de bu kadarcık bir hesaba aklım erer. ...Miktarı ne kadar çok olursa olsun suret-i gayrimeşruada bana verilecek paraya avuç açmayı rütbe-i memuriyetimin haysiyet ve şanına mugayir görerek namusuma, vicdanıma muhalif buluyorum.” (210)der. Corcino, bu sözleri duyunca, teklif ettiği paranın miktarını arttırır. Kumandan ise buna daha fazla kızar ve: “Elverir senyör! Verdiğim izahat ile meramımı anlamış olacağınızdan beni ıtma'da bundan sonraki devamınızı saffet-i memuriyetime karşı hakaret addederek sizi tevkif ve hapse kadar mecbur olurum.”(210) der. Corcino, paranın işe yaramadığını görür ve buna akıl erdiremez. Orayı terk etmek zorunda kalır. Kumandan, bu konuşmalardan sonra Corcino'yu dikkatle izlemeye başlar.

Corcino, Jandarma kumandanına rüşveti kabul ettiremeyip kovulunca, bu defa müstantika yani sorgu hakimine müracaat eder. Montari'nin serbest kalmasını sağlayamasa bile cezasının hafifletilmesini ister. Bunun için de yine rüşvet teklifinde

bulunur. Biraz kapalı bir ifade ile hakime: “Vakıa bu dediğiniz tahfif-i memurin-i adliye için bir fedakârlık sayılır ki onun mukabilini beklemekteki haklarını da inkâr edemem.”(216) der. Hakim bu ifadelerden bir şey anlayamaz. Biraz daha açık konuşmasını ister. Corcino, açıkça para teklif eder. Sorgu hakimi meseleyi anlar ve çatışma doğar. Hakim, namusun para karşılığında satılamayacağını söyler. Corcino: “Yani Montari hakkında sizden istediğim inayete mukabil siz de benden her ne isteyecek olur iseniz haklı olacağınızı ve emrinizi ifadan geri durulmayacağını...”(216) der. Ancak sözünü bitiremez. Hakim müthiş bir tavırla, Corcino’nun sözünü keserek: “Anladım efendim! O! Lüzumundan ziyade bile anladım. Fakat bilmiş olunuz ki bu teklifinizle yalnız hukuk-u umumîyeye karşı değil müstantıkın hukuk-ı hususîyesine karşı da müthiş bir taarruzda bulunuyorsunuz.”(216) der. Sorgu hakimi de rüşvet yüzünden Corcino’yla çatışır. Bu hadise üzerine hakim de Corcino’dan şüphelenmiştir. Bu ise, romanın kurgusunu belirleyecektir. Zira, Corcino, izlenmeye başlanacaktır. Corcino, Hakim’in rüşvet almaması üzerine kendi milyonlarının namuslu insanlar karşısında bir işe yaramadığını ikinci defa görmüştür. Bunun üzerine, Montari’nin içerde kalması hâlinde kendi sırlarının faş olacağını düşünür ve ne yapacağını şaşırır. Halbuki içerideki mahpus, Haydut Montari değildir. Corcino hata üzerine hata yapar ve sonunda kanunun eline geçer.

Ahmet Midhat Efendi, kaleme aldığı **Gürcü Kızı yahut İntikam** (1306) isimli romanıyla, Rusya’nın Gürcistan ve Kafkaslar üzerindeki emellerini, tarihî kaynaklara da müracaat ederek edebî bir dille ortaya koymak istemiştir. Gürcistan Kralı Curci’nin vefatından sonra Kraliçe Meryem’in de Gürcistan’dan uzaklaştırılması düşünülmektedir. Böylece Ruslar, Gürcistan’ı daha rahat bir şekilde idare edebileceklerdir. Bunun için General Lazaref görevlendirilir. Lazaref, daha önceleri Meryem’i elde etmeye çalışmış; fakat herhangi bir karşılık görememiştir. Bu sebeple ona kin besler. Tiflis’e vardığında askerlerini de alarak doğruca Kraliçe Meryem’in yanına gider. Kraliçe’nin uyuduğu söylenmesine rağmen uşakları dinlemez ve doğruca Meryem’in yatak odasına girer. Kraliçe’ye hitaben: “Kalkınız Madam! Hemen önüme düşünüz. Şu dakikada sizi Tiflis’ten çıkarmaya memurum. ...Dün Gadyella’nın tevkif olduğunu işittiniz ya? İç Kal’a’ya götürüldü. Kim bilir orada boynu mu vuruldu? Boğulacak mı? Ne olacak? Fakat bu fesatlar hep sizin başımızın altından çıktıkları

için...”(63). Kraliçe Meryem, General’in izinsiz bir şekilde “edepsizce” odasına girmesine kızar. Bu sebeple bu iki şahıs arasında ahlâkî değer çatışması olur. Meryem: “Evet! Bu fesatlar (Meryem’in Gadyella tarafından Peşav’a kaçırılarak Çiçiyenov’un şerrinden kurtarılmak istenmesi) benim başımın altından çıktıkları için ben de boğulacak mıyım? Boynum mu vurulacak? Ne olacak ? Fakat kerem ediniz. Çocuklarım henüz işte uykudadırlar. Görüyorsunuz ya? Bîçarelere dehşet vermeyiniz. Biraz sabrediniz.” der. Ancak Lazaref’in odadan çıkmaya niyeti yoktur. Lazaref: “Aldığım emrin tehir-i icrasına uykunun filânın sebep olamayacağını bilmiyor musunuz? Sizi cebren kaldırıp götürmekliğimi mi bekliyorsunuz?” (63) der. Kraliçe cevaben: “Canım böyle iki dakika bile tehir kabul etmeyen emir kimin emridir?” der. “Prens Çiçiyenov” cevabını alınca: “Çiçiyenov ha? Familyamızın tortusu olan adamın emri!”(64) sözünü sarf eder. Bunun üzerine General Lazaref, Meryem’in yatağına yaklaşarak üzeri açılmış olan ayağından yakalar. Meryem birden bire irkilir ve yastığının altındaki kamayı çıkararak Lazaref’in iki omzu arasına saplar. Rus general o anda ölür. Kraliçe ile General arasındaki ahlâkî değer çatışması, General’in ölümü, Kraliçe Meryem’in de Ejder Han’a sürülmesiyle neticelenir. Bu çatışma romanın bundan sonraki yapısını tamamıyla etkileyecektir. Zira Meryem, bu çatışmadan sonra sürgün edilmiş ve intikamlarını almak için kızı Eleni’yi yetiştirmeye başlamıştır.

Gürcistan Çar Vekili Prens Çiçiyenov, Prenses Meryem’i Tiflis’ten sürdükten sonra Rus Çarının gözüne girebilmek için Bakü valisi Hüseyin Kuli Han ile Derbent Valisi Prens Ali Han’ın arasında Çarlık Rusyasına karşı kurulan ittifakı bozmak ve Derbent’i Rusya’ya bağlamak için plânlar yapar. Ali Han’ın Rusça bilmediğini bilir. Bu sebeple Çiçiyenov yanında bulundurduğu, Gürcü ve Rus lisanını bilen Tigran’ı Derbent’e gönderir. Tigran, kendini Kirkor diye tanıtır. Ali Han’ın güvenini kazanacak daha sonra da onunla Hüseyin Kuli Han’ın arasını açacaktır. Ali Han, bu tuzaktan haberdar olur ve Tigran’ı sıkıştırır. Tigran’ın şahsî menfaati için pek çok kişinin kanına girdiğini ve yine aynı amaçla yalan söylediğini anlar. Bu hâl çatışmaya zemin hazırlar. Ali Han, Tigran’a: “Bu Tigran denilen tercümanı sen tanıyor musun?” der. Tigran: “Tanımam Efendim! Nereden tanıyayım? Ben fakir bir mektep hocasıyım. Öyle Çar Vekili Gürcistan Valisi koca bir Prens Çiçiyenov’un mahrem-i esrarı olan tercümanı tanımak benim haddim mi?” der. Ali Han bu söze çok kızar, âdeta gözlerinden alevler çıkar. Ve

der: “Sadakatten ayrılmayacağını vaat edeli daha beş dakika olmadı. O vaat ne idi? Bu yalan nedir?” (76). Kendini Kırkor diye tanıtan Tigran’la aralarında çatışma olur. Tigran yalan söyler, ancak Ali Han onu cezalandıracaktır. Bu çatışma romanın kurgusunu şekillendirmiştir. Zira Tigran’ın yakayı ele vermesi, yapılan tüm plânları boşa çıkarmıştır.

Rikalda yahut Amerika’da Vahşet Âlemi (Ahmet Midhat Efendi, 1307), Amerika’da yaşayan vahşi yerlilerin hayatını ve istilacı bir anlayışa sahip olan Avrupa insanının Amerikadaki yaptıklarının anlatır. Fransız genç kız Marya Consunser, bir kaza eseri bir Aztek kabilesinin eline düşer. Bunlar taptıkları putlarına başka kabilelerden yakaladıkları insanları kurban ederler. Kabile reisi Fardiç ve oğlu Rikalda, genç kızı pek beğenirler. Ancak her ikisi de evlidir ve karıları, kocalarının başka bir kadına ilgi göstermesini kabullenemezler. Baba oğul, Marya’yı kurban etmek istemezler. Ancak kayın valide ile gelin, kızın hemen kurban edilmesini isterler. Bu yüzden Rikalda ile annesi Kadagöz ve karısı Aralda arasında çatışma olur. İki kadın kocalarının ailelerine sadık kalmasını isterler. Rikalda, annesine: “Beyaz günü kurban edeceksin ha? Bugün zebh ettiğimiz koca bir afitab-zade(başka bir kabile reisi)’nin daha kanı kurumadı. Ciğeri solmadı.”(50) der. Rikalda’nın karısı Aralda da: “Evet evet! Bu kurban Huyi Çilipoşteli’nin kendi getirdiği kurbandır. Onu zebh etmeyecek olur isek mabudun bihakkın hışmına uğramış oluruz.” der. Kadagoz tekrar söz alarak oğlu Rikalda’ya hitaben: “Rikalda! Rikalda! Sen bu işte külliye hatada bulunuyorsun. Mabudumuz bize bugün hem ikinci bir muzafferiyet daha ihsan eyledi hem de o muzafferiyete şükran olarak takdim etmekliğimiz lâzım gelen kurbanı da kendisi celb ve ihzar etti. Bu hakikatı anlayamamak olamaz. Eğer kurbanı dirig edecek olursak inan ki bundan sonra bizim için hiçbir düşman üzerine galibiyet ümidi yoktur.”(51) der. Rikalda ise bütün bu sözleri dinlemez ve Marya için “Himaye edeceğim” der. Ailesi ve kabilesiyle çatışmaya girerek Marya’yı kurban ettirmez. Bu ise, romanın kurgusundaki ana iskeleti oluşturmuştur. Marya’nın hayatta kalması, tüm romanın bu genç kız etrafında şekillenmesini sağlayacaktır.

Rikalda, Marya ile fazla meşguliyet neticesinde kısa zamanda ona âşık olmuştur. Sürekli onun yakınında bulunmak ister. Onun isteklerini hemen yerine getirir.

Rikalda'nın annesi Kadagoz, bundan çok rahatsız olmaktadır. Oğlunun başka bir kadının peşinden koşmasını ve karısıyla çocuklarından yüz çevirmesini hoş görmez. Oğlunu bundan meneder. Bu sebeple aralarında çatışma meydana gelir. Rikalda'ya: "O mecnunâne rezaletler bu akşam şuraya gelip validelik vazifemi ifaya lüzum gösterecek dereceyi bulmuştur da öte tarafa bile geçmiştir. Artık işimizi gücümüzü terk ettik de oğlumuz arkasından gezip dolaşıyoruz. Ne yapalım? Daha ilerisi daha fena olacağını apaşikâre görmekte bulunduğumuz felaketin önünü almağa çalışmayalım mı? Rengi ağaç kurtlarının renginden daha müstekreh sadası tırlayıcı böceklerden daha kabih olan hele insan evlâdına hiç benzemeyen o mahluk-i acib ve garibe bu derecelerde mağlubiyeti neye hamledeyim? Şeytan kızı mıdır? Sihirbaz mıdır nedir? Oğlumuzun aklını fikrini başından almış." (136) der. Rikalda: "Ağaç kurdudur, pis böcektir, örümcektir ne ise nedir, fakat sen kim oluyorsun ki benim izimi takip ederek gece vakitleri arkamdan dolaşıyorsun?" der. Kadagoz cevap vermez. Rikalda sözüne devam eder: "Bende bir şeref var ise o da Kadagoz'un oğlu olduğumdan değildir. Fardiç'in oğlu olduğumdandır. Babam seninle birleşmeyip de başka bir dişi ile birleşmiş olsa idi ben de o dişiden tevellüd eyler idim. Kendinde ne hak ne selahiyet görebilirsin ki beni böyle ta'zire cesaret alıyorsun?" (137) der. Bu çatışmada oğul Rikalda ile annesi Kadagoz arasındaki tüm bağlar kopar. Kadagoz'un Marya'ya olan düşmanlığı da artmış olur.

Kadagoz, oğlu Rikalda'nın hâlinde hiç memnun değildir. Rikalda, Marya'dan ötürü annesine hakarete bulunmuştur. Ancak Kadagoz, yine de Rikalda'nın peşini bırakmaz. Ona bir karısı ve çocukları olduğunu hatırlatır. Aile reisi olan bir erkeğin böyle davranmasının yanlış olduğunu anlatmaya çalışır. Bu konuşmalar, romanın kurgusunu belirleyecek yeni bir çatışma doğurur. Rikalda'ya: "Herkesten işittik ki o cılız beyaz gün kızını istifaş edecek imişsin. Senin karın yok mu? Kifayet etmiyor mu?" (137) der. Bu sözler Rikalda'ya hiç tesir etmez, daha önce olduğu gibi annesine yine sert cevaplar verir. Rikalda, Marya'ya biraz daha bağlanır.

Kadagoz, oğlu Rikalda'yı ailesine dönmesi için iknaya çalışmaktadır. Konuşmaları dinleyen Rikalda'nın karısı Aralda söze karışır ve ikinci bir çatışma olur. Aralda da evli bir erkeğin başka kadınlarla ilgilenmesini doğru bulmaz. Aralda: "Bak bunda

Kadagoz'un hakkı var. ...Buraya geldi geleli her âdetimizi her usulümüzü istihzadan başka nesi görüldü?"(137) der. Rikalda bu söze çok kızar ve karısına: "Bu yolda söz söylemek hakkını sana da kim verdi? Acayip! Dünya ne kadar bozulmuş ki karılar böyle erkekler işine karışabilirler?" der. Rikalda'nın bu sözüne karşılık annesi Rikalda'ya: "Dünyayı bozan asıl sensin! Huyi Çilipoşteli mabuduna kurban edilmeye bile salahiyeti görülmeyen bir mahluku mağaranın birisine kapayıp elinden gelebilen hizmetini kamçılarla ifa ettirmek adetini bozup Zak Maradangal'dan Aftab-zâde Fardiç'ten bile üstün tutan sen değil misin?"(138) der. Aralarındaki çatışma bu şekilde devam eder ve bu, romanın can alıcı noktasını oluşturur. Zira, karısıyla çatışmaya giren Rikalda, kendisine hakim olamayarak karısı ve iki çocuğunu öldürür. Neticede, Marya'nın sevgisini ve kabilesinin güvenini kaybeder. Rikalda ile evlenme konusunda meyillenmeye başlayan Marya, karısı ve çocuklarını öldüren biriyle hayatını birleştirmek istemez ve bir an önce kabilenin elinden kurtulmayı düşünür.

Diplomalı Kız (1307), Ahmet Midhat Efendi'nin eğitim konusuna en fazla vurguda bulunduğu romanlardan biridir. Genç bir Fransız kızının tahsil aşkı, ailesinin çektiği zahmetler, yokluklar ve emeğin karşılığının alınması, eserin konusunu teşkil eder. Sayısız engellere rağmen okulunu dereceyle bitiren Juli, muallim alımı olmadığı için öğretmen olamaz. Bunun üzerine değişik yerlere müracaatta bulunarak cevap bekler. Netice alamayınca işyerlerini dolaşmaya karar verir. Postahaneye gider ve oradaki memura müracaatının değerlendirilip değerlendirilmediğini sorar. Memur: "Anlıyorum diplomalı matmazel anlıyorum ama!..." (71) diyerek onunla alay eder. Güzel konuşmanın veya diplomanın önemli olmadığını söyleyerek Juli'nin çirkinliğini yüzüne vurur. Böyle bir terbiyesizliğin yapılması çatışmaya sebep olur. Juli, memurun alaycı ifadelerine karşılık, postane memurluğunun "müsabaka-yı cemal sergisi" olmadığını büyük bir kızgınlıkla söyler. Adam ise hiç aldırış etmeden kızı yeniden tahkire çalışır: "O! O! Müsabaka-yı cemal sergisine girmiş olsaydınız emin olunuz ki birinci mükâfat madalyasını alacak kız siz olurdunuz"(72) der. Juli'ye göre bir insan ancak bu kadar kaba ve terbiyesiz olur. Adamın hakaretlerine Juli çok üzülür. Bu çatışma, romanın kurgusundaki hüznü havaya tesir eder ve Juli'nin kendine olan güveni biraz daha azalarak ümitleri gittikçe yok olur. Bu çatışma, romanın kurgusunda, Juli ve ailesinin umutsuzluga sürüklenmesinde rol alacaktır. Juli, bu çatışmadan sonra madden de manen

de kendisini çaresiz hissedecektir. Ancak olayların gelişimi, Juli'nin zengin biri olmasına zemin hazırlayacaktır.

Ahmet Midhat Efendi, postanedeki memurun söz ve tavırlarını tasvip etmez. Bu sebeple Juli'den sonra kendisi de onunla çatışır: “Ey artık iş açıktan açığa edepsizlik derecesine vardı. İşte herif, Juli'ye anlatıyor ki Juli güzel değildir. Bir kadın için hakaretin bundan ziyadesi tasavvur olunabilir mi?”(82). Memurun yaptığını ahlâken uygun görmez.

Yazar, yukarıda verdiğimiz çatışmadan sonra Juli'yle alay eden memurun şahsında Batı insanı ve medeniyetiyle çatışır. Batı'nın ahlâkî yönden çok kötü bir durumda olduğunu ifade eder: “Mürüvvet mi? Merhamet mi? Hiç terakkiyât-ı medeniye ile bunlar bir araya gelebilirler mi? Bu gibi şeyler emrâz-ı asabiyeden addolunurlar. Bunları düşüneneğinize bari edebi, terbiyeyi düşününüz amma kadınlara perestişi cümle-i mefâhirinden olan Avrupa medeniyeti kadınlar hakkındaki hürmet ve tazimi yalnız güzel kadınlara hasr ve tahsis eylemiştir? Kadın güzel olmadı mı? Kimse ona riayete mecbur olmaz. Güzel bir kadın tramvaya yahut omnibüse girer ise herkes yerini takdim için yerinden fırlar. Çirkin bir kadın girer ise kimse yerinden kımıldamaz!” (83). Ahmet Midhat'ın bu çatışması, romanın kurgusunda da yerini alacak ve çirkin olduğu için hiç ilgilenilmeyen, işe alınmayan Juli, ailesiyle birlikte sefaletin kucağına itilecektir.

Ahmet Midhat Efendi'nin romanlarından biri de **Müşâhedât** (1308) isimli eseridir. Yazar, bu romanını eserin içindeki kahramanlarla birlikte yazmıştır. Dolayısıyla Ahmet Midhat Efendi de roman kahramanlarından biri olmuş olur. İtalyan asıllı Antuvan Kolariyo, Novart isminde bir Ermeni kıza âşık olur. Babası ölmüş olan bu güzel kızla kimse evlenmek istemez. Novart hiçbir geliri olmamasına rağmen çok müsrif bir hayat yaşamaktadır. Etrafındakiler Novart'ın bu kadar parayı nereden bulduğuna şaşarlar. Antuvan Kolariyo, çok zengin biridir ve Novart'ın fakirliğine aldırmadan onunla evlenir. Kısa bir zaman sonra Antuvan, Novart'ın hamile olduğunu fark eder. Novart, bu duruma hiç aldırış etmez. Daha sonraları karnında taşıdığı gayrimeşru çocuktan ötürü af diler. Kocasını, Novart'ı ve karnındaki çocuğunu asla affetmeyeceğini söyler. Kocasına ihanet eden düşük bir kadına anlayışla bakmasının mümkün olmadığını söyler. Karısıyla çatışır. Bu ise romanın kurgusunu belirler. Antuvan, karısına son söz

olarak şöyle der: “İnsanoğlunun muktedir olamayacağı bir şeyi istiyorsunuz madam!” (93) Novart, kocasının sözlerini hiç dinlemez. Bundan sonra gece âlemlerinde batakhanelerde boy göstermeye başlar. Kocasının servetini oralarda harcar. Antuvan’ı kızdırmak, ondan öç almak fikrindedir. Novart önce bir oğlan çocuğu doğurur. Kolariyo’nun hiç alâkası olmadığı halde ikinci bir çocuk daha dünyaya getirir. Antuvan, sonunda İtalyan kançalaryasına müracaat eder ve karısından ayrılır. Novart beş parasız bir vaziyette meydanda kalır, tüm dostlarını kaybeder. Yaptıklarına pişman olur.

Ahmet Midhat Efendi, Seyyit Mehmet Numan’ın yanında çalışan Re’fet’i tanıtırken, babasının iltizamcılık yoluyla büyük bir servet sahibi olduğunu belirtir. Ancak, bu bilgiyi naklettikten sonra bu kazancın gayrimeşru yollarla sağlandığını söyler ve onunla çatışır: “Evet başkalarının hasıl ettiği şeye hissedar olmak hususunda âsârını gösteren zekâvete “zekâvet” dememeli. Âdeta “şeytânet” demeli. Hakikaten kumarbazın şeytaneti gibi! Asıl zekâvet ise ammenin nef’ine muvafık olan esbâb-ı bahtiyariyi kolaylatmak çoğaltmak cihetinde âsâr-ı muvaffakiyetini gösteren meleke-i celîledir.”(141). Re’fet, babasının vefatından sonra büyük bir mirasa konmuş; fakat israf ve sefahatle kısa zamanda beş parasız kalmıştır. Yazar bu çatışma vasıtasıyla, haksız kazancın fayda vermeyeceğini işaret eder.

Karnik, Siranuş’u, Greguvar isminde yaşlı bir Ermeniyle tanıştırır. Bir hayli zengin olan bu Ermeni, geceleri sürekli balolardadır. Greguvar, bir akşam taktığı yüzüğü başka bir akşam takmaz. Veya boyunbağı iğnesini diğer bir akşam kullanmaz. Aldığı herhangi bir şeyin parasını verecek olsa paranın üstünü kabul etmez. Bütün bunları gören Siranuş, Greguvar’ın koca olabileceğini düşünür. Ancak Greguvar’ın niyeti Siranuş’u metres edinmektir. Siranuş, debdebe içinde de olsa zengin birinin gönül eğlencesi olarak gayrimeşru bir hayat yaşamak istemez. Bu sebeple de metres olmayı kabul etmez. Ancak Greguvar, Siranuş’la pazarlık etmek ister. Siranuş, onun bütün tekliflerini bir kenara iterek namusuyla yaşamayı tercih eder. Siranuş, Greguvar’ın teklifini şöyle anlatır: “Nihayet herif bizi âdeta kendisi gibi yakışıklı ve zengin centilmenlere metres yani gönül eğlencesi olmaktan başka bir şeye müstaid ve lâyıık bulmayarak teklifatını biraz da suret-i cebbaranede pazarlık yoluna düşürünce fena bir çehre ile arkamı çevirdim. Habis ile bir daha yüzyüze gelmemeyi ve yüzümü de açmamayı iltizam ettim.

Biraz terbiyesi olsa bu merdudiyyete kanaat eylemesi lâzım gelirdi değil mi? O ise benden intikam için beraberlerinde yaşadığı süfeha meyanında bana muvaffakiyetini bile ilâna başlamış.” (187) der. Siranuş bu adamın metresliğini kabul etmek istemediği halde adam ısrar eder ve aralarında çatışma olur. Bu, eserin kurgusunun oluşumuna katkıda bulunur. Siranuş, namusunu korur; fakat Greguvar, eğlence yerlerinde Siranuş’a sahip olduğunu ilân eder.

Ahmet Midhat Efendi, **Ahmet Metin ve Şirzad yahut Roman İçinde Roman** (1309), isimli eserini macera türünde kaleme almıştır. Tarihî bilgilerden de faydalanan yazar, **Paris’te Bir Türk** romanında olduğu gibi olayları, Nasuh Bey’e benzeyen idealize edilmiş bir Türk gencinin, yani Ahmet Metin’in etrafında döndürür. Ahmet Metin, Selçuklular zamanında Şirzad adlı bir Türk gencinin İtalya’ya gidişini ve orada yaşadıklarını bir kitaptan okumuştur. Tarih ve coğrafyaya oldukça meraklı olan Ahmet Metin, Şirzad’ın dolaştığı yerleri görmek maksadıyla bir yelkenli yaptırır ve ismini Meliketü’l Bahr koyar. Ahmet Metin, yelkenlinin eksiklerini tamamladıktan sonra hususî hizmetleri için Vasiliki adındaki Rum kızını, umumî hizmetler için de Katerina’yı yata alır. Vasiliki, Ahmet Metin’in annesinin eli altında yetişmiş, iyi ahlâklı bir kızdır. Ancak Katerina hiç de öyle biri değildir. Riyakârlık yaparak Ahmet Metin’in gözüne girmeye çalışır. Yazar, Katerina’nın ahlâkını beğenmez ve onunla çatışır: “Anlarsınız ki bugünkü şu hâli misafirler huzurunda efendisine kendisini beğendirmek için iltizam olunmuş bir hâl idi. Amma Vasiliki öyle değildi. Onun genç kalbi henüz Katerina’nın kart kalbi gibi nice ihsas-ı hüd’akârâne ile kararmış olmayıp ne yapar ise ne hâlde bulunur ise samimî ve merdane bir surette olur idi.”(121). Ahmet Midhat Efendi, bu çatışmayla Katerina gibi hilekâr bir kadını okuyuculara tanıtmıştır.

Seyahat için hazırlıklarını tamamlayan Ahmet Metin, adamlarıyla birlikte denize açılır. Yolda kendisi gibi seyahat eden Neoferi isminde güzel bir kadınla tanışır. Neoferi, Akilo Kuçagori ile evlidir; ancak hiç geçinememezler. Evliliklerinin başlangıcında büyük problemler yaşamışlardır. Neoferi, salonlara, kumarhanelere giderek eğlenmek ister. Akilo ise buna taraftar değildir. Neoferi, kocasının sözlerine kulak asmayarak vaktinin büyük kısmını eğlence yerlerinde geçirmeye başlar. Akilo, karısının sorumsuzca hareket etmesine, kendine saygısız davranmasına daha fazla dayanamaz ve Neoferi ile çatışır.

Neoferi: “Acayip! Gece gündüz baş başa burun buruna oturacak değiliz ya? Hangi zevce ve zevce böyle yaşar? Bakınız erkekler için de türlü eğlenceler var. Senin gibi zengin bir erkek için biraz kâğıt oyunları lâzımdır. Biraz avcılık ister. Erkekliği de sana ben öğretecek değilim ya? Başka erkekler için şan olan şeyler sana ayıp sayılmazlar ya? Sair kibar zevce ve zevceler nasıl yaşıyorlar eğleniyorlar ise biz de öyle yaşayalım eğlenelim!” (162)der. Kocasından bir aktristi himaye etmesini hatta onun düellolara katılmasını ister. Akilo, bu hayat tarzını hiç sevmez ve alışamaz. Ona göre bu âlemde yapılan pek çok şey aptalcadır. Yazar, Akilo’nun hâlini şu cümlelerle bizlere aktarmaya çalışır: “Vakıa karı ile koca sabahtan akşama, akşamdan sabaha kadar başbaşa burun buruna bulunmayacaklar amma bir salonda karısı kendi muhib ve muhibbeleriyle hele bilhassa muhibleriyle şakalaşarak gülerek sohbet eylediği zaman kocası kendisini rahatsız etmemek lâzım gelir ise zavallı Boğdanlı bu lüzuma nasıl katlanacak? Alafranga olmuş ise de Neoferi gibi bilkülliye Fransız olamamış!”(163) idi. Karı koca arasındaki bu çatışma romanın kurgusunda önemli bir yere sahiptir. Neoferi, bahsettiğimiz çatışmadan sonra kocasından tamamıyla uzaklaşmış ve başka erkeklere ilgi duymaya başlamıştır. Bu ise, yuvalarının dağılmasına kadar varacaktır.

Gençliği sefahat âlemlerinde geçen Akilo, olgunluk çağlarına geldiğinde zevk ve eğlenceyi bırakarak sakin bir hayat sürmeye başlamıştır. Karısı Neoferi ise, Paris’in eğlence hayatını büyük bir özlemle yâd etmektedir. Yaş’taki çiftlikte, sıkılmaktadır. Bir yaz, çiftliğe Akilo’nun bir arkadaşının oğlu misafir olur. Bu delikanlı Nikoloso’dur. Nikoloso, neoferi gibi eğlenceye zevke düşkün biridir. Fransa’da okumaktadır. Yazar, bu genç hakkında hiç de olumlu düşünmez, onunla çatışır: “Hoppa mı, hoppa mı, hoppa!?? Çapkın mı, çapkın mı, çapkın?!. Bu ahlâk-ı seyyiesi hasebiyle de gayet terbiyesiz hırçın atak bir şey! Kendisini beğenmiş kendisinden başka bir kimseyi beğenmiyor. Nazarında herkes şayan-ı istihkâr. ...Herif utanmak arlanmak ne olduğunu asla tecrübe etmemiş...”(178-179) der. Görüldüğü gibi Nikolasa ile Neoferi, ahlâken birbirlerine çok benzerler. Bu benzerlik romanın akışı içerisinde bir ailenin dağılmasına ve pek çok olumsuzlukların yaşanmasına sebep olacaktır.

Nikaloso, Paris’te okumaktadır. Tatilde eve döner. Babasının arkadaşı olan Akilo’nun çiftliğine gelir. Akilo’nun karısı Neoferi’yi görür ve ona ilgi duymaya başlar. Akilo, bu

gelişmelerden haberdardır. Neoferi de Nikoloso'ya fazlasıyla ilgi gösterir. Akilo, karısını uyarmak isterse de fırsat bulamaz. Nikoloso gittikten sonra karısına Nikoloso ile o kadar ileriye gitmelerinin, laubali hareketlerde bulunmalarının doğru olmadığını söyler. Neoferi bu sözlerin kendisine hakaret olduğunu belirtir ve ağlamaya başlar. Bunun üzerine Akilo: “Canım ben kendi ihtisasatımı söylemiyorum. Halkın ne diyeceğini ihtar ediyorum. “diyeceğini” değil hatta “dediklerini!” ihtar etmek istedim. Hiç bu yerlerde Fransız maişetinin bu kadar yüze çıkması kabil olur mu?”(181) der. Ancak Neoferi'ye söz anlatmak mümkün değildir. Neoferi cevaben: “Herif! Herif! Bir kere tarih-i veladetini yokla! Senin gibi bir koca benim kadar genç kibar olan karısını eğlendirmek için Nikoloso gibi gençleri kendisi davet etmeli. Hem de yalnız bir tanesini değil bir çoğunu birden! Hatta yalnız erkekleri de değil! Delikanlıları birçok da genç kadınlar ile beraber davet etmeli. Böyle şatoların asıl maişeti öyle olur. O zaman insanın da canı sıkılmaz!”(182) der. Neoferi'ye göre yabancı erkeklerle senli benli olmak, velev kendisi evli bile olsa, normaldir. Ayıplanacak, ahlâksızca bir davranış değildir. Ancak kocası Akilo, Neoferi'nin serbestliğini, ahlâk sınırlarını aşan hareket ve konuşmalarını kabullenemez ve çatışırlar. Karı koca arasındaki bu durum, romanın kurgusuna damgasını vurur ve bundan sonraki vak'alar bu çatışmaya göre şekil alır. Neoferi, kocasını terk ederek Nikoloso ile yaşamağa başlar. Bu ise, Neoferi'nin Ahmet Metin'le tanışması sonucunu doğurur.

Akilo ile Neoferi'nin çatışmaları bir türlü bitmek bilmez ve Neoferi, Nikoloso ile yaşamaya başlar. Bunlar, farklı bir eğlence arayarak deniz seyahatına çıkarlar ve yolda Ahmet Metin'le tanışır. Vapurlarının batması sonucu Ahmet Metin'in de davetiyle Meliketü'l Bahr ile seyahatlarına devam ederler. Ahmet Metin'in gemisinde hizmetçi olan Katerina, gemiye misafir olan Neoferi'ye yaranmak için ona yaltaklanır. Ayrıca onun ne kadar güzel bir kadın olduğunu söyleyerek Ahmet Metin'i elde etmesi için cazibesini kullanmasını söyler. Neoferi de Katerin gibi düşünmektedir. Ancak o, Ahmet Metin'in Vasiliki'yle ilişki hâlinde olduğunu zanneder. Katerina, Ahmet Metin'in Vasiliki'ye hiçbir zaman o gözle bakmadığını ifade eder ve Neoferi'yi Ahmet Metin'le ilişki kurması için teşvik eder. Ahmet Midhat Efendi, bu iki kadını ahlâken beğenmez ve onlarla çatışır: “Lâkırdı bu dereceye vardığı zaman biri sâbık ve diğeri lâhik olan şu iki aşüftenin hâllerini tavırlarını görseydiniz âdeta istikrâh edeceğiniz gelirdi.

Katerina'nın son mülâhazasına cevaben Neoferi hakikaten dört paralık esâfilin yırtık ve sıyrık tavrıyla....”(404).Yazar, kahramanlarıyla çatışarak onların ahlâken hangi derekede bulunduğunu okuyuculara gösterir.

Neoferi, Meliketü'l Bahr ile seyahata başlamasından kısa bir zaman sonra Ahmet Metin'e âşık olur ve ona sahip olmak ister. Ancak Ahmet Metin hâl ve hareketleriyle, Neoferi'ye en küçük bir ümit vermez. Neoferi, buna çok üzülür ve bundan Ahmet Metin'in güzel hizmetçisi Vasiliki'yi sorumlu tutar. Ona göre, Ahmet Metin, Vasiliki'yle ilişkiye girmekte ve bu sebeple kendisiyle ilgilenmemektedir. Bu yüzden Vasiliki'yi öldürerek, Ahmet Metin'e sahip olmak ister. Gemideki yaşlı hizmetçi Katerina'ya vaatlerde bulunur ve Vasiliki'yi öldürmesi için onu teşvik eder. Ancak iki kadın arasındaki bu konuşmalar, yattaki İtalyan kılavuz tarafından duyulur. Neoferi, İtalyan kılavuzun bu sırrı diğerlerine de bildireceğinden korkarak onu öldürmeye karar verir. Katerina da ona yardım edecektir. Ahmet Midhat Efendi, bu iki kadının böyle bir cinayeti işlemeye kolayca karar vermelerini infialle karşılar ve onlarla çatışır: “Gördünüz mü ey kâri gördünüz mü? Müthiş bir cinayete ne kadar sekinet-i demle karar verilebiliyor. Yazması bizim, okuması sizin tüylerinizi ürpertecek kadar mahûf ve müthiş bir mel'aneti ne kadar metanet-i kalp ile göze aldırıyorlar! İnanınız ki şu anda bu iki karıda hasail-i melekiyye-i beşeriyeden eser kalmamıştır. İkisi de birer müfteris canavar kesilmişlerdir.”(413). Neoferi, kılavuzu takip eder ve onun sarhoş olduğu bir gece, İtalyan'ı boğarak öldürür. Yazar bu cinayete, bu kadınların ne derece kurnaz ve tehlikeli insanlar olduğunu nazara verir. Böylece Ahmet Metin'in kimlerle muhatap olduğu anlaşılır.

Neoferi, Katerina'nın da yardımıyla, çok soğukkanlı davranarak geminin kılavuzunu öldürür. Yazar, kendi ihtirasları yüzünden masum bir insanı öldüren bu iki kadınla çatışır: “Katerina, kılavuzun baş cihetini denize salıverdiği zaman ayaklar hâlâ Neoferi'nin elinde idiler. Ne kadar olsa gemide bir parçacık olsun seyir ve hareket bulunduğundan kılavuzun vücudu kıça doğru akıp gitmek istediği halde cellât karı yine bu bacakları birden bire elden bırakmıyor. Hinzırın ne taş yürekli mel'un olduğunu anlamalı ki bîçare adamcağızın başı kurşunun sikletiyle suya batarak gırl gırl boğulmakta ve son is pazmotik hareketiyle bacakları titremekte olduğu halde o taş

yürekli kâtileye hâlâ havf ve hirâs gelmeyerek titrek bacakları elden bırakmıyor!..”(414-415). Yazar bu çatışmayla, Katerina ile Neoferi'nin nasıl cani kadınlar olduğunu göstermiştir. Bu vesileyle de Ahmet Metin'in böyle kurnaz ve tehlikeli kadınları bile yola getirdiğini göstererek, onun ne kadar dirayetli ve yüksek seviyeli bir insan olduğunu ispatlamıştır. Bu yönüyle, Ahmet Metin'in idealize edilmiş bir Türk genci olarak okuyucu karşısına çıkarıldığı düşünülürse, son iki çatışmanın romanın kurgusu üzerinde tamamlayıcı bir etkiye sahip olduğu söylenebilir.

Ahmet Metin'in yatı “Meliketü'l Bahr” İtalya'nın bir limanına uğradığında oradan bir miktar gazete alırlar. Gazetede Noferi ile Nikolosa'dan haberler yazılmıştır. Bu habere göre Nikoloso ile Neoferi'nin karı koca olmadıkları ancak beraber yaşayıp Valsko vapuru ile seyahat ettikleri yazılıdır. Şimdi ise Ahmet Metin'in yatında misafirdirler. Nikoloso, İtalyan gazetecilerinin bütün bunları öğrenmesinin mümkün olmadığını bunların mutlaka yattaki biri tarafından, özellikle de Ahmet Metin tarafından yazıldığını ve gazeteye gönderildiğini söyler. Ahmet Metinle aralarında çatışma olur. Nikoloso, Ahmet Metin'e: “Bu hezeyanların faili siz olmadığınızı isbat edebilir iseniz kendinizi muahezemden kurtarmış olursunuz da o zaman iş yalnız gazeteciye kalmış olur.”(440) der. Ahmet Metin, Nikoloso'nun cür'etli konuşmalarına karşılık verir: “Vay bu hezeyanlara sahih imişlercesine ehemmiyet veriyorsunuz ha?” der. Ancak Nikoloso: “Vay hiç mi ehemmiyet vermemeli? Namustan gayretten de tecerrüt mü etmeli? Herif bizim karı koca olmadığımızı birer serseri olduğumuzu ilân eylesin de biz sükut mu edelim?” der. Aralarındaki tartışma bu şekilde devam eder. Daha sonra Nikoloso, Neoferi'nin kolundan tutarak şöyle der: “Şu dakikadan sonra ta meseleyi halledinceye kadar bu gemide misafirliğimiz şerefenden istifaya mecburum. A' Dieu Mösyö! Kalk Neoferi!” (440) der. Aralarında çatışma çıkar. Ahmad Metin, kendisine bu şekilde kaba konuşulmasını ve suçlanmasını kaldıramaz ve Nikoloso ile çatışır. Bu da eserin kurgusunu belirler. Nikoloso, Ahmet Metin'in yatını terk eder; ancak Neoferi, Nikoloso ile gitmez ve Ahmet Metin'le kalmayı tercih eder. Bu hadiseyi takip eden vak'alar da hep bu tercih etrafında teşekkül eder.

Ahmet Metin'in adamlarından Süreyya ile Hacı Çavuş, izin almadan gemiden ayrılarak Ahmet Metin'in kaldığı Palem Oteline gider, Katerina'nın işvelerine kapılırlar. Otelde

Ahmet Metin'in hizmetine bakan Katerina, Meliketü'l Bahr'in aşçısıdır; ama düşük bir kadındır. Bunları, Süreyya ile Hacı Çavuş'un gemiye dönmesinden sonra öğrenen Ömer Kaptan, buna çok kızar. Haber verip izin almadan hareket etmelerinin, Katerina'nın peşinden otele gitmelerinin yanlışlığını dile getirir ve onlarla çatışır. Bunlara hitaben: "Siz kimden ruhsat aldınız da gittiniz? Sizi efendi çağırmadığı halde ne haddiniz var ki onun ikametgâhına gidiyorsunuz? Efendinin vereceği emirleri var ise bana verir. Sizi de başkaca istiyorsa ona göre emir gönderir. Bundan sonra benim iznim olmadıkça hiçbir kimse karaya bile çıkamayacaktır."(529) der. Hacı Çavuş karşılık vermek isterse de Ömer Kaptan'a bir şey söyleyemez. Zira efendileri yokken onun ikametgâhına gitmişler ve efendilerinin hizmetçisi ile eğlenmek istemişlerdir. Kaptan, bu davranışa fazlasıyla hiddetlenir. Süreyya ile Hacı Çavuş da Ömer Kaptan'a kızarlar; fakat seslerini çıkaramazlar.

Ahmet Metin'in mitolojiye dair bir hayli malûmatı vardır. Vantote Adasına geldiklerinde, meşhur kral Ogüst'ün kızı Culya'nın başına gelenleri anlatır. Culya evli olmasına rağmen kocası Tiber'e hiç saygı duymaz ve sürekli başka erkeklerle beraber olur. Zevk ve eğlence içerisinde kocasından ayrı, istediği gibi yaşar. Tiber, Ogüst'ten korkar ve karısına hiçbir şey yapamaz. Artık kral da kızının ahlâksızlığından utanmaya başlar ve onu Vantote adasına gönderir. Kızı o adada yaşamaya başlayınca Ogüst'ün yerine Tiber, kral olur. Tiber, kendisini aldatan karısından intikam almak ister ve adaya yiyecek, içecek göndermez. Karısı Culya yaptığı ahlâksızlıkların cezasını görür ve adada ölür. Neoferi duyduklarına inanamaz. Tiber için: "Gaddar herif! Zavallı kadıncağız! Açlıktan susuzluktan kıvrana kıvrana helak oldu gitti ha?"(617) der. Ahmet Metin, Tiber'in davranışının doğru olduğunu, kocasına ihanet eden kadının cezalandırılması gerektiğini söyler. Neoferi, bu düşünceye katılmaz ve Tiber'i canilere eş koşar. Bu konuşmalar ahlâkî çatışmayı doğurur. Ahmet Metin ise: "Vakıa merhamet ve mürüvvet-i beşeriye kendi sahiplerini daima zaifler için acındırır. Tiber'in verdiği emre göre zaif ve aciz kalan dahi Culya'dır. Lâkin Madam herkes Ceza-yı amelini bulmak adalet-i ezeliyeye muvafik olmaz mı? Culya hakikaten böyle şiddetli bir cezaya düşürülecek kadın idi. Maişet-i sefihâne âleminde o kadar canlar yakmıştır ki onlar hikâye edilecek olursa her biri böyle ayrı ayrı acırsınız da onlar hakkındaki mecmu-ı terehhümatınız Culya hakkındaki merhametinizi münkesif eder." der. Neoferi bu sözleri

kabul etmez. Ahmet Metin'e cevaben: "Canım kadınlığa olsun hürmet etmemeli midir?" der. Ahmet Metin: "Kadınlığa edilecek hürmet o kadınlığa mahsus fezailden dolayıdır. Her dinin her medeniyetin kanunları erkek olsun kadın olsun icab-ı makulü kısas olan ahkâmda hiç bir hiss-i gayr-ı makule tabi olamaz. Bak böyle bir eser-i terahhumu Agripina'ya gösterir iseniz isabet etmiş olursunuz. Çünkü Agripina fazilet sahibi bir kadın idi."(617) der. Neoferi'ye göre kadının ahlâkı ne olursa olsun ona saygı duyulmalıdır. Ahmet Metin ise, fazilet sahibi kadınlara saygı duyulabileceğine inanmaktadır. Neoferi ile Ahmet Metin arasındaki bu çatışma, eserin kurgusunu önemli ölçüde etkileyecektir. Çünkü Neoferi, bu konuşmalardan sonra kendi yaptıklarının muhasebesine başlar ve hatasını anlar. Bu vesileyle de terk ettiği kocasına tekrar dönme kararı alır.

İki Hud'akâr (1311), Ahmet Midhat Efendi'nin eğitim ve güzel ahlâk üzerine vurgu yaptığı eserlerden biridir. Kont Aleksandr, sefih bir zengindir. Zevke eğlenceye oldukça düşkündür. Oğlu Şarl ise, sefahate karşı perhizkâr bir delikanlıdır. Kont, oğlunun bu hâlinden hiç memnun değildir. Onun, işret ve şehvete düşkün olmasını ister. Hatta kendi servetine böyle bir evlâdın varis olamayacağını söyler. Kont Aleksandr: "Bizim oğlan âdeta bir vahşi olarak meydana çıkıverdi. Onu bu hâlde bırakmak müstakbelini tehlikeye ilka demektir. Hiç böyle adama Fransa hükûmeti memuriyet verir mi? Vakıa kendisine bırakacağım servet ve saman ziyadece ise de ben oğlumun şeref-i resmi ile de teşerrüfünü isterim. Blanşmezon kontları daima Fransa hükûmetinin mazhar-ı teşrifatı olagelmişlerdir. Öyle burjuva takımı gibi miskin bir kont da Blanşmezon ecdadımızın şanına varis olamaz."(7) der. Kont Aleksandr kendi sülalesindeki erkeklerin çapkın ve işret âlemlerinin vazgeçilmez isimleri olduğunu belirtir ve oğlunun terbiyeli olmasından utanç duyduğunu söyler. Kont, oğlunu her türlü kötülüğe teşvik ederek onun ahlâkını bozmaya çalışır. Hatta bunun için ahlâkını bozmak için Paris'te yaşamaya başlar. Şarl, yeni çevrelerinin ahlâksızlığını görerek sefahate hiç girmeden evlenmek ve aile sahibi olmak istediğini babasına söyler. Bu, Kont Aleksandr'ı fazlasıyla kızdırır. Şarl, ahlâksızlığın kabul edilemeyeceğini; ahlâklı birinin de tenkit edilmesinin doğru olmadığını düşünür. Babası ise tam tersini ileri sürer. Bu sebeple baba-oğul arasında romanın kurgusunda ana yapıyı belirleyecek bir çatışma olur. Kont Aleksandr: "Ne? Aklını mı bozdun? Yirmi yaşındaki adam tehhül mü edermiş? Dur bakalım, yaş otuz

beşi geçsin! Sair tehhül eden kibar zadeganı görmüyor musun? Kırka, kırk beşe kadar bile tehir-i tehhül edenler nadir değildir.”(11-12). Şarl’ın oğlunu sefahat yolunda zorlamaya devam eder. Şarl da babasını dinlemeyerek gizlice evlenir. Sesil’le meşru bir yuva kurar.

Taaffüf (1313) romanı, Ahmet Midhat Efendi’nin pek çok eserinde olduğu gibi, eğitim ve güzel ahlâk konuları üzerine kurulmuştur. Eserin en önemli kahramanı diyebileceğimiz Saniha Hanım, iyi bir eğitim almış güzel bir kadındır. Rasih Efendi’nin karısıdır. Rasih Efendi’nin arkadaşı Tosun Bey, son zamanlarda Rasih’in konağına fazla gelip gitmeye başlamıştır. Zevk ve eğlenceden başka bir şey düşünmeyen bu adam, Saniha’yı görür ve onu elde etmeye çalışır. Saniha da bir hevesle Tosun Bey’e meyillenmeye başlamıştır. Rasih Efendi, durumun farkına varırsa da gelişmeleri uzaktan takip etmeyi daha uygun bulur. Saniha Hanım, Tosun Bey’e bir mektup yazar; ancak daha sonra kendinden utanarak mektubu yırtar. Rasih, karısının Tosun Bey’e yazıp yırttığı mektubun parçalarını halının üzerinden toplar ve birleştirerek okur. Ancak karısına bu mektuptan hiç haberi yokmuş gibi davranır. Saniha Hanım, çok pişman olur ve Tosun’a bir mektup yazarak bir daha evlerine gelmemesini ister. Saniha tekrar kocasına âşık olmuştur, sanki. Rasih Efendi, her şeyi bilmesine rağmen, karısına hiç kızmadığını Saniha Hanım’a bir ara söylemek ister. Böylelikle kendisinin ne kadar anlayışlı, ne kadar büyük biri olduğunu ilân etmiş olacak, Saniha’yı da mahçup edecektir. Daha sonra karısının attığı mektubu okuduktan sonra karısından emin olduğunu hatırlar. Mektubu görmese aynı şekilde davranmayacağını da bilir. Bu sebeble karısının sırrını ifşa etmek hususunda kendi içinde çatışmaya düşer. Hem bildirip kendi olgunluğunu ve karısına olan düşkünlüğünü göstermek istemekte; hem de karısının yaptıklarını görmezden gelememektedir. Kendi kendine ne yapacağını bilmez bir şekilde mütalaya başlar: “Güya Saniha’ya büyüklük göstermek için o parçalarını tanzim ettiğim mektubu kendisine gösterecektim. Lâkin onu saptığı yoldan çevirmek böyle ayıbını yüzüne vurmak addolunacak bir hareketten menfaat ummak şan-ı merdîye muvafık düşmeyeceğinden Tosun kendiliğinden terk ve tard istidadını peyda edinceye kadar beklemeye, sabretmeye karar vermiştim. Tosun, mektup, haber her ne gönderecekse mutlaka daha evvelce benim elime geçmesi esbabını istikbal eylemiş olduğumdan yeniden bir şenaate karar verildiği halde haberim olamamak imkânını

ortadan kaldırmıştım. Hem de sümme şükr, işte ümid eylediğim seyler istediğim dereceden ziyade mükemmeliyette husule geldiler. Tosun'un merdudiyeti ilamı işte önümde duruyor. Şüphe yoktur ki bu ilamın hükmü icra olunacaktır. Lâkin bu babdaki teşekkürat-ı minnetdaranemin Saniha'ya arzı için o parçalarını tanzim eylediğim mektubu dahi kendisine iade ve teslim etmeli miyim?" (316-317) der. Rasih Efendi, bir türlü karar veremez. Söylemek istediği sözleri tekrar tekrar zihninden geçirir ama bir türlü karar veremez. Çatışma bu şekliyle devam eder. Rasih'in yaşadığı bu iç çatışma, eserdeki atmosferin gergin bir yapıya sahip olmasını sağlamıştır.

Gönüllü (1314), Ahmet Midhat Efendi'nin **Hammer** ve **Tacü't Tevarih** gibi daha birkaç kaynaktan da faydalanıp yazdığı bir eserdir. 1897'de yapılan Osmanlı-Yunan Savaşı romanın özünü oluşturur. Savaş sahneleri arasında Osmanlı askeri Recep ile Rum kızı Filomen'in hazin aşk hikâyesi de ihmal edilmemiştir. Filomen, Recep'ten hamiledir. Bunu teyzesi Katina'ya söyler. Gençliğinde süflî bir hayat yaşayan Katina, bu konularda bir hayli tecrübe kazanmıştır. Yeğenine her şeyin çaresinin bulunduğunu ve çocuğu düşüreceklerini söyler. Böylece Filomen'i kurtaracaktır Katina. Filomen bir masumun canına bu şekilde kolayca kastelemeyi doğru bulmaz. Teyzesine bu teklifi asla kabul etmeyeceğini, çocuğunu öldürmeyip doğuracağını sert bir dille söyler. Filomen: "Âmina(teyze)! Karnımdaki cenin belki anam babam için yüzkarası addolunabilir ise de benim için öyle değildir. O benim iftiharımdır. Çünkü kendimi gönlümden tezvic eylemiş bulunduğum bir adamın zürriyetidir. Ben bu çocuğu mümkün değil feda edemem. Eğer bunu feda etmek lâzım ise bilmiş ol ki onunla beraber kendimi de feda ederim. Bu çocuk doğacak. Allah ömür vermiş ise büyüyecek. Anladın mı? Sonra da babası ister ise ona teslim edilecek." (191-192). Teyzesi için bu çocuğu öldürmek çok basitken, Filomen için kabul edilmesi mümkün olmayan bir hadisedir. Bu sebeple teyzesine karşı çıkar ve onunla çatışır. Bu ise eserin kurgusuna tesir etmiştir. Çatışmayla birlikte Filomen'in çocuğu kurtulur. Savaştan sonra Recep, Filomen'i bulur ve Marko adı verilen çocuğuna Osman Halis ismini koyar.

Halaoglu ve dayıkızı iki öksüzün birbirlerini sevmesi, delikanlının tahsil için İstanbul'da bulunması ve hasım gücün ortaya çıkarak iki genci birbirinden ayırması **Eski Mektuplar** (Ahmet Midhat Efendi, 1315) romanının esasını oluşturur. İki

öksüzden kasıt, Kenan ve Meliha'dır. Meliha'nın babası Saim Bey, çok iyi bir insandır. Tek gayesi, kızı Meliha ile kız kardeşinden yadigâr olan Kenan'ı evlendirmek ve bunların mutluluğunu görmektir. Kenan'ın annesi, yani Saim Bey'in kız kardeşi, Kenan üç yaşındayken vefat etmiş, babası da buna dayanamayarak dengesini kaybedip ortadan kaybolmuştur. Saim Bey'in elinde büyüyen Kenan'ın hiçbir mal varlığı yoktur; ancak çok iyi bir terbiye görmüştür. Saim'in kardeşi Daim Bey, Saim Bey gibi iyi biri olmayıp her şeye fesat karıştıran bir insandır. Meliha, ailenin tek çocuğu olduğundan tüm mirasın Meliha'ya kalacağını düşünerek onu, oğlu Sadık'a almak ister. Saim, kardeşinin miras kaygısıyla böyle bir istekte bulunduğunu bilir. Bunun yanında Kenan'la Meliha'ya söz verdiğini ve sözünden dönmek istemediğini belirterek kızını Sadık'a vermek istemez. Bu yüzden iki kardeş arasında çatışma yaşanır. Saim Bey, kızının Kenan'ı, Kenan'ın da kızını sevdiğini bildiği ve onları evlendireceğine dair söz verdiği için Daim Bey'e hitaben: "Nafile yoruluyorsunuz. Ben Meliha'yı Kenan'a vereceğim. Validesinin de vasiyeti bu merkezdedir. Fakat daha vakti var: Kenan rüştiyeyi tamam edince İstanbul'a gidecek, tahsilini ikmalden sonra Cenab-ı Hakk kısmet ederse cemiyetleri icra kılınacaktır. Yani herhalde Meliha yirmisinden evvel izdivac etmeyecektir." (23) der. Ancak Daim Bey bu söze pek kızar. Kendi oğlu Sadık'a Kenan tercih edilmektedir. Mirasın elden kaçması söz konusudur. Saim Bey'e: "Kenan gibi kimsesiz miskin bir çocuğun, kerimenizin her suretle temin-i saadetine hasr-ı vücud edecek olan Sadık'a tercih edilmesi bilmem kardaşlık şanından mıdır? İnsaniyet karabet bunu mu iktiza eder?" (23) der. Oğlu yerine parasız pulsuz, kimsesiz birinin tercihi canını fazlasıyla sıkıştır, Daim'in. Saim Bey de bu soruya hiddetlenerek: "Rica ederim. Bana insaniyetten dem vurmayınız. Sonra mahcup olursunuz. Mahdumunuza kerimemi vermek mecburiyetinde değilim vesselâm..." (23) der. Saim Bey birbirini seven iki gence söz verdiği ve sözünden dönmek istemediği için kötü niyetli kardeşiyle ahlâkî değer çatışmasına girer. Daim Bey, karısı ile birlikte Kenan ile Meliha'yı ayırmak, daha doğrusu evlenmelerini engellemek için entrikalar çevirmeye hazırlanır.

Daim, ağabeyinin olumsuz cevaplarına rağmen Meliha'yı oğluna almak fikrinden bir türlü vazgeçmemiştir. Birkaç yıl sonra Saim Bey vefat etmiş, tüm malı da Meliha'ya kalmıştır. Meliha, Kenan'la evlenmek istemektedir; fakat Kenan tahsilini tamamlamak zorundadır. Meliha, İstanbul'a defalarca mektup yazmış; ancak mektuplar Sadık'ın

babası Daim Bey tarafından alıkonulduğundan Kenan'a ulaşamamıştır. Daim'in tüm plânları Sadık'ın Meliha ile evlenmesi üzerinedir. Fakat, Meliha, Sadık'tan nefret eder. O zamana kadar yüzlerce kadına aşk mektubu yazan Sadık, Meliha'yı ayartmak gayesiyle ona bir aşk mektubu yazar. İçerisinde şöyle ifadeler bulunur: "...Muhabbetinizdeki sihir ve kuvvet, nazarınızdaki tesir ve hararet beni mahv ve harab eyliyor... Yüreğimi yakıp kavuruyor. Bu derece şiddet-i meyl ve inhimake karşı bu bîgânelik, merhametsizlik nedir? Düşünüyorum bu mertebe meraret-i hissiyatın o ruh-i latife, o kalb-i rakika nasıl nüfuz eylediğine oradaki şefkat ve rikkatle nasıl imtizaç ettiğine hayretler ediyorum!..." (60) Riyakârâne ifadelerle dolu olan bu mektup Meliha'yı oldukça bunaltır. Bu mektupta Meliha'ya aşkını ortaya koyar. Sadık'a: "Sadık! Beni öldüreceğini bilsem, yine sana zevce olmayacağım... Bedenimde kuvvet, kalbimde metanet oldukça sana müdafaa edeceğim."(59) der. Sadık, sevmediği halde para için saf, masum, hassas bir genç kızla evlenmek ister. Bunu bilen Meliha, Kenan'a söz verdiği ve riyakâr biriyle evlenmek istemediği için amcasının oğluyula çatışır. Bu çatışma eserin kurgusunu etki eder. Netice olarak Meliha, Sadık'a daha fazla kin beslemeye başlar.

Mesâil-i Muğlaka (1316), Ahmet Midhat Efendi'nin konusu Paris'te geçen romanlarından biridir. Hukuk tahsili için Avrupa'ya giden Abdullah Nahifi, ahlâk, çalışkanlık ve mertliğiyle tüm Paris'e ün salmıştır. Matmazel Rozet, namuslu, kimsesiz bir dikişçi kızdır. Karlı bir akşam evine giderken mekteb-i tıbbiye talebelerinden Mostik lakaplı bir öğrenci, Rozet'in önünü keser ve ona sarkıntılık etmek ister. Kız buna izin vermeyince Rozet'i kovalamaya başlar ve ona saldırır. Oradan geçmekte olan Abdullah Nahifi, bir kıza zorla sahip olmaya çalışan genci görmüş ve duruma müdahale etme ihtiyacı hissetmiştir. Zaten kız da Abdullah'ı görür görmez yardım istemiştir: "Kurtarınız efendi! Beni bu hâm-ı vahşiye karşı müdafaa ediniz!"(68) der. Abdullah Nahifi, Mostik'e: "Çekil oradan Mösyö!" diyerek ondan kızını bırakmasını ister. Bu sebeple aralarında çatışma olur. Mostik, karşısındaki gencin bu müdahalesine kızar ve Abdullah'a yaklaşır. Abdullah, bu gencin kendisine bir şeyler söyleyeceğini zannederek boş bulunmuş, o sırada rakibinden bir tekme yiyerek yere yuvarlanmıştır. Ardından hemen kalkar ve Mostik'e bir şamar vurarak onu yere yıkar. Yere düşen Mostik, tekrar ayağa kalkmağa cesaret edemez. Abdullah, kıza gitmesini söyler. Yerde yatan genç,

Abdullah'a bakar ve: "Tanıdım Abdullah! Seni tanıdım. Sen de beni sonra tanırsın. Hesabımızı dostlar vasıtasıyla tesviye ederiz!"(72) der. Olayın hemen ardından Mostik arkadaşlarını bulmuş ve onları bir hileyle Abdullah aleyhine kışkırtmıştır. Bu kışkırtma neticesinde Mostik ve arkadaşları Abdullah'a saldırırlar. Kavgada Abdullah bir hayli yara almış; ona saldıran beş kişi de yakalanarak hapse atılmıştır. Bahsettiğimiz bu çatışma, eserin kurgusunda önemli bir yer tutmaktadır. Vak'alar bu hadiseye dayanarak gelişmiş, romanın bundan sonraki bölümleri de bu çatışmaya göre şekillenmiştir.

Jön Türk (1326), Ahmet Midhat Efendi'nin son romanıdır. Bu eserde, elde etmek istediği gence ulaşamayıp onu, Jön Türk diye ihbarlayan genç bir kızın intikamı işlenerek, bu vak'a etrafında, II. Abdülhamit devrindeki hafiyeye teşkilatının zaman zaman kötü emellere de alet edildiği vurgulanmıştır. Romanın en önemli kahramanı Nurullah Bey, ablası vasıtasıyla Ceylan'la tanışmıştır. Bu iki genç fikren ve ahlâken pek anlaşamamaları da sık sık görüşürler. Ceylan çok serbest bir kızdır. Ahlâkî konularda zaafı vardır ve bunları genellikle alafrangalık adına yapar. Avrupa'yı örnek aldığı belirten Ceylan, anne ve babasının kendisine karışamayacaklarını söyleyerek Nurullah'a gayrimeşru ilişki teklifinde bulunur. Nurullah bu teklifi kabul etmez. Bu sebeple aralarında ahlâkî çatışma meydana gelir. Bu durum, eserin kurgusunu baştan sona kadar etkileyecek bir özelliğe sahip olur. Nurullah: "...Her milletin kavanini diniye ve dünyeviyesinden mütehasıl bir usul-i medeniyeti vardır. Sizin o emsalinizin nazariyeleri ve usul-i medeniye ile tevfiik kabul etmez ise size uyararak o usul ve kavanini ayaklar altına mı alalım?" (28) der. Ceylan'ın teklifleri Avrupa'da normal karşılanırsa bile Türk ahlâkına uygun değildir. Ceylan: "Hangi medeniyetin kanunları? Menşei Hindistan'a kadar varan yedi sekiz bin senelik medeniyet-i Brahmaniye kanunları mı? Gözlerinizi yalnız Şarka dikip oradan ayıramayacağıza biraz da Garba çevirseniz a? Avrupa ve Amerika'nın yeni medeniyeti "medeniyet" değil midir? Her tarafta hukuk-i nisvan davasıyla kıyam olunmuyor mu? "Nisvan" deyince kızlar dahil değil midirler? Acayip! Bu ne kadar haksızlık?..." der. (28-29) Ceylan'a göre kadınlarla erkekler eşittir. Bu sebeple Batıda olduğu gibi her türlü ahlâksızlığı rahatça işleyebilecektir. Nurullah ise, ne kadınların, ne de erkeklerin ahlâksızlığını onaylamaktadır.

Ceylan, kızların da erkekler gibi rahatça gezip tozmalarını, istediği erkekle tanışıp istediği gibi yaşaması gerektiğini savunur. Nurullah da kadınların bazı alanlarda engellenmesinin gereksiz olduğunu kabul etmektedir. Kadınlar da bazı sahalarda serbestçe okumalı, istedikleri gibi faaliyet gösterebilmelidirler. Ancak bunlar, örf-âdet ve ahlâkî değerlere aykırı olmamalıdır. Kadınların Ceylan'ın istediği gibi davranmaları ise, bunlarla taban taban zıttır. Ceylan bu ölçüleri kabul etmez. Bu konuda da çatışmaya girerler. İki genç arasındaki ahlâkî çatışma, yeni çatışma ve vak'aları hazırlayarak eserin kurgusunda önemli bir rol üstlenir. Ceylan: "...Nasıl olur ki bir delikanlıya her şey caiz, her şey mübah olsun da bir kıza hiçbir şey caiz, hiçbir şey mübah olmasın? Delikanlı her gördüğü kadına, kıza göz kırpıp bıyık burabilsin de kız hatta yahut kadın bir hafif tebessüm bile edemesin? Bir erkek için tecviz olunabilen serbestliğin yüz binde birisi bir kadında, bir kızda görülecek olsa mahvolduğu an o andır. Biz erkek efendilerin âdeta eğlencesi olmuşuz, kalmışız... (31) der. Nurullah: "Amma artık ifrat ediyorsunuz. Mübalâğa...". Ceylan: "Hayır! Hiç de ifrat etmiyorum. Belki tefrit ediyorum. Düşününüz ki beğenilmek hevesi beşeriyet için cibillî, tabîî, fitrî bir şeydir. Biz kadınlar beğenilmeyi bittabi isteriz. Fakat yolda veya bir çayırda kendimizi beğendirmek istediğimiz erkeğe mukabil gelince şemsiyemizi indirip siper almağa mecburuz. Neden? Dünyanın hangi tarafında böyle bir mecburiyet vardır? " Nurullah: "Buraları böyle! Lâkin sizin dediğiniz gibi serbestî Avrupa'da bile yoktur. Taklidiniz yanlıştır." (31) der.

Ceylan'ın anne ve babası bir düğüne gitmiştir ve gece gelmeyeceklerdir. Ceylan, Nurullah'ı evlerine davet eder ve ona bu durumdan istifade etmelerini teklif eder. Ancak Nurullah, ahlâk ve terbiye anlayışına zıt olan bu teklifi şiddetle geri çevirir. Ceylan'a ilgi duyduğu halde bu durumdan istifade etme taraftarı olmaz ve Ceylan'la çatışır. Bu ahlâkî çatışma da diğerleri gibi eserin kurgusuna tesir eder. Hatta doğurduğu neticeler itibariyle belkide bu romanın en önemli noktasını oluşturur. Ceylan, Nurullah'a şöyle der: "İnsaf et Nuri! Merhamet et! Baksana artık senli benli söz söylüyorum. Henüz hakkım yok iken böyle söylüyorum. İnsaf et, düşün. Bir genç kız sana diyor ki şu münasebet-i biraderaneyi şu gayr-ı tabîî hâlinden çıkaralım. Tabîî bir hâle koyalım. Birbirimizi seviyoruz. Muhabbetimizden istifade edelim. Amma sende bin düşünce var imiş. Seni menetmem. Hürriyetini yine sana bahşederim. Hazır şu akşam ev hâli fırsat elde iken neden istifade etmeyelim?"(32) Nurullah: "Aman Ceylan! Ne söylüyorsunuz

Allah'ı severseniz? Çıldırınız mı?" Ceylan: "Neden çıldırayım? Sen çıldırtır isen belki de çıldırırım amma iş henüz çıldırmak derecelerine gelmedi. Tabiat dahilinde idare-i efkâr ediyorum. Canım bir erkek bir kadının visali için köpek gibi yalvardığı, ağladığı, sızladığı halde hiç mucib-i istiğrab oluyor mu? Nuri! Sevgili mıymıntı! Bırak şu mantıksızlığı!"(32-33) der. Ancak Nuri'ye bir türlü kabul ettiremez. Nuri evine gitmek ister. Ceylan, Nurullah'a teklifinden vazgeçtiğini söyleyerek gizlice afyon içirir. Baygın delikanlıyı hizmetçiler vasıtasıyla yatağa yatırtır. Gece yarısı olunca da onun odasına girip namusunu kirletir. Ceylan bunu yaparken niyeti, Nurullah'ı kendisiyle evlenmeye mecbur bırakmaktır. Ancak Nurullah, böyle "ahlâksız" bir kadınla evlenmeyi asla istemediğini belirtecektir.

Nurullah Bey, Fatma Ahdiyye Hanım ile nikâh olur. Bir müddet sonra da düğünleri başlar. Kına gecesinden sonra damat kız evine gelecek ve koltuk merasimiyle düğün son bulacaktır. Âdet üzere koltuk merasimi öğle namazından sonradır; ancak damat gecikir. İkinci olur, akşam olur; Nurullah ortada yoktur. Ceylan, kendisiyle evlenmeyen Nurullah'ın odasına yasak yayınlardan bıraktırmış, ardından da hafiyelere ihbar etmiştir. Hafiyeler, Nurullah'ın odasını aramışlar ve "zaralı neşriyatı" bulduktan sonra da onu tutuklamışlardır. Bu sebeple düğün evi bir anda matemhaneye döner. İtibar sahibi, seçkin, terbiye görmüş davetliler, söz konusu durumun, düğün sahiplerini fazlasıyla rahatsız ettiğini görürler ve müsaade isteyip düğün yerinden ayrılırlar. Ancak davet edilmedikleri halde düğün evine gelen bir kısım "seviyesiz" kadınlar, seyir arayarak evden ayrılmazlar. Bundan rahatsız olan Zehra Hanım, bu kadınlara hitaben: "Hanımlar haydi siz de gidiniz. Görüyorsunuz ya? Düğünümüz derneğimiz bozuldu. Saat on biri geçiyor."(89) der. Bu sözler Dilşinas Hanım ile Fatma Ahdiyye'yi daha da kederlendirir ve ağlamaya başlarlar. Ancak Zehra Hanım'ın kovmasına rağmen bu kadınların hiç de gidecekleri yoktur. Zehra Hanım, başkalarının keder ve üzüntüsünü seyrederek zevk alan bu kadınlarla çatışır. Bu kadınlar, Zehra Hanım'ın sözlerini hiç üzerlerine almadıkları gibi bir de onu suçlu çıkarırlar: "Hanım hanım! Hem suçlu hem güçlü derler ise o da sizsiniz. Geline bakalım diye işimizi gücümüzü bırakıp geldik. Şimdi de bizi kovuyorsunuz ha!"(89). Kadınlar bir türlü lâftan anlamazlar. Zehra Hanım onların anlayacağı dilden konuşur ve polis çağırarak bu kadınları dışarı attırır. Bu çatışma

toplum hayatında yer alan bazı insanların, başkalarının üzüntüsünden zevk alabilecek kadar aşığı olduğunu göstermede kullanılmıştır.

Ceylan, kendisiyle evlenmeyen Nurullah'a bir tuzak hazırlayıp onu tutuklatmıştır. Hiçbir suçu olmayan Nurullah hapse atılmış, düğünü de yarım kalmıştır. Ceylan'ın babası Kâzım Bey, bu gerçeği öğrendiğinde Ceylan'a çok kızar. Suçsuz bir insana iftira atarak mahkum ettirilmesini insanıyetle bağdaştıramaz ve kızıyla çatışmaya düşer. Bu ise, eserin kurgusunu belirler. Kâzım Bey: “Canım sen gerçekten çıldırdın mı?...”, “Canım zavallı delikanlıya yazık olmayacak mı?”(92) der. Kendi duygularının tatmini için masum bir insanın hayatıyla oynamak Kâzım Bey'le kızını karşı karşıya getirmiştir. Bu çatışma sonunda Ceylan, babasını da ihbar edebileceğini ihsas eden bir iki cümle söyler ve Kâzım Bey susmak zorunda kalır.

Ceylan, kendisiyle evlenmeyip Ahdiye'yi tercih eden Nurullah'ı hafiyelere ihbarlamış ve delikanlının mahkum edilmesine sebep olmuştur. Ceylan'ın babası Kazım Bey, kızının bu hareketine çok kızar ve ona “canı” “mel'un” gibi ifadelerle hakaretler eder. Ceylan babasının sözlerinden sonra pişman gibi görünür ve babasını da buna inandırır. Yazar, masum insanların istikbaliyle oynayan Ceylan'ın hilekârlığıyla çatışır: “Mel'un kız... Evet ciddî söylüyoruz. Mel'un kız ağzından bir kelime bile çıkarmaksızın o sükut-ı manidar ile, o tavr-ı nâdimânesi ile babasına öyle bir tesir hasıl edebildi ki adamcağız bir çeyrek saat evvel in'idâmını temenni ettiği kızına şimdi teselliler, ümitler vermeğe de lüzüm gördü.”(97). Nurullah, Ceylan yüzünden on beş yıl hüküm giyerek Akka'ya gönderilir.

Ahmet Midhat Efendi'nin Letâif-i Rivâyât serisi ve diğer romanlarını bir bütün olarak incelediğimizde, **Dünyaya İkinci Geliş yahut İstanbul'da Neler Olmuş**(1291), **Hasan Mellah yahut Sır İçinde Esrar** (1291), **Zeyl-i Hasan Mellah** (1292), **Hüseyin Fellah** (1292), **Felatun Bey ve Rakım Efendi** (1292), **Paris'te Bir Türk**(1293), **Çengi** (1294), **Kafkas** (1294), **Süleyman Muslî** (1294), **Yeryüzünde Bir Melek** (1296), **Henüz On Yedi Yaşında** (1297), **Karnaval** (1298), **Dürdane Hanım** (1299), **Vâh** (1299), **Cellât** (1301), **Esrar-ı Cinâyât** (1301), **Cinli Han** (1302), **Bahtiyarlık** (1302), **Tövbekâr** (1302), **Hayret** (1302), **Çifte İntikam** (1304), **Demir Bey yahut İnkişaf-ı Esrar**

(1305), **Fennî Bir Roman yahut Amerika Doktorları** (1305), **Haydut Montari** (1305), **Gürcü Kızı** (1306), **Rikalda yahut Amerika'da Vahşet Âlemi** (1307), **Diplomalı Kız** (1307), **Müşâhedât** (1308), **Ahmet Metin ve Şirzad** (1309), **İki Hud'akâr** (1311), **Taaffüf** (1313), **Gönüllü** (1314), **Eski Mektuplar** (1315), **Mesâil-i Muğlaka** (1316) ve **Jön Türk** (1326) adlı 35 eserde, 133 ahlâkî değer çatışması görülmektedir. Bunlardan 28 tanesi yazarın kahramanlarla yaşadığı çatışmadır. 6 tanesi de kahramanların kendi içlerinde yaşadığı iç çatışmalardır. Söz konusu çatışmalar, şahsî çıkar sebebiyle insanlara zulmetmek (**Dünyaya İkinci Geliş yahut İstanbul'da Neler Olmuş, Zeyl-i Hasan Mellah, Gürcü Kızı yahut İntikam, Müşâhedât**); bir kadına zorla sahip olmayı istemek(**Dünyaya İkinci Geliş yahut İstanbul'da Neler Olmuş, Süleyman Muslî, Cinli Han**); bir delikanlıyı baştan çıkararak ilişkiye girmeyi istemek (**Paris'te Bir Türk, Jön Türk**); evli bir kadını baştan çıkararak ilişki kurmayı istemek (**Hasan Mellah yahut Sır İçinde Esrar, Zeyl-i Hasan Mellah, Hüseyin Fellah, Vah, Bir Tövbekâr, Taaffüf**); bir kadın ya da kızı aldatarak namusunu kirletmek (**Hasan Mellah yahut Sır İçinde Esrar, Dürdane Hanım**); suçsuz insanları öldürmek (**Hasan Mellah yahut Sır İçinde Esrar, Hüseyin Fellah**); bir kadın ya da kıza elle sarkıntılık etmek (**Zeyl-i Hasan Mellah, Mesâil-i Muğlaka**); maddî çıkar için bir kadının namusunu feda etmeyi istemek (**Zeyl-i Hasan Mellah**); namuslu bir insana eşkıyalık teklif etmek (**Hüseyin Fellah, Dürdane Hanım**); bir kızla yasak ilişkiye girmeyi istemek (**Hüseyin Fellah, Karnaval, Hayret**); bir hizmetkârın çok lütuflar gördüğü efendisi hakkında kötü düşünmesi yahut ona ihanet etmesi (**Hüseyin Fellah, Yeryüzünde Bir Melek, Fennî Bir Roman yahut Amerika Doktorları, Haydut Montari, Ahmet Metin ve Şirzad**); bir erkeğin sevgilisini başka bir erkeğe göstermek istemesi, zevk içinde yaşayan bir insanın çalışmayı seven birini tahkir etmesi, kaba saba konuşan bir kadının nazik konuşan bir erkeği ifadelerinden dolayı aşağılaması (**Felatun Bey ve Rakım Efendi**); babadan kalan mirası, batakhanelerde zevk eğlence yolunda tüketmek (**Felatun Bey ve Rakım Efendi, Bahtiyarlık**); bir erkeğin para için sevdiği kızı terketmemesi (**Felatun Bey ve Rakım Efendi**); insanların gözü önünde gayriahlâkî davranışlarda bulunmak, iffetli bir erkeğe kadınları elde etmenin yollarını öğretmeye çalışmak (**Paris'te Bir Türk**); namuslu bir genç kızla para karşılığında beraber olmayı istemek (**Paris'te Bir Türk, Müşâhedât**); başkalarına ait bir evde yasak ilişki kurmayı istemek, bir kadının kocasını afyonla uyutarak başka erkeklerle beraber olması, düşük

bir kadının ağına düşürdüğü erkekleri maddi yönden sömürmesi (**Çengi**); vatan ve millet için kendini feda etmek isteyen bir kız hakkında asıl niyetinin gönül eğlendirmek olduğu ithamında bulunmak, önder bir şahsın milletinin menfaatini düşünmeyip hissiyatına yenilmesi (**Kafkas**); savaşta hile yapılmasının şövalyelerce ahlâkî bulunmaması (**Süleyman Muslî**); başkalarıyla girilen yasak ilişki gibi gayri ahlâkî davranışları sıklıktan konuşmak, düşük bir kadınla ilişkiye girme konusunda kararsız kalmak, yasak ilişki yaşayan bir kadının nikâh isteyerek gayriahlâkî yaşantısına son vermeyi istemesi, evli bir kadının, başka bir erkekle görüşmesi, namuslu bir kadınla bir erkek hakkında fuhuş isnadıyla iftirada bulunulması (**Yeryüzünde Bir Melek**); bir erkeği umumhaneye götürmeyi istemek, umumhaneye karşı olmak, umumhanelerdeki bazı kadınların utanmaktan aciz olduğunun görülmesi, bir babanın kızının düşük bir kadın olmasına göz yumması (**Henüz On Yedi Yaşında**); bir kadının açık saçık giyinerek başka erkeklerin dikkatini çekmesinin doğru bulunmaması, nişanlı bir erkeğin nişanlısını bırakarak başka kadınları elde etmeye çalışması, bir erkeğin karısının sadakati hakkında şüphe duyması, bir erkeğin karısının mücevherlerini çalması (**Karnaval**); iffetli bir kızın namusunu kirlettikten sonra onunla nikâhlanmayı istememek (**Dürdane Hanım**); evli bir kadının yanlış anlaşılacak serbest hareketlerde bulunması (**Vah**); bir kızla zorla evlenmeyi istemek (**Cellât, Demir Bey yahut İnkışaf-ı Esrar, Eski Mektuplar**); iflâs eden namuslu bir iş adamının borçlarını ödememek için iflâs ilanında bulunduğunu iddia etmek, cellât bir babanın mesleğinden ötürü evlâdı tarafından tahkir edilmesi (**Cellât**); şahsî menfaat için bir cinayet hadisesini ört bas etmeye çalışmak (**Esrar-ı Cinâyât**); bir evlâdın annesini cahil görerek tahkir etmesi, oğlunun yalan söylediğini gören bir annenin buna razı olmaması (**Bahtiyarlık**); iffetli bir kızın namusuna iftira atmak (**Hayret**); bir kızın yasak ilişkiye girmesi (**Çifte İntikam**); kanun adamlarına rüşvet teklif etmek (**Haydut Montari**); bir kadının odasına izinsiz girmek (**Gürcü Kızı yahut İntikam**); erkekten ailesine sadık kalmasını istemek (**Rikalda yahut Amerika'da Vahşet Âlemi**); kadından ailesine sadık kalmasını istemek (**Müşâhedât, Ahmet Metin ve Şirzad**); genç bir kızı çirkinliğinden dolayı tahkir etmek (**Diplomalı Kız**); hizmetçi bir kadının efendisine yaranmak için riyakârlık yapması (**Ahmet Metin ve Şirzad**); şahsî çıkar için cinayet işlemek (**Haydut Montari, Ahmet Metin ve Şirzad**); bir babanın evlâdını sefahate teşvik etmesi (**İki Hud'akâr**); gebe bir kadından çocuğunu düşürmesini istemek (**Gönüllü**); genç bir kızın istediği

erkeklerle beraber olabileceğini söylemesi ve bu konuda serbest davranması (**Jön Türk**) konuları etrafında meydana gelmiştir. Ahmet Midhat Efendi, zıt kutuplardaki insanları karşı karşıya getirerek bahsedilen çatışmalarla okuyuculara iyiyi, güzeli ve doğruyu benimsetmeye çalışmıştır.

Şemsettin Sami'nin **Taaşuk-ı Talat ve Fitnat** (1289) isimli eserinde, genç bir kızın istemediği bir erkekle evlendirilmesi konu edinilmiştir. Fitnat, hiç istemediği halde oyuna getirilerek Ali Bey'le nikâhlanmıştır. Hile ile Üsküdar'daki konağa götürüldüğünde başına gelenleri anlar; ancak yapacak bir şey yoktur. Sürekli göz yaşları döker. Aradan bir hafta geçmiş olmasına rağmen hâlâ ağlamaktadır. Ali Bey, Fitnat'ın başka birini sevdiğini anlayarak onunla aynı yatakta yatmaz. Bir ara, kendisini istemeyen bir kıza zorla sahip olmayı kendine yakıştıramaz ve kıızı sevdiğine vermeyi düşünür. Ancak, Fitnat'tan vazgeçmek de kolay değildir. Kendi kendine: "Yok yok. Artık yakamı tekrar o düşman vicdanımın eline veremem! Benden böyle bir fenalık cari olamaz!.. Ben bunların visâline mani olamam. Olamam... Bilâkis vasıta olurum. Evet vasıta olabilirim. Ben şimdi kırk beş yaşında varım... Bu kız bana lâıyk değil. Ben bu kızın babası olabilirim. Evet zaten evlâdım yok. Ne olur şu kıızı ben ahiret kızlığına kabul etsem de şu Talat dediği maşukunu damatlığa alsam!..."(153) der. Ağlayarak bu şekilde düşünür. Fakat bir zaman sonra bu fikrinden rücu edecektir. Öyle ya da böyle ona sahip olmayı düşünür, iç çatışma yaşar: "Ah!.. Ne diyorum!.. Ne diyorum!.. Kendi gönlüme böyle bir hıyanet nasıl edebilirim!.. Fitnat'ı başkasına teslim etmek!.. Başkasının aguşunda görmek!!! Yok yok bu olamaz. Böyle olamaz.. Başka türlü de olamaz... Ya nasıl olacak?.. Ah!.. Yarabbi... Bu ne azaptır!.. "(155). Ali Bey, içinde bulunduğu çatışmadan bir türlü kurtulamaz. Fitnat'ı sevdiğine vermek ya da ona zorla sahip olmak. Bunda bir türlü çıkış yolu bulamaz. Bu yüzden ölmeyi bile ister: "...Allah'ım! Benim hâlim ne olacak!.. Bu hallolunur bir müşkil değil.. Ben çıldıracağım!.. Çıldırıktan işte.. Rabbim! Beni mazur tut. Katiller defterinde yazma... Kendimi telef edeceğim.. Evet kendimi telef etmeğe mazurum. Ölmekten başka benim için necat yok... Öleyim ki bu azaptan kurtulayım. Ve o biçareler kavuşsunlar..."(155-156) der. Bu iç çatışma neticesinde Ali Bey, Fitnat'tan vazgeçemez ve ona iltifatlar edip elde etmeye çalışır. Hatta ona sahip olmak için fiiliyatta dahi bulunur. Bu ise, romanın

kurgusunda feci sonu hazırlar. Fitnat, Ali Bey'in kendisine sahip olmak istemesi üzerine canına kıyar ve bunu gören sevgilisi Talat da kederinden vefat eder.

Şemsettin Sami'nin **Taaşuk-ı Talat ve Fitnat** (1289) romanında, bir erkeğin kendisini istemeyen bir kıza zorla sahip olmayı istemesiyle yaşadığı iç çatışmaya yer verilmiştir.

Namık Kemal'in **İntibah** (1291) adlı romanında tecrübesiz bir genç olan Ali Bey'in, Mehpeyker adındaki düşük kadının tuzağına düşmesi konu edilmiştir. Eser, o devrin sosyal hayatı hakkında önemli ipuçları taşımaktadır. Ali Bey, bir tenezzühte rastladığı Mehpeyker'e âşık olur. Mehpeyker'in ustaca manevraları, çok kısa bir zaman sonra bu çiftin buluşmasına zemin hazırlar. Ali Bey, Mehpeyker'e duyduğu muhabbetten bir türlü bahsedemezse de bu tür ilişkilerde tecrübeli olan Mehpeyker, Ali'ye olan sevgisini çekinmeden dile getirir. Ali, duyduklarına inanamaz ve Mehpeyker'in kendisiyle eğlendiğini zanneder. Mehpeyker bu zandan pek hoşlanmaz ve Ali Bey'e: "Beyler buraya vakit geçirmeğe gelirler. Her şeyle eğlendikleri gibi biraz da önlerine tesadüf eden kadınlarla eğlenirler, neden canım sıkılınsın? Siz görülmedik bir şey çıkarmadınız ya âdeti yerine getiriyorsunuz." (39) der. Ali Bey'e bu sözler hakaret gibi gelir. Daha önce hiçbir yabancı kadının yüzüne bakmayan Ali, bir genç kadınla eğlendiği yolunda sözler söylenince kızar ve gadapla Mehpeyker'e : "Nasıl meyil!.. Eğlence ne demek? Cemaliniz nerede kalır işaretinizi aldığım zamandan beri hayalinize esir oldum. Dün sabahtan akşama kadar divane gibi buraları dolaştım. İki gecedir bir dakika uyku uyumadım. Eğlence mi? Daha bir kere gördüm. ...Ben sizinle ne vakit eğlendim ki öyle acı acı lâkırdılar söylüyorsunuz?" (40-41) der, söylenir. Namusuna oldukça düşkün olan Ali Bey'e, kadınları eğlence vasıtası olarak kullandığı ithamı, oldukça ağır gelir ve Mehpeyker'le çatışır. Ali Bey'in Mehpeyker'le çatışması, romanın kurgusunu belirler. Mehpeyker, Ali Bey'in ne kadar toy bir genç olduğunu anlar ve bu vesileyle, Ali Bey'i kolayca aldatabileceği sonucuna ulaşır. Tuzağını da buna göre hazırlar.

Namık Kemal; Mehpeyker'le Ali Bey'in bu ilk görüşmelerini anlatırken, Mehpeyker'in ne kadar "aşüfte" bir kadın olduğunu ifade eder ve onun bu hâliyle çatışır: "Hanımefendi ki ismi Mehpeyker'dir ahlâk ve terbiyece bütün bütün Ali Bey'in hilafına olarak gayet namussuz. Alçak bir ailede perveriş bulmuş ve zaman-ı rüşde bâliğ olur

olmaz rezâilin enva'ında mürebbiyelerine üstat olmuştu. Biraz okuyup yazmakla uğraştığı ekser evkatını meşhur aşüftelerin meclis-i ülfetinde geçirdiği cihetlerle tabî bir kat daha kuvvet bulan zekavet-i dessayânesi ise bir derecede idi ki –peri güzelliğinde- Haccac dirayetinde bir iblis yaratılmış olsaydı istediği adama tahakkümde bu nazenin kadar maharet gösterir ya gösteremezdi...” (35). Yazar bu çatışmayla, toy bir delikanlı olan Ali Bey’in nasıl bir kadınla karşı karşıya olduğunu ortaya koymuştur.

Ali Bey, Mehpeyker’in düşük bir kadın olduğunu bilmeden, sürekli onun hulyalarıyla yaşar. Birgün Çamlıca’da onu beklerken Mehpeyker’in arabası görünür ve çınaraltına yanaşır. Orada bulunanlardan Mesut Efendi ismindeki orta yaşlı bir adam arabaya yanaşır ve lâf atarak konuşmaya başlar. Mehpeyker, Ali Bey’in orada olduğunu bildiğinden hemen oradan uzaklaşır. Mesut Efendi, yanındaki arkadaşlarına: “Nazenin bir mirasyediye çatmış olmak gerek yüz vermiyor.” (59) der. Ali Bey ise, tam bir namus düşkünü olduğundan şahit olduğu manzarayı içine sindiremez. Çünkü sevgilisine lâf atılmış; namusa dil uzatılmıştır. Ali Bey, namus ehline lâf atılmasını ahlâksızlık olarak niteler. Hemen gürlere gibi bir sesle: “Garip şey! İstanbul halkı eski adamlara rahmet okutuyor. Şerlerinden kadınlar seyir yerine bile çıkamayacak” (59) der. Mesut Efendi kendisine çatıldığı için hemen cevap verir: “Garabet onda da değil yirmi yaşında bir adamın seyir yerlerinde muhtesibliğe kalkışmasındadır” (59). Ali, bu söze şu karşılığı verir: “Arabadaki kadın mahremlerinizden olaydı da taarruz başka taraftan vuku bulaydı memnun olur muydunuz?”(60). Mesut Efendi ile bu şekilde çatışırlar. Bu çatışma, romanın akışında Ali Bey’in Mehpeyker’in gerçek yüzünü görmesine yardım eder. Zira bu olaydan sonra Mesut Efendi, Mehpeyker’in kim olduğunu anlatır ve Ali Bey’i içinde bulunduğu durumdan kurtarmak ister. Neticede Ali Bey, Mehpeyker’den ayrılmaya karar verecek; fakat iradesine sahip olamadığı için ilişkisini gizliden gizliye sürdürecektir.

Ali Bey’in annesi Fatma Hanım, oğlunun Mehpeyker gibi düşük bir kadının eline düştüğünü öğrenir. Ali’yi bu hâlden kurtarmak için Dilaşub adında çok güzel bir cariye satın alır. Ancak Ali Bey, bu cariyenin güzelliğini kabul etmekle beraber yüzüne bile bakmaz. Bunu Mehpeyker’e ihanet olarak düşünür. Annesi buna çok üzülür. Fatma Hanım, oğluna, Dilaşub’u beğenmediyse, başka birini alabileceğini, artık yaşlandığını

ve torunlarını sevmek istediğini söyler. Ali ise, annesine: “Acayip bir huy peyda etmişsiniz. Evvelleri böyle olmayacak işlere hatır filân karıştırmazdınız!” (112) der. Ali’nin böyle laubali bir cevap vermesine dayanamayan Fatma Hanım, o zamana kadar bilmemezlikten geldiği Mehpeykerle olan ilişkisini oğlunun yüzüne vurur ve: “Ya! Bir fahişe için valideyin istediği şeyler münasebetsiz oluyor. Hatırı ayakları altında kalıyor, öyle mi?..”(113) der. Fatma Hanım, karnında taşıdığı oğlundan böyle küstahlık beklemediği için sabredememiş ve âdeta oğlunun yüzüne patlamıştır. Ali Bey ise, küstahlığını arttırarak: “Kabahat bende ki taciz olacağımı bildiğim halde kalkar da evimdir diye buraya gelirim” (113) der. Sonra hiddetle yerinden kalkar, kapıyı çarpıp evden çıkar. Fatma Hanım, kederinden bayılır, sedirin üzerine yığılıp kalır. Bu çatışma sonunda Ali evini terk eder. Daha önce başına böyle bir şey gelmeyen annesi de hastalanır. Ali Bey, Mehpeyker’in evine gider. O gece Mehpeyker, evine gelmez Suriyeli Abdullah Efendi’nin evinde kalmıştır. Ali Bey, sabaha kadar bekler ve Mehpeyker’in eve dönmesiyle ona bir sürü hakaretler ederek ondan ayrılır. Sonunda evine döner, annesinden özür diler ve Dilaşub’la evlenir. Mutlu ve düzenli bir hayatı olur. Bütün bunlar düşünüldüğünde, ana ile evlât arasında yaşanan çatışmanın romanın kurgusunda ne derece önem arz ettiğini görülecektir.

Annesiyle kavga eden Ali Bey, Mehpeyker’in evine gider. O gece Mehpeyker, evinde yoktur. Zengin bir tüccar olan Suriyeli Abdullah Efendi’nin yanında kalmıştır. Bu bilginin verilmesinden sonra Namık Kemal; Mehpeyker’le olduğu gibi onun ilişki kurduğu Abdullah Efendi’yle de ahlâkî değer çatışmasına girer: “Abdullah Efendi, Suriye’nin en ziyade fesad-ı ahlâkla muttasıf edânisinden olarak, intisap ettiği birkaç tâciri desayisiyle batırmak sayesinde bir hayli servet peyda etmiş ve hususuyla musırr ettiği ticarete yanılmaz bir maharet azalmaz bir ikdam ibrâzıyla zenginlikte şöhret-i âfâk olan zevât-ı ma’dûde sırasına girmiş idi...”(115) der. Yazar, bu şahsın ahlâken ne kadar “denî” olduğunu ifadeden sonra, onun suretini de tasvir eder. Abdullah Efendi suretçe de çok “müstekreh bir kıyafete” sahiptir. Bu yüzden ancak para kuvvetiyle kadınlarla beraber olabilmektedir. İşte Mehpeyker de bu kadınlardan biridir. Bu çatışma, romanın kurgusunda, Abdullah Efendi’nin tanıtımında rol almıştır. Ayrıca Mehpeyker’le Abdullah Efendi’nin “erâzil” guruhundan oldukları ortaya konularak, bu iki insanın ittifakı karşısında, Ali Bey’in nasıl acziyet içinde olduğu vurgulanmıştır.

“Şehvet” ve “kibre esir” olan Mehpeyker, Ali tarafından terkedilmeyi bir türlü kendine yediremez. Ona bir çok defa mektup yazar. İlk mektuplarında serzenişlerde bulunur, özürler diler, naz yapar. Bunlar karşılıksız kalınca sadakat yeminleri eder, nihayet intihar edeceğini bile yazar. En sonunda da tehditler yağdırır. Ali önceleri cevap vermez; ancak daha sonra bir mektup yazarak her şeyin bittiğini söyler. Her şeyden tövbe etmiş bir insanla ahlâksız bir kadın arasında bir çatışma daha olmuş olur böylece! Ali Bey, Mehpeyker’e şu mektubu yazar: “Canım! Maşaallah adam aldatmakta İblise meydan okumağa başladınız. Arzu ettiğinizden bahselediğiniz karar sahih bile olmak lâzım gelse bihakkın lakayd olduğunuz bir cezanın icrasında siyaset cellâtlarının vazifesini gasp etmiş olursunuz. İndimde zaten vücudunuzla ademinizin hiç farkı yoktur ki öldüğünüzü, kaldığımızı düşünüyüm. Eğer dünyadan giderseniz maskara nikabı kadar sahte bir hüsn ile ücretli ağlayıcı feryadı gibi yalancı bir takım delail-i sadakatten kendini kurtarmağa muktedir olamayan erbab-ı iffet sevinsin. ...Pekâlâ tecrübe ettim ki insanın yılanla imtizacı kabil olamadığı gibi seciye-i sıdk ile redaet-i ahlâk arasında bir itilaf-ı daimi hasıl etmek mümkün olamayacak. Ben gönlümü tevdi’ edecek bir cay-ı ismet buldum. Size bazıçe-i heves edecek bir esir-i sefahat bulmaktan elbette aciz kalmazsınız. Benim için nefsinize kıymak değil bir saatlik eğlencenizi bile feda etmeyeceğinizi idrak edemeyecek mecnunlardan olmadığımından siz feragat buyurmuş olsanız sahihen minnettarinız olacağımı beyan eylerim.” (142-143) der. Bu mektup sonunda Mehpeyker, Ali Bey’e düşman olur ve ondan intikam almaya karar verir. Bu da eserin kurgusunu şekillendirir. Mehpeyker, Dilaşub’a iftira atarak Ali Bey’in yuvasını dağıtır.

Namık Kemal, ikinci romanı olan Cezmi (1305)’de Osmanlı imparatorluğu ile İran arasındaki mücadeleleri işlemiştir. Sünnîlik-Şiîlik çekişmesinin merkez alındığı eserde, olaylar romantik bir aşk hikâyesinin etrafında toplanmıştır. Osmanlı-İran Savaşının başlangıçlarında Çıldır Savaşı kazanılmış ardından da Kınık Savaşı muzafferiyetle neticelenmiştir. Bu savaşlarda yararlılıklar gösteren Cezmi, Kınık Savaşının hemen akabinde bir İran askerini nehirde boğulmaktan kurtarır. Esir edilen İran askerleri savaştan iki gün sonra firar girişiminde bulunurlar. Birkaç Osmanlı askerini de öldürürler. Osman Paşa, tüm İranlı esirlerin öldürülmesini

ister. Cezmi, esirlerin öldürülmesine karşı olduğunu belirterek Pertev'i cellâtların elinden alır. Cezmi'ye bakan bazı askerler de cellâtlara karşı gelirler ve İran askerlerinin yüzde sekseni idamdan kurtulur. Osman Paşa, bunu duyunca Cezmi'yi çağırır, çok kızmıştır. Osman Paşa, Cezmi'yi görünce daha da hiddetlenir ve ağzından alevler püskürür gibi konuşur: “Zahir sen casussun ki verilen emirlere karşı duruyorsun, padişahın ordusunu fesada veriyorsun!”(82) der. Sonra yanındakilerin de af dilemesiyle: “Bu defalık size bağışladım, esirlerin idamında onu memur ettim, gitsin vazifesini icra eylesin !”(82) der. Cezmi ise, canı pahasına da olsa bildiğinden dönmez bir babayığittir. Bir düşman olan Pertev'i boğulmaktan kurtarıırken kendi canını ortaya koymuştur. Silahsız insanların öldürülmesine karşı çıkan Cezmi, inandığını söylemekten çekinmez. Ona göre silahsız, savunmasız insanların öldürülmesi doğru değildir. Paşa'ya hitaben: “Hayatımı muhataraya koyup da bir can kurtardığım için beni idam etmek muvaffak-ı mürüvvet ise ona da kailim, fakat esir öldürmek elimden gelmez, askerim cellât değilim.”(83)der. Özdemiroğlu Osman Paşa'nın hiddeti biraz azalır ama yine de Cezmi'yi azarlamaya devam eder: ”Bir Acem'i kurtarmak için canını muhataraya atmakta ne mânâ var idi? Onların bize ettiklerini bilmiyor musun?”(83) der. Meclistekiler, Cezmi'nin affedilmesi yönünde konuşurlar ve “Affetmek zaferin zekatıdır” sözüyle, Paşa'yı yumuşatmaya çalışarak esirlerin de bağışlanmasını talep ederler. Cezmi affedilir. Bu çatışma sonunda her ne kadar Cezmi, hayatını tehlikeye atmışsa da esirlerin canını kurtarmış olur. Bu ise, romanın kurgusunda olumlu bir netice doğurur. Kurtarılan İranlı askerlerden Pertev, Osmanlı orduları için ilerde büyük faydalar sağlar.

Osmanlı-İran Savaşı sırasında Osmanlıya destek amacıyla İran'a gelen Kırım Hanı ve kardeşi Adil Giray, büyük yararlıklar göstermiştir. Ancak İran askerleri ani bir saldırıyla Adil Giray'ı esir alırlar. Adil Giray, İran sarayına esir olarak getirilir. Kısa bir müddet sonra hem İran şahının karısı Şehriyar; hem de İran şahının kız kardeşi Perihan, Adil Giray'a âşık olurlar. Perihan, Adil Giray'a yazdığı bir mektupta Şehriyar'ın Adil Giray hakkındaki arzularını büyük bir ahlâksızlık olarak görür ve onunla çatışır. Mektubun ilk satırları şu cümlelerle başlar: “Bu kadın sana değil eceline âşık olmuş arkasında dolaşıp duruyor. Acaba

hiçbir kere aynaya bakmaz mı acaba kör olacak gözleri cemalindeki nuru, tavrındaki ismeti görmez mi? Acaba yıldırımlar altında ezilecek beyni kendi yaşıyla senin nevcivanlığını mukayese etmez mi? Sana o kadar tasallut ederek benden ölümünü mü dileniyor? Yakasından tutup da gayya-yı cehenneme atmaklıgımı mı istiyor? Şerrinden çettiğim azaplara şeytan uğrasa şayan-ı merhamet olur.” (184-185).

İran şahının karısı Şehriyar, Adil Giray’a sahip olmak istemektedir. Adil Giray’ın kendisini sevdiğini zanneden Şehriyar, Perihan’ı rakip olarak görür. Perihan, bekârdır. Şehriyar ise, evli ve iki çocuk annesidir. Bu sebeple aralarında çatışma olur. Perihan, bir kadının kocasına ihanet ederek yasak ilişkiye girmesini asla doğru bulmaz. Perihan, niyetinden vazgeçmeyen Şehriyar’a hakaretler eder. Ona hitaben: “...Yirmi yaşında bir kahraman oğlun var. İran saadetini şevketini onun haysiyetinden şecaatinden bekliyor kendinin değilse onun olsun namusunu hatırına getirmiyorsun, şehvetinle bir bîçare esire musallat olmuşsun hem hanedanımızın ismetini paymal ediyorsun hem o esiri benden kurtarmak için hakkımda bin türlü iftiraya kalkışıyorsun...”(248-249) der. Şehriyar, kendini savunarak kocasının kör olduğunu, buna karşılık Adil’in yakışıklı olduğunu söyler. Perihan bu sözlere daha da kızar: “Cenab-ı Hakk seni de kahretsin senin mizacında bulunan kadınları da.”(249). Şehriyar: “Aklına her ne gelirse söyle! Adil Giray’ı seviyorum, mutlak sana hanzâdeden el çektireceğim.” der. Perihan: “Kendinde felekten ziyade mi kudret tasavvur ediyorsun ki tali’in bile ayırmaktan aciz kaldığı iki kalbi birbirinden tefrik etmek ümidine düşüyorsun?”(249)der. Aralarındaki çatışma bu şekilde devam eder. Bu çatışma romanın kurgusunda önemli bir ağırlığa sahiptir. Zira bu olaydan sonra Şehriyar ile Perihan arasındaki düşmanlık artar. Perihan olanları Adil’e bildirir. O da Şehriyar’ı sevmediğini, onun ne kadar “ahlâksız” ve şehvet düşkününü bir kadın olduğunu belirten bir mektup yazarak Şehriyar’a gönderir. Bunun sonunda Şehriyar, Adil’in kendini değil Perihan’ı sevdiğini anlar ve her ikisini de öldürmeye karar verir.

Şehriyar; Perihan ile Adil’i öldürmek için plân hazırlamıştır. Ancak onları öldürmeden evvel bir kez daha Adil Giray’ın odasına giderek onunla konuşmak

ister. Adil Giray, mektubunda yazdığı gibi, evli bir kadının şehveti uğruna namusunu ayaklar altına almasının doğru olmadığını belirtir. Şehriyar ise, Adil'e sahip olamamanın verdiği azapla yine tehditlerde bulunur. Bu sebeple aralarında çatışma meydana gelir. Çatışmanın uzaması, eserin kurgusunu belirler, Şehriyar'ın plânları alt üst olur. Şehriyar: “Hanzâde hazretleri! İşte yanınıza geldik!.. Mektubunuzu ne vakit neşredeceksiniz? Beni ne vakit bir kılıçta iki parça etmeğe himmet buyuracaksınız? Of! Bu gece canım kan istiyor ya benim kanım dökülecek ya başkalarının kanını seyredeceğim... Hele sizin gibi Perihan gibi şehzadelerin kanı olur ise!... Gençsiniz, âşıkınız! Damarlarındaki kan elbette daha ziyade kaynar.”(316) gibi alaycı sözlerle konuşur. Bu sözlere cevaben Adil Giray: “Kudurdunuz ise benim başıma musallat olmayınız. Kana o kadar merakınız varsa vücudunuzdan çıkanları da seyredebilirsiniz. Keyfim yok. Buradan defolunuz, taciz ediyorsunuz!”(316) der. Şehriyar'ın adamları Şehriyar'ı Perihan zannederek onu yakalar ve parçalayarak öldürürler. Bir müddet sonra da hem Perihan hem de Adil Giray öldürülür. Çatışmalar neticesinde Perihan ile Adil Giray'ı öldürtmek isteyen Şehriyar, hem kendi canından olur hem de Perihan ile Adil Giray'ın ölmesine sebep olur. Bu ise, Cezmi'nin, dolayısıyla da Osmanlı İmparatorluğunun plânlarını akim bırakır.

Namık Kemal'in **İntibah** (1876) ve **Cezmi** (1305) romanlarında 10 ahlâkî değer çatışması yer almaktadır. Bu çatışmalar, namuslu bir gence kadınları eğlence vasıtası olarak gördüğünü söylemek, aşüfte bir kadının erkekleri ağına düşürüp kullanması, “namahrem” bir kadına sözle sarkıntılık etmek, evlâdın düşük bir kadın için annesini tahkir etmesi, dolandırıcılıkla servet sahibi olmak, kendisini istemeyen bir erkekle beraber olmayı istemek (**İntibah**); savaşta esir alınan savunmasız insanların öldürülmesini doğru bulmamak ve evli bir kadının yasak ilişkiye girmek istemesi (**Cezmi**), konuları etrafında ortaya çıkmıştır.

Mehmet Celâl'in **Cemile** (1303) isimli eseri, konusu köyde geçen ilk romanlarımızdan olması yönüyle önemlidir. Selim ve Cemile'nin birbirlerini sevmesiyle başlayan eser, hasım güç Numan Ağa'nın araya girmesiyle düğümlenir. Cemile ile Selim birlikte büyürler. Birbirlerini severler. Cemile'nin babası Abdülkadir Bey ve annesi de bunun

farkındadırlar. Kendi aralarında, bu muhabbetten memnun olurlar. Çünkü Selim, çok ahlâklı, civanmerd bir delikanlıdır. Antakya'nın bir kazasında oturmakta olan Numan Bey, çok zengin biridir ve ara sıra şehre gelerek Abdülkadir Bey'in misafiri olur. Yine bir gün gelir ve Cemile'yi görür. Bir müddet sonra da kızı babasından ister. Abdülkadir Bey, kızının Selim'le evlenmek istediğini bildiği için paraya tamah etmez ve evliliğin zorla olamayacağını bildirir. Numan ise, kızın fakir birine değil de kendisine verilmesini ister. İki şahıs arasında çatışma olur. Abdülkadir'e göre, kızı Selim'i sevdiği için ona verilmelidir. Parası olduğu için Numan'a değil. Numan ise, kızı istemekte ısrar eder. Uzun tartışmalardan sonra Abdülkadir Bey: "Bir diğerine vaat olunan kızı almak hanedanlığınıza yakışır ise ne diyeyim?"(29) der. Bu ifadeyle sözünde durmak istediğini belirtir. Ancak Numan, başkasına söz verilmiş olsa bile kızı istemekte ısrar eder: "Bunun ümidindeyim!"(30). Bahsettiğimiz iki şahıs arasındaki bu çatışma, romanın kurgusunda yeni bir hareket noktasını teşkil eder. Numan bu çatışmadan sonra oradan hemen ayrılır ve Cemile'yi kaçırmakla mutlak manada ona sahip olmayı düşünür.

Numan, Cemile'yi kaçırmak ve zorla ona sahip olmak ister. Tehditler savurur. Ancak her taarruzunda red cevabıyla karşılaşır ve türlü hakaretler işitir. Fakat, fikrinden bir türlü vazgeçmez, "Kararını hâlâ vermedin mi?"(41) diyerek sık sık onu rahatsız eder. Cemile ise: "Hain, Alçak!"(42) cevabını verir. Cemile, kendisine zorla sahip olmak isteyen Numan'a teslim olmak istemez. Bu sebeple aralarında ahlâkî değer çatışması çıkar ve bu, romanın şekillenmesinde rol oynar. Numan, Cemile'nin tavırlarına tahammül edemez olur ve: "Artık merhamet etmeyeceğim!"(44) der. Cemile: "Sen bana şimdiye kadar merhamet ettin mi? Sende zerre kadar merhamet görsem, "İlâhî ! Ne büyük kudrete sahipsin ki böyle katillere zalimlere merhamet verirsin! Ne harikulade kudret!..." diye izhar-ı taaccüb eyler idim" der. Numan, bu hakaretlere artık sabredemediğini, devam ederse onu öldüreceğini söyler. Cemile ise hiç korkmaz ve: "Öldür! Bu işkencelerden kurtulmuş olurum. Seni sevmedim senin olmayacağım"(44) der. Numan hançerini çıkar ve Cemile'nin üzerine yürür. Hançer darbeleriyle sarsılan Cemile, yere yığılır. Numan, Cemile'nin öldüğünü zanneder ve bırakır. Ancak, Numan'ın hizmetkârı onu tedavi eder, kız kurtulur. Bu çatışma sonunda Cemile'nin namusu kirlenmemiş olur.

Orora (Mehmet Celâl,1304) romanının konusunu, birbirini seven iki gencin, hasım güç tarafından çevrilen entrikalarla feci sona uğratılmaları oluşturur. Rafael, Ojeni'yi ilk gençlik yıllarında sevmiştir. Ancak daha sonra Orora'yı sever. Ojeni bu şekilde terk edilmesine çok kızarak Rafael'den intikam almaya yemin eder. Mösyö Pol de Orora'ya ilgi duymuş ancak herhangi bir karşılık görememiştir. Ojeni, Mösyö Pol'ü elde eder. Ondan, Orora'yı öldürmesini ister. Ancak Pol, bunu kabul etmez. Orora, daha önce Pol'ün teklifini kabul etmemiş hatta onu tahkir etmiştir. Buna rağmen Pol, Orora'yı öldürmeyi hiçbir zaman düşünmez. Ojeni, yıllar önce olan bir hadiseyi kullanarak Pol'e şantaj yapar. Pol, keyfi bir şekilde insanların canına kastetmenin doğru olmadığını söyler. Ojeni'yle bu sebepten çatışırlar. Ojeni: "Rafael'i öldürmekten ne alırsın? Onun takdis eylediği bir vücudu ortadan kaldırmalıdır ki Rafael o vakit kederinden kendi kendini parçalasın!"(24) der. Pol: "O kimdir?." Ojeni: "Orora!" cevabıyla, Pol'ü cinayet işlemeye zorlar. Pol: "Ororayı öldürmeli mi? Lâkin Ojeni?". Ojeni: "Öldüreceksiniz Pol, öldüreceksiniz! Siz Orora'yı öldürmezseniz kanun, sizin kafanızı koparacaktır!" der. Geçmişte işlediği bir cürümle onu köşeye sıkıştırmak ister. Pol kızgın bir şekilde: "Ne demek istiyorsun Ojeni!"(24) der ve Orora'yı öldürmek istemediğini tekrar vurgulayarak Ojeni'yle çatışır. Meydana gelen ahlâkî çatışma, romanın kurgusunda söz sahibi bir konuma sahiptir. Pol, daha fazla ayak diretemez ve Ojeni'nin şantajına boyun eğerek Orora'yı zehirlemek ister. Bu ise, birkaç vak'aya basamak teşkil eder.

Margerit (Mehmet Celâl, 1308), sevdiği tarafından terk edilen bir genç kızın trajik aşk hikâyesini konu edinmiştir. Romana ismini veren Margerit, on beş yaşında çok güzel bir kızdır. Müzik öğretmeni Oktav'ı sever. Oktav onunla hergün görüşmek ister; ancak Margerit'in anne ve babasından çekinir. Margerit'e bir teklifte bulunur. Bundan böyle merdivenle kızın balkonuna çıkacak ve her gece buluşacaklardır. Oktav, her zamanki gibi bir gece balkona çıkar ve Margerit'in odasına girerek onun namusunu kirletir, sonra da kaçır gider. Daha önceleri her gece gelirken bu hadiseden sonra Margeritlere uğramaz olur. Oktav, Margerit'in babasına bir mektup yazar ve babası hasta olduğu için Paris'e gideceğini belirtir. Oktav, yalan söylemektedir, Rejina adında bir kadınla gönül eğlendirmektedir. Margerit terk edilmiştir. Margerit, son bir kez Oktav'la konuşur.

Oktav zevk için Margerit'i kirletmiş; şimdi de yeni bir eğlence bulmuştur. Margerit, Oktav'ın soğuk davranmasından terk edildiğini anlar. Aralarında çatışma çıkar. Margerit konuşur; ancak bir zamanlar namusunu teslim ettiği erkeğin kendisini hiç dinlemediğini görür. Oktav soğuk bir tavırla: "Vakit geçiyor! Gitmekliğim lâzımdır! Bir şey söyleyecek miydiniz, Matmazel?" der Margerit ise hiddetlenir, yüzünü ateş basar, yumruklarını sıkar: "Vakit geçiyor öyle mi? Gitmekliğiniz lâzım geliyor ha? Pekâlâ! Gidiniz, Mösyö Oktav! Büyüklük bir zavallı bakirin hazine-i ismetini gasp ettikten sonra kaçmaktır değil mi? Sizden bu kadar denaeti ümid etmez idim! Fakat o Rejina olacak fena kadın elbette anlamıştır ki siz bir namus hırsız bir istikbal katilisiniz!" (39) der. Oktav ise yüzüstü bir şekilde: "O! Matmazel!... Uşağınızı mı tekdir ediyorsunuz? Bir insan her zaman papatya mı koklamalıdır? Bazen sümbül lâzımdır!... Sümbülden bıkıldıktan sonra güzel bir menekşe insanın hoşuna gider! Hele Rejina gibi pembe bir gül olursa hepsi feda edilir!... Elveda benim hiddetli ve heyecanlı maşukam!"(40) der ve balkondan aşağı inerek ortadan kaybolur. Oktav ile Margerit arasındaki söz konusu durum, romanın kurgusunu şekillendirmiştir. Oktav, geride namusunu kirlettiği masum bir kız bırakmıştır. Margerit, kederinden hastalanır ve ölür. Oktav, Rejina'yla olan ilişkisine bir müddet daha devam eder; ancak kısa bir zaman sonra her şeyini kaybeder.

Mehmet Celâl'in hemen her romanında işlenen aşk konusu **Elvâh-ı Sevda** (1308) isimli eserinde de ele alınmıştır. Armand, Mösyö Alfred'in kızı Margerit'i aldatarak Paris'e kaçıtır. Armand, geride kalan gözü yaşlı anne ve babayı hiç düşünmez. Mösyö Alfred, kızına âşık olan Cemil'e ricada bulunarak Margerit'i bulmasını ister. Alfred'ten Armond'un Paris'teki adresini alır ve Fransa'ya gidip onu bulur. Margerit'i vermezse daha önce ele geçirdiği Armond'un sırlarla dolu günlüğünü polise vereceğini söyler. Armond, sadece geçici bir zevk aracı olarak kullandığı Margerit'i Cemil'e vermek istemez. Cemil, genç kızları aldatarak onların namusunu kirleten, sonra da paçavra gibi fırlatıp atan bu adamla çatışır. Armond, kızı vermeyeceğini tekrar eder: "Hayır, hayır! Bu mümkün değildir!"(113) der. Tartışmalar sonunda Cemil iyice sinirlenir, dudakları titremeye başlar. Armond'un pek çok cürmünün yer aldığı günlüğü onun yüzüne çarparak: "Artık şimdi yazınız, bu defterde, daha birçok boş yer vardır, daha itirafâtınız bitmedi! Mösyö Armond! Buraya yazınız ki: "Ben zavallı bir adamın kızını aldattım, onun namusuna taaarruz ettim, kızı aldım, onu kaçırdım!" der. Armond konuşmak

isterse de Cemil konuşmasına devam eder: “Buraya yazınız ki: “Bundan da hevesimi aldıktan ve kendisine güzel bir zehir içirdikten sonra mücevheratını gasp edeceğim!”(114). Cemil bu şekilde hakaretlerine devam eder, Armand’ı düelloya zorlar. Armand düello yapmak istemez. Cemil, Armond’un günlüğünü bir matbaada bastırıp neşreder. Armond’u polise teslim edip Margerit’i kurtaracaktır. Ancak daha önce, Margerit, Armand tarafından zehirlenir ve mücevherleri alınır. Armond polisler tarafından yakalanır. Cemil, İstanbul’a döner. Margerit’in babası Alfred delirmiş, karısı da ölmüştür. Bir genç kızın düzenbaz biri tarafından kandırılıp geride üzgün bir aile bırakması böyle bir çatışmaya sebep olmuştur. Görüldüğü gibi bahsedilen çatışma, romanın kurgusunun teşekkülünde önemli bir görev üstlenmiş ve eserde derin izler bırakmıştır.

Sara, on beş yaşında genç bir kızdır. Lamartin’in romanlarından etkilenir. Cemil’e bu eserlerden bahseder. Okuduğu romanlardan birindeki, erkek kılığına girip Lamartin’le seyahat eden Kamilla’ya özenir. Sonra aynı olayı yaşamak için Cemil’e teklifte bulunur. Cemil, Lamartin olacak, Sara da Kamilla gibi erkek kılığına girecektir. Cemil bu teklifi kabul eder. Zaten Sara’ya âşıktır. Sara, Çerkez kılığına girip Enver ismiyle seyahate başlar. Tabii olarak yanında Cemil de vardır. Önce trenle sonra tekne ile seyahat ederler. Bir hafta zamanları vardır. Tekne ile seyahat ederken iki Rum kayıkçı bunları deniz içinde sıkıştırıp para almak ister. Bu, daha önce yapılan pazarlığın dışındadır. Cemil, kayıkçıların pazarlığa uymayıp kendilerini tehdit etmesine dayanamaz. Aralarında çatışma olur ve bu romanın kurgusunu belirler. Kayıkçılardan biri kördür. Kayıkçılar kürekleri bırakır ve kör olanı, Cemil’e hitaben: “Bize bahşiş vermeyecek misin?”(209) der. Cemil: “Şimdi size bahşiş verilebilir mi?... Böyle bir âdet var mı?... Gideceğimiz yere salimen muvasalat edelim. O vakit icap ederse bahşişinizi veririz.” der Kayıkçılar, Enver (Sara)’in uyduğunu görür ve Cemil’in hakkından gelebileceklerini düşünürler. Kör kayıkçı: “Lâkin biz istiyoruz ki...” cümlesiyle konuşmaya başlar; fakat sözünü tamamlamadan Cemil, cebinden tabancasını çıkarır ve: “Ben de demek istiyorum ki bu tabancadan başka para edecek hiçbir şeyim yoktur!”(210) der. Bunun üzerine kayıkçılar sözlerinden geri dönerler ve niyetlerinin kötü olmadığını belirtirler. Cemil de onlara inanmış görünür. Bu çatışma sonunda kayıkçılar maksatlarına ulaşamazlar; Cemil ile Enver de hem paralarını hem de canlarını kurtarmış olurlar.

Muhabbet-i Mâderâne (1309), Mehmet Celâl'in genç kızlar için ibret teşkil edebilecek şekilde yazdığı romanlardan biridir. Eser, heveslerine kapılıp yanlış bir evlilik yaparak annesi ve kendisi için acı sonu hazırlayan genç bir kızın hazin hikâyesini anlatır. Nesibe Hanım'ın kızı Fahriye'den başka hayatta hiç kimsesi yoktur. Nesibe Hanımlarla aynı Mahallede oturan Fikri, Fahriye'yi çok beğenir ve ona bir görücü gönderir. Fahriye'nin annesi Nesibe Hanım, bu teklife olumsuz cevap verir. Zira Fikri'nin hayat tarzı aile reisi olabilecek türden değildir. Sürekli içen sarhoş biridir. Ayrıca kalemdeki işine de devam etmez. Fikri, Hristiyan bir satıcı kadınla Fahriye'ye mektup gönderir, aşkını ilân eder. Bohçacı kadın Fahriye'ye mektubu getirir ve verirken: "Hem öyle bir mektup ki sizin için pek parlak bir istikbal vaat ediyor."(14) der. Ardından: "Bu şüphesiz, güzel hanımcığım! Gelin olacak bir zamanda..."(15) cümlesini sarf ederken Nesibe Hanım bu sözleri işitir. Hiddetinden bayılır. Ayıldığında bohçacı kadınla çatışır. Genç kızların bu şekilde iğfal edilmesi Nesibe Hanım'ı çok kızdırır. Bohçacıya: "Kadın!... Sen ecel misin? Bir taze kızdan ne istiyorsun? Şimdi... Şimdi buradan çık!"(16) der. Bir genç kıyı ifsad etmek için evlerine gelen bohçacıya parmağını uzatarak, boğuk bir sesle yukarıdaki sözleri söyler. Ancak olan olmuştur ve Fahriye, Fikri'ye cevap yazmıyorsa da gönlünü kaptırmıştır.

Fikri, Fahriye'nin aklını çeler. Nesibe Hanım, bu evliliğe kesinlikle taraftar değildir. Çünkü Fikri'nin hâli namuslu insanlara yaraşır cinsten değildir. İşine devam etmez. Günlerini işret meclislerinde, sefahat âlemlerinde geçirir. Ancak, kıyı çok istediği için bu evliliğe razı olmaktan başka çaresi kalmaz. Fakat, nikâhtan evvel Fikri'ye bazı şartlar koşar: Fikri, işreti bırakacak, evine sadık olacak, işine devam edecek ve iç güveyi olacaktır. Fikri bunları kabul eder ve evlendikten sonra bir müddet de sözünde durur. Bir ara sarhoş olarak eve gelmeğe başlar. Daha sonra da gelmez olur. Nesibe Hanım buna çok üzülür. Fikri, yine bir gece eve gelmediği gibi, haber de göndermez. Ertesi akşam eve geldiğinde damat ile kaynana arasında çatışma olur ve bunun neticesi, romanın genel kurgusunda önemli bir noktayı teşkil eder. Nesibe Hanım, erkeğin evine, eşine sadık olması gerektiğini; söyler. Nesibe Hanım, Fikri'ye gece niçin gelmediğini sorduğunda "bir arkadaşıta" cevabını alınca haber göndermeyişiş sebebini anlamak ister: "Pekâlâ! Oğlum! Fakat buraya bir haber olsun göndermek yok muydu? Benden ziyade

Fahriye merak ediyordu.” (37) der. Fikri: “Kızınıza da söyledim: Gönderecek adam bulamadım.”(37) cevabını verir. Nesibe Hanım: “Zannedersem, verdiğiniz teminatta durmayacaksınız.”(s37) der. Fikri: “Hanım! Size öğretmek lâzım gelir ki ben buraya damat olmak için geldim, esir olmak için gelmedim.”(37) der. Nesibe Hanım bu müthiş cevaba karşı istihzalı bir nazarla: “Affedersiniz bilmiyordum”(38) der. Fikri’yi tahkir eder. Ancak Fikri yine susmaz ve: “Şimdiye kadar bilmekliğiniz lâzım gelirdi.”(38) der. Nesibe Hanım, kızının mutluluğu için daha fazla konuşmayı sürdürmez ve odadan çıkar. Fikri’nin saygısız konuşmaları birkaç defa daha bu şekilde tekrar edince Nesibe Hanım, yine kızının mutluluğu için evi terk eder.

Küçük Gelin (Mehmet Celâl, 1310), azınlıklardan Adel isminde bir kıza âşık olan Cemal’in başından geçen maceraları anlatır. Cemal, Adel’le evlenmek istemesine rağmen ailesini bir türlü buna razı edemez. Ağabeyi Hulusi, Vahide isimli bir kızla evlendirilmiştir. Vahide, kimseyi beğenmeyen kibirli bir kızdır. Bu sebeple gelin geldiği günden itibaren huzursuzluk çıkarmaya başlar. Pek basit meseleler yüzünden hizmetçileri, kocası Hulusi’ye şikâyet edip, onları dövdürür. Mehmet Celâl, romanda yer verdiği bu kahramanıyla çatışır. Onun, yaşamaktansa mezara girmesinin daha iyi olacağını söyler: “Bazan evin içinde zavallı, fakir bir hizmetçi kızına hiddet eder. Kocasına söyler, kendisiyle bir akılda olan kocası pek adî bir şeyi bahane ederek, bîçare hizmetçiyi döver, yaralı bir kalbin inkisârını alırdı. Bu hanım küçük bir emriyle anasını oğluna tahkir ettirir, zavallı Hulusi’ye anacığının ahlârını aldırırdı. Bu ahlâksız, mümkün olsa, küçük bir emriyle kocasını tahkir ederdi. Ahlâksızlığında, şımarıklığında haklı değil miydi? Kocasının mecnunâne bir muhabbetine istinat etmişti. Kimden korkacak? Böyle ahlâksız kadınların mezara girmesi daha iyidir.”(46). Yazar, bu cümlelerle Hulusi ile Vahide’nin şahsiyetlerini nazara vermiştir. Bu sayede öncelikle Hulusi’yle Cemal; sonra da Hulusi’nin karısı Vahide ile Cemal’in Karısı Fahriye’nin mukayesesi sağlanmış olur. Bu çatışma eserin kurgusunu etkileyen Vahideye’yi tanıtarak, Fahriye’nin başına gelecekleri sezdirmektedir.

Mehmet Celâl’in kalabalık bir şahıs kadrosuyla ördüğü **Bir Kadının Hayatı** (1311) romanı, âşık olduğu doktor tarafından iğfal edilen bir genç kızın hayatını hikâye eder. Romanda merkez alınan bu gencin adı Melek’tir. Trabzon’da oturur, Hayri Efendi’nin

tek evlâdıdır. Melek, yakın zamanda Trabzon'a gelmiş olan bir doktorla görüşmeye başlamıştır. Safvet adındaki bu genç, bir gece sahil kenarında Melek'le buluşur ve onun namusunu kirletir. Melek ağlar; Safvet de koşarak kaçmaya başlar. Bu durum üzerine Mehmet Celâl, genç bir kızın iğfal edilmesini "alçaklık" olarak niteleyerek, roman kahramanı Safvet'le çatışır: "Ya delikanlı?.. Yıldırım gibi bir süratle koşarak hırsız gibi bahçelerin duvarını aşıp arada sırada arkasına bakmakta olan o namus gâsıbını, o alçağı görmüyor musunuz, ki kaçıyor?.. Evet kaçıyor!.. Bir hazineyi gasp etmek için bir eve girmiş, teşebbüsünde muvaffak olmuş bir hırsız elbette korkar, elbette kaçar! Kaç, ey alçak! Bir ruhu sefalet girdabına attın! Bir hayatı zehirledin! Bir istikbali öldürdün!.." (97). Yazarın kullandığı ifadelerle dikkat edilirse bu çatışma, romanın kurgusuna dair önemli ipuçları vermektedir. Dolayısıyla bahsettiğimiz bu çatışma, sonraki vak'alara zemin hazırlar mahiyettedir.

Hayri Efendi, kızı Melek'in namusunu kirlettiğini öğrenince onu evden kovar. Safvet ise, çoktan ortadan kaybolmuştur. Melek, Trabzon'dan İstanbul'a giderek, Şefik ve Afife adını verdiği ikizlerini dünyaya getirir. Sefil bir hayat içinde çocuklarını büyütmeyle çalışır. Melek, yoldan geçenlere el açtığı bir gün Safvet'i görür ve bayılır. Sıdkı ismindeki merhametli biri, Melek'i alır evine götürür. Olayı duyup çok üzülen Ziya Bey, Sıdkı'nın evine gelir ve yardım etmek ister. Sıdkı, Ziya'nın gerçek niyetini anlayamaz ve o kadının öldüğünü söyler. Ziya, kadını mezarını görmek ister ve oraya vardıklarında cemiyetin içinde bulunduğu kötü durumu düşünüp böyle bir toplum içinde açlıktan ölen insanların bulunmasına ağlar. Sıdkı eve geldiğinde birisinin mezarlıkta kendisi için ağladığını söyleyince Melek şaşırır ve bu adamın kendini iğfal eden Safvet olup olamayacağını düşünür. Sıdkı'yı o adamı bulması için mezarlığa gönderir. Hem o Safvet olmasını ister, hem de olmamasını ister. Her iki hâlde de ne yapacağını şaşırır, içinde bir çatışma yaşar. Önce, namusunu kirleten, istikbalini mahveden ahlâksız, âleme ilân etmek, ondan hesap sormak ister. Sonra da hâlâ onu sevip sevmediğinden emin olamaz, şüpheye düşer. "Nafile yoruluyor. O değildir. Ben ölsem değil, kıyamet kopsa o zalim müteessir olmaz. Haydi farzedelim ki odur. Ne yapacağım? Ah! Ben bilirim: Bu zayıf ellerimle boğazına sarıldıktan ve boğuk birsesle birkaç kereler: "Benim namusumu çalan budur! Benim istikbalimi öldüren budur!" diye haykırdıktan sonra o namussuzu bütün kainata göstereceğim. Allahın! İnşallah odur. Ya o aralık

Trabzon'da ilk defa yüzünü gördüğüm gece söğüt ağaçları altında hazin bir sada ile söylediği gibi söz söylese, ben ağlamamaya nasıl muktedir olurum? Aman yarabbi!.. İnşaallah o değildir!... Onun bir kadının mezarı üstüne birkaç damla yaş dökcek birkaç satır yazı yazacak kadar kalbi yoktur!..."(129-130) der. Melek, ilk önce söz konusu kişinin Safvet olmasını arzu eder, çünkü ondan hesap soracaktır. Ahlâken bunu yapmak zorunda hisseder kendisini. Daha sonra onu unutamadığını ondan hesap sorup soramayacağını düşünür. Ne yapacağına karar veremez çatışmaya düşer. Sıdkı mezarlıktan gelir ve adamın kaybolduğunu söyler. Melek'in iç çatışması da kısmen sona erer.

Melek, namusunu kirletip ortadan kaybolan Safvet'i dokuz sene sonra İstanbul'da görmüştür. Safvet, Melek'i gördüğünde çok şaşırılmış; Melek ise kendinden geçip çamurların içine düşmüştür. Durumu gören Esirci Salim Efendi, hemen evden dışarı çıkar ve Melek'in ikizleri Şefik ile Afife'yi alıp evinde alıkoyar. Salim, çocukları kaçııp satan biridir. Melek, Sıtkı'nın evindeyken birgün Salim'in çocukları biryere götürdüğünü pencereden görür ve bayılır. Sıdkı'ya adamı tarif eder. Sıdkı bunun Salim olduğunu anlar. Doğru onun evine gider. Evi aramak istediğini, çocukları alacağını söyler. Salim ise, buna izin vermeyeceğini belirtir. Sıdkı, para için çocukları kaçırmamanın, hırsızlık yapmanın doğru olmadığını söyler, Salim'le çatışır. Salim Efendi: "Ev içine giren hırsızları öldürürler. Bana da meşhur Hacı Salim derler. Ben adamın yüreğini delerim!" (149) der ve hançerini çıkarır. Sıdkı, ondan önce davranarak Salim'in hançerini yere düşürür. Sonra bir eliyle Salim'in sakalını koparırcasına tutar, diğer eliyle de tabancasını Salim'in alnına dayayarak: "Çocuk çalmaktan başka bir marifeti olmayan adamları böyle sakalından tutarlar da köpek gibi sürüklerler. Bana da adıyla sanıyla Cerrahpaşalı Sıdkı derler. Ben de adamın beynini patlatırım!... Anladın mı, hacı baba?"(150) der. Buradaki çatışma romanın kurgusunu oldukça etkilemiştir. Sıdkı, bu olaydan sonra evin her tarafını arar. Ancak Salim, çocukları yeraltındaki bir depoya saklamıştır. Bu sebeple çocuklar bulunamaz. Salim bu çatışmayı müteakiben, çocukları bir an önce elinden çıkarmak ister ve satışa çıkarır. Çocukların büyük babası Hayri Efendi, bilmeden torunlarını satın alır.

Mehmet Celâl'in **Bîvefa** (1311) ismini verdiği roman, yazarın diğer eserlerinden farklılıklar arz eder. Genellikle romanlarını *facia* ve göz yaşıyla noktlayan müellif, bu romanını ilginç ve komik bir olayla bitirir. Romanın birinci derece kahramanlardan Refika, babasının vefatından sonra amcası tarafından himaye edilmeye başlanır. Amcasının oğlu Refik'le birbirlerini severler. Fakat Refik, bir ara arkadaşlarının da teşvikiyle sefahate düşer. Refika'yı unuttur. Meyhanelerde düşük kadınlarla eğlenmeye başlar. Diğer taraftan Refika'yı da düşünüp vefasızlığından dolayı kendi kendine kızar. Yaptığının doğru olmadığını düşünür. Onunla evlenip mutlu bir yuva kurmak yerine, süflî yerlerde düşük kadınlarla birlikte olmaktadır. Gayrimeşru bir hayat ile meşru hayat arasında kararsızdır. Birgün yine meyhanede bu hesaplarla meşguldür. Daha önceden tanıştığı düşük bir kadın yanına gelerek gençlikte yaşanan sevdaların gelip geçici olduğunu, Refika'yı unutacağını, bu sebeple de Refik'in zevkine bakmasını söyler. Refik kızgınlıkla: "Nazarımda pek muazzez olan o kızın günahkâr bir kadın tarafından tahkir olunduğunu arzu etmem. Başka lâkırdı yok mu?"(17) der ve kadına yumruğunu gösterir. Refik, öyle düşük kadınların ağzında Refika gibi pek iffetli bir kızın isminin dolaşmasına tahammül edemez. Refika gibi namuslu ve ahlâklı bir kızı ihmal edip böyle düşük kadınlarla beraber olmasından dolayı kendi içinde çatışır. Bir yanda vazgeçemediği sefih bir hayat diğer tarafta iffetli bir kıza duyduğu aşk, iç çatışmaya sebep olur. Verdiğimiz bu iç çatışma, romanın kurgusunda da kendini gösterir ve başka bir çatışmaya sebebiyet verir.

Refik, amcasının kızı Refika'ya âşık olduğu halde ona vefasızlık yaparak sefahat âlemlerinde eğlenmeye başlar. Bunda ahlâksız bir arkadaşının payı büyüktür. Refik, zaman zaman içinde bulunduğu durumun muhasebesini yapar. Refika gibi nadirattan bulunabilecek bir kızla evlenip mutlu bir aile sahibi olmak yerine, ahlâksız insanlarla düşüp kalkmakta, süflî kadınlarla beraber olmaktadır. Bu hâl, Refik'i çok rahatsız eder. İç çatışmalar yaşar. Sonra da kendini böyle süflî bir hayatın içine çeken arkadaşıyla tartışır, çatışmaya girer. Meyhanede ahlâksızca konuşan kadını takdir ettikten sonra arkadaşına dönerek: "Bu sefil kadının hakkı yok mu? Benim burada ne işim var? Sâfi bir muhabbeti payimal ederek benim buraya düşmeme sebep sensin. Anlıyor musun? Sen olmasaydın ben buraya gelmeyecektim."(18) der. Refik bu çatışmadan sonra Refika

ile evlenmeyi ciddî olarak düşünmeye başlar. Böylece ahlâkî çatışma, eserin kurgusuna tesir edebilecek bir sonuç doğurur.

Refik, yaşadığı çatışmalar neticesinde Refika'yla evlenmeye karar vermiştir. Ancak bu kararında geç kalmıştır. Zira uzun müddettir Refika'yı ihmal ettiğinden Refika çok üzülmüş, kederinden verem olmuştur. Refik yaptıklarından pişmandır, ama Refika artık kırılmıştır. Bu sebeple Refik'in babası oğluyla çatışır. Refik'in gayrimeşru bir hayatla hem kendi, hem de Refika'nın hayatını mahvettiğini söyler. Oğluna hakaretler eder: "Sefil! Sen ona lâyük değilsin. Lâkin sana varması için ısrar edeceğim. Şimdi gidiyorum. Eğer, Refika'ya zevce olmaya liyakatını ispat etmezsen sen bir alçaksın!"(31). Yeğenine, oğluyla evlenmesi için çok dil dökerse de Refika, Refik ile evlenmeyi kabul etmez. Bu da romanın kurgusunda sonuç kısmını hazırlar.

Mükâfat (Mehmet Celâl, 1312) romanının konusunu, kızını çok fazla seven bir babanın onu evlendirmek istemeyişi ve bu konu etrafında dönen olaylar oluşturur. Söz ettiğimiz baba Ahmet Bey'dir. Hanımının vefatından sonra tüm muhabbetini kızı Hâdiye'ye vermiştir. Bu muhabbet onu herkesten kıskanmasına sebep olur. Ancak Hâdiye, Şevket Bey'i sevmektedir. Şevket Bey'in ablası ve eniştesi, Ahmet Bey'i Büyük Ada'ya davet ederek onu evlilik hususunda yumuşatmaya çalışırlar. Pikniğe giderler; Hâdiye yemekten sonra elini yıkamak için ağaçların arkasına gider, ardından da Şevket kalkar. Şevket'in ablası Edibe Hanım, tenhalıktan istifade ederek Hâdiye'yi kardeşine ister. Ancak, Ahmet Bey, Hâdiye'nin evlenecek yaşta olmadığını belirtir. Sonra kızının dönmediğini görerek ağaçların arasına dalar ve Hâdiye'yi Şevket'le uygunsuz bir vaziyette görür. "Kızımı çaldılar!" (23) diyerek bayılır. Enişte Fazıl Bey ile Edibe Hanım, Ahmet Bey'i evlerine getirirler. Ahmet Bey kendine gelmiştir. Fazıl Bey: "Nasılısınız?"(25) dediğinde, Ahmet Bey: "Ne kadar garipsiniz! Benim hayat-ı maneviyemi mahvediyorsunuz. Kalbimin en nazik noktasına bir hançer sokuyorsunuz. Dimağımı bir buhran-ı asabi-i ateşine ilka eyliyorsunuz. Sonra "Nasılısınız" diyorsunuz. Nasıl olacağım? Ne kadar bedbaht olduğumu görmüyor musunuz? Bu fersiz gözlerim, size ruhumda kopan kıyametleri göstermiyor mu? Bakınız, bana biraz daha bakınız. Benim bu kıza karşı gösterdiğim fedakârlıkları hiçbir babanın göstermeyeceğine itimad edersiniz ya? O buna mukabil ne yaptı?"(25-26) cevabını verir. Ahmet Bey, kızının bir

erkeklerle önce ortadan kaybolmasını, sonra da onunla uygun olmayan hâllere girmesini ahlâksızlık olarak niteler. Ona verdiği onca emeğe karşılık babasının hukukunu çiğnediğini, namuslarını paymal ettiğini düşünür. Bu sebeple kızıyla çatışır ve bu, romanın kurgusunu belirler. Ayrıca Ahmet Bey, bu nahoş duruma zemin hazırlayan Fazıl Bey ve Edibe Hanım’la da çatışmış olur. Ahmet Bey bu hadiseden sonra hayatında yeralan her şeyden ümidini keser.

Şevket Bey’in eniştesi Fazıl Bey, yukarıda belirttiğimiz vak’adan sonra Ahmet Bey’le konuşur ve böyle olayların olabileceğini söyler. Fazıl Bey’e göre, iki gencin birbirini beğenip sevişmesi büyütülecek bir mesele değildir. Kendilerine düşen bu gençleri birleştirmektir. Fazıl Bey’in masumâne bir aşk olarak gördüğü bu hareketi, Ahmet Bey, ahlâksızlık olarak görür. Bu sebeple aralarında çatışma olur. Fazıl Bey: “Lâkin bunun namusa dokunur...”(26) diye söze başlayıp konuşmak isterse de Ahmet Bey, buna müsaade etmez. “Durun ne demek istediğinizi anlıyorum: Bunun namusa dokunur bir ciheti yok olduğunu mu iddia edeceksiniz? Bu pek yanlış, bu pek müthiş fikir!... Hem ne kadar adî!... Ben hayalat-ı şairaneye kapılacak kadar budala değilim. Aşk-ı masumâne diyorlar, değil mi? Ne manasız kelime!... Bugün en sefil, en adî kadınları girdab-ı sefaletle sevk eden işte hep o aşk-ı masumâne(!) dir!... Bir buse-yi mühliktir!... Bir buse, bir tebessümden daha müthiştir!... Bir buse ebvab-ı sefaletin anahtarıdır!... Daha anlatamıyor muyum? Hem ben kızımı evlendirmek istemiyordum. Siz ne demek istiyorsunuz? İşte onu reddettim. Kıyamette bile yüzünü görmek istemem.”(s26-27) der. Dolayısıyla bu çatışma, eserin kurgusuna yön veren bir netice doğurur. Ahmet Bey, Hâdiye’yi evlâtlıktan reddeder. Fazıl Bey’e de hakaretler eder, onu hiç dinlemez. Kızını unutmak için sarhoş olur, intihar etmek ister. Daha sonra da aklî dengesini kaybeder.

Ahmet Rasim’e ithaf edilerek neşredilen **Müzeyyen** (Mehmet Celâl, 1316) romanı, istenmeyen bir evliliğin gerçekleşmesiyle yaşanan bunalımları ortaya koymaktadır. Esere ismini veren Müzeyyen’in annesi Fatine Hanım, kızı Müzeyyen’i Şevki Bey’e emanet ederek vefat etmiştir. Müzeyyen, bu ailede öz evlât muamelesi görür. Şevki Bey’in oğlu Nihat, evlerinde kalmaya başlayan Müzeyyen’e zamanla âşık olur ve bunu Müzeyyen’e söylemekten çekinmez. Oysa Nihat, Sabiha ile nişanlıdır. Müzeyyen, Nihat’ın nişanlısı Sabiha’yı da düşünerek ona red cevabı verir: “Ne yaptığımızı biliyor

musunuz?”(49) der. Nihat cevaben: “Evet evet! Biliyorum. İşte sizi seviyorum.”(50). Müzeyyen: “Bunlardan sarf-ı nazar edebilir misiniz? Bu sarf-ı nazara kail olsanız bile, Sabiha Hanımı nasıl unutursunuz? Hele ben nasıl unutamıyorum ki, o, beni okşar, sever, bana bir yetim muamelesi eder. Onun istikbal için büyük bir ümidi var. Tatlı bir rüyası var. O rüya hakikate mübettel olacak!.. O ümidi, o rüyayı nasıl ezeceğiz? Bunu anlayamıyorum. Siz istiyorsunuz ki, bir cinayet ikâ edelim. Bir nişanlının istikbali harab olsun! Nasıl oluyor ki böyle şeyler istiyorsunuz?”(50-51) der. Münevver, iki nişanlının arasına girerek bir genç kızın hayatını karartmak istemez. Ayrıca nişanlı birinin nişanlısını bırakarak başka birini sevmesini de doğru bulmaz. Nihat: “Ah Müzeyyen!.. Çok sıkılıyorum. Ben Sabiha’ya ta’n etmiyorum. Ona ihanette bulunmuyorum, ona sana karşı hissettiğim muhabbet, ihanet ediyor. Sabiha yalnız benimle mi mesut olmak için mübeşşirdir.” (52) der. Nihat’ın ısrarlarına rağmen, Müzeyyen, bu teklifi kabul etmez. Onun Sabiha ile evlenmesinin daha doğru olacağını söyler. İki genç arasındaki bu çatışma, eserin kurgusunu belirlemiştir.

Müzeyyen, Nihat Beylerin konağında yaşamaktadır. Nihat’ın annesi ile Müzeyyen, birgün Göksu’ya giderler. Orada eğlenmekte olan İhsan; Müzeyyen’i görür ve çok beğenir. Bunu, arkadaşı Behçet’e söyler. Behçet de bu haberi eğlence vasıtası yaparak Nihat’a iletir. Nihat, Behçet’in bu hafifliğine sabredemez. Namus meselesinin latifeye gelmeyeceğini, bunun her ağızda dolaşamayacağını ihtar eder. Arkadaşıyla çatışır. Behçet: “Niçin böyle yaparsın? Niçin böyle müteessir oluyorsun? İhtimal ki bu bir latifeye...”(70). Nihat: “Latife mi? Muhabbette latife olur mu? Bir genç kalbi, bir genç kalbe teşrik, latifeye sığar mı? Latife öyle mi? Düşününüz, Behçet Bey kardeşim ki latife ile başlayan muhabbet, ciddiyetin dehşetli ibretleriyle netice-pezir olur!”(71) der. Behçet, söylediklerine pişman olur ve oradan hemen ayrılır. Nihat, ise çok kızgındır, bu haberden dolayı, annesine ve Müzeyyen’e kızar. Böyle ciddî meselelerin seviyesizce konuşulup latife unsuru haline getirilmesi, iki arkadaşı karşı karşıya getirir ve bu durum eserin kurgusuna tesir eder.

İhsan, Müzeyyen’i görüp beğendikten sonra ister; ancak olumlu cevap alamaz. Başka bir yol denemeye karar verir ve ona bir mektup yazar. Müzeyyen bu ilk mektubu okurken Nihat tarafından yakalanır. Nihat’a, İhsan’la aralarında hiçbir şey olmadığını,

ona bakmaya “tenezzül bile etmediğini” söyler. Ancak Nihat bunların hiçbirine inanmaz. Müzeyyen’in yalan söylediğini düşünür. Onun namusundan şüphelendiğini ima eder. Bu iftira, ahlâkî bir çatışma doğurur. Bu ise, romanın kurgusunu belirler. Nihat: “Aferin Müzeyyen Hanımefendi! Ne güzel ezberlemiştiniz, bu çaldığınız minarenin kılıfını ne güzel hazırlamışsınız!.. Fakat ne dersiniz deyiniz. Size şunu tebşir ederim ki bugün, deminden İhsan Bey’i fena tahkir ettim.”(120) der. Müzeyyen bundan memnun olur ve: “Yalnız bu kadar mı? Ben sizin yerinizde olsa idim döverdim!..”(120) der. Ancak, Nihat, bu sözlere de inanmaz ve bunların kendisini aldatmak için söylendiğini zanneder. Müzeyyen’e: “İlâhi! Bu kadınlar hep böyle sihr-âmiz mi olurlar? Hep böyle, talihsiz âşıkları aldatırlar mı?”(121) Müzeyyen bunları duyunca hıçkırarak ağlamaya başlar ve: “Hayır Nihat hayır! Aldatmazlar. Belki onlar senin gibi adamların itimadlarına şayan görülmezler de benim gibi bedbaht olurlar. Ah!.. Talihsiz babamla, yanımızdaki odada ölen anacığım sağ olaydılar benim iffetim için onları işhad ederdim!.. Siz ise.. Siz ise.. Ah!.. Hiçbir şey anlamıyorsunuz!..”(121) der. Nihat, söylediği sözlerle haksız yere Müzeyyen’in iffetini ayaklar altına almıştır. O günden sonra Nihat kendini kaybetmiş; Müzeyyen de günden güne solmuştur.

Nihat, Müzeyyen’i sevdiğini, babası Şevki Bey’e de itiraf eder. Şevki Bey ise, onu unutmasını, kendisinin nişanlı olduğunu söyler. Oğlundan biraz gezip dolaşmasını, Müzeyyen’i unutmasını ister. Sonra onu Büyükdere’ye Remzi Bey’in yanına gönderir. Nihat, Remzi Bey’le dertleşirken kendi babası için “bunak” tabirini kullanır. Nihat: “Ben Müzeyyen’i o kadar sevdim ki, o vakit bütün kâinat şen idi. Ay dönmüyordu. Rüzgar hafif hafif esmeğe başlamıştı. O zaman sevdim. Saçlarımız birbirine karıştı. Bu saçların arasında sıcak bir buse, sıcak bir gözyaşı hissettim. Ben o vakit Müzeyyen’i sevdim!.. Şimdi babam bana diyor ki... O bunak herif...” (136-137). Remzi Bey, bir evlâdın babası hakkında “bunak” gibi bir ifade kullanmasına tahammül edemez ve Nihat’la çatışır. Bu da eserin kurgusunu etkileyecek bir netice doğurur. Remzi Bey, Nihat’ın bu sözlerine karşılık sert bir çehre ve yüksek bir sesle: “Sus!...Babana karşı hürmetsizlik ediyorsun.”(137) der. Nihat: “Evet, öyle! Hürmetsizlik ediyorum. O bana sevdanın çabuk geçer bir yağmur olduğunu anlatmak istiyor...”(137) der. Remzi Bey uzun uğraşlardan sonra Nihat’ı Müzeyyen’den vazgeçirmeyi başarır.

Mehmet Celâl, **Dâmen-âlûde** (1316) isimli eserinde, bir gencin düşük bir kadına müptela olup, tüm servetini bitirdikten sonra evine dönmesi ve karısının da kendisini aldattığını gördükten sonra onu öldürüp intihar edişini konu almıştır. Sözünü ettiğimiz roman kahramanı Enver Bey'dir. Enver, Despino ile ilişki kurduktan sonra sık sık Beyoğlu'na gitmeye başlamıştır. Eve çoğu zaman gelmez, geldiği zamanlar da vakit çok geçtir. Bu durum, hem annesi Şadiye Hanım'ı, hem de karısı Şefika'yı üzmektedir. Tam bir "aşüfte" olan Despino, kendini çok masum biri olarak tanıtır, Enver'i aldatarak kendine bağlamıştır. Despino, tecrübesiz erkekleri cezbederek servetlerini tüketinceye kadar onları bırakmayan düşük bir kadındır. Mehmet Celâl, Enver'in düştüğü hâle acır ve Despino ile çatışır: "Bedbaht Enver! Karşısındaki yalancının, mâhî-yi hayatın, saik-i sefaletin, genç gönülleri girdap-ı sefaletе düşüren insafsız, merhametsiz bir kadının tercüme-i hâlini anlamak istese..." (55). Yazarın bu çatışmasıyla Despino'nun gerçek yüzü ortaya konulmuş ve Enver'in başına gelecekler hissettirilmeye çalışılmıştır.

Şadiye Hanım, oğlunun gayrimeşru ilişki kurduğunu öğrenmiştir. Oğlunu karşısına alarak ona, gencecik karısı olduğunu, onu bırakıp başka kadınlarla gönül eğlendirmesinin doğru olmadığını söyler. Hatta yakasından tutup ondan hesap sorar: "Oğlum! Meramın ne?.. İşte elmas parçası gibi bir kadın! Daha ne istersin?.." (61). Enver, annesine çıkışarak karışmamasını, bunun karısıyla kendi arasında bir mesele olduğunu belirtir. Ana ile evlât arasında ahlâkî değer çatışması olur. Bu da eserin kurgusunu belirler. Enver: "Ben de biliyorum ya?.. Fakat size ne?.. Beni Şefika affeder." der. Şefika, Enver'i daha fazla kızdırmamak için kayın validesini odadan dışarı çıkarmak ister. Bu hareket Şadiye Hanım'ı iyice çileden çıkarır: "Ne işiniz varsa görünüz, aman ben çekileyim!" (61) der. Çatışmadan sonra Enver yine bildiği gibi hareket etmeye devam eder.

Enver, Despino ile ilişkisini ilerlettikçe eve gelmemeğe başlar. Evine uğradığı nadirattandır. Karısı Şefika, her meşgaleyi bırakıp kocasının yolunu gözlemektedir. Bununla birlikte artık onunla konuşmanın zamanı geldiğini de bilmektedir. Düşünüp taşındıktan sonra, kocasını sefahatten kurtarmak için, Enver evine geri dönmezse kendisinin de başka bir erkekle ilişkiye gireceği tehdidini bulur. Nihayet birgün Enver eve gelir ve Şefika söyleyeceklerini söyler. Bu sebeple de karı koca arasında eserin

kurgusuna yön verecek nitelikte bir çatışma meydana gelir. Şefika: “Nerelerde kalıyorsunuz, Bey!..” (73) der. Enver, karısına: “Size ne? Canım nerede ister isem, orada kalırım!..” Şefika: “Ah bunlardan vazgeçseniz!..” Enver: “Vaz geçmeyeceğim!..” Şefika: “Ya ben bir kıyas-ı nefis yaparsam?..” Enver: “Ne gibi?..” Şefika: “Sizin yaptığınızı yapmak gibi” Enver bu sözleri duyunca bağırarak: “Ben erkeğim!.. Sen ne halt ediyorsun?..”(73) der. Enver, Despino adındaki düşük kadından vazgeçmez. Bu çatışma sonunda Şefika, kocasına karşı düşündüğü hayalî misillemeyi uygulamaya koyar. Kendisi de yabancı bir erkek bulup kocasına ihanet edecektir. Böylece sukutun ilk adımı atılmış olur. Bu yönüyle, bahsedilen çatışma romanın kurgusunda belki de en önemli noktayı oluşturmuştur.

Enver, erkek olduğundan gayrimeşru bir hayat yaşayabileceğini, karısının ise böyle bir hakkı bulunmadığını söyler. Annesi bunu duyunca oğluyla tekrar çatışır. Şadiye Hanım, Enver’e şöyle haykırır: “Sen ne halt ediyorsun?.. Şefika’nın hakkı var.”(74). Enver yumruklarını sıkarak ve annesine göstererek: “Sen de bunaksın!..” (74) der. Saygısızca sarf edilen bu cümle ana ile oğul arasındaki ipleri iyice koparır. Bu çatışma Şadiye Hanım ile oğlunun arasının iyice açılmasına sebep olur. Enver, annesinin gönlünü almak için eline sarılıp öperse de hatasını telafi edemez. Despino’dan vazgeçtiğini söyler; fakat kısa zaman sonra eve hiç gelmemeye başlar. Şefika, kocasına misilleme yapmaya karar verir. Dolayısıyla bu çatışma, eserin kurgusunda oldukça etkili bir işleve sahip olur.

Enver Bey, Despino ile tanıştıktan sonra evini tamamıyla unutmuştur. Annesi oğlunu engellemek için konuşmuş; ancak ondan hakaretler işitmiştir. Bu durumu öğrenen Şükrü Bey, arkadaşı Enver’i bulurak tuttuğu yolun yanlış olduğunu söyler. Arkadaşını uyarır: “Artık uzun ediyorsun, Enver!.. Artık senin bu hayatta bir vazifen de olduğunu düşünmüyorsun!.. Kendini kaptın, koyurdun. Bilmem niçin böyle yaparsın?.. Geçen akşam yine, fena bir terbiyesizlik etmişsin. Zevceyin, validenin kalbini kırmışsın!.. Sana yakışır mı! Çocuk isen söyle! Çocuk değil isen delisin!.. Mübtezel bir aşuftenin alçak bir damen-âlûdenin arkasına bu kadar düşülür mü? Haydi dön!.. Gidelim!..” (75) der. Enver, arkadaşına: “Yine mi hiddet?.. Yine mi serzeniş?.. Ne yaparsın, a birader!.. Âşıklık!..” cevabını verir. Bunu duyan Şükrü iyice hiddetlenerek: “Âşıklık mı? Senin

âşıklığını sevsinler! Evinde gül gibi zevcen dururken... Bu akşam yine buradan, öyle mi? Hadi gidelim!..” (76) der. Aralarında çatışma çıkar. Enver: “Bilmez misin? Niçin böyle söylersin? İşte bir ibtiladır, başladı, beni niçin mazur görmezsin!..” Şükrü: “ Seni mi?.. Asla!.. Muhabbet, bekârlıkta bile kabil-i tedavidir. Sana gelince, evlisin!.. Ayıp Enver, ayıp!.. Dön diyorum!..”(76) der. Ancak Enver’i yolundan döndüremez. Enver, Despino’nun peşinde koşmağa, servetini harcamağa devam eder.

Şükrü, kötü yola düşerek karısı ve annesini ihmal eden Enver’i kurtarmaya çalışmaktadır. Üstelik Enver’in artık bir de kızı olmuştur. Şükrü, Despino’nun nasıl bir kadın olduğunu araştırmış ve erkekleri ağına düşürdüktan sonra onların sevrvetlerini tüketinceye kadar bırakmadığını öğrenmiştir. Ayrıca Despino, Enver’in parasını alıp başka erkeklerle de beraber olmaktadır. Şükrü bütün bunları Enver’e anlatır. Eğer bu kadını terk etmezse akıbetin çok karanlık olduğunu söyler: “Birader! Bak sana doğrusunu söyleyeyim, ibtidaları ne ise ne amma, şimdi senin istikbalini göz önünde görmeğe başladım: Mazlum, meşkur, tehlikeli, bir istikbal!.. Düşün ki bir de çocuğun oldu! Şu zavallı iki kadın ile bir masum çocuğun ne kabahati var? Bunu anlamak isterim. Vazgeç!.. Bu kadın seni harab etti, nihayet öldürecek!.. Zevcelerine karşı bütün itimad-ı samimâneyi kaybeden zevceler bilâhere nadim olurlar!.. Çünkü, onların da kalbi vardır. Ah!.. Ne dediğimi anlamak istemiyorsun, ben de anlatmağa hicab ediyorum! Böyle namuslu bir aile, Despino gibi bir aşüfteye feda olunamaz!..” (117-118) der. Enver, Şükrü’nün Despino’ya aşüfte dediğini duyunca âdeta cinnet geçirir ve Şükrü’ye: “Bunu zannetmem. Çünkü, Despino’nun tercüme-i hâlini anlatır isem onun aşüfte olmadığına itimad edebilirsin!..(118) der. Aralarında ahlâkî bir çatışma olur. Şükrü, bu çatışmanın akabinde Enver’in Despino için bir ev kiraladığını duyar ve arkadaşıyla iyice bozuşur.

Enver’in karısı Şefika, oturdukları mahallede Münevver adındaki dul kadınla görüşmektedir. Münevver, kimseye sezdirmeden, evini umumhane gibi kullanmaktadır. Mahalleli bu kadını çok dindar bir kadın olarak bilir. Münevver, Enver’in karısını aldattığını, kendisinin de ona misilleme yapması gerektiğini söyleyerek, Şefika’yı başka erkeklerle görüştürmek ister. Bu yolla birçok kadının kanına girmiştir. Mehmet Celâl, namuslu kadınların yoldan çıkarılmasının yanlışlığını dile getirerek, Münevver’le

çatışır: “Bu kadının ne kadar ahlâksız, ne derece denî bir muğfil olduğunu birkaç babta oldukça gösterdik zannederiz. Şimdi biraz da yalancılığın bahsedeceğimiz...”(128). Yazarın bu sözleri, Şefika’nın nasıl bir tehlike içerisinde olduğunu bildirir. Şefika, bu eve gelip gittikçe Münevver’in tesiri altında kalmaya başlar. Bu ise romanın kurgusunu oldukça etkileyecektir.

Enver, Despino’ya tutulduktan sonra ona Samatya’da bir ev tutmuş ve ailesiyle evini unutarak tüm servetini burada batırmıştır. Beş parasız kalınca da Despino tarafından terk edilmiştir. Bu hadiseyle akli başına gelen Enver, Despino’yu bularak ondan intikam almak ister. Onu aramak için Galata’ya gider, oradaki sefaletaneleri dolaşır. Mehmet Celâl, Enver’in acınacak hâlini hikâye ederken, bu mekânlarla çatışır ve oralar için “pis” kelimesini kullanır: “Aradı, her gece aradı. Beyoğlu’nu, baştan aşağı devrettikten sonra Galata’daki evleri, o pis, gaz kokulu odaları dolaştı!” (162). Yazar bu çatışmayla Enver gibi erkeklere sebep olan sefaletanelere duyduğu nefreti dile getirmiştir.

Şefika, Münevver Hanım’la görüştüğçe onun tesirine kapılır ve önce içki içmeye başlar. Münevver, Enver’in Şefika’yı aldattığını daima hatırlatarak onun, Sırrı adındaki gençle ilişki kurmasını teşvik eder. Şefika ağır ağır Münevver’in istediği noktaya gelmiştir. Birgün yine Münevver’in evine gider ve sarhoş oluncaya kadar içer. Orada bulunan sırrı, Şefika’yla ilişkiye girer. Şefika, uyandığında neye uğradığını anlar ve ağlamaya başlar. Mehmet Celâl, bu hâli anlatırken pek çok kadının namusunun kirletildiği bu evle çatışır. Onun hakkında şu sözleri söyler: “Ertesi gün, bu menhus, bu mel’un evin büyük bir karyolasında, saika-yı işretle, uzun uykusundan, korkunç rüyalarla mâl-â-mâl olan, Enver’in, Feride’nin müşevveş hayallerini irae eden uykusundan uyandı...”(172). Şefika, bu ilk düşüşten sonra sık sık Sırrı’yla beraber olmaya başlar. Bu durum da romanın kurgusunu, tamamıyla kendi etkisi altına alır. Bu hadiselerden sonra Şefika’nın ihaneti ortaya çıkar ve Enver, karısını öldürdükten sonra kendisi de intihar eder.

Üslup ve konu cihetinden **Kitâbe-i Gam**’a oldukça benzeyen **Nedamet-Bir Şairin Sernüvişti-** (Mehmet Celâl,1324), mutsuz bir kocanın karısından şikâyetlerini havidir. Bahsi geçen koca, bir şairdir. Yedi yıldır evli olduğu karısını mutlu etmek için elinden geleni yapmış, onun her isteğine boyun eğmiştir. Ancak karısı son zamanlarda gezme ve

süslenme merakına düşmüştür. Kocasını, evli bir kadının o kadar süslenip gezmesinin doğru olmadığını söyler. Ancak karısı şairi hiç dinlemez. Gezinti yerlerine oraların en kalabalık olduğu günlerde gider; yüzü açık dolaşır, tütün içer, ahlâk bozucu romanlar okur. Şair sık sık karısını uyarır, bu sebeple çatışmadan kurtulamazlar. Şair: “Yüzünü ört!”(26) “Kapa kapa!” der. Ancak karısı sadece “Of!” der. Karısının mahremiyete dikkat etmesini, güzelliğini başka erkeklere göstermemesini ister. Fakat kim dinler. Bir gün karısına: “Rica ederim bana söyle, bana anlat şu kadınlar... Şu benim “mahlukât-ı semâviye” addettiğim kadınlar terbiyeli, nazik, namuskâr olduğu belli olan bir beye karşı peçelerini ya burunlarının üstüne koyarlar, ya bütün bütün indirirler!.. Pek güzel diyelim ki Silahtarağa’ya gidecekler, kemal-i iştiha ile kürek çeken kayıkçıya karşı niçin yüzlerini açarlar? Bu neden?..”(27) der. Karısı hiç oralı olmaz ve gülerken cevap verir: “Onları adam yerine komazlar da onun için...” der. Şair, bu söze iyice kızar: “Bizim esâfil-i nas addettiğimiz bir kısım zavallı adamlarda kalp, his, iştiha, sevda yok mudur? Bunlar hayvan mıdır?..” (27) der. Romanın başında yaşanan bu çatışma, bundan sonraki bölümlerde eserin kurgusunu tesiri altına alır. Söz konusu ahlâkî değer çatışması karı kocanın arasının iyice açılmasına sebep olmuştur.

Kuşdili’nde (Mehmet Celâl, 1324) romanı, tecrübesiz bir gencin düşük bir kadına tutulmasını ve karısının onu kurtarmak için harcadığı çabayı anlatmaktadır. Re’fet, âşık olduğu Nurhayat’la evlenir. Bir müddet çok mutlu olurlar. Ancak Re’fet eve geç gelmeğe başlamıştır. Nurhayat, bu gidişe sabredemez ve hamile olduğunu da söyleyerek Re’fet’in ailesini ihmal etmemesini ister. Nurhayat, kocasının vurdumduymazlığına çok kızmaktadır. Bu sebeple çatışırlar. Nurhayat: “...Sizi bu kadar budala eden kimdir, bakayım?... Sebebini anlayayım da, bari sizi bir cinnet-i muvakkateden, tımarhanelik olmaktan kurtarayım!..” (56) der. Re’fet bu sözlere itiraz yollu: “Fakat hanımcığım...”(56) diye söze başlarken, Nurhayat, Re’fet’in lâfını ağzına tıkayarak: “Hâlâ durmuş da hanımcığım diyor. Artık ben sizin hanımcığınız değilim. Ben zavallı metrûk, işfal olunmuş bir kadınıml!.. Yazıklar olsun size!..”(56) der. Sonra da: “Hayır! Ben sizin köleniz değilim, sizin gözünüz bilmem nerelerde?.. Almak da hak, boşamak da!.. Ne demek istediğimi anlıyorsunuz değil mi?”(57) der. Nurhayat çok kızar ve kocasıyla çatışarak boşanmak ister. Böylece bahsedilen bu çatışma eserin kurgusunu belirler. Re’fet ise, sürekli onu teskine çalışır ve sözler vererek bu çatışmayı sona

erdirir. Bir müddet evden hiç ayrılmaz. Karısını çok mutlu eder. Ancak daha sonra yine Rozali'nin peşine düşmüş, yine geceleri eve gelmemeğe başlamıştır.

Bir müddet sözünde duran Re'fet yine Tepebaşı Bahçesi'ne gider ve Rozali'ni peşinde dolaşır. Bir gece Tepebaşı'nda sarhoş olup sızar kalır. Sonra onu bir otele götürürler ve orada yatar. Ertesi gün eve geldiğinde karısı Nurhayat'la tekrar çatışır. Bu çatışma, romanın kurgusunu şekillendirecek bir öneme sahip olur. Karı koca arasındaki bağları yıpratır. Nurhayat, kocasının ahlâksızlığına tahammül edemez. Re'fet yalanlarla karısını aldatmağa çalışırken karısı onu hiç dinlemez. Re'fet: “Aman Hanımcığım, başıma gelenleri sorma sonra anlatırım. Fakat sana ne oldu?”(74). Nurhayat, ayaklarını yere vurur ve haykırarak: “Bedbaht, zavallı masum çocuğun karnımda oynuyor! Ona olsun merhamet et, rezil! Hele doğsun... Sana lanet etmeği ona öğreteceğim! Çık!.. Üstüme fenalık geliyor. Allah aşkına dışarı çık! Ne kadar bedbaht imişim! Oh! Şimdi döğünüyorum saçlarımı yoluyorum! Kendi kendime, kendi nefsim “Niçin vardın, niçin bu alçak herife vardın?” diye haykırıyorum.”(74-75) der. Re'fet, Rozali ile münasebetini yine kesmez ve sonunda onun pençesine tamamen yakalanır.

Re'fet, aracılar vasıtasıyla Rozali ile bir otelde buluşur ve onunla beraber olur. Ardından tifoya yakalanır ve iki ay yataktan kalkamaz. Kendine gelir gelmez uşaklardan birine Rumca mektup yazdırıp Rozali'ye gönderir. Rozali'den de cevap gelir. Birkaç mektuplaşmadan sonra Re'fet, kendini iyice toplar ve ayağa kalkınca da hemen Rozali'nin yanına koşar. Rozali, yağlı müşterisi Re'fet'i bırakmayı hiç düşünmez. Diğer taraftan Re'fet'in karısı Nurhayat, hamiledir. Nurhayat, Re'fet'in cebindeki aşk mektuplarını bularak okumuş ve kocasının Rozali ile olan münasebetini öğrenmiştir. Evli bir erkeğin gayrimeşru bir ilişki yaşaması çatışmaya sebep olur. Nurhayat, birgün evinde hikâye okumakla meşguldür. Re'fet, bu hikâyeyi dinler; ancak hikâyeyi beğenmez ve onu ahlâk dışı bulur. Karısına şu sözleri söyler: “Lâkin pek açık yazılmış güzelim!...”(139). Nurhayat, bu sözü duyunca koynundan aşk mektuplarını çıkarır ve Re'fet'in yüzüne fırlatarak onunla çatışır. Bu da eserin kurgusunu belirler. Nurhayat: “Alınız bu cinayet delillerini!.. Hepsini tercüme ettirdim... Ahmak!.. Alçak!.. Namussuz!.. Budala!...”(139) diye haykırır. Ancak, Nurhayat, kocasından vazgeçmez, onu Rozali'den kurtarmak ister. Re'fet de Nurhayat'a mahcupdur; ancak Rozali'den de

vazgeçemez. Nurhayat, Rozali'yi tehdit edip kocasından elini çektirmeye karar vermiştir.

Mehmet Celâl, **Lem'an**, (1324) ismini verdiği romanında ahlâkî zaaf içinde olan bir ailenin feci akıbetini işlemiştir. Servet Bey, karısı Lem'an'ı çok sever, ona çok bağlıdır. Lem'an da ilk zamanlar kocasını sevmektedir. Ancak bir müddet sonra Lem'an, Servet'ten bıkar. Servet Bey'in arkadaşı Ferit Bey'le beraber olmak ister. Bir gece Ferit Bey, Servet Bey'in evinde misafirdir. Lem'an, kocası Servet Bey'i sarhoş eder ve Ferit'le ilişkiye girerler. Gece yarısından sonra Servet Bey uyanır ve karısının yatakta olmadığını görür. Hemen, Ferit'in yattığı odaya girer ve karısı ile Ferit'i uygunsuz vaziyette görüp ikisini de tabancayla öldürür. Ferit'le Lem'an'ın gayriahlâkî davranışları değer çatışması ortaya çıkarmış ve Lem'an'la Ferit'in ölümünü netice vermiştir. Dolayısıyla bahsettiğimiz bu çatışma, eserin kurgusunu belirlemiş ve romanda son noktayı koymuştur.

Mehmet Celâl'in ahlâkî değer çatışması bulunan romanları **Cemile** (1303), **Orora** (1304), **Margerit** (1308), **Elvâh-ı Sevda** (1308), **Muhabbet-i Mâderâne** (1309), **Küçük Gelin** (1310), **Bir Kadının Hayatı** (1311), **Bîvefa** (1311), **Mükâfat** (1312), **Müzeyyen** (1316), **Dâmen-âlûde**(1316), **Nedamet-Bir Şairin Sernüvişti**-(1324), **Kuşdili'nde** (1324) ve **Lem'an** (1324)'dır. Burada ismini verdiğimiz 14 romanda, 35 ahlâkî değer çatışması tespit etmiş bulunmaktayız. Bu çatışmalar şu konular etrafında oluşmuştur: Kendisini istemeyen bir kızı evliliğe zorlamak, kız kaçırıp ona zorla sahip olmayı istemek (**Cemile**); kendisiyle evlenmeyi istemeyen bir delikanlıyı öldürtmeye çalışmak (**Orora**); genç bir kızın namusunu kirlettikten sonra onunla nikâhlanmayı istememek (**Margerit**); genç bir kızı aldatarak namusunu kirletmek (**Elvâh-ı Sevda**, **Bir Kadının Hayatı**); ücret karşılığında hizmet vadeden insanların anlaşmaya bağlı kalmayıp fazladan para istemeleri (**Elvâh-ı Sevda**); genç ve tecrübesiz bir kızı aldatmaya çalışmak (**Muhabbet-i Mâderâne**, **Mükâfat**); erkekten ailesine sadık kalmasını istemek (**Muhabbet-i Mâderâne**, **Dâmen Âlûde**, **Kuşdili'nde**); hizmetçilere tahkiratta bulunup zulmetmek (**Küçük Gelin**); çocukları kaçırıp köle, cariye diye satmak (**Bir Kadının Hayatı**); düşük bir kadınla ilişki kurmada kararsız kalmak (**Bîvefa**); nişanlı bir gencin nişanlısını bırakarak başkalarıyla beraber olması (**Bîvefa**,

Müzeyyen); yasak ilişkiyi normal görmek (**Mükâfat**); iffetli bir kızın namusu hakkında iftira atmak, evlâdın babasına saygısızlık etmesi (**Müzeyyen**); çocuğun annesine saygısız davranması, düşük bir kadının, erkekleri ağına düşürüp sömürmesi, evli bir kadının düşük bir kadın tarafından yoldan çıkarılmaya çalışılması, pek çok ailenin yıkılmasına sebep olan umumhanelere karşı olmak, evli bir kadının kendi rızasıyla namusunu kirlettiği mekânı “menhus” görmek (**Dâmen-âlûde**); evli bir kadının yanlış anlaşılabilir davranışlarda bulunup serbest hareket etmesi (**Nedamet-Bir Şairin Sernüvişti**) ve bir kadının kocasına ihanet ederek yasak ilişkiye girmesi (**Lem’an**).

Tanzimat döneminde yazılan hemen her eserde görmeye alışık olduğumuz esir ve cariyelerin alınıp satılması, **Sergüzeşt** (Sami Paşazâde Sezai, 1307) romanının da konusunu oluşturur. Dilber, dokuz yaşındayken Mal Müdürü Mustafa Efendiye satılan bir cariyedir. Dilber, Mustafa Efendi'nin evinde çok çalıştırılır ve dövülür. Ayrıca sürekli olarak da hakaretler işitir. Yazar, küçücük bir kıza böyle muamelelerde bulunan “vahşi” Mustafa Efendi ve onun “merhametsiz” karısıyla çatışır: “Gençliğinde ara sıra kendisini döven kocasının muamelât-ı vahşiyesini görmüş ve en nazik yaratılan bir kadını bile en azgın hayvana tahvil edecek kadar müessir olan kıskançlığı çok çekmiş, hele bir zamandan beri sui idare ve irtikâbından dolayı hükûmet-i seniyyenin hükm-i adaletiyle kocasının mazûliyet-i ıstırap ve kederini hissetmiş ve bunların cümlesi kalbine bir merhametsizlik bir neşesizlik getirmişti. Hayat-ı manevî olan iştigâlât-ı zihniyeden ve bir hayat-i içtimaiye içinde valide olmak için lâzım gelen terbiye-i medeniyeden mahrum bulunduğu cihetle daima halayıklarla uğraşır merhametsizcesine döver, komşuların aleyhinde söylenir dururdu.”(15). Bu çatışma, Dilber'in görmüş olduğu eza ve cefaları vermekle birlikte ileride başına gelebilecek olayları da hissettirir mahiyettedir. Bu yönüyle romanın kurgusunda tesirlidir.

Mustafa Efendi'nin evindeki Teravet isimindeki Arap halayık da Dilber'e çok kötü davranır ve yapmadığını bırakmaz. Teravet, Dilber'e sürekli “Pis halayık, pis çerkes”(19) der. Birgün yine Dilber'e bağırarak: “Pis çerkes, dilenci kız, gel mutfağa” diye bağırır. Ardından: “Hadi su getir tembel, sonra akşam yemek pişmez” der. Dilber ise artık bu zulümden iyice bunalmıştır ve Teravet'e: “Artık su getiremem”(20) der. Dilber, gördüğü muamelelere dayanamaz ve Teravet'in dediklerine karşı çıkar. Haliyle

kendisine hakaret edilmemesini, insan gibi muamele gösterilmesini ister. Küçük kızla Teravet arasında çatışma olur ve bu, romanın kurgusunu belirler. Teravet, Dilber'in kendisine karşı gelmesine tahammül edemez ve eline yanmakta olan bir odun alarak Dilber'i kovalamaya başlar. Dilber, hemen bahçeye koşar ve aceleyle su getirir. Sık sık böyle çatışmalar olur. Dilber, bir müddet daha bu zulümlere katlanır; fakat daha sonra evden kaçmak zorunda kalacaktır.

Küçük Dilber, Mustafa Efendi'nin evindeki zulümlere dayanamaz olunca evden kaçar ve okuldan tanıdığı Latife'nin babaannesine sığınır. Yaşlı kadın, Dilber'i şefkatle bağrına basar. Bu kadın, Dilber'e çok acır ve Mustafa Efendi'ye giderek küçücük bir kıza bu kadar kötü muamelede bulunmanın yanlışlığını anlatır. Mustafa Efendi ve onun haremiyle çatışmaya düşer. Mustafa Efendi'nin hanımına hitaben: "Kızım Cenab-ı Hak çocukların günahını affettiği gibi hanımların da kusurlarını affetmelidir. Size bir ricaya geldim. Biriktirdiğim beş kese akçeyi size hediye edeyim siz de bana çocuğu verin."(28) der. Hanım soğuk bir tavırla: "Ben halayığımı kimseye satamam."(28-29) cevabını verir. Bu tarzda reddedilmek yaşlı kadına dokunur ve: "Kızım ben de zulümden kaçarak bana iltica etmiş bir çocuğu kimseye veremem"(29) der. Bunun üzerine Mustafa Efendi araya girer ve: "Eviniz hırsız yatağı mı?"(29) diyerek, Latife'nin babaannesine ağır bir ithamda bulunur. Ardından da: "Esirim değil mi? Öldürürüm de yine sana satmam."(29) cümlesini sarf eder. Bu söz üzerine yaşlı kadın hemen ayağa kalkar ve onlara: "Lanet olsun size"(29) bedduasında bulunarak, evden çıkar. Dilber'i istemeyerek de olsa eski sahibine iade etmek zorunda kalırlar. Böylece Dilber, zulüm gördüğü o korkunç eve dönmüş olur. Babaanne ve Latife çok üzülürler. Bu aileye nefretle bakarlar. Romanın kurgusu içerisinde bu çatışma, Mustafa Efendi ailesinin ne kadar kötü insanlardan oluştuğunu ve Dilber'in küçük yaştan itibaren nasıl çilelerle büyüdüğünü göstermiş ve yeni vak'alara zemin hazırlamıştır.

Celâl Bey, Asaf Paşa'nın Paris'te tahsil görmüş oğludur. Mustafa Efendi memuriyete dönünce, Dilber'i yol masraflarını karşılamak üzere Asaf Paşa'ya satar. Dilber o zamanlar on beş yaşındadır. Celâl Bey ressamdır ve Dilber'i sürekli model olarak kullanır. Onu oyuncak gibi görür. Dilber bundan çok rahatsız olmaktadır; ama elinden bir şey gelmemektedir. Yine bir gün Celâl Bey, Dilber'i arar ve onu bulduktan sonra

“Kleopatr!” diyerek zorla kolundan çeker ve parça parça olmuş bir elbise giydirmek ister. Bir dilenci resmi yapacaktır. Dilber her tarafı yırtılmış, vücudunu örtemeyecek olan bu elbiseyi giymek istemez. Aralarında ahlâkî değer çatışması olur. Dilber’i bahçede çiçeklerin içinde bulan Celâl: “Haydi kalk Kleopatr!”(52) der. Kızın kolundan çekerek zorla evin altındaki taşlığa götürür ve o yamalı, yırtık elbiseyi giydirmek ister. Dilber iki eliyle yakasını sıkı sıkı tutarak: “Yok! Yok! Mümkün değil giymem.” der. Celâl: “Rica ederim Kleopatr.” Dilber giymeyi hiç düşünmez: “Hayır istemem... İstemem diyorum size...”(52). Ancak Celâl, zorla bu elbiseyi giydirir. Paramparça olmuş elbisenin yırtık yerlerinden Dilber’in beyaz teni, uzuvları görünmektedir. Dilber bu şekilde horlanarak zorlanmayı ve kullanılmayı kabullenemez. İnsanlara kaba saba davranmanın, iktidarını kendi hevesleri için kullanmanın yanlışlığını ağlayarak dile getirir. Celâl hatasını anlar ve Dilber’den af diler. Bu çatışma sonunda Celâl, Dilber’in güzelliğinin farkına varır ve ona âşık olur. Bu neticeye bakıldığında söz konusu çatışma, romanın en önemli noktalardan birini oluşturmuştur. Zira Celâl’in Dilber’e âşık olması, eserin bundan sonraki kurgusunu şekillendirecektir.

Dilber, Zehra Hanım tarafından satıldıktan sonra Mısır’da bir zenginin haremine alınmıştır. Mısır’a gittikten sonra da Dilber, daima Celal’i düşünmekte; hâlâ ona ulaşabilmeyi, kavuşabilmeyi hayal etmektedir. Ancak, kendisini satın alan Mısırlı zengin, zorla da olsa Dilber’e sahip olmak düşüncesindedir. Bir gün haremde bulunan bir kadın, Dilber’e yaklaşarak efendilerinin Dilber’i odalık yapmak istediğini söyler. Bu teklifi kabul ederse çok memnun kalacağını, efendisinin onu zengin edeceğini belirtir. Dilber, para uğruna aşkını ayaklar altına almak Celal’i unutmak niyetinde değildir. Servet karşılığında sevmediği bir erkekle nikâhlanmayı istemez: “Efendinizin hazineleri, mücevherleri, varsa benim de gönlüm var. Odalık mı?.. Ben onun yüzünü gördükçe nefretimden tüylerim ürperiyor. Git kendisine böyle söyle!”(117) der. Teklif getiren kadınla çatışır. Bu ise, eserin kurgusuna yön vererek romanın son bölümünün teşekkülüne zemin hazırlar. Çatışma sonunda Dilber, asilik yaptığı gerekçesiyle hapsedilmek istenir.

Mısırlı zenginin Haremağası Cevher, Dilber’in hapsedilmek üzere götürüldüğünü görünce görevlilerle çatışır. İnsanlara birilerinin keyfi için hayvan gibi muamele

edilemeyeceğini söyler. Cevher, Dilber'i götüren adamlara son olarak: "Kafkasyanın necabet-i hilkate, evsaf-ı merdaneye, mehasin-i zahireye malik olan bir kavmi, Afrika tüccarının ellerinde böyle mahvolmak lâyük mü?"(117) der ve girdiği bu çatışmayla eserin kurgusuna son şekli verecek süreci başlatmış olur. Cevher, Dilber'e yapılanları engellemek için feryatlar koparır; ancak onu dinleyen olmaz ve Dilber hapsedilir. Cevher, Dilber'in hapsedildiği odanın parmaklıklarını keserek onu kurtarmak ister; ancak merdivenin devrilmesiyle ağır yaralanır ve ölümün pençesinden kurtulamaz. Hapsedildiği yerden Cevher'in fedakârlığıyla kurtulan Dilber ise, tek başına İstanbul'a gidemeyeceğini düşünür ve Nil nehrine atlayarak intihar eder.

Sami Paşazâde Sezai'nin **Sergüzeşt** (1307) adlı romanında 6 ahlâkî değer çatışması vardır. Bu çatışmalar; çocuk yaştaki bir cariyeye kötü davranmak, yetişkin bir cariyeye vücudunun hatlarını gösteren yırtık bir elbiseyi zorla giydirip model olarak kullanmak ve başkasını seven bir cariyeyi zorla odalık yapmayı istemek konuları etrafında meydana gelmiştir.

"Gözyaşı edebiyatı"nın benimseyip pek çok hikâyeler yazan Mustafa Reşit, kendi dönemi içerisinde çok beğenilmiş, çok okunmuş bir yazardır. Kaleme aldığı **Neyyir** (1307) isimli romanında Beyoğlu'nun eğlence hayatını ve bunun acı neticesini konu etmiştir. Polin, Beyoğlu'ndaki Konkardiya'da şarkıcılık yapar. Bir gece çok dar ve ten renginde bir elbise giyerek sahneye çıkar. Âdeta çıplakmış gibi görünür. Seyirciler arasındaki bir ihtiyar bu tarz giyinmeyi tenkit eder. Polin ile çatışır. Kadınların böyle giyinerek çocuk ve gençlerin ahlâkını bozduğunu söyler. İhtiyar: "İşte bu fena! Polis bunu menetmeli. Zira buraya bir takım çocuklar da geliyor. Böyle bir manzara onların ahlâkını fesat eder ve"(4) derken, şarkının başlamasından ve kopan gürültüden cümlesini tamamlayamaz. Sinirini yatıştırmaya çalışır. Çatışma, Polin'in giyim kuşamının bazı insanları çileden çıkaracak derecede olduğunu göstermiştir.

Mustafa Reşit'in **Neyyir** (1307) adlı eserinde, genç bir kadının açık saçık giyinmesi ve bunun hoş görülmemesi üzerine ortaya çıkan bir ahlâkî değer çatışması bulunmaktadır.

Bir Ölü'nün Defteri (Halit Ziya, 1307), sırlarla dolu bir defterin ortaya çıkması ve mazinin tekrar yaşanmasıyla teşekkül eden bir eserdir. Osman Vecdi ile halasının kızı Nigar, beraber büyürler. Osman Vecdi'nin okul arkadaşı Hüsametdin(Hüsam), daha önceleri konağa sık sık gelirken son zamanlarda uğramaz olmuştur. Osman, bundan Nigar'ı sorumlu tutar ve iğneleyici bir üslupla bu düşüncesini dile getirir. Nigar, bazı olayların iç yüzünü bilmeden kabahatsiz insanların suçlanamayacağını, bunun iftira olduğunu söyler. Bu sebeple aralarında çatışma olur. Uzun konuşmalardan sonra Osman Vecdi: "Hüsam'ın uzaklaşmasına sebep sen olduğun halde tecahül etmekte bir mana olmasa gerek."(68) der. Nigar bu sözleri duyunca gemlemeye çalıştığı hissiyatını tamamen serbest bırakır. Sanki ağzından bir tufan boşanmıştır: "Ne garip bir suretle beni manasız bir şeye müdahale ettirmek istiyorsunuz! Hüsam Bey buraya ecnebiliğini hissederek uzak bulunmak isterse bundan ben mi mesul olmalıyım? Hüsam Bey riayet etmek lâzım gelen bir takım kaidelerle hareket ederek benim bir çocuk değil bir genç kız olduğumu anlar, o vakte kadar cari olan münasebetleri sırf bir zarafet eseri olarak kateder, ihtimal bir takım hissettiği tasavvurların tevessü'üne hizmet etmek için bâr olmağa başlayan vücudundan sizi kurtarırsa bundan ben mi mesul olmalıyım?"(68) der. Nigar'la Osman Vecdi arasında bir iki konuşma daha olur ve Nigar masadan kalkıp hışımla odadan çıkar. Bu çatışma neticesinde Osman Vecdi ile Nigar'ın arası açılır. Bu iki şahıs arasındaki çatışma, romanın bundan sonraki gidişatını tamamıyla kendi hakimiyeti altına almıştır. Bundan sonraki vak'alar, mezkur çatışmaya göre şekillenmiştir.

Osman'ın halası, Osman Vecdi'ye Nigar ile evlenmesini teklif eder. Osman Vecdi bunu önceleri pek düşünmezken zamanla Nigar'a âşık olur. Halasının teklifini açıkça reddetmez, düşünmek için zaman ister. OsmanVecdi, bir müddet kararsız kalır daha sonra Nigar'a meyillenmeye başlar. Ancak tam bu sırada Nigar, Osman Vecdi'nin kendi kendine gelin güvey olduğunu ve onunla evlenemeyeceğini söyler. Osman Vecdi, Nigar'ın bu sözleri karşısında ezilmemek için kendisinin de evlenme niyetinde olmadığını belirtir. Hüsametdin'i sevdiği halde Osman Vecdi tarafından reddedilmek Nigar'ı kızdırır. Bu sebeple Osman Vecdi'yi tahkir bile eder. Yetişkin bir insanın başka bir yetişkini bu şekilde tahkir etmesi, alaya alması, iki genç arasında çatışma meydana getirir. Vecdi, bunun yanlışlığını vurgular, ancak incinmiştir. Osman Vecdi, Nigar'a

âşık olduğu halde onun tahkirlerine aynı dille karşılık verir. Osman Vecdi: “Beni ümitlerine aldanmış gülünç bir âşık şeklinde görüp de annenin yanında sabahleyin odamda gelip tahkir etmek için sana bilmem ne cesaret verdi? Ben senin ayaklarının altında diz çöküp de merhamet mi dilendim? Yoksa pencerenin altında aşk neşideleriyle muhabbetimi mi ilân ettim? Beni izdivaca hazırlanan bir nişanlı gibi görmek sikletine tahammül edememişsin! Annenin hatırına gelen fikirlerden ben mi mesul olmalıyım? O fikirlerin tervicine ne vakit hizmet ettim ki icap ettirdikleri izahı bana vermeğe mecbur oluyorsun?”(73) der. Nigar bu sözleri duyunca titremeğe başlar ve Osman Vecdi’ye: “Beni tahkir ediyorsun! Beni tahkir ediyorsun!”(73) der. Nigar, ağlamaya başlar. Osman elini tutmak ister; Nigar: “Bırak Vecdi! Ben bedbaht bir kızım!...” (74) der. Çatışma sonunda Nigar ağlamaya başlar, Osman Vecdi, hiddetini yenerek onu teselliye çalışır. Yukarıda verdiğimiz çatışma, romanın kurgusunda dönüm noktası hüviyetine sahiptir. Nigar bu çatışmayla Vecdi’den iyice kopar; içten içe Nigar’ı seven Vecdi ise, içine kapanarak hayattan ümidini keser. Eserde geçen diğer vak’alar da bu neticeye göre teşekkül eder.

Ferdi ve Şürekâsı (Halit Ziya, 1312), hayatta para kazanmaktan başka derdi olmayan, insanı insan yapan asıl unsurun para olduğuna inanan bir gencin hayatını işlemektedir. Bu genç Ferdi’dir. Ferdi, babasının ölümünden sonra büyük bir servetin sahibi olmuştur. İlhami Bey’in vefatıyla şirketlerine kendi ismini verir ve bir odalık satın alır. Bir müddet sonra Hacer ismini verdiği bir kızı olur. Yıllar sonra Hacer büyümüş, babasının yanında çalışan Tayfur’a amansız bir şekilde âşık olmuştur. Tayfur ise, beraber büyüdüğü kimsesiz bir kızı, Saniha’yı sevmektedir. Ferdi, Tayfur’u zorla da olsa Hacer’le evlendirmeyi başarır. Tayfur ile Hacer evlendikten sonra Saniha da Ferdi’nin evine taşınır. Tayfur, Hacer’e hiç dokunmaz, mesafeli ve resmî davranır. Bir gece Hacer uyanır ve Tayfur’un yatakta olmadığını görür. Tayfur, Saniha’nın odasına gitmiş ve ona kaçmayı, her şeyi bırakmayı teklif etmektedir. Hacer bu konuşmaları dinler. Saniha, Tayfur’un bu teklifini olumlu karşılamaz. Tayfur’a onun Hacer’le evli olduğunu, kendilerinin ancak kardeş olabileceklerini söyler. Ayrıca onunla ilişkiye girip bir yuvayı yıkamayacağını da ifade eder. Tayfur, çok fazla hiddetlenir. Aralarında ahlâkî değer çatışması olur. Tayfur: “...Beni satmak istediniz. Yüreğimde ulviyet namına ne varsa mahvettiniz. Beni bir alçak mesabesinde tuttunuz; beni zengin bir kızın

ayaklarına attınız... Onu sevmiyordum, ondan nefret ediyordum, size bunu en evvel söyledim, dinlemediniz, beni öyle bir hâle koydunuz ki mukavemetem kuvvetim kalmadı, dimağı sönmüş bir adam gibi size tebaiyet ettim; fakat artık yeter. O serveti, bana vermek istediğiniz serveti o kızın başına çarpıp kaçacağım. Anlıyor musun Saniha? Kaçacağım. Sen de benimle beraber geleceksin, buradan gideceğiz. Cevap versene, Saniha, cevap versene!....” (177) der. Saniha ise: “Size bir kardeşten başka bir şey olamayacağımı söylemişim. Zevcenizi bırakıp da benim odama gelerek bu lisanı istimal etmek, bir ağabey sıfatıyla hiç uygun değil.”(178) cevabını verir. Tayfur, boğuk ve hiddetli bir sada ile: “Ah! Öyle mi?...” der. Saniha: “Bırak!... Beni bırak diyorum. Tayfur, deli mi oluyorsun, Tayfur?..” (178). Saniha ile Tayfur arasındaki mezkur çatışma, eserin kurgusunda belirleyici bir role sahiptir. Bu çatışma yeni bir çatışmaya sebebiyet vererek romana son şekli vermiştir. Boğuk sesler işiten Hacer, Saniha’nın kapısına kadar gelir, içerdekilerin konuşmalarını dinler ve büyük bir yeis içinde odasına döner.

Tayfur, Saniha’nın odasından kendi yatak odasına gelince tüm konuştuklarını duyan Hacer’le karşılaşır. Hacer, ailesine sadık kalmayan Tayfur’la çatışır. Tayfur’a: “Alçak!” (180) diye hitab eder. Tayfur, Saniha’yı alıp başka yerlere gideceğini, karısına da çekinmeden tekrar eder. Hacer, odanın kapısını kilitleyip anahtarı aldıktan sonra: “Gitmeyeceksin!” diyerek ona izin vermez. Tayfur gideceğini yineledikten sonra Hacer de şu cümleyi sarf eder: “Saniha ile beraber, öyle mi?... Onunla beraber olmak için...” (180). Tayfur yine anahtarı ister; Hacer ise, yine, “Gitmeyeceksin”, der. Hacer, elindeki mumla perdeleri, yatağı tutuşturur. Tayfur ise: “Gideceğim, işitiyormusun, buradan gitmek istiyorum, senden nefret ediyorum, seni asla sevmedim, asla sevmeyeceğim, yalnız onu seviyorum... Anahtarı ver, anahtarı ver...” (182) der. Hacer ise : “Anahtarı öyle mi?... vermeyeceğim, beraber yanacağız!,,,” (182) der. Oda iyice tutuşur. Duvardan, çatıdan bazı parçalar dökülmeye başlar. Tayfur anahtarı zorla alıp kapıyı açar. Çıkarken Hacer’in yanmakta olduğunu görür ve kucaklayıp onu da dışarı alır. Hacer’in yüzü, gözü ve saçları yanmıştır. Hacer, bu hadiseden sonra ölür; Tayfur da delirir. Bu çatışma sonunda bir kişi vefat etmiş, bir kişi de delirmiştir. Bütün bunlar nazara alındığında, bahsettiğimiz çatışma, eserin kurgusunda son noktayı koymuştur diyebiliriz.

Yazarına haklı bir şöhret kazandıran **Mai ve Siyah** (Halit Ziya, 1313), Ahmet Cemil'i merkez alarak bir neslin hayatını hikâyeye etmiştir, denilse yeridir. Eser, Servet-i Fünun topluluğu içerisinde, roman türünde zirveye ulaştığını, edebiyat otaritelerine kabul ettirmiştir. Romanın önde gelen kahramanlarından Raci, tembellik, bilgisizlik ve tecrübesizliğini görmezlikten gelerek daima başkalarını eleştiren bir şahsiyettir. Bir karısı ve Nedim isminde bir oğlu vardır. Fakat bir Alman kadının peşinden koştuğu için ailesini daima ihmal etmektedir. Bu uğurda elinde avucunda ne varsa tüketmiş, karısının bileziğini, yüzüğünü hatta küpesini bile harcamıştır. Raci'nin kayın pederi, torunu Nedim için demiryolu hisse senedi almıştır. Nedim'in dünyadaki tek serveti bu senetlerdir. Raci, her şeyi harcayıp tükettikten sonra eve gelip karısından o senetleri de ister: “Nedim'in kâğıtları nerede?”(106). Ancak karısı çocuklarının istikbalini düşünür ve senetleri vermek istemez. Bunu dert etmeyen kocasıyla çatışır. Kadın: “O kâğıtları vermem!”(107) der. Ardından Raci: “Yâ öyleyse ben sana gösteririm...”(107) der ve karısını döver. Kadın, senetleri vermemiştir. Raci bu hadiseden sonra uzun müddet eve gelmez.

Tevfik Bey felç olduktan sonra matbaaya oğlu Vehbi Bey bakmaya başlar. Kayın birader i Ahmet Cemil'i de başmuharrir yapar. Tevfik Bey, matbaaya yeni makinalar almak ister. Böylece daha çok para kazanacaklardır. Ancak paraları yoktur. Ahmet Cemil'e bir teklifte bulunur. Ahmet Cemil, babasından kalan evi terhin edip yeni makinalar almayı kabul eder. Ancak evin tamamı kendisine ait değildir. Evde kız kardeşi İkbâl'in de hissesi vardır ve borcun ödenemeyip evin kaybedilme ihtimali de bulunmaktadır. Ahmet Cemil bunu düşünerek kardeşi İkbâl'in hukukuna tecavüz ettiğini, onun payını tehlikeye atamayacağını düşünür: “Fakat o mini mini ev... Hayatında bî-payanî-i kâinat içinde hissesine isabet eden Süleymaniye'nin o bir avuç toprağı, Ahmet Cemil onu bâzîçe-i âmâli gibi istimal edebilir miydi? Terhin! Bu kelimedede bir soğukluk buluyor, ondan âdeta ürküyordu. Zavallı pederi onu terhin edilmek, oğlunun bir hevesi uğruna tehlikeye konulmak için mi bütün hayatının bahâ-yı mesaisi olarak edinmiş idi? Haydi kendisine ait olan hisse için onu istihsal-i emele alet olarak kullansın, İkbâl'in hakkına ne salahiyetle tasarruf edecek, onu ne sebeple tehlikeye atacak?” (246). Ardından da bunu yapabileceğini, buna hakkı olduğunu

aklından geçirir: “Ne için tehlike olsun?.. Parayı bir kumar masasına mı koyacaksın?.. O para ile alacağın şey her vakit para değil midir?.. Ne zaman istesen eline geçecek bir sermayeyi istimal etmekten ne için korkuyorsun?” (246). Bir türlü karar veremeyip iç çatışmaya düşer. Bu ise, neticeleriyle birlikte romanın eserin kurgusunu şekillendirir.

Ahmet Cemil, uzun süre iç çatışmalar yaşayarak neticede evlerini terhin etmeye karar verir. Ev karşılığında borç para alınmış ve matbaaya yeni makinalar getirtilmiştir. Matbaa, Vehbi Bey’in, borç da Ahmet Cemil’in üzerindedir. Değişikliklerden sonra epeyce para kazanmaya da başlamışlardır. Borçlarının ilk taksidini kolayca öderler. Sonraki taksitleri ise, Ahmet Cemil’in eniştesi Vehbi Bey, ödemek istemez. Borç aldıkları sarrafa: “Borç kiminse o versin”(338) der. Ahmet Cemil, kız kardeşi İkbâl’e olanları anlatır. İkbâl, kocasının borcuna sadık kalmasını ister; ancak Vehbi Bey, borcunu ödemeyeceğini söyleyerek karısıyla şiddetli bir çatışmaya girer. Vehbi: “Bir seneden beri üzerime yük oldunuz, yetişmedi de şimdi kardaşının borcunu bana mı verdirmek istiyorsun?..” diyerek öncelikle borcunu inkâr eder. Sonra da: “Ben evlendiysem senin haylaz kardaşını beslemeyi taahhüt etmedim.”(340) der. İkbâl bu sözleri işitince, Vehbi’nin taksitlerini ödemediği makineleri iade etmesini söyler. Vehbi: “Makineler mi? Ben adama makinelerin gölgesini vermem, haksızlık ediyorsam dava etsin, hem sen böyle şeylere ne karışyorsun? Her akşam yılan gibi beni sokmaktan zevk mi alıyorsun?” (340-341) der. Vehbi, haksızlığıyla birlikte karısının konuşmalarına daha fazla sabredemez ve İkbâl’in karnına tekme vurur. İkbâl yere düşer. Ahmet Cemil; bu gürültüyü işiterek Vehbi’yle İkbâl’in odasına koşar. İkbâl, gebe olduğu için önce çocuğunu kaybeder sonra da yediği darbelerle kan kaybından ölür. Vehbi ise, çoktan kaçmıştır. Bu neticelere de bakarak yukarıda verdiğimiz çatışmanın eserin kurgusuna son şekli verdiğini söyleyebiliriz.

Aşk-ı Memnu (Halit Ziya,1316), yazıldığı zamana kadar kahramanlarının, diğer romanlara göre, daha fazla iç çatışma yaşadığı bir romandır. Eser, Melih Bey takımının etrafında cereyan eden vak’alardan müteşekkildir. Firdevs Hanım, hafifmeşrep bir kızdır. Daima gezinti yerlerinde dolaşarak zengin bir koca arar ve sonunda Melih Bey’i bulur. Firdevs Hanım evlendikten sonra da hoppalığına devam eder ve bekârken gittiği gezinti yerlerinden ayağı kesilmez. Birgün Göksu’ya kocasıyla beraber gider ve

sandallarına yaklaşan bir bey, bir demet çiçek içerisinde bir mektup atar. Firdevs Hanım bunu gülerek alır. Ancak kocası Melih Bey bunu hazmedemez ve bu mektubun hesabını sorar. Aralarında çatışma olur. Firdevs Hanım: “Evet!... bir demet, içinde de bir mektup! İstersen okuyabilirsin. Daha yırtmadım. Fakat sonra? Ne olacak sanki? Halkı çiçek atmaktan, mektup yazmaktan menedecek ben değilim. Bence yapılacak bir şey varsa cevap vermemektir.” der. Ardından da kocasına doğru eğilip parmağını sallayarak: “Hem baksanız a, size tavsiye ederim, bana kıskançlık meseleleri icat etmeyiniz, belki beni cevap yazmaya mecbur edersiniz...”(12) der. Çatışmadan sonra karı koca arasında açıktan açığa bir düşmanlık başlar ve bu yıllarca devam eder. Bu sebeple bahsettiğimiz bu çatışma, eserin kurgusunda önemli bir ağırlığa sahiptir. Söz konusu hadiseyi müteakiben Firdevs Hanım, kayıtsız bir ömür sürer ve dilediği gibi yaşamağa başlar. Bu ise, kocasına feci bir son hazırlar.

Firdevs Hanım’ın küçük kızı Bihter, evlendikten bir müddet sonra, Adnan Bey’in yaşlılığından dolayı kendini pek tatmin olmuş bulmaz. Genç birini sevmek ve sevilmek ister. Adnan Bey’in ailesi ve Firdevs Hanımlar bir gün topluca Göksu’ya giderler. Tüm günü orada geçireceklerdir. Pikniğe Adnan Bey’in yeğeni Behlül’de gelir. Behlül bir ara Peyker’in ensesinden öpmek ister. Bunu Bihter görür ve Behlül’e “çapkın!” diyerek içinden çok kızar. Behlül’ün yine aynı yerde, bir müddet sonra Firdevs Hanım’la şakalaştığını, uygunsuz hareketlerde bulunduğunu görünce kızgınlığı daha da artar. Behlül’e ve kendi annesine tiksintiyle bakar. Fakat, kendisi de genç biri tarafından sevilmek istemektedir. Behlül’ü hayal etmeğe başlar, onu kendisi de arzu eder. Hatta Behlül’ün kendisine de ilgi duymasını ister. Ardından böyle düşündüğü için pişman olur. Annesi Firdevs Hanım gibi düşük bir kadın olmayacağını, olmaması gerektiğini düşünür. Evet kocasına sadık kalacak ona ihanet etmeyecektir. Ama Behlül’ü de zihninden silip atamaz ve iç çatışmaya girer. Behlül, Göksu’da Peyker’i öpmek istemiş o da müsaade etmeyerek, kocasına ihanet etmek için evlenmediğini söylemiştir. Şimdi aynı durumu Bihter düşünmektedir. Kendi kendine: “İcap ederse söylerim; bu, yapılıp bir şey değil, Peyker’in hakkı var...” (198) der. Sonra Peyker’in sözünü hatırlayarak: “Ne diyordu? O kocasına hıyanet etmek maksadıyla evlenmemişti. Bunu söylerken gözlerinde ne celi’ bir mana-yı hainâne vardı. Ne demek istiyordu? Başkaları, bilhassa kendisi, Bihter, kocasına hıyanet etmek maksadıyla evlenmişti, öyle mi? Bunu

yapmayacaktı, meselâ bir Firdevs Hanım’a benzemeyecekti. Oh! Bu valide!.. Hayatının bir züll-i daimisi idi. İşte bugün o Behlül’le şakalaşırken Bihter üzerine atılmak: “Lâkin artık utanınız, siz bir ihtiyar karısınız, ihtiyar, ihtiyar, anlıyor musunuz?” demek istemişti. Evet asla Firdevs Hanıma benzemeyecekti, işte yemin ediyordu.”(198-199)der. Fakat, Behlül’ü de aklından çıkaramaz. Bu iç çatışma devam edip gidecektir. Bu ise, eserin kurgusunu belirleyecek ve gergin bir atmosferi netice verecektir.

Bihter, kocasına asla ihanet etmeyeceğini zihninde tekrarlayıp durmaktadır. Ancak, böyle düşünürken küçüklüğünden beri, kendisini annesine; ablası Peyker’i de babasına benzettiklerini hatırlar. Babası, kendisine çok yüce bir şahsiyet olarak görür. Annesi de o derece süflüdür. Bihter, bir taraftan bütün bunları gözünün önüne getirir ve annesi gibi ahlâksız bir kadın olma ihtimalinden ürker. Ancak diğer taraftan Behlül’ü aklından çıkaramaz ve fikriyatı yine zaafa uğrar. Tekrar iç çatışmaya sürüklenir: “Ona sevmek, sevmek lâzımdı, sevmeyecek olursa ölecekti. Fakat nasıl sevecek? Sevmek, bu artık kendisi için memnu, muhal bir şey değil miydi?”(208). Ardından tekrar düşünür: “Kocasına hıyanet etmek için mi evlenmiş idi?”(209) “Asla evet asla hıyanet etmeyecek idi, edemezdi, hem ne için hıyanet edecek? Bugün bir izdivaçta bulunmayan şey bir hıyanette mi bulunacak?”(209). Düşünceleri, hayalleri iyice birbirine karışır, Bihter’in. Bihter yeni kararlar alma ihtiyacı hisseder ve çatışmayla birlikte bu durum, romanın kurgusuna yansır.

Bihter, kocası Adnan Bey’e ihanet etmeyi asla düşünmez. Ancak Behlül’e olan ilgisini de bertaraf etmeye muktedir olamaz. Bundan böyle ondan uzak durmaya çalışacaktır. Behlül, Bihter’in kendisinden kaçtığını, ne kadar zayıf olduğunu fark edince onu elde etmeye çalışır. Ancak, Bihter, Behlül’ün çapkınlığını, hayat felsefesini bildiği için onu tersler. Bihter, bir gün Behlül’ün odasına girer. Behlül bunu büyük bir fırsat bilerek onu kendisine bağlamak ister. Behlül: “Gitmeyiniz, hayır, gitmeyiniz... Sizin yanınızda o kadar Mesut oluyorum ki, fakat böyle, yanınızda yalnız ben, anlıyor musunuz, yalnız ben varken... Sizinle beraber nasıl bahtiyar olurduk!..”(234) der, Bihter’in dışarı çıkmasına izin vermez. Bihter ise oradan hemen çıkmak isteyerek, korku ile: “Lâkin Behlül Bey! Siz çılgınsınız, bırakınız rica ederim. Peyker’den sonra ben mi?”(235) der. Behlül, Bihter’in ellerini bırakmaz ve öperek: “Hayır, hayır! Peyker’den sonra değil, her

şeyden evvel siz, yalnız siz, anlıyor musunuz? Hayatımda yalnız siz olacaksınız... Düşününüz bir kere! Ne için biri birimizi sevmeyelim, evet ne için?”(235) der. Bihter, düşük bir kadın olmamak; Behlül de ona sahip olmak için diretir. Aralarında çatışma olur. Bihter, dışarı doğru kaçar, Behlül de peşinden sürüklenir. Behlül, tam bu sırada bir buse alır ve Bihter’in düşüşü başlar. Bu ise, eserin kurgusunda en önemli noktalardan birini meydana getirir. Zira eserin bundan sonraki kısmı, bu çatışmanın neticesine göre gelişme gösterir.

Bihter, uzun müddet Behlül’den uzak durup kocasına ihanet eden kötü bir kadın olmamak için nefsiyle mücadele etmiştir. Ancak sonunda Behlül’e yenik düşmüştür. Olanları kocasına itiraf ederek vicdan azabından kurtulmak ister. Suçluluk hissi, Bihter’i yakıcı bir alev gibi sarar. Behlül’ün heveslerine teslim olmuştur. Kocasının her şeyi öğrenmesini, ve kendisini cezalandırmasını ister. Böylece ahlâksızlığının cezasını görecektir ve rahatlayacaktır. Ancak daha sonra söyleyip söylememekte tereddüt eder, iç çatışmaya düşer Bihter kendi kendine düşünür: “Şimdi ne yapacaktı? Bundan sonra artık bir baziçe-i hevesat hükmünde Behlül’ün taht-ı tasarrufuna geçmiş demektir. Buna muvafakat edecekti; bir kere sukut etmiş olmak, artık büsbütün uçurumlara yuvarlanmak için bir sebep, bir hak teşkil etmemiş olacaktı, öyle mi? Ondan sonra herkese yalan söyleyecekti, kocasına yalan söyleyen gözlerle bakacaktı, Peyker’e: “Ben de kocamı seviyorum, ben de kocama hıyanet etmedim ve etmeyeceğim.” demek isteyen bir gururla görünmeğe çalışacaktı. Hayatı artık ser-tâ-ser bir yalan, iğrenç bir yalan olacaktı. Lâkin buna nasıl tahammül edecekti? Herkes ona yalan söylüyorsun!” demeyecek miydi? Filânın bir muaşakasından bahs edilirken kızarıp gözlerini indirmeyecek miydi? Ya Behlül’le, o şerik-i cinayetle, bu evin içinde, daima beraber, daima aynı havayı teneffüs ederek nasıl yaşayacaktı? Hayır bunların hiçbirine tahammül etmeyecek, hiç olmazsa mütemadi yalanlardan müteşekkil bir hayata katlanmayacaktı. Gidip şimdi kocasına diyecekti ki: “Biliyor musunuz? Ben size lâıyk değilim, ben sefil bir mahlukum, Firdevs Hanım’ın kızıyım. Bırakınız beni gideyim. Annemin yanına! Ben yalnız oraya lâıykım. Lâkin siz de düşünmeli değil miydiniz? Niçin gidip Firdevs Hanım’ın kızını almak istediniz?.. Oh! Bunu söylemeğe kuvvet bulsaydı, kendi cinayetinin intikamını yine kendi alsaydı o lekeden tenzih-i nefis etmiş olacaktı.”(248) der; ancak buna kesin karar veremez. İç âleminde çatışma yaşayan Bihter, neticede bu

lekeyi, kocasını daha fazla severek temizleyeceğini düşünür ve bir müddet Behlül'den kaçarak bunu gerçekleştirmeye çalışır. Böylece yaşanan iç çatışma, romanın kurgusunda müspet bir sonuç doğurmuş olur.

Bihter, uzun müddet kendi içinde mücadele ettikten sonra sonunda pes edip Behlül'ün arzularına boyun eğmiştir. Ancak Behlül, Bihter'i elde ettikten sonra ona değer vermemeğe başlamıştır. Bu sebeple sık sık Beyoğlu'na eğlenmeye gider. Mümkün olduğunca da Bihter'den uzak durmağa çalışır. Fakat böyle düşündüğü için de kendini suçlu görmektedir. Bihter, Behlül uğruna kocasına ihanet etmiş, kendi evliliğini tehlikeye atmıştır. Üstelik Behlül'ü fazlasıyla sevmektedir. Behlül, Bihter'i takdir yerine tahkir etmesinin ne kadar yanlış olduğunu düşünür. Önceleri, Bihter'in peşinde nasıl koştuğunu daha sonra da neler yaptığını gözünün önünden geçirir. Sonra bu fikrinden de vazgeçer ve Beyoğlu âlemlerini, başka kadınları hayal eder. Bu zıt fikirler Behlül'ü iç çatışmaya sürükler. Kollarında bulunan Bihter'e: "Lâkin hissetmiyor musunuz ki bu aşk mülevves bir şeydir?"(345) demek istiyor, aralarında ilişkinin kirli bir aşk olduğunu düşünüyordu. Suçlu olarak hep Bihter'i görür, kendisini suçsuz telâkki eder. Sonra bu düşüncesinden pişman olarak: "İşte erkekler!Asla memnun değildirler, artık sevmemek isterlerse bütün sukutun gınanın kabahatlerini kadınlara yükletmek için çare bulduktan sonra sevmemek kabahatini de onlara bırakmak için bîçareleri terzil edecek şeyler ararlar."(345) der. Behlül, Bihter'den hevesini aldıktan sonra ona bakmayıp vicdan azabı çekmeden yaşayabilirdi. Ama Bihter'le ilgilenmemek onu daima rahatsız etmiştir. Bazen Bihter'e haksızlık ettiğini düşünüp, kendisinin vefasız sevgili olduğunu düşünür; bazen de Bihter'i aşağı bir kadın olarak kabul eder. Böyle düşündüğü için de iç çatışma yaşar. Bu da eserin kurgusunu etkiler.

Halit Ziya'nın **Bir Ölünün Defteri** (1307), **Ferdi ve Şürekâsı** (1312), **Mai ve Siyah** (1313) ve **Aşk-ı Memnu** (1316) romanlarında tespit edebildiğimiz 13 ahlâkî değer çatışması vardır. Bu çatışmalar, dostlar arasındaki ilişkilerin bozulmasında suçsuz birini sorumlu göstermek, genç bir kıza kendisiyle evlenmek istenilmeyeceğini söyleyerek hakaret etmek (**Bir Ölünün Defteri**); evli bir erkeğin genç bir kıza kaçmayı teklif etmesi(**Ferdi ve Şürekâsı**); evli bir erkeğin sefahat yolunda tüm servetini tüketmesi, kişinin borcuna sadık kalmaması (**Mai ve Siyah**); evli bir kadının kocasını aldatması,

bir kadının kocasına sadık kalıp kalmamada tereddüt etmesi, evli bir kadını elde etmeyi istemek, evli bir kadını elde ettikten sonra onu terk edip etmemede kararsız kalmak(**Aşk-ı Memnu**) konuları etrafında şekillenmiştir.

Turfanda mı Yoksa Turfa mı?(1308), Mizancı Mehmet Murat'ın romanıdır. Eserde bir taraftan olumsuz tiplerle toplumumuzun aksayan yönleri işaretlenmeye çabalanırken; diğer taraftan da Türk gençlerine örnek teşkil edebilecek kahramanlar yardımıyla, meselelerin nasıl aşılabileceği gösterilmeye çalışılmıştır. Romanın en önemli kahramanı diyebileceğimiz Mansur, on yaşlarındaiken, amcası ve Fransız yüzbaşısının zorlamasıyla Fransa'ya okumaya gider. Marsilya'da bir pansiyona yerleştirilir. Burada altı yıl okur. Okulda saygıya çok önem verilir. Mansur, birgün okulun bahçesinde düşüncelere dalmışken mubassır, önünden geçer. Mansur'un ayağa kalkmadığını görerek ona çıkışır. Mansur, onu fark edememiştir, mubassırdan özür diler. Mubassır, bu özrü kabul etmez ve Mansur'un yalan söylediğini ifade eder, iftira atar. Onu okulun tevkifhanesine götürmek ister. Mansur bu suçlamayı kabul etmez. Mubassırla Mansur arasındaki ahlâkî çatışma eserin kurgusuna tesir eder. Mansur: "Affedersiniz Mösyö! Hakikaten sizi görmedim."(50) der. Mubassır bu söze inanmaz ve: "Yalandır! Görmüşken mahsus kalkmadınız." cümlesini sarf eder. Mansur: "Ben yalan söylemem!" Mubassır: "Doğru söylemeyi git de tevkifhanede öğren, terbiyesiz!". Mansur, "tevkifhane" ve "terbiyesiz" sözlerinden çok hiddete gelir. Mubassır, Mansur'un hareket etmediğini görünce çok hiddetlenir ve: "Tevkifhaneye" demiştim. İşitmediniz mi?". Mansur: "Haksız yere tevkifhaneye gidemem." Mubassır: "Şimdi nasıl gideceğini görürsün, hayvan!" der. Mansur, bu sözü işitince kendini kaybeder: "Asıl söz anlamaz hayvan sensin, terbiyesiz herif! İşte götür göreyim!"(51) der ve yerine oturur. Okul müdürü meseleyi araştırır; mubassır okuldan uzaklaştırılır; Mansur'a da daha dikkatli olması tembih edilir. Bu çatışma sonunda okuldakiler, Mansur'a biraz daha saygılı davranmaya başlarlar.

Mansur, Paris'te tıp tahsilini yaparken, hukukla da ilgilenir. İstanbul'a geldiğinde hem Mekteb-i tıbbiyede, hem de Hariciye nezâretinde çalışmaya başlar. Hariciyede usulsüzlükler görür. Bir kişinin yapacağı işi beş kişi yapar. Terfilerde ve maaş artırımlarında adaletsizlikler olur. Gayretli memurlar ve tanıdığı olmayanlar terfi

edemez, maaşları da artmaz. Bir gün Mansur'a terfi ettiği ve maaşının da arttırıldığı söylenir. Mansur, mümeyyiz ile birlikte Hariciye Nezâreti Reisine çıkar ve ne terfiyi ne de maaşı hak edecek bir iş yaptığını söyler. Hak etmediği parayı almayı ahlâken doğru bulmaz. Dolayısıyla kabul etmez ve haksız uygulamaları yüzünden Reisle çatışır. Mansur: "Kulunuz ifademi tekrar etmeğe mecburum. Çünkü maruzatım ayn-ı hakikattir. Kavliniz için gelmedim. Bu eser-i teveccühe devletlerini kabul edecek yüzüm olmadığını arz için geldim."(124) der. Reis efendinin yüzü değişir. Reis: "Evlâdım, çok söylüyorsun, sana ait olmayan işlere burnunu sokuyorsun. Haydi git işine bak!"(124). Mansur: "Efendimiz! Merhamet buyurunuz. Din ve devlete hizmeti takdis ettiğim gibi, âsâr-ı teveccühât-ı seniyyeyi dahi aynı olarak takdis ederim. Eser-i teveccühe şâyân hiçbir hâl ve harekette bulunduğum yoktur. Bunun için bugün, bu yolda taltifi kabul etmek, kulunuz hakkında tamiri müşkil bir kabahat makamına geçecektir. Çünkü makam-ı mukaddesi iğfal etmek kastına alet olmuş olacağım." (124-125)der. Reis: "Terbiyesizlik lâzım değil! Haydi çık dışarı!" Mansur: "İnhanızı geri almazsanız, kulunuz maatteessüf makam-ı sadarete kadar müracaat-ı resmiyyeye mecbur olacağım!(125) der. Reis'le Mansur arasında uzayıp giden bu çatışma, romanın kurgusunda önemli bir rol oynamıştır. Reis, büyük bir kızgınlıkla Mansur'u odasından kovar. Reis Efendi, bir saat sonra yazıyı geri alır ve yırtar. Terfi durdurulur. Mümeyyizi çağırarak, Mansur'u yola getirmesini tembihler. Hariciyenin diline düşen Mansur, böyle bir yerde çalışmayı istemez ve nezâretten ayrılmayı düşünür. Ancak amcası kalması için ısrar eder.

Mansur, amcasının zoruyla Hariciye'deki kaleme devam eder. Hususî günlerden bir gün dairede tebrik merasimi yapılmaktadır. Kalemde çalışan memurlar sırayla mümeyyizin odasına girerler ve tebrik için onun eteğini öperler. Mümeyyiz ise, tebrikleri kabul için ayağa kalkmadığı gibi, eteğine uzananlara da bakmaz. Sıra Mansur'a geldiğinde, mümeyyizin bu tavrının memurları tahkirden başka bir anlam taşımadığını söyler ve makamına lâyük hareket etmediği için amiriyle çatışır. Bu durum eserin kurgusuna tesir eder. Mansur: "Mümeyyiz Efendi! Arkadaşlarımın sıraya dizilip eteğinize geldiklerine olan sebep, meçhulünüz olmamalıdır. Efendiler şahsınızı değil, bu odada hususî günü olmak dolayısıyla kalplerimizi şükran duygularıyla dopdolu eden o mukaddes varlığın vekilini kutluyorlar. Mevkiye yakışır bir tavır ve harekette bulunmanız kulluk adabı

cümlesinden değil midir”(128) der. Bu sözler üzerine mümeyyiz, kıpkırmızı olur ve tebrikleri kabul etmek için ayağa kalkarak iki üç adım ileri çıkar. Mansur ise, böyle bir amirin saygı gösterilemeyeceğini ifadeyle boş sandalyeye yaklaşır ve “usulünce temenna”da bulunur. Bu vak’a Mansur’un asi bir memur olarak ilân edilmesine sebep olur.

Hariciye nezâretine gelen Frenk bir tercüman, Mansur’un çalıştığı odaya girerek mümeyyize bir iş söyler. Mümeyyiz, işi yapmaz ve tercümana bir gün sonra gelmesini söyler. Ertesi gün olduğunda da “birkaç gün sonra” cevabını alır. Bunun üzerine mümeyyizle tartışmaya başlar. Tercüman oldukça öfkelenir, mümeyyize hakaretler eder. Mansur, buna çok kızar ve devleti temsil eden birine devlet dairesinde böyle hakaret edilemeyeceğini söyler. Mansur, saygı göstermediği için Frenkle çatışır ve bu, romanın kurgusunu etkiler. Mansur: “Baksanıza Mösyö! Tecavüz ediyorsunuz. Burası makam-ı resmiyyedir. Şikâyetiniz varsa, merci’imize müracaat etmeğe muhtarsınız. Yoksa burada haysiyet-şikenâne söz söylemeğe hakkınız yoktur, haddiniz de değildir.” (129-130). Frenk: “Haysiyet mi dedin? Mümeyyiz Efendi’nin eline bir iki mecdiye sıkıştırmış olsaydım, dünden işimi görüp gideceğimi bilirdim. Ben bu rezaleti kabul edemem yoksa...” (130)der. Mansur, mümeyyize bakar, ancak mümeyyiz hiçbir kelime söylemez. Mansur: “Mösyö! Şimdi dışarı çıkacaksınız! Ve bir daire-i resmiyyeye yakışır edep takınıncaya kadar şu kapıdan içeriye ayak basmayacaksınız!” (130) der. Tercüman yerinden bile kımıldamaz. Mansur, odacıyı çağırır ve: “Şu terbiyesizi dışarı at!” der. Tercüman: “Terbiyesiz de edepsiz de sensin!”(131) der. Mansur, kendini kaybeder ve adama bir tokat vurur. Mansur, adamı tekmeleyerek dışarı atmaya çalışır. Mansur’u tutarlar, adamı da dışarı çıkarırlar. Mümeyyiz, Mansur’a kızar, ayrıca Reise çıkıp, Mansur’u haksız gösterir. Mansur, mümeyyizin rüşvet aldığını öğrenir. Memleketin hâline acır. Nezâretten ayrılmaya karar verir.

Mansur’un amcası Şeyh Salih’in Sabiha adında güzel bir kızı vardır. Ancak iyi bir eğitim almamıştır. Sabiha’nın yengesi de bu yönüyle Sabiha’dan farklı değildir. Şeyh Salih’in evinde küçük kardeşinin kızı Zehra da kalmaktadır. Zehra bunlara göre daha terbiyeli, daha bilinçlidir. Sabiha ile yengesi bir gün Kağıthane’ye eğlenmeye giderler. Zehra’yı da yanlarına almışlardır. Zehra, Kağıthane’ye vardıklarında erkeklerin

kendilerine “ahlâksızca” işaretler yaptığını görür: “Ah, bu ne kadar rezalet, ne kadar ayıp! Müslümanlık adabı nereye gitmiş? Babalar, analar, kardeşler buna nasıl tahammül ediyor? Hiç olmazsa bunu hükümet menetmeli değil mi?”(141) der. Sabiha ile gelin hanım Zehra'nın bu sözlerine gülerler. Zehra, oradaki işaretlerden ahlâksızlıklardan utanır. Müslüman Türk erkeklerinin ve kadınlarının bu hâllere düşmesine oldukça kızar. Amcasının kızı ve geliniyle bu sebepten çatışır. Bu çatışma, başka vak'alara basamak olur ve eserin kurgusunun teşekkülünde rol oynar. Zehra, mesirede gördüğü insanların Türk ve Müslüman olmalarına inanamaz. Hele amcasının kızı ve gelininin de kendilerine yapılan işaretlere karşılık verdiklerini görünce iyice çileden çıkar. Sinirinden ağlamaklı olur.

Zehra, Müslüman Türk insanının ahlâken nasıl çöktüğüne söz konusu tenezzühte şahit olmuştur. Yine aynı gezide bir delikanlı Zehraların arabasına yanaşır ve bir kâğıt atar. Zehra kâğıdı alır, önce ne olduğunu anlayamaz. Kâğıdın Sabiha'ya yazılmış bir aşk mektubu olduğunu görünce gözleri ateş gibi parlar ve Sabiha ile gelinlerine kızar. Aralarında çatışma olur. Zehra ve diğerlerinin ahlâkî anlayışını ortaya koyan bu çatışma, eserin kurgusunda ağırlık noktalarından birini oluşturmuştur. Zehra, Sabiha ve diğerlerinin hâlini ahlâk kurallarıyla bağdaştıramaz. Sabiha: “A canım, senin nene lâzım? Halk buraya eğlenmek için geliyor. Sana ne oluyor?”(143) der. Zehra: “Benim neme lâzım mı? Bana ne oluyor mu, buyurdunuz? Haydi şimdiki rezaletinizi bırakalım. Umumiyet itibariyle kadınlarda namus ve haysiyet kalmazsa ne yüzle kadın sıfatıyla sokağa çıkıp âlemin yüzüne bakacağız? Biz kendi edebimizle arabada otururken kaç çapkın işaretler ederek yılıştılar? Demek ki bu edepsizler ortalığın hâline bakarak dünyada bir namuslu kalmamış zannediyorlar. Yoksa buraya yalnız fenalar mı gelir?... Ya bizim şu mektup işi? Bunu hangi edep ve namus kabul eder?” (143) der. Zehra gittikçe artan hiddetiyle, bu rezaletlere katlanamayacağını beraberce eve gitmeleri gerektiğini söyler. Zehra iyice hırslanmıştır: “İsmet-i milliyemize yazık değil mi? Cihanın dillerinde destan olan milletimizin âr ve namus-ı kavmiyyemiz nerede? Allah'tan korkmak, halktan utanmak yok mu? Şu bizim arabacı yahut ayvaz yüzümüze tükürse hakkı yok mu?”(144) der. Türk ve Müslüman kadınların hâl ve tavırlarının ahlâkî çerçeve içinde olmasını ister, Zehra. Bu sebeple Sabiha ile çatışır, kendini konağa götürmelerini ister.

Ahlâk kurallarına yukarıda bahsedildiği kadar kayıtsız olan Sabiha, ailesinin haberi olmadan bağ evinde Kâzım Bey’le buluşur. Yanlarında Emine Hanım da vardır. Emine, bu iki genci başbaşa bırakır. Kâzım, bunu fırsat bilir ve Sabiha’ya sarılır. Sabiha bu fiile hiç karşı gelmez. Bu sebeple yazar Mizancı Mehmet Murat Bey, Sabiha’nın bu davranışıyla çatışır ve iradesizce zaafa kapılmasını “bebek” kelimesiyle niteler. “Bîçare bebek! Vücut-i beşerde hayvaniyete insaniyetin galip gelmesini temin için tedariki lâzım olan sermaye-yi edep ve faziletten bu kadar muteber ana, baba, sayesinde tedarik olunan hisse senin için ancak bir dakikalık muhalefete kâfi gelebilmiş idi! Halbuki o muteber ana baba, dadı, daye on dokuz seneden beri seni bu sermaye-yi lâzımeden hisseyâb etmek üzere muttasıl çalıştıklarına kail idiler! Sen on dokuz yaşında bir bebeksin! Ya senin validen? O da elli yaşında bir bebek değil mi? Sana Zehra’ya benzemen tavsiye olunmuştu. Zehra... Anasız, babasız büyümüş Zehra, senin yerinde olsaydı, acaba yalnız bu kadar mı kuvvet ve metanet gösterecekti? Acaba bir ordu üzerine gelse ırz ve edebini muhafaza edebilmekten kat’-ı ümit eyler miydi? Acaba yalnız “Aman Beyefendi şimdi birisi gelir(!)” demekle iktifa, yahut o sözü kâle almaya tenezzül eder miydi?” (263-264) der. Bu ilk buluşmadan sonra Kâzım’la Sabiha tekrar tekrar buluşmağa başlarlar ve neticede Sabiha namusunu kaybeder. Yazarın bu çatışması, romanın kurgusunda, Sabiha ile Zehra’nın karşılaştırılmasında kılavuzluk eder.

Emin Paşa ile Hariciye Nezâreti Reisi; Şeyh Salih Efendi’den kızı Sabiha’yı Emin Paşa’nın yeğeni Kâzım’a istemeye gelirler. Mansur, uzayan sohbet neticesinde Emin Paşa’nın görevini hakkıyla yerine getirmediğini ve yetkilerini akıllıca kullanmayıp bahaneci davrandığını tespit eder. Bu sebeple onunla çatışır. Mansur’un bu tavrı romanın kurgusundaki hareket noktalarından birini oluşturmuştur. Zira bu çatışma yeni çatışmalara zemin hazırlayacaktır. Mansur, Emin Paşa’ya devlet adamı sorumluluğunun çok ağır olduğunu ve alınan maaşın hak edilmesi gerektiğini söyler. Emin Paşa: “Oğlum. İş sözle olmaz. Başka şeyler ister. Bizde her şey böyle gelir, böyle gider. Her şeyi ben, şeriata kanuna uygun tatbik edeceğim yahut emre harfi harfine uyacağım diyerek beyhude yere uğraşanlar, çabuk yorulup yine dediğimize gelirler. Hatta siz dahi gelirsiniz.”(294) der. Paşa devlet işlerinde vurdumduymaz davranmaktadır. Mansur, bu

anlayışın küçük memurlar için mazeret teşkil edebileceğini; ancak yüksek makamlardaki devlet adamları için geçerli olamayacağını söyler. Emin Paşa, bu defa kendisinin aciz bir adam olduğunu ve tek başına başarılı olamayacağını söyler. Mansur: “Mademki bugün liyakatinize emanet edilmiş bulunan vazifeyi esasen kabul etmiş bulunuyorsunuz o halde “aciz” sözünün, bendelerince yeri yoktur zira bir kimse, bir memuriyeti kabul ederse, “Ben bu memuriyetin ehliyim, hakkından gelirim, onun için devlet hazinesinden aylık şu kadar ücrete hak kazanmış olacağım” demekten başka bir şey olamaz. “Yalnız başıma ben ne yapabilirim?” buyurduğunuza gelince siz yapamazsanız, dünyada kim olabilir? Yüksek Meclis’in reisisiniz, yeryüzü halifesinin emirisiniz, o sayede yerinde kullanılmak üzere size emanet edilmiş yirmi milyon liralık bütçe var, devletin seçkin ve itaatli memurları emirlerinizi beklemektedir, her günkü işleriniz dolayısıyla memleketin ihtiyaçlarını öğrenirsiniz, memleketin bütün ileri gelenleri sizin alacağınız yüksek tedbirleri uygulamakla mükelleftir. Bilmem ki efendimiz daha ne kadar iktidar ister?...”(295) der. Emin Paşa iyice kızar. Ve bu “şımarık çocuk”u terbiye etmek gayesiyle: “Siz daha çocuksunuz. Mühim devlet işlerinin gizli taraflarına aklınız ermez. Devlet dairelerinde bulunup yazı yazmalı, tahsil etmeli, devlet işlerinin nasıl cereyan ettiğini içinde yuvarlanarak öğrenmeli. Yaşınız henüz tahsile müsaittir. “(296) der. Tartışmadan Emin Paşa haksız çıkarsa da Mansur’a yine asi sıfatı yapıştırılır. Amcası Şeyh Salih, yeğeni Mansur’u takdir eder. Hava biraz yumuşar.

Mansur Bey, Emin Paşa’yla konuşmaya tekrar başlar ve Paşa ile ikinci bir çatışmaya düşer. Mansur, ortadaki israfın giderilip her devlet kademesinde yeni düzenlemelerin yapılmasını ve maarife önem verilmesini ister, Paşa’dan. Makamın millet lehine en iyi şekilde kullanılması gerektiğini, tersi durumun ahlâken kabul edilemeyeceğini söyler. Paşa ise oralı olmaz ve devletin malî durumunun kötü olduğunu bahane eder: “Malî durumumuzu tasavvur edebilmemiz için size aramızda kalmak şartıyla bir şey söyleyeyim: Üç beş seneden beri dış borçların faizini vermek için yine dış borçlanmalara başvurmağa mecbur oluyoruz.” (300)der. Mansur bu söze inanamaz. Böyle bir uygulamanın ne kadar akıl dışı olduğunu düşünerek bu hareketin sebebini sorar. Paşa: “Nasıl izah ederseniz ediniz. “Uydurmalı, çaresini bulmalı!” diyerek emrediyorlar. Biz de çaresini ancak bu yolda bulabiliyoruz.” der. Mansur’un yüzüne kan

hücum eder. Mansur: “Aman Efendimiz! Bu mümkün mü? Vicdanınız bundan muzdarip olmaz mı?”(302) der. Emin Paşa: “Amma tuhaf çocuksunuz ha! Niçin vicdanım muzdarip olsun! Ben yapmadım ya? Böylece buldum. Böylece gidiyor. Emir kuluyuz: “Böyle edin, şöyle yapın, uydurun” diyorlar. Biz de uydurup gidiyoruz.”(302). Artık Mansur da iyice hiddetlenir ve kendini yenemeyerek: “Böyle yapın, uydurun, deniliyorsa sizin “böyle yapalım” yolundaki tekliflerinize dayanılarak değil midir? Allah katında, halk katında mesulü kimdir? Hatta Avrupa’da hürriyeti aşırı derecesine götürüp işleri çığırından çıkarmış bulunan memleketlerde bile mesuliyet sizinkilerden az olabilir mi? Guizot’un meşhur sözünün bilmez misiniz? Şu politikanızın neticesi bulunacak felaketten dolayı, gelecek nesillerin lanetlerine uğrayacağınızı hatırlınıza getirince rahatsız olmaz mısınız? Bugünü ve istikbali bakımından memleketin en iyi şekilde idaresi çaresine bakmakla sizi mükellef kılana karşı ihanet etmiş olmaktan korkmaz mısınız?”(302) der. Emin Paşa: “Sahibi böyle istiyor. Bizim bunda, elimizden gelen bir şey yoktur.” der. Mansur, şiddetle ayağa kalkar ve büyük bir nefretle Paşa’nın yüzüne bakarak: “Ben ihanetin her türlü hakkında tarihte çok şeyler gördüm. Lâkin böylesine hiç rast gelmedim.”(303) der ve bahçede oturan misafirlerin yanından ayrılıp konağa girer. Paşa bu gencin “muzır” takımından olduğunu ve zamanı gelince de icabına bakılmasını düşünür. Bu yönüyle, bahsettiğimiz çatışma eserin kurgusunda önemli bir neticeye sebebiyet vermiştir.

Mizancı Mehmet Murat Bey’in **Turfanda mı Yoksa Turfa mı?** (1308) adlı romanında 9 tane ahlâkî değer çatışması yer almaktadır. Bu çatışmalar; küçük bir çocuğun büyük birine kasıtlı olarak saygısızlık yaptığını söylemek, hak edilmeyen maaşı almamak, işgal edilen makama yaraşır hareketlerde bulunmamak, devleti temsil eden bir memura hakaret etmek, “namahrem” kızları elde etmeye çalışmak, namusa söz getirecek hâl ve davranışlarda bulunmak, isteyerek namus kirletmek ve alınan vazifeyi hakkıyla yerine getirmemek konularında çıkmıştır.

Nadide (1308) romanı, konusunu Hüseyin Cahit Yalçın’ın daha çocukluk yıllarında Balkanlarda dinlemiş olduğu bir hikâyeden alır. Esere ismini veren Nadide, genç ve güzel bir kızdır. Bir gece kısa bir zaman önce tanıştığı Fuat’la buluşur. Buluşma anında haydutlar her ikisini de izlemektedir. Söz konusu gecede Nadide, namusunu Fuat’a

teslim eder. Derken haydutlar hücum eder, ortalık karışır, Nadide bayılır. Halayıklar bahçeye koştuğunda, Nadide’yi yerde baygın ve çıplak bir vaziyette bulurlar. Başına neler gelmiş olabileceğini tahmin ederler. Annesi olanları halayıklardan öğrenmiştir. Kızına sualler sorar; ama Nadide’den doğru cevap alamaz. Kızının ahlâksızlık yaparak namuslarını kirletmesi anneyi çılgına çevirmiştir. Bu sebeple kızıyla çatışır. Nadide: “Size yalan söylemedim diyorum siz hâlâ iddia ediyorsunuz. Doğrusu pek tuhaf. Bu gece size bir şey olmuş! Gidip kendinizi okutunuz.”(90) der. Annesiyle istihzalı konuşunca annesi daha da hiddetlenir. Konuşmağa devam eder, kızının yalanlarını ortaya çıkarır. Nadide yeni yalanlar uydurur. Ama artık annesi dayanamaz: “Sus! Beyhude lâflarımla beni kızdırma! Murdar yalanlarla ağzını telvis etme! Kabahatini itiraf etse idin belki kabul ederdim... Aman yarabbi!... Şimdi çıldıracağım. Namusuyla salabet-i iffetiyle şöhret bulan bu familyanın en güzel bir azası namussuz olsun! Mümkün mü? Hiç hatırıma gelmeyen bir şey varsa o da bu idi!”(91-92) der. Ardından söze devam ederek, bir taraftan ağlayarak: “Nadide, hain kız! Familyasının namusunu berbat eden alçak! Bu sır hiçbir vakit meydana çıkmayacaktır. Ben artık yakın vakitte dünyaya veda edeceğim. Sen de her yerde hazır ve nazır olan Cenab-ı Hakkın Kahhar ismiyle kahr ol!”(92) der. Aradan yedi ay geçer, Nadide’nin hamile olduğu iyice kendini göstermeğe başlar. Anne ile kızı arasındaki bu çatışma romanın kurgusundaki en mühim noktalardan birini oluşturmuştur. Çatışmayı müteakiben annesine iyice düşman olan Nadide, Ali Bey’le evlenebilmek için onu öldürmüştür.

Nadide, çocuğunu dünyaya getirmek istemez. Zaten Fuat da o geceden sonra Kanber’in engellemesiyle bir daha Nadide’yi aramaz. Nadide, çocuğunu düşürmek için çok uğraşır ve sonunda istediği olur. Fuat’ın babalığı Ali Bey bir gün şehre gelir ve Nadide’yi görür, çok beğenir. Sonunda, Nadide’yi ister. Ancak Nadide dul olduğu için annesi görücülere red cevabı verir. Ali Bey’in bundan haberi yoktur. Ali Bey, Nadide’yi kaçırmak istediğini bildiren bir mektup yazar. Nadide de aynı fikirdedir. Bunu Dilruba’ya söylediğinde aralarında çatışma olur. Dilruba, namusu lekeleyecek böyle bir hâlden Nadide’yi vazgeçirmek ister. Nadide: “Beni kaçırmak istiyor!”(121). Dilruba: “Aman yarabbi! Bu ne fena adam!” Nadide: “Niçin fena oluyor?” Dilruba: “Sizi kaçırdıktan sonra validenizle beni de kederden öldürecek de onun için!” Nadide içinden, “İnşaallah!” diyerek: “Ne yapayım? Validem beni kimseye vermeyeceğini

söyledi ben de tabîî kaçacağım.” der. Nadide, Dilruba’nın kendisinin kaçmasına izin vermeyeceğini görerek lâfî değiştirir. Ve Dilruba’yı aldatmak için: “Aferin Dilrubacığım! Ben seni tecrübe için söylemişim. Hiç birisiyle firar ederek familyamızın namusuna halel getirir miyim? !...”(121) der. Dilruba’yı kandırır. Bu çatışma sonunda Nadide, kendi sırrına (dul olduğuna) vâkıf olan Dilruba’yı öldürmeğe karar verir. Bu ise, romanın kurgusunu belirler.

Nadide, Dilruba ve annesini öldürerek Ali Bey’le evlenir. Ancak Ali Bey’in Fuat’ın babalığı olduğunu görünce oldukça şaşırmıştır. Bunun üzerine Fuat’ı tekrar elde etmek ister. Fuat, Nadide’den daima kaçır ve Ali Bey’in başka bir çiftliğine yerleşir. Nadide, Fuat’ı kendi yanlarına getirmek için çiftlikte yangın çıkarır. Ali Bey, Nadide’yi kurtarmak isterken yanar ve ölüm döşegine düşer. Bunu haber alan Fuat, Ali Bey’in bulunduğu çiftliğe gelir. Kocasını ölüm döşegindeyken Nadide, Fuat’a beraber olabileceklerini teklif eder. Fuat, evli bir kadının, kocasını ölüm döşegindeyken böyle bir teklifte bulunmasını ahlâk ölçüleriyle, namus kavramıyla bağdaştıramaz. Çatışma meydana gelir. Nadide, Fuat’ı sevdiğini söyler ve kollarını açarak Fuat’a doğru koşar: “Sevgili Fuat! Gel mesut olalım! Haydi beni kucakla da barışalım. İşte o vakit maziyi unuturuz.”(341) der ve Fuat’a sarılır. Fuat, Nadide’yi şiddetle iterek: “Hanım, zevciniz yani pederim aşağıda halet-i nez’idedir!” der. Nadide bu söze hiddetlenerek: “Hayır, hayır sizinle yaşayacağım! Çünkü evlâdınızın validesiyim!” der. Ve Ali Bey’le tanışmadan önce Fuat’tan olan düşürdüğü çocuğu hatırlatır. Fuat: “Merhamet! Merhamet!”(341) diye bağırarak bayılır. Söz konusu çatışma, romanın kurgusunu belirleyen önemli bir noktayı teşkil eder. Zira bu hadiseden sonra Nadide, kendi arzularına boyun eğmeyen Fuat’ı yola getirmeye ve ondan intikam almaya karar verir. Fuat’ı çiftliğe getirebilmek ve onunla birlikte olabilmek için türlü hileler yapar; hasta olan Ali Bey’i zehirler. Bunda muvaffak olamayınca da çiftliği yakar.

Hüseyin Cahit’in **Nadide** (1308) isimli eserinde 3 ahlâkî değer çatışması vardır. Bunlar; genç bir kızın kendi isteğiyle namusunu kirletmesi, genç bir kızın ailesinin istememesine rağmen bir erkekle kaçmayı düşünmesi ve evli bir kadının bir delikanlıya yasak ilişki teklifinde bulunması konuları üzerine çıkmıştır.

Merâret-i Hayat (Fikri Paşazâde Mehmet Müncî, 1309), vak'a ve şahıslar kadrosu cihetiyle yazarın diğer eserlerine göre bir hayli zengin bir romandır. Eserin kahramanlarından Muhlis; arkadaşı Faiz, Necati ve Safi Beylere, Beyoğlu'nun eğlence hayatını, düşük kadınlarla beraber olmanın güzelliğini mübalâğalı bir övgüyle anlatır. Ancak böyle bir yaşayışla hayatın tadının çıkacağını savunur. Safi, aynı düşüncede değildir. O, bu hayat tarzını beğenmez. Bu sebeple arkadaşıyla çatışır ve bu, eserin kurgusuna yansır. Safi Efendi: "...İçip içip sızmak, sonra bir fahişenin kucağına atılmak, bir büyük gürültü çıkararak karakolu boylamak; ...Amma eğlence ha!.. Yazık bize vallahi yazık..."(88) der. Safi, insanların sefahattan uzak durması gerektiğine inanır ve bu konuda arkadaşlarını ihtiyata davet eder.

Mehpare ile evli olan Faiz Bey, Selanik'te yaşamaktadır. Kayın pederinin bir işi nedeniyle İstanbul'a gelmiş, bu vesileyle bir hayli de eğlenmiştir. Süflî eğlence yerlerinden birinde düşük bir kadın görür ve şiddetle onunla olmak hevesine düşer. Dostu Muhlis, Faiz'in bu fikrini hiç beğenmez ve evli bir erkeğin karısını unutarak düşük bir kadınla gönül eğlendirmek istemesini asla doğru bulmaz. Bu sebeple arkadaşıyla ahlâkî bir çatışmaya düşer. Bu da romanın kurgusuna tesir eder. Muhlis: "Heyhat! O kadar acul olma. Selanik'teki Mehpare'ni düşün. Sen İstanbul'a kayın pederinin umurunu, hususât-ı zatiyesini, tesviye için geldin değil mi? O halde daima vüruduna muntazır olan, sana ağuş-ı ismetini açan, bir kadını unutarak, bir fahişenin koynuna atılmağa bu kadar koşmak, bu mertebe acele etmek efkâr-ı saibânenizle kabil-i telfik olabilir mi?"(99) der. Arkadaşından düşünerek hareket etmesini ister, onu uyandır. Fakat Faiz, Muhlis'i dinlemek niyetinde değildir.

Mehmet Müncî'nin **Merâret-i Hayat** (1309)'nda 2 ahlâkî değer çatışması tespit edilmiştir. Söz konusu çatışmalar, işret âlemlerinde gayrimeşru eğlencelerle mutlu olunacağını savunulması ve evli bir erkeğin ailesine ihanet etmesi konularında meydana gelmiştir.

Türk Edebiyatında "ilk kadın romancı" ünvanıyla şöhret bulan Fatma Aliye Hanım, bu ününü **Muhâdarât** (1309) isimli eseriyle kazanmıştır. Fatma Aliye'nin bu romanı, eğitim ve fazilet gibi iki önemli kavram üzerine bina edilmiştir. Eserin birinci derece

kahramanlarından Câlibe, zengin bir kocayla evlenip rahat bir hayat yaşamayı düşünmektedir. Bu sebeple zengin birini arar ve Sâî Efendi'yi bulur. Evlilikten kısa bir zaman sonra Sâî Efendi'nin evinde huzursuzluklar yüzgösterir. Câlibe, Sâî Efendi'nin evlâtları Fazile ve Şefik'e kötü davranır. Ayrıca, evin hanımının böyle hareket etmesi, çocukların mürebbiyesini de etkilemiş; Câlibe'ye yaranmak isteyen mürebbiye de Fazile ile Şefik'i sık sık dövmeye başlamıştır. Mürebbiye yine birgün Fazile'ye vurmak ister. Ancak Fazile artık dayanamaz olmuştur ve bu kadına karşı gelir. Fazile: "Matmazel! Elinizi aşağıya indiriniz. Evvelce sebebini söyleyiniz. Müstahak olduğumu isbat ettikten sonra o muameleye kalkışınız.." (73) der. Yine aynı şekilde Şefik'i de dövmek ister; fakat Fazile buna müsaade etmemekte kararlıdır. Fazile: "Ne hakla vurmak istiyorsun?" der. Mürebbiye: "Sana izahat vermeğe mecbur değilim. O benim bileceğim şey." Fazile: "Pek yanılıyorsun. Çünkü bundan sonra ben o çocuğu sana dövdürmeyeceğim. Senin vazifen bize dayak atmak değil, terbiyemize bakmak ve ders vermektir. Biz ondan kusur etmez isek tekdire bile hakkın yoktur." Mürebbiye çok kızar ve: "Gayrı sen pek azıttın. Terbiyeni verdiririm." (73) der. Fazile'nin analığı Câlibe'ye şikâyete gider. O sırada Münevver Hanım da oradadır. Olanlar anlatıldığında mürebbiyenin haksızlığı açıkça görülür. Münevver Hanım, öksüz çocuklara böyle eziyet edilmesine dayanamaz ve mürebbiyenin yaptıklarını Sâî Efendi'ye anlatır. Sâî Efendi, mürebbiyeyi çağırır ve bundan böyle çocuklara dokunmamasını; yoksa evden defedileceğini söyler. Münevver Hanım'ın müdahalesiyle geçici de olsa dayaktan kurtulan bu çocuklar, bu çatışmadan sonra daha şiddetli bir şekilde Câlibe'nin zulmüne maruz kalırlar. Dolayısıyla bu çatışma romanın kurgusunu oldukça etkileyecektir.

Süha ile Câlibe, genç yaşta birbirlerini sevmişlerdir. Ancak, Süha fakir bir gençtir. Bu sebeple Câlibe onunla evlenmek istemez. Onun gözü debdebededir. Bu sebeple Sâî Efendiyle evlenmiştir. Ancak evlendikten kısa bir müddet sonra zenginliğin kendisini tatmin etmediğini gören Câlibe, başka eğlenceler aramaya başlamıştır. Uzun zamandır düşündüğü eski sevgilisi Süha'yı elde etmeye karar verir ve kocasının evde olmadığı birgün Süha'nın yanına giderek, ona gayrimeşru ilişki teklifinde bulunur. Ancak Süha, ona evli bir kadın olduğunu ve evlendikten sonra ona kardeş gözüyle baktığını söyler. Fakat Câlibe, Süha ile beraber olma fikrinden vazgeçmez. Bu sebeple ahlâkî değer çatışması olur. Câlibe, buna öfkelenir ve bir zamanlar babasının Câlibe'yi Süha'ya

vermek istediğini hatırlatır: “Eğer hemşire(niz) olsa(m) evvelce pederi(m) beni size vermeğe kalkışır mıydı?”(81-82). Süha, böyle uygunsuz bir teklifi reddeder. Süha ile Câlibe arasında çatışma olur. Bu ise, eserin kurgusu belirler. Câlibe’nin ısrarı Süha’yı çileden çıkartır ve Câlibe’ye daha önce aklının nerede olduğunu sorar. Câlibe, önceleri aklının zenginlikte olduğunu; ancak geçmişi bırakıp zevklerine bakmaları gerektiğini söyler. Süha iyice hiddetlenerek: “Alçak kadın!”(82) der ve hiddetle ayağa kalkıp odayı terk eder. Bu sözü beklemeyen Câlibe’nin gözleri iyice açılır, dudakları ve elleri titrer, burnunun kanatları inip kalkar.

Nabi, Fevkiye’nin babası varlıklı olduğu için onunla evlenmek ister. Fazile, Nabi’nin amacını bildiği için Fevkiye’yi bu konuda uyarır. Ancak Fevkiye kendisini dinlemez. Nabi, Fevkiye’yi ikna eder ve bunu Fazile’ye keyifle anlatır. Fazile bu habere üzülür ve arkadaşı Fevkiye’ye acır. Nabi, sırrını bildiği için Fazile’yi susturmak ister. Bu amaçla ona hakaretler eder. Hatta Fazile hakkında; sözde, Fazile, Nabi ile evlenmek istemiş, ona meyli varmış da Nabi, Fevkiye’yi tercih ettiği için, Fazile buna çok üzülüyormuş, gibi bir iftira bile atar. Bu iftirayı duyan Fazile, namusuna dil uzatıldığı için Nabi ile çatışır ve bu, romanın kurgusuna tesir eder. Fazile, Nabi sözüne devam ederse ona haddini bildireceğini söyler: “Bir daha tecrübesine çıkışma. Haysiyetimi müdafaa için ne yapabilirsem onu yaparım.”(125) der. Nabi : “Adam sen de! Ben beğenilecek adam imişim. Senin beğenemediğin de şimdiye kadar sana iltifat etmediğim için imiş. Yoksa ben sıska Mukaddem’e mi benzerim?”(125) der. Nabi, küstahlığını bu dereceye getirince Fazile iskarpinini çıkarır ve Nabi’nin alnına vurur. Nabi’ni alnından kanlar akmaya başlar. Çatışma Nabi’nin yaralanmasıyla sonuçlanır.

Reftar, genç, işveli bir cariyedir. Câlibe’ye yaranmak için her şeyi yapar. Nabi’ye meyli vardır. Câlibe bunu bildiği için onu kasıtlı olarak Nabi’nin hizmetine verir. Bir müddet sonra Reftar Nabi’den hamile kalır. Câlibe, bunu başka yerde kullanacaktır, plân yapar, Reftar’ı da öğütler. Fazile’nin babası Sâî Efendi’ye, gece misafirleri olan Mukaddem Bey’in konyak içip sarhoş olduğunu ve Reftar’la ilişki kurduğunu söyler. Reftar da bu iftirayı Câlibe’nin tuzağı gereği onaylar. Câlibe’nin niyeti Fazile ile Mukaddem’in evlenmesini engellemektir. Sâî Efendi, duyduklarından hemen sonra nişanı bozar. Mukaddem’in annesi Münevver Hanım, atılan iftirayı duyar ve Câlibe’yle çatışır.

Namuslu bir insana, küçük çıkarlar uğruna iftira atılamayacağını söyler. Münevver Hanım: “Hanım bu âlemin bildiği şey! Hem de evimde sizin Reftar’ınızın ellerine su dökemeyeceği derecede güzel tasvir gibi cariyelerim var. Mukaddem onlardan birinin yüzüne bile bakmadığı halde bu gece misafirlikte şu maymuna mı tenezzül edecek? Bu ne rezalet!”(148) der. Câlibe: “Beyhude lâkırdıların ne lüzumu var hanım! Kızımız sizin oğlunuza kısmet değilmiş!” cevabını verir. Münevver Hanım: “Câlibe Hanım bunlar hep senin tekmen! Fakat senin de yanına kalmaz. Hem ben kolay korkutulur kadınlardan değilim. İşi meydana çıkarmak için uğraşacağım.” Câlibe: “Hiç durma!”(149) der. Münevver Hanım, Fazile ile Şefik’i öpüp ayrılır. Bu hadiseyi aydınlatmak için çalışmaya karar verir. Söz konusu çatışma, Câlibe’nin foyasını meydana çıkaracak ve eserin kurgusunda önemli bir işleve sahip olacaktır.

Câlibe ile Süha, Sâî Efendi’yi aldatır ve Fazile ile Mukaddem’in nişanını bozarlar. Münevver Hanım, oğlu Mukaddem’in günden güne kötülendiğini gördükçe duramaz olur ve Sâî Efendi’yle görüşmek ister. Fakat bir sonuç alamaz. Bu defa Mukaddem Bey, Sâî Efendi’nin çalıştığı yere giderek onunla konuşmak ister; ama olumlu bir netice alamaz. Münevver Hanım, Fevkiye’nin evine gider ve Fazile’yi oraya davet ettirir. Ardından Fazile’den Mukaddem’e kaçmasını ister. Fazile, Mukaddem’i ve Münevver Hanım’ı pek sevdiği halde babasına isyan edemeyeceğini söyler. Münevver Hanım aksi yönde ısrar edince aralarında çatışma olur. Münevver Hanım: “Babanın aklını başından gidermişler. Onu iğfal etmişler. Adamcağız meram anlayacak bir halde değil. Onu nasıl razı edelim a kızım?”(152) der. Fazile: “Razı oluncaya kadar bekleriz”. Münevver: “Fakat kızım o vakte kadar Mukaddem üzüntüden bitecek. Çocuk gece sabahlara kadar ağlıyor. Uyumuyor. Halayıkları sabahları beni çağırıp gözyaşlarından sıırılsıklan olan yastıklarını gösteriyorlar. Bunu gören validenin hâlini tasavvur et. Bak! Sen de ne hâle gelmişsin. Sükut ediyorsun, sabrediyorsun. Amma eridin eski Fazile’nin yarısı kaldın kendine acımıyorsan Mukaddem’e acı! Ona da acımıyorsan bütün süruru ondan ibaret olan validesine acı! Bana acı kızım!” (s152) der. Fazile ise, Münevver Hanım’ı çok sevdiğini belirttikten sonra babasının gönlü olmadan Münevver Hanım’ın isteklerini yerine getiremeyeceğini söyler. Münevver Hanım, Fazile’ye: “Benim tertibimi kat’iyyen red mi ediyorsun?” (153) deyince Fazile: “Valideciğim! Ben böyle bir fikirde bulunsam sen bana nasihat etmelisin; beni menetmelisin” (153) der. Fazile, babasına isyan

edemeyeceğini belirtir ve her ikisi de uzun uzun ağlarlar. Bu çatışma romanın kurgusunda ana hatlardan birini çizmiştir. Zira Fazile, bu çatışmayla Mukaddem'le kaçamayacağını belirtmiştir. Bu karar ise birçok vak'aaya zemin hazırlayacaktır. Mukaddem annesinin getirdiği haberden sonra iyice kederlenir.

Fazile; Süha ile üvey annesi Câlibe'yi gayrimeşru bir ilişki sırasında yakalar. Süha, Câlibe'nin de peşinde koşmaktadır. Fazile'den af diler ve onu sevdiğini söyler. Hatta ona evlenme teklifinde bile bulunmuştur. Fazile, evinde ekmeğini yediği efendinin namusunu kirleten erkekle evlenemeyeceğini belirtir. Böyle kişilerin insanlıkla ilişkileri olmadığını da ilâve eder. Aralarında çatışma olur. Süha merhamet ister, Fazile: “Merhamet acizlere, bokeslere, muhtac-ı merhamet olanlara göredir. Namus hırsızlarına, şerik-i cinayetlere, hainlere göre değil!... Onlara lanet!...”(166) der. Konuşmalar bu minval üzere devam ederken Süha: “Beni ıslah et dedim. İmdat etmiyorsun. Aşkımı biliyorsun, kabul etmiyorsun. Mademki ben bu kadar fena bir adam imişim o halde kendi vücudumu kendim ortadan kaldırmalıyım. Belki o zaman senin indinde kabahatim affolur. Senden ümidimi kestikten sonra yaşamak istemem! Kendimi öldürürüm”(s167) der. Fazile: “Geç kalmışsın beyefendi! Gel!... Öyle bir şeye cesaretin var ise onu başkasının ve kendinin namusunu berbat etmeden evvel yapmalı idin. Namus feda edilmemek için can feda edilir.”(167). Süha, Fazile'yle evlenme fikrinden vazgeçmez: “Bunu da bilmiş ol ki senin bu kadar sözlerinden sonra da yine ben emelimden geçmeyeceğim. Pederine müracaat edeceğim. Muvaffak oluncaya kadar çalışacağım” der.(168) Fazile: “Seni istemediğini senden nefret ettiğini yüzüne karşı söyleyen bir kızı tezevvüc etmek isteyecek misin?” Süha: “Ben seni seviyorum! Ben sana perestîş ediyorum ya! Benim için o kâfi.” Fazile: “Tamam sizin gibi vicdansız adama yakışan hâl de budur.” (168) der. Süha kendini bu hâle düşüren Câlibe'ye de kendine de lanetler okur. Fazile bundan sonra daha dikkatli harekete mecbur olur.

Fazile hakkında emeline ulaşamayan Süha, Câlibe ile yasak ilişkisini sürdürmektedir. Câlibe, Sâî Efendi'yi kızı Fazile aleyhine kışkırtmak için entrikalar çevirir. Birgün Süha'nın da yardımıyla Fazile'ye bir tuzak hazırlar. Süha, Mukaddem Bey'in yazısını taklitte Fazile'ye bir mektup yazmıştır. Mektupta, daha önce görüştükleri gibi, ne zaman kaçacakları ve nerede buluşacakları da yazılıdır. Oysa Fazile babasının izni

olmadığı için Mukaddem Bey’le hiç görüşmemektedir. Mektup güya Fazile Hanım’a ulaştırılmak üzere kapıdan verilmiştir. Câlibe, bu mektubun neticesinin Sâî Efendi’nin namusuna söz getireceğini düşünerek(!) mektubu hemen Sâî Efendi’ye getirmiştir. Sâî Efendi mektubu okur ve kızgınlığından ne yapacağını bilemez. Fazile’yi kolundan tutar, duvara çarpar. Fazile neye uğradığını bilemez. Mesele açıklanınca bunu Câlibe’nin uydurduğunu anlar. Babası aldatıldığı için ona acır; fakat Câlibe ile çatışır. Bu ise, romanın kurgusuna yeni bir yön verir. Fazile her türlü cefaya katlanır; ancak namusuna yapılan iftiralara kabul etmez. İffetli bir kıza iftira atılması yeni bir çatışma meydana getirir. Fazile, babasına mektubu nerden bulduğunu sorar: “Size kim verdi? Nereden elinize geçti?”(192). Câlibe söze karışır: “Böyle şey gizlenecek değil ya kızım. Kapıdan verdiler. Tesadüfen aşağıda bulunduğum için aldım. Fazile Hanım’ın kendi eline verilmesi için..... olunan tembihlerden şüphelendiğim için doğruca pederinize getirdim” der. Bu sözü duyan Fazile, Câlibe’ye tahkir dolu bir bakışla: “Alçak kadın?(192) cümlesini sarf eder. Sâî: “Sus! Şimdi seni tepelerim. Senin kabahatini örtmedi diye mi edepsizlik ediyorsun”(193) der. Fazile, çok hiddetlidir ve babasını hiç duymaz; yine Câlibe’ye bakarak: “Herkesin namusu şakaya gelir mi sanıyorsun hain, rezil karı!”(193) der. Bu söz üzerine Sâî, Fazile’yi saçının örgüsünden tutar ve vurmaya başlar. Fazile’nin bir kolu incinir. Süha ile Câlibe’nin istediği netice şimdilik elde edilmiş olur. Fazile’nin babası, kızına sormadan onu evlendirmeye karar verir.

Sâî Efendi, kızının fikrini almadan onu Remzi Bey’e verir. Fazile, babasının hukukunu çiğnememek için Sâî Efendi’ye karşı çıkmaz ve bu evliliğe boyun eğer. Remzi Bey, Fazile’yi sevmez ve başka kadınlarla beraber olur. Hatta Fazile’ye başka kadınlarla gönül eğlendirdiğini itiraf ederek bunu, Fazile’yi sevmediği için yaptığını da belirtir. Fazile kocasının bu hâline çok üzülür. Karısının fazla üzüldüğünü gören Remzi, bir daha karısını aldatmayacağına, başka kadınlarla gönül eğlendirmeyeceğine dair söz verir. Ancak kısa bir müddet sonra bu sözünü bozar. Fazile, kocasının evine, karısına sadık kalması gerektiğini belirterek tersi durumun ahlâken kabul edilebilir bir davranış olmadığını söyler. Aralarında ahlâkî değer çatışması çıkar. Remzi, yine birgün arkadaşlarını bahane ederek eğlenmeye gitmek ister; Fazile, buna karşı çıkar. Remzi: “Canım! Her zaman evde kapanıp oturacak değilim ya! İşte M..... Bey’in konağına gidiyorum.”(240) der. Fazile: “Oraya gittiğin bence malûm olsa razı olurum. Fakat

şimdiye kadar gittiğin yerleri öğrendim.”(241). Remzi: “İnandırmak için seni de beraber götüreceğim değilim ya!” Fazile: “Sen bir daha yapmayacağına söz vermedin mi?” Remzi: “Hiç ahabla da görüşmeyeceğim demedim ya!” Fazile: “Canım! Bunlar nasıl ahab! Hep sen onlara gidersen de hiç onlar sana gelmez mi?..” Remzi: “Of!... Artık çok oluyor. Ben kadın sözüyle hareket etmem ve hükmü altına da giremem!”(241) der ve bastonunu alıp evden çıkar. Böylece bahsi geçen değer çatışması olumsuz bir netice verir ve bu haliyle romanın kurgusunu etkisi altına alır. Bu çatışmadan sonra Remzi, serbestçe gönül eğlendirmeye başlar. Eşler arasındaki bağ tamamen kopmuş olur. Bu ise, yeni vak’alar hazırlar.

Remzi Bey, kısa zamanda Fazile’den bıkmış, umumhanelerde düşük kadınlarla eğlenmeye başlayarak evini ve karısını unutmuştur. Ancak bir müddet sonra bu hayattan da usanır ve kendi evinde eğlenceler düzenlemeye başlar. Cariye ve odalıklarla gönül eğlendirmek ister. Fatma Aliye Hanım, hem Remzi’yle hem onun gittiği umumhaneyle hem de beraber olduğu düşük kadınlarla çatışır: “...Zerre kadar hüsn-i tabiatı olanlar için o avâlim-i rezile ve mülevveseyi daha ilk görüşte iğrenmek zaruriyâttan olacağını insan hususât-ı saireye kıyasın dahi pek kolay kestirebilir. Bir bardaktan kırk kişinin su içmesi, bir sahana kırk kişinin el uzatması erbab-ı tabiatı iğrendirmeyecek ahvalden midir? Başkalarının giydikleri mülevves libası, insan olanın iktisâsı kabil olabilir mi?(246). Yazar, böyle düşünmekle beraber, Remzi bu “mülevves” eğlence hayatına epey zaman devam etmiştir. Bu çatışma, Fazile’nin güzelliğini ve yüksek seciyesini görmeyip gözü dışarda olan Remzi’nin şahsiyetini ifade etmiştir. Ayrıca böyle bir adamın yaptıklarına uzun müddet dayanan Fazile’nin daha fazla sabredemeyerek evini terk etmesinin kaçınılmaz olduğu hissettirilmiştir. Dolayısıyla çatışma, Remzi’nin kötü ahlâkını ortaya koyarken, romanın kurgusunda, Fazile’nin evini terk etmesine zemin hazırlamıştır denilebilir.

Fatma Aliye, **Muhâdarât**’ta olduğu gibi **Re’fet** (1314)’te de ahlâk güzelliği ve eğitimin gerekliliği üzerinde durmuştur. Re’fet’in annesi Binnaz, hizmetçilik yaparak kızı Re’fet’i okutmaya çalışır. Re’fet, okulda artık son senesine gelmiştir. Binnaz ise, hastadır ve artık çalışacak hâli kalmamıştır. İyileşmesi için bakıma ihtiyacı vardır. Binnaz bu sebeple akrabalarına gider ve Re’fet mezun oluncaya kadar onlardan yardım

ister. Bu akrabaları Re'fet'le amca çocuğu olan Mucib Efendi'dir. Mucib, Binnaz'a yardım etmek istemez. Onu başından defetmek için Re'fet'in gayrimeşru olduğunu ihsas ettirip, babasının kim olduğundan şüphe ettiğini söyler. Binnaz ve Re'fet bu söze çok kırılırlar. Hem Binnaz, hem de Re'fet, Mucib'e nefret dolu sözler söylerler, bu iftirayı kabul etmezler. Namuslu bir kadına iftira atılması çatışma doğurur. Mucib: "Ne bileyim ben emmizâdesi olduğumu?"(101) Binnaz: "Aman efendim o nasıl lâkırdı?". Mucib: "Nasıl lâkırdı olacak! Basbayağı lâkırdı! Amcamın kızı olsaydı amcamın oğulları da ona bakmaları lâzım gelirdi. Amcamın mirasını onun da alması iktiza ederdi." Binnaz: "Beyefendi; memlekette iken siz amcanızın kucağında bu çocuğu görmediniz mi idi. İstanbul'dan gönderdiğiniz kırmızı telli pabuçlar buna değil miydi? Babası mektup okurken sizin Re'fet'in gözlerinden öptüğünüzü tebliğ eylediğini ben biliyorum da siz yazdığınızı bilmiyor musunuz?" der. Re'fet bu konuşmaları dinlerken yüzleri kıpkırmızı olur. Annesine dönerek: "Sus nine! Bu efendi söz söylenmeğe dahi lâyük değilmiş! Senin deminden beri ağzını yorduğuna acıyorum! (Emmizâdesine dönerek) Efendi! Siz beni birkaç para vermemek için inkâr ediyorsunuz. Ben de sizi reddediyorum. Hem de şimdi önüme avuç dolusu altın koysanız hepsini kafanıza atacağım da dahi şüpheniz olmasın. Sizin gibi bir adamın akrabalığı bana şan vermez bilâkis şeyn getirir."(s101) der. Re'fet, Mucib'e düşman olur. Buraya aldığımız ahlâkî değer çatışması romanın kurgusunu belirleyen bir hususiyete sahiptir. Bu çatışma sonunda yardım alınamaz ve bahsi geçen aile sefalet içinde yaşamağa devam ederler. Re'fet yokluklar içerisinde okur. Annesi ise başkalarına hizmet edip para kazanmaya çalışırken önce sağlığından, sonra da hayatından olur.

Re'fet, Darü'l Muallimat'ta son sınıftadır ve artık bitirme imtihanları gelmiştir. Son imtihanlar için Re'fet'in kumaş alacak parası yoktur. Sınıf arkadaşı Hürmüz, kendisinde kumaş bulunduğunu, onu bir şartla Re'fet'e verebileceğini söyler. Şartı, o kumaştan dikilen elbise imtihandan sonra tekrar Hürmüz'e verilecektir. Re'fet hocasının ve ustanın huzurunda bunu memnuniyetle kabul eder. Elbiseyi dikip bitirir. İmtihana birkaç gün vardır. Ancak, Hürmüz zamanından önce elbiseyi ister ve birine hediye edeceğini söyler. Hürmüz: "Malım varken başka şeye para mı vereceğim!"(110). Bu elbiseyi Hürmüz'e verdiği takdirde Re'fet, okuldan mezun olamayacaktır. Re'fet: "Aklını başına topla Hürmüz!". Hürmüz'le kavgayı göze alır ve tartışmaya başlarlar.

Hürmüz: “Sanki ne yapabilirsin malım değil mi ne zaman istersem o zaman alırım”(110). Re’fet, Hürmüz’ün sözünde durmasını ister. Bu sebeple aralarında romanın kurgusuna tesir edecek bir çatışma olur. Re’fet: “Mukavelemiz imtihana konulup ben numara aldıktan sonra almak değil mi idi!”. Hürmüz: “Ben şunu bunu bilmem alacağım diyorum. Senden korkacak değilim ya!”(s111). Re’fet: “Elini sürme Hürmüz! Elini sürme! Hem de almağa kalkışırsan sen benden kork!”(111) der ve elbiseyi vermez. Çatışma iki arkadaş arasındaki dostluğu yok eder ve aynı konuda Hürmüz’le bir öğretmenin çatışmasına da sebep olur.

Hürmüz imtihandan önce elbiseyi almak ister, Re’fet’le aralarında tartışma olur. Olaya şahit olan bir öğretmen, duruma müdahale ederek Hürmüz’ün haksız olduğunu belirtir. İnsanların verdiği sözden dönmesinin ahlâkî olmadığını da tekdirle karışık ilâve eder. Aynı olayla ilgili ikinci bir çatışma olur. Öğretmeninden azar işiten Hürmüz, sesini çıkaramaz. Öğretmen: “Re’fet eğer pek ziyade haklı olmaya idin böyle gürültü ettiğinden dolayı ceza terettüb ederdi. (Hürmüz’e hitaben) Biz seninle mukavele etmiştik. Şimdi o mukavele haricinde harekette bulunmak nasıl olabilecek? Yalnız masraf parasıyla güzel güzel işlenmiş bir şeye nail olduğuna teşekkür etmiyorsun da bir de gürültü çıkarırsın ha! Hele elini sür de göreyim seni!... Hükümün paraya geçer. İstersen şimdi masrafının parasını sayayım!”(111) der. Hürmüz, öğretmenine içinden kızarsa da korkusundan karşılık veremez. Re’fet, bu çatışma vesilesiyle elbiseyi vermez ve imtihana girerek okulundan mezun olur. Dolayısıyla bahsedilen çatışma, eserin kurgusunda sonuç bölümünü oluşturmuş olur.

Enin (Fatma Aliye, 1328), aynı konakta yaşayan üvey kardeşlerin birbiriyle çatışan aşk maceralarını konu edinmiştir. Eserde eğitim ve güzel ahlâk konuları özellikle vurgulanmıştır. Romandaki şahıslardan Mesile Hanım, Piraye adını verdiği bir cariye almış ve onu kızı gibi büyütüştür. Piraye evlenecek yaşa geldiğinde onu, oğlu Rif’at ile evlendirmek ister. Yeğeni Rif’at’ın evlilik hususunda ne düşündüğünü bilen Sebahat, bu konuda Rif’at’ın fikrinin alınması gerektiğini söyler. Ayrıca onların küçüklükten beri kardeş gibi büyüdüğünü söyler. Üvey ablasını hiç çekemeyen Nebahat, söze karışır. Nebahat: “Lâkin sırası gelince işte kardeş olmadığı anlaşılıyor. Siz de Suat ile kardeş gibi büyümediniz mi? Şimdi izdivacınız mukarrer! Sizin izdivacta başka kuvvet de var

zaten para parayı çeker derler. Suat Ağabey ile Sebahat Abla'nın paraları da birbirini çekiyor!..”(34) der. Sebahat ile Nebahat'in anneleri ayrıdır. Sebahat'in ölen annesi büyük bir servet bırakmıştır. Bu sebeple Nebahat, ablasını hiç çekemez. Ona göre Sebahat, Suat ile parası için evlenmiştir. Nebahat'ın öz annesi Sabite Hanım, kızının böyle bir iftira atmasına dayanamaz ve ona kızar: “Lâkırdını bilerek söylemek senin için ne zaman kabil olacak? Paranın hüküm süremeyeceği izdivaç asıl bu izdivaçtır. Zira ne Suat Bey'in paraya ihtiyacı var, ne de Sebahat Hanım'ın!” der. Bu arada Sebahat'ın İngilizce Muallimesi Miss Mod da atılan iftiraya sabredemeyip konuşmaya başlar: “Sabite Hanım! Bu kıza ablasını bir düziye böyle rahatsız etmemesi, sitekler atmaması için çok söyledim. Çok uğraştım. Muvaffak olamadım. Bakalım siz onu bu hâllerden geçirebilecek misiniz? Ben ona büyüklerine hürmet ve muhabbeti öğretemedim!”(34) der. Nebahat, bu sözleri kulak ardı ederek müstehziyane bir tavırla, Mis Mod'a: “Sevgili muallimem!Tabii siz de para olan tarafa..... (mim, nun, se) edersiniz. Çünkü maaşınız ablamın kesesinden çıkıyor.”(35). Bu söz Mod'a dokunur ve onu pek kızdırır: “Nebahat! Eğer ben senin tedrisine mahsus muallimen olsa idim bu ücretin iki misli verilse burada durmazdım! (35) der. Muhaverenin bu surete döküldüğünü gören Sebahat, Mod'u alıp dışarı çıkarır. Nebahat, yukarıda verdiğimiz sözleriyle eserin kurgusunu şekillendiren iki çatışmanın ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Sabite Hanım, Nebahat'in terbiye edilebileceğine ihtimal vermez. Kısmetinin çıkmasını ve ondan kurtulmayı ister.

Nebahat, Suat ile evlenip zengin olmayı düşünmektedir. Ancak, Suat, Nebahat'ın üvey ablası Sebahat ile nişanlanmıştır. Nebahat, bu defa da Suat'ın küçüğü Nihat'ı baştan çıkarmaya çalışır. Ancak bunu beceremez. Tekrar Suat'a döner ve onu iğfale çalışır. İntihar edeceğini, onu sevdiğini söyler. Bu sözlerden hoşlanan Suat, onunla buluşmayı kabul eder. Gece yarısı buluşurlar. Bunu Sebahat'in cariyesi İtimad görür ve Suat'ın kardeşi Nihat Bey'e de gösterir. Ertesi gün, Nihat, konu hakkında İtimad'ın fikrini almak ister. İtimad, Sebahat ile nişanlı olduğu halde başka bir kızla buluşan Suat'a hakaretler eder. Nihat, Suat'ın yaptığı uygunsuz davranışı görmezlikten gelerek, ağabeyine kötü sözler söylenmesini istemez ve saygısızlığından dolayı İtimad'la çatışır. Bu ise, eserin kurgusunda yeni vak'alara zemin hazırlar.İtimad: “Bana efkârımı doğruca söylemeği emretmiş olduğunuz için söylüyorum. Bu cihetle vaki olan kusurlarımı af

buyurunuz! Suat Bey sizin biraderiniz olduğu için belki ona söz söylendiğini istemezsiniz. Lâkin Sebahat Hanım da benim hanımım, velinimetimdir. Doğrusunu söyleyeyim mi? Hiçbir vecihle kusuru olmadıktan başka her cihetle mükemmel olan öyle bir hanıma dün akşam gördüğüm hâl üzerine biraderinizi lâıyk bir zevc bulamıyorum. Demek ki o hanımı anlamaktan, takdir etmekten acizdir. Yahut ki mizacı süfliyet ve zillete maildir.”(243). Nihat, bir cariyenin ağabeyine böyle hakaretler etmesine dayanamaz ve sert bir sesle: “İtimad!...”(244) diye bağıırır. İtimad da karşılık olarak: “Nihat Bey!”(244) diye haykırır. İtimad’ın yüzü kıpkırmızı olmuş ve gözleri ateş saçmaktadır. İtimad her şeyi göze almış bir tavırla sözüne devam eder ve Nihat’a: “Hanımım size ne yaptı? Size şimdiye kadar ne fenalık etti ki onun hakkındaki haksızlıkların müdafaasına dahi hiddet ediyorsunuz!Siz Suat Bey’in bu hareketine nasıl bir mazeret bulabilirsiniz? Ve onun bu e’ali en fena bir şey olduğunu tasdikten başka nasıl bir tevil bulabilirsiniz? Hanım, biraderinize taaşşuk edip kendisi Talip olmadı. Onu biraderiniz kendisi isteyerek, rica ederek Talip oldu. Beğenmediyse bir takım ahlâksız, vicdansız karılara temayülden kendini alamayacaksa, onları hanıma tercih edecekse, ne için Talip oldu? Onun istikbalini mahveylemek, hayatını zehirlemek, insaniyete tevafuk eder bir hâl midir?... (244-245) der Nihat, söylediklerinden pişman olur. Ardından Sebahat’i kurtarmak için canını dahi feda edebileceğini söyler ve İtimad biraz rahatlar. Sonra ne yapabileceklerini düşünürler.

Sebahat’ın üvey kardeşi Nebahat, Suat’ı sevdiğini onunla buluşmazsa intihar edeceğini söylemiştir. Bu sözler Suat’ın hoşuna gitmiş, yakında Sebahat’la evlenecek olmasına rağmen Nebahat’la buluşmuştur. Sebahat bunu öğrenir ve bir gün sonra, yine aynı saatlerde buluşan Nebahat ile Suat’ı gözetler. Ertesi gün de tüm ev halkını toplayarak hazır olanlara Suat’ın yaptıklarını anlatır. Suat, bunları önce reddeder. Suat: “Öyle ise söyleyiniz! Benim sizden vazgeçmek ihtimalim olmadığını anlamak istemiyorsunuz!”(283) der. Sebahat, Suat’ın söylediği yalanlara şaşırılmıştır. Bunu açıkça dile getirir. Suat, yine kendini savunur: “Mantıkı keyfinize uyduruyorsunuz!” der (284). Sebahat: “Hayır! Hakikate tatbik ediyorum.”der. Suat bu defa da : “Bila ihtiyar hata vaki olmuş ise hiçbir fena fikir ve niyyetle olmadığını teminle beraber af dilerim!” Sebahat bu özür dilemeyi de kabul etmez ve: “Zevcelerine hıyanet eden zevclerin bu taleb-i af sözünü bir silah-ı necat ve iskat olmak üzere pek çok defalar kullandıkları

halde yine hıyanetlerini tekrar eylemekte ve taleb-i affı tazelemekte olduklarını işitmiş idim! Demek siz de daha tehhül etmeden evlilik hayatı hakkında malûmat edinmişsiniz! Ve öyle kimselerden ders almışsınız. Siz bana teklif-i izdivacda bulunduğunuz zaman ben size efkar ve mizacımı anlatmış ve benden o hususta af beklememeliğinizi bildirmiş idim!.. Siz de bana sadakat vaat eylemiş idiniz! Daha şimdiden vaadinizde hulf etmeniz bu taleb-i af kelimelerinin tazeden tazeye tekerrür edeceğini bildirmez mi? (284) der. Suat özürlerinde devam ederse de Sebahat, nikâhı yakın olan bir gencin nişanlısını aldatarak başka bir kızla buluşmasını ahlâken doğru bulmaz ve ondan ayrılmak istediğini söyler. Suat da Nebahat'la evlenir.

Rif'at, komşularının kızı Fehhame'ye âşık olmuştur. Ancak Fehhame, başka birine verilmiş ve düğünleri olmuştur. Rif'at kederinden hastalanır ve uzun müddet kendine gelemez. Onu Piraye ile evlendirmek isterler; ancak Rif'at onu istememektedir. Rif'at'e âşık olan Piraye kederinden verem olmuş ve ölmüştür. Rif'at'in annesi ve babası çocuklarının evlenmesini çok isterler ve ona baskı yaparlar. Ancak Rif'at, Fehhame'yi unutamadığını söyler. Annesi Mesile Hanım, Fehhame'nin ahlâksızca cilve yapıp oğlunu baştan çıkardığını söyler. Bu iftira kendi kız kardeşi Sebahat ile çatışmalarına sebep olur. Rif'at'in babası Bahir Efendi, Sebahat'a: "Haydi diyelim ki sen küçükten beri beraber büyüdün de sevmiş olasın! Ya Rif'at'in hâli bütün bütün şayan-ı taaccüb! Öyle uzaktan görmekle bu kadar şiddetli sevda? Ne bileyim anlayamıyorum!.." (350) der. Rif'at'in annesi Mesile: "Efendi ne bilirsin? Fındıkçılık edip, edip de bunu böyle mecnun gibi bir hâle koyduktan sonra sevdiği adama varmadığı neden malûm?.." Bahir: "Orası da var ya!.." der. Rif'atin benzi uçar, elleri, dudakları titremeye başlar; Sebahat da öfkelenmiştir. Ablasına: "Susunuz! Günahına girmeyiniz! Fehhame bir iffet-i mücessemedir!.." (351) der. Mesile de Sebahat'a kızarak: "Haydi bakalım daha medh ü sena edip de işi daha alevlendir!.." Sebahat: "Mesele medh ü sena değil! Afif bir kadının namus ve haysiyetidir!.. Fehhame'nin ne olduğunu Rif'at de bilir." der. (351) Çatışma sonunda, Mesile ile Bahir, Fehhame'ye çamur atmayı bırakırlar; ancak Rif'at'i evlendirmekten de vazgeçmemişlerdir.

Fatma Aliye'nin **Muhâdarât** (1309), **Re'fet** (1314) ve **Enin** (1328) isimli romanlarında 16 ahlâkî değer çatışmasına rastlanmıştır. Bu eserlerdeki çatışmalar, eğitimle

ilgilenmesi gereken mürebbiyenin çocukları suçsuz yere dövmesi, evli bir kadının yasak ilişkiye girmek istemesi (**Muhâdarât**); namuslu bir genç kız hakkında iftirada bulunmak (**Muhâdarât, Enin**); namuslu bir delikanlı hakkında zina yaptığı gerekçesiyle iftira atmak, genç bir kızdan kaçmasını istemek, kendisini istemeyen bir kızı evliliğe zorlamak, evli bir erkekten ailesine sadık kalmasını istemek, umumhaneleri “mülevves” görmek (**Muhâdarât**); namuslu bir kadının namusu hakkında iftirada bulunmak, yapılan anlaşmaya sadık kalmamak (**Re’fet**); genç bir kızın zengin bir erkekle parası için evlendiği ithamında bulunmak ve nişanlı bir erkeğin başka bir kızla yasak ilişkiye girmesine karşı çıkmak (**Enin**), konuları etrafında oluşmuştur.

Kendi devrinde çok fazla okunduğu belirtilen Mehmet Vecihi, **Mehcure** (1311) isimli romanıyla ün kazanmıştır. Şairâne tasvirlerle, tamlamalarla dolu olan eserde esere ismini veren Mehçure, iyi terbiye görmüş güzel bir kızdır. Babasının eş seçiminde çok titiz davranması onun yirmi yaşına kadar bekâr kalmasına sebep olmuştur. Komşuları Fitnat ve Aliye Hanımlar, Mehçure’yi yeğenleri Mükerrerem’le evlendirmek isterler. Akif Efendi, Mükerrerem’in her şeyden çabuk usanan bir genç olduğunu bildiği için önceleri bu evliliğe razı olmaz. Mükerrerem, Mehçure’yle görüşmek ve beraber olmak ister. Bunun için de teyzelerini Mehçure’ye gönderip onu razı etmelerini ister. Mehçure, bu isteğe sert bir karşılık verir. Genç bir kızın gayrimeşru bir ilişkiye davet edilmesi ahlâkî bir çatışma doğurur. Fitnat ve Aliye Hanım’a babası razı olmadan hiçbir harekete kalkışmayacağını, bunun bir tecavüz olduğunu söyler. Mehçure: “Bu bahsi kesiniz... Ziyadesine lüzum yok. Şimdiye kadar olan ülfetimizden böyle bir netice beklemezdim.” (62-63) der. Fitnat: “Allah, Allah sana fena bir şey mi teklif olundu?” (63) Mehçure: “Bilmediğim bir erkeğin muhabbetinden fena ne olur? Bende bunu kabul edecek istidat gördünüz mü idi?” (63) der. Mehçure böyle uygun olmayan bir ilişkiye girmek istemez. Yasak bir ilişkiye asla razı olmaz ve misafirlerden bir daha böyle aşk, gönül meselelerinin yanında konuşulmasını ister.

Fitnat ve Aliye Hanımlar bir hayli uğraştıktan sonra Akif Efendi’yi söz konusu evliliğe razı ederler ve Mükerrerem’le Mehçure evlenirler. Evliliklerinin yedinci yılında iki çocukları vardır. Ancak Mükerrerem, Mehçure’den usanmıştır. Mehçure, çok güzel çok fedakâr bir kadın olduğu halde kocasının gözü dışarıdadır. Tenezzüh yerlerine gider,

düşük kadınlarla beraber olur. Kendisi gibi düşünen arkadaşlarıyla kadın peşinde koşar. Bir gün Rana isminde dul bir kadınla tanışır. Mükerrerem, Rana'dan gülyüz görür ve onunla gizli bir yerde beraber olmak ister. Ancak Rana buna kızar ve düşük bir kadın olmadığını söyler. Rana nikâhsız bir beraberliğe karşı görünür ve aralarında çatışma olur. Bu ise, romanın kurgusunda büyük bir etkiye sahip olur. Mükerrerem: “İki gözüm, kıyamete kadar böyle mesirede mi görüşeceğiz? Bir mahall-i mahsus emretmez misiniz?” (198) der. Rana: “Arzunuz o kadar kolay mı zannedersiniz?... Benim kimseyle o yolda görüştüğümü işittiniz mi?...”(198) Rana daha sonra eğer onu seviyorsa nikâhla ona kavuşabileceğini söyler. Mükerrerem, karısı Mehçure'nin üzerine evlenmeyi düşünür.

Kocasından aldatıldığını öğrenen Mehçure, rahatsızlanır ve hastaneye kaldırılır. Bunu fırsat bilen Mükerrerem, Rana ile evlenir. Mehçure vefat eder. Rana, Mehçure'nin çocukları Hikmet ile Enise'yi sürekli döver. Onlara daima kötü muamelede bulunur. Enise bir gün babasına sürekli dayak yediğini söyleyince Mükerrerem, Rana'yı uyarır. Çocukları dövmemesini söyler. Öksüz çocuklara kötü muamelede bulunmanın doğru olmadığını söyler. Ancak karısı, Mükerrerem'i hiç dinlemez ve aralarında çatışma meydana gelir. Bu ise romanın kurgusunda önemli bir rol üstlenir. Rana: “Vay efendim. O kadar kıymetliyseler kendiniz büyüte idiniz. Allah belalarını versin. Hayırlı meta' olsalar anaları geberip de öksüz kalmazlardı. Hayır hayır ben yarın giderim. Allah belanızı versin. Birbirinizle haşrolun.”(425-426) der. Rana evi terk etme tehdidinde bulununca Mükerrerem sözünü geri alır ve ona yalvarır. Ancak o günden sonra Rana, çocukları daha çok dövmeye başlar ve Hikmet dayanamayarak evden kaçar.

Rana, Mükerrerem'le evlendikten sonra kocasına karşı kayıtsız davranmaya başlar. Evlenmelerinin üzerinden daha üç dört ay geçmeden Mükerrerem'den usanmıştır. Mükerrerem'den izin alma ihtiyacı hissetmeden tenezzüh yerlerine gezmeye gider. Hatta Rıfki adında bir kâtipte mektuplaşıp buluşmaya bile başlamıştır. Mükerrerem bunları öğrenince mahallelinin dedikodu yaptığını bahane ederek karısının tenezzüh yerlerine gitmesini yasaklar. Evli bir kadının kocasından izinsiz serbestçe gezemeyeceği, başka erkeklerle görüşemeyeceğini belirtir. Bu sebeple karısıyla çatışır. Bu çatışma, eserin kurgusunda son bölümün teşekkülünü sağlar. Rana: “Öyle amma bir şey söylemesinler

diye patlamalı mı?”(460) der ve ardından, “Ben orada eğleniyorum”(461) sözünü sarf eder. Mükerrerem: “Artık uzatmayalım. Fazlası hakikaten baş ağrıtır. Ömrümde sana böyle bir tembihte bulunmadım. Fakat şimdi mecburum. Fî mâ-b’ad seyre gitmemek lâzımdır. Gideceğin yerler bir iki komşu ile pederinin hanesinden ibarettir. Yoksa hem sen berbat olursun, hem de ben.”(461) diyerek karısını tehdit eder. Ancak Rana, Mükerrerem’i dinlemez ve yine tenezzühe giderek Rıfkı ile gizlice buluşur. Mükerrerem’i canından usandırır ve yalancı şahitler bularak Mükerrerem’in kendisini boşadığını kadı huzurunda ispatlar. Mükerrerem, hiç hak etmediği halde Mehçure’ye yaptıklarını da düşünerek intihar eder.

Mihridil (1311), Mehmet Vecihi’nin önemli eserlerinden biridir. Romana ismini veren Mihridil, kimsesiz bir kızdır. Ali Efendi tarafından besleme olarak büyütülmüş, iyi terbiye edilmiştir. Evlenecek yaşa geldiği zaman da zengin bir gence, Adnî Bey’e eş olarak verilmiştir. Adnî’nin annesi, Mihridil’i fakir olduğundan ötürü hiç sevmez ve oğluna ikinci bir kız arar. Bir buçuk yıl sonra Mihridil’in Bedia ismini verdiği bir kızı olur. Adnî’nin annesi uzun arayışlar sonunda Seher isiminde bir kız bulur ve oğluna alır. Mihridil, kocasının ikinci bir kızla evlenmesine tahammül edemeyerek sürekli ağlar. Üstelik bir de kızı vardır: Bedia. Aynı yalıda kocasının başka bir kadınla beraber olmasına dayanamaz ve evden ayrılmayı düşünür. Ancak gidecek bir yeri yoktur. Kayın validesi ile Seher, Mihridil’in evden uzaklaşmasını isterler. Adnî ise, buna razı olmaz. Ancak Seher, “Ya o, ya ben!” diyerek Mihridil’in gitmesi için ısrar eder. Adnî, annesi ve yeni eşinin yatışmasına yetecek bir süre için Mihridil’i evden uzaklaştırmayı uygun görür. Bu sebeple Mihridil’e iki odalı küçük bir yer tutar. Mihridil bu şekilde çocuğundan ayrılır. Arada bir gelip kızını görmesi için müsaade edilir. Ancak kısa bir zaman sonra Adnî’nin annesi ve yeni karısı, eve gelip gitmesine de izin vermezler. Bedia’nın annesini görmesini ve onu tanınmasını istemezler. Adnî bu kadar adaletsizliğe ve gaddarlığa karşı çıkar. Bir anneyi çocuğundan zorla ayırmanın doğru olmadığını söyleyerek annesi ve karısıyla çatışır. Adnî: “Canım çocuğu var. Hiç getirmemek, hiç göstermemek pek gadr olur. Ayda bir kere olsun gelsin görsün.”(59) der. Adnî bu kadarcık bir merhametin gösterilmesini ister. Yeni karısı Seher ise: “Evet acırsınız. Gelip gitmesi sizin de işinize yarar. O kadar kıymetli ise beni getirmeye idiniz efendim ben çekemem. Benim verem olmağa vaktim yok. Gelmeyecek vesselâm.” (59) der.

Adnî'nin annesi söze karışır ve: "Mihridil'in gelmemesi çocuk için daha iyi olur. Şimdi küçüktür. Büsbütün unuttur da Seher Hanım'ı anne bilir." der. Adnî, bu düşüncelere katılmaz ve evdekilere karşı çıkar. Bu vesileyle ortaya çıkan ahlâkî değer çatışması, eserin kurgusunda belirleyici bir ağırlığa sahip olur. Adnî, eski karısı Mihridil'e daha fazla muhabbet ve şefkat duymağa başlayarak kendisi ölünceye kadar Mihridil'i gözetir.

Çoban Kızı (Mehmet Vecihi, 1314) Kâğıthane'de bir mandırada yaşayan Zeynep'le, yine o civarda çobanlık yapan Veli'nin masumâne aşklarını işlemiştir. Bir ağanın çobanlığını yapan Veli, Ahmet'in yeğeni Zeynep'i sevmektedir. Zeynep de onu sevmiştir. Veli, ağasına söyleyerek Zeynep'i ister. Ancak Ahmet, Zeynep'i mandıracının oğluna verip karşılığında bir "sürü" almayı düşünür. O yüzden Ağa'ya Zeynep'in Veli'yi istemediğini söyler. Veli çoban olduğu için ona vermek istemez. Ağa meseleyi tahkik eder ve Ahmet'in yalan söylediğini anlar. Adam gönderip Ahmet'i çağırır; ancak Ahmet korkusundan gidemez. Bunun üzerine Ağa, onun yanına gider ve başkasının adına konuşup yalan söylemenin doğru olmadığını, bunun affedilir kusurlardan sayılamayacağını söyler. Ahmet'le Ağa arasında romanın kurgusunu oluşturan bir çatışma olur. Ahmet: "Ben ne yapayım?... Ağacığım?... Ben ne diyebilirim?... Kendi istemiyor. Kendi varmıyor."(151) Ağa: "Hâlâ mı aldatmağa çalışıyorsun bre?... Kim istemiyor?... Sen herkesi kendin gibi budala mı sanıyorsun?..."(s151) der. Ahmet'e epeyce hakaretler eder. Ahmet sesini çıkaramaz. Suçunu anlamıştır. Ağa, Ahmet'i tehdit eder: "Evet susarsın. Söyleyecek söz yok ki ne halt edeceksin?... İşte bu kadar. Canın isterse yine inat et. Edersen o zaman belanı bulursun."(152). Bu sözlerden sonra Ahmet'in yanından ayrılır. Bu çatışma sonunda Ahmet, Zeynep'i döver.

Ahmet, Zeynep'i dövdükten sonra Veli'nin ağası, Zeynep'in dayak yediğini öğrenir ve sinirinden küplere biner. Kızın suçsuz yere dövülmesi ağayı çileden çıkartmıştır. Ahmet'e adam gönderip onu tehdit eder. Bir genç kızın istemediği biriyle zorla evlendirilmesinin doğru olmadığını söyler. Ağa: "Şimdiye kadar burada hiçbir istediğimi geri bırakmadım. Çünkü kendi gibi fenalık istemedim. O istediği kadar inat etsin. Bakalım o mu dediğini yapar, yoksa ben mi yaparım?... Amma yine türlü türlü hile düşünecek imiş. Benim hile ile, kahpelik ile işim yok. Dosdoğru bir adamım.

İsteddiği kadar düşünsün. O kızı da ben veliye almazsam bana hayf olsun. Bakalım... Gitsin de yine dövsün yine işiteyim. O vakit başına geleceğini kendi düşünsün.”(s181) der. Ağa, Ahmet’in kendi menfaati için yeğenini kurban etmek isteğini bir türlü içine sindiremez ve onun bu anlayışıyla çatışır. Ahmet bunları duyunca, Ağanın adamına şunları söyler: “Ağa bana ne yapacak imiş?... Zorla elin kızı alınır mı imiş?... Bunu da hiç işitmedim. İşte ben vermeyeceğim. Ben öyle gürültülere pabuç bırakan takımından değilim. O ne yaparsa karşılığını görür.”(s182). Ahmet, Zeynep’in gönlü olmadan onu zengin birine vermek istediği halde Ağa’nın adamına yukarıdaki sözleri söylemiştir. Bu sözler, Ağa’yı iyice öfkelenendirir ve Zeynep’i zorla da olsa almaya karar verir. Bu haliyle çatışma, romanın kurgusuna son şekli vermiş olur.

Mehmet Vecihi, **Hikmet** (1314)’i **Mehcure**’nin zeyli olarak kaleme almıştır. Mehcure’nin kocası Mükerrerem, Rana gibi bir kadınla evlenerek hem çocuklarının hem de karısının hayatını mahvetmiştir. Nikâhlandıktan hemen sonra Mükerrerem’i aldatmaya başlayan Rana, başka biriyle evlenmek üzere Mükerrerem’i terk eder. Mükerrerem, böyle bir kadın için Mehcure’ye yaptıklarını düşünür ve vicdan azabından intihar eder. Çocukları Hikmet ve Enise’yi, Bahaî Efendi isminde iyi kalpli, çok zengin bir tüccar himayesine alır. Bahaî Efendi’nin karısı Naime, kötü huylu bir kadındır. Hikmet ve Enise’ye daima eziyet eder, onları döver. Birgün Enise hastalanarak yatağa düşer. Naime, küçük kıza inanmaz ve kötü sözler söyler. Azarlamalara, dayaklara sabreden Hikmet, hasta kardeşinin yalancılıkla itham edilmesine ve ona kötü sözler söylenmesine katlanamaz. Hikmet, hiçbir sebep yokken kimsesiz çocukları dövmenin, onlara eziyet etmenin doğru olmadığına inanır ve Naime’yle çatışır. Bu çatışma eserin kurgusuna tesir eder. Hikmet: “Hâli yüzünden anlaşılıyor. Hasta olmasa niçin yalandan hastalansın? Acep hizmet etmek bu tekdiri yemekten, bu azarı çekmekten güç müdür?”(66) der. Ancak bu söz Naime Hanım’ı iyice çileden çıkarır ve Hikmet’i çok fazla döver. Hatta kaldırıp yere çalar. Enise’nin yanına gider ve onu da yatağından kaldırarak döver. Bahaî Efendi, gürültüyü işiterek gelir ve çocukları Naime’nin elinden kurtarır.

Bahaî Efendi’nin karısı Naime; Hikmet ve Enise’yi sürekli azarlar, hatta döver. Yine birgün haksız yere her ikisini de dövmüştür. Karısının bu acımasızlığına artık tahammül

edemeyen Bahaî Efendi, karısının elinden çocukları alır ve onunla çatışır. Bu çatışma eserin kurgusundaki can alıcı noktalardan birini oluşturmuştur. Bahaî Efendi, karısına hitaben: “Elinize çocuk teslim etmek zaten ateşe yakmak demek olduğunu bilirdim. Fakat böyle iki bîkese bu türlü muamele edecek kadar taş yürekli olduğunuzu vâkıf değildim. Sözüünüzü dinledimse günaha mı girdim? İstedığınızı getirdim verem olmak için mi getirdim? Siz insan evlâdısınız da bunlar başka mahluk mu? Güvendiğiniz nedir?... Elinizdeki dört buçuk para mı?... Eğer o ise teessüf olunur ki Allah’ın inayetini sui istimal ediyorsunuz.”(67) der. Bahaî Efendi, çatışmadan sonra çocukları odadan çıkarıp selâmlığa götürür. Çocukların gördüğü eziyete vâkıf olan Cazib Bey, o gece Bahaî Efendi’ye misafir olmuştur. Hikmet ve Enise’yi kurtarmak ister ve onları alıp kendi evine götürür. Cazib ve karısı Nazende, çocuklara evlât muamelesi yaparlar. Çocuklar çok huzurlu bir hayata kavuşmuş olurlar.

Rana, Rıfki’yla evlenmek üzere kocası Mükerrerem’i terk etmiştir. Evlendikten iki ay sonra Rıfki’dan bıkar. Mükerrerem’e yaptıklarını ona da yapmak ister. Gezinti yerlerine gidip kendine yeni eğlenceler arar. Ancak Rıfki, karısına bazı müeyyideler uygular; Mükerrerem gibi olanlara göz yummaz. Rana’dan namusunu koruyup evine sadık kalmasını ister. Rana, Rıfki’nın sözlerine aldırılmaz. Bu sebeple karı koca arasında çatışma olur. Rana: “Kuzum. Kuzum. Ben öyle sıkıya giremem. Halayık da hiç değilim. Şimdiye kadar iki defa kocaya vardım. İki de beni başlarında taşırlardı. Hatta Mükerrerem’in hâlini kendin de bilirsin. Öyle iken hem onu senin için feda edeyim, hem de bir arzuma razı olma... Oh... Efendim. Bu nerede görülmüş şey? İster izin ver, ister verme... Ben pekâlâ giderim.” (106-107) der. Rıfki’nın bu sözlere cevabı çok sert olur: “Pekâlâ gider misin?... Hatta kapıdan çıkamazsın. Karşıdakini Mükerrerem mi zannettin? Ona oynadığın oyunu bana da mı yutturacaksın sanıyorsun? Mükerrerem’den seyre gitmek için izin aldığın zaman nereye giderdin? Sen de bilirsin a?... Onu düşün de ona göre benden izin iste... Hem öyle kendi başına istediğin yere gitmek sevdasından vazgeç. Sen karılık, kocalık ne demek olduğunu bilmiyorsan ben biliyorum. Sonra vücudunda sağlam kemik kalmaz.” (107). Rana bu tehdide rağmen bir hafta sonra izinsiz gezmeye çıkar ve neticede yatağa düşecek kadar Rıfki’dan dayak yer. Mükerrerem’e yaptıklarının cezasını çekmeye başlar. Neticeye bakıldığında çatışmanın romanın kurgusundaki ehemmiyeti anlaşılmış olur.

Bahaî Efendi, çok iyi kalpli yumuşak huylu biriyken karısı Naime o derece kötü ahlâklı bir kadındır. Kızı Münire’yi de kendisi gibi yetiştirmiştir. Münire; gururlu, kendini beğenmiş, bencil bir genç kız olmuştur. Bu sebeple kimse bu kızı gelin almak istemez. Hatta ailenin tek kızı olduğu ve zengin olan babasının tüm serveti kıza kalacağı bilindiği halde, Münire’ye görücü gelmez. Sonunda Mahir adında anasız babasız bir genç, Münire’ye talip olur ve kısa zamanda nikâhları kıyılır. Kendini beğenmişin biri olan Münire, Mahir’i fakirliğinden dolayı sürekli tahkir eder. Güzel ahlâklı biri olan Mahir ise, kayın pederinin hatırını düşünerek olanlara sabretmeye çalışır. Ama Münire, saygısızlığında dur durak bimediyğinden Mahir artık dayanamaz ve karısının ahlâksızlığını yüzüne vurmaya başlar. Sonunda Mahir, karısından saygılı davranmasını istemiştir. Ama bu isteği çatışmaya sebep olmuştur. Mahir: “Muamele haddini pek tecavüz ediyor. İnsan karşısındakinde sabır ve sükut görmekle işi bu dereceye çıkarmamalıdır. Biz buraya hizmetkâr sıfatıyla değil, zevc sıfatıyla geldik. Halbuki terbiyesi tamam olan dairelerde hizmetçiler de bu türlü muamele görmez.”(185) der. Münire: “Ay.. Bunu da lâkırdı diye mi söylüyorsun?... Benim tenezzül edip sana vardığımı düşünmüyorsun da senin benden hakaret gördüğünü mü söylüyorsun... Başka yerlerde hizmetkârlara yapmazlar imiş... Ben sana tenezzül etmesem sen de ancak bir hizmetkâr olabilirdin.... Hadi kuzum hadi... Canın isterse...”(185) der. Mahir bu sözleri işitince evi hemen terk eder. Münire’den ayrılma kararı alır. Ancak kayın pederinin ricası üzerine tekrar eve döner ve kayın pederinin vefatı üzerine de Münire’den ayrılır. Söz konusu çatışma eserin kurgusunda böyle bir sonuç hazırlamıştır.

Mehmet Vecihi’nin **Hasta** (1315) adlı romanında, himaye gören iki gencin efendileri tarafından evlendirilmek istenmesi ve bunun engellenmeye çalışılması hikâye edilmiştir. Sun’i, baba dostu Vecdi Efendi’nin himayesinde büyümüş, okuyup doktor olmuştur. Vecdi Efendi, yeğeni Perver’i de Sun’i’ye nişanlamıştır. Ancak Vecdi’nin genç haremî Ruhsar, Sun’i’ye gözkoymuş, ona sahip olmak istemektedir. Sun’i; Vecdi Efendi ile Perver’e ihanet etmek istemez ve Ruhsar’ın arzularına daima red cevabı verir. Ancak Ruhsar, sürekli onun üzerine gider ve Sun’i ile buluşmak, ilişki kurmak ister. Hatta bu konuda onu tehdit bile eder. Sun’i, Ruhsar’ın ahlâksızlığını Vecdi Efendi’ye bildireceğini söyleyip onu korkutmak ister ve bu sebeple aralarında ahlâkî değer

çatışması olur. Ruhsar: “Beyefendi... Pek iyi bilin ki, beni korkutmak için düşüneceğiniz çarelerin hiçbiri para etmez... Sizden umduğum merhameti görmemekten başka beni korkutacak felaket yoktur!... ..Efendi ile korkutmak çaresini bırakın. Hayaliniz bana onu değil, canımı unutturdu. Beni korkutursanız ölümle korkutun ki, hayatımın bile yanınızda ne kadar kuru kıymeti olduğunu anlayasınız.” (170) der. Sun’i, Ruhsar’ı susturmaya çalışırsa da bunu başaramaz. Ruhsar konuşmaya devam eder: “Beyefendi benim öldüğümü elbet sizden sormazlar. Fakat sevmek, sevilmek ayıp değildir. Çaresi elinizde olan bir bîçareyi öldürürseniz kendi vicdanınızdan utanmaz mısınız?”(171-172). Sun’i: “Şaşılacak şey... Sevmek, sevilmek ayıp değildir, amma kendi sahibi olanlara göre siz, sizi seven bir zevcenizi sevmeye mecbur iken bu harekete cür’et edip de bir de beni vicdanımdan utanmağa davet etmekten büyük gariplik olamaz.”(172). Ruhsar: “Vay!... Demek ben efendinin haremi olduğum için arz ettiğim muhabbeti ayıp görüyorsunuz.”(172). Sun’i: “Başka bir itikada göre belki ayıp olmayabilir. Ona karışmam. Benden sorulan şahsımdır. Şahsımı muhafazaya mecburum.”(172) der. Ruhsar, Sun’i ile buluşmak istemişse de Sun’i bunu kabul etmemiştir. Ricaların ardından tehdide başlayan Ruhsar, bir türlü emeline ulaşamamıştır. Sun’i ile Ruhsar arasındaki ahlâkî çatışma yeni bir çatışmaya sebebiyet verir ve romanın kurgusunda belirleyici bir rol üstlenir.

Ruhsar, Vecdi Efendi’nin karısı olmasına rağmen, Vecdi’nin yeğeni Perver’in nişanlısı Sun’i’yi elde etmeye, onunla muaşakaya uğraşır. Sürekli mektuplar yazar, ahlâksızca tekliflerde bulunur. Sun’i ise bu teklifleri hep reddetmiştir. Ruhsar teklifini tekrarlar. Evin hizmetçisi Hüsna ile daima mektuplar gönderir. Sun’i de Hüsna’yı sürekli kovar. Birgün Ruhsar, Hüsna ile yine mektup gönderir ve cevabını bekler. Sun’i bu ahlâksızlıklara artık tahhamül edemez olmuştur. Meseleyi Ruhsar’ın kocası Vecdi Efendi’ye açmaya karar verir. Ruhsar’ın gönderdiği mektubu yırtar ve parçalarını Hüsna’nın yüzüne fırlatarak şu sözleri söyler: “Bunun cevabı Efendiye verilir. Mel’un... Defol yoksa senin ciğerlerini parçalarım.” (245). Böylece Sun’i, Hüsna’yı yine kovmuştur. Bunu müteakiben meseleyi Vecdi Efendi’ye anlatır. Durumu öğrenen Vecdi, karısını boşayarak evden kovar. Dolayısıyla bu çatışma romanın kurgusunda son bölümün oluşumunu hazırlar.

Mehmet Vecihi'nin diğer eserleri de gözönüne alınarak yazarın en karışık romanı **Akif** (1315)'tir denilse herhalde mübalâğa yapılmış olmaz. Gerek vak'aların diziliş tarzı, gerekse şahıslar kadrosunun kalabalıklığı bu sonucu doğurmuştur. Eserin en önemli kahramanlarından Süheyl, başıboş büyümüş bir mirasyedir. Babasının ölümünden sonra servetini kısa zamanda tükenme noktasına getirmiştir. Baba dostu Haki Efendi, Süheyl'i yanına alır ve elindeki son sermayeyi de tüketmesine izin vermez. Süheyl, İzmir'de Haki Efendi'nin yanında ticaret yapmaktadır. Birgün Haki'nin kızı Lamia'yı görür ve pek beğenir. Süheyl kendi annesi vasıtasıyla Lamia'ya aşkını ilân eder. Lamia, böyle bir hareket sahibinin ahlâkî noktadan nakıs olduğunu düşünür ve Süheyl'e kızar. Diğer taraftan Süheyl'e meyillenmeye başlamıştır. Hem Süheyl'in ahlâksız biri olduğunu görür, onu istemez; hem de onunla görüşmek ister. Böyle bir erkekle görüşmenin doğru ya da yanlış olması Lamia'yı iç çatışmaya sürükler. Kendi kendine, "Sübhanallah... Bîgâne bir erkek, mahrem olduğu bir kadına makale-i aşk ve sevda arz etmek ne büyük cür'ete tevakkuf eder? Bu cür'et acep Lamia'nın hangi hâlinden alınmış, hangi muamelesi böyle bir teşebbüse istidad-ı ve hevasına mağlubiyette böyle bir cinnet izharına kadar ilerlemişti. Fakat validesi vâkîf değil miydi ki Lamia bundan dilgîr olur?"(207) der. Süheyl'e ve onun annesine hoş bir nazarla bakmaz. Diğer taraftan, annesinin ahlâken nakıs olduğunu, Süheyl'in bir suçu olmayıp annesine uyduğunu düşünür. "Ah! Fakat Süheyl niçin validesinin nakise-i niyaz-mendane-i taleb uzatacak bir kalbin terbiyesinde bu noksana meyil olmalı mı idi?"(209-210). Daha sonra bu fikrinden de vazgeçecektir. Onu hem ister, hem de böyle birine ilgi duyduğu için pişman olur. Neticede ne yapacağını bilemez. Buradaki iç çatışma eserin kurgusunu belirler, yeni bir çatışmaya sebebiyet verir.

Lamia, Süheyl'e içinden meyillenmeye başlamış olsa bile, onun bir yerden aşırarak yazdığı aşk mektubundan oldukça rahatsız olmuştur. Yasak ilişkiye nefretle baktığından bu hareketi ahlâksızlık olarak niteler. Süheyl'in annesi Nerime'ye, mahrem olduğu bir erkekle muaşakaya giremeyeceğini söyler ve Haki Efendi'yi atlayarak böyle bir teklifte bulunduğu için onunla çatışır. Lamia'nın bu çatışması, iki şahsın ahlâkî anlayışını yansıtır. Lamia: "Evet... Ona darılısam bir dereceye kadar hakkım olabilirdi. Çünkü Süheyl Bey'in olsa, hünerini göstermek için gösterildiğine hükmederdim. Kendisinin olmadığı halde kasten bir deftere yazıp gösterilmesinden şüphelenmeğe ise tabîi hakkım

vardı. Fakat Süheyl Bey'in sizden işittiğim hüsn-i ahlâkına olan emniyetim beni bu şüpheden kurtardı. Bahusus düşündüm. Süheyl Bey bana karşı öyle bir tedbire neden mecbur olsun? Bana bir meyil ve muhabbeti hasıl olmak ihtimaline vücud verilse bile o meyil ve muhabbet olsa olsa meşru bir münasebetin mukaddemesi olur. Velileri sağ olan bir kız ise kendisinden değil pederinden istenir. Öyle değil mi?"(214-215) der. Lamia, iğfal edilmek istendiğini bu cümleleriyle açıkça dile getirir. Böyle bir çatışmayla hem kendisinin, hem de babasının namusunu korumuş olur.

Süheyl, pek çok hadiseden sonra Haki Efendi'nin de izniyle Lamia'yla evlenir. Ancak Lamia'nın babası vefat ettikten sonra karısını aldatmaya başlar. Dışarıda gayrimeşru ilişkilere girdiği gibi evde de Dilaşub isimli cariyeye gönül eğlendirmek ister. Lamia, kocasının bu hâlini bildiği için onu başından defetmek ister ve bir iş bahanesiyle Selanik'e gönderir. Dilaşub'a bir mektup vererek onu da hileyle Süheyl'in yanına yollar. Mektupta bir daha kocasını görmek istemediğini yazmıştır. Bunun üzerine Süheyl, Dilaşub'la evlenir ve Selanik'e yerleşir. Altı yedi ay kadar mutlu bir evlilikleri olur. Fakat, Süheyl'in gözü daima dışarıda olduğundan, artık Dilaşub'tan bıkmıştır. Eve geç gelmeye, işret meclislerinde gönül eğlendirmeye başlar. Dilaşub, Süheyl'in karısını ihmal ederek başkalarıyla ahlâksızca gönül eğlendiremeyeceğini söyler, çatışırlar. Süheyl: "İnsan bu kadar da kayıt altına alınamaz. Hergün, her gece buradayım. Üç günde bir de gidip iki refikim ile gazinoda oturursam kıyamet kopmaz ya? Herkesin evi, haremi var amma böylesini görmedim. Muhabbetten yapıyorsa bu kadarı çekilmez." (289) der. Dilaşub, evden kovulmamak için sesini daha fazla çıkaramaz. Süheyl, hayatını bu tarzda devam ettirir ve kendini bekleyen kötü sondan kurtulamaz.

Mehmet Vecihi'nin romanlarından **Mehcure** (1311), **Mihridil** (1311), **Çoban Kızı** (1314), **Hikmet** (1314), **Hasta** (1315) ve **Akif** (1315)'te toplam 16 ahlâkî değer çatışması görülmüştür. Bunlar; genç bir kıza yasak ilişki teklifinde bulunmak(**Mehcure**, **Akif**), bir kadınla nikâhsız beraber olmayı istemek, üvey evlâtlara zulmetmek (**Mehcure**); kocaya ihanet etmek (**Mehcure**, **Hikmet**, **Hasta**); annenin çocuğunu görmesine engel olmak (**Mihridil**); genç bir kıızı istemediği biriyle evlenmeye zorlamak(**Çoban Kızı**), kimsesiz çocuklara zulmetmek, fakirliğinden dolayı kocayı

tahkir etmek (**Hikmet**); “ahlâksız” bir erkekle görüşüp görüşmemede kararsız kalmak ve aileye sadık kalmamak (**Akif**), konularında ortaya çıkan çatışmalardır.

Nabizâde Nazım’ın **Zehra** (1312) isimli romanının konusunu, Zehra ile Subhi’nin birbirlerini sevip evlenmeleri ve sonraki maceraları ihtiva eder. Zehra zeki ve güzel bir kızdır. Suphi’yle birbirlerini sevip mutlu bir aileye sahip olurlar. Ancak Suphi, evlerine yeni aldıkları Sırrıcemal isimdeki cariyeye ilgi duymaya başlamıştır. Sırrıcemal, Subhi’nin kendisine olan ilgisini anladıktan sonra ona sahip olmayı ister ve evin hanımı gibi davranmaya başlar. Nazikter Kalfa, hem Zehra’nın teşviki; hem de kendi kıskançlığı neticesinde Sırrıcemal’in davranışlarını doğru bulmaz ve onunla çatışır. Nazikter Kalfa, birgün fazlasıyla hiddetlenerek Sırrıcemal’in davranışları hakkında şu ifadeleri kullanır: “Artık illallah! Nedir bu çektiğim?...”(63). Yine bir Sırrıcemal, yapması gereken hizmetleri bırakır ve kahvaltı sofrasını kaldırmaz. Akşam yemeği vakti geldiğinde sofrâ hâlâ ortadadır. Sırrıcemal sofraya oturur. Artık sabrı tükenen Nazikter Kalfa, hiddetle şu sözleri sarf eder: “Hiçbir yerde görmüşüm değil... Pis sofrayı oturulduğunu...” Sırrıcemal bu söze karşılık: “Temizleyeydin ayol! Sofra sabahtan beri böyle durur mu?” der. Bu ise, Nazikter’i iyice çileden çıkarır: “Bre musibet yollos! Başıma hanım kesildin mi? Seni utanmaz terbiyesiz seni!”(63) Nazikter’in bu sözü Sırrıcemal’i öfkelenendirir ve uzun bir ağız dalaşı başlar. Nazikter, Sırrıcemal’i evin efendisine gözkoymakla, “namussuzlukla” suçlar.

Subhi’nin Sırrıcemal’e olan ilgisi çok ileri noktalara ulaşır ve Subhi, artık hamile olan Sırrıcemal’e güzel bir ev tutarak onunla yaşamaya başlar. Zehra buna çok üzülür ve mutlaka intikam almaya karar verir. Bunun için de Ürani adlı bir düşük kadını kullanarak Subhi’yi Sırrıcemal’den ayırır. Sırrıcemal, eve gelmez olan Subhi’yi bulmaya karar verir ve Zehra’nın evine gider. Bu sırada Zehra ile Nazikter Kalfa, Subhi’yi baştan çıkararak Sırrıcemal ile çatışırlar. Nazikter Kalfa: “Utanmaz yellos ne cesaretle gelmiş idi? Buraya girmeye ne hakkı var idi? Ayol o çamlar bardak oldu...”(115) der. Sırrıcemal, kendisini engellemek isteyen Nazikter’i bir kenara iterek düşürür. Subhi’nin orada olmadığını anladıktan sonra evden ayrılırken karşısına Zehra çıkar. Sırrıcemal, ondan Subhi’yi ister: “ Bana beyimi verin... Yoksa dünyayı başıma toplarım!...” Zehra bu sözlere gülererek cevap verir: “Oh kahpe oh!... İşte o Subhi

çapkınısana da yaramadı ya... Sana da kalmadı ya..."(117). Sırrıcemal bu sözler karşısında söyleyecek bir şey bulamaz ve oradan büyük bir üzüntüyle ayrılır.

Sırrıcemal hamiledir; ancak Suphi, Zehra'ya yaptığını, Sırrıcemal'e de yaparak Ürani adındaki bir Rum kadınla birlikte olmaya başlar. Zehra'yı boşamıştır. Ürani, varlıklı gençleri kendine bağlayarak servetlerini tüketinceye kadar onları bırakmayan bir aşüftedir. Bir gün Ürani ile Suphi, Tepebaşı tiyatrosunda düzenlenen baloya katılırlar. Suphi dans bilmediği için Ürani, genç bir delikanlı ile dansa başlar. Ve onun vücuduyla birleşircesine gence sarılır. Suphi yerinde duramaz. Dans bittiğinde Ürani'nin kolundan tutar ve sürükleyerek oturduğu yere getirir. Suphi burnundan solumaktadır. Hiddetinden dişlerini sıkar. O kadar insanın içinde bir kadının bu şekilde hareketlerde bulunmasını affedemez, Ürani'yle çatışır. Ancak Ürani hiç orali olmaz. "Ooo! Bu gece beyimizin hiddeti ziyade..." (127) diyerek Suphi'yle alay bile eder.

Subhi, Zehra'yı boşamış; Sırrıcemal de terk edilmişlik hissiyle intihar etmiştir. Subhi, uzun müddettir Ürani ile yaşamaktadır. Birgün bir mehtap gezintisi sırasında Zehra, Sırrıcemal ve annesini düşünür. Sırrıcemal için Zehra'yı terk edişini, Ürani için de Sırrıcemal ve yavrusunu gözden çıkarışını zihninden geçirir ve büyük bir pişmanlık duyar. Bu vicdan azabı içerisinde yanında bulunan Ürani'yle çatışır. Ürani'ye bakarak böyle "cılız, soluk, şu çirkin, çirkef için mi bu kadar fedakârlığı" göze aldığını kendi kendine sorar. Böyle düşük bir kadın için tüm sevdiklerini terk ettiğinden utanç duyar. Kendi fikri ve hareket tarzı hakkında "Ne iğrenç tasavvur!.. Ne iğrenç tasavvur!..." (149)der. Ürani'nin yanından ayrılır ve intihar etmek ister. Ancak İntihar etmeye cesaret edemez. Deniz kenarında yürürken düşüp ölmeyi çok ister: "Haberini olmadan denize düşüverip gebermek arzu ediyor idi. Fakat denize bir adım daha yaklaşmaktan ihtiraz etmekte idi"(152). Subhi, yaptıklarından pişman olmuş ve intihar etmek istemiştir. Ancak buna cesaret edemez ve Ürani'nin yanına geri döner.

Nabizâde Nazım'ın **Zehra** (1312)'sında, evli bir erkeği baştan çıkarmak, sevdiği erkeğe sadık kalmayıp uygunsuz davranışlarda bulunmak ve düşük bir kadın için sevdiklerini terketmek konularında ortaya çıkan ahlâkî değer çatışmaları yer almaktadır.

Recaizâde Mahmut Ekrem, **Araba Sevdası** (1314)'nda iyi tahsil görmemiş züppe tipinin davranışlarını, mübalâğalar yaparak okuyuculara takdim eder. Eserde, Bihruz Bey tipi kullanılarak, okul yüzü görmeden şımarık bir şekilde büyütülen bir gencin, âleme maskara oluşu işaretlenmeye çalışılmıştır. Bihruz Bey, türlü hadiselerden sonra kendini biraz toparlamaya çalışır. Bir gezinti sırasında Vezneciler'de gelip geçen arabalara lâf atan erkeklere ve onlara mukabelede bulunan kadınları görür. Bu "çirkin" manzaraya nefretle bakar. Kişi topluluk arasında çatışma yaşanır. Bihruz, bu ahlâksızlığı, bayağılığı kabul edemez ve kendi kendine şu yolda söylenmeye başlar: "Comme c'est dégoutant!(Ne tatsızlık!). Bir kadına böyle de coureur (kur) edilir mi? Aman yarabbi ne bayağı insanlar!.. Ne bayağı kadınlar!.. Ben de coudeurluk ettim. Lâkin böyle scandaleux (rezalet, rezil) hareketlerde bulunmadım..." (164). Bu çatışma, romanın kurgusunda son rötuşları yapar. Zira Bihruz, biraz daha dikkat ettiğinde lâf atılan kadınlardan birinin kendi sevdiği Periveş olduğunu görür ve aldatıldığını anlar.

Recaizâde Mahmut Ekrem'in **Araba Sevdası** (1314) adlı romanında görülen ahlâkî değer çatışması, kadın veya erkeklere lâf atmanın kabul edilebilir bir davranış olmadığı konusu üzerine ortaya çıkmıştır.

İffet (Hüseyin Rahmi, 1314), maddî durumları sonradan bozulan bir ailenin melek kadar güzel olan kızlarının, her türlü zarurete rağmen namusundan taviz vermemesini konu edinmiştir. Esere ismini veren roman kahramanı İffet, görgülü, tahsilli, terbiyeli bir kızdır. Babasının ölümünden sonra maddî yönden epeyce zorda kalmışlar, evlerinin yanmasıyla da iyice yoksullaşmışlardır. Öyle ki, yiyecek ekmek bile bulamazlar. Annesi çok hastadır ve ilaç alacak paraları da yoktur. İffet, annesi ve İffet'in küçük kardeşi Sabri iki gündür hiçbir şey yememişlerdir. Sabri açlıktan öleceklerini zanneder. Anneleri hastalık ve açlıktan bayılır gibi olur. Sabri koşarak evden çıkar, komşunun bahçesinden hıyar hırsızlayarak eve geri döner. İffet, kardeşinin bu terbiyesizliğine çok kızmıştır. Bu fiil ahlâkî bir çatışma doğurur ve romanın kurgusunu belirler. İffet: "O hıyarları gözüm görmesin... Nereden çaldınsa götür sahibine iade et. Bacak kadar boyunla hırsızlığa mı başladın."(268)der, Sabri'ye. Sabri, ilk defa ablasına karşı gelerek hıyarları sahibine iade etmeyeceğini söyler. Fakat içerde bu tartışma yaşanırken evleri basılmıştır. Bahçe sahibi, mahalle bekçisini alarak eve gelir ve Sabri'yi karakola

götürürler. Bundan sonra Sabri'nin adı, Hırsız Sabri kalır. Bu hadiseyle Sabri'nin haya perdesi yırtılmıştır.

İffet çok güzel, alımlı bir kızdır. Nermi Bey adında bir çapkın İffet'i görmüş ve çok beğenmiştir. Onu metres yapmak gayesiyle Fettan Raziye'yi elçi gönderir. Fettan Raziye eski düşük kadınlardandır. İffet'e Nermi'nin tekliflerini söyler, kabul ettirmeye çalışır. Ancak İffet, namusuna son derece düşkün olduğu için bu teklifi kabul etmez, aralarında çatışma olur ve bu durum eserin kurgusuna yön vererek onu etkiler. İffet, Raziye'yi evinden kovar ve para için namusun satılamayacağını söyler. İffet: “Hanım yanlış gelmişsiniz... Aradığımız ben değilim. Haydi durmayınız, evimden çıkınız...”(298) der. Fettan Raziye: “Bana bak kızım... Fettan Raziye hareketinde hata etmez... Sekiz aydır ben senin tetkik-i ahvalinle meşgulüm...”(299). İffet kadının boğazına sarılıp boğmayı içinden geçirir. Sonra eline bir fasülye sırtığı alıp kadının üzerine yürür. Ve: “Sen bu evden çıkacak mısın?.. Yoksa başını gözünü yararak çıkarayım mı?”(299) der. Aralarında uzun tartışmalar yaşanır. Bu çatışma neticesinde Fettan Raziye amacına ulaşamamış; İffet de namusunu muhafaza etmiştir. Ancak zaruret hali, İffet'i Fettan Raziye'nin teklifini düşünmeye sevk eder. Bu da yeni bir çatışma doğurur.

İffet'in annesi çok hastadır; ancak ne ilaç alacak ne de karınlarını doyuracak paraları vardır. İffet, hem annesini hem de daha çocuk olan kardeşi Sabri'yi düşünür. Nermi Bey, Fettan Raziye'yi kullanarak İffet'i yoldan çıkarmaya çalışmaktadır. Bir tarafta açıklıkla geçen sıkıntılı bir ömür; diğer tarafta da rahat; ancak namussuz bir hayat vardır. Ne yapacağını bilemez. Önce bu teklifi kabul etmeyi düşünür. Daha sonra namusun para ile satın alınamayacağını düşünüp böyle bir alçaklığı aklından geçirdiği için kendi kendine lanet okur. Öte taraftan ortada aç olan iki kişi daha vardır. Anne ve kardeşini gözünün önüne getirdiğinde tekrar o kötü teklifi hatırlar. Ne yapacağını bilemez, iç çatışma yaşar. “Bakayım... Fettan Raziye'nin sözü doğru mu? Kaşlarım bin, gözlerim iki bin kese eder mi?.. İffet'i ağlatır fuşu güldürürse belki eder. Aman Allah'ım! Kaşıma gözüme baha takdir etmek gibi bir fikr-i sakim bana nereden geliyor?.. Niçin beni böyle düşündürüyorsun. Alâmımı tahfif için bana her an nasihlik eden melekler etrafımdan çekildi, şimdi beni igva-i idlâl için yanımda yalnız İblis mi kaldı? Bu

musallatı başımdan def et yarabb.”(314-315) der. Daha sonra böyle bir teklifi kabullenmeye niyet ettiği için kendinden utanır, hastalanıp yatağa düşer. İffet’in buradaki iç çatışması, eserin son bölümünü şekillendirir.

Mutlu bir ailenin, geçimsiz bir kayın valide tarafından dağıtılması ve bu yuvanın tekrar kurulmaya çalışılması **Mutallaka** (Hüseyin Rahmi, 1314) romanının muhtevasını oluşturur. Âkile Hanım ile Mail Bey evlenirler ve Bedri isminde bir çocukları olur. Mail Bey’in annesi çok geçimsiz birisi olduğu için Âkile Hanım dayanamaz ve Mail Bey’le ayrılırlar. Âkile Hanım ile Mail Bey birbirlerini sevdikleri halde boşanmak zorunda kalmışlardır. Âkile ile Mail, altı ay sonra tekrar evlenmek isterler. Ancak Mail’in annesi bu evliliğe karşı çıkmaktadır. Âkile, kayın validesinin tavrının yanlışlığını dile getirmek ister. Birbirini seven insanların ayrılmasına sebep olmanın iyi olmadığını söyler. Bu, çatışma doğurur. Âkile: “İşte sen ne söylersen söyle! Ben oğluna yine varacağım.”(9) der. Kayın valide : “Haydi oradan!.. Bundan sonra sen onu rüyanda bile göremezsin... Senin gibi doğurmuş dokumuş karıyı oğlum ne yapsın? Ben ona tazededen taze telli duvaklı levent gibi huri gibi bir kız alacağım...”(10). Âkile: “Doğurmak kabahatse sen oğlunu niçin doğurdun? Bu eve geldiğim zaman benim de başım duvaklıydı. Hem beni nasıl yalvara yakara aldığınızı biliyorsun ya? Sende bu çene varken daha benim gibi çok kızların duvağındaki kudsiyeti mahvedersin... Huri gibi bir kız alacakmış... Huri senin gibi bir ifritle nasıl geçinir? Evlâdımı getirin göreyim. Bedri’ m nerede?”(10). Kayın valide : “Sanki beni çocukla korkutacak! Evlâdımı başına çal... Benim oğlumda çocuk çok.... Şunun çocuğunu bulun getirin...”(10) Âkile: “Hanım bu kadar böbürlenme... Ev bark yıkımına sevinmek iyi değildir.”(11) der. Bahsi geçen çatışma ve neticelerine bakıldığında romanın kurgusunun bu çatışma üzerine bina edildiği görülmektedir. Kayın valide ile gelin arasındaki çatışma nihayetinde Âkile’nin tüm eşyaları ve çocuğu kendisine verilmiş ve kapı dışarı edilmiştir. Âkile ile Kayın valide arasındaki kin de artmıştır.

Hüseyin Rahmi, **Mürebbiye** (1315) romanında, belli bir dönemde oldukça yaygın olan mürebbiye tutma hevesinin, Türk aile yapısını nasıl çökerttiğine temas etmiştir. Romanın zembereğini oluşturan Anjel, daha önce Paris’te gayrimeşru hayat yaşayan sefih bir kadındır. Dehri Efendi’nin konağında mürebbiyelik yapması için tutulmuştur.

Anjel, İstanbul'a gelmeden önce Andre isminde bir adamdan hamile kalır. Bu Anjel'in ilk gebeliğidir. Ancak bu adam çocuğunu kabul etmez. Onun kime ait olduğu hususunda Anjel'e sorular sorar. Andre: "Ben seninle serbest bir rabıtada bulundum... Bu münasebetten tevellüt edecek nîk ü bed sana aittir matmazel! Bahseylediğin çocuk üzerinde hak-ı übüvvet iddia etmek arzusunda bulunsam bile diğer amanlarınızdan birinin hakkını gasp etmiş olmayacağımdan emin değilim..."(17) der. Anjel, karnındaki çocuğun Andre'ye ait olduğunu söylerse de Andre, bunu kabul etmez. Aralarında ahlâkî çatışma olur. Bu ise, romanın kurgusunda belki de en önemli noktayı oluşturur. Anjel, Andre'ye bağırır ve çocuğuna sahip çıkmasını ister. Ancak Andre, onu dinlemediği gibi bir de Anjel'i kapı dışarı eder. Anjel, çocuğunu doğurur ve bundan sonra önüne gelen erkekle beraber olmaya başlar. Böyle bir hayatın sevkiyle de İstanbul'a gelir. Böylece romanın en önemli kahramanı sahneye çıkmış olur.

Anjel, Dehrî Efendi'nin konağına mürebbiye olduktan sonra evdeki tüm erkekleri baştan çıkarmaya karar vermiş ve bu hedefine kısa zamanda ulaşmıştır. Anjel'in hilelerine aldanan bu erkeklerden her biri, sadece kendisinin Anjel tarafından sevildiğini zanneder. Konağın kâhyası Eda Hanım, bunu fark eder ve evdeki ahlâksızlığa son vermek için Anjel'i evden uzaklaştırmaya karar verir. Öncelikle herkesi mürebbiye aleyhine kışkırtmayı plânlar. Konağın aşçıbaşısı Tosun Ağa'ya da bu vesileyle gider. Ancak mürebbiye onu da kendisine bağlamıştır. Bu sebeple iki hizmetkâr çatışırlar. Bu ise, eserin kurgusuna tesir eder. Eda Hanım, Tosun Ağa'ya mürebbiyenin yemek yediği tabakları ayrı bir yerde yıkamasını onlardan diğer tabaklara bir şey bulaştığında bütün yemeklerin mekruh olacağını tembih eder. Ancak Tosun Ağa, âşık olduğu kadın için söylenen bu sözlere çok kızar. Eda Hanım'a: "Haydi oradan pis karı... (Mürebbiye) senden temiz... Onun artığını bulsam ben yiyeceğim..."(178) der. Eda, aynı niyetle yalının diğer sakinleriyle de konuşur ancak hepsinden olumsuz cevaplar alır.

Eda Hanım, mürebbiye yalıya geldikten sonra yalıdaki erkeklerin değiştiğini ve bu kadına alâka peyda ettiklerini hisseder. Bu sebeple geceleri kalkarak ortalığı kolaçan eder. Bir gece Şem'î, Sadri ve Amca Bey'in birbirlerinden habersiz bir şekilde, Anjel ile buluşmak için odalarından çıktığını görür. Bu fırsatı kaçırmak istemeyen Eda, hiç vakit kaybetmeden evin efendisine haber verir. Fakat, Anjel'in kapısının önündeki masanın

altına saklanan adı geçen şahıslar, Dehri Efendi gelmeden odalarına kaçmayı başarırlar. Efendi'nin sorgulaması neticesinde Eda'nın söylediklerini inkâr ederler. Hatta Eda'nın kendi odalarına girmek için anahtarları karıştırdığını bile söylerler. Amca Bey: “Arz edeyim efendim. Bakınız bunlar akıl erecek hâller midir? Evvela odamın kapısını karıştırdı. Maksadını tayin edemediğim için cevap vermedim. Bir kadın olur ki sinnen geçkince olsun bir bekâr erkeğin oda kapısını gece yarısı niçin karıştırır? Keyfiyetin bu noktası pek fena canımı sıktığı için hiddetten uykum kaçtı.” (227). Amca Bey, kendini kurtarmak için Eda'ya iftira atmaktan çekinmez. Bunun üzerine Eda ile Amca Bey arasında çatışma olur. Bu çatışma ise, romanın kurgusunda ağırlık noktalarından birini teşkil eder. Eda, kendisi hakkındaki iftiraya tahammül edemez ve biraz kambur olan Amca Bey'e: “Allah seni tevekkeli böyle çekmece ile yaratmamış anan yerinde kadına bu yolda iftiralarda bulunmuyor musun?” (228) der. Amca Bey, Dehri Efendi'nin gazabından kurtulmak için pek çok yalanlar söyler. Bunlar üzerine Eda: “Üstüme iyilik sağlık... Hakk, kuru iftiradan saklasın. Aleyhimdeki yalancılığında bu kadar ileri varma. Bir bardak suyun kırk yıl hakkı vardır. Size bu kadar emeğim geçti. Söylediğin sözlerin önünü ardını düşün... Günahtır.”(230) der. Ancak Anjel durumu anlar ve Amca Bey'in sözlerini doğrulayan yalanlar uydurur. Anjel'in yardımıyla bu üç erkek yakalarını Dehri Efendi'den kurtarırlar. Eda Hanım bu geceden sonra kovulur. Çatışma neticesinde gerçekleşen böyle bir son, meydanı tamamen boş bulan Anjel için bulunmaz bir fırsat teşkil eder ve Dehri Efendi'ye varıncaya kadar evin tüm erkekleriyle ilişki kurup istediği gibi gönül eğlendirmeye başlar.

Dehri Efendi'nin damadı Sadri Bey, karısının amcasını, kamburluğuyla tahkir eder. Amca Bey'in boyu kısa ve kamburdur; kendi elinde olmayan kusurlarıyla alay edilmesi onu, fazlasıyla kızdırır. Aralarında çatışma çıkar ve bu çatışma, romanın kurgusunda etkili bir yer edinir. Sadri: “Zavallı kız! Kalbinize pek boylu boyuna sığamayacağı için zahrınızdaki cumbada yatmış olsa daha rahat eder zannederim..” (302). Amca Bey: “Bu sözlerinle kimi tahkir ettiğini biliyor musun terbiyesiz? Karşında duran... Ekmeğini yediğin bir zat-ı âlikadrin biraderi... Zevcenin de amcasıdır.. Bu evdeki mevki-yi haysiyetinin neden ibaret olduğunu bilmeyip de bu yolda tahkirata cür'et edişin senin ne kadar küfran-ı nimet denî-tâb bir adam olduğunu gösteriyor. Sen bu evde zevcenin sayesinde duruyorsun... Bu aileye cihet-i irtibatını unutup da bana yani sahib-i

hanenin... Reis-i ailenin biraderine, zevcenin amcasına karşı utanmadan... Arlanmadan.. Sıkılmadan...” (303) der.

Anjel’e hem Şem’i, hem Sadri, hem de Amca Bey âşıktır. Uzun müddet birbirlerinden habersiz bir şekilde Anjel’le ilişki kurmuşlardır. Fakat bu fazla sürmez ve Anjel’in aynı anda üçünü de idare ettiğini anlarlar. Sadri, Şem’î’nin ablasıyla evlidir. Amca Bey ise, duldur. Amca Bey, evin damadı olan Sadri’nin Anjel’le ilişkiye girdiğini öğrenince çok kızmıştır. Sadri’ye evli bir erkeğin karısına ihanet edemeyeceğini söyler ve onunla çatışır. Bu ise eserin kurgusunu belirler. Amca Bey: “Mürebbiyeye olan aşkımdan muhabbetinden nasıl bahsediyorsun? Bende kabahat ki bu evin efradından bir “personaj” sırasına koyup da söz söylüyorum. Mademki bu aileye sebab-i irtibatın olan kadına karşı hukuk-ı zevciyeye adem-i riayetini alenen itiraf ediyorsun... O halde aftos piyos! Yarın önüne kunduralarını çevirdikleri gibi buraya nasıl geldinse yine öyle gidersin... Hem bugün ilk işim de o olsun. Gideyim biradere hakikat-ı maddeyi anlatayım da sen görürsün. Bak seni burada bir saat alıyor mu? Buradan defolduktan sonra: “Ah arkamda Amca Bey kadar kamburum olaydı da yine o yalıda bulunaydım.”dersin amma iş işten geçmiş bulunur. Burada ahırdaki hayvanları besler gibi yiyip içirdikten sonra Melahat’a koca mı bulunmaz?” (304). Aralarında bu şekilde tartışma devam ederken Şem’î gelir ve hem eniştesi Sadri’yi, hem de amcasını döver.

Hüseyin Rahmi, **Bir Muadele-yi Sevda** (1315) adlı romanında, gayrimeşru bir ilişkinin bir kocayı iç çatışmalara nasıl sürüklediğini sergilemiştir. Eserdeki kahramanlardan Naki, üç kez evlenmiş; son karısı tarafından aldatıldığını da Nazire Hanım’dan öğrenmiştir. Nazire Hanım, Fatin Bey’in karısıdır. Fatin, Naki’nin karısı Bedia ile yasak ilişki içerisinde. Nazire Hanım bunu öğrenmiş ve Naki’ye bildirmiştir. Bedia’nın Fatin’e; Fatin’in de Bedia’ya yazdığı mektupların ortaya çıkması, bu ilişkinin tevil götürecek yanı kalmadığını göstermiştir. Naki, bir yandan karısı Bedia’yı boşamayı isterken; diğer taraftan da onu boşayamayacağını düşünür. Zaten Bedia da bunu istemektedir. Boşandıktan hemen sonra Fatin’le evleneceklerdir. Nazire Hanım da Naki’ye yalvararak karısı Bedia’yı boşamamasını, onu boşarsa kocası Fatin’in de kendisini boşayacağını ve onsuz olamayacağını belirtir. Naki, Nazire’ye acır ve onun istediği gibi hareket edeceğini söyler. Diğer taraftan kocasına ihanet eden, namusunu

ayaklar altına alan bir kadınla aynı evde yaşamayı da kendine yediremez. Bütün bunlara ilâve olarak Naki, her şeye rağmen Bedia'sız yaşayamayacağını da düşünmektedir. Meselenin içinden bir türlü çıkamayıp iç çatışmaya düşer. Kendi kendine: “Akşam haneme avdet edince zevcemin yüzüne nasıl bakacağım? Yüzyüze gelirse nasıl ketm-i teessür, zabt-ı hiddet edebileceğim? Demek o asabi hastalıklar o mütehevvirâne kıskançlıklar, o yarım baş ağrıları bütün temarüz, beni kendinden usandırmak, canımdan bizar etmek için hep birer sun'î imiş. Bu karıdan, bahusus o âşıkı olan o mel'un heriften intikamımı nasıl alayım? Zevcemi tatlik etmekle mi? Hayır!... O zaman ekmeklerine yağ sürmüş olurum. Boşamasam bir zevc karısının ısrar-ı hıyanetine böyle bir suret-i bahirede vâkıf olur da onunla nasıl idame-i zevciyet edebilir? ...Aman ya Rabb, şu hâl korkunç bir rüya olsa da bir göz açmasıyla uyanırsam beynimi, her tarafımı ihata eden şu hakayık-ı müthişe ve hileden tebdil-i mahiyet ve manzara ediverse.”(322-323) der. Sonuçta yine kararsız kalır ve ne yapacağını bilemez.

Naki, karısı Bedia'nın kendisini Fatin ile aldattığını bildiği halde ondan vazgeçemez. Ancak Fatin'in karısı Nazire'ye seni aldatan bir erkeği neden böyle seviyorsun, diyebilir. Sonra kendi durumunu düşünür. Kendisi de kocasını aldatan bir kadını sevmektedir. “Nasıl olur da böyle bir kadını sevebilmektedir?” Bundan dolayı iç çatışmaya düşer ve bu çatışma eserin kurgusunu belirler. Naki, kendi kendine düşünürken: “Zihnimde, nazarımda ne felsefe kaldı ne âlem. Zararı yok. Her şey fani olsun... İsterse bütün mükevvenatın iki günlük ömrü kalsın. O da umurumda değil... İlla Bedia, Fatin'in olmasın... Benim olsun... Benim olsun. ...Fakat o beni istemiyor. Ah yine fakat izzet-i vicdanım isyan ederek niçin bende ona karşı bir nefret uyandırmıyor. O beni sevmiyor. Ben onu neden bu kadar şiddetle seviyorum? Lezzet-i muhabbet tekabül-i sevdada değil midir? İşte bizde o muvazene bozulmuş. Bu müthiş noktada ben Nazire'ye nasihat verirken bu nesayihle kendim niçin âmil olamıyorum? Beni sevmeyen bir kadına karşı uluvv-i nefsimi niçin çığnıyorum? Bu sefalet-i muhabbete niçin düşüyorum? Neye bu kadar alçalıyorum?... Gönlü, gözü, sevdası, emeli diğer bir erkekte olan bir kadını zevce sıfatıyla yanımda alıkoyacak mıyım? Lüzumuna göre bana göstereceği muvakkat sahte nevaşilere nasıl tahammül edeceğim?... Keyfiyetin daha müthiş ciheti var... Bir çocuğum olursa bunun üzerinde Fatin'den ziyade hak-ı übüvvet

iddia edebilecek miyim?”(332-333) der. Yine herhangi bir karar veremez. Naki, patlayıp da her şeyi Bedia’ya haykırınca kadar bu iç çatışmayı yaşar.

Bedia, Fatin ile birlikte olmaktadır. Naki, Fatin’i bulup yüzünü görmeye, kendisine tercih edilen adamı yakalayıp dövmeye karar vermiştir, önce. Fakat daha sonra bundan da vazgeçer. Fatin’i bulunca ona ne söyleyeceğini bilemez. Gidip hesap sormasa namusu ayaklar altında çiğnenmeye devam edecektir. Yine iç çatışmaya düşer ve bu, romanın kurgusunda sonuç kısmını belirleyecek vak’alara zemin hazırlar. “Fatin’i gidip göreyim... Görüp de kendisiyle ne yolda fasl-ı dava edeyim? “Zevcem seni şiddetle seviyormuş. Fakat sen onu sevme” mi diyeyim? Zevcemın maşukuna böyle bir söz söylenir mi? Herif bana: “Evvela sen karını zabtet de öyle göz yaşlarıyla mülemma bana muhabbetnâmeler göndermesin. Evvela bu cihet-i mühimmeyi yoluna koy, sonra bana ihtarât-ı lâzımede bulun” derse bu sözlere muhatap olan bir zevc için ya ölmek, ya öldürmek veya tatlikten başka yapacak bir şey kalır mı?”(353) der.

Naki, karısı Bedia’nın Fatin ile mektuplaştığını, hatta Fatin’in azatlı dadısı Şirin Kadın’ın evinde buluştuklarını da bilmektedir. Birkaç aydır karısı Bedia ile hiç beraber olmaz, hatta doğru dürüst konuşmazlar bile. Ancak Bedia birgün Naki’ye hamile olduğunu söylemiştir. Bu haber karı koca arasında çatışmaya sebep olur. Naki: “İki aydan beridir yüzünü bile nadiren görüyorum. Bu rezalet ne demektir?” (388) feryadıyla avazı çıktığı kadar bağırır. Karısının Fatin’le görüşüğünü bildiği halde buna sesini çıkarmadığını hatırlayarak kendi kendine: “Bu gayya-yı dehşete getirinceye kadar niçin sabrettim?” der. Artık zemin ve zamanı tamamen birbirine karıştırır. Gözleri kararır. Bedia’ya: “Hayır bu olamaz!” diye bağırır. Bedia: “Olamayan nedir?”. Naki: “Şu aralık hamil kalmanız...”(389) der. Bedia, anlamamış gibi görünerek: “Beni şiddetle sevdiğinizi iddia ediyorsunuz da rabıtımıza ukde-i diğeri ilâve edecek, muhabbetimize zi-hayat bir delil olacak bu mahsul-i izdivacımızı tebşirime karşı “olamaz” demeye sıkılmıyor musun? Yoksa bir evlât büyütecek servetten mahrum musunuz?”(389-390) diyerek ortalığı velveleye verir. Naki: “Hayır hanım beni çıldırtma... Ben tarih-i hamle itiraz ediyorum.”(390) der. Bu çatışma eserin kurgusunda son noktayı koyar. Bedia, çatışma sonunda üzülmüş gibi görünür ve ağlamaya başlar. Bir müddet sonra çocuğu düşürür ve Naki en sonunda karısını boşar.

Metres (Hüseyin Rahmi, 1315), ömrünü sefahatle geçiren dul bir anne ile aynı yolu takip eden evlâdının, koskoca bir serveti, gayrimeşru yollarda tüketmesinden müteşekkildir. Annesinin izini takip eden bu evlât Hamî'dir. Evin tek çocuğu olan Hamî, bir müddet Paris'te kalmış ve yurda dönmüştür. Hamî'nin halasının oğlu Revaî Bey, sürekli sarhoş gezen, bununla birlikte "uyanık" diye tabir edilen tiplerdendir. Hamî Bey'in konağında kalmaktadır ve evin hizmetçisi Meryem Dudu'ya âşıktır. Zaman zaman onu yalnız yakalar ve sarkıntılık eder. Bu sebeple Meryem Dudu, Revaî'den mümkün oldukça kaçır. Konağın sakin olduğu bir gün Revaî, Meryem'i bularak ona açık saçık sözler söyler. Bunlar, Meryem Dudu'yu iyice kızdırır. Bu sebeple çatışmalar ve bu durum romanın kurgusunu belirler. Meryem Dudu: "O uzun dilini içeri çekersin? Beni sarhoş mezesi karılardan mı sandın? Cin, şeytan olsan yine sana çarpılmam." (54) der. Revaî: "Dudu, ben seni mutlak bir akşam çarpacağım!..."(54). Meryem Dudu: "Sokağa çıktığımda köpekler peşimden "hav" ediyorlarsa ondan vicdanıma bir bulantı gelir? İşte senin sözlerin de tut ki o kabil "hav"lardandır.(54). Revaî: "Dudu... Ben yalnız havlamam. Adamı yumuşak tarafından ısırırırım."(55). Meryem: "Sokağın köpekleri "oşt"tan anlarlar da sen anlamazsın? Sana "oşt" edorum." (55) der. Ancak Revaî'yi başından savamaz. Revaî, Meryem Dudu'yu kovalamaya başlar, Dudu kaçır ve kendini kalabalık bir odaya atarak Revaî'den kurtulur.

Revaî, feylesof geçinen çapkın biridir. Zaman zaman evin sakinlerine felsefî düşüncelerini uzun uzun anlatır. Bu konuşmalar herkesi olabildiğince sıkır. Hamî ve onun annesi Firuze Hanım, evin uşağı Ali Ağa'yı Revaî'yi susturmakla görevlendirmişlerdir. Revaî yine bir gün aşk üzerine konuşmaya başlamıştır. Kendine göre bu kelime üzerinde açıklamalarda bulunur. Aşk ile yasak ilişkinin farkını izahtan sonra shevî arzularla ilişki kurmanın ahlâksızlık olduğunu söyler. Sonra da sözü Hamî ile Firuze Hanım'a getirir. Her ikisi de başkalarıyla ilişki kurdukları için Revaî ile çatışmaya düşerler. Revaî: "...Evet âlem bu! Türlü, türlü. Bak anan ile sen sevdakârlığın bu iki nev'inden de hariçsiniz. Siz ikiniz yiyip içerek kuduran takımındasınız. Gönülleriniz bostan dolabı kovalarına benzer. Akar su suhuletiyle sevda içinize dolar, dolar boşalır. Hergün başka bir güzele dildâde olursunuz. Hele ananın gönlü!.. Gönül değil âdeta bir aşk-ı heva limanıdır. Uğrayan gemilerin haddi hesabı yok..."(65) der.

Hami'nin hiddetten gözleri büyür ve: "Filozof efendi salondan gider misin? Yoksa Ali Ağa'yı celp edeyim mi?" (65). Revaî: "Yok yavrum yok!... Dayağa lüzum görünecek kadar semirmedim. Daha vücudumda sopa ile izalesi iktiza edecek lahm ü şahm peyda olmadı..."(66) der. Hami iyice kızar: "Yetişir!.." der. Çatışma bu şekilde uzar gider. Bu çatışma, eserin kurgusunda önemli bir görev üstlenir. Revaî, malûm çatışmadan sonra Hami ile Firuze'yi daha yakından takibe başlar. Bunların yasak ilişkilerini bir bir tespit eder ve bu gerçek, eserin kurgusunu etkileyecek başka vak'aların teşekkülünü hazırlar.

Müştak Bey, Parnas adında bir kadını sevmektedir. Ancak Parnas gibi birinin masrafını karşılamak oldukça güçtür. Müştak bu uğurda tüm varlığını tüketir. Parnas'la ilişkisini sürdürebilmesi ve borçlarını ödeyebilmesi için paraya ihtiyacı vardır. Arkadaşı Reyhan'a gider ve borç ister. Reyhan verebileceğini söyler; ancak bir şartı vardır. Bu şartın söylenmesiyle çatışma çıkar ve bu çatışma romanın kurgusunda önemli bir hareket noktasını oluşturur. Reyhan, arkadaşına: "Arabistan'da bir kırsağın birkaç sahibi bulunduğunu hiç işittin mi?"(89) der. Ardından da: "Bu tasarruf kaidesi, masraflı metreslere de teşmil edilemez mi?"(90) diye ilâvede bulunur. Müştak, Reyhan'ın ne demek istediğini anlayamaz. Reyhan biraz daha açıklamada bulunur: "Kısrak hesabı... Bir metresin de iki "aman"ı bulunsa ne lâzım gelir?" (90) der. Bu söz üzerine Müştak, Reyhan'ın yakasına yapışır ve şiddetle silkeleyerek: "Hayvan herif!.. Denî mahluk..."(90) sözlerini sarf eder. İstihza dolu bakışlarla Reyhan'a: "Demek iktisada riayeten birkaç kişi bir metresle geçinebilirmiş öyle mi?"(90). Reyhan bu sözlerden hiç etkilenmez ve "Hay hay..." cevabını verir. Müştak: "Öyle ise bu iktisadî hikmetlerde sana peyrev olacakları benden gayrıda ara... Kendi terbiyende refikler bul. Birkaç bekârın bir han odası kiralamaları kabilinden siz de sekiz on arkadaş bir metresle geçininiz..." (90) der. Sonra da: "Nefret!.. Lanet! Senin gibi hayvan tabiatlı heriflere..."(91) cümlesini haykırıp arkadaşının evini terk eder.

İhtiyacı olan parayı başka yerlerde bulamayan Müştak, Reyhan'ın yanına tekrar gider ve onun teklifini kabul ettiğini söyler. Bunu kabul etmesinde, Parnas'ın kendisini çok sevdiği ve Müştak'tan vazgeçip Reyhan'la birlikte olmayacağı zannı yatmaktadır. Reyhan'dan para alır ve anlaşma gereği Parnas'ı onunla tanıştıtır. Ancak olaylar hiç de Müştak'ın beklediği gibi gelişmez; Parnas, Reyhan'dan hoşlanır ve sık sık görüşmeye

başlarlar. Müştak bu gelişmelerden rahatsızdır ve Parnas'ı kıskanmaya başlar. Sevdiğinin başka biriyle görüşmesine dayanamaz. Parnas'ı uyarır ve bu sebeple aralarında ahlâkî değer çatışması olur. Bu da eserin kurgusunu belirler. Müştak: “Parnas, ben Şarklıyım. Avrupa âdetlerine gösterdiğim meftuniyete bakma. Bu hâlim sûrîdir. Bende pek o kadar medenî bir Avrupalı hafsalası yoktur. Ben kıskanırim...”(136) der. Bundan başka sözler de söyler. Parnas önceleri, Müştak'ı yatıştırmak için pek konuşmaz. Daha sonra o da dayanamaz ve: “Efendi, deminden beri gösterdiğim tahammüle şaşacak yerde bilâkis siz bundan cür'etinizi arttırdınız. Maksadınız şakalaşmaksa, rica ederim bu tatsız latifeyi bundan ileriye götürmeyiniz. Siz Şarklı iseniz ben de Garplıyım. Hakarete tahammülüm pek kısadır...”(136) cümlesiyle mukabelede bulunur. Bu çatışma sonunda Parnas, Müştak'ı kovar; Müştak da sözlerini geri almak zorunda kalır. Parnas, Müştak'ı susuturduktan sonra yeni yağlı müşterisi Reyhan'la birlikte olmaya başlar.

Reyhan, Parnas'la tanıştıktan sonra, onun muhabbetini kazanmak için elinden geleni yapar. Sonunda ona sahip olur. Parnas, bir taraftan Müştak'ı diğer taraftan da Reyhan'ı idare eder. Müştak bu gerçeği öğrendiğinde, Reyhan'ın boğazına sarılıp onu öldürmek ister. Reyhan'ın insanoğluna yakışmayacak böyle bir harekette bulunması, çatışmaya sebep olmuştur. Bu ise, romanın kurgusuna yeni bir yön vermiştir. Müştak: “Evet, çıldırdım. Seni boğacağım. Edepsiz!.. Masum bir kadına iftira etmeyi sana göstereceğim.. Burada ikimizden birimiz sağ çıkmayacağız. İşitiyor musun?” (146) der. Reyhan, Müştak'a para verdiğini ve karşılığını aldığını; bunun da hakkı olduğunu söyler. Bu çatışmanın sonunda eski dostların bağları tamamen kopmuştur.

Parnas, önce Müştak'ın, Müştak'ın serveti tükendikten sonra Reyhan'ın, Reyhan'ın sıfırı tüketmesiyle de Hami'nin metresi olmuştur. Hami, Saffet Hanımla evlidir ve Rıfkı adında bir çocuğu vardır. Müştak, Hami'nin karısı hakkında bilgi toplar ve para temin etmek için Saffet'i baştan çıkarmaya çalışır. Bunu için Saffet'e bir mektup yazar. Saffet bir müddet nefsiyle mücadele eder ve sonra mektuplaşmaya karar verir. Ancak önce, gelen mektubun okunması gerekmektedir. Saffet ve evin hizmetçisi Meryem Dudu, okuma yazma bilmezler. Meryem Dudu mektubu alır ve Bayezid'te bir yazıcıya okutmaya götürür. Romanda yazıcının adı verilmez. Yazıcı yaşlıdır. Mektubu okuyunca

Meryem Dudu'ya ahlâk dışı sözler söyler ve bu sebeple, eserin kurgusuna katkıda bulunan bir çatışma meydana gelir. Yazıcı: “Bana göre şeker gibisin...” (183) der, Meryem'e. Bu söz, ardından çatışma getirir. Meryem Dudu: “Kendinize geliniz efendim; akıbet bir ihtiyar olduğunuzu feramuş etmeyiniz, mektupta neler olduğunu bana dosdoğru anlatırsınız, yoksa başka bir dükkana müracaat edeyim?..”(183). Yazıcı: “Hiddet etmeyiniz efendim; güzele güzelsin demek günah değildir; benim ne kadar sevmek bilir bir ihtiyar olduğumu gözlerimden keşfedebileydin, bu lâflarımdan hiddet duymaz... Belki memnun olurdun.” Meryem Dudu: “Zevzekliği bitirirsin, yoksa burdan gideyim.” (183). Yazıcı, Meryem Dudu'nun ciddiyetini görünce, müşterisini kaçırmamak için sözlerini geri alır, mektubu okur.

Hami, Parnas'la yaşamağa başladıktan sonra, karısı Saffet'i ve oğlunu tamamen unuttur. Eve sadece, annesinden para koparmak için gelir. Saffet, kocasının böyle sorumsuzca hareket etmesine katlanamaz olmuştur. Hami birgün eve gelmiş ve karısıyla hiç ilgilenmediği gibi bir de onu odasından dışarı kovmuştur. Bu sebeple aralarında çatışma çıkar. Saffet, Hami'nin çocuk sahibi bir aile reisi olduğunu hatırlatarak, gayrimeşru ilişkileri bırakmasını ve ailesiyle ilgilenmesini ister. Saffet: “Öyle ya!.. Beyefendi hazretlerinin bu yalıda karısı mı var? Çocuğu mu var? Üç ayda bir defa akıllarına gelmez. Onları görmek, bir kerecik hatırlarını sormak, öldünüz mü? Kaldınız mı? Demek lüzumunu hissetmezler. Böyle yılda mayısta geldikleri zaman da mühim bir meşguliyet için gelirler. Karılarını odadan dışarı kovarlar. Hah hah hay!.. Bu mühim meşguliyete güleyim bari...”(196) der. Hami: “Maşallah hanımefendi; ben görmeyeli çok açılmışsınız... Küstahâne söz söylemekte de ilerlemişsiniz...” der. Saffet: “Açılıırım zahir... Şu karşiki kömürcü gemisinn herhün kavallarını saya saya gönlümü karartacak değilim ya?..” Hami: “Evvelleri biraz utanırdın. Bu sıkılman terbiye yerine geçerdî. Yavaş yavaş bu hâlimden de eser kalmayacak, tamamıyla arsız bir çocuğa benzeyeceksin.” Saffet, kocasının bu hakaretlerine daha fazla dayanamaz ve: “Ya kadın değil de erkek miyim? Çok şükür sizin Beyoğlu'ndaki kapatmanız gibi “matmazel” değilim. Onun gibi kepaze hiç değilim...” der. Hami, karısının bu sözüne çok kızar ve onu suturmak ister: “Sus terbiyesiz.. Keşke onun attığı tırnağına benzesen...”(196) der. Hami Saffet'i tahkir ederek odasından kovar. Fakat Saffet, kocasının bu sözlerini hiç dikkate almaz. Bu çatışma romanın kurgusunda bir dönüm

noktası hüviyeti taşır. Zira bu çatışmadan sonra eşler arasındaki mesafe iyice artar ve Saffet, kocasına kızarak kendisi de Müştak'la görüşmeye karar verir.

Saffet Hanım, Müştak'tan mektup alır, onu okutur ve cevap yazdırmak ister. Niyeti yasak bir ilişkiye girip namusunu kirletmek değildir. Böyle bir isteğin sebebi, kocası Hami'nin kendisini ihmal etmesi ve bundan mütevellit bunalım ve can sıkıntısıdır. Saffet, Meryem Dudu'yu da yanına alarak Müştak için bir mektup yazdırmak üzere Bayezid'e gider. Sıtkı Efendi isminde başka bir yazıcıya varırlar. O sırada, yazıcıya Sünbül adında düşük bir kadın gelir. O da Saffet gibi, mektup yazdırmak için oraya gelmiştir. Yanında aynı yolun yolcusu birkaç kadın daha vardır. Bunlar, Saffet'e ahlâk dışı sözler söylerler; Saffet bu sözlerden çok sıkılır ve derhal oradan uzaklaşır. Önüne çıkan ilk arabayı durdurur. Arabaya binerken yardım ediyormuş gibi görünen arabacı, Saffet'e sarkıntılık eder. Saffet bu arsızlığa dayanamaz ve adamın boğazına bir yumruk vurarak başka bir arabaya yönelir. Bu sırada Meryem Dudu da oraya gelir ve arabacıyla çatışır. Arabacı: “Topaca bak... Arkalarındaki ipekli çarşaf, ellerindeki süslü çanta ile sanki bana ırz ehli çalımı satıp da kendilerini hanım zannettirecekler... Sen benim arabacılığımıza bakma; sana öyle bir ipekli çarşaf ben de alabilirim. Irz ehli hanımlarsınız da yazıcının dükkanında Sünbül ile ne işiniz var?” (232). Meryem Dudu, bu sözlere hemen cevap verir: “Terbiyenin t'sinden haberi olmayan hımbıl canavar... Biz yazıcıya gittiysek gülü, sünbülü tanırdık?.. Onlar ile sohbeta gittik sanoorsun? Hanımefendinin pederi İzmir'dedir; ona mektup ettirmeğe gittik...” (232) der. Ahlâksızlık yapan arabacı, müşterisini kaybeder. Bu çatışma eserin kurgusunda oldukça etkili olmuştur. Saffet, bu çatışma vesilesiyle yaptığı işin ne kadar yanlış olduğunu daha başındayken anlamış ve mektuplaşmaktan vazgeçmiştir. Dolayısıyla kocasına ihanet etmekten de kurtulmuştur.

Saffet, aldatılıyor olsa bile, kendisinin başka bir erkekle ilişki kurmasının doğru olmadığına hükmeder. Bu sebeple de daha önceki zaafi için tövbe edip sokağa dahi çıkmamaya başlar. Müştak, bir gün Meryem Dudu'yu sokakta yakalar ve Saffet'in gönlünü etmesi için ona baskı yapar. Müştak: “Değildir; çünkü ben onu bir kötülükle sevmiyorum; nikâhla almak için seviyorum...” (258) der. Meryem Dudu, Saffet'in tövbe ettiğini, Müştak'ın başka kadınlarla gönül eğlendirmesini söyler. Saffet evli bir kadındır ve hatasını anlamıştır. Müştak'ın bunu anlamayarak aynı yönde ısrarda bulunması

çatışmayı beraberinde getirir ve bu, eserin kurgusunda son bölümün ana hatlarını oluşturur. Meryem: “Beysin, efendisin, nesin?..Haydi işine... O zaten kocalıdır; bir karı için iki koca almak hiçbir dinde âdet değildir; nikâhla alacak isen bu koca dünyada karı kıtlığı vardır? Ondan başkasını bulamadın?..”(258) der. Meryem Dudu, Müştak’ı başından savmak isterse de bunda bir türlü muvaffak olamaz. Çareyi bağırmakta bulur: “Yangın vardır... Kıyak ateş... Beyler, efendiler, ağalar koşunuz...”(261). Etraftakiler toplanır; Müştak kaçmak zorunda kalır. Müştak, çok uğraşmasına rağmen Saffet’e sahip olamaz. Bu da eserin sonunda Saffet için mutlu sonu hazırlar.

Batıl inançların pençesine düşmüş insanların, bazen gülünç bazen de hazin hâlleri, **Tesadüf** (Hüseyin Rahmi, 1316) adlı romanın konusunu oluşturmuştur. Eserin birinci derece kahramanlarından Mail Bey, Saibe Hanım’la evlidir. Vaktinin çoğunu ailesinin geçimine harcayan Mail, karısı ve çocuğunu çok sever. Rüştüyeyi bitirememiş, uçarı, bıçkın biri olan Hayati de aynı kalemde çalışmaktadır. Hayati ve arkadaşları bir gün, sefalet haneye gitmeğe niyet ederler. Ancak paraları yetiştirmez. Eğlenceden mahrum kalmamak için para yürütebilecekleri Mail’i de bu eğlenceye ortak etmek isterler. Mail gayrimeşru eğlencelere gitmeyi doğru bulmaz ve mesai arkadaşlarının teklifini geri çevirir. Bu sebeple Mail’le aynı dairede çalışan ve ismi belirtilmeyen biriyle, çatışırlar. Mail: “Yok, yok... Ben unumu eledim; eleğimi astım. Benim gibi evli çoluk çocuk sahibi adamlara öyle yerlere gitmek yaraşır mı?”(113) der. İsmi belirtilmeyen zat: “Ben de evliyim a birader. Hem senden yaşlıyım... Bir müddet karı koca âşık maşuk gibi yaşadık. Sevgiden, muhabbetten iyice arzumuzu aldık. Evleneli on seneyi geçti. Bacı ile kardeş gibi olduk... Ben ona artık “abla” diyorum...” der. Mail: “O da sana birader yahut ağabey diyor mu?”. Karşısındaki: “Hayır, demiyor. Onun nazarında on sene evveli ne idiysem yine oyum...”der. Mail, arkadaşının bu ihaneti karşısında: “O halde bu ettiğin vicdansızlık değil mi?” (113) ifadesini kullanır. Mail söz konusu teklifleri reddetmiştir. Ancak eğlenceye gitmeyi mutlak manada arzulayan arkadaşlarını kıramaz ve sadece seyredip ahlâksızlık yapmamak şartıyla masraflarını karşılamayı kabul eder. Mail’le arkadaşları arasındaki bu çatışma için eserin kurgusundaki en önemli noktadır denilebilir. Zira Mail, bu çatışma neticesinde umumhaneye gider ve Şöhret’le tanışarak içinden çıkılmaz bir duruma düşer; roman da bu duruma göre teşekkül eder.

Gayrimeşru hayata olumsuz bakan Mail, arkadaşlarının ısrarıyla sefaletaneye gider ve orada Şöhret adında bir kadını görüp beğenir. Önceleri basit bir meyillenme gibi başlayan bu his, sonradan önüne geçilmez bir arzu hâline dönüşmüştür. Mail, Şöhret'i elde etmek için çırpınmaya, ailesini ihmal etmeye başlar. Sonra da Şöhret'in müptelası olur. Hayati, arkadaşının gidişatını beğenmez ve karısı ile çocuğuna karşı sorumluluklar taşıdığını söyleyerek Mail'i uyarır. Hayati sefih bir bekârdır ama evli erkeklerin evlerini unutmamasına karşıdır. Ancak Mail onu dinlemez. Aralarında çatışma olur ve bu, eserin kurgusunu belirler. Hayati: “Beyim, sizi pek tecrübesiz görüyorum. Sözleriniz âdeta çocuk lâfına benziyor. Buna “aşk-ı bî-aman” derler. Şair değilim ki size bunu “fiyoga”lı bir tarif edeyim. Bu sevda, hamamda içilen keskin turşu suyuna benzer. Bunun kasesini hararet teskini için insan dudaklarına götürdükçe, yudum yudum çektikçe, azar azar içtikçe adamı büsbütün ateş sarar, öyle bir bardak, iki kase ile kanılmaz. İnsan sömürmek için küpler, fiçılar arar; onun en iyisi bu iç yakıcı şeyden hiç tatmamaktır. Mademki bir kazadır oldu; siz bir iki tattınız; artık arkasını aramayınız. Hararet söndüreyim dedikçe bütün bütün fitili alırsınız...”(151) der. Ancak Mail: “Hayır Hayati, hayır! ...Şöhrete olan muhabbetimin birkaç aylık, belki de birkaç haftalık geçici, adî bir heves olduğunu göreceksin. Fakat şu saatte gözüm bir şey görmüyor. O karı ile birkaç kere daha görüşüp hevesimi almalyım. Bu emelden beni hiçbir şey geri koyamaz...”(152). Hayati, arkadaşına bir türlü lâf anlatamaz. Bu çatışma sonunda bir şey değişmez. Mail, Şöhretten vazgeçmez. Hayati, Mail'i kendi başına bıraksa meselenin çok daha kötü noktalara gideceğini tahmin eder ve ondan ayrılmaz.

Mail, Şöhret'e âşıktır; fakat Şöhret, taliplilerinden seçmiş olduğu erkeklerle beraber olmaktadır. Şöhret, varlıklı erkeklerle servetlerini tüketinceye kadar ilişkisini sürdürür; sonra da başka birini aramaya koyulur. Parasız kalan bir kabadayı, Şöhret'i sefaletaneden çıkarmış, evine kapamıştır. Şöhret oradan dışarı çıkamaz. Mail ise, Hayati vasıtasıyla her yerde onu arar. Şöhret, Mail'in aşkını suiistimal ederek kabadayıdan kurtulmak ister. Bu sebeple ona haber göndermeyi düşünür. Birgün, yüzü gözü kapalı bir kadın, Şöhret'ten haber getirir. Şöhret'in Mail'i çok sevdiğini, onun için gece gündüz ağladığını abartarak anlatır. Hayati, Şöhret gibi kadınların, erkekleri nasıl tuzağına düşürdüğünü bildiği için bu lâflara inanmaz. Aracı kadına kızar ve onu susturur. Kadınlı aralarında ahlâkî çatışma olur. Bu çatışma ise, romanın kurgusunda

dönüm noktalarından birini meydana getirir. Kadın: “A oğlum, öyle deme. Kız bu beyefendiyi can-ı gönülden seviyor, sen de şimdi muhabbeti kökünden inkâra kalkışmasana ya!” (155) der. Ancak, Hayati, Mail’i bu beladan kurtarmak niyetindedir. Hayati: “Kadın bağırtma beni... Bu beyefendiyi seviyor da diğer bir herifle gidip niçin evlere kapanıyor?”. Kadın: “Onun elinde mi ayol... Nasılsa o herif kızın yakasını bir kere eline geçirmiş. Mail Bey’i görmezden evvel o adamla münasebet peyda eylemiş...”. Hayati: “Şöhret şimdi Mail Bey’le de yaşamağa başlasa demek daha sonra bir diğeri zuhur edince onunla da işi pişirecek. Bugün o adama yaptığını yarın Mail’e de yapacak değil mi? Şimdi sen yangın körükleme, nene lâzım... Şöhret Hanım seni buraya yalnız hediye olarak saçını bize göndermek için mi yolladı? Yoksa başka bir diyeceklerin de var mı?”(155) der. Kadın: “Diyeceklerim çok; lâkin sen adama lâkırdı söyletmiyorsun; sözünü boğazına tıkıyorsun. Sen ne dersin de... Bu iki genç işte birbirini seviyorlar; artık senin, benim sözüm para eder mi?”(155-156) der. Hayati, evli olan Mail’i Şöhret’in şerrinden kurtarmak için çalışmakta, bu sebeple de aracı kadınla çatışmaktadır. Mail, Hayati gibi düşünmez ve bu haberle ortaya çıkan çatışmadan sonra Şöhret’in tuzağına düşer. Artık Mail’in ailesini kederli günler beklemektedir.

Saibe, kocası Mail’in Şöhret için Samatya’da ev kiraladığını ve eve gelmediği zamanlar orada kaldığını öğrenmiştir. Kocası, Şöhret için evi dayamış döşemiş uşaklar, hizmetçiler tutmuştur. Saibe; kendisinin, çocuğunun, evinin böyle ihmal edilmesine tahammül edemez, kocasından bir tercihte bulunmasını ister. Bu sebeple çatışırlar. Karı koca arasındaki bu çatışma, neticeleriyle birlikte, eserin kurgusunda yeni çatışma ve vak’alara hareket noktası teşkil eder. Mail: “...Ev tuttuğum vakit ne lâzım gelir?.. Üstünüze birkaç da evlenirsem kimin ne demeğe hakkı olabilir? Evet, tuttum. Bir kadın kapattım... Ne buyuracaksınız bakayım?”(215) der. Saibe bu sorular karşısında Mail’in bir daha evine gelmemesini ister ve ardından: “Evet Mail Beyefendi!... Öyle çirkef bir kadının mülevves aguşundan çıkan, onlara mahsus kokular neşreden vücudunuzla gelip namuslu bir muhiti kirletmeyiniz.”(215-216) der. Mail: “Demek, evinizden beni başa kaka kovuyorsunuz?..” Çatışma bu şekilde devam ederken Mail, karısına aşağılayıcı bir nazarla bakar ve: “Bin Saibe’den geçerim de bir Şöhret’ten geçmem... İşte son cevabım...” (216) der. Daha sonra da evden ayrılır. Artık her şeyi gözüne alır ve boşanmayı bile düşünerek Şöhret’in yanına gider. Saibe, kocasını kurtarmak için

üfürükçü Nefise Hanım'ın yanına gider. Romandaki mizahî unsurlar bu aşamadan sonra biraz daha artar.

Nimetsinas (1317), Hüseyin Rahmi'nin eğitim ve güzel ahlâk gibi toplumu ayakta tutan değerlerin altını çizdiği bir romandır. Eserin en önemli kahramanı Neriman'dır. Annesi Hayriye Hanım'dan başka kimsesi olmayan Neriman, annesinin hizmetçilik yaptığı konakta evlât muamelesi görmüş ve iyi bir eğitim almıştır. Neriman, söz konusu konaktan ayrıldıktan sonra bir vesileyle Talat Hanım'ın evlâtlığı olur ve yeni yuvasına taşınır. Son derece mütevazı biri olan Neriman, Talat Hanım'ın konağındaki yaşlı halayıklara yardım etmek ister. Halayıklar, kendilerinden sonra gelen Neriman'a oda verildiği, ona evlât muamelesi yapıldığı için durumdan hiç de memnun değildirler. Kendileri yıllardır aynı konakta buldukları halde onlara ait bir oda yoktur. Bu sebeple Neriman ve annesini insafsızca ezmek isterler. Daha ilk günden, Neriman ile annesi Hayriye'ye tüm konağı temizlettirirler. Nihayet akşam olur ve Emsal ile Şevkefza Kalfa, Neriman'a bir de kahve yaptırırlar. Ayrıca yeni emirler vermeye de hazırlanmaktadırlar. Ancak Neriman, kendisine yapılan bu haksızlığa daha fazla sabredemez ve kalfaları hiç dinlemeyip odasına gider. Arkasından seslenilirse de dönmez. Emsal Kalfa buna çok kızar ve Neriman'ın ardından bağırır: “Gördün mü yelloşu! Daha birinci geceden emirlerimize karşı yüzünü ekşitti gidiverdi.”(66) der. Aslında Neriman bu konağa Talat Hanım'ın hususî hizmetlerine bakmak ve ona arkadaşlık etmek üzere gelmiştir. Temizlik işleri Emsal ve Şevkefza Kalfalarıdır. Neriman iyi niyet göstermiş, bu da suiistimal edilince çatışma olmuştur. Bu ise, eserin kurgusunda belirleyici bir rol üstlenmiştir.

Talat Hanım'ın evinde misafir olan Sabire Hanım, Emsal ve Şevkefza Kalfaların kendi işlerini Neriman ve annesine yaptırdıklarına şahit olmuştur. Üstelik uzun zamanda bitirilebilecek pek çok işi, bir günde zorla yaptırmışlardır. Orada bulunan Sabire, bu duruma dayanamaz ve böyle kimsesiz kızların ezilmesinin doğru olmadığını söyler: “Siz de karılar ne insafsızssınız? Buraya geldi geleli kız bir lahza durup eğlenmedi. Kaç gündür birikmiş işlerinizi ona çapçabığın içinde gördürdünüz. Daha ne istiyorsunuz ki yapın?.. Bunun sabahı yok mu?...”(66) der. Emsal, Sabire Hanım'ın bu sözlerinden sonra daha fazla sinirlenir ve: “Sen sus Sabire Hanım. Böyle şeylere aklın ermez. İşsiz

bırakırsak sonra rahata alışıır...” (66) der. Yapılan haksızlık çatışmayla sonuçlanır. Bu da romanın kurgusuna tesir eder. Emsal ve Şevkefza, bu çatışmadan sonra Neriman’la annesine daha fazla kin duymağa başlarlar.

Talat Hanım’ın kocası Nihat Bey, eve evlâtlik olarak alınan Neriman’a âşık olmuştur. Karısı Talat’a ihanet etmek istememekle birlikte, belli bir zaman sonra artık kendini kaybetmeye başlar. Bir gece, odasında Neriman’dan bir bardak su ister. Neriman suyu getirdiğinde bileğinden yakalar ve ona sarılmak ister. Ancak Neriman onun elinden kurtulur. Nihat, Neriman’a tekrar saldırır. Neriman bundan da kurtulur ve kendini dışarı atar. Su, Nihat’ın üzerine dökülür. Neriman odasına gider ve ağlamaya başlar. Talat, Nihat’ın odasına girer, Nihat’ın üzerini görür. Nihat, olayı örtbas etmek ister: “Ben ona gösteririm. Hele sabah olsun...” (124) der. Talat Hanım: “Ne göstereceksiniz? Kızın kabahati nedir? Ne kusurda bulundu da tokada müstahak oldu?”. Nihat: “Hanım, bana yani kocanıza karşı bir hizmetçi parçasını bu kadar tesahub etmeyiniz.” Talat: “Tesahub etmiyorum. Kabahati nedir söyleyin yarın savayım.” Nihat ses çıkarmaz. Talat, kocasının haksız olduğunu anlayarak: “Pekâlâ sabah olsun her şey anlaşılır. Zaten bunda pek anlaşılmayacak bir cihet de yok ya iş belli!...” (124) der. Ertesi gün, Neriman’dan gece olanları sorar; Neriman, Talat Hanım’ın yuvasını yıkmamak için Nihat’ın sarkıntılık yaptığını söylemez. Sadece bir tokat vurduğunu uydurur. Talat, olayın iç yüzünü öğrenemez; fakat anlatılanlara göre kocasının haksız yere Neriman’a tokat vurduğunu anlar. Hizmetçi de olsa insanlara haksızlık yapılmasını doğru bulmaz ve kocasıyla çatışır. Neticede Nihat’a Neriman’dan özür dileyerek düşüncesinin arkasında olduğunu ispatlar. Bu çatışma, eserin kurgusuna tesir ederek yeni vak’a ve çatışmalara sebebiyet verir.

Nihat, su istemeyi bahane ederek Neriman’a sarkıntılık etmiştir. Neriman, bu durumu Talat Hanım’a söyleyip söylememekte tereddütlüdür. Söylemediği takdirde Nihat’ın böyle uygunsuz davranışlara devam edeceğini; tersi durumda da kendisine evlât muamelesi yapan Talat Hanım’ın aile saadetinin biteceğini düşünür. Ne yapacağı hususta karar veremez, iç çatışmaya düşer. “Beyin o akşamki muamelesi tekerrür ederse o hanede nasıl oturulur? Talat Hanım’a hakikat-i hali bildirmeli mi? Yoksa bir şey sezdirmemeli mi? Kocan bana şöyle bir taarruzda bulundu dese hanım kim bilir

ye'sinden ne hâllere girecek? İhtimal ki beyiyle dehşetli bir kavga çıkaracak. “Benim üzerime dest-i tasallutunu hizmetçi kızlara kadar uzutmağa sıkılmıyor musun?”dan tutturacağı münaza‘a kim bilir ne derecelere kadar kızışacak... Belki de evlerinin barklarının yıkılmasına, birbirinden ayrılmalarına sebep olacak... Evet keyfiyetin bu neticelere kadar varması muhtemel... Kendi yüzünden Talat Hanım, büyük bir felakete uğramış olacak...” (133). Neriman işin içinden bir türlü çıkamaz. Konakta kaldığı müddetçe hem kendi namusunun, hem de Talat Hanım’ın yuvasının tehlikede olduğunu görür. Neriman’ın yaşadığı bu çatışma, eserin kurgusunu belirleyecektir. Neriman yaşadığı iç çatışmayı müteakiben konaktan ayrılmayı bile düşünmeye başlamıştır.

Nihat, evinde evlâtlık ve hizmetçi olan Neriman’a âşıkır. Sürekli onu düşünür, hayal eder. Ancak Neriman’da Nihat’a karşı küçük bir meyil bile yoktur. Bir gün konağın sakin bir anında Neriman’ı yakalar ve ondan aşkına karşılık vermesini ister. Bu yeni bir çatışmanın habercisidir. Neriman: “Bey salıveriniz yoksa şimdi haykırım...”(142). Nihat: “Haykır Neriman, her şeyi göze aldırım.” Neriman: “Hanımınıza acıyınız...”(142) der. Nihat: “Sen bana acımadıktan sonra ben hiçbir şeye acımam.”(143). Neriman: “Ben iffetime sizden hürmet beklerim.” Nihat:”Ben de aşkıma senden merhamet dilerim...” Neriman: “Beyefendi bana karşı “aşk” kelimesini istimalden (sizi) menederim. Saadet-i ailenizi beyhude mahvetmiş, beyhude yorulmuş olursunuz... Velinimetim hanımımın zevci benim âşıkım olamaz. Siz sadakat-ı zevciyeti çiğnemekten çekinmiyorsunuz. Fakat ben vazife-i nimetşinasîden bir an ayrılmam. Beyefendi çekiliniz. Şimdi hanım gelir bizi bu halde görürse artık ihtira edeceğiniz sille, tokat masallarına kimseyi inandıramazsınız.”(143) der ve onunla çatışır. Bu ise eserin kurgusunu şekillendirir. Söz konusu reddedilme Nihat’ın aşkını iyice ateşlendirir. Nihat, ağlayarak Neriman’a yalvarmaya başlar. Ancak Neriman onu dinlemez ve odadan çıkar. Hanımının iyiliklerine ve kendi namusuna ihanet etmek istemez. Ayrıca, Nihat’ı da karısına ihanet etmekten menetmeye çalışır. Neriman, bundan böyle Nihat’a karşı daha dikkatli davranması gerektiğini düşünür.

Nihat, bir gece Neriman’ın odasına gizlice girer ve ona yalvararak sahip olmak ister. Talat Hanım o günlerde ikinci çocuğunu dünyaya getirmiş, lohusa yatağında yatmaktadır. Bir tıkırtıyla uyanır ve Neriman’ın odasına yönelerek kapıdan konuşmaları

dinler. Nihat'ın tüm yalvarmalarına rağmen Neriman, Nihat'ın melek gibi bir karısı olduğunu söyler ve çocuklarına acımasını ister: “Size hasr-ı hayat etmiş melek gibi, iki çocuklu zevcenizin felaketini hiç nazar-ı insafa almayarak kalkıştığınız bir sevgiye “mülevves” tabirinden başka ne kullanılabilir?...” (212). Nihat, Neriman'ı hiç dinlemez. Nihat: “Bu sevdami mülevves addedersen iki kelime ile bence onu tathir kabildir. Seni gayrimeşru bir muhabbete teşrik etmek istemiyorum. Nikâhla almak teklifinde bulunuyorum....” (212) der. Neriman: “Hayır, dedim. Bu teklifi bin defa tekrar etseniz, alacağınız cevap hep bu kelime-i reddiyye olacaktır: Hayır.. Hayır.. Hayır..(213). Neriman, Nihat'a “evet” diyerek düşük bir kadın olmayı istemediği gibi nikâhı da kabul etmemiştir. Her ikisinin de Talat Hanım'a saygısızlık olduğunu düşünür ve Nihat'ın tekliflerini hep geri çevirir. Bu çatışma, romanın kurgusunda önemli bir görevi yerine getirir ve eserin son kısmının teşekkülünü sağlar.

Talat Hanım, Neriman'ın odasında Nihat ile Neriman arasında olan tüm konuşmaları dinleyerek hışımla odaya girmiştir. Nihat'ın bu ahlâksızlığı yeni bir çatışmaya sebep olmuştur. Talat Hanım, içeriye dahil olduktan sonra tabii olarak Nihat'tan hesap soracaktır. Nihat, konuşmaya başlar ve Neriman'ı elde etmek için sarf ettiği sözlerin hepsini yalanlar: “Nasıl âşık... Maşuk hanım? Siz ne diyorsunuz?... Benim öyle şeylerden haberim yok...” (217). Talat Hanım : “Bu inkârınız ne erkeklığe, ne insanlığa, ne çocukluğa, ne hayvanlığa hiçbir şeye yaraşmaz... Kapının ardından hepsini işittim diyorum size...(218). Nihat, karısına “Talatçığım” hitabında bulunur ve bağırmasını, aksi hâlde rezil olacaklarını söyler. Ancak Talat, susacak gibi değildir: “Bana Talatçığım edatıyla hitab etmeyiniz. O sıralar geçti. Demindenberi şurada sevda gözyaşları dökerken şimdi sadık bir koca tavrı almağa uğraşmayınız. En mahir aktörler bile bu kadar çabuk tebdil-i tavr edemezler. Siz onlardan daha mahir imişsiniz... Buraya gelirlerse gelsinler. Maceramızı duyarlarsa duysunlar. Validem de duysun. Herkes de duysun. Dört günden sonra beni boşayacak değil misin?” (219). Birazdan tüm konak odaya toplanır. Olanları herkes öğrenir. Neriman başka bir yere gönderilir. Talat ise, sürekli ağlar. Neticede karı koca arasında vukua gelen ahlâkî değer çatışması, eserin kurgusunda son düzenlemeyi yapmış olur.

Hüseyin Rahmi, mizahî unsurlarla süsleyerek yazdığı **Şıpsıvdi** (1327) romanında, alafranga budalası bir gencin Batılı hayat tarzını evinde uygulamak isterken nasıl bir faciaya sebep olduğuna dikkat çekmiştir. Tahsil için gittiği Paris’te, batakhanelere devamdan başka bir iş yapmayan Meftun, tam bir alafranga budalasıdır. Evlerinde bulunan herkesi alafranga tarzda hareket etmeğe zorlar. Türk kültürünü beğenmez, örf-âdetlerle alay eder. Bu sebeple aile fertleriyle çatışmalar yaşar. Meftun’un kız kardeşi Lebibe, komşularının oğlu Mahir’le buluşmaktadır. Meftun, bu durumu Mahir’in Lebibe’ye yazdığı mektuplardan öğrenmiştir. Bir gece yine bir araya geleceklerini öğrenir ve buluşma saatini beklemeye başlar. Gece olunca Mahir, Lebibe ve Lebibe’nin teyzesinin kızı Rebie bahçede buluşurlar. Birazdan Meftun’un küçük kardeşi Raci de bahçeye gelir. Meftun ile Raci, ne yapacaklarına dair konuşurlar. Meftun, Fransız kanunlarına ve adabımuâşeretine göre, böyle kur yapan gençlere dokunulamayacağını söyler. Meftun: “Gece yarısı gidip de bir kavalienin kolundan damını almak homme civiliseye yaraşır mı?” (393) der. Raci ise, ağabeyine karşı çıkarak kardeşlerinin namuslarının söz konusu olduğunu söyler. İki kardeş arasında, romanın kurgusunda ana hatlardan birini teşkil edecek ahlâkî değer çatışması olur. Meftuna göre böyle bir müdahale medenîliğe aykırı bir harekettir. Raci: “Böyle bir hususta homme civilise için istediği gibi şiddetle harekete mesag-ı kanunî vardır. Çünkü mesele namusa aittir. İğfal edilen kadın hemşiremidir.” (393). Meftun: “İğfal tabirini kullanma... Ne malûm?” der. Raci: “Ooo!..” der. Meftun: “Oo su yok. Keyfiyet için senin dediğin gibi farzedilse bile hemşiremid muhtariyet-i ef’ale malik bir sindedir. Onun consentement ile olan bir hususa sen ben ne diyebiliriz?.. Deminden ben de böyle senin gibi şiddetli davranmak istedim amma derin bir mülâhaza neticesinde yine aklımı başıma topladım.”(393-394) der. Raci: “Mesele bunun gibi grave olursa?.. Yani bâkir bir hemşiremizi böyle gece yarısından sonra dağa, bağa, kıra doğru aşırırlarsa bu muameleye karşı biz her şeyi der ve her şeyi yapabiliriz.”(394). Meftun: “Bu hususta Code France’de diyor?..” (.394) Raci: “Ne dediğini bilmem. Ben yalnız şunu söylerim ki Code France’yi şimdi size, hele bu vakit tarlalar arasında cereyan eden bir vak’aya hiç karıştırmamalıdır. Biz Mahir’le kozumuzu onun anlayacağı bir lisanla yani kabadayıca, bıçkınca pay etmeliyiz. Ona karşı olacak muamelede Cod France’nin ahkâmı Ermons Döfo’nun akvali, Baron Estaf’in kuru lâfları hiç para etmez. Şimdi şurada ortasına (tu) diye tükürülmüş koca bir yumruk bütün Avrupa kavanin-i medeniyesinden ziyade işe yarar... Anladınız mı

ağabey?.. Haydi yürüyelim...” (394-395) der. Raci, ağabeyini zorla razı eder beraberce Mahir ile kızları takibe başlarlar.

Lebibe ile teyzesinin kızı Rebie, gece geç vakitte Mahir’le buluşup Despino adında düşük bir kadının evine giderler. Despino, evini ahlâk dışı fiiller için kullanmaktadır. Raci ile Meftun, bu kişileri Despino’nun evine kadar takip ederler. Raci; Lebibe ile Rebie’nin akıbetinden korkar ve duruma müdahale etmek ister. Meftun ise, bunu doğru bulmaz. Bu sebeple aralarında ikinci bir çatışma olur. Bu ise, eserin kurgusunu belirlemede yardımcı olur. Meftun, Mahir’i Fransız usulü düelloya davet etmeleri gerektiğini söyler. Raci, bunu fazlasıyla anlamsız bulur. Raci’nin müdahale teklifine Meftun: “Gürültü olur.” (403) cevabını verir. Raci: “Hiç gürültü olmadan böyle bir namus meselesi temizlenir mi?..” der. Meftun: “Hayır.. Hayır tulumbacıvari tesviye-i maslahat istemem. Mahir bize karşı muhakkirâne tecavüzde bulunursa terbiyeli, medenî bir adama yaraşır surette usulü dairesinde kendisini düelloya davet ederiz...”(403) der. Raci: “Ağabey bu beyhude fikirlerden vazgeçiniz. Kasım Efendi-zâde düellodan ne anlar? Farz-ı muhal olarak fasl-ı mesele hususunda düelloyu kabul etsek bile bunu icra için herifin başka tecavüzlerine hakaretlerini mi intizar edeceğiz? O dediğiniz tecavüz, hakaret vaki değil midir?”(403) der. Meftun: “Of, Raci bu kadar uzun (diksiyon)’un sırası değil. Benim de şimdi burada tafsil edemeyeceğim bir takım düşüncelerim, hesaplarım var. Sen sözümü dinle. İşte o kadar... Bir ağabey sıfatıyla bunu sana emrediyorum.”(403-404) der ve Raci’yi susturur.

Mahir ile Lebibe bahçede buluşup Despino’nun evinde bir müddet kaldıktan sonra evlerinin bahçesine dönerler. Raci, yolda bağırarak iki sevgiliyi durdurur. Mahir’in gırtlığına sarılıp hesap sorar. Namuslarının kirletildiğini düşünmektedir. Meftun, kardeşini tutar ve bir kenara çekerek Mahir’le kendisi konuşur. İşte o zaman Raci ile Mahir çatışır. Meftun: “Büyük bir fenalık vuku bulmuş. Şimdi hepimiz birden tedbirsizlik idaresizlik gösterip bu fenalığı bütün bütün büyötmektense bunun ehven cihetini tercihe yol arayalım...”(419) der. Mahir, Meftun’a cevaben: “Bu meselede zannettiğiniz gibi bir namussuzluk yoktur. Bu isnadı ne ben kabul ederim, ne de hemşireniz.”(419). Mahir, gecenin sabaha yakın bir zamanında bu iki gencin kız kardeşiyle yakalanır ve kendini bu şekilde savunur. Raci buna dayanamaz ve ağabeyini

de dinlemeyerek Mahir’le çatışır. Bu çatışma, sonuçlarıyla birlikte eserin kurgusunda önemli bir işleve sahip olur. Raci: “Bu meselede namussuzluk yok mudur buyurdunuz? Namussuzluğu siz manda gibi, deve gibi, fil gibi boynuzlu, hörgüçlü, hortumlu mücessem, ziruh, oynar, sıçrar, çifte atar bir mahluk mu zannedersiniz?.. Hayır... Hayır... Namus bu kadar cismaniyetle göze çarpar bir şey olsa idi çok kimsenin foyası meydana çıkardı. “Namus” gayr-i mücessem bir isim, bir vasf-ı mevhumdur. Ekseriya bazı kimselerdeki vücuduyla ademi zor fark olunur. Fakat erbabınca bunun bir haddi vardır. İndî telâkkiye gelemez. Bıyıklı koskoca bir adam olmuşsunuz. Henüz namusun ne olduğunu bilmiyorsunuz. Size yabancı olan bir haneden gece yarısı iki kızı birden aşırıp Despino’nun hanesine götürmeğe ırza, namusa tecavüz derler. Böyle edibâne lisandan bir şey anlayamıyorsanız ben sizin külhanbeyi diline de vâkıfım. O suretle de konuşabilirim. Ondan da anlamamakta ısrar edersiniz (revolverle kamamın bulunduğu yerleri işaret ederek) böyle vesait-i beyana müracaat ederiz. Bunlarla konuşuruz.” (420-421)der. Mahir bu sözleri işittikten sonra korkar, özür diler. Mahir: “Efendim affedersiniz. Cehalet... Sevda... Sabırsızlık...” (421) der. “Sabırsızlık...” kelimesini duyan Raci, Mahir’in üzerine çullanmak ister; ancak Meftun, Raci’yi yakalar. Bu arada Mahir kaçmağa başlar. Raci, Mahir’in ardından bağıarak: “Kaç alçak kaç... Sana indiremediğim yumrukların bu galeyan-ı hiddetle şerik-i cinayetin olan bu kızların kafalarında patlayacağını düşünmeden sen yalnız halas-ı nefesine uğraş... Kaç... Cebin... Kaç... Mel’un...” (422) der. Meftun, Lebibe ile Rebie’ye işaret eder, onlar da köşke kaçarlar. Raci, onlara da bağıırır. Meftun, meseleyi halledeceğini söyler ve Raci’yi yatıştırır. Lebibe ile Mahir’i evlendirip bunu halletmeyi düşünür. Bir zaman sonra da bu gerçekleşir.

Mahir’in kız kardeşi Edibe, Azize Hanım’la konuşurken evlerine gelen Şehim Bey’le karısını anlatır. Edibe, Şehim Bey’in hanımını başkalarıyla dans ederken görmüştür. Bunu hem dine hem de ahlâka münafî bulur, bir türlü kabul edemez. Dinî ve ahlâkî değer çatışması olur: “Adı Şehim Bey... İşte sözüm ona Müslüman... İlâhi böylesini beyler götürsün... Karısı kocasının kolundan çıkıyor başka erkeğin koluna giriyor... Birbirlerinin ellerini sıkıyorlar... Bir gülüşme bir hokkabazlıktır gidiyor. Bu karılar kendi kocalarının yanında başka erkeklerle sarmaş dolaş olup muzika ile oynarlarmış. Frenkler gözlerinin önünde böyle şeylere nasıl müsaade ediyorlar? Madamalarını

başkalarına nasıl peşkeş çekiyorlar? Bunlar karılarını hiç kıskanmazlar mı?”(428) der. Şehim Bey’in bunu nasıl kabul ettiğini bir türlü anlayamaz. Bir erkeğin karısını kıskanmamasını eleştirir. Ahlâkî anlayış farklılığı çatışma doğurur.

Meftun Bey’in evindeki hizmetçilerden Aşçı Zerafet, Şaban Ağa’dan; Meftun’un yeğeni Rebie da şehvet düşkünü Bedri’den hamile kalmıştır. Zerafet çocuğu düşürmek için ilaç alır ve düşürür. Bir gün sonra Rebie de Zerafet’in ilacından kullanarak düşük yapar. Rebie’nin düşük sırasındaki çığlıkları tüm ev halkını Rebie’nin odasına toplar. Her şey açık seçik bellidir. Ancak Zerafet’e de Rebie’ye de kanlı basur hastalığı yakıştırılır. Meftun; Zerafet ve Şaban’a ödemediği aylıkları düşünerek onları kovamaz. Ancak bu durum yanlış anlaşılır. Edibe’nin ders aldığı Azize Hanım, bu kızların Meftun’dan hamile kaldığını, bu sebeple de Meftun’un olayları örtbas ettiğini söyler. Azize: “Dün gece ben sana demedim miydi? Yalnız tahminimde yanılmışım. Eleni’den beklediğim hâl Rebie’de zuhur etti... Rabbim cümlemizi esirgesin... Bu kanlı basur bu haneye fena dadandı. Bizim komşunun oğlu Çapkın Zihni bel soğukluğuna uğradığı zaman: “Gece rüyamda aldanmışım da sidik zoruna uğradım.” derdi. Yatıp yatıp kalkardı. Asıl derdi ne olduğunu kimseye, karısına bile belli etmezdi. Bunu bana hizmetçi kız söyledi. Şimdiki hizmetçi kızlar efendilerinin gizli dertlerini hanımlarından iyi biliyorlar. Aman yarabbi! Hastalığın adını değiştirmekle herkes aldanıyor. Her şey olup bitiyor. Bu evde türeyen kanlı basura da güleyim bari...” (688) der. Edibe, kocasına iftira atılmasına dayanamaz. Azize’nin boğazına sarılır: “Dün akşam, “Arab’ı o hâle koyan Meftun Bey’dir.” diyordun. Şimdi Rebie için ne diyeceksin bakalım?”(688-689). Azize: “Kızım sana Allah sabırlar versin... Rebie için de yine dün gece söylediğimi söyleyeceğim... Yine onu diyeceğim!..”(689) der. Edibe: “Kim?” Azize: “Kocan Meftun Bey’i!..” Edibe, Azize’nin üzerine atılıp iki eliyle ağzını kapayarak: Aman Allah aşkına sus... Artık yalan söylüyorsun... Kocama iftira ediyorsun... Bu kadarı da günahdır...”(689). Edibe, Azize Hanım’a inanmaz, onun iftira attığını bilir. Bu sebeple de Azize’yle çatışır. Bu çatışma, gerçekleri su yüzüne çıkaracak ve eserin kurgusunda yerini alacaktır.

Meftun, köşkün bahçesinde bir balo verir. Baloya Mösyö Makferlan ile Şehim Bey’in aileleri ve bunların Frenk dostları gelmiştir. Gece çok içki içilir, valsler yapılır. Mahir ile Meftun; Madam Şehim ile Madam Makferlan’a sarkıntılık ederler. Mahir, Madam

Makferlan'a sarılır ve valsi bahane ederek onu sürekli çimdikler. Meftun ise, hem Makferlan, hem de Madam Şehim'le dans ederek onlara sarkıntılık eder. Gecenin ilerleyen saatlerinde komşunun uşakları da duvardan atlayarak bahçedeki kadınlara saldırırlar. Baloya katılmayan Lebibe ile Edibe, bir ara kameriyenin içinde neler döndüğünü görmek için bahçeye inmişlerdir. Ancak o sırada saldırıya uğrarlar. Sabah olup da Meftun ayıldığı zaman karısı Edibe, geceleyin işlenen rezaletlerin hesabını sorar. Karı koca arasında eserin kurgusunu belirleyecek ahlâkî bir değer çatışması vukua gelir. Edibe: "Maşallah beyefendi "balo" dediğiniz rezaleti gördük."(850). Meftun: "Sus canım sus... Sen balodan ne anlarsın? Bu kelimenin telaffuzu bile ağzına yaraşmıyor..." Edibe: "Doğrusu bu kelime senin ağzına... Her tarafına pek güzel yaraşıyor... Kepaze!..." Meftun: "Madam ağzını topla..." Edibe: "Ne dedin? Ne dedin? Madam mı? Ağzını sen topla.. Rezil... Neden Madam oluyor muşum bakayım? Çok şükür babamın adı Hacı Kasım... Benimki Edibe... Madam, akşam birbirinize sarılıp da beraber topaç gibir fırl fırl döndüğünüz karılardır. Ben değilim... Utanmaz... Hepsini gözçeğimle gördüm... Evvela tuvalet yapmak için hazırlatıp da sonra başka işe çevirttiğiniz kameriyenin yeşillikleri arkasına saklandım. Her şeyi bir bir seyrettim. Anlıyor musun?"(850-851). Meftun: "Teessüf ederim. Zaten bizim kadınımda erkeğimizde casusluğa, insan gözetlemeğe büyük bir meyil var.. İki kişi mahremâne konuşurken hariçten gizlenip dinlemek... Bu ne büyük terbiyesizlik!.. Ne vicdansızlık!.." (851). Meftun'a karşı Edibe yine cevap verir: "Aaaa yediği naneye bak... Hangimizinki terbiyesizlik? Hangimizinki vicdansızlık?.. Allah için söylesinler? Yine sapıma kadar kadınımda, insan evlâdıyım da o gördüğüm şeylere tahammül ettim. Çeyrekte başka bir kadına sarılıp da karşımda cilveleştiğin zaman şükret ki kaldırıp da kafana bir şey vurmadım. "şıpsevdi" musibet..."(851-852) der. Çatışma bu şekilde devam eder. Meftun, karısını beğenmez. Edibe ise, akşamki kadınların ahlâksız olduğunu, kendi namusuyla da övündüğünü söyler.

Meftun, eniştesi Mahir'i ayartarak Kasım Efendi'nin kasasını soydurtur. Kasada altı yüz lira, bir iş hanının senedi ve Kasım Efendi'nin mührü vardır. Kasım Efendi, bu hırsızlığın damadı Meftun ile kendi oğlu Mahir tarafından yapıldığını bilir. Durumu bir mektupla Meftun'un kardeşi Raci'ye bildirir. Raci, bu hadiseden çok etkilenir. Ağabeyi, zaten daha önceden de alafranga budalalığıyla ailenin namusunu beş paralık etmiştir.

Ağabeyinin hırsızlık yapmasını affedemez. Bu sebeple, Meftun'un kardeşi olduğu için utandığını söyler, onunla çatışır. Bu çatışma, romanın kurgusunda son bölümü şekillendirir ve önemli bir ağırlığa sahip olur. Meftun, Raci'nin elini tutmak istediğinde, Raci elini çeker ve: "Allah bizi kardeş yaratmış fakat son e`al-i rezilâneniz...Hayır söyleyemedim... Caniyâneniz üzerine aramızda na-kabil-i mürûr bir mesafe, bir baid iftirâk hasıl olmuştur... Elimi elinize sürüp kirletmek istemem."(907-908) der. Meftun, kardeşinin pek ileri gittiğini söyler. Ancak Raci hiç de öyle düşünmez: "Heyhat bilâkis pek geri kalıyorum... Pek nakıs söylüyorum zannederim..." der. Meftun:"Büyük biraderiniz olduğumu da unutuyorsunuz..." Raci: "Hayır unutmuyorum... İşte büyük biraderim bulunduğunuzu düşündükçe berbat oluyorum ya... Asıl beni bitiren cihet de burası ya..." (908) der. Raci, Meftun'u iyice köşeye sıkıştırır. Meftun, bu çatışmadan sonra kardeşi Raci'den korkmaya başlamıştır.

Gönülsüz bir evlilik neticesinde yaşanan aile faciası, **Sevda Peşinde** (Hüseyin Rahmi, 1328) romanının konusunu oluşturmaktadır. Genç bir kız olan Aynınur, kendisinden iki kat yaşlı olan Nezihi Bey'le parası için evlendirilmiştir. Nezihi, karısını çok sevmesine rağmen Aynınur, onu bir türlü sevmez. Yıllar bu şekilde gelip geçer. Birgün Aynınur, ilk gençlik aşkı Ali İlhami'yi görür. Geçmiş hasretle yâd ederek onunla yasak ilişkiye girer. Bunu da arkadaşı Seza Hanım'a itiraf eder. Seza bu durumu kendi kocası Sermet'e anlatmıştır. Sermet evli bir kadının böyle bir ilişkiye girip namusunu kirletmesini kabul edemez. Sermet'in karısı Seza ise, Aynınur'u haklı görür ve onu savunur. Karısından hiç beklemediği sözler işiten Sermet, ona hakaretler eder. Gayrimeşru bir ilişkinin desteklenmesi karı koca arasında çatışmaya sebep olur. Bu ise, eserin sonuna kadar yeni çatışmalar hazırlar ve kurguyu belirler. Seza, kocasından işittiği ağır sözlere sabredemez: "Tuh kepaze, o nasıl lakırdı?.." Bu cevap karşısında Sermet, hakaretini daha da arttırır: "Sus... Fahişe..." diye cevap verir. Seza: "Aman Allahım neler işitiyorum... Terbiyeli sandığım bir adamın ağzından bu sözleri duyacağıma keşke gebermiş bulunaydım..."(93) der.

Sermet, karısının yasak bir ilişkiyi savunmasından hareketle, Seza'nın da aynı fiili işlediğini düşünmeğe başlar. Sermet: "Günahın, zevcinin üzerine âşıklar peydahlamak, muhabbetnâmeler teati etmek... Ailenin namusunu, masum evlâdını, herşeyini bu rezil,

nameşru sevdan yoluna feda eylemek...”(93) der. Bu sebeple de karısını öldüreceğini söyler. Seza duyduklarına inanamaz. Sermet’in attığı bu iftira, yeni bir çatışmaya daha sebep olmuştur. Bu çatışma da romanın kurgusunu etkileyecektir. Seza: “Sus, sus... Bu murdar isnatlarla hem kendi lisanını, hem benim samiamı kirletme... Bu kadar dehşetle aleyhime yürümek için edindiğin delailin ne olduğunu tabii bilemem. Fakat dikkat et. Pek yanılıyor, azim bir hatada bulunuyorsun. Sonra pişman, ama çok pişman olacaksın... Masum bir kadın aleyhine bu kadar akûrâne bir tecavüzün sonu senin için iyi olmaz” (93) der. Bu çatışmadan sonra geçici bir süre de olsa Sermet, karısı Seza’nın iffetinden emin olacaktır. Böylece söz konusu yasak ilişki üzerine, karı koca arasında, iki çatışma meydana gelmiştir.

Sermet ile Seza; Aynınur’un kocasını aldattığını bilmektedirler. Nezihi, Seza’nın ya da kendi karısı Aynınur’un kocasını aldattığını tahmin etmektedir. Fakat hangisi olduğundan emin değildir. Sermet, bunu Aynınur’un kocası Nezihi’ye haber vermek ister. Ancak Seza, bunu öğrenirse Nezihi’nin Aynınur’u öldüreceğinden korkar. Bu sebeple Seza, Sermet’ten rica ederek kocasını aldatan kadının Seza olduğunu söylemesini ister. Sermet önce bunu kabul eder; fakat hata ettiğini anlayıp bundan vazgeçer. Sözde Sermet, kendi karısının namusunu kirlettiğini söyleyip; gayrimeşru ilişki yaşayan Aynınur’u Nezihi’nin şerrinden kurtaracaktır. Ancak Sermet, daha sonra buna karşı çıkar: “Seza, âlemde herşey olur; işte yalnız bu olamaz.”(107). Sermet, başka birini kurtarmak için karısının namusunu lekelemeyi kabul etmez. Bu da karı koca arasında eserin kurgusunu etkileyecek bir çatışma meydana getirir. Seza: “Fakat beyefendi verdiğin sözü unutuyorsun... Aramızda tahriren değilse de vicdanen ve yemin ile teati olunmuş bir mukavelenâmemiz vardır; seni bunun ahkâmına riayete davet ederim. Her şeye takdimen bu kadının hayatını düşünmeğe ve bu bâbta dermeyan edeceğim her nevi şeraiti itirazsız kabule söz vermiştin...” der. Sermet: “Evet böyle söz verdim; lâkin diğer bir kadının namusunu kurtarmak için kendi namusumu lekelemek gibi bir cinnete nasıl mesag gösterilir? Ben henüz çıldırmadım Seza! ...Aman yarabbi ne gibi ahval karşısında kaldım; başka bir kadının tebriesi için zevcemi lekelemek!.. Bu hangi akla mantığa sığar?.. Yoook... Bu deliliği yapamam; fedakârlığın bu delice şekli elimden gelmez...”(107) der. Çatışma bu şekilde devam eder. Sermet, başka bir insanın

hayatını kurtarmak için bile olsa, namusunun kirlendiğini söylemeyi, kendi değerleriyle bağdaştıramaz.

Aynınur, kocasını aldattığını mektupla Seza Hanım'a bildirmiştir. Seza da bunu kocası Sermet'e açmak zorunda kalmıştır. Aynınur'un kocası Nezihi Bey, Sermet'in arkadaşıdır. Sermet derhal duruma müdahale edip arkadaşının namusunu temizlemek ister. Sermet: "İşte kadın uçurumun kenarına gelmiş, yarı beline kadar sarkmış olduğunu istimdatkâr feryatlarıyla sana anlatıyor; imdadına nasıl ve ne vakit yetişeceğiz?"(151)der. Karısı da beklemeleri gerektiğini, Aynınur'un bundan alınacağını söyler. Seza: "Aynınur'un kendi reyi, muvafakati istihsal edilmeksizin hiçbir surette istihlâsı hakkında bir karar verilemez." Sermet, arkadaşının namusunun ayaklar altında çiğnenmesine seyirci kalmak istemez. Böyle bir durumun gayriahlâkî olduğunu düşünür. Karısının düşüncesiyle çatışır. Sermet: "Anlayamadım?" Seza: "Bu kadın pek titiz ve asabidir; kendi reyi sorulmaksızın hakkında bir karar ittihaz olunursa sonra hiddetinden büsbütün mecnunâne bir harekete kıyamla meseleyi tamir kabul etmez bir vehamete düşürür..." Sermet: "Öyledir de niçin senden imdat talep ediyor?" Seza: "Hissiyatının galeyaniyla öyle söylüyor; fakat işe karışacak olsan ateş kesilir... Ben Aynınur'u bilmez miyim? Geçenlerde dürüstâne birkaç nasihat verecek oldum; gücendi; az daha benimle dostluğunu kesiyordu." Sermet: "Hanım, ben böyle garabetlere, kadın densizliklerine arkadaşımın namusunu feda edemem; sükut benim için vebaldir; ben bundan pek ağır bir vicdan mesuliyeti duyuyorum, gidip dosdoğru herşeyi Nezihi'ye haber vereceğim."(151) der. Seza, Sermet'in açıktan açığa konuyla ilgili bir fiilde bulunmasını istemez. Bu sebeple ortaya çıkan çatışma, romanın kurgusunu şekillendirmiştir.

Sermet, Aynınur'un kocası Nezihi'yi aldattığını öğrenmiştir. Karısı Seza'ya bu durumu, Nezihi'ye bildirmek gerektiğini, bu ahlâksızlığa göz yummak istemediğini söyler. Ona göre herşey olup bitmiştir. Seza ise öyle düşünmez ve durumu gizli tutarak Aynınur'u kurtarmak ister. Böyle bir kadının Seza tarafından kurtarılmak istenmesi çatışmaya sebep olmuştur. Bu çatışma da romanın kurgusunda yerini alır. Seza: "Her ne olursa olsun; kuzum beyciğim biçareyi kurtarmaya uğraşalım."(170). Sermet: "Artık bunun kurtarılacak neresi kalmış? Bu hususta olacak en doğru hareket vakit geçirmeden gidip

bu felaketi Nezihi'ye haber vermektir; karısını boşayacak mı, öldürecek mi? Ne yapacaksa yapsın.” Seza: “Aman bey aman... Evvela beni öldür; sonra böyle bir harekette bulun...” Sermet: “Neden Seza? Neden?” Seza: “Neden olacak... O kadın beni kendine kardeş bilerek hayatının en dehşetli esrarını tevdi etmiş. Sen bana saklamak vaadi ile bu esrara vâkıf oldun. Şimdi sözünden dönüyorsun. Beni öldürüp cesedimi çiğnemedikten sonra Aynınur'u ele veremezsin...”(170) Sermet: “Hanım, Nezihi zevcesini bırakmalıdır.. Boşandıktan sonra Aynınur Hanım kendi nam ve hesabına her ne iffetsizlikte bulunursa bulunsun...”(170) der. Karısı, uzun çatışmalardan sonra Sermet'i ikna eder. Sermet, bu meseleyi halletmek için gizliden gizliye çalışacaktır. Sermet, Aynınur'a büyük bir kin beslemektedir.

Sermet Bey, arkadaşı Nezihi'nin, karısı Aynınur tarafından aldatılmasına tahammül edemez. Seza, Aynınur'un kimseye sezdirilmeden kurtarılmasını ister; ancak Sermet, böyle ahlâksız bir kadının hemen boşanması ya da öldürülmesini ister. Sermet: “Benim yerimde bulunan her erkek ancak bu suretle hareket eder. Başka türlü yapamaz.”(178). Seza: “Neden?” Sermet: “Çünkü mesele pek vahimdir; bir erkeğin namus hususundaki şerefine mütealliktir.” der. Bununla birlikte Seza, Nezihi'nin de metres peyda ettiğini bilmektedir. Bu sebeple kocasına, aynı cezalandırmanın Aynınur'un kocası için de geçerli olduğunu söyler. Ona göre Nezihi de namussuzluk yapmaktadır ve onun da cezalandırılması gerekmektedir. Ancak Sermet bunu kabul etmez ve romanın kurgusunu yapılandırarak bir çatışma meydana gelir. Seza: “Geçenlerde Aynınur'a nisbet olmak için Nezihi Bey, Beyoğlu'nda bir mantinota tutmuştu; böyle bir lakırdı çıktı; kadının bu hususta hiç izzet-i nefsi yok mudur? Böyle meseleler erkeklere taalluk edince mi vehamet kesbeyliyor?”(178). Sermet, bu söz üzerine konuyu değiştirmek ister: “Şimdi bu bahislerin bu davaların, mücadelelerin sırası değil... Farzet ki ortada bir yangın var. Şu anda mümkün olan sürat ile bu yangını söndürmeğe koşacağız. Yangının zuhurunun sebeplerine ait müdâvelelerimizi sonra ederiz. İşte bu mesele de öyle... Bir arkadaşımın namus-ı hayatı tehlikede; şimdi ben onu kurtarmağa çalışacağım...” Seza: “Benim de bir refikamın hayatı, namusu tehlikede. Ben de onu kurtarmağa uğraşacağım... Bu davada sen kendini nasıl Nezihi'nin müdafaa vekili biliyorsan ben de Aynınur'un avukatıyım. Elimden gelebildiği kadar onun hukukunu muhafazaya uğraşacağım... Bu vekâlet vazifelerimizi müsavi hukuk esası üzerine bina edeceğiz. Yok Nezihi Bey erkek olduğu

için şöyle imiş! Yok Aynınur kadın olduğu için böyle imiş... Bu nevi erkek hodbinliklerini kabul etmem... Her dava hukukla mütesavi esas üzerine kurulur. Bu esastan hariç davalar fasid addolunur. Beynimizdeki davanın faslı için sen de bu esası kabul ediyor musun?”(178) der.

Sermet, arkadaşı Nezihî'nin karısı tarafından aldatıldığını bilmektedir. Ancak Aynınur'un bu ahlâksızlığı örtbas etmek onun hayatını kurtarmak için karısı Seza ile bu sırrı saklarlar. Hatta Sermet, istemeyerek de olsa bu ahlâksızlığı kendi üzerine alır. Nezihî, bunu duyduktan sonra yani, Sermet'in karısının Sermet'i aldatıldığını duyduktan sonra Sermet'le ilişkisini keser. Sermet'ten karısı Seza'yı öldürmesini, bunu yapmazsa da en azından boşamasını beklemektedir. Nezihî: “Onu o anda gebertmek lâzım gelirken tatlik bile etmediniz...”(192). Sermet: “Ah Nezihî, hayatın insanı mecalisiz bıraktığı öyle derin, tarif ve tefsiri müşkül anları vardır ki!...” (192). Sermet, arkadaşının dediklerini yapmayıp karısını affettiğini söyler. Nezihî, biraz daha hiddetlenir: “Bu müthiş noktada hiçbir mazeret kabul edemem. İlk günahını afa böyle deryadillik gösteren bir zevcin bir ikinci, üçüncü sadakatsizliğe uğramayacağından emin misiniz? Hatta siz burada şimdi otururken zevcenizin sizi aldatmakla meşgul olmadığından mutmain misiniz?”(192) der. Nezihî, arkadaşının böyle bir ahlâksızlığı kabul ettiğine isyan etmiş ve böylece yeni bir çatışma meydana gelmiştir. Olayların perde arkasına bakıldığında aslında Nezihî'nin karısı Nezihî'yi aldatmaktadır. Fakat o bunu bilmediği için Sermet'le haksız yere çatışmıştır.

Yukarıda ifade edildiği gibi Sermet ile Seza, Aynınur'un hayatını kurtarmak için söz konusu cürmü kabullenmişlerdir. Yani görünüşte Seza, kocasını aldatıyormuş gibidir. Elde bir aşk mektubu vardır ve bunu, Seza üstlenmiştir. Nezihî, başkalarıyla mektuplaşan bir kadının boşanması gerektiğini söyler ve yine bilmeyerek haksızlık eder. Aynı konuda Sermet ile tekrar çatışır ve bu, romanın kurgusunu belirler. Sermet: “Zevcemin bu ilk cinayeti mektuplaşmadan ibaret; başka türlü bir fenalık vukubulmadığı bence kat'iyen sabit oldu...” (194). Nezihî: “Mektuplaşmak, bu iftirak için kâfi bir cinayet değil mi?” Sermet: “İşin içinde şimdi sana açamayacağım bazı hafifletici sebepler var.” Nezihî: “Mütezevviç bir kadın bir âşıkla muhabbetnâmeler teati etsin, sonra da bu işte hafifletici sebepler bulunsun, doğrusu buna hiç aklım

ermez...” Sermet: “İhtimal bir zaman gelir ki bu hususta Seza’yı affa lâyıık, beni de mazur görürsün!..” Nezihi: “Asla!..”(194) der. Nezihi, bu konuşma sırasında duyduklarına inanamaz ve böyle bir ahlâksızlığı kabullenen arkadaşını evinden kovar. Diğer taraftan da konuşulanları düşünüp karısından şüphelenmeğe başlar.

Nezihi’nin eşi Aynınur, kocasını Ali İlhami’yle aldatmaktadır. Sermet Bey, Ali İlhami’ye, evli bir kadını iğfal etmenin ne kadar kötü bir fiil olduğunu anlatan bir mektup yazar ve onunla çatışır. Söz konusu ahlâkî çatışma, romanın kurgusunda son kısımların teşekkülünü sağlar. Sermet bu mektubun sonunda İlhami’yi tehdit etmekten çekinmez:“...Aynınur Hanım zevci Nezihi Bey’in maldan candan daha muazzez bildiği meşru bir refikasıdır. Onun bu temellük-i meşruiyetine ne hakla müdahale ile şer’an, kanunen âharın olan bir malı benimsemek istiyorsunuz? ...Devamı bir cinayet ve neticesi meş’um olan bu nameşru sevdadan vazgeçiniz. Çünkü Aynınur sizin değıldir ve sizin olmayacaktır. Bu muhabbetiniz ne kadar müddet devam etse bu günkü cinâî şekli üzere kalacaktır. Bu cinayetten hemen bugün el çekmezseniz vukuu yakın ve muhakkak olan feci neticenin kurbanı ve aynı zamanda mes’ulü siz olacaksınız. Bu sözlerimin kat’i ehemmiyetini düşünmeyerek Naciye Kadın’ın hanesinde birleşmek gafletinde bulunur iseniz her ikinizin de o evden sağ çıkmayacağınızı biliniz.”(218) der. Ali İlhami, bu satırları okuyunca sırlarının ortaya çıktığını anlar ve bunu Aynınur’a söyler. Aynınur, kocası tarafından öldürüleceğini bilir ve ondan önce davranarak intihar eder. Ardından da Ali İlhami intihar etmiştir.

Hüseyin Rahmi, **Gulyabani** (1330)’de bâtil inançlara sahip insanların bazı açığözler tarafından aldatılmasını, mizahî unsurlarla kaleme almıştır. Roman, genç yaşta dul kalan Muhsine Hanım’ın, şehirden uzakça bir yerde Şefika Hanım’ın konağına hizmetçi olarak gitmesiyle başlar. Söz konusu yere ulaştığında konaktaki Çeşmifelek Kalfa ile Ruşen Kadın’dan oranın cinler ve periler tarafından işgal edildiğini öğrenir. Aslında Şefika’nın yeğenleri Şevki ile Salim; cin, peri ve gulyabani kılığına girerek çiftliktekileri delirtmeye çalışmaktadırlar. Niyetleri çiftliğin sahibi Şefika Hanım’ı delirtmek ve malına sahip olmaktır. Bu şahıslar aynı kıyafetlerle, çiftliğe gelen hizmetçileri de korkutur ve onlara zorla sahip olurlar. Muhsine yeni geldiğinde Şevki, Muhsine’yi beğenir ve ona da öncekiler gibi sahip olmak ister. Ancak Muhsine,

namusunu kirletmek istemez ve Şevki'yle çatışır. Şevki: “Canımın içi... Benim artık senden başkasına peyda-yı muhabbet edebilmeme ihtimal yoktur. Sevdiğim yalnız sensin. Ve müebbeden sen olacaksın...”(192). Muhsine: “Ben öyle işe gelemem beyefendi... Bunu kat'iyyen aklından çıkar. Ben bütün kuvvet-i manasıyla ehl-i ırz bir kadınımm... Bu noktaya iyice bal mumu yapıştır.”(193) der. Muhsine ile Şevki arasında uzun konuşmalar olur. Şevki, isteğini tekrar eder; fakat Muhsine bu arzulara boyun eğmez. Şevki, Muhsine'yi iknaya muvaffak olamaz ve ona saldırmayı düşünür. Muhsine ile Şevki arasındaki bu çatışma yeni çatışmalar doğurur ve romanın kurgusunu belirlemede oldukça etkili olur.

Muhsine ölümü dahi göze alarak kendini Şevki'ye teslim etmez. Bu mücadeleyi Muhsine'nin odasına gizlenen Hasan dinlemiştir. Çiftlikte dönen dolapları ortaya çıkarmak için orada çalışmaya başlayan Hasan, dürüst bir gençtir. Saklandığı yerden çıkarak genç bir kıza zorla sahip olmak isteyen Şevki ile çatışır. Hasan'ın üzerine geldiğini gören Şevki, kendi ayıbını unutarak: “Vay edepsiz! Sen burada tek başına harem dairesinde bir kadının dolabında ne arıyorsun?”(201) der. Hasan. “Vay edepli vay, sen burada yek başına afif bir hizmetçi kadının odasında ne geziyorsun?” Şevki: “Ben evimin içindeki harekâtımdan hizmetçilerime hesap vermeğe mecbur değilim...”(201). Hasan: “Efendilk, uşaklık hidemât-ı beytiyeye taalluk eden namuskârane vezaif arasında aranır... Böyle karanlık işlerde, mert bir hizmetkâr, namussuz bir efendiye haddini bildirmek selahiyeti haizdir” (201-202). Şevki. “Vay sen mi bana haddimi bildireceksin?” der. Cevabını alınca da: “Haydi defol terbiyesiz... Beni günaha sokma... Yarın terbiyeni verir, hesabını görürüm.”(202). Hasan, kötü niyetli Şevki'yi Muhsine'nin odasında bırakıp gitmez. Neticede Şevki ve adamları, Hasan'ı döverek odadan çıkarırlar. Hasan bu hadiseden sonra malûm kişileri kanuna teslim etme konusunda daha fazla gayret gösterir. Bu çatışma, Şevki'nin foyasının meydana çıkmasında, dolayısıyla da eserin kurgusunda önemli bir dönüm noktası olur.

Hasan, Muhsine'yi korkutarak ona sahip olmak isteyen Şevki'ye engel olmuştur. Şevki, bu olaydan sonra Muhsine'yle daha önceden ilişkiye girdiğini ve onun ahlâksız bir kadın olduğunu söylemiştir. Hasan bunun iftira olduğunu bilir ve Hasan'la çatışır. Şevki: “Ne yapalım ki Muhsine Hanım sana nişanlanmazdan evvvel benim

müstefreşem bulundu!”(203) Hasan: “Yalan söylüyorsun habis. Dolaptan ben hepsini duydum...” Şevki: “Sen dolapta bu gece bulundun. Ben her akşam buraya Şevki Bey’in perisi suretinde gelmem ya? Sana nişanlanan bu hanım senden evvel birçok cinler ile gerdeğe girdi . Geç kalmışsın ahmak!..” der. Hasan bu iftiralara çok sinirlenir ve Şevki’nin yakasından tutarak şunları söyler.: “Bu lanetli çiftlikte birkaç kadının kanına girdiniz. Fakat bunun kılına dokundurmayacağım. Alimallah bu batakhaneyi tek mil cin avanesiyle birlikte yakarım. Bir fert kurtulamaz... Senin ne huzur-ı Rabbü’l âlemine, ne de bir mahkeme heyeti karşısına çıkacak yüzün yoktur. Şevki Bey’in perisi haydi önüme düş de edebinle buradan çık. Bir daha bu kadının odasında görünme...” der. Şevki: “Hasan, o kadar çocukça söylüyorsun ki sana karşı bir hasım mevkiinde bulunduğum halde bile bu ahmaklığına acıyorum. Bu evden ne senin ne de bu kadının dirisi çıkmaz...”(204) der. Daha sonra aralarında kavga başlar. Şevki, adamlarıyla birlikte Hasan’ı döver. Ancak Hasan, daha sonra hepsinin ipliğini pazara çıkarır ve Şevki’yle adamlarının ellerini bağlayarak halka teşhir eder. Şefika Hanım da çiftliğin tüm idaresini Hasan’a devreder. Dolayısıyla burada sözü edilen ahlâkî çatışma, romanın sonuç kısmını oluşturur ve eserin kurgusunda söz sahibi olur.

Hasan; Şefika Hanım’ın yeğenleri Salim ve Şevki’nin çevirdiği dolapları ortaya çıkararak onların maskelerini düşürmüş ve suçluları kanuna teslim etmiştir. Salim ve Şevki; Şefika Hanım’ı delirtmek için çiftlikteki çalışanları da kendi emellerine göre yönlendirmişlerdir. Bu sebeple işçiler de zaman zaman cin, peri kıyafetine girerek efendilerini korkuturlar. Bunlar arasında çiftliğin kâhyası Zekeriya Efendi de vardır. Bunu gören Şefika Hanım, yıllardır güvendiği adamının bu ihanetinden oldukça sarsılır ve kâhya ile çatışır. Onun nankörlüğünü kabul edemez. Şefika: “Bizim çiftlik kâhyası Zekeriya Efendi... İlâhi seni efendiler götürsün... Tuh nankör... Yediğin ekmek gözüne dizine dursun...”(216) der. Kâhyanın kadir kıymet bilmemesi bu çatımayı doğurmuştur. Eserde yer alan bu son çatışma, eserin kurgusunda da son sözü söyler ve romanda hatime verilmiş olur.

Hakka Sığındık (Hüseyin Rahmi, 1335) romanında, sefalat içinde kıvranan halka bakmadan bolluk içerisinde yaşayan harp zenginlerinin vurdumduymazlığı anlatılmıştır. Harp zengini Hacı Ferhat Efendi’nin damadı Medhi Bey, karısı Nermin’i aldatmaktadır.

Nermin, kocasından şüphelenir ve Abdal Veli (Nüzhet Ulvi)'ye mektup yazarak kocasının kendini aldatıp aldatmadığını sorar. Abdal Veli, Medhi'nin gayrimeşru ilişkilerini bir mektupla Nermin'e bildirir. Medhi Bey, karısından başka üç kadınla metres hayatı yaşamaktadır. Nermin, bu mektubu alınca Medhi'yle çatışır. Evli bir erkeğin karısını aldatması eşler arasında çatışma meydana getirir. Nermin: "...Cayır, cayır, canım yanıyor. Kaç zamandır senden şüpheleniyordum. O yürek ateşiyle Veli'den sordum. O da bana evliyaca cevap verdi. Oku... Oku da ne adî, ne sefil bir mahluk olduğunu anla..."(151) der. Medhi şaşkıncıdır, söylenenleri inkâra çalışır: "Babandan beş yüz lira dolandırdıktan sonra hemşiren Narin Hanım'ın vefatına sebep olan o cani Abdal'ın dubaralarına inanıyor musun?" Nermin: "Oku da cevap ver. Yalan mı söylüyor? Gerçek mi?"(152). Medhi mektubu okur ve üç kapatması olduğunu inkâr eder. Nermin: "Sen beni üç karıyla aldattın amma onlar da sana seksen zampara ile boynuz taktılar ya... Oh..." Medhi: "Nermin kendine gel... Ağzından çıkanı kulağın işitsin" Nermin: "Ben ağzımdan çıkanı kulağıma gitmeden bilirim." Kocasının ihanetine uğrayan Nermin iyice kızmıştır. Medhi, karısını ikna edemeyeceğini anlar ve evinden çıkar gider. Neticede çatışmayla birlikte eşler arasında güvensizlik meydana gelir ve bu durum, eserin kurgusuna tesir eder.

Nüzhet Ulvi, komşuları Safer Bey'le çok iyi anlaşmaktadır. Akraba gibi ailecek görüşürler. Ancak zamanla farklı yerlere taşınıp birbirleriyle görüşmez olmuşlardır. Aradan yıllar geçmiş Safer vefat edip evi yanmış, karısı da ölmüştür. Ortada kalan kızları da dilenmeye başlamışlardır. Nüzhet Ulvi, bir gün Safer'in kızlarından Nuriye'yi yol kenarında dilenirken görür ve tanır. Ailenin başından geçenleri öğrenir ve çok üzülür. Küçük kızla birlikte ablası Huriye'yi ararlar ve Fatih Camii etrafındaki tuvaletlerden birinin kenarında bulurlar. On altı on yedi yaşlarında bir küfeci Huriye'ye tecavüz için üzerine atılmıştır. Nüzhet hemen yumruğunu sıkarak ve zorla kıza sahip olmak isteyen bu küfeciye saldırır. Küfeci, Nüzhet'ten karışmamasını ister. Ayrıca yalan söyleyerek Huriye'nin nişanlısı olduğunu belirtir. Nüzhet'in yumruğuna karşılık genç küfeci: "Efendi sen ne karışyorsun? Ben bu kıızı seviyorum. Birbirimize nişanlandık. Yakında o benim karım olacak."(205) der. Huriye daha on bir yaşındadır. Delikanlı hem kıza tecavüz eder, hem de yalan söyler. Bu sebeple Nüzhet ile küfeci çocuk arasında ahlâkî çatışma olur. Bu ise eserin sonuç kısmını oluşturarak romanın

kurgusunu belirler. Nüzhet, küfecinin ensesine tokat atarak olay yerinden uzaklaştırır. Daha sonra da iki kız kardeşi evine götürerek onlara kendi öz evlâdı gibi bakmaya başlar.

Önceleri oğluyla birlikte olan düşük bir kadını, bilmeden nikâhına alan bir babanın dramı, **Toraman** (Hüseyin Rahmi,1335)'ın konusunu oluşturmaktadır. Şuayb Efendi, karısı Hasna Hanım'dan bıkmış ve düşük bir kadın olduğunu bilmeden Binnaz'ı nikâhı altına almıştır. O devrin toplum hayatından izler taşıyan eser, Türk insanının -belli bir kesimin de olsa -duygu ve düşüncelerini vermesi açısından önemlidir. Romandaki kahramanlardan Nuriye Hanım, başkalarının sırlarını araştıran, üzerine vazife olmayan işlere burnunu sokan bir kadındır. Öğrendiği sırları yahut aile mahremiyetlerini dedikodu yaptığı yetmiyormuş gibi kocasına da bildirerek onun vasıtasıyla yedi mahalleye duyurur. Nuriye'nin kocası mahalle camiinin müezzinidir. Aynı zamanda da hafızdır. Ancak kimliğine uygun hareketlerde bulunmaz. Karısından duyduğu dedikoduları, başkalarının mahremiyetini düşünmeden etrafa yayar, içki içer, hovardalık yapar. Komşuları Hasna Hanım, Nuriye ile kocasının bu hallerini ortaya koyarak tenkit eder. Nuriye Hanım ise, namuslu bir aile olduklarını söyleyip Hasna'yı suçlar. Hasna; Nuriye ve ailesinin konuştuklarıyla yaptıklarının birbirine zıt olduğunu belirterek onunla hem ahlâkî hem de dinî çatışmaya girer. Hasna, Nuriye'nin sözlerine çok kızmıştır. Hasna: "Kah kah kah... Karı, Bozdoğan Kemerî'nde kocanın sesine âşık olup da varmadın mı? Başka ayâlin varken bu herifi içeriye almadın mı? Kocan hafız-ı kelammış... O herif akşamları sarığını cebine sokup da Maksud'un meyhanesinde şişe şişe içki yuvarladıktan sonra langa bostanları arasında kayabaşı okumaz mı? Sarhoş sarhoş Kızıлтаş Camii'nde mevlüt okurken zaptiyeler kürsüden indirmediler mi? Hangi birini söyleyeyim... Bunları ümmü cihan duydu..."(25) der. Böylece hem Nuriye'yi hem de kocasını tenkit edip onlarla çatışır. Bu ise, kahramanlar arasındaki mesafeyi arttırır. Eserin kurgusuna tesir eder.

Daima başkalarının açığını arayan Nuriye Hanım, birgün Hasna, Mebrure ve Adile Hanımların konuşmalarını dinlemektedir. Hasna, bunu fark ettiğinde Nuriye ile çatışır: "Kapıdan pencereden adam dinleyen casus karı..."(25). Nuriye: "Casus senin kocan. Abdülhamit'in baş casusu idi. Mahalleden kaç tane bî-günah sürdürdü. Siz de birgün

sürüm sürüm sürüneceksiniz.. Kocam şükür hafız-ı kelam... Bizim namusluluğumuzu ümmü cihan bilir...”(25) der. Hasna ile Nuriye, bir müddet bu şekilde tartışmaya devam ederler. Adile Hanım araya girerek tartışmayı kesmek ister. Ancak Hasna artık iyice hiddetlenmiştir, konuşmaya devam eder: “Hanım artık sinirlerim bir defa depreşti... Ağzıma çeki taşı koysam dilimi durduramam.... A tevekkeli değil... Bu evde çıt olsa ertesini günü mahalle kahvesinde pasoparola oluyor... Meğerse bu karı bizi dinler de kocasına yetiştirirmiş... Geçenlerde kuyumuzun suyu çekildi. Helada uçkurum elimde kaldım... Kızım Sabriye: “Kız bu ev Kerbela’ya döndü. Cumbada bekle de sakayı çevir. Yahut babanın iyi suyundan bir maşrapa su getir.” diye bağırdımdı. Bu sözüm bile kahvede bir parmak bal olmuş... Bizim evden mahalle kahvesine telefon mu var? Telgraf mı var, diye şaşırıp duruyordum.”(26) der. Hasna Hanım, böyle kapı, pencere dinleyip de başkalarına anlatan Nuriye’nin yaptığını kabul etmez, bunu büyük bir ahlâksızlık olarak nitelendirir. Bu sebeple çıkan çatışma da eserin kurgusunu şekillendirir.

Şuayb Efendi, Hasna Hanım ile evlidir ve onun çenesinden bıkmıştır. Genç biriyle evlenmek ister. Fakat, eskiden düşük bir kadın olan Servinaz’ın tuzağına düşmüş ve onun kızı Binnaz ile evlenmeye karar vermiştir. Binnaz, Şuayb’i kendine meftun ederek onun tüm servetini üzerine almayı amaçlamaktadır. Bunun için nikâh kıyılana kadar kendine dokundurmayarak Şuayb’ın bazı hislerini olabildiğince tahrik eder. Şuayb Efendi, birgün Servinaz ile Binnaz’ın ortalarına oturur ve kayın validesi Servinaz’ı öper. Ancak bu öpüş, normal değildir. Şuayb, bu şekilde kendini tatmine çalışır. Ancak Servinaz, düşük bir kadın olduğu halde Şuayb’a kızarak ahlâksızlığını tenkit eder. Şuayb, Servinaz’ı öpünce: “Siftah senden bereket Allah’tan.”(76) der. Ancak bu öpüşte şehvet vardır. Ardından diğer tarafa dönüp Binnaz’ı da öpmek ister; ancak bunu başaramaz. Bu defa tekrar kayın validesi Servinaz’a döner ve onu yeniden öpmek ister. Servinaz, büyük bir öfkeyle onu reddeder: “Uslu otur; ben o kadar sulu damattan hoşlanmam; beni anan yerine koymuş gibi davranıyorsun amma ben de üç otuzunda değilim ya.. Kaynanaya nikâh düşmez; gönlüne fenalık getirirsen çarpılırsın...”(77) der. Şuayb, niyetinin kötü olmadığını belirtir: “Gönlünde fenalık olanın içi dışına dönsün; merak etme; busemden ne sen çarpılırsın ne ben”(77) der. Bununla birlikte Şuayb’ın, Servinaz’ı annesi gibi öpmediği aşikârdır. Bu sebeple de ahlâkî bir çatışma olmuştur.

Bu çatışma, Şuayb Efendi'yi Binnaz'a biraz daha yaklaştırır ve Şuayb, bir an önce ona sahip olmak ister. Neticede, bahsettiğimiz çatışma, eserin kurgusunda tesirli olur.

Binnaz, bir zamanlar düşük bir kadın olan annesi tarafından yetiştirilmiştir. Bu sebeple gençliğinde namusunu muhafaza edemez. Hatta geçmiş zamanlarda Şuayb'in oğlu Aziz'le bile umumhanede birlikte olmuşlardır. Fakat, Şuayb Efendi'nin servetini ele geçirebilmek için kendini bâkir ve namuslu bir kız gibi göstermiştir. Binnaz, Şuayb ile evlendikten sonra Aziz'in, Şuayb'in oğlu olduğu gerçeğiyle karşılaşır. Aziz, Binnaz'ı tanır ve eski günleri hatırlar. Babasının olmadığı bir zamanda ona sarılarak onu öpmek ister. Binnaz: “Ne yapıyorsun?”(105). Aziz: “Bilmiyorum...” Binnaz: “Babanın hakkına, ırzına, namusuna tecavüz ediyorsun.”(105) der. Binnaz, Aziz'i eliyle iter ve onun teklifini reddeder. Aşüfte olmasına rağmen üvey oğluyla birlikte olmayı kabul etmez ve Aziz'le çatışır. Aziz: “Sahi...”(105) diyerek hatasını anlar ve hüngür hüngür ağlamaya başlar. Binnaz, kocasının namusunu kirletmek istemez; fakat bu direnç fazla sürmeyecektir. Binnaz ile Aziz'in çatışması, Binnaz'ın kocasına ihanet etmisi sonucunu hazırlar. Bu yönüyle, yukarıda verilen çatışma, eserin kurgusunda önemli bir dönüm noktasını meydana getirmiştir.

Binnaz, Şuayb Efendi'nin servetini yürütmek için kendini namuslu ve bâkir bir genç kız olarak tanıtmış ve Şuayb da buna aldanmıştır. Ancak Şuayb'le Binnaz arasında kırk yıla varan bir yaş farkı vardır. Binnaz, bir müddet de olsa kocasına sadık kalır. Fakat bu fazla sürmez ve önce Şuayb'in oğlu Aziz'le sonra da Ziya adındaki bir gençle beraber olmaya başlar. Yani aynı anda üç erkeği idare etmektedir. Şuayb, önce karısından şüphelenir sonra da onun ihanetini öğrenerek onunla çatışır. Karı koca arasındaki bu çatışma, romanın sonuç bölümünü oluşturur ve kurgunun teşekkülünde rol oynar. Şuayb, Binnaz'a yaklaştığı zaman Binnaz: “Of herif yanımdan çekil, boğuluyorum.”(152) der. Şuayb, bu hakarete karşı: “Benden sıkılıyorsun, sevdiğin bir genç mi var?”(152) diye sorar. Binnaz, kocasının bu sözüne karşılık: “Bana bunu da mı itiraf ettireceksin? Evet bir genç seviyorum. Ayıp mı? Bunun için bana hak vermeyecek bir fert varsa karşıma çıksın..”(152) der. Binnaz'ın kocasına ihanet etmesi bu çatışmayı doğurmuştur.

Hayattan Sahifeler (Hüseyin Rahmi,1335), kenar semtlerde yaşayan düşük bir kadının, kızının namusunu korumak ve onu iş güç sahibi biriyle evlendirmek için ettiği gayreti hikâye etmektedir. Eski yosmalardan olan bu kadın, Sürtük Hacer'dir. Gayrimeşru bir hayattan sonra Dilenci Abdullah'la evlenmiş ve iki çocuğu olmuştur. Bunlardan biri Hürmüz, diğeri de Hidayettir. Hacer; arsız, yılışık, yüz­süz, cerbezeli bir kadındır. Bir gün Hürmüz koşarak annesine gelir ve mahallede kavga olduğunu, halası Hafize'nin, komşusu Ayşe ile kavga ettiğini söyler. Hürmüz: "Haydi anne Koşalım... Hafize halamın bağırmadan sesi kısıldı. İmdadına koşmazsak mat olacak..."(30). Hacer, o sırada Kahveci Ali Ağa'nın yerinde kahve içmektedir. Hacer, kavga eden görümcesine yardım için hemen yerinden kalkar. Kahveci Ali Ağa: "Kavga yatıştırmak için değil, gidersiniz büsbütün kızıştırmaya... Bizim mahallede de böyledir. Bu avratlar... Dünya ters oldu vesselâm..."(30) der, Rumelili ağzıyla. Kavga yapmanın yanlışlığını anlatmaya çalışan Ali Ağa, Hacer'in bu davranışını kınamıştır. İnsanın kavgayı yatıştırmak, bitirmek için gitmesi gerektiğini, kavga etmenin yakışık almayacağını söyler. Bu sebeple Onunla çatışır. Hürmüz ve Hacer, Ali Ağa'ya kızarak kötü sözler söylerler. Hacer: "Aman sen sus bunak... Kavgada mat olursa Hafize soyumdur demem... Yiğidin eli, karının dili... Anladın mı çürük mantar kafalı herif..."(30) der. Ali Ağa: "Ne bela çıkarsa işte o edepsiz dillerden çıkar ya!"(30) karşılığını verir. Ancak konuşmanın bir fayda vermeyeceğini düşünerek susmayı tercih eder. Hacer ise, yakınındaki Dilenci Sabire'yi de alıp olay yerine gider ve kavgaya karışır.

Veli Ağa, torun sahibi, yaşı altmışı geçmiş bir adamdır. Eyüp'te bir manav dükkanı vardır. Ancak on altı, on yedi yaşındaki kızlara sarkıntılık edip lâf atarak hâlâ hovardalık etmektedir. Pek çok defa genç kızlardan: "A büyük babam yerinde koskoca pinpon... Ak sakalından utanmıyor musun?"(96) takdirini işitmiştir. Bu sözler Veli Ağa'ya çok ağır gelir; ama o, yine de karısına ihanet etmekten ve genç kızlara lâf atıp sarkıntılık yapmaktan geri durmaz. Kendi mahallesinde oturan Hürmüz'e de aynı şekilde sarkıntılık eder. Bu arada kızlardan her zamanki sözleri işitmemek için saçını, sakalını boyatır. Ancak bu, Veli Ağa'yı mahalleye maskara yapar. Mahalleli, Veli Ağa'nın hangi niyetle saç ve sakalını boyattığını bilir. Veli'nin kırk yaşındaki oğlu Veysi, dükkana geldiğinde, oğulun saç, sakalı beyaz; babaninkilir ise, simsiyahtır. Etraftakiler, babayla oğulu bir arada gördüklerinde Veli'ye oğlunu göstererek, "Öp

Efendi babanın elini” (99) derler. Veli Ağa’yla daima alay ederler. Veli Ağa’nın kendi yaşına bakmayarak hovardalık etmek istemesi, onun genç kızlar ve mahalleliyle çatışmasına sebep olmuştur. Bu ise, romanın kurgusunu belirlemiştir. Hürmüz’ün annesi, Veli Ağa’nın zaafını görür ve onun malına tamah ederek kızının Veli’yle evlenmesini ister. Oysa kızı birçok kimseye ilişkiye girmiş ve hamile kalmıştır. Bunu kimseye bildirmezler ve zaman kazanmak için bir kılıf uydururlar. Hürmüz, çocuğunu doğurduktan sonra annesi torununu öldürür ve Veli Ağa’yla Hürmüz’ü evlendirmeye çalışır. Bütün bunlar da romanın sonuç bölümünün teşekkülünü sağlar. Bu cihetle çatışma, romanın kurgusunu şekillendirmiş olur.

Âşık olduğu delikanlıyla evlenemeyen genç bir kızın, istemediği biriyle nikâhlanması ve ardından gelen intihar olayı Hüseyin Rahmi’nin **Son Arzu** (1338) romanının konusunu oluşturmuştur. Nuriyezdân, Zişân ve Vicdan üç mektepli arkadaştır. Bir ramazan akşamı gezmeye çıkmışlardır. Nuriyezdân’ın büyük babası Feyzullah Efendi, kızları yalnız başlarına dışarı bırakmaz ve yanlarına Hoşkadem Kalfa’yı verir. Hoşkadem, elinde sopa ile önden gider, kızlar arkadan onu takip ederler. Kızlara lâf atan, sarkıntılık eden olduğu anda Hoşkadem elindeki sopayı işletmeye başlar. Gezinti sırasında Raşit adında bir külhanbey, kızlara sarkıntılık yapmak ister. Bu olay üzerine Hoşkadem’le çatışmaları kaçınılmaz olur. Bu ise, yeni vak’alara zemin hazırlayarak eserin kurgusunda rol oynar. Hoşkadem: “Haddini göreyim de yanaş bakalım?.. Köpek seni... Benim sopam mı daha kalın senin kafan mı? Gel bir tecrübe edelim... Senin gibi kaç tane iti sopamla yere kıvırdım...”(27-28) der. Raşit: “Hırlama kara çomar... Bu arkandaki kuzuları sana kim emanet ettiyse Allah için iyi kurt boğan seçmiş... Fakat ortalarındaki nazlıyı içim çok çekti. Ona bir sürtünmek için iki sopaya razıyım...”(28). Hoşkadem: “O ortadaki bu güne bugün Feyzullah Efendi’nin torunudur. Senin ağzının kaşığı mı o?”(28). Raşit: “Büyük babası, kadinnesi benim neme lâzım... Kim olursa olsun... Ona gönlüm aktı vesselâm...” Raşit’in ısrarı üzerine Hoşkadem, elindeki sopayı savurmaya başlar ve: “Şimdi ben senin gönlünü köpeklere akıttırırım.”(28) der. Külhanbey Raşit biraz daha ısrar ederse de gürültüye toplananlar olur. Hoşkadem ve kızlar oradan uzaklaşırlar.

Hoşkadem'le Raşit'in çatışmasından sonra kızlar, olay yerinden uzaklaşırlar. Evlerine doğru hareket ettiklerinde peşlerine üç delikanlı daha takılır. Bunlar Rıdvan Sabih, Namık Senai ve Necdet Eşref'tir. Arkadan kızlara lâf atarlar. Hoşkadem, külhanbeyin ardından bu gençlerle de çatışır. Bu ise, romanın kurgusunda en önemli dönüm noktasını oluşturur. Zira, eserin bundan sonraki bölümleri bu çatışmanın neticelerine göre cereyan edecektir. Hoşkadem: "Haydi beyim, haydi paşam işine... Daha ağzın süt kokuyor. Muhallebi çocuğu bu yaşta zanparalığa mı çıktın?"(32) der. Rıdvan Sabih ile arkadaşları, dadiya yalvarmaya başlarlar ve kızların peşini bırakmazlar. Dadi bu gençlere "soyzâde" görünseler de yaptıklarının yakışık almadığını söyler. Ancak onlar göstererek, kendi aralarında paylaşırlar. Hoşkadem buna dayanamaz ve tekrar ardına dönerek: "Yoo... Beyefendiler ben boynuz takamam. Bunlar üç tane ırz ehli kız oğlan kızdır. Üçü de satılıktır. Eğer beğendinizse evimizi salık vereyim. Analarınızı görücü gönderiniz. Allah'ın emriyle alınız. Ortadaki Nuriyezdhan Hanım. Benim Efendim Hacı Feyzullah Efendi'nin torunu. Baş taraftaki Zişan Hanım karşiki komşumuz Salim Efendi'nin kızı. Öbür yandaki Vicdan Hanım o da bitişik komşumuz Musluhiddin Efendi'nin kızı. Evlerimiz de Vefa tarafındadır. Bu kızların arkalarından gelmek sizin için de ayıptır. Onlar için de... Haydi beyefendiler, şimdi arabanızı çekiniz bakayım.... Bir daha bizim peşimize düştüğünüzü görmeyeyim. Sizin gibi beylerle beyce konuşurum. Tulumbacılarla (sopasını göstererek) tulumbacı gibi konuşurum. Yallah bakalım..."(34) der. Gençler, kızların peşini istemeyerek de olsa bırakmak zorunda kalırlar.

Rıdvan Sabih, bir gezinti sırasında rastladığı Nuriyezdhan'a âşık olmuştur. Nuriyezdhan da onu sevmektedir ve gizlice mektuplaşmaktadırlar. Birgün, Rıdvan Sabih'in annesi Ziba Hanım, Nuriyezdhan'ın Rıdvan'a yazdığı bir aşk mektubunu ele geçirmiş ve okumuştur. Bu hadiseyi müteakiben oğlunun, Nuriyezdhan gibi, aralarında herhangi bir bağ olmadan erkeklerle görüşen bir kızla görüşmesini istemez. Rıdvan Sabih de annesinin sözünden çıkmayıp Nuriyezdhan'la olan ilişkisini sona erdirir. Nuriyezdhan buna dayanamaz ve Ziba Hanım'ın evine giderek oğlunu sevdiğini, kendisini ailesinden istemelerini söyler. Nuriyezdhan: "İffetime, safvetime itimadınız, size edeceğim pek müşkil teklifimin arzı hususunda bendenize büyük bir cesaret verdi. Belki dünyada hiçbir kız böyle bir teklife kalkışmamıştır. Ve yine hiçbir kız benim şiddetim, ulviyetim,

fedakârlığımla sevmemiştir. Bu bir küstahlık ise bunu muhabbetimin büyüklüğüne, fevkalâdeliğine bağışlayınız. Hanımefendi hazretleri size gelin olmak şeref ve bahtiyarlığına nailiyet için icab eden meziyetlerden mahrum bir kız değilim... Beni oğlunuza alınız. Çünkü hiçbir kız onu benim kadar mesut edemez. Çünkü emin olunuz ben Sabih Bey için yaratılmışımdır. Allah'ın bu takdirini bozmayınız. Ve yine çünkü bunu gelip size söylemeyi bana Cenab-ı Hakk ilham etti..."(282-283) der. Bu istek Ziba Hanım'ı iyice çileden çıkarmıştır. Evlilik hususunda bir kızın bu şekilde konuşamayacağını uzun uzun anlattıktan sonra böyle "edepsiz" birini gelin alamayacağını söyler ve Nuriyezden'la çatışır. Bu çatışma, romanın neticesini etkileyecek yeni çatışma ve olaylara sebebiyet verecek bir güce sahiptir. Dolayısıyla eserin kurgusunda mühim bir mevki tutmuştur. Nuriyezden, Ziba Hanım'ın yukarıda verdiğimiz sözlerini hiç duymamış gibi davranır ve konuşmasına ısrarla devam eder: "Analar babalar evlâdlarına her şeyi emredebilirler. Fakat filânı sev, filânı sevme diyemezler. Çünkü deseler de hükmü olmaz. Gönül hisse tâbidir. Emre muti olamaz. Hatta cebredilse sonu felakettir. Göz yaşıdır. Bu dünyadaki felaketlerden çoğunun esbâbı malûmdur. Bilmem neden insanlar görenek, itiyad saikalarıyla kendi felaketlerini kendileri hazırlarlar. Ve ekseri bedbahlıklarımız bizi en ziyade sevenlerden gelir. Büyük iyilik yapıyoruz zannıyla pek büyük fenalıklarda bulunurlar..."(285) der. Ziba Hanım, Nuriyezden'in ısrarlarından iyice hiddetlenmiştir: "Küçük Hanım siz dünyalar kadar meziyetlere malik olsanız: "Beni oğlunuza alınız" teklifiyle buraya benim evime kadar gelmeniz bütün bu faziletlerinizi mahveder. Böyle bir kızı gelinliğe mahkum edemem. Terbiye ve itidalden çıkmamak için kendimi son derece sıktım. Daha ziyade götürmeğe hafakanım manidir. Bize yaramazsınız. Allah kendinize münasib başka bir kısmet versin. Bahtınızdan güldürsün..." (288). Bu sözden sonra Nuriyezden, kederli bir şekilde Ziba Hanım'ın evini terk etmek zorunda kalır. Ziba Hanım, oğluna Fazlunnisa'yı alır; Nuriyezden da başka biriyle evlendirildikten sonra intihar eder. Neticede, Ziba Hanım ile Nuriyezden arasındaki ahlâkî değer çatışması, romanın sonuç kısmını şekillendirmiş ve böylelikle önemli bir işlevi yerine getirmiştir.

Hüseyin Rahmi, **Tebessüm-i Elem** (1339) isimli eserinde, kocası tarafından aldatılan bir kadının kocasıyla yaptığı mücadeleyi konu almıştır. Söz konusu karı koca Ragıbe Hanım ve Mehmet Kenan'dır. Romanın bir bölümünün geçtiği Çiçek Bostanı semtine,

Uncu Ahmet adında yeni birisi taşınmıştır. Bu zat kısa zamanda, evini umumhane gibi işletmeye başlar. Eve giren çıkanın haddi hesabı yoktur. Mahalle sakinlerinden Hasan Efendi, bu durum karşısında evi bastırmaya karar verir. Ancak daha önceden tanıştığı Mehmet Kenan, Hasan Efendi'nin bu düşüncesine karşı çıkarak böyle yerlere de ihtiyaç olduğunu söylemiştir. Yağlıkçı Hasan Efendi bunu kabul etmez ve çatışır. Hasan Efendi ile Kenan arasındaki bu çatışma, neredeyse bütün vak'aları düzenleyerek eserin kurgusundaki ana yapıyı belirlemiştir. Mehmet Kenan: "Eski kafasın Hasan Efendi, eski... Her gece ahenk dinle, eğlen... Pek o kadar da ihtiyar değilsin, ustalıkla mahremleri olabilirsiniz, mahalleli bulunduğun için korkularından seni daima bedava kabul ederler, kim bilir ne kadar izaz, ikram da görürsün. Hiç böyle bir nimet kaçırılır mı?..."der. Hasan Efendi, malûm evi bastırma fikrinden vazgeçmez. Hasan Efendi: "Haydi Beyim işine... Ben eski kafayım. Bu sinden sonra Cenab-ı Hakk beni beğendiğin yeniliklerle şeytana uydurmasın..." Kenan: "Medenî bir memleket için bu gibi hanelerin de lüzumu vardır."(25) der. Hasan Efendi: "...İstanbul'da bu nevi hanelerin teksiriyle olacak medeniyete Allah erişirmesin. Biz, ağabânî sarıklı Türkler hep ölelim, sonra siz medeniyeti istediğiniz gibi tefsir ediniz. Çoluğumla çocuğumla oturduğum hanenin karşısında böyle rezaleti, namussuzluğu tecvizen seyredemem."(25-26) der. Her iki şahıs da kendi fikirlerinde ısrar ederler. Mehmet Kenan, Hasan Efendi'nin bu tavrını "Barbarlık" olarak niteler. Hasan Efendi de buna şöyle cevap verir: "Medenî boynuzlar takmaktansa namuslu barbarlığı tercih ederim."(32). Hasan Efendi, neticede bu evi bastıracaktır.

Yağlıkçı Hasan Efendi, komşusu Uncu Ahmet'in evini bir umumhane gibi işlettiğini tahkik etmiştir. Ardından mahalleyi toplayıp bekçi, muhtar ve imama haber vererek Uncu Ahmet'in evini bastırır. Mahallede büyük bir gürültü hasıl olur. Olay yerine yakın bir evde misafir olan iki Frenk gürültüyü duyunca fotoğraf makinalarını ellerine alarak olay yerine gelirler. Meselenin iç yüzünü öğrenirler ve baskın yapanlarla çatışır. Bu durum, Batı insanın ahlâkî anlayışını sergiler ve bu yönüyle romanın kurgusundaki yerini alır. Kadınların bu şekilde kendilerini sermaye yapmalarının serbest olması gerektiğini, bunun yasaklanmasının yanlış olduğunu söyler. Frenk: "Niçin bu kadar gürültü? İçerdekilerin cinayetleri neden bu derece müthiş sayılıyor?"(87). Mahalleli: "Namuslu bir mahallede ticaret-i hüsünleriyle geçinen kadınların huzurları tecviz

edilmez.” Frenk: “İstanbul’da bu gibilerin huzurlarını tecviz edecek namussuz mahalleler de var mıdır?” der. Mahalleli, böyle bir fiilin işlenmesine hiçbir mahallede izin verilmeyeceğini söyler. Bunun üzerine Frenk: “Demek bir memnu‘iyet-i mutlaka... Bu abes...”(87) der. Mahalleli, o sırada Frenkleri bırakarak evin kapısını kırarlar ve içerdekileri yakalarlar.

Fehime Hanım, Kâşif Efendi’nin karısıdır. Kocasının vefatından sonra kızı Ragıbe’yi evlendirmeyi düşünür; ancak Ragıbe evleneceği erkeği kendisi seçmek ister ve bu doğrultuda hareket ederek Mehmet Kenan’la evlenir. Mehmet Kenan, nikâhtan kısa bir zaman sonra Uncu Ahmet’in umumhanesinde basılarak karakola götürülür. Bu haberi duyan Ragıbe ve Fehime Hanımlar çok üzürlürler. Ragıbe Hanım, baskın yiyen Mehmet Kenan’dan ayrılmaya karar verir. Fehime Hanım da iç güveyi damatları Mehmet Kenan’ı affetmemede kararlıdır. Çünkü, Mehmet Kenan tüm varlığını bu aileye borçludur. İşlediği fiil hem ihanet, hem de nankörlüktür. Bu sebeple Fehime ve Ragıbe Hanım’la Kenan arasında çatışma olur. Bu çatışma, romanın kurgusunda belirleyici bir görev üstlenmiştir. Zira bundan sonraki vak’aların cereyanı ve çatışmaların ortaya çıkması büyük oranda buradaki ahlâkî çatışmaya göre düzenlenecektir. Fehime Hanım: “Elin donsuzunu damat diye eve al... Cebinde on paralar yok. Burnu Kaf dağında... Azametinden yanına varılmaz. Yemek beğenmez, içmek beğenmez, lâkırdı söylenmez... Küçük dağları ben yarattım gibi bir eda, bir çalım... Üstünü yap, başını yap... Giydir, kuşat, donat... Cebine para koy... En üstüne şükranne olarak bize bu marifeti yapsın öyle mi? El, gün kepazesini çapkın...”(203-204) der. Bu hadiseden sonra Ragıbe, tez zaman içinde Kenan’dan boşanarak onu, bir an evvel evlerinden uzaklaştırmak ister. Ancak Mehmet Kenan, zengin olan karısını boşayıp beş parasız kalmak istemez.

Kayın pederinin vefatından sonra konağın gelir gider işlerine içgüveyisi Mehmet Kenan bakmaktadır. Ancak, kayın pederinin tüm gelirlerini, maaşıyla birlikte hovardalık yolunda harcar. Öyle ki evin ihtiyaçlarının karşılandığı bakkal, manav, kasap gibi esnafa yapılması gereken ödemeleri dahi yapmaz. Aylar böylece gelip geçer. Sonunda bahsedilen esnaf konağa gelip topluca para isterler. Evin aççısı, durumu Fehime Hanım’a anlatır. Şirin Kalfa: “Görmemiş... Ne bu ay... Ne evvelki ay... Ne de ondan evvelki... Bu herifler kaç zamandır ayrı ayrı gelip gidiyorlardı. Hanımefendi

meraklanmasın diye ben söylemedimdi. Bugün de evlere şenlik Allah'ım cenaze varmış gibi hepsi bir araya toplanmışlar gelmişler.”(261) der. Mehmet Kenan'ın kayın validesi Fehime Hanım, damadına âdeta ateş püskürür. Evin gelirini yerli yerince kullanmayıp gayrimeşru eğlencelerde tüketen damadıyla çatışır. Fehime Hanım ile Kenan arasındaki bu çatışma, Ragıbe ile Kenan'ın boşanma sürecini hızlandırarak romanın kurgusunu şekillendirir. Fehime Hanım: “Bu uğradığımız felaket nedir? Bu yaşa erdim, minnet Rabbime esnafın iki aylık hesabı bir araya geldiğini bilmem. Bu ne kepaze dolandırıcı herifmiş. Soysuz, bizim servetimizle, karısının parasıyla fahişeler besliyor. Hovardalık ediyor. Kızım bu adamda daha duracak mısın?”(264) der. Fehime Hanım, Ragıbe'ye de bu şekilde çıkışarak Mehmet Kenan'dan boşanmasını istemiştir. Zaten Ragıbe de böyle düşünmekte ve en kısa zamanda kocasından ayrılmanın yollarını aramaktadır.

Mehmet Kenan, karısı Ragıbe'yi Vuslat adında bir fahişeye aldatır. Evini ve karısını ihmal ederek daima Vuslat'la ilgilenir. Ragıbe, Mehmet Kenan'ın Vuslat'la olan ilişkisini öğrenince onu kıskanmaya başlar, aralarında tartışmalar olur. Mehmet Kenan bu tartışmalara son vermek ister. Determinist düşündüğünü belirterek kocasına karışmamak kaydıyla karısının başka bir erkele gönül eğlendirebileceğini söyler. Böylece kendisi de Vuslat'la olan ilişkisini rahatça devam ettirebilecektir. Mehmet Kenan: “Mukabeleten sen de hevailik edebilirsin...”(352) der. Ragıbe böyle bir düşünceye hayretler içerisinde, şiddetle karşı çıkar. Ragıbe: “Demek senin vukufun ve muvaffakiyetinle ben de başka bir erkek sevebilirim öyle mi?” Kenan: “Hay... Hay...”(353). Ragıbe, kocasından bu cevabı alınca Kenan'ın karısını kıskanıp kıskanmayacağını sorar. Hayır cevabını alınca hiddetinden ne yapacağını bilemez ve kocasıyla çatışır. Bu ise, karı koca arasındaki tüm ipleri koparır ve eserin kurgusuna tesir eder. Ragıbe: “Alçak... Namussuz... Dünya dünya olalı hiçbir zevc zevcesine böyle bir mezuniyet-i şeni'ede bulunmamıştır. Seni bu derecelere kadar alçaltan âmâl-i hasise ne olduğunu biliyorum.” der. Mehmet Kenan ise, küstahça: “İşte yine kadınsın, yine kadın... Ne kadar tahsiliniz mükemmel olsa, ilminiz noksan, aklınıza bir türlü galebe edemiyor.” cümlesini sarf eder. Ragıbe de bu sözlere cevaben, böyle bir ahlâksızlığa romanlarda bile tahammül edemeyeceğini söyleyerek boşanmak istediğini ifade eder: “Bu sözü bir daha tekrar etme. Böyle ahlâksızlıkları romanlarda okumaya bile tahammül edemem. Zevc nâm-ı meşru'unu taşıyan senin gibi bir bî-hissin ağzından

işitmek vücutuma nefretten ürpertiler getiriyor. ...Aramızda kabil-i tamir hiçbir şey kalmamıştır. Boşanmaktan başka çare yoktur.”(353-354) der. Ancak Mehmet Kenan, Ragıbe’den ayrılınca beş parasız kalacağını bilir ve Ragıbe’yi boşamaya bir türlü yanaşmaz. Ragıbe ise, zorla da olsa Kenan’dan boşanmaya karar vermiştir.

Kenan, Kadıköy’de bir ev kiralar ve Vuslat’ı oraya yerleştirerek evin tüm ihtiyaçlarını kendisi karşılar. Karısı Ragıbe’yi ve evini bütün bütün ihmal eder. Ragıbe, kocası Mehmet Kenan’dan boşanmak ister ve meseleyi çözmek için Şirin Kalfa’yı da alarak Kadıköy’e Vuslat’ın evine gider. Vuslat’ın yaptığı ahlâksızlığı yüzüne vurur, tartışırlar. Böylece bir yuvanın yıkılmasına sebep olan Vuslat’la ihanete uğrayan Ragıbe arasında çatışma olur. Bu çatışma romanın kurgusunda son düzenlemeyi yapar. Ragıbe: “Benim gibi masum bir kadının senin yüzünden çektiği ızdıraplar, uğradığı felaketlerden dolayı derûnî bir azap duymaz mısın?”(411-412). Vuslat: “Dünyada kocalarından hıyanet görmüş kadınlara gelinceye kadar acınacak ne dertler var. Neme lâzım benim. Beyini zaptedeydin...” der. Ragıbe: “Tabii sende erkek çok... Beş değil, on değil... Sen kalbini değil, ırzını satıyorsun...” Vuslat: “Neremi satarsam satarım. Senden izin alacak değilim... Kocan senin gibi basur soğulcanı sıska bir karıyla yaşamaktan bıkmış da beni intihab etmiş. Kabahati neye ona buluyorsun? Çatla, patla. İşte Kenan benimle yaşayacak... Benim yumuşak koynumda yatacak... Sen de koca muhabbetinden mahrumen esaret-i nikâhında kalacaksın...”(412) der. Bu sözleri duyan Şirin Kalfa, Vuslat’a pür hiddet hakarete başlar, araya Mehmet Kenan girer ve ikinci bir çatışma çıkar.

Ragıbe, Vuslat’la tartışır; yaptıklarının doğru olmadığını söyler. O da Ragıbe’ye hakaretler eder. Ragıbe’nin kalfası bu çatışmaya müdahale eder ve hadiselerde asıl suçlunun Mehmet Kenan olduğunu söyleyerek onunla çatışır. Bu ise eserin kurgusunda sonuç kısmını teşekkül ettirir. Vuslat, Ragıbe’ye hakaret edince Şirin Kalfa: “Namussuz kaltak, sus. Aklını başına toplu. Sonra toplatırım ha... Bu ne süs nizam böyle! Galiba vücudunda düzgün sürmedik hiçbir yerini bırakmıyorsun. El gün kepazesini şıllıklar. Benim hanımım senin kokmuş ağzının kaşığı değil. Şimdi babam tutarsa ağzını yırtarım.”(413) der. Mehmet Kenan, Şirin Kalfa’nın Vuslat’a böyle hakaret ettiğine tahammül edemez ve Şirin Kalfa’nın üzerine yürür sonra da: “Kes sesini murdar. Şimdi

elini ayağını bağlatıp seni bostan kuyusuna attırırım...”der. Mehmet Kenan, yaptığı ahlâksızlık yetmiyormuş gibi bir de Şirin Kalfa’yı tehdit eder. Şirin Kalfa, buna daha da sinirlenir ve: “Bir halt edemezsin... Bakkaldan, kasaptan çaldığın paraları burada orospulara yediriyorsun. Dolandırıcı, hanımımı parası için boşamıyorsun. Ondan aşırдың liraları burada karıların ağzına tıkıyorsun... Boşa hanımımı...”(413) der. Ancak Mehmet Kenan, Ragıbe’yi boşamak niyetinde değildir. Bununla birlikte, Ragıbe ile Şirin Kalfa, Kadıköy’e hazırlıklı gitmişlerdir. İşittikleri hakaretler üzerine harekete geçerler ve Şirin, bıçağını; Ragıbe de rovelvörünü çıkararak Mehmet Kenan’a Ragıbe’yi boşadığını bildiren bir kağıdı zorla imzalatırlar. Böylece romanın da sonuna gelinmiş olur.

Hüseyin Rahmi’nin **İffet** (1314), **Mutallaka** (1314), **Mürebbiye** (1315), **Bir Muadele-yi Sevda** (1315), **Metres** (1315), **Tesadüf** (1316), **Nimetsinas** (1317), **Şıpsedi** (1327), **Sevda Peşinde** (1328), **Gulyabani** (1330), **Hakka Sığındık** (1335), **Toraman** (1335), **Hayattan Sahifeler** (1335), **Son Arzu** (1338) ve **Tebessüm-i Elem** (1339) isimli romanlarında ahlâkî değer çatışması mevcuttur. İncelediğimiz bu 15 romanda, 72 çatışma tespit edilmiştir. Bu çatışmalar; aç kalan bir çocuğun hırsızlık yapmasını hoş görmemek, para karşılığında namuslu bir kızla beraber olmayı istemek, fakir bir kızın, hasta olan annesini kurtarmak için namusunu feda edip etmemede kararsız kalması(**İffet**); kayın validenin geliniyle oğlunu zorla birbirinden ayırması(**Mutallaka**); genç bir kızın namusunu kirletip evlenmeye yanaşmamak (**Mürebbiye, Hakka Sığındık**); çocukların eğitiminden sorumlu mürebbiyenin evin erkeklerini baştan çıkarıp yasak ilişkiye girmesi, zan altındaki bir erkeğin kendini kurtarabilmek için iffetli bir kadına iftirada bulunması (**Mürebbiye**); bir erkeğin karısına sadık kalmaması (**Mürebbiye, Metres, Tesadüf, Nimetsinas, Hakka Sığındık, Tebessüm-i Elem**); insanların doğuştan gelen kusurlarıyla alay etmek (**Mürebbiye**); ihanet eden kadını boşayıp boşamamada kararsız kalmak (**Bir Muadele-i Sevda**); kadının kocasına ihanet etmesi (**Bir Muadele-i Sevda, Sevda Peşinde, Toraman**); kız ya da kadınlara elle sarkıntılık etmek (**Metres, Nimetsinas, Toraman, Hayattan Sahifeler, Şıpsedi**); dul bir kadının yasak ilişkiye girmesi, verilen borç karşılığında borç alan kişinin sevgilisini paylaşmayı istemek, bir kadının sevgilisine sadık kalmaması, arkadaşın sevgilisinin elde edilmesi (**Metres**); kadınlara sözle sarkıntılık edilmesi (**Metres, Son Arzu**); evli

bir kadını baştan çıkarmaya çalışmak (**Metres, Sevda Peşinde**); evli bir erkeği baştan çıkarmaya çalışmak (**Tesadüf, Tebessüm-i Elem**); evlâtlık alınan kıza zulmetmek, karısına ihanet eden bir erkeği eşine söyleyip söylememede kararsız kalmak (**Nimetşinas**); yasak ilişkiye göz yummak, nikâh olmaksızın girilen ilişkiyi gayriahlâkî görmemek, kocanın karısını kıskanmamasını doğru bulmamak, bir erkeğe karısına ihanet ettiği yolunda iftira atmak, kayınpederin kasasını soymak (**Şıpevdi**); iffetli kadınların namusuna dil uzatmak, kocasına ihanet eden bir kadının hayatını kurtarmak için var olan cürmü kendi üzerine almayı istemek, kocasına ihanet eden kadının öldürülmesi ya da boşanması gerektiğini savunmak (**Sevda Peşinde**); genç bir kıza zorla sahip olmayı istemek, iffetli bir kızın namusuna iftira atmak, çok lütuflar görülen efendiye ihanet etmek (**Gulyabani**); başkalarının sırrını etrafa yaymak, üvey valideyle ilişki kurmayı istemek (**Toraman**); kavga halindeki insanları ayırıp barıştırmak yerine kavgaya katılmak (**Hayattan Sahifeler**); umumhanelerin gerekli olduğunu iddia etmek, serveti sefahat yolunda tüketmek ve karısını aldatan bir kocanın, aynı davranışta karısını da serbest bırakması (**Tebessüm-i Elem**), konularında meydana gelmiştir.

Teahhül Âleminde (Safvet Nezihi,1317) romanına, ahlâkî açıdan farklı kutuplarda bulunan iki Türk gencinin mukayeseli safahatı derç edilmiştir. Bu karşılaştırma roman kahramanlarından Mesut Kâmi ve Hürrem vasıtasıyla sağlanmıştır. Bunlara ilâve olarak bu iki şahıs etrafına toplanan zıt ahlâklı kadın şahsiyetlerle de aynı mana takviye edilmiştir. Eserin birinci derece kahramanlarından Nigar Fitnat Hanım, kızlarını zengin birileriyle evlendirmek ister. Kızı Saniha'ya varlıklı bir aile görücü gelmiştir. Bunlar zengindir ancak zevk-i selim ve görgüden uzak insanlardır. Saniha bu aileyi hiç beğenmez. Tuvaletlerine, makyaj ve elbiselere bakarak görücü gelen kadınların gösteriş budalası olduklarını anlar. Onların bu haliyle çatışır ve bu çatışma, eserin kurgusunu belirler. Saniha, duyduğu tiksintiyi kardeşi Vedia'ya şöyle anlatır: “Aman yarabbi! ...Aman yarabbi beşaret, beşaret. Yüzüne ladinlerle (laden) benler yapmış, saçlar boyalı. Bu sıcakta arkasına bir de kürk giymiş. Parmağındaki pırlantayı görmüş olsan bayılırdın; fakat kadının parmağından sanki düşüyor, akıyor.”(19-20). Saniha bu çatışma sonunda görüçülere doğal olarak olumsuz cevap vermiştir.

Nigar Fitnat Hanım, damatlarının zengin olmasını düşünmektedir. Saniha'ya görücü gelir. Bunlar, zengin bir ailenin fertleridir. Ancak gösteriş meraklısıdır. Kayın valide adayı kadın, o sıcakta, gösteriş için kürkle dolaşmaktadır. Nigar Fitnat Hanım, görücülerin bu hâlini hiç beğenmez ve onları eleştirir. Gösteriş merakı çatışma doğurmuştur ve bu durum, eserin kurgusunu şekillendirir. Nigar Fitnat: “Aman, o ne kıyafet, o ne biçim! Kayın ananın başak (Veşk) kürküne, görünce hanımın hareli etekliğine bakıp gülmek için ne yapacağımı şaşırdım. O ne bayağı seyler, ne bayağı kadınlar! Kaynana parmağındaki pırlanta yüzüğünü bize göstermek için...”(24-25) der. Nigar Fitnat Hanım, görücüler gittikten sonra onlarla alay eder.

Nigar Fitnat Hanım, iki çocuk sahibi, yirmi beş yaşlarında genç ve güzel bir kadındır. Elli beş yaşlarındaki Sıdkullah Efendi'yle evlidir; ancak kocasından hiç memnun değildir. Evli ve iki çocuğu olmasına rağmen gözü başka erkeklerde. Bu sebeple Sıdkullah Efendi'nin yeğeni Mesut Kâmi'yi elde etmeye çalışır. Ancak Mesut Kâmi, babası yerinde olan Sıdkullah Efendi'ye bu ihaneti yapmak istemez. Nigarla çatışır, ondan tiksinti duyar. Bu ise, eserin kurgusunu belirler. Mesut Kâmi, Nigar'dan kurtulmak için yatılı okula yazılır ve Sıdkullah Efendi'nin köşküne gelip gitmeyi terk eder. Nigar Fitnat, Mesut Kâmi'yle olmak istediğini açıkça dile getirdiğinde Mesut Kâmi şöyle der: “Yarabbi! Bu kadar güzel bir vücut, bu derece çirkin bir kalp...” (257). Bu sebeple Nigar'dan sürekli uzak durmaya çalışır.

Nigar, genç biriyle evlenemediği için sürekli hüznüldür. Gezip eğlenir, çok fazla para harcayarak kendini teselliye çalışır; fakat mutluluğu bir türlü yakalayamaz. Bu arada, zevk ve eğlence yolunda israfatta bulunduğu için kocasının serveti her geçen gün azalmaktadır. Sıdkullah Efendi, bu hâle iki cihetten isyan etmiş, karısıyla çatışmıştır. Bunlardan biri, evli bir kadının eşi ve çocuklarına karşı taşıdığı sorumluluğu bırakarak serbestçe dolaşması; diğeri de tüm ailenin hakkı bulunan servetin bir kişi tarafından sorumsuzca harcanmasıdır. Sıdkullah, karısının sorumsuzluğunu bir türlü kabullenemez: “Yok, Hanım bu kadarı da fazla. Düşünmüyor musun ki ilerde evlenecek iki kızımız var. Benim bir ayağım çukurda. Sonra siz ilerde ne yaparsınız?”(346). Nigar Fitnat: “O yok; bu yok. Bir genç kadın ne yapar. Elbet gezeceğim, eğleneceğim, süsleneceğim, masraf edeceğim. Yoksa...”(347) der. Karı koca arasındaki bu çatışma, romanın

kurgusunda sonucu belirler. Nigar Hanım, söz konusu çatışmadan sonra da yaptıklarından asla vazgeçmez ve Sıdkullah Efendi'nin vefatına kadar aynı şekilde yaşamaya devam eder. Ancak daha sonraları dilencilik yaparak sokaklarda yaşamaya başlayacaktır.

Zavallı Necdet (Safvet Nezihi, 1318), sevdiği kızla evlenemeyen bir gencin, sevgilisinin başka biriyle evlendikten sonra kendisiyle birlikte olma isteğine karşı durması ve bu cürmü işledikten sonra da intihar etmesini hikâye etmiştir. Necdet Feridun, komşularının kızı Meliha'ya âşık olur. Ancak Meliha'ya Necdet'in arkadaşı Şemsi Bey talip olur ve evlenirler. Necdet'in kız kardeşi Meliha'nın ağabeyiyle evli olduğu için Necdet'le Meliha sık sık görüşmek zorunda kalırlar. Daha önce Meliha'ya âşık olan Necdet, mümkün olduğunca Meliha'dan kaçır. Ancak Meliha, Necdet'e ilgi duymağa başlar. Necdet, arkadaşı Şemsi Bey'e ihanet etmek istemez ve Meliha'dan uzaklaşmak için Midilli'ye gider. Meliha, Şemsi'den altı aylık çocuğunu, Necdet'i sevdiği için düşürdüğünü söyler: "Benden uzak bulunmak istiyordunuz; bunu hissettim. Aramızdaki mesafeyi uzaklaştırmak, ebediyyen uzaklaştırmak arzusuna ben de düştüm. Hem de sevmediğim ve hiçbir zaman sevemeyeceğim adamın..."(62) der. Kocasını Şemsi'yi sevmediğini, Necdet'i sevdiğini söyler. Necdet, evli bir kadının kocasına ihanet etmek istemesini ve çocuğunu düşürmesini affetmez. Bu sebeple çatışırlar. Bu ise, romanın teşekkülünde önemli bir rol oynar. Sözüünü tamamlamaya fırsat vermeden Meliha'yı susturur: "Meliha, Meliha, Allah aşkına sus." (62) der. Onunla bundan böyle yalnız kalmamaya çalışır.

Meliha, evlenmeden önce Necdet'e kayıtsız davranırken evlendikten sonra ona yakın davranmış ve bir müddet sonra da Necdet'i sevdiğini itiraf etmiştir. Necdet, çok mert olan arkadaşı Şemsi'nin namusunu lekelemek istemez ve Meliha'dan kaçır. Meliha ise, Necdet'in peşini bırakmaz ve onun için çocuğunu düşürdüğünü söyler. Meliha: "Artık ne yaptığımı bilmiyordum. Sevmediğim, hiçbir zaman sevemeyeceğim bir adamın çocuğunu taşımak istemedim." (95) der. Meliha işlediği fiili adî bir olaymış gibi anlatır. Necdet duyduklarına inanamaz ve bunun bir cinayet olduğunu söyler. Meliha ile çatışıır. Bu çatışma ise, eserdeki diğer çatışmaları hazırlayarak eserin kurgusunu belirler. Necdet: "Meliha, ne diyorsun? Bu bir cinayet." Meliha: "Evet, fakat ben onu senin için

yaptım. Muhabbetimizin devamı için yaptım.”. Necdet: “Bundan korkmadın mı? Günahtan çekinmedin mi? Meliha: “Korktum fakat seni elimden kaçıracağım diye korktum. Başka türlü sana malik olabilmeyi ümit etmiyordum. Onun için bu cinayetten çekinmedim. Bunun sebebi sen değil misin?” (95) der.

İbrahim Şemsi, çok iyi huylu, çalışkan, mert, dost canlısı bir insandır. Necdet ile okul arkadaşıdır. Birbirlerini çok severler. Meliha, Necdet’e gayrimeşru ilişki teklifinde bulunur. Necdet, Şemsi’nin güvenini suiistimalle ona ihanet edip “aşâğılık, sefil” biri olmak istemez. Ancak Meliha bir türlü peşini bırakmaz. Necdet âdeta ondan kaçır. Bir ara, onun teklifini kabul edip etmeme konusunda çelişkiye düşer ve kendi içinde çatışma yaşar. “Düşünüyordum: Meliha’nın teklifini kabul etmek mi lâzımdır, etmemek mi? Her iki cihetin bin türlü mahzuru, bin türlü vicdansızlıkları var. Yarabbi! Ne müşkil mevkiye bulunuyorum. ...Bunu kabul etmeli mi idim?... Anlıyordum, bu meseledeki azm-i kat’isi onu her şeyi yapmağa sevk edecekti. Fakat benim için buna iştirak kabil olabilir miydi? Teklifini reddetmek onu kırmak, ümitlerini zir-i zeber etmektir. O bunu kendisine hakaret addedecek belki de bundan dolayı bir takım rezaletler zuhuruna sebebiyet verecekti.”(97-98) der. Ve ne yapacağını şaşırır. Bu iç çatışma eserin kurgusunu önemli bir merhaleye getirir. Necdet, bu çatışmayla sukut ve ihanetin eşğine yaklaşmıştır.

Necdet, Meliha’yla yasak ilişkiye girip ahlâksızlık yapmak istemez. Ancak Meliha, onun peşini hiç bırakmamaktadır. Bu sebeple sık sık çatışırlar. Necdet: “...O karar bana vazifemi tefhim ediyor, uhuvvet ve muhâdenet hukukunu paymal etme” diyor. Doğrusunu söyleyeyim mi, Meliha Hanım, sizin teklifinizi kabul etmek bir cinayet teşkil edecek. Ben taammüden böyle bir cinayet irtikâbına muktedir değilim.”(101) der. Ancak Meliha, yine sözden anlamaz ve Necdet’i tehdit etmeye kalkışır: “Necdet Bey, Necdet Bey, rica ederim, beni ümitsizliğe düşürmeyiniz. Kendinize ve bana acıyınız. Hissediyorum ki suret-i kat’iyede ümitsizliğe düştüğüm gün her türlü vicdansızlığı icra edebileceğim. Beni o derekelere düşürmeyiniz.”(101-102) der. Konuşmaya devam ederler. Necdet, netice olarak: “Evet, o halde böyle bir vicdansızlık, adâlik irtikâbından ise bu meseleyi zamanın yed-i kudretine bırakalım. Ellerimizi böyle bir levs ile bulaştırmayalım. Vicdanım, namusum işte bana bu netice-i kat’iyyeyi telkin etti.

Bilmem siz buna ne diyeceksiniz.”(102). Meliha önce: “Ben buna nasıl razı olabilirim?”(102) der, sonra da: “Kadınlık vakar ve haysiyetini bana ayaklar altına aldırıyorsun. Seni çıldırasıya seviyorum; hayatımı senin uğrunda feda etmek istiyorum. Anlamıyor musun Necdet?”(103) sözlerini sarf eder. Necdet, Meliha’nın ısrarlarına kayıtsız kalır ve “Ben de çıldıracağım, rica ederim bana müsaade ediniz, artık gideyim.”(103) der. Meliha yine hiddetlenir; ancak Necdet onu dinlemeyip çıkar gider. Necdet ile Meliha’nın ahlâkî değer çatışması, eserin kurgusunda belirleyici bir role sahiptir. Bu çatışmadan sonra Necdet, Meliha ile görüşmemeğe karar verir. Ancak yine de Meliha’nın tuzağına düşmekten kurtulamaz ve onunla ilişkiye girerek arkadaşına ihanet ettiği için intihar eder.

Safvet Nezihi, **Kadın Kalbi** (1319) adlı eserinde, bir delikanlının nişanlısını hiç sayarak yasak ilişkilerde bulunması ve bunun sebep olduğu faciaları anlatmıştır. Ahmet Baha, Nahifi Paşa tarafından himaye edilmiş bir gençtir. Yetişkin bir delikanlı olduğunda Paşa’nın kızı Cavidan’ı severek onunla nişanlanmıştır. Ancak önce Cavidan’ın mürebbiyesi Polin ile yasak ilişki kurmuş, ardından da başka bir kadınla, Zekiye ile evlenmiştir. Bütün bunlar yetmiyormuş gibi, Mail’le evlenen Cavidan’ı tekrar elde etmeye de uğraşmaktadır. Romanda geçmişe dönüldüğünde Ahmet Baha’nın ailesinde yaşanan çatışmalarla karşılaşırız. Çok dirayetli bir kadın olan Sadberk Hanım, Rıfkı Bey’in karısıdır. Ahmet Baha ve Nebahat adında iki çocukları vardır. Sadberk Hanım’ın kayın pederi vefat eder ve büyük bir miras bırakır. Rıfkı Bey, babasından kalan bu mirası işret meclislerinde tüketmeye başlar, haftalarca evine gelmediği olur. Sadberk Hanım, iki çocuğu olan bir aile reisinin böyle sefih bir hayat süremeyeceğini söyler, kocasıyla çatışır. Sadberk Hanım: “İki evlât babası olduktan sonra da...” (75) demek ister. Ancak sert bir cevap alır. Rıfkı Bey: “Senin gibi cahil kadınlar böyle şeyleri anlamazlar. Para benim değil mi? Size ne? Hem neniz eksik bakayım?”der. Ardından: “Evimi bana zindan ediyorsun, rahat yüzü göstermiyorsun” (75) cümlesini ilâve eder. Bu çatışma menfi neticeler doğurmuş ve eserin kurgusunu belirlemiştir. Rıfkı, karısıyla bağlarını koparmış ve yolunu hiç değiştirmeyerek tüm malını sefahatle tüketmiştir.

Rıfki Bey, babasından kalan tüm servetini Beyoğlu'nda, batakhanelerde tüketir. Sefahat yolunda beş parasız kalır. Sonra karısı Sadberk Hanım'ı tehdit ederek onun emlakını de ele geçirmek, aynı yolda harcamak ister. Ancak Sadberk Hanım, Rıfki Bey'e karşı çıkar, kocasıyla çatışır. Bu ise, romanın kurgusunu belirler. Sadberk Hanım: "Mümkün değil, ben ilerde çocuklarımı aç bırakamam."(77) der. Kocasına çocuklarının istikballerini düşünmesini söyler. Zira, çocuklarının tek ümidi, Sadberk'in emlakidir. Rıfki, karısından para yahut mal yürütemeyince çok kızar ve ahlâksızca küfürlerden sonra evi terk eder. Sadberk, emlakını satmamakta kararlıdır.

Sadberk Hanım, vefat etmeden evvel oğlu Ahmet Baha ile kızı Nebihat'ı Nahifi Paşa'ya emanet etmiştir. Ahmet Baha, Nahifi Paşa'nın kızı Cavidan'la nişanlanır. Ancak, Cavidan'ı ihmal ederek onun Fransız mürebbiyesi Polin ile ilgilenmeye başlar. Hatta evi terk edip onunla birlikte yaşamaya başlamıştır. Gayrimeşru bir hayattan sonra Mersin'e giderek Zekiye isminde bir kızla evlenir. Tekrar İstanbul'a döndüğünde Cavidan'ın da Mail Bey'le evlendiğini öğrenmiştir. Ahmet Baha, kendini çok seven Cavidan'ın gençliğini mahvetmiştir. İstanbul'a dönünce yaptığı hatayı düzeltmek, Cavidan'ı mutlu etmek ister. Ancak bunun için her iki ailenin de yani hem kendi ailesinin; hem de Cavidan'ın evliliğinin bitmesi gerekmektedir. Ahmet kendi kendine: "Evvelce yalnız bir kadını bedbaht edip bırakmıştın. Halbuki şimdi tamir-i hata dediğin bu çare ile iki ailenin bedbahtısına, harabîsine sebep olacaksın."(391) der. Böyle bir harekette bulunup bulunmama hususunda tereddüt eder. Karısını boşadığında, daha önce Cavidan'a yaptığı gibi şimdi de karısı Zekiye'nin hayatını karartacaktır. Bu durumda iç çatışmaya düşer. Ne Cavidan'dan, ne de Zekiye'den vazgeçebilir. Bu ise, eserin kurgusunda son bölümün teşekkülünü sağlar.

Para ve şöhret hırsıyla hafiyelik yapmaya başlayan bir gencin, jurnalcilikle paşalığa kadar yükselip, Meşrutiyet'ten sonra da tekrar eski düzeni sağlamak kasdıyla plânlar yaptığını öğrenen karısı tarafından öldürülmesi, **Müsebbib** (Safvet Nezihî, 1326) romanını ortaya çıkarmıştır. Romanın başlangıcında Plevne Savaşı'ndan bahsedilir. Roman kahramanlarından Atıf Efendi bu savaşta büyük yararlıklar göstermiş, padişahın nişan almıştır. Ancak Plevne düşmüş, Gazi Osman Paşa da esir edilmiştir. O günden sonra Balkanlardan İstanbul'a insan seli akmaya başlar. İstanbul'da İskân-ı

Muhâcirîn Komisyonu oluşturulur. Mevsim kıştır ve muhacirlerin bir an önce Anadolu'ya sevk edilip yerleştirilmeleri gerekmektedir. Ancak komisyon reisi vazifesini hakkıyla yapmaz. Eğlenceler düzenleyip keyfine bakar. Son derece hamiyetli bir insan olan Zülfikâr Efendi, İskân-ı Muhâcirîn Komisyonu'na giderek vazifesini gereği gibi yapmayan reisle çatışır. Zülfikâr Efendi'nin şahsiyetini sergileyen bu çatışma, aynı zamanda eserin kurgusunu da belirler. Zülfikâr Efendi, Paşa'ya aldığı maaşın hakkını vermesini söyler. Reis: "Bunları hergün dinliyoruz, efendim. Muamelât-ı resmiye bir kaide-i muttarideye tâbidir. Ne yapalım, bu boyacı küpü değil; iki günde iş çıkmaz."(26) der. Zülfikâr Efendi, yarı tekdir içeren bu sözleri işitince kendini tutamaz: "Reis Paşa Hazretleri... Zât-ı devletinizin aldığı on beş bin kuruş maaşı bu adamlar tedarik edecek. Onları bir yere sevk ediniz. Bir toprağa kavuşsunlar, öküzleri burada soğuktan, boyunduruk altında açlıktan ölmeden evvel ziraata başlasınlar, ekip biçsinler. ...şimdi bunlar Anadolu'da ekip biçmezse sonra siz ileride o maaşı alamazsınız, sıcacık odalarda oturamazsınız, buharlı kutularla ısınmış arabalara binemezsiniz... Ve sonra böyle azametle koltuğa kurularak bî-muhâbâ atıp tutamazsınız." (26) der. Paşa bu sözlerle tahammül edemez ve Zülfikâr Efendi'ye haddini aştığını söyler. Zülfikâr Efendi de ona aynı üslupla cevap verir. Sonunda Paşa, Zülfikâr Efendi'yi başından savmak için konuyla gereği gibi ilgileneceğini söyler.

Zülfikâr Efendi, vatan ve milletine son derece bağlı âlim, fazıl bir insandır. Ancak damadı Atıf Efendi, topladığı kırk elli adamla padişaha suikast girişiminde bulunmuş ve öldürölmüştür. Damadının böyle bir hadiseye karışması Zülfikâr Efendi'nin de başını belaya sokar ve tutuklanır. Ardından nezâretteyken kalp krizinden ölür. Aynı gece evini zaptiyeler basar ve her tarafı aradıktan sonra kasasını açarak para, mücevherat ve tahvillerini alırlar. Enişte Zahid Bey de doğu illerinden birine ömür boyu sürgün edilir. Hidayet Hanım, iki çocuğu ile ortada kalakalır. Onları büyütmek ve okutmak için paraya ihtiyacı vardır. Sadrazama müracaat ederek, kasalarından alınanların iadesini ister. Sadrazam bir yaverle Hidayet'i Zaptiye Nazırına gönderir, zira kasadan alınanlar oraya götürölmüştür. Nazır, para ve mücevheratı arkadaşlarıyla paylaşmıştır; ancak bunların kendilerinde olmadığını belirtirek Hidayet'e yalan söyler. Bu sebeple çatışırlar. Bu da romanın kurgusunu önemli ölçüde etkileyecek sonuçlar doğurur. Nazır: "Ne istiyorsun?"(88) Hidayet: "Efendim, ne isteyeceğim? Babamın malını istiyorum."

Paşa: “Nedir, neden ibarettir? Bunu biliyor musun?” der. Hidayet: “Hayır! Babamın öldüğü gece evimizi başmağa geldikleri zaman kasayı açtılar, içindeki eshâmı, mücevherâtı aldılar. Bunu torbalara koyarak üzerlerini mühürlediler, zannedersen buraya getirdiler. (88-89) der. Paşa: “Siz onları beyhude arıyorsunuz. O kâğıtlar kıymetsiz şeyler imiş”(89). Hidayet: “Peki efendim kıymetli kıymetsiz siz onları iade ediniz.”der. Ancak Paşa, o paraları arkadaşlarıyla pay etmiştir. Bu sebeple yalan söyleyerek: “Kabil değil. Çünkü onlar makama gönderildi.”. Hidayet’in bu cevapla tatmin olmadığını görünce de onu tehdit yollu: “Öyle bir makama ki oraya sual sormak haddimiz değil. Hem size halisâne söylüyorum. Bunları aramaktan vacgeçiniz, sonra hakkınızda fenalığa mucib olur.” der. Hidayet içinden: “Babamı, kocamı elimden aldınız. Malımı da alınız hepsi sizin olsun. Merhamet-i İlâhîye’yi de üzerimden alamazsınız ya!..”(89-90) der. Hidayet, Paşa’nın odasından çıkar ve çocuklarını yokluklar içinde büyütmeye başlar.

Safvet Nezihi’nin **Teehhül Âleminde** (1317), **Zavallı Necdet** (1318), **Kadın Kalbi** (1319) ve **Müsebbib** (1326) adlı romanlarında, 13 ahlâkî değer çatışması bulunmaktadır. Bu çatışmaları, sonradan görmüş bazı kadınların giyim kuşam şekillerinde gösterişe kaçması (**Teehhül Âleminde**); evli bir kadının yasak ilişkiye girmek istemesi (**Teehhül Âleminde, Zavallı Necdet**); bir kadının ailesine karşı sorumsuz davranması (**Teehhül Âleminde**); gebe bir kadının çocuğunu isteyerek düşürmesi, evli bir kadınla yasak ilişkiye girmede kararsız kalınması (**Zavallı Necdet**); bir erkeğin karısına sadık kalmaması, servetin sefahatte tüketilmesi, başka bir kadınla evlenebilmek için boşanıp boşanmamada karara varılamaması (**Kadın Kalbi**); devlet adamlarının işgal ettikleri makamın hakkını vermemesi ve bir aileye ait para ve mücevherlerin devlet adamlarınca gasp edilmesi (**Müsebbib**) konuları oluşturmaktadır.

Mehmet Rauf’un ünlü romanı **Eylül** (1317), kocasına ihanet etmek istemeyen bir kadının etrafında dönen vak’alardan oluşmuştur. Bu kadın Süreyya’nın karısı Suat’tır. Süreyya ile Suat beş yıldır evlidirler ve çok mutludurlar. Süreyya’nın halasının oğlu Necip, aile sahibi olmak yerine günlerini Beyoğlu’nda düşük kadınlarla geçirir. Evlilikten kaçır. Ancak, son zamanlarda Suat ile Süreyya’nın mutluluklarını görerek evlenmeyi düşünmeye başlamıştır. Ancak böyle mutlu çiftlerin aralarında da

hayatlarında gizlenmiş nice ahlâksızlıkların ve acı hadiselerin bulunabileceğini düşünmektedir. Onların evlilikleri hakkında: “Evet, kim bilir sizde de neler vardır? Uyuyan yahut gizlenmiş neler vardır?”(97) der. Suat ile Süreyya’nın da birbirlerini aldatmış olabileceklerine ihtimal verir. Daha sonra, sevdiği masum insanlar hakkında böyle düşündüğü için kendinden utanır, nefret eder. Sonra da herkesin kendisi gibi ahlâksız olmadığına hak verir. Bu düşüncenin hemen ardından yine fikir değiştirir ve kendi kendine, herkesin böyle düşünebileceğini söyleyerek biraz rahatlamaya çalışır: “Lâkin herkesin hayatında da böyle başkalarının iğrenç bulacakları anlar vardır.” der. Sonra tekrar, böyle kötü düşündüğü için vicdanının kendine: “Canavar!” diye hitab ettiğini duyar.”(97). Necip’in yaşadığı bu iç çatışma, eserin kurgusunu belirler ve Nihat’ın şuuursuz bir şekilde Suat’a yaklaşmasını sağlar.

Necip, Suat’ın dışındaki kadınların kocasına sadık olamayacaklarını düşünür. Ona göre tüm kadınlar kocasına ihanet etmektedir. Bu sebeple Suat gibi birini bulursa onunla evlenebileceğini düşünür. Süreyya ile Suat’ın yalıya taşınmasından sonra, Necip sık sık onları ziyarete gider ve hep beraber gezintiye çıkarlar. Necip, son zamanlardaki gezintilerinde sürekli olarak bir delikanlıyla karşılaştıklarını fark eder. Ardından da Suat’ın bu gençle ilişkiye girmiş olabileceğini düşünmeye başlar. Buradan hareketle de Suat’ın diğer kadınlardan farklı olmadığı sonucuna ulaşır. Fakat bu fazla uzun sürmez ve kendi içinden: “Ah ben budalayım, divaneyim...” (136) der. İç çatışma yaşamaya başlar. Çünkü şüphelenecek, Suat’ın ihanet ettiğini ispatlayacak hiçbir delil yoktur. Necip, bu fikrinde de emin olamaz ve: “Ya öyle ise, yarabbim, ya bu sahih ise?”(137), “Kadın değil mi?” der. Ancak, daha sonra, bu iffetsizliği onun işleyemeyeceğini tekrar düşünmeye başlar: “Nasıl olur, başkaları için peki, fakat onun için kabil değil...”(137) der. Bu iç çatışma romanın kurgusunu önemli ölçüde etkiler. Necip bu çatışmadan sonra bunalıma düşer ve Suat’a olan muhabbeti sarsılır. Evlenmeye olan meyli de ortadan kalkar.

Necip, bir ara Suat’ın kocasını genç biriyle aldattığını zanneder. Fakat kısa zaman sonra bu düşüncesinde ne kadar isabetsiz olduğunu anlar. Şüphelendiği delikanlının komşunun geliniyle birlikte olduğunu öğrenince kendinden utanır ve Suat’a daha büyük bir muhabbetle bağlanır. Artık ona âşık olduğunu fark etmiştir. Ancak Suat, dayısının

oğlunun hanımıdır. Necip, iffetli bir kadını kirletmenin doğru olmadığını düşünür. Sonra kendine: “Ben ne yapıyorum?”(157) diye sorar. Ardından: “Ah çünkü insanım; beşeriyet, uzliyet... Lâkin niçin bu fikirlere düşmeli, niçin elinde olmayarak nefret ettiği hıyanet ve levs âlemine girmeliydi?” der. Kendinden utanır. Ama bu düşüncelerden hemen sonra Suat’a: “Seni seviyorum, seni seviyorum!”(157) demek için büyük bir iştiyak hisseder. Yine iç çatışma yaşar. Bu ise, eserin kurgusunu şekillendirir. Dayısının gelini, dostu ve dayıoğlu olan Süreyya’nın hanımı hakkında bu düşüncelere sahip olduğu için kendisinden tekrar utanır. Sonra: “Ne yapmalı?”(158) der. Çaresizlikler, tereddütler içinde yuvarlanır gider.

Necip, Suat’ı sevmektedir. Ancak onu sevdiği için kendinden nefret eder. Çünkü Suat, saf, temiz ve namuslu bir kadındır. Suat, kendisine büyük bir muhabbet ve yakınlık göstermiş, o ise bunu suiistimal etmiştir. Suat’ı annesi gibi sevmeyi arzularken heveslerine yenik düşerek ona sahip olmayı ister. Necip’in içerisinde böyle fırtınalar koparken içinden şu sözler boşanır: “Ah insanlar niçin böyle fena olmuşlar? İyilik arzusuyla beraber bu fenalığın ne lüzumu vardı? Güzel ve ulvi bir kadının yanında insan her türlü fikr-i mesâvîden uzak olarak niçin beyaz ve masum yaşamamalı? Nedir bu beşeriyetteki umk, mevcudiyetimizdeki taaffün, bu çamur, bu fırtına... Bu levsin safveti daima tekrar kalkmamak üzere cerihadâr etmesi niçin?”(190) der. Necip, kendi içinde durulmak bilmeyen çatışmalar içinde savrulup durur. Bu durum da romanın kurgusunda önemli izler bırakır. Necip, bu iç çatışmalar sonunda, kendinden utanmaya başlar ve yaşama azminin kırıldığını hisseder.

Necip, Suat’a âşık olduğu için kendinden utanarak nefret etmektedir. Bununla beraber içinde bulunduğu halden Suat’ı da sorumlu tutmaktadır. Suat yüzünden ona âşık olmuş, yine aynı sebeple yaşama isteğini kaybetmiştir. “Hem bir kabahat varsa bile sırf bana ait değil a... Hiç bana ait değil!”(286) diye düşünür. Böyle düşünürken Suat’ın o zamana kadar kendine herhangi bir ümit vermediğini hatırlar. Suat’ı suçlu bulduğu için yine kendine lanet okur. Sonra da acı bir tebessümle: “Zavallı Suat, seni şimdiden itham ediyorum!” diye ona acır. Sonra bu fikirden tekrar vazgeçer. Suat’ın bakışlarına her erkeğin dayanamayacağını düşünerek suçsuz olduğu kanısına ulaşır: “O nazarlar varken bir erkek nasıl tahammül eder?”(287) diye düşünür. Sonra tekrar yanlış fikir

yürüttüğünü anlar ve eserin kurgusunu belirleyen yeni bir iç çatışma yaşar. Neticede bu çatışmalar sonunda Suat ve Süreyya'dan uzak durmaya karar verir.

Karısına tam manasıyla bağlanamayan bir erkeğin yasak ilişkiler peşinde koşması ve sonunda “mülevves” aşklarla hayatın anlam kazanamayacağı neticesine ulaşması, **Menekşe** (Mehmet Rauf,1331) romanının konusunu oluşturmaktadır. Bülent, on iki yıldır evlidir. Karısı kendisi için her türlü fedakârlığı yapmasına rağmen onu ruhen sevememiştir. Ruhlarının birbirine yakın olmadığını düşünür. Pek çok kadınla ilişkiye girer, romanlarında da aynı konuyu, gerçek aşkı, işler. Aradığını bir türlü bulamadığından daima arayış içindedir. Birgün bir kadın evlerine gelir ve şu sözleri söyler: “Artık uslansın, aklını başına alsın... Vah zavallı Bülent Bey vah... Otuz sekiz yaşına gelmiş de hâlâ kadınların peşinden ayrılmıyor ha...” (48-49) der. Bülent'in karısına ihanet ederek başka kadınlar peşinde koşması, ahlâkî bir çatışma doğurmuştur. Bu ise, neticeleri itibariyle romanın kurgusunu belirleyecektir. Kadın, onun evine ve karısına sadık kalmasını ister. Ancak bu sözler Bülent'i hiç etkilemez. Bildiği gibi yoluna devam eder. Konuşmanın ardından, bir müddettir ardında dolaştığı İclal ve Münevver'e aşk mektubu yazar.

Bülent, evlidir; ancak karısını ruhen kendine uygun bulmaz. Pek çok kadınla ilişkiye girmesine karşın, bundan böyle bir kadınla beraber olmayı ve ona tüm benliğiyle bağlanmayı ister. Çoktan beri hayranı olduğu İclal ile Münevver Hanım'a mektuplar yazar. Bu arada bir Ermeni ailesinin evinde tanıştığı Viyolet'i de unutamaz. İki kadına birden aşk mektubu yazmanın doğru olup olmadığını düşünür. Şehvet uğruna çok bayağılıklar yaptığını anlar ve bu durumdan vazgeçmesi gerektiğine inanarak iç çatışmaya düşer. Bu çatışma, bundan sonraki vak'aların gelişimine basamak olur ve romanın kurgusunu belirler: “Sonra, aynı şeyi bize daha muhik olarak yapan kadınlara lanet ederiz... Leyla olurlar, hain, kalpsiz vefasız olurlar... Gayr-i kabil-i afsın Bülent... Canavarsın... Canisin... hiçbirisine lââyık değilsin...”(65-66) der. Ardından zihnindeki sorulara cevap arar, bulamaz. Evli ve çocuk sahibi bir erkek olmasına rağmen yaşadığı gayrimeşru ilişkilerini düşünüp pişman olur. Ne yapacağını bilemez. Ancak bu fikri uzun sürmez ve tam tersini düşünmeye başlar. Sonra: “Ey canım, hep onlar hıyanet edecek değiller a... Biraz da biz yapalım... Hem daha iyi değil mi? Biraz intikamımız

alınmış olur...”(66) der. Bu şekilde kendini teselliye çalışır. Fakat bu hâl fazla uzun sürmez ve sonunda hatasına anlar. İç çatışma bu şekilde müspet bir netice vermiş olur.

Mehmet Rauf, **Genç Kız Kalbi** (1341) romanında, genç bir kızın düş kırıklığıyla neticelenen aşk macerasını ele almıştır. Eser, bu genç kızın, yani Pervin’in günlüğündeki hatıraların okunmasıyla teşekkül etmiştir. İzmir’de yaşayan Pervin, yıllardır İstanbul merakıyla yaşamaktadır. Bir yaz babasını razı eder ve İstanbul’da oturan amcasının yanına gider. Pervin’in amcası, evin tek hakimidir. Karısı Hediye Hanım ve çocukları Abdi ile Nigar’ın her hâl ve hareketini kontrol eder. Karısı ve kızının giyim kuşamına, boyanmalarına özellikle dikkat eder. Tesettüre fazla riayet etmeyip serbest davranan Hediye ve Nigar Hanımlarla çatışır. Yine birgün karısı ve kızıyla bu hususta kavga eder: “Efendim giyinmeli, kuşanmalı... Nezaket, adab dairesinde. Hanım hanımcık gidip gezmeli... Nedir o öyle orasını kıvırmak, burasını bükmek, kollarını açmak... Sizin gibi hanımlara yakışacak bir hâl değil, bunlar bir takım hele hele kızların yapacağı şeyler...”(23) der. Sözlerini tamamlamaz. Ona göre kadınlar dışarda başka erkeklerin göreceği şekilde kollarını açmamalı, düzgün giyinmelidir. Ancak Hediye ve Nigar Hanımlar aynı fikirde değillerdir. Bu çatışma, Pervin’in misafir olduğu ailenin ahlâkî anlayışını yansıtarak eserin kurgusunda yerini almıştır.

Nigar Hanım’ın arkadaşı Nimet Hanım, zamane erkeklerinin ahlâksızlığından şikâyet etmektedir. Bunu anlatırken Ferhunde’nin başına gelen olayı anlatır. Ferhunde birgün yolda giderken bir adam yanına yaklaşarak ona sarkıntılık etmek istemiştir. Ferhunde buna izin vermez ve şemsiyesiyle bu adama vurarak etraftan yardım ister. Ancak kimse yardıma gelmez. Adam kendi yaptığını bir tarafa bırakarak Ferhunde’yi erkekleri baştan çıkarmak ve çığırkanlık yapmakla suçlar. Güya Ferhunde’nin giyimi onu bu hâle sokmuş, bu ahlâksızlığa sevk etmiştir. Adam: “Bu ne, bu ne, gâvursan git gâvurlar içinde yaşa...”(59) der. Polisler yetişir ve adamı alıp götürürler. Adam kendi yaptığını düşünmeyerek götürülürken bile Ferhunde’ye küfürler eder. Söz konusu çatışma, devrin ahlâkî durumunu yansıtarak eserin kurgusuna katkıda bulunur.

Pervin’in ismini sık sık duyduğu genç bir kız vardır: Nerime. Nerime, iki çocuğu olan Cemil Bey’le evlenmiştir. Bu sebeple pek çok kişi haksız yere Nerime’nin kocası Cemil

Bey aleyhinde konuşur. Nerime Hanım, bir gün Pervin'in misafir olduğu Nigar Hanımların evine gelmiştir. Oradaki hanımlardan Hediye, Nerime'yi görünce Cemil Bey'in aleyhinde konuşur, ona iftiralar atar. Nerime, kocasına asılsız yakıştırmalarda bulunan bu kadınla çatışır. Hediye Hanım, Nerime'ye hitaben: “Efendim, size bu adam, erkeklerin en vicdansız dememek için en kalpsizidir dersem ne cevap verebilirsiniz?”(97-98) der. Nerime: “Bir kere görüşmediğiniz için, tanımadığınız bir erkek hakkında bu fikri nasıl edindiğinizi merak ediyorum. Tabii rivayetlerden menkulâtan edinmiş olacaksınız... Teessüf ederim ki bugün bizde mevcut olan ahlâksızlıklar son derece çoğalmış olan iftira ve tezvire, suirivâyâta inanarak tanımadığınız, bilmediğiniz bir adam hakkında bu kadar kolaylıkla bir fikir peyda ediyorsunuz ve en fenası bu fikri cefü'l-kalem onun zevcesinin huzurunda söyleyebiliyorsunuz. Af buyurursunuz amma zevcim vicdansız, kalpsiz diye tanınmak için fena bir harekette bulunmuş olsa bile sizin gibi böyle bilmediği, tanımadığı adamlar hakkında bu murdar halkın rivâyâtına istinaden beyan-ı fikr etmek bence daha fena bir harekettir.” Hediye Hanım bu sözler üzerine meclisi terk eder; ancak Nerime konuşmasını aynı kızgınlıkla devam ettirir. Nerime: “Aman efendim, bu kadınlardan, bunların bu miskin tecavüzlerinden bıktım. Bu ne ahlâksızlık? Hem bunlara ne oluyor anlamıyorum ki...”(98) diyerek uzun uzun söylenir. Nerime ile Hediye arasındaki ahlâkî çatışma, söz konusu ailenin tanıtımında rol oynamış ve romanın kurgusunda tesirli olmuştur.

Mehmet Rauf'un **Eylül** (1317), **Menekşe** (1331) ve **Genç Kız Kalbi** (1341) adlı eserlerinde 10 ahlâkî değer çatışması vardır. Bu çatışmalar, masum insanların namusları hakkında kötü düşünen birinin işlediği fiilin doğruluğundan şüphelenerek vicdan azabı çekmesi, evli bir kadınla yasak ilişki kurma isteği (**Eylül**); erkeğin karısına sadık kalmaması, birden fazla kadınla ilişki kurmak isteyen evli bir erkeğin kendi içinde bu hareketini doğru bulmaması (**Menekşe**); tesettüre riayet etmeyip serbest davranmak, genç bir kızın önüne çıkarak elle sarkıntılık etmek ve tanınmayan insanlar hakkında iftirada bulunmak (**Genç Kız Kalbi**) konuları üzerinedir.

Ölmüş Bir Kadının Evrak-ı Metrûkesi (1321), Güzide Sabri'nin hatıra türünde kaleme aldığı bir romandır. Romanın birinci derece kahramanlarından Fikret, bronşit

hastasıdır. Tedavisine çalışan Nejat Bey, Fikret'e âşık olur ve onunla evlenmek ister. Ancak Nejat Bey evli ve iki çocuk babasıdır. Evlilik hususunda Fikret'e sürekli ısrarlarda bulunur. Karısını boşayıp Fikret'le evlenecektir. Fikret'in bunu istemeyişi romanın kurgusunda temel olan bir ahlâkî değer çatışmasına sebep olur. Fikret kendi saadeti için bir ocağı söndürmek istemez. Nejat: "...İşte sana meşru bir aguş-ı muhabbet açıyorum, Fikret! Sana tevhid-i hayat edelim diyorum niçin cevap vermiyorsun?..." (30). Fikret, onunla konuşmak istemez ve odayı terk etmek üzere ayağa kalkar. Nejat, Fikret'ten bir ümit vermesini ister. Fikret bunun hiçbir zaman olamayacağını belirtir. Nejat: "...Demek size meşru bir surette açılan kollarım arasına atılmaktan istinkâf ediyorsunuz?" (32) der. Fikret cevaben: "Hayır, Nejat hayır... Orası benim cenâh-ı saadetim, penâh-ı aşkım olacaktı... Fakat!... Sen yalnız olaydın, hayatın diğer hayatlara merbut olmaya idi..."(32) der. Nejat'tan uzak durmak için İstanbul'dan ayrılıp babasının yanına gider. Babası da onu Sait Bey'le evlendirir. Neticede buradaki ahlâkî değer çatışması bir ailenin yıkılmasına engel olmakla müspet bir netice doğurmuştur.

Fikret; Nejat'ın yuvasını bozmamak için evlilik teklifini reddetmiş ve İstanbul dışında yaşayan Sait Bey'le nikâhlanmıştır. Ancak evlendikten sonra Sait Bey'in, Nejat'ın karısı Mediha'nın dayısı olduğunu öğrenmiştir. Fikret'in hastalığı münasebetiyle Sait Bey, İstanbul'a taşınır ve Ada'ya yerleşirler. Nejat, bir gün Ada'ya giderek Fikret'le görüşür. Ona aşkından bahseder. Karısını sevmediğini anlatır. Fikret bütün bunları dinlemekle beraber; her ikisinin de başkalarına ait olduğunu söyler. Bu sözler ahlâkî değer çatışmasına sebep olur ve romanın kurgusunu belirler. Fikret, kocasına ihanet etmek istemez: "Evet, o benim müşfik bir babam, kerim bir kocam, alicenab bir hamim olduğu için hakkında fevkalâde bir hiss-i hürmet beslerim. "(138) der. Nejat: "Bugün, en ziyade gıpta ettiğim onun nail olduğu saadettir. Ben böyle ne zamana kadar hâsîr ve bîçare inleyeceğim, söyleyiniz?"(138). Fikret: "Öyle bir sual soruyorsunuz ki... Nejat bunun cevabı sükuttur." der. Bir iki cümleden sonra, Nejat: "Hiç olmazsa sizi ara sıra böyle yalnız görmek için muayyen bir zaman tayin ediniz. Bu kadar bir lütfu benden diriğ etmeyiniz."(139) der. Fikret: "Mümkün değil. ...İkimiz de bila şikâyet hissemize düşen ızdırabı çekelim." der. Nejat: "Fikret, Fikret beni öldürüyorsunuz. Vicdanen bir mücrim gibi her gün azab içinde çırpınmak daha müthiştir."(139) sözüyle mutlaka

Fikret'le görüşmek istediğini belirtir. Fikret, Nejat'ın teklifini kabul etmez. İkisi de evli bulunduğu için iki sevgili gibi başbaşa görüşemeyeceklerini söyler.

Doktor Nejat, Mediha Hanım ile evlidir. Fikret, Nejat'ın tazyikine rağmen onunla ilişki kurmayı kabul etmemiştir. Çünkü onun evli ve iki çocuğu olduğunu, onunla görüşürse, Nejat'ın ailesinin dağılacağını bilmektedir. Ayrıca, böyle bir cürüm işlediğinde, kocasına da ihanet etmiş olacaktır. Ancak Mediha, kocası Nejat'ı Fikret'in ifsal ettiğini, Sait Bey'i de aldattığını söyler. Fikret bu iftirayı kabul etmez ve aralarında ahlâkî çatışma olur. Bu ise, romanın kurgusunda önemli bir hareket noktası oluşturur. Fikret: "Susunuz!.. Zira fikr-i istirkâb sizi şaşırtmış. O sözü bir daha tekrar etmeyiniz. Bütün insanlığımdan nefret ediyorum. Bana her vazifeyi unutturacak kadar isyan ettireceksiniz."(176) der. Mediha ise başını sallayarak: "Şimdiye kadar onu o kadar çok aldattınız ki, bütün şeref ve namusunu telvis ederek zavallıyı manen öldürmüş oldunuz." der. Bu sözler karşısında Fikret âdeta çıldırır, gözleri döner ve Mediha'ya : "Şimdi... diyorum. Şimdi çıkınız buradan..."(176) sözlerini söyleyerek onu, evden kovar. Namuslu bir kadına iftira atılarak haksızlık yapılması çatışmaya sebep olmuştur. İki kadın arasındaki kavgayı işiten Sait Bey, odaya girer ve Fikret'e duyduklarının doğru olup olmadığını sorar. Fikret, bayılıp yere düşer. Çatışma her iki ailenin saadetini de yok etmiştir.

Kimsesiz bir köylü kızının başından geçen çileli aşk macerası, Güzide Sabri'nin **Yaban Gülü** (1337) adlı romanına konu olmuştur. Anne ve babası ölen Leyla, Rahmi Bey tarafından evlâtlık edinilmiş ve on yedi yaşına kadar çok iyi bir eğitim almıştır. Yıllardır dul olan Rahmi Bey, genç bir kız olan Pakize'yle evlenir. Pakize, daha önce yokluk içinde yaşarken Rahmi Bey'le evlendikten sonra servetin içine gömülmüştür. Kibirinden âdeta sarhoş olmuş kendini kaybetmiştir. Leyla'ya ve evdeki hizmetkârlara çok kötü davranır. Evdekilere sormadan onlar hakkında kararlar alır. Leyla'nın dadısı Mahnur Kalfa, Pakize'nin bu yönlerini hiç sevmez ve onunla çatışır. Bu ise eserin kurgusunu belirlemiştir. Mahnur, Leyla'ya şöyle der: "Gördün mü Leyla... Başımıza gelenleri? Bütün kabahat bizim efendide. Ne olacak dayısının yanında adî bir besleme gibi büyümüş, terbiyeden, görgüden mahrum olan bir kızı hanım diye başımıza getirirse işte böyle evin içi alt üst olur. Dünyada sonradan görme kadar fena bir şey yoktur. Ah..."

Rahmetli hanımefendiciğim gözlerini aç da bak. Kırk yıllık evin barkın ne hâllere girdi. Kocan bu yaştan sonra gönül budalası oldu.”(23) der. Pakize'nin ölçsüz hareketleri Mahnur'u rahatsız eder. Bunu daha sonra Pakize'ye de açıkça söyleyecektir. Mahnur, “ne oldum delisi” olan Pakize ve ona göz yuman Rahmi Bey'le çatışır.

Güzide Sabri'nin **Küller** (1337) adlı romanı, hayata küskün bir dayı ile onu anlamaya çalışan bir yeğen arasındaki mektuplaşmadan müteşekkildir. Bahsedilen dayı ve yeğen Ali Namık ile Naime'dir. Çok kıskanç biri olan Ali Namık Bey, sekiz yıldır Suzan'la evlidir. İki çocukları vardır ve her geçen gün birbirlerini biraz daha severler. Birgün Ali Namık hasta olur ve doktorlar hastalığının ölümcül olduğunu söylerler. Karısını çok kıskanan Ali Namık, kendisi ölünce karısının başka bir erkeği seveceğini düşünür ve onu öldürmeye karar verir. Onu öldürdükten sonra kendisi de intihar edecektir. Ancak karısını öldürüp öldürmeme hususunda iç çatışma yaşar. Bu ise, eserin kurgusunda en önemli dönüm noktasını oluşturur. Bir gece Ali Namık, uyku ilacı isteyen karısına uyku ilacı yerine zehir vermeyi düşünür. Kedi kendine: “İşte tam vakti. Bir gayret, yalnız bir hamle-i cesaret, ikimizi birden, ebediyyen beraber olacağımız yere yollayacak.”(56) der. Sonra titrer ve vazgeçer: “Fakat yarabbi, daha ne kadar da genç, ne kadar da güzel! Bu yaşta bu kadar müstesna bir kadın... Yazık değil mi? ..”(56) der. Ancak bu düşünce de fazla sürmez ve tekrar onu öldürmeye niyet eder. Bir bardak suya zehir katar. Suzan, Ali Namık'ın ne yapmaya çalıştığını anlar ve çok sevdiği kocasının isteği doğrultusunda zehir içmeye karar verir. Kocasına “Sen içir” der. Ancak Namık içiremez. Tam o sırada içinden karısının ayağına kapanıp: “Beni affet! Beni affet Suzan!”(58) demek ister. Ancak Suzan, suyu içirmesi için ısrar eder ve Ali Namık zehiri içirerek Suzan'ı öldürür. Suzan, ölmeden önce kocasını affettiğini söyler. Ali Namık da yaptığından pişman olup cinnet geçirir.

Güzide Sabri'nin **Ölmüş Bir Kadının Evrâk-ı Metrûkesi** (1321), **Yaban Gülü** (1337) ve **Küller** (1337) isimli eserlerinde, evli bir erkeğin ailesine sadık kalmayıp başka biriyle evlenmeyi düşünmesi, evli bir kadınla yasak ilişkiye girmeyi istemek, iffetli bir kadının namusu hakkında iftirada bulunmak (**Ölmüş Bir Kadının Evrak-ı Metrûkesi**); hizmetçilere kötü davranıp zulmetmek (**Yaban Gülü**); ve ölümcül bir hastalığa yakalanan bir erkeğin, kendisi öldükten sonra karısının başka biriyle evlenebileceğini

düşünerek onu öldürüp öldürmemede kararsız kalması (**Küller**) konularında toplam 5 ahlâkî değer çatışması görölmektedir.

Sefalet (1324), Emine Seniye Hanım'ın eğitim ve namus konusunu işlediği bir romandır. Eserde Ruhi Bey çok babacan bir insan olarak verilmiştir. Ruhi Bey'in Sabite'den başka evlâdı yoktur ve ölümüyle tüm serveti ona kalmıştır. Ancak Ruhi Bey'in evlâtlığı Mahir, tüm mirası sahte evraklarla kendi üzerine geçirmiştir. Bu sebeple Sabite beş parasız kalmıştır. Kalfası Gayret'le yiyecek ekmek bile bulamazlar. Sabite'yi çok beğenen Müştak, onun sefaletine aldanarak para ile ona sahip olabileceğini zanneder. Namusuna karşılık beş bin kuruş teklif eder. Sabite, böyle bir teklif karşısında utancından sesini çıkaramaz; fakat Gayret Kalfa, kendini tutamaz ve Müştak'la çatışır. Romanın hemen ilk bölümünde ortaya çıkan bu çatışma, eserin kurgusunda en önemli hareket noktalarından birini meydana getirmiştir. Gayret Kalfa: “Köpek herif: Sen kimin karşısında bulunduğunu biliyor musun?”(17) Müştak: “Elbet biliyorum; sefaletten kurtarmak istediğim güzel bir kızcağızın karşısındayım?” Gayret: “Utanmaz herif! Biz sefalet içindeyiz amma daima şerefimizi muhafaza ederiz. Biz fakiriz amma kibar insanlarız.”(17) der. Gayret, Müştak'ı bir türlü başından savamaz; sonra Sabite'yi oradan uzaklaştırıp Müştak'a haddini bildirmek ister. Ancak Müştak da Sabite'nin ardından gitmek isteyince Gayret, Müştak'ın kolundan yakalar. Müştak: “Ah, hınzır fellah! Senden fırsat yok zebaniler gibi daima önüme çıkıyor; maksadıma hail oluyorsun! İyi bil ki, bu istighnaların sonra sana pahalıya mal olacaktır; ben nasıl olsa bu güzel kızın evini öğrenip anasını babasını görürüm!” (18) der. Gayret Kalfa: “Güzel kızın anasını babasını görmek için evvela gebermek lâzımdır. Ahirete git de onlar ile konuş.”(18) der ve elindeki şemsiyeyi Müştak'ın başına olanca kuvvetiyle vurmağa başlar. Sabite, oradan uzaklaşır. Müştak ile Gayret'i zabtiyeler alıp götürürler. Sorguya çekerler. Müştak, para vererek nezâretten çıkar. Daha sonra o kadar sefalet içinde bulunan bir kıza yaptığı tekliften pişman olup utanır. Bu çatışma daha sonra Müştak'la Sabite'nin evlenmesine vesile olacaktır.

Mahir, sahte evraklarla Ruhi Bey'in tek varisi olduğunu ispatlamış ve tüm mirasa konmuştur. Bunun üzerine Sabite beş parasız kalmıştır. Sabite'nin nişanlısı Hayati de onu bırakıp para için Kesbiye ile evlenmeye karar vermiştir. Ancak Kesbiye ile

evlendikten sonra Sabite'ye beraber yaşama teklifinde bulunur. Fakr u zaruret içinde kalan Sabite'nin bu teklifi kaçırmayacağı zannındadır. Böylece, Kesbiye'den aşırıldığı paraları beraber harcayacaklardır. Sabite bu ahlâksızlığı kabul etmez ve eserin kurgusuna tesir eden ahlâkî değer çatışması ortaya çıkar. Gayrimeşru bir hayat içerisinde, başkasının servetiyle yaşamak Sabite'ye tiksinti verir. Sabite: "Aman Hayati elverir artık sus! Beni gâsıblığa ah yanlış söyledim, sirkatine şerik etmek istiyorsun, öyle mi? Bunlar kâfi gelmiyor da nikâhımızın icrasından evvel birlikte yaşamayı da teklif ediyorsun ha."(48). Hayati: "Ne olur? Nasıl olsa benim olacak değil misin?" Sabite: "Hiçbir vakit bir denî sârikın zevcesi olmayacağım." der. Hayati: "Canım bunda sirkat ne arar. Kesbiye bana servetini hibe ediyorsa ben de mukabeleten onu zevceliğe kabul ediyorum. Böylece ödeşeceğiz ben onu icbar etmedim ya. O bana musallat oldu." Sabite: "Anlaşıldı efendim anlaşıldı! Vicdan denilen o haslet-i maneviye size min tavafullah verilmemiş! Artık şu menhus paraları toplayınız da gidiniz!(48) der. Ancak Hayati, teklifinde ısrar eder. Bunun üzerine Sabite iyice hiddetlenir ve şu cevabı verir: "Bir başkası bana bu teklifi etmiş olsaydı ben senden istimdat ederdim sen de o mel'unu silahın yoksa bile tırnakların ile parçalayacaktın!!! Hayati sende mevcut zannettiğim fezâil-i ahlâkiye sebebine ben seni Mahir'e tercih etmiştim! Mahir beni soydu fakat mevcudiyetiyle iftihar ettiğim şeye göz dikmemişti. El'an beni Allah'ın emriyle istiyor. Of ne kadar aldanmışım, meğer sen Mahir'den daha alçak, daha mürtekib imişsin!"(50) der. Hayati yine ısrar eder. Bu defa Sabite: "Denî rezil! Bırak beni düşeyim yerin dibine geçeyim! Sen bu teklifi zevcen olmadıysa bile hemşiren sayılmağa hakkı olan teyzezâdene mi ediyorsun? Hiç olmazsa sana pederlik etmiş muhterem bir zatın kızı olduğumu nazar-ı mütalaaya al! Ah Hayati şu dakikada zavallı babacığımın ruhu seni muazzeb etmiyor mu?"(51) der, onu kovar; kendi de düşüp bayılır. Hayati, hatasını anlar ve kendini teselli için sefahate dalar. İki sene sonra da Kesbiye'nin tüm servetini tüketip sefaletе düşer.

Hayati, Sabite'ye yaptığından pişmandır. O çirkin hatıradan kurtulmak için kendini sefahate verir, Kesbiye'nin malını bu yolda çarçur eder. Eve gelmemeye başlar. Kesbiye de buna karşılık süslenip gezinti yerlerine gitmeğe, eğlenmeye başlar. Hayati, karısından şüphelenmeye başlar. Kesbiye'nin eve geç geldiği bir gün içinde erkek bulunan bir araba onu takib etmiştir. Hayati, evli bir kadının böyle serbestçe gezip

eğlenemeyeceğini söyleyerek karısından hesap sorar. Aralarında çatışma olur ve bu, romanın kurgusunu şekillendirir. Kesbiye hesap vermek zorunda olmadığını söyler. Hayati: “Bir zevcenin saat ikilere kadar sokakta kaldığını görmeye hiçbir erkek tahammül edemez!”(181) der. Kesbiye: “Ne olmuş sanki! Mal benim, para benim! Yine eğlenen sen! Elbet ben de gezip yürüyeceğim! Amma peşime iki araba düşmüş bunun farkında bile değildim! Bir de olsam. Senden örnek aldım demektir!(181) der. Bunun üzerine Hayati, Kesbiye’nin yakasından tutup onu yere çalar ve dövmeğe başlar. Kesbiye’nin çığılığını duyan komşular toplanır. Kesbiye’nin annesi Cevriye ile Kalfa, Hayati’yi tokatlayarak evden kovarlar. Bir müddet sonra Kesbiye, Hayati’yi affeder; Hayati tekrar eve gelir ve sefahate eskisi gibi devam edip Sabite’yi unutmaya çalışır.

Emine Seniye’nin **Sefalet** (1324) isimli romanında, namuslu bir kızla para karşılığında ilişki kurmayı istemek ve evli bir kadının serbestçe gezip eğlenmesini hoş görmemek konularında 3 ahlâkî değer çatışması bulunmaktadır.

Raik’in Annesi (Halide Edip,1324) romanı, kocasının ihanetine uğrayan bir kadının türlü çilelerden sonra kocasını affederek, tekrar aile huzuruna kavuşmasını işlemektedir. Rauf, Refika ile evlidir ve Raik isminde bir çocukları vardır. Ancak Rauf, genç karısı Refika’yı ve evini sürekli ihmal etmektedir. Son olarak Ogustin adında bir kadınla beraber olmağa başlamıştır. Rauf’un arkadaşı Süleyman, Ogustin’in hiç de Refika’ya tercih edilemeyeceğini görür. Refika, hem çok güzel hem de melek mizaçlı bir kadındır. Üstelik çocukları da vardır. Bu nedenle Süleyman, Rauf’a çok kızar ve aralarında çatışma olur. Süleyman: “Öyle ise azizim, zevcenizin bu kadar fevkinde mi ki bu mahluk ile otelde sürünüyorsunuz.”(43) der. Ancak Rauf kendini haklı görmektedir: “Hayır, hayır, bu zaafî anlamayacak kadar erkek değil misiniz!” der. Süleyman, arkadaşının bu sözüne daha fazla hiddetlenir: “Erkekler hayvansa anlarım; fakat insansa hayır, bin kere hayır?” (43). Rauf, bu lâfa cevap veremez. Süleyman, evli ve çocuk sahibi bir erkeğin böyle gayrimeşru bir hayat yaşayarak ailesini terk etmesini affedemez. Bu sebeple ahlâkî değer çatışması olur. Bu çatışma eserin kurgusunda en önemli noktalarından biridir. Zira, Rauf, bu çatışmayla hatalarını anlamaya başlar. Bir müddet sonra, Süleyman’ın çabalarıyla Refika, oğlu Raik’i düşünerek kocası Rauf’u bağışlar ve aile tekrar kurulmuş olur.

Halide Edip'in, **Seviyye Talip**, (1326) adlı eserinin konusu, tahsil için Avrupa'ya giden bir gencin, yurda döndükten sonra aile fertlerini Batı insanına benzetmek istemesi ve bunu sağladıktan sonra da acı gerçeklerle karşılaşarak pişman olmasından ibarettir. Bu genç Fahir'dir. Fahir, İngiltere'ye Numan'la birlikte gitmiştir. Numan, evlendikten sonra yakın akrabalarını ve Fahir'i yemeğe davet eder. Fahir bu davete icabet eder. Numan'ın davetlilerinden genç biri, Seviyye'den bahseder: "Gerçi kadınlar yanında ağıza alınacak bir isim değil..."(23). Numan bu kişinin konuşmasına müsaade etmez ve sözünü keser. Seviyye hakkında aşağılayıcı bir tarzda konuşulmasını istemez. Numan: "Yanıyorsunuz, Seviyye Talip her namuslu kadın yanında ağıza alınacak kadar şayan-ı hürmet bir isimdir. Kendisinden böyle tahkir-âmiz tarzda bahsedilmeğe asla müsaade edemem." Numan'a göre ahlâklı kadınlar hakkında, onların ardından uygunsuz sözler söylenilmesi doğru değildir. Bu sebeple çatışır. Söz konusu çatışma, Fahir'in Seviyye'yi tanınmasında ilk basamağı teşkil etmiştir. Bu yönüyle bu çatışma, romanın kurgusunun temelini oluşturmuştur, denilebilir. Genç kişi: "O halde İngiltere'de geçirdiğiniz senelere acıdım." der. Numan: "Benim İngiltere'de geçirdiğim senelere değil, sizin bu gibi mesailde burnunuzdan öteyi görmeyen dar fikirlerinize, riyakârlıkla, aldatmakla icra edilen her kusuru görmeyip de, âdeta karşı isyan etmiş fakat namuslu, anlıyor musunuz, kardeşlerimiz, zevcelerimiz kadar namuslu bir kadına taarruzunuza acıyınız. Emin olunuz ki namusundan emin olduğu bir kadın tahkir edilirse bir İngiliz benden evvel muarazaya..."(23-24). Numan konuşmasına devam ederken, babası Numan'a müdahale edip konuşmasını keser ve ev sahibi olduğunu hatırlatır. Bir daha da konuşmasına izin vermez.

Seviyye, on iki yıldır Talip'le evlidir. Müzik öğretmeni Cemal'i sever ve Talip'ten boşanmak ister. Numan'ın amcası Talip, karısı Seviyye'yi boşamaz ve ailelerinin devamını ister. Ancak Seviyye, Talip'i istemediğini, Cemal'i sevdiğini söyleyerek Cemal'le birlikte yaşamağa başlar. Numan bu nikâhsız yaşayışa saygı duyar ve normal görerek aşkın nikâh yerine geçebileceğini belirtir. Numan: "Seviyye, ertesi gün, babasının evinden çıktı. Cemal ile alenen yaşamağa başladı. Bundan sonra Talip Amca onları daima takip ediyor ve her mahalleden çıkartıyordu. Nihayet Seviyye olduğu yerleri gizlemeğe mecbur oluyordu. Fakat Seviyye'de kendi iffet ve doğruluğuna metin

bir kanaat var! O izdivacın sade aşk üzerine müessis olabileceği iddiasında! Başka kadınları alçaltabilecek şu hareketinde bile o kadar metin bir vakar var ki. Kırk sene aynı hayatı takib etmiş bir kadın bile, en küçük teferruatına kadar bütün tarz-ı hayatında, onun kadar itinalı bir safvet ve iffet göstermemiştir.”(49) der. Ancak Fahir, buna karşı çıkar, kabul etmez ve ahlâkî değer çatışması olur. Bu ise, eserin kurgusuna tesir eder. Fahir’in karısı Macide de Numan gibi düşünmektedir. Macide: “Evet, aşk en ulvi nikâhtır. İki kişiyi ondan başka bir şey bağlayamaz” der. Macide’nin bu sözü kocası Fahir’i korkutur. Macide’nin kolundan çeker ve karısına: “Ne söylüyorsun, Macide? Bütün cemiyet-i beşeriyenin kanunlarına isyan mı ediyorsun? İzdivacı bu kadar ince bağlara mı bırakıyorsun?”(49-50) der. Bu çatışma sonunda karı koca arasında istikbale dair şüpheler, korkular başlar.

Numan, nikâhsız yaşayan Seviyye ile Cemal’in yanına sık sık gider, onları ziyaret eder. Fahir, nikâhsız yaşamaya karşı olduğu için, Numan’ı Seviyye’nin yanına gitmekten menetmek ister. Aralarında çatışma olur. Numan, nikâhsız oldukları halde onları nikâhlı kabul eder. Fahir ise, bunu kabul etmez. Numan: “Oo!.. Fahirciğim, şimdi mesleği ahlâk hocalığından günah çıkartan papazlığa mı döktün?”(55). Fahir: “Yok, kardeşim. Ben senin gençliğini vikaye için söylüyorum.” der. Bir müddet bu şekilde iğneli konuşurlar. Sonunda Numan konuşmaya tekrar başlar ve: “Esef ederim, hâlâ Seviyye için fikrini değiştirmedin. Onu neden, senin veya benim karımdan daha az şayan-ı hürmet buluyorsun? O, kendisini Cemal’in karısı addediyor!” der. Fahir de nikâhsız yaşamayı asla kabul etmez. Fahir: “Budala mısın, başkasının nikâhında iken nasıl olur?”(56). Seviyye, nikâhsız bir vaziyette Cemal’le yaşarken kendilerini nikâhlı sayarsa da o sırada Talip’le nikâhları hâlâ devam etmektedir. Fahir, böyle bir beraberliği gayriahlâkî bulur ve çatışma olur. Bu da romanın kurgusunu şekillendirir.

Şahısların birbirlerine yazdığı mektuplardan oluşan **Handan** (Halide Edip,1328) romanı, konu olarak, karışık bir aşk macerasını işlemiştir. Esere ismini veren Handan, çok iyi bir eğitim almış, zeki bir kızdır. Nazım adlı delikanlıyı severse de onun tam manasıyla kendisini sevemeyeceğini düşünerek Hüsnü Paşa’yla evlenmiştir. Ancak Hüsnü Paşa, karısını başka kadınlarla aldatmaktadır. Hatta bunu sıkılmadan karısı Handan’a bile söylemiştir. Handan, Hüsnü Paşa’nın sadakatsizliğine dayanamaz ve onunla çatışır.

Hüsnü Paşa serbest yaşamak ister ve karısını tahkir eder. Handan ise, kocasının evine ve karısına sadık kalmasını istemektedir. Hüsnü Paşa: “Bir erkek bir kadına münhasıran bağlansın, bunu nerede gördün, güzelim? Herhalde o erkek ben değilim, hanımefendi. Gidiyorum, evet, hem Jülyet’e değil.”(121). Handan: “Neme lâzım? Kiminle istersen... Gittikten sonra kıskanmak, öyle mi? Pek acayip bütün dünyanın kadınları da olsa kıskanmam.” Hüsnü Paşa: “Ya sesin titriyor, gözlerinden yaşlar akıyor; o niye?” Handan: “Hiddetimden. Bir paçavra gibi beni tahkir ediyorsun. Gitmek mi? Evet, köye gidiyorum. İstersen gel, istersen kal!”(122) der. Karı koca arasındaki bu çatışma, eserin kurgusundaki dönüm noktalarından birini oluşturur. Bu kavgalar sonunda Hüsnü Paşa, üç aylığına Londra’dan Paris’e gider. Başka kadınlarla gönül eğlendirir ve tekrar bir araya gelemeyeceklerini bir mektupla karısına bildirir.

Halide Edip, İmparatorluğun kötü gidişatını engelleyebilmek için çabalayan insanların, şahsî menfaatlar için nasıl feda edildiğini **Yeni Turan** (1328) isimli eserine konu etmiştir. Tek gayesi, vatan ve milletini ihya olan Oğuz, Yeni Turan Fırkası’nın lideridir. Yeni Osmanlılar Fırkasının Reisi Hamdi Paşa, dahiliye nazırıdır. Faaliyetleriyle toplumda beğeni toplayan Oğuz’u susturmak için keyfî bir şekilde tutuklama emri çıkarır. Samiye(Kaya), Oğuz’u kurtarmak için Dahiliye Nazırı Hamdi Paşa’yla konuşmaya gider. Hamdi Paşa bunu fırsat bilerek onunla pazarlık eder. Paşa, Oğuz’u bırakacaktır; karşılığında da Kaya, Paşa’yla evlenecektir. Hamdi Paşa: “Hayır, bir şey söylemeyiniz. Bir şey yapmayınız. Sadece, Yeni Turan’a mensup olmayan, yeni Osmanlılığı temsil eden birisiyle evleniniz.”(58). Kaya: “Yani sizinle?” diye sorar ve “Evet” cevabını alır. Kaya hiddetinden ne yapacağını şaşırmıştır. Paşa’nın bu gayriahlâkî teklifi, eserin kurgusunu topyekûn belirleyecek olan bir çatışmaya sebep olur. Hamdi Paşa, söz konusu teklifine ilâve olarak bir de şantaj yapar. Kaya, teklifini kabul etmezse Oğuz’u idam ettireceğini söyler: “Öyle ise teyzezâdenizi idamdan kurtarmak gayr-ı kabil olacak!” der. Kaya, hiddet ve isyan dolu bir sesle: “Ne miskin bir pazarlığa giriştiğinizin ve bir gün babam kadar sevmiş olduğum, bugün hâlâ hürmet ettiğim bir düşmanı ne sefil bir derekeye indirdiğinizin farkında mısınız?”(58-59) der. Hamdi Paşa: “Yanıyorsunuz, Kaya. Evvela, söylediklerimin sıhhatine inanınız. Sonra sizi istemek neden sefil olsun? ...Sizin sahibiniz olmak, bunu istemek ve bunun için her fedakârlığı yapmak bence göklere çıkmak arzusu kadar yüksektir. Bunu istediğim,

bunu isteyebildiğim için ruhumun gururu hiçbir vakit bu kadar büyük olmamıştır.”(59) der. Kaya, kendisine yapılan şantajı gerçek zannederek uzun tartışmalar sonunda Paşa’ya yenilir. Oğuz’un kurtulması için Paşa’yla evlenmeye karar verir ve hemen o gün nikâhları kıyılır. Eserin geri kalan kısımları da bu evlilik üzerine tesis edilir.

Halide Edip, **Mev‘ud Hüküm** (1918)’de, mesleği icabı tanıştığı bir hastaya âşık olan bir doktorun, evlendikten sonra karısı tarafından aldatıldığını zannederek onu zehirlemesi konusunu işlemiştir. Sara, Süruri’nin yakışıklılığına kapılır ve evini terk ederek onunla evlenir. Atıfe ismini verdikleri bir çocukları olur. Kasım’ın babası, ahlâksız bir erkek için ailesinden vazgeçen Sara’yı hiç sevmez. Onunla çatışır. Kasım Şinasi, Sara hakkında şöyle der: “Ateşin, anûd, rakik, fakat oldukça sinirli, muvazenesiz ve hasta bir kadının...”(14) der. Kasım’ın babası, oğlunun söylediklerine ilâvede bulunur ve: “Daha doğrusu deli de oğlum.”(14) der. Kasım: “Nasıl?” sorusunu sorunca şu açıklamada bulunur: “Ne olacak, sefih ve yakışıklı bir adamla evlenmek için bütün ailesini darıltan hatta terk eden bir kadın. Ailelerinde yalnız Behire kardeşiyle konuşur, o da eniştesi olmadığı zamanlar pek ender olarak evlerine gider. Kadın bir yere çıkmaz. Gittikçe sinir bastırıyormuş. Kocasını haftada bir filân eve geliyormuş, onun için çocuğu pek bırakmaz.”(14). Sara ailesini hiçe saydığı için Kasım’ın babası onunla çatışır.

Kasım Şinasi, Avrupa’dan döndükten sonra bir muayenehane açar. Kısa zamanda İstanbul’da meşhur olur, çok para kazanır. Haftanın belli bir gününü de fakirlere ayırarak bir ücret almadan onları muayene eder, ilaçlar verir. Yine öyle bir gün Süruri, tedavi için muayenehaneye gelir. Sırada Arabacı Ahmet’in karısı Ayşe Kadın vardır. Sara’nın kocası Süruri, sırasını beklemeden Kasım Şinasi’den kendisini muayene etmesini ister: “Bugün fukara gününüz olduğunuzu biliyorum. Fakat mutlaka bugün sizi görmek bence lâzım, onun için geldim.”(48) der. Süruri, hırçın ve kendini beğenmiş tavrıyla doktor Kasım’a yönelirken; Kasım, Ayşe Kadın’a doğru yürüyerek onu muayene etmek ister. Çünkü sıra Ayşe Kadın’dadır. Kasım Şinasi, bu zabite hiç yüz vermez ve: “Evvvela bunların hakkını vermeye mecburum. Yarın gelmek istemezseniz beklemeğe mecbursunuz.”(49) diyerek Ayşe Kadın’ı muayene odasına alır. Kasım,

başkasının hakkına tecavüz eden Süruri'nin saygısızlığına kızar ve onunla çatışır. Bu çatışmadan sonra Süruri, kendini beğenmiş tavrından vazgeçer.

Doktor Kasım, muayene sonucu Süruri'nin zührevî bir hastalığa yaklandığını teşhis eder. Süruri, yaşadığı gayrimeşru hayat neticesinde bu hastalığa yakalanmıştır. Kasım, malûm hastalığı teşhisten sonra Süruri'ye karısından uzak durmasını, aksi takdirde ona da bu hastalığı bulaştıracığını söyler. Ancak Süruri, bu ikazı dinlemez ve bir müddet sonra karısı Sara da aynı hastalığa yakalanır. Bu sebeple Halide Edip, düşüncesizce hareket eden Süruri'yle çatışır: "...Bütün hayatında sıhhatini, keyfiyetini muhafaza etmiş olan bu hodgam, küstah adam, şimdi sıhatsızlık ve mücrimiyet karşısında, kendisini sürükleyecek haricî bir kuvvete ihtiyaç hissediyordu."(85) der. Bu çatışmayla birlikte Süruri, Sara ile ilgilenmeye başlar. Kasım Şinasi ile sürekli görüşür, ondan yardım ister. Tabii olarak Kasım, hastalarıyla görüşür ve Sara'ya ilgi duymaya başlar.

Süruri, karısının hastalanmasına sebep olduktan sonra sefahati bırakmış, onunla ilgilenmeye başlamıştır. Sara da bundan fazlasıyla memnundur. Fakat bu fazla sürmez. Süruri yine sefahate başlar. Cuma ve pazar günleri Beyoğlu'yla Galata'ya gider ve oralarda sarhoş oluncaya kadar içer. Ayrıca gayrimeşru ilişkilere de girer. Doktor Kasım Şinasi, Süruri'yi uyarır ve bu gidişle sonunun tehlikeli olacağını söyler. Yazar, Süruri'nin şahsında, memleketin genelini düşünerek milletin umumen "sefahat" ve "eğlence" "hastalığına" yakalandığını görür. Beyoğlu ve Galata gibi mekânlarla çatışır: "...Sefahat, tembellik, eğlence iptilası, bu tarafa her akşam, cümle-yi asabiyelerini fena inhimaklarla yumuşatıp öldürecek insan döküyordu. Sakallı, sakalsız, zengin, fakir hepsinin gözleri eğlence ve zevk iştihasıyla açılmış ve acıkmış ne çok insan vardı! Bu sefahat ve suiistimalli eğlencelerin zehri ve kudreti karşısında, bütün memleketin arka kemiği eğilmiş, cümle-yi asabiyesi erimiş gibi idi. ...Uşaklıkta, aşçılıkta kazandığı parayı Galata'da balozlarda yiyen bu leylilerden, paşa babasından aldığı harçlığı Beyoğlu'nda eriten küçük beyler, hükûmetten aldığı aylığı kumarhanelere döken memurlar, hepsi, hepsi bu hastalıkla malûldü. Bu inhimakin önünde ne aile, ne iş, ne irade, hiçbir kuvvet yoktu. Ve memleket, bu ırkı çürüten murdar hastalıklar yuvası sefaletle kararıp batıyordu."(118-119). Romanın sonraki bölümlerinde Süruri, yazarın çatıştığı bu mekânlarda sefahat uğruna her şeyini tüketip, sonunda hayatını da bu yolda

kaybedecek; karısı ve çocuğunu hamisiz bırakıp gidecektir. Bu yönüyle yukarıdaki çatışma, romanın kurgusunda ehemmiyetli bir noktayı teşkil etmektedir.

Süruri, tüm hayatını sefahatla geçirmiş, karısı Sara ve kızı Atife'yi daima ihmal ederek zührevî bir hastalıktan ölmüştür. Doktor Kasım Sinasi, Sara'yı tedavi eder, zamanla birbirlerini severler ve evlenirler. Avrupa'da doktorluk tahsilinde bulunan Hüseyin Kâmi, Süruri'nin kardeşidir. Avrupa'dan dönünce Sara'nın kocası Kasım'la beraber çalışırlar. Edirne'nin işgaliyle Kasım muharebeye katılır. Hüseyin Kâmi, bunu fırsat bilir ve Sara'yı elde etmeye çalışır. Ona gayrimeşru ilişki teklifinde bulunur. Hüseyin Kâmi: "Sara, seni bir kul gibi, bir esir gibi Kleopatra'nın esirlerinden daha mahkum bir esir gibi seviyorum."(305) der. Sara, evli bir kadını baştan çıkarmak için yapılan bu teklifi geri çevirir. Aralarında çatışma çıkar. Sara: "Kâmi Bey, teessüf ederim, ikimiz de çaresi olmayan başka felaketler karşısındayız. Ben bir ölüden daha ölü gibiyim. Ahlâk-ı hüsnü bertaraf ediyorum, bu gün, hür bir genç kız bile olsam, kalbimin bu küllüğünden bir kıvılcım, bir küçük şerare gölgesi çıkmak kabil değil. Anlıyor musunuz? Bunu size kocasının kalbini, kocasını, hulâsa kocasının isminden başka her şeyi kaybetmiş bir ölü kadın sıfatıyla değil, hisseden, acıyan, fakat mukabele edemeyen çıplak bir kalp sıfatıyla söylüyorum. Size çok minnettarım fakat o kadar."(305-306) der. Bu iki şahıs arasındaki ahlâkî değer çatışması romanın son bölümünü şekillendirmiş ve kurguyu belirlemiştir. Kâmi, uzun bir müddet Sara'yı elde etmek için uğraşırsa da muvaffak olamaz. En sonunda Sara, saçından bir tutam keser ve hatıra olarak Hüseyin Kâmi'ye verir. Artık ikisi arasında son nokta böylece konulmuştur. Ancak Kâmi'nin cebine koyduğu bu saç parçasını Sara'nın üvey kardeşi Behire, bulur ve Sara'nın kocası Kasım'a gönderir. Kasım, Edirne'den döndüğünde karısını zehirleyerek öldürür.

Sanatkâr ruhlu iki insanın aşk uğruna çektiği çile ve onları bekleyen hazin son, **Son Eseri** (Halide Edip, 1919)'nin konusunda ağırlık noktasını oluşturmuştur. Eserin önde gelen şahsiyetlerinden Mediha Hanım, Asım Bey'le evlenmiş; ancak imtizaç edemeyip üç yıl sonra Feridun Hikmet'le evlenmiştir. Onunla on iki yıldır evlidirler. Fakat Feridun Hikmet, birgün Asım Bey'in kız kardeşi Kâmuran'ı görmüş ve âşık olmuştur. Sonra da bu aşkını Kâmuran'a mektupla bildirmiştir. Kâmuran bunu kardeşi Asım'a bildirir. Asım, evli ve iki çocuğu olan bir erkeğin bu hareketini doğru bulmaz. Feridun

Hikmet'le çatışır. Bu da eserin kurgusuna yansır. Kâmuran'a yazdığı mektupta: "Feridun'un cür'eti beni fena halde kızdırdı. Vaktiyle evimi, barkımı yıkan, evli bir kadını baştan çıkararak bu eski çapkına şimdiye kadar kin beslememeye çalıştım. Fakat şimdi onun bir insan değil bir canavar olduğunu anlıyorum ...Mediha'nın kocasının sana âşık olması insanî bir zaaf olabilir. Fakat onu sana yazması sadece terbiyesizlik ve küstahlık değil hiçbir namuslu ve vicdanlı erkeğin yapmayacağı bir hareket..."(61) der.

Halide Edip, **Ateşten Gömlek** (1339)'te, Milli Mücadele devrinin karanlık günlerinde cereyan eden olaylar ve bunlar içinde yaşanan bir aşk macerasını ele almıştır. Romandaki ikinci derece kahramanlardan Mehmet Çavuş, Geyve'nin köylerinden birinde, kimsesiz bir kız olan Kezban'a âşık olmuştur. Ancak Kezban, onu hiç sevmez. O, Kuva-yı Milliye birliğinin komutanı İhsan'ı sevmektedir. Bu sebeple kendisine zorla sahip olmak isteyen Mehmet Çavuş'la çatışır. Bu şahıslar arasındaki bu çatışma, mühim sonuçlar doğurarak eserin kurgusunda tesirli olur. Mehmet Çavuş: "Ya ölüsünü, ya dirisini"(150) diyerek mutlaka Kezban'a sahip olmak ister. Kezban'ın İhsan'ı sevdiğini bilir ve bu uğurda İhsan'ı öldürmeyi bile göze alır. Kezban, İhsan'a zarar gelmemesi için Mehmet Çavuş'un arzusuna boyun eğmiş gibi görünür. Ancak, içten içe çatıştığı bu adama "zebani" der ve ondan nefret eder. Mehmet Çavuş, Kezban tarafından oyalandığını anlar ve birliğinden firar ederek Kezban'ı kaçıır. Kaçırma sırasında Peyami'yi yaralayarak İhsan'ı da öldüreceğini söyler: "Köyde aradım, beni aldattın kahpe. Hele dur, bununla İhsan'ın da ciğerini bir deleyim."(153). Mehmet Çavuş, kendi bencilliği yüzünden hem Kezban, hem de İhsan'la çatışmıştır. Bu çatışma ise, Mehmet Çavuş'un önce Kezban'ı kaçırmaya; sonra da Kuva-yı Milliye'ye karşı gelmesine sebep olmuştur. Mehmet Çavuş'un İhsan'a karşı başlattığı mücadele, İhsan Bey'i pusuya düşürmeye kadar varmış; ancak başarısızlıkla sonuçlanmıştır. Neticede, pusuya düşürülen İhsan'ın yardımına Kuva-yı Milliye birlikleri yetişir ve Mehmet Çavuş yakalanarak idam edilir.

Milli mücadele devrinde yaşanan olayları işleyen **Vurun Kahpeye** (Halide Edip, 1339) romanı, yazarın Kurtuluş Savaşı'nı konu alan ikinci eseridir. Anadolu'nun karanlık günler yaşadığı bu devirde, idealist bir kız olan Aliye, bir kasabada öğretmenliğe başlamıştır. Göreve başladığı okulda, kasabadaki varlıklı ailelerinin çocukları, yoksul

çocukları haksız yere daima dövmetedir. Aliye, öğrencilerini zengin veya fakir diye ayırt etmeksizin, onlara haklı ya da haksız olmalarına göre muamele eder. Bu davranış şekli, çocukları haklı da olsa, haksız da olsa onlara dokunulmamasını isteyen zengin aileleri rahatsız eder. Aliye ise, doğru bildiği yoldan ayrılmaz. Kasaba maarif müdürünün oğlu da aynı akıbete uğrayınca Aliye hedef kişi olur. Maarif Müdürü'nün hanımı, oğlunun cezalandırılmasına öfkelenir ve Aliye'ye: "Hoca parçası! Kocamın hepiniz halayığsınız, istersek hemen azlederiz!"(13) der. Bu sözleri bağırarak söyler. Ancak bu sözler Aliye'ye hiç tesir etmez, çünkü o, karşılaştığı her zorluk karşısında kendi kendine daima şöyle der: "Sizin toprağınız, benim toprağım; sizin eviniz benim evim! Burası için, buranın çocukları için bir ışık, bir ana olacağım ve hiçbir şeyden korkmayacağım" der. Aliye ile maarif müdürünün hanımı arasındaki bu çatışma, romanın kurgusunda, kasabaya yeni gelen Aliye için müspet neticeler doğurmuştur. Zira kasabanın fakir aileleri ve bunların çocukları, bu olaydan sonra Aliye'yi çok sevmeye başlamışlardır.

Aliye, göreve başladığı okulda zengin-fakir ayrımı yapmadan, kim olursa olsun suçlunun cezasını vermektedir. Kasabanın en zenginlerinden olan Kantarcıların çocuğu Sabri'ye de suç işlediği için bir ceza verir. Bunu öğrenen Kantarcıların Uzun Hüseyin, hesap sormak üzere derhal okula gitmiştir. Kapıyı çalmadan içeri girer. Bu sebeple de Aliye ile çatışırlar. Aliye: "Siz kimsiniz? Ne hakla kapıyı vurmadan giriyorsunuz?"(14) der. Uzun Hüseyin: "Ben Kantarcıların Hüseyin Efendi'nin oğlu Uzun Hüseyin Efendi'yim. Siz ne hakla bir eşraf çocuğuna sui muamele ediyorsunuz?"(14-15) der. Bu cevaptan sonra köylü şivesiyle, hakaret etmeye başlar: "Sen kim oluyon garı? Sen öğretmen değil misin? Sen bu kasabanın öğretmeni değil misin? Ne haddine bir eşraf çocuğunu kovuyon, ne haddine benim suratıma haykırıyon? İstanbul'un hayasız garılarına, erkeklerin suratına haykıran, yol iz bilmeyen garılarına burada lüzum yoh, ne okutmanı, ne de seni isteyoz"(15) der. Aliye en ufak bir korku ya da zaaf göstermeden: "Şimdi buradan dışarı çıkın Efendi. Kasaba demek siz demek değilsiniz. Ben Anadolu'ya çocuklarını okutmak için geldim. Bu kasabada sizin gibi terbiyesi kaht adamların yüzünden kalamazsam, başka yere gider, vazifemi yaparım. Çıkınız ve beni maarif müdürüne şikâyet ediniz. Fakat ben de bir kadın mektebine hususî odasına girer gibi, hem de söylediğini bilmez bir tarzda giren sizi şikâyet edeceğim. Haydi, çabuk,

şimdi!”(16) der. Hüseyin dışarı çıkmak zorunda kalır. Okuldaki öğrenciler, kasabaya zulmeden Uzun Hüseyin gibi birinin bu şekilde kovulmasına çok şaşırırlar. Bu olay, çocuklar vasıtasıyla tüm kasabaya yayılır. Bu yönüyle söz konusu çatışma, romanın kurgusunu önemli ölçüde etkiler. Fakir halkı inleyen zalim birini okuldan kovan Aliye, bu olaydan sonra daha büyük bir destek kazanır ve ona olan muhabbet daha da artar.

Aliye, kalacak yer olmadığından okulun hademesi Ömer Efendi’nin evinde kalmaktadır. Aliye, Ömer Efendi’ye “baba” diye hitap eder. Bu aileyi kendi annesi babası gibi sever. Yunan birlikleri Aliye’nin öğretmenlik yaptığı kasabayı işgal ettiğinde, komutan Damyanos, Aliye’yi görür ve çok beğenir. Ona büyük bir servet teklif ederek sahip olmak ister. Reddedilince Aliye’nin babalığı Ömer Efendi’yi tutuklatır ve bunu bir koz olarak kullanmak ister. Aliye kendisinin olursa, Ömer Efendi’yi serbest bırakacaktır. Ancak Aliye, namusunu pazarlık konusu yaptırmaz ve komutanla çatışır. Aliye: “Sizi hiç sevmeme ihtimal yoktur. Kumandan, hiçbir şey mukabilinde. Hatta babamın, nişanlığımın ve memleketimin selâmeti mukabilinde bile sizi sevemem!”(111-112) der. Binbaşı Damyanos: “Fikrinizi değiştirirsiniz belki.”(112). Aliye: “Hayır ihtimal yok.” Damyanos: “Meselâ Ömer Efendi’yi şu meydanda asmaya karar versek...” Aliye: “Beni tehdit etmek istiyorsunuz. Fakat yemin ederim ki böyle bir şey yapamazsınız. Çünkü ben bunu görmemek için derhal kendimi öldürürüm. Her kuvvet ölüm karşısında acizdir. Bir daha size söyleyeyim. Ölüler ne konuşur, ne sever, ne sevilir.”(112) der. Aliye ile Damyanos arasında vuku bulan ahlâkî çatışma, birçok yeni vak’a ve çatışmaya sebebiyet verir ve eserin kurgusunu oluşturur. Aliye, komutanın arzularına boyun eğmeyerek namusunu muhafaza eder ve babalığını kurtarmak için kasabanın eşrafından Hacı Fettah ile Uzun Hüseyin’den yardım istemeye karar verir. Bu ise, hiç ummadığı hadiselerle yol açacaktır.

Aliye, babalığını kurtarmak için Hacı Fettah’a ricada bulunur. Ancak Hacı Fettah bu ricayı hiç duymamış gibi davranır. Bunun üzerine Aliye, Kantarcıların Uzun Hüseyin’e gitmeye karar verir. Aslında Uzun Hüseyin daha önceden Aliye’ye göz koymuştur. Aliye bunu bildiği halde, babalığını kurtarmak için, onun yanına gider. Uzun Hüseyin Efendi, bu fırsatı kaçırmak istemez ve pazarlığa başlar. Babalığını kurtarmaya söz verir; ancak karşılığında Aliye’nin kendisinin olmasını ister. Aliye buna razı olmayınca

Hüseyin, zorla ona sahip olmak ister. Ülkenin işgal edildiği bir devirde, hâlâ başkalarının namusunu kirletmeyi düşünen Hüseyin'e, Aliye şiddetle karşı koyar ve çatışrlar. Mücadele sırasında Hüseyin'in kafası pencereye çarpar ve kanamaya başlar. Aliye şöyle der: "Ben babamı böyle kurtarmak istesem sana neye geleyim? Sen ne kadar olsa, bir Türk ve Müslüman diye geldim. Sen Damyanos'tan çok fena, daha çok kâfirsin. Eğer ben fena bir kadın olsam, hepinizi Damyanos'a söyler, şu meydanda astırırım."(120) der ve odadan çıkar. Uzun Hüseyin, Aliye'nin ardından şöyle bağırır: "İblisin kızı! Kahpe, kanını içeceğim!"(120). Aliye namusuna sahip çıkar; fakat babasını kurtaramaz. Ömer Efendi, Yunanistan'a sürgün edilir. Aliye ile Uzun Hüseyin arasındaki bahsi geçen çatışma, eserin kurgusunda hassas bir noktayı oluşturur ve neticeleri itibariyle romanın sonuç bölümünü hazırlar. Netice olarak, Aliye'nin Uzun Hüseyin'in yaptığı gayrimeşru teklifi geri çevirmesi, Aliye'ye feci bir son hazırlamıştır.

Halide Edip'in **Raik'in Annesi** (1324), **Seviyye Talip** (1326), **Handan** (1328), **Yeni Turan** (1328), **Son Eseri** (1919), **Mev'ud Hüküm** (1918), **Ateşten Gömlek** (1339) ve **Vurun Kahpeye**(1339) romanlarında 17 ahlâkî değer çatışması bulunmaktadır. Çatışmalar, erkeğin karısına sadık kalmaması (**Raik'in Annesi, Handan; Son Eseri**); kadının kocasına ihanet etmesi, nikâhsız yaşayan insanlara hoşgörülle bakılması (**Seviyye Talip**); kendisini istemeyen bir kızla zorla evlenmeyi istemek (**Yeni Turan, Ateşten Gömlek, Vurun Kahpeye**); genç bir kızın sevdiği erkekle evlenmek için ailesine isyan etmesi, fakirlerin hukukunu çiğnemeyi hoş görmemek, mes'ul olunan kişileri düşünmeden sorumsuzca hareket etmek, umumhaneleri zararlı görmek, evli bir kadını baştan çıkarıp yasak ilişkiye girmeyi istemek (**Mev'ud Hüküm**); bir öğretmenden zengin öğrencilere ayrıcalıklı davranmasını istemek, genç bir kızın odasına izin almadan girmek ve zorla bir kıza sahip olmayı istemek (**Vurun Kahpeye**), konuları etrafında meydana gelmiştir.

Fazlı Necip'in kaleme aldığı **Menfi** (1325) romanının özünü, II. Abdülhamit devrinde düzmece bir ihbarla kesintiye uğratılan bir aşk macerası oluşturur. Bu macera vesilesiyle devrin hafiyeye teşkilatının aksayan yönleri de sergilenmiştir. Romanın belki de en önemli kahramanı Ekrem'dir. Ekrem. Neşide'yle evlenmeye karar vermiştir. Ekrem'in babası Rauf Bey, İsmet Hanım'ı boşamış kendisinden yirmi beş yaş küçük

olan İkbâl'le, evlenmiştir. İkbâl, üvey oğlu Ekrem'i görür ve beğenerek onu elde etmeğe çalışır. Ancak öncelikle rakibesi Neşide'yi berteraf etmesi gerekmektedir. Bunun için de Neşide'ye iftira atar: "O kadar emin olmayınız, necâbetine, terbiyesine, ismetine en ziyade mağrur olanlar alelekser en şenî' hareketlere ictisâr edenlerdir. Ben bildiklerimi söyleyeyim; siz takip ve tahkik ediniz anlarsınız. Size masumâne, sahte evzâ' ile enzâr-ı âşikâne atfeden Neşide Hanımefendi'nin de her gece yalının deniz kenarına sandallarla gelen genç beylere, güzel zabıtlere, hasılı sürü sürü âşıklara ne işvebazlıklar ettiğini ve validesi ile teyzesinin de ona muin ve hem-pâ olduklarını öğrenmekte güçlük çekmezsiniz."(52) der. Ekrem iftirayı tahkik eder ve asılsız olduğunu anlar. İkbâl ile bu iftirasından dolayı çatışmaya girer. Bu da eserin kurgusunu belirler. Ekrem: "Siz validem ve teyzemin, Neşide'nin erkeklerle eğlendiklerini, kepazece harf-endâzlıklara mümâşât ve mukabele ettiklerini kimden haber aldınız?.. Söyleyiniz, kimden haber aldınız?"(59) der. İkbâl kaçamak cevaplar verir. Köşeye sıkışır. Sonunda Ekrem patlarcasına konuşmaya başlar: "Yalan! Yalan!.. Hakikat dedikleninizin hepsi iftira, hepsi alçaklık... Onların iffet ve namusunu, kibarlıklarını, necâbetlerini, güzelliklerini, hasılı bütün sizde bulunmayan meziyetlerini çekemeyerek, kıskanarak hasedinizden iftiralar ediyorsunuz... Anladınız mı?.. İftira ediyorsunuz... Alçaklık ediyorsunuz... Hem utanmadan namuslu bir valideye. Evlâdının valideye olan hürmetini sarsmak, yıkmak, bir aileyi berbat etmek kadar alçakça bir cesaret gösteriyorsunuz..."(60) der. Ekrem'le Neşide'nin düğün alayı hazırlanır. Ancak buna razı olmayan İkbâl, Ekrem'in Jön Türklerden olduğunu ihbar eder. Neticede, düğün yarım kalır. Ekrem de Konya'ya sürülür.

Küçük Hanım (Fazlı Necip, 1326) romanı, Türk-İslâm kültürüne bağlı genç bir kızın, ailesini yitirmesiyle, alafrangalığa özenen varlıklı akrabalarının yanında kalmasını ve bundan mütevellit problemleri işlemiştir. Sözü geçen kız Cenân'dır. Nihat ve Seza ile teyze çocuklarıdır. Kemal, Zerrin'in kocasıdır. Zerrin'in ağabeyi Nihat da Seza ile evlidir. Ancak Kemal, Nihat'ın karısı Seza'ya âşıktır. Onu elde etmek istediğinden, evden pek uzaklaşmaz ve sık sık Zerrin'i yanına alarak Seza'nın odasına gider. Zerrin, Kemal'in niyetini anladıktan sonra bu hâli kabullenemez ve kocasıyla çatışır. Karı koca arasındaki bu çatışma, birçok vak'aaya zemin hazırlayarak eserin kurgusunda mühim bir rol oynar. Kemal: "Rica ederim bağırma. Bu bîlüzum ve haksız şüphelerle kopardığın

kıyametler hariçten işitilecek; aile arasında şayi‘ olacak olursa rahat ve saadetimiz kalmayacak.” (C.II, s.108-109). Zerrin: “Rahat ve saadetimiz... Oh! Ne rahat... Ne saadet... Beyefendi karısını aldatarak başkaları ile münasebette bulunsun. Gözümün önünde etmedik rezaletler bırakmasın da ben onun rahat ve saadetini ihlal etmemek için derdimi içimde saklayayım. Verem olup da gideyim. Öyle mi?!..” (109) der. Kocasından bu rezalete son vermesini ister.

Kemal, karısı Zerrin’in yengesi Seza’ya âşıktır ve ev içerisinde daima onu izler; ona sahip olmak için plânlar hazırlar. Ancak, Seza, ona en ufak bir karşılık vermez. Hatta Kemal’in niyetini anlar ve ondan uzak durmaya, yüz yüze gelmemeye çalışır. Zerrin, Kocası Kemal’in bu hâlini anlar ve onunla çatışır. Ardından, meselenin iç yüzünü öğrenmeden Seza’yı suçlar ve onun kocası Kemal ile ilişkiye girdiğini söyler. Seza, meseleyi tahkik etmeden, haksız yere atılan bu iftirayı kabul etmez. Bu sebeple de Zerrin’le çatışır. Söz konusu çatışma ise, yeni bir çatışmayı hazırlayarak romanın kurgusuna tesir eder. Zerrin: “Kemal ile olan münasebetinizi, rezaletlerinizi, alçaklıklarınızı...”(C.II, s.119) diyerek cümleye başlarsa da Seza, söze hemen müdahale eder: “Zerrin, aklını mı bozdun? Sözlerinin mahiyetini biliyor musun? Bir mahalle karısı ağzına yakışan bu sözleri senin ağzından işittiğime teessüf ederim... Eğer sen söylediklerine nâdim ve müteessif değilsen burada, odamda, huzurumda böyle bî-edebâne sözler söylenmesini menederim. Ve buna muktedirim. Bir defa hâlimi epeyce tedkik et, bende öyle senin şüphe etmeğe mütecâsir olduğun alçaklığı irtikâb etmiş kadın hali görüyor musun?”(C.II, s.119) der. Çatışma sonunda mesele halledilemez. Seza, Zerrin’i ikna edemez ve gürültü kopar.

Zerrin’in kocası Kemal, yengesi Seza’yı baştan çıkarmak, onu elde etmek ister; ancak Seza, ondan daima kaçır ve zaman zaman onu tersler. Zerrin, kocasının fikrini anladıktan sonra onun Seza ile ilişkiye girdiğini düşünür ve Seza ile çatışmaya girer. Daha sonra da ağabeyi Nihat’a karısının onu aldattığını söyler. Nihat, kardeşi Zerrin’e sert bir uyarıda bulunur ve namusundan emin olduğu karısına iftira atılmasının affedilir hatalardan olmadığını söyler. Bu sözler eserin kurgusunu yönlendirir ve yeni bir ahlâkî çatışmaya sebebiyet verir. Nihat, kız kardeşiyle bu konuda çatışır. Nihat: “Zerrin artık maskaralık ediyorsun. Ben de zevceme karşı böyle galiz müfteriyât ve tahkirât vuku‘una

müsa'ade edemem.” (C.II,s.125) der. İki kardeşin arası bu iftiradan sonra bozulur. Nihat, karısından emin olmakla birlikte vesveselerinin tesiriyle Seza'dan uzaklaşmağa başlar.

Kemal ile Nihat amca çocuklarıdır. Kemal, Nihat'ın kız kardeşi, yani amcasının kızı Zerrin ile evlidir; ancak Nihat'ın karısı Seza'da gözü vardır. Onu elde etmek, ona sahip olmak ister. Hatta Seza'ya bir aşk mektubu yazarak evlenme teklifinde bulunmuştur. Nihat, karısı Seza'ya yazılan bu mektuptan yine karısı vasıtasıyla haberdar olur. Evli bir kadının baştan çıkarılmak istenmesine, üstelik bunun da amca oğlu tarafından yapılmasına tahammül edemez. Kemal'i tehdit eder, ahlâkî bir çatışma vukua gelir. Bu ise, romanın kurgusunda son bölümün teşekkülünü sağlar. Nihat: “Evet pek kat'î tenbihât ve ihtarâtta bulunacağım. Mücâseretiniz bir daha tekerrür edecek ve her nerede olursa olsun zevcemin ismi ağzından çıkacak olursa iş Şevketmeab Efendimize arz olunacaktır. O vakit gideceğiniz yer Fizan olacağını düşününüz...” (C.II,s.180) der. Nihat, bu çatışmadan bir müddet sonra Kemal'i bir memuriyetle İstanbul dışına göndertir. Karısıyla mutlu bir hayata tekrar başlarlar.

Fazlı Necip, **Dehşetler İçinde** (1326) adlı üç ciltlik romanında, III. Selim devri isyanlarından başlayarak, II. Mahmut dönemi ıslahatlarına kadar yaşanan pek çok olayı hikâye etmiştir. Romanın birinci derece şahıslarından Kadı Abdurrahman Paşa, Konya'daki isyancı yeniçerileri cezalandırdıktan sonra buraya yerleşir. Ailesi İstanbul'da olan Paşa, hanımı ve çocuklarının Konya'ya taşınması için askerleri içerisinde en fazla itimat ettiği Şamil'i görevlendirir. Şamil seçtiği askerlerle İstanbul'a hareket eder. Paşa'nın Kethudası Hacı Mehmet'in oğlu Behlül de Şamil'le İstanbul'a gitmek ister ve Kadı Abdurrahman'ın izniyle Şamil'in adamlarına katılır. Behlül, yolculuk sırasında Şaimil'e tâbi olmadığı gibi, İstanbul dönüşünde de Paşa'nın ailesine karşı uygun olmayan hâl ve davranışlarda bulunur. Paşa'nın yeğeni Peyker Hanım'ı takip eder, gülümser, bıyıklarını bükür. Peyker bunlardan çok sıkılır. Fazlı Necip, yazar olarak, eserinde yer verdiği Behlül'le bu davranışlarından ötürü çatışır. Onun hakkında şu ifadeleri kullanır: “...Behlül Peyker'i araştırarak ona takarruba çalışıyor ve enzar-ı ağyârdan hâlî fırsatlar buldukça zendostâne tebessümler etmek; bıyık bükme gibi taşkınlıklara bile mütecâsir oluyordu. Peyker'in bu vadilerde hiçbir tecrübesi olmadığı

halde hiss-i rakiki ve zekası ile bu tavırların ve tebessümlerin ne demek olduğunu tamamiyle anlamıştı. İbtida buna ehemmiyet vermemek, bu taşkın yılışık herife kaşlarını çatarak enzar-ı istihkâr atfeylemek tarikını iltizam etmişti. Fakat arlanmak ve utanmak bilmeyen Behlül çîn-i cebini de cilve ve istiğna suretinde telâkki, kendisine ehemmiyet verilmekte olduğunu tahmin ederek mücâseretlerini, küstahlıklarını arttırmağa başlamıştı.”(C.I, 68-69). Bu çatışma Behlül ile Şamil’in karşılaştırılması ve şahsiyetlerinin anlaşılması noktasından mühimdir.

Peyker, Behlül’ün “küstahça” hareketlerinden rahatsız olmuştur. Bu sebeple Çerkez hizmetçiyi çağırarak ona şöyle der: “Senden ehemmiyetli bir hizmet talep edeceğim. Bugün ismi Behlül Bey midir nedir, daima Paşa’nın ardı sıra dolaşan o herifi bulacaksın. Ona bir daha bana karşı öyle küstahâne ve bî-edebâne muamelatta bulunacak olursa hanımefendiye beyan-ı hâl etmeğe mecbur kalacağımı anlat. Kendisine böyle haber göndermeğe tenezzül ederek hanım yengeme bir şey söylemediğim mahza kendi vakar ve haysiyetimi muhafaza etmek içindir. Yoksa onun köpek gibi konaktan koğulmasına teessüf etmem.”(C.I, 72-73) der. Pervin, Behlül’ün davranışlarını ahlâkî bulmaz ve onunla bu şekilde çatışır. İhtiyar Çerkez, Peyker’in söylediklerini Şamil’e söyler. Bu çatışma romanın kurgusunu şekillendirir. Bir çok vak’a romanın akışı içerisinde bu çatışmaya göre gelişme gösterecektir.

Çerkez hizmetçi, Peyker’in isteğiyle Şamil’e gider ve Behlül’ün uygunsuz davranışlarını anlatır. Şamil, duyduklarına çok öfkelenir ve Efendisinin ailesine ahlâksızca” davranışlarda bulunan Behlül’le çatışır. Şamil: “...Abdullah Paşa’nın refakatinde bulunmak vesilesiyle daima hanımların mahfeleri ve çadırları etrafında dolaşarak cariyelere ve hatta hanımlara işaretler etmek gibi âdî, zendostâne hareketlere mücâseret eğlediğiniz haber veriliyor. ...Size de kat’iyyen ihtar ederim, ba’demâ hanımların mahfeleri ve çadırları semtine gitmek şöyle dursun o tarafa bakmayacaksınız bile...”(C.I, 81-82). Behlül, Şamil’in kızgınlığından önce korkar; fakat daha sonra kendini toparlayarak, davranışlarının normal olduğundan bahisle, buna karşı çıkan Şamil’i “medenî” olmamakla suçlar: “Acayip! Hanımların mahfeleri ve çadırları etrafına takarrub etmek ve farz-ı muhal olarak sizin dediğiniz gibi cariyelerin yüzüne bakmak ve tebessüm etmek bu kadar büyük bir cinayet miymiş? Görülüyor ki siz hiç

İstanbul'da bulunmamış ve İstanbul terbiyesi almamışsınız. İstanbul'da kadınlara tebessüm etmek, pek adî, pek basit harekâtandır. Bunu kimse kâle bile almaz.” Şamil bu sözlere oldukça hiddetlenir, gadabından yüzü kıpkırmızı olur: “Ben bu terbiyesizce sözleri dinlemek bile istemem. Velinimetimizin ailesi erkanına, civarisine taarruzkârane enzâr ve harekât atfeylemek sizce bu kadar ehemmiyetsiz bir şey ise bence öyle değildir. Velinimetimin ailesi namusu benim kendi namusumdur. Ona en küçük bir tecavüz vukuuna bile meydan veremem.”(84) der. Daha sonra da Behlül'ün öncü birlikle yola devam etmesini emrederek, hanımların kafilesinden onu uzaklaştırır. Bu çatışma, romanın kurgusunu belirlemiştir. Behlül, bahsedilen çatışmadan sonra Şamil'e düşman olur ve bir adamı vasıtasıyla Şamil'i öldürtmek ister. Yine aynı çatışma, Şamil'in Peyker'e ilgi duymasına zemin hazırlayacaktır.

Hanımların kafilesinden ayrılan Behlül, Şamil'i öldürtmek ister; ancak bunu başaramaz. Şamil, Behlül'ün bu “alçakça” hareketine oldukça hiddetlenmiştir. Bu davranışı sebebiyle onunla çatışır. Şamil: “Senin bir alçak bir cebin olduğunu zaten tahmin ediyordum. Fakat alçaklığını katillik derecesine kadar vardıracağına cebanetini hasmını başka vasıtalarla gece yarısı haydutlar gibi öldürmeğe kalkışacak mertebeye tenzil edeceğine ihtimal vermezdim. İşte karşıdayım merdane dövüşelim...”(C.I, 97) diyerek Behlül'e meydan okur. Fakat Behlül, Şamil'in karşısına çıkmaya cesaret edemez ve bu sözler karşısında ezilir. Bu hadise üzerine öncü birlikten de ayrılarak kafileden önce Konya'ya varır. Şamil aleyhine hazırlanmaya başlar. Bu çatışma Behlül'ün Şamil'e olan düşmanlığını daha da arttırır. Bu da romanın kurgusunu etkiler. Behlül, babasıyla konuşarak Şamil'i ortadan kaldırmaya karar vermiştir.

Behlül, Konya'ya geldikten sonra kendi yaptıklarını anlatmadan, babası Hacı Mehmet'e Şamil'i şikâyet eder. Babasıyla birlikte Şamil'in aleyhine plân hazırlar. Fazlı Necip, kendi kahramanı Behlül'ün bu davranışıyla çatışır: “Onun için hayat her zevkini, her arzusunu icra edebilmekten ibaret idi. Ve bu maksada vusul için de en mülevves yollardan gitmek, elini kanla bulaştırmak, en şeni' cinayetler irtikâp etmek vicdanını asla muazzeb etmezdi. Zaten vicdanı o kadar körleşmişti ki yok gibi idi.”(C.I, 101). Yazar bu çatışmasıyla, Behlül'ün ne kadar tehlikeli olduğunu ifade etmiş olur. Bu sebeple okuyucuları da gelecek vak'alara hazırlar.

Şamil, Konya Valisi Kadı Abdurrahman Paşa'nın ordusuna komutan olduktan sonra Paşa'nın yeğeni Peyker'le nikâhlanır ve düğün hazırlıklarına başlanır. Hacı Mehmet Ağa, Paşa tarafından Teke'ye muhafız tayin edildiğinden Behlül o sırada Teke'dedir. Behlül, Şamil'in Peyker'le evlenmesini istemez ve babasının da onayıyla iki adam tutarak Şamil'i öldürmeleri için görevlendirir. Bunlar Şamil'e suikaste bulunurlar. Ancak onu öldüremezler. Şamil bu iki adamı sorgular, gerçeği söyledikleri için bunları serbest bırakır. İyileşince de Behlül'den intikam alacaktır. Yazar; şahsî ihtirasları yüzünden Şamil'e kıymak isteyen Behlül ve Hacı Mehmet'le çatışır: “Şamil, Behlül ile olan eski maceralarını Paşa'ya söylemeye tenezzül etmemiş bulunduğu gibi bu defaki tahkikat neticesini de Paşa'dan gizledi. Çünkü intikamını bizzat kendisi almak istiyordu. Vâ esefâ ki, bu fikrinde pek büyük hata etmiş, Hacı Mehmet'le Behlül'ün nasıl caniler olduğunu Paşa'ya haber vermemesi, bu yılanların Teke'de hükümferma olmasına meydan bırakması âtiyen tarih-i Osmanîde müthiş cinayetlere, elim felaketlere sebebi müstakil olmuştur.”(C.II, 36). Bu çatışmayla yazar, istikbalde Behlül ve babasının vatan ve millete büyük zararlar vereceğini işaret etmiştir.

Kadı Abdurrahman Paşa'nın kethüdası Hacı Mehmet'in oğlu Behlül, Abdurrahman Paşa'nın yeğeni Peyker'le evlenmek istemiş; ancak Paşa yeğenini Şamil'e nikâhlamıştır. Bu hadise üzerine Hacı Mehmet, Teke muhafızlığına gönderilir. Böylece Şamil'e düşman olan Behlül de Konya'dan uzaklaştırılmış olur. Peyker'le Şamil'in düğün hazırlıkları yapılırken Hacı Mehmet ve Behlül'ün tuttuğu iki adam, Şamil'i öldürmek üzere Konya'ya gelir ve suikast girişiminde bulunurlar. Şamil, yaraları iyileşir iyileşmez yanına askerlerini de alarak Teke'ye gider ve ihtirasları uğruna canına kıymak isteyen Hacı Mehmet ve Behlül'le çatışır. Hacı Mehmet olanlardan habersiz görünmeğe çalışır: “Fakat Beyim, benim bu işlerin hiç birinden haberim yok...”(42) der. Şamil, Hacı Mehmet'e “alçak”, “cani” gibi sıfatlarla hakaretler eder. Sonra da bu baba ile oğula: “Siz erbâb-ı namus tarafından hitab olunmağa şayan olamayacak derecede sefil canilerdensiniz. Sizinle karşı karşıya durmaktan, size alçaklığınızı söylemekten bile istikrâh ediyorum.” der. Sonra da: “İşte size son ihtarım. Ayağınızı denk alınız. Üçüncü teşebbüsünüz sizi kat'iyen mahvedeceğine şüphe etmeyiniz.”(43) der. Şamil, bu şahısları uyardıktan sonra Teke'den Konya'ya hareket eder. Bu çatışma Hacı Mehmet

Ağa ile Behlül'ün Şamil'e olan düşmanlıklarını attırır. Bu düşmanlık bilâhère kendini tekrar gösterecek ve söz konusu çatışmanın romanın kurgusundaki yerini işaret edecektir.

Fazlı Necip'in **Menfi** (1325), **Küçük Hanım** (1326) ve **Dehşetler İçinde** (1326) isimli romanlarında 12 ahlâkî değer çatışması yer almaktadır. Bu çatışmalar, iffetli bir kızın namusuna iftira atmak (**Menfi, Küçük Hanım**); evli bir kadını baştan çıkarmaya çalışmak, eşine sadık kalmamak (**Küçük Hanım**); namuslu bir kızı baştan çıkarmaya çalışmak, şahsî menfaat için masum insanları öldürmeyi istemek (**Dehşetler İçinde**) konularıyla ilgilidir.

Bekir Fahri, **Jönler** (1326) isimli romanını, II.Abdülhamit ve devri aleyhine kaleme almıştır. Eserde Jön Türklerin Abdülhamit alleyhindeki çalışmaları, sürgün edilmeleri ve çektikleri çileler konu edilmiştir. Habib, eski bir Jön Türktür. Türlü maceralardan sonra Kahire'ye yerleşmek zorunda kalmıştır. Yurt dışındaki birçok Jön Türk gibi kendi menfaati için arkadaşları aleyhine çalışmaya başlamıştır. Padişah taraftarı Hidiv lehine çalışmalarda bulunur. Arkadaşlarını ihbar eder, bu yolda onları feda etmekten çekinmez. Hüsnü ile Habib arkadaşlıklar. Hüsnü, Habib'in kendi çıkarları için arkadaşlarını eleverdiğini öğrenince arkadaşıyla çatışır. Bir daha onun evine gitmemeye karar verir. "Artık bu edepsiz alçak hafiyenin evine gitmeyeceğim!" (163) der. Bu çatışma eserin kurgusunu belirler. Bahsi geçen çatışmayla iki şahsın dostluğu sona erer ve sürgündeki Jön Türkler çözülmeye başlar.

Bekir Fahri'nin **Jönler** (1326) romanında, şahsî çıkar için arkadaşlarını ihbar edip ihanette bulunan bir şahıs etrafında ahlâkî değer çatışması meydana gelmiştir.

Şehbenderzâde Filibeli Ahmet Hilmi, **Öksüz Turgut** (1326), adlı romanında, yaşlı bir yeniçerinin hayatını konu etmiştir. Deli Mustafa sayısız savaşa katılmış bir yeniçeridir. Yaşı bir hayli ileri olmasına karşın evlenmemiş, dolayısıyla da çocuğu olmamıştır. Arkadaşı Fırtına Hasan Şehit olmuş ve oğlu Turgut'u da Mustafa'ya emanet etmiştir. Mustafa, Turgut'u hemen evlât edinmiş ve varis ilân etmiştir. Turgut, ata iyi biner ve silahları güzel kullanır. Akıncı olacak ve Deli Mustafa'nın hayal ettiği gibi baba-oğul

cihad edeceklerdir. Sonunda bu hayal gerçekleşir ve II. Bayezid Han, Niğbolu'na yürür. Deli Mustafa, Padişahın yanından hiç ayrılmaz. Turgut ise yüz kadar akıncıyla Macaristan'a geçmiştir. Ormanda dinlenirken bir rahibe rastlarlar. Ondan Kartal Yuvası adlı kale hakkında bilgi alırlar. Rahip Vijal, Kartal Yuvası'nda kalmaktadır. Orada alıkoyduğu Julya'yı rahibe yapıp servetini kiliseye bağışlatmaya çalışmaktadır. Ancak Julya, rahibe olmayı kabul etmez. Ayrıca Rahip, Julya'ya âşık olmuştur. Onun başkasıyla evlenebileceğini düşündükçe çıldırır. Bir gece tüm hizmetçileri uyutarak kapısına vurmada Julya'nın odasına girer. Julya, genç bir kızın odasına izinsiz girilemeyeceğini belirtir ve kendisine zorla sahip olmak isteyen rahiple çatışır. Bu ise, romanın kurgusunda sonuç kısmını şekillendirir. Julya: "Rahip Efendi, hemen odamdan çıkmanızı emrederim."(113). Rahip titrek bir sesle: "Saadet-i ebediyeniz, beni dinlemenizi emrediyor" der. Julya: "Saadet-i ebediyem mi? Sanırım ki bu Cenab-ı Hakk'ın elindedir.". Vijal: "Şüphesiz, lâkin bilirsiniz ki Cenab-ı Hakk, bu hususlara İbn-i Mukaddes'ini ve o da hidayet sürüsüne çobanlık edenleri memur etmiştir." Julya, bu fikre karşı çıkar ve: "Ve çobanlar sürüyü istediği gibi kullanır." der. Vijal: "Yanlış düşünüyorsunuz, Madam. Allah'ın istediği gibi, deyiniz." (113) der. Rahip bu konuşmalar sonunda Julya'yı sevdiğini söyleyip ona saldırır. Öksüz Turgut, yardıma koşar ve Julya'yı papazdan kurtarır. Akıncılar daha sonra Kartal Yuvası'ndaki Avusturya kralına ait olan mücevherleri alıp II. Bayezid'e götürürler.

Şehbenderzâde Filibeli Ahmet Hilmi'nin **Öksüz Turgut** (1326) isimli eserinde, genç bir kızın odasına izinsiz girip ona sahip olma isteği üzerine ahlâkî değer çatışması ortaya çıkmıştır.

Küçük Paşa (Ebubekir Hazım,1326), bir paşa tarafından himaye edilen küçük bir köylü çocuğunun Paşa'nın ölümüyle yaşadığı felaketleri hikâyeye etmiştir. Suat Paşa'nın ölümünden sonra karısı Naime Hanım, Paşa'nın evlâtlığı Salih'i köyüne göndermek ister. Konaktaki hizmetkârlardan Nazikter Kalfa, Salih'in Paşa'dan yadigâr kaldığını söyleyerek gönderilmesini istemez. Ancak Naime Hanım, Nazikter'e kızarak Salih hakkında ağır tabirler kullanır. Bu sebeple Naime Hanım'la Nazikter Kalfa arasında çatışma olur. Naime: "...Hem de bana böyle akıl öğretiyor, merhamet dersi veriyor gibi söz söylemeğe kalkışma; sonra fena olur. Böyle tünediği ağaç dallarını kurutan,

bacasına konduğu ocağı mutlaka söndüren baykuş gibi, Paşa'nın başını yiyen bu uğursuz piç kurusunu bundan sonra görmek istemem; sınırlarıma dokunuyor; bir an evvel defediniz işte bu kadar.”(90) der. Bu sözler Nazikter Kalfa'yı çok üzer; ancak elinden bir şey gelmez.

Naime Hanım'ın Salih'i köye göndermek istediğini Nazikter Kalfa'ya söylemesinden sonra yazar, sözü alır ve “murdar” gördüğü Naime Hanım'la çatışır. Onun hakkında şu ifadelere yer verir: “Hanımın ne kadar kindar, ne kadar anud olduğunu, bazen hiss-i terahhuma hizmet eden bütün âsâb-ı dimağı bozularak, semm-i katil olan güzel avrat otu kadar hissiz bir sitemkâr kesilen bu güzel hanımın murdar kalbi...”(90).

Salih, Naime Hanım'ın isteği ile konaktan ayrılırken konaktaki köpek yavrusunu da götürmek ister. Şirin Dadı, Salih'in bu isteğini Naime Hanım'a bildirir. Ancak Naime, buna razı olmaz ve Salih hakkında yine ağır ifadeler kullanır. Şirin Kalfa, Naime Hanım'ın sözlerini Nazikter Kalfa'ya aktarır ve evin hanımının sözlerini doğru bulmayarak onunla çatışır: “Söyledim. Mübarek yürek değil, ha bir taş, bir demir: “A, bu, ne kadar şımarık piç! Aklına geleni istiyor. Konakta bir tanecik yoldaşım, eğlencem var, o da Kartopu'dur. Onu babam mezardan kalkıp gelse ona bile vermem. Hem de Salih kendisi için ekmek bulsun da köpeği ondan sonra istesin.” dedi. Bu konakta ak, kara hiç birimiz bir köpek yavrusunun yerini tutamıyoruz da daha ne için burada duruyoruz bilmem.” (100). Salih giderayak bu konuşmaları işitir ve kalbi iyice kırılır. Şirin Dadı, Nazikter ve Nevnihal Kalfalar, hanımefendileri hakkında sevgi ve saygılarını tamamıyla kaybederler.

Ebubekir Hazım'ın **Küçük Paşa** (1326) adlı romanında, namuslu bir kadının çocuğu hakkında ağır tabirlerin kullanılması ve kimsesiz bir çocuğa şefkat edilmemesi konularında ahlâkî değer çatışması meydana gelmiştir.

Orta yaşlı dul bir kadının, genç bir delikanlıyla yaşadığı yasak ilişki ve bunun neticesinde ortaya çıkan facia, **Siyah Gözler** (Cemil Süleyman,1327) romanının konusunu oluşturur. Eserde ismi verilmeyen dul kadın, hizmetçisi Gülter ve Aşçı Kadın'la birlikte oturmaktadır. Bir tenezzühte çok yakışıklı bir delikanlı görmüş ve çok

beğenmiştir. Delikanlı da onun peşinde dolaşmağa başlamıştır. Kadın, birgün delikanlıdan mektup alır. Delikanlı buluşmak, görüşmek ister. Dul kadın ise, yaşının otuzu geçmesi ve dul olduğunu düşünerek namahrem biriyle görüşmeyi ahlâksızlık olarak düşünür. Ancak diğer taraftan delikanlının siyah gözlerine meftun olmuştur. İçindeki tereddütleri yenmeye çalışarak gencin arzularına evet demeye hazırlanır. İçinden delikanlıya hitaben: “Mademki öyle istiyorsun, haydi...” (10) demeyi hayal eder. Ancak daha sonra yine tereddüt eder. Dul kadın, böyle bir ilişkinin namus dairesinde olamayacağını, zaten neticede evliliğin de mümkün görünmediğini düşünür. Bu defa içinden delikanlıya: “Rica ederim gidiniz; benden uzaklaşınız.. Ben zannettiğiniz kadınlardan değilim...” (11) demeyi düşünür. Fakat kesin bir karara ulaşamadığı için iç çatışma yaşar. Bu ise, eserin kurgusunu belirleyecek bir özelliğe sahiptir. Bir türlü karar veremez. Bir taraftan gençle görüşmeyi ister; diğer taraftan da bunu ahlâksızlık olarak görür. Uzun müddet bu çatışmayı yaşar.

Romanda ismi verilmeyen delikanlı, uzun uğraşlardan sonra dul kadını yasak ilişkiye razı eder. Sürekli buluşmaya başlarlar. Kadın artık tamamıyla delikanlıya teslim olmuştur. Hatta delikanlı, geceleri kadının evine bile gelir. Ancak bir müddet sonra delikanlıda bıkkınlık alâmetleri görülür. Kadın, delikanlıda bazı değişiklikleri fark eder ve onu takip eder. Delikanlıyı genç bir kıza mektup verirken görür. İnsanın sevdiği birini aldatmaması gerektiğini düşünür. Bu hadiseyle kullanıldığını anlar ve delikanlıyla çatışır. Söz konusu çatışma, romanın kurgusunda neticeyi belirlediği için oldukça önemlidir. Kadın: “Beni aldatıyorsunuz; bana hıyanet ediyorsunuz.. Gözümün önünde bir kıza mektup verdiğinizizi ne çabuk unuttunuz?”(110) der. Delikanlı söylenenlerden habersiz görünür. Kadın hakaretlerle dolu konuşmalarına devam eder. Delikanlı artık kadından bıkmıştır ve bu konuşmaları fırsat bilerek: “Yoo... Kıskançlığın bu derecesi, tahammülün haricine çıkar... Aşk, bir azab olursa, ben buna tahammül edemem. Hem rica ederim, beni tahkir etmek için kendinizde nasıl bir hak buluyorsunuz?.. Eğer sizi sevmiş olmak, bunun için bir sebep teşkil ediyorsa, bugünden sonra sizi rahatsız etmem...”(111) der. Delikanlı duvardaki pardösüsünü alıp dışarı çıkmak ister; ancak kadın delikanlıyı durdurmaya çalışır. Delikanlı: “Mümkün değil. Hem mademki ben, bir alçak, bir vicdansızım...”(111). Kadın bu söz üzerine yalvarmaya başlar, delikanlı giderse yaşayamayacağını söyler ve kalması için onu razı

eder. Ancak kıskançlık artık kadının psikolojik dengesini bozmuştur. Bir müddet sonra yine aynı sebeple kavga ederler ve kadın cinnet geçirerek delikanlıyı öldürür.

Cemil Süleyman'ın **Siyah Gözler** (1327) isimli eserinde, dul bir kadının genç bir erkekle yasak ilişkiye girme hususunda kararsız kalması ve dul bir kadını elde ettikten sonra onu terketme konuları etrafında 2 ahlâkî değer çatışması bulunmaktadır.

Üvey Valide (Kâşif Dehri,1328) romanı, iyi kalpli bir üvey ananın, öz ve üvey evlâtlarıyla birlikte yaşadığı maceraları anlatmaktadır. Vedi' ile Bedi', Macit Efendi'nin çocuklarıdır. Annelerinin ölümüyle Macit Efendi, Şefika adında çok iyi kalpli, dul bir kadınla evlenir. Şefika Hanım'ın yanında kızı Nermin ile kız kardeşi Rebie vardır. Bunlar da Şefika Hanım'la birlikte konağa yerleşirler. Vedi', üvey kız kardeşi Nermin'e ilgi duymaya başlar. Birgün onun odasına izinsiz girer. Genç bir kızın odasına habersiz girmenin doğru olmadığını söyleyen Nermin, Vedi' ile çatışır. Söz konusu çatışma, romanın kurgusunu belirlemiştir. Nermin: "Bir genç kızın odasına bilamüsaade girecek kadar kavaid-i ahlâkîyeye muzır, nezaket-i içtimaiyeye mugayir bir cür'ette devam etmemenizi bilhassa rica ederim."(51-52) der. Vedi', bu sözlere pek aldırılmaz, Nermin'le konuşmak ister. Nermin: "Hasbihalinize başka bir mahall-i mülâkat intihab ederseniz işlediğiniz cürmü de unutturabilirsiniz. Yoksa bulunduğumuz oda bir genç kıza mahsustur, lüzumundan fazla terbiyesizlik olur."(53) der. Vedi', bu sözlere bir hayli üzülür ve: "Sözlerinizden çok müteessir oluyorum"(53) der. Nermin, Vedi''den dışarı çıkmasını isterse de Vedi' bu isteği yerine getirmez. Nermin pencereye koşar ve Vedi''ye odayı terk etmezse "Bağıracağımı"(53) söyler. Vedi' odada kalmak isterse de sonunda dışarı çıkmak zorunda kalır. Nermin o günden sonra Vedi''e soğuk davranmaya başlar.

Romanın ilerleyen sahifelerinde, Macit Efendi'nin ikinci karısı Şefika Hanım'ın mazideki hayatından bahsedilir. Şefika, annesinin vefatı ile küçük kardeşi Rebie ile öksüz kalmıştır. Babası bir kadınla evlenir. Bu kadın Şefika ile Rebie'ye çok kötü davranır. Şefika'yı çok isteyen olur; ancak üvey validesi Şefika'yı kardeşine almak ister. Üvey valide ahlâksız olduğu gibi kardeşi de sefih biridir. Şefika bu evliliği kesinlikle kabul etmez. Ancak üvey valide Şefika'nın kardeşi ile evlenmesinde ısrar

eder. Bir gece üvey validenin kardeşi, Şefika'ya sarkıntılık eder. Şefika, buna karşı çıkar ve bir şamar vurur. Üvey validenin kardeşi: “Ne bağıyorsun güzelim, sesini seveyim!”(166) der. Şefika: “Rezil, Edepsiz!”, “Utanmaz” (167) gibi hakaret dolu sözler sarf eder. Ancak Şefika'nın karşısındaki bu hakaretleri iltifat kabul eder ve: “Razı ol da utandır beni!”(167) der. Sonra gürültüyü duyan Şefika'nın babası ve üvey validesi ortaya çıkarlar. Şefika, üvey validesine: “Hanımefendi! Öksüz bir kızın ismeti biraderinizin zevk-i hayvanisine kurban olamaz...”(168) der ve ağlamaya başlar. Bu ise yeni bir çatışmaya sebebiyet verir. Şefika'nın babası, gürültüyü duyar ve sebebini öğrendiğinde çok öfkelenir. Karısına hitaben: “Hanım, biraderiniz, şimdi evden gitmelidir, arzu ederseniz siz de refakat edebilirsiniz....”(168) der. Böylece karısının biraderini evden kovar. O günden sonra üvey valide, Şefika'ya düşman olur. Neticede, burada ortaya çıkan iki çatışma, eserin kurgusunun teşekkülünde mühim bir rol oynarlar.

Şefika'nın üvey validesi, Şefika ile kardeşi Rebie'ye çok kötü davranır. Suçsuz yere onları döver. Yine bir gün Şefika, Rebie'yle oynarken üvey valideleri içeri girer ve Rebie'yi oturduğu sandalyeden alıp dışarı atar. Şefika'ya da bir şamar vurur. Şefika, suçsuz yere kardeşinin böyle paçavra gibi atılmasına dayanamaz. Üvey validesiyle çatışır. Bu ise, romanın kurgusunu belirler. Sonraki vak'alar bu çatışmaya göre gelişme gösterirler. Şefika: “Hanım, paçavra atmıyorsunuz? O da sayedâr olduğunuz bir ağacın meyvesidir. Namusuma tecavüz ettiniz, kardaşınıza ettirdiniz, şu evdeki hukukumu çiğnediniz, beni bir hizmetçi derekesine düşürdünüz, istediğiniz gibi oynattınız, bütün şerefi kendinize ait olmak üzere beni ezdiniz, iftira ettiniz, çirkâb fırlattınız, bütün bunlara sabırla mukabele eyledim. Fakat kardeşime, o nur gibi masuma vaki olacak tecavüz ve hücumunuza tahammül edemem, bunun için karşınızda beni, yani Şefika'yı göreceksiniz...”(171-172) der. Babaları gürültüyü işitir ve üç gün sonra karısını boşar. Şefika ile Rebie üvey validelerinden kurtulmuş olurlar. İşte bu sebeple Şefika Hanım; üvey oğlu Vedit' ile Bedi'ye öz evlât muamelesi yapar, hiçbir zaman kötü davranmaz.

Kâşif Dehri'nin **Üvey Valide** (1328) romanında, bir bayanın odasına izinsiz girmek, genç bir kıza elle sarkıntılık etmek ve üvey çocuklara zulmetmek konularında ahlâkî değer çatışmaları olmuştur.

Eski bir aşk macerasının yeniden alevlenerek yasak bir ilişki doğurması **Neriman** (Selahattin Enis, 1328) romanının konusunu oluşturmuştur. Neriman'la teyzesinin oğlu Semih Vecdi birbirlerine âşıktırlar. Semih Vecdi'nin babasının İstanbul dışına tayini, bu aşk macerasını yarıda bırakır. Zira Neriman, Vecdi'nin gitmesinden beş altı ay sonra Haydar Nebil Bey'le evlenmiştir. Haydar, idadiden Semih Vecdi'nin arkadaşıdır. Aradan yedi yıl geçer ve Vecdi, İstanbul'a döner. Haydar, arkadaşı Vecdi'yi Ada'daki evine götürür ve zorla misafir eder. Neriman'la Vecdi birkaç defa görüşürler. Uzun yıllar sonra Vecdi'yi gören Neriman, eski günlere özlem duyar ve Vecdi'yle tekrar birlikte olmak ister. Neriman, bu isteğini Vecdi'ye söyler; ancak Vecdi, arkadaşına ihanet etmek istemez. Neriman'ın teklifini reddeder ve onunla çatışır. Neriman, Vecdi'yle yasak ilişkiye girmek istediğinde Vecdi, bunu kabul etmemiş ve derhal evden ayrılmayı düşünmüştür. Fakat Neriman buna müsaade etmez. Neriman: “Hayır... Müsaade edemem...”(66). Semih Vecdi: “Fakat Neriman Hanım... Gitmek hakkındaki fikrim pek kat'idir...” Bu cevap üzerine Neriman öfkelenir ve asabî bir sesle: “Anlamıyor musun Semih?.. Kat'iyen gitmeyeceksin... Kat'iyen... Ben böyle istiyorum.” (67) der. Semih, birşeyden haberi olmayan Haydar'ın da ısrarıyla Ada'dan ayrılamaz. Bu ise, romanın kurgusunu belirler. Zira Vecdi o günden sonra, Neriman'la başbaşa kalmak istemez ve daima ondan kaçır. Fakat arkadaşı Haydar Nebil, onu zorla Ada'ya götürmektedir. Vecdi, bu gelip gitmeler sonucunda mukavemetini kaybeder ve arkadaşına ihanetten kurtulamaz. İşlediği cürümden tiksinti duyar ve bir daha bu insanlarla görüşmemek üzere Ada'dan ayrılır.

Selahattin Enis'in **Neriman** (1328) adlı romanında, evli bir kadının yasak ilişkiye girmek istemesi, ahlâkî bir çatışma doğurmuştur. Romanın kurgusu da bu çatışma etrafında şekillenmiştir.

Salon Köşelerinde (Safveti Ziya,1328) , Türk erkeklerinin de Batılılar gibi medenî olduğunu ispatlamaya çalışan bir gencin, Beyoğlu'nda ecnebler arasında yaşadığı olayları konu edinmiştir. Şekib, güzel giyinip, güzel konuşan; salonlarda, eğlence yerlerinde vakit geçiren bir gençtir. Etrafındaki insanlara, Türklerin onların zannettiği gibi kaba saba insanlar olmadığını gösterme hevesindedir. Bir gece Pera Palas'ta

düzenlenen bir baloya gitmiştir. Davetlilerden bazılarıyla görüşür. Miss Lilyen, Şekib'in yanına gelerek Nedim'i sorar: "Nedim Bey nerede? Niçin gelmedi? Acaba daha gelir mi? Sakın rahatsız olmasın: Kuzum benden saklamayınız..."(34) der. Şekib, Nedim'in nöbetçi olduğunu bu sebeple gelemediğini belirtir: "Müsterih olunuz; Miss, sıhhati berkemaldir, yalnız bu akşam nöbetçidir zannederim, yoksa bu baloyu, alehusus sizi görmek vesilesini feda etmezdi."(34). Lilyen, Şekib'in sözlerine inanmaz. Kaşlarını çatar ve Şekib'in yalan söylediğini ihsas ederek: "Beni aldatıyorsunuz, Nedim dün nöbetçi idi. İki akşam sırasıyla nöbetçi olamaz. Mutlaka başka bir davete gitti. Benim burada olduğumu bildiği halde başka yere gitti; fakat nereye gitti? Elbet siz bileceksiniz..."(34) der. Şekib'in bu söze dayanamaz aralarında çatışma olur. Şekib yalan söylemediğini hiddetle belirtir: "Dün gündüz nöbetçi idi, şimdi de gece nöbetçisidir. İnanmazsanız şurada refiklerinden birine sizi takdim edeyim, kendiniz sorunuz, anlayınız."(35) der. Lilyen, karşısında sert bir çehreyle bu sözleri sarf eden Şekib'e kızar, gecesinin berbat olduğunu söyler. Kızgınlıkla birbirlerinden uzaklaşırlar.

Şekib, zamanla Lidya'ya âşık olmuştur. Lidya da Şekib'i sever. Ancak Lidya, aşkla ilgili sohbetlerden kaçınır. Şekib ise, aşkını Lidya'ya ilânla ondan birtakım beklentilerde bulunur. Lidya, Şekib'in arzularına boyun eğmez ve şehvet üzerine bina edilen aşktan nefret ettiğini söyler. Gayrimeşru bir ilişki istemez. Bu sebeple aralarında çatışma olur. Bu ise, eserin kurgusunu belirler. Şekib: "Pekâlâ, Mis Lidya, fakat Dorsen için intihar etmiş olsa idi "Zavallı Alba!" demeyecek miydiniz? Aşk ve muhabbet yolunda terk-i can etmeği takdir etmiyor musunuz?"(205). Lidya, ciddî bir şekilde cevap verir: "Hayır azizim! İzdivacla neticelenmeyen aşkların kâffesi merduttur. Hele intiharı göze aldırmağa mecbur olacak derecede şedit bir aşk yolunda..." der. Sonra yine devamla: "Öyle bir aşkın neşv ü nemasında müsamaha göstermiş bir kızı da elbette takdir etmem...". Şekib bu söze cevap vermek ister; ancak Lidya fırsat vermez ve: "Rica ederim, cevap vermeyiniz? Zira söyleyeceğiniz sözleri biliyorum, kalbimi cerihadâr edecek!"(205) der. Şekib'i konuşturamaz. Şekib, bu çatışma sonunda Lidya'ya tamamen tutulmuştur.

Safveti Ziya'nın **Salon Köşelerinde** (1328) isimli eserinde, bir insanı yalan söylemekle itham etmek ve genç bir kıza yasak ilişki teklifinde bulunmak konularında yaşanan 2 ahlâkî değer çatışması tespit edilmiştir.

Ahmet Reşat, **Yakıcı Kadın** (1329) adlı romanında, namusunu muhafaza edemeyen insanların düştüğü acı hâlleri, abartılı bir şekilde kaleme almıştır. Vak'aların acemice sıralandığı eserde, okuyuculara sık sık nasihatlar edildiği dikkat çekmektedir. Sakine, Hilmi Bey adında zengin biriyle evlidir; ancak Müştak'a âşıktır. Müştak'la beraber olabilmek için kocasını öldürmeyi plânlamaktadır. Müştak ise, buna karşı çıkarak Sakine'nin kocasından boşanmasını ister. Müştak: "Zevcinizi zehirleyecek misiniz? Aman yarabbi! Aman yarabbi! Siz siz bir katil olacaksınız öyle mi? Benim sevgilim. Evet sevdiğim bir kadın yine benim için katil olacak! Ah!.. Hayır... Hayır... Bunu yapamayacaksınız!"(69) der. Sakine, kocasından kalacak büyük mirası düşünmüş ve boşanmak yerine kocasını zehirlemeye karar vermiştir. Müştak, şahsî menfaat için suçsuz yere bir insanın öldürülmesini doğru bulmaz ve eserin kurgusunu belirleyen bir ahâkî çatışma olur. Sakine: "O halde bizim için mes'udiyet olamaz!"(69) der. Zira para olmadan mutlu olamayacaklarını düşünmektedir. Müştak: "Niçin olamayasın! İnsaf ediniz... Bir hayatı mahvetmekten ise... Yüz lira masraf etmeyerek elli lira ile işi bitirip, namuskârâne bir halde izdivaç etsek daha iyi olmaz mı? Mademki birbirimizi seviyoruz o halde bize bu kadarı bile kâfidir"(69) der. Ancak Sakine kolay kolay ikna olacağına benzemez. Müştak'ın tüm servetinin, bir yıllık lavanta parasını bile karşılamayacağını söyler. Müştak daima bu fikre karşı çıkar; ancak uzun konuşmalardan sonra Sakine, onu bu cinayete razı edecektir.

Sakine, kocası Hilmi Bey'i zehirleyip Müştak'la evlenmek ister. Hilmi Bey hastadır. Sakine, aile doktoru Ali Ragıp Bey'i bir kenara çeker ve ondan kocasını zehirlemesini ister; karşılığında da para teklifinde bulunur. Ancak doktor, para için masum bir insanı öldürmek istemez, bu teklife karşı çıkar ve çatışma olur. Bu da eserin kurgusuna tesir eder. Ali Ragıp Bey: "Teessüf ederim hanımefendi! Böyle bir teklifte bulunacağımızı asla ümit etmezdim..."(93) der ve odadan çıkmak ister. Sakine doktorun önüne geçer ve: "Durunuz... Eğer dediğimi yaparsanız yüz lira var..." der. Ali Ragıp: "Yüz lira!!.. Böyle bir şey için bin lira da verseniz yine yapamam."(94) der. Sakine: "Peki bin lira olsun!"

Ali Ragıp: “Kat‘iyyen!..”(94) cevabını verir. Ancak Sakine, onu bu cinayete razı etmekten vazgeçmez. Hatta bunun için beraber olmayı bile teklif eder.

Sakine, Müştak’ı razı ettikten sonra aile doktorları Ali Ragıp Bey’i de ayartarak kocasını öldürmüştür. Aradan birkaç ay geçer ve Müştak’la evlenirler. Müştak karısını çok severse de Sakine birkaç ay sonra onu aldatmaya başlar. Müştak bir gün, karısı Sakine’yi kendi evinde Mustafa isminde bir delikanlıyla yakalar. Hiddetinden çılgına döner ve Mustafa’yla romanın kurgusunda son bölümü şekillendiren ahlâkî değer çatışmasına girer. Mustafa’yı tokatlayarak yatak odasından çıkarır. Mustafa, işlediği cürmü bir kenara bırakarak yediği tokatları izzetinefis meselesi yapar ve yediği tokatlara karşılık düello teklifinde bulunur. Mustafa: “Söyleyiniz... Söyleyiniz beni bir kadının yanında tahkir ettiniz. Ne türlü iş bitirmek lâzım geliyorsa şimdi söyleyiniz!” (208) der. Müştak: “Hah şöyle evvela bir kadının yatak odasından çıkınız!”(208) der. Mustafa: “Mıç bilir misin?”(209) der ve “Biraz” cevabını alınca, “O halde düello edeceğiz”(209) der. Müştak’la Mustafa düello ederler. Müştak, Mustafa’yı kolundan yaralar. Karısı Sakine’nin Mustafa’yı iğfal ettiğini düşünerek bu genci öldürmek istemez.

Müştak, karısı Sakine’yi Mustafa adındaki bir gençle yakaladıktan sonra Sakine’nin konağından kendi konağına gitmiştir. Oradan bir mektup yazarak karısının bu tür ahlâksızlıklara son vermesini yoksa ileride pişman olacağını ifade eder. Söz konusu ihanet karı koca arasında çatışma çıkarır. Sakine bu mektuba hiç aldırmaz ve Müştak’la alay eder. Müştak, “...Benden soğudun pekâlâ! Benden soğudun diye adî bir fahişe gibi rast geldiğin adamla kesb-i muarefe etmeğin mi lâzım gelir. Biraz olsun kendini, aileni, namusunu, haysiyetini, şahsını, mevkinin düşün. Bu gibi harekât-ı müessife insanı inde’n-nas mahkum ve zelil eder. Sonra millete ve hakaret-i nâsa katlanmak güç gelir.. Namus bir cevher-i giranbahâdır. O bir kere satılırsa bir daha ne servetle, ne kuvvetle, ne bir şeyle istirdâ edilemez. ..” (215) şeklinde uzun bir mektup yazar. Sakine mektubu okur ve kendi kendine şöyle der: “Vay hikmetşinas kocacığım vay bana ders vermeye de kalkıştı. Sözleri doğru amma yapacak kim? Artık Müştak Beyefendi böyle dedi diye yalnız başıma yaşayarak gençliğimden istifade etmeyecek değilim ya!.. Hele bakalım kış da geldi amma. Elbette yeni bir âşık daha bulunur...”(216) der. Sakine bundan sonra istediği erkekle beraber olmaya başlar.

Sakine, Müştak'la evlenebilmek için kocası Hilmi Bey'i zehirlemiştir. Ancak Müştak'a sadık kalmayarak istediği erkekle birlikte olmaktadır. Ne var ki, bununla da yetinmeyip iffetli kızların da namusuna göz dikmiştir. Bir gün okul arkadaşı Nimet ve Sacide Hanımları evine davet eder. Onları sarhoş ettikten sonra Enis ve Ali adındaki iki genci kullanarak bu kızların namuslarını kirletir. Ali ve Enis Beyler işledikleri cinayetin büyüklüğünü sonradan anlayarak bunalıma girer ve intihar ederler. Sakine bütün bunlardan sonra Mısırlı bir prensle Mısır'a kaçar. Mustafa ile Müştak peşinden giderler ve onu bulurlar. Müştak önce kendi namusunu kirleten, sonra da başkalarının namusunu ayaklar altına alan Sakine'yle çatışır. Bu ise, romanın kurgusuna son şekli verir. Müştak: "Alçak! Bir hayatın mahvına, diğerinin tesmimine sebep oldun. Bununla da kanmadın. İki genci intihara sevk ettin. Bu da yetişmedi. Nihayet ah! Nihayet! Zerre kadar lekedâr olmayan namusumu bir erkekle adî bir zaniye gibi firar ederek paymal ettin. Zelil kadın seni sevdiysem bu bir kusur muydu? Mademki beni istemiyordun niçin talâkını talep etmedin?..." (239-240). Müştak uzun uzun konuşur, hakaretler eder ve kederinden ağlamaya başlar. En sonunda sesi kısılır, ağzından kanlar gelmeye başlayarak Sakine'nin ayakları dibinde ölür. Mustafa hançerini çıkarıp Sakine'yi öldürür ve Müştak'ın intikamını alır. Böylece Mustafa da işlediği cinayete Sakine'nin hareketlerini onaylamadığını göstermiş ve ikinci bir çatışma meydana gelmiştir.

Bohçacı Kadın (Ahmet Reşat, 1329) romanı, üslup olarak yazarın daha önce neşrettiği **Yakıcı Kadın**'la benzerlikler gösterir. Birbirini aldatan karı kocanın pişman olup hatalarını tamire çalışmaları, romanın konusunu oluşturmaktadır. Yazarın, bu romanında da önceki eserinde olduğu gibi ahlâk konusu üzerinde durulmuş, okuyuculara nasihatlar da bulunulmuştur. Halil Efendi, zengin bir tüccardır. Hasna adında güzel bir karısı olmasına rağmen evine temizliğe gelen Necibe'ye göz dikmiştir. Fakir ama namuslu biri olan Necibe, İsmail'le evlidir. Halil, Necibe'ye para teklif ederek onu elde etmeye çalışır. Ancak Necibe bu teklifi kabul etmez ve bu sebeple romanın kurgusunu belirleyecek olan bir çatışma meydana gelir. Halil: "Ah yine bunu söylüyorsun. Ben sana kalbimin esrarını söylerken ilk önce ne dedim? Beni sen bir kardeş bir baba gibi değil bir dost bir âşık gibi seveceksin..."(46). Necibe: "Bir dost... Bir âşık gibi mi? Lâkin ben kocalı bir kadını... Bana böyle bir teklifte bulunmanıza

teessüf ederim... Neler söylüyorsunuz... Çıldırınız mı, kendinizi beni düşününüz. Ben sizin adî bir hizmetçiniz gibiyim... Şimdi... Ah... Şimdi... Efendi tanıyıp bildiğim bir zatı nasıl olur da bir âşık gibi sevebilirim. Efendi... Efendi... Bana böyle şeyler teklif etmeyiniz. Hicabımdan yere geçeceğim.”(46-47) der. Ancak, Halil Efendi bir türlü Necibe’den vazgeçmez.

Melek Hanım otuz, otuz beş yaşlarında dul, zengin ve güzel bir kadındır. Meftun adında bir oğlu vardır. İstanbul’un sayılı zenginlerinden olan Sıdkı Bey, Melek Hanım’ı elde etmeye çalışmış; ancak başarılı olamamıştır. Melek Hanım, çok namuslu bir kadındır. Sıdkı, Melek Hanım’ın Beyoğlu’nda gittiği terziyi öğrenir ve oraya giderek tuzak hazırlar. Melek’in terziye gelmesiyle de aşkını ilân edip beraber olma teklifinde bulunur. Sıdkı: “Ruhum, sevgilim, meleğim. Beni tanımadınız, tanıyamadınız değil mi? Ah bakınız sizin için el’an daha ağlayan bu gözlerime yüzüme bakınız. Beni tanıyamıyor musunuz? Esirinizi, perestişkârınızı tanımak istemiyor musunuz? Ah merhamet ediniz. Merhamet ediniz.”(204-205) der. Melek, yasak ilişkiyi kabul etmez. Melek ile Sıdkı arasında ahlâkî bir çatışma olur. Bu ise, eserin kurgusuna şekil veren dönüm noktalarından birini oluşturur. Melek: “Anladım... Tanıdım... Siz... Sıdkı Bey denilen o alçaksınız. Meğer siz pek deni bir adammışsınız. Utanmadan bana şahsınızı da bildiriyorsunuz. Bir kadına bu surette tasallut etmekten de utanmıyorsunuz. Efendi sizi edep ve terbiyeye davet eder ve açık, saçık perişan bir halde bulunan bir kadının yanından çıkıp defolmanızı emrederim.”(205) der. Sıtkı ısrarcıdır; ama Melek Hanım da kararlıdır. Melek: “...Bu cinnetkârâne ve nâ-meşru emelleri bırakınız. Budalalıkta bu derece ileri gidecek kadar kasirü’s-sin bir adam değilsiniz. Kendi saadetinizi başkalarının felaketinde aramayınız. Zevcenizi, kerimenizi düşünüp onların refah ve saadetlerine çalışınız...”(209) der. Bunun üzerine Sıdkı, teklifi kabul edilmezse Meftun’u öldüreceği tehdidinde bulunur. Melek Hanım, oğlunun öldürüleceğini duyunca düşüp bayılır. Sıdkı, bu fırsatı ganimet bilir ve Melek Hanım’ın namusunu kirletir.

Sıdkı Bey, uzun müddet elde edemediği Melek Hanım’a Beyoğlu’nda bir terzinin evinde zorla sahip olmuştur. Bu sebeple kendince çok mutludur. Melek Hanım ayıldığında namusunun kirletildiğini fark eder ve büyük bir kederle terzinin evinden

ayrılır. Sıdkı Bey bu tuzakta Salih ve Sait isminde iki adamdan da yardım görmüştür. Onları ödüllendirmek ister; ancak Salih onun parasını kabul etmez ve Sıdkı'nın yaptığı işin doğru olmadığını söyler. Salih: “Şu dakikada siz kendinizi mes’ud addedersiniz değil mi? Affınıza mağruren söylüyorum. Siz dünyada en alçak bir adamsınız. Ben cemiyet-i beşeriyenin en sefil mahlukları derekesinde bir adam olduğum halde sizin bugün irtikâb ettiğiniz bu denaet kadar hiçbir fenalık yapmadım. Sirkat ettim, fakat ihtiyaçtan, açlığımdan. Bir günlük nafaka-yı yevmiyemi temine başka bir çare bulamadığımdan... Fakat siz... Cemiyet-i beşeriyenin ser-kâr ihtiramaları arasında bulunan beyefendimiz. Siz böyleymişsiniz...”(232-233) der. Salih bu işe girmeden önce Sıdkı'nın bu derece ileri gideceğini bilmez. Feci sona vâkıf olduğunda Sıdkı'yla çatışır. Bu işe, eserin kurgusunda son düzenlemeleri yapar. Sıdkı, Salih'ten hiç bu tarzda sözler beklemez. Sıdkı: “Salih.. Edep ve terbiyeyi takın. Karşındaki akran ve emsalin değil bir beyefendidir...”(233) der. Salih bu çatışma sonunda Sıdkı Bey'e başkasının namusunu kirletmek yerine, evdeki karısına sadık kalıp kendi namusunu korumasını söyler. Çünkü Sıdkı'nın karısı da Şevki Bey'le ilişkiye girmiştir. Sıtkı, Salih'in sözleri üzerine hatasını anlar ve ailesine sahip çıkmaya başlar. İşsiz güçsüz olan Salih'le Sait'i de işe alır.

Ahmet Reşat'ın birbirine benzeyen **Yakıcı Kadın** (1329) ve **Bohçacı Kadın** (1329) isimli eserlerinde 8 ahlâkî değer çatışması görülmüştür. Bu çatışmalar, bir kadının başka bir erkekle evlenmek için kocasını öldürmek istemesi, para karşılığında cinayet işlettirmeye çalışmak, bir kadının kocasını aldatması, düşük bir kadının, genç kızları sarhoş ederek onların namuslarını kirlettirmesi(**Yakıcı Kadın**); evli bir kadına para karşılığında yasak ilişki teklifinde bulunmak, evli bir kadına zorla sahip olmayı istemek, namuslu bir kadına zorla sahip olmaya karşı çıkmak ve baygın haldeki bir kadının namusunu kirletmeyi doğru bulmamak (**Bohçacı Kadın**) konuları etrafında teşekkül etmiştir.

Hindistan'dan İstanbul'a kadar geniş bir coğrafyada, büyük bir definenin peşinden sürüklenen insanların yaşadığı maceralar **Kızıl Köşk** (Süleyman Sudi, 1330) romanını oluşturmuştur. Hindistan'da Abdülkerim Bey adında bir zengin vardır. Delhi'de yaşar. Ali Ekber, babası Şeyh Celâleddin Semerkandî'den kalan emlâki satıp babasının haber verdiği defineyi arayacaktır. Emlâki satmak için Abdülkerim Bey'e gider. Abdülkerim,

sahte senetlerle milleti dolandıran biridir. Ali Ekber'e de aynı amaçla babasının kendisine borcu olduğunu söyler. Ona da sahte senet hazırlayacaktır. Ali Ekber: "Pederimin böyle bir borcu olduğunu zannetmem efendim!"(64) der. Abdülkerim'in düzanbazlık peşinde olduğunu anlar. Abdülkerim Bey: "...Pederinizin borcunu siz tediye etmeye mecbursunuz!"(65). Ali Ekber: "Hiçbir vakit efendim! Çünkü bana böyle bir şey olduğunu söylemediler."(65). Ali Ekber, senedi görmek ister; ancak Abdülkerim daha sahte evrak düzenlemediği için senedi gösteremez. Ali Ekber, onun hileyle kendisini dolandırmak istediğini hisseder ve onunla çatışır. Ali Ekber: "Bundan bir şey anlayamıyorum! Mademki pederimin borcu imiş ve onun mührü ile memhur bir senet sizde bulunuyor bunu benim görmemde ne mazur var?"(67). Abdülkerim: "Bunu söylemekte de mazurum! Daha ziyade (üzerime) varmayınız sonra hakkınızda başka muamelede bulunmağa mecbur olacağım!"(67) der. Ali Ekber, Abdülkerim'in tehlikeli bir düşman olduğunu anlar ve ona gözdağı vermek için tehdit eder. Ardından Abdülkerim Bey'in evini hemen terk edip olanları Delhi kadısına anlatır. Abdülkerim, intikam için Ahmet Kabilî adında bir Afganlı'yı Ali Ekber'in peşine takar. Neticede söz konusu çatışma, romanın kurgusunda önemli bir işleve sahip olur. Ahmet, eserin sonuna kadar Ali Ekber'in peşini bırakmaz ve türlü şekillerde ona zarar verir.

Ali Ekber'e düşman olan Abdülkerim Bey, Ali Ekber'in peşine Ahmet Kabilî adında bir Afganlı'yı takmıştır. Abdülkerim, Ali'nin gizli evrakını hırsızlatıp esrarını öğrenmek istemektedir. Ali Ekber bu takibin farkında olmadığı gibi Ahmet Kabilî'yi de tanımaz. Ahmet Kabilî, takip anında bir fırsatını bularak Ali Ekber'in çantasını açar ve bazı evrakı alır. Ali, bunu görür ve Ahmet'le çatışır. Başkasına ait bir belgenin gasp edilmek istenmesi bu çatışmayı beraberinde getirmiştir. Söz konusu evraklar defineye aittir. Ali: "Ne o? O kağıtları bırakınız."(82). Ahmet Kabilî: "Hiçbir şey yok! Bazı lâzım şeyler var da onları aldım!"(83). Ali Ekber: "Yanlış size hiç lüzumu olmayan şeylerdir!"(83). Ahmet: "Bilâkis pek ehemmiyetli!" Ali Ekber, konuşarak belgeleri alamayacağını anlar ve Ahmet'in boynunu tutarak sıkarak ve evrakını alır. O sırada da şöyle der: "Ancak benim işime yarayacak olan bu kağıtların sizce bir ehemmiyeti yoktur zannedirim."(83-84). Ali Ekber'le Ahmet'in bu çatışması eserin kurgusunu belirlemiştir. Ahmet, belgelerin önemini anlar ve onları ele geçirmek için daha fazla gayret sarfetmeye başlar. Bu da yeni çatışmaların başlangıcı olur. Ahmet Kabilî, Ali Ekberin esrarını öğrenmekte,

evrakını çalmakta ısrarlıdır. Neticede defineye ait vasiyetnameyle belgeleri çalar. Ancak defineyi bulamaz.

Ali Ekber, babasından kalan vasiyetnameden haber aldığı defineyi bulmak için Konstantiniye'ye gider. Ancak peşinde Ahmet Kabilî de vardır. Artık o da definenin hangi adada olduğunu öğrenmiştir. Ali'yi bertaraf etmek için onun bir Türk casusu olduğunu Bizanslılara bildirir. Konstantiniye o sıralarda Fatih tarafından kuşatılmak üzeredir. Bunun için Ali Ekber hemen tutuklanır ve zindana atılır. Orada, uzun yıllardır aradığı amcası Şeyh Yusuf'u görür. O da define için İstanbul'a gelmiş, on sekiz yıl önce zindana atılmıştır. Yusuf, kaçmak için zindanın duvarını delmektedir. Ali Ekber rahatça kaçabilmek için gardiyanın öldürülmesini gerekli görür; fakat amcası, masum bir insanı öldürmenin doğru olmadığını söyler. Ali Ekber: "Nöbetçiyi kaldırmak suretiyle! Bunun için iki şey lâzım. Birisi cesaret ve sabır ki o sizde var. İkincisi kuvvet ki o da bende var, çünkü ben hem genç ve hem de burada bulunduğum az bir müddet sarfında kuvvetimi zayi etmediğime kaniim. "(194) der. Amcası, Ali Ekber'e biraz sabırlı olmasını ister, sebebini ise, şöyle açıklar: "Çünkü ben şimdiye kadar masum bir adama karşı bir şey yapmadım ve bundan sonra da böyle bir iş yapıp mücrim olamam!"(194). İkisi de suçsuz yere zindana atılmışlardır; ancak gardiyanlar da sadece verilen emirleri yerine getirmektedirler. Bu sebeple amca-yeğen arasında çatışma olur. Bu ise, romanın kurgusunun şekillendirir. Ali Ekber bunu anlayamaz: "Ne için yoksa buradan tahlis-i nefis etmemiz bir kabahat mi?"(195). Şeyh Yusuf: "Vazifesini ifa eden bir adama karşı suikast etmek!" diye sebebini açıklar. Ali Ekber: "Buna başka bir çare bulunamaz!"(195). Şeyh Yusuf: "Ben de vazifesini ifa eden bir mazlumu mahvedemem..."der. Ali Ekber, kurtulmak için mutlaka gardiyanın öldürülmesi gerektiğini ısrarla ifade ederse de amcasını razı edemez. Amcası zindandan kurtulmak için dahi olsa suçsuz bir insanın öldürülmesini doğru bulmaz. Başka bir yol bulunmalıdır. Şeyh Yusuf: "Biz de masumuz! Lâkin o biçare bize bir şey yapmamış iken göğsünü delmek de muvafık olamaz! Vicdan da bunu emreder!"(195) der. Ali Ekber'le bir müddet daha böylece konuşurlar, sonra Şeyh Yusuf'un söylediği olur ve gardiyan öldürülmez.

Ahmet Kabilî, Ali Ekber'i Türk casusu diye ihbar ederek onun zindana atılmasına sebep olmuştur. Ahmet böylece Ali'yi bertaraf eder; ancak defineyi bulamaz. Ali Ekber ile

amcası zindandan kaçarlar ve adaya gidip defineyi bulurlar. Ahmet, Ali Ekber'in kaçtığını duyunca onun doğruca adaya gideceğini bilmektedir. Yanına bir Bizanslı genç alıp adaya doğru denize açılır. Bu genç, Ahmet Kabilî'ye: "Bunlar casus değil mi?" diye sorar. "Hayır" cevabını alır. "Hükûmet casus zannediyor ya..."(297) dedikten sonra Ali'nin casus olmadığını, onu yakalatmak için öyle uydurduğunu anlatır: "O bize ait değil ben yalnız bunların casus olmayıp Hindistan'dan beri takip ettiğim bir asilzâde olduğunu söylüyorum!"(297) der. Genç, iyi kalpli biridir ve Ahmet Kabilî'ye çok hiddetlenir. Masum insanlara şahsî menfaat için iftira atılması Bizanslı gencin, Ahmet'le çatışmasına sebep olmuştur. Bu çatışma ise, romanın kurgusunda son bölümün teşekkülüne yardımcı olur. Ahmet'e: "Alçak, canavar!"(298) der. Ahmet'in asıl yüzünü görür ve onun hakkında kötü düşünmeye başlar.

Süleyman Sudi'nin **Kızıl Köşk** (1330) isimli romanında, hile ile haksız kazanç elde etmek, başkasına ait bilgi ve belgeleri çalmak, görevini yapan bir insanı, şahsî menfaat için öldürmeyi istemek ve çıkar için suçsuz insanlara iftirada bulunup ceza görmelerine sebep olmak konuları üzerine 4 ahlâkî değer çatışması meydana gelmiştir.

Ali Kemal, **Fetret** (1330) ismini verdiği romanında, Osmanlıyı tekrar ayağa kaldırabilmek için Batı'yı ve Doğu'yu çok iyi bilen insanların yetiştirilmesi gerektiğini vurgulamıştır. Osman Fetret, Selman Bey'in oğludur. Annesi bir İngilizdir ve doğum sırasında ölmüştür. Çocukluğundan gençliğine kadar anneannesinin yanında kalan Fetret, daha sonra kendi isteğiyle İstanbul'a gelir. Ancak İstanbul'u ve Doğu kültürünü hiç beğenmez. Avrupa'yı her yönden üstün bulur. Bir müddet sonra babasının telkinleriyle kendi memleketi ve insanını tahkir etmek yerine, onları diriltmek için çok çalışmak gerektiğini düşünmeye başlar. Kâmuran gazetesinin Müdürü Kahraman Bey, Darülfünun hocalarından Baydur Bey'i tenkit etmek, onu aşağılamak için bahane aramaktadır. Baydur Bey, Darülfünun'da Napolyon hakkında bir konferans verir. Baydur, Sorbon Üniversitesi'nde tarih eğitimi görmüştür. Kahraman Bey, konferansı dinlemediği halde, konuşmayı tenkit eder ve anlatılanların intihal olduğunu belirterek gazetesinde neşreder. Kahraman Bey: "Bilmem hangi Türk şairi, sirkat-i şiiir edenin dilini kesmek lâzımdır, demiş. Biz o kadar ileri gitmek istemeyiz. İşte mahiyet ve meziyetleri meydanda iken namus-ı hakiki, irfan-ı ciddî ashabını tahkire yeltenen bu

şarlatanların kalemlerini, parça parça ederek ağızlarına tıkmak kâfidir, sanırız; çünkü o zaman matbuat-ı Osmaniye bir nebze ferah nefes alır, bu taaffünâttan, bu ifsadâttan, bu telvisâttan kurtulur.”(92) der. Uzun bir yazı yazar. Fetret’in babası Selman Bey, bunu okuyunca hem çok kızar; hem de çok üzülür. Kahraman Bey’in yaptığı yanlışlığı ifade etmek üzere Selâm gazetesinde cevap niteliğinde bir yazı neşreder. Uzun bir izahtan sonra şu cümlelerle yazısını bitirir: “Bu itikatlarla beraber, ibtidadan söylediğimiz gibi, Baydur Bey’in bu musahabe-i tarihiyeleri meşkur, mübeccel ber-saiddir. Dileriz ki memleketimizde böyle ciddî çalışanlar, çalışabilenler günden güne çoğalsın, çoğalsın da matbuatımızda şimdi göregeldiğimiz o kuru, oşahsi, o adî muhacimelere, münakaşalara artık ne zaman, ne de arzu kalsın”(102). Selman Bey, kısaca, yapılan tenkidin “adîce” olduğunu, ilmî bir dayanağı olmadığını bunların bırakılıp gerçekten ilmî ve edebî yazıların yayımlanmasını, onlarla meşgul olunmasını ister. İftira atmanın, yalan yanlış bilgilerle eleştiride bulunmanın ahlâkî olmadığını düşünen Selman Bey, bu fiili işleyen Kahraman’la çatışmıştır. Selman Bey’in bu yazısı Kâmuran gazetesinin halk nezdindeki değerini düşürür, Baydur’un kıymetini arttırır. Neticede Kâmuran gazetesindekiler Selman Bey’e kin beslemeye başlarlar.

Ali Kemal’in **Fetret** (1330) romanında, bir bilim adamını intihalle suçlayıp iftira atmanın yanlışlığı üzerine ortaya çıkan ahlâkî değer çatışması bulunmaktadır.

İstanbul’da kimsesiz kızları zengin ihtiyarlarla evlendiren, sonra da bu yaşlı insanları öldürüp miraslarına el koyan bir hırsızlık şebekesi vardır. Birbirinden cani insanlardan oluşan bu kumpanyanın faaliyetleri **Hırsız Feneri** (Vassaf Kadri,1330) romanının konusunu meydana getirmiştir. Fahire isimli kimsesiz kız da bu şebeke vasıtasıyla Tosyalı Talip Ferit Efendi’yle evlendirilmiştir. Fahire, yine hırsızların plânı çerçevesinde, Talip Ferit Efendi’nin çocuğuymuş gibi gayrimeşru bir çocuk dünyaya getirir. Bunu takiben, Talip Ferit Efendi’nin servetine tek başlarına varis olabilmek için Tosyalı’nın oğlu Affan Besim Bey’i öldürürler. Vassaf Kadri, mal mülk için Affan Besim Bey’in öldüren hırsızlarla çatışır: “Hayır... Affan âdetâ gülüyordu. Hayat-ı şebâbına kasteden kanlı ellerin, denî vicdanların hareketlerine karşı gülümseyip intikamının Kudret-i Sâmedâniye tarafından alınacağına emin bir tavırla havuzun koyu tırşe renkli suyu üstünde hafif hafif dalgalanarak Cenâb-ı Allah’ına divan

duruyordu.”(53-54). Bu cinayet ve cinayetle ortaya çıkan çatışma, romanın kurgusunda önemli olan pek çok vak’anın başlangıç noktasını oluşturur. Necile, nişanlısı Affan Besim’in ölümünden sonra çok sarsılır ve hırsız komitesini ele geçirmek için kıyasıya bir mücadeleye başlar. Hırsızlar, Fahire’nin bir çocuk doğurması üzerine, Affan Besim Bey’den sonra Tosyalı Talip Efendi’yi de miras için öldürürler.

Tosyalı Talip Ferit Efendi’nin öldürülmesinden sonra tüm miras Fahire ve çocuğuna kalır. Ancak hırsızlar, bu serveti Fahire’ye bırakmazlar ve gasp ederler. Fahire’yi seven Sırrı Bey, bu hadiselerden sonra onun asıl yüzünü görmüş ve Fahire’yle çatışmıştır. Bu çatışma, eserin bundan sonraki kurgusunu kendi tesiri alıtına alacak ve romanın kurgusunu belirleyecektir. Sırrı, para için kocasını öldüren Fahire’ye türlü hakaretlerde bulunur. Fahire: “Sırrı kendine gel diyorum. Benim ne gibi bir fenalığımı gördün! Çirkin miyim?”(279). Sırrı: “Çok güzelsin... Zehir katrelerinden hasıl olmuş bir vücut!” Fahire: Vefasız mıyım!” Sırrı: “Vefakârsın! Bir ölünün başında öten baykuş kadar!” Fahire: “Alçak bir insan mıyım!” Sırrı: “Hayır yüksesin... Kavak tepesinde uyuklayan bir yılan gibi.” Fahire: “Sırrı beni öldüreceksin!” Sırrı: “Hayır sen hiç ölmezsin!.. Bir kertenkele gibi parçalansan yine yaşarsın!”(279) der. Fahire, bu konuşmalardan sonra yaptıklarından pişman olmuştur. Bundan böyle kumpanyadakilerin herbirini hükûmete teslim etmeye çalışacaktır.

Romanda daima “Fakir” diye anılan kahramanın üç çocuğu vardır. Karısının vefat ettiği gün, üzüntüsünden bazı sözler söylemiştir. Bu sebeple zaptiye Fakir’i yakalayıp sorguya çekmek ister. Söylediği sözlerden idareye, padişaha karşı olduğu sonucu çıkarılır. Bir polis Fakir’i bulmak için onun çocuklarını döver. Çocukların sığındığı camiin müezzini, babalarının suçundan çocukların suçlu olamayacağını söyleyip polisle çatışır. Masum çocukların suçsuz yere dövülmesi ahlâkî bir çatışma doğurur. Söz konusu çatışma, çocukların kurtulmasına vesile olur ve romanın kurgusunu şekillendirir. Müezzin: “Efendi, bunlardan ne istiyorsunuz...”(296). Polis: “Babalarını soruyorum.” Müezzin: “Neden dövüyorsunuz...” Polis: “Döverim”(297). Müezzin: “Hayır... Elini sürsen ben de seni döverim.” Polis: “Ya...” Müezzin: “Evet, haydi bakayım... Ben seni yarın komisere resmen şikâyet edeceğim, bu yetimlerden ne istiyorsun. Dövemezsin... Vallah dövemezsin. Bu gece bunlar benim himayemde bulunuyor. Şu müezzinliği, bir

çift fodlayı feda eder lâkin seni de yere sererim.” Polis: “Bunların babaları hain-i vatan.” Müezzin: “Ben o ciheti bilmem efendi. Çocukları dövme. Yarın gel babalarını sor nerede olduğunu anla. Ben ona karışmam.”(297) der. Böylece polisi başlarından savar, çocuklar korku içinde uykuya dalarlar. Çocuklar bu çatışma sayesinde daha fazla dayak yemekten kurtulmuş olurlar.

Melekper (Vassaf Kadri, 1330) romanının konusu, saray ve çevresinde yaşanan bir aşk macerasının kullanılarak II. Abdülhamit devrinin tenkit edilmesinden ibarettir. Yıldız Sarayında bekçilik yapan Mustafa, Melekper’le evlenmek istemektedir. Bu hususta selahiyetli kişiler de aynı yönde düşünürler. Ancak Melekper, Suat’ı sevmektedir. Bekçi, kaba saba bir adamdır. Türlü hadiselerden sonra Suat’ı öldürüp Melekper’i de kendi evine kaçırmıştır. Onunla zorla evlenmek ister. Melekper’e Suat’ı öldürdüğünü söyler ve inanması için de Suat’ın bir elini keserek ona getirir. Bir gencin suçsuz yere canice öldürülmesi çatışmaya sebep olur. Melekper âdeta aklını kaybeder: “Al kanlı eller... Alçak katil herif... Suat’ı ne yaptın... Onu neden öldürdün?”(381). Bekçi Mustafa: “Onun hesabını senden mi soracaklar deli kız...” Melekper: “Suat... Kan içinde...” (381). Bekçi kaba kaba konuşur. Melekper: “Allah seni kahreylesin... Katil herif.”(381)der. Bekçi, Melekper’i tokatlayarak dövmeye başlar. Bekçi: “Düğün olanda sen kocana böyle yaparsın hey mey!”(381) der. Melekper ile Bekçi arasında cereyan eden yukarıki çatışmalar, eserin kurgusunda etkin bir rol alırlar.

Yazar, Melekper’in çocukluk arkadaşıdır. Onun başına gelenleri öğrendikten sonra Melekper’i Bekçi Mustafa’nın elinden kurtarmaya çalışır. Melekper yarı çıldırılmış halde, Bekçinin evinde haptir. Vassaf, oraya gittiğinde Melekper’in odasından tokat sesleri işitir. Bekçi onunla evlenmek istemektedir. Ancak Melekper, bunu asla kabul etmez, bu sebeple de dayak yer. Bekçi, Melekper’i dövdükten sonra odadan çıkar. Karşısında Vassaf’ı görür. Genç bir kızı zorla alıkoymanın ve dövmenin gayriahlâkîliği çatışmayı hazırlar. Vassaf’la Bekçi arasında çatışma olur. Bu da eserin kurgusuna tesir eder. Bekçi: “Buyurun Bey. Biz de burada deli ile uğraşıyoruz.”(382). Vassaf: “Neden?” Bekçi Mustafa: “Ben düğün diyorum... Ona dayak bir takım şeyler gösteriyor. Aha... Bilmem kanlı eller varmış... Savad (Suat) varmış... O, kan içinde kalmış.”(382). Vassaf: “Bu kadın evveli deli değil idi. Neden deli oldu. Ve sonra da sen neden onu

dövüyorsun!”(382). Bekçi Mustafa: “Biraz akıllansın... Âdet öyle imiş, dövülür imiş...” Vassaf: “Peki mademki hasta veyahut akılsız olduğunu biliyorsun. Neden düğün olsun diye ısrar ediyorsun? Sen deli misin?”(383). Bekçi : “Yok a canım beyim... Yok ... Sen ona merak çekme düğünden bunun hastalığına ne zarar var... Düğün olur... Efendime söyleyeyim. Ben güveyi girerim.. Melekper de gün geçtikçe iyi olur...”(383) der. Vassaf, sarayda muhafız olan Mustafa’ya sesini fazla çıkaramaz ve çaresiz bir şekilde evi terk eder. Daha sonra Bekçi Mustafa, Melekper’e zorla sahip olur. Melekper de buna dayanamayarak intihar eder.

Sermet, Ada’da gördüğü Mükerrerrem’e âşık olmuştur. Bu sebeple daima onun peşinde dolaşır ve onu rahatsız eder. Mükerrerrem, Naim’le nişanlı olduğu için Sermet’e en küçük bir karşılık bile vermez. Sermet, arkadaşı Suat’a Mükerrerrem’i sevdiğini, onu izlediğini söyler. Suat, nişanlı bir kızı baştan çıkarmaya çalışan arkadaşıyla çatışır. Arkadaşlar arasında meydana gelen bu çatışma ise, vak’aların akışına yön verir ve romanın kurgusunu şekillendirir. Sermet: “Evet sevdim...”(416). Suat: “Sevdim diyorsunuz... Malikiyet-i vicdaniyesinin sahib-i hakikisi olan bir genç kızı nasıl seviyorsunuz... Ve sonra nasıl onun arkasından önünden giderek sevdanızı belli ediyorsunuz? Siz onu karşınızda niyaz sezâ sahilinin avlanmış bir maymunu farz ettinizdi?” Sermet: “Nasıl Suat... Nasıl?” Suat: “Öyle ya... Siz onu farzedelim ki sevdiniz... Sizi o sevdi mi?.. Sevebilir mi?.. Sevecek mi?.. Hem sevse de arkasından gidilip de onun hukuk-ı insaniyesi tahdid edilir mi? Gördünüz mü ben sizi hukuk müntesibi diye takdim eylediğim vakit güldü... Ondan da bir şey anlayamadınız mı?”(416) der. Sermet, yanlışında ısrar eder ve bunu daha önce başka kızlara da yaptığını söyler. Suat ise, arkadaşına bu davranışların yanlış olduğunu anlatmaya çalışır.

Vassaf Kadri, **Safiye** (1330) adlı eserinin konusunu da **Hırsız Feneri**’ndeki caniler şebekesiyle yapılan mücadele üzerine bina etmiştir. Kimsesiz bir kız olan Safiye, beraber yaşadığı Yakup ve Hasan adlı canilere büyük bir kin duymaktadır. Bunların işlediği cinayetlerin farkındadır; ancak korkusundan bir şey yapamaz. Hırsızları yakalamak isteyen Feyzullah ve Cemal Beyler, Safiye’yi bu evden kurtarmadan haydutlar için bir girişimde bulunmak istemezler. Safiye; Yakup ve Hasan’ın evinde büyük bir zulüm görür. Sürekli korku hâlinde yaşar. Bir gece evin bodrumundan sesler

iştir. Safiye, beraber yaşadığı canilerden korkar ve bodruma inip bakamaz. Yazar, Safiye'nin duyduğu korkuyu nazara alarak insanların canına gözlerini kırpmadan kıyabilen bu iki haydutla çatışır. Onlar hakkında: “Bu zalim heriflerin kendisinde hasıl eylediği korkuyu nazar-ı itibara alarak o tuhaf sadalara ehemmiyet vermedi.”(24) der.

Kızına zengin bir koca bulmak isteyen Hüsna Hanım, kızı Nigar'la beraber, Yakup ve Hasan'ın evine gider. Her zaman evde olan Safiye ve Nuriye'nin olmaması Hüsna Hanım'ı şüphelendirir ve korkmaya başlar. Bunu kızına da söyler; ancak Nigar oralı olmaz. Eve girdikten sonra çok serbest hareket eder. Çarşafını, yaşmağını tamamen çıkarıp daha önce yaptığı gibi konyak içmek ister. Ayrıca sürekli kahkahalar atar. Yakup'la Hasan aşağıya indiğinde aynanın karşısına geçerek bukleli saçlarını düzeltir ve gözlerini süzerek annesine güzel olup olmadığını sorar. Nigar: “Anne bana güzel denir değil mi?”(51). Annesi, kızının yabancı bir evde böyle lâubalî konuşmasına ve serbestçe hareket etmesine dayanamaz. Kızıyla çatışır ve bu çatışma, eserin kurgusunu belirler: “Kız... Sen ne kadar açıldın. Böyle söz söylenir mi?” Nigar: “Neden anne... Güzelliği itiraf etmek kabahat midir?” Hüsna: “Nigar... Sen halanı da geçtin.. Bir de artık benim yanımda pek laubali oldun... Sana bir çılgınlık geldi.. Şımardın. Allah bu Frenk mekteplerinin belasını versin...” (51) der. Nigar, annesine saygısızca mukabelede bulunur: “Pardon anne... Soğuktan senin bugün çenen açılmış. Tarih muallimimiz gibi bir sinirin tuttu mu? Saatlerce devam eder.”(52) der. Anne ile kızın konuşmaları bu şekilde devam ederken içeriye Yakup girer ve konuşmaları yarım kalır.

Seyfi Bey, arkadaşı Feyzullah'la birlikte adaletin yerini bulması için gayret etmektedirler. Bu amaçla da pek çok kişinin kanına giren Cemalfer, Hasan ve Yakup'u bulup adalete teslim etmek isterler. Ancak, Kandilli zabıtasının bir hatasıyla tutuklanırlar. Zabıta komiseri, Seyfi ile Feyzullah'ı asıl katiller zannetmiş, olayın iç yüzünü anlamadan hatta mahkemeye çıkarma ihtiyacı bile hissetmeden bunları sürgüne göndermiştir. Katiller dışarda serbestçe dolaşırken katilleri yakalatmak için uğraşanlar tutuklanmıştır. Salim, eniştesi Seyfi ile Feyzullah'ın tutuklandığını öğrenince Kandilli'ye gider. İyice araştırıp, mahkemeye çıkarmadan, suçsuz insanların istikbaliyle oynayan komiserle çatışır. Komiser, kendi yaptığının doğru olduğunu iddia eder ve Salim'i de tutuklatabileceğine dair imada bulunur. Komiser: “O halde siz de onların

yanına yarınki posta ile gidersiniz. Gördünüz mü Kandilli zabıtası turnayı gözünden vurmuş...”(261-262). Salim hiddetinden hertarafı titrer bir vaziyette: “Edepsiz herif, o Seyfi bey canileri takip etmekte idi. Benim eniştemdir. Asıl caniler Hasan ve Yakup isminde iki heriftir. Siz ne yaptınız...”(262) Komiser, hiç aldırılmaz vaziyette, Salim’le alay eder bir eda ile: “Fena yaptık... Siz evi yakarsınız Sonra kaçarsınız... Öyle mi? ..” Salim iyice öfkelenir: “Evi yakan biz miyiz?... Alçak herif tahkik etmeden ne yaptınız?...” Komiser, yaptığı hatayı hâlâ anlamamıştır: “Biz tahkik ettik. İspatı var, şahidi var, muhbiri var. Siz de şerik-i cinayetsiniz öyle mi?”(262). Salim iyice sinirlenmiştir. Cemal ise duyduğu sözlerden bayılır. Katiller tarafından öldürülen Mübine’nin ağabeyi Servet de yere yıkılır. Bu üç delikanlı da tutuklanmak üzeredirler. Salim ise, komiseri o sırada öldürmek ister. Komiser, biraz düşünür ve hata yaptığını anlar. Komiser: “Zarar yok.. Bunlar ufak hatalardır. Onların Bodrum’dan gelmesi ise şimdi mabeyne arz olunamaz... Naçar onlar bir sene kadar orada kalsın... Biz bir cülusta siz hatırımıza getirirseniz arz ettiririz.”(263-264) der. Salim: “Aman efendim... Bir sene olur mu? Onlar...”(264). Komiser: “İşte bu kadar, bu kadar. Fazla söz istemem.”(264) der. Salim, Servet ve Cemal, zaptiye karakolundan ayrılmak zorunda kalırlar. Seyfi ile Feyzullah ise, sorgusuz sualsiz Bodrum’a zindana gönderilirler. Bu çatışma, romanın kurgusunda geçici bir hüznü meydana getirir. Çünkü katiller ortada dolaşırken, onları yaklamaya çalışan insanlar zindana gönderilmiştir. Böylece Yakup ve Hasan gibi katiller daha rahat bir şekilde cinayetlerine devam edebileceklerdir. Geçici bir süreyle hasıl olan bu hüznü, yapılan yanlışlığın düzeltilmesiyle yerini sevince bırakacak ve romanın kurgusunu tekrar değişecektir. Bodrum’a gidecek gemi gecikmiş ve Seyfi’nin hatırı sayılır kimselere pusulalar yazması ve bu kişilerin devreye girmesiyle de zaptiyenin yaptığı yanlışlık düzeltilmiştir.

Cemalfer, pek çok kızı zengin koca buluyorum diyerek Mısır’daki sefaletanelere satmaktadır. Bu amaçla Cemal’in karısı Nuriye’yle de dostluk kurar; ancak onun aklını çelemez. Bunun üzerine Nuriye’yi bayılmış ve adamlarıyla kaçırarak Mısır’a göndermiştir. Nuriye oradan kaçmayı başarmış; ancak Cemalfer’in adamları Hasan’la Yakup tarafından öldürülmüştür. Safiye’nin çabalarıyla Cemalfer yakalanır. Salim, para için masum insanların namusunu kirleten bu kadınla çatışır. Salim’le Cemalfer arasındaki bu çatışma, romanın kurgusunda önemli bir ağırlık noktasını oluşturur.

Salim, Cemalfer'den hesap sormaktadır: "...Biz miyiz senin düşmanların. Cinayetlerini meydana çıkardığımız için mi düşmanın olduk. Söyle bakalım. Bu kadar cana nasıl kıydınız. Maksudın ne idi? O biçarelerden ne istiyordunuz? Söyle.. Evvela; Nuriye Hanım'ı Allah'tan korkmadan nasıl kocasından, evlâtlarından ayırdınız... Sonra da nasıl katlettiniz."(300). Cemalfer, orada bulunan Cemal'i yani Nuriye'nin kocasını tanımaz. Bu sebeple yalan söyleyerek kendini kurtarmaya çalışır: " Kim Nuriye'yi mi? Aman... Bana fenalık geliyor.. Ben Nuriye Hanım'ı ne yaptım... Kocasını boşamış idi. Ben de merhamet ettim onu bir kocaya vermek üzere Mısır'a gönderdim." Salim: "Kocasını boşamış mı idi... Sen nereden anladın kocasının boşadığını?"(300). Salim gerçekleri bildiği için Cemalfer'in sözlerine inanmaz. Evli bir kadının kaçırılarak gayrimeşru amaçlar için kullanılması bu çatışmaya sebep olmuştur.

Cemalfer, Nuriye'nin kocası ve onun arkadaşlarıncı yakalanır. Öncelikle sıkı bir sorguya çekilir. Fakat Cemalfer, yaptıklarının hepsini inkâr etmektedir. Hatta Nuriye'nin kocasından boşandığını, kendisinin de ona acıyarak onu, Mısır'da zengin biriyle evlendirdiğini söyler: "Benim yanımda kocası boşadı ayol..."(301) der. Bu yalan üzerine Nuriye'nin kocası Cemal, kadının üzerine çullanır. Onunla çatışır. Bu ise, yeni vak'alara sebebiyet verir ve eserin kurgusuna tesir eder. Cemal: "Alçak karı... İşte Nuriye Hanım'ın kocası karşında duruyor... Söyle..."(301) der ve ağlamaya başlar. Para için namus avcılığı yapan Cemalfer, yaptıklarının cezasını çekmesi için Seyfi'nin evine getirilir ve bir depoya hapsedilir. Uşak Durmuş Ağa, Cemalfer bağırdıkça onu dövmekle görevlendirilmiştir.

Safiye, tıbbiyede okuyan Canip Bey'e âşıktır; fakat Canip'in bundan haberi yoktur. Safiye, aşkından sararıp solmuş sonra da vereme yakalanmıştır. Nigar'ın kocası Salim Bey, Canip'i bulur ve en azından bir süre için Safiye'ye âşıkmiş gibi davranmasını ister. Salim, bu vesileyle birgün Canip'i akşam yemeğine davet eder. Zaten rahatsız olan Safiye, Canip'in gelmesiyle heyecanlanır ve daha da rahatsızlanır. Nigar, bu durumu kocası Salim'e söyler. Salim, Safiye'nin hastalanmasına inanmaz ve onun hakkında ithamda bulunur: "Sen anlayamamışsın... Kendisini muayene ettirmek işte bu zannederim..."(438) der. Safiye gibi, terbiyeli iffet sahibi bir kız için kocasının böyle düşünmesine çok kızan Nigar: "Bey... Siz bu günlerde çocuk gibi oldunuz. Safiye'nin

hâlini ahlâkını hiç bilmez gibi söz söylüyorsunuz. Pek garip bir felsefeden bahsediyorsunuz”(438) der. Salim’in bu söz üzerine canı sıkılır ve Nigar’ın yanından ayrılır. Safiye, hasta olduğu için baygınlık geçirmiştir; ancak Salim, onun Canip’e muayene olmak için rol yaptığını düşünür. Bu da Salim’le karısı Nigar’ın çatışmasına sebep olmuş; romanın kurgusunu belirlemiştir.

Seyfi Bey’in karısı Selma ile Salim’in hanımı Nigar çarşıya alışverişe çıkmışlardır. Birkaç tulumbacı bu kadınların arabasına lâf atar. Arabacı bu terbiyesizliğe dayanamaz ve başkasının namusuna dil uzatan bu insanlarla çatışır. Arabacı: “Oğlan... Benim arabamdaki müşteriye söz atmak olur mu!” (521) der. Tulumbacılarından biri, kadınlara lâf atmadıklarını söyler: “Bu karıların evvelce Boğaziçinde oturup oturmadıklarını anlamak istiyoruz.” Arabacı: “Neden?” deyince de “İşte orasını biz biliriz...” (521) cevabını alır. Arabacı tek başına bu tulumbacıların üstesinden gelemeyeceğini anlar. Ancak yine de onları başlarından defetmeye çalışır: “Bana bakın... Haydi gidin... Şimdi hiç yoktan yere aramızdan bir kan çıkmasın”(522) der. Tulumbacılar: “Hah, hah, hah. Herifçioğlu o amma da kabadayı be!”(522) derler. Arabacı iyice hiddetlenir; ama elinden bir şey gelmez. O sırada olay yerine kolcular yaklaşmaktadır. Bunu gören tulumbacılar hemen sıvışırlar. Selma ve Nigar da yarı baygın bir şekilde köşke dönerler. Arabacı ile tulumbacılar arasındaki bahsi geçen çatışma, kadınların tacizden kurtulmasını sağlamış ve romanın kurgusunun teşekkülüne katkıda bulunmuştur.

Doktor Canip; Yakup ile Hasan’ın konuşmalarını dinledikten sonra Hasan’ın azılı bir katil olduğunu öğrenmiştir. Bunun üzerine Hasan’ı evlerinde barındırmak istemez ve hemen kovar. Bu sebeple aralarında çatışma olur. Canip, duyduklarından çıkardığı sonucu Hasan’a söylediğinde Hasan anlamamazlıktan gelir. Canip: “Sonra anlarsın canım sen şimdi bu evden çık.”(626). Hasan: “Nereye gideyim?” Canip: “Bu sözü sen ne kadar çok sordun. Benden lâyıık olduğun cevabı almak için mi, nereye gidersen git. Sizin gibi müstakil bir hayata malik olanlar için namus girmeyen her kapı açıktır” (626-627) der. Hasan: “Lâkin Tahkir.”(627). Canip: “Evet tahkir, tezyif. Ve yüzünüze karşı.” (627). Hasan, hiddetle Canip’in kolundan tutar ve: “ Gel, benimle gel.” (627) der. Ancak Canip, Hasan’ın elinden kurtulur ve kasiğine bir tekme vurarak yere yıkar, sora da elini bağlar. Onu zaptiyeye teslim için, arkadaşı Pertev’i almaya gider. Bu olay,

romanın kurgusunu oldukça etkiler. Azılı bir katil olan Hasan, bu çatışma sonunda elleri bağlı bir şekilde kanun adamlarını beklemeye başlamıştır. Ancak, Canip'in babası, Hasan'ın ellerini çözmeye karar verir ve olanlar olur. Neticede, burada zikrettiğimiz çatışma, eserin son bölümünde olayların akışına birinci derecede tesir etmiş ve romanın kurgusunu belirlemiştir.

Canip, Hasan'ı zaptiyeye teslim etmek ister; ancak babası Yakup buna müsaade etmez ve Canip yokken Hasan'ın ellerini çözer. Bu ise, bir facia doğuracaktır. Serbest kalan Hasan, Canip'in odasındaki su testisine zehir katar ve ortadan kaybolur. Bu sudan içen Canip ise, malûm sonla karşılaşır. Yazar, bu feci ölüme sebebiyet veren Yakup'la çatışır: "Himaye. Hemcinsini himaye ve ahlâk-ı fazıla. Yakup onların cümlesinde de mahrum bir hâlde yaratılmış idi. Vahşi bir hayvan ile Yakup arasındaki fark birisinin dağlarda çöllerde, diğerinin şehir içinde, insanlar arasında yaşamakta olması idi."(650). Bu çatışmayla, Vassaf Kadri, Yakup ve onun gibi olan insanlara öfkesini şiddetli bir şekilde ifade etmiştir.

Vassaf Kadri, **Meçhul Konak** (1331) isimli romanını, **Yetime** isimli eserine zeyl olarak kaleme almıştır. **Yetime**'de zengin ihtiyarların servetlerini ele geçirebilmek için onları genç kızlarla evlendiren hırsızlar komitesi, bu eserde de aynı şekilde faaliyetlerini sürdüreceklerdir. Ancak karşılıklarına genç bir kız olan Necile büyük bir engel olarak çıkmıştır. Necile ile Sırrı, Ali Raif Efendi'nin çocuklarıdır. Ali Raif Efendi'nin karısı vefat etmiştir. Hırsızlar, Raif Efendi'yi bir kızla evlendirip malından istifadeyi düşünürler. Bunun için de "Yetime" dedikleri kimsesiz kızı teklif ederler. Ail Raif, Yetime'yle evlenmek için hırsızların isteğiyle kızı Necile, oğlu Sırrı ve gelini Belkıs'ı konağından kovar. Süleymaniye civarında bir konağa yerleşir ve haydutlara üç yüz lira vererek Yetime'yi alır. Sırrı, genç bir kızla evlenebilmek için çocuklarını sokağa atan babasıyla çatışır. Bu da eserin kurgusunu belirler. Sırrı: "Baba bu senin yaptığın işi beğendin mi? Sen yetmiş beşinden sonra azdın. Ve evlâtlarını hevesât-ı nefsanîyen uğrunda aşiyâne-i pederden tard eyledin. Ben erkek olduğum için bu muamelenden o kadar müteessir olamaz idim. Lâkin on sekiz on dokuz yaşındaki bakire kerimeni ne cesaretle haneden tard eyledin. Onun şeref-i nisvaniyesini, bokrini namusunu hiç düşünmedin mi? Hiç senin hatırına gelmedi ki genç, yetişmiş fakat her şeyden ziyade

namusuyla iftihar eden bir kızın nerelerde idi. Nasıl bir hayat imrâr eyliyordu. O yaşta bir genç kız ırz ve namusunu ne türlü muhafaza edebilir. Ve ne dereceye kadar buna muktedir olabilir idi! Rica ederim buna cevap veriniz”(242-243) der. Babası oğlunun hiddetle söylediği bu sözlerden sonra bayılır, cevap veremez. Bu çatışma romanın kurgusunda yeni bir safhayı başlatır. Baba ile çocuklar arasındaki bağ tamamen kopar ve Necile, hırsız komitesini kanuna teslim etmek için kolları sıvar.

Necile, nişanlısı Affan Besim Bey’i öldürüp babasını iğfal eden hırsızlar komitesini kanuna teslim etmeye çalışmaktadır. Bu gayeyle kendisine hizmetçi süsü vererek hırsızlar komitesinin gizlendiği eve girmeyi başarır. Bir müddet orada kaldıktan sonra zaptiyeye ihbarda bulunarak haydutlardan Salih Saim, Sefer Selim, Kabil ve diğer birkaç kişiyi daha yakalattırır. Yazar Vassaf Kadri, şahsî menfaatleri uğruna her türlü cinayeti işleyebilen bu hırsızlardan büyük bir nefretle bahseder. Onlarla çatışır: “Artık o müthiş o alçak haydutların ceza-yı sezalarını Cenâb-ı Allah altı sene sonra vermiş... İmhâl eylemiş fakat ihmâl etmemiş olduğunu pek celî bir surette göstermiş idi...”(314). Bu olayı takiben Necile, Affan Besim’e çok benzeyen Affan Selim ile evlenir. Yazarın hırsızlarla çatışması, eserin kurgusundaki mutlu sonu ifade etmiştir.

Vassaf Kadri’nin **Hırsız Feneri** (1330), **Melekper** (1330), **Safiye** (1330) ve **Meçhul Konak** (1331) adlı romanlarında 17 ahlâkî değer çatışması tespit edilmiştir. Bu çatışmalar, para için cinayet işlemek (**Hırsız Feneri, Melekper, Safiye, Meçhul Konak**); kimsesiz çocuklara zulmetmek(**Hırsız Feneri, Safiye**); kendisini istemeyen bir kızı evliliğe zorlamak, nişanlı bir kızı baştan çıkarmaya çalışmak(**Melekper**); genç bir kızın sorumsuzca hareket etmesine karşı çıkmak, işgal edilen makamın hakkını vermemek, namuslu kadınları zorla ilişkiye girdirip onların sırtından para kazanmak, genç bir kızın namusu hakkında iftira atmak, iffetli kadınlara sözle sarkıntılık etmek(**Safiye**) ve genç bir kızla evlenebilmek için öz çocuklarını sokağa atmak(**Meçhul Konak**) konularında yaşanmıştır.

Ahir Zaman (Celâl Nuri,1334), sefahattan bıkmış yakışıklı bir delikanlıya, çok sayıda kadının âşık olmasını ve yaşanan düş kırıklıklarını hikâye etmiştir. Bu kadınlardan biri Şehlevent Hanım’dır. Çok yakışıklı ve herkesin ona âşık olduğu Ecmel Bey’i

sevmektedir. Ecmel Bey de Şehlevent'e âşıktır. Şehlevent, Ecmel'e âşık olmakla birlikte onunla ilişkisinin meşru olmasını istemektedir. Ecmel, Şehlevent'i severse de başka kadınlarla, hatta Şehlevent'in annesi Şemsa Hanım'la bile beraber olmaktadır. Şehlevent bunu öğrenince böyle bir ahlâksızla birlikte olamayacağını söyler. Aralarında romanın kurgusunu belirleyen bir ahlâkî çatışma olur. Şehlevent: "Alçakların alçağı, insanlık haricindeki canavar mel'un, Firavun, Neron! Bir taraftan beni böyle kandırmaya şavaşır öbür taraftan geceleri annemle birlikte geçirmişsin, ha! El-aman şu erkeklerden! Allah hepsini yerin dibine geçirsin. Mahvolun, yok olun. Nâmınız, nişanınız kalmasın..."(138) der. Ecmel, onu yatıştırmaya çalışırsa da engel olamaz. Şehlevent, önce tırnaklarıyla Ecmel'in yüzünü tırmalar; sonra da yüzüne tükürerek: "Siz de sizin aşk ve muhabbetiniz de yerin dibine geçsin, a'dieu!"(139) der ve Ecmel'in dairesini terk eder.

Celâl Nuri'nin **Ahir Zaman** (1334) isimli romanında, sevdiği erkeğin ihanetine uğrayan bir kadının bu kişiyle yaşadığı ahlâkî değer çatışması vardır.

Refik Halit, **İstanbul'un İç Yüzü** (1336) adlı eserinde, harp zenginleriyle eski devir insanların karşılaştırarak İstanbul'un sosyal yapısındaki değişimleri ele almıştır. Fikri Paşa'nın himayesinde yetişen Kâni, çok fakir bir gençtir. Şayan'la evlendikten sonra arkadaşı Recep Bey'in yardımıyla birden zengin olmuştur. Kâni, artık yeni türeyen harp zenginlerindedir. Şayan, sefalet içinden çıkıp birden bire refaha kavuştuğundan muvazenesini koruyamaz ve görgüsüzce davranmaya başlar. Sonradan görme birisi oluvermiştir. Kocası Kâni, bu durumdan oldukça şikâyetçidir. Bu sebeple ondan hoşlanmamaya başlar ve karısıyla çatışır. Bu ise, romanın kurgusunu şekillendirir. Kâni, beraber büyüdüğü İsmet Hanım'a karısı hakkında şöyle der: "Bir deli, büsbütün çıldırdı, yaptıklarını anlatamam, gelip de bir gör; öyle münasebetsizlikler, şımarıklıklar, hâller ki insana ayağımın altına alsam da kafasını bir ezsem dedirtiyor.." (29). Kâni, karısının sonradan görme hâllerine tahammül edemez ve onunla çatışarak kendini başka yerlerde tatmine çalışır. Başka kimselerle birlikte olur.

İshak Bey, Fikri Paşa'nın damadıdır. Ragibe Hanım'la evlidir. Ancak kısa bir süre önce konağa alınan sütnine ile gayrimeşru ilişkiye girmiştir. Bir müddet sonra da sütnineye

ayrı bir ev tutup onunla yaşamaya başlar. Ancak bu durumu, karısına ve diğerlerine sezdirmemeye çalışır. Ragıbe, bunu haber alır ve kocasını basmaya, sütüne ile yakalamaya karar verir. Annesi Daye Hanım ise, buna izin vermez. Devrin yönetiminden şikâyet ederek erkeklerin bu tür ahlâksızlıklarında padişah ve diğer yetkililerin suçlu olduğunu söyler. Sultan Abdülaziz devrinde böyle bir cürmün kesinlikle işlenemeyeceğini dile getirerek hem ahlâkî; hem de siyasî çatışmaya girer: “Sultan Aziz Efendimiz zamanında ne haddine böyle bir vükela damadı edepsizlik etsin, padişahın kulağına gittiği gün kendisini vapurda bulurdu...”(78) der. Abdülaziz devrinde insanların kontrol altında tutulduğunu, içinde buldukları zamanda ise, serbestiyetten dolayı ahlâkın bozulduğunu söyler. Kızı Ragıbe’ye de kızarak böyle işlerin zaptiyece yapılması gerektiğini, bu tür bir rezalete karışmanın doğru olmadığını söyler. Bu çatışma vesilesiyle eski İstanbul’la yeni İstanbul’un birbirinden çok farklı olduğu, insanlarla birlikte şehrin de eski hususiyetini kaybettiği ifade edilmiştir.

İsmet Hanım, bir müddet Fikri Paşa’nın konağında kalmıştır. Orada Paşa’nın kızları Ragıbe ve Şadiye’yi tanıma imkânı bulur. Şadiye, serbest fikirli bir kızdır. İsteddiği erkekle eğlenir, gezer, tozar. Evlenmeye karşıdır; amacı gönül eğlendirmektir. En son Recai isminde bir delikanlıyla gezip tozar. İsmet, Şadiye’ye nasihat eder, namusunu kirletmemesini, evlenmesini söyler. İsmet: “Kuzum, küçük hanımcığım, bu işin sonu gelmez, siz daha kızsınız, Recai Bey de bekâr, niçin evlenmek cihetini düşünmüyorsunuz?”(106) der. Ancak Şadiye, evlenmeyi hiç düşünmez. İsmet, eğlenmekten başka bir şey bilmeyen ve namus mefhumuna çok yabancı olan bu genç kızla çatışır. Şadiye: “Evlenmek mi, ikimiz de onu düşünecek kadar geri fikirli değiliz. Biz böyle hislerin üzerindeyiz, hayatı başka türlü görürüz, sen anlayamazsın!”(106) der. Şadiye bunları hiç dinlemez ve eğlencesine devam eder. Aynı yolda hayatının kalan günlerini de geçirir. Hatta babası vefat edince Avrupa’ya gider ve tüm servetini sefahat yolunda orada tüketir. Şadiye, İsmet Hanım’ı dinlememiş ve elindeki servetle mutlu bir hayata sahip olmak varken sefahati tercih edip sefil bir hayata duçar olmuştur. Bütün bunlar eserin son kısmını oluşturmuş ve romanın kurgusunun teşekkülünü sağlamıştır.

Mesut Efendi, İstanbul’un harp zenginlerindedir. Bu yolda elde ettiği serveti sefahat yolunda harcamaktadır. İşrete, kadına ve eğlenceye düşmüştür. Hatta başkalarının

karısına bile göz koyar. Yine bir gün ismi verilmeyen evli bir kadını görmüş ve pek beğenmiştir. Bu kadına haberler gönderip mektuplar yazarak peşinden çok koşar; ancak hiçbir sonuç alamaz. En sonunda kadının sabrı taşar ve Mesut Efendi'yle konuşarak onunla çatışır. Kadın: "Bey çok kıskançtır da, görüverir diye korkumdan öleceğim efendi. Hatırınız için, bir de sizi şu neticesiz hevesten vazgeçirmek için tehlikeyi göze aldım, geldim!"(113) der. Daha sonra kendisini rahatsız etmekte ısrar ederse, meselenin kocasına intikal edeceğini ve sonucun çok vahim olacağını söyler. Fakat Mesut Efendi, onun peşini bırakmaz ve türlü olaylardan sonra kadın kocasından boşanır ve Mesut'la evlenirler. Neticede çatışma, eserin kurgusunu belirlemede belli bir tesir sahasına sahip olmuştur.

Refik Halit'in **İstanbul'un İç Yüzü** (1336) adlı romanında, sonradan görme bir kadının hâl ve davranışlarında gösterişe kaçması, genç bir kızın namusuna gelecek sözleri düşünmeden serbestçe gezip dolaşması ve evli bir kadınla yasak ilişki kurma isteği üzerine ortaya çıkan 4 ahlâkî değer çatışması vardır.

Gizli El (Reşat Nuri,1336) romanı, iflâsın eşiğine gelen ahlâksız bir kocanın, karısının gizli müdahalesiyle içinde bulunduğu kötü durumdan kurtulması ve aile saadetinin yeniden sağlanmasını konu almıştır. Eserde I. Dünya Savaşı öncesinde yaşanan sıkıntıları görmek mümkündür. Romanın birinci derece şahsiyetlerinden Şeref, Gemlik'te memurdur. Narlı Çiftlik'te Aziz Paşa'nın çocukları Adnan ile Seniha'ya ders vermektedir. Zamanla Seniha'ya âşık olur; ancak gönlünü ona bir türlü açamaz. Seniha'yı unutmak için Gemlik'ten Denizli'ye gitmeye karar verir. Paşa ve Seniha ile vedalaşır; fakat Seniha'sız yaşayamayacağını düşünerek çiftliğin yakınındaki dereye kendini atar. İki kişi onu kurtarır. Çiftliğin sahibi Aziz Paşa, Şeref'e intihara kalkıştığı için çok kızar. Kızını sevdiğini önceleri bilmez. İntihara kalkışan delikanlıyla çatışır. Aziz Paşa: "...Ah bu beyinsiz çocuklar yarabbim... Ne budalalık. Ne cesaretsizlik... Sizin indinizde bu dünya mezbele. Zindan... Öteki bir saadethane... Başınızın küçük bir şeye sıkıldı mı eşe, ahababa bir Allah'a ısmarladık demeden çekip gitmeye kalkışıyorsunuz... Buna namertlik derler Şeref Bey... Namertlik derler..."(65-66) der. Şeref konuşmak isterse de Paşa, konuşmasına izin vermez. Aziz Paşa ile Şeref arasındaki bu çatışma, romanın kurgusunu belirlemiştir. Zira daha sonra Paşa'ya

Şeref'in Seniha için intihar ettiği söylenir. O da kızı Seniha'yı Şeref'le evlendirir. Bu ise yeni vak'a ve çatışmalara zemin hazırlar.

Şeref, Seniha'nın dayısının yardımıyla ticarete başlamıştır. İstanbul'da bir şirketin ortağı olur ve epeyce bir servet elde eder. I. Dünya Savaşı öncesinde şeker kıtlığı vardır. Şeref ve ortakları karaborsacılık yapmaktadırlar. Bu işten de bir hayli para kazanırlar. Ancak birgün şirkete emekli bir kaymakam gelir ve Şeref'le çatışır. Emekli Kaymakam: "...Kaymakam mütekaidiyim. Dün mahallemizdeki çocuklardan biri, bir buçuk yaşında bir kız çocuğu dizanteriden öldü. Cenazesinde bulundum. Mezarlık yolunda üç çocuk tabutuna daha tesadüf ettik... Bunlar da aynı hastalıktan ölmüşler... Daha tuhafı hepsi de aynı suretle hastalığa tutulmuşlar. Aileleri şeker bulamamış. Çocuklara kuru incir yedirmek mecburiyetinde kalmış... Öteden beriden sordum... Günde şekersizlik yüzünden yüzlerce masum ölüyormuş. Bu masumlar katliamını tertib edenlerden birisini olsun görmek ve bunları söylemek istedim..."(81) der. Şeref bu sözlere karşılık vermek ister; fakat ağzından düzgün bir cümle çıkmaz. İçinden adamı haklı bulmuştur; ama böyle hareket etmekte kendisinin de bir çok mazereti olduğunu düşünür. Kaymakama beş sandık şeker verilmesini belirten bir kâğıt imzalayarak bunları, mahalledeki fakir çocuklara dağıtmasını ister. Emekli kaymakam, şekerleri alır; ancak sözlerini geri almadığını belirtir.söyler.“Kabul ediyorum.. Fakat sözlerimi geri almıyorum. Döktüğünüz kan kolay kolay ödenir şeylerden değil..."(81-82) der. Kaymakam'ın Şeref'le bu şekildeki çatışması romanın kurgusunu şekillendirir. Kaymakam'ın sözleri Şeref'i birkaç gün düşündürür. Yaptıkları karaborsacılığın doğru olmadığını ve bunun sonunu düşünür.

Şeref, Seniha ile evlidir ve birbirlerini çok severler. Bununla birlikte Şeref, şirket ortaklarından Münir'in sevgilisi Nezihe'ye ilgi duymaya başlamıştır. Münir olmadığı zamanlar onun yanına sık sık gider, serbestçe konuşurlar. Nezihe, ona yakınlık gösterir. Şeref bunu suiistimal ederek, Nezihe'ye sarkıntılık eder. Nezihe bu terbiyesizliğe tahammül edemez ve onunla çatışır. Önce Şeref'in ellerini silker, sonra da: “Ne yaptınız Şeref Bey? Bu hâl ne?” der. Şeref: “Sizi çok seviyorum Nezihe Hanım!” Nezihe: “Nasıl Şeref Bey... Evli bir adam? Mümkün değil!” Şeref: “Seni ölesiyeye seviyorum Nezihe... İnkâr etme... Bunu sen de anlamıştın... Hem saklamaya ne lüzum var? Sen de beni

seviyorsun...” Nezihe: “Ben sizi böyle zannettiğiniz gibi sevmiyordum. Bana ilân-ı aşk etmeyen nadir erkeklerden olduğunuz için, civanmertliğiniz için, kalp işlerini anlar görüldüğünüz için sizi seviyordum... Yarabbi.... Siz de ötekilere benzediniz!” (107) der. Evli bir erkeğin genç bir kıza yasak ilişki teklifinde bulunması bu çatışmayı doğurmuş; söz konusu çatışma da romanın kurgusunu belirlemiştir. Şeref, Nezihe'nin kendini reddetmesinden sonra ne yapacağını şaşırmış, yaptığından pişman olmuştur. Nezihe'nin gönlünü almaya çalışır ve bunu başardıktan sonra tekrar görüşmeye başlarlar. Bu ise, yasak bir ilişki doğurur. Şeref'in karısı Seniha, bunu öğrenir ve kocasını İstanbul'da bırakarak Gemlik'e gider. Şeref, arkadaşlarının suiistimalleri yüzünden iflâs eder. Seniha, “gizli bir el” gibi duruma müdahale eder ve kocasını, dolayısıyla da yuvasını kurtarır.

Çalıkluşu (Reşat Nuri,1922) romanında, genç bir kızın acı bir aşk macerasından sonra Anadolu'da muallimliğe başlaması ve oralarda yaşadığı olaylar konu edinilmiştir. Bu genç kız Feride'dir. Feride, akrabası olan Kâmuran'la nişanlıdır. Ancak Kâmuran'ın sefaret kâtipliğiyle Avrupa'ya gitmesi ve orada yaşadıkları evlenmek üzere olan iki gencin ayrılmasına sebep olmuştur. Kâmuran'ın dört yıllık Avrupa macerasından sonra İstanbul'a dönmesiyle düğün hazırlıklarına başlanır. Ne var ki düğünden önceki son gece konağa yabancı bir kadın gelir ve Kâmuran'ın İsviçre'de bulunduğu yıllarda Münevver isminde bir kadını sevdiğini, onunla ilişki hâlinde olduğunu söyler. Delil olarak da Kâmuran'ın Münevver'e yazdığı aşk mektubunu gösterir. Feride mektubu alır ve şu satırları okur: “Gönlüm boştu. Sevmeye ihtiyacı vardı. Sizi uzun ince vücudunuzla, menekşe gözlerinizle karşımda görünce her şeyin rengi değişti.”(106). Kâmuran yine aynı mektubunda sevgilisini “sarı çiçek”e benzetir. Feride mektubu okuduktan hemen sonra Kamuran'a bir mektup yazarak düğün evini terk eder. Nişanlısının dul bir kadınla kendisini aldatmasına tahammül edemez ve çatışma yaşar. Kâmuran'a bıraktığı mektupta şu satırlara yer verir: “Kâmuran Beyefendi. “Sarı çiçek” romanını baştan başa öğrendik. Bir daha ölünceye kadar birbirimizi görmek yok. Senden nefret ediyorum.”(106).

Reşat Nuri'nin **Gizli El** (1336) ve **Çalıkluşu** (1922) romanlarında, aşkını sevdiğine söyleyemeyen bir delikanlının intihara kalkışması, karaborsacılık yaparak haksız kazanç

elde etmek, genç bir kıza elle sarkıntılık yapmak (**Gizli El**) ve nişanlı bir erkeğin nişanlısına ihanet ederek başka bir kadınla ilişkiye girmesi (**Çalıklı**) meseleleri üzerine 4 ahlâkî değer çatışması meydana gelmiştir.

Kiralık Konak (Yakup Kadri,1338)'ta, aynı mekânda yaşayan farklı nesillerin, hemen her konuda ayrılıklara düşerek ailenin çökmesine sebep olmaları işlenmiştir. Eserde üç nesil ve bunların çatışmaları esas alınmıştır. Bunlardan birinci nesli Naim Efendi, ikinci nesli Naim Efendi'nin kızı Sekine Hanım ve damadı Servet Bey, üçüncü nesli de Sekine'yle Servet'in çocukları Cemil ve Seniha oluştururlar. Bu üç neslin hayat anlayışlarındaki aykırılıklar, birçok değer çatışmasını beraberinde getirmiştir. Yakup Kadri; Naim Efendi ve onun kızı Sekine Hanım'ı tanıttıktan sonra Sekine Hanım'ın kocası Servet Bey'i de okuyuculara tanıtmaya başlar. Fakat diğer kahramanlar hakkında kullanmadığı “züppe” gibi ifadeleri burada kullanır ve Servet Bey'le çatışır: “Kocası ise kırk beş yaşında bir züppeden başka bir şey değildi. Alafranga hayat namına sabahtan akşama kadar bin türlü garabet yapan bu adam, büyükhanımın vefatını müteakip evi kendi heveslerine göre esastan değiştirmeğe kalktı.”(8). Servet Bey, içgüveyi olduğu konağı, kayın validesinin vefatından sonra tepeden tırnağa değiştirir. Konaktaki emektar hizmetçileri de göndererek yabancı asıllı hizmetçiler tutar. Yazar, bu çatışmayla eski konak hayatının çatırdamaya başladığını büyük bir kızgınlıkla ifade etmiştir. Bu sebeple çatışma, belli bir noktadan sonra romanın kurgusunu hazırlamıştır. Servet Bey, hâl ve hareketleriyle tüm konağın huzurunu kaçırmış daha sonra da buradan ayrılmıştır. Ancak Yazar, bu kahramanını sanki cezalandırmış ve girdiği işte onu iflâs ettirmiştir.

Sefih bir hayat yaşayan Faik Bey, Seniha'nın ağabeyi Cemil'in arkadaşıdır. Zengin bir kızla evlenmek ister. Seniha da o niyettedir. Çünkü ikisinin ailesi de fazla varlıklı değillerdir. Birbirleriyle evlenmeyi istemedikleri halde yasak ilişkiye girerler. Seniha namusunu kaybetmiştir. Büyük babası Naim Efendi, bunu öğrenir ve Faik'in babası Kasım Paşa'ya gidip, bu iki gencin evlendirilerek, namuslarının temizlenmesini ister. Seniha, namusunun kirlenip kirlenmediğini hiç düşünmez. O sadece zengin biriyle evlenmeyi hayal eder. Bu sebeple namuslarını temizlemek için Faik'le kendisini evlendirmek isteyen Naim Efendi'yle çatışır. Ahlâkî değerlerin kabul edilmeyerek namus kavramının tamamen yitirilmesi bu çatışmaya zemin hazırlamıştır. Seniha: “Rica

ederim, bana açıkça söyleyiniz, bu çirkin ve acib hareketi yapmaya neden lüzum gördünüz? Zira bu hareketi tavsif için çirkin ve acayip sıfatlarından başka kelime bulamıyorum; vakıa bundan daha adî, daha zelil ne olabilir? ...Evet; evet, sevişiyoruz. Bugün istesem ben ona varırım; bugün istesem o beni alır, dünya bir araya gelse, kimseler bizi ayıramaz. Fakat ne çare ki, istemiyoruz. Zira, izdivaç hakkındaki fikirlerimiz sizinkilere hiç benzemiyor. Bizim için izdivaç bir kalp meselesi değildir. Ne de uzvi bir zarurettir. Ben ve o izdivacı bir iş gibi telâkki ediyoruz; paraya müteaallik bir iş...”(141-142) der. Bu meseleyi çözmek için gayret eden Naim Efendi, ahlâkî değerleri esas alarak hareket etmiş; ancak torunu bu değerleri tanımadığından çatışma ortaya çıkmıştır. Bu ise, eserin kurgusunu belirlemiştir. Naim Efendi, torununun konuşması bitmeden fenalaşır ve o günden sonra da hasta biri olarak yaşamaya devam eder. Seniha ise, bu çatışmadan sonra büyük babasına inat edercesine çok daha serbest yaşamaya başlar ve dilediği gibi gönül eğlendirir.

Seniha, Faik Bey’le yasak ilişkiye girip namusunu kirletmiştir. Bundan sonra zengin bir koca bulmak ister. Faik Bey’le yaşadığı maceradan sonra daha serbest davranmaya, istediğiyle eğlenmeye başlar. Seniha’nın büyük halası Selma Hanım, gelinleri Sekine ve yeğeni Seniha’ya çok kızmaktadır. Çünkü Seniha gayriahlâkî davranışlarda bulunmakta, onun annesi Sekine de kızının namusuna hiç aldırmaz etmemektedir. Kısacası anne ile kız ailenin namusunu iki paralık etmişlerdir. Selma Hanım bu sebepten ötürü Sekine Hanım’la çatışır. Söz konusu çatışma romanın kurgusunda etkili olmuş ve neticeleri itibariyle birtakım vak’alara basamak teşkil etmiştir. Selma Hanım: “Beğendiniz mi bana yaptığınız işi! Beni akıbet yeminimi bozmaya mecbur ettiniz; keffaretini vereceğim; günahı kalırsa boynunuza olsun! Evinize geldim, çünkü gelmeseydim; beni hafakanlar boğacaktı. Haber haber üstüne gönderdim. Bir cevap vermezsiniz. Yanınızda sözümün o kadar da mı hükmü kalmadı, bilmem ki?... Ayol rezaletiniz ayyuka çıktı, İstanbul çalkanıyor, sizin vazifenizde değil... Ne yapmalı ? Ne demeli? Sizi ikaz için... Söyleyiniz. Ta boğazınıza kadar çamur içine batmışsınız, nerede ise boğulacaksınız. Size haber veriyorum, haykırıyorum. Başınızı döndürüp bu kadın ne diyor? diye bir kere bakmıyorsunuz bile... Günün birinde şırpadak gözünüz açılacak amma, iş işten geçmiş olacak” der. Hemen ardından da: “Neye kızarıyorsun? Cevap versene. Kızım nerede? Bari akşama dönecek mi? Onu da bilmiyorsunuz. Maşaallah ne ana, ne baba...

Ne büyük baba!...”(160) sözünü sarf eder. Sekine Hanım, işittiklerine son derece kayıtsızdır; Naim Efendi ise, duyduklarından sonra iyice hastalanmıştır. Selma Hanım, ailenin namus ve şerefının muhafaza edilmesini ister. Bu sebeple de Naim Efendi ve diğerlerine sık sık müdahale eder, gerekli uyarılarda bulunur.

Nur Baba (Yakup Kadri,1338) romanı, Osmanlı imparatorluğunun kültür hayatında önemli bir yere sahip olan tekkelerin bozulmasını anlatmaktadır. Romanda yer alan şahıslar kadrosu bir Bektaşî tekkesine devam eden mürşit, muhip ve muhibbelerden oluşur. Bektaşî şeyhi Nur Baba, dergâha yeni gelen Nigar’ı görmüş ve beğenmiştir. O günden sonra da onu elde etmek için yapmadığı kalmamıştır. Nigar, Nur Baba’nın niyetini anlar ve bundan çok rahatsız olur. Ona göre, Nur Baba’nın yaptığı her yönden büyük bir ahlâksızlıktır. Zira, Nigar evli ve iki çocuk annesi bir kadındır. Buna rağmen Nur Baba, Nigar’ı yoldan çıkarmaya çalışmaktadır. Nur Baba’nın dergâhına giden Bektaşî muhibbelerinden Nasib Hanım, düşük bir kadındır. Nigar Hanım’a aracı olarak gelir ve Nur Baba’yı över. Nigar, bu kadına: “Sen ne dersen de... Bu adam fazla çılgın, fazla küstah... Üç gündür bir günah işlemiş gibi büyük bir azab-ı vicdanî içindeyim, nadimim, korkuyorum”(98) der. Hem Nur Baba’yla hem de Nasib’le çatışır. Bu ise, romanın kurgusunu oluşturur. Zira Nur Baba, verdiğimiz ahlâkî çatışmadan sonra Nigar’a sahip olmayı daha fazla istemiş; zaman zaman da Nigar’ın kaldığı yalının yakınına kadar giderek şarkı ve gazeller okumaya başlamıştır. Nigar Hanım ise, Nur Baba’nın huzuruna çıkmaktan ve onunla tanışıp konuşmaktan bin pişman olmuştur.

Yakup Kadri’nin **Kiralık Konak** (1338) ve **Nur Baba** (1338) isimli eserlerinde, genç bir kızın kendi isteğiyle namusunu kirletmesi ve bundan rahatsız olmaması, genç bir kızın serbestçe gezip eğlenmesine ve namusunu lekelemesine göz yumulması(**Kiralık Konak**) ve evli bir kadını baştan çıkarmaya çalışmak (**Nur Baba**) konuları üzerine 4 ahlâkî değer çatışması vukua gelmiştir.

Peyami Safa’nın **Sözde Kızlar** (1339) romanının konusu, namus anlayışı olmayan akrabalarının arasında kalan iffetli bir genç kızın başından geçen olaylardan oluşur. Manisa’nın Yunanlılarca işgal edilmesinden sonra Mebrure, önce Bandırma’ya oradan da İstanbul’a kaçır. Uzaktan akraba olduğu Nazmiye Hanımların evini bulur ve orada

kalmaya başlar. Nazmiye Hanım'ın çocukları Behiç ve Nevin, zevk ve eğlence peşinde koşan insanlardandır. Behiç, genç kızların zaaflarından istifade ederek pek çok kızın namusunu kirletmiştir. Aynı oyunu Mebrure'ye de oynar. Ona küçüklük fotoğrafını göstereceğini söyleyip, odasına kadar götürür. Bu yalanı, Mebrure'ye saldırmak, onu elde etmek için kullanır. Mebrure buna inanır ve Behiç'in odasına çıkarlar. Behiç, fotoğrafı göstermek yerine konuşmaya başlar. Mebrure, bir delikanlıyla yalnız kalmaktan sıkılır ve: "Kuzum, şu resmimi gösteriniz, pek meraktayım"(53) der. Behiç ise: "Oturunuz canım, deli dolu konuşuyoruz, resim kolay, hem ben pek yorgunum."(53) diyerek Mebrure'ye sarılır. Onu sıkıca tutup kucağına çeker ve uygunsuz hareketlerde bulunur. Mebrure, çırpınır ve Behiç'in elinden kurtulduktan sonra: "Bu müthiş... Bu müthiş... Siz fena bir adamsınız, odanıza geldiğime bin kere pişman oldum. Pek çirkin, pek adî, pek çocukça bir hareket... Yazık size!"(53-54) der. Koşarak odadan çıkar. Bu Mebrure'ye göre ahlâksızca bir davranıştır. Bu sebeple aralarında çatışma olmuştur. Söz konusu çatışma romanın kurgusunda önemli bir fonksiyona sahiptir. Mebrure, Behiç'e karşı bundan böyle daha dikkatli davranmaya karar verir. Behiç ise, çatışma sonunda Mebrure'ye mutlaka sahip olmayı düşünür ve ona tuzak hazırlar.

Mebrure, İstanbul'a geldiğinde Nazmiye Hanım ailesinin yanına sığınmıştır. Ancak bu ailedekiler, çevreleriyle birlikte sefih bir hayat sürmektedirler. Mebrure, köşkteki ahlâksızlıklara şahit oldukça bunlardan fazlasıyla rahatsız olur. Peyami Safa, söz konusu insanlarla ahlâkî yönden çatışır: "...Bu köşk, büyükten küçüğe, kadından erkeğe, teklifsizden yabancıya kadar hep sefih, zevk düşkün, hafifmeşrep insanlarla dolu. Bunlar dümeni kopmuş, freni kırılmış bir otomobil içinde yüksek, dik bir bayırdan aşağıya alabildiğine giden, fakat vartayı, ya hissetmeyen, yahut seve seve kabul eden insanlara benziyorlardı."(103). Yazar bu çatışmayla, böyle bir ailenin içinde kalmak zorunda olan Mebrure'nin tehlikede olduğunu, okuyuculara daha derinden hissettirir.

Nadir'in annesi Hayriye Hanım, Mebrure'nin Nazmiye Hanım ailesi içinde kalmasını istemez. Onların "ahlâksız" olduğunu söyler: "Mebrure Hanım'ın Şişli'deki ailede bulunması ne fena... O ahlâksız insanların arasında bu çocuk nasıl rahat eder?"(146). Mebrure de Hayriye Hanım'ın sözlerine katılarak çaresizliğini dile getirir. Mebrure:

“Ne yapayım? Burada bir onlar akrabam... Başka kimsem yok. Bu misafirliğin ne zamana kadar süreceğini de tahmin edemiyorum. Bu kararsızlık da beni müteessir ediyor. Sonumun ne olacağı meçhul... Ben Nazmiye Hanım’ın ve ailesinin bu derecede iğrenç olduklarını hiç bilmiyordum...”(146) der. Böylece hem Hayriye Hanım, hem de Mebrure, Nazmiye Hanım ailesiyle çatışmış olurlar. Hayriye Hanım: “Siz de onları çabucak anlamışsınız. Herkes iç yüzlerini biliyor. Şişli’de Nazmiye Hanım dediniz mi, parmakla gösterirler. Ne cibilliyetsiz insanlarmış, şaşım...”(146). Bu çatışma, romanın kurgusunu oldukça etkileyecektir. Zira Mebrure, bu çatışmadan sonra Nadir Bey ve onun annesi Hayriye Hanım’ı, kendine biraz daha yakın hisseder. Bu yakınlık, Mebrure’nin Fahri’yle tanışıp evlenmelerini sağlayacaktır.

Mebrure ile Hayriye Hanım, Nazmiye Hanım ailesinden bahsederken, Nadir de söze karışır. Bu aile ve bunlar gibi düşünen diğer “kibar” aileler hakkında, Mebrure’ye bir hayli malûmat verir ve onlarla çatışır. Bu insanlardan bahisle: “Ahlâkî fikirleri şudur: Ferdin azamî istiklâli! En rahat, kayıtsız ve şen hayat. Hayat ne din, ne millet, ne vicdan...” (156) der. Mebrure, bu çatışma vesilesiyle olaylara ve kişilere biraz daha dışarıdan bakma şansı bulur. İçinde Behiç hakkında şüpheler uyanır ve meyyal olduğu bu gence, daha ihtiyatlı yaklaşması gerektiği sonucuna ulaşır.

Nevin, annesinden gizli bir davet verir ve Güzide, Refia, Melike ve Şaziye gibi arkadaşlarını köşklerinde toplar. Bunlar büyük salonda “çılginca” eğlenmektedirler. Bu genç kızlar “yavaş yavaş açılarak, elbisenin ve ahlâkın örttüğü kısımlara kadar her şeyden” bahsederler. Yazar bu kişiler hakkında “hepsi çılgin” der. Sonra da onlarla çatışır: “Salonda kahkahalar, çığlıklar, haykırarak konuşmalar, şarkılar ve gürültülerle bütün bir genç kadın kümesi, cıvık bir neslin her tür hoppalıklarını gösteriyorlardı...”(228) der. Onların yaptıklarını ahlâken doğru bulmaz.

Nevin, “hoppa” arkadaşlarıyla “çılginca” eğlenirken, Mebrure de olanları hayretle seyreder. Kızlar eğlenmeye başlayınca, elbiselerini ağır ağır çıkarmaya başlamışlardır. Mebrure, kızların bu şekilde soyunmasını “acınacak” bir hâl olarak görür ve onlarla çatışır. Mebrure: “Bu kadınlar, bir kısmı Şişli’den bir kısmı Kadıköy’ünden, hep Nevin’le Güzide’nin arkadaşları, böyle her toplanışlarında çıldırırlar mıydı? Yarabbi,

insan bilerek bilmeyerek sukut eder; bu sukutun can acısını duymaz olur, fenalığa alışır ve dadanır, fakat böyle, vüvudun en çirkin ihtiraslarını teşhir etmekten nasıl, hiç vicdan sızısı, alnında hiçbir pembelik duymadan nasıl zevk alabilir?”(229) der. Bu çatışma, romanın kurgusunda beklenen bir sonuç doğurur ve Mebrure, bu kadınlardan iyice “tiksinmeye” başlar.

Peyami Safa da Mebrure gibi Nevin ve arkadaşlarıyla çatışır. Onların eğlence tarzını “kudurmuş”luk olarak tavsif eder: “Boşlukta çırpınan beyaz kolları titrek elleriyle bu kudurmuş vücutlar, mor, yeşil, turuncu, mavi ve kahverengi elbiseleri uçuşarak salonun içinde sıçramağa başladılar. Ne yaptıklarını bilmiyorlardı.”(231). Bu cümlelerden hemen sonra davetlilerden Refia adındaki genç, arkadaşlarına “rüya tozu” getirdiğini ilân eder. Melike isimindeki misafir de ondan kendisinde de olduğunu söyler. Eğlencenin bundan sonraki kısmına kokain kullanarak devam ederler. Yazar, bunlarla çatışmakta ne kadar haklı olduğunu kokain faslıyla âdetâ ispatlamak istemiştir. Bu çatışma da diğerleri gibi Nevin ve arkadaşlarının içinde bulunduğu durumu göstermede önemli bir yere sahip olmuştur.

Mebrure, Nevin ve arkadaşlarının yaptığı eğlenceyi Nadir’e anlatma ihtiyacı hisseder. Önceki gün Nevin ve arkadaşları biraraya gelmişler ve türlü ahlâksızlıklar yanında bir de kokain kullanmışlardır. Mebrure: “...Ben de bunlardan iğrenmeye başladım, içlerinde azıcık itidalini muhafaza eden bir Behiç var, ona da bu akıllılık son zamanlarda geldi, eskisi gibi sefahate düşkün bir genç değil. Ötekiler... Anası, kızı misafirleri, arkadaşları, hep deli, hep ahlâksız... Tam manasıyla ahlâksız... Dün, gözlerimin hiç görmediği bir manzara seyrettim. Parmağım ağzımda kaldı, hiçbir şey söylemeden, bir öksürük bahanesiyle salonu bırakıp çıktım.”(247) der. Gördüklerini anlattıktan sonra da: “Ben bu kadarını tasavvur bile edemezdim, hiç kimseden de böyle bir rezaletin hikâyesini işitmedim, gözlerimle göreceğime hiç inanmazdım, iğrenç, adî, sefil, bayağı, çirkin, pek çirkin bir şey... Of... Hâlâ asabıma dokunuyor.” Sözlerini sarf eder. Nadir, Mebrure’nin anlattıklarını dinledikten sonra söze girişir ve o da bu insanlarla çatışır: “Ah Mebrure Hanım... Pek mühim, pek canlı bir mesele açılıyorsunuz. Çünkü... Çünkü... Sözde kızlardan bahs ediyorsunuz, sözde kızlardan... Bunlara verilecek en iyi isim bu: “Sözde Kızlar!” Serbest kaldıkları zaman gördüğünüz şeyleri çekinmeden yapan bu mahluklar,

koca aramaya başlayınca sıkılğan, utangaç tecrübesiz, saf görünmesini de pek iyi bilirler. Mebrure Hanım, ben bu kızları eksiksiz tanırım...”(248) der. Nadir ile Mebrure'nin, Nazmiye Hanım ailesi ve diğerleriyle bu şekilde çatışması, romanın gidişatında önemli bir role sahiptir. Söz konusu çatışma, Mebrure'nin Nadir'den aldığı bilgilerle daha akıllıca hareket etmesini sağlayacaktır. Böylece Mebrure, Behiç'in kurduğu tuzağa düşmekten kurtulacaktır.

Romandaki “sözde kızlar”dan biri de Belma'dır. Behiç'le daha önce bir yıl kadar aşk hayatı yaşamıştır. Behiç, onunla evleneceğini söyler ve Belma'nın namusunu kirletir. Behiç çocuğu aldirmayı düşünür; ancak Belma buna müsaade etmez ve çocuğu doğurur. Behiç çocuğu bir çamlığa götürüp gömmeyi teklif eder, böylece bir “bela”dan kurtulacaklar istedikleri gibi eğleneceklerdir. Belma, hiçbir şeyden habersiz, masum bir yavrunun öldürülmesini istemez. Bu yüzden Behiç'le çatışırlar. Belma: “Sen delirdin. Çocuğunun katili mi olacaksın? Allah'a inanmıyorsun, kanun tanımıyorsun, vicdanın da mı yok?”(342) der. Behiç: “Kararım kat'î diyorum. Bu iş, hem bu gece bitecek, zaten gece ilerledi, beş dakika sonra işe başlayabiliriz.” Belma: “Ben varken hiçbir şey yapamazsın.” Behiç: “Çocukluk etme, aramızda da kavga çıkmasın! Pişman olacak ben değilim, sonunu sen düşün.”(342) der. Belma razı olmaz; ancak Behiç çocuğu kaçıır ve daha önce çamlar arasında kazdığı bir çukura gömer. Belma olayın dehşetinden bayılır; Behiç ise “kurtulduk” diyerek sevinir. Belma ile Behiç arasında yaşanan bu ahlâkî çatışma, romanın kurgusunda belki de en önemli noktalardan birini oluşturur. Zira, bir ara Behiç'le evlenmeyi düşünen Mebrure, Belma'nın yukarıda bahsedilen çatışmayı nakletmesinden sonra Behiç'ten tamamıyla vazgeçmiş ve bir faciadan kılıpayı kurtulmuştur.

Şimşek (Peyami Safa, 1339), aile faciasıyla neticelenen yasak bir aşk macerasını konu almıştır. Eserdeki önemli kahramanlardan Pervin, geçmişi pek temiz olmayan, namusunu kaybetmiş bir kadındır. Zayıf bir karaktere sahip olan Müfit'le evlenir. Karısının geçmişinden haberdar olmayan Müfit, onu namuslu bir kadın olarak bilir. Pervin, evlendikten sonra da başka erkeklerle ilişkisini sürdürür. Bunlar arasında Müfit'in dayısı Sacit de vardır. Sacit, iradesine sahip, güçlü ve “acımasız” bir insandır. Pervin ondan nefret ettiği halde, onunla ilişkiye girmekten bir türlü kendini alamaz.

Sacit, yeğeni Müfit'in namusunu kirletmiş, onun iradesiz ve dirayetsizliğinden istifade ederek Müfit'e iyice kötü davranmaya başlamıştır. Pervin, onun yaptıklarının dayanılmaz olduğunu söyler ve "dessas, mağrur, sinsî" ve "kalleş" biri olarak gördüğü Sacit'le çatışır. Pervin: "Benden ziyade Müfit'e yaptığın fenalıklar... Ona hayatını zehir ettin. Hastalıklarına sebep sensin. Niçin seninle konuşmuyor? Niçin senden nefret ediyor? Bu nefretinde haksız mıdır, zannediyorsun? (137). Sacit, Pervin'in söylediklerine hiç ehemmiyet vermez: "Ben hiçbir meselede bir kimsenin haklı veya haksız olduğunu düşünmem. Bu yüzden çok vakit kaybolur..."(137) der. Pervin, öfke dolu pek çok sözler sarf ederse de Sacit, bunların hiç birine kulak asmaz. Bu çatışma romanın kurgusunda, önemli bir yere sahip olmuştur. Pervin'in Sacit'e nefret duyması ve kocası Müfit'e acımağa başlaması yukarıda verdiğimiz çatışmayla başlar. Pervin, Sacit'le olan ilişkisini noktalamayı düşünür. Ancak iradesi, duygularına yenik düşer ve Sacit'ten ayrılamaz.

Müfit; Pervin ve dayısı Sacit'ten şüphelenerek onların kendisine ihanet ettiğini düşünmektedir. Bu sebeple Pervin'den ayrılmayı düşünür. Bununla birlikte, yeni bir hayata başlamak onu korkutur ve Pervin'i terk etmeyi göze alamaz. Ondan ayrıldığında yeni bir düzen kuracak, "başka bir semte, başka bir eve" taşınması gerekecektir. Eski itiyatlarını da tamamen bırakacaktır. Müfit, bunları imkânsız gibi görür ve Pervin'den ayrılamayacağı düşünür. Diğer taraftan Pervin'in ihanetini kabullenemez ve böyle "ahlâksız" bir kadınla yaşayamayacağını hissederek, onu terk etmesinin kaçınılmaz olduğunu görür. Kendi içinde ahlâkî değer çatışması yaşar. Yazar onun bu hâlini, onun dirayetsizliğiyle de çatışarak şu şekilde verir: "Bütün bu teessürler arasında kendi şahsiyetini pek zayıf bulurdu; sanki "Müfit" isminde bir adam yoktu, ancak, muhitin türlü tesirleri arasında her gün başka şekil alan, münfail, menfi, aksülamelsiz, tâbî, mûtî bir insan, mizacının ve seciyesinin umumî çizgileri gayr-ı muayyen, daha doğrusu mizaçsız ve seciyesiz, şahsiyetsiz bir insan var, ki o teessürlere mukabil hiçbir harekette bulunamıyor, yalnız esir oluyor ve isyana kadar varamayan bir şiddetle bu hâline kızıyor."(179). Yazar, Müfit'in içinde bulunduğu bu durumla çatışır. Müfit de aynı hâlden şikâyetçidir ve kendi içinde çatışır. Birgün arkadaşı Ali'ye şöyle der: "Ne yapmaya mecbur olduğumu biliyorum, fakat hiçbir şey yapamıyorum."(179). Bu iç çatışma Müfit'in uzun müddet buhranlar içerisinde yaşamasına sebep olacaktır. Bu

buhranların romanda meydana getirdiği gerilimler düşünülürse, söz konusu çatışmanın romanın kurgusunda ne kadar etkili olduğu biraz daha anlaşılacaktır.

Pervin, evli bir kadın olmasına rağmen başka erkeklerle ilişkiye girer, istediği gibi gezip eğlenir. Evin yaşlı hizmetkârı Nazikter Kalfa, Pervin'in ne dolaplar çevirdiğini bilir. Böyle ahlâksız bir kadının, evin hanımı olma vasfını taşımadığını Müfit'e söyler ve Pervin'le çatışır. Nazikter Kalfa: “Onlarda (eskilerde) sevgi vardı, gönül vardı, fedakârlık vardı, onlar bir yuva bellemişlerdi, onun üstüne titrerlerdi; onlar evlerinin taşını, toprağını bile severlerdi; hem de haysiyetli, azametli insanlardı; onlar hastaya bakmasını bilirlerdi, onlar karşılındakinin, içinden geçenleri anlardı; kabil mi, haddine düşmüş mü ki bir kocalı kadın, eskiden, böyle geç vakitlere kadar sokakta kalsın, evdekileri merakta bıraksın. İnsanın başkalarını bu kadar üzmeğe gönlü nasıl razı olur?...” (184-185). Sonra gözleri dolarak Müfit'e: “Sen de çok talihsizmişsin!”(185) der. Nazikter Kalfa'nın Pervin'le ahlâkî çatışmaya girmesi, eserin kurgusunu belirlemiştir. Müfit bu çatışma vesilesiyle karısının işlediği cürümlerin artık ayyuka çıktığını anlar ve bir an önce ondan ayrılması gerektiğine karar verir. Müfit, Nazikter'in sözleri üzerine Pervin'i terk etmeye karar verir ve Pervin'i Sacit'in köşkünde bırakarak, teyzesi Şayeste Hanım'ın evine taşınır.

Müfit, Şayeste Hanım'ın yanında kalmaya başladıktan sonra Pervin'e bir mektup yazar ve ondan resmen de ayrılmak istediğini belirtir. Pervin, bu mektuptan sonra kocasını aldattığı için pişman olur ve kendini Müfit'e affettirmeyi düşünür. “O insandır, ben değilim”(242) der, kendi kendine. Onun önünde diz çöküp, af dilemeyi geçirir içinden. Sonra bütün bunları budalalık olarak görür. Bazan kocasını “yüce”; bazan da “miskin” ve “budala” biri olarak düşünür. Ne yapacağını bilemez. Kendi içinde çatışmaya düşer. Önce kocası Müfit'in başka bir kadınla kendini aldatmasını ister, böylece kendisinin de cezasını bulacağını düşünür. Pervin: “Ah kocam da bana böyle yapsa, kocam da beni aldatırsa, bana cezamı çektirse...” (242) der. Yazar, Pervin'in bundan sonraki iç çatışmasını şöyle verir: “Hem Müfit buna ne kadar muktedir. Müfit isterse, Pervin'in en kıymetli arkadaşlarından biriyle onu aldatabilir. Pervin bunu bilir. Fakat Pervin şuna da emin ki Müfit bunu yapmaz, buna tenezzül etmez. İşte kocasının buradaki ahlâkî yüksekliği Pervin'i eziyor. Vakıa bazı defalar arkadaşları ve Sacit gibi düşünerek:

“Yapmazsa budaladır.” Bazı kere de: “Yapmaz, çünkü yapamaz” diyor, burada da bütün telâkkileri, temayülleriyle beraber değişiyor, kocasının aşkını ve vefasını, bazı kere miskinlik, beceriksizlik, budalalık sanıyor, bazı kere de ruhî büyüklüğüne ve inceliğine atfediyor.” (243). Pervin, kocası hakkında bir müddet tenakuza düşer. Ondan af dilemek yahut dilememek. Karar veremez. Kocasına yaptığı ihanetler bir bir gözünün önünden geçer, yaptığı haksızlıkları anlar. Pervin bu çatışmayla kocasının, diğer ilişkiye girdiği erkeklere göre daha iyi bir insan olduğunu tamamıyla anlar. Romanın kurgusu içinde bu çatışma, Pervin’in psikolojikmen büyük sıkıntılar çekmesine sebep olur.

Peyami Safa’nın **Sözde Kızlar** (1339) ve **Şimşek** (1339) romanlarında, genç bir kıza elle sarkıntılık etmek, ailece sefih bir hayat yaşayıp bundan memnun olmak, genç kızların ölçüsüzce eğlenip gayriahlâkî konularda konuşmalarını tasvib etmemek, kendi isteğiyle namusunu kirletip bundan rahatsız olmamak, eğlenmek amacıyla “kokain” kullanmak, gayrimeşru bir çocuğu öldürmek (**Sözde Kızlar**); evli bir kadını baştan çıkarıp yasak ilişki kurmak, ihanet eden kadını boşamada kararsız kalmak ve kocasına ihanet edip yasak ilişkiye girmek (**Şimşek**) konuları etrafında oluşan 13 ahlâkî değer çatışması tespit edilmiştir.

İnceleme konumuzla ilgili Cumhuriyet'e kadar yayınlanmış romanlardan ancak 133'ünde ahlâkî değer çatışması bulunmaktadır. Tespit ettiğimiz bu çatışmalar, 37 farklı yazara aittir. Aşağıdaki tabloda da görüleceği üzere, Ahmet Midhat Efendi, Hüseyin Rahmi ve Mehmet Celâl gibi bazı yazarların incelenen roman sayısının fazla olması, çatışmaların büyük çoğunluğunun bu şahıslarda yoğunlaşmasına sebep olmuştur. Ancak, eser sayılarına göre ortalama ahlâkî değer çatışmalarına baktığımızda, Mizancı Mehmet Murat'ın en önde olduğu görülmektedir. Bu yazarı Peyami Safa, Sami Paşazâde Sezai, Fatma Aliye, Namık Kemal, Hüseyin Rahmi ve Vassaf Kadri gibi yazarlar takip etmiştir. Yukarıda verdiğimiz çatışmalardan 32 tanesi iç çatışma, 52'si de yazarların kahramanlarla yaşamış olduğu çatışmalardır. İç çatışmalara en çok Mehmet Rauf'un romanlarında rastlanmaktadır. Yazarların romanda araya girerek kahramanlara müdahale etmesiyle yaşanan çatışmalarda ise, Namık Kemal, Fazlı Necip ve Peyami Safa önde gelen romancılarımızdandır.

Toplam 451 olan söz konusu çatışmaların yazarlara göre dağılımı ve ortalama çatışma sayısını gösteren tablo aşağıda verilmiştir:

Yazar Adı	Ahl. Değ. Çat. Bul. Rom S.	Çatışma Sayısı	Ortalama Çatışma
Ahmet Midhat	35	133	3,8
Şemsettin Sami	1	1	1
Namık Kemal	2	10	5
Mehmet Celâl	14	35	2,5
S.Paşazâde Sezai	1	6	6
Mustafa Reşit	1	1	1
Halit Ziya	4	13	3,2
M.Mehmet Murat	1	9	9
Hüseyin Cahit	2	3	1,5
Mehmet Müncî	1	2	2
Fatma Aliye	3	16	5,3
Mehmet Vecihi	6	16	2,6
Nabizâde Nazım	1	4	4
R.Mahmut Ekrem	1	1	1
Hüseyin Rahmi	15	72	4,8
Safvet Nezihî	4	13	3,2

Mehmet Rauf	3	10	3,3
Güzide Sabri	3	5	1,6
Emine Seniye	1	3	3
Halide Edip	8	17	2,1
Fazlı Necip	3	12	4
Bekir Fahri	1	1	1
Ş.F. Ahmet Hilmi	1	1	1
Ebubekir Hazım	1	3	3
Cemil Süleyman	1	2	2
Kâşif Dehri	1	3	3
Selahattin Enis	1	1	1
Safveti Ziya	1	2	2
Ahmet Reşat	2	8	4
Süleyman Sudî	1	4	4
Ali Kemal	1	1	1
Vassaf Kadri	4	17	4,2
Celâl Nuri	1	1	1
Refik Halit	1	4	4
Reşat Nuri	2	4	2
Yakup Kadri	2	4	2
Peyami Safa	2	13	6,5
TOPLAM	133	451	--

Tablo: 1

İncelediğimiz romanlarda tespit ettiğimiz ahlâkî değer çatışmalarının konuları ve bunların yer aldığı romanlar ise şunlardır: Şahsî çıkar için insanlara kötü muamelede bulunmak (**Dünyaya İkinci Geliş, Zeyl-i Hasan Mellah, Gürcü Kızı** yahut **İntikam, Müşâhedât**); bir kız ya da kadına zorla sahip olmayı istemek (**Dünyaya İkinci Geliş, Süleyman Muslî, Cinli Han, Cemile, Gulyabani, Vurnun Kahpeye, Öksüz Turgut, Bohçacı Kadın**); bir erkeği baştan çıkararak yasak ilişki kurmayı istemek (**Paris'te Bir Türk, Jön Türk, İntibah, Trufanda mı Yoksa Turfa mı?**); evli bir kadını baştan çıkarıp yasak ilişki kurmayı düşünmek (**Hasan melleh, Zeyl-i Hasan Mellah, Tüseyin Fella, Vah, Bir Tövbekâr, Taaffüf, Aşk-ı Memnu, Turfanda mı yoksa Turfa mı, Metres, Sevda Peşinde, Eylül, Ölmüş Bir Kadının Evrak-ı Metrûkesi, Mev'ud Hüküm, Küçük Hanım, İstanbul'un İç Yüzü, Nur Baba**); genç kız ya da kadınları aldatarak namuslarını kirletmek (**Hasan Mellah, Dürdane Hanım, Elvâh-ı Sevda, Bir Kadının Hayatı**); herhangi bir suçu olmayan insanları öldürmek (**Hasan Mellah yahut Sır İçinde Esrar, Hüseyin Fella**); kız ya da kadınlara elle sarkıntılık etmek (**Zeyl-i**

Hasan Mellah, Mesâil-i Muğlaka, Metres, Toraman, Hayattan Sahifeler, Nimetşinas, Şipsevdi, Genç Kız Kalbi, Üvey Valide, Gizli El, Sözde Kızlar); kız ya da kadınlara sözle sarkıntılık etmek (**İntibah, Turfanda mı Yoksa Turfa mı?, Araba Sevdası, Metres, son Arzu, Safiye**); makam elde etmek için bir kadından namusunu iktidar sahiplerine peşkeş çekmesini istemek (**Zeyl-i Hasan Mellah**); namuslu bir insandan eşkıyalık yapmasını istemek (**Hüseyin Fellah, Dürdane Hanım**); genç bir kıza yasak ilişki teklifinde bulunmak (**Hüseyin Fellah, Karnaval, Hayret, Muhabbet-i Mâderâne, Mükâfat, Mehcure, Akif, Dehşetler İçinde, Salon Köşelerinde**); hizmetçi ya da uşağın efendisine ihanet etmesi (**Hüseyin Fellah, Yeryüzünde Bir Melek, Fennî Bir Roman yahut Amerika Doktorları, Haydut Montari, Ahmet Metin ve Şirzad, Gulyabani**); bir erkeğin sevgilisini başka bir erkeğe göstermek istemesi, zevk ve eğlence peşinden koşarak çalışanları tahkir etmek, nazik konuşan bir erkeği kullandığı ifadelerden ötürü aşağılamak, bir erkekten sevgilisini bırakıp başka bir kızla para karşılığında evlenmesini istemek (**Felatun Bey ve Rakım Efendi**); serveti sefahat yolunda sorumsuzca tüketmek (**Felatun Bey ve Rakım Efendi, Bahtiyarlık, Mai ve Siyah, Tebessüm-i Elem, Kadın Kalbi, Mev'ud Hüküm**); insanların gözü önünde gayriahlâkî davranışlarda bulunmak, iffetli bir erkeğe, kadınları elde etmenin yollarını öğretmeye çalışmak (**Paris'te Bir Türk**); namuslu bir kız ya da kadına para karşılığında yasak ilişki teklifinde bulunmak (**Paris'te Bir Türk, Müşâhedât, İffet, Sefalet, Bohçacı Kadın**); başkasına ait bir evde düşük bir kadınla yasak ilişki kurmayı istemek, evli bir kadının kocasını afyonla uyutarak başka erkeklerle yasak ilişkiye girmesine karşı çıkmak (**Çengi**); düşük kadınların erkekleri ağlarına düşürerek kullanmalarına razı olmamak (**Çengi, İntibah, Dâmen-âlûde**); milleti için kendini feda etmek isteyen genç bir kızın asıl niyetinin gönül eğlendirmek olduğu ithamında bulunmak (**Kafkas**); önder bir şahsın milletin menfaatini düşünmeyip hissiyatına yenilmesi (**Kafkas, Süleyman Muslî**); gayriahlâkî hâl ve davranışları sıkılmadan konuşmak (**Yeryüzünde Bir Melek, Sözde Kızlar**); düşük bir kadınla ilişkiye girip girmeme konusunda kararsız kalmak (**Yeryüzünde Bir melek, Bîvefa**); gayrimeşru hayata son vermek amacıyla nikâhlanmayı istemek (**Yeryüzünde Bir Melek, İntibah, Mehcure**); evli bir kadının kocasından ayrı bir erkekle görüşmesine karşı çıkmak (**Yeryüzünde Bir Melek**); namuslu bir kız ya da kadının namusu hakkında iftirada bulunmak (**Yeryüzünde Bir Melek, Hayret, Müzeyyen, Turfanda mı Yoksa Turfa mı?, Muhâdarât, Enin,**

Re'fet, Şıpsavdi, Gulyabani, Sevda Feşinde Mürebbiye, Eylül, Ölmüş Bir Kadının Evrak-ı Metrûkesi, Menfi, Küçük Hanım, Safiye); iffetli bir erkeğin namusuna iftira atmak (**Yeryüzünde Bir Melek, Muhâdarât, Eylül**); bir erkeği umumhaneye gitmeğe zorlamak (**Henüz On Yedi Yaşında**); umumhaneleri insanlık için zararlı görmek (**Henüz On Yedi Yaşında, Dâmen-âlûde, Muhâdarât, Mev'ud Hüküm**); umumhanelerdeki bazı kadınların içinde buldukları halden utanmamaları, kız evlâdın düşük bir kadın olmasına baba tarafından rıza gösterilmesi (**Henüz On Yedi Yaşında**); kız ya da kadınların tesettüre riayet etmeyip dikkat çekecek hareketlerde bulunmaları (**Karnaval, Neyyir, Genç Kız Kalbi**); nişanlı bir erkeğin nişanlısını bırakarak başkalarıyla ilişkiye girmesi (**Karnaval, Bîvefa, Müseyyen, Enin, Gizli El, Çalkuşu**); kadının kocasına ihanetinden emin olamamak, sefahat yolunda beş parasız kalan erkeğin karısına ait mücevherleri çalması (**Karnaval**); bir kızın namusunu kirlettikten sonra onunla evlenmeyi istememek (**Dürdane Hanım, Margerit, Mürebbiye, Hakka Sığındık**); evli bir kadının serbestçe gezip eğlenmesi, yanlış anlaşılabilir uygunsuz davranışlarda bulunması (**Vah, Nedamet, Bir şairin Sernüvişti, Teehül Âleminde, Sefalet**); kendisiyle evlenmek istemeyen bir kız ya da kadınla zorla evlenmeyi istemek (**Cellât, Demir Bey, Eski Mektuplar, Cemile, Muhâdarât, Melekper, Yeni Turan, Ateşten Gömlek, Vurun Kahpeye**); iflâs eden namuslu bir iş adamının aslında iflas etmediği, borçlarını ödememek için böyle bir kılıf uydurduğu ithamında bulunmak, cellât bir babanın mesleğinden dolayı evlâdı tarafından tahkir edilmesi (**Cellât**); şahsî çıkar için bir cinayet hadisesini örtbas etmeye çalışmak (**Esrar-ı Cinâyât**); evlâdın annesini tahkir etmesi (**Bahtiyarlık, İntibah, Dâmen-âlûde**); evlâdın babasına saygısızlık ederek tahkiratta bulunması (**Müzeyyen**); yalan söyleyip insanları aldatmak (**Bahtiyarlık, Safiye**); gayrimeşru ilişkiye karşı olan bir babanın yasak ilişki konusunda kızını tehdit etmesi (**Çifte İntikam**); kanun adamlarına rüşvet teklif etmek (**Haydut Montari**), genç kız ya da kadının odasına izinsiz girmek (**Gürcü Kızı yahut İntikam, Vurun Kahpeye, Öksüz Turgut, Üvey Valide**); evli bir erkekten ailesine sadık kalmasını istemek (**Rikalda yahut Amerika'da Vahşet Âlemi, Muhabbet-i Mâderâne, Dâmen-âlûde, Kuşdili'de, Muhâdarât**); evli bir kadından ailesine sadık kalmasını istemek (**Müşâhedât, Ahmet Metin ve Şirzad**); genç bir kızı çirkinliğinden dolayı aşağılamak (**Diplomalı Kız**); hizmetçi bir kadının efendisine yaranmak için riyakârlık yapması (**Ahmet Metin ve Şirzad**); şahsî çıkar için masum bir insanı

öldürmek (**Haydut Montari, Ahmet Metin ve Şirzad, Hırsız Feneri, Melekper, Safiye, Meçhul Konak**); sefahate karşı olan bir erkek çocuğun babası tarafından gayrimeşru ilişki ve eğlencelere teşvik edilmesi (**İki Hud'akâr**); hamile bir kadından çocuğunu düşürmesini istemek (**Gönüllü**); genç bir kızın istediği erkekle beraber olabileceğini savunmak(**Jön Türk, Kiralık Konak**); namuslu bir gence kadınları eğlence vasıtası yaptığı ithamında bulunmak, dolandırıcılıkla servet sahibi olmak (**İntibah**); savaşta esir alınan savunmasız insanları öldürmeyi istemek (**Cezmi**); kendisiyle evlenmek istemeyen delikanlıyı öldürmeye çalışmak (**Orora**); yapılan antlaşmayla ücret karşılığında hizmet vadeden insanların anlaşmaya bağlı kalmaması (**Elvâh-ı Sevda**); hizmetçileri aşağılayarak onlara zulmetmek (**Küçük Gelin, Yaban Gülü**); başkalarına ait çocukları kaçırap, köle cariye olarak satmak (**Bir Kadının Hayatı**); gayrimeşru ilişkiyi tasvip etmek (**Mükâfat, Şipsevdi**); düşük bir kadının evli bir kadını yoldan çıkarmaya çalışması (**Dâmen-âlûde**); evli bir kadının kendi isteğiyle namusunu kirlettiği mekanı “murdar” görmek (**Dâmen-âlûde**); evli bir kadının kocasına ihanet etmesi (**Lem'an, Aşk-ı Memnu, Mehcure, Hikmet, Hasta, Bir Muadele-i Sevda, Sevda Peşinde, Toraman, Seviye Talip, Yakıcı Kadın, Şimşek**); çocuk yaştaki cariyeye hakaretler ederek zulmetmek, yetişkin bir cariyeye vücut azalarını gösteren yırtık bir elbiseyi zorla giydirip model olarak kullanmak, başkasını seven genç bir cariyeyi zorla odalık yapmaya çalışmak (**Sergüzeşt**); insanlar arası ilişkilerin bozulmasında suçsuz birini mes'ul göstermek, genç bir kıza kendisiyle evlenmek istenilmeyeceğini söyleyip tahkir etmek (**Bir Ölünün Defteri**); evli bir erkeğin karısını bırakarak genç bir kıza kaçma teklifinde bulunması (**Ferdi ve Şürekâsı**); borcun inkar edilmesi (**Mai ve Siyah**); evli bir kadının kocasına sadık kalıp kalmama konusunda kararsız kalması, evli bir kadını elde ettikten sonra onu terk etmede kararsız kalmak (**Aşk-ı Memnu**); küçük bir çocuğun büyük birine kasıtlı olarak saygısızlık yaptığı ithamında bulunmak, hak edilmeyen maaşı almamak (**Turfanda mı Yoksa Turfa mı?**); devlet adamı ya da memurların makamlarının gereğini yerine getirmemesi (**Turfanda mı Yoksa Turfa mı?, Müsebbib, Safiye**); devleti temsil eden insanlara hakaret etmek (**Turfanda mı Yoksa Turfa mı?**); genç bir kızın yanlış anlaşılacak serbest davranışlarda bulunması (**Turfanda mı Yoksa Turfa mı?, Zehra, Safiye, İstanbul'un İç Yüzü**); genç bir kızın kendi isteği ile namusunu kirletmesi (**Turfanda mı Yoksa Turfa mı?, Nadide, Kiralık Konak, Sözde Kızlar**); genç bir kızın kendisini isteyen

erkekle kaçmak istemesi (**Nadide**); evli bir kadının yasak ilişkiye girmek istemesi (**Nadide, Muhâdarât, Teehhül Âleminde, Zavallı Necdet, Neriman**); verilen sözde durmamak (**Enin**); üvey çocuklara kötü davranmak (**Mehcure, Üvey Valide**); annenin çocuğunu görmesine izin vermemek (**Mihridil**); genç bir kızı istemediği biriyle evlenmeye zorlamak (**Çoban Kızı**); kimsesiz çocuklara zulmetmek (**Hikmet, Hırsız Feneri, Safiye**); fakir bir erkeğin karısı tarafından aşağılanması (**Hikmet**); “ahlaksız” bir erkeğin görüşme teklifini kabul etmede kararsız kalmak (**Akif**); evli bir erkeğin karısına sadık kalmaması, yasak ilişkiye girmesi (**Akif, Mürebbiye, Metres, Tesadüf, Nimetşinas, Hakka Sığındık, Tebessüm-i Elem, Kadın Kalbi, Menekşe, Ölmüş Bir Kadının Evrak-ı Metrûkesi, Raik’in Annesi, Handan, Son Eseri, Küçük Hanım**); aç kalan bir çocuğun hırsızlık yapması, genç bir kızın hasta olan annesini kurtarabilmek için namusunu feda etmede kararsız kalması (**İffet**); kayın validenin birbirini seven karı kocayı zorla ayırması (**Mutallaka**); mürebbiyenin oturduğu evin erkekleriyle yasak ilişki kurması, insanların doğuştan gelen kusurlarıyla alay etmek (**Mürebbiye**); ihaneti sabit olan bir kadını boşamada kararsız kalmak (**Bir Muadele-i Sevda, Şimşek**); dul bir kadının yasak ilişkiye girmesi, verilen borç karşılığında arkadaşının sevgilisinden istifade etmeyi istemek, arkadaşının sevdiği kadını elde etmek (**Metres**); evli bir erkeği baştan çıkarmaya çalışmak (**Tesadüf, Tebessüm-i Elem**); karısına ihanet eden bir erkeğin hâlini onun eşine söylemede kararsız kalmak (**Nimetşinas**); yasak ilişkiye giren sevgililere göz yummak, evli bir kadının serbestçe gülüp eğlenmesi ve kocasının onu kıskanmaması, kayın pederin kasasını soymak (**Şıpsevdi**); kocasına ihanet eden bir kadının cürmünü, onun hayatını kurtarmak için üstlenmeyi istemek, kocasına ihanet eden kadının öldürülmesi ya da boşanması gerektiğini savunmak (**Sevda Peşinde**); dedikodu yaparak başkalarının sırrını yaymak, üvey valideyle ilişki kurmayı istemek (**Toraman**); kavga yapan insanları ayırmak yerine kavgaya katılmak (**Hayattan Sahifeler**); hafifmeşrep bir kızı gelin almayı istememek (**Son Arzu**); umumhanelerin gerekli olduğunu iddia etmek, karısını aldatan bir erkeğin aynı davranışta karısını serbest bırakması (**Tebessüm-i Elem**); sonradan görme kadınların gösterişe kapılması (**Teehhül Âleminde, İstanbul’un İç Yüzü**); gebe bir kadının başka bir erkekle olabilmek için çocuğunu düşürmesi (**Zavallı Necdet**); evli bir kadınla ilişkiye girmeye karar vermemek (**Eylül, Zavallı Necdet**); yeni bir kadınla evlenmek için boşanmada kararsız kalmak (**Kadın Kalbi**); devlet adamlarının bir aileye ait mücevherleri gasp

etmesi (**Müsebbib**); birden fazla kadınla yasak ilişki kurmayı isteyen evli bir erkeğin kendi davranışının ahlâkîliği hakkında kararsız kalması (**Menekşe**); tanınmayan insanların ahlâkî hakkında konuşmak (**Genç Kız Kalbi**); ölümcül hastalığa yakalanan bir erkeğin, karısının başka bir erkekle evleneceğini düşünerek karısını öldürmek istemesi (**Küller**); nikâhsız aile hayatı yaşayan insanlara hoşgörüle bakmak (**Seviyye Talip**); genç bir kızın istediği erkekle evlenmek için ailesine isyan etmesi, fakirlerin hakkına tecavüz etmek (**Mev'ud Hüküm**); bir öğretmenden zenginlerin çocuklarına ayrıcalıklı davranmasını istemek (**Vurun Kahpeye**); şahsî menfaat için cinayete kalkışmak (**Dehşetler İçinde**); çıkar için arkadaşlarını ihbar edip ele vermek (**Jönler**); dul bir kadının genç bir erkekle yasak ilişkiye girmede kararsız kalması, dul bir kadını aldatıp sahip olduktan sonra terk etmek (**Siyah Gözler**); namuslu bir insanı yalancılıkla itham etmek (**Salon Köşelerinde**); evli bir kadının yeniden evlenmek için kocasını öldürmeyi istemesi, para karşılığında cinayet işlettirmeye kalkışmak, düşük bir kadının, iffetli kızları sarhoş ederek namuslarını kirlettirmesi (**Yakıcı Kadın**); baygın haldeki bir kadının namusunu kirletmek (**Bohçacı Kadın**); hile ile haksız kazanç elde etmeyi istemek, başkasına ait belgeleri çalmak, görevini yapan insanları şahsî menfaat için öldürmeyi istemek (**Kızıl Köşk**); bilim adamını intihalle suçlamak (**Fetret**); genç bir kızla evlenebilmek için çocukları evden kovmak (**Meçhul Konak**); intihar etmeyi doğru bulmamak, karaborsacılıkla haksız kazanç elde etmek (**Gizli El**); genç bir kızın istediği gibi eğlenip namusunu kirletmesine göz yummak (**Kiralık Konak**); “sefih” bir hayat yaşayan bir ailenin buldukları hâlden memnun olmaları, genç kızların eğlenmek amacıyla “kokain” kullanmaları, bir erkeğin daha rahat hareket edebilmek için gayrimeşru çocuğunu öldürmesi (**Sözde Kızlar**); kocasına ihanet eden bir kadının kendi hâl ve davranışlarını doğru bulmamakla beraber içinde bulunduğu durumdan kurtulamaması (**Şimşek**).

Netice olarak ahlâkî değerler, diğer değerlerden farklı olarak, her dönemde toplumun bütün kesimlerinin doğrudan ilgili olduğu bir unsurdur. Bundan dolayı, tabloda da görüldüğü üzere hemen bütün devirlerde, romanlarda ahlâkî değer çatışmalarına yer verilmiş ve romanların kurgusunda büyük bir paya sahip olmuşlardır. Toplum hayatında etki ve etkilenme alanları oldukça geniş olan bu değerler, romanlarda en çok çatışma kaynağı olmuş; yazarları, yorumlar yapmaya ve fikirler üretmeye sevk etmiştir. Bu

vesileyle de Türk insanın ahlâkî değerler sahasında yaşadığı problemler romanların diliyle ifade edilmiştir.

2. BÖLÜM

2.1. SOSYAL DEğER ÇATIşMALARI

Her toplum gelişim sürecinde kendine özgü değerler geliştirir ve bunların toplum üyelerince kabul edilmesini ister. Kişiler ise toplum içinde yaşarken bazen bu değerlere aykırı davranırlar veya farklı bir topluma girdiklerinde iki toplum arasındaki değer farklılıklarından dolayı çatışma yaşarlar. Bu sebeple toplumun geneli tarafından kabul edilen değerler bütününün insan ve toplum hayatında önemli rolü bulunmaktadır. Bir kimsenin çeşitli insanlara ait nitelikleri, istek, niyet ve davranışları değerlendirirken başvurduğu kriterler bütününe değer demiştik. Bu yönüyle insan davranışlarının

temelinde önemli bir hareket noktası oluşturan değerler, diğer sahalarda olduğu gibi sosyal hayatta da mühim bir yere sahiptir. İnsan hayatını şekillendirip yönlendiren sosyal değerler, toplumun birlik ve beraberliğini sağlayarak millet hayatının sürekliliğinde önemli bir paya sahip olmaktadırlar. Örf, âdet ve gelenekler de toplum düzeninin devamını sağlamaları açısından sosyal değerler grubuna dahil olurlar. Evlilikte yaş, asalet, din, milliyet ve ekonomik açıdan aranan denklik, örf ve âdetlere uygun hareket etmek, başka milletlerin hayat tarzını taklit etmemek, giyim kuşam tarzında topluma göre tercihte bulunmak, eğitim öğretim anlayışı gibi sosyal hayatta önemli işlevleri olan bazı sosyal değerleri andıktan sonra incelediğimiz dönem itibariyle Türk romanında meydana gelen sosyal değer çatışmalarına geçebiliriz.

Ahmet Midhat Efendi'nin **Suizan-Esaret** (1287) adlı eserinde, evlilikte eşler arasında aranan denklik hususunda yaşanan sosyal değer çatışması vardır. Romandaki kahramanlardan Zeynel Bey, bekar yaşadığı onca yıldan sonra bir odalık alıp nikâhlanmıştır. Evlilik hadisesinden sonra bir cariye ile bir de köle satın almıştır. Bunların her ikisi de çocuktur ve onları eğiterek büyütmeğe başlar. Cariyeye Fitnat, köleye de Fatin adını verir. Aradan yıllar geçmiş, Zeynel Bey'in yaşı kemale ermiştir. Evine alıp eğitimeğe başladığı Fitnat, on iki on üç yaşında çok güzel bir kız olmuştur. Fitnat büyüüp serpildikçe Zeynel Bey, hulyalara dalar; Fitnat'ı nikâhı altına almayı hayal eder. Ancak bu isteğinin doğru olup olmadığı konusunda tereddüt etmektedir. Öncelikle kendisinin kırk, kırk beş yaşına geldiğini, Fitnat'ın ise on iki, on üç yaşında olduğunu; onunla evlenirse toplum tarafından fazlasıyla eleştirileceğini düşünür. Ayrıca bir taraftan Fitnat'ın kendi kızı gibi olduğunu, onunla nikâhlanamayacağını düşünürken; diğer taraftan böyle zeki ve çok güzel bir kızı başkalarına kaptırmak da istememektedir. Kendi kendine: “Adam bunlar sulbü evladım değil ya? Bahusus kendileri halkın dediği gibi esirdir. Meselâ ben Fitnat'ı istifraş edecek olsam mugayir-i şer'-i şerif bir harekette bulunmamış olurum.” (59) der ve evlenmeye karar verir. Fakat bu düşüncesinde tekrar değişme olacaktır. Bu sebeple uzun müddet iç çatışma yaşar. Sürekli fikir değiştirir. Daha sonraları bu hâlini hikâye ederken şu ifadeyi kullanır: “Der'akab tebdil-i fikr ederek nefsimi ta'yib eyler idim.”(59) der. Zeynel Bey, bu çatışma sonunda Fitnat'ın Fatin'i sevdiğini anlar ve onu nikâhı altına almaktan vazgeçer. Fitnat'la Fatin'i evlendirir. Ancak zifaf gecesi, iki Kafkasyalı esir olan Fitnat'la Fatin kardeş olduklarını

anlar ve intihar ederler. Netice olarak Zeynel Bey'in iç çatışması, Fitnat'la Fatin'in evlenmesini sağlamış daha sonra da intiharla sonuçlanmıştır. Bu yönüyle, yaşanan sosyal değer çatışması, eserin kurgusunda kilit rolü oynamıştır.

Letâif-i Rivâyât külliyyatı içerisinde neşredilen **Gönül-Mihnetkeşan** (Ahmet Midhat Efendi,1287) adlı eser, iki bölümden oluşmaktadır. Bunlardan **Gönül** başlığı altındaki kısım, Fransa'da yaşanan bir aşk macerasını konu almıştır. Pol, genç bir delikanlıdır. Kendilerine ait bir arazileri vardır ve burayı işleyerek geçimini sağlamaktadır. Margerit adında asil bir kıza âşık olmuştur. Zamanla Margerit de Pol'ü sevmeye başlar. Ne var ki, iki sevgili arasında sınıf farkı vardır. Pol, soylu sınıfa mensup olmadığı için Margerit'le evlenemeyeceğini düşünür. Kendisinin pespaye bir çiftçi, bir bahçıvan; Margerit'in ise, bir asilzade olduğunu zihninden geçirir. Bu sebeple karamsarlığa kapılır ve onunla evlenemeyeceği için çok üzülür. Diğer taraftan, birbirlerini sevdiklerini, Margerit'in sınıf farkına ehemmiyet verecek bir kız olmadığını derhatır ederek evlenebileceklerini de hayal eder. Sonra tekrar kendisinin bir çiftçi olduğu zihnine gelir ve bunun kendi mutluluğu önünde bir engel olduğunu görür. Bu sebeple iç çatışma yaşar. Pol: “Ah acaba şu vakt-i seherde vefakâr bir yâr ile rû-be-rû olduğum halde seherin letafetini temaşa etmek bana müyesser olacak mı? Âleme tertip veren zat elbette bana dahi bir eş hazırlamıştır. Lâkin bu eş kimdir? Hele zannetmem ki Margerit olsun ne yapayım maye-i hilkatim olan iki dirhem bir nutfeyi hasıl eden çend lokmayı rezzak-ı âlem bir asilin kursağına koymamış ki Margerit'e koca olabilmeğe lâyük olayım ve onun sebab-i vücudu olanı dahi bir pespayenin midesine kısmet etmemiş ki o da bana zevce olabilmek mutasavver olsun. Ah ah bedbahtım, tali'sizim, nâ-murâdım, bîçareyim.”(15-16) der. Pol, kendini pespaye bir insan olarak görür ve Margerit'ten ümidini keser. Ancak, daha sonra Margerit'le birbirlerini sevdikleri hatırına gelir ve yine kendi kendine: “Yok yok me'yus olmamalıyım eğer Margerit tahminim gibi bir fikirde ise meydanda meyus olacak bir şey yok. Pespaye olmak insan için bir züll müdür? Efkârın ve cenâbın ulviyeti tab'ın istikamet ve besaleti yalnız asalet mi mahsusuttur?...”(16) der. Pol, önceleri kendini Margerit'e lâyük bir eş görmezken daha sonra soylu olmak ya da olmamanın insanın kendi elinde olmadığını; bazı güzel hasletlerin sadece asillerde bulunmayıp diğer insanlarda da olabileceğini düşünür ve evlenme hususunda ümidini tazeler. Fakat tekrar, kendini pespaye görmeye

başlayacaktır. İnsanların mensup olduğu sınıfların farklı olması böyle bir çatışmaya sebep olmuştur. Pol'ün yaşadığı bu çatışma, Margerit'in Pol'ü tercih edip İspanya üzerinden Amerika'ya kaçmalarına zemin hazırlayacaktır. Bu yönüyle söz konusu çatışma, romanın kurgusunu şekillendirmiştir.

Margerit'in babası, kızını, soylu biriyle, Kont Belvil'in oğluya, evlendirmek istemektedir. Margerit ise, Pol'ü sevmekte ve onunla evlenmeyi düşünmektedir. Ailesine bu fikri açtığında kabul görmez ve Margerit'in ancak asil biriyle evlenebileceği söylenir. Margerit, Pol ile evlenebilmek için ona, Amerika'ya kaçma teklifinde bulunur. Pol'ün de kabul etmesiyle İspanya'dan gemiye binerler ve Yeni Dünya'ya doğru yolculuğa başlarlar. Ancak Margerit'in babası ve annesi, genç çifti takip etmiş ve onlar da gemiye binmişlerdir. Margerit'in babası Kont Döbarevel, kızının bir bahçıvanla evlenemeyeceğini söyler. Kızını fikrinden vazgeçirmeye çalışır ve sosyal değer çatışması olur. Kont: "Keşke sen bu zatı ihtiyar edeceğine ölseydin daha az teessüf eder idim."(52). Margerit: "Hayır babacığım. Âdeta affedersin ben sana ne züll getirdim? Pol'ü sevmiş olmaklığım mı sana züll geliyor? Öyle ise, pek büyük hatan var bunda sana hiçbir züll yoktur var ise banadır çünkü Cenâb-ı Halık beni ömrümün son saatine kadar yalnız senin kızın olmaklığım için yaratmadı. Bir kocanın karısı dahi olmaklığım hilkatim zaruriyatından değil midir?"(52) der. Babası, kızının sözlerine karşılık, bu evliliğe razı olmadığını tekrarlar. Margerit: "Senin bana lâıyk gördüğün koca, Dük Belvil'in oğlu değil mi?" Kont: "Vay o sana lâıyk olamaz da bir..."(53) şeklinde bağırmağa başlarsa da Margerit babasının sözünü tamamlamasına müsaade etmez: "Sözünü ikmal etme zira namusa dokunursun. Benim intihab ettiğim kocaya senin Belvil'in oğlu uşak olamaz. O meşrebi denî, tab'ı alçak, ahmak, kabiliyetsiz, korkak, mütekebbir, yalancı, müdâhen herif zâdegân bulunmuş da ne koz kırmış mukaddes dediğin kanın mahsulü bu mudur? Pol, ırz ve namusu, vakarı ve uluvv-i cenâbı, istikamet-i efkârı, besâlet-i tab'ı yerinde bir mert ve kahraman bir çocuk olduğu için mi hakir görüyorsun?"(53) der. Fakat babasını ikna edemez. Kont, kızını Fransa'ya geri götürmek için plânlar yapar. Bu arada Margerit'in annesi, Pol'ün ne kadar mert bir genç olduğunu görür ve kocasını bu iki genci evlendirmeleri gerektiği konusunda razı etmeye çalışır. Neticede bunu başarır ve ülkelerine dönerek Pol ile Margerit'in düğününü yaparlar. Böylece Margerit ile babası arasındaki sosyal değer çatışması, sınıf farkına

rağmen evlilikle neticelenmiş ve romanda mutlu sonu hazırlayarak eserin kurgusunu belirlemiştir.

Macera romanı özelliği taşıyan **Hasan Mellah** (Ahmet Midhat Efendi,1291)'ta evlilik öncesi eş seçiminde, ölçünün servet yerine sevgi ve muhabbet olması gerektiği konusunda sosyal değer çatışmasıyla karşılaşmaktayız. Alfons, kızı Kuzella'yı, çok zengin olduğu için Pavlos şirketinin ortaklarından Dominiko(Pavlos)'ya vermek ister. Ancak Kuzella, bu genci sevmemektedir. Hoşlanmadığı bir adamla serveti için evlenmek istemez. Bu sebeple babasının isteğine karşı çıkar. Alfons, bu tacire kızını vermekte fazlasıyla ısrar ederse de Kuzella'yı bir türlü razı edemez. Aralarında çatışma olur. Kuzella: "Aman Allah'ı severseniz bu lakırdıyı artık bırakınız. İşte yine içim sıkılıyor. Üstüme bir fenalık gelecek..."(16). Alfons: "Lakırdıya dikkat etmezsin ki!.. İşte o iç sıkıntısına bundan iyi ilaç olamaz. Hiçbir kız için kocaya varmaktan iyi ilaç mı olur? Bahusus bizi Senyör Pavlos gibi üç dört yüz bin dolar sermayeli bu kadar büyük bir ticaret sahibi bu....."(16-17) der. Kuzella, babasının sözünü keserek: "Söyler söyler hep sermayesini söylersiniz. İstemem efendim ben kocaya varmayacağım." der. Ancak babası, kızını Pavlos ile evlendirmekten bir türlü vazgeçmez. Buna karşılık Kuzella, evlendirilmeye zorlanırsa, intihar edebileceğini ima eder ve: "Anladım. Siz beni de validemin yanına göndereceksiniz."(17) der. Babası bu sözleri duyunca biraz ürker ve bir müddet de olsa kızına ısrarda bulunmamayı uygun görür. Baba ile kız arasındaki bu çatışma, eserin kurgusunda büyük bir ağırlığa sahiptir. Zira, Kuzella'nın Pavlos ile evlenmeyi kabul etmemesi üzerine Pavlos, Kuzella'yı kaçıtır ve Hasan Mellah, Kuzella'yı kurtarmak için takibe başlar. Bu takip de bütün romanın yapısını belirler.

Doğu ile Batı kültürünün mukayesesine sahne olan **Paris'te Bir Türk** (Ahmet Midhat Efendi,1293) romanında, idealize edilmiş bir Türk gencinin Paris'te yaşadığı olaylar konu edilmiştir. Bu eserde insanların giyim tarzlarıyla gelişmişlik düzeyi arasında kurulan bir ilgi ve nikâha karşı olma fikriyle ortaya çıkan bir sosyal değer çatışmaları yer almaktadır. Türkler hakkında olumsuz fikirlere sahip olan Madam Karters, İstanbul'u görmeden önce Osmanlıları vahşi insanlar olarak hayal etmiştir. Ancak İstanbul seyahatiyle bu fikri tamamen değişmiş ve Türkleri çağdaş insanlar olarak görmeye başlamıştır: "İstanbul'da gördüğüm âsâr-ı terakki nazar-ı istiğrab ve hayretimi

mucib oldu. Ben zannedirdim ki İstanbul'da hâlâ değirmen taşı kadar sarıklı ve belleri yatağanlı ve puştolu adamlar göreceğim. Halbuki bilâkis İstanbul'da âdeta Avrupa gibi giyinmiş adamlar bhusus gençler gördüm.”(s.27) der. Karters'in bu düşüncesinde, İstanbul'da şahit olduğu giyim kuşam şeklinin birinci derecede etkisi olmuştur. Nasuh, bir milletin terakki etmesiyle giyim şekli arasında doğrudan bir ilgi olduğunu kabul etmez ve Karters'in fikrine karşı çıkar. Madam Karters, Nasuh'a itiraz eder: “Bu terakki az terakki midir? Bir millete eski kıyafetini terk ettirmekten güç bir şey mi olur?”(s.30). Nasuh: “Bendenize kalır ise ondan daha kolay hiçbir şey olamaz. Büyük Petro gibi bir adam olur da bir günde tebdil-i kıyafeti emir ve emrini icra ettirebilir. Yahut bu yolda bir heves-i cahilânenin koca bir halka delâlet etmesi dahi mümkündür. Fakat size şunu sorarım ki, şimdi Paris halkına bir aba, potur, cepken filan giydirsek başlarına dahi kocaman bir fes veyahut sarık koysak Parisliler barbar olurlar mı?” der. “Hayır”, cevabını alınca da sözüne şu şekilde devam eder: “Öyle ise teslim ediniz ki terakkide, tedennide, medeniyette, bedeviyette elbise ve kıyafetin hiçbir dahli yoktur. İstanbul'un terakkiyatına dair başka deliliniz var ise onu görelim.”(s.30). Karters'le Nasuh, gelişmişlik düzeyinin tespitinde dış görünüşün ölçü olup olamayacağı hususunda anlaşamazlar ve neticede bu çatışma doğar. Karters, Nasuh'un sözlerine cevap veremez ve sonuçta susmak zorunda kalır. Bu çatışma, vapurdakilere Nasuh'un düşünce ufkunu ve birikimini göstermesi açısından romanın kurgusunda önemli bir işleve sahip olmuştur.

Nasuh, birlikte yaşamayı tercih eden kadın ve erkeklerin öncelikle nikâhlarının olması gerektiğine inanmaktadır. Paris'te sık sık görüştüğü Dö Laşen, birini sevdiğini onunla beraber olmak istediğini Nasuh'a söylemiştir. Nasuh, bu haber üzerine hemen nikâh kıymalarını tavsiye eder. Aile kurumunun sağlam bir şekilde teşekkülü için birlikte yaşamanın resmiyet kazanmasını ister. Dö Laşen ise, nikâhın gerekliliğine inanmayan insanlardandır. Bu sebeple Nasuh'a olumsuz cevap verir; aralarında sosyal değer çatışması olur. Dö Laşen: “Allah etmesin! Ben esaretlere tahammül edebilir miyim. Hem izdivaç dediğiniz şey papaz efendinin okuyacağı birkaç efsun ile mi akdolunur Allah'ı severseniz? İki yüreğin birbirini kabul etmesiyle de akdolunamaz mı?” (496). Nasuh: “Olabilir ya! Fakat şayet birbirinizden usanır iseniz...” Dö Laşen: “Ha! Bak bunda mütalaan yanlışır. Senin dediğin olur amma yirmi üç yaşında çılgın bir çocuk ile

on sekiz yaşında çılgın bir aşüfte arasında olur. Biz ise ikimiz dahi yaşımızı başımızı almış takımdan bulunmakla iftihar ediyoruz. Yekdiğerimize kendimizi sevdirmiş olduktan sonra artık neye ihtiyacımız kalır?” Nasuh: “İyi ya! Bari papaz efendiye bir de dua ettiriverelim! Bari beş on frank da o sebeplensin!”(496) der. Dö Laşen, nikâhlanmayı istemez. Ancak Nasuh, sonunda onu ikna edecektir. Nasuh’la Dö Laşen arasındaki bu çatışma, eserin kurgusuna tesir edecek ve nikâhın kararlaştırılmasıyla müspet bir netice doğurarak romanın yapısını belirleyecektir. Bu çatışmada nikâh, dinî bir değerden ziyade aile kurumunun tesisinde gerekli bir unsur olarak kabul edilmiş; bu sebeple de söz konusu çatışma sosyal değer çatışması grubuna dahil edilmiştir.

Kafkas (Ahmet Midhat Efendi,1294) romanı, Ruslarla Kafkas milletlerinin ezeli mücadelesini konu almıştır. Olayların gelişimi sırasında bir Abaza beyi ile bir Rus kızının yaşadığı aşk macerasına tanık oluyoruz. Bu çiftin evliliği söz konusu olduğunda din ve milliyet farklılığı sosyal değer çatışmasını da beraberinde getirmiştir. Katerina, Abaza Beyi Kaplan’a âşıktır ve onunla evlenmeyi düşünmektedir. Ancak dadısı Özdek, Katerina’nın Rus biriyle evlenmesini istemektedir. Din ve milliyet farklılığını nazara vererek sürekli bu evliliği engellemeye çalışır. Ayrıca Müslümanlarda yaygın olan çok eşliliği hatırlatarak Katerina’yı Kaplan’dan soğutmak ister. Katerina ile Kaplan’ı bahsettiğimiz sebeplerden ötürü birbirine uygun görmez. Katerina ise, ne olursa olsun Kaplan’la evlenmeyi göze almıştır. Özdek’i hiç dinlemez. Bu sebeple Katerina ile Özdek arasında sosyal değer çatışması olur. Bu ise, eserin kurgusuna yansiyarak Katerina’nın Kaplan’ı daha çok sevmesine vesile olur. Özdek ile Katerina arasındaki bu çatışma, kahramanlara söz verilmeden yazar tarafından ifade edilmiştir.

Katerina, dadısı Özdek’in engellemelerine rağmen Kaplan Bey için her türlü fedakârlığı yapacağını, onunla evleneceğini söyler. Bununla birlikte Müslümanların çok kadınla evlendiklerini hatırlayarak kararında tereddüt eder. Evlenmeyi düşünüp daha sonra bundan vazgeçmesi birbirini takip edip durur. Eş seçimindeki ölçüler sosyal değer çatışmasını doğurur. Bazen, “Ne olursa olsun kendimi Kaplan’ın mürüvvet-i merdanesine teslim ederim.”(102) derse de bazen da yaptığığın doğru olmadığını düşünür. Ardından vatanını, dinini, milletini, kısacası herşeyini Kaplan’a fedaya hazır olduğunu kendi kendine itiraf eder. Fakat çok eşliliği de bir türlü unutamaz; Kaplan’ın

eşlerinden biri olmak istemez: “Ah göze aldırđığım Şu büyük fedakârlığın kadrini takdirde Kaplan aciz değildir. Amma buna mukabil kendisince hemen hiçbir ehemmiyeti olmayan taaddüt-i zevcat benim için ne büyük bir felaket olacağını takdire muktedir değildir.”(102) der. Kaplan’la hayatını birleştirmek konusunda, aradaki engelleri düşünerek bir türlü karar veremez. Bu sebeple de sosyal değer çatışmasını kendi içinde yaşar. Katerina’nın yaşadığı bu iç çatışma, Katerina’nın Kaplan’la birlikte yaşayabileceği sonucuna ulaşmasıyla romana yeni bir yön verecek ve birçok vak’aya zemin hazırlayacaktır. Bu yönüyle de romanın kurgusunda mühim bir rol oynayacaktır.

Kudüs ve çevresinde, Haçlılarla Müslümanlar arasındaki bir savaşla başlayan **Süleyman Muslı** (Ahmet Midhat Efendi,1294) romanında, asalet ve din farklılığının sebep olduğu sosyal değer çatışması görölmektedir. Haçlılar, Araplarla yapılacak muharebe öncesinde, Arap elbiseleri giyerek onlara baskın yapmaya karar vermişlerdir. Ancak bu hilenin uygulanmaya konması için Arapların yerinin bilinmesi gerekmektedir. Kimse bu vazifeyi üzerine almak istemez. Ortaya, haçlıların elinde esir olan Müslüman asıllı Baptisten atılır ve Arapların yerinin tespiti görevini başarıyla yerine getireceğini söyler. Ancak yapacağı bu iş karşılığında Şövalye Leon Konstanza’nın yeğeni Maria Konstanza ile evlenmek ister. Müzakere heyeti bu isteğe çok şaşırmıştır. Hemen kıza bu evliliğe gönü olup olmadığını sorarlar. Maria’dan olumlu cevap alınca da Baptisten’in teklifini kabul ederler. Ancak Leon Konstanza, bu karara karşı çıkar: “Kılıcımızla esir etmiş olduğumuz bir Arap köleyi familyamız arasına nasıl idhal edebiliriz?” (17) diyerek papazlara itiraz eder. Evet, Maria da Baptisten’i sevmektedir. Ama biri Müslüman asıllı bir köle, diğer de asil bir ailenin Hıristiyan kızıdır. Bu sebeple Leon, hazır bulunanlarla sosyal değer çatışması yaşar. Ancak bu evliliğin gerşekleşmesine ne kadar karşı çıkarsa da onu dinleyen olmaz. İtirazlarına karşı Şu cevabı alır: “Bugün fedakârlık günüdür. Eğer bu çocuk vaadini ifa eyler ise kıızı sen vermeyecek olsan bile biz veririz.”(17). Leon, din ve asalet farkını öne sürer. Müzakere heyeti ise, buna aldırmadan, düşman askerine galip gelebilmek için Baptisten’in isteğini kabul etmiştir. Bu sosyal değer çatışması, amca ile yeğen arasındaki bağları kopma noktasına getirerek romanın kurgusunda söz sahibi olur. Zira, Baptisten’in Hristiyanları aldatmasından sonra Maria, yargılanmış ve amcasının da aleyhte bulunmasıyla penitans cezasına

çarpıtılmıştır. Maria'nın bu cezadan Bâtınîler tarafından kurtarılması ise, eserin kurgusuna tamamıyla başka bir boyut kazandırmıştır.

Acâib-i Âlem (Ahmet Midhat Efendi,1299), İstanbul'dan yola çıkan iki ahababın Kuzey Kutbuna doğru yaptığı seyahati anlatmaktadır. Bu iki kafadar Subhi ve Hicabi Beylerdir. Yolda İngiliz seyyah Miss Haft ile tanışır ve kısa bir zaman sonra Hicabi ile Miss Haft birbirlerine âşık olup evlenmeye karar verirler. Seyahat sonunda da bir İngiliz gemisiyle Londra'ya dönerler. Haft, Londra'daki halasına Hicabi'yle evlenmek istediğini söyler. Türkleri vahşi hayvanlar gibi gören halası, Haft'ın bir Türk'le evlenmesini asla istemez. Yeğenin İngiliz biriyle evlenmesini arzu eder. Haft sevdiğiyle evlenmeyi isterken halası da bir Türk'ün tercih edilmesine karşı çıkar. Bu sebeple de sosyal değer çatışması olur. Haft: "Türk demekten muradınız nedir? Bu lafızdan ne anlarsınız?"(284) der. Halası, dudakları titrer bir vaziyette: "Bu lafızdan ne mana mı anlayacağım? Dünya yüzünde bahâyim-i müftereseden hiç de farkları olmayarak yaşamakta bulunan bir takım mahlukattan birisi olmak manasını anlayacağım!"(284) der. Bu cevap karşısında Haft oldukça sinirlenir. Halasına birkaç soru sorduktan sonra: "... İngilizlerden ve âdeta erbab-ı terbiye ve edebten sekiz on kadar kocayı beğenmemiş olan bir kızın nihayet beğenmiş olduğu bir koca bahâyim-i müftereseden farksız olarak yaşayan adamlardan addolunmak ihtimale karib midir? Bunu akıllar keser mi? İnsaf ediniz halacığım!"(285) der. Halası da Haft'e: "İşte ben de buna taaccüb ediyorum Şark memleketleri ve Şarklılar esrâr ile dopdolu yerler ve adamlardır. Bunların bildikleri şeyler bizim ulum ve fûnunumuza asla benzemezler! İhtimal ki bu Türk sihir gibi bir sanatla aklını başından almıştır diye de korkuyorum!"(285) der. Haft, halasının zannında en küçük bir doğruluk payı olmadığını belirtir. Bu çatışma hala ile yeğen arasında geçici de olsa soğukluğa sebep olmuş; ancak daha sonra mutlu sonla neticelenerek romanın kurgusunu şekillendirmiştir.

Ahmet Midhat Efendi, **Bahtiyarlık** (1302) isimli eserinde, iki mektep arkadaşının okuldan mezun olduktan sonra kendi hayat anlayışlarına göre çizdikleri yolu ve bunların neticesini ele almıştır. Romandaki kahramanlardan Abdülcabbar Bey, Mısırlı zengin bir çiftçidir. Nusret ve Mansur adında iki çocuğu vardır. Bunlara Fransız bir mürebbiye ile İstanbullu bir hoca tutar. Çocuklar, Fransız mürebbiyeyi daha çok severler. Bu kadın,

çocuklara öncelikle kendini sevdirek onları bilinçli bir şekilde, Batı kültürüyle yetiştirmeye başlar. Çocuklar bu kadını anneleri gibi severler. İstanbullu Hoca ise, cahil ve sert mizaçlı biridir. Çocukları daima korkutur; kendini ve öğreteceği konuları sevdirmeye yoluna gitmez. İstanbullu hocanın vazifesi çocuklara Kur'an ve Türkçe okuyup yazmayı öğretmektir. Çocuklar, Fransızca'yı kısa zamanda öğrenmelerine rağmen İstanbullu hocanın eğitim tarzından hoşlanmamaları ve daima onunla çatışmaları sebebiyle ondan bir şey öğrenemezler. İstanbullu Hoca, Arapça bir kaideyi öğretmek istediğinde çocuklar onu önce Fransızca'ya göre yorumlar, sonra zihinlerine yerleştirirler. Türkçe veya Arapça bir soru sorulduğunda da yine aynı şekilde cevap vermeye çalışırlar. Yetişkinliğe yakın yaşta bulunan Nusret ve küçük kardeşi Mansur, İstanbullu hocanın eğitim şeklini beğenmezler ve bu sebeple, çocuklarla hoca arasında çatışma olur. Hoca birgün çocuklara: "Fa'ilin fiili mef'ul-i bihe tecavüz eder ise ona fiil-i müteaddi derler. Tecavüz etmeyip de yine fa'ilin kendi nefsinde vaki' olursa ol fiile fiil-i lâzım denilir."(s.114) gibi tarifler yaparken, çocuklar kendi aralarında anlatılanı birbirlerine izaha çalışırlar: "Hâl-i müte'addi demek aktif demek imiş... ilh." Bu durum hoca efendiyi öfkelenendirir ve çocuklara bağırmağa başlar: "Hiç Frenk lisanında fa'il, mef'ul olur mu? Bunlar Türkçe'de bile yoktur. Arabîye mahsustur!" (s.114-115)der. Çocuklar ise: "Fa'il mef'ul her lisanda vardır. İşte hoca kızdı, denildiği zaman hoca fa'il, kızdı fiildir!"(s.115) diye hocayı sustururlar; hoca da hemen değneğine sarılır. Çocuklar derhal Fransız muallimenin kucağına kaçarlar. Bu çatışmalar sonucunda çocuklar, Türk insanı ve Türk kültüründen uzaklaşmaya; Fransızları, dolayısıyla da Batı insanını sevip, o kültürü benimsemeye başlarlar. Bu ise, eserin kurgusunu belirler. Zira Nusret bu tür çatışmalar neticesinde, kendi kültüründen iyice uzaklaşır ve Batı insanı düşünüp hareket etmeye başlar. Bu ise, evliliğine varıncaya kadar onun tüm hayatını şekillendirecek ve telâfisi imkânsız neticeler doğuracaktır.

Eserin birinci derece kahramanlarından Senai, Türkleri kaba sabalıklı itham ederek her güzelliğin Avrupa'da varolduğuna inanan bir şahsiyettir. Arkadaşı Şinasi ise, kendi kültürüne bağlı bir insandır. Romanda önemli bir fonksiyonu olan Abdülcabbar Bey de Şinasi'den farklı düşünmez ve çocukları Nusret Hanım ile Mansur Bey'i Türk-İslam kültürüne göre eğitmek ister. Ancak bu fikrine muhalif hareket ederek çocuklarını eğitmesi için bir Fransız mürebbiye tutmuştur. Bu kadın çocuklara Fransızca öğretirken

aynı zamanda Batı kültürünü de vermektedir. Çocuklar belli bir yaşa geldiklerinde Batı insanını nazik ve kültürlü; Osmanlıları da barbar olarak tanırlar. Nusret, on bir yaşına geldiğinde anne ve babasına âdeta düşman olmuştur. Onların isteklerini kendi gönlüyle yerine getirmek istemez. Nusret'in bu hâlleri romanın kurgusunu yapılandırmada önemli bir hareket noktası olur. Zira Nusret, sahip olduğu düşünce, hâl ve davranışlarıyla kendine zararlı bir istikbal hazırlamaktadır. Nusret, genç bir kız olduğunda, annesini hiç beğenmemeye hatta onu tahkir etmeğe bile başlar. Zira o da bir Osmanlı'dır. Annesi bir şey söyleyecek olsa hemen lafı ağzına tıklar: “Ben terbiyeyi bir ham Türk'ten almağa muhtaç değilim!(118) der. Oysa annesinin tek isteği, kızının kendi kültürüne göre yetişmesi, ona göre hareket etmesidir. Aldığı eğitim sonucu bir evlat, kendi milliyet ve kültüründen nefret etmeye başlamış, bu da sosyal çatışmaları kaçınılmaz kılmıştır. Bu tür çatışmalar sonunda anne, çocuğu hakkında karamsarlığa düşer; Nusret de Batı insanına biraz daha yaklaşır.

Abdölcabbar Bey ve hanımı, kızları Nusret Hanım'ın Osmanlı kültürü ile yetişmesini isterken tam tersi bir sonuçla karşılaşmışlardır. Bu sebeple de bir çok konuda Nusret'le çatışmaya düşerler. Kız, Türk kültüründe varolan değerleri kaba-sabalıklı, barbarlıkla nitelendirmektedir. Evlenecek yaşa geldiğinde annesi, Nusret'in görücüye çıkmasını ister. Fakat, Nusret bu âdete karşı çıkar. Birkaç görücü Nusret'i göremeden gitmek zorunda kalır. Annesi ısrar ettikçe annesine: “Ben cariye miyim ki beni beğeniniz diye bir alay kadının karşısına çıkayım.”(126) der. Nusret Hanım, görücü usulüyle nikâhlanmayı istemeyerek evleneceği kişi ile önceden tanışmayı, kur yapmayı ister. Batı kültürüne ait bu tarz bir hareketin benimsenmesi, kişinin kendi ailesi, dolayısıyla da kültürüyle çatışmasına sebep olmuş ve sosyal değer çatışmasını doğurmuştur. Geleneği reddeden Nusret, pek çok kısmeti, “dindardır, efendidir, ciddîdir”, diye beğenmez. En sonunda kendi anlayışında olan Senai Bey'i çok beğenir ve onunla evlenir. Ancak Senai, Nusret'in babasını dolandırır ve Nusret'i de dul bırakarak ortalıktan kaybolur. Böylelikle Nusret'in anne ve babasıyla çatışması, eserin kurgusunda olumsuz bir netice doğurmuş ve romanın sonuç bölümünü hazırlamıştır.

Ahmet Midhat Efendi'nin **Para** (1304) isimli eserinde, evlilikte eş seçimi sırasında karı koca arasında denkliğin gözetilmesi mevzuu sosyal değer çatışmasına sebep olmuştur.

Yazıcıoğlu Hacı İsmail Ağa, çok zengin biridir. İki kızı vardır. Küçük kızı Latife'yi Vahdeti Bey istemektedir. Latife ile Vahdeti birbirlerini sevmişlerdir. Tıbbiyeyi bitirerek doktor yüzbaşı olan Vahdeti, fakir bir aileye mensuptur. İsmail Ağa, kendisi zengin biri olduğu için kızını da varlıklı bir aileye vermek ister. Kendi ölçülerine göre, Vahdeti'nin ailesi ile kendi aileleri arasında küfüvviyet yoktur. Bu sebeple kızını Vahdeti'ye vermek istemez. Bu konuda aracı olan damadı Sulhi'ye şöyle der: "Oğlum! Bir karı besleyemeyecek olan adam için evlenmek memnudur. Öyle bir züğürede kız verip de harçlığını dahi cebine biz koyacak olursak gülünç oluruz... Alacakları aylıklar kendilerini geçindirmeğe pek de kifayet edemez. Biz esnaf adamız. İradçı sarraf adamız. Bize yine kendi nev'imizden başkası yaramaz..."(105). Ayrıca Sulhi'den bir daha bu konuyu açmamasını ister ve Vahdeti'nin de bundan sonra konağa gelmemesini ister. Damat ile Kayın peder arasındaki bu sosyal değer çatışması, birbirini seven iki gencin evlenmesini engellemiş ve eserin kurgusunda söz sahibi olmuştur. Bu evliliğe izin vermeyen İsmail Ağa, Sulhi tarafından dolandırılır ve iflas eder. En sonunda da kızının Vahdeti ile evlenmesine izin vererek ilk başta hata ettiğini anlar.

Çingene (Ahmet Midhat Efendi, 1304)'de de yazarın daha önceki eserlerinde olduğu gibi sosyal değer çatışması eşler arasındaki denklik mevzuuyla ilgilidir. Romandaki birinci derece şahsiyetlerden Hikmet Bey, babasının vefatından sonra büyük bir servete malik olmuştur. Çok genç olmasına rağmen mirasyedilik yapmaz. Bir gün Kağıthane'de bir çingene kızı görür ve ona âşık olur. Ziba adındaki bu kızı terbiye edip onunla evlenmek ister; ancak bu fikrini annesine yahut diğer akrabalarına açamaz. En sonunda Davut Bey adındaki musiki hocasına bu sırrını açar. Davut Bey, bu düşünceyi olumlu karşılamaz. Eşler arasında denklik olmasını gerekli görür. Bu sebeple sosyal değer çatışması oluşur. Hikmet Bey gibi iyi terbiye görmüş, ahlâklı bir gence bu fikri yakıştıramaz, Davut Bey. Buna taraftar olmayacağını, bu fikrin kabul edilemeyeceğini söyler: "Bir çingene kızına gönül vermiş olduğunuzdan dolayı sizi asla tahsin edemem. Vakıa sevdayı cinnet derecesine vardırarak za'f-ı kalp erbabından olmadığınızı teslim ederim. Amma yine teşebbüsünüzü müstahsen göremem..."(124) der. Onunla uzun uzun konuşur; fakat Hikmet'i fikrinden vazgeçiremez. Söz konusu çatışma eserin kurgusunda olayların akışını düzenlemiş ve neticeleriyle birlikte ana yapının oluşmasını sağlamıştır.

Hikmet, Davut Bey’le çatıştıktan sonra âşık olduğu çingene kızını alıp Dürriye adında bir kadının evine götürür ve onu terbiyeye başlar. Niyeti Ziba’yla evlenmektir. Bunları, annesi Ferâzende Hanım’dan habersiz yapmaya çalışır. Ancak annesi oğlunun yaptıklarını öğrenmiştir. Onu bu niyetinden vazgeçirmek için bir çingene kızının Hikmet’e denk olmadığını, öyle birini gelin olarak kabul edemeyeceğini söyler. Fakat Hikmet, çingene kızından vazgeçmez. Bu sebeple Ferâzende Hanım ile oğlu sosyal değer çatışması yaşarlar. Ferâzende Hanım, en sonunda oğluna şöyle der: “Öyle ise git çingeneyi al. Bütün İstanbul halkının maskarası olduğun halde ihtimal ki yalnız çingene milletin memduhu kabulü olursun da seni kendilerine çeribaşı intihab ederler!”(199). Hikmet, ne Ziba’dan vazgeçebilir; ne de annesinin isteğine boyun eğer. Ana ile oğul arasındaki bu çatışma, romanın kurgusunda son sözü söyler ve eserin feci sonunu hazırlar. Hikmet, içinde bulunduğu bunalımdan kurtulamaz ve kendini konağın bahçesindeki kuyuya atar. Bu intihar girişimi sırasında kafasını kuyunun duvarına vurur ve aklını kaybeder. Annesi, yaptıklarından son derece pişmandır; Ziba’yı konağa Hikmet’in yanına getirir; ancak Hikmet kuyuya atladıktan yirmi dört gün sonra vefat eder.

Demir Bey yahut İnkışâf-ı Esrâr (Ahmet Midhat Efendi,1305) romanının bir kısmı İstanbul’da bir kısmı da Paris’te geçer. Demir Bey’in oğlu Paris’te tahsil yapmaktadır. Orada Polini adında genç bir kızla tanışmıştır. Fransa’nın asil ailelerinden olan Mösyö Alfons, Polini’yi sevmektedir. Onu çok kıskanır ve Mustafa Kamarüddin’le beraber olup dolaşmasını istemez. Alfons, Polini’yle gezip eğlenmek hatta onunla evlenmek bile istemektedir. Ancak kendisi asil bir aileye mensup olduğu ve Polini de bu hususiyeti taşımadığı için onunla yakından ilgilenemez. Fransız kibar ailelerinin dedikodusundan çekinir. Alfons, bu durumdan bir hayli rahatsız olmaktadır. Ona göre insanlar, soy ayrımı yapmadan sevdikleriyle evlenebilmelidir. Soylu aileler arasındaki bu tutuculuk sosyal değer çatışmasına sebep olur. Alfons, Polini’ye hitaben: “Hay bu asaletin Allah belasını versin. Sizinle şöyle bir refakatten beni mahrum eyleyen şeyde ne zevk olur? Bari benim mahrumiyetimi görerek siz dahi zevkinizi biraz tahdit edecek olsanız! Siz ise bilâkis bana rağmen hiçbir zevkten geri kalmıyorsunuz!”(219) diyerek hem üzüntüsünü dile getirmiş; hem de serzenişte bulunur. Polini ise, Alfons’u sevdiği halde daha aralarında hiçbir bağ olmadığını söyleyerek bu sözlere canı sıkıldığını bildirir.

Alfons'un içinde bulunduğu şartlar yüzünden Polini'yle çatışması, Polini'ye ilgi duyan Mustafa'yı memnun eder. Ancak olayların gelişimi farklı bir netice doğurur. Alfons, her şeyini terk ederek Polini'nin ardından İstanbul'a gider ve müslüman olarak evlenirler. Böylece Alfons'un Polini ile asalet farkından dolayı evlenememesiyle ortaya çıkan sosyal değer çatışması, romanın kurgusunda önemli bir işleve sahip olur.

Adaletin yerini bulması için değişik kılıklara girerek çalışan bir insanın yaşadığı olaylar **Haydut Montari** (Ahmet Midhat Efendi,1305) romanına konu edinilmiştir. Corcino, Ancelino'nun babasının gemilerinde muço olarak çalışmış, daha sonra Kont'un gözünü boyayarak yazıcı yamağı olmuştur. Yine aynı yolla baş acenta olduktan sonra Ancelino'nun babasına ait tüm serveti kendi zimmetine geçirmiş; foyasının meydana çıkmasını engellemek için de Kont'u öldürmüştür. Corcino, bütün bu yaptıklarından sonra para vererek devletten asalet ünvanı alır ve Kont'un kızı Ancelino ile de evlenmek ister. Ancak Ancelino, aradaki asalet farkını nazara vererek Corcino'yu kendine denk bulmaz. Bu sebeple aralarında sosyal değer çatışması olur. Corcino, evlenme teklifinde bulunduğu Ancelino şu cevabı verir: "Biraz haddinizi bilerseniz fena mı olur? Muçoluktan yetişme bir Senyör Corcino'nun Kastel Nora hanedanı gibi üç yüz senelik bir hanedanı kendisine küfüvv görebilmesi şaşılacak şeylerdendir."(9-10) der. Bu sözlere Corcino pek kızar. Ancelino, maddî yönden zor durumda olsa da bu evliliği istemez. O sıralarda, Corcino'nun babasını öldürdüğünden haberdar değildir. Ancelino, iflas ettiklerini düşünerek Corcino'yla evlenmeyi kabul etmiş olsa, babasının katili ile evlenmiş olacaktır. Ancak söz konusu çatışma bu feci sona izin vermez ve eserin kurgusunu belirler. Corcino, Ancelino'yu bu evliliğe razı etmek için Kastel Nora hanedanının şatosunu satın alır. Ancelino, içinde yaşadığı şatonun da elinden çıkmasıyla çok daha zor bir durumda kalmıştır. Ancak Corcino'yu oyalayarak Andriya'nın birşeyler yapmasını bekler.

Ancelino'nun halası Markiz Belanka, paraya çok düşkün bir kadındır. Mal mülk bu kadının hayatında daima ön plândadır. Ancak Ancelino'nun babasının öldürülmesinden sonra beş parasız kalmışlardır. O sıralarda Corcino'nun Kont'u öldürdüğünden habersizdirler. Belanka, Corcino'nun servetine tamah ederek yeğenin onuyla evlenmesini istemektedir. Para için evlenmek istemeyen Ancelino, Corcino'yu kendine

küfûf görmez ve ona hakaretler ederek tekliflerini geri çevirir. Halası ise, her defasında adamın servetini göstererek Ancelino'ya evlenmesi için baskı yapar. Belanka'ya göre bu evlilik sayesinde içinde buldukları sefaletten kurtulacaklardır. Bu baskılar neticesinde yeğeni ile aralarında çatışma çıkar. Belanka: “A canım! Sen de pek hırçınlık ediyorsun ya! Adamcağız sana muhabbetini temin ettiği için müthiş bir cinayette mi bulunuyor? Bir kıza izdivaç teklifi hakaretlerden mi addolunur? Kabul etmeyecek isen etmeyiverirsin. Kendini helâkin ne manası vardır? Hatta işin bencesini sorar isen bu adem-i kabule de mana veremiyorum. Genç, zengin, âkıl, şen bir adam...”(11) der. Ancelino ise, halası gibi düşünmez ve halasının sözlerini bitirmesine fırsat vermeden: “Sus halacığım sus! Şu vahşinin lehinde söz söyleme...”(11) der. İki şahıs arasındaki söz konusu çatışma, romanın kurgusuna tesir etmiş ve eserin yapısını belirlemiştir. Belanka bu çatışma sonunda Ancelino'yu iyice ürkütmek için Corcino ile evlenmesi yönündeki baskısından bir müddet vazgeçer. Ancelino, halasından hoşlanmamaya başlar. Corcino, Belanka'nın teşvikleriyle Ancelino'nun gönlünü etmeğe çalışır.

Corcino, Kastel Nora şatosunu satın aldıktan sonra Ancelino ile evlenip ailesinin temelini köklü bir hanedana dayamak ister. Zira Ancelino'nun hanedanı 300 yıllıktır. Kendisi ise, asalet ünvanını parayla satın almıştır. Ancelino'nun halası, yeğenine kızar ve evlenmeyi kabul etmezse şatodan kapı dışarı edilebileceklerini söyler. Çünkü şato artık Corcino'nundur. Ancelino, önceden belirttiği sebepler yanında, sevmediği biriyle parası için evlenemeyeceğini tekrarlar. Eş seçiminde Belanka'nın ölçüsü servet; Ancelino'nunki de sevgi ve asalet olduğu için aralarında ikinci bir sosyal değer çatışması olur. Ancelino: “Ben şatoda ikamet edeceğim diye Corcino'nun tahakkümü altına giremem. Onun çıkarmasına ne hacet? İşte ben kendim çıkıp giderim.”(138) der. Halası, Ancelino'ya karşı sert bir tavır alır ve onu evlenmesi yönünde zorlar. Ancelino sözüne devamla: “Halacığım! Beni bu kadar niçin tazyik ediyorsunuz? Benim suret-i maişetim size mi dert olmuş? Bu derde tahammülünüz yok ise ben o derdin çaresini bilirim. Sizi de kendimi de halas etmek elimdedir. Şuradan Napoli şehri üç çeyrek mesafeden ibarettir. Opera tiyatrosuna dehalet eylediğim gibi ma'almemnuniye kabul olunurum. Aklınızca beni nail etmek istediğiniz elmaslara rubalara orada da nail olabilirim. Hem sanatım sayesinde nail olabilirim. Velew ki cemalim sayesinde nail olayım. Corcino gibi bir ifritin minneti altında kalacağıma bir perimadonnalık

mahcubiyeti altında kalmayı tercih eylerim.”(138-139) der. Hala ile yeğen arasındaki bu ikinci çatışma, romanın kurgusunda önemli bir rol oynar. Ancelino, halasına olan güvenini tamamen kaybeder ve Andriya’dan başka kimseye güvenemeyeceğini anlar.

Andriya, Ancelino’nun babası tarafından himaye edilmiş, Floransa’da okutulmuştur. Kont, kızının Andriya ile evlenmesini vasiyetinde de bildirmiştir. Andriya, okulunu bitirmiştir; ancak Ancelino’yla evlenebilmek için ne parası, ne de ona denk olabilecek asalet ünvanı vardır. Bu sebeple Ancelino’nun asil ve zengin biriyle evlenmesinin daha doğru olacağını düşünür. Onu sevdiği halde çaresizlikten bu teklifte bulunmuştur: “Senyorina! Emin olunuz ki halanız sizin menfaatinizi sizin selametinizi düşündüğü için size Corcino’yu tavsiye eyliyor. Ben de itiraf ve teslim ederim ki Corcino bin defa bana müreccahtır. Geliniz sizinle karındaş olalım. Zaten babam Nikola razı olsa imiş pederiniz beni evlatlığa kabul edecek imiş. Karındaş olur isek onun da ruhunu şâdetmiş oluruz vasiyetine de muhalefet etmiş sayılmayız...”(139). Ancelino, Andriya’dan böyle bir teklif beklemez, hayal kırıklığına uğrar. Andriya da Belanka gibi, onun para için bu evliliği kabul etmesini tavsiye etmektedir. Bu sebeple aralarında çatışma olur. Ancelino: “Andriya! Gönlümden arzu edip zihnimde kararlaştırmış bulunduğum şeylere öyle bir suret-i kat’iyede karar vermişimdir ki icrası için hiçbir kimsenin muavenetine ihtiyacım yoktur. Senin için ayak bağı olmak istemem dostum! Sencesi üç, bencesi beş yıldır devam eden bu mücahedede sonuna kadar devam için kendinde kuvvet göremiyor isen git azizim git! Ben etrafımdaki müşkilâta tek başıma da mukavemet iktidarını kendimde buluyorum.”(140) der. Andriya ile Ancelino arasındaki bu çatışma, romanın kurgusunda çok önemli bir merhaleyi başlatmıştır. Andriya, Ancelino’nun sözlerinden sonra Corcino’yla mücadeleye karar verir ve onun yaptıklarını ortaya çıkarmak için kılık değiştirip ortadan kaybolur. Eserin bundan sonraki vak’aları da Andriya’nın bu kararı etrafında teşekkül eder.

Ahmet Midhat Efendi, **Rikalda yahut Amerika’da Vahşet Âlemi** (1307) adlı eserinde, Amerika’da vahşi bir kabilenin içine düşen genç bir kızın başından geçen olayları hikâye etmiştir. Rikalda, Aztek kabilesinin reisi Fardic’in oğludur. Esir aldıkları İngiliz kızı Marya’yla evlenmek ister. Kabilenin akıl hocası Muşamol da Marya ile konuşarak bir kabile reisinin oğluyla evlenmenin şeref sayılabileceğini söyler. Bu evlilik hakkında

onu razı etmeye çalışır. Muşamol: “Evet! Hatta daha doğrusunu ve işin aslını size haber vereyim ki Reis Patariç’i zebh ettiğimiz, yani sizin nezdimize geldiğiniz gün Rikalda’nın nazar-ı hayretine çarpmış idiniz. O gün sizi Huyi Çilopoşetli mabuduna kurban edivermelerinden tahlise muktedir olabilişim dahi Rikalda’nın muavenetiyle vuku bulmuştur. Fakat sizi bu adamın sevdasına nailiyeti kendiniz için bir şeref bir medar-ı necat addeylemiyor musunuz?”(121) der. Ancak Marya öncelikle kendisinin medenî, Hristiyan ve beyaz olduğunu; Rikalda’nın ise vahşi, putperest, cahil ve kızıl olduğunu söyler ve böyle bir evliliğin mümkün olmadığını belirtir. Sosyal değer çatışması meydana gelir. Marya: “Şeref mi? Asla! Şimdi senin hatırın kalacak amma insaf et ki bir mütemeddin terbiyeli beyaz İngiliz kızı böyle bakır renkli vahşi müthiş bir Aztek’in maşukası olmak kerâhetine tahammül edebilir mi?” der. Marya, bu evliliği asla kabul etmez. Tersî durumun deliliğe emare olacağını söyler. Ne var ki, Muşamol da ısrarcıdır: “...Sizin de aklınızı başınıza almanızı rica ediyorum. Mademki Rikalda’nın sevdası sizin üzerinizde vakidir elbette zevcesi de olacaksınız.”(122). Marya ile Muşamol arasında bu çatışma sürüp gider. İki şahıs arasındaki sosyal değer çatışması, romanın kurgusunda yapıyı belirlemiştir. Muşamol, bahsi geçen çatışma sonunda, Marya bu teklifi kabul etmezse, Rikalda’nın ya Marya’yı, ya da kendisini öldürebileceğini söyler. Marya bu sözlerden oldukça tedirgin olur ve vahşilerin elinden kurtulabilmek için yollar aramaya başlar.

Rikalda, Marya’ya âşıktır ve onunla evlenmek istemektedir. Marya’nın kurban edilmesini engelledikten sonra ona nazikâne muamelelerde bulunmuştur. Marya, Rikalda’nın kendisini, diğer kabile üyelerinin saldırısından koruduğunu gözönünde tutarak memnun olmaktadır. Kabilenin elinden kaçıp kurtulma ümidinin de iyice azaldığını görerek Rikalda ile evlenebileceğini düşünmeye başlar. Ancak aralarında denkliğin olmaması Marya’nın sosyal değer çatışmasını kendi içinde yaşamasına sebep olur. Marya kendi kendine: “Şu vahşiyi kendime eş edecek olsam o da bana şimdiye kadar gösterdiği hürmetten itaatten ayrılmayacak olsa acaba bu da hoşâ gidecek bir maişet teşkil etmiş sayılmaz mı?”(135) der. Ardından nişanlısını ve ona verdiği sözü hatırlar. Kibar bir İngiliz olan nişanlısıyla hayvanlara yakın gördüğü Rikalda’yı karşılaştırır. Rikalda ile evlenme fikrinden uzaklaşır. Sonra da : “Bu ayıbımı yalnız ben göreceğim olsam haydi kendimi ma’zur addederek yüzümü kızartmayabilirim. Fakat

Muşamol'a ne vecihle özümlü kabul ettirebilirim? Ya bir gün Ceyms Ferah ile mülakat eder isem?..”(135) der. Bu iç çatışma sonunda Marya, yine kararsızdır. Bu çatışma, Marya'nın geçici de olsa Rikalda'ya meyillenmesini sağlamış ve romanın kurgusunu etkilemiştir.

Rikalda, Marya'yla evlenmek için karısı ve çocuklarını öldürür. Ancak Marya böyle bir vahşi ile evlenmek istemez. Aralarında çatışma olur. Rikalda, Marya'ya: “Bir karı hiç erkeğin işine karışabilir mi? İşte terbiyesini verdim. Kesivermiş isem ne olmuş? Zaten bence bir kıymeti bir ehemmiyeti kalmamış idi ki onu aradan çıkardı isem sen memnun olmalısın. Artık bi'l-mani' seni alacağım”(145-146) der. Marya böyle bir erkeğin karısı olmak istemez. Rikalda'ya haykırarak şu sözleri söyler: “Seninle edilecek izdivaçtan dolayı benim için sevinmek mümkün müdür sanıyorsun? Ben sana böyle bir ümidi ne zaman verdim? Bir felaket-i semaviye olarak elinize esir düştüm ise cismimi pare pare etmek derecesinde hak-ı vahşiyâneniz olabilsin. Gönlüme nasıl hükmedebilirsiniz? Çık evimden! Yıkıl karşımdan! Karısına çocuklarına adî hayvanlar bile merhametli olurken o hayvanlardan daha merhametsiz bir hûn-rizi insan kıyafetinde olarak karşımda görmeğe tahammül edemem.”(146) der. Rikalda ile Marya arasındaki sosyal değer çatışması, eserin neticesine etki edecek bir özellik taşır. Çatışma sonunda Marya hastalanır ve iyileştiğinde, Rikalda'yla evlenme düşüncesini tamamen bırakıp tekrar kaçmayı plânlar. En sonunda tüm kabileyi sarhoş ederek herkesin ellerini bağlar ve amacına ulaşır.

Eğitimin önemi ve gerekliliği **Diplomalı Kız** (Ahmet Midhat Efendi,1307) romanının konusunu teşkil etmektedir. Eğitime büyük önem veren Demirci Jan Döpre, kızının giyim, kuşam ve terbiyesiyle çok yakından ilgilenmektedir. Karısı Polini ise, Jan'ın bu tutumundan hiç de memnun değildir. Juli'nin büyümeye başlamasıyla eskisi gibi para biriktiremez olmuşlardır. Jan, kızına güzel elbiseler, pahalı yiyecekler olarak âdeta onun üzerine titrer. Polini buna karşı çıkarak küçük bir çocuğa bu kadar masraf yapılmamasını, bunun yerine, istikbal için para biriktirmenin daha doğru olacağını söyler. Jan ise, Polini'nin bu tepkilerine aldırmayarak çocuğun güzel bir şekilde eğitilmesi gerektiğini, bunun için de para harcamanın şart olduğunu ifade eder. Hatta bu mesele yüzünden karısını tahkir ettiği bile olur: “Sen o kadar anlarsın! Çocuk beşinci

altıncı yaşlarında nasıl yaşarsa terbiyesi, tahsili de ona göre olur. Sonradan verilen terbiye-i kibarâne her zaman insanda yabancı kalır “sonradan görme” diye ne ederler ya? Ama böyle çekirdekten kibarâne bir terbiye alırsa kibar doğmuş sayılır.”(28-29). Böylece, eğitim için ne yapılması gerekiyorsa yerine getirmek isteyen baba ile buna karşı çıkıp para biriktirmeyi düşünen anne arasında sosyal değer çatışması meydana gelir. Jan ile Polini arasındaki bu anlaşmazlık daha ileri boyutlara ulaşır. Karı koca arasındaki bu sosyal değer çatışması eserin kurgusuna şekillendirmiştir. Polini, kendi fikrinin dikkate alınmaması sonucu, Jan’ın Juli için aldığı şekerlemeleri çocuğa yedirmeyip gizlice satmaya başlar. Bu çatışmalarla Polini’de hem küçük kız Juli’ye, hem de kocası Jan’a karşı husumet peyda olur.

Polini, kızı Juli’nin okuyup diploma almasına karşı çıkmaktadır. Bu konuda kocası Jan ile daima çatışmaya düşer. O, kızının okumasını gereksiz görmektedir. Juli’nin çalışıp para kazanmasını ister. Böylece hem para kazanıp kendilerine bir gelir sağlamış olacak; hem de Juli’ye para harcayıp masraf yapmaktan kurtulacaklardır. Jan ise, Juli’nin okumasını, kültürlü bir insan olmasını istemektedir. Polini, ihtiyarlık zamanı için biriktirdikleri paranın Juli’ye harcanmasını istemez. Ama Jan, kızlarını okuturlarsa, bu paraların fazlasıyla geri döneceğine inanmaktadır. Juli, okuduğu takdirde anne babasını o ihtiyarlık günlerinde yalnız bırakmayacaktır. Polini, gittiği okulda güzel resimler, el işleri öğrenmiştir. Juli’nin öğrendiği her şeye şartlı bakan Polini yanında, bunların hiçbir kıymeti yoktur. Bu konuda şöyle düşünür: “O resimlerin güzelliği mektepçe musaddık. O el işleri mektepçe mazhar-ı takdir olunuyor. Çarşıda bir para etmezler. Kız artık küçük mü sanki? Yaş on dördü geçti. Onun kadar kızlar öyle iş işler yapıyorlar ki günde bir buçuk franga para demiyorlar! Juli’nin öğrendiği kadarını her kibar kızı da öğreniyor ama bilahare muhtaç oldukları el işlerini yine çarşıdaki kızlara yaptırıyorlar.” (37-38). Polini, kızının okumasını her yönden olumsuz karşılar. Ancak kocası Jan, Juli okulu bitirdikten sonra öğretmen olup maaş almasa bile, onun kültürlü bir insan olacağını düşünür ve her türlü fedakârlıktan kaçınmaz. Bu sebeple karı koca arasında sosyal değer çatışmaları olmuştur. Bunlar ise, eserin kurgusunu belirlemiştir. Okuldan mezun olan Juli, okulda öğrendiği bilgileri kullanarak o zamana kadar denenmeyen bir yolla çiçek satmaya başlamış ve büyük bir servet kazanarak anne ve babasına rahatça yaşayabilecekleri bir hayat hayat hazırlamıştır.

Ahmet Midhat Efendi'nin **Ahmet Metin ve Şirzad** (1309) adlı romanında, kişinin kendi kültür değerlerine göre yaşamaması neticesinde ortaya çıkan sosyal değer çatışması vardır. Stefani, Paris'te okuduğu ve orada yaşadığı için Paris'te gördüklerini kendi çiftliklerinde uygulamak ister. Öyle ahırlar yaptırmak ister ki Andri bunları değil hayvanlara, insanlara bile çok görür. Evlerini yine aynı şekilde Avrupa'da gördükleri gibi yapmayı düşünmektedir. Andri oğlunun benimsediği değişikliklerin hiçbirine taraf olmaz. Ancak Stefani, onu hiç dinlemez. Stefani, babasının elbiselerine de karıştır: "Baba! Böyle hayvan postekisinden kalpak giymek artık sana yakışmaz. Şapka giymelisin! Viyana'dan, Pişte'den, Bükreş'ten gelen dostlarımdan utanıyorum!"(158) der ve babasının kalpağını çıkarır. Andri hüngür hüngür ağlamaya başlar. Stefani, çiftlikte bir sürü ıslahatlar yapar. Babasının fikirlerini hiç dikkate almaz. Bazı zamanlar babası Andri'yi Viyana'ya Bükreş'e ve Pişte'ye götürür. Babasının oraları, oralandaki gelişmeleri görmesini ister. Baba, oğlunun bu hareketlerinden hoşnut olmaz; ancak bunları her zaman için oğluna söyleyemez. Çünkü derhal aralarında çatışma çıkar ve oğlu: "İşte bu da eski kafalarda peyda olan mütalaat-ı sahifedendir!" (158) der. Babasının görüşlerini hep reddeder. Baba oğul arasındaki bu çatışma, Andri ile oğlunun arasını açar ve sonuçlarıyla birlikte romanın kurgusunu şekillendirir. Stefani, çiftlikte yaptığı ıslahatlarla çok para kazanır.

Neoferi ilk doğduğundan, Andri, Neoferi'yi karısının emzirmesinin doğru olduğunu ve bir çocuğa en iyi ilgiyi annesinin göstereceğini söyler. Ancak Andri'nin oğlu Stefani, buna da karşı çıkar ve derhal kardeşine bir süt annenin bulunması gerektiğini söyler. Andri, bu tür âdetlere tamamen yabancıdır. Oğlunun başka ülkelerde gördüğü âdetleri kendi memleketinde uygulamaya çalışması sosyal değer çatışmasını doğurur. Andri, oğluna hitaben: "Vay! Neoferi'ye validesi süt vermeyecek mi? Ona ninni çağırmayacak mı? Geceleri çocuk ağlayıp da anası uyanmadığı zaman ben, "Yahu! Çocuk ağlıyor! Kalk! Meme ver!" diye nida etmeyecek miyim?" (159) diye itirazlar eder. Ancak Stefani babasını hiç dinlemez: " Olmaz baba! Bu suret-i fıkra köylülere mahsustur. Bizim gibi kibarın çocuklarını süt valideler emzirirler. Ayıptır!" der. Babasını susturmaya çalışır; ancak ihtiyar susmaz, çatışma devam eder. Oğluna: "Ayıp mı? Acayip bu Nemçe âdetleri ne fena şeyler? Hiç insanın çocuğunu emzirmesi ayıp mı

olmuş? Çocuk cucuden kakadan herşeyi yapmalı da biz dahi ona göre hizmetinde bulunmalıyız ki çocuğumuzun olduğunu bilelim!”(160) der. Andri ile Stefani arasındaki bu çatışma romanın kurgusunda önemli bir basamağı meydana getirmiştir. Zira Andri, ne kadar karşı çıksa da oğluna söz dinlemez ve Neoferi, bir süt anneye verilir. Bundan sonraki eğitimi de Stefani'nin uygun gördüğü şekilde gerçekleşmiştir. Böylece romanın en önemli kahramanlarından Neoferi'nin yetişmesi, örf ve âdetlere muhalif olarak sağlanmıştır. Bu yetişme tarzı ise, romandaki bir çok vak'ayı şekillendirecek ve romanın yapısını oluşturacaktır.

Ahmet Midhat Efendi'nin Gönüllü (1314) isimli eserinde, evlilikte denklik üzerine yaşanan sosyal değer çatışması yer almıştır. Sankor Yanko, kızı Filomen'in zengin biriyle evlenmesini istemektedir; ancak kızı, Recep'i sevmektedir. Yanko, Filomen'in kimi sevdiğini öğrenince buna çok hiddetlenir ve böyle bir evliliğe kesinlikle izin vermeyeceğini söyler. Önce, Recep'in Müslüman olmasını bahane ederse de daha sonra ağızındaki baklayı çıkarır ve varlıklı bir damat istediğini ifade eder. Bu sebeple Filomen'le çatışır: “A kızım! Bula bula bir Kösoğlu'nu buldun ha? Onun için mi ananı babanı dinini milletini terk etmeyi göze aldırдың? Vah vah vah! Teessüfler ettim. Ben de zannetmiş idim ki mülkiyeden askeriyeden bir büyük adamı intihab ettin de böyle her şeyi terk ve feda eylediğin halde hiç olmaz ise bir büyük hanımefendi olacaksın. İşitiyoruz ki İstanbul'da bir takım büyük adamlar gerek yerli Hristiyanlardan gerek ecnebi takımından kız alıyorlar imiş. Yani hristiyanlar bunlara kız veriyorlar imiş. Bazıları tebdil-i mezhep ederek ve bazıları da etmeyerek veriyorlar imiş. Lâkin bu ahz ve atadan bari pek büyük bir de kârları vardır. Kızları hanımefendi oluyor. Sen ise Kösoğlu'na varmakla şimdiki derecenden ziyade bir şeye nail olmak şöyle dursun tenzil bile edeceksin. Senin baban onlardan az zengin midir? Ben ortağım müteveffa Osman Efendi'den daha zenginim (Recep'in babası). Hem onun serveti ikisi kız, birisi erkek olarak üç evladı arasında münkasım bir servet! Benim ise senden başka evladım yok. Benim dar-ı dünyada biricik varisim biricik kızsın. Ben sana vereceğim trahoma ile ister isem Yunan ordusundan bir miralayı hatta bir generali sana koca ve kendime damat ederim.”(53) der. Bu çatışma romanın kurgusunda belirleyici bir role sahip olmuştur. Filomen, bu çatışmadan sonra babasına olan güvenini kaybeder ve

Receple tekrar kaçmaya karar verir. Ancak babası buna fırsat vermeden kızını - ileride general olacağını düşünerek- Yüzbaşı Andre Kostopolo ile evlendirir.

Halaoğlu ve dayıkızı iki öksüzün birbirlerini sevmesi, delikanlının tahsil için İstanbul'da bulunması ve hasım gücün ortaya çıkarak iki genci birbirinden ayırması **Eski Mektuplar** (Ahmet Midhat Efendi, 1315) romanının esasını oluşturur. İki öksüzden kasıt, Kenan ve Meliha'dır. Meliha'nın babası Saim Bey, çok iyi bir insandır. Tek gayesi, kızı Meliha ile kız kardeşinden yadigâr olan Kenan'ı evlendirmek ve bunların mutluluğunu görmektir. Kenan'ın annesi, yani Saim Bey'in kız kardeşi, Kenan üç yaşındayken vefat etmiş, babası da buna dayanamayarak dengesini kaybedip ortadan kaybolmuştur. Saim Bey'in elinde büyüyen Kenan'ın hiçbir mal varlığı yoktur; ancak çok iyi bir terbiye görmüştür. Saim'in kardeşi Daim Bey, Saim Bey gibi iyi biri olmayıp her şeye fesat karıştıran bir insandır. Meliha, ailenin tek çocuğu olduğundan tüm mirasın Meliha'ya kalacağını düşünerek onu, oğlu Sadık'a almak ister. Saim, kardeşinin miras kaygısıyla böyle bir istekte bulunduğunu bilir. Sadık'ın da babası gibi sefih, ahlâksız bir insan olduğunu bilen Saim Bey, tüm bu sebeplerden kızını Sadık'a vermek istemez. Bu yüzden aralarında sosyal değer çatışması yaşanır. Saim Bey: "Nafile yoruluyorsunuz. Ben Meliha'yı Kenan'a vereceğim. Validesinin de vasiyeti bu merkezdedir. Fakat daha vakti var: Kenan rüştüye tamamladığında İstanbul'a gidecek, tahsilini ikmalinden sonra Cenab-ı Hakk kısmet ederse cemiyetleri icra kılınacaktır. Yani herhalde Meliha yirmisinden evvel izdivac etmeyecektir."(23) der. Ancak Daim Bey bu söze pek kızar. Kendi oğlu Sadık'a Kenan tercih edilmektedir. Mirasın elden kaçması söz konusudur. Saim Bey'e: "Kenan gibi kimsesiz miskin bir çocuğun, kerimenizin her suretle temin-i saadetine hasr-ı vücud edecek olan Sadık'a tercih edilmesi bilmem kardaşlık şanından mıdır? İnsaniyet karabet bunu mu iktiza eder?" (23) der. Oğlu yerine parasız pulsuz, kimsesiz birinin tercihi canını fazlasıyla sıkıştır, Daim'in. Saim Bey de bu soruya hiddetlenerek: "Rica ederim. Bana insaniyetten dem vurmayınız. Sonra mahcup olursunuz. Mahdumunuza kerimemi vermek mecburiyetinde değilim vesselâm..."(23) der. Daim, zengin olduğu için Meliha'yı oğluna almak istemiş ancak reddedilmiştir. Ortaya çıkan çatışma, romanın kurgusunun oluşumuna katkıda bulunmuştur. Söz konusu çatışmadan sonra Daim Bey, karısı ile birlikte Kenan ile

Meliha'yı ayırmak, daha doğrusu evlenmelerini engellemek için entrikalar çevirmeye hazırlanır.

Ahmet Midhat Efendi'nin **Mesâil-i Muğlaka** (1316) adlı romanında, aynı pansiyonda kalan insanlar arasında vuku bulan bir sosyal değer çatışması görülmektedir. Abdullah Nahifi, Rozet adlı genç Fransız'ı, Mostik lakaplı bir talebenin tacizinden kurtarmıştır. Mostik, okul arkadaşlarını ayartıp arkasına alarak Abdullah'la kavga eder. Abdullah yaralanır ve üç gün boyunca kendine gelemez. Ona, karşı komşusu Mişel Valide bakar. Rozet de Abdullah'ın kaldığı pansiyona gelmiş ve orada kalmaya başlamıştır. Mişel Valide, Abdullah'a bundan böyle hep beraber yiyip içeceklerini söyleyerek onu gözetmek ister. Abdullah bu teklifi kabul eder; ancak bir şartı vardır: "Mutfak masrafı benden olmalı!"(141). Mişel Valide ise, Abdullah gibi düşünmez; harcamalara ortak olacaklarını belirtir: "Ben onu da düşündüm. Masrafın nısfı senden, bir rub'u benden bir rub'u da Rozet'ten. Çünkü ben aşçılık hizmetini deruhte edeceğim. Rozet dahi yukarı hizmetini ifa edecek. Bu hizmetlerimize mukabil de masraftan nısf derecesinde hissement olacağız." der. Abdullah, Türklerde aile içindeki tüm masrafların evin erkeği tarafından karşılandığını ifade ederek: "Hayır! Bu hizmetlere mukabil hiç masraf vermeyeceksiniz." der. Paris'te aile bireyleri evdeki masrafa ortaktır. Mişel Valide, bunun tersi durumu, hizmetçilik olarak kabul eder. Bu sebeple de Abdullah'la çatışır. Mişel: "Öyle ise birkaç frank da aylık veriniz ki zat-ı âlilerinin hizmetkârı olalım!" der. Mişel'e göre harcamalara ortak olmamak hizmetkârlara mahsus hallerdendir. Nahifi ısrar eder: "Canım sen benim validem değil misin? Rozet dahi hemşirem olacak. Bir oğul, bir ağabey durur iken valide ve hemşire masraftan hisse verirler mi?"(142) der. Bunu Osmanlılığı yakıştıramaz. Ancak Mişel de kararlıdır. Mişel: "Rozet senin nen olacağını bilmek, hükmetmek bana ait değildir. Fakat biz hâlde bulunanlar için öz valide ve hemşire olsak dahi ortak masraflarından hisselerini vermeleri Paris'te bizim hâl ve derecemizde bulunan halk nezdinde usuldendir."(143) der. Neticede Mişel Valide'nin isteği doğrultusunda hareket edilir. Türklerdeki aile müessesesi ile Batı'daki aile düzeninin farklı olması böyle bir çatışmayı hazırlamıştır. Söz konusu çatışma, Mişel, Rozet ve Abdullah arasındaki ilişkinin minnetsiz bir şekilde gelişmesi sağlayarak romanın kurgusunu belirlemiştir. Çatışma sonunda alınan kararla bahsi geçen kişiler

arasında daha samimî ve sıcak bir dostluk kurulmuş olur ve bu samimiyet Abdullah'la Rozet'in evliliğiyle noktalanır.

II. Abdülhamit devrinin eleştirildiği **Jön Türk** (Ahmet Midhat Efendi, 1326) romanında, kızların, eş seçiminde serbest bırakılması konusunda ilgili değer çatışması görülmektedir. Ceylan, kızların kendi isteklerine göre evlenmeleri gerektiğini savunmaktadır. Ona göre kızlar evlilik konusunda tamamen serbest bırakılmalıdır. Bu düşüncesini, sürekli görüştüğü Nurullah'a da açar. Nurullah kızların eğitim yönünden yetersiz olduğunu belirterek evlilik konusundaki serbestiyetin facialara sebep olacağını, bu tür evliliklerin de fazla sürmeyeceğini söyler. İki genç arasında fikir birliği sağlanamaz ve eserin kurgusunu etkileyecek bir sosyal değer çatışması meydana gelir. Ceylan, sonu vahim de olsa kendi seçtiği erkekle evlenmek isteğinde ısrar eder: "Biliyorum. Hem ma'âd teşekkür itiraf ederim ki bir çok cihetlerini yine sizden öğrendim. Mariyajliber usulüyle izdivaçların sürekli olamayacağı kaziyesi değil mi? Varsın sürekli olmayıversin. Birisinden ayrılan diğer biriyle birleşebilir."(32) der. Nurullah cevaben: "A gözüm bu mariyajliber erkeklerden ziyade yine kadınların ziyarı mucib olacağını size uzun uzadıya anlatmamış mı idim?"(32) der. Ceylan, Nurullah'ın sözlerine cevap bulmakta pek güçlük çekmez. Çatışma sonunda kendi bulacağı erkekle evleneceğini tekrarlar. Bu fikir ise, Ceylan'a kötü bir son hazırlayacaktır.

Ahmet Midhat Efendi'nin **Suizan-Esaret** (1287), **Gönül** (1287), **Hasan Mellah yahut Sır İçinde Esrar** (1291), **Paris'te Bir Türk** (1293), **Kafkas** (1294), **Süleyman Muslî** (1294), **Acâib-i Âlem** (1299), **Bahtiyarlık** (1302), **Para** (1304), **Çingene** (1304), **Demir Bey yahut İnkışaf-ı Esrar** (1305), **Haydut Montari** (1305), **Rikalda yahut Amerika'da Vahşet Âlemi** (1307), **Diplomalı Kız** (1307), **Ahmet Metin ve Şirzad** (1309), **Gönüllü** (1314), **Eski Mektuplar**(1315), **Mesâil-i Muğlaka** (1316) ve **Jön Türk** (1326) adlı 19 eserinde toplam 32 sosyal değer çatışması tespit edilmiştir. Bu romanlardaki çatışmalar genel olarak şu konular etrafında meydana gelmiştir: Yaşlı bir erkeğin genç bir kızla evlenmek istemesi(**Suizan-Esaret**); alt tabakaya mensup bir erkeğin soylu bir kızla evlenmek istemesi(**Gönül**, **Süleyman Muslî**, **Haydut Montari**, **Rikalda yahut Amerika'da Vahşet Âlemi**); soylu bir kızın alt tabakaya mensup bir erkekle evlenmeyi düşünmesi(**Çingene**, **Demir Bey yahut İnkışaf-ı Esrar**); giyim

kuşam şekliyle gelişmişlik düzeyi arasında ilgi kurulması(**Paris'te Bir Türk**); evlilik öncesi eş seçimi sırasında sevgi, muhabbet ve aşk yerine servetin ölçü alınması(**Hasan Mellah yahut Sır İçinde Esrar, Haydut Montari, Eski Mektuplar**); milliyet farkının evlenmeye mani görülmesi (**Kafkas, Acâib-i Âlem**); aile kurumunun sağlam bir şekilde teşekkül etmesi ve devamı için nikâhın gerekliliğinin ifade edilmesi(**Paris'te Bir Türk**); genç bir erkeğin Batı medeniyetini benimsedikten sonra bu medeniyete ait unsurları kendi aile çevresinde uygulamak istemesi ve yakınlarına tahkiratta bulunması(**Ahmet Metin ve Şirzad**); çocuk eğitiminde baskıya dayanan yöntemlerin kullanılması(**Bahtiyarlık**); genç bir kızın Avrupa medeniyetini tanıyıp kabul etmesinden sonra anne, baba yahut da yakınlarını tahkir etmesi(**Bahtiyarlık**); kız evlatların evlenme çağına geldikten sonra geleneksel görücü usulüyle evlenmeyi reddetmesi(**Bahtiyarlık**); fakir bir erkeğin zengin bir kızla evlenmek istemesi(**Para**); zengin bir kızın fakir bir delikanlıyla evlenmeyi düşünmesi(**Gönüllü**); evlilik öncesinde eş seçiminde kızların serbest bırakılması gerektiğinin savunulması(**Jön Türk**); Osmanlı toplumuna has aile hayatının Batı insanına kabul ettirilmeye çalışılması(**Mesâil-i Muğlaka**) ve kızların eğitiminde fazla titiz davranmanın gereksizliğinin ileri sürülmesi(**Diplomalı Kız**). Açık bir şekilde görüldüğü üzere çatışmaların ekseriyeti evlilik öncesinde eşler arasında aranan küfüvviyet meselesi ve Batı medeniyetinin benimsenmesiyle toplum hayatında ortaya çıkan aksaklıklar üzerine ortaya çıkmıştır.

Taaşuk-ı Talat Ve Fitnat (Şemsettin Sami,1289) romanında, toplumun çekirdeğini oluşturan aile kurumunun teşekkülünde yaşanan çatışmalar mevcuttur. Talat'ın annesi Saliha Hanım, kocası Rif'at Bey ile daha çocuk yaşta birbirlerini sevmeye başlamışlardır. Saliha Hanım, on beş yaşına gelince anne ve babası onu, Ahmet Bey adında biriyle evlendirmek isterler. Saliha'nın annesi: "A kızım!.. Sen çocuk mu oldun! İşte dedim sana ya. Bu talih her gün önüne gelmez. Nasıl beni kimse istemez dersin? Niçin istemeyecekler? Sen evlenmeyecek misin?.. Haniya geçen hafta görücüler gelmedi mi? Senin hiç haberin yok iken onlar sana baktılar beğendiler... İşte iş meydana... Kocan olacak efendi Ahmet Bey isminde..."(34) der. Daha konuşması bitmeden Saliha, annesinin sözünü keser ve: "A!... Anne! İşte dedim a... Evlenmem vessselam... Zor ile beni evlendirmek istemez iseniz evlendiriniz... Benim rızamı niye

sorarsınız?... Ben şimdilik evlenmem...”(34) der. Zorla, istemediği, sevmediği biriyle evlenmek istemez. Ahmet Bey çok zengindir. Ancak Saliha'nın gönlü Rif'at'tadır. Rif'at Bey'in babası bir mirasyedir ve hiçbir şey bırakmayarak herşeyini tüketmiştir. Bu sebeple Saliha'nın babası bir türlü Rif'at'a razı olmaz. O da kızını Ahmet Bey'le evlendirmek ister. Nihayet Saliha intihar edeceğine dair bir mektup yazar. Bunun üzerine Saliha'yla Rif'at evlendirilir. Böylece eş seçiminde maddî ölçüleri esas alan anne baba ile sevgiyi esas alan evlat arasında geçmişte yaşanan çatışma, müspet bir netice vermiştir. Bu evliliğin mutlu bir şekilde devam etmesiyle de eş ya da damat seçiminde ölçünün sevgi olması gerektiği vurgulanmıştır.

Fitnat, Talat'a âşık olmuştur. Ancak nakış hocası Şerife Hanım bundan habersizdir. Fitnat'ı çok zengin biri olan Ali Bey'le evlendirmek istemektedir. Fitnat'ın babası Hacı Mustafa'yı bu iş için razı eder. Ancak Fitnat, sürekli ağlar ve Ali Bey'le evlenmek istemez. Gözünde ne para, ne konak, ne halayıklar, ne de özel arabalar vardır. Hacı Mustafa'nın analığı olan Emine Kadın, Fitnat'a kızar ve böyle bir nasibin geri çevrilemeyeceğini söyler. Ali Bey'in çok zengin olduğunu, Fitnat'ın bir konakta hanımefendi olacağını belirtir. Ancak Fitnat, bunu hiç istemez: “Ah!... Valideciğim! Ne söylersin?.. Zannedersin ki sevincimden bu hâle geldim!.. Ah!.. Sevinç!.. Sevinç!.. Ne sevinç!.. Baksana, ölüyorum! Canım çıkacak!.. Ah valideciğim! Babama söylesen de nikâh kıymasalar. Ben o kocaya va.. ra.. mam...”(113). Emine Kadın bu sözlere çok şaşırır: “A!!! Kızım!... O ne söz!.. Biz sevincimizden çıldıracağız da sen diyorsun ki o kocaya varamam!.. O dediğin koca kimdir? Sordun mu? Onun bir uşağına bile varmağa senin haddin yok. O kibar adamlardan. Biz fukara adamlar...” der. Fitnat, kararlı bir şekilde: “İstemem... Valideciğim!... İstemem... Kibarlık istemem. Büyüklük istemem. Mal istemem. Devlet istemem... Gönlümün istediğini isterim. Gönlüm şad olsun da yiyecek ekmeğim olmasın... Giyecek rubam olmasın... İstemem... İstemem...”(113-114) der. Bu sözleri işiten Emine Kadın, Fitnat'a kızar, bağırır. Fitnat, “gönlümün sevdiği”yle evlenmek isterim derken; Emine Kadın, onu zengin biriyle evlendirmeyi yeğler. Bu sebeple de çatışma olur. Fitnat'ın Emine kadınla çatışması, neticeleri itibariyle romanın kurgusunda önemli bir işleve sahiptir. Çatışma sonunda Fitnat'ın söyledikleri hiç dikkate alınmaz ve hiç tanımadığı ve istemediği Ali Bey'e evlendirilir. Bu evlilik ise, romanın sonunu belirleyecek bir niteliğe sahiptir.

Şemsettin Sami'nin **Taaşşuk-ı Talat ve Fitnat** (1289) isimli eserinde, genç bir kızın istemediği biriyle evlendirilmek istenmesi; evlilikte sevgi, muhabbet ve aşk yerine zenginliğin esas alınması konularında sosyal çatışma olmuştur.

Namık Kemal'in **İntibah** (1291) adlı eserinde evlenme fikriyle ilgili sosyal değer çatışmasına rastlanmıştır. Çok saf ve toy bir delikanlı olan Ali Bey, Mehpeyker'in aşüfte bir kadın olduğunu anlayamaz ve onun tuzağına düşer. Kısa zamanda bu kadına evlenme teklifinde bulunur. Ali Bey: "Yaratılmış iki gönül niçin birbirinden ayrı yaşamağa mecbur olsun, sizde adî bir adamı değil padişahları bahtiyar edecek kadar hüsün ve cemal var. Bendeniz de sizi bahtiyar edemez isem muhabbet ve mütavaat kuvvetiyle mahzun bırakmamağa olsun çalışırım. En ufak eğlenceleriniz dünyada en büyük zevkim olur. Bir valideciğim var. Pek halûktur. Elbette benim ibtilâmı görünce size benden ziyade hürmet eder, emrederseniz hemen bu günden..."(45-46). Mehpeyker, Ali'nin sözünü tamamlamasına müsaade etmez. Bu teklife şiddetle karşı koyar. Zira olumlu bir cevap verdiğinde ailesi araştırılacak ve foyası meydana çıkacaktır. Bu sebeple Ali Bey'le aralarında çatışma meydana gelir. Mehpeyker: "Biz daha bu günden işin tâ nihayetini düşünmeğe başladık. Sakın o ümit ile kendinizi yormayınız. Benim önümde bir felaket uçurumu vardır ki onu geçip de hiçbir erkekle birleşmekliğim mümkün değildir. Bir daha ağzınızdan öyle bir söz işitsem beni kıyamete kadar göremezsiniz."(46) der. Sosyal bir değer olan aile kurumuna Ali Bey iştiyakla yaklaşırken; Mehpeyker -namusunu muhafaza edemediğinden- bundan şiddetle kaçır. Ali Bey, evlilik hususunda ısrar ederse de Mehpeyker sert cevaplarla meseleyi kapatır. Bu çatışma sonunda evlilik gerçekleşmez ve iki şahıs arasında gayrimeşru bir ilişki başlar. Netice olarak söz konusu çatışma, romanın kurgusunda yapıyı belirlemiş olur.

Namık Kemal'in **İntibah** (1291) adlı romanında bir gencin sevdiği kadına evlenme teklifinde bulunarak aile kurumunu tesise çalışması ve bunun reddedilmesiyle oluşan sosyal değer çatışması vardır.

Hüseyin Rahmi, **Şık** (1305) romanında, Batı insanına öykünen ve kendi kültüründen bîhaber olan alafranga tiplerle âdeta alay etmektedir. Ma'suk Bey, bir eğlence

tertipteyerek dostlarıyla bir araya gelmeyi plânlamıştır. Sokakta sefil bir vaziyette gördüğü Şöhret'i de bu meclise davet eder. Şöhret, metresi ve köpeğiyle yaşadığı olayları oradakilere bir bir anlatır. Ma'şuk'un dostlarından olan Râdî Efendi, Şöhret'in hâline hem güler, hem de acır. Şöhret, lokantada yediği dayaktan, Potiş'in kaybolduğundan, başından aşağı kömür tozu döküldüğünden, lokantacıya verdiği tazminden ve beş parasız kalınca da metresi tarafından terk edildiğinden bahseder. Râdî Bey, toyluğu "ahmaklık" derecesine varan Şöhret'e kendi toplum değerlerine göre yaşamasını, insanları tanıyıp ona göre muamele yapmasını söylemek ister. Bu sebeple de aralarında çatışma çıkar. Râdî: "Hikâyâtınızdan anlaşılıyor ki siz eğlenmenin yolunu bilmiyorsunuz. Kendim eğleneyim derken âlemi kendinizle eğlendiriyorsunuz. Kolunuza takıp da metresimdir diye gezmeğe çıkardığınız karı ne kadar adî bir mahluk imiş ki sizi türlü ukbâya uğratmağa sebep olduktan sonra en felaketli bir zamanınızda bırakıp da savuşuvermiş."(104) der. Şöhret, anlattıkları karşısında, meclistikilerden alkış beklemektedir. Zira yaptıklarının güzel fiiller olduğunu zanneder. Takdir yerine tenkit edilince çok şaşırır, Râdî Bey'e çıkışır: "Siz yaşamağı ne zannedersiniz? İstanbul'un bir köşesine tıklı. Memuriyete mi? Sanata mı? Her nereye devam ediyor isen sabah git akşam gel. Kazandığın parayı hanende her kimin var ise onlar ile ye! Her günün her saatin birbirinin aynı olsun. Sonra da şu hâle yaşamak nâmını ver. Fransızların bir sözü vardır. "Eğer teferrüd etmek ister isen umumdan başka türlü yaşa" derler."(105) der. Bu sözler üzerine Râdî Bey: "Eğer yaşamak hususunda teferrüdün bu türlüünü beğeniyor iseniz emin olunuz ki bu hikmetin âmili olarak dünyada "Don Kişot"tan başka kendinize bir eş daha bulamazsınız. Eğer bu suretle teferrüd merakınız ciddî ise sizi tebrik ederim. Şöhret Beyefendi! Çünkü kısmen buna muvaffak olmuşsunuz..."(106) der. Râdî ile Şöhret arasındaki bu çatışma, yeni çatışmaları doğurmuş ve romanın kurgusunu oluşturmuştur. Râdî Efendi, bahsedilen çatışma boyunca, Şöhret'i kendi toplumuna uygun hareket etmeye davet eder. Ancak Şöhret, hatalı davranışlarını kabul edip bunları düzeltmek yerine, Râdî Bey'i tenkit ederek onların kendisini anlayamadıklarını söyler. Çatışma neticesinde meclistikiler, Şöhret'in acınacak bir hâlde olduğunu görürler.

Râdî Efendi ile Şöhret arasındaki bir çatışma da Şöhret'in giyim kuşam tarzı üzerine olur. Râdî Efendi, Şöhret'e içinde yaşadığı toplumunun garipsemeyeceği

bir şekilde giyinmesini tavsiye eder. Râdî, onun herkesten farklı giyindiğini, bu yönüyle de ancak Donkişot'a benzediğini söyler. Şöhret ise, bunun bir zevk meselesi olduğunu ve herkes gibi giyinmeyi sevmediğini, farklı olmak istediğini belirtir. Bu sebeple aralarında sosyal değer çatışması olur. Râdî Efendi: "Kıyafetiniz kimsenin kıyafetine benzemiyor. Harekâtınız hususunda da size bir uyar daha bulunabileceğinden şüpheliyim. Eğer bu gece Beyoğlu sokaklarındaki vukuatınız birkaç kere daha tekerrür ederse bu cihetlerde herkesin sizi birbirine parmakla göstereceğinden şüpheniz olmasın. Merak bu ya bu da bir türlü iştihardır."(106) der. Râdî Efendi'nin yanında bulunan Raik, Şöhret'le aynı düşüncede olduğu için Râdî Bey'e itiraz eder: "Efendim, herkeste bir "gu" vardır ki diğerinkine benzemez. Herkes kılığını kıyafetini kendi arzusuna tevfikan tanzimde ne kadar serbesttirler. Bugün bir Frenk görürsünüz ki yüzü sakaldan bıyıktan görünmez. Yarın yine o adama tesadüf edip bakarsınız ki suratı avuç içi gibi tertemiz olmuş. Ben biraz tırnaklarımı uzatacak oldum milletimizin içinde nazar-ı ta'yibine uğramadığım kimse kalmadı. Ah efendim bizim halkta henüz diğerlerinin fikirlerine hürmet etmek his ve terbiyesi uyanamadı."(107) der. Râdî, milletini beğenmeyen Raik'in şu sözlerine oldukça hiddetlenerek: "Garbı tanımayanlar nazarında Frenkleri berbat eden işte bu yadigârlar değil midir? Türkçe ifadeleri arasına birkaç ecnebi lügatı katmaktan maada bunların Garptan Şarktan ne haberleri vardır? Frenkten ziyade Frenk olmağa yeltenenlerden Frenkler kendileri bile hoşlanmıyorlar. Bunu iyi biliniz..."(107) der. Raik, bu sözleri kabul etmeyerek aksini ispatlamaya çalışır. Neticede, Râdî ile Şöhret arasında başlayan çatışma, tüm meclisi sarar ve romanın kurgusunu şekillendirir. Râdî ile Şöhret arasındaki çatışma, Râdî ile Raik arasında devam eder. Raik'in Türkçe'yi yetersiz bulduğunu ifade etmesi üzerine Selami Bey de çatışmaya dahil olur ve üçüncü bir çatışma başlar. Bu çatışma, eğlence meclisinde bulunanları iki gruba böler. Şöhret ile Raik bir cephede, Selami Bey ile Râdî de diğer cephededir.

Râdî ile Şöhret'in çatışmaları sırasında Raik, araya girer ve Şöhret'i savunmak adına Türkçenin yetersiz bir dil olduğunu iddia eder. Bu sebeple de Türkçe konuşurken, Fransızca kelime kullanma ihtiyacı hissettiğini belirtir. Oysa bunu, alafrangalık namına yapmaktadır. Raik, Râdî Bey'e hitaben: "Ne yapalım

efendim? Söze bir iki ecnebi kelimesi katmak da mı suç oldu? Türkçemizin bir çok şeyleri ifade hususunda ne kadar mahdut bir lisan olduğunu bilmezsiniz ki bu bahiste sizi “konpetan” tanıyayım da söz söyleyeyim.”(108)der. Meclistekilerden Selami Bey, bir Türk delikanlısının kendi kültüründen uzaklaşarak başka milletlere özenmesini, onlara öykünmesini kabul edemez. Raik’in kendi öz dilinin kıymetini bilmeden Türkçenin yetersiz olduğunu ileri sürmesini tenkit eder ve aralarında sosyal değer çatışması meydana gelir. Selami Bey: “...Ben Avrupa lisanlarına karşı Türkçenin mükemmeliyetini iddia etmiyorum. Fakat siz hangi şeyi kaleme almağa kalktınız da Türkçenin adem-i kifayeti yüzünden sarf-ı nazar etmeğe mecbur oldunuz? Avrupa etvârına yeltenmek yalnız öyle tırnak uzatmak, Türkçeyi beğenmemekle olmaz. Görmüyor musunuz ki erbâb-ı gayret bir taraftan tıbbî, fennî kitaplar tercüme ederek ve bir çok tâbirât-ı fenniyeyi ifade için Türkçede hakikaten mefkud olan pek çok lügatları icad edercesine bulup çıkararak veyahut aynen istimal etmek suretiyle lisan-ı millîlerinin itmâmına uğraşıyorlar. Alafranga diye Avrupa’da ne kadar kapa... piç var ise onları taklid edeceğinize biraz da muhassenât cihetini icraya gayret etseniz a! Tırnağını Kunduracı Andonaki de uzatıyor. Eğer bu da bir meziyet ise o meziyetten teşerrüfe, teferruha o herif de sizin kadar hak kazanır demektir. Siz alafranganın öyle cihetlerine özeniniz ki ondan husule gelecek şerefte böyle Andonakiler müşterek bulunmasın. Zemâ’imin taklidi de icrası da kolaydır. Asıl güçlük muhassenâtı taklit edebilmektedir.”(108-109) der. Selami Bey, zamane gençlerinin bir kısmının kendi kültüründen uzaklaşmasını tehlikeli ve “budalaca” görür ve bu suretle Raik’i uyarır. Bu sebeple ortaya çıkan çatışma eserin kurgusunda önemli bir işleve sahip olur. Raik, Selami Bey gibi düşünmez ve bildiği gibi hareket etmeye devam eder. Zıt karakterli şahısların bir araya getirilmesiyle kahramanların zihnî yapısını ortaya koyan bu çatışmalar, okuyuculara, aynı devirde yaşayan gençleri karşılaştırma ve anlama imkânı vermiştir.

Hüseyin Rahmi’nin **Bir Muadele-i Sevda** (1315) isimli romanında evlilik sırasında yaşanan sosyal değer çatışmalarından birine yer verilmiştir. Naki, hayatı zevk ve eğlenceden ibaret gören bir insandır. İki defa evlenmiş; ancak kadınları tatmin vasıtası olarak görmekten kurtulamamıştır. Gözü sürekli dışardadır. Bu sebeple iki defa evlenip

kısa zaman sonra ikisini de boşamıştır. Üçüncü karısı Bedia olur. Bedia, Naki'nin hangi tiyette olduğunu bildiğinden onunla evlenmek istemez. Fakat kendi fikri alınmadan zorla evlendirilmiştir. Bedia, düğünden sonra Naki'ye kendini teslim etmez ve Naki'nin diğer eşlerinin uğradığı akıbetten kaçınmaya çalışır. Bu sebeple karı koca arasında sosyal değer çatışması olur. Naki, Bedia hakkında: “Bundan da üç dört günde arzumu alırım.” (51) şeklinde düşünür. Düğün gecesi zifaf odasında Bedia'ya sarılır; ancak Bedia onu itekleyerek onun oyuncuğu olmayacağını söyler. Naki, oldukça şaşırır ve bu hareketin sebebini anlamak ister. Bedia mağrur bir tavırla: “Beyefendi malûm-ı âlinizdir ki tezevvüc emrinde ekseriyetle kızların reyî sorulmaz. Bunu velileri tensib eyler, onlar da ıztırârî kabul ederler...”(55) der. Naki: “Demek ki bu hacleyi teşrifiniz ıztırârî vuku buldu?” Bedia: “Hakikati biraz geç anladınız amma herhalde zekavetinizi tebrik ederim...”(55). Naki, bu tahkire dayanamaz. Dışarıdan yengesini çağırarak: “Hanımın içini sıkıntı bastı. Biraz hava almak istiyor. Kendisini dışarı çıkarınız. Valideme de söyleyiniz buraya gelsin...”(56) der. Yenge Hanım, Naki'nin Bedia'yı beğenmediğini zannederek Naki'ye biraz çıkışır. Ancak Bedia, yengeye kızar ve: “Yenge Hanım... Yenge Hanım ağzından çıkan sözleri kulakların işitsin. Beyefendi, beni değil, ben beyefendiyi beğenmedim. Dışarı çıkmak için ayaklarım senin muavenetine muhtaç değildir. Beyin validesini çağırın da dertleşsinler.”(58) der. Bedia ile Naki arasındaki söz konusu çatışma, romanın kurgusunda ana yapıyı oluşturmuştur. Çatışma sonunda Bedia, babasının evine gönderilmiş ve diğer bütün vak'alar bu olay etrafında teşekkül etmiştir.

Metres (Hüseyin Rahmi, 1315), ömrünü sefahatle geçiren dul bir anne ile aynı yolu takip eden evlâdının, koskoca bir serveti, gayrimeşru yollarda tüketmesinden müteşekkildir. Annesinin izini takip eden bu evlât Hamî'dir. Evin tek çocuğu olan Hamî, nazla büyümüş, düzgün bir eğitim almamıştır. Bir müddet Paris'e gider. Hanımı Saffet'le daha önce çok iyi geçinirken dört yıllık Paris dönüşünde onu beğenmez olur. Çevresindekileri cahillikle suçlayıp herkese tepeden bakan Hamî, İstanbul'a geldikten sonra hanımıyla konuşmak yerine vaktinin çoğunu gazete veya kitaplara ayırır. Böylesi zamanlarda Saffet, uyuklar. Hamî, Batıdaki kadınlarla kendi karısını karşılaştırarak onun uyuklamasına çıkışır ve karısına hakaretler edip onu aşağılar. Bu tavrı da çatışmaya sebep olur. Karı koca arasındaki bu anlaşmazlıklar, eserin kurgusunun

oluşumuna katkıda bulunur. Hami: “Hanım, böyle vakitsiz uyuklamak, bir düziye esnemek beyinsizlik, ahmaklık alâmetleridir.”(15) der. Saffet: “Acaba hangi beyinli adamı böyle saatlerce lâkırdı etmeksizin oturmağa icbar etseniz, esnemenen, uyuklamadan durabilir? Sizin okumanız bitmiyor ki.”(15) cevabını verir. Bu cevaba kızan Hami: “İşte bak, lâkırdı etmesini biliyor musun? Ona okuma değil “mütalaa” derler.” (15) der. Bu tür çatışmalar sürekli olur, Hami Saffet’e sürekli hakaretler eder. Saffet bu hakaretlerden fazlasıyla incinir. Her bir çatışmada Hami, Saffet’ten biraz daha uzaklaşır. Saffet ise, kocasına yaklaştırmaya, aile hayatını kurtarmaya çalışır. Bu çatışmalar neticesinde Hami, bir metres bulur ve Saffet ile oğlu Rıfki’yı ihmal etmeye başlar.

Hami, Paris’ten döndükten sonra karısı Saffet’le hiç ilgilenmez ve onu daima tahkir eder. Bir müddet aile içinde didişmeyle vakit geçirdikten sonra Parnas adında bir düşük kadınla beraber olmaya başlamıştır. Bu ilişkinin ilerlemesiyle tüm servet ve zamanını Parnas’ın istekleri doğrultusunda sarf etmeye başlar ve karısı Saffet’le oğlunu iyice ihmal eder. Saffet, ailesinin düştüğü duruma çok üzülür ve sürekli ağlar. Annesi vefat ettiği için üvey annesiyle dertleşir. Boşanmak istediğini, artık dayanamadığını söyler. Ancak üvey annesi, Saffet gibi düşünmez. Saffet’e hitaben: “Erkeğin keyfine karışılır mı? İsterse üstüne evlenir, isterse on tane metres tutar. Haydi bakayım, gözlerini sil de kocanın evine... Tosun gibi bir de evladın var. Namuslu bir kadının ağzından boşanmak lakırdısı gezer mi hiç?”(169) der. Saffet evini ihmal eden kocasından ayrılmayı düşünürken; üvey validesi, Saffet’in evine dönmesini, boşanmayı da unutmasını ister. Ona göre aile kurumunun devam ettirilmesi daha doğrudur. Bu sebeple üvey kızıyla sosyal değer çatışmasına girer. Bunun üzerine Saffet, istemeyerek de olsa kocasının evine döner. Çatışma, bir ailenin dağılmasına engel olmuştur. Böylece sosyal değer çatışması, müspet bir netice verir ve romanın kurgusunda yerini alır.

Batıl inançlara sahip insanların hicvedildiği **Tesadüf** (Hüseyin Rahmi,1316) romanında, evlilik öncesinde kızların da fikirlerinin alınması gerektiği hususunda yaşanan bir sosyal değer çatışmasıyla karşılaşmıştır. Saibe; Safai Efendi ile Raika Hanım’ın tek çocuğudur. Evlenme yaşına geldiğinde, annesiyle babası damat tayininde karar veremezler. Öncelikle ellerinde bir ölçünün bulunması gerektiğini düşünürler. Safai

Efendi, evlilik konusunda kızlarının da fikrini almak ister: “Bu madde hakkında biz kızın kendi reyini hiç sormadık. Bir de onu istimzâc etsek bakalım ne der? Bizim Saibe’ye olan fart-ı muhabbetimiz bu bâbta bir karar verebilmemize mani oluyor. Kendi ne diyecek, onu da anlayalım?...”(81) der. Zira, Saibe tek çocuklarıdır. Bu zamana kadar herşey ona göre düzenlenmiş, her bir husus Saibe’nin mutluluğu için ihzar edilmiştir. Raika Hanım ise, böyle konularda kızların fikirlerine müracaat etmenin yanlış olacağını, kızı kendi gönlüne bırakırlarsa hoş olmayan sonuçlarla karşılaşabileceklerini söyler. Raika Hanım: “A efendi öyle şey olur mu? Sen, ben sağ dururken böyle meselede onun reyini sorulur mu? Meşhur meseldir, “Kızı keyfine bıraksalar zurnacıya varır.” derler. Saibe bu keyfiyeti bizim kadar ince düşünebilir mi? O daha çocuk... Onun aklı erer mi hiç?..” Safai Efendi bu görüşe katılmaz. Aralarında sosyal değer çatışması çıkar. Safai Efendi ısrar ederek: “Hanım sen bir kere sor, bakalım, anlayalım, kendi meylî ne cihete?..”(81) der. Raika: “A inan olsun efendi, ben kıza öyle şey soramam. Hiç ben ona, gönlün nasıl koca istiyor? Ne biçim erkeğe varacaksın, diyebilir miyim?”(81-82) der. Karı koca arasında yaşanan sosyal değer çatışması, eserin kurgusunun şekillenmesinde rol oynar. Zira bu çatışma, Saibe’nin evliliğini belirleyecektir. Raika Hanım, çatışma sonunda, kocasının isteğini yerine getirmek zorunda kalır. Saibe’nin dadısı Ebrukeman’a meseleyi izah eder ve Ebrukeman Saibe ile konuşur. Saibe, bu hususta reyin annesi ve babasında olduğunu, onların kararına tâbi olacağını söyler. Neticede Saibe, Mail Bey’le evlendirilir.

Hüseyin Rahmi, mizahî unsurlarla süsleyerek yazdığı **Şıpsıvdi** (1327) romanında, “alafranga budalası” bir gencin Batılı hayat tarzını evinde uygulamak isterken nasıl bir faciaya sebep olduğuna dikkat çekmiştir. Tahsil için gittiği Paris’te, batakanelere devamdan başka bir iş yapmayan Meftun, tam bir “alafranga budalasıdır.” Paris dönüşünde evlerinde bulunan herkesi alafranga tarzda hareket etmeğe zorlar. Türk kültürünü beğenmez, örf-âdetlerle alay eder. Bu sebeple aile fertleriyle çatışmalar yaşar. Büyük annesi Şekure Hanım, bir gün hamama gitmek üzere bohçasını hazırlar. Meftun, hemen bohçayı karıştırarak oradan sabunu çıkarır. Sabunun cilde ve saçlara çok zararlı olduğunu söyler. Paris’ten getirdiği “Tuvalet Kitabı”ndan ne kullanmak gerektiğini okur. Büyük annesi karşı çıkarsa da o hiç dinlemez. Büyük anne: “Oğlan çıldırdın mı? İnsan hamamda sabunsuz temizlenebilir mi?”(99) der. Meftun ise, banyoda kullanması

için ne gibi temizlik maddeleri yapıp kullanılabilceğini okumaktadır. Büyük anne: “Evladım baksana saçlarım bembeyaz oldu. Bundan sonra öyle şeyler benim neme lâzım. Biraz sabunla yıkanır hamamdan çıkıveririm.” (100). Meftun: “Hayır olmaz. Sabun muzırdır. Cildin mesamatını tıkar, saçları döker. Sana yumurta ile yapılır bir tertib-i sağlık vereyim...” Büyük anne, torununu dinlemez ve geç kaldığını söyler. Meftun: “Daha kolayı var canım! Beyaz saçlar için un istimal ederler. Bu en muvafıktır. ...Un ile saçları ve başı güzelce oğuşturmalı. Ba‘dehu fırçalamalı... Baş için bundan muvafık bir suret-i tathir olamaz.”(100-101) der. Büyük anne ile torun arasındaki bu çatışma, Meftun’un aile içerisindeki hâlini sergileyerek eserin kurgusunu belirlemiştir. İhtiyar kadın, Meftun’un icbarından kurtulamaz ve hamamda başına un döküp saçlarını yıkamak ister. Ancak başı tamamıyla hamur olmuştur. Hamamdaki kadınlar bunu görünce ihtiyar kadının başına toplanırlar. Şekure Hanım ağlanacak bir hâle düşer ve meyus bir şekilde evinin yolunu tutar.

Alafrangalığa özenen Meftun’un malûmatı derme çatma, davranışları da taklitten ibarettir. Bununla birlikte kendi öz kültürüne ait ne varsa onları küçük görmektedir. Bu çerçevede evde, Fransız kitaplarında yer almayan yemeklerin pişirilmesine bile müsaade etmez. Büyük annesi Şekure Hanım bazı yemekleri çok sever; ancak Meftun, onların pişirilmesine müsaade etmez. Hatta, bazı yemeklerin isimlerinin anılmasını bile istemez. Şekure Hanım’ın özlediği yemeklerden biri de terşi lapasıdır. Bunu söylediğinde torunu Meftun çok kızar ve: “Sus ayıp... Lapa ne demektir?.. O, bir nevi koyu çorbadır ki alafrangada ismi, hele bir sofrada da hiç mevkii yoktur. Fransızcada “cataplasme” derler bir lapa vardır. Fakat ekl edilmez. Haricen istimal olunur. İsmi de söylüyor ki bu yenmez. Kadın nene eski Rumca bile idin “cataplasme” denince anlardın ki “cata”, üzerinde ve “plasma”, yapıştırma demektir... Binaenaleyh bilumum lapalar yapıştırılır. Ekl edilmez. Belki Fransa’da on beşinci, on altıncı asırda böyle bir yemek var idi. Şimdi bunun ekli bütün bütün de “mode” olmuştur. La cuisins dans les siecles passes, yani “Geçmiş asırlarda mutfak” Sen bu kitabı okumadın.” (135-136) der. Şekure Hanım: “Bunları keşki sağlık selamete öğrenmez olaydın... Her lakırdıya bir kulp takıyorsun.. Terşi lapası yapıştırılmış. Haydi buna öyle dedin... Ya o canım yoğurtlu tatar böreği, o da mı yapıştırılır? Tere otlu, peynirli diye kaç zamandır içim titiyor... Bıktım artık Zarafet’e pişirttiğin öküz etlerinden. Yumruk kadar kaskatı bir parça, bıçak

kesmez, diş kesmez, el ile parçalanmaz... Boğaz yırtılıyor yutuncaya kadar, bu nedir ettiğin ayol? Alafranga diye kâseleri ortadan kaldırdık. Tabakla çorba içmeğe başladık. Geçen günü biz yemek yerken komşu Hürmüz Hanım geldi: “Aa! Ayol tabakla mı çorba içiyorsunuz?”, dedi. Bize güldü güldü gitti.”(136-137) der. Torunu ile bir türlü anlaşamaz. Şekure Hanım ile Meftun arasındaki sosyal değer çatışması -diğer aile fertlerinde olduğu gibi- anneannenin de Meftun’a olan bakış açısını değiştirmiş ve romanın kurgusunu şekillendirmiştir. Meftun, her zaman yaptığı gibi anneannesinin bu sözlerine de hiç kulak asmaz ve bildiği gibi hareket etmeye devam eder.

Meftun’un anneanesi Şekure Hanım, bekar torunu Rebie’nin çocuk düşürdüğünü öğrenince kederinden ölmüştür. Şark Akademiyası Reisi Mösyö Makferlan ve kadın reisesi Madam Şehim, bu üzücü hadiseden ötürü Meftun’a ve ailesine başsağlığı dilerler. Ayrıca Madam Şehim, Meftun’un evine giderek cenaze evinde bir konuşma yapmak ister. Komşu kadınlar bunu duyunca, “Fransız karısı” konuşma yapacakmış diyerek cenaze evine toplanırlar. Madam Şehim, bu konuşmasında, Avrupa medeniyetinin kadınlara verdiği hakları anlatır. Bir ara: “İlk sualimi bir daha tekrar edeyim: Şekure Hanım kimdi? Seksen senelik ömrünü kafesin çubukları arkasında geçirmiş bir “insan kanarya” nâmahrem enzârdan setr-i cemal için toplanan kumaş eskitmiş bir mestûre... Dünyanın top gibi yuvarlak olduğunu beyan edenlerin bu iddia-yı mecnunânelerine kahkahalarla gülen....”(720) şeklinde söze başlar ve Türk kadınlarını aşağılayan pek çok sözler sarf eder. Bu sözler oradaki bir çok kadının öfkelenmesine sebep olur. Madam Şehim gibi yüksek bir yere çıkıp konuşamayacaklarını düşünerek kendi aralarında Şehim aleyhine söz söyleyip onunla çatışmaya girerler. Bu ise, Meftun’un aleyhinde bazı olaylar hazırlayarak eserin kurgusunu belirler. Şehim’in sözlerine dayanamayan sarı saçlı bir hanım: “Dikkat ettiniz mi kardeş? Nutuk (söyleyen) madam Türk kadınlarını kafesteki kanaryaya benzetti...” (728) der. Yanındaki kadın cevap verir: “Hay ilâhi nutku tutulsun... Bizim neremiz kanaryaya benziyormuş? Başındaki koca tüyle (şapkasındaki) kendisi kaza dönmüş... Ona baksın...”(728). İhtiyar komşu hanım da söze karışır ve cenaze evinde böyle konuşma yapılmasından duyduğu memnuniyetsizliği dile getirir: “Cenaze çıkan bir evde bizim bildiğimiz hatm-i Şerif indirtirler. Mevlüt okuturlar. Burada türlü lisanlardan nutuk veriliyor...” (729) der. Madam Şehim’in Türk kadınlarının hayat tarzını beğenmeyerek

tenkit etmesi, oradaki kadınlarla çatışmasına sebep olur. Ancak Türk kadınlarının kendilerine olan güvensizlikleri, Şehim'in karşısına çıkıp da konuşmalarını engeller. Pasif bir kişi-toplum çatışması hasil olur.

Mösyö Makferlan, Beyoğlu'nun sıkıcı havasından bunaldığını beyanla Erenköyü'nde bir kır balosu düzenlemesini Meftun'dan rica etmiştir. Meftun bu ricayı hemen kabul eder. Ancak köşkte Meftun'dan başka kimse vals bilmez. Bu sebeple balodan önce bir dans talim kitabı alır ve evde herkese dans yapmayı öğretmek ister. Mahir, Madam Şehim ile; Zerafet de genç uşak Ali'yle vals yapmaya çok heveslidirler. Talime başladıklarında, Lebibe piyanoya oturur. Rebie, Meftun'a; Eleni de Raci'ye eş olurlar. Mahir'e eş bulunamaz. O da kız kardeşi Edibe'ye giderek kendisine eş olmasını ister. Mahir: "Haydi Edibe sen de bana dame ol..." (795). Edibe, dans gibi alafranga âdetlere şiddetle karşıdır. Bunları, Türk örf ve âdetleriyle bağdaştıramaz. Bu sebeple ağabeyiyle çatışmaya düşer. Bu ise, neticeleriyle birlikte eserin kurgusunu teşekkül ettirir. Edibe: "Ne olayım? Ne olayım?" Mahir: "Dame ..." der. Edibe ayağındaki terliği çıkararak tersini ağabeyine gösterir ve: "Şunu şimdi senin ağzına yapıştırırsam görürsün... Kocamın bana teklife cesaret edemediği bir şeyi sen nasıl söylüyorsun? Beyefendiye dame olup da talimli maymun gibi sıçrayacakmışım!.. Allah akıllar versin.. Sen azdın Mahir... Sen bir şey oldun... Dur bakalım sonu neye çıkacak?..." (795) der. Bu tür alafranga hareketlerden ötürü Edibe, kocası Meftun'ndan epeyce soğumuştur. Aynı sebepler, ağabeyine olan muhabbetini de alıp götürcektir.

Hüseyin Rahmi'nin **Kuyruklu Yıldız Altında Bir İzdivaç**, (1328) isimli romanında evlilikte eş seçimiyle ilgili bir sosyal değer çatışması yer almaktadır. Feriha Davut, serbest büyümüş genç bir kızdır. İrfan Galip Bey'in Halley Kuyruklu Yıldızı hakkında konferanslar verdiğini duyar. Onunla ilgili soruları vardır. Bunları bir mektuba yazar ve ismini belirtmeden İrfan Galip'e gönderir. İrfan Galip mektubu okur okumaz bunu yazan kıza âşık olur. Onunla evlenmeyi dahi hayal eder. Oysa ne kızı görmüştür; ne de ismini bilmektedir. Hemen cevap yazar ve aşkıdan söz eder. Feriha Davut, aşk ve evlilik gibi ciddî konularda İrfan'ın düşünmeden karar vermesine şaşırır. Görmediği, bilmediği bir kadına âşık olan İrfan'a kızar. Feriha, hayatını birleştireceği insanı iyice araştırmak gerektiğine inanır. İrfan ise, ismini dahi bilmediği biriyle evlenmeyi

düşünebilmektedir. Bu sebeple sosyal değer çatışması olur. Feriha, İrfan Galip'e şu satırları yazar: "...Hüviyeti meşkuk ahvali tamamıyla meçhul bir kızın ilk yazdığı birkaç satıra kapılarak bu kadar coşmak; kızışmak âdeta alev almak sizin meslek-i ciddiyetperestânemizle kabil-i tevfik bir hareket midir? Benim aradığım şey affedersiniz bir "âşık" değil âdeta mert bir kardeşti. O kardeşi bula idim "kadın"ın bu memlekette gördüğü suret-i telâkkiden... Bütün dertlerimden, her şeyden bahsedecektim. Şimdi ne yazabilirim? İlk hatvede siz makamı değiştirdiniz... Tasavvurunuzla muvafık bir kız çıka idim nazarınızdaki kıymet-i nisviyyemi kesretmiş olmayacak mıydım? Çünkü sizin arzu ettiğiniz gibi kız çoktur. Benim olmak istediğim gibisi ender belki madumdur."(177-178) der. Feriha'nın İrfan Galip'le çatışarak ona mektup yazması romanın kurgusunda belirleyici bir role sahiptir. İrfan Galip, bu mektup üzerine yazdıklarından pişman olur; ancak yine de aşkından vazgeçmez. Feriha'yı daha fazla merak etmeye başlar ve kendine mektup getirenin peşine düşerek Feriha'nın evini öğrenir.

İrfan Galip, hiç görmediği Feriha Davut ile evlenmek istemektedir. Bu sebeple annesini zorlar Ferdane Hanım'ı görücü gönderir. Ferdane Hanım, Feriha'nın güzelliğini beğenir. Ancak ahlâkını, serbestliğini, örf ve âdetlere göre davranmamasını beğenmez. Eve döndüğünde: "Oğlum o kız bize gelmez. İşte o kadar. daha ziyade söyletme beni..."(269) der. Böyle bir kızın gelin alınamayacağını, kendilerine lâayık olmadığını söyler. Ancak İrfan Galip, kolay kolay Feriha'dan vazgeçeceğe benzemez: "Anne beni meraktan öldüreceksin ne gördün? Ne duyduysa mutlak söylemelisin... Başka türlü olmaz..." Ferdane: "Yavrum... İrfancığım... O terbiyede, o serbestlikte bir kız bize yaramaz..."(269) der. Sonra görücüye gittiğinde olanları anlatır. Feriha, diğer gelinlik kızlar gibi davanmamış, Ferdane Hanım'la sohbet edip ona sorular sormuştur. Sonrada oturup onunla kahve içmiştir. Evden ayrılırken ise, Feriha, müstakbel kayın validesini yolcu etmiştir. İşte bu sebeplerle Ferdane Hanım, Feriha'yı oğluna almak istemez. Ancak Ferdane Hanım'ın bu düşüncesi, İrfan'ı fikrinden döndüremez. Evlenmekte ısrar ederek annesiyle sosyal değer çatışması yaşar. En sonunda muradına erer ve Feriha ile evlenir. Böylece ana ile evlat arasındaki sosyal değer çatışması, vak'aları düzenleyerek romanın kurgusunu belirler.

Hüseyin Rahmi, **Cadı** (1330) adlı romanında, batıl inançlara sahip insanların düştüğü acı hâlleri ele almıştır. Bu eserde de evlilik sırasında yaşanan sosyal değer çatışmasına yer verilmiştir. Fikriye, kimsesiz bir kızken Bedri Bey’le evlenmiş ve Latife isminde bir kızı olmuştur. Beş yıllık mutlu bir evlilikten sonra Bedri Bey vefat eder. Bunun üzerine Fikriye, dayısı Hasan Bey’in evinde kalmaya başlar. Yengesi Emine Hanım, Fikriye’yi, Nef’i Efendi isminde biriyle zorla evlendirmek ister. Emine: “...Ben var iken izdivaç hususunda sana söz düşer mi? Bu cihetleri tahkik tedkik bize ait... Sana ne oluyor? Aman yarabbi ahir zamana kaldık şimdiki kızlar... Kadınlar velilerine lakırdı bırakmadan sözü kendileri kesiyorlar. Nerede ise yeni doğan çocuklar da göbeklerini kendileri kesecekler. Kıyamet alâmetleri. Biz nezaket ettik de bu işte hanımefendinin reyini sorduk. Bu nezaketimizi hazmedemedi. Affedersin. Hata ettik. Haydi bakayım odana...”(23) der. Yenge Hanım, fikrini cebren uygulamaya koyar. Fakat Fikriye, bilmediği, tanımadığı biriyle evlenmek istemez. Sosyal değer çatışması olur. Fikriye: “...Evlendirilecek kadının reyini sorulmazmış. O eski usul yengeciğim... Kadın ninelerimizin zamanında belki öyle idi. Fakat şimdi değil. Zamane kızları varacakları erkekleri kendileri intihab ediyorlar. Pekâla sözlerini de kesiyorlar. Yalnız velilerine “Ben filân adama varacağım.”, diye karar tebliğinde bulunuyorlar...”(24) der. Çatışma sonunda ne Fikriye, ne de yengesi Emine Hanım fikrinden döner. Emine ile Fikriye arasındaki bu çatışma, eserin kurgusunda çok önemli bir fonksiyona sahiptir. Zira, romanın bundan sonraki vak’aları, söz konusu çatışmanın sonucuna göre düzenlenecektir.

Emine Hanım, Fikriye’yi zorla evlendirmek ister. Üstelik, Nef’i Efendi hakkında birçok söylentiler de dolaşmaktadır. Adam çok fazla evlenip boşanmış, bir karısı da evde ölü bulunmuştur. Fikriye’nin anne dostu Hasibe Hanım, Fikriye’nin istemediği biriyle evlenmeye zorlanmasını duyar ve bu konuda Emine Hanım’ı uyarmak ister. Bu sebeple Emine Hanım’ın evine gider. Emine, Hasibe Hanım’ın sebebi ziyaretini anlar ve onu eve almak istemez. Hasibe Hanım: “Baksana hanım sen bu eve gelin gelmezden yirmi yıl evvel ben bu aileyi tanırım. Yalnız Fikriye değil, hemen hemen onun anası da benim elimde büyüdü gibi birşeydir. Dostlarımız öldüyse hatırları ölmedi. Ben bugün buraya Allah için birkaç söz söylemeğe geldim..”(28) der. Emine Hanım, bu sözlere öfkelenir: “Büyük hanım bu hanenin ne kadar büyük ve kadim dostu olur iseniz olunuz, şu saatte

burada bir misafirden başka bir şey değilsiniz. Nasıl talimat verilirse o yolda hareket etmek üzere içeri kabul edilebilirsiniz. Yoksa...”(28-29) der. Bir iki sözden sonra Hasibe: “Sen bana iyi bak hanım... Ben öyle senin gibi şımarık yeni hanımların talimatıyla hareket eden kocakarılarından değilim... Gözünü aç yavrum... Hem sen karşımdan çekil. Fikriye gelsin... Benim sözüm ona... Seninle bir işim yok...”(29). Emine: “Bu evin hanımı benim... Fikriye’nin burada esâmesi okunmaz... Sabahleyin bunakça lakırdılar dinlemeye de vaktim yok. Bir gürültü çıkmadan şuradan selamle gidiniz... Haydi bakayım büyük hanım... Haydi...”(29) der. Hasibe: “Çekil karşımdan yellos...”(29) diyerek zorla da olsa içeri girer. Fikriye’ye Nef’i hakkında tüm bildiklerini anlattıktan sonra Fikriye’nin öyle bir adamla küfüv olmadığını söyler. Ancak Emine evlendirme fikrinde ısrar eder. Hasibe Hanım ile Emine arasındaki bu çatışma, Fikriye’nin Nef’i ile evlenmesini engellemiş ve romanın kurgusunu şekillendirmiştir

Ârâmıdil Hanım’ın Abdülkadir ve Nadir isminde iki oğlu vardır. Bunlardan Abdülkadir bir kalemde çalışır; Nadir ise, Paris’e gidip heykeltıraş olmak hevesindedir. Abdülkadir, kardeşinin işe yarayacak bir dalda okumasını ister. Heykeltıraşlığın memlekete bir fayda sağlamayacağını düşünür. Nadir, vatana faydalı olmak yerine, kendi arzusuna göre eğitim görmeyi tercih eder. Abdülkadir, kardeşini uyarmaktan bir an olsun geri durmaz. Millet ve memleket için faydalı biri olmasını ister, kardeşinden. Nadir’in bunu anlamaması, iki kardeş arasında sosyal değer çatışmasına sebep olur. Nadir, fikrini değiştirmez ve sonunda Paris’e gider. Abdülkadir, Nadir’e yazdığı mektuplarda da aynı düşünceyi dile getirir. “Türkler nezdinde ebediyyen makbul olmayacak bir meslek var ise o da sanat-ı nuhttur. Memlekete müfid olacak, işe yarayacak bir şey öğren. Heykeltıraşlıkla burada ne yapacaksın? Ecdâdımızın bırakmış olduğu suları kurumuş çeşmelere bugün musluk takacak paramız yok. Ecdadımızdan çoğu makabirinde taşsız yatıyor. Bir haylisinin medfenleri bile belli değil... Heykeli kime dikeceğiz? Evimizin içine giren Avrupa’dan gelme bazı öteberi kutularının üzerlerindeki resimleri günahtır diye bıçakla kazıdıklarını, kandil geceleri eve melek girmez iddiasıyla çocuğun bebeğini helaya kapadıklarını bilmiyor musun? Kışın çamurdan molozdan yazın süprüntüden tozdan geçilmeyen mübarek meydanlarımızı sokaklarımızı heykeller ile telvis mi edeceksin?”(336) der. Kardeşine böyle bir mektup yazar; ancak Nadir, ağabeyinin tüm uyarılarına rağmen yine de heykeltıraş olur. Bu çatışma, romanın

kurgusunda eserin sonuna kadar anlaşılamayan tüm esrarın ortaya çıkmasını sağlamıştır. Eserde cadı zannedilen kadın, aslında Nef'i'nin ölen karısı değil; Nadir'in yaptığı maskeyi kullanan başka biridir. Neticede, bahsi geçen çatışma romanın sonuç bölümünü teşekkül ettirir.

Hüseyin Rahmi, **Toraman** (1335) isimli eserinde, bilmeden düşük bir kadınla evlenen ihtiyar birinin başına gelen acı hâlleri hikâye etmiştir. Romanda bu evlilikle ilgili sosyal değer çatışması vardır. Şuayb Efendi, karısı Hasna Hanım'ın üzerine, düşük bir kadının kızı olan Binnaz ile nikâhlanır. Binnaz da annesi gibi çekirdekten yetişme bir aşıftedir. Kendini namuslu ve bakir bir kız olarak gösterir. Halbuki o zamana kadar pek çok erkekle beraber olmuştur. Şuayb Efendi, büyük bir servet harcayarak Binnaz için yeni bir ev alır. Evlendikten sonra da işlerini bahane ederek birinci karısının oturduğu eve gelmemeye başlar. Şuayb Efendi, ikinci evliliğini, karısı Hasna'dan saklar. Ancak oğlu Aziz, kiminle evlendiğini bilmesede babasının genç bir kızla nikâhlandığını öğrenmiştir. Babası gibi yaşlı bir erkekle genç bir kızın evliliğini doğru bulmaz. Bu sebeple onunla çatışır. Aziz: “Efendi baba, affedersiniz; anneme bir alay martaval okudunuz; gidiyorsunuz; tehhülünüz bence muhakkaktır; beni kandıramazsınız...”(97) der. Şuayb: “Terbiyesiz... Martaval sözünü pederine karşı nasıl kullanıyorsun? Evlendim ve pekâla ettim. Ne yapacaksın?” Aziz: “Pek genç ve güzel bir kadın almışsınız diyorlar...” Şuayb: “Doğru... Bu ikinci tehhülümde de validen gibisini alacak değilim ya?...” Aziz: “Bu yaştan sonra yaraşır mı?” Şuayb: “Bu cihet aldığım kadınla benim, ikimizin hissesine ait bir mesele, ona kimse karışamaz. Bu telaşlarınızın beni ziyade sevdiğinizden ileri gelmediğini biliyorum...”(97) der. Şuayb Efendi, oğlunu hiç kâle almaz. Aziz, her sözünde, babasının huzur ve saadetini düşündüğünü vurgulamaya çalışır. Ama nafiye. Şuayb Efendi, Binnaz'dan vazgeçmez. Baba ile oğul arasındaki bu çatışma, eserin kurgusunda ağırlık noktasını oluşturur. Şuayb Efendi, oğlunu dinlemez ve kendisi için feci bir son hazırlar. Binnaz, Şuayb'la evlendikten sonra iki erkekle daha ilişki kurar. Şuayb Efendi, bunu öğrenir ve kederinden felç olur.

Son Arzu (Hüseyin Rahmi,1338)'da üç genç kızın yaşadığı aşk macerası konu alınmıştır. Nuriyezdân, Zîşân ve Vicdân bu üç arkadaştır. Yaşları daha on sekizindedir. Bir gezinti sırasında Rıdvân Sabih, Namık Sezai ve Necdet Eşref isimli üç delikanlı, bu

kızların peşine düşer. Kısa zaman sonra da bunlar arasında mektuplaşma başlar. Kızlara ilk mektuplar geldiğinde Nuriyezdandan bu hareketin anne ve büyük babasına saygısızlık olduğunu, bu görüşmeden onların da haberdar olması gerektiğini düşünür. Ancak Zişan, Nuriyezdandan'ın yetmiş yaşındaki dedesine “bunak” diyerek kızların, kocalarını kendileri seçmesi gerektiğini, büyüklerin buna karışamayacağını söyler. Bu yüzden iki arkadaş arasında sosyal değer çatışması yaşanır. Zişan: “Bunak değil de ya nedir? Bu mütevehhimler emirleriyle kalkıp oturuyoruz... Hissiyatımız da bu bir asır evvel yaratılmış kafaların kumandalarıyla işleyemez ya? Eski ve yeni fikirli ihtiyar, genç, artık herkes bilmelidir ki kızlar erkeklere eş olmak için yaratılmışlardır. Ve her kız kendi eşini gönlünü istediği gibi intihab etmek hakkına tabiaten maliktir. Bunun zıddına hareket etmek hatadır.”(155). Zişan, her genç kızın evleneceği erkeği kendisinin seçmesi gerektiğini savunur. Nuriyezdandan ise, Zişan'a katılmaz. Ona göre bir erkekle, ailesinden habersiz görüşmek, büyüklerin hakkına tecavüzdür. İki arkadaş arasındaki sosyal değer çatışması, romanın kurgusundaki birçok olaya basamak teşkil etmiş ve eserin yapısını belirlemiştir. Sonuçta Nuriyezdandan, inandığı gibi hareket ederek mutlu bir hayata sahip olmuş; Zişan da istediği erkekle görüşerek en sonunda namusunu kaybetmiştir.

Hüseyin Rahmi, **Tebessüm-i Elem** (1339) romanında, aile kurumuna sadakatsizliğin doğurduğu sonuçları ortaya koymuştur. Olaylar arasında sosyal değer çatışmasına da yer verilmiştir. Eserin birinci derece kahramanlarından Ragıbe Hanım; Fehime Hanım ile Kâşif Efendi'nin kızıdır. Güzel ve zarif bir kız olan Ragıbe, mürebbiyeler tutularak Frenk mekteplerinde okutulmuştur. On yedi, on sekiz yaşlarına geldiğinde görücüler bu kıza talip olmaya başlamıştır. Fakat Ragıbe, görücü usulüyle evlenmeye karşıdır. “Ben satılık bir hayvan mıyım?”(210), diyerek bu âdeti hayvan alım satımına benzeter. Evleneceği kişiyi tanıyıp onunla anlaştıktan sonra nikâhlanmayı ister. Bu sebeple annesi Fehime Hanım'la çatışır. Bu ise, romanın kurgusunu belirler. Annesi, kızının görücüye çıkmamasına çok öfkelenir: “Karabaş mı olacaksın ayol?..” der. Ragıbe, evleneceği kişiyi kendisi seçmek istediğini belirtince annesi daha çok kızar ve: “Ah kızım adın çıkacak, evlerde kalacaksın... Baban seni böyle yapsın diye mi terbiye etti? Keşke mahalle mektebinden düzce bir ilmihâl okuyup da çıka idin benim için daha işe yarar bir kız olurdun...” (211) der. Kızını görücüye çıkarmayı başaramaz. Üzüntüsünden

hastalanır ve bir müddet yatmak zorunda kalır. Ragıbe, kendi anlayışı doğrultusunda bir koca arar ve Mehmet Kenan'ı beğenerek onunla evlenir. Romanın geri kalan kısmı da bu evlilik etrafında teşekkül eder.

Hüseyin Rahmi'nin **Şık** (1305), **Bir Muadele-i Sevda** (1315), **Metres** (1315), **Tesadüf** (1316), **Şıpsavdi** (1327), **Kuyruklu Yıldız Altında Bir İzdivaç** (1328), **Cadı** (1330), **Toraman** (1335), **Son Arzu** (1338) ve **Tebessüm-i Elem** (1339) adlı 10 romanında 19 sosyal değer çatışması görülmektedir. Bu çatışmalar, Batı insanına özenen bir erkeğin kendi milletine ait kültürel unsurları kabul etmeyerek etrafındaki insanları küçümsemesi(**Şık**, **Metres**, **Şıpsavdi**); Batı medeniyetini benimsemiş bir genç kızın kendi örf, âdet ve geleneklerini kabul etmemesi(**Tebessüm-i Elem**); eğitim ve terbiye yönüyle itina ile büyütülmüş genç bir kızın “sefih” bir erkekle evlenmeyi istememesi(**Bir Muadele-i Sevda**); aldatılan bir kadının kocasından boşanmayı düşünmesi(**Metres**); eş seçiminde kız evlatların da fikirlerinin alınması gerektiğinin düşünülmesi(**Tesadüf**); Fransız asıllı bir kadının Türk kadını günlük hayat yönüyle küçümsemesi(**Şıpsavdi**); evlenmek isteyen bir erkeğin eş seçimi sırasında iyice düşünmeden tercihte bulunması(**Kuyruklu Yıldız Altında Bir İzdivaç**); genç bir kızın istemediği bir erkekle evlendirilmek istenmesi(**Cadı**); tahsil tercihi sırasında millet menfaatine olmayan bir ilim dalının seçilmesi(**Cadı**); yaşlı ve evli bir erkeğin ikinci olarak genç bir kızla evlenmesi(**Toraman**) ve genç bir kızın eş seçiminde hür olmayı istemesi (**Son Arzu**), konuları etrafında meydana gelmiştir. Hüseyin Rahmi, söz konusu sosyal değer çatışmalarını farklı şahsiyetler vasıtasıyla gözler önüne sermiş ve sosyal hayattaki aksaklıklara parmak basarak bunların tamirine çalışmıştır.

Nemide (Halit Ziya, 1307), iki genç kızın bir delikanlıyı sevmesiyle yaşanan çatışmaları işlemiştir. Nahit'le Nail teyze çocuklarıdır. Nahit, Nail'e âşık olmuştur ve hayatta tek ümidi odur. Ancak, tıp tahsili için Paris'e giden Nail, Paris dönüşünde amcasının isteğiyle onun kızı Nemide ile nişanlanır. Nahit, Nemide'ye Nail'i sevdiğini; ancak Nemide'nin onu elinden aldığını söyler. Bir erkeğin bir kızla zorla nişanlanmasının doğru olmadığını dile getirir. Nahit'e göre, seven insanlar evlenmelidir. Bu sebeple Nahit'le Nemide arasında çatışma çıkar. Nahit: “Evet kalbimde yalnız bir ümit var idi, o ümit bugüne kadar yaşıyor, hayata hiçbir merbutiyeti olmayan bu bedbahtı yaşıyordu;

lâkin bugün öldüm!.. Yalnız bir kişiyi seviyordum, beni bu istikbalden yalnız o kurtarabilirdi, o bugüne kadar benim malım, yegâne servetim idi. Onu bugün kaybettim...”(115) der. Ardından Nemide’nin elini şiddetle tutup sıkarak: “Onu sen elimden aldın...”(115) der. Nahit, Nemide’yi tehdit eder, sonra da bayılarak bir sandalyenin üzerine düşer. Çatışmanın yaşandığı gece, Nahit, Nemide’yi öldürmeyi düşünerek onun odasına girer. Ancak korkarak geri çıkar.

Nail, amcası Şevket Bey’in isteğiyle, onun kızı Nemide’yle nişanlanmıştır. Ancak, teyzesinin kızı Nahit’i sevdiğinden nişandan sonra onunla buluşmaya başlamıştır. Bunu öğrenen Nemide, kederinden yatağa düşer. Onu çok sevmesine rağmen Nail’in kendisini sevmediğini anlamıştır. Bu sebeple babasıyla konuşarak Nail’le Nahit’in evlenmesinin daha doğru olacağını söyler. Nemide, seven bir erkeği, sevmediği bir kızla evlendirmenin o erkeğin esir edilmesi anlamına geldiğini söyler. Evlilikte, eşlerin birbirini seçmesinde, sevginin esas alınması gerektiğine inanır. Fakat babası bu fikre karşı çıkar. Kızının her halükârda Nail’le evleneceğini söyler. Aralarında sosyal değer çatışması olur. Nemide, parmağını babasına göstererek hiddetle: “Nişanı iade ettim.”(199) der. Ardından: “Anlıyorum taaccüp ediyorsunuz, fakat haksızsınız. Ben eczacı dükkanından alınmış bir ilaç gibi verilen o nişanı taşıyamam. Nail, Nahit’i seviyor. Ne için onu bana esir olmağa icbar ediyorsunuz!”(199). Şevket Bey, kızı gibi düşünmez ve söze: “Yanıyorsun!”(199) diye başlayarak konuşmak ister. Ancak Nemide, babasını susturur ve bildiklerini anlatır. Baba ile evlat arasındaki bu çatışma romanın kurgusunu belirler. Nemide, kendisini sevmeyen Nail’den ayrılır; ancak nişanın bozulmasından çok etkilenir. Daha sonra da aynı dertten verem olur.

Evlilikte eş seçimi sırasında zenginliğin tercih edilmeyip aşkın üstün tutulmasıyla ortaya çıkan sosyal değer çatışmalarından birine de Halit Ziya’nın **Ferdi ve Şürekâsı** (1312)’nda rastlanmaktadır. Ferdi Efendi, kızı Hacer’in İsmail Tayfur’u sevdiğini öğrenir. Ferdi için kızının mutluluğu çok önemlidir. Hemen İsmail’i çağırır ve şirkete yüzde yirmi hisse ile kendisini ortak ettiğini söyler. Ardından, Tayfur’un Hacer’le evlenmesi hâlinde Ferdi’nin tüm servetine malik olacağını da ilâve eder. Fakat Ferdi, Seniha’yı sevmektedir. Onunla evlenmeyi düşünür. Hasan Tahsin Efendi, Tayfur’a baskı yaparak fakir bir kız yerine zengin biriyle evlenip hayatını kurtarmasını söyler.

İsmail Tayfur ise, fakir de olsa Seniha'yı alacağını, onu sevdiğini ifade eder. Bu sebeple aralarında çatışma olur. Bu ise, Tayfur'u Hacer'le evlendirmeye zorlayacak ve romanın kurgusuna tesir edecektir. İsmail Tayfur paranın ehemmiyetsizliğine, aşkın üstünlüğüne inanır. Hasan Tahsin, delikanlının bu sözlerine kızarak, eline büyük bir imkân geçtiğini onu kullanmasını ister. İsmail Tayfur ise, öyle düşünmez ve Seniha'dan bahisle: "Benim onu mesut edecek hiçbir şeyim yok; yalnız saf, ciddî, metin bir aşk!.. Zavallı bir kızın hayattan hissesine isabet eden nisabı da işte benim şu çıplak aşktan başka bir şey değil!.. O bununla kanaat ediyor, bununla mesut oluyor; benim için de onu mesut görmek kadar büyük bir saadet tasavvur olunmaz. Dünyada serveti saadet için istimal ederler ama saadet, servet için feda edilmez. Bence şu saadetten büyük bir servet mümkün müdür ki onu feda edeyim de beni saadete vasıta olmak üzere istihdam etmek isteyen bir servete inkiyad edeyim? Söyleyiniz! Öyle mi yapayım?.. Seniha'yı bırakayım da Hacer'e esir mi olayım?.. O saadeti terk edeyim de o sevete iftihar mı olayım?.."(76) der. Hasan Tahsin Efendi: "...Aşk, bir şişe parçasına benzer, insanın gözlerinde ruh okşayan, hayal uyandıran renklerden mürekkep bir sihir âlemi gösterir; insan, saadeti bu renklerden, bu nurlardan onların içinde uçuşan handelerden ibaret zanneder; fakat bir kaza dokunup da o şişe düşüp kırılrsa o mevhum saadet, bir rüyadan sonra kalan hatıra bakiyesi gibi silinir, elde şişenin kırıklarından başka bir şey kalmaz. Aşkta saadet aramak, şarapta neşve aramaya benzer, onun sekir lezzeti uçtuktan sonra ruhta elim bir kesel bırakır... Seviyorum, seviliyorum, mesudum zannedersiniz; elinizde henüz memlu duran, size neşve vadeden kâseyi ikmal ediniz; onun dibinde size muntazır olan şey yeisten başka bir şey değildir."(77-78) der. Ancak İsmail Tayfur fikrinden vazgeçmez. Hacer'le evlenmeyip Seniha ile evlenecektir. Hasan Tahsin Efendi de konuşmalarına daha sonraları devam edecek, Tayfur'u Hacer'le evlenmesi için iknaya çalışacaktır.

Ferdi, kızı Hacer'le İsmail Tayfur'u evlendirmeye karar verdikten sonra İsmail Tayfur'u şirketine ortak etmiştir. Daha sonra Hacer'in öğretmeni Nerime Hanım'ı İsmail Tayfur'un annesi Besime Hanım'ın evine gönderir. Niyetini bu hanımlar vasıtasıyla karşı tarafa açıklar. Yalnız bu gelişmelerden İsmail Tayfur'un haberdar edilmemesini ister. Besime Hanım, oğlunun Hacer gibi zengin bir kızla evleneceği haberini duyunca sevinir ve bir müddet sonra Hacer'i görmeğe gider. Oysa oğlunun Seniha'yı sevdiğini

bilmektedir. Seniha ise, Besime Hanım'ın Hacer'e meyilli olduğunu görür ve İsmail'in Hacer'le evlenmesine boyun eğer. Bu gelişmelerden sonra Ferdi, Tayfur'u çağırır ve olanları anlatır. Tayfur eve çok kızgın bir vaziyette gelir ve annesiyle çatışır. Annesi oğlunun zengin biriyle evlenip mutlu olması için çalışmaktadır. Fakat, oğlu zengin biri yerine sevdiğiyle evlenmeyi düşünmektedir. Bu sebeple sosyal değer çatışması olur. İsmail Tayfur: "Siz benim işlerime ne karışıyorsunuz?.. Size beni evlendireceksiniz diyen var mıydı?.. Oğlunu mesut edecek! Ah!.. bununla beni mesut olacak zannediyordunuz; öyle mi? Ne için bana sormadınız? Evet ! Ne için bana sormadınız? Size Ferdi ile kızı hakkındaki fikrimi söyledim!.. Beni mesut etmek isterken ne yaptınız, bilir misiniz?.."(130). Tayfur dudakları ve vücudu titreyerek annesinin üzerine yürür, araya Seniha girer ve: "Annenize hiçbir şey söylemeyeceksiniz! Size ben anlatacağım, size ne yapmak istediğimizi ben söyleyeceğim!"(130) der. Ardından devam ederek: "Bilmem ne için hiddet ediyorsunuz? Biz sizi memnun etmeye çalışıyoruz zannında idik. Sizi mesut etmekten başka bir arzusu olmayan bir anne ile kendi saadetini sizin saadetinizden ibaret bilen bir hemşire.... Sizi mesut etmeğe çalışırlarsa hiddet edilecek bir şey yapmış olmazlar zannederim...."(132). İsmail Tayfur'un bu sözler karşısında hiddeti daha da artar ve: "Seniha, beni çıldırtacaksın..."(133) der. Seniha, Tayfur'u sevdiği halde onu hiçbir zaman koca olarak görmediğini söyleyerek Hacer'le evlenmesini ister. Tayfur, duyduklarına inanamaz. Bu çatışma, romanın kurgusunda düğüm noktası gibidir. Tayfur, annesi ve seniha'yla çatıştıktan sonra Hacer'le evlenir; ancak hiçbir zaman ona dokunmaz. Bu evlilik neticesinde hem İsmail Tayfur, hem Hacer, hem de Seniha'yı karanlık günler beklemeye başlar.

Yasak bir ilişki ve bunun neticesinde yaşanan çatışmaları konu alan Aşk-ı Memnu (Halit Ziya,1316) romanında, giyim kuşam şekli, eş seçimi ve eşler arasındaki uyumla ilgili sosyal değer çatışmaları mevcuttur. Kırk beş yaşında olan Firdevs Hanım, her hâliyle genç görünmeye çalışır. Hâl ve konuşmalarında olduğu gibi, giyim kuşam tarzında da olgun kadınlara yaraşacak elbiseler yerine, genç kızların seçtiği giyim tarzını tercih etmektedir. Bir gün yine, genç bir kızın giyebileceği bir elbise modeliyle uğraşmaktadır. Peyker ile Bihter, annelerinin bu tür bir elbise giymesinin uygun olmayacağını söyleyerek Firdevs Hanım'ı meşgul olduğu

elbiseden vazgeçirmeye çalışırlar. Ancak Firdevs Hanım, hazırlamak istediği elbisede ısrar eder ve çocuklarıyla çatışmaya düşer. Firdevs Hanım, elbisesine genç kızların taktığı başlıklardan da ilâve etmeyi düşünmektedir. Kızları Peyker ile Bihter ise, annelerinin orta yaşı geçtiğini ve onun örtü takmasının daha uygun olacağını söylerler: “O ne için anne? Örtü almayacaksınız da başlık mı koyacaksınız?”(22). Firdevs Hanım kendini savunmak için: “Hayır, yalnız arkada duracak. Düşün Peyker!.. Gayet bol bir başlık, kenarları katlanarak yine o renkten dantelalarla örtülmüş... Hani ya, çocuklara mahsus başlıklara benzer gürültülü, alayışli bir şey!..” der. Bu defa kızları alay niyetiyle annelerine : “Evet, fakat mademki giyilemeyecek, o halde bir yeldirmede bir başlığa ne lüzum var?” Anneleri: “Ne için lüzum olmasın? Gece havada rutubet olursa pekâlâ giyilebilir.” Kızlar: “O halde gece giyilebilecek bir başlığı gündüze mahsus bir yeldirmeye koymak ne için lâzım gelsin? Gece zaten başlık görünmez ki..”(22) derler. Bu çatışma, romanın kurgusunda, Firdevs Hanım’ın şahsiyetinin tanıtılmasında ve kızlarıyla olan münasebetin takdiminde önemli bir yere sahiptir. Adı geçen şahıslar arasındaki bu çatışma, Firdevs Hanım’ın kızlarına darılmasıyla neticelenir.

Adnan Bey, Bihter’le evlenmek ister; ancak Firdevs Hanım, Adnan Bey’in yaşını ileri sürerek buna müsaade etmez. Bihter, Adnan Bey’in yaşlılığını önemsememektedir. Onu, eniştesi Nihat’la mukayese ederek Nihat gibi genç bir koca yerine, Adnan Bey gibi yaşlı; fakat varlıklı bir erkeği tercih etmeyi daha makul görür. Eş seçiminde, taliplisiyle Nihat Bey’i karşılaştırarak enişte ve annesiyle çatışır. Nihat’ı hiç beğenmemekte ve silik şahsiyeti sebebiyle ona daima müstehzi nazarlarla bakmaktadır. Eniştesi hakkında, kendi kendine, “Ahmak! Selanik rıhtımının birahanelerinde öğrenilmiş Fransızca’sıyla kendisine meslek yapmak için İstanbul’a gelip de...”(32) şeklinde mırıldanır. Bihter, eniştesinin Peyker’i sevdiğine inanmaz ve onun “Asıl ailenin münasebetinden istifade etmek, İstanbul’un hayat-ı kibarânesine karışmak hevesiyle koca olduğunu bilir.”(32). Bu sebeple onun hakkında daima “ahmak” sıfatını kullanır. Böyle bir kocayla evlenerek birkaç yüz kuruş maaşla başkalarının yardımına muhtaç bir şekilde yaşamayı asla istemez. Bihter’in, eniştesiyle olan bu çatışması, romanın

kurgusunda çok önemli bir noktayı oluşturmaktadır. Zira, bu çatışmayla Nihat'ın ne kadar menfaatperest birisi olduğunu tekrar düşünme imkânı bulur. Ardından da Adnan Bey'in ne kadar zengin olduğunu bilen Nihat'ın, kendi çıkarı için, Firdevs Hanım'ı bu evliliğe razı edeceğini tahmin eder. Tahmininde yanılmaz ve söz konusu evlilik gerçekleşir. Romanın bundan sonraki kısmı da bu evlilik üzerine bina edilir.

Adnan Bey'in ailesi, bir düğüne gitmek üzere hazırlanmaktadır. Herkesi düğünde giyilecek elbiselerin telaşı sarmıştır. Nihal, ince zayıf bir kız olduğu için, Behlül onu Japon kadınlarına benzeter. Ona, bir Japon elbisesi giymesini, bunun pek yakışacağını söyler. Nihal bu fikri çok beğenir; ancak üvey annesi Bihter bu görüşe karşı çıkar ve böyle bir elbisenin içinde yaşadıkları toplumca garipseneceğini belirtir. Ona göre giyilen elbise, çevredeki insanlar da göz önüne alınarak tercih edilmelidir. Bu sebeple sosyal değer çatışması olur. Behlül: "Nihal! Ne için sanki o düğüne bir Japonyalı kıyafetle gitmeyeceksin?.." (253). Nihal: "A bakınız bu şayan-ı tedkik bir fikir..." Ancak Bihter bu fikre karşı çıkarak, böyle bir kıyafetin uygun olmayacağını, herkesin kendilerine güleceğini söyler. Behlül ise, başkalarının ne diyeceğinin önemli olmadığını söyler: "Gülmek! Lâkin o bizde kaidedir, biz herşeye evvela gülerik başlarız. Fakat bu işi gizli gizli, ta içimizden, hatta ekseriyet üzere naksımıza karşı bile saklayarak yapanları kıskanmaktan, yapılan şeyleri beğenmekten menetmez. Güleriz, gülmekle yapamamak hüsrânının güya intikamını alırız; sonra yavaş yavaş biz de yaparız, artık gülünüp eğlenmekten usanç hasıl olduktan sonra yapmakta bir beis görmeyiz; fakat artık vakit geçmiş, o şey adifleşmiş, bayağılaşmıştır." (254) der. Sonunda Behlül'ün fikri reddedilir. Yukarıda verdiğimiz çatışmayla, daha çocuk yaşta olan Nihal'in düşünmeden karar verdiği, bu yönüyle de tecrübesiz olduğu nazara verilmiş ve bu kızın "sefih" Behlül karşısında "tehlike"de olduğu hissettirilmiştir.

Adnan Bey'in yeğeni Behlül, uzun müddet Bihter'in peşinde koşarak onu elde etmeye çalışır. Arzularıyla bir hayli mücadele eden Bihter, en sonunda Behlül'e yenik düşmüştür. Kısa süren bir aşk macerasından sonra Behlül, Bihter'i bırakır ve amcasının kızı Nihal'le ilgilenmeye başlar. Aile çevresinde, bu iki gencin

evlilikleri gündeme gelir. Bihter, Behlül tarafından terk edildiğine üzülmekle birlikte; Nihal'in de aynı akıbeta uğrayacağını bilmektedir. Bihter, artık Behlül'ün gerçek yüzünü görmüştür. Behlül, aşkın, sevginin büyüklüğüne inanmaz. O sadece arzularının tatmini için kadınlara yaklaşır. Onlardan usanınca da terk eder. Bihter, Nihal gibi nevin bir genç kızın böyle bir terk edilise dayanamayacağını, büyük ihtimalle de öleceğini bilir. Bu iki insanı birbirine denk bulmaz ve bu evliliği engellemeye karar verir. Bu sebeple de Behlül'le sosyal değer çatışması yaşar. Behlül, Bihter'in bu evliliği engellemeye hakkı olmadığını söyler. Bihter: "Bir izdivactan belki, fakat bu izdivactan menetmek bence bir hak değil, hatta mutlak bir vazifedir. Amcanızın kızıyla izdivaç! O amcanızın ki... Lâkin anlamıyor musunuz ki bugün şimdi o burada iken içeriye giren kadın onun yüzüne karşı da haykırabilirdi: "Seni aldatan bu adam şu dakikaya kadar beni de aldatıyordu. O senin için bir koca olamaz, çünkü daha evvel kendisini başka birisine vermiş idi: Bana!.." diyebilirdi. Bu izdivaç! Lâkin bu mülevves bir şey, daha fena: Bu bir cinayet..."(421)der. Behlül, bu tehdit karşısında önce titrer; ancak Bihter'e yenilmek istemez: "Unutuyorsunuz ki aramızda ondan daha mülevves bir şey, ondan daha büyük bir cinayet var..."(421) der. Behlül, bir zamanlar Bihter'in herşeyi olan aşkını, sevgi ve muhabbetlerini, kokuşmuş bir cinayet olarak niteler. Bihter, Behlül'den intikam almayı bu olaylar sırasında düşünmez. Zira ondan daha önemli bir vazifesi vardır. Nihal'i bu acımasız, şehvet düşkününü adamın elinden ne pahasına olursa olsun kurtarmaya yemin eder. Zira Nihal'in aldatılmaya dayanamayacağını ve kederinden öleceğini bilir. Onun hayatını, istikbalini ve umutlarını kurtarmak için Behlül'le savaşacaktır. Bihter'le Behlül'ün bu çatışmaları, eserin kurgusunda kilit vazifesi görmüştür. Malûm çatışma sonunda, türlü olayların da cereyanıyla Nihal, Behlül'ün gerçek yüzünü görmüş ve büyük bir facianın eşiğinden dönmüştür.

Halit Ziya'nın **Nemide** (1307), **Ferdi ve Şürekâsı** (1312) ve **Aşk-ı Memnu** (1316) romanlarında 8 sosyal değer çatışması bulunmaktadır. Bahsedilen çatışmalar, sevenlerin arasına girmek(**Nemide**); eş seçiminde sevginin esas alınması gerektiğini savunmak(**Nemide, Ferdi ve Şürekâsı**); yaşlı bir kadının giyim şeklinde gençler gibi davranması, genç bir kızın yaşlı bir erkekle evlenmeyi düşünmesi, toplum tarafından

yadırganacak bir giyim tarzının tavsiye edilmesi ve “sefih” bir erkeğin “masum” bir kızla evlenmek istemesi(Aşk-ı Memnu) konuları etrafında teşekkül etmiştir.

Köle ve cariye alım satımının eleştirildiği Sergüzeşt (Sami Paşazâde Sezai,1307) romanında, bir ailenin teşekkülü sırasında yaşanan sosyal değer çatışmasına rastlanmaktadır. Celâl Bey’in annesi Zehra Hanım, servet ve gösterişe oldukça düşkün bir kadındır. Oğlunu varlıklı biriyle evlendirmek ister. Celâl ise, zengin biri kız yerine iffetli bir eş istemektedir. Bu sebeple annesiyle anlaşamazlar. Eş tercihinde ana ile oğulun ölçüleri farklı olduğundan sosyal değer çatışması çıkar. Bu ise, romanın kurgusunda yeni çatışmalara zemin hazırlar. Zehra Hanım: “...Tevhül için lâzım olan asalet ve ikbal değil midir?”(61) der. Celâl: “Hayır valideciğim. Hüsn ve ismet... Muhabbet de ekser bunların peyrevidir.” Zehra: “Asalet ve ikbal bunlara mani mi? Bence herkes içinde ismi söylenecek bir iktidar ve marifeti, zenginliği asaleti olmayan bir adamı yakışıklıdır diye almak pek adîlidir, hem de izdivaçta en ziyade aranılan tevafuk-ı meşreb ve mizac değil midir? Birisi cemiyetin en âli tabakasında, diğeri en süflî cihetinde terbiye görmüş iki kişide hüsn-i imtizaç kabil midir? Servetin kemal-i itina ile terbiye ettiği asilzâdelerden bir erkeğe bir kıza fakrın kayıtsızlıkla büyüttüğü bir adam nasıl lâyük olabilir. Birisi kadr ve itibarının daima tenezzül ettiği, diğeri haysiyetinin daima kırıldığını hissede hissede yaşamakta ne türlü refah ve saadet görüyorsun?” der. Celâl Bey, bu söze cevaben: “Yıldızlar zallam içinde parladığı gibi fakr ve sefalet içinde de safvet ve ulviyetiyle parlayan ruhlar yok mudur? Bir kalb sevmek için mutlak servete asalet mi muhtaçtır? Bence en sahit ikbal ruhun görüldüğü iki güzel göz, en büyük servet kalbin hissini gösteren gül rengine dudaklardan akseden tebessümdür. Güzellikten büyük asalet, safvet-i kalbden büyük servet mi olur?”(61-62) der. Zehra Hanım bu cevaptan hiç memnun olmaz. Celâl, annesine son olarak: “Asalet; teşrifat ve servete, servet; nümayiş-i asaletle tapıyor. Ben, ismet ve muhabbete.”(62) der. Bu çatışma sonunda Zehra Hanım ile Celâl birbirlerine mesafeli durmaya başlarlar.

Celâl Bey, Dilber ile evlenmek ister. Ancak ailesi Celâl’in zengin ve asil bir ailenin kızıyla evlenmesini ister. Celâl Bey’in babası Asaf Paşa da bu görüştedir. Celâl’in

kesinlikle bir halayıkla evlenmesine müsaade etmeyecektir. Celâl, birgün bu konuyu amcası Münir Bey'e açar ve yardım ister. Ancak amcası da bu evliliğe pek sıcak bakmaz. Celâl, evlilikte "asalet" unsurunun o kadar önemli olmadığını söyler; amcası ise, herkesin kendi dengiyle evlenmesi gerektiğini belirtir. Bu sebeple amca yeğen arasında eserin kurgusuna tesir edecek sosyal değer çatışması olmuştur. Celâl Bey: "Ben izdivaçta maksad-ı asaleti pek faydasız görüyorum."(80). Amcası: "Niçin?" dediği vakit Celâl: "Zira bir güzel bakış, bir tatlı tebessüm, en şedit bir taraftar-ı asalete acaba tebdil-i fikr ettirecek bir kuvvete malik değil midir?" Münir Bey: "Hayır. Herkes kendi küfüvünü almalıdır."(80). Celâl: "Arada muhabbet olmayarak sırf menfaat ve servet için edilen tehhül ahlâka muvaffık mı addedersiniz?" Amcası: "Gençler tehhül ve izdivaçlarını velilerine havale etmelidirler." Celâl: "Zannedirim ki dünyada gençlerin en büyük hakkı istedikleriyle evlenmeleridir. Gözlerin hakk-ı intihabına, zevkin hürriyet-i tensibine ruhun imtizac-ı tabiyyesine karışmak en büyük zulüm değil midir?"(80-81). Bu çatışma sonunda Celâl, yalnız kalır ve derdini kimseye anlatamamanın verdiği sıkıntıyla büyük azaplar çeker.

Zehra Hanım, Celâl'in Dilber'le evlenmek istemesi üzerine Dilber'i bir esirciye satmıştır. Celâl Bey, bunu öğrenince bayılır ve ateşler içerisinde yatağa düşer. Ayrıca Dilber diye de sayıklamaktadır. Zehra Hanım, bu hâli görünce, pişman olur ve Dilber'i konağa tekrar getirtmek ister: "Oh, ben cinayet ettim... Evladımı kendi elimle yaraladım. Dün gece sabaha kadar hararetler içinde yandı ilk söylediği sözde Dilber'i istiyor. Ben tahammül edemeyeceğim."(87-88) der. Oğlunu zengin bir ailenin kızıyla evlendirmek isteyen Asaf Paşa, Dilber konusunda, karısıyla aynı fikirde değildir. O bu nöbetlerin gelip geçici olduğunu ve oğlu Celâl'n istikbalini karartmasına izin vermeyeceğini söyler: "Bir gecelik harareten azmine hâlel getirme... Celâl'in gençlik levazımından olan bu cinnetine ben tâbi olmam." Zehra Hanım, kocasının olumsuz fikrine rağmen, evladının hayatı söz konusu olduğunu, bu sebeple de bu evliliğe boyun eğmekten başka çareleri kalmadığını vurgular. Zehra Hanım: "Hayır, hayır. Ben Dilber'i getirteceğim... Ben küçük bir heves sanıyordum... Evladımı bir fikrin bir inadın şehidi edemem. O olmadıktan sonra bana ikbalin ne lüzumu var?"(88) der. Asaf Paşa, oğlunu kimsesiz bir kız olan Dilber'le evlendirmek istemez ve oğlunun hayatı pahasına

da olsa Celâl'i varlıklı biriyle evlendirmek ister. Bu anlaşmazlık yüzünden karı koca arasında sosyal değer çatışması olur. Bu çatışma, romana hazin bir son hazırlayarak eserin kurgusunu belirlemiştir. Asaf Paşa'nın inadı, Celâl'in delirmesine, Dilber'in de intihar etmesine sebep olmuştur.

Sami Paşazâde Sezai'nin **Sergüzeşt** (1307) adlı eserinde 3 sosyal değer çatışması vardır. Söz konusu çatışmalar evlilik öncesinde eşler arasında aranan denklikle ilgilidir. Soylu ve zengin bir gencin alt tabakadan bir kızla evlenmek istemesi sonucunda meydana gelmişlerdir.

Mizancı Mehmet Murat'ın kaleme aldığı **Turfanda mı Yoksa Turfa mı?** (1308) adlı romanda, bir çok değer çatışması yanında sosyal değer çatışması da mevcuttur. Mansur, Paris'ten İstanbul'a geldikten sonra bir müddet amcasının evinde kalmıştır. Amcasının kızı Sabiha, hoppa, hafif meşrep bir kızdır. Sürekli mesire yerlerine eğlenmeye gider. Mansur'a gözkoyar ve onunla evlenmek ister. Üstelik bunu Mansur'a da söylemiştir. Ancak Mansur, Sabiha gibi bir kızla evlenemeyeceğini belirtir. Bu sebeple amca çocukları arasında sosyal değer çatışması meydana gelir. Mansur, Türk-İslam kültürünü benimseyip hazmetmiş bir gençtir. Bu sebeple Sabiha'yı kendine denk bulmaz. Mansur: "Sabiha Hanım! Nezaketimi suiistimal ediyorsunuz. Sizi zorla kapıdan dışarıya çıkarmaya beni mecbur etmeyiniz! Beni ölünceye kadar sevecek olan hanım, Göksu çayırı ile Kağıthane yollarında rastgele çapkınların edepsizliklerini kabul edemez, arabaya atılan mektubu açıp gülerek okuyamaz. Benim hürmet ve aşkımla kazanacak olan bir hanım, öyle yarı çıplak, yarı giyinmiş bir hâlde asılsız bir hastalık bahanesiyle vücudunu sererek hayvanlığımı tahrike çalışmaz. Hanım! Ben sizin için ancak iyiliğinizi isteyen bir amca oğlu, yahut bir ağabey olabilirim. Başka bir şey olamam..."(225) der. İki genç arasındaki bu çatışma, eserin kurgusunu şekillendirmede rol oynamıştır. Sabiha, bu çatışmadan sonra Mansur'dan vazgeçerek Kasım'la evlenmeye karar verir. Bu düşünceyle, Kasım'la görüşmeğe başlar ve namusunu kaybeder.

Mizancı Mehmet Murat'ın **Turfanda mı Yoksa Turfa mı?** (1308) isimli romanında kendi örf, âdet ve geleneklerine son derece uzak "hoppa" bir kızın kültürel değerlerine

bağlı bir erkeğe evlenme teklifinde bulunması ve bunun reddedilmesiyle meydana gelen bir sosyal değer çatışmasına yer verilmiştir.

Konusunu Balkanlarda anlatılan bir hikâyeden alan **Nadide** (1308), Hüseyin Cahit'in ilk romanıdır. Eser, "cani ruhlu" genç bir kızın etrafında teşekkül etmiştir. Nadide, Fuat'la birlikte olduktan sonra Ali Bey'le evlenebilmek için kendi annesini ve cariyesini öldürmüştür. Ali Bey, Nadide'yi istettikten sonra dostu Kanber'e dünyalar güzeli biriyle evleneceğini söyler. Kanber, bu kızın Nadide olduğunu öğrenince Ali Bey'in onunla evlenmesine karşı çıkar. Çünkü Ali Bey'in iffet ve istikametine karşılık, Nadide'nin ne kadar "ahlâksız" bir kadın olduğunu bilmektedir. Bu sebeple Nadide'nin Ali Bey'e küfüvv olamayacağını söyler. Nadide hakkında hiçbir malûmatı olmayan Ali Bey, bu sözleri kabul etmez ve Nadide ile evlenmekte kararlı olduğunu belirtir. Böylece iki dost arasında çatışma olur. Kanber: "Pek güzel olduğunu ben de işitmişim... Yalnız..." (155). Ali Bey: "Ey! Yalnız!?" Kanber: "Bir parça açıkça..." Ali Bey, evleneceği kız hakkında böyle denmesine şiddetle mukabele ederek: "Yalan! İftira, hem de pek acı iftira! Nadide bir melek?! Bir âlihe-i ismettir! Hakkında iftiraya cür'et eden küstahı şu ellerimle parça parça ederim."(155) der. Hiddeti gittikçe artar. Kanber, Ali Bey'in yüzünün aldığı şekilden endişe ederek cevap vermez. Ali, fikrini değiştirmez ve böylece kötü bir son başlamış olur. Çatışma sonunda Kanber, Ali Bey'in hâline ağlar. Ali Bey ile Kanber arasındaki söz konusu çatışma, romanın kurgusunda büyük bir ağırlığa sahiptir. Eserdeki pek çok vak'a ve çatışma, bu çatışmanın neticesine göre vücuda gelecektir.

Hüseyin Cahit, Hayal İçinde (1317) isimli romanında genç bir mekteplinin ilk aşk macerasını işlemiştir. Nezh, Mekteb-i Mülkiye'de talebedir. Birgün arkadaşlarıyla aşk ve evlilik konusu üzerine tartışmaya başlar. Nezh, âşık olmanın akıl kârı olmadığını, evliliğin lüzumsuzluğunu savunmaktadır. Arkadaşları ise tam tersini. Delikanlıların tartışmaları sırasında yanlarına Filozof dedikleri arkadaşları da gelir ve asıl çatışma Filozof'la Nezh arasında olur. Nezh yine aynı düşüncelerini tekrarlayarak bir kadına âşık olup bağlananları, terbiyesizlikle itham eder. Filozof bu sözleri duyunca haykırır: "Lâkin hezeyan söylüyorsun Nezh! Şimdi âşıkların hepsini terbiyesiz mi addedeceğiz? ...Peki, bir erkeğin bir kadından hoşlandığını

da inkar mı edeceksin?”(26) der. Nezh: “...Kadınların hepsini sevmeli, hepsine âşık olmalı fakat hiçbirisi için ne rahatı feda etmeli, ne âdeti. Sözüme inan vallahi. Kadınların birbirinden hiç farkı yoktur. O senin dünyalara değişmeyeceğin sevgilinin mahiyeti de birdir, şu satılık kadınların da. Hem bilir misin birçok hulyalar kurup kurup da sonra sevdiğimiz kadının başkalarından farklı olmadığını anlamak insana ne fena gelir. Alfons Kar’ın kadınlar diye bir kitabı var. Geçen gün orada okuyordum. İyi hatırımda kalmamış amma... Âşıklarla seyyahlar için diyor, büyük bir musibet vardır. O da her vardıkları memleketin diğer memlekete, her sevdikleri kadının diğer kadınlara müşabih olduğunu anlamaktır, diyor. Bak benim fikrim nedir: Bir kadın insanın gözü önünden kaybolunca hatırasından kalbinden de kaybolmazsa o adam mesut olmaz. İşte ben ölüncüye kadar bu fikri müdafaa edeceğim. Ne kadar roman hikâyeye yazsam bunu ispata çalışacağım. “(27-28) der. Nezh, insanın mutlu olabilmesi için hiçbir kadına bağlanılmaması gerektiğini düşünür. Eğer bir kadın insanın kalbine yerleşirse o kişinin mutlu olmayacağını söyleyerek aile kurumunun gereksizliğini savunur. Filozof ise aşka, evlilik kurumuna inanmaktadır. Bu sebeple iki arkadaş arasında sosyal değer çatışması olur.

Aşk ve evliliğin gereksizliğine inanan Nezh, birgün Tepebaşı’nda İzmaro adında bir Rum kızı görür ve ona âşık olur. Kısa bir zaman sonra sürekli onu düşünmeye başlamıştır. Böyle bir aşk macerasından sonra tabî olarak evliliği düşünmeye başlamış, ardından da gayrimüslim biriyle evlenip evlenmeme hususunda sosyal değer çatışması yaşamıştır. İzmaro’nun babası fakir biridir ve kızlarının koca bulması için onları serbest bırakmıştır. Kızlar hâl ve konuşmalarında çok rahat davrandıkları için tüm İstanbul’un ağzına düşmüşlerdir. Nezh, İzmaro’yu çok sever ve onunla evlenmeyi düşünür. Ancak böyle hafifmeşrep bir kızla evlenmenin doğru olmayacağını zihninden geçirmeye başlamıştır. Diğer taraftan İzmaro’nun güzelliğinden de vazgeçemez. İç âleminde sosyal değer çatışması meydana gelir. Bir taraftan İzmaro’yu ister; diğer taraftan da yüz güzelliğinin önemli olmadığını, eş seçiminde ahlâk güzelliğinin tercih edilmesi gerektiğini düşünür. İzmaro ile evlenirse insanlar birbirlerini gördükçe: “Seninki; bir Türk ile evlenmiş, yağlı bir budalaya çatmış!”(228) diyeceklermiş gibi gelir, Nezh’e. Sonra bu evlilik,

çapkınlar tarafından duyulursa neler söylenebileceğini düşünür. Mutlaka: “Zavallı!”(229) diyeceklerdir. Nezh, “zavallı” tâbirinin taşıdığı manadan şiddetle kaçmak isterken gözünün önüne yine İzmaro gelir ve onu bırakamayacağını hisseder. Nezh, İzmaro’nun peşinden koşan erkeklerin evlendikten sonra da ona heves edebileceklerini de hayal etmektedir. Çapkın erkekler, eskisi gibi İzmaro’nun peşinden koşmaya devam ederlerse İzmaro nasıl mukabele edecektir? Kocasına sadık kalmazsa Nezh ne yapacaktır? Bu sebeple, İzmaro’nun kendine uygun bir eş olup olamayacağını bir türlü karara bağlayamaz. Ne İzmaro’yu unutabilir, ne de onunla evlenmeyi gözüne kestirebilir. Nezh’in yaşadığı bu iç çatışma romanın sonuna kadar devam eder ve eserin kurgusunu oluşturur. Nezh, en sonunda böyle bir evliliğin isabetli bir tercih olmayacağını düşünür ve içinden, her delikanlının böyle tecrübeler yaşayabileceğini geçirir.

Hüseyin Cahit’in **Nadide** (1308) ve **Hayal İçinde** (1317) adlı eserlerinde 3 sosyal değer çatışması vardır. Kültürel değerlerine bağlı bir erkeğin “ahlâksız” bir kadınla evlenmek istemesi(**Nadide**); aşk ve evliliğin akıl kârı olmadığını savunulması ve bir Türk gencinin hafifmeşrep bir Rum kızına aşık olması neticesinde bu kızla evlenmenin doğru olup olmadığını düşünmesi(**Hayal İçinde**), söz konusu çatışmaların konularını oluşturmuştur.

Evlilikte eşler arasında aranan denklik Elvâh-ı Sevda (Mehmet Celâl,1308) romanında da sosyal değer çatışmasına sebep olmuştur. Ahlâksız bir adam olan **Rasih Efendi**, birgün **Büyük Ada**’da **Sara** adında bir Rum kızı görür ve çok beğenir. Ardından bu kızın ailesini araştırmaya başlar. **Sara**’nın babası tüm varlığını kumarda kaybetmiş sefil bir insandır. **Rasih**, **Sara**’nın babasını hemen işe alır. Bir müddet sonra da **Sara**’yı ondan ister. Kızın babası bu evliliğe olumlu bakarken; annesi, kızını **Rasih**’le evlendirmek istemez. Aradaki din ve milliyet farkını ortaya koyduktan sonra kocasına **Sara**’nın yaşı ile **Rasih**’in yaşının da birbirine uygun olmadığını söyler. Bu nedenle karı koca arasında sosyal değer çatışması olur. **Sara**’nın annesi: “Ben böyle deliliklerden anlamam! On beş yaşındaki bir kız, elli yaşındaki herife nasıl varır?.. Hem milletimiz bize ne der?..”(239). **Sara** da bu evliliğe karşıdır. Babasına: “Bu izdivacın vuku bulacağını

anladığım dakikada intihar ederim!..”(239) der. Aile içerisindeki bu sosyal değer çatışması, romanın kurgusunda önemli bir hareket noktasını teşkil eder. Sara'nın babası, karısı ve kızını, bu evliliğe razı edemez. Rasih, adamı işten çıkarır ve borç olarak verdiği paraları ister. Aile çok zor bir durumda kamıştır. Sonunda adam ailesini toplar ve önlerindeki muhtemel istikbali nazarlarına sunar. Ya hepsi intihar edecek; ya da Sara, ailesi için kendini feda edip Rasih'le evlenecektir. Sara nikâhı kabul eder; ancak aklınca düğünden sonra Rasih'e kendini teslim etmeyeceğini düşünmektedir. Sara ailesiyle birlikte ihtida eder ve düğün olur. Rasih, kendisine mukavemet gösteren Sara'yı uyutarak ona zorla sahip olur. Sara, ayıldığında bu gerçeği anlar ve intihar eder.

Evlilik öncesinde eşler arasında aranan denklik konusunda meydana gelen sosyal değer çatışmalarından birine de Mehmet Celâl'in **Küçük Gelin** (1310) romanında rastlamaktayız. Eserin önemli kahramanlarından Cemal, Halim Bey ile Mebrure Hanım'ın küçük oğludur. Cemal Bey, mutsuz bir hayat yaşamaktadır. Önce Rum kızı Adel'i sevmiştir. Fakat ailesi onunla evlenmesine müsaade etmemiştir. Sonra bir Türk kıızıyla evlenmiş, annesi ve yengesinin zoruyla karısını boşamak zorunda kalmıştır. Annesi ile yengesi Vahide, kimseyi beğenmezler. Onlar fakir kızlara bakmayıp Cemal'e zengin bir kız ararlar. Cemal, birgün arkadaşlarını ziyaretten dönerken Kartal'da bir muhacir kızını, Fahriye'yi, görür. Fahriye'nin babası bir bağda çalışır, kardeşi Ahmet de çobanlık yapmaktadır. Cemal, Fahriye'yi çok beğenir ve annesine gelerek onunla evlenmek istediğini söyler: “Kartal'da gördüğüm bağcı kızını..”(70). Ancak, oğluna varlıklı bir kız düşünen Mebrure Hanım, buna karşı çıkar: “Fakat düşünüyor musun? ...Kimsesi belirsiz bir kız alacağını.”(71). Cemal: “Niçin kimsesi belirsiz olsun, babası var. Kardaşı var.”der. Mebrure Hanım'ın derdi başkadır. O, bir bağcı kızını gelin almak istemez: “Lâkin bir bağcı kızı!” Cemal: “Bağcı kızı Allah'ın mahluku değil mi?” Anne: “Öyle amma...” Cemal: “Amması yok. Tatlık ettiğim kadın da bağcı kızından aşağı bir şey miydi?”(71) der. Cemal, zengin biri yerine gönlünün sevdiği biriyle evlenmek ister ve karşı düşüncede olan annesiyle çatışır. Bu ise romanın kurgusunu şekillendirir. Bu çatışma bir müddet daha devam eder. Sonuçta Cemal'in dediği olur. Cemal, Fahriye ile evlenir ve annesi ile yengesine rağmen çok mutlu olurlar.

Mehmet Celâl, **Bir Kadının Hayatı** (1311) romanında, aldatılan bir genç kızın, baba evinden kovulduktan sonra çektiği acıları hikâye etmiştir. Melek Hanım, Doktor Safvet tarafından iğfal edilmiş, bunu öğrenen babası tarafından da evden kovulmuştur. Trabzon'dan İstanbul'a giden Melek, bir kulübede ikiz çocuk dünyaya getirir ve dilenerek hayatını sürdürmeye çalışır. Fakat, açlık, sefalet ve hakarete artık dayanamaz olmuştur. Çocukları ile dilenmeye çıktığı bir gün, bir tren görerek intihar etmeyi düşünür. Böylece içinde bulunduğu sefaletten kurtulacaktır. Ancak, bir an için kendisi öldükten sonra çocuklarının ne olacağını düşünür. Ölüncü kendisi kurtulacaktır; ama çocukları için yaşamak, onlar için fedakârlık yapmak zorunda olduğunu hisseder. Ne yapacağı konusunda tam karar veremez, iç çatışma yaşar: “Çocuklarım için yaşamalıyım!” (38) der. Ardından tekrar kendini trenin altına atmak ister. Sonra içinden bir ses: “Bedbaht! Babalarının zulmünden, validelerinin aldanmasından mes’ul olmayan bu iki yavrucağı; hararetiyle kendilerini ısıttığın sıcak koynundan çıkarıp, hâlimden nefret ettiğin cemiyet-i beşeriyenin mevtten daha müstekreh, mezardan daha soğuk olan aguş-ı sefaletine mi bırakacaksın?”(38) der. Sonra çocuklarının yüzüne bakar. Ardından intihar etmekten vazgeçer. Melek’in yaşamış olduğu sosyal değer çatışması, çocukların annesiz kalmasını engeller ve eserin kurgusunda yerini alır.

Raşit Efendi, ihtiyar bir adam olmasına rağmen genç bir cariye olarak onu odalık yapmak istemektedir. Bu niyetle Nilüfer isminde bir cariye satın alır. Daha on dört yaşında olan bu kız, Raşit Efendi'nin konağına geldikten sonra sürekli ağlar. Raşit Efendi'nin oğlu Ziya Bey, bu ağlayışın sebebini merak eder ve Nilüfer'in Yaver isimli bir köleyi sevdiğini öğrenir. Hemen Yaver'i bulup satın alır. Babasından da bunları azat edip evlendirmesini ister. Babası, Nilüfer gibi genç ve güzel bir kızı başkasına vermek istemez. Ziya, babası gibi altmış yaşında bir ihtiyarın böyle genç bir kızla evlenmesinin doğru olmayacağını, eşler arasında küfviyetin esas olduğu belirtir. Raşit Efendi'nin inat etmesiyle de babasıyla çatışır. Bu ise sonuçlarıyla birlikte romanın kurgusunu oluşturur. Ziya: “Babacığım! İtiraz istemem! Evladını birkaç yüz liraya, yahut bir hevese karşı feda mı edeceksin?”(74) der. Raşit Efendi: “İsrar etme diyorum!” Ziya: “Bugün beni mahvedeceklerini bilsem yine ısrar edeceğim velinimetim! Bir kere düşününüz: Karşınızda, iki talihsiz duruyor. İkisi de başlamış birer hayattır. Bu iki ruh Allah tarafından birbirine merbuttur. Birini diğerinden ayıracak, ikisinin de katili olacak,

Allah'a isyan mı edeceksin? Bîkeslerin masumiyeti, yetimlerin göz yaşları hürmetine biraz tefekkür ediniz: Size yakışan, bu nuranî sakalı, istemediği bir adamın pençe-i zulmünde ezile ezile verem döşeklerine yatmış on dört yaşında bir kızın kefeni yapmak değil, göstereceğiniz uluvv-i cenâptan dolayı meleklerin âlem-i bâlâ-yı sermediyetten serpecekleri envar-ı rahmetle yıkamaktır! Allah aşkına olsun, babacığım! Cemiyet-i beşeriyede bir şaz olduğunuzu göstermeyecek misiniz?..”(74-75) der. Raşit Efendi, Nilüfer ile Yaver'in azat kâğıtlarını istemeye istemeye mühürler. Nilüfer ile Yaver, evlendirilirler. Bu iki genç, Ziya Bey'in insaniyeti karşısında onu, canlarını feda edecek kadar sevmeye başlarlar.

Zehra (Mehmet Celâl, 1311) romanında, aile kurumunun gerekliliği ve eş seçiminde küfüv olma ile ilgili sosyal değer çatışmaları vardır. Reşit Efendi, gençliğini sefahat âlemlerinde, işret meclislerinde ve kumarhanelerde tüketmiş biridir. Yirmiri beş yaşına geldiğinde bir aile sahibi olmak yerine sadece bazı heveslerini tatmin için evlenmiştir. Birgün Hamdi Bey adında bir zatla tanışıp ahbab olurlar. Hamdi evlenmek istediğini söyler. Reşit Efendi, aile kurumunun gereksizliğinden dem vurarak kadınların ayak bağı olduğunu ve evlenmeye karşı bulunduğunu söyler. Reşit: “Bırakınız Allah aşkına! Hepimizi zehirleyen o tehhül değil mi?”(27)der. Sebep olarak da: “Daha sebep soruyorsunuz ha? İnsan gençliğini bilmiyor efendim! Fakir yirmi beş yaşında evlendim. Fakat o yaşa gelinceye kadar neler gördüm neler!..”(28). Ardından açıklamada bulunur: “Meselâ her cuma, Çamlıca'ya yahut Alemdağı'na giderek orada, iki üç gece zevk sefa etmezsek dünya bize haram olurdu. Hele kış geceleri sabahlara kadar gazinolar bizim için açık idi. Tam zevk alacak, hayattan istifade edecek zamana geldik. Tehhül halkası boynumuza geçti. Şimdi haddin varsa bir yerde bir gece kal! Ertesi gece ya bacının kafası yarılr, ya ben sokağa fırlarım. Azıcık eve geç gitsen, sabaha kadar serzeniş dinlemeli. Ne bu?.. Tehhül!.. Hayrû'l halef yetiştirmek!...” (28-29) der. Kendi gibi sarhoş olan Hamdi ise, evlenmenin insanı kötü alışkanlıklardan kurtaracağına inanır ve evlenmek gerektiğini söyler. Bu sebeple aralarında sosyal değer çatışması olur. Reşit'e göre serbestçe eğlenebilmek için bekar olmak lâzımdır. Hamdi Bey ise: “Vallah Reşit Efendi! Ben henüz bu fikirde değilim. Şöyle güzelce bir karım olsa, bu güzel âlemleri bırakmakla beraber, onunla da eğlenirdim.”(29) der. Hamdi Bey, evlenmeyi istemekte, Reşit de onu vazgeçirmeye çalışmaktadır. Ancak Hamdi, evlilikte ısrar edecektir.

Reşit Efendi, evlenmekte ısrarlı olan ahababı Hamdi Bey'e yeğeni Zehra'yı almak ister. Kızı himaye edip büyüten Osman Bey'e gider ve Zehra'yı mutlu etmek istediğini belirtir. Reşit Efendi: "Siz bana bırakınız efendim! Onun saadeti muhakkaktır. ...Bir Hamdi Bey var. Pek zeki bir çocuk."(41) der. Zehra'nın amcası olan Osman Bey, biraz konuştuğundan sonra bahsedilen kişinin kendi mahallelerinde oturan Hamdi olduğunu anlar. Çocuk sarhoş, kumarbaz biridir ve Reşit, "iyidir", "zekidir" diyerek Zehra'yı, Hamdi'ye almak istemektedir. Osman Bey, bu evliliğe sıcak bakmaz. Reşit ise, Hamdi'nin Zehra'yı mutlu edeceğini, ona denk olduğunu söyler. Bu sebeple sosyal değer çatışması olur. Osman Bey, Reşit'e çıkışır: "Bak Reşit Efendi! ...Sen bilir misin bu ne kadar derin bir meseledir. Böyle "tehhül" deyip de geçivermeyelim. Tehhül meselesinde bir çocuk, bir baba, bir ana, hasılı bir aile, bir hanedan vardır. Bir aile saadeti bu tehhül ile ibtida eder. Fakat münasebetsiz olmamak şartıyla. "Küfüv" diyorlar. Fakat yalnız "küfüv"ü servette, malda, asalette aramak lâzım gelmez. Bir de ahlâk ciheti vardır. Bir kadının, bir erkeğin ahlâkı yekdiğerine imtizaç ettiği vakit bir ailenin saadet-i istikbali emin olabilir. Mehâsin-i ahlâk olmazsa hiçbir şeyin hükmü yoktur. ...Halbuki Hamdi Bey diyorsunuz, ha?. Kendi bilmediğimiz bir adam olsaydı, tahkik-i ahvaline lüzum görürdük. Halbuki kendi mahallemizde olduğu için, ne kadar sefih, ne kadar rezil, ne kadar sarhoş olduğunu iyi biliriz. Nasıl oldu da mehâsin-i ahlâkına itimad edebildiniz?..." (42-43). Osman Bey iyice hiddetlenerek konuşmasını bu şekilde tamamlar. Ona göre aile reisi olacak bir erkek iyi ahlâklı olmalıdır. Reşit, aynı fikirde değildir ve bu sebeple çatışmışlardır. Bu çatışma daha önceleri var olan Osman-Reşit anlaşmazlığını iyice arttırmış, romanın kurgusunu belirlemiştir. Osman Bey, Reşit'in niyetini öğrendikten sonra Zehra'yı oğlu Rıza ile evlendirir. Hamdi ise, Zehra ile evlenememekten çılgına döner. Rıza ile Zehra çok mutlu olurlar. Ancak, Rıza'yı seven Dilnevaz'ın iftirasıyla Rıza, Zehra'yı boşar. Zehra ise, hizmetçilik yapmaya başlar.

Mehmet Celâl'in Müzeyyen (1316) isimli romanında gönülsüz gerçekleşen bir evlilikle ortaya çıkan ferdî bunalmalar ele alınmıştır. Eserde, evlilik öncesinde kızların da fikirlerinin alınması gerektiği konusunda ortaya çıkan bir sosyal değer çatışması vardır. İhsan Bey, Müzeyyen'i Göksu'da görüp beğenmiş; görücü

göndererek istetmiştir. Nihat'ın babası Şevki Bey ile annesi Fahire Hanım, bu kısmeti geri çevirmek istemezler. Nihat, bu konuda Müzeyyen'in de fikrinin alınmasını ister: "O halde pekâla! Bana hiç sormak icab etmez. Fakat, bakalım, Müzeyyen de memnun mu?"(79). Annesi Fahire Hanım, buna gerek olmadığını söyler: "A! İlâhi Nihat! Ona kim bakar?" Nihat: "Ona kim mi bakar?" Fahire: "Öyle ya! Kızı kendi başına bırakırsan, davulcu ile zurnacıya varır, demişler!" Nihat: "İyi ya işte bunu da kendi başına bırak!" bakalım, davulcu ile zurnacıya varır mı?" Ana ile oğul bu konuda bir türlü anlaşamazlar. Bu sebeple aralarında sosyal değer çatışması olur. Nihat: "...Bu meselede en ziyade rey sahibi olacak Müzeyyen'dir, çünkü, İhsan Bey, pederimi, sizi, beni, alacak değil, Müzeyyin'i alacak! İnsan Bey'in saadet-i istikbalini biz değil Müzeyyen teşkil edecek! Ya istemezse ya sevmezse?"(79-80) der. Fahire: "İlâhi Nihat! Aklına güleyim. Hiç kız olur da koca istemez olur mu? Hem nikâhta keramet var, derler."(80) der. Annesi, Müzeyyen'in fikrini almamakta diretir. Ana ile oğul arasındaki bu çatışma romanın kurgusunda yapıyı belirlemiştir. Zira Nihat, annesinden olumlu bir cevap alamayınca babasına müracaat eder. Ancak babası Şevki Bey, annesi gibi düşünmez ve Müzeyyen'le konuşulmasını ister. Sonunda Müzeyyen'in fikri sorulur ve bu evliliğe gönlünün olmadığı anlaşılır. Neticede İhsan Bey'in annesine olumsuz cevap verilir.

Mehmet Celâl'in *Elvâh-ı Sevda* (1308), *Küçük Gelin* (1310), *Bir Kadının Hayatı* (1311), *Zehra* (1311) ve *Müzeyyen* (1316) isimli romanlarında 7 sosyal değer çatışması tespit edilmiştir. Bahsedilen çatışmalar yaşlı bir erkeğin genç bir kızla evlenmek istemesi(*Elvâh-ı Sevda*, *Bir Kadının Hayatı*); zengin bir erkeğin fakir bir kızla evlenmeyi plânlaması(*Küçük Gelin*); dilencilik yaparak çocuklarına bakan bir annenin intihar ederek kurtulmayı düşünmesi(*Bir Kadının Hayatı*); bir erkeğin sefahati tavsiye ederek aile kurumunun aleyhinde bulunması, "sefih" bir erkeğin iyi bir eğitim görmüş, "ahlâklı" bir kızla evlendirilmek istenmesi(*Zehra*) ve evlilik öncesi eş seçiminde kızların da fikirlerinin alınmasının düşünülmesi(*Müzeyyen*) konuları etrafında meydana gelmişlerdir.

Muhâdarât (Fatma Aliye, 1309) romanı, değer çatışmaları bakımından önemli bir eserdir. Yazar, evlilik öncesinde kadın ile erkeğin küfüvv olmasıyla alâkalı sosyal değer çatışmalarına yer vermiştir. Süha, iyi ahlâklı, çalışkan bir delikanlıdır. Câlibe’yi sever. Câlibe de Süha’yı beğendiği halde onun yerine zengin biriyle hayatını birleştirmek ister. Annesi ve babası ise, Süha ile evlenmesini istemektedir. Ancak Câlibe, varlıklı biriyle evlenip bir anda zengin olmayı hayal eder. Bu sebeple iki genç çatışırlar. Süha, Câlibe’nin zengin bir koca aradığını anlayınca kendisinin de bir gün zengin olabileceğini söyleyerek kendisiyle evlenmesini ister: “Câlibe Hanım, sen kendinin zengin olacağından bahsediyorsun. Ne bilirsin belki ben de çalışır adam olur zengin olurum.”(41). Câlibe, Süha’nın zengin olmasının uzun zaman süreceğini ifade eder: “...Ben ise bir zengin ile tezevvüc eylediğim halde bir günde birden bire zengin olurum. Sen çalışacaksın. Çabalayacaksın. Vücut telef edeceksin. Ömür sarf edeceksin de öyle!.. Belki de sahib-i servet oluncaya kadar ihtiyarlayacaksın! Of.. İhtiyarlıkta serveti ne yapmalı Süha!.. Hele kadınlar için!.. Gençlikte takıp takıştırmadıktan sonra, tazelikte giyinip kuşanmadıktan sonra servetin ne lüzumu var!...”(42). Süha, eş seçiminde sevgiyi; Câlibe ise, parayı esas almaktadır. Bu da eserin kurgusunu belirleyecek bir sosyal çatışmaya yol açmıştır. Câlibe, bu çatışmayı müteakiben Süha yerine varlıklı ve yaşlı biri olan Sâî Efendi’yle evlenir.

Câlibe’nin kardeşi Nabi yirmi dört yaşındadır. Bir kalemde çalışır, işret meclislerine devam eder. Ablasından ve babasından kopardığı paralarla sefih bir hayat sürmektedir. Kendi ihtiyaçlarını karşılayacak bir kayın peder için zengin bir kızla evlenmek ister. Bu sebeple hiç görmediği Fevkiye’yle evlenmeyi düşünür. Fazile’ye giderek Fevkiye’yi bu evliliğe razı etmesini rica eder. Fazile, Nabi’nin bu isteğini reddeder ve böyle bir hevese alet olmayacağını belirterek Fevkiye’nin daha iyilerine lâayık olduğunu söyler. Fevkiye iyi ahlâklı bir kızdır ve Fazile, arkadaşını, Nabi gibi biriyle evlendirmek istemez. Nabi’nin Fevkiye’ye küfüvv olmadığını ifade eder. Bu nedenle Nabi ile sosyal değer çatışması yaşar. Nabi: “Benim züğürtlükten başka ne fenalığım var? Onlarda da para çok.”(115). Fazile: “Ne fenalığın olduğunu bilmem. Fakat herhalde kızlarına koca olmak üzere kendiliklerinden seni intihab etmeyeceklerini sen de bilirsin, ben de bilirim, âlem de bilir.”(115). Nabi, Fazile’nin neden böyle düşündüğünü sorduğunda: “Şundan ki Fevkiye Hanım namuslu bir familyadandır. Güzeldir. Malûmatlıdır.

Zengindir. Anasının babasının bir tanecik evladıdır. Böyle bir kıza herkes talebkârdır, familyası onlardan seçer seçer de beğendiğine kızını verir. Şimdi sen Fevkiye Hanım'ı görmeden sevmeden yalnız familyasının servetine tama'en şöyle bir ikbaline sed olmak istiyorsun.”(115-116) cevabını alır. Nabi: “Familyasını beğendiğine verir de o beğendiğinin iyi çıkacağını nereden bilir? Kimsenin iç yüzü malûm olmaz. Böyle şeyler talihe bağlı!”(116) Fazile: “Evet öyledir. Fakat familyası tamamıyla arayıp sorduğu bir adama iyidir diye verir fena çıkınca talihten olduğunu teslim ile müteselli olur...” Nabi: “Görürsün ki ben onu bahtiyar ederim de hiç bu müşkilâta tesadüf etmez.”(116). Fazile: “Ben de böyle şeyde tecrübeye girişmek istemediğimden sana hiçbir muavenette bulunamam”(116) der. Nabi, Fevkiye'nin zengin olduğunu, zengin kadının da sevilleceğini iddia eder. Fazile ise, para ile mutlu olunamayacağını belirtir. Bu şekilde iki şahıs arasındaki çatışma devam edip gider ve bu durum, romanın kurgusunda mühim bir rol oynar. Fazile'nin Nabi'ye aracılık etmeyi reddetmesi üzerine Nabi başka bir yolla Fevkiye'nin aklını çeler. Fazile, Fevkiye'yi uyarırsa da Fevkiye onu dinlemez ve hem kendisi hem de ailesi için feci bir son hazırlar.

Eserlerinde genellikle eğitim ve güzel ahlâk üzerinde duran Fatma Aliye Hanım, **Re'fet** (1314) adlı romanında da aynı konulara temas etmiştir. Re'fet, yokluklar içerisinde okuyarak Darümuallimat'tan mezun olmuştur. Okulun bitmesinden sonra, çok zengin; ama cahil biri olan Mucib Efendi, Re'fet'le evlenmek ister. Re'fet'le amca çocuğu olan Mucib, daha önce Re'fet ve annesine yardım etmemek için onları inkar etmiştir. Mucib, Re'fet'e zenginliğini hatırlatarak onunla evlenmek ister. Hatta bir ara cebindeki altınları çıkarıp Re'fet'e gösterir: “Yahut sen beni bir züğürt falan bir şey mi sanıyorsun? Aklını başına topla Re'fet! Cebim altın dolu kız! Altın!..”(126). Re'fet, ne kadar zengin olursa olsun bu kadar merhametsiz, insaniyetten uzak, cahil biriyle, parasına tamah ederek evlenmek istemez. Bu nedenle sosyal değer çatışması vukua gelir. Re'fet, okuma yazma dahi bilmeyen Mucib'in çok cahil olduğunu, küfüvvü olmadığını belirtir: “Lâkin yorulmayınız efendi! Bu iş olur işlerden değil. Çünkü siz benim küfüvvüm değilsiniz.”(131). Mucib: “Ne dedin ne dedin? Aslımız bir familyadanız. Servet cihetinden de artık ne diyeyim!.. Ben o ciheti de kabul ettikten sonra neden küfüvvün olamıyormuşum?” Re'fet: “Çünkü siz cahilsiniz!..”(131) der. Bu söz üzerine Mucib Efendi, Re'fet'in bulunduğu yeri terk etmek zorunda kalır. Re'fet'le Mucib arasındaki

bu çatışma, eserin kurgusunu belirlemiştir. Re'fet, Mucib'in teklifini reddettikten sonra öğretilmiş ve İstanbul dışına çıkmıştır.

Fatma Aliye, **Enin** (1328) romanında, sağlam bir aile kurmak için eğitim ve ahlâkın önemine değinerek eş seçimi konusuna dikkat çekmiştir. Romanın en önemli kahramanlarından Sebahat Hanım, iyi bir eğitim almış, yumuşak huylu bir şahsiyettir. Yeğeni Rif'at Bey de hemen aynı özelliklere sahiptir. Rif'at evlenme hususunda görücü usulüne karşıdır. Bu sebeple örf ve âdetlerle çatışır. Bu çatışma ise, romanın yapısını şekillendirir. Rif'at, evleneceği kızla konuşmak, onun zekasını, irfanını ölçmek, mizacını da tanımak ister: "İzdivacı oyuncak addedenlerden değilim! O hususta kendimi nasıl düşünürsem alacağım kızı da düşünürüm. Bir kadını bedbaht etmek, onun hayatını zehirlemek, istikbalini mahvetmek istemem! Evet! Alacağım kadının güzel olmasını hem de kendi tâb' ve mizacıma göre güzel olmasını isterim! Lâkin kadın ne kadar güzel olsa yalnız hüsn-i cemali cihetiyle mükemmeliyetine kanaat edemem! Ben onun maneviyatının da güzel olmasını isterim. Hem de buna pek ehemmiyet veririm! Bu arzumdaki vazgeçemeyecek kadar ehemmiyet veririm! Bir de mizacımız tevafuk etmelidir..."(15) der. Teyzesi Sebahat da evlenilecek kızın tanınması gerektiği fikrindedir. Ancak bunda bir ölçünün bulunmasını ister ve flört hayatına karşı olduğunu belirtir. Sebahat: "Rif'at! Herşey evvela beğenmekle başlar. İzdivaç için de bu kâfidir zannederim."(16). Rif'at: "Ammma her yönden beğenmekle değil mi? O beğenmekler tâb'a tevafukla muhabbeti, aşkı, sevdâyı husule getirir."(16)der. Sebahat, Rif'at'ın söylediği derecede bir kızla görüşmenin sakıncalı olduğunu söyledikten sonra gerekçe olarak da bu şekilde evlenerek boşananların hiç de az olmadığını gösterir: "Yekdiğerini görerek, tanıyarak olan izdivaçlardaki adem-i imtizacı, hatta müfarakatı da nazar-ı itibara almıyor musun?"(16). Rif'at, teyzesinin görüşlerine katılmaz. Rif'at'ın örf ve âdetlere karşı gelmesiyle başlayan çatışma, teyzesiyle de çatışmasına sebep olmuştur. Bu çatışma Rif'at'ın fikrini değiştirmeyecektir.

Rif'at'ın annesi Mesile Hanım, Piraye adını verdiği cariyesini, kendi kızı gibi büyütüştür. Piraye evlenme yaşına geldiğinde onu yabancı birine vermek yerine oğlu Rif'at ile evlendirmek ister. Fakat Rif'at, bu evliliğe karşı çıkar. Rif'at'ın annesi Mesile Hanım ile babası Bahir Efendi, Piraye hususunda ısrar ederek bu konuda evlenecek

gençlere söz düşmeyeceğini söylerler. Rifat bu fikre katılmaz. Anne ve babasıyla çatışır. Rifat, teyzesi Sebahat'in eş seçiminde serbest bırakıldığını söyleyerek aynı hakkı kendisi de ister: "Rica ederim! Dikkat buyurunuz Sebahat bir kız olduğu halde zevç intihabını dayısı onun intihabına bırakıyor."(57). Rifat'ın babası, Sebahat'ın dayısı Ekrem Efendi'yi alafrangalıkla suçlayarak: "Biz Ekrem Efendi kadar alafanga değiliz oğlum! Gelini ebeveyn intihab eder. Oğul bunu kabul eder. Şimdiye kadar böyle gördük böyle yapmalıyız! Hem de Ekrem Efendi, Sebahat Hanım'ın babası değildir." (57-58) der. Rifat, bu sözler üzerine Piraye ile evlenemeyeceğini üzgün bir şekilde tekrar dile getirir. Rifat'ı çok seven Piraye, bu konuşmaları kapı önünden dinler ve üzüntüsünden bayılır. Rifat'ın anne ve babası, Piraye ile evlenmezse oğullarına haklarını helal etmeyeceklerini söylerler; ancak Rifat yine de bu evliliği kabul etmez. Rifat'ın anne ve babasıyla giridiği sosyal değer çatışması, romanın kurgusunu oldukça etkilemiş ve eserin son bölümünü oluşturmuştur. Piraye, Rifat'ın kesin kararından sonra verem olmuş ve kısa zaman sonra da vefat etmiştir.

Sebahat'ın dayısının oğulları olan Suat ile Nihat, Paris'te okumaktadırlar. Suat, Sebahat'ın nişanlısıdır ve Sebahat gibi o da çok zengindir. Suat'ın annesi vefat etmiş, oğluna büyük bir servet bırakmıştır. Sebahat'ın üvey kardeşi Nebahat, önceleri Suat'a göz koymuş ve onunla evlenerek zengin olmayı plânlamıştır. Ancak Suat, Sebahat'la nişanlanmıştır. Nebahat, bunun üzerine Nihat'ı elde etmeye karar verir. Suat ile Nihat yaz tatili için İstanbul'a geleceklerdir. İki kardeşin Avrupa'dan döndükleri gün, Sebahat, sade ve güzel bir elbise giyer. Nebahat ise ipekli, dekolte bir elbise seçer. Miss Mod, Nebahat'a bu elbisenin ev içinde giyilemeyeceğini, üzerindeki günlük hayatta garip kaçacağını söyler. Nebahat ise, o gün için uygun bir elbise seçtiğini beyanla, elbisesinin kıskanıldığını ima eder. Ardından da mürebbiyeye çatışır. Miss Mod: "Düğüne mi gidiyorsunuz Nebahat Hanım!"(64). Nebahat, müstehzi bir tavırla: "Bu sözden maksudunuz nedir? Sevgili Miss!" Mod: "Mademki âlâ "orpen" bir surette bulunmak istiyorsun yani daima alafrangalık taslıyorsun o halde benim size asıl alafrangalığın ne olduğunu öğretmek için şimdiye kadar olan sözlerimi biraz hatırlaman lâzım değil mi? Bu bir hane tuvaleti olmadığı gibi bir vizite kıyafeti de değildir. Elbise modelini kağıt üzerinde gördüğünüz zaman altındaki izahata

dikkat ediniz demiş idim.”(64-65). Nebahat: “Bence elbisenin güzeli beni güzel gösterendir! Sizce hane içindeki tuvalet acaba nasıl olmalıdır?” Miss Mod: “Bir matmazelin hanesindeki tuvaleti -eliyle Sebahat’ı göstererek- böyle olmalıdır!..”der. Nebahat, hiddetinden kızarır ve Mod’a: “Teşekkür olunur ki hemşirem tuvalet hususunda kendine reva gördüğü mezalimi bana yapmıyor. Ben kendisinin yerinde olsam böyle mi gezerim? Sarf etmesini bilmedikten sonra zenginlik neye yarar?” diyerek, Sebahat’ı pintilikle itham eder. Miss Mod bu sözlere çok kızar, Nebahat’ın her fırsatta ablasını tahkir etmesine dayanamaz: “Hemşirenizin bu sade tuvaleti sizin demiş olduğunuz gibi hissetinden değil hüsn-i tabiatındandır.”(65) der ve Nebahat’a bir iki söz daha söyledikten sonra: “Hemşirenizin şu keten kumaşının arşını sekiz franga alındı. Demek sizinkinden daha pahalı üzerindeki cüz’î miktardaki dantel de sizin bütün elbisenizin fiyatından ziyade olduğunda şüphe yoktur.”(66) der. Nebahat, Miss Mod’a mağlup olur ve cevaben ne söyleyeceğini bilemez. Nebahat’ın Miss Mod’la yaşadığı sosyal değer çatışması, romanın kurgusunun belirlenmesinde rol oynamıştır. Nebahat, söz konusu çatışmadan sonra mürebbiyeye iyice düşman olmuş; ablası Sebahat’ı da daha çok kıskanmaya başlamıştır. Bu çatışmayla, iki üvey kardeşin fazilet noktasından mukayesesini sağlanmış ve Nebahat’ın ne kadar kıskanç olduğu belirtilerek bunun ilerde nelere malolabileceği sezdirilmiştir.

Sebahat’ın arkadaşı ve komşusu Fehhame Hanım, fikri alınmadan Edip Bey adında birine verilmiştir. Fehhame’nin bu evliliğe karşı çıkacağı düşünülerek Edip’le evlendirileceği, düğün gününe kadar saklanmıştı. Fehhame, tanımadığı hatta yüzünü bile görmediği biriyle evlenmek istemez. Bu konudaki örf ve âdetlere karşı çıkar. Ancak yediği tekme, tokatlarla nikâhı kabul etmek zorunda kalmıştır. Zorla kıyılan nikâhtan sonra yaşlı bir kadın, Edip Bey’in fotoğrafını getirir ve: “Artık görebilirsin! Nikâh oldu!”(157) der. Fehhame, fotoğrafa bakmaz ve eliyle onu iterek: “Şimdiden sonra görüp de ne yapacağım?...” der. Sebahat bunu duyunca pek şaşırır ve Fehhame’ye: “Siz tanımıyor muydunuz?” sorusunu yöneltir. Fehhame: “Nereden tanıyacağım? Bugün nikâh olacağını daha dün akşam öğrendim! Söylendim. “İstemem”, dedim! Bugün vekâlet vermemek için ısrar ettim! Hiçbir faydası olmadı. Vekil ile şahitleri bulduğum odanın kapısına getirdiler. Yemediğim yumruk çimdik kalmadı! Vücudum

sızlıyor. Belki de çürümüştür!.. Adamlar saatlerce kapısının önünde beklediler. Onların yanında sesimi çıkarıp bir şey söylemedim. Lâkin vekâlet de vermiyorum. Vekil ile şahitlere “Aman efendim kusura bakmayınız pek mahcubdur, utanıyor” diyorlardı. Yavaş sesle içeridekilere ben şimdi bunlara, “İstemiyorum! Size vekâlet vermiyorum diyeceğim!” der demez telaşa düştüler “Haysiyetimizi, namusumuzu mahv mı edeceksin?” diye üzerime gıcılادılar! Ya benim haysiyetim, namusum kime tevdi’ olunuyordu ben biliyor muyum? Benim istikbalimin hiç ehemmiyeti yok mu?.. Cebr ve şiddetin hükmü olmayacağını anlayınca yalvardılar, “Aman! Namusumuz bitecek!”dediler. Sonra seni birisini seviyor da onun için yaptı derler.”, dediler. Bundan korktum!.. Öyle bir iftiraya uğrarsam diye titredim! Kapının önündeki adamlardan utandım! Nikâh oldu!..”(157-158) der. Fehhame hiç tanımadığı biriyle evlenmek istememiş, bu sebeple de ailesiyle sosyal değer çatışması yaşamıştır. Bu çatışma neticeleri itibariyle eserin kurgusunu şekillendirmiştir. Türlü sıkıntılardan sonra düğün olup biter; ancak Fehhame asla mutlu olamaz. Kendini meşgul etmek için Sebahat’le birlikte Abdullah Efendi’den felsefe dersi almağa başlar.

Fatma Aliye’nin **Muhâdarât** (1309), **Re’fet** (1314) ve **Enin** (1328) adlı romanlarında 7 sosyal değer çatışması bulunmaktadır. Bu çatışmalar, genç bir kızın sevdiği erkekle evlenmek yerine zengin bir koca araması, “sefih” bir erkeğin iyi terbiye görmüş “iffetli” bir kızla evlenmek istemesi (**Muhâdarât**); evlilik öncesi eş seçiminde sevgi, muhabbet ve aşk yerine zenginliğin ölçü alınması(**Re’fet**); bir gencin görücü usulüne karşı çıkarak evleneceği kızla konuşup tanışmak istemesi, evlilik öncesi eş tayininde erkek evladın fikrinin alınması gerektiğinin düşünülmesi, genç bir kızın istemediği bir erkekle evlendirilmesi ve örf, âdetlere uymayan giyim kuşam şeklinin tercih edilmesi(**Enin**) ile meydana gelmişlerdir.

Bir delikanlının başından geçen aşk macerası, Mustafa Reşit’in **Penbe Ferace** (1310) adlı eserinin konusunu oluşturmaktadır. Romanda evlilik öncesinde eş seçimiyle ilgili bir sosyal değer çatışması vardır. Sürur, kitap okumayı çok sever. Sefahetten hiç hoşlanmaz. Ağırbaşlı biridir. Bir gün Cemal isimli arkadaşının zorlamasıyla Göksu’ya gider. Orada pembe ferace giymiş Seher adlı bir kız görür ve ona âşık olur. Cemal, aynı gün Sürur’la birlikte Fransız tiyatrosuna gider. Oyun öncesinde Sürur’u, Fransız

tiyatrosu şarkıcılarından Klert'le tanışır. Klert, Sürur'u beğenir, oyundan sonra odasına gelmesini ister. Klert, kısa zaman içerisinde kendini Sürur'a teslim etmiştir. Sürur, Klert'in ikamet ettiği otelde kalmaya başlar. Ancak, Göksu'da gördüğü Seher'i de unutmamıştır. Bu kızı araştırır ve nasıl biri olduğunu öğrenir. Elde ettiği bilgilerle âşık olduğu iki bayanı karşılaştırır: Seher, Klert'in yanında bir ahlâk abidesi gibi durmaktadır. Artık kesin bir tercihte bulunması gerekmektedir. Ancak ne Klert'ten; ne de Seher'den vazgeçebilir. Bir tarafta, çok güzel, serbest ve şuh bir kadın olan Klert; diğer tarafta da iffet ve ağırbaşlılığıyla Sürur'un gözünün önünden hiç gitmeyen Seher durmaktadır. Serbest bir kadın, yahut iffetli bir kız. Mutlu bir hayat için bunlar arasında tercihte bulunamayan Sürur, kendi içinde sosyal değer çatışması yaşar ve bu durum, eserin kurgusuna tesir eder. Yazar, Sürur'un bu hâlini: "Bîçare delikanlı iki mıknaş arasında kalmış bir iğneye benziyordu..." (32) cümlesiyle ifade eder. Sürur kendi âleminde düşünür. Pembe feraceli hanımın hayali kendisine, "Mes'udiyet, meşru'iyettedir. Âtiyi düşün!" derken; Klert'in hayali, "Feylesof ol! Endişe-yi âti ile fırsattan istifade etmemek mecnunların kârıdır." (32) sözlerini sarf eder. Kendi içinde bu iki fikir arasında kalır ve romanın sonuna kadar bu çatışmadan kurtulamaz. En sonunda, Klert'in başka bir erkekle olduğunu öğrenir ve ondan vazgeçip Seher ile evlenmeye karar verir.

Lorans (Mustafa Reşit, 1310) romanında, bir Fransız kızıyla bir Türk gencinin yaşadığı aşk macerasının, milliyet ve din farklılığı sebebiyle kesintiye uğraması konu edilmiştir. Pertev Bey, zengin ve ahlâklı bir gençtir. Bir Fransız tüccarın kızı Lorans'la tanışır ve birbirlerini severler. Bu iki genç evlenmeye karar vermişlerdir. Pertev ile Lorans, bu kararlarını aile dostu Hanriyet vasıtasıyla Lorans'ın babası Mişel'e iletirler. Ancak bu düşünce kabul görmez. Lorans'ın babası, kızını bir Türk'e vermek istemez. Mösyö Mişel: "Kızımı yine bir Fransız'a vermeliyim"(102) der. Hanriyet, bu evliliğin gerçekleşmesi gerektiğini, gençlerin birbirini sevdiğini söyler: "Kerimeniz ile Pertev Bey arasındaki rabita, gayr-ı kabil inkitadır. Evet, yekdiğerini seviyor! İzdivaçlarına muvafakat lâzımdır. Temin ederim ki bu bâbtaki inadınız nedameti intaç eder!..."(103) der. Hanriyet, milliyet farkına bakılmaksızın sevenlerin evlendirilmesi düşüncesindedir. Mişel ise, bunu asla kabul etmez. Mösyö Mişel, Hanriyet'e cevaben: "Gebersinler!"(103) der. Bu sebeple Mişel, söz konusu üç kişiyle sosyal değer çatışması

yaşar. Bu çatışma, romanın kurgusunda son noktayı koymuştur. Zira Lorans, Pertev’le evlenemeyince kederinden hastalanmış; ardından da şuurunu kaybederek ölmüştür.

Mustafa Reşit’in **Penbe Ferace** (1310) ve **Lorans** (1310) adlı eserlerinde 2 sosyal değer çatışması mevcuttur. Bunlar; evlenmeyi düşünen bir erkeğin namuslu bir Türk kızı ile “aşüfte” bir kadın arasında kesin bir tercihte bulunamaması(**Penbe Ferace**) ve Fransız bir kızla bir Türk gencinin evlenmek istemeleri sonucu milliyet farkının bu evliliğe engel olduğunun düşünülmesi(**Lorans**) konuları etrafında cereyan etmişlerdir.

Mehmet Vecihi, **Mihridil** (1311) adlı eserinde, konu olarak eğitim ve ahlâk güzelliğini seçmiştir. Adni, maddî durumlarının iyi olmasını gözönünde bulundurarak tahsil yapmamış, bir kaleme çırak olarak girmiştir. Annesi, Adni’yi zengin bir kızla evlendirip servetine servet katmak ister. Ancak Adni, Ali Efendi’nin evinde besleme olan Mihridil’i çok beğenmektedir. Bu sebeple Mihridil’i araştırmış; suret ve siret yönüyle eşine az rastlanır bir kız olduğunu öğrenmiştir. Adni, servetle asaletin önemli olmadığına inanır ve Mihridil’le evlenmek ister. Annesi bu konuda şiddetli bir muhalefette bulunur. Fakir bir kızı gelin almak istemez: “Sen çıldırdın mı? Bu kadar şehir kızları asilzâdeler var iken öyle bir kızı hanımefendi mi yapacaksın? Aman yarabb! Şimdiye kadar çektiğimiz emekler hep boşuna mı gidecek?”(22). Adni, bu fikre karşı çıkar ve annesiyle sosyal değer çatışmasına girer. Bu ise, romanın kurgusunun baştan sona şekillenmesini sağlar. Annesi, oğlunun fikrinden dönmeyeceğini anlar ve bir şartla bu evliliğe izin vereceğini söyler: “...Madem ki istiyorsun ben razı olurum. Lâkin ömrüm oldukça geçinmek için değil. Hevesini aldıktan sonra yine evleneceksin. Bana söz verirsen pekâla! Vermezsen ben karışmam. Ne hâlin varsa gör.”(24). Adni, bu şartı kabul etmediği halde zahiren razı olmuş gibi görünür ve Mihridil’le evlenir. Annesi, Mihridil’e eziyetler eder. İki yıl sonra da oğlunu Seher isimli bir kızla yeniden evlendirir. Mihridil, buna dayanamaz ve kocasının tuttuğu iki odalı küçük bir eve taşınır. Netice olarak roman, bu olaylar üzerine bina edilir.

Mehmet Vecihi’nin **Mihridil** (1311) romanında zengin bir gencin fakir bir kızla evlenmek istemesi ve bunun delikanlının ailesi tarafından reddedilmesi sonucunda ortaya çıkan sosyal değer çatışması vardır.

Eylül (Mehmet Rauf, 1317) romanında evlilik kurumunun gerekliliği konusunda sosyal değer çatışmasına rastlanmaktadır. Romanın birinci derece kahramanlarından olan Necip, eğlenceye oldukça düşkün bir insandır. Otuz yaşına gelmiş olmasına rağmen karısının ayak bağı olacağını zannederek evlenmeyi asla düşünmez. Beyoğlu'nu evliliğe tercih eder. Beyoğlu âlemleri, Necip'in vazgeçilmez tutkularındandır. Ancak dayısının oğlu Süreyya ile yengesi Suat'ın aile hayatını gördükçe, evlenme fikri üzerinde tekrar düşünme ihtiyacı hisseder. Bu iki genç gerçekten de birbirlerini çok sever ve birbirlerine saygı duyarlar. Bunu gören Necip, bir taraftan evlenip aile sahibi olmayı düşünürken; diğer taraftan da ya mutlu olamazsam diyerek şüpheye düşer. Evlenip evlenmeme, bir kadına bağlanıp bağlanmama konusunda sosyal çatışma yaşar. Süreyya ile Suat'a bakarak: "Eğer evli olmak bu ise hiç fena bir şey olmadığını"(42) düşünür. Fakat bu fikrin hemen arkasından, fena neticelenmiş birçok evliliğin göz önünde bulunduğunu hatırlar. Yazar onun bu hâlini şu cümleyle verir: "Kendisine kabil değil, böyle bir ikbal teveccüh etmeyeceğini, bu kadar muvafık bir zevceye kabil değil nail olamayacağını, mahrum ve zelil hayatını ihtiyarlığa kadar böyle yalnız ve bedbaht sürükleyeceğini (düşünür.)"(42). Böyle iç çatışmalar yaşarken kendi hayat tarzını "Niçin?" soru edatıyla sorgular. Düşüncelerine şu cümleyle son verir: "Evet, lâyük olan mesut olur; yahut Goethe'nin dediği gibi lâyük olan kazanır veya kazanamayan lâyük değildir"(44) der. Evlenmeme hususundaki kat'i kararı bu çatışma sonunda az da olsa değişikliğe uğrar. Bu ise, eserin kurgusunu belirler. Hatta Suat gibi biri olursa evlenebileceğini söylemeğe başlar.

Necip; karı koca olan Suat'la Süreyya'yı, mutluluklarından dolayı kıskanır. Kendisi o zamana kadar evliliğe karşı olduğu için hiçbir zaman onlar gibi mutlu olamayacağını düşünür. Sonra evlendiğini, mutlu olduğunu hayal etmeye başlar. Ardından tekrar evliliğin mutluluk getirmeyeceği fikrine döner. Bir taraftan düşük kadınlarla geçireceği geceleri, diğer taraftan da sadece bir kadına bağlanmayı mukayese eder. Evlenmek ya da evlenmemek bu hâlin tüm acılığını kalbinde hisseder. Sosyal değer çatışması yaşar. Sonra kendi kendine: "Adam sende, bunlar hep hulya! Onun (Süreyya) yerinde ben olsam ilk haftadan bunalırım... Zaten ben her bir şeyden memnun olmamak nasibi ile

doğmuş değil miyim?”(57) der. Necip, farkında olmadan Suat’a meyillenmeğe başlar. Bu çatışma ile evlenme isteği biraz artar.

Necip, Süreyya ile Suat’ın kiraladıkları yalıya gittikçe onların mutluluğunu yakından görme imkânı bulmuştur. Bu gelip gitmeler neticesinde aile hayatına imrenerek evlenmeyi, aile kurmayı ister. Ardından “Halbuki...”(95) diyerek onların da her zaman huzurlu bir hayat yaşamadığını, kendisi gibi zaman zaman bedbaht olduklarını düşünür. Evlilik hayatının da kirli ve acı yönlerinin bulunduğu sonucuna ulaşır. Ona göre, evli insanlar, mutlu olduklarını göstermek için rol yapmaktadır. Bu yüzden evlenip evlenmeme konusunda yine iç çatışma yaşar. Bütün bunlardan sonra da: “Evet, kim bilir sizde neler vardır? Uyuyan yahut gizlenmiş neler vardır?”(96) der ve evlenme fikrinden tekrar uzaklaşır. Bu iç çatışma, romanın atmosferinin gergin bir hâl almasına sebep olur ve kurguyu şekillendirir.

Necip, Suat gibi biriyle evlenebileceğini düşünür düşünür sonunda Suat’a âşık olmuştur. Ancak Suat, Necip’i kendine yakın bulmakla birlikte, evli bir kadın olduğunu hiç unutmuyarak ona daima mesafeli davranır. Kocasının kız kardeşi Hacer, onlardan şüphelenir. Necip, ateşli bir hastalığa yakalanır. Doktorlar üç hafta içerisinde kurtulup kurtulmayacağını belli olacağını söylerler. Necip’in hasta olduğunu öğrenen Suat, yerinde duramaz. Kocasını Süreyya ise, bu habere ilgisiz kahr. Çünkü o da Necip ile Suat’dan şüphelenmeye başlamıştır. Suat, kocasına rica ederek Necip’i ziyarete gitmeyi plânlar. Ancak böyle bir teklif getirdiğinde önce kocasının; sonra da Hacer’in neler düşünebileceğini tahmin eder. Hiç aslı olmadığı halde, kendi davranışının yine kendisi hakkında olumsuz düşüncelere sebep olacağını görür. İnsanların yanlış anlaşılacağı hareketlerden kaçınması gerektiği fikrini gözönünde tutar. Yanlış yorumlanabilecek bir tekliften kaçınır. Fakat yine de Necip’i görmek ister. Bu yüzden de eserin kurgusuna tesir edecek sosyal değer çatışması yaşar. Kendi kendine: “Ne yapayım? Bu bir felaket... Ben masumum a.” cümlesini mırıldanır, çaresizliğini dile getirir. Sonra içinden çıkılmaz bir uçuruma düştüğüne inanarak: “Yarabbim, yarabbim, ne yapmalı?”(200) diye bunalıma düşer. Suat, yanlış anlaşılmaktan korkarak Süreyya gidelim diyene kadar, bu konuda söz söylemez.

Mehmet Rauf, Genç Kız Kalbi (1341) adlı eserinde, genç bir kızın aşk macerasını konu almıştır. İzmir’de yaşayan Pervin, yıllardır İstanbul’u görmeyi istemektedir. Sonunda babasından izin almış ve İstanbul’a gitmiştir. Pervin, amcasında kalmaya başladıktan sonra anne ve babasıyla mektuplaşır. Pervin’in annesi bir mektubunda, İzmir jandarma kumandanının Pervin’i istediğini ve böyle bir kısmetin geri çevrilecek cinsten olmadığını yazmıştır: “Babanla ben kendisini pek münasip buluyoruz, sen de düşün bir karar ver, şimdiye kadar bütün çıkan kısmetlerini reddetmekte belki mazur olabilirdin, fakat artık on dokuz yaşını bitirmek üzere olduğunu unutma... Ben senin yerinde olsam zaten sıkıldığını her mektupta yazdığın İstanbul’dan kalkar, koşar, İzmir’e gelirdim”(74). Görücü usulüne karşı olan Pervin, annesinin bu arzusuna karşı çıkar. O, hayatını birleştireceği erkekle tanışıp konuşmayı istemektedir. Eş olacak erkeğin, zengin olması yahut da yüksek mevkide bulunmasının yeterli olmadığını düşünür ve bu sebeple de ailesiyle sosyal değer çatışması yaşar. Pervin, bu konudaki fikrini günlüğüne şöyle yazar: “Evvelden bugün tahkir ettiğimiz itikadât-ı bâtilanın hükümrân olduğu edvâr-ı vahşiyede tapındıkları mabutlara kurban olmağa mahkum olan bir genç kızları aileleri ve kabileleri nasıl mütevekkilâne terk ve feda ederlerse bugün de anamız babamız oldukça bir himmetle kabil-i ıslah olan bu menhus âdetin pençesine bizi öyle terk ediyorlar... Bu zulümdür hatta bu cinayettir. Bir genç kız, hayatını teşrik ve teslim edeceği erkeği tanımalı, bilmeli, sevmeli... Hiç olmazsa, izdivaçta yalnız servet gibi, namus gibi zevahir değil, hayatın esasını teşkil eden ahlâk ve temayülât nazar-ı dikkate alınmalı.”(79). Pervin yazdığı bu satırların ardından yine günlüğüne, istemediği biriyle evlenmektense intiharı tercih edeceğini ilâve eder.

Mehmet Rauf’un Eylül (1317) ve Genç Kız Kalbi (1341) adlı romanlarında, evlenip aile sahibi olmakla bekar hayatı yaşamak arasında karara varılamaması, yanlış anlaşılabilir hareketlerden sakınıp sakınmamada kararsız kalınması(Eylül) ve genç bir kızın görücü usulüyle evlenmeye karşı çıkması(Genç Kız Kalbi) konularında 5 sosyal değer çatışması tespit edilmiştir.

Kendi değerlerine bağlı insanlarla, kültürel yönden yozlaşan insanların karşılaştırıldığı Teehhül Âleminde (Safvet Nezihi,1317) romanında, evlilikteki küfüvv olma hâliyle ilgili sosyal değer çatışması vardır. Sıdkullah Efendi, iki defa evlenmiş, iki karısı da vefat etmiştir. Üçüncü defa evlenmek istediğinde Nigar isminde çok güzel bir kız bulmuştur. Ancak, Nigar, bir evde beslemedir. Sıdkullah'ın annesi, aralarında hiçbir yönden denklik olmadığını belirtirek oğlunun böyle bir kızla evlenmesini istemez. Nigar, fakir, kimsesiz bir kızdır. Sıdkullah ise, çok varlıklıdır. Bunlar bir tarafa Sıdkullah ile Nigar arasında büyük bir yaş farkı da vardır. Bu nedenle ana oğul arasında sosyal değer çatışması yaşanır. Bu ise, romanın kurgusunu oluşturur. Valide, son söz olarak: “Nasıl nasıl, Sıdkullah’a, bir tanecik oğluma bir besleme alayım öyle mi? Mahallede öğrenmedik kimse kalmadığı halde o mundarları evime getireyim o yumurcak oğlanı konağa sokayım öyle mi? Benim oğlum, evlenmek istiyorsa ona kız mı yok. Saçlarımın teli kadar. “(58) demiştir. Fakat Sıdkullah inat eder ve Nigar’la evlenir. Annesi de sözüne itibar edilmeyen evde kalmak istemez ve konağı terk eder.

Hürrem Şadan, Paris’te dört yıl kalmış, “ahlâksız”, “hoppa” bir gençtir. Kadınları zevk aracı olarak görür. İstanbul’a döndüğünde Sanihaların konağında kalmaya başlar. Annesi, Şadan’ı Saniha ile evlendirmek ister. Saniha’nın ailesi varlıklıdır. Bu sebeple Şadan, Saniha ile evlenmeye fazlasıyla heveslidir. Saniha, Şadan’ın Beyoğlu’nda düşük kadınlarla beraber olduğunu ve eve sürekli geç geldiğini bilmektedir. Şadan’ın kendine küfüvv olmadığını düşünür ve “ahlâksız”, “sefih” biriyle evlenmek istemez. Bu sebeple aralarında sosyal değer çatışması olur. Şadan, Saniha’ya yaklaşmak, onu evliliğe razı etmek ister. Hatta bir gün habersizce ona yaklaşır ve fiili sarkıntılıkta bulunur. Saniha bu harekete çok kızarak onu tokatlar. Hürrem, böyle bir karşılık beklemez, şaşırır ve odadan çıkar. Saniha arkasından şöyle bağırır: “Rezil, utanmaz, kepaze....”(570). Hürrem’le Şadan arasındaki bu çatışma, iki gencin yollarını ayırmış ve romanın kurgusunu şekillendirmiştir.

Safvet Nezihi’nin Kadın Kalbi (1319) adlı eserinde de çocukların eğitim şekliyle ilgili sosyal değer çatışması tespit edilmiştir. Romanda zevk ve eğlence düşkünü

biri olarak verilen Rıfki Bey, kendini çok bilgili ve aydın zanneden bir şahıstır. Oğlu Baha'nın beş yaşına girmesiyle onu eğitmeye başlar. Çocuğunu okula göndermek istemez ve kendisinin daha güzel bir eğitim vereceğini söyler. Rıfki Bey: "Onu kendim okutacağım. Bende öyle bir usul-i tedris var ki az zamanda nasıl tahsil edeceğini görürsünüz?"(s.78) der. Bu çerçevede Baha'ya dersler vermeğe başlar; fakat çocuğa çok kötü davranır. Baha, her hatasında babasından azar işiterek, dayak yer. Rıfki Bey'in karısı Sadberk Hanım, bu olumsuz hareketlere dayanamaz ve kocasının eğitim anlayışına karşı çıkar. Bu tarz bir eğitim şeklinin yanlış olduğunu söyler, çatışırlar. Sadberk Hanım ne kadar karşı çıkarsa da, Rıfki Bey'in fikirlerini değiştiremez. Hatta Rıfki, karısını cahillikle bile itham ederek onunla alay eder. Rıfki: "Fena mı? Çocuğu okutuyorum. O da senin gibi cahil mi kalsın?" (s.79) der. Sadberk Hanım, çaresiz bir şekilde olanları seyretmek zorunda kalır. Bu çatışma, karı koca arasında oluşacak derin uçurumların ilk işareti olarak kabul edilebilir. Baha'nın eğitim şekli üzerine yaşanan bu çatışma, karı koca arasındaki anlayış farkını ortaya koymuştur.

Safvet Nezihi, Kadın Kalbi (1319) ismini verdiği romanında, çocuk eğitimi sırasında zor kullanmak isteyen bir baba ile buna karşı çıkan bir annenin yaşadığı sosyal değer çatışmasına yer vermiştir.

II.Abdülhamit dönemindeki hafiye teşkilatının kusurlu yönlerinin gösterilmeye çalışıldığı **Müsebbib** (Safvet Nezihi, 1326)'te örf, âdetlere karşı çıkılmasıyla ortaya çıkan sosyal değer çatışması bulunmaktadır. Atıf Efendi'nin kızı Rana, evlenecek yaşa geldiğinde bir hayli talibi çıkar. Ancak, Rana görücü usulü ile evlenmeye karşıdır. Giyinip, süslenerek kendini görücülere beğendirmeye çalışmayı asla istemez. Bu usulün yanlış olduğunu dile getirir. Bu düşüncesinden dolayı annesi Hidayet Hanım ile teyzesi Atıf Hanım'la karşı karşıya gelir. Onlar, evlenme hususunda âdetin bu şekilde olduğunu, bundan ötürü de Rana'nın istenilen tarzda hareket etmesi gerektiğini söylerler. Atıf: "Ne yapalım bu bizde âdet olmuş."(100) der. Ancak Rana bu söze karşı çıkar ve kötü âdetlerin değiştirilmesi gerektiğini ifade eder. Bu sebeple de anne ve teyzesiyle çatışır. Bu çatışma vak'aların gelişiminde rol oynayarak romanın kurgusuna tesir eder. Rana, kız beğenmek için daha insanî davranılmasını ister: "Ne mi demek

oluyor! Dur sana anlatayım, meselâ âdet değişse de erkekler görücüye çıkmış olsa. Farz edelim ki bir pazar yeri olsa da evlenecek erkekler haftanın bir gününde orada birleşmiş olsalar... O mahşere kadınlar gitse... Hayvan alır gibi onların dişlerine, tırnaklarına baksa..Buna ne derdiniz? ..Görücüye çıkmanın bundan farkı ne? Zevk-i selim nasıl iğrenç şeylerden müteneffir olursa bundan da öyle istikrah etmelidir.”(101) der. Çatışma sonunda Rana’yı ikna edemezler. Rana, “Görücüye çıkmayan kız” diye meşhur olur ve yirmi bir yaşına kadar bekar kalır.

Safvet Nezihî’nin Teehhül Âleminde (1317), Kadın Kalbi(1319) ve Müsebbib (1326) isimli eserlerinde, zengin bir delikanlının fakir bir kızla evlenmek istemesi ve ailesinin buna karşı çıkması, iyi eğitim görmüş güzel “ahlâklı” bir kızın “sefih” bir erkekle evlenmek istememesi(Teehhül Âleminde); zora dayanan bir eğitim şekliyle çocuk yetiştirilmek istenmesi(Kadın Kalbi) ve genç bir kızın görücü usulüyle evlenmeye karşı çıkması(Müsebbib) konularında yaşanan 3 sosyal değer çatışması vardır.

Dehşetler İçinde (Fazlı Necip, 1325), III. Selim devrinden II. Mahmut dönemine kadar yaşanan birtakım siyasî olayları konu almış üç ciltlik bir eserdir. Roman içerisinde birkaç aşk macerasına da yer verilmiştir. Bunlardan biri İlhami Efendi’nin oğlu Necdet ile evlerindeki Çerkez cariye Zerrin’in aşkıdır. İlhami, Zerrin’le evlenmek ister; ancak annesi, oğlunun bir cariye ile evlenmesine razı olmaz ve Zerrin’i esirciye satar. Necdet bunu öğrenince annesiyle çatışır. Bu ise, romanın kurgusunda birçok vak’anın doğmasına vesile olarak kurgunun teşekkülüne katkıda bulunur. Necdet, Zerrin’le evlenmek için annesine yalvarsa da bir sonuç alamaz. Annesi: “Benim bu suretle hareketim senin iyiliğin, senin saadetin içindir. Bunu bilâhare takdir edecek ve bana minnettar olacaksın...”(C.II,6) der. Necdet: “Siz beni hâlâ bir çocuk gibi telâkki etmek istiyorsunuz. Kalbimdeki muhabbetin mukavemet olamayacak derecede şedit olduğuna itimat etmiyorsunuz. Ben sizi aldatmak istemiyorum, hakikati söylüyorum. Eğer Zerrin’i, evlat gibi büyüttüğünüz o zavallı kızı esirciler elinde, eller elinde bırakacak derecede taş yüreklilik gösterirseniz emin olunuz ki çok nadim olacaksınız. Kızım dediğiniz Zerrin’i kaybettiğiniz gibi oğlum dediğiniz Necdet’i de kaybedeceksiniz.”(C.II,7) der. Ancak annesini razı edemez. Bunun üzerine odasına kapanır ve hiç kimseyle görüşmez. Kısa

zaman sonra da hastalanır. Aradan üç ay geçer, annesi razı edilir; ancak Zerrin bulunamaz. Zerrin'in türlü maceralar yaşayarak İstanbul'a dönmesi, söz konusu çatışmanın eserin kurgusunda neyi ifade ettiğini açıkça göstermektedir.

Fazlı Necip'in iki ciltten oluşan **Küçük Hanım** (1326) romanında, kadın erkek eşitliğiyle ilgili konulara temas edilmesi dikkat çekicidir. Eserde bu konu üzerinde bir hayli durulmuştur. Zekai Paşa'nın oğlu Feridun, erkeklerin kadınlardan üstün olduğunu düşünmektedir. Kız kardeşi Seza ise, bu anlayışın değişmesi gerektiğini, kadınların da erkekler kadar zeki ve becerikli olduğunu söyler. Feridun, kadınların ne kadar okursa okusun yine de erkeklere yetişemeyeceğini savunur. Bu konu üzerinde sürekli tartışılır. Bu sebeple aralarında sosyal değer çatışması olur. Feridun: "...Şimdi yeni ortaya atılan üç buçuk zevzeğin fikriyle cemiyetin kavanin-i esasiyesini mi değiştireceğiz?"(C.I,s.28)der. Seza, müstehzi bir ifadeyle: "Elbette... Ona şüphe mi var. Kâinat daima dönüyor. Hareket hayattadır. Daima, ileri gideceğiz. Sen saha-i terakkide en ileri gidebilecek, dahilerden olmadığın için yeniliklere haklı ve makul olduğu halde bile itiraz ediyorsun. ...İşte şimdi en münevver fikirli erkekler kadar düşünebilen, muhakeme eden, mükemmel tahsil gören, en büyük darülfünunlardan yetişen kadınlar haklarını talep ederek meydana atıldıkları, müsavat-ı hukuk talep ettikleri zaman bu hâl senin gibi mahdut fikirlileri hiddetlendiriyor... Tahakkümünüzden, dava-yı tefevvukunuzdan geçmeğe razı olamıyorsunuz." (C.I,s.29) der. Kardeşler arasındaki bu çatışma, yeni çatışmalara sebebiyet vererek romanın kurgusunu oluşturur.

Feridun, kız kardeşiyle tartışırken erkeklerin kadınlardan üstün olduğunu ileri sürmüştür. Komşuları İbrahim Paşa'nın oğlu Nihat ise, bu fikre katılmaz ve kanun önünde her iki cinsin de eşit olması gerektiğini savunur. Feridun, hayvanlar âleminden örnekler vererek kendi görüşünü ispatlamaya çalışır. Bu sebeple iki genç arasında eserin kurgusuna tesir edecek sosyal değer çatışması olur. Feridun ile Nihat uzun uzun tartışır; fakat anlaşamazlar. Nihat, konuşmayı sona erdirmek için: "Mugalatayı bırak da biraz ciddî bahsedelim. Horozla tavuk arasında güzellikçe bulduğun avâm-firîbâne farkı erkekle kadınlık arasına teşmil ve tatbiki kalkışırsan gerçekten gülünç olursun. Esasen bahs güzellik, çirkinlik bahsi değil, kadınların erkeklerle müsavi-i hukuka mazhariyeti bahsidir. Temeddün ve terakki eden memleketlerde erkekler gibi talim ve

terbiye görererek tekâmül eden kadınların bizimle aynı hukuka mazhariyet iddiasında bulunmalarını neden haksız görüyorsun?”(C.I,s.32) der. Feridun, bu çatışmadan sonra da erkeklerin üstün olduğu fikrini savunmaya devam eder.

Nihat Bey, kadınlarla erkeklerin kanun önünde eşit olması gerektiği düşüncesini Feridun’a kabul ettirmeye çalışırsa da Feridun, kendi görüşünden hiç taviz vermez. Kız kardeşi Seza da bu tartışmaya karışarak ağabeyiyle ikinci kez çatışır. Seza: “Bu iddiada bulunan erkekler fitraten müstebit ve hodkâm olduklarını ispat etmekten başka bir şey yapamazlar. Terakki ve tekâmül öyle bir kuvvettir ki önüne durulamaz. İnsaniyetin hakiki bir devre-yi tekâmüle vasıl olduğu şu son zamanlara kadar kadınlar erkeklere esir olup kalmışlardı....”(C.I,s.32) der. İki kardeşin çatışması, bu sözlerle başlar ve uzayıp gider. Neticede her zamanki gibi anlaşamazlar ve dargınlığa varacak kadar işi ileri götürürler. Bu çatışma, Seza’nın babasıyla da çatışmasına sebep olmuş ve romanın kurgusunda yeni bir hareket noktası oluşturmuştur.

Seza, ağabeyi Feridun’la tartışırken kızların cahil bırakılmasının yanlış olduğunu ve onların da okutulması gerektiğini ifade eder. Ayrıca, devlet işlerinde kadınların da erkekler kadar haklara sahip olmasını ister. Bu çatışmaya şahit olan Zekai Paşa, kızı Seza’nın fikirlerine katılmayarak müstehzi bir tavırla: “Sizi bu hakkı istimal etmekten kim menediyor. Siz de erkekler gibi okuyunuz, çalışınız...”(C.I,s.38) der. Seza babasının kendisiyle alay ettiğini anlar ve çekinmeden hemen cevap verir. Seza: “Okutmuyorsunuz. Çalışabilecek bir talim ve terbiye vermiyorsunuz. Çünkü hâlâ kuvvet sizde, idare sizdedir. Kadınları erkeklerin tahakkümünden azâde kalabilecek bir kuvvetle teçhiz etmiyorsunuz.”(C.I,s.38) der. Bu konuda Seza, babasıyla da anlaşamaz ve çatışma aile içrisine yayılmış olur. Böylece kadın erkek eşitliğinden başlayan sosyal değer çatışması, yeni bir boyut kazanmış ve neticeleriyle birlikte romanın kurgusuna damgasını vurmuştur.

Seza, alafrangalığa alışmış, hayatının her anında o tarzı uygulamaya çalışan bir kızdır. Nihat Bey’le evlenmek üzeredir. Düğün hazırlıkları başladığında kendisine ve kocasına ayrı ayrı yatak odaları hazırlanmasını ister. Seza: “Dünyada serbesti-i harekete mazhariyetten büyük saadet mutasavver değildir. İnsanın münferiden

kendisine mahsus bir odası bulunması, istediği zamanlar, odasında yalnız kalmağa muktedir olarak, hissiyatının temayülâtına göre düşünmek, isterse müteessir olmak, isterse ağlamak, hasılı her hâlinde, her hissinde serbest olmak ancak bu suretle mümkün olabilir. Ben bu tarz hayata o kadar alıştım ki bundan ayrılamam. Ve münferiden bana mahsus bir oda olmasını isterim...”(C.II,s.68) der. Annesi Rahşan Hanım ise, bunu asla kabul etmez. Kendi kültürlerinde böyle bir âdetin olmadığını söyler. Herkese rezil olacağından bahisle, bunu Nihat Bey’e ve ailesine söyleyemeyeceğini belirtir. Örf-âdete uygun hareket edilmesini isteyen anne ile Batı insanı gibi düşünen evlat arasında sosyal değer çatışması olur. Bu ise, eserin kurgusunda belirleyici bir rol oynar. Seza, annesinin sözlerine hiç aldırmaz ve yatak odalarının ayrı olması konusunda ısrar eder. Neticede, Seza’nın dediği olur.

Fazlı Necip’in **Dehşetler İçinde** (1325-1326) ve **Küçük Hanım** (1326) adlı romanlarında, zengin ve soylu bir gencin fakir bir kızla evlenmek istemesi ve ailesinin buna karşı çıkması(**Dehşetler İçinde**); erkeklerin kadınlardan üstün olduğunun düşünülmesi, kız çocuklarının da erkek evlatlar gibi okutulması gerektiğinin ileri sürülmesi ve Batı medeniyetini benimsemiş bir kızın bu medeniyete ait unsurları kendi çevresindekilere kabul ettirmeye çalışması(**Küçük Hanım**) konularında 6 sosyal değer çatışması bulunmaktadır.

Âmâk-ı Hayal (Şehbenderzâde Filibeli Ahmet Hilmi, 1326) romanında, giyim kuşam şeklinde, çevrenin de dikkate alınması gerektiği hususunda ortaya çıkan bir sosyal değer çatışması mevcuttur. Manevi bir boşluk içerisinde bulunan Raci, arayış içerisinde. Kendi âleminde pek çok problemleri vardır. Bir gün, evlerine yakın bir yerdeki mezarlığa gider. Orada, garip giysili bir ihtiyar görür. Bu adamın üzerinde yamalı bir elbise, başında da küçük ayna parçalarının bulunduğu bir külah vardır. Raci, bu manzara karşısında oldukça şaşırır ve hemen ismini sorar ihtiyara. Garip giysili adam, bu muhitte Aynalı Baba diye bilindiğini söyler. Raci’yle Aynalı Baba bir müddet sohbet ederler. Raci, Aynalı Baba’dan hiç de beklemediği hikmet dolu sözler işitir. Şaşkınlıktan ikinci defa sarsılır. Ancak, böyle hikmetli konuşan birinin böyle bir elbise ve külahla dolaşmasını hoş karşılamaz. Bunları “cinnet” eseri telâkki eder. Aynalı Baba’yla çatışır.

Raci: “Azizim, erbab-ı kemalden olduğunuz meydandadır. Böyle iken kemalinizi bu garip kıyafet altında setretmenizin sebebini anlayamıyorum.”(14). Aynalı Baba: “Halbuki bu pek basittir. Herkes süse meraklıdır. Herkes bir çok para sarf ederek türlü türlü elbiseler yaptırıyor. Ben de bu şekil elbiseden hazzederim.”(14) der. Raci, bu sözleri Aynalı Baba’nın cinnetine yorar. Aynalı Baba: “Bu davamı gayr-ı makul buluyorsunuz, halbuki değildir. Elli yaşında bir adamın tanesini on beş bazen yirmi kuruşa alıp boynuna taktığı ve ismine boyun bağı dediği bir yuları, makul gördüğünüz hâlde külahıma taktığım ayna parçaları neden gayr-i makul olsun! Tusalım ki: Her ikisi beşerin münasebetsizliğine, cinnetine delâlet etsin, şu hâlde bile benim cinnetim daha parlak, daha muvafık-ı mantıktır.”(15) der. Delikanlı, Aynalı Baba’nın bu sözüne cevap veremez. Raci’nin Aynalı Baba ile çatışması, romanın kurgusunda dönüm noktası özelliği taşımıştır. Raci, bu çatışma münasebetiyle, Aynalı Baba’yla başka konularda da bir hayli konuşma fırsatı bulur. Neticede, olaylara farklı noktalardan bakmaya ve buhranları sükunet bulmaya başlar. Sık sık Aynalı Baba’nın yanına gider ve tüm ıstıraplarından kurtulur.

Şehbenderzâde Filibeli Ahmet Hilmi’nin **Âmâk-ı Hayal** (1326) isimli eserinde, diğer insanlara göre aykırı giyinen birinin giyim kuşam şeklinde çevreyi dikkate alması ve toplumun yadırgamayacağı tarzı benimsemesi gerektiğinin söylenmesiyle ortaya çıkan bir sosyal değer çatışması tespit edilmiştir.

Halide Edip, **Seviyye Talip** (1326) adlı eserinde, çocuk terbiyesiyle ilgili bir sosyal değer çatışmasına yer vermiştir. Fahir, İngiltere’de üç yıl kaldıktan sonra İstanbul’a döner. Türk kadınının eğitim konusunda ihmal edildiğini düşünür. Ona göre, Türk kadınının her sahada boy gösterebilmesi için eğitime önem verilmesi şarttır. Kadınlar eğitildiğinde yeni nesiller daha bilinçli yetişecektir. Bu çerçevede ailesi eğitmek üzerinde uygulamalara başlar; ancak ilk çabaları sonuçsuz kalır. Oğlu Hikmet sürekli yaramazlık yapmaktadır. Yine birgün tepinir, ağlar, annesinin saçlarını çeker. Annesi yalvarmasına rağmen onu dinlemez ve azdıkça azar. Fahir, Hikmet’e yaramazlık yapmamasını söyler; fakat Hikmet dinlemez. Bunun üzerine oğluna ders vermek maksadıyla Hikmet’i kolundan yakalar ve odanın bir köşesine götürür. Sonra da annesinden özür dileyip iyi çocuk oluncaya kadar yerinden ayrılmamasını ister. Fahir:

“Ananın elini öpüp iyi çocuk oluncaya kadar buradasın.”(15) der. Ancak bu konuda da diğer hususlarda olduğu gibi karısı Macide’yle çatışır. Macide bunu “Frenk usulü çocuk terbiyesi” olarak görür: “Sanki bu Frenk usulü çocuk terbiyesi mi?”(15) der. Çocuklarını terbiye etme tarzında anlayamazlar ve sosyal değer çatışması vukua gelir. Hikmet, annesinin bu cezalandırmaya karşı olduğunu anlayınca avazı çıktığı kadar bağırmaya başlar. Fahir, pes ettiği zaman, karısı ve çocuğuna bir daha hükmünün geçmeyeceğini tahmin eder ve Hikmet’i alarak yazı odasına hapseder. Hikmet’e yine aynı sözü söyler: “Ananın elini öpünceye kadar buradasın.”(15). Hikmet, durumun ciddiyetini anlar ve babasına : “Annemin elini öpeceğim.”(15) der. Fahir, bu meselede galip gelir; ancak karısı Macide’nin öfkelenmesine sebep olmuştur. Karı koca arasındaki anlaşmazlıktan doğan bu çatışma, romanın kurgusunun belirlenmesinde oldukça etkili olmuştur. Fahir’le karısı bu hadiseden sonra sürekli didişecekler; en sonunda Macide, kocasının tesiriyle kendi benliğini tamamen bırakacak ve Batılı bir kadın gibi düşünüp hareket etmeye başlayacaktır.

Handan (Halide Edip,1328)’da kız çocuklarının eğitimi ve insanların millî benliklerine göre davranmaması konularında ortaya çıkan sosyal değer çatışması vardır. Cemal Bey, Handan’ın babasıdır. Kendisi iyi bir eğitim görmemiş olmasına karşılık kızına birçok sahada özel dersler aldırarak ona iyi bir eğitim imkânı sağlamıştır. Ancak bunu yeterli görmeyerek kızının tahsile devam etmesini ister. Cemal Bey’in karısı Sabire Hanım ise, kızlarının yeterince eğitim gördüğünü, bundan daha fazlasına ihtiyaç olmadığını düşünür. Sabire: “Şimdilik pek münasip değil. Artık ettiğimiz masraf yetişmez mi? Hem Handan’ın bildikleri yetişir.”(s.70) der. Cemal Bey, tahsilde sınırın olmadığını dile getirerek ilim irfanda daima ileri gidilmesi gerektiğini savunur. Bu sebeple karı koca arasında çatışma olur. Bu çatışma romanın kurgusunda önemli bir dönüm noktası oluşturur. Zira, Handan, babasının isteğiyle Nazım Bey’den Türk Edebiyatı dersleri almağa başlar ve Handan’la Nazım birbirlerine âşık olurlar. Nazım’ın evlenme teklifi ve Handan’ın onu sevmesine rağmen red cevabı vererek Hüsnü Paşa’yla evlenmesi, pek çok meselenin doğmasına zemin hazırlar.

Cemal Bey’in karısı Sabire Hanım, Handan’a ders verecek olan Nazım’ı hiç beğenmez. Giyim kuşam ve saç traşıyla Nazım’ı eleştirir. Kendi kültürüne uygun hareket etmediği

için onunla çatışır. Nazım, Avrupa’da kalmıştır ve “sosyalist” olduğunu söylemektedir. Sabire Hanım, Nazım’ın evine gelip kızına ders vermesini istemez. Onu gördüğü birgün Nazım’a bakarak şöyle der: “Şuna bak hele, sanki setre pantolonuyla bir deli derviş gibi saçlarını uzatmak ne oluyor?”(71). Cemal Bey: “Muharrir ve muallim, daha bilmem bir şey, Avrupa’da âdet, bu adamlar saçlarını uzatırlarmış!”(71) der. Sabire: “Hay deliler, hay!”(72) der. Sabire’nin Nazım ve kocası Cemal’le çatışması, bu üç kahramanın özellikle de Nazım’ın biraz daha anlaşılmasına imkân vermiştir. Sabire Hanım sürekli karşı çıkmasına rağmen, Handan’ın da isteğiyle Nazım, Handan’a ders vermeğe başlar. Cemal Bey’in Sabire’yi dinlemeyerek Nazım’ın Handan’a ders vermesini sağlaması, romanın kurgusunu tamamıyla etkileyecek ve vak’alar buna göre cereyan edecektir.

İnsanların kendi kültürlerine sahip çıkması ve başka milletleri taklit etmemesi yönünde yaşanan bir başka sosyal değer çatışmasına da **Yeni Turan** (Halide Edib,1328) romanında rastlıyoruz. Asım, Erzurum’da bir nahiyenin kaymakamı Sabih ile sohbet etmektedir. Yeni Turan Fırkasının başkanı Kaya’dan söz açılır. Sabih: “...Fakat bugün lakırdı söyleyecek olan bizim Başbuğ Oğuz, arada Kaya da lakırdı söylüyor. Kaya’yı hiç işitmedin mi?”(17) der. Asım: “Hayır, monşer, hem başbuğ nedir, şu sizin “lider”mi?”(17) şeklinde cevap verir. Sabih, kendisine “monşer” diye hitab edimesinden rahatsız olur: “Bir kere “monşer” deme rica ederim. Bu yabancı kelimeler sinire dokunuyor. Sonra Kaya’yı bilmediğine hemen hemen inanmayacağım geliyor. Oğuz’u, şükür biliyorsun.”(17). Sabih, Türklüğü, maddî ve manevî sahada yaşayıp, yaşatmayı; her yönüyle öze dönmeyi istemektedir. Bu sebeple, bir Türk’ün “monşer” kelimesini kullanılmasına dayanamaz ve başka milletlere özenen Asım’la sosyal değer çatışmasına girer. Asım, “ “monşer” ve “lider” gibi sıfatları sarf ederken; Sabih, “başbuğ”u kullanır. Kendisine yabancı sıfatlarla hitap edilmesini istemez. İki şahıs arasında meydana gelen bu çatışma, kahramanların fikirlerinin anlaşılmasına yardımcı olmuştur.

Kaya, Oğuz’un hayatını kurtarmak için Hamdi Paşa’yla evlenmiştir. Türk kültürüne ve Türk insanına hizmet etmeyi hayatının gayesi bilen Kaya, hayatındaki maddî manevî tüm unsurların kendi kültürüne ait olmasını ister. Evleninceye kadar da bunlar için çalışmış, bu gaye için çabalamıştır. Bu sebeple, Hamdi Paşa’yla evlendikten sonra Paşa’nın evindeki eşyaları bir türlü benimseyemez. Çünkü oradaki eşyaların tamamı

Batı kütürünü yansıtmaktadır. Hamdi Paşa bir gece karısından piyano çalmasını rica eder. Kaya, yukarıda bahsettiğimiz sebeple, bahaneler bulurarak bildiği halde piyano çalmak istemez.. Kocasıyla sosyal değer çatışması yaşar. Kaya: “Ben Yeni Turan şarkıları, parçaları ve musikisi ile hususuyla taşra mekteplerimizde ders okuttuğum zaman o kadar meşgul oldum ki klâsik musikiyi pek çalamıyorum.”(78) der. Kaya, bu çatışmanın kocasıyla arasında büyük bir gerilim doğuracağını hisseder ve konuyu değiştirerek havayı yumuşatır. Ancak kocasıyla ne kadar farklı düşündüğünü acı bir şekilde görmüştür.

Kaya her yönüyle Türk kültürünü benimseyen, bu kültüre ait unsurları kendi hayatında tatbik etmeye çalışan bir kadındır. Türk ailesinde, Türk insanında, Batılı ülkelerin değerlerini yansıtan unsurlara tahammül edemez. Bu sebeple zoraki kocası Hamdi Paşa ile daima çatışır. Paşa, Kaya ile evlenmeden önce Beyoğlu’ndan pek çok eşya almış ve evin döşemelerini Batılı tarzda yaptırmıştır. Ayrıca, Eleni ve Sofi adında da iki hizmetçi tutmuştur. Kaya, kendi evindeki yabancı eşya ve hizmetçiler arasında kendini yabancı gibi hisseder. Kültür farklılığı ikinci bir sosyal değer çatışması doğurur. Bu da diğerleri gibi eserin kurgusuna tesir eder. Hamdi Paşa, karısı hastalandığında hizmetçilerden birinin gece onun yanında kalmasını teklif eder: “Hiç olmazsa, Sofi odanda yatsın, Kaya?”(82). Kaya, kocasına bakarak: “Sofi filân istemem, Paşa. Fakat eğer hasta olacaksam rica ederim, baş ucuma bir Türk hizmetçi getiriniz.”(82) der. Hamdi Paşa: “Bak, Kaya, Yeni Turan nasıl akıllı bir kadında bile insan hislerinden ziyade millet hisleri yapıyor! Canım, bir hastaya bir Sofi niçin bir Ayşe kadar bakamasın?”(82) der. Kaya, hiddet ve kin dolu bir bakışla: “Rica ederim, öyle beni sıkmayınız. Kimse istemiyorum”(82) der.

Kaya, hayat tarzıyla hep kendi kültürüne bağlı kalır. Her yönüyle Türk olmayı isteyerek Batılı insanlara benzemekten daima kaçınır. Evlendikten sonra hastalanmış, doktorlar da hava değişimi tavsiye etmişlerdir. Bu sebeple Hamdi Paşa, Kaya’yı Berlin’e götürür. Paşa, Almanya’ya vardıklarında karısından Batılı kadınlar gibi giyinmesini ister. Ancak Kaya, siyah ipek cübbesiyle baş örtüsünü çıkarmaz. Bu yüzden karı koca arasında yeni bir sosyal değer çatışması olur. Hamdi Paşa, karısına üzerindeki çıkarması için ısrar ederse de Kaya: “Benim kıyafetimden utanıyorsanız İstanbul’a dönerim.”(102) tehdidini

savurur. Giyim kuşam tarzını değiştirmez. Bu davranış tarzında, din faktöründen ziyade millî kültüre bağlılığın tesiri görölmektedir. Karı koca arasındaki anlayış farklılığı, böyle çatışmaların çıkmasına sebep olmuş ve kahramanların daha yakından tanınmasını sağlamıştır.

Halide Edip'in **Seviyye Talip** (1326), **Handan** (1328) ve **Yeni Turan** (1328) adlı romanlarında, çocuk terbiyesinde farklı eğitim anlayışı(**Seviyye Talip**); kız çocuklarının eğitiminde fazla titiz davranmaya gerek duyulmaması(**Handan**) ve Avrupa medeniyetini benimsemiş birinin hayat tarzıyla kendi toplumuna muhalif hareket etmesi(**Handan, Yeni Turan**) konuları etrafında teşekkül eden 7 sosyal değer çatışması görölmektedir.

Hizmetçi Belası (Ahmet Rıfki,1327) romanında, kocası sürgüne giden genç ve güzel bir kadının, bir konağa hizmetçi olup, konaktaki tüm erkekleri baştan çıkarması işlenmektedir. Sıdıka adlı bu kadın, asıl ismini saklayarak işe başladığı yerdekilere kendini Nihal diye tanıtır. Bir müddet sonra da evin erkekleriyle yasak ilişkiye girer. Reyhan Paşa'nın konağındaki kadınlara dersler veren Salime Hanım, konaktaki kızların hâlini hiç beğenmez. Yeni yetişen kızların kendi kültürlerinden uzak büyüdüğünü, Batılı kadınları taklit ederek alafranga hayat yaşadıklarını söyler. Onlarla çatışır: "... Zamane kızlarının, tazelerinin bir takımı alafranga mı alafranga... Frenk'in ne kadar kokozu, putu, postekisi varsa sırtlarında... Badem şekeriyle konyağı utanmadan içerler; ne o? Alafrangaymış... Zaten ne kadar kepezelik var ise hepsi alafranga..."(37) der. Kızların hâl ve hareketlerinden şikayet eder.

Reyhan Paşa'nın en büyük oğlu Şeyda Bey, Nihal'e aşık olmuş, hatta onunla ilişkiye bile girmiştir. Şeyda, ilişkiye girdikten sonra Nihal'le evlenmek ister ve bunu annesine söyler. Annesi bu isteğe şiddetle karşı çıkar. Şeyda gibi zengin ve soylu birinin Nihal gibi bir hizmetçiyle evlenmesini istemez. Hanımefendi: "Nihali mi? Bizim hizmetçiyi mi? Allah göstermesin. Sonra herkesin lisanına düştüğümüz zaman ne olacak. Herkes bize ne diyecek, Reyhan Paşazâde bir hizmetçi kadını kendisine zevce olarak almış demeyecekler mi? Allah yazdıysa bozsun! Benim rezil olmaya vaktim yok. ...Ben bu sözü bir daha söyleyemem; insan kendi küfüvünü almalı, rütbe-i ulâya çıkmış bir

müdür bey böyle hizmetçi parçalarına tenezzül ederse sonra âlem ne der, herkes bizi bir tefe kor da çalar...”(160) der. Oğlu Şeyda ile Nihal’i denk görmez. Ancak Şeyda bu evlilikte ısrar eder. Bu sebeple ana oğul arasında sosyal değer çatışması olur. Bu ise, romanın kurgusunda sonuç bölümünün oluşmasını sağlar. Bir müddet sonra Şeyda ile Nihal ortadan kaybolur ve bir daha yalıya gelmezler.

Ahmet Rıfkı, **Hizmetçi Belası** (1327) isimli eserinde, Batı medeniyetini benimsemiş kızların hâl ve hareketleriyle kendi toplumlarına muhalif hareket etmeleri ve zengin ve soylu bir gencin alt tabakadan bir kadınla evlenmek istemesi sebebiyle meydana gelen iki sosyal değer çatışmasına yer vermiştir.

Orta yaşlı dul bir kadınla bir delikanlının yaşadığı yasak ilişki **Siyah Gözler** (Cemil Süleyman, 1327) romanının konusunu oluşturmaktadır. Eserde ismi verilmeyen dul kadın, tenezzühte gördüğü bir delikanlıya ilgi duymaktadır. Onun da kendisini takip ettiğini hisseder; ancak beraber olmak için küfüvv olmadıklarını düşünür. Kendisi yaşlı ve duldur. Delikanlı ise, daha yirmi iki yaşındadır. Bu genç, birgün ormanda önüne çıkar ve aşkını ilân ederek evlenmeyi, İstanbul’dan gitmeyi teklif eder. Fakat, kadın dul ve yaşlı olmasını düşünerek olumsuz cevap verir. Delikanlı ise, ısrarla teklifini tekrarlar. Bu yüzden sosyal değer çatışması meydana gelir. İki şahıs arasındaki bu çatışma, dul kadının roman boyunca yaşayacağı iç çatışmayı netice vermiş; bu da romanın yapısını belirlemiştir. Kadın netice olarak: “Affedersiniz. Beyefendi... Beni yanlış tanımış olduğunuzu görüyorum.. Ben ne müsaade ettim; ne de kalbimde size karşı bir meyil duydum. Belki tesadüfen siz yanımdan geçerken, bir şeye gülmüş olabilirim. Bunu derhal kendinize karşı bir zaaf gibi telâkki etmek, henüz pek tecrübesiz bir genç olduğunuza delâlet ediyor. Hem ben, sizden bakınız kaç yaş büyüğüm. Aramızda böyle bir münasebetin mevcudiyetini tahayyül etmek çocukluk değil midir? Ben sizi sevsem sevsem, ancak bir küçük biraderim gibi sevebilirim... Bunun için de bir sebep yok, zannederim. Siz eğer eğlenmek istiyorsanız, bakınız, burada birçok güzel küçük hanımlar var... Onlarla pek güzel vakit geçirebilirsiniz...”(21-22) der. Delikanlı bu sözlere karşı başını eğerek ve: “Peki, öyle olsun...”(22) diyerek uzaklaşır. Uzun bir müddet görünmez. Ancak daha sonra tekrar ortaya çıkar ve dul kadını elde etmeye çalışır.

Cemil Süleyman'ın **Siyah Gözler** (1327) adlı romanında genç bir delikanlının orta yaşlı ve dul bir kadınla evlenmek istemesi ve dul kadının bu evliliği reddetmesiyle oluşan sosyal değer çatışması bulunmaktadır.

II. Meşrutiyet döneminin velüt yazarlarından Vassaf Kadri, **Hırsız Feneri** (1330) adlı romanında, İstanbul'u kasıp kavuran bir hırsız kumpanyasını ve bununla savaşıyan insanların mücadelelerini konu etmiştir. Sefer Selim, bahsedilen kumpanyanın lideridir. Adamları vasıtasıyla kimsesiz kızları yaşlı zenginlerle evlendirip bu adamları öldürerek mallarını gaspeder. Kimsesiz bir kız olan Fahire de aynı sebeple Ferit Efendi'yle evlendirilmiş ve bir müddet sonra da kocası gizlice öldürülmüştür. Ferit Efendi'nin tüm serveti Fahire'ye miras kalır. Ancak hırsızlar, Fahire'yi kendi hâline bırakmazlar. Onu, kendi adamlarından Şeref'le evlendirmek isterler. Fahire, yaptıklarından pişman olmuştur. Bu nedenle eşkıya biriyle evlenmek istemez ve Sefer Selim'e şiddetle karşı çıkar. Ancak hırsızların reisi, Fahire'yi zorla da olsa Şeref'le evlendirmek fikrindedir. Bu nedenle romanın kurgusunda mühim rol oynayacak bir sosyal değer çatışması olur. Sefer Selim: "Fahire, sen bizim hareketimize mümanaat edecek miydin? Sen şimdi büyük bir mirasa kondun diye bize yüz mü çevireceksin! Bak seni genç yaşında dul bırakmamak için sana Şeref Bey'i bulduk..."(220) der. Fahire: "Sefer Bey, rica ederim ben sizden koca istedim mi?"(220). Sefer Selim: "Biz verdik..."(221). Fahire: "O halde canımı da alın." Sefer Selim: "O da elimizde Fahire. Büyük bir söz söylemiş olmuyorsun."der. Ancak Fahire de Şeref'le evlenmemekte kararlıdır: "Ben bunu istemem."(221). Sefer Selim'le Fahire'nin çatışması, Salih'in araya girmesiyle durur. Fahire, bu çatışmadan sonra hırsız şebekesi aleyhine çalışmaya başlar ve onları kanuna teslim etmeye çabalar.

Kadınlar Komitesi (Vassaf Kadri, 1330), **Hırsız Feneri**'nin zeylidir. Eserde, daha önce bahsi geçen komite ve bununla yapılan mücadele işlenmeye devam etmiştir. Müellif, bu romanında da evlilik mevzuuyla ilgili sosyal değer çatışmasına yer vermiştir. Romandaki kahramanlardan Necile, Besim Bey'le muaşakada bulunmuş, onun ölümünden sonra da Ali Raci'yle nişanlanmıştır. Ali Raci'nin annesi, düğün günü, Necile'nin daha önceki aşk macerasını öğrenmiş ve böyle bir kızı gelin olarak

götüremeyeceğini söylemiştir. Ona göre, daha önce başkasıyla görüşen bir kızın namusundan şüphe edilmelidir. Bu sözler üzerine düğün evi, bir anda karışır. Necile'nin kardeşi Sırrı, bu sözlere dayanamaz ve Ali Raci'nin annesini susturmaya çalışır. Bu müdahale neticesinde sosyal değer çatışması olur. Malûm kişiler arasındaki bu çatışma, eserin kurgusuna yön vermiştir. Sırrı: “Valide o kadar müteessir olmayınız. Mesele pek basittir. Sizin namusunuza müteallik bir mesele değildir.”(44) der. Valide: “Evet pek doğru söylüyorsunuz. Namusumuzu bırakmadınız ki namus arayalım...” Sırrı: “Valide Hanım istirham ederim. Hiddetinizi izale ediniz de meseleyi soğuk kanlılıkla görüşelim. Bu meselenin hemşireme ait hiçbir ciheti yoktur.” Valide: “Evet o da doğru iki üç aile namusuna dokundu. Yerlere geçtik. Ben Raci'mi kız gibi büyüttüm, kız. O kadar emek sarf eyledim. Böyle anlı kanlı adı çıkmış süpürgeler için büyütmedim.”(44-45)der. Bu sözleri duyan Necile, kederinden bayılıp yere düşer; Sırrı yardıma koşar. Ali Raci'nin annesi bu hâle inanmaz ve: “Bey o kadar merak etme. Öyle kızlar ne kadar sahtekârdır bilsen!”(45) der. Sırrı, bu söze dayanamaz ve: “Valide çok oluyorsunuz.”(45) der. Ali Raci'nin annesi, oğlunu da alıp düğün evini terk eder. Bu hadiseden sonra Necile sürekli ağlar; Necile'nin babası da hastalanır. Eş seçiminde, kızın taşınması gereken şartlarla alâkadar olan bu çatışma, bir düğünün bozulmasına sebep olmuştur.

Sırrı Bey, genç ve güzel olan Fahire'ye âşıktır. Ancak onun bir haydut çetesiyle işbirliği yaptığını öğrenmiş ve Fahire'yi terk etmiştir. Bir yıl sonra Belkıs'la evlenmeye karar verir. Düğün gecesini Fahire ortaya çıkar ve bir mektupla Belkıs'ı tehdit ederek Sırrı'dan vazgeçmesini ister. Yine aynı şekilde zıfaf gecesini yalıya gelerek Sırrı'nın ablası Necile'yi de tehdit eder. Ancak Necile, Fahire gibi bir caninin Sırrı'ya eş olamayacağını belirtir. Evlilikte denklik hususuyla ilgili yeni bir sosyal değer çatışması olur. Necile, Fahire'nin tehdidine karşı: “Fakat emin olunuz Fahire muvaffak olamayacaksınız ve siz şimdi buradaki mevkinizi düşününüz. Siz. Of! Fahire bir türlü söylemek istemiyorum. Siz bu yalıya bir hırsız gibi dahil olmuş ve her tarafını hırs-ı nefsanî kaplamış bir fahişeden başka bir şey değilsiniz.”(90) der. Bu söz Fahire'yi fazlasıyla öfkelenendirir: “Ben fahişe... Necile Hanım yüzüme karşı söylüyorsunuz...”(90). Necile: “Evet Fahire.... Arkanızdan sizi daima nefretle tel'in ile yâdettiren o hâlinizi şimdi yüzünüze karşı da söylüyorum. Ve emin olunuz o kelime ağzımdan çıkarken hatta bir hiss-i hicab bile duymuyorum. Fahire sen kendi mevkiini neden hiç düşünmüyorsun? Sen senelerce

zaman Sefer Selim, Kabil, Habil ve rüfekalarıyla beraber cinayetler işlemiş bir kadınsın...”(90) der. Necile bu konuşmanın üzerine uşakları çağırarak Fahire’yi dışarı attırmak ister; ancak Fahire onu susturur. Fahire ile Necile arasındaki sosyal değer çatışması, roman boyunca devam edecek bir mücadele başlatır ve eserin kurgusunu yapılandırır. Necile, çatışmayı müteakiben yalıtı ateşe verir. Necile ise, zıfaf gecesi gibi önemli bir günde, kendilerine acı veren Fahire’den intikam almaya yemin eder.

Yetime (Vassaf Kadri, 1331), İstanbul’da cinayetler işleyen canilerle mücadele eden küçük bir kızın hayatını konu almıştır. Eserde, evlilikte küfüvv olmakla alâkalı bir sosyal değer çatışması vardır. Necile, Ali Raif Bey’in kızıdır. Nişanlısı Besim Bey’in öldürülmesinden sonra hayata küsmüştür. Ancak birgün Hüsrev Affan adında kör bir delikanlı görür ve bu gencin nişanlısına ne kadar benzediğini fark eder. Necile’nin ağabeyi Sırrı, kız kardeşini içinde bulunduğu durumdan kurtarmak için onu, Hüsrev Affan’la evlendirmeye karar verir. Zaten Necile de o fikirdedir. Bunu, Hüsrev Affan da kabul edince iş Ali Raif Efendi’ye kalır. Sırrı meseleyi babasına açar. Ali Raif Bey önce kabul eder. Ancak daha sonra böyle fakir ve kör birinin kendisine damat olamayacağını söyler. Oğlu ve kızıyla eserin kurgusuna tesir edecek bir çatışma yaşar. “Ben bu işten caydım oğlum.”(245) der. Daha sonra da: “Bir daha mı tekrar edeyim caydım... Bir kızı kendi hâline bıraksan çalgıcıya varır derler. Bugün bu çocukla Necile ne yapabilir? Kukla mı oynatacaklar... Ali Raif Efendi’nin damadı! Aman görelim. Dedikleri vakit ben sokaklarda bir zaman evvel ney çalarak tes’el eden bir genci hem de gözleri âmâ bir genci göstereceğim öyle mi? Yok... yok...yok...”(245-246) der. Sırrı, babasına hem Affan, hem de Necile’nin bu evliliği istediğini belirtir: “Bey baba... İki taraftan da söz verdik. Hemşire de onu istiyor. Şimdi nasıl olur?”(246). Ancak, Ali Raif, çocuklarının bu isteğine asla rıza göstermez.

Vassaf Kadri’nin **Meçhul Konak** (1331) isimli eserinde de evlilik sırasında eşlerin denk olmasıyla ilgili sosyal değer çatışması bulunmaktadır. Ali Raif Efendi, yetmiş yaşını aştığı halde, genç bir kızla -Yetime’yle-evlenmek ister. Nikâh çoktan kıyılmıştır. Ali Raif’in oğlu Sırrı, bu yaşta bir erkeğin, küçük bir kızla evlenmesini doğru bulmaz. Sırrı: “Sen ne cesaretle Yetime’yi taht-ı nikâhına aldın. Sana bu bîçare kızı kim tavsiye eylemiş idi. Ondan evveli genç kadın alacağım diye haykırırdın.”(243) der. Hırsız

komitesi, Ali Raif'in servetine sahip olmak için Yetime'yi Ali Raif'e satmışlardır. Sırrı bu sebeple babasına çok öfkelenir. Babasının evlilik meselesindeki ısrarcı tavrı, sosyal değer çatışmasına sebep olur. Sırrı, babasına evliliğin zorla olmayacağını söyleyerek kızın da reyinin sorulmasını ister: “Siz hiçbir nevi mes’uliyetten de korkmuyor idiniz. Mes’uliyet-i vicdaniyeye de ehemmiyet vermiyor idiniz. Fakat baba, işte bu kelimeyi size karşı istimalde artık utanıyorum. Baba demeyeceğim. Bugün pek mühim bir mes’uliyet karşısındasınız. ...Anlıyor musunuz? Dikkat ediyor musunuz? Cevap vereceksiniz. Sizi cihan tel’in edecek. Herkes yüzünüze nefretle bakacak. Anladınız mı?”(244) der. Sırrı ile Ali Raif arasında meydana gelen bu çatışma, eserin sonuç bölümünü hazırlayarak romanın kurgusunu oluşturur. Sırrı, iyice hiddetlenmiştir. Babası ise oğluna cevap veremez. Çünkü oğlundan böyle sözler beklemediği için kendinden geçip bayılmıştır. Ayıldığında kızı Necile’yle oğlu Sırrı’yı evinden kovar.

Vassaf Kadri, **Hırsız Feneri** (1330), **Kadınlar Komitesi** (1330), **Yetime** (1331) ve **Meçhul Konak** (1331) isimli romanlarında, evlilik öncesi eşler arasında aranan denklik üzerine 5 sosyal değer çatışması tesis etmiştir. Bu çatışmalar, kimsesiz ve dul bir kadının istemediği biriyle evlendirilmek istenmesi(**Hırsız Feneri**); daha önce başka bir erkekle aşk yaşamış bir kızın gelin alınmak istenmemesi, düşük bir kadının “ahlâklı” bir gençle evlenmek istemesi(**Kadınlar Komitesi**); zengin bir kızın fakir bir delikanlıyla evlenmek istemesi ve ailesinin buna karşı çıkması(**Yetime**); yaşlı bir erkeğin genç bir kızla evlenmesi ve yakın çevresinin bunu doğru bulmaması(**Meçhul Konak**), konuları etrafında ortaya çıkmışlardır.

Evlilikte örf, âdet ve terbiye noktasından denkliğin aranması, **Tezat** (İzzet Melih, 1335) romanında da sosyal değer çatışmasına sebep olmuştur. Naşid, harbiye mezunu, serbest fikirli bir gençtir. Eğlenmeyi sever. Yabancı devletlere mensup sefirlerin verdiği balolara gider, yabancı kadınlarla çalgınca eğlenir. Evlilik hususunda yabancı kadınlarla da evlenilebileceğini düşünür. Ona göre, eş seçiminde aranması gereken din, ahlâk ve milliyet gibi asgari müşterekler, “aşk” kadar önemli değildir. Birgün yine bu fikri savunur ve buna katılmayan arkadaşlarıyla sosyal değer çatışması yaşar. Naşid: “Bence, Türk, Fransız, Rus, İngiliz, Alman kadını yoktur; bence kadın vardır. Ben bir kadını beğenir ve seversem; onun tabiatı benimkine tevâfuk ederse o da beni severse başka bir

şey düşünmem. Onu almaktan beni hiçbir nazariye hiçbir kuvvet menedemez ve etmemelidir.”(154) der. Arkadaşları, Naşid’in bu düşüncesine tamamen karşıdrlar. Onlara göre milliyet, din, ahlâk ve terbiye bir kııda aranması gereken en önemli noktalardır. Bu sebeple fikir birliği sağlanamamış ve çatışma doğmuştur. Naşid’in bu çatışmayla kuvvet bulan söz konusu fikri, hayatına yön verecek ve bu durum romanın kurgusunda söz sahibi olacaktır.

Naşid, Behire ile nişanlıdır. Ancak Batum’da tanıdığı Rus kıızı Miliça’ya âşık olmuştur. İstanbul’daki Behire’yi tamamen unutup Miliça ile evlenmeyi düşünür. Bununla birlikte evlilik hususunda kesin karar veremez. Önce: “Ciddî bir aşk ile sevdiğim şu nefis genç kıız ile pekâla teehhül edebilirim.”(165) diye düşünür. Daha sonra ise, kendi kendine: “Hayır, onunla evlenemezsin. Manen bağlı olduğun, kendi dininden, kendi milletinden, bir genç kııza nişanlı bulunduğunu unutma. Behire’yi terk ederek başkasını almak bir hıyanet olmaz mı? ...Sonra nişanlı olmasan bile, Miliça ile evlenmen doğru olmaz. ...Düşün: Sen bir Türk zabiti; o, bir Rus kıızı... Bu iki sıfatın arasındaki uçurumu hemen görüyorsun değil mi? Bu vâsi tezdâ hissetmemek gayr-ı kabildir. Evvela Miliça’yi memleketine götürünce emin olabilirsin ki hareketini şayan-ı kabul görecekler pek azdır. O zaman sen serbest fikirlerine, derin muhabbetine rağmen, etrafının bu tenkidinden müteessir olur isen; şimdi yekdiğerine müşabih görünen fikirleriniz; biri öteki kadar âli hisleriniz değişir ve bir gün mensup olduğunuz iki millet arasında asırlardan beri mevcut olan husumet sizin aranızda yavaş yavaş zuhur ederse, meselâ çocuklarınızın terbiyesi, tahsil bahislerinde itilaf edemezseniz... Nihayet birbirinizi sevmemeğe başlarsanız, ikinizin de ömrü kırılmış, mahvolmuş bulunmaz mı?”(154-155) şeklinde düşünür. Miliça’ya evlenme teklifinde bulunmanın büyük bir hata olacağı sonucuna ulaşır. Fakat bu fikrinden de tekrar dönecektir. Naşid, bir taraftan Miliça’yla evlenip mutlu olmayı hayal ederken; diğer taraftan da nikâhtan sonra karşılaşabileceği problemleri düşünür. Hem evlenmek ister; hem de sakıncalarını görüp aynı konuda tereddüte düşer. Bu sebeple romanın kurgusuna tesir edecek bir iç çatışma yaşar.

Naşid, uzun bir iç çatışma devresinden sonra Miliça ile evlenmeye karar verir. Miliça bir Rus kıızı, kendisi bir Osmanlı zabitidir. Ayrıca Behire ile de nişanlıdır. Miliça’ya âşık olduğunu ve onunla evlenmek istediğini amcası Osman Bey’e söyler. Amcası buna

şiddetle karşı çıkar. Amca yeğen arasında sosyal değer çatışması olur. Osman Bey: “Kulaklarıma inanamayacağım geliyor. Demek omuzlarımı silkerek uzaklaştırdığım mevhum korkular birer hakikat oldu! Naşid, aklını başına topla. Geçici bir heyecan ile yapılmış bir hata bütün ömrünü alt üst eder. Münakaşaya bile lüzum yok. Çünkü bu izdivacın gayr-ı kabil olduğunu sen de anlıyorsun ve biraz daha iyi düşünürsen tamamıyla teslim edeceksin. Rica ederim, bu bahse devam etmeyelim.”(181) der. Ancak yeğeni Naşid kesin kararlıdır ve amcasına şu cevabı verir: “Kararımın ne derece metin olduğunu görmüyor gibisiniz. Hem bu kararımı tagayyür edip etmememi hiç düşünmüyorum. Sizden talep ettiğim nasihat ancak onun icrası içindir.”(181). Naşid’le Osman Bey arasındaki sosyal değer çatışması, eserin sonuç bölümünü oluşturur. Amcası, bu konuyu Naşid’le uzun uzun konuşur; ancak yeğenini fikrinden vazgeçiremez, Naşid, Miliça’ya evlenme teklifinde bulunur. Amcası durumu İstanbul’daki ağabeyine bildirir. Behire, meseleden haberdar olur ve Naşid’e duygusal bir mektup yazar.

Behire, iyi bir terbiye ve tahsil görmüş güzel bir kızdır. Naşid’le nişanlıdır; fakat nişanlısı Batum’da bir Rus kızına âşık olmuş ve evlenmek üzeredir. Behire, bunu öğrendiğinde, Naşid’e mutluluklar dileyen duygu yüklü bir mektup yazar. Bunun üzerine Naşid, evlilik konusunda tekrar iç çatışmaya düşer. Behire ile Miliça arasında kalır. Miliça ile her yönden anlaşıp anlaşamayacağı konusunda tekrar tereddüde düşer. Miliça ile evlenip Behire’yi feda etmek istemez. Ancak Miliça’ya da âşıktır. Ondan da vazgeçemez. Naşid, sonunda şöyle der: “Buradan gidip Behire’yi bulmalıyım. Onunla yaşamak, onu bahtiyar etmek vazifemdir. Ve bu vazifeye aşkı, amâl ve hayalâtımı feda etmeliyim. Şüphesiz bu fedakârlık büyük bir ızdırap olacaktır. Fakat fedakârlık ne kadar acı ve müşkil olursa, o derece ulvi ve asil değil midir?...”(241) der. Fakat bu fikrinde de sebat edemez. Yine kararsız kalır. Ama neticede, Naşid, Miliça ile evlenmekten vazgeçer ve İstanbul’a, Behire’ye döner. Netice olarak, yaşanan bu iç çatışma eserin nihayetine son şekli verir ve romanın kurgusunda son sözü söyler.

İzzet Melih’in **Tezat** (1335) isimli eserinde, bir Türk delikanlısının Türk ve Müslüman nişanlısını bırakarak bir Rus kızıyla evlenmeyi düşünmesi sırasında yaşadığı çatışmaları

konu edinmiştir. Meydana gelen 4 sosyal değer çatışmasının merkezinde eş seçiminde milliyet, din ve ahlâk gibi hususların dikkate alınıp alınmaması yatmaktadır.

Yaban Gülü (Güzide Sabri, 1337), köylü bir kızın şehre geldikten sonra başına gelen çileli hâlleri konu edinmiştir. Kimsesiz bir kız olan bu köylü çocuk Leyla'dır. Anne ve babasının ölümünden sonra Rahmi Bey tarafından himaye edilip büyütülmüştür. Roman kahramanlarından Süreyya Hanım, oğlu Feridun'u zengin bir kızla evlendirmek niyetindedir. Feridun ise, amcasının evlat edininip terbiye ettiği Leyla'yı sever ve onunla evlenmek ister. Süreyya Hanım, Leyla'nın fakir olduğunu oğluna hatırlatarak böyle bir kızı gelin almak istemediğini belirtir: "Ne demek istiyorsun canım? Meramını açık söyle, bunu reddetmek için bir bahane bul... Yoksa fakir asaletten mahrum bir kızı buraya gelin sıfatıyla almayacağımı sen de bilirsin..."(51). Feridun, servetin her zaman için insanları mutlu etmeye yetmeyeceğini söyler. Annesiyle sosyal değer çatışması yaşar. Bu ise, romanda bundan sonra gelecek tüm vak'alara yön vererek eserin kurgusunu şekillendirmiştir. Feridun: "O halde ümidimi, istikbalimi bu mürüvvetkâr elleriniz ile harab ediyorsunuz.. Beni bedbaht ve perişan edip bırakıyorsunuz." der. Çatışmanın bu raddeye gelmesinden sonra Süreyya Hanım, oğlunun sözlerine istihzalı cevaplar vermeye başlar. Feridun bu durumdan fazlasıyla kırılır. Süreyya Hanım, oğlunun Leyla'dan vazgeçmeyeceğini anlayarak bu evliliğe razı olmuş gibi görünür. İlk fırsatta da Leyla'yı görerek onun oğluna denk olmadığını söyler. Ona göre Leyla, ormanlardaki "yaban gülü" gibi, terbiyesizce yetişip açan bir çiçektir.

Süreyya Hanım, Leyla'ya onun, oğluna eş olamayacağını, Feridun için zengin ve soylu bir kız düşündüğünü söylemiştir. Leyla, Feridun'un küfüvvü değildir. Oysa Leyla da Feridun'u sevmekte ve evlilikte maddiyat ile soyun ehemmiyetli olmadığını düşünmektedir. Bu nedenle Süreyya Hanım'la sosyal değer çatışması yaşarlar. Süreyya Hanım'ın türlü suçlamalarından sonra Leyla, boğuk bir sesle: "Ben mi? Lâkin onu sevmek bu kadar büyük bir kabahat olduğunu bilse idim..."(61) diye başlayarak konuşmak ister. Ancak Süreyya Hanım büyük bir hiddetle, onun konuşmasını keser ve: "Evet kabahat... Zira o sizinle hiçbir vakit izdivaç edemezdi. Bunu neden düşünmediniz? Belki güzelliğinize mağrur oldunuz. İnkâr etmem ki güzelsiniz. Fakat nihayet, bir köylü olarak sevilir ve hatta bir ormanda hüdayi nabit bir yaban gülü diye

koklanırsınız. Süslü ve güzel bir bahçede itina ile yetiştirilen asil bir gül gibi makbul ve meğrub olmaktan mahrumiyetiniz, sizi tahayyül ettiğiniz bu saadetten ma'atteessüf uzaklaştırıyor ve bunu ihtar etmeğe beni mecbur ediyor.”(62) der. Leyla: “Demek bir “yaban gülü” olduğum için duçar-ı hakaret oluyorum. Zavallı bir köylünün mahsul-i hayatı olduğumdan dolayı hakk-ı saadetten mahrum olarak yaşamağa mahkum bulunuyorum. Demek ki cemiyet-i beşeriye bunlardan beni mahrum etmeği emrediyor, öyle mi?”(62). Bu söz üzerine Süreyya Hanım, daha da hiddetlenir ve oğlu, Leyla ile evlenirse onu evletlikten reddedip mirasından mahrum bırakacağını söyler. Leyla ile Süreyya Hanım arasındaki sosyal değer çatışması, romanın kurgusunda ağırlık oktasını oluşturmaktadır. Romanın akışı bu çatışmadan sonra tamamen değişecektir. Zira Leyla, bu hadiseden sonra ana ile evlat arasına girmeyerek kendi aşkını feda etme kararı alır. Bu sebeple de Feridun'un evlenme teklifini reddeder. Feridun, Leyla'yı unutmak için sefahata dalar ve ailesinin tüm serveti tüketir. Annesi Süreyya Hanım dilencilığe başlar.

Güzide Sabri, **Yaban Gülü** (1337) isimli eserinde, zengin bir gencin fakir bir kızla evlenmek istemesi ve ailesinin buna karşı çıkmasıyla oluşan 2 sosyal değer çatışmasına yer vermiştir.

Kiralık Konak (Yakup Kadri,1338)'ta, aynı mekânda yaşayan farklı nesillerin, hemen her konuda ayrılıklara düşerek ailenin çökmesine sebep olmaları işlenmiştir. Eserde üç nesil ve bunların çatışmaları esas alınmıştır. Bunlardan birinci nesli Naim Efendi, ikinci nesli Naim Efendi'nin kızı Sekine Hanım ve damadı Servet Bey, üçüncü nesli de Sekine'yle Servet'in çocukları Cemil ve Seniha oluştururlar. Bu üç neslin hayat anlayışlarındaki aykırılıklar, değer çatışmalarını beraberinde getirmiştir. Yakup Kadri; Naim Efendi ve onun kızı Sekine Hanım'ı tanıttıktan sonra Sekine Hanım'ın kocası Servet Bey'i de okuyuculara tanıtmaya başlar. Onu, alafrangalık namına yaptığı davranışlarla tenkit eder ve Servet Bey'le sosyal değer çatışmasına girer: “Kocası ise kırk beş yaşında bir züppeden başka bir şey değildi. Alafranga hayat namına sabahtan akşama kadar bin türlü garabet yapan bu adam, büyükhanımın vefatını müteakip evi kendi heveslerine göre esasından değiştirmeye kalktı.”(8). Servet Bey, içgüveyi olduğu konağı, kayın validesinin vefatından sonra tepeden tırnağa değiştirir. Konaktaki emektar hizmetçileri de göndererek yabancı asıllı hizmetçiler tutar. Yazar, servet Bey'le girdiği

bu çatışmayla eski konak hayatının çatırdamaya başladığını büyük bir kızgınlıkla ifade etmiştir. Bu sebeple çatışma, belli bir noktadan sonra romanın kurgusunu hazırlamıştır. Servet Bey, hâl ve hareketleriyle tüm konağın huzurunu kaçırmış daha sonra da buradan ayrılmıştır.

Romanın önemli kahramanlarından Naim Efendi, kendi kültürüne bağlı bir insandır. Ancak kızı Sekine bu konuda fazlasıyla duyarsızdır. Çocukları Seniha ile Cemil'in alafranga bir hayat sürmesine aldırmaz etmemektedir. Naim Efendi ise, torunlarının bu hâlden oldukça rahatsızlık duyar. Torunu Seniha, açık saçık giyinmekte, yabancı asıllı kadın ve erkeklerle serbestçe gezip eğlenmektedir. Cemil de aynı şekilde sorumsuz bir hayat yaşamaktadır. Torunlar, kendi kültürlerine büsbütün yabancıdırlar ve büyük babalarının değerlerini dikkate almamaktadırlar. Naim Efendi, bu duruma artık tahammül edemez ve kızı Sekine Hanım'la çatışır. Ondan çocuklarının terbiyesine dikkat etmesini ister: “Yavrurum, çocuklarının ahval ve harekâtını hiç beğenmiyorum. Bu Lehli kadın zannederim ki bunlara yanlış bir terbiye verdi. Seniha on sekizine bastı, fakat hâlâ sekiz yaşında bir çocuk gibi hoppa ve yaramazdır. Cemil daha yirmisine girmedir. Fakat otuz yaşında bir gencin hayatını sürüyor. O yemekten sonra sizin önünüzde ayak ayak üstüne atıp sigara içmeler nedir? O eve istediği saatte girip çıkmalar nedir? Ne babasını dinliyor ne seni... Ben ise doğrusu her şeyi görmezliğe geliyorum. Ne kıza ne oğlana ağzımı açıp bir kelime söyleyemiyorum; maazallah bana karşı da bir itaatsizlik ederler, bir dürüşt cevap verirler diye korkuyorum...”(14) der. Naim Efendi; Seniha ile Cemil'in uygunsuz davranışlarını, aldıkları yanlış terbiyeye bağlar. Torunlarının ahlâksızlıkları yanında, perde arkasında, verilen kötü terbiyeyle çatışır. Bu sebeple sosyal değer çatışması olur.

Naim Efendi'nin kızkardeşi Selma Hanım, örf âdet ve geleneklerine oldukça bağlı biridir. Ağabeyinin torunları Seniha ile Cemil'in hâl, hareket ve terbiyelerini beğenmez. Hele Seniha'nın davranışlarını hiç kabul etmez. Zira, Seniha yabancı asıllı erkeklerle gece geç saatlere kadar eğlenmektedir. Seniha, yine bir gece İtalyan bir ailenin evinde erkeklerle saat ikiye kadar eğlenmiştir. Selma Hanım bunu öğrendiğinde sabrı taşar ve Naim Efendi'nin konağına gelir. Ağabeyinin olanlara seyirci kalmasına çok öfkelenmiştir. Torunlarının hayat anlayışından ve ağabeyinin kayıtsızlığından bahisle

Naim Efendi'yle sosyal değer çatışması yaşar. Bu ise, neticeleri itibariyle romanın kurgusunu belirler. Naim Efendi, Seniha'nın geç gelişini açıklamaya çalışır: "Evet bundan haberim var, Madam Kronski'nin dostlarıdır. Bize daima gelirler. İade-i ziyaret için olacak..."(38) der. Selma Hanım: "Yâ... Ne âlâ! Demek bu da alafrangalık icabâtından. Ya bir gece ta sabaha kadar Nedim Paşa'nın kızı Memduhe'nin evinde kalışlarına ne dersiniz? Bütün komşular sabaha kadar gürültüden, ahenkten uyuyamamışlar. Bizimkiler kadın erkek hep bir arada imişler. Bir zaman gelmiş ki, mahallenin bekçisi kapıya vurup susunuz bu kadarı da fazla, diyecek olmuş. Zaten komşular bu hâl bir daha tekerrür ederse karakola şikayet edeceğimiz, diyorlarmış."(38) der. Naim Efendi bundan da haberi olduğunu, Seniha'ya kendisi izin verdiğini söyler; bunu duyan Selma Hanım daha da hiddetlenir: "Öyle ise size olan olmuş, ağabey! Ben de nafile yere nefes tüketip duruyorum. Ağabey, ağabey, bütün bu rezaletleri size alafrangalık icabâtındandır diye yutturuyorlar. Bizim gördüğümüz terbiye vakıa alaturkadır, fakat zamanımızda alafranganın ne demek olduğunu de pek yakından gördük, İngiliz Ahmet Bey'in çocukları böyle mi idiler, rica ederim? Kendisi Hristiyandan dönme halis muhlis Avrupalı olduğu halde bile, hatırlarız, evinde, o ne vakar, ne temkin, ne kapalılıktı! ...Vallahi size hiç gelmeyişimin sebebi bu çocukları görmemek içindir; ya biri ya öbürü tarafından, maazallah fena bir muameleye maruz kalırım, diye âdeti titriyorum."(39) der. Selma Hanım'ın uyarısı üzerine, Naim Efendi, Seniha'yı evlendirmeye karar verir.

Naim Efendi, kız kardeşi Selma Hanım'ın ikazıyla torununu evlendirerek onun yanlış yollara sapmasını engellemek ister. Ancak bu fikrinde muvaffak olamaz; zira Seniha görücü usulüyle evlenmeye karşıdır. Seniha, evleneceği erkekle gezip tozmak, onu iyice tanımak ister. Seniha'nın annesi Sekine Hanım, bu konuda şöyle der: "İnşallah sayenizde o mürüvveti de görürüm. Fakat ne çare ki Seniha kat'iyen arzu etmiyor, babası da yirmisini geçmeden olmaz diyor. Şimdiye kadar kaç görücüyü kapıdan çevirdik. Sağolsunlar çocuklar da babaları da bir fikirde bir tabiatla... Eski âdetlerimizin hiç birini kabul etmiyorlar. İllallah bey, görücü denildi mi küplere biniyor!"(48). Naim Efendi, bu sözlere çok hiddetlenir. Kızı Sekine Hanım'la dolayısıyla da Seniha'yla çatışır. Naim Efendi'nin fikrinin kabul görmemesiyle ortaya çıkan bu çatışma, yeni çatışmalarla pek çok vak'anın

zuhuruna sebebiyet vermiş ve romanın kurgusunda mühim bir mevki kazanmıştır. Naim Efendi: “Genç kız ne bilecek? Kim bilir kimi intihab eder!”(48-49). Ardından da: “Ba’dema böyle bir çift arasında hürmet-i mukabele nasıl cari olabilir? Ba’dema, yekdiğerinin yüzüne nasıl bakabilirler? O ilk zayıf ve malubiyet dakikasının hatırası, ikide bir onları utandırmaz mı? Kadın erkeğin ne kadar nefesine mağlup, erkek kadının ne kadar mukavemetsiz, ne kadar haysiyetsiz olduğunu düşündükçe bu ondan, o bundan akıbet nefrete başlamaz mı?”(49) der. Naim Efendi, nikâhtan önce yaşanan aşk hayatına karşıdır. Bu sebeple de çatışma çıkmıştır.

Yakup Kadri’nin **Kıralık Konak** (1338) romanında, Batı medeniyetini taklit etmek, yeni yetişen nesilleri kendi kültürlerine göre yetiştirmemek, sorumluluk sahibi büyüklerin çocukların yetiştirilmesi sırasında üzerlerine düşeni yapmaması ve evlenecek yaşa gelmiş genç bir kızın görücü usulüyle evlenmeye karşı çıkması konuları üzerine meydana gelen 4 sosyal değer çatışması tespit edilmiştir.

Peyami Safa’nın **Sözde Kızlar** (1339) romanı, namus anlayışı olmayan akrabalarının arasında kalan “ıffetli” bir genç kızın başından geçen olayları anlatmaktadır. Manisa’nın Yunanlılarca işgal edilmesinden sonra Mebrure, önce Bandırma’ya oradan da İstanbul’a kaçar. Uzaktan akraba olduğu Nazmiye Hanımların evini bulur ve orada kalmaya başlar. Ancak bu ailedekiler, çevreleriyle birlikte sefih bir hayat sürmektedir. Mebrure, kısa zaman içinde bu insanlardan “nefret” etmeye başlar. Bir partide tanıştıkları Nadir, birgün Mebrure’yi evlerine misafir eder. Sohbet sırasında Nazmiye Hanım ailesi ve benzerleri hakkında bilgi verdikten sonra onların içtimaî fikirlerini anlatarak bu insanlarla çatışır. Bu insanlardan bahisle: “İçtimaî fikirleri şudur: Eski olan her şeyi yıkmak, an’anededen eser bırakmamak. Bilhassa kadına azamî hürriyet vermek, şer’-i şerife ağız açtırmamak. Bütün Frenk tesisatını, teşkilatını kabul etmek.”(156) der. Mebrure bu çatışma vesilesiyle olaylara ve kişilere biraz daha objektif bakma imkânı bulur. Böylece, aldanmak üzere olduğu Behiç’e karşı daha dikkatli davranması gerektiğini düşünür. Romanın kurgusu da bu çatışmadan oldukça etkilenir. Zira bu çatışma Behiç’le Mebrure’nin evlenmesini engellemede azımsanmayacak bir paya sahip olmuştur.

Peyami Safa'nın **Sözde Kızlar** (1339) adlı romanında, Türk asıllı bir ailenin kendi kültürel değerlerini bir kenara bırakarak Batılı milletleri taklit etmesi üzerine ortaya çıkan sosyal değer çatışması bulunmaktadır.

Ahlâkî değerlerden sonra ele aldığımız sosyal değer çatışmaları, Türk insanının sosyal yapısını vermektedir. Cumhuriyet devrine kadar incelemiş olduğumuz romanlardan 70 tanesinde toplam 128 sosyal değer çatışması tespit edilmiştir. Bu dönemdeki yazarlarımızdan 24 tanesi romanlarında sosyal değer çatışmasına yer vermiştir. Çatışmaların geneli, çatışma bulunan romanlarının fazla olması sebebiyle, Ahmet Midhat Efendi ve Hüseyin Rahmi'de yığılma göstermiştir. Ancak roman ve çatışma sayılarına göre ortaya çıkan ortalama sosyal değer çatışmasında İzzet Melih ile Yakup Kadri ilk sırayı almaktadırlar. Bunları, Sami Paşazâde Sezai, Fazlı Necip, Halit Ziya ve Mehmet Rauf takip etmektedir. Bu çatışmalar arasında Ahmet Midhat Efendi, Halit Ziya, Hüseyin Cahit, Mehmet Celâl, Mustafa Reşit, Mehmet Rauf, Cemil Süleyman ve İzzet Melih'in eserlerinde tespit edilen 17 iç çatışma bulunmaktadır.

Sosyal değer çatışmalarının yazarlara göre dağılımı ve ortalama çatışma sayıları aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

Yazar Adı	Sos.Değ.Çat. Bul. Rom. S.	Çatışma Sayısı	Ortalama Çatışma
Ahmet Midhat	19	32	1,6
Şemsettin Sami	1	2	2
Namık Kemal	1	1	1
Hüseyin Rahmi	10	19	1,9
Halit Ziya	3	8	2,6
S.Paşazâde Sezai	1	3	3
M.Mehmet Murat	1	1	1
Hüseyin Cahit	2	3	1,5
Mehmet Celâl	5	7	1,4
Fatma Aliye	3	7	2,3

Mustafa Reşit	2	2	1
Mehmet Vecihi	1	1	1
Mehmet Rauf	2	5	2,5
Safvet Nezihi	3	4	1,3
Fazlı Necip	2	6	3
Ş.F.Ahmet Hilmi	1	1	1
Halide Edip	3	7	2,3
Ahmet Rıfkı	1	2	2
Cemil Süleyman	1	1	1
Vassaf Kadri	4	5	1,2
İzzet Melih	1	4	4
Güzide Sabri	1	2	2
Yakup Kadri	1	4	4
Peyami Safa	1	1	1
TOPLAM	70	128	--

Tablo: 2

Sosyal değer çatışmalarının büyük çoğunluğu evlilik öncesinde eşler arasında aranan denklikle ilgilidir. Bu bölümde incelemeye çalıştığımız sosyal değer çatışmaları şu konular etrafında teşekkül etmiştir: Alt tabakaya mensup bir erkeğin soylu ve zengin bir kızla evlenmek istemesi (**Gönül-Mihnetkeşan, Süleyman Muslı, Para, Haydut Montari, Rikalda yahut Amerika’da Vahşet Alemleri, Yetime**); eş seçimi sırasında sevgi ve aşk yerine serveti ölçü almak (**Hasan Mellah yahut Sır İçinde Esrar, Haydut Montari, Taaşuk-ı Talat ve Fitnat, Ferdi ve Şürekası, Muhadarat, Re’fet**); milliyet farkını evliliğe engel görmek (**Kafkas, Acaib-i Alem, Hayal İçinde, Lorans, Tezat**); soylu ve zengin bir erkeğin alt tabakaya mensup bir kızla evlenmek istemesi (**Çingene, Demir Bey yahut İnkişaf-ı Esrar, Sergüzeşt, Küçük Gelin, Mihridil, Tehhül Aleminde, Dehşetler İçinde, Hizmetçi Belası, Yaban Gülü**); yaşlı bir erkeğin genç bir kızla evlenmek istemesi (**Suizan-Esaret, Toraman, Elvah-ı Sevda, Bir Kadının Hayatı, Meçhul Konak**); aile kurumunun sağlam bir şekilde teşekkülü ve devamı için nikâhın gerekliliğini savunmak (**Paris’te Bir Türk**); Batı medeniyetini benimsemiş insanların kendi milletine ait kültür unsurlarını aşağılaması (**Ahmet Metin ve Şirzad, Bahtiyarlık, Şık, Şıpsıvdi, Tebessüm-i Elem, Küçük Hanım, Handan, Yeni Turan, Sözde Kızlar**); görücü usulüyle evlenmeye karşı çıkmak (**Bahtiyarlık, Enin, Genç Kız Kalbi, Müsebbib, Kiralık Konak**); zengin bir kızın fakir bir delikanlıyla evlenmek istemesi (**Gönüllü, Yetime**); eş seçiminde kızların fikirlerinin alınması ya da serbest bırakılmasını istemek (**Jön Türk, Tesadüf, Son Arzu, Müzeyyen**); Türk toplumuna

has aile hayatını Batı insanına kabul ettirmeye çalışmak (**Mesâil-i Muğlaka**); kız çocuklarının köklü bir eğitimden geçmesini gereksiz görmek (**Diplomalı Kız, Küçük Hanım**); genç bir kız ya da kadını istemediği biriyle evlenmeye zorlamak (**Taaşuk-ı Talat ve Fitnat, Cadı, Enin, Hırsız Feneri**); kirli bir maziye sahip olan kadının evliliğe karşı çıkması (**İntibah**); “sefih” bir erkekle evlenmeyi kabul etmemek, “ahlaklı” bir kızla “sefih” bir erkeğin evliliğine karşı çıkmak (**Zehra, Teehhül Aleminde, Aşk-ı Memnu, Bir Muadele-i Sevda**); aldatılan bir kadının kocasından ayrılmayı istemesi (**Metres**); Fransız asıllı bir kadının Türk kadınına küçümsemesi (**Şıpsavdi**); evlilik gibi hayati bir meselede düşünmeden hareket etmek (**Kuyruklu Yıldız Altında Bir İzdivaç**); seven insanların arasına girmek (**Nemide**); yaşlı bir kadının giyim kuşam tarzında yaşına uygun hareket etmemesi, genç bir kızın yaşlı biriyle evlenmek istemesi (**Aşk-ı Memnu**); topluma uymayan giyim şeklini benimsemek ya da tavsiye etmek (**Aşk-ı Memnu, Enin, Âmâk-ı Hayal**); kendi değerlerine bağlı olmayan bir kızla evlenmeyi istememek (**Turfanda mı Yoksa Turfa mı?**); evliliğe ve aile kurumuna karşı olmak (**Hayal İçinde, Zehra**); kendi değerlerine bağlı olmayan bir kızla evlenmeyi istemek (**Nadide, Tezat**); çocuklarını dilencilik yaparak büyüten bir annenin intihar edip yaşadığı sıkıntılardan kurtulmak istemesi (**Bir Kadının Hayatı**); evlenilecek kızı nikahtan evvel tanımayı istemek, evlilik öncesinde erkek evladın fikrini almayı istemek (**Enin**); evlilik öncesinde “namuslu” bir Türk kıızıyla “aşüfte” bir kadın arasında tercihte bulunamamak (**Penbe Ferace, Tezat**); evlenmekle bekâr kalmak arasında karara varamamak, yanlış anlaşılabilir hareketlerden sakınmada kararsız kalmak (**Eylül**); erkeklerin kadınlardan üstün olduğunu iddia etmek, kadınlarla erkeklerin eşit olduğunu savunmak (**Küçük Hanım**); çocuk terbiyesinde farklı eğitim anlayışına sahip olmak (**Seviye Talip**); genç bir delikanlının orta yaşlı dul bir kadınla beraber olmayı istemesi (**Siyah Gözler**); daha önce başka bir erkekle aşk yaşamış bir kızı gelin almayı istememek, düşük bir kadının “ahlâklı” bir gençle evlenmek istemesi (**Kadınlar Komitesi**); eş seçiminde milliyet, din, ahlâk gibi farklılıkların önemli olmadığını savunmak, farklı milliyetten bir kızla evlenmek konusunda kararsız kalmak (**Tezat**); çocukları kendi kültürlerine yabancı yetiştirmek, çocukların topluma aykırı hâl ve davranışlarına dikkat etmemek (**Kiralık Konak**); bu bölümde buraya kadar saydığımız çatışmaların belli başlı konularıdır.

3. BÖLÜM

3.1. SİYASÎ DEĞER ÇATIŞMALARI

İnsanoğlu çeşitli zorlama ve değişimlere rağmen genel olarak direnen bir yapıya sahiptir. Ayakta kalabilmek ve hayatın devamı için yapılan çabalar, ister istemez insanların örgütlenmesini doğurmuştur. Bu durum insanları birbirine yaklaştırıp ortak hareket etmeye zorladığı gibi toplum hayatında bölünme ve kırılma noktalarının da

oluşmasına zemin hazırlamıştır. Bu sebeple insanlar arasında rekabet ve mücadele ortamını meydana gelmiştir. İşte siyasî değerlerin meydana gelmesi bu hazırlık dönemiyle kendini göstermeye başlar. Siyasî değerler, bazı insanların belirli bir güç elde ederek bu gücü toplum hayatını korumak ve sosyal kurumların devamlılığını sağlamak amacıyla kullanmaları neticesinde oluşan değerlerdir. Eşitlik, hürriyet, halkın refah ve huzuru için çalışmak, millet menfaatini gözetmek, hoşgörü, devletin bekasına hizmet etmek, düzen ve asayişini sağlamak, siyasî güç ve iktidarı devlet ve millet için kullanıp şahsî çıkarlara alet etmemek vb. bazı siyasî değerlerdir. Siyasî değerler hakkında bu kısa bilgilerden sonra ele aldığımız dönem itibariyle romanlarımızda ortaya çıkan siyasî değer çatışmalarını inceleyelim.

Ahmet Midhat Efendi, **Yeniçeriler** (1288) adlı eserinde, III. Selim devrindeki yeniçerilerle Nizam-ı Cedit askerleri arasındaki mücadeleleri konu edinmiştir. Civelek Hüsnü, Padişaha bağlı olan askerlerdendir. Nizam-ı Cedit mensuplarını sever. Ayrıca, Nizam-ı Cedite karşı olan yeniçerilerle de mücadele eder. Etrafındaki insanlara padişaha bağlılıktan, vatan ve millete hizmetten söz ederek isyan etmenin doğru olmadığını açıklamaya çalışır. Yeniçeriler ise, Nizam-ı Cedit'i kaldırmaya hazırlanmaktadır. Okmeydanı'nda Nizam-ı Cedit'e karşı olan yeniçerilerle padişaha bağlı olanlar arasında çarpışma olacaktır. Civelek Hüsnü, oraya giderek bir yeniçeri dayısıyla bu konuda çatışır. Yeniçeri Dayısı: "Ey bakalım yoldaş! Şu yeniçerilikten ne fenalık gördün?"(79). Civelek Hüsnü: "Fenalık gördüğüm yok. Hatta Nizam-ı Cedit'ten de bir fenalık görmüyorum. Hep padişahımızın kulu değil miyiz? Bugün yeniçeri olduğumuz halde hizmet ederiz, yarın Nizam-ı Cedit..." Yeniçeri Dayısı: "Sen Nizam-ı Cedit ne olduğunu anladın da mı kabul ettin?" Civelek: "İşte askerlik vesselam" Yeniçeri Dayısı: "Hayır askerlik değil. Nizam-ı Cedit başka şey. Bir kere herkesin elinden silahını alacaklar, ortalık karı gibi kalacak hiç bir işe karışamayacağız. Bildikleri gibi oynayacaklar"(79-80). Civelek Hüsnü: "Evet biliyorum hepsini anladım. Dünya o zaman düzelecek, şimdi sizin gibi huruc-ı ale's-sultan edenler ortadan kalkacak. Âleme rahatlık gelecek"(80) Yeniçeri Dayısı: "Vay, biz gittikten sonra mı âleme rahatlık gelecek? Şaşarım sizin aklınıza. Hele bir kere yeniçeri ortadan kalksın da hele bir kere "niçin" diyenler kalmasın siz ne olacağımızı o zaman görürsünüz. Şimdi azıcık fenalık görünce yeniçeri baş kaldıracak diye korktukları halde bu kadar yapıyorlar. Nizam-ı Cedit, hiçbir işe

karışmayacakmış. Yalnız ne emir olursa onu tanıyacaktı. Bir kere iş bu surete dönsün de o zaman görürsün.”(80) der. İki yüz kadar yeniçeri meydana toplanmıştır. İsyan edip etmeme konusunda anlaşma sağlanamaz ve birbirlerine saldırırlar. Çarpışma sonucunda pek çok yeniçeri öldürölür. Civelek Hüsnu de bu mücadeleler sırasında hançerlenerek yere düşürölür. Söz konusu siyasî çatışmada uzlaşmaya varılamaması bir çok Osmanlı askerinin ölmesine sebep olmuş ve eserin kurgusunun şekillenmesini sağlamıştır.

Ahmet Midhat Efendi'nin III. Selim devriyle ilgili kaleme aldığı bir diğeri eseri de **Dünyaya İkinci Geliş yahut İstanbul'da Neler Olmuş?** (1291) romanıdır. İstanbul'da Nizam-ı Cedit ile yeniçeriler arasında büyük mücadeleler olmaktadır. Her gün birileri öldürölür, evler konaklar basılıp yağma edilir. Bu sebeple iki taraf arasında sürekli mücadeleler olmaktadır. Mesut Ağa, kılık değıştirip Nusret Ağa ismiyle dolaşarak yeniçeriler aleyhine bilgi toplamaya uğraşır. Ermeni asıllı Hatice'yi de bu işte kullanır ve onun vasıtasıyla Yeniçeri Ağası Seydi'den bilgi sızdırmaya çalışır. Hatice, Seydi'ye aşıkmiş gibi davranır ve ağzından laf alır. Seydi, tam bir Nizam-ı Cedit düşmanıdır. Aynı zamanda bu teşkilatı destekleyen devlet adamlarına da dış bilemektedir: “Sen görürsün biz Nizam-ı Cedit taraftarlarını ne yapacağız. İnşallah her birini bin lokma edeceğiz. Bir Bekir Efendi ile bir Memiş Efendi var imiş ki bunları diri diri yaksak azdır, görürsünüz. Dedim a Vasfi Efendi dedikleri nâ-bekârın konağında yirmi tane Çerkez köle bulunmasa biz onu çoktan içine oynatır idik amma ne yapalım ki yezidin muhafazası iyi.”(69) der. Seydi, Veysel Efendi gibi taraf değıştiren meşhur kişileri de öldüreceklerini Hatice'ye bildirir: “Evvelleri o bizden idi. Aralıkta bir kere bizim Ağa Kapısı'na gelip –ben yeniçeri taraflısıyım- diye neler söylerdi. Şimdi değışmiş. Bizim ne kadar esrarımız var ise Vasfi Efendi'ye haber veriyormuş. Sanki bizim casuslarımız yok mu? Hepsini haber aldık. İşte bu gece iki dayı Mora urumu kıyafetinde olarak herifin canını almağa gittiler. Yarın cenaze namazını kılacaklardır.”(70) der. Seydi'nin malûm şahıslarla girdiği bu siyasî çatışma, neticeleri de göz önüne alınırsa, romanın kurgusunda en önemli dönüm noktasıdır denilebilecek özelliklere sahiptir. Romandaki pek çok vak'a bu hadise üzerine cereyan edecektir. Veysel Efendi, Mesut'un efendisidir. Mesut Ağa, suikast ihbarını alır almaz Veysel Efendi'yi kurtarmaya koşar; ancak yetişemez. Veysel Efendi öldürölüp konağı yağma edilir. Çevrede büyük huzursuzluklar başlar.

Paris'te Bir Türk (Ahmet Midhat Efendi, 1293) romanında, padişahlık sistemiyle cumhuriyet rejiminin mukayese edilmesi sonucu ortaya çıkan bir siyasî değer çatışmasına rastlanmaktadır. Fransa'ya giden Nasuh, Paris'te bulunduğu müddetçe birçok kimseyle tanışmış ve pek çok davete katılmıştır. Katıldığı toplantılarda gerek Osmanlı toplumu, gerekse İslamiyet aleyhindeki olumsuz intibaları izale etmeye çalışır. Zaman zaman da bu sebeplerle çatışmaya girer. Yine birgün bir davet sırasında, Osmanlı toplumunun padişahlık sistemiyle yönetildiği, insanların özgür olmadığı fikri ortaya atılır. Nasuh, bu düşünceyi ileri süren Pol ile siyasî değer çatışması yaşar. Pol'e göre, Avrupa'da cumhuriyet vardır ve bu sebeple Fransızlar hür bir hayat yaşamaktadır. Türkler ise, padişahlıkla yönetildiğinden esir muamelesi görmektedirler. Nasuh, bu izahlara karşılık Batıda varolduğu zannedilen hürriyet ve müsavat kavramlarının, sadece lafızdan ibaret olduğunu açıklar. Pol'den "hürriyet" in açıklamasını ister. Pol: "...Hürriyet demek insanın salahiyet-i tabîyesine mâlik olmasıdır."(317) der. Nasuh, bu açıklamaya karşılık hürriyetin yanlış anlaşıldığını söyler: "Öyle ise şu cemaat huzurunda keşf-i avret edeceğim. Salahiyet-i tabîyem var."(318) der. Bu defa söze Pol'ün karısı Katerin karışır ve: "Âdâb-ı umumiye bunu meneder." Nasuh: "Öyle ise demek olur ki hürriyet mahdut imiş. Mahdut olan hür olamaz." Pol: "Canım kanun dahilinde hürriyet!..." Nasuh: "Bu ise cumhura mahsus değildir. İnsan Haccac-ı zalimin zamanında dahi bu suretle hür olabilir. Ey şu müsavatı anlayalım bakalım?" Pol: "Cümlemiz insan değil miyiz? İnsanlar arasında büyük küçük olmayıp hepimizin müsavi tanınması!" Nasuh: "Meselâ hepimizin hükümdar, hepimiz zabıt, hepimiz asker, hepimiz çiftçi, hepimiz sanatkâr ha?" Pol, cevap bulamaz; Gordiyanski yardımına koşar ve eşitlikten maksadın kanun önünde olduğunu söyler. Nasuh: "Pek güzel! İşte bizim memlekette hükûmet-i cumhuriye olmayıp hükûmet-i sultaniye vardır. Bununla beraber şu dediğiniz müsavat da vardır. Bir sadrazamın oğlu sadrazam olmaya layık değil ise mahza zâdelikten dolayı hiçbir iddiaya kıyam edemez. Öte tarafta bir hamalın oğlu liyakat kazanır sadrazam olur. Demek isterim ki bu nimet-i müsavat dahi yalnız hükûmet-i cumhuriyede bulunmaz."(318). Bu çatışma sayesinde hürriyet, müsavat ve uhuvvet gibi kavramların padişahlık sistemi içinde de bulunabileceği ortaya konmuş; içi boşaltılmış kavramlar yerine bunların uygulanması gerektiğinin de altı çizilmiştir. Bu

sayede Nasuh'un bilgi ve birikimi anlaşılmiş ve romanın umumî çizgisi doğrultusunda kurgu belirlenmiştir.

Kafkas (Ahmet Midhat Efendi, 1294) romanı, Rusya ile Çerkezler arasındaki mücadeleleri konu almıştır. Ruslar, Çerkez ve Abazaları sindirmek için değişik taktikler denemektedir. Meselâ, Katerina, Çerkez Beylerinden Kaplan'ı kendine bağlayarak, onun Rusya aleyhinde bulunmasını engellemeye çalışır. Fakat zamanla Katerina ile Kaplan Bey birbirlerine âşık olurlar. Kaplan, Rusya'ya başkaldırmayacağına dair Katerina'ya söz vermiştir. Şirin Şah, oğlu Kaplan Bey'in böyle bir zaafa düşmesini affedemez. Onun yaptıklarının millete ihanet olduğunu söyler ve Kaplan'ı evlatlıktan reddeder. Oğlunun da bulunduğu "bey"ler meclisinde, başta oğlu olmak üzere, gençlerin içinde bulunduğu tehlikeyi dile getirir. Oğlunun Ruslarla savaşmamasını Çerkezlerin istikbali açısından çok tehlikeli bulur. Çerkezlerin gütmesi gereken siyasetle Kaplan'ın takip ettiği yol birbirine zıttır. Bu sebeple oğluya siyasî değer çatışması yaşar. Şirin Şah, oğluna ve diğer beylere: "Şayet Devlet-i Âliyye, Rusya ile muharebe eder ise bizim için dahi ahz-ı intikam edecek bir zaman gelmiş olur. Zira biz Ruslarla musalaha içinde biraz daha yaşayacak ve hoş-güzeraniye biraz daha kuvvet verecek olur isek genç takımından gayret-i milliyenin bilkülliyeye kalktığını göreceğiz. Hiçbir şeye muvaffak olmayacak bile olsak yine bir muharebe etmeliyiz ki bari husumet-i kadime teceddüt etmiş olsun."(213) der. Şirin Şah, Çerkezlerin Ruslarla barış içinde yaşamasının, kendilerindeki mücadele ruhunu ve millî benliği öldüreceğine inanır. Bu sebeple sonucu ne olursa olsun –galibiyet veya mağlubiyet- Ruslarla savaş yapmaları gerektiğini söyler. Böyle düşünmediği için de oğluya çatışır. Ana oğul arasındaki bu çatışma, Kaplan'ın Ruslara karşı gizlice ordu hazırlaması sonucunu verir ve eserin kurgusunda etkili olur.

Ahmet Midhat Efendi'nin **Acâib-i Âlem** (1299) adlı eserinde, Subhi ve Hicabi adlı iki Türk'ün Kuzey Kutbuna yaptığı seyahat konu alınmıştır. Bu iki arkadaş yolculuk esnasında Miss Haft adlı bir İngiliz seyyahla tanışır ve seyahatlarına bu kadınla devam ederler. Yolculukları sırasında Orel şehrine uğradıklarında bir otele yerleşip dinlenirler. Ancak burada da diğer Rus şehirlerinde olduğu gibi köleliğin devam ettiğini görürler ve kölelerin hâline acırlar. Oysa Rus Çarı, Avrupalı gazeteciler vasıtasıyla Rusya'da köleliği kaldırdığını ilân etmiştir. Ahmet Midhat Efendi, bu haberin asılsız olduğunu,

Rus Çarı'nın yalan beyanat verdiği söyleyerek köleliği devam ettiren Rus hükûmetiyle çatışır: "...Rusya'da ise üserâ yine insandırlar. Fakat bir çiftlikte ebniye ve arazi nasıl metâ' iseler üserâ dahi öylece metâ' olan insanlardır. Birer birer değil familyaca hatta yirmi otuz familya beraber olarak fûrûhat veyahut mübâya'a olunabilirler. Üserânın ecsâm ve ecsâdı efendilerinin malı olup bunları öldürseler bile âdeta kendi malları olan bir köpeği öldürmüş olmaktan fazla hiçbir ehemmiyeti olmayacağı gibi maneviyatça dahi üserâ efendilerine tâbidirler."(108). Yazar, bu şekilde sözlerine devam ederek Rusların, kölelere hangi muamelelerde bulduklarını uzun uzun anlatır. Bu vesileyle Türklerin, köle ve cariyelere ne kadar iyi davrandığını, hatta Rusya'dakilere bakarak Osmanlı sınırları içindeki köle ve cariyelere "esir" bile denilemeyeceğini belirtir. Bu çatışma, Rusya'nın tanıtımını yaparken aynı zamanda Osmanlı'yla Rusya'yı da mukayese etmiştir.

Mora Yarımadası ve Balkanlarda yaşanan bazı olayları ele alan **Arnavutlar ve Solyotlar** (Ahmet Midhat Efendi, 1305) romanı, birtakım siyasî çatışmalara sahne olmuştur. Ali Paşa, Balkanlarda düzeni sağlamak düşüncesiyle asker toplayarak, başına buyruk bazı kimselerin varlığına son vermiştir. Ancak, Avrupa ve Rusya'dan yardım gören Solyotlar'a bir türlü hakim olamamaktadır. Ali Paşa'nın adamlarından Rüstem, yapılacak bir ittifakla Solyotların Türklerin emrine girebileceğine inanır. Ali Bey'e, üzerinde yaşadıkları topraklarda, Türk, Arnavut ve Rum ittifakı kurulduğunda Osmanlı devleti için daha güzel neticeler doğacağını söyler. Ali Paşa, bu söze pek ehemmiyet vermez; ancak yapılan teklifi kabul etmiş gibi görünür. Rüstem, Solyotların Papazı Samuel'e bir mektup yazarak Rusya ile diğer Avrupa ülkelerinin, Solyot, Arnavut ve Rumları tahrik ederek birbirine kırdırmak istediğini; kendilerinin bunu istemeyerek bu milletlerle ittifak yapmak istediklerini bildirir. Ayrıca, Ali Paşa'nın yakın zamanda bir sefer düzenleyeceğini; Solyotlar bu sefere asker gönderirlerse Ali Paşa'nın kendilerini müttefik sayacağını yazar. Samuel, bunu kabul ederek Ali Paşa'nın ordusuna Çavillas kumandasında yetmiş asker gönderir. Rüstem, kurnazca bir siyaset güderek Solyotları kendi tarafına çekmeyi başarmıştır. Solyot askerleri çok cengâver insanlardır. Rüstem, Çavillas ile dostluk kurarak ittifakı sağlamlaştırmaya çalışır. Ancak sefer sırasında, Ali Paşa'nın emriyle Solyot askerleri esir edilir. Ali Paşa, bunları kullanarak tüm Solyotların teslim olmasını, bu yapılmazsa rehinelerin öldürüleceğini ilân eder. Rüstem,

bu yolla Solyotlara hükmedilemeyeceğini bildiğinden tüm plânları suya düşüren Ali Paşa'yla çatışır. Akıllıca hareket edilerek halledilmesi gereken işleri, Ali Paşa zorla yapmak istediğinden siyasî bir çatışma doğar. Ali Paşa: “Benim maksadım Erkeri (Eğri) kasabası değil Soli nahiyesidir. Eğer Çavillas, Soli'nin fethini teshil edecek olur ise Solyotlardan bir ferde dokunmam. Yalnız o nahiyeden çıkarıp başka yerlerde iskan ederim. Soli nahiyesine Arnavut ahalisi gönderirim. Yok! Çavillas bana bu hizmeti etmez ise gerek kendisini ve gerek yetmiş nefer arkadaşını hatır ve hayale gelmemiş işkenceler ile idam eylerim.”(35) der. Yetmiş Solyot'u Rüstem'in kontrolüne vererek onları kaçırmamasını emreder. Rüstem, Paşa'yla aynı düşünceyi paylaşmaz. Ona göre birlik ve beraberliğin sağlanması için savaşa lüzum yoktur. Paşa'ya cevaben; “Yaptığınız işi beğendim der isem yalan söylerim. Fakat rey-i mütalaa başkadır, verilen emre itaat yine başka! Emin olunuz ki, Çavillas'ı kaçırtmam. Amma yine emin olunuz ki bu hareketinizi asla tahsin etmem.”(36) der. Rüstem'e göre, kalıcı bir hakimiyet için sosyal barış gereklidir. İnsanların mutlu ve huzurlu; kurulan hükûmetin de güçlü ve devamlı olabilmesi için buna ihtiyaç vardır. Ali Paşa ile Rüstem arasındaki siyasî çatışma, fikir ayrılığını iyice ortaya çıkarmış ve iki şahıs arasında sürtüşmeye sebep olmuştur. Bu durum ileride daha da artacak ve romanın kurgusunu belirleyecektir.

Rüstem, Solyotlarla ittifak kurarak Rusya ve Avrupa'nın, Osmanlılar aleyhindeki kışkırtmalarını sona erdirmeyi istemektedir. Bu amaçla Soli'ye gidip orada onlar gibi yaşamak ve zamanla Solyotları Türkler lehine çevirmek için Ali Paşa'yı ikna etmiştir. Rüstem bu izni aldıktan sonra Soli'ye yerleşir ve yıllar sonra Solyotların ileri gelenlerinden Buçaris, Fotos, Dimo ve Aleksi gibi şahısları kendi yanına çekmeyi başarır. Ali Paşa, bunu öğrendiğinde Rüstem'e haber göndererek Soli'ye hücum etmek istediğini, Rüstem'in de adamlarıyla birlikte ona yardım etmesini bildirir. Rüstem, Ali Paşa'ya biraz daha sabırlı olmaları gerektiğini, savaş yoluyla onlara hakim olamayacaklarını tekrar hatırlatır. Bu konuyu Ali Paşa'yla anlaşamazlar ve siyasî değer çatışması olur. Rüstem: “Canım! Maksat tabiiyetle hasıl olacak iken yine cenge ne lüzum kalır.” (118). Paşa: “Solyotların kökünü kırmadıktan sonra bize tâbi olacaklarına sen gerçekten inanıyor musun?” Rüstem: “Benim gerçekten inanmadığım bir şey var ise o dahi Solyotlar üzerine hücum lâzımdır. İşte ben yalnız bu lüzuma inanmam.”(118). Rüstem, yedi senedir ettiği emeklerin bu hücumla çar çur edileceğini ifade eder. Ali

Paşa: “Rüstem! Ben, Soli nahiyesine hücum edecek olur isem bu hareketimi tasvib etmeyecek misin?” Rüstem: “Elinizi kabzaya koymanız bana reyinizi tehdit ile kabul ettirmek için midir? Hiçbir tehditten korkmamayı yine sizden öğrendim. Evet Paşam! Tasvib etmeyeceğim.”(119). Ali Paşa: “Hücumda beraber bulun diye emir eder isem bu emri kabul etmeyecek misin?” Rüstem: “Yedi sene evvel olsa idi kabul ederdim! Yedi senelik emeklerimi kendim berbat etmiş olmamak için kabul etmeyeceğim.”der. Paşa bu cevaba çok öfkelenir ve belindeki palayı çıkarır. Rüstem hemen büyük bir kayanın üzerine sıçrar. Orada Paşa’ya şöyle der: “Üzerimde hak nimetiniz olmayıp da size vaktiyle “peder” dememiş olsa idim, silah çekmek nasıl olacağını gösterir idim. Fakat silah-ı gadrınıza göğüs açıp boyun eğecek kadar miskin dahi değilim!”(119) der. İki şahıs arasındaki siyasî değer çatışması, birçok vak’a ve çatışmanın doğmasına basamak teşkil etmiş ve romanın kurgusunda söz sahibi olmuştur. Bu çatışma sonunda Ali Paşa, yirmi bin kadar asker toplar, Soli’yi ele geçirmek için saldırır. Ancak çok sarp bir yer olan Soli’yi alamaz. Rüstem bu savaşta Solyotlar lehine çok büyük yararlıklar gösterir. Ali Paşa, barış ve ittifak yerine savaşı tercih ettiği için başarısız olur.

Ali Paşa, Solyotlara silah zoruyla hakim olamaz. Bunun üzerine onları aç bırakmayı düşünerek Soli nahiyesinin geçitlerine gözetleme kuleleri yaptırır. Bu kulelere yerleştirdiği askerler vasıtasıyla Soli nahiyesine giriş çıkışı tamamıyla keser. Solyotların yaşadığı topraklar kayalıklardan ibaret olduğu için ziraatla uğraşamazlar ve yollar da tutulduğundan kısa zamanda aç kalırlar. Köye zahire tedariki için geçitlerden gizlice geçmek gerekmektedir. Bu işte en çok Rüstem yararlı olur. Arnavut olduğu için geçitlerden rahat geçmekte, askerler durdurduğunda Rüstem’i kendi askerlerinden zannetmektedirler. Ancak Soli’deki bazı muhalifler Rüstem’i dikkatle takip etmektedir. Yıllardan beri içlerinde yaşayan Rüstem’in bir ajan olmasından kuşkulandırlar. Rüstem’in gayretleri karşısında, Papaz Samuel, Fotos, Aleksî ve Teradefil gibi Solyot reisleri, müteşekkîr kalırlar. Fakat Soli’de görev yapan Rus Papazı Pup, Solyotların bir Arnavut’tan hoşnut olmalarını ülkesinin çıkarları yönünden olumlu bulmaz. Ayrıca çok uyanık biri olduğu için Rüstem’in asıl niyetinin Solyotları, Osmanlı hakimiyeti altına almak olduğunu fark eder. Bu sebeple de diğer Solyot büyüklerini Rüstem aleyhine kışkırtır. Rüstem’in bir casus olduğunu söyler. Papaz Samuel, Rus Papazı Pup’un görüşlerine katılmayarak hem onunla hem de diğer muhaliflerle çatışır. Papaz Samuel:

“Bu sizin ettiğiniz iş ne vatanperverliğe yakışır ne insaniyete sığar. Emin olunuz ki benim nazarımda Rüstem, sizin cümleden ziyade vatanperver bir Solyot’tur. O kadar cesaretiniz var ise haydi bakayım Rüstem’in getirdiği zahireyi ekl etmeyiniz de kendiniz dahi bir defacık olsun zahire getiriniz.”(136) der. Rüstem’in Solyotlara sadık olduğunu, yediği ekmeğe bıçak sokmayacağını ifadeye çalışır. Ama karşısındakiler bu düşüncüyü kabul etmezler. Bu çatışma neticesinde muhalifler, kontrol altında tutulan noktalardan geçerek Soli’ye yiyecek getirmeye giderler; ama başarısız olurlar. Papaz Samuel, muhaliflere karşı çıkmakla beraber kendisi de Rüstem’den şüphelenmeye başlayarak onu takip etmeyi düşünür. Bu yönüyle bahsi geçen çatışma eserin kurgusunu belirler.

Ali Paşa’nın Soli geçitlerine kule yaptırmasından sonra Soli halkı açlıkla karşı karşıya kalmıştır. Bunu bilen Ali Paşa, Solyotlara mektup göndererek barış yapmak ister ve yirmi dört rehine karşılığında kuleleri yıktıracağını vadeder. Solyotlar biraz da çaresiz kaldıklarından Ali Paşa’yla anlaşabileceklerini söylerler. Rüstem, bunun altında bir oyun olduğunu sezer ve Ali Paşa’nın yine sabırsızca hareket ederek bir çuval inciri berbat edeceğini düşünür. Bu sebeple Solyotların, Ali Paşa’yla anlaşma yapmalarını istemez. Hem bu sebeple; hem de Solyotların güvenini kazanmak kastıyla Soli’nin ileri gelenleriyle konuşur: “İnanmayınız diyorum! Vaktiyle Paşa’nın yetmiş nefer Solyotları ve hatta onlar meyanında Fotos’u idam etmemesine sebep orada bir Rüstem Bey’in bulunması olmuştur. Şimdi ben orada değilim! Korkarım ki Paşa’ya ettiğiniz bu emniyetten pişman olasınız!”(138). Ancak Rüstem’in muhalifleri Ali Paşa’yla anlaşmakta kararlıdır. Hareket tarzı üzerinde yoğun tartışmalar yaşanır, siyasî değer çatışması olur. Muhalifler, Rüstem’in sadakatine inanmazlar ve: “Paşa, Solyotları öldürmek istemiş olsa idi sen mi mani olacak idin?” derler. Rüstem’in asıl gayesinin Ali Paşa’ya hizmet etmek olduğunu söylerler, Rüstem: “Canım! Bazı kere benden ziyade Ali Paşa politikasına taraftar olursunuz. Bazı kere Ali Paşa’nın sözlerine hiç ehemmiyet vermezsiniz. Sizin mukarrer ve kat’î bir fikriniz bir politikanız yok mu?” (138) der. Ancak karşısındakiler Rüstem’in bu sözünü istihza ile karşılayıp mutlak manada anlaşma yapmak isterler. Rüstem, buna engel olmak isterse de başarılı olamaz. Rüstem ile Solyotlar arasında olan bu çatışma, romanın kurgusunda belirleyici bir role sahiptir. Rüstem’i dinlemeyen Solyotlar, neticede Ali Paşa’yla anlaşma imzalarlar; fakat Ali

Paşa, Solyotlara yine oyun oynar ve Rüstem'i haklı çıkarır. Solyot halkı bu anlaşma neticesinde büyük zarara uğrarlar.

Ahmet Midhat Efendi'nin Yeniçeriler (1288), Dünyaya İkinci Geliş yahut İstanbul'da Neler Olmuş (1291), Paris'te Bir Türk (1293), Kafkas (1294), Acâib-i Âlem (1299) ile Arnavutlar ve Solyotlar (1305) isimli 6 eserinde 9 siyasî değer çatışması bulunmaktadır. Bu çatışmalar, yeniçerilerin nizam altına girmeyerek isyan etmeleri(Yeniçeriler, Dünyaya İkinci Geliş yahut İstanbul'da Neler Olmuş?); padişahlık sistemiyle cumhuriyet rejimini mukayese edip cumhuriyetin üstünlüğünü savunmak(Paris'te Bir Türk), Çerkez gençlerinin mücadelecî bir ruha sahip olması için Ruslarla barış yapılmaması gerektiğini savunmak ve aynı sebeple Çerkez erkeklerini Rus kızlarından uzak tutmaya çalışmak(Kafkas); Rus devletinin halka kötü davranması ve köleliği devam ettirmesi(Acâib-i Âlem); küçük gruplar halinde yaşayan milletleri zor kullanmadan siyasî antlaşmalar yoluyla bir çatı altında toplamayı düşünmek(Arnavutlar ve Solyotlar) ve Rusya'nın Balkanlarda hakim olması için çalışmalarında bulunmak(Arnavutlar ve Solyotlar) gibi konular etrafında teşekkül etmişlerdir.

Namık Kemal'in **Cezmi** (1305) adlı romanında, hilafetle ilgili siyasî bir çatışmayla karşılaşmaktayız. Osmanlı-İran Savaşı sırasında Kırım Hanı Mehmet Giray, kardeşi Adil Giray ve ordusuyla birlikte Osmanlı ordusuna destek vermiştir. Ancak bir baskın sırasında Adil Giray esir edilerek İran sarayına hapsedilmiştir. Adil Giray hem çok cesur; hem de çok yakışıklıdır. İran Şahının karısı Şehriyar, tutsak olan Adil Giray'ı görünce ona âşık olur. Şehriyar, Adil Giray'ın aklını çelerek ona sahip olmayı ister. Bu amaçla da bir tezgâh hazırlar. Buna göre Adil Giray, Osmanlı İmparatorluğuna ve ağabeyi Mehmet Giray'a isyan ederek İran askerleriyle Kırım'a yürüyecek ve tahtı ele geçirecektir. Şehriyar da hem Adil Giray'a hem de Kırım'a sahip olacaktır. Şehriyar: "Hanzâdesiniz! Gönlünüzde hırs-ı cah yok mudur? Şunun bunun mezuniyetini ne düşünürsünüz! Bir mükemmel ordu tertib ediyoruz birkaç aya kadar yine Şirvan üzerine gideceğiz. Sizi de beraber götürürüz. Osmanlının serdarına galebe müyesser olursa maiyetinize lüzumu kadar asker veririz. Kırım'a gider hanlık makamına cülus edersiniz. O zaman ister bizim tarafa ister Osmanlıya tâbi olmak veyahut bir tarafa tâbi olmamak

elinizdedir. Amma bozulur isek şimdiki halinize hiçbir tagayyür gelmek ihtimali yoktur. “Esir idim beraber taşıdılar.”, dediğiniz zaman size kim bir kabahat terettüb ettirebilmeğe muktedir olur?”(124-125) der. Adil Giray ise, Kırım Hanı ve İslam halifesine isyan ederek han olmayı kabul etmez. Ona göre taht için bile olsa halifeye isyan etmek affedilmez hatalardandır. Bu sebeple Şehriyar’la çatışmaya girer. Adil Giray: “Neuzubillah! Neuzubillah! Hem halife-yi İslam’a hem kardeşime hıyanet edeyim de dünyada bulunan erâzilin en alçağı ben mi olayım? Kırım Hanlığı değil saltanat-ı âlem için öyle bir denâeti irtikâb edemem.”(125) der. Şehriyar ise: “Ne garip tabiat! Ben kendi ikbali için kendini kaybedip de hasretiyle helak olmayı göze alıyorum da o, Osmanlı’nın hatırı için burada esir kalmayı Kırım tahtına tercih ediyor!” Adil Giray: “İsyan ile gelecek tahta esirliği değil mezarı bile tercih ederim.”(125) der. Şehriyar, bu sözlerden sonra bir müddet daha konuşup onu razı etmeye çalışır; fakat bunda başarılı olamaz. Bu çatışma sonunda Adil Giray, Şehriyar’a karşı daha dikkatli davranmaya başlar. Bu hal daha sonra iki şahsın düşman olmasına kadar varacak ve eserin kurgusunu belirleyecektir.

Adil Giray, Şehriyar’ın teklifine karşı çıkmakla beraber Perihan ile anlaşarak İran tahtını ele geçirmeyi düşünmektedir. Perihan ile Adil Giray’ın amacı, Şî İslam devletine son verip Osmanlıya bağlı Sünnî bir devlet kurmaktır. Adil Giray, Perihan’la yaptıkları bu plâni, Cezmi’ye şöyle anlatır: “...Burada Çerkez takımının hayli kuvveti var. Şah bir alîl adam. Hamza Mirza’nın meziyyeti yiğitliğe münhasır. Dünyada başka bir şeyden haberi yok. Abbas hem burada değil, hem vezarette bulunan Mirza Süleyman oldukça âkıl bir şey ise de edânîden gelme olduğundan gerek hanlar gerek asker kendisinden pek müteneffirdir. Umum İran’da Perihan’ın binde biri kadar infâz-ı hükme muktedir kimseyi bulamazsın. Etrafiyla düşündük herkesi ayaklandırmak pek kolay olacak. Hem ahlâkına hem dirayetine itimat olunur bir vasıtamız yok idi de seni onun için getirttik. Şimdi Safevî hanedanının azâsını şuradan toplayıversek de İstanbul’a göndersek makbul olmaz mı zannedersin.”(208). Perihan ve Adil Giray, varolan İran devletiyle çatışarak bu devlete son vermek isterler.

Adil Giray ile Perihan, İran’da Sünnî bir devlet kurma fikrindedirler. Birgün derviş kılıklı biri, Şahın veziri Mirza Süleyman’a bir mektup getirerek bu durumu haber verir.

Ancak mektupta Şehriyar, Adil Giray ve Perihan'ın ittifak kurduğu, öncelikle Mirza Süleyman'ı sonra da İran devletini ortadan kaldırmayı hedefledikleri yazılıdır. Oysa Şehriyar'ın böyle bir plândan haberi yoktur. Mirza Süleyman, mektubu okur okumaz Şehriyar'ı sorgulamak ister ve hem kendisini; hem de İran devletini bekleyen tehlikelere karşı acil tedbirler almak ister. Şehriyar, vezirin bu anlayış ve hareketini büyük bir basiretsizlik olarak görür ve hem vezirle hem de Sünnî bir devlet kurmak isteyen Perihan ve Adil Giray'la siyasî çatışmaya girer. Perihan, Mirza Süleyman'a şu sözleri söyler: "...Ben burada Şahın haremiyim. Taht-ı saltanat üzerinde oturuyorum. Bundan sonra arşa mı çıkacağım ki bir emelim olsun da kendi devletimin aleyhinde fitne ihdâsına kalkışayım! Zihnini hırs-ı ikbâl arkasından gönderdin de okuduğun şeyin mealini vâhimenle mi anlamağa çalıştın? Kâğıt içinde yine Şemhal'in yine bir vak'a ihdâsıyla uğraştığını görmedin mi? Şemhal ile benim ne münasebetim var? Perihan, Şemhal'in hemşirezâdesi olduğunu bilmez misin? Burada bir Cengiz devleti teşkil etmek istenildiğini okumadın mı? Adil Giray'ın da Şemhal'in de Perihan'ın da Sünnî oldukları hatırında değil midir? İşte ittifak etmişler Devlet-i Savefiyeyi mahvetmekle uğraşıyorlar..."(217).

Perihan'la Adil Giray İran'da Osmanlı İmparatorluğuna bağlı Sünnî bir devlet kurmayı istemektedirler. Bu amaçla bazı hazırlıklara başlarlar. Ancak bu, Şahın veziri Mirza Süleyman tarafından engellenmek istenir. Mirza Süleyman, Perihan ile Adil Giray'ın teşebbüslerinde istimal edecekleri Ali Kuli Han'ı ortadan kaldırmayı düşünür ve İran devletini yıkmak isteyenlerle siyasî çatışmaya girer. Yazar, Mirza Süleyman'ın konuyla ilgili düşüncesini şöyle verir: "İran devletince en acil olan muhâtarâ Adil Giray ve Perihan ittifakı olarak bunların teşebbüsü ise Sünnîlik namına olduğundan ellerindeki vesaitin merkezi Çerkez ve Dağıstanlı korucuların zabiti olan Ali Kuli Han olacağı Mirza Süleyman'a göre bedihiyâttan idi. O cihetle Mirza Süleyman, Ali Kuli Han'ı ortadan kaldırmak ve maiyetinde bulunan korucuları hemen hudut üzerine sevk edivermekle tertibat-ı fitneyi vesait-i icradan mahrum bırakmağı düşünmez değildi."(261). Mirza Süleyman böyle düşünmekle birlikte Ali Kuli Han'ın Perihan'a akraba olması ve Şehriyar tarafından da beğenilip takdir edilmesini düşünerek onu ortadan kaldırmayı göze alamaz.

Namık Kemal'in **Cezmi**(1305) romanında, Kırım hanının kardeşi Adil Giray'dan tüm Müslümanların lideri konumundaki halifeye isyan etmesini istemek ve İran'da Şîh iktidara son verip Sünnî bir devlet kurma teşebbüsüyle ortaya çıkan siyasî çatışmalara yer verilmiştir.

Namık Kemal'in **Cezmi** romanında olduğu gibi Mizancı Mehmet Murat'ın da **Turfanda mı Yoksa Turfa mı?** (1308) isimli eserinde hilâfet konusunda bir değer çatışmasına şahit olmaktadır. Romanın belki de en önemli kahramanı Mansur, Cezayir'de oturmakla birlikte aslen Türk'tür. Ailesi daha önce Kütahya'dan göç edip Cezayir'e yerleşmişlerdir. Cezayir'in Fransızlar tarafından işgal edilmesi sırasında Mansur'un babası şehit olmuştur. Bu sebeple Mansur, amcasının himayesinde büyümeye başlamıştır. Ancak Mansur'un amcası Fransızlara yaranmak için sürekli onlarla düşüp kalkmaktadır. Amcasının dostlarından bir Fransız yüzbaşı, çok çalışkan olan Mansur'un, "Fransa üniversitelerinde tahsilini tamamlayacak olursa, adam olacağını" (36) dile getirir. Mansur ise, Hilâfet merkezi olan İstanbul'a gitmeyi düşünmektedir. Bu sebeple de hem amcasıyla hem de Fransız subayla çatışır. Bu ise, Mansur'un istikbali konusunda karar alınmasına sebep olur ve romanın kurgusunu şekillendirir. Mansur: "Ben Fransa'yı istemem. Ben İstanbul'a gideceğim!"(44) der. Gerekeceği olarak da oranın hilâfet merkezi olduğunu açıklar. Yüzbaşı: "O! Baksanız a! Şimdiden bu kadar taassup ha! Sen bu taassupla kalırsan, demek baban gibi sen de bir gün başımıza bela kesileceksin."(44). Mansur'un amcası gergin havayı biraz yumuşatmak ister: "Genç asker, siz de çocuğun lafına mı ehemmiyet veriyorsunuz? Bunlar hep annesi bulunan cahil Çerkez'in budalalığı eseridir. Biraz büyüyüp akli başına gelirse, bu gibi budalalıklara kafada yer kalmayacağı aşikârdır."(44) der. Mansur annesinin aleyhinde konuşulmasına çok hiddetlenir; ama ondan önce yine yüzbaşı konuşmaya başlamıştır. Ancak, Mansur'un aklından hilâfet merkezi olan İstanbul'u çıkaramazlar. Mansur, ilk fırsatta İstanbul'a gitmeyi hayal etmektedir; ancak amcası ve Fransız subayının zorlamasıyla Marsilya'ya gitmekten kurtulamaz. Fransa'daki tahsilini tamamladıktan sonra İstanbul'a geçer ve milleti için çalışmaya başlar.

Mizancı Mehmet Murat'ın **Turfanda mı Yoksa Turfa mı?** (1308) isimli romanında bir gencin İslam halifesinin bulunduğu İstanbul'a gitmek istemesi ve çevresindekilerin buna karşı çıkmasıyla yaşanan bir siyasî çatışmaya yer verilmiştir.

İsyan (1324), Mehmet Celâl'in Abdülhamit devrini eleştirdiği siyasî içerikli bir romanıdır. II. Abdülhamit yönetimine karşı olan idealist bir doktorun faaliyetlerini konu almıştır. Mehmet Celâl, bu romanında, Mekteb-i Tıbbiye'de ve dışarda pek çok hafiyenin olduğunu belirterek onlarla ve devrin devlet adamlarıyla çatışmıştır: "Mekteb-i Tıbbiye bir yeniçeri ocağına dönmemişti... Fakat, hafiyeler karargâhı olmuştu: Bizim, çocuklarını korkutmak münasebetiyle "Sus? Yahudi geliyor!.. Sarı çift geliyor!.. Seni iğneli fiçiya koyar!.." diyen validelere mukabil evlad-ı vatan da "Aman!.. Zeki Paşa, Hasan Paşa, Fehim Paşa, Kenan Paşa geliyor!.." derlerdi. ...Bir çok müstebitlerin enzâr-ı zalimânesi altında bunlara karşı beslediğimiz amîk bir hiss-i nefretle yaşıyorduk. Dahiliye zabitlerinin hepsi hafiyeye, hepsi alçak idi!"(12-13). Bu çatışmanın verilmesinden hemen sonra Mekteb-i Tıbbiye taharri olunur ve yasak yayın bulunduğundan dolayı pek çok talebe mahkemeye çıkarılırlar. Netice olarak, yazarın bu çatışması, ifade edilmek istenen mananın zuhuruna zemin hazırlamış ve kurgunun şekillenmesini sağlamıştır.

Mahkemede sorgu heyeti arasında devrin meşhur paşaları da vardır. Yazar, bu paşaları "zalim" insanlar olarak tavsif eder ve bunları göreve getiren padişahı da "alçak" olarak nitelendirir: "Heyet-i istintakiyenin karşısına çıktığım vakit, Kabasakal Mehmet Paşa'nın, Zülüflü İsmail Paşa'nın, Fehim Paşa'nın, Tüfekçi Rüstem Bey'in şerare-efşân gözlerine karşı –arkadaşlarım da böyle yapmış olacaktı- nasiye-i bülendimi kaldırdım!.. Kabasakal'ın çehresinde bu ümmet-i merhumenin masum evlatlarının sergüzeşt-i bedbahtânesini okurken Fehim'in ellerinde hetk olunmuş arzların, iğfal edilmiş muhadderatın kalplerinden saçılan hun-ı saf ve pâkin kaynaştığını, Rüstem'in musibet-nümâ olan devvâr ve müdevver çirkin gözlerinin içinde de bir hiddet-i sibâbânenin titrediğini hissettim!.. Veyl ol âlâ't-ı tıynî ki, bir milletin ikbal-i istikbalini böyle ellere teslim etmek denâetinde bulunarak, kendisinin de alçak olduğunu gösterir!.."(14). Bu çatışma neticesinde talebeler sorguya çekilirler; ancak hiçbirinden istenilen cevaplar alınamaz.

Sorgulamadan istenilen sonuç alınamayınca, talebeler tehdit edilmeye başlanır. Konuşmazlarsa işkenceye tâbi tutulacaklardır. Pek çok talebenin canına kıymış olan Çerkez Mehmet bu işi yapacaktır. Yazar, bu kişiyle de çatışır: “Bilmem o mübarek isim bu kâfire nasıl verilmiş? Tercüme-i hâli, alçakların bile yüzünü kızartacak olan Fehim’in, Zülüflü İsmail’e şöyle bir bakışı, Rüstem’in ayağa kalkarak, dışarı çıkması işkence ameliyatını karibü’z-zuhur olduğunu bana anlatmıştı!..”(15). Ardından işkence başlar, ve talebeler hapse atılır. Ancak, Fehim Paşa’ya yüz lira verilir ve hapiste yatmaktan kurtulunur.

Yazar, İstanbul’daki deliler hastanesinden bahsederken, II. Abdülhamit devrinde pek çok kişinin, akıllı olduğu halde, ceza almamak için deliliğe vurarak buraya girdiğini ifade eder. Sonra da Abdülhamit devri devlet adamlarıyla tekrar çatışır: “Devr-i istibdatta Hasan Paşa mel’ununun kırbacından, Kabasakal’ın işkencesinden kurtulmak için mecnun rolünü ifa etmekte olanlar polisin sevkiyle buraya tıklırdı, bu biçarelerin ne zaman çıkacakları meşuk bir hâlde kalırdı. Bu kadar deli içinde, zor ile çıldırılan bedbaht akıllılar da vardı.”(85). Yazar bu ifadelerden sonra bir şiirin de “hürriyet” kelimesini kullanan bir şairin deliliğe vurarak bu hastaneye girmesini ve çektiği sıkıntıları anlatır. Mehmet Celâl’in bahsi geçen şahıslarla siyasî değer çatışmasına girmesi, başından itibaren romanın genel çizgisini desteklemiş ve eserin kurgusunu şekillendirmiştir.

Kuşdili’nde (Mehmet Celâl, 1324) romanı, tecrübesiz bir gencin düşük bir kadına tutulması sonucu karısının onu kurtarmak için harcadığı çabayı anlatmaktadır. Eserde yer yer siyasî değer çatışmalarına yer verilmiştir. Mehmet Celâl, **İsyan** adlı romanında olduğu gibi burada da Meşrutiyet’ten önceki hükûmetle çatışır. Yazar o dönemi anlatırken şu ifadelerle yer verir: “Gördüm ki heyhat!.. Meğer saray, bir çapulcu cemiyetinin ikametgâhı imiş: Birinci sınıf valilik bin, ikinci sınıf valilik yedi yüz, üçüncü sınıf valilik beş yüz elli altına satılmış!.. Haraç mezat!.. Kimin üstünde kalırsa... Mutasarrıflık da öyle, kaymakamlık da böyle, hatta nahiye müdürlüğü de hep bu daire-i nâ-makul içinde devran eder durur!..”(39). Bu çatışmanın hemen ardından Meşrutiyet öncesinde görev yapan Ruhi Paşa ile kızı arasında siyasî çatışma doğar.

Nurhayat, babasının ve Abdülhamit dönemindeki diğer devlet adamlarının vazifesini suiistimal ettiğini ileri sürer. Bu sebeple yazarın yukarıda verdiğimiz çatışması, baba ile kız arasındaki çatışmanın atmosferini hazırlamış ve eserin yapısında etkili olmuştur.

Meşrutiyet taraftarı olan Nurhayat, II. Abdülhamit taraftarı olan babası Ruhi Paşa'yla hiç anlaşamaz. Nurhayat birgün Sabah Gazetesi'nin "Hürriyet Yortusu-14 Temmuz" başlıklı bir yazısını okumaktadır. Yazıda Fransız İhtilâli anlatılmıştır. Ruhi Paşa bunu görünce kızına çok öfkelenir ve onunla siyasî değer çatışmasına girer. Ruhi Paşa: "Çocuk! Ne vakitten beri bu ruh zehirleyici, gönül üzücü şeylerle uğraşırsın! Bilmem bu uğraşmaktan ne kazandın? Başka okuyacak şey bulamadın mı? Şu hürriyetten ne fayda gördünüz? İşte bunu bir türlü anlayamıyorum. Sanki daha mı rahatız? Daha mı mes'uduz? Daha mı bahtiyarız?"(44) der. Nurhayat her zamanki gibi babasıyla kavga yapmaya hazırdır. Cevaben: "Artık yetişir, artık elverir, baba! Sen de müstebitsin, sen de adîsin, sen de alçaksın!.. Senin evladına, akrabana, bildiklerine merhametin olmadığı gibi, imanım da yoktur, Allah'a da itimadın yoktur! Artık yetişir diyorum, artık elverir!"(44). Bu tarz ağır hakaretler baba ile kız arasında biraz daha devam eder. Nurhayat: "Bırak, Allah aşkına, sen de! Sizin gibilerin elinde dönen idare-i sabıkanın ne kepaze, ne alçak şey olduğunu yalnız biz kadınlar değil, beşikteki çocuklar bile anladı! Daha sizler anlamadınız!.. Nah kafa! Kafa değil mermer! Ağaçtan karpuz! İsteddiğiniz kadar köpürünüz, istediğiniz kadar kudurunuz, hakikat benim dediğim gibidir."(45). Ruhi Paşa: "Anlıyorum sen yaştaki kızlar, yirmi yaşlarına kadar kocasız kalırlarsa işte böyle köpek gibi kudururlar, haykırırlar, tepinirler, maazallah çıldırırlar bile!.."(45). Nurhayat'la Paşa arasındaki bu kavga, ağza alınmayacak sözlerin sarfına kadar gider. Nurhayat'ın annesi araya girerek çatışmayı sona erdirir. Nurhayat'la babasının çatışması vesilesiyle, baba ile kız arasındaki siyasî düşünce farklılığı gözler önüne serilir. Bu yönüyle de çatışma, romanın kurgusunu belirler. Çünkü çatışma sonrasında baba ile kız arasında tam bir uçurum oluşacaktır.

Mehmet Celâl'in **İsyan** (1324) ve **Kuşdili'nde** (1324) isimli eserlerinde 6 siyasî değer çatışması tespit edilmiştir. Bu çatışmaların tamamı, II. Abdülhamit ve devriyle ilgilidir. Söz konusu çatışmalar, II. Abdülhamit, devlet ricali ve hafiye teşkilatının halka

zulmetmesi(**İsyan, Kuşdili'nde**) ve devlet kademelerindeki tayin ve terfi usulünün bozularak rüşvetle iş yapılması(**Kuşdili'nde**) konularında ortaya çıkmıştır.

Jönler (Bekir Fahri,1326) romanı, II. Abdülhamit aleyhinde bulunarak İstanbul dışında yaşamak zorunda kalan Jön Türklerin, Mısır'daki sıkıntılı hayatlarını konu almıştır. Kahire ve İskendireye'de birçok Jön Türk vardır. Ancak bunların büyük kısmı davalarına ihanet etmişlerdir. Cenevre'de de aynı problem yaşanır ve oradaki İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin şubesi kapanır. Cenevre şubesinin reisi olan Vedat, İstanbul'daki Jön Türkleri ele vererek kendi menfaati için birçok gencin istikbalini karartmaktan çekinmez. Bu sebeple yazar Bekir Fahri, Vedat'la çatışır: "...O dahil-i vatanda birçok gençlerin yanmasına sebep olmuş, mabeyn politikasına boyun kırarak cebînâne içeri dönmüştü. Doğrusu, bu efkâr-ı umumiye önünde affolunacak kabahatlerden değildi. Vedat Bey'e ilelebet lanet okunmalıydı..."(25).Yazar bu çatışmayla, Avrupa ve Mısır'da sürgün olan Jön Türklerin yaşadığı zorlukları nazara vermiştir. Böylece romanda işlenmek istenen Jön Türklerin çözülme süreci, eserin kurgusunda yerini almıştır.

Kahire'de yaşayan Arif Cemil, İttihat ve Terakki Cemiyetine ait matbaayı kendi üzerine geçirir ve müreffeh bir hayat yaşamaya başlar. Oradaki bazı Jön Türkler de Arif Cemil'in bu hareketini desteklerler. Yazar, haksız olduğu halde Arif Cemil'i destekleyen diğer kişilerle çatışır. Cemiyete ait matbaaya el konulmasını kabul edemez. Arif Cemil hakkında: "Arif Cemil'in muvaffakiyetle parlayan esmer müdevver çehresi alçak idi." (34) der. Daha sonra Necip'in dürüst bir insan olduğunu ve onun Arif Cemil'i destekleyen diğer Jön Türklerden ayrıldığını vurgulamak için de: "Evet, Necip, o bu alçakların zümresinden değildi."(34) cümlesini sarf eder. Bu çatışma, romanın kurgusu doğrultusunda, şahsî menfaat endişesinin ideal sahibi Jön Türkleri ne hâle getirdiğini göstermiştir.

Muallim Mesut, gazetelerde yazılar neşreden, aydın bir Jön Türktür. Gizlice neşrettiği yazılarda sansürün kaldırılması ve hürriyetin ilânı için propaganda yapar. Mesut Bey'in Avrupa'daki Jön Türklerle ilgisi olduğu anlaşılınca takibe alınır ve yasak neşriyatla yakalanarak tutuklanır. Sorgulama sırasında, Zaptiye Nazırı ile çatışır. Bunu kendisi şöyle anlatır: "Beni Zaptiye Nazırı olacak alçağın yanına çağırdıkları zaman yanımdaki

evrak-ı muzırrayı nereden aldığımı sordu.”(42). Etrafindakiler böyle pervasız konuşan muallimi dikkatle dinlerler. Mesut, söze devamla: “Evet sizin şimdi benim bu kâğıtları kimden aldığımı sorarak ele geçirdiğiniz bu kişiyi de tazyik ile bir sıra bîgünah adamları yakacağınızı bilirim. İşte ben sizin bütün o adamlara yapacağınız cezaların hepsine razıyım.”(43) der. Diğer Jön Türkleri ele vermek istemez. Muallim bunları anlattıktan sonra kaba küfürler savurmaya, hakaretler etmeye, Padişah aleyhinde konuşmaya başlar. Sorgulama neticesinde Kahire’ye sürgün edilir. Oradaki gazetelerde de padişah aleyhinde yazılar yayınlar. Muallim Mesut ile Zaptiye Nazırı arasındaki bu çatışma, eserdeki siyasî propagandayı devam ettirir ve romanın kurgusunu belirler.

Necip, Trablusgarp zindanından Mısır’a kaçmış bir Jön Türktür. Kahire’de sefalet içinde yaşar. Kalacak yeri, parası, yiyecek ekmeği bile yoktur. Diğer bir kısım firarî de aynı durumdadırlar. Bunlardan Mükerrrem ve Rıdvan, karınlarını doyurabilmek için dolandırıcılığa başlarlar. Necip, arkadaşlarının bu tutumuna çok kızar ve böyle insanların, Jön Türklerin adını lekelediğini; Jön Türk sıfatını kullanan insanların namuslu bir hayat yaşamasının zorunlu olduğunu söyler. Bu sebeple de Mükerrrem ve Rıdvanla çatışır. Bunlar için şunları söyler: “İşte bu kabil erazil ortaya düşünce evvela işi Jönlük’e döküyorlar. Lâkin bu vadide sefalet önlerine çıkınca işi rezalete dolandırıcılığa çeviriyorlar. İşte bu edepsizlerin Mısır’da çalmadıkları kapı kalmadı. Bunların ortaya yaydıkları sû’-i şöhret içinde bizim gibi bir takım mazlumlar da kaynıyor. Yoksa Mısır, İslam memleketidir. Herhalde kendimizi ısındıracak bir yer bulabilirdik. Hatta bundan evvel bir takım prensler Vedat Bey’le beraber Türkleri himaye ediyor, yedirip içiriyorlardı. Hidiv bile bir aralık bunlara temayül etmişti. Şimdi Mısır’da Jönlükten menfur bir şey yoktur.”(58) der. Necip’in başkalarının dolandırıcılığı yerine özellikle Jön Türklere öfkelenmesi, bahsi geçen çatışmayı ahlâkîlikten çıkararak siyasî değer çatışması hâline getirmiştir. Bu çatışma da önceki çatışmalar gibi romanda verilmek istenen ana düşünceyi desteklemiş ve romanın kurgusunun şekillenmesinde rol oynamıştır.

Şem’i de Kahire’de bulunan diğer Jön Türkler gibi İstanbul’dan sürgün edilmiştir. Aslen Arnavut olan Şem’i, Arnavutlara istiklâliyet verilmesini istemektedir. Arnavutların II. Abdülhamit hükûmeti tarafından ihmal edildiğini, Arnavut

vatandaşların Bulgar ve Sırlar tarafından ezildiğini ileri sürer. Necip, II. Abdülhamit yönetimine karşı olmakla birlikte Şem'i'nin bu fikrine katılmaz. Bu sebeple iki Jön Türk arasında siyasî değer çatışması çıkar. Bu çatışmayla iki arkadaş arasındaki dostluk sona erer. Jön Türkler iyice birbirlerinden uzaklaşırlar. Böylece eserin kurgusu şekillenir. Şem'i: "Hamuri, Arnavutlar eziliyor. Hükûmet onlara hiç bakmıyor; Bulgarlar, Sırlar her taraftan sardılar. Ben Manastır'a şifre müdürüyken Bulgar komitelerinin destelerle kâğıtlarını yakalardık. Gece sabahlara kadar vali ile uyumazdık. Amma Arnavutlar kendilerini ezdirmeyecek! Onlar da kendilerinin nasıl bir millet olduğunu gösterecek. Abe Arnavutlar be! Zavallı Arnavutlar ne yapsınlar. Mademki hükûmet onları Sırlarla Bulgarlara bırakıyor, onlar da başlarının çaresine bakacaklar. Bakacaklar ya, ne kabahatleri var. Arnavutlar da başkaları gibi beylik istemezler mi?"(67-68) der. Şem'i'nin etrafındakiler onu sükunetle dinlemektedir; ancak Necip, bu sözleri dinlemeye daha fazla tahammül edemez: "Ne demek; vatan-ı Osmanî'de istiklâl kazanmak için Arnavutların Türklerden daha büyük imtiyazları mı vardı! Arnavutlar kendilerini terakki etmiş unsurlardan mı sayıyorlar? İçeride Yıldız'ın istibdadına en ziyade yardım eden Arnavutlar değil midir! Hünkar, şahsını muhafaza için itimad ettiği silahşörlerini Arnavutlardan seçmiyor muydu? Arnavutlar ne çabuk adam olmuşlardı." (68-69) der. Necip, Şem'inin sözlerini münasebetsizlik olarak görür ve Arnavutlara bağımsızlık verilemeyeceğini söyler.

Necip, bir arkadaşı vasıtasıyla Ressam Apik Efendi'yle tanışmıştır. Apik Efendi, aslen Rusya Ermenilerindedir. Necip'in bir ziyareti sırasında Apik Efendi, Osmanlı sınırları içerisindeki Ermenilerin iyi muamele görmediğini, hükûmetin Ermenilere taraflı davrandığını ileri sürer. Ayrıca, II. Abdülhamit aleyhinde de konuşarak, Jön Türklere de haksızlık yapıldığını söyler. Osmanlı hükûmeti aleyhinde bulunur. Siyasî değer çatışması olur. Bu ise, eserin kurgusuna tesir eder. Apik Efendi: "Canım, bu ne olacak, Türkiye boşalıyor mu? İşte görüyorsunuz ya? Her gün Mısır'a bu kadar Ermeni geliyor, Türkler de başka, hele bunlar yalnız Mısır değil, Bulgaristan'a, Avrupa'ya, Amerika'ya her tarafa dağılıyor. İşsizlikle sefalet akıyor. Sanki bu kahvenin içerisinde olanlar hepsi iş gücü sahibi midirler sanırsınız? Ya hele sizin zavallılar? Hükûmet sizin gibi gençlere acıyor mu? Bu hükûmet deli midir? Nedir?"(144) der. Necip de Apik Efendi'nin düşüncesine katılır ve: "Azizim hangi hükûmet? Bizde hükûmet var mı ki! Hükûmet

padişahın keyfinden başka bir şey midir.” der. Apik Efendi: “Doğru söylüyorsunuz öyledir, Türkiye’de anarşi var. İşte bizim budalalar da yanlış düşündükleri için bu felaketslere uğradılar.”(144). Apik Efendi, Ermenilerin başına gelen olaylarda kendilerinin de suçlu olduğunu kabul eder, ancak Osmanlı hükûmetini de suçlamaktan geri durmaz.

Şem’i, İstanbul’dan sürgün edildikten sonra Kahire’de yaşamaya başlamıştır. Birgün Kahire’de II. Abdülhamit aleyhinde konuşarak küfürler eder. Kahire’nin yerlilerinden biri, Şem’i’nin padişaha küfretmesine karşı çıkar ve aralarında siyasî çatışma olur. Daha sonra bu Kahireli, Şem’yi birkaç yerinden bıçaklar. Şem’i, hadiseyi şöyle anlatır: “Puşt beni kancıklıkla şuramdan şuramdan vurdu. Abe ben boş bulundum be kardaşlar, ne bileyim oturmuş içiyorduk. Söz Sultan’a düştü. Ben bırak şuvengi dedim. Herif buna kızmaz mı birden bire fırlar ve: “Moruk sen kim oluyorsun da Padişahavenk diyorsun, der demez, bir de baktım belinden bıçak çıkardı. Ben bastonla karşı koymak için köşeye çekildim. Şöyle şöyle yaparken beni yaraladı.”(218) der. Osmanlı padişahına küfredilmesi siyasî değer çatışması doğurur. Çatışma sonunda Şem’i yaralanmış, hastaneye kaldırılmıştır. Kahireli adamla Şem’i’nin çatışması eserde son bölümün oluşumunu sağlamış ve romanın yapısını belirlemiştir.

Bekir Fahri, **Jönler** (1326) ismini verdiği romanında birçok siyasî çatışmaya yer vermiştir. Zaten romanın içeriği de tamamen siyasîdir. Bu eserde, bazı Jön Türklerin çeşitli yollarla davalarına ihanet etmesi, II. Abdülhamit ve yönetim aleyhinde bulunarak halka zulmedildiğini savunmak ve Osmanlı sınırları içerisinde yaşayan Balkan milletlerinin ezildiğinin iddia etmek konuları etrafında siyasî çatışmalar oluşmuştur.

Şehbenderzâde Filibeli Ahmet Hilmi, **Öksüz Turgut** (1326) romanında, Türk milleti ve Türk tarihiyle övünerek, Deli Mustafa adlı yeniçerinin hayatı etrafında Niğbolu Savaşını anlatmıştır. Korkusuz Jan, beş bin kadar şövalyesi ve birkaç Avrupa kralının desteğiyle Niğbolu Kalesini kuşatmıştır. Jan, şövalyelerinin böyle bir muhasaraya katılmasını şanına yakıştıramaz. O, Yıldırım Bayezid’le savaşmak istediğini söyler. Macar askerlerinin kaleyi sarmasından hemen sonra şövalyeleriyle birlikte zırhlarını çıkarıp, ipek elbiseler giymiş ve şarap içerek kadınlarla eğlenmeye başlamıştır. Ayrıca bir grup

çingeneyi de huzuruna alarak çalgı çaldırır. Korkusuz Jan'ın mahiyetindeki Dük Delator, bu çalgıcılardan şüphelenir ve onların Osmanlı ajanı olabileceğini söyler. Gerçekten de bunlar Yıldırım Bayezid'in adamlarıdır. Korkusuz Jan, bu şövalyenin sözlerini hiç dikkate almaz ve aralarında siyasî çatışma olur. Bu çatışma neticeleriyle birlikte romanın yapısında büyük bir ağırlığa sahip olmuştur. Dük Delator: "Efendimiz, bu çingeneler bence şüpheli adamlar... Hele birkaçının çehresi çingeneden ziyade Türk'e benziyor." (82) der. Korkusuz Jan: "Delator, sana doğrusunu söyleyeyim mi? Mızızlıkta Macar Kralından aşağı kaldığın yok." Delator: "Lâkin, mon senyör, ben size diyorum ki bu çalgıcı çingeneler, ister Türk, ister fi'l-vâki' çingene olsunlar, herhalde Yıldırım'ın casusudurlar!" Jan: "Şövalye! Seni de Yıldırım korkusu kaplamış." Delator: "Monsenyör! Validenizin bana olan itimad ve tenbihatını bilirsiniz. Sizden bir istirhamım var, müsaade buyurunuz da bu çalgıcıları ihtilattan memnu'an hapsedeyim." (82) der. Ancak, Korkusuz Jan, Dük Delator'un bu ihtiyat teklifiyle alay eder ve onu ciddiye almaz. Delator, büyük bir öfkeyle Jan'ın çadırını terk eder. Delator'ü dikkate almayan Jan; çingene kılığındaki casusların, Korkusuz Jan ve diğer şövalyeler hakkında pek çok bilgiyi Yıldırım Bayezid'e ulaştırmasına zemin hazırlamıştır.

Niğbolu'ya Korkusuz Jan'la birlikte gelen Macar Kralı, Korkusuz Jan'ın şövalyelerle birlikte sarhoş olarak eğlenmesini doğru bulmaz. Karşılarında Yıldırım Bayezid gibi "Şarkı titreten" bir padişah olduğunu söyleyerek ondan daha ihtiyatlı davranmasını ister. Macar Kralı: "Asaletmaab! Ben bu adamı iyi tanıyorum. Cesarete eşi olmadığı gibi kumandanlıkta dahi eşi yoktur." (79). Korkusuz Jan, Yıldırım'ı hafife alır ve eğlencesini böldüğü için Macar Kralına öfkelenir. Hareket tarzları üzerinde anlaşmazlık çıkar ve çatışırlar. Korkusuz Jan: "Şu hâlde boynumuza bir ip takalım büyük Türk'ün huzuruna varalım, lütfen bizi de köleleri sırasına kabul etmesini yalvaralım." Macar Kralı, biraz da Jan'dan çekinerek, sadece dikkatli olmaları gerektiğini ve Yıldırım'ın nerede olduğunu haber alamadıklarını söyler: "Yıldırım'ın nerede olduğu belli değil demek, olabilir ki yolda, ve belki de yarı yolda, daha yakın manasına gelir!" der. Jan: "İyi ya, bizim de istediğimiz bu." Kral: "Güzel amma Yıldırım, ordumuzu bu hâl-i ıyş u nûşta basarsa? Hepimizi piliç gibi doğrarlar!" Jan: "Kral Cenabları! Fransız piliçlerinin derisi bir Türk dişi için biraz serttir!" (79) der. Macar Kralı, Jan'ın eğlenceden

vazgeçmeyeceğini anlayarak çadırı terk eder. İlerleyen saatlerde Macar Kralının korktuğu başına gelir ve Yıldırım Bayezid, büyük bir orduyla Niğbolu'ya ulaşır. İki şahıs arasındaki bu çatışma da bir önceki çatışmada olduğu gibi, romanın kurgusunda büyük bir etkiye sahip olmuştur. Jan'ın söylenenlere kulak asmaması, ordularının mağlubiyetine sebep olmuş bu ise, eserin son bölümünün teşekkülünü sağlamıştır.

Korkusuz Jan, Niğbolu muhasarası sırasında, Yıldırım Bayezid'in kaleyi kurtarmak için gelmesini dilemektedir. Sebebi sorulduğunda, ününü çok duyduğu bu Osmanlı padişahıyla karşılaşarak onunla savaşmak istediğini söylemiştir. Ancak onu öldürmek fikrinde olmadığını da belirtir: “Terazinin bir gözüne Bayezid'i, öbür gözüne de fidyeye-i necâti olarak vereceği altını koyacağım... Sonra kendisini salıvereceğim ve: “Haydi git, biraz daha altın ve asker biriktir, yine gel.” diyeceğim.”(87) der. Bu sözler karşısında etraftan bir alkış tufanı kopar ve Jan, tebrik edilir. Korkusuz Jan'ın çadırında eğlence düzenlenirken Yıldırım, kalenin imdadına yetişir ve Korkusuz Jan'ın şövalyeleriyle savaşa başlarlar. Neticede Korkusuz Jan, yeniçeriler tarafından esir alınır ve Yıldırım Bayezid'in huzuruna çıkarılır. Jan, Yıldırım'ı selamlamaz. Zorla başı eğdirilir. Bunun üzerine Jan: “Silahsız adamın başına yumrukla vurulmaz, vurulmak kahpeliktir.”(126) der. Bayezid bu söze güler ve bir kahramanın silahını asla teslim etmeyeceğini belirtir ve aralarında siyasî değer çatışması olur. Bu ise eserin kurgusuna son şekli verir. Bayezid: “Silahını teslim eden adamın başı, bir kahraman huzurunda yere inmелidir.”der. Ardından Korkusuz Jan'a, tercüman vasıtasıyla şu cümleleri söyler: “Eğer senden korksaydım seni öldürürdüm, lâkin sana hiç ehemmiyet vermediğimi cihana bildirmek için seni öldürmeyeceğim. Şu kadar ki benim hakkımda tasarladığını ben sana yapacağım. “Bayezid'i ele geçirirsem, terazinin bir gözüne onu, diğer gözüne vereceği fidyeyi koyup tartacağım.”, demişsin, ben de öyle yapacağım. Esirlerden bi'l-fiil hükümdar olanları da fidyelerle azad edeceğim; diğerleri ise kesilecektir.” (128) der. Bu çatışma sonunda Yıldırım Bayezid, izzetle Jan'ı serbest bırakırken; Jan, zilletle yurduna dönmek zorunda kalır. Böylece eser boyunca verilmek istenen ana düşünce, tarihten alınan bir şeref levhasıyla romanın sonunda da tekrar dikkate sunulmuştur.

Şehbenderzâde Filibeli Ahmet Hilmi'nin **Öksüz Turgut** (1326) adlı romanında savaş sırasında komutanların ihtiyatlı davranması ve düşmanı küçümsememesi gerektiği konusu üzerine siyasî değer çatışmaları bulunmaktadır.

Fazlı Necip, **Dehşetler İçinde** (1326) adlı üç ciltlik romanında, III. Selim devri isyanlarından, II. Mahmut dönemine kadar yaşanan pek çok olayı hikâye etmiştir. Eserde birçok siyasî değer çatışması yer almaktadır. Eserin en önemli kahramanlarından Kadı Abdurrahman Paşa, III. Selim devrinde Kayseri'de yaşamaktadır. Amcası Ali Paşa'nın Konya civarındaki yeniçeriler tarafından öldürülmesi üzerine, asker toplayıp, amcasının intikamını almak için İstanbul'dan izin ister. Gerekli müsaadeyi aldıktan sonra da yeniçeriler üzerine yürür. Yazar, bu bölümde Kadı Abdurrahman Paşa'yı tanıtırken, yeniçerilerle çatışır. Onlar için "azgın" ve "hain" gibi sıfatlar kullanır: "...Sevmediği ve nefret ettiği şey de zulüm, zorbalık, haksızlık, hıyanet ve hep bunların timsal-i müşahhası olan yeniçerilerdir."(C.I,10) der. Romanda bu çatışmanın verilmesinden sonra Kadı Abdurrahman Paşa, Konya civarındaki tüm yeniçerilere gerekli cezayı verir ve Konya kalesine sığınan yeniçerileri de ele geçirmek için hazırlığa başlar. Verdiğimiz bu siyasî değer çatışması, o devir yeniçerilerinin içinde bulunduğu hâli göstermesi açısından önemlidir.

Abdurrahman Paşa, Konya'ya girerek yeniçerileri ele geçirmek ve onları da cezalandırmak ister. Fakat yeniçeriler onu şehre sokmazlar. Abdurrahman Paşa, bir zamanlar vatana büyük hizmetler eden yeniçeri ocağını, bu hâle düşüren yeniçerilerden nefret etmektedir. Onlar hakkında şu fikirde bulunur: "Yeniçeriler!.. Bu azgın canavarlar kendi mevcudiyetlerini değil hayz-ı şekâvetlerini, mel'ânetlerini, cinayetlerini idâme edebilmek için yeniçeri ocağını bir eşkıya melcei hâline koydular. Bir zamanlar iltizamı ile, inkıyadı ile, kahramanlığı ile devlete o kadar âli hizmetler etmiş, bütün dünyaya lertzeler vermiş olan bu muazzam ve tâbdâr ocak şimdi yıkılmıştır. Enkazı üzerinde canavarlar dolaşüyor. Eski kahraman ölmüş, vücudu tefessüh etmiştir."(C.I,19), "...Onlar asker değil; yağmacı, zorba, cani, katil sürüsüdür. Onlar kavgaya vazife uğruna gitmez ya şehit, ya gazi olmak şerefini düşünmezler. Onların matmah nazarı tahakküm etmek, çalmak, yağmacılığa koşmak! Irz ve namusa tasallut etmektir..."(C.I,21). Bu çatışma Abdurrahman Paşa'nın Konya'ya girip, yeniçerileri

yakalaması sonucunu doğuracaktır. Bu sebeple, yukarıda verilen çatışma romanın kurgusunun teşekkülünde oldukça etkili olmuştur.

Abdurrahman Paşa, yeniçerilerin engellemesiyle kaleye giremez. Bunun üzerine Paşa, askerleri arasından çok yiğit ve zekilerini seçerek onları, kaleye gizlice sokmaya karar verir. Bu askerler kaleye girmeyi başarırlar ve gece yarısından sonra kapı muhafızlarını etkisiz hâle getirerek kapıları açarlar. Abdurrahman Paşa, iki yüz kadar seçme fedaî ile şehre girer. Yeniçeriler hükûmet konağını tahkim edip oraya sığınır ve teslim olmazlar. Paşa'nın askerlerine ateş ederler, onları püskürtürler. Paşa'nın fedaîlerinden bir zabıt, yeniçerileri teslim mecbur etmek için hükûmet konağının etrafındaki evleri yakmayı teklif eder. Zabıt: "Müsaade eder misiniz, şu etraftaki evlerden bir kaçına ateş verelim mi?" (C.I, 27). Paşa, galip gelmek için dahi olsa, suçsuz insanlara zarar verilmesini yahut onların mallarının ziyan edilmesini kabul etmez. Bu sebeple teklifte bulunan askerle çatışır. Abdurrahman Paşa: "Kat'iyen. husul-i maksat için meşru her vasıtaya müracaat caizdir. Fakat bîgünah ahalinin, kadınların, sabi, sabiyenin içine sığındıkları, bu arada başlarını çıkarmağa cesaret edemedikleri meskenlerini hangi hakla yakabiliriz."(C.I, 27). Bu çatışma, romanın kurgusunda belirleyici bir hususiyet taşır. Yukarıya aldığımız çatışmayla, Kadı Abdurrahman Paşa'nın ne kadar adaletli bir insan olduğu askerleri tarafından bir kez daha anlaşılır. Bu vesileyle, Paşa'nın fedaîleri efendilerine daha çok bağlanırlar. Paşa'nın başka bir yolla hükûmet konağını ele geçirmesinden sonra da halk, bu adaletli kişiye büyük bir muhabbet duymaya başlar.

Abdurrahman Paşa, hükûmet konağındaki yeniçerileri ele geçirmeyi başarır. Sıra onlara verilecek cezaya gelmiştir. Abdurrahman Paşa, yeniçeri denilen bu "azgın"larla tekrar çatışır: "Bu ocağa intisap eden insanlar insanlıktan çıkar âdeta bir canavar olurlar. Bu ocakta mesâvî-yi ahlâk, itaatsizlik o kadar müzmin bir hastalık hâline girmiştir ki oraya girenlere bu maraz derhal sirayet eder. Ve bununla ma'lul olanlar artık bir daha şifayâb olamazlar. Bir yeniçeriyi affetmek onun salah-ı hal kesb eyleyeceğini ümit etmek hamakattir..." (C.I, 31-32). Bu çatışmanın yeniçerilerin yakalanmasından hemen sonra verilmesi, dikkat çekicidir. Bu, söz konusu çatışmanın romanın kurgusunda tesirli olacağını haberini verir. Abdurrahman Paşa'nın isyancıları cezalandırması bu

çatışmayla başlar. Bundan sonra yeniçerilerin önde gelenlerinden iki yüz on dört kişi idam edilir.

Şamil, Konya Valisi Abdurrahman Paşa'nın ordusunun komutanı olduktan sonra Mısır Valisi Hurşit Paşa'nın askerini görmek, incelemede bulunmak üzere Mısır'a gider. Hurşit Paşa'nın tebaasına davranış tarzını beğenmez. Onunla çatışır. Konya'ya yazdığı bir mektupta, şu satırlar yer alır: "...Haşmet ve idareti akıllara hayret verecek derecede... O kadar azim bir servet ki israfât ve sefahet için avuçlarla altınlar saçtığı halde yine bitmiyor. Bu servet-i azimenin menbaı, kumlar içinde çalışıp uğraşan zavallı fellahların bîçare fukaranın alın teridir... Bütün fukara-yı ahaliyi soyuyor, bîrahîmane bir zulüm altında eziyorlar. Hurşit Paşa'nın ihtimal ki bundan haberi yok. Bu da bir vezir... Bu da bir vali... Fakat bizim vezirimiz, bizim valimiz. Bizim paşamızla aralarında o kadar azim farklar var ki tasavvur olunamaz."(C.I, 139). Bu çatışma Konya Valisi Abdurrahman Paşa ile Mısır Valisi Hurşid Paşa'nın mukayese edilmesini sağlayarak romanın kurgusunu belirler.

Fazlı Necip, romanının ikinci cildinde, III. Selim devri hakkında bilgi verirken devlet adamlarını eleştirir. Padişahın etrafını saran bu kişilerin, sadece şahsî menfaatlerini düşündüğünü söyler ve bu kişilerle çatışır: ""Sultan Selim-i Salis, Osmanlı padişahlarının en büyük bir hüsn-i niyyet ve hamiyetle muttasıf, vatanın saadet ve selametini arzukeş ve bu uğurda fedakârane mesai ibrazıyla mütemeyyiz bir hükümdar-ı zişan idi. Vâ esefâ ki etrafını ihata eden mukarrebini kendisinin âmâl ve niyât-ı hüsnüne alet-i zahir olabilecek erbâb-ı hamiiyet ve iktidar değillerdi. Zamanın ricali hemen umumiyetle bin türlü hileler ve entrikalarla saraya intisap eden ve menafi-i şahsiyesinden başka birşey düşünmeyen ahlâkı bozuk, seyyiat-ı zaman ile perverde erbab-ı mesâvî idi. Sultan Selim'in memleketi ıslah için filhakika yegâne ve en kat'î çare olmak üzere keşf ve tasmim eylediği yeniçerilerin vücudunu kaldırmak, devlete Nizam-ı Cedit namıyla muntazam bir kuvve-i askeriye tesis eylemek emelleri yeniçeri zorbalarının padişaha emniyet ve itimadını selb eylemişti. Menafi-i şahsiyelerini mesâvî-yi idare ile temin eden rical, yeniçerileri padişaha karşı müthiş bir silah-ı şekavet gibi istimal ederek hatır ve hayale gelmeyecek entrikalar tedvir eyliyor, zavallı memleketin kanını emiyorlardı."(C.II, 23). Yazar'ın devlet ricaliyle bu şekilde

çatışması, devlet idaresinin ne hâle geldiğini göstermektedir. Askerin başıbozuk bir hâle gelmesinden sonra devlet adamlarının da bu şekilde “tefessüh etmesi”, III. Selim devrindeki icraatların başarısızlığını ve yaşanacak kargaşaları kaçınılmaz hâle getirmiştir. Bu yönüyle bu çatışma, romanın kurgusunda, sonraki vak’aların anlaşılmasında önemli bir işleve sahiptir.

Yazar, devlet adamları ve yeniçerilerin durumlarını ortaya koyduktan ve onlarla çatıştıktan sonra Enderun’da bulunanları da tenkit ederek, orayı işgal edenlerle de çatışır. “Enderun ricali memleketin felaketlerine, Rumeli’nin, Mısır’ın, Bosna’nın, Sırbistan’ın, Mora’nın hep isyan ateşleri içinde kavrulup gitmekte olmasına ehemmiyet vermeyecek zevk ve sefahatten başka birşey düşünmezlerdi. İsrâf fevkalâde bir dereceye varmıştı. Bütün Bâb-ı Âli ricali, Enderun-ı hümayundaki erbab-ı nüfuzdan birine intisap eylemiş buldukları için kuvvet ve nüfuz hep Enderun’da idi.”(C.II, 23). Yazar, bu çatışmayla da romanın kurgusuna uygun bir şekilde devletin kötü gidişatının bir sebebini daha ortaya koyar.

III. Selim devrinde devlet, yeniçerilerin başıbozukluğu sebebiyle çok zor durumlarda kalmıştır. Balkanlar kaynamaktadır. Rusya da Osmanlı topraklarını işgal etmiştir. Balkanlarda Osmanlıya ait düzenli birlikler oldukça azdır. Padişah, Konya’da Nizam Cedit ordusu kurarak büyük bir güce sahip olan Kadı Abdurrahman Paşa’ya bir emir göndermiş ve ondan Balkanlara geçerek Ruslarla savaşmasını istemiştir. Paşa bu emre hemen boyun eğmiş ve Rumeliye yürür. III. Selim’in sadrazamı İsmail Paşa, yeniçeri taraftarıdır ve Abdurrahman Paşa’nın başarılı olmasını istemez. Bu sebeple bir asker vasıtasıyla ona suikast girişiminde bulunur. Ancak başarısız olmuştur. Şamil, Rusların vatanı işgal ettiği nazik bir zamanda Abdurrahman Paşa gibi birine, suikast girişiminde bulunulmasını asla affetmez ve İsmail Paşa’yla çatışır. Abdurrahman Paşa’ya, İstanbul’a dönerek sadrazamı öldürme teklifinde bulunur: “Velinimet, ahvâl kesb-i vehamet ediyor. Rumeli iğtişâşâtını teskin için gitmekten daha mühim, daha mukaddes bir vazife vardır ki o da İstanbul’a dönmek, bu elimizdeki kuvvetle yeniçeri azgınlarını mahvedip ocaklarını söndürerek şu sadrazam denilen en büyük yeniçeri müfsidinin kafasını kesmek, devleti müthiş bir beladan kurtarmaktır...”(C.II, 51). Bu çatışma romanın kurgusunu belirlemiştir. Şamil, Abdurrahman Paşa’ya suikast etmek isteyen

adamı öldürdükten sonra durum İstanbul'a bildirilir ve Sadrazam İsmail Paşa, Bursa'ya nefyedilir. Bu çatışma devrin padişahı ve Osmanlı imparatorluğunun ne kadar zor bir durumda olduğunu gösterirken, Nizam-ı Cedit taraftarı olan Kadı Abdurrahman Paşa'nın da birçok düşmanı bulunduğunu ifade etmiş olur.

Şamil, Sadrazam İsmail Paşa'nın nefyedilmesinden sonra yeniçerilerin de ortadan kaldırılmasını istemektedir. Bu ocağın, vatan ve millete zararlı olmaya başladığını görür ve Osmanlı ordusunun Nizam-ı Cedit'ten teşekkül etmesi gerektiğini düşünür. Yeniçerilerin durumunu hiç beğenmez ve onlarla çatışır. Bu sebeple Abdurrahman Paşa'yla konuşur ve İstanbul'a yürüyerek yeniçerileri ortadan kaldırmayı teklif eder. Şamil: "İstanbul'daki yeniçeri azgınlarını Osmanlı askeri olmak üzere kabul edebilir misiniz? Buna vicdanınız kail olur mu? Bunlar asker değil müfsidât ocağıdır. Devlete haindir, padişaha isyan ediyorlar. Bunları ezmek, mahvetmek Moskof ordusunu vurmaktan daha büyük bir hizmettir, çünkü bunların batırılacak ocağı yerine tesis edilecek kuvvetli bir Nizam-ı Cedit binası yarın kolayca Moskof ordularını da ezmeye hizmet eder..."(C.II, 52). Kadı Abdurrahman Paşa, İstanbul'a döndükten bir müddet sonra padişahın da emriyle yeniçerilerle mücadeleye başlar. Bu sebeple yukarıdaki çatışma romanın kurgusunu büyük ölçüde etkilemiştir.

Konya Valisi Abdurrahman Paşa'nın büyük oğlu Müderris Mehmet Bey, Konya'ya gitmeyerek İstanbul'da ilimle meşgul olmayı tercih etmiştir. Mehmet Bey, Nizam-ı Cedit taraftarı biri olarak yeniçerilerle Enderun ricalinin durumunu hiç beğenmez ve onların aleyhinde bulunur. Konya'ya babasına yazdığı bir mektupta, bu iki grupla çatıştığını gösteren şu ifadeleri kullanmıştır: "...Yeniçerilerde Nizam-ı Cedit aleyhindeki husumet günden güne artıyor. Bir yeniçeri azgınının söylemiş olduğu: "Moskof olurum da Nizam-ı Cedit olman.", sözü şimdi yeniçeriler arasında şayan-ı imtisal bir darb-ı mesel gibi vird-i zeban olmuştur. Enderun ricali dünyayı düşünmeye vakit bulamıyor, hergün başka bir türlüünü icat eyledikleri ezvâk-ı sefahat içinde puyan olup gidiyorlar. En fenası bu sefahatin devam ve bekası yeniçeri zorbalalarının payidar olmasıyla kabil olabileceğine kail oldukları için yeniçeri azgınlarını mütemadiyen şımartıp duruyorlar..."(C.II, 69). Müderris'in bu çatışması romanın kurgusunda oldukça tesirli

olmuştur. Zira bu çatışma, Şamil ve Abdurrahman Paşa'nın hamiyetini tahrik etmiş ve İstanbul'a giderek yeniçerilerle mücadeleye başlamalarına vesile olmuştur.

Sadrazam Alemdar Paşa da Kadı Abdurrahman Paşa gibi yeniçeri ocağını kaldırmak istemektedir. Bu sebeple yeniçeriler Alemdar Paşa'ya düşman olmuş ve Paşa'yı öldürmek kastıyla isyan ederek Bâb-ı Âli'yi ateşe vermişlerdir. İstanbul'un her tarafında büyük bir mücadele başlamış, birçok semt yangın yerine dönmüştür. Yangını gören Alemdar Paşa, Bâb-ı Âli'den dışarı çıkmaz ve yanındaki askerlerle mahzene inerek müdafaaya başlar. Alemdar Paşa, yeniçerilerle uzun müddet savaşarak teslim olmaz. Ancak daha fazla dayanamayacağını anlar ve yanındaki cephaneyi ateşleyerek yeniçerilere teslim olmaksızın ölmeyi tercih eder. Bu münasebetle Fazlı Necip, yeniçerilerle çatışır: "...Süleyman Ağa'nın kumandasındaki müfreze Bâb-ı Âli'ye kadar sokulmuş, oradaki yeniçerileri dağıtıp perişan etmeğe muvaffak olmuştu. Vâ esefâ ki, iki saat evvel Alemdar Paşa her türlü imdattan meyyus olarak yeniçeriler tarafından bulunduğu mağazanın kubbesi delinmekte olduğunu görmesi üzerine elindeki tabancasını mağazada bulunan cephaneye sandıklarından birinin üzerine sıkarak cephaneye ateş vermiş, kendisiyle beraber yüzlerce yeniçerileri de hak-ı helâke sererek bu azgın yeniçeri erâziline teslim olmak züll ve ârını irtikâb eylememişti." (C.II, 151). Bu çatışma, yeniçeri isyanıyla İstanbul'un nasıl büyük bir buhran geçirdiğini göstermiş; romanın kurgusuna tesir etmiştir.

Sadrazam Alemdar Paşa'nın şehit edilmesi, Kadı Abdurrahman Paşa'yı çok müteessir eder. Yeniçerilere karşı ateş püskürmeğe, kalbi intikam hissiyle dolmağa başlar. Yanındakiler Paşa'yı teselli etmeye çalışırlar; ama nafi. Paşa, yeniçeriler hakkında şu sözleri sarf eder: "...Silahını istimal edemeyecek bir mecruha karşı refet ve merhamet göstermek insanlık şanıdır. Fakat yeniçeriler hasail-i insaniyeden bî-nasip kudurmuş canavarlardır ki, onlar müsellahtan mertlerin önünden köpekler gibi kaçtıkları halde daha ziyade acizler ve mecruhlar üzerine savlet ederler." (C.II, 153). Bu çatışma, romanın kurgusunda etkili olmuştur. Gelişen hadiseler, Abdurrahman Paşa'nın yeniçerileri sindirmek için büyük bir mücadeleye başlamasına vesile olur.

Yeniçeriler, 1223 senesinde Ramazan'ın yirmi sekizinci günü Nizam-ı Cedit'i istemedikleri gerekçesiyle büyük bir isyan başlatarak etrafa dehşet saçarlar. Abdurrahman Paşa, dört bin askeriyle birlikte yeniçerilere karşı durmaya çalışır. Bu sırada şiddetli mücadeleler yaşanır ve pek çok Nizam-ı Cedit askeri şehit olur. Fazlı Necip, bu tablo karşısında yeniçerilere "erâzil" demekten kendini alamaz ve onlarla çatışır: "Bugünkü muharebede dört bin sekbanın altı yüzden ziyadesi şehit olmuştu. Fakat yeniçerilerin ve hempâları erâzilin telefâtı kat kat fazla idi. Tarih-i Cevdet bugün yeniçeriler telefâtının beş bin kadar olduğunu söylüyor ki, bu hâl muntazam bir askerle perişan eşkıya arasındaki musademâtın mahiyet ve tesirine pek güzel bir mikyas olabilir." (C.II, 159). Yazar burada, yeniçerilere ne derece öfkeli olduğunu kullandığı kelimelerle de göstermiştir. Mücadeleler sırasında ölen Nizam-ı Cedit askerleri için "şehit" kelimesini kullanırken; yeniçeriler için de "telefât" tabirini kullanır. Bu çatışma, Kadı Abdurrahman Paşa'nın yeniçeriler karşısında kuvvet kaybettiğinden duyulan üzüntüyü dile getirmiştir. Bu yönüyle romanın kurgusunda da oldukça tesirlidir. Çünkü bu mücadeleler sırasında İstanbul'da hakimiyet tamamıyla yeniçerilerin eline geçmiş ve Kadı Abdurrahman Paşa, İstanbul'dan kaçmak zorunda kalmıştır.

Kadı Abdurrahman Paşa İstanbul'dan ayrıldıktan sonra Alanya'ya oğlunun yanına gitmiş ve düzenli bir ordu kurmaya başlamıştır. Bunu öğrenen yeniçeri ağaları, Kadı Abdurrahman Paşa'nın yakalanıp idam edilmesini, sadrazam vasıtasıyla II.Mahmut'a iletirler. Ancak padişah buna razı olmaz. Yeniçeriler bu durum karşısında isyan edeceklerini duyurarak padişaha "küstahlıkta" bulunurlar. Bu sebeple yazar, yeniçerilerle çatışır: "Hazret-i padişah bu tehdidât üzerine zaaf ve mağlubiyet göstermeden daha birkaç gün işi süründürerek efkârı teskin etmeğe, teşebbüsü unutturmağa çalıştı ise de söz ayağa düşmüş İstanbul'da taraf taraf nümayişler başlamış olduğu hatta cuma günü selamlık resm-i âlîsinde hazır bulunan yeniçeri efradı tarafından küstahâne ta'rîzât âvâneleri ref' edilmek derecesinde ihtilâl mukaddemâti görüldüğü cihetle genç padişah hâh ü nâ-hâh ferman istâr olunmasına muvafakat etti." (C.III,6).

Şamil İstanbul'da yeniçerilerin isyanı sırasında yaralanmıştır. Kadı Abdurrahman Paşa'nın Alanya'ya gitmesinden sonra o da iyileşip Konya'ya geçmiştir. Orada Teke

muhafızının Alanya'yı kuşattığını öğrenmiş ve asker toplayıp kuşatmayı yarararak Kadı Abdurrahman'a yardım ulaştırmıştır. Ancak kaleye götürdüğü yiyecek on beş gün yetecek kadardır. Bu sebeple Konya'ya dönüp büyük bir orduyla geri dönmezse yeniçerilerin neler yapabileceğini söyler ve yeniçerilerle çatışır: “Eğer paşa bu kalede etrafını ihâta eden canavar haydutların, azgınlara zebun ve mağlubu olursa her şey mahvolmuştur. Yeniçerilerin şekâvetine karşı devleti bu eşkıyanın pençesinden kurtarabilecek yalnız bir kuvvet var ki o da Kadı Abdurrahman Paşa'dır. Paşa burada mahvolursa devlet için de bir çok zamanlar selamet ümitleri mahvolacaktır.” (C.III,23)

Şamil belirttiği sebeplerle Konya'ya geri döner. Ancak ordu teşkil edemeyerek Alanya'ya yetişemez. Teke muhafızı topladığı askerlerle Alanya'yı alır ve Kadı Abdurrahman Paşa'yla oğullarını idam ettirir. Yazar bu hadiselerden sonra Balkanları anlatmaya başlar ve yine yeniçerilerle çatışır: “O zamanlar memâlik-i Osmaniyenin her tarafında bir intizamsızlık ve perişanlık hükümferma olduğu, hiçbir tarafta âsâr-ı inzibat ve emniyet görülemediği halde Siroz ayanı İsmail Bey'in daire-i memuriyeti dahilinde bulunan yerlerde fevkalade bir intizam ile inzibat ve emniyet hükümferma olurdu. Ol kadar ki her tarafta zorbalara, yeniçerilerin zulüm ve tazyikinden firara mecbur kalan ağniyâ ve sanatkâran ve namusuyla çalışmak isteyen erbâb-ı mesâî hep bu havalıye iltica eyliyor, yeniçeri azgınlara, eşkıya ve eşirrâ bu taraflarda dikiş tutturamıyorlardı...” (C.III,58)

Şamil, Kadı Abdurrahman Paşa'nın ailesini Siroz'a İsmail Bey'in yanına götürdüğünde ona, Kadı Abdurrahman'ın intikamını almak istediğini söyler. İzmir'den Siroz'a kadar yaşadığı macerayı naklederek yeniçerilerle tekrar çatışır: “Ah, velinimetim. Bu yeniçeri canavarlarının Kadı Paşa namına olan husumetlerinin derecesini benim kadar kimse bilmez. Ben daima tebdil-i unvan ederek o canavarlar arasında yaşamış ve onların Kadı Paşa hakkındaki fikir ve hislerini öğrenmiş olduğum için, yeniçeri canilerinin Kadı Paşa haremelerine bile taarruza muktedir olabileceklerini biliyordum”(C.III,69)

Fazlı Necip'in, **Dehşetler İçinde** (1326) isimli eserinde 17 siyasî değer çatışması bulunmaktadır. Bu çatışmaların büyük çoğunluğu yeniçerilerin nizam altına girmeyi istemeyip isyan etmeleri konusudur. Bunların dışında, isyan etmiş yeniçerileri

ele geçirilebilmek için masum insanları gözden çıkarmayı düşünmek, Mısır valisinin halka zulmederek büyük bir servete sahip olması, III.Selim'in etrafındaki devlet adamları ile Enderun'un önde gelen şahsiyetlerinin şahsî çıkarları doğrultusunda yeniçerileri desteklemeleri ve devletin kötü gidişatına aldırılmaları konularında da siyasî değer çatışmaları görülmüştür.

Küçük bir çocuğun başından geçen acı hadiselerin hikâye edildiği **Küçük Paşa** (Ebubekir Hazım, 1326) romanında, II. Abdülhamit dönemiyle ilgili siyasî değer çatışmalarına yer verilmiştir. Ebubekir Hazım, bu romanının ilk satırına, eski hükûmetin aleyhinde bulunmakla başlar. Yazara göre, büyük bir istibdatla ülkeyi yöneten Abdülhamit hükûmeti, Anadolu köylerini asker alacağı veyahut da vergi toplayacağı zaman hatırlamıştır. Bu sebeple, Küçük Paşa'nın yaşadığı köyü tasvir etmeye başlamadan evvel, daha eserin ilk cümlesinde, şu ifadeyi kullanarak geçmiş hükümetle çatışır: “Birçok sene evveline kadar hükûmet-i müstebidenin ancak asker almak, vergi tarh ve tahsil etmek lâzım geldikçe tahattur ettiği; Anadolu'yu görmeyenlerin büyük şehirlere mahsus her türlü dağdağadan, velveleden bîzar oldukça...” (15). Ebubekir Hazım, söz konusu köyü, bu cümleyle başlayarak uzun uzun tasvir eder. Bu köy, tabîî güzellikleri yanında hükûmetin ilgisizliği yüzünden yaşanamayacak bir yer görüntüsü vermektedir. Romanda bu atmosferin sağlanmasıyla Küçük Paşa'nın hangi şartlar altında hayatını devam ettirmek zorunda kaldığı daha etkin bir şekilde ifade edilmiştir. Bu yönüyle söz konusu çatışma, eserin kurgusunda oldukça etkili olur.

Ebubekir Hazım, yukarıya aldığımız siyasî değer çatışmasının bir benzerine eserin son sahifelerinde de yer vermiştir. Küçük Paşa'nın öksürükten mustarip olduğu soğuk kış günlerini tasvir ederken kış mevsiminin uzamasını, hiç bitmeyecek sanılan “mezâlim-i istibdat”a benzeter ve geçmiş dönemdeki siyasî iktidarla tekrar çatışır. Bu da bir önceki çatışma gibi romanın genel atmosferine siyasî yönden katkıda bulunmuş ve eserin kurgusunda etkili olmuştur: “Memâlik-i Osmanîde mezâlim-i istibdat gibi, bu köyde mesâib-i şita, ebediyyen hükümran olacağı zannedilecek kadar uzadı...”(200). Yazar bu çatışmayla, hem kış mevsiminin çok uzadığını, bu sebeple de Küçük Paşa'nın bir türlü hastalıktan kurtulamadığını dile getirmiş; hem de II. Abdülhamit devrini eleştirerek o günlerin de ağır kış şartları gibi çekilmez uzunlukta olduğunu ifade etmiştir.

Ebubekir Hazım'ın **Küçük Paşa** (1326) adlı romanında, II. Abdülhamit'in ülkeyi istibdatla yönetip vatan ve milleti ihmal ettiği ve halkı sadece asker alacağı ve vergi toplayacağı zaman hatırladığı konusunda yazarın yaşadığı 2 siyasî değer çatışmasına rastlanmıştır.

Safvet Nezihî'nin **Müsebbib** (1326) adlı eseri, II. Abdülhamit aleyhine yazılmış bir romandır. **Müsebbib**'te, II. Abdülhamit ve Meşrutiyet konularında yaşanan siyasî değer çatışmalarıyla karşılaşmaktayız. Atıf Efendi, Plevne müdafasındaki yararlıklarından ötürü nişan ve rütbeyle ödüllendirilmiştir. İstanbul'a geldikten sonra padişahı öldürerek hürriyeti getirmeyi düşünür. Bu amaçla arkadaşıyla silahlanır ve saraya baskın yaparlar. Ancak hepsi de öldürülür. Zülfikar Efendi, damadının cesedini almaya gider. Zülfikar Efendi, damadının cesedini teşhis ettikten sonra: "İşte aradığım vücut bu; bu vatanın bir kahramanı; bu, ordunun bir kahraman zabiti..."(68) der. O sırada Zülfikar'ın yanında bulunan bir asker, sözünü keserek: "Hoca; hoca... Sen ne diyorsun. Bunlar padişah hainidir, devlet ve millet düşmanıdır." der. Zülfikar Efendi, bu sözleri iftira olarak kabul eder ve oradaki askerle siyasî değer çatışmasına girer. Bu ise, romanın kurgusunda ana iskeleti oluşturacak neticeler doğurur. Zülfikar Efendi, askerın sözlerine karşılık kendini kaybeder ve: "Oğlum, sen Müslüman değil misin? Allah'ın kelamına mutavatin, onun emrine itaatin yok mu? Eğer Kelamullahın burada tesiri yoksa intikam-ı İlâhiyi sizin üzerinize davet ederim. Kahrolsun..."(68) der. Askerler; Atıf Efendi ve diğerlerinin, padişahı öldürmek istediklerinden vatan haini olduklarını söylerler. Zülfikar Efendi ise, öldürülenlerin haksız yere öldürüldüğünü söyleyerek intikamını Allah'a havale eder. Bunun üzerine yaka paça edilerek Zaptiye Nazırının odasına götürülür ve padişah aleyhinde bulunduğu gerekçesiyle tutuklanır. Nezarete kalp krizinden ölür ve evi yağma edilir. Ailesi de sefil bir şekilde ortada kalır.

Hidayet Hanım ile Atıf Efendi'nin oğlu Nazif, askeri tıbbiyeyi bitirerek doktor yüzbaşı olmuştur. Tıbbiye mezunu beş arkadaşıyla Jön Türklere dahil olur ve çalışmalarda bulunurlar. Paris'teki Jön Türkler, Nazif ve arkadaşlarına afişler göndererek bunların Sultanahmet ve Ayasofya'nın duvarlarına asılmasını isterler. Nazif, beş arkadaşıyla bu görevi nasıl ifa edeceklerini konuşur. Nazif'in arkadaşlarından Mustafa, afişlerin daha

sakin yerlere asılmasını, Ayasofya ve Sultanahmet'e yapıştırmanın tehlikeli olacağını söyler. Ona göre, muhalefet dikkatli yapılmalı, planlama ve hareket tarzları da her noktadan iyice düşünülmelidir. Ayrıca Paris'tekilerin İstanbul şartlarını bilmediğini de konuşmalarına ilâve eder. Hareket tarzı üzerinde ayrılığa düşerler. Bu düşünceler, Nazif'le Mustafa arasında siyasi değer çatışması çıkarır. Bu çatışma neticeleriyle birlikte, eserin kurgusunda belirleyici bir göreve sahip olmuştur. Nazif: “Yok, korkaklıkla hiçbir şey olmaz. Eğer siz yapmağa cesaret etmiyorsanız ben kendi kendime yaparım...”(115-116). Mustafa: “Korkak kim? Canım! Fakat kaş yapalım derken göz çıkarmayalım Bu ısrarın sebebini anlayamıyorum. Yaftaları mutlaka Ayasofya Camii'nin duvarlarına yapıştırmaktan maksat ne? Oradan her daim gelip geçenler olur. Ya o esnada yakalanırsak...”(116). Nazif: “Yakalanırsak ne olurmuş sanki? Bizi de nefyederler, denize atarlar. Binlerce mazlumun uğradığı felakete biz de uğrarız.” Mustafa: “Canım onu demek istemiyorum. Biz de komitenin ihale ettiği vazife ifa edilmemiş olur, işler tehir eder. Buna neden sebebiyet verelim?” der. Nazif: “Münakaşayı böyle uzatıp durmayalım. Benim aldığım emir böyle. Yaftalar Ayasofya ile Sultanahmet camilerinin duvarlarına yapıştırılacak. Biz onun sebebini sormağa memur değiliz. Mademki itaat ve inkıyada yemin ettik, bizim için muhatara olsa bile onu yapmaktan çekinmemeliyiz.”(116). Mustafa: “Haydi muhataradan çekinmeyelim; verilen emirlere harfiyyen itaat edelim. Fakat ya muvaffakiyet hasıl olamazsa... Paris'tekiler verdikleri emirlerin burada ne dereceye kadar kabil-i tatbik olduğunu bilemezler. Bunu müzakere edecek bizleriz. Meselâ yaftaları İstanbul'un daha ücra yerlerine yapıştırırsak... Her iki cihetle iyi olur. Evvela polisin nazarına ilişinceye kadar çok kimseler okumuş olur, sonra da onu yapıştıranlarca muhatara ihtimali azalır.”(117). Bu itirazlar fayda vermez ve Nazif'le arkadaşları yaftaları söz konusu yerlere asmaya karar verirler. Ancak bu delikanlılar afişleri asarken yakalanacak, önce idama mahkum edilip sonra da padişahın affıyla Fizan'a ömür boyu kale bentliğe mahkum edileceklerdir.

Safvet Nezihî, **Müsebbib** (1326) isimli eserinde, siyaset âleminde muhalefetin bilinçli bir şekilde yapılmasının istenmesi ve II.Abdülhamit'e suikast girişiminde bulunan şahıslara kahraman denilmesiyle ortaya çıkan siyasi çatışmalara yer vermiştir.

Halide Edip'in **Handan** (1328) adlı eserinde sosyalizmle ilgili siyasî değer çatışması bulunmaktadır. Nazım, Selim Bey'in yeğenidir. Sosyalisttir ve zararlı faaliyetler yüzünden zamanında sürgün edilmiş, sonra da affedilerek yurda geri dönmüştür. Nazım, eski ihtilâlcî fikirlerinden bir türlü vazgeçmez. Handan'a siyasî düşüncelerini açarak evlenme teklifinde bulunur. Nazım: "Handan Hanım, ben sizinle evlenmek istiyorum. Bunu evvela Cemal Bey'e söylemek lâzımdı. Fakat size söylemekte bir maksad-ı mahsusam var. Bu evlenmek her evlenmek gibi olmayacak. Şeraiti belki her genç kızın isteyeceği gibi değil. Onun için sizin fikrinizi almadan pederinize müracaat edemiyorum. Bende bu arzu uzun bir zamandan beri vardır. Evvela, mesleksiz ve parasız bir adam olduğumdan hayatıma bir arkadaş istemeye kendimde bir hak göremiyorum. Fakat sizi tetkik ettim, gördüm ki siz mesleğe, paraya değil, hayata, efkâra, büyük maksatlara arkadaş olacak kızlardansınız. Onun için size bu akşam söylemeye cesaret ediyorum. Hayır dersanız yine ben eski sakit mualliminiz olacağım. Biliyorsunuz ya ben bir sosyalist, bir ihtilâlcî, ben hayatı muayyen olmayan bir şeyim. Hatta yarın bir bomba atmam, öbür gün tevkif edilmem ihtimali daima mevcut. Ben size bunu söylerken yalnız benim bu hayatıma seyirci kalacaksınız diye söylemiyorum. Memlekette belki bir gün büyük şeyler olacak, belki bu büyük şeyleri biz yapacağız. Belki ateş, kan, duman, ölüm, pek çok ölüm. Siz, siz de bu ateş, kan, duman, ve ölüm yapanlardan olur musunuz?"(77-78) der. Nazım, bir eşten, sevgiliden ziyade kendi davasına hizmet edecek bir ihtilâlcî aramaktadır. Handan, Nazım'ın fikirlerine karşı çıkar ve aralarında siyasî çatışma olur. Handan: "Ben size daima söyledim, Nazım Bey. Ben maksadınızı büyük bulurum. Fakat maksada gideceğiniz yolu beğenmiyorum. Ateş, kan, kurşun, hayır, hayır. Beni ateş, kan ve ölüm yapanlardan olmağa razı edemezsiniz."(78) der. Handan'a göre, Nazım'ın seçtiği hareket tarzı , vatan ve millet için zararlı bir yoldur. Bu sebeple onunla çatışır ve evlenme teklifini reddeder. Bu netice de doğal olarak romanın kurgusunu belirler.

Yeni Turan (Halide Edip,1328) romanında, muhalif partiler arasında yaşanan siyasî değer çatışmaları görülmektedir. Romanda yer alan kahramanlardan Asım, Yeni Osmanlılar; Sabih de Yeni Turan fırkasına mensuptur. Sabih, Asım'a Yeni Turan fırkasının en faal hanımlarından Kaya hakkında övgüyle bahsetmektedir. Kaya, şahsî gayretleriyle pek çok okul ve el işi kursunun açılmasına vesile olmuş; birçok yerde de

konferanslar vererek halkı aydınlatmaya çalışmıştır. Asım bu faaliyetlerin faydasız olduğunu savunarak Kaya'nın çalışmalarını taraflı bir gözle değerlendirir. Sabih, partilerin her faaliyetinin siyasî endişelerle değerlendirilmemesini, yapılan güzel çalışmaların, yapanın siyasî düşüncesine bakılmaksızın takdir edilmesi gerektiğini söyler. Bu sebeple iki genç arasında siyasî değer çatışması olur. Sabih: "Türklüğe ait şeyleri, asıl Türk kadınlarını bilmemeği bile senin gibi gençler bir fırka meselesi yaparsa memlekete cidden yazık?"(17). Sabih: "Söyleyecek pek çok şeyim yok, Asım. Şu son on sene zarfında Yeni Turan kadınlarının faaliyetlerini görüyorsun ya, işte bunları biraz daha kendine maleder de yakından tedkik edersen en ehemmiyetli hareketlerin etrafında daima Kaya'yı görürsün. Kaya, en evvel Erzurum'da açtığı Yeni Turan mektepleri ile aramızda tanınmağa başladı. Kendisine yardım eden beş altı kadın ile Erzurum'da ilk Yeni Turan mektebini açalı on sene oluyor. Bugün orada on beş yirmi kadar Yeni Turan mektebi var."(18). Asım: "Memleketi mezarına sürükleyecek fena fikir yuvaları! Oldukları yerde hepsini yakmalı. Şüphesiz ki bütün tedrisat yaşasın yaşasından ibaret!" Sabih: "Bilâkis hemen hiç politika yok. Amelî surette ziraat, çocuklara lâzım olacak kadar malumat-ı ibtidaîye ve en çok sıhhat ve sıhhatlerinin elzemiyeti üzerine bina edilmiş tedrisat. Cuma günleri sinematografla çocuklara ve köylü kadınlara en ibtidaî tarzda sıhhi, amelî, ziraî konferanslar." Asım: "Anladım, teksir-i nüfus ve Türk köylüsü cemiyetleri propagandası altında yine ne yapıp yapıp Yeni Turan politikası. Sabih: "Pekâlâ, olsun. Sen Kaya için malumat istedin, şimdi de söyletmiyorsun, eğer meramın politika kavgası ise, niyetim yok."(18) der. Asım, kendi içinden Kaya'nın faaliyetlerinin ne kadar faydalı olduğunu takdir ederse de başka partiden birini övmemek için aleyhte konuşur. İki genç arasındaki siyasî değer çatışması, parti kavgası şekline dönüşür ve romanın kurgusunda tesirli olur.

Yeni Turan Fırkası, Osmanlı İmparatorluğunda Türk unsurunun iyice güçlendirilmesi ve diğer milletlere de federasyon hakkı verilmesini savunmaktadır. Muhalifi Yeni Osmanlılar ise, merkezîyetçiliği benimsemiştir. Yeni Osmanlılar'ın reisi Hamdi Paşa, Yeni Turan'ın adem-i merkezîyetçiliğini tenkit eder. Hamdi Paşa: "Peki, zaten bütün mantıksızlıkları orada ya! Hem Türklere fazla yer vermemek, hem bu kadar Türk milliyetperveri görünmek, hem de aynı zamanda bir çılgın adem-i merkezîyet ile memleketi dağıtmak."(47). Yeğeni Asım, Yeni Osmanlıları savunmakla birlikte

merkeziyetçiliğin mahsurlarını da amcasına açıklamaya çalışır. Siyasî değer çatışması yaşarlar. Bu ise, eserin genelinde varolan siyasî atmosfere katkıda bulunur ve kurgunun şekillenmesini sağlar. Asım: “Bana öyle geliyor ki adem-i merkeziyet yapsak da yapmasak da zaten memleketin öteki anasırı dağılıyor. Ne vatan, ne hakimiyet-i milliyet tutkalları tutamıyor.” Hamdi Paşa: “Yanıyorsun. Bütün öteki anasır arasında, bu çılgın adem-i merkeziyet politikasını gütmemekle beraber merkeziyet isteyenler yok mu? Bu gün meselâ Kürdistan’a muhtariyet vermek istesek buna kılıçla mukavemet edecek Kürt yok mu zannedersin? Arabistan, kezalik...” Asım: “Peki amma, vermediğimiz zaman da ellerinde kılıç! Sonra, amca, bir de pek mantıkî görünmüyoruz. Haydi merkeziyet, peki amma, bu merkeziyet bu kadar şiddetle devam ettikçe hükûmetin çehresi daima Türk kalabilecek mi? Biliyorum, amca; biliyorum. Fakat her günkü isyanlar neticesinde Arnavutluk’un nasıl gittiğini düşünüyorum. Sonra, Arabistan’ı nerelere kadar muhafaza edeceğiz diye düşünüyorum. Her halde müşkil bir mevkiideyiz.”(48) Hamdi Paşa, çok öfkelenir; Asım’ın kolundan tutup onu sarsar: “Sen de mi Oğuz’u dinler dinlemez sarsıldın? Şimdi intihabatta ne kadar sallandığımızı anlıyorum. Çünkü onların oltalarında iki yemleri var: “Türkler için yeni Turan maskaralığı, gayr-ı Türkler için müstakbel federasyon!”(48) der. Amca yeğen çatışma sonunda herhangi bir mutabakata varamazlar.

Yeni Turan Fırkası çok güzel çalışmalar yaparak halkın beğenisini kazanmakta ve iktidardaki Yeni Osmanlılar Fırkasının koltuğunu sallamaktadır. Yeni Osmanlılar bu faaliyetten ürkerler ve yapılacak ilk seçimde hezimete uğrayacaklarını tahmin ederek çıkış yolu ararlar. Bu sebeple Dahiliye Nazırı vasıtasıyla Yeni Turan lideri Oğuz’a konuşma yasağı getirirler. Oğuz, bu yasağa uymaz ve açık hava toplantılarında halka hitap etmeye devam eder. Bunun üzerine tutuklanır. Yeni Turan’ın önde gelen kadınlarından olan Kaya, bu kanunsuz işleme isyan eder. Dahiliye Nazırı Hamdi Paşa ile çatışır. Kaya ile Hamdi Paşa arasındaki siyasî değer çatışması, neticeleriyle birlikte birçok vak’aya zemin hazırlar ve eserin kurgusundaki en önemli ağırlık noktalarından birini oluşturur. Kaya: “Kendisini hükûmet memleketteki müstesna kudret mevkiinden korkan hükûmetin Yeni Osmanlı anasırı onu idam ettirmeye kadar bile yürüyeceklermiş. Tabii bu büyük cinayeti işlerse bir gün kanuna çarpılmaları için her şey yapılacağını da bilmeleri lâzım geleceğini ihtar etmek ve hükûmetin Oğuz Bey

hakkında fikrini öğrenmek istiyorum.”(54) der. Hamdi Paşa, Oğuz hakkındaki art niyetini saklamaya çalışarak: “Evvela hükûmetin ilk vazifesi memlekette asayiş ihlal edenleri, ortadan kaldırmak olduğundan Yeni Osmanlı, Eski Osmanlı hatta Yeni Turan ne olursa olsun hükûmet bunu yapacaktır. Vazifesini yapan bir hükûmetin sizin kanun ismiyle yâdettiğiniz intikamdan korkmak hatırına bile gelmez. Hükûmetin Oğuz Bey hakkındaki fikrine ve kararına gelince, Oğuz Bey’in nesi sıfatıyla sorduğunuzu bilmek isterim.”(55). Kaya: “Teyzezâdesi ve İstanbul’da yegâne akrabası sıfatıyla...”(55) der. Çatışma sırasında Hamdi Paşa, Kaya’nın gözünü korkutmak için Oğuz’un idam edileceğini söyler ve Kaya’nın kendisiyle evlenmesi halinde onun affedilebileceğini belirtir. Kaya, Hamdi Paşa’nın şantajına kanarak Oğuz’un hayatını kurtarmak için Paşa’yla evlenmek zorunda kalır. Oğuz serbest bırakılır.

İktidarda bulunan Yeni Osmanlılar Fırkası, merkezîyetçiliği savunur. Muhalefette bulunan Yeni Turan Fırkası ise, federasyon hakkı verilmezse Osmanlı egemenliğindeki milletlerin İmparatorluktan isyanlarla ayrılacağını ileri sürmektedir. Seçimler yapılır ve Yeni Osmanlılar’ın kaybetmesiyle iktidara Yeni Turan Fırkası geçer. Yeni Turan’ın lideri Oğuz, merkezîyetçilikten vazgeçilmesi yönünde kanun teklifi hazırlar ve bunu meclis gündemine getirir. Oylamadan önce bu konuda çatışmalar olur. Söz konusu çatışmalar romanın kurgusunun şekillenmesinde etkili olurlar. Hamdi Paşa, Yeni Osmanlılar adına Federasyon hakkının ülkeyi parçalamak anlamına geldiğini ifade eder. Hamdi Paşa: “Son sözü söylemeden durunuz ve bir an düşününüz! Eğer merkezîyetten dahiliye nazırı beyefendinin evvelden bir iki Turan politikasının yegâne silahı ve kuvveti olarak Türk unsuru mutazarrır oluyor. Türk unsuru bitiyor feryadı doğru ise adem-i merkezîyetten de bütün bir Osmanlı imparatorluğu dağılıyor, hem niçin Türk unsuru Türk unsuru diye haykırıyorsunuz? Türk unsuru isterse dağılsın. İsterse muzmahil olsun, Türk unsuru, Osmanlı milletinde yaşayacak ve Türklük ve hüviyet bırakmamıştır. Amerika’da hangi İngiliz, Amerika’yı teşkil eden İtalyan, İspanyol ve sair kavimlere karşı İngiliz, İngiliz unsuru diye bir davada bulunmuştur? Bugün ne Anglosakson, ne Latin olmayan bir Amerika’yı, Amerika hükûmeti ve Amerika milleti hususî milliyetlerin mahvıyla umumî bir milliyet altında bir Amerika milleti yapmış değil midir?”(108) der. Yeni Turan’ın Türklüğe değer vermesini eleştirir. Oğuz, Türklüğü neden ön plâna çıkardığını ve neden federasyonu savunduğunu açıklar:

“...Onun için, bu milliyetperver Türk fırkası siyasî nokta-i nazardan öteki anasıra -artık önüne geçemeyeceğini kanlı tecrübelerle anladıktan sonra- verdiği ırkî temâyülât ve kabiliyetlerine göre terakki ve idareyi, kendisi dağılmaktan ve bitmekten kurtulmak için veriyor. Evet her milletin yaşamak hakkını çoğalmak hakkını, Türkler de istiyor. Bunu herhangi bahaya olursa olsun satın alacaktır. Bu parlamento, müşterek bir menfaatle bağlandıktan sonra, dağılmak için çalışanları, dağılmak inhitata düşmemek isteyenlerle birleşerek ezecektir. Bunu yapmak için kâfi unsur, kâfi kudret henüz Türk İmparatorluğunda mevcuttur. Ve dediğim gibi adem-i merkezîyetle idare edilmenin ilk şartı bu hükûmette muvazeneyi muhafaza için, Türk unsurunu ilk yirmi sene zarfında ötekilere yetiştirecek kavaninin, kabul ve tatbikidir. Bugün sizden, hepinizden bunu istiyorum.”(112) der. Bu konuşmaya bir hayli itiraz ve sataşmalar olur. Ancak Oğuz: “...Neden korkuyorsunuz? Farz ediniz ki adem-i merkezîyet bir dereceye kadar dağıtsın, bunu Türk kanının, faaliyetinin, hayatının bir kısmını zaten vererek dağıtmaktan iyi değil mi?”(112) der. Uzun tartışmalar sonunda oylamaya gidilir ve büyük bir oy çokluğuyla diğer milletlere federasyon hakkı verilmesi kabul edilir. Fakat bu kanunun kabul edilmesi Oğuz’un hayatının tehlikeye girmesine sebep olur. Yeni Osmanlılara mensup Hurşit İsmail, Oğuz’dan intikam almaya yemin eder ve Oğuz’u öldürtmek ister.

Yeni Turan Fırkası, büyük bir oy çokluğuyla seçimlerde birinciliği kazanmıştır. Oğuz da partisinin iktidara gelmesiyle Maarif ve Dahiliye nazırı olmuştur. Kızların da okullarda serbestçe okuyabilmesi için kanun taslağı hazırlar. Muhalefet partisi Yeni Osmanlılar, Yeni Turan’ın yaptığı icraatlarla milletin beğenisini kazandığını görerek onların faaliyetlerini baltalamağa çalışmaktadır. Bu nedenle Yeni Turan’ın kanun teklifine olumsuz yaklaşırlar. Halk arasında kızların okumasının İslamiyet’e ters düştüğünü ve çıkarılmak istenen kanunla genç kızların namusunu kaybedeceğini yayarlar. Mecliste de buna benzer propagandalar yapılır ve kanunun çıkması Hamdi Paşa’nın fırkasınca engellenir. Ancak bu durum, Hamdi Paşanın karısı Kaya tarafından büyük bir öfkeyle karşılanır ve Hamdi Paşa ile odasını ayırır. Kaya’nın tek arzusu, Türk kadınının aydın ve kültürlü olmasıdır. Hamdi Paşa, karısının bu tutumu üzerine bahsi geçen kanunu meclise tekrar getirmeyi düşünür. Bu fikrini yeğeni Asım’a açar. Hamdi Paşa: “Meselâ memleketin namuslu ve büyük kızlarını dilgir edecek bu kadın düşmanlığını ta’dil edebiliriz.”(122). Asım, buna karşı çıkar, amcasıyla siyasî değer

çatışması yaşar. Bu çatışma Kaya'nın istediği kanunun çıkmasına zemin hazırlayarak eserin kurgusunu belirler. Bu kanun taslağını kullanarak cahil halkı kandırmışlardır. Tekrar seçilebilmek için tek çıkar yolun aynı kanunun aleyhinde bulunmak olduğunu söyler. Asım: "Artık vakit geçti efendim. Zaten bu muhalefet akıllı adamları aldatmamıştır. Yalnız köylerde tesir yaptık, bu da gelecek intihabatta bize kazandırabilsin diye. Bu yegâne fırsatımızı köylülere karşı esâsâtımızı değiştirerek kaybedemeyiz. Hatta biz bugün bütün Yeni Osmanlılar bu teceddüt-i içtimaî layihaları lehinde rey bile versek avâmda uyandırdığımız ve her gün büyümesine çalıştığımız taassub dalgasına mukavemet edemeyiz."(123) der. Amca ile yeğen bir müddet daha tartışılırsa da Asım konunun tekrar görüşülmesine razı olmaz. Ancak Paşa, Kaya'nın kalbini kazanmak için kanunu tekrar gündeme getirir ve meclisten geçmesini sağlamaya çalışır.

Halide Edip, **Son Eseri** (1335) romanında, ülkenin yönetim tarzıyla ilgili siyasî değer çatışmasına yer vermiştir. Feridun Hikmet, kardeşi İbrahim Hikmet'i çok sever. Ancak İbrahim Hikmet'in Balkanlar'a giderek ihtilâlciler arasına katılmasından sonra iki kardeş fikrî ayrılığa düşerler. İbrahim Hikmet, ihtilâl yaparak Osmanlı İmparatorluğuna yeni bir nizam getirmeyi istemektedir. Ona göre en güzel yönetim şekli meşrutiyettir. Ağabeyi Feridun Hikmet ise, buna karşıdır. Bu sebeple aralarında siyasî değer çatışması olur. Bu ise, romanın kurgusunu belirler. İbrahim Hikmet, ağabeyinin sözlerini dinlemez ve feci bir akıbeta doğru adım atar. İbrahim Hikmet: "...Bütün manasıyla meşrutiyet. Temelinden damına kadar yenileşecek bir idare..."(81). Feridun Hikmet: "İbrahim sizler bir memleketi beş on günde kurulur bir çocuk oyuncağı mı zannediyorsunuz. Siz beni âdeta korkutuyorsunuz." der. İbrahim Hikmet, ağabeyinin son kelimesiyle söze başlar: "Korkutuyorsunuz, çünkü siz çökmüş bir âlemin heyulalarısınız. Çünkü siz Frenklerin tâbirince yumurta kırmadan omlet pişebilir sanıyorsunuz. Bize sizin gibi adamların lüzumu yok. Bize yepyeni insanlar, hiçbir şeyden korkmayan insanlar lâzım...." der. Feridun Hikmet: "İbrahim, sen öyle bir konuşuyorsun ki maazallah bütün memleket senin gibi düşünse belki yüz binlerce senenin tecrübesi ile birikmiş ahlâk kaideleri ortadan kalkacak, bir cemaati birbirine yapıştıran, bir küll halinde, ahenk içinde yaşayacak an'anelerden eser kalmayacak. Her fert kendi başına kendi "kanun"unu icat edecek. Buna inkılap değil "anarşi" derler

yavrum. Çok şükür ki sizin zihniyetiniz bir memlekette daima kısa bir zaman için hâkim olur, olmasa dünya Arap saçına döner.”(81-82) der. İbrahim Hikmet, bu sözlere de cevap yetiştirmeye uğraşır ve bir türlü ihtilâlcî zihniyetten vazgeçmez. Sonunda, ihtilâle karışır ve yaralanarak ölür.

Ateşten Gömlek (Halide Edip, 1338) romanında, Milli Mücadele döneminde ortaya çıkan siyasî değer çatışmalarına rastlamak mümkündür. I. Dünya Savaşı devam etmekte ve İstanbul buhranlı günler geçirmektedir. Cemal’le birkaç zabıt arkadaşı, Meserret Kıraathanesine oturmuş, savaşın gidişatını konuşmaktadırlar. Bu gençler arasında, savaşın kaybedildiğini, bundan da Enver Paşa'nın sorumlu olduğunu düşünenler olduğu gibi, harbin kazanılacağını ileri sürenler de bulunmaktadır. Cemal bu savaşın mağlubiyetle neticeleneceğini görmekte ve bundan, İttihatçılarla padişahı sorumlu tutmaktadır. Cemal, bu neticenin rejimle alâkalı olduğunu ifade ederek siyasî bir çatışmaya girer ve cumhuriyeti savunur. Cemal: “Cumhuriyet olsak başımıza bu felaket gelemezdi.”(16) der.

Peyami, Şişli’de oturmaktadır. Annesinin ahababı Salime Hanım, sık sık Şişli’deki evlerine gelip gider. Ülkenin içinde bulunduğu feci halin müsebbibi olarak İttihat ve Terakki’yi gösterir. Her yerde onlar aleyhinde propaganda yapar. Yine bir gün Peyami’lere gelmiştir. O gün evde İttihatçılardan bir kısım hanımlar vardır. Onlarla siyasî değer çatışmasına girer. Salime Hanım: “Sizin paşanızın sakalından tutup, direğe bağlayıp diri diri yakacağız, sizin beylerin azalarını birer birer koparacağız, hele sizin paşa yok mu, ağzına kurşun akıtacağız. Yok hanımlar artık devriniz geçti, köprübaşına sehpaları biz de kuralım.”(29) der. İttihatçı kadınlar, Salime Hanım’dan çok korkarlar ve ona karşı seslerini çıkaramayarak onun yanında İttihat ve Terakki düşmanı gibi davranırlar. Bahsettiğimiz bu siyasî çatışma, İstanbul’daki Türkler arasındaki ikiliği göstermesi yönüyle roman içerisinde önemli bir yere sahiptir.

Şişli’de oturan sosyete aileler, savaşın kazanılacağına inanmazlar. Bu sebeple Batılı devletlerden birinin, özellikle de İngiltere’nin himayesi altına girmeyi isterler. Bunların başını çeken Salime Hanım, bir İngiliz muhabirine Yunanlıların İzmir’de yaptıklarını anlatarak İngilizlerin merhametini celp etmeyi düşünür. Bunun için de orada

yaşananlara şahit olan Ayşe'den gördüklerini, yaşadıklarını gazeteciye anlatmasını ister. Ancak Ayşe, Milli Mücadelenin gerekliliğine inanmaktadır. Salime Hanım'a karşı çıkar ve İngilizlerin merhamet ve himayesinin dilenemeyeceğini belirtir. Salime Hanım'la çatışır. Salime Hanım: "Hanımefendi, affedersiniz. Evvela sizi rencide etmek istemedim, fakat memleketi bu hale sizin beyleriniz, paşalarınız getirdi. Bugün felaketten kurtulmak için medenî memleketlerin teveccühünü, merhametini celp etmek lâzım. Bizim de vaktiyle kocalarımızı, kardeşlerimizi köprü başında astılar, ne yapalım?"(48). Ayşe, bir İngilizden şefkat beklemediğinden bahisle: "Ben siyaset bilmem, Hanımefendi; fakat bana kimsenin acıdığını istemiyorum."(48) der. Bu çatışma, Ayşe ile Salime Hanım'ın birbirinden olabildiğince uzaklaşmasına sebep olur. Söz konusu çatışma, Ayşe'nin İstanbul'daki bir kısım Türklerin ne kadar yanlış düşündüğünü görmesine zemin hazırlamış ve milletin içinde bulunduğu acı hale üzülmeye neden olmuştur. Bu sebeple bir şeyler yapması gerektiği sonucuna ulaşmıştır. Bütün bunlar da romanın kurgusunu şekillendirmiştir.

İstanbul, İngilizler tarafından işgal edilmiştir. O sırada Mister Kok adındaki bir gazeteci İstanbul'a gelmiş ve Peyami'nin evine misafir olmuştur. Türklerin, İngiliz himayesini kabul etmeleri gerektiğini, böylece İngiltere'nin Türkiye'yi affedebileceğini söyler. Mister Kok: "Evet; İngiliz himayesini baştan başlayarak hepimiz istemelisiniz. Bakın Hindistan'a ne mesut! Allah bizi beyaz adamdan ayırmasın, diye hep dua ederler. Gerçi bu zor iş İngiltere kabul eder mi bilmem; fakat sizin için başka türlü kurtuluş var mı? Bilhassa Çanakkale'de katlettiğiniz altmış bin İngiliz var. Samimi bir nedamet olursa belki İngiltere affedebilir."(51-52) der. Peyami'nin akrabası Ayşe, Türk milletinin İngilizlerden af talep etmeyeceğini belirterek, Mister Kok'un söylediklerini kabul etmez. Aralarında siyasî değer çatışması olur. Ayşe: "İngilizler aflarını talep edenlere versinler!"(52) der. Ardından da şu sözleri sarf eder: "İngilizler aflarını talep edenlere versinler mösyö, affi zalimler değil, mazlumlar verir. Çanakkale'de dövüşürken ne asi, ne esirdik. Namuslu bir millet gibi dövüştük, öldük, öldürdük. Ne zamandan beri ve hangi milletle harp edilir de mağlup olduğu zaman ona katil denilir?"(52) der. Mister Kok, İngiliz kanıyla Türk kanının aynı değerde olmadığını, bu sebeple de Türklerin, kendilerinden af dilemesi gerektiğini söyler. Ayşe, Kok'un bu sözleriyle alay eder ve neticede İngilizlerin Türklerden özür dilemesi gerektiğini belirtir. Ayşe: "Siz bizden af

talep ediniz...”(53) der ve bunun gerekçelerini de uzun uzun anlatır. Mister Kok, bu sözler üzerine salonu terk eder. Roman içerisinde bu çatışma oldukça önemli bir fonksiyona sahiptir. Zira, bahsi geçen çatışmaya şahit olan erkekler, verdiğimiz bu çatışmadan sonra vatani kurtarmak için birbirlerine söz vermişlerdir. Çatışma, vatan lehinde müspet bir sonuç doğurmuştur.

İngilizlerin İstanbul’u işgal etmesinden sonra, Ayşe’nin evi aranmış, sonra da ondan evini terk etmesi istenmiştir. Genç kız bohçasını alarak yaşlı bir “Nine”ye sığınmak zorunda kalır. Bu hadise üzerine kendi halasıyla çatışır ve padişah gibi, onu da İngilizlere dost olmakla suçlar. Halasının oğlu Peyami’ye yazdığı mektupta şu ifade yer almaktadır: “Halam, darılma ama bizim padişaha benziyor. İngilizlere uşak olmayan herkesten vazgeçmiştir.”(81). Ayşe, halasının tavırlarını padişaha benzetmiş ve ondan büyük bir öfkeyle bahsetmiştir. Yaşadığı bu sıkıntılar ve çatışmalar, Ayşe’nin Anadolu’ya geçip Kuva-yı Milliye’ye katılma sürecini hızlandırmıştır. Bu sebeple bahsi geçen çatışmanın romanın kurgusu içerisinde önemi büyüktür.

Ayşe, sığındığı evdeki nineye, İzmir’in işgalini, İstanbul’un içinde bulunduğu acı hali, şahit olduğu manzaralarla birlikte uzun uzun anlatır. Mezarlığa yakın bir yerde oturan bu yaşlı kadın, duyduklarından son derece müteessir olarak göz yaşları döker. Sonra da “karşıdaki evliyaların, ölülerin hepsinin gadabını İngilizlerin üzerine tahrik için sabaha kadar namaz kılar” ve: “Allahım, sen küffarı hak-sâr eyle!” (81) diyerek dualar eder. Yaşlı kadının İngilizlerle çatışması, Ayşe’nin bu kadını daha çok sevmesine vesile olmuştur.

Ayşe, yaşadığı acı olaylardan sonra bazı subaylarla Anadolu’ya geçmiş, Kuva-yı Milliye’ye dahil olarak hemşirelik yapmaya başlamıştır. Bir gün küçük bir birlikle Adapazarı’na giderken önlerine padişah yanlısı insanlar çıkar. Kuva-yı Milliyecilerden teslim olmalarını isterler: “Yere yatın, tüfekleri beriye atın!”(91). Kuva-yı Milliye askerleri, teslim olmayı istemezler ve siyasî çatışma olur. Ayşe’nin yanındaki askerlerden Ahmet Rıfki: “Pez...nkler, gelin de alın bakalım.”(91) der. Karşıdakiler cevap olarak küfrederler. Ahmet Rıfki: “Defolun köpekler, derinizi yüzeceğim.”(92). Bu sözlerden sonra karşılıklı ateş etmeye başlarlar. Her iki taraftan da yaralananlar olur.

Yaralanan Kuva-yı Milliye askerine Ayşe, ilk müdahaleyi yapar. Bu çatışma, Kuva-yı Milliye birliklerinin, ilk başlarda, Türkler tarafından engellenmek istendiğini, dolayısıyla da Milli Mücadelenin ne kadar zor şartlar altında yürütüldüğünü göstermiştir. Bu sebeple burada yaşanan siyasî değer çatışması, romanın kurgusunun teşekkülünde etkili olmuştur.

Halide Edip'in **Ateşten Gömlek** romanında olduğu gibi **Vurun Kahpeye** (1339) adlı eserinde de Kuva-yı Milliye etrafında ortaya çıkan siyasî değer çatışmaları görülmektedir. Hacı Fettah Efendi, Aliye'nin öğretmenlik yaptığı kasabanın ileri gelenlerindedir. Batı Anadolu'nun Yunanlılarca işgali ve Kuva-yı Milliye'nin mücadeleye başlaması sırasında Kuva-yı Milliye'ye cephe almıştır. Ayrıca Milli Mücadele aleyhinde propaganda yaparak halkı da örgütlemeye çalışır. Hacı Fettah: "Bıyiksızları, gavurlar gibi yakalık takanları, din düşmanı olanları istemeyiniz! Onlar ki ellerine kudret geçer geçmez mukaddesatı çiğner, kadınlarımızın örtülerini kaldırır, sünnet ve farzı inkar ederler. Onları istemeyiniz! Ey ahali onların kanı küffarın kanı gibi helaldir. Hatta derim ki, herhangi bir kuvvet ve hükûmet nereden gelir ve kim olursa olsun camilerimizi, dinimizi sıyanet ederse ona biat ediniz!(20-21) der. O sırada Aliye de oradan geçmektedir. Aliye, Kuva-yı Milliye'yi destekler ve çocuklara da o yönde marşlar söyler. Hacı Fettah'ın söylediklerini işitince gür bir sesle: "Senin için ey bayrağımız ölürüz de vermeyiz."(21) marşını söylemeye başlar. Hacı Fettah'ın Kuva-yı Milliye ile çatışması, birçok vak'a ve çatışmanın doğmasına sebep olmuş ve eserin kurgusunu belirlemiştir. Hacı Fettah, yukarıda verilen çatışma sonucunda Aliye'yi düşman ve namussuz biri olarak ilân etmiş; halkı da bu yönde kışkırtmıştır.

Aliye, Kuva-yı Milliye taraftarıdır ve okuldaki öğrencilerine de bu fikri aşılamaktadır. Kasabanın önde gelenlerinden Hacı Fettah Efendi ise, Kuva-yı Milliye'ye düşmandır. Aliye, Hacı Fettah'ın Kuva-yı Milliye aleyhine konuşma yaptığını duyar ve onun yanından geçerken, çocuklarla beraber gür bir sesle: "Senin için ey bayrağımız ölürüz de vermeyiz"(23) marşını söylemeye başlar. Hacı Fettah, Kuva-yı Milliye lehine marş söylenmesini büyük bir öfkeyle karşılar ve böyle kadınların parçalanması gerektiğini ileri sürerek halkı Aliye aleyhine kışkırtır. Aliye'nin Milli Mücadeleyi desteklemesini hazmedemez ve onu ortadan kaldırmak için halkın dinî duygularını sömürmeye çalışır.

Hacı Fettah: “Görüyor musunuz? Erkeklerin içinde yüzü, gözü açık nâmahremler, Müslümanların kalbini fesada vermek için şarkı söyleyerek dolaşıyorlar. Bunlar bunlar mel‘undur, bunların eline çocuklarınızı teslim etmeyiniz. Eğer bir gün içimize yalnız düşman girdiğini değil, başımıza taş yağdığını görmek istemiyorsanız, bu karıların üstlerini başlarıyla beraber kendilerini de parçalayınız. Yoksa Cenab-ı Hak’ın bütün gazapları üzerimizden eksik olmayacaktır.” (23) der. O sırada Kuva-yı Milliye askerleri kasabaya girer ve kalabalığın dağılmasıyla Hacı Fettah, düşüncelerini gerçekleştiremez..

Aliye’nin öğretmenlik yaptığı kasabanın önde gelen zenginlerinden Kantarcıların Hüseyin ve Hacı Fettah Efendi, Kuva-yı Milliye aleyhindedirler. Yüzbaşı Tosun Bey, kumandasındaki Kuva-yı Milliye askerleriyle kasabaya girer ve birliklerin ihtiyaçlarını karşılamak üzere kasabanın zenginlerinden yardım talebinde bulunur. Tosun Bey, kasabanın zenginlerine hitaben: “Otuz bin lira, fakat birini ahalden almayacaksınız. Size bir liste hazırladım, yalnız ismi geçenlerden alacağız. Kantarcıların Hüseyin Efendi on bin lira, Hacı Fettah Efendi beş bin lira, Gariplerin Mustafa Ağa üç bin lira, eşraftan Mehmet, Ömer, Hacı Ziya, Ahmet, Latif Ağalar kalan on iki bin lirayı paylaşacaklar. Bu efendiler benim altmış kişilik kuvvetimin bir senelik masarifidir. Size müfredat, hesabı da göndereceğim. Ta ki bu gençler memleketleri için değil, para için dövüşüyor demeyesiniz. Bir diyeceğiniz var mı?”(34) der. Hacı Fettah bu isteği kabul etmez ve romanın kurgusunu etkileyecek bir siyasî çatışma çıkar. Hacı Fettah: “Haşa, benim değil beş bin lira beş lira verecek gücüm yoktur. İhtiyarım, akşama içecek çorba bulamıyorum. Beyler, canımı almak istemezler. Hem bu kasaba, otuz bin lira nasıl verir? Düşmanların buraya geleceği belli değil ya. Beyler bizi Allah’a bıraksın, gitsin, biz korunmak istemiyoruz. Lâzım gelirse biz kendi kendimizi korur ve savunuruz.”(34-35) der. Tosun Bey: “Hacı Fettah Efendi, cuma günü meydanda Kuva-yı Milliye’nin kanı gavurlar gibi helaldir; düşmanları isteyiniz, onları istemeyiniz diye beyanatta bulunmuşsunuz. Bunu bana söyleyenlerden üç dört kişi burdadır. Türklerin vatanını düşmana vermek, kendilerini birbirlerine kırdırmak isteyen Hacı Fettah Efendi, isterse pis parasını düşmana versin, onun parasına hiçbir savaşçı dokunmaz, fakat kendisine cezasını vereceğiz.”(35) der. Hacı Fettah tutuklanır. Kasabanın kadınları, özellikle de Hacı Fettah’ın hanımları, Aliye’ye gelerek Tosun Bey’le konuşmasını ve Fettah’ı serbest bıraktırmasını rica ederler. Hacı Fettah ile Kantarcıların Hüseyin, Kuva-yı

Milliyeye iyice düşman olurlar ve düşman kuvvetleriyle işbirliği yaparlar. Bu çalışmalar neticesinde kasaba Yunanlılarca işgal edilir.

Yunanlıların kasabayı işgalinden sonra Aliye'nin babalığı, Kuva-yı Milliyeci olduğu iddiasıyla tutuklanır. Asılacağı söylenir. Aliye, babalığını kurtarmak için Hacı Fettah'a ricada bulunur. Ancak Hacı Fettah, Kuva-yı Milleye aleyhine çalışmaktadır. Bu sebeple Hacı Fettah, Aliye'ye yardım etmek yerine, onun babalığı Ömer Efendi'nin üç güne kadar idam edileceğini ve bunu hak ettiğini söyler. Bu sebeple Aliye ile Hacı Fettah arasında siyasî bir çatışma olur. Aliye, Hacı Fettah'ın sözlerine mukabil: "Sen Kâbe'den gelen bir hacı değilsin, sen şeytanın yer yüzünde bir nevi elçisisin."(117) der. Fettah: "Sen İblis'in halis kızıdır. Yakında kirli vücudunu şeriat ateşiyle temizleyeceğiz"der. Fettah'ın genç hanımları da yumruklarını sallayarak, Aliye'ye: "Kahpe, kahpe!"(117) diye bağırırlar. Aliye ile Hacı Fettah, bu olaydan sonra daha da düşman olurlar. Bu çatışma romanın kurgusunda önemli bir ağırlığa sahiptir. Çatışma sonunda Aliye, babalığını kurtarması için Kantarcıların Uzun Hüseyin'e ricaya gider. Ancak orada da gayriahlâkî bir teklifle karşılaşır. Bu sebeple ondan da bir fayda gelmeyeceğini görür. Bu çatışmalar, romanın kurgusunda, Millî Mücadele yıllarında bölünmüşlüğün ifadesinde önemli bir görev ifa ederler.

Kasabayı işgal eden Yunan askerlerinin başında Damyanos isminde bir subay vardır. Kasabaya geldikten kısa bir müddet sonra Aliye'yi görerek ona âşık olmuştur. Aliye, Kuva-yı Milliye subayı Yüzbaşı Tosun'u kurtarmak için onun karargâhında kalır ve Hacı Fettah ile Hüseyin'i tutuklatır. Bunlar Kuva-yı Milliye aleyhinde çalışmaktadır. Damyanos, Aliye'ye sahip olmak isterse de Aliye buna izin vermez. Yunan askerlerinin çekilmesinden sonra Türk askeri henüz kasabaya girmemiştir. Hacı Fettah, Kuva-yı Milliye taraftarı Aliye'yi, bu boşlukta öldürtmeyi düşünür. Dinî sömürde bulunacak, halkı kışkırtarak Aliye'yi öldürtecektir. Hacı Fettah, cahil halkı toplayarak: "Biz, kendi ordumuz girmeden önce, burada şeriatın namusunu temizleyeceğiz. İzzet ve şerefini yükselteceğiz. Evvela burada Yunanlılara namusunu satmış ne kadar kahpe varsa temizleyeceğiz. Şu büyük cami meydanında, Allah'ın evi önünde onları öldüreceğiz. İslam'a İslam'ın namusuna hıyanet etmiş bir tek kahpe bırakmayacağız."(166)der. Aliye ile çatışır. Bu çatışma eserin sonuç bölümünü hazırlayarak romanın kurgusunda ağırlık

kazanır. Toplanan ahali, Aliye'yi yakalar ve ona vurmaya, üzerindeki yırtmaya başlarlar. Aliye: "Siz din düşmanı komutanının adamları, kasabanın zalimleri olan bu hainlerin sözüyle beni nasıl öldürüyorsunuz? Düşmanları kasabaya bunlar davet etmedi mi? Babam Ömer Efendi'yi ordumuzu istiyor diye bunlar sürgün etmedi mi? Bana değil Hacı Fettah Efendi'ye, Uzun Hüseyin Efendi'ye vurun!"(166) der. Hacı Fettah ile Uzun Hüseyin bağırırlar: "Kahpeyi daha söyletiyor musunuz? Dün akşam Damyanos'un koynundan çıktı. Dün bizi hapse attırdı, düşman subaylarıyla cümbüş yapan, dinini milletini aşağılayan bu karıyı söyletmeyin. Bunu dinleyenler kâfirdir. Vurun, vurun, vurun kahpeye vurun! Kafasını, hâlâ söz söyleyen dudaklarını parçalayın; erkekleri baştan çıkararak haram saçlarını yolun! Vurun, vurun!"(166-167) der. Artık kalabalık galeyana gelmiştir. Aliye parçalanarak öldürülür.

Aliye'nin bulunduğu köyü Yunan askerleri terk etmek zorunda kalmıştır. Kuva-yı Milliye birlikleri kasabaya girerler. Komutan, Tosun Bey'in silah arkadaşıdır ve önce Tosun'un nişanlısı Aliye'yi sorar. Oysa Aliye, Kuva-yı Milliye düşmanı Fettah ile Uzun Hüseyin'in kışkırtmalarıyla parçalanıp öldürülmüştür. Hacı Fettah ve Uzun Hüseyin: "Kahpe oldu, son geceyi Yunan kumandanının koynunda geçirdi. Bu sabah ahali Yunanlılara Müslüman namusunu satan kadınları meydanda parçaladı."(174) derler. Oysa Uzun Hüseyin, her gece Yunan askerleriyle kadın oynatıp eğlenen biridir. Kuva-yı Milliye subayı Ali Bey: "Sakın iftira, garaz olmasın?" der. Cevap olarak yine ikisi: "Nasıl olur efendim? Aliye'nin geceyi Yunan kumandanının yanında geçirdiği muhakkak. Halk haksız iş görmez. Biz bunu önlemeye çalıştık. Ahali çok galeyanda idi. Efendim çok mel'un bir kız idi. Bizi o hapsettirdi. Damyanos'la içtikleri su ayrı gitmezdi. Herif evlerine bile giderdi. İsterseniz kasabadan soruşturunuz."(174) derler. Kuva-yı Milliye taraftarı Latif Ağa, bu iftiralara daha fazla sabredemez ve söz konusu iki şahısla çatışır. Bu ise, eserin kurgusunda son noktayı koyar. Ali Bey'e olan biteni anlatır. Bunun üzerine Hacı Fettah: "Peki Latif Ağa, Damyanos kızın evine geldi mi?", diye sorar. Latif Ağa: "Senin evinden de Damyanos çıkmazdı, Hüseyin Efendi. Damyanos bir defa Ömer Efendi'ye gitti. Fakat Ömer Efendi evde idi." Fettah: "Ya gece, evvelki gece?" Latif: "Evvelki gece evini Uzun Hüseyin Efendi düşman askerleriyle kuşatmıştı, kız bundan sıyrılmış, kaçmış, komutana şikayete gitmiş." Fettah: "Ama geceyi orada geçirmiş!" Latif Ağa: "Kim bilir canavar herif ne yaptı. Kızı

zorla kapamıştır. Komutan Bey, bu kız öldü. Allah kusurlarını affetsin. Fakat bu adamlar, düşman casusu ve düşman adamıdır. Aliye'nin babası Ömer Efendi'yi daha ne kadar Kuva-yı Milliye taraflısı varsa hep bunlar haber verdiler, sürdürürler.” der. Uzun Hüseyin ile Fettah bağırır: “Bizi mahkemeye verin, şahit getireceğiz. Biz Yunanlılara ahaliyi ellerinden kurtarmak için gidip geldik.”(175). Sonuç olarak iki şahsın yargılanmalarına karar verilerek istekleri yerine getirilir. Bir ay sonra kasabaya İstiklal Mahkemesi gelir ve Hacı Fettah'la Uzun Hüseyin yargılanarak idam edilirler.

Halide Edip, 1328-1339 tarihleri arasında neşrettiği **Handan** (1328), **Yeni Turan** (1328), **Son Eseri** (1335), **Ateşten Gömlek** (1338) ve **Vurun Kahpeye** (1339) adlı romanlarında 20 siyasî değer çatışmasına yer vermiştir. Söz konusu çatışmalar, sosyalizm fikrini savunmak(**Handan**); partiler arası muhalefette önyargılı ve taraflı davranmak, Osmanlı imparatorluğunun dağılmaması için merkezîyetçilik yahut adem-i merkezîyetçiliği şart koşturmak, siyasî parti mensuplarının iktidar gücünü şahsî çıkarları için kullanılıp halka zulmetmesi, Osmanlı sınırları içerisindeki milletlere federasyon hakkının verilmesini istemek(**Yeni Turan**); meşrutî bir yönetim için padişaha isyan etmek(**Son Eseri**); cumhuriyet rejiminin monarşi ve meşrutiyetten üstün olduğunu iddia etmek, Çanakkale savaşı münasebetiyle İngilizlerden özür dilenmesi gerektiğini savunmak, İngilizlerin İstanbul'u işgal etmesinden sonra bazı Türklerin İngilizlere yaranmaya çalışması, İngilizlerin İstanbul'da halk ve aydın kesime zulmetmesi(**Ateşten Gömlek**) ve padişah yanlısı kişilerin Kuva-yı Milliye ve taraftarlarına karşı olması (**Ateşten Gömlek, Vurun Kahpeye**) konuları etrafında meydana gelmiştir. Bahsi geçen çatışmalar, II. Meşrutiyet devrinde ve Kurtuluş Savaşı'nın başlangıcında ortaya çıkan problemleri ifade etmiştir.

Vassaf Kadri'nin **Melekper** (1330) adlı eseri, II. Abdülhamit aleyhinde kaleme alınmıştır. Romanda, kahramanlar yanında, yazarın kendisi de II. Abdülhamit aleyhinde birçok defa sözler sarf eder. Daima onunla çatışma halindedir. Hatta Abdülhamit'in yaşadığı mekânla dahi çatışarak Yıldız Sarayı hakkında “meş'um” sıfatını kullanır. Padişahın sarayda kaldığı odayı tasvire başlarken: “Meş'um şatonun arka cihetinde taş merdivenlere nazır bir oda...”(7) şeklinde bir ifade kullanır. Bu çatışmaya birinci sayfanın birinci satırında yer verildiği düşünülürse, bu ilk çatışmanın romanın

kurgusunda nasıl bir ağırlığa sahip olacağı daha net anlaşılacaktır. Zira bahsedilen çatışma, eserin kurgusunun şekillenmesinde ilk hareket noktasını teşkil etmiş, bundan sonraki bölümler de aynı atmosferi desteklemiştir.

Zeki ve güzel bir kız olan Melekper, yetim ve öksüzdür. Yıldız Sarayına alınarak yetiştirilmiştir. Ancak, Abdülhamit'i hiç sevmez. Yıldız'ı zindan olarak niteleyerek hürriyet ister. Sarayda, padişah aleyhinde konuşacak kadar cür'etlidir. Onun bu hâli harem ağalarından Cabir Ağa'yı oldukça öfkelenendirir. Başının belaya girmesini istemez ve Melekper'i görevlilere teslim ederek saraydan defetmeye karar verir. Bu yüzden iki şahıs arasında çatışma olur. Cabir Ağa, Melekper'in odasına gider ve: "Şimdi ölmek var... Dönmek yok... Haydi arkamdan gel..."(26). der. Melekper, ona boyun eğmez. Aralarında çatışma olur. Melekper: "Bu vakit beni nereye götüreceksin... Lala" der. Cabir Ağa: "Seni götüreceğim yeri ben bilirim. Haydi arkamdan gel bakayım." Melekper: "Cabir Ağa...Beni bir yere götüremezsin..." Cabir: "Seni öldürmek salahiyetini haizim... Anladın mı..?" Melekper: "Oo... Oo... Ne âli bir fırsat elde etmişsiniz..." der ve Cabir'i tahkir eder. Cabir, iyice hiddetlenir ve Melekper'i kolundan tutarak sürüklemeye başlar. Bu sırada: "Gel... Yezid... Sen bizim başımıza bela mı çıkaracaksın... Bulduğun yerin neresi olduğunu hâlâ anlayamadın mı?"(26) diye haykırır. Melekper, bağırarak ağlamaya başlar. Cavidan'ın yalvarmasıyla Melekper, Cabir tarafından affedilir. Çatışma sonunda Melekper'in II:Abdülhamit'e olan düşmanlığı artar. Bu ise, ileride görüleceği üzere eserin kurgusuna oldukça tesir eder.

Mehpâre de Melekper gibi saraydaki genç kızlardandır. Melekper'in "gözde" yapıldığını öğrenir ve bu haberi ona söyler. Melekper, buna inanamaz. Padişah'tan tiksindiğini, gözdeliği kabul etmeyeceğini söyler. Melekper, Mehpare'ye: "...Gözde sözüne veyahut dediğiniz gibi şayiasına gelince bunu bütün ruhumla reddederim... Benim gözde olmak haddim değil... Zaten midemden de muzdaribim!!!..."(41-42) der. Yani Abdülhamit'e midesinin dayanamayacağını söyleyerek onu tahkir eder. O sırada kapıdan içeri giren Nazımestan, Melekper'in söylediklerini duyar ve ondan konuşmasını tekrar etmesini ister. Nazımestan, padişah taraftarıdır ve bu sebeple iki kız arasında çatışma çıkar. Nazımestan: "Melekper... Son cümleyi bir kez daha tekrar edebilir misiniz?.."(42). Melekper: "Hay hay... Nazımestan... Midemden muzdaribim

dedim...”(42). Nazımestan, işittiklerini gerekli yerlere bildirmek için dışarı çıkar. Bu çatışma sonunda Melekper, gözdelikten çıkarılır. Hakkında iyi düşünülmemeye başlanır.

Yıldız Sarayı’nda padişaha sık sık tiyatro temsilleri verilmektedir. Saraydaki kızlarla gözdeleler de bu oyunları seyrederek. Birgün yine temsil olacaktır ve Melekper de oyun salonuna gitmiştir. Ancak tamamen padişah yanlısı propaganda yapıldığı için oyunun içeriğini beğenmez. Melekper’in bu tenkidinde padişahı sevmemesinin tesiri vardır. Yoksa tiyatronun siyasî propagandaya alet edilmemesi gerektiği gibi bir endişesi yoktur. Oyun, siyasî meselelere alet edildiği, propaganda vasıtası yapıldığı için tenkit edilmemiş; Abdülhamit’i övdüğü için eleştirilmiştir. Kızlardan sorumlu kalfalardan biri Melekper’in temsil sonunda oyuncularını neden alkışlamadığını sorar. Bu arada siyasî değer çatışması olur. Kalfa: “Melekper... Ne için alkışa iştirak etmediniz?”(82). Melekper: “Kabahat mi?” Kalfa: “Öyledir ya... Bakınız ne kadar hikmet-âmiz bir rol idi... Benim de gözlerimden yaş geldi...” Melekper: “Ben... Bunda bir hikmet göremedim .. Bilâkis sahte bir dram... Baştan başa bir safsata... Düzme bir şey doğrusu...” Kalfa: “Ya Melekper... Sen bundaki hikmeti anlayamazsın.” Melekper: “Anladım Kalfa anladım... Bu tiyatroyu tertip ve telif eden her kimse ehemmiyetli bir ihsana nail olmuştur... Çünkü bu dram baştan başa... Yalnız bir kişi için... Onun âmâl ve hevesât-ı nefsanîyesi nâmına yazılmıştır.” Kalfa: “Melekper... Ne müthiş cür’etlere kıyam ediyorsun...” Melekper: “Vallah Kalfa... Ben vicdanımın hilafına hiçbir kuvvete boyun eğmem...”(82) der ve tiyatro salonunu terk eder. Kalfa ile Melekper arasındaki bu çatışma, romanın kurgusunda belirleyici bir rol üstlenir. Zira malûm çatışma Melekper’in Saray’dan çıkarılıp tımarhaneye atılmasına sebep olmuştur.

Bir gece Yıldız Sarayı’nda yangın çıkar. Sarayda vazifeli pek çok kişi, bu şüpheli hadiseden sorumlu tutularak Yıldız’dan uzaklaştırılır. Padişah’ın bu tavrı, Yazar’ı öfkelenendirir. Vassaf Kadri, bunun üzerine II. Abdülhamit için yine “meş’um” kelimesini kullanır, onunla çatışır: “Şatonun sahib-i meş’umunu günlerce titretmeğe kâfi olan bu vak’a üzerine Yıldız’dan kimisi sürgüne giden, kimisi taht-ı isticvâba alınan kızlar arasında Melekper de hiçbir eşyasını almadan yalnız üstündeki çarşafi ve birkaç bohçasıyla...”(213-214). Yazar, bu çatışmayla padişahın çok korkak, bir o kadar da

zalim olduğunu taraflı bir şekilde ifade etmiştir. Böylece roman boyunca yaptığı aleyhte propagandayı, bu çatışmayla da devam ettirmiş ve eserin kurgusunu bu çatışmalar etrafında oluşturmuştur.

Ölüm Habercileri -Kızıl Sultan- (Vassaf Kadri, 1330) romanında da konu, tamamıyla II. Abdülhamit aleyhinde kurulmuştur. 1295 yılında yapılan savaş kaybedilmiştir. İstanbul'a binlerce muhacir gelmiştir ve her tarafta yaralı askerler görülmektedir. Memlekette umumî bir matem havası vardır. Vassaf Kadri, savaşın kaybedilmesinden II. Abdülhamit'i sorumlu tutar ve onunla çatışır. Padişah hakkında ağır tabirler kullanır: "O gün Osmanlı heyet-i milliyesini pis ve kanlı bir ağız, siyah irinli bir kalp idama mahkum eylemiş idi. Vatan kelimesini o günden itibaren söylemeye muhtar bırakılan millet, bütün Osmanlı arazisinin siyah demir kargılı kafesler ile muhat müthiş bir zindana tahvil edilmiş olduğunu ve o gün bilenler, bilmeyenlerin hükümdar ıtlak eyledikleri şahsın o felaket ve musibet zindanının meş'um bir bekçisinden başka bir şey olmadığını bilseler idi! ...Abdülhamit zahiren onların hükümdarı... Ve hakikatte intikam alıcı kan içici bir bekçisi... Meş'um, müthiş bîaman bir: Gardiyan!...(4-5). Daha eserin ilk sayfalarında bu cümleleriyle padişah aleyhinde okuyucuları şartlandırmaya çalışan Vassaf Kadri, eserin tamamında bu havayı devam ettirir. Dolayısıyla ele aldığımız bu çatışma romanın kurgusunu belirleyen bir özelliğe sahip olur.

1295'te Plevne mağlubiyeti yaşanmış, vatanın birçok toprağı elden çıkmış, pek çok anne baba evladını, çocuklar babalarını, bir çok kadın da kocasını bu savaşta kaybetmiştir. Yaralılar ise, insanın kalbini ihtizaza getirecek derecede acı bir hâldedir. Vassaf Kadri bu tabloyu çizdikten sonra sözü yine zamâne padişahına getirerek, onun bu durumdan hiç de rahatsız olmadığını; hatta zevk aldığını ifade eder; onunla çatışır: "Sonra etrafına bakınarak her tarafa korkunç bir nazar fırlattıktan sonra cebinden bir kâğıt çıkardı... Bu kâğıt ortasında dört köşe çizgi içinde bu zalim hükümdarın taht-ı hükümrânîsine geçen masum Osmanlı memleketinin haritası idi... O çizginin etrafında ise demir parmaklık resmi var idi!.. Bir kere daha dikkatle o haritalı resim üstüne göz gezdirdi. Sonra yine asabî bir ihtilac ile birkaç kelime tekrar eyledi... "Oh", dedi. "Şimdi maksadıma nail oldum. Millet aç ve sefil; sefalet ve musibetten başka hiç bir şey düşünecek halde değil!.." (11). Yazar, bir önceki çatışmada olduğu gibi burada da böyle

ifadelerle okuyucuları gelecek vak'alara hazırlar. Romanın kurgusu bu çatışmalar üzerine kurulur.

İstanbul'da "Ölüm Habercileri" isimli bir çete vardır. Bu komiteye mensup insanlar, Abdülhamit'in yönetiminden memnun değillerdir. Onun yerine Sultan Murat'ın tahta geçmesini isterler. Abdülhamit'in halka zulmettiğini, ayrıca aydınlara da çok kötü davrandığını iddia ederler. Bu sebeple Abdülhamit'e bir tehdit mektubu gönderirler. Mektupta şu satırlar yer alır: "... Şimdi sen makam-ı saltanata geçtin.... Ve müthiş bir felaketi hazırladın... Hezimete dair gelen mektup ve telgrafları ne kadar soğukkanlılıkla okuduğunu bilmiyor değiliz. Bu günden sonra memlekete eğer ufak bir fenalık eylemeğe teşebbüs edersen mahvolacaksın... Her hareketini her halini tetkik edecek kadar bir mühlet veriyoruz. Bu müddet zarfında Sultan Murat tamamıyla iade-i sıhhat ve afiyet edinceye kadar makamına layık hizmet eyleyeceksin. Aksi takdirde her nev'i teşebbüsümüze başlayacağız."(28). Aksi halde Abdülhamit'i öldüreceklerini söylerler. Böylece siyasî değer çatışması olur. Bu çatışma, devrin padişahının güçlü görünmekle beraber, aciz ve korkak olduğu iddiasının desteklenmesinde kullanılmış ve romanın kurgusunu belirlemiştir. Abdülhamit kendisine meydan okunmasına çok öfkelenir ve söz konusu kimselerin derhal yakalanmasını ister. Ancak bu, bir türlü başarılmaz ve II: Abdülhamit korkmaya başlar.

Bir gece Yıldız Sarayı'nın önüne bir bebek ve onunla birlikte bir mektup bırakılmıştır. Abdülhamit, bunları bırakanın bulunmasını emreder. Uzak bir yerde Âdem isminde birini yakalayıp getirirler. Âdem, Padişah'tan hiç korkmaz ve onun yönetiminden şikayetini dile getirir. Padişahın tahta çıkarken verdiği sözlerini yerine getirmediğini; halkı sindirip, hürriyet vermediğini söyler. Bu sebeple Âdem'le II. Abdülhamit arasında siyasî değer çatışması olur. Âdem: "Pek açık söylüyorum efendim. Siz taht-ı saltanata geçtiğiniz vakit millete istediği gibi hürriyeti verecek idiniz. Herkesin kendim gibi olmasını arzu ederim diyen siz değil mi idiniz?.."(44-45) der. Abdülhamit, karşısında titremesi gereken bu adamın, böyle pervasızca konuşmasına şaşırır ve cevap veremez. Hatta bu durumdan korkar. Bu çatışmayla da II. Abdülhamit'in aciz ve korkak biri olduğu okuyuculara benimsetilmeye çalışılmış ve romanın kurgusu belirlenmiştir.

Ölüm Habercileri isimli çetenin bir ferdi olan Cemal, Yıldız Sarayı yakınında, şüphelenilerek yakalanmıştır. Padişahın huzuruna çıkarılır. Cemal, Abdülhamit'in yüzüne karşı, onun millete ihanet ettiğini, halkı ezdiğini, saltanattan çekilmesi gerektiğini söyler. Cemal: "Ben sizin yerinizde olsam efendim eski hayatımı bu hale tercih eyler idim. ...Yani saltanatı terk eyler idim. Çünkü efendim siz bu makamın eri değilsiniz. Zannederim bir merak neticesi olarak okumuşsunuzdur. Bu makama gelen padişahlar içinde hiç kendiniz gibi bir kimseye tesadüf eylediniz mi! ...Milyonlarca insanın hükümdarı olduğunuz halde insanları layık oldukları mevkiden pek çok aşağıda tutuyorsunuz. Millet inledikçe ağladıkça siz iftihar ediyorsunuz ecdadınızda size benzer hiçbir zat olduğunu işittiniz mi!" (111) der. Abdülhamit'e hakaretler eder. Padişah bu sözler karşısında da oldukça şaşırır. Böylece romanın genelinde verilmek istenen ana düşünce, bu çatışmayla tekrar nazara verilmiş ve romanın kurgusunda ana yapı desteklenmiştir.

II. Abdülhamit, Ölüm Habercileri tarafından daima uyarılır, tehdit edilir. Abdülhamit, bunları ele geçirmek için tüm görevlileri seferber etmiştir. Ancak bunları yakalayamaz. Yazar, Abdülhamit'in bu durumunu da eleştirir yine ona hakaretler eder: "Daima mütecessis bir kafa... Ve iki parlak göz... Parlak fakat nursuz... Parlak fakat donuk... Ve hileli... Her şeyi fena gören herkesi düşman addeden bir dimağa... Camlara hafif kırbaç gibi vurmakta olan kar tanelerinin sükun-ı leyl içinde hasıl eylediği muttarid tarrakalar arasında bir zindan bekçisi gibi muvakkat ve heyecanlı bir uykuya daldı. O, zindan bekçisinden başka bir şey değildi. Taht-ı saltanat onun için nefsi, hayatı, mevcudiyeti ve âmâli idi... Hafif bir gürültüde uyanacak idi."(214-215). Yazar bu çatışmada da padişahı hem çok zalim hem de çok korkak birisi olarak tanıtır. "Hafif bir gürültüde uyanacak idi" cümlesiyle onun yaptıklarından dolayı çok korktuğunu ve bu sebeple, korkuyla uykuya daldığını ifade eder. Yazarın bu tür çatışmaları romanda geçen vak'aların şekillenmesinde birinci derecede etkili olmuş, böylece eserin kurgusu belirlenmiştir.

II. Abdülhamit, savaşın kaybedilmesinden halkı sorumlu tutmaktadır. Bu sebeple halkına büyük bir "öfke duyar" ve "milletten intikam almak" ister. Ölüm Habercileri'nin yakalanamaması da bu gerginliği arttırır. Hatta yazarın ifadelerine göre, Abdülhamit buhranlar geçirmeye başlar. Bu sebeplerle de halka daha çok zulmeder.

Yazar, padişahın bu tavrından dolayı onunla tekrar çatışır: “Milleti için feda-yı can eden milletin şeref ve saadeti ve kemalatı uğrunda kan döken muhterem mübarek bir aileden, Hanedan-ı Âl-i Osmandan nasıl oluyor da böyle bir tıynetle yaratılmış bir evlat yetişiyor idi. ...O vakit otuz dokuz ile kırk bir milyon arasında bir teb’aya malik olan ve dünyanın en şerefli ve en namuslu bir ailesinin en şerefli en namuslu tahtında oturan siyah kalpli kızıl pençeli bir adam milletin bir düşmandan ziyade mahvını perişanîsini düşünüyor idi. İntikam...”(268-269). Yazar bu çatışmayla II.Abdülhamit’e ne derece kin beslediğini sergiler ve bu çatışmadan sonra Abdülhamit’in Ölüm Habercileri karşısında ne kadar aciz olduğunu vak’alarla ortaya koyarak âdeta halk adına ondan intikam alır.

II. Abdülhamit’in aleyhinde çalışan Ölüm Habercileri, Sultan Murat’ı tahta çıkarmak istemektedirler. Değişik yollarla Abdülhamit’i tedirgin ederler. Arada bir mektup yazarak onu tehdit ederler. Bir mektuplarında onun bir canavar olduğunu ve milleti ezdiğini, bundan sonra istibdada son vermesi gerektiğini, aksi halde onu öldüreceklerini yazmışlardır. “... Harekâtını tadil eylemeğe gayret eyle. Yahut mezarın için kefen hazırla.”(295). Bu tür ifade ve hareketler Abdülhamit’in öfkesini arttırır ve bir an önce çetenin ele geçirilmesini ister. Bu mektupların hangi yollarla kendisine ulaştığını düşünerek saraydaki bazı kimselerden de şüphelenmeye başlar.

II. Abdülhamit’in padişahlığı sırasında Şehzade V. Murat, Çırağan Sarayında kalmaktadır. Abdülhamit’in adamlarından Cevher Ağa, padişahın emriyle sık sık Çırağan’a giderek onu kontrol eder. II. Abdülhamit, bir gece Çırağan Sarayına giderek Sultan Murat’ı görmek ister. Vakıt gece yarısından sonradır. Harem Ağası Cevher’i de beraberinde götürmüştür. Cevher, V. Murat hakkında tezyifkârâne ifadeler kullanır ve ondan bahsederken “Murat Efendi” tabirini istimal eder. Sultan Murat’ın hizmetine bakan Necmifelek Kalfa’ya: “Murat Efendi’yi çabuk göreceğim...”(431) der. V. Murat’ın tarafında yer alan Necmifelek Kalfa, Cevher Ağa’nın bu ifadesini terbiyesizlik olarak görür. O da Abdülhamit’e hakaret ederek beddualarda bulunur. Necmifelek: “Murat Efendi’yi, sen bu sözü birkaç defadır sarf ediyorsun... Vaktin padişahına efendi diyorsun... Terbiyesiz...” Necmifelek Kalfa’ya göre padişah olması gereken asıl kişi V. Murat’tır. Bu nedenle Cevher’le siyasî çatışmaya girer. Cevher: “Sus, ağzını topla...” Necmifelek: “...Git efendine söyle... O yüzsüz, o gaddar o insan kanı içici Hamit’e git

de söyle... Bundan sonra seni gece göndermesin...”(432) der. Bu konuşmalar sırasında Abdülhamit, bir yere gizlenerek kendini göstermez. Cevher, bu sözlere dayanamaz ve Kalfa'nın üzerine yürüyerek ondan anahtarları zorla alır.

Cevher Ağa, Necmifelek'le çatışıp anahtarları aldıktan sonra karşısına Gülistan Kalfa çıkar. Ona da “Murat Efendi”yi görmek istediğini söyler. Abdülhamit, bir yere gizlenerek kendini Kalfa'ya göstermez. Gülistan da Cevher'in bu tabirine çok kızar. Abdülhamit'e hakaret ederek Sultan Murat'ı över. Gülistan: “Sana geçen gün de söylemiş idim Cevher!.. Hanedan arasındaki rekabete kurban oluyorsun! Sen ne hak ve salâhiyetle Sultan Murat Hazretlerine, “efendi” diyorsun!.. Emir kulu, gayrimeşru emirler... O korkak müvesvis efendinizin kim bilir hatırına yine ne şeytanlık geldi. O kendisini bu mülkün hakim-i hakikisi zannediyor öyle mi?... Aptal... Ve bir zamanlar biraderinin yanındaki hacaletini şimdi unuttu öyle mi?.. Kardeşini bela zindanlarına musibet içine atarak zevk-i saltanat süren efendinin ne tıynette yaratılmış bir adam olduğunu senin gibi vahşiler mi takdir edecek... Murdar...”(435-436) der. Gülistan ile Cevher arasındaki bu çatışma yeni bir çatışmaya zemin hazırlar ve eserin kurgusunu belirler. II. Abdülhamit, kendisi aleyhinde bu şekilde konuşulmasına çok öfkelenir ve gizlendiği yerden çıkarak Gülistan'la konuşmak ister.

Sultan V. Murat'ın hizmetinde bulunan Gülistan Kalfa, Cevher'le çatışarak Çırağan Sarayında Abdülhamit aleyhinde konuşmaktadır. Abdülhamit, aleyhindeki sözleri işitir ve ortaya çıkarak Gülistan'a bağırır. Ancak Gülistan hiç korkmaz ve ona hakaretler etmeye başlar. Aynı konuda ikinci bir şahısla yeni bir siyasî çatışma olur. Bu çatışma da kurgunun şekillenmesinde etkili olur. Gülistan Kalfa: “İşte huzurunuzda söylüyorum... Bize reva gördüğünüz halden bu zulümden ziyadesini zannederim icraya muktedir değilsiniz. Eğer bizleri ölümle tehdit eylemek gibi alçak canavarlara mahsus bir hileye tevessül edeceğini farz etsem yine ma'aliftihar söylerim ki ölüm; giriftar olduğumuz şu elem ve musibetin yanında pek ehemmiyetsiz kalır... Siz vatan namına menafi-i memleket namına hareket eyler olduğunuzu ihsas eyler iseniz pek aldaniyorsunuz.”(437-438) der. Cevher, Gülistan'ı daha fazla konuşturamaz ve üzerine yürüyerek yere serer.

II. Abdülhamit, tahttan indirilmek yahut öldürülmek istendiğini bildiğinden tahtını ve canının muhafazasını sürekli olarak düşünmektedir. Bu nedenle V. Murat'ı daima gözlem altında tutar. Yine bir gece onu kontrol etmek kastıyla V. Murat'ın yanına gider. Yanında Cevher Ağa ile Salih de vardır. Sultan Murat uyandırılır. II. Abdülhamit bir köşeye gizlenir ve Salih, V. Murat'la görüşür. Sultan Murat, Salih'in yanında Abdülhamit aleyhinde konuşarak devrin padişahıyla çatışmaya girer: "...Bu zat ne kadar küçük vicdanlı imiş(!) tahta çıktığı günden beri memleketi felaket sardı. Üç dört krallık yer gitti. Yedi sekiz milyondan ziyade teb'a kayboldu. Millet sefaletle maruz kaldı. Aç geceler geçiriyor. Göz yaşları döküyor. O, kendisi sarayında ihtimal hiç milleti düşünmüyor değil mi? Ve gece yaraları benimle uğraşiyor. Onun şimdi yegâne düşüncesi tahtın muhafazasıdır öyle mi? Sen ona söyle o, Osmanlı taht-ı saltanatını vücuduyla lekeledi. Vicdanı gibi millete her yeri siyah göstermeğe başladı..." (461). Bu çatışmayla, Sultan Murat'ın çok mert bir insan olduğu, vatan ve millet için ne kadar üzüldüğü ifade edilmiştir. Bu vesileyle, romanın kurgusunda esas alınan düşünce, Osmanlı tahtına II. Abdülhamit'ten ziyade Sultan Murat'ın layık olduğu fikri, tekrar vurgulanmaya çalışılmıştır.

Moralizâde Vassaf Kadri, **Melekper** (1330) ve **Ölüm Habercileri** (1330) isimli romanlarında II. Abdülhamit ve yönetimiyle ilgili 17 siyasî değer çatışmasına yer vermiştir. Bu çatışmalar genel manada iki ana konu etrafında şekillenmiştir: II. Abdülhamit ve o devirdeki devlet adamlarının devleti kötü yönetip halka zulmettiğinin iddia edilmesi(**Melekper**, **Ölüm Habercileri**) ve II. Abdülhamit'in hizmetkârlarından birinin veliaht V. Murat hakkında "Murat Efendi" tabirini kullanması(**Ölüm Habercileri**).

Müfide Ferit, **Aydemir** (1334) adlı eserinde, Halide Edip'in **Yeni Turan** romanında yaptığı gibi Türklük ve Türkçülük şuurunun geliştirilmesi fikrini ele almıştır. Demir Bey, Osmanlı İmparatorluğu içerisindeki Türk unsurunu tekrar ayağa kaldırmayı ve onlarla yeniden güçlü bir devlete sahip olmayı amaçlamaktadır. Osmanlının halihazırda güttüğü politikayı beğenmez. Türkçülüğü savunur. Nafiz Bey ise, Demir Bey'in fikrini tehlikeli bulur, ona karşı çıkar. Aralarında siyasî değer çatışması olur. Nafiz: "Maksadınız ne?"(28). Demir: "Türk milliyetperverliği!.." Nafiz: "Osmanlı politikasına

muhalıfsiniz?” Demir: “Evet!” Nafiz: “Fakat Türklük diye ortaya bir mesele atmaktan korkmuyor musunuz? Osmanlı İmparatorluğu içinde böyle milliyet cereyanları uyandırmak tehlikeli değil mi? Onlara milliyet misali vermez miyiz?” Demir: “Onların misale ihtiyaçları olduğunu görmüyorum. Kulüpleri, kiliseleri, cemiyetleri, mektepleri, lisanları, birbirine teavünleri, milliyetlerine olan muhabbetleri, taassupları bilâkis onların bize misal olabileceklerini gösteriyor.” Nafiz: “Fakat biz reis-i millet böyle bir misal vermemeliyiz. Hem bütün o saydıklarınız ehemmiyetli şeyler değil ki! Emin olunuz. Bütün bunlara rağmen, biz onları iyi tuttukça onlar gayet iyi Osmanlı kalır. Onların istedikleri meşrutiyet ve müsavat idi. Onu da temin ettik.”(28). Demir, Nafiz’in bu sözlerine katılmaz ve güdülen politikanın Osmanlı İmparatorluğu için tehlikeli olduğunu tekrarlar. Nafiz ise, izlenilen politikadan ziyade Türkçülük fikrinin hatalı olduğunu iddia eder ve sözünü şöyle bağlar: “Benim Ermeni, Rum, Arnavut arkadaşlarıma emniyetim var. Birçok kereler onları tecrübe ettim.”(29). Demir Bey, cevap olarak meşrutiyetin ilânıyla dağılmanın hızlanacağını söyler. Bir türlü anlaşamazlar, araya başkaları girer ve çatışma nihayet bulur. İki şahıs arasındaki bu çatışma, o devirlerde ateşli tartışmalara sebep olan Osmanlıcılık-Türkçülük propagandalarını gözler önüne sermiş ve romanın konusu doğrultusunda yapıyı şekillendirmiştir.

Müfide Ferit, **Aydemir** (1334) ismini verdiği eserinde Osmanlı imparatorluğunun kötü gidişatını engelleyebilmek için Osmanlılık fikrinden ziyade Türkçülüğe önem verilmesi gerektiği konusunda yaşanan bir siyasî değer çatışmasına yer vermiştir.

Tezat (İzzet Melih, 1335), Paris’e firar etmek için Batum’a giden bir gencin, orada bir Rus kızıyla yaşadığı aşk macerasını ve nişanlısının yazdığı dokunaklı mektupla Paris’ten vazgeçerek tekrar İstanbul’a dönmesini konu almıştır. Eserde, II. Abdülhamit aleyhinde ortaya çıkan bir siyasî değer çatışmasına rastlanmaktadır. Naşit, Harbiye mezunu bir Osmanlı zabıtidir. Zaman ise Abdülhamit devridir. Serbest fikirli bir genç olan Naşit, eğlenceye oldukça düşkün biridir. Yabancılar tarafından düzenlenen balolara sık sık giderek ecnebi kadınlarla çılgınca dans eder. Bu durum zaptiye tarafından tespit edilir. Zaptiye nazırı, önce Naşit’in babasını uyarır: “Geçen gün Fransa Sefaretinde verilen bir “baloda” Naşit Bey şan-ı askeriyeeye yakışmayan bir kıyafetle gitmişler.”(52)

der. Sonra da Naşit'i huzuruna celp ettirerek "askerlik şanına yakışmayan" hareketlerde bulunduğu gerekçesiyle onu ikaz eder. Naşit'in uygun görülmeven davranışı, frak giymesidir. Zaptiye nazırının sorgulaması üzerine Naşit, baloda anormal bir elbise giymediğini sadece renkli bir kostüm giydiğini söyler. Ancak nazır, onun sözlerine kulak asmaz ve: "Hayır, canım, renkli elbiseden bahsetmiyorum. Arkanızdaki şey siyah imiş; fakat önü açık ve arkası kuyruklu..."(52) der. Naşit, giydiği elbiseden bile hesaba çekilmenin kabul edilir hâllerden olmadığını düşünür. Hükûmet mensuplarıyla siyasî değer çatışması yaşar. Nazır, Naşit gibi bir Osmanlı zabitanın frak giymesinin yakışık almadığını söylediikten sonra bu hareketin tekerrür etmesi halinde sonucun kötü olacağını ihtar eder. Naşit, nazırın yanında sesini çıkarmaz. Zaptiye Nezaretinden ayrıldıktan sonra nişanlısı Behire'ye duygularını şu cümlelerle aktarır: "Gülmeden katılmak hevesini duyarken, diğer taraftan ağlaya ağlaya çıldırmak ihtiyacı ruhumu eziyor, Nazır Paşa'ya teşekkür ederek çekilirken boğuluyordum. Tabancamı çekip karşımdaki cahil herifi gebertmek herhalde bir sevap idi. Fakat düşündüm: Onu öldürmekten ne çıkacaktı? Bütün ötekileri kim defedecekti! En müsamahakâr davrandıkları bir genç böyle muamele görürse, başkalarına ne yapmazlar? Behire, rica ederim, söyle, bu şerait dahilinde nasıl yaşanır? Bu ömür değil, bir kâbus... Müthiş bir karihası olan bir efsane-nüvisin bile tahayyül edemeyeceği korkunç ve müstekreh bir rüya!..." (53) der. Nazır'la Naşit arasındaki siyasî çatışma, romanın kurgusunu belirleyen en önemli noktalardan biridir. Zira Naşit bu çatışmayı müteakiben Avrupa'ya kaçmaya karar verir ve İstanbul'dan Batum'a amcasının yanına gider. Oradan da Avrupa'ya kaçacaktır. Ancak orada bir Rus kıızıyla tanışır ve ona âşık olur. Eser, bu olaylar etrafında teşekkül eder.

İzzet Melih'in **Tezat** (1335) adlı eserinde II. Abdülhamit devrindeki devlet adamlarının ellerindeki gücü kötü yönlerde kullanarak halkı sindirmeye çalışmaları konusunda ortaya çıkan bir siyasî çatışma vardır.

İstanbul'un İç Yüzü (Refik Halit,1336) romanı, İstanbul'da türeyen harp zenginlerinin hayatını konu almaktadır. İshak Bey, Fikri Paşa'nın damadıdır. Ragıbe Hanım'la evlidir. Ancak kısa bir süre önce konağa alınan sütnine ile gayrimeşru ilişkiye girmiştir. Bir müddet sonra da sütnineye ayrı bir ev tutup onunla yaşamaya başlar. Ancak bu

durumu, karısına ve diğerlerine sezdirmemeye çalışır. Ragıbe, bunu haber alır ve kocasını basmaya, sütüne ile yakalamaya karar verir. Annesi Daye Hanım ise, buna izin vermez. Devrin yönetiminden şikayet ederek erkeklerin bu tür ahlâksızlıklarında padişah ve diğer yetkililerin suçlu olduğunu söyler. Sultan Abdülaziz devrinde böyle bir cürmün kesinlikle işlenemeyeceğini dile getirir: “Sultan Aziz Efendimiz zamanında ne haddine böyle bir vükela damadı edepsizlik etsin, padişahın kulağına gittiği gün kendisini vapurda bulurdu...”(78) der. Abdülaziz devrinde insanların kontrol altında tutulduğunu, içinde buldukları zamanda ise, serbestiyetten dolayı ahlâkın bozulduğunu söyler. Kızı Ragıbe’ye de kızarak böyle işlerin zaptiyece yapılması gerektiğini, bu tür bir rezalete karışmanın doğru olmadığını söyler. Bu çatışma vesilesiyle eski İstanbul’la yeni İstanbul’un birbirinden çok farklı olduğu, insanlarla birlikte şehrin de eski hususiyetini kaybettiği ifade edilmiştir. Daye Hanım’ın kızına teklif ettiği hareket tarzıyla ortaya çıkan siyasî değer çatışması, geçmiş devirlerde yaşayan idarecilerle yenilerini mukayese etmiş ve romanın kurgusunu oluşturmuştur.

Refik Halit’in **İstanbul’un İç Yüzü** (1336) isimli eserinde, Sultan Abdülaziz devrinde ahlâksızlık yapmanın büyük cesaret istediğini, ondan sonraki dönemlerde özellikle de II.Meşrutiyet devrinde bu hususiyetin kaybolup ahlâksızlığın arttığının görülmesiyle ortaya çıkan siyasî değer çatışması yer almaktadır.

Yakup Kadri, **Kiralık Konak** (1338) adlı romanında, bir devrin çöküşünü aynı konak içerisinde yaşayan üç farklı nesille ortaya koymuştur. Naim Efendi; padişaha ve sâbık nazırlara saygılı ve bağlı bir insandır. Gazetelerin ve şahısların bunlara saygısızca hakaretler etmesine, söz söylemelerine tahammül edemez. Damadı Servet Bey ise, tam tersini düşünmektedir. Sabık siyasîlere ve devlet büyüklerine daima hakaretler eder; padişah ile nazırlarından hesap sorulmasını ister. Bu sebeple damatla kayın peder hiç anlaşamazlar. Naim Efendi, gazetelerden şikayetle: “Efendim her şey iyi... Fakat, bu gazeteler pek ileriye varıyorlar, memlekete, hiçbir şeye karşı hürmet hissi bırakmadılar; padişaha vükelâya karşı en kaba elfâzı istimalden çekinmiyorlar. Hayat-ı umumîye derken herkesin hayat-ı hususîyesine de tecavüze başladılar. Geçen gün Erenköy’ünde Hasib Paşayı ziyaret etmiştim, bîçare adam öyle bir tehevür içinde idi ki hâline acıdım; meğer “Tanin” gazetesi müşarileyhin nazareti esnasında bir çok ihtilâslar ve

suiistimaller vuku bulduğundan bahsediyormuş. Halbuki....” (14-15) diye sözüne devam ederken, damadı Servet Bey sınırlı bir şekilde kayın pederinin lafını böler ve: “Halbuki..... Yok efendim, bir “rejim” gidip yerine diğer “rejim” geldi mi tabiidir ki bu rejimin adamları öbür rejimin adamlarından hesap soracaklar. Bahusus ki yıkılan idarenin nasıl bir idare olduğunu siz herkesten iyi bilirsiniz.”der. Naim Efendi, önceki nazırlarla ilgili yolsuzluk iddialarının asılsız olduğunu izah etmeye çalışırsa da Servet’i inandıramaz. Servet, kayın pederini dinlemez. Ona göre padişah yanlılarının hepsini öldürmek lâzımdır. Servet: “Efendim, memlekette bir mahkeme ve bir adalet kapısı var. Hasib Paşa, mahkemeye çekilir, adalete teslim edilir, eğer masum ise ne âlâ, değilse... Giyotin efendim, giyotin temizler... Yalnız namussuz kafaların değil, fakat eski kafaların hepsi de kesilmelidir...”(15) der. Kayın peder; padişaha ve onun nazırlarına saygılı olunması gerektiğini savunurken; damat, eski kafaların tamamının uçurulmasını ister. Bu sebeple siyasî değer çatışması olur. Çatışma sonunda Naim Efendi ile damadı arasında tam bir uçurum oluşur. Bu ise, eserin kurgusunu ve şahısları belirginleştirir.

Yakup Kadri’nin **Kiralık Konak** (1338) romanında, II.Abdülhamit ve o devirdeki diğer devlet adamlarının imparatorluğu kötü yönetip halka zulmettiği iddiasıyla ortaya çıkan bir siyasî değer çatışmasına yer verilmiştir.

Peyami Safa, **Sözde Kızlar** (1339) adlı romanında, akrabalarına sığınmak zorunda kalan bir genç kızın başından geçen olayları ele almıştır. Mebrure, Yunan işgalinden sonra İstanbul’a gelmiş ve buradaki tek akrabaları Nazmiye Hanımlarda kalmaya başlamıştır. Ancak bu ailedekiler, çevreleriyle birlikte zevk ve eğlenceden başka bir şey düşünmeden sefih bir hayat sürmektedirler. Nadir, evlerine misafir olan Mebrure’yle sohbet ederken, bu aile ve bunlar gibi düşünen diğer “kibar” aileler hakkında bir hayli malûmat verir ve onların siyasî tavırlarıyla çatışır. Bu insanların bağımsızlıktan ziyade Batılı bir devletin himayesini istediklerini, bu düşüncenin de Türk insanı için utanç verici olduğunu söyler: “Siyasî fikirleri şudur: Türk kendi kendini idareden acizdir, ecnebi bir devletin himayesine muhtaçtır.”(156). Mebrure bu çatışmadan sonra etrafındaki insanlara farklı bir gözle bakmaya başlar ve evlenmeyi düşündüğü Behiç’e ihtiyatlı yaklaşması gerektiği sonucuna ulaşır. Dolayısıyla bu çatışma, romanın

kurgusunda, Mebrure'nin yanlış bir karar vermesini engellemesi yönüyle büyük bir ağırlığa sahiptir.

Peyami Safa'nın **Sözde Kızlar** (1339) isimli eserinde, bir Türk ailesinin Türklerin kendi kendini yönetemeyeceğini savunarak başka devletlerin himayesini istemesi üzerine yaşanan siyasî değer çatışması bulunmaktadır.

İncelediğimiz dönem itibariyle, 16 yazarın 27 romanında 93 siyasî değer çatışması tespit edilmiştir. Çatışmaların geneli dikkate alındığında Meşrutiyet dönemi yazarlarının siyasî değer çatışmalarına daha fazla ağırlık verdiği ve bu dönem yazarlarının sözü alarak kahramanlarla girdiği çatışmanın 20'yi bulduğu belirlenmiştir. Bu tür çatışmalarda Fazlı Necip ve Vassaf Kadri dikkat çekmektedir. Siyasî değer çatışmalarının yazarlara göre dağılımını gösteren tablo aşağıdadır.

Yazar Adı	Siys.Değ.Çat. Bul. Rom. S.	Çatışma Sayısı	Ortalama Çatışma
Ahmet Midhat	6	9	1,5
Namık Kemal	1	4	4
M.Mehmet Murat	1	1	1
Mehmet Celâl	2	6	3
Bekir Fahri	1	7	7
Ş.F.Ahmet Hilmi	1	3	3
Fazlı Necip	1	17	17
Ebubekir Hazım	1	2	2
Safvet Nezihi	1	2	2
Halide Edip	5	20	4
Vassaf Kadri	2	17	8,5
Müfide Ferit	1	1	1
İzzet Melih	1	1	1
Refik Halit	1	1	1
Yakup Kadri	1	1	1
Peyami Safa	1	1	1
TOPLAM	27	93	--

Tablo:3

Bu bölümde incelemeye çalıştığımız siyasî çatışmaların ekseriyeti, Nizam-ı Cedit ve yeniçeriler arasındaki mücadelelerle II. Abdülhamit yönetimi etrafında teşekkül etmiştir.

Zikrettiğimiz çatışmaların konuları ve bunların bulunduğu romanları şöyle sorulabiliriz: Yeniçerilerin nizam altına girmeyip isyan etmeleri (**Yeniçeriler, Dünyaya İkinci Geliş yahut İstanbul'da Neler Olmuş, Dehşetler İçinde**); padişahlık sistemiyle cumhuriyet rejimini mukayese edip cumhuriyet yönetimini savunmak (**Paris'te Bir Türk, Ateşten Gömlek**); Çerkez gençlerinin mücadelecî bir ruha sahip olması için Rusya ile barış halinde bulunulmasına karşı çıkmak (**Kafkas**); Rus devletinin kendi halkına kötü davranıp köleliği devam ettirmesi (**Acâib-i Âlem**); devlet hâline gelmemiş milletleri ittifak ya da antlaşmalarla bir çatı altında toplamak yerine zor kullanarak hakimiyet kurmayı düşünmek, Rusya'nın balkanlara sahip olması için çalışmak (**Arnavutlar ve Solyotlar**); II.Abdülhamit ve adamlarının devleti kötü yönetip halka zulmettiğini düşünmek (**İsyan, Kuşdili'nde, Jönler, Küçük Paşa, Müsebbib, Melekper, Ölüm Habercileri, Tezat, Kiralık Konak**); devlet kademelerindeki tayin ve terfi usulünün rüşvete bağlanması (**Kuşdili'nde, Dehşetler İçinde**); sürgündeki bazı Jön Türklerin kendi davalarına ihanet etmesi, Osmanlı sınırları içerisinde yaşayan Balkan milletlerinin ezildiğini iddia etmek (**Jönler**); savaş meydanında ihtiyatlı hareket etmemek ve düşmanı küçümsemek (**Öksüz Turgut**); isyan etmiş yeniçerilerle mücadele anında masum insanlara zarar verilmesini kabul etmemek, halka zulmederek servet sahibi olmak, şahsî çıkar için yeniçerileri desteklemek, Enderun'daki insanların şahsî çıkar için yeniçeriyi desteklediğini görmek, sadrazamın Nizam-ı Cedit yerine yeniçerilere destek vermesi (**Dehşetler İçinde**); sosyalizm fikrini savunmak (**Handan**); partiler arası muhalefette ön yargılı ve taraflı davranmak, Osmanlı imparatorluğunda merkeziyetçilik yahut adem-i merkeziyetçiliği savunmak, siyasî iktidarı şahsî çıkarlar için kullanıp halka zulmetmek, Osmanlı sınırları içerisindeki milletlere federasyon hakkı vermeyi istemek (**Yeni Turan**); meşrutî bir yönetim için padişaha isyan etmek (**Son Eseri**); İttihat ve Terakki partisinin ülkeyi kötü yönettiğini düşünmek, İngilizlerin himayesini istemek, Çanakkale Savaşı münasebetiyle Türklerin İngilizlerden özür dilemesi gerektiğini savunmak, İngiliz işgal güçlerine yaranmaya çalışmak, İngilizlerin İstanbul'da halk ve aydın kesime zulmetmesi (**Ateşten Gömlek**); padişah yanlısı kişilerin Kuva-yı Milliyeye karşı çıkması (**Ateşten Gömlek, Vurun Kahpeye**); V.Murat hakkında "Murat Efendi" ifadesini kullanmak (**Ölüm Habercileri**); Türkçülük fikir akımının Osmanlı İmparatorluğunu kurtaracağına inanmak ve bunu savunmak (**Aydemir**); ahlâksızlığın yayılmasında devrin padişahının sorumlu olduğunu ileri

sürmek (**İstanbul'un İç Yüzü**); Türklerin kendilerini yönetmekten aciz olduğuna inanıp başka milletlerin himayesini istemek (**Sözde Kızlar**) konuları üzerine meydana gelmişlerdir.

4. BÖLÜM

4. 1. DİNÎ DEĞER ÇATIŞMALARI

Din, en basit tarifıyla insanların belli kurallar çerçevesinde uyum ve düzen içerisinde yaşamasını sağlayan manevî kurallar bütünüdür. Bilindiği gibi dinler sadece bu dünyanın dışında cereyan eden hadiseleri açıklamaya çalışan sistemler değildir. Bu cihetten dinler sadece inanç sistemi olmakla kalmaz, koyduğu kurallar bütünüyle de toplum hayatının yapılanmasında vazgeçilmez görevler üstlenirler. Dinin sosyal hayattaki bu gücü, dinî değerlerin yalnız metafizik âlemdeki cereyanlarla sınırlı kalmayıp içinde yaşanılan dünyayı da kucaklamasından kaynaklanmaktadır. İnsanlık tarihi kadar eski olan din müessesesi, toplum düzeninin değişim ve devamında da katkıları olması yönüyle insan hayatında önemli bir işleve sahiptir. Sevgi, hayâ, adalet, mükellefiyet, ibadet, tesettür; kısacası dinin getirmiş olduğu emir ve nehiylerin tamamını dinî değerler olarak kabul edilebilir. Şimdi dinî değerler etrafında meydana gelen çatışmaların romanlardaki tezahürlerine bir göz atalım.

Ahmet Midhat Efendi'nin **Firkat** (1287) adlı romanında, Müslüman bir kızın gayrimüslim biriyle evlenmek istememesi üzerine yaşanan bir dinî değer çatışması görülmektedir. Çerkez Beylerinden Havcir'in evlatlığı Guşecok, kaçırılarak bir Rus generaline satılmıştır. General, onu nikâhı altına alacağını söyleyerek, sahip olmak ister; ancak Guşecok, Rus'un arzularına boyun eğmez. Bir "kâfir"le beraber olamayacağını söyler. Hem kendini satan Çerkezlerle, hem de Rus generalle çatışır. Guşecok, bu hadiseyi daha sonra şöyle nakleder: "Ben ne kadar ağladım bağırdım kâfiri istemem beni öldürünüz dedim ve nihayet kâfiri pişman ettim ise de onlar beni kılıç arkasıyla döve döve zorla beni kâfire sattılar. Hinzır beni koynuna almağa çalıştı. Zorladı cebretti. Beni öldürmek için üzerime tabanca çekti. Fakat kendimi teslim etmedim."(157) der. Guşecok'un kararlı tavrı neticesinde Rus generali, ondan ümidini keser. Guşecok'u kaçıran Çerkezler de onu İstanbul'a götürüp satmaya karar verirler. Guşecok'un bu çatışması eserin kurgusunu belirlemiştir. Rus generalle evlenmekten kurtulan Guşecok,

İstanbul'a cariye olarak satılmış ve kaderin bir cilvesiyle, beş yıl aradan sonra Memduh'la karşılaşmıştır.

Zeyl-i Hasan Mellah (1291) romanında, dinî nikâh ve boşanmayla ilgili dinî değer çatışması vardır. Romanın genç kahramanlarından Numan, ticaretle uğraşmaktadır. Kaplan Bey'in cariyelerinden İnşirah'a âşık olmuş, cariye de onu sevmiştir. Kaplan Bey'in annesi bunları evlendirmek isterse de Kaplan Bey, İnşirah'ı Casım Bey adında birine söz vermiştir. Gençlerin birbirine âşık olduğunu öğrenen Kaplan Bey, İnşirah'ı Casım'a vermekten vazgeçer ve onu Numan'la evlendirir. İnşirah'la Numan beş yıl mesut bir hayat sürerler. Kaplan Bey'in vefatıyla Casım, harekete geçer. Yalancı şahitlerle kadıyı aldatarak Numan'ın talâkîselâse ile karısını boşadığını, buna rağmen hâlâ beraber yaşadıklarını söyler. Kadı hükûmet zoruyla, karı kocayı ayırır. İnşirah, Kaplan Bey'in annesinin yanına gider. Numan, karısını boşamadığını, şahitlerin yalan söylediğini belirtirse de kadıyı inandıramaz. Kaplan Bey'in annesi hülleyle karar verir ve hülleci birini bulur. Ancak, Numan buna razı olmaz, intihara kalkışır. Numan'ın intihar girişimine şahit olan Hasan Mellah, yalancı şahitlerin sözüyle hülle yapmak isteyen Kaplan Bey'in annesiyle çatışır. Hasan: "Hanımefendi! Damadın, evladın, kölen olan Numan'ı şimdilik hem de şu anda zevcesinin yanına gönderecek misin?"(607). Hanım: "Canım evladım! Talâkîselâse ile boşanmış bir nikâhsız karı yanına nasıl olur da ..." Hasan: "Bu sözü bu akşam her kim tekrar eder ise ağzını yırtarım! Dişlerini dökerim, çenelerini kırarım, dilini keserim!... Anladın mı hanım! Ben bu dağ gibi yiğidi ipten kurtardım. İpten! Ölümünden! Sen ne zannediyorsun? İki yalancı şahit ile nikâh bozulur itikadında mısın?"(608) der. Daha sonra da Numan'ı İnşirah'ın yanına göndererek kendi adamlarıyla evi korumaya alır. Durumu düzeltmek için ilk teşebbüsü gerçekleştirir.

Hasan; İnşirah'ı hülleciyle bir odaya kapatmak isteyen Kaplan Bey'in annesiyle çatışmış, adamlarıyla da Kaplan Bey'in evini ablukaya alarak Numan'ı İnşirah'ın yanına göndermiştir. Tez zaman sonra mesele, yeniçeri ağası, kadı ve Cezayir dayısına ulaşır. Bunlar, Hasan'dan hesap sormak üzere olay yerine gelirler. Hasan, yalancı şahitlerle nikâhın bozulamayacağını ve hüllenin kabul edilemeyeceğini onlara da söyler. Bu sebeple dinî değer çatışması olur. Yeniçeri ağası: "Ya Seydi Hasan Mellah! Bir kocayı mutlaka zevcesi yanına zorla sokmak mugayir-i şer'-i şerif değil midir? Böyle

şeyleri hepimizden iyi sen bilirsin?”(609). Hasan, bu söze çok öfkelenir ve: “Şeriat benim parmağımı değil a, kafamı kesse acımam. Allah’ın emrine herkes razıdır! Lakin bir kere şu hakim efendi gelsin de o talâkiselâseyi ne ispat üzerine hükmetmiş olduğunu bana anlatsın.”der. Hakim: “Bu memlekette hakim sen misin ben miyim! Bu ne rezalet!...” Hasan: “Yanıma gelme billah şu pençelerle seni tuttuğum anda tiftik gibi tiftlerim.” Cezayir dayısı: “Sen burada zorba mı kesildin Hasan!” Hasan: “Hayır efendim! Yalan ile hile ile vuku bulan bir zulmü def için meydana çıktım.” Dayı: “Öyle amma Cezayir yol üzerinde bir bostan değil a! Biz de bostan korkuluğu değiliz.” Hasan: “Keşke bostan korkuluğu olsanız bari kargaların zulmünü def edebilirdiniz. Halbuki karga kadar değeri olmayan habislerin de gadr ve cevriyi men’e iktidarınız yoktur. Sizden ne olur bre?!...”(609) der. Cezayir dayısı, bu söze çok kızar ve Hasan’ı yakalatmak ister; ancak Hasan’ın adamları buna müsaade etmezler. Çatışma sonunda gerçeğin ortaya çıkması için mahkemenin tekrar kurulmasına karar verilir. Neticede, Numan’ın karısını boşamadığı, talâk hadisesinin düzmece olduğu ortaya çıkar ve karı koca tekrar birbirlerine kavuşurlar. Hasan Mellah’ın Cezayir dayısı ve kadıyla çatışması romanın kurgusunu şekillendirmiştir. Bu çatışmayı müteakiben Hasan, Numan’la İnşirah’ı kendi konağına alır ve beraber yaşamağa başlarlar.

Mısır, Fransızlar tarafından işgal edildiğinde, işgal orduları halkın mallarına el koyarak onlara eziyet etmeye başlamıştır. Zehra’nın babası Ebü’l-Hümâm, malının elinden çıkacağı korkusuyla Fransızlara yanaşmaya, onlarla dost olmaya çalışmaktadır. Fransız General Menu, Ebu’l Hümâm’ın yetişkin bir kızı olduğunu öğrenir ve bir eğlence sırasında Zehra’nın da işret meclisine gelmesini ister. General Menu: “Ey Ebu’l Hümâm! Senin yetişkin bir kızın olsun da bize haber vermeyesin! Bu dostluğa sığar mı?”(690) der. Ebu’l Hümâm: “Efendim! Bilmez misiniz ki bizim memlekette erkekler yanında haremlere ait bir söz söylenmez?”(690). General Menu: “Onu biliyorum ama ben seni Şarklıların en mütemeddinlerinden olmak üzere kabul ederim. Mütemeddin olan bir adamda bu kadar kıskançlık yakışık alır mı?”(691). Ebu’l Hümâm: “Medeniyet başka bir şeydir efendim. Dinin ve ahlâk-ı memleketin hükmü de yine başka.”(691). General, bu cevabı kabul etmez ve kendisi gibi bir komutana bu sözlerin söylenemeyeceğini ifade eder. Ebu’l-Hümâm, dini gereği, kızını başka erkeklerin huzuruna çıkarmak istememiş, bu sebeple de Fransız generalle çatışmıştır. Ebu’l

Hümmam ile general arasındaki bu çatışma, eserin kurgusunun oluşumunda büyük bir paya sahiptir. Zira Menu, bu çatışmaya birlikte Ebu'l Hümmam'ın kızına ilgi duymaya başlamış ve onunla evlenebilmek için Zehra'nın sevgilisi Süleyman'ı yakalatıp sürgün ettirmiştir.

Ahmet Midhat Efendi'nin **Paris'te Bir Türk** (1293) adlı eserinde, İslâmiyetteki çok evlilik ile Hıristiyanlıktaki ruhbanlık üzerine dinî değer çatışmaları yer almaktadır. Nasuh, Paris'e giderken gemideki yolcularla çeşitli mevzularda konuşma imkânı bulmuştur. Hatta bazı konularda, yabancı asıllı yolcularla çatışmaya girdiği de olmuştur. Yolculuk sırasında özellikle bazı kadınlar, Müslümanlardaki "taaddüd-i zevcat" bahsini eleştirmişlerdir. Nasuh meseleyi izaha çalışırken önce: "...Binaenaleyh size yalnız şunu arz edeyim ki ben bir karı ile müteahhil bulunduğum halde karımın rızası ile bir karı daha alır isem, yani şu taaddüd-i izdivaçtan üçümüz dahi razı olur isek bunun kanun-ı tabiat nazarında ta'yib edilecek bir yeri kalır mı?"(157-158) der. Bu söze çok kızan Katerin: "Kanun-ı tabiat mı? Aferim mösyö Nasuh! Doğrusu tabiata tatbik kabul edecek meseleyi pek güzel buldunuz" (158) der. Bir erkeğin birden fazla kadınla evlenmesine karşı çıkar ve Nasuh'la çatışmaya girer. Nasuh'la Katerin arasındaki bu çatışma, Nasuh'un ilim ve irfanının derecesini gösterip gemidekileri ona hayran edecek ve eserin kurgusunda rol oynayacaktır. Nasuh yapılan itirazı durdurmak için açıklamada bulunur: "...Şarkta kırk dört yaşına gelen bir kadın burada altmış yaşına gelenler derecesinde ihtiyar olur. Kırk yedi yaşındaki erkek ise hâlâ genç kalır. Zira doksan yaşında birkaç adamı ismiyle, resmiyle, şaniyla şöhretiyle haber verebilirim ki hâlâ çocuk tevlid etmektedirler. Şimdi karılıktan çıkmış olan bu zevce hâlâ kocalığında sebat eden zevcine mukabil ne menzilete kalır? Bu halde o kocanın Avrupa usulünce kendisine bir metres (kapatma) tedarik etmesi ve varidatının bir kısm-ı küllisini mezbure ile olan maişet-i fuhşiyânesi uğrunda sarf etmesi ve binaenaleyh hanesine nazar-ı bıkaydî ile bakması ve şayet bir çocuğu dünyaya gelir ise onu kendisine evlat olarak kabul edemeyip bu misüllü evlad-ı nâmeşru'aya mahsus olan me'valara terk etmesi mi!... Muvafık-ı akıl ve hikmettir?..." (158). Bu sözlere, diğer kadınlar gibi Katerin de cevap veremez. Nasuh sözüne devam eder: "Siyaset cihetine gelince: bu taaddüt-i zevcata bir din cevaz veriyor... Amma dikkat isterim emretmiyor, cevaz veriyor! Zira Avrupa'yı yanılta işte asıl bu noktadır. ...Hazret-i Kur'an emretmiş ki eğer size bir karı kifayet

etmez ise, iki alabilirsiniz. O da kifayet etmez ise, üç nihayet dört alabilirsiniz. Lakin bunlar meyanında adalet-i tammeye riayet edeceksiniz. Ve illa bir karıdan başka karı alamazsınız. İşte cevaz şundan ibarettir. Yani mutlaka birden ziyade karı almak lâzım gelmeyecek. Lüzum ve ihtiyaç görülür ise, almak dahi men olunmayacak. Yani bu bâbta insan hürriyet-i tamme içinde bulunacak. Mürüvvet-i merdane ise karılar meyanında adalet tavsıyesi oluyor. Cümlesine muamele-i adilânede bulunamayacak insanda mürüvvet-i adilâne bulunamayacağını hükm ile böyle mürüvetsiz bir şehvetperestten o hürriyeti dahi men ediyor.”(160-161) der. Bu açıklamalar üzerine Nasuh’u dinleyen gayrimüslim kadınlar, tek eşliliğin hakim olduğu Batı âlemindeki suiistimalleri göz önüne getirerek Nasuh’un sözlerini, dolayısıyla da İslâmiyetin çok eşlilik hakkındaki hükmünü takdir ederler.

Madam Dö Laşen’in dostu Rahibe An, Nasuh’un ruhaniliği tenkit etmesine tahammül edemez ve onunla çatışır. Nasuh, ruhaniliğe karşıdır. Yani rahibe ve rahipliğin Hıristiyanlıkta olmadığını, sonradan ortaya çıktığını söylemiştir. Rahibe An, ruhaniliğin asıl gayesinin Allah’a vasıl olmak için çoluk çocukla uğraşmayı sadece Allah’a ibadet etmek olduğunu söyler. Nasuh bu anlayışın doğru olmadığını söyler; fakat Hemşire An, Nasuh’un görüşlerini kabul etmez. Bu nedenle dinî değer çatışması yaşarlar. Bu ise, eserin kurgusuna önemli katkılarda bulunacak olayları hazırlayarak romanın sonuç bölümünü oluşturur. Nasuh: “...Eğer vusul için mutlaka familyayı terk etmek lâzım gelir ise bu lüzum herkes üzerine şamil olmalıdır. Dinde bir hüküm şuna ait olup da bunun o hükümden müstesna olması caiz olamaz ve olamamak lâzım gelir. İmdi herkes vusul için familyasını terk eder ise cemiyet-i beşeriyeye ihtilâl gelir. Medeniyet alt üst olur.”(273) der. Nasuh, İslâmiyet’te Allah sevgisinin en başta yer aldığını, ondan sonra diğer varlıklara muhabbet edilebileceğini söyler. Rahibe Ân, Nasuh’a: “...Lakin ben tehhül edebilmek salahiyeti elimde olduğu halde ondan vazgeçerek ömrümü Hazret-i Meryem’e vakfedersem kim ne diyebilir?”(274) der. Nasuh: “Herkes her şey diyebilir. Ezcümle ben diyebilirim ki sizin ömrünüz yalnız size mahsus değildir. O ömürden istifadeye herkesin hakkı vardır. Herkesten bir tanesini ihtiyar ile sizin ona vakf-ı vücud etmeniz kanun-ı tabiata muvafıktır. Yoksa Hazret-i Meryem’e değil”(274). der. Nasuh, söze devamla kadınların erkekler, erkeklerin de kadınlar için yaratıldığını, bu yaratılışa muhalefet etmenin uygun bir hareket olmadığını söyler. Dö Laşen de bu görüşe

katılarak, kadınların güle benzediğini, erkeklerin de bundan istifade edeceğini söyler. Hemşire An, bu sözlere çok kızar ve : “Aman yarabb! Ne harisâne, ne şehvetperestâne sözler! Kelam bile mülevves olmuş gitmiş.”(274-275) der ve Nasuh’la Dö Laşen’in sözlerini duymamak için son sözünü de sarf ederek onların yanından ayrılır: “Bu yoldaki sözler dinlemekten memnu‘um. Bana azimetim için müsaadenizi rica ederim”(275). Bu çatışma sonunda Dö Laşen, Hıristiyanlıkta varolan ruhbanlığın doğru olmadığını anlar. Hemşire Ân da bunun farkına varır; ancak yanlış yolda olduğunu kabul etmez.

Kafkas milletleriyle Rus mücadelesini konu alan **Kafkas** (Ahmet Midhat Efendi, 1294)’ta farklı dinlere mensup insanların evlenmeleri konusunda yaşanan dinî değer çatışması vardır. Katerina, bir Müslüman olan Kaplan Bey’e âşıktır. Kaplan Bey de aynı şekilde onu sevmektedir. Katerina’nın dadısı Özdek, Katerina’nın Kaplan’la evlenmesini engellemeye çalışmaktadır. Onun, Hıristiyan bir erkekle evlenmesini ister. Bunun için de Katerina’yı Kaplan’dan soğutmaya çalışır. Bir konuşmasında Özdek, Kaplan’ın Katerina’yı sevmediğini, gönül eğlendirmek için onunla ilgilendiğini söyler. Onun Hristiyan biriyle evlenmesi gerektiğini tekrar dile getirir. Katerina ise, Kaplan’dan vazgeçme niyetinde değildir. Katerina bu tavra çok öfkelenir ve dadısıyla dinî değer çatışması yaşar. Katerina: “Estağfurullah! Kaplan’ıma iftira ediyorsun. Kaplan senin tanıdığın Moskoflara benzemez. Bir haftalık, bir aylık muhabbet için bir kızı aldatmak, bizim Ruslarda görülür denaetlerdendir. Karısı da öyledir erkeği de. Bir erkek bir haftalık on beş günlük muhabbet için bir karıyı aldatır ise o karı kendisini aldanmış saymayıp belki o da on beş günlük bir muhabbet için erkeği aldatmış olmakla iftihar eyler. Bir Çerkez, bir kızı sever ise ölünceye kadar sevmek için sever.”(88) der. Özdek, Katerina’nın ne kadar kararlı olduğunu görür ve onu vazgeçirmek için sakladığı son silahı da kullanmaya karar verir. Katerina’ya İslâmiyetteki taaddüd-i zevcat meselesini hatırlatır: “Evet! Sizden başka daha beş cariye ile beraber sevmek için sever.” Katerina: “Sen bu lakırdıyı bana bir kere daha söylemiş idin Özdek! Galiba sen de bir Müslüman’ı sevdiğime razı olmayanlardansın! Evet! Sanki ne demek istersin? Ben biliyorum ki bir Çerkez bir kızı sever ise sair dört beş cariye ile beraber sevmek için sever. Fakat şunu da bil ki o Çerkez bey beş karının beşini de ayrı ayrı sevmeğe muktedirdir. Sen onları vücudunu, zihnini, insanlığını işretle berbat etmiş harap eylemiş

olan Moskoflara Avrupalılara mı kıyas ediyorsun? Dikkat etmedin mi ki böyle harap Moskof'a bir karı bile çoktur. Çok olduğunu her yerde her zaman görüyorsun? Fakat şu latif dağlarda, latif hava, latif sularla serbest büyümüş ahu gibi bir Çerkez'e elbette bir karı az gelir.”(88-89) der. Katerina, Kaplan'dan vazgeçmeyeceğini bu şekilde açıklamıştır; ama Özdek de onu fikrinden döndürmeye çalışmaktan geri durmayacaktır. Katerina ile dadısı arasındaki dinî değer çatışması, Katerina'yı Kaplan'a daha fazla yakınlaştıracak ve eserin kurgusunda tesirli olacaktır.

Ahmet Midhat Efendi'nin **Yeryüzünde Bir Melek** (1296) adlı romanında, dinî bir konu üzerine kişi-toplum çatışmasına şahit olmaktayız. Eserin birinci derece kahramanlarından Şefik ile Raziye'nin çocuklukları beraber geçmiş, yaşları ilerledikçe de birbirlerini sevmişlerdir. Şefik, tahsil için Paris'e gittiğinde Raziye, babasının isteğiyle başka biriyle evlenmiştir. Şefik, tahsilini tamamlayıp İstanbul'a döndüğünde Raziye'yi bulur ve arada bir gizlice görüşürler. Bir ara Neşe Kalfa'nın evinde buluşmaya başlarlar. Bu görüşmelerde yanlarında genellikle Raziye'nin halayıklarından biri bulunur ve hiçbir zaman yalnız kalmazlar. Şefik'i elde etmeye çalışan Arife; Şefik ile Raziye'den intikam almak için Şakir Ağa vasıtasıyla onları mahalleliye ihbar ettirir. Sözde, Raziye ile Şefik, Neşe Kalfa'nın evinde fuhuş yapmaktadırlar. Arife'nin hizmetkârı Şakir Ağa, müezzin ve bekçiyi bulduktan sonra mahalle kahvesine gelir ve milleti galeyana getirerek Şefik ile Raziye'yi bastırmak ister. Ancak kahvehanedeki Salih Çavuş, doğruluğundan emin olunmayan bir haberle ev basmanın, insanları fuhuş yapmakla itham etmenin İslâm dinine uygun olmadığını söyler. İhbar doğru olsa bile böyle hadiselerin gizlice halledilmesi gerektiğini belirtir. Fakat mahalleli, Salih Çavuş'u dinlemeye pek niyetli değildir. Yazar da Salih Çavuş gibi düşünür ve mahallelinin hareket tarzının İslâm'a uymadığını belirterek onlarla çatışır: “Cehalet, taassup terbiyesizlik bir yerde içtima ederse onun içine bir de fesat ve fikr-i intikam girerse artık âdâb-ı insaniye ve levâzım-ı diniyeye dair söylenen sözler tesir mi eder?”(678). Yazar burada, düşünmeden, şuursuzca hareket eden cahil insanlarla çatışır ve işlenmek istenen fiilin kötülüğünü ifade eder.

Arife; Şefik ile Raziye'yi fuhuş yaptıkları gerekçesiyle bastırmak için tezgâh kurmuştur. Şakir Ağa, mahalle kahvesine gider ve oradakileri, baskın için kışkırtmaya çalışır:

“...Kalkınız ağalar kalkınız aşırılan karı öyle adî bir şey değildir. Erbab-ı namus ve kibardan bir zatın haremidir. Adamcağızın namusunu muhafaza sevaptır.”(683). Bu söz üzerine, hanenin basılmasına karar verilir. Kahvehanedekiler büyük bir öfkeyle ayağa kalkmışlardır. Ancak orada bulunan Salih Çavuş, onların bu hareketine karşı çıkar ve böyle bir baskının “şeriata” aykırı olduğunu belirtir. Orada hazır bulunanlarla dinî değer çatışması yaşar. Salih Çavuş: “Dur acele etme bakalım! Biz de dünya gördük. Biz de yaşadık. Dini diyaneti biz de öğrendik. Okumadık isek de çok işittik. Eğer adamcağızın namusunu muhafaza etmeyi safvet-i kalb ile arzu ediyor iseniz kendisine gizlice işi anlatıp haberdar etmek lâzımdır. Muhafaza-i namus böyle olur. O halde adam dahi kendi namusunu muhafaza mı, ikmal mi her ne edecek ise eder.”(684) der. Kahvehanedekiler bu söze karşı çıkarlar. Salih Çavuş tekrar söze başlar: “Haberini yalnız şu adam getirdi değil mi? Fakat şimdi siz keyfiyeti konuya komşuya kadınlara kızlara çoluklara çocuklara kadar ilân edeceksiniz. Doğrusu güzel bir ders. Kızı anasına: “Bu gürültü nedir?” diye soracak. Anası da “İşte şöyle bir kadın şöyle bir herifi evine almış da basıyorlar.” diyecek . O kız daha bu genç yaşında fuhuş ne olduğunu öğrenecek. İşte bir aşüfte karı ile bir çapkın herifin gizlice bir hezeyan etmelerini kabul etmediğimiz halde mazarratı kendi nefislerinden başka bir kimseye dokunmayacak olan bu rezaletin mazarratı hepimizin evlad u iyaline dokunacak ve cümlesine suimisal olacak kadar meydana çıkarılmasını kabul edeceksiniz öyle mi?”(685-686). Bu söz üzerine kahvehanedekiler kendi aralarında da tartışmaya başlarlar. Salih Çavuş’un bu sözleri üzerine Bekçi: “Haydi haydi ey cemaat, kolağası sizi bekliyor. Bu adam Bektaşî midir nedir? Böyle ağzına gelen şeyleri söylüyor” der. Salih, bu söze öfkelenir: “Bektaşî sensin köpek! Ben ehl-i sünnet ve’l-cemaattenim! Sen bu işin muktezâ-yı şer’isini biliyor musun bakayım? Senin imam efendi olsun biliyor mu? Her cinayet için iki şahit kâfi olduğu halde isbat-ı zina için dört şahit lâzım olduğunu ve bu dört şahidin dahi öyle bir adamı bir haneye girerken görmesi kifayet etmeyip zinayı ta’bir-i şer’isi veçhile muhakkaku’l-vuku’ olmak üzere görmeleri lâzım geldiğini ve o halde dahi şahitlere hadd-i şer’i vurulduğu ve hadden ma’ada manen sizi günahattan rezaletten muhafaza ederim. Şu yaptığımız hareket namuslu adamların hareketi olmadığı gibi dinini diyanetini güzel bilir Müslümanların da hareketi değildir. Bu hareket esâfil-i nasın hareketidir.”(686-687) der. Fakat Salih Çavuş dinlenilmez ve ev basılır. Salih Çavuş’la mahalleli arasındaki dinî değer çatışması, eserin kurgusunun şekillenmesinde büyük bir

ağırlığa sahiptir. Malûm evin basılmasından sonra baskına uğrayanların kimler olduğu tüm İstanbul'a yayılır. Raziye, kocası tarafından boşanıp evinden kovulur. Şefik de Vidin'e hapse gönderilir.

Ahmet Midhat Efendi, **Vah** (1299) isimli romanında, serbest tavırlı genç bir kadının başından geçen hadiseleri hikâyeye etmiştir. Necati ve Behçet, samimî arkadaşlardır. Birgün vapurda güzel bir kadın gözlerine ilişir. Behçet, kadına hayran olur ve onun çok serbest biri olduğunu anlayarak bundan istifade edebileceğini düşünür. Ancak Necati aynı düşüncede değildir. Arkadaşından kadına bakmamasını ister. Meseleyi dinî yasaklar boyutundan değerlendirir. Behçet ise, anlatılanlara hiç aldırış etmez. Bu sebeple iki arkadaş arasında dinî değer çatışması olur. Behçet: “Neden olayım? Göze yasak mı olur?”(8). Necati: “Olur a? Yasak denilen şey göze dahi olur. Hem de olmalıdır.” Behçet: “Acayip! Yeni yeni hikmetler mi icat ediyorsunuz?” Necati: “Hikmet denilen şey hakikat demek olup hakikat ise ezelî ve ebedî olmak hususunda Cenab-ı Hakk’a sâni addolunabilir. Zaten Cenab-ı Hakk dahi bir hakikat değil midir?” der. Ancak Behçet bu sözleri kabul etmeyerek kadına dikkatli dikkatli bakmaya devam eder. Necati bakmamasını söyler, ancak Behçet, böyle güzel kadınların gözleri ve gönülleri süslediğini ifade eder. Uzun konuşmalar neticesinde Necati, İslâmiyet’in bu konuda bazı müeyyideler getirdiğini ifade eder ve sözlerini şu cümleyle bağlar: “...Fakat bizim kendi elimizde olmayan bir kadına o kadar müştakâne ve mütehassirâne bakmayalım. Bir kadına sadece bir bakış vicdanen ve hikmeten memnu değildir. Bir güzel arabaya bakıldığı gibi bir güzel kadına dahi bakılır. Fakat göz ile muvasala derecesinde harisâne ve müştakâne bakmak hukuk-şinaslık nokta-i nazarından mugayir-i hikmettir...” (9). Behçet bu hakikatlere uymanın çok zor olduğunu söyler ve bu konuda dinin koymuş olduğu ölçüyü öğrenmiş olmasına rağmen vapurdan indiğinde kadını takibe başlar.

Acâib-i Âlem (Ahmet Midhat Efendi, 1299), ilim ve fenne fazlasıyla düşkün olan iki arkadaşın Kuzey Kutbuna yaptığı seyahati konu almıştır. Bu iki kafadardan Suphi, seyahatları esnasında karşılaştıkları İngiliz seyyah Miss Haft’le birbirlerini severler ve evlenmek niyetiyle Londra’ya dönerler. Haft’ın halası, bu evliliğe din farklılığından ötürü karşı çıkar. Yeğeniyle dinî değer çatışması yaşar. Halası Haft’e şöyle der: “Şimdi

dahi anlayamadığımı eyler isem beni mazur gör! Ve beni mezhebi ayrı bir Türk ile izdivaç...”(285). Halası konuşmasını tamamlayamaz. Haft: “Hala biz Türkleri bu kadar şayan-ı tahkir buluyoruz amma onlar bizi hiç de şayan-ı tahkir bulmuyorlar. Hatta onlar bir kızı Hıristiyan olduğu halde tezevvüc ederek hiç de dinine taarruz etmedikleri ve bunu dahi kendi dinlerinin kavaid ve müsaadât-ı mahsusu olmak üzere böyle telâkki eyledikleri halde biz bu noktada onlardan daha müsaadesiz daha müteaasib görünürüz. Binaenaleyh insafın olsa Türklere bu kadar nazar-ı nefretle bakmaz idin. Belki bir çok şeylerde onların bize takaddüm ve tefevvuklarını teslim eyleyerek bizim dahi o derecelere vusulümüzü arzu eyler idin.”(286) der. Bu çatışma sonunda hala yeğen arasında bir soğukluk olur. Kız din farkının evlenmeleri için engel olmadığını söyler. Halası, Haft’e öfkelenir.

Halası, Haft’in Suphi ile evlenmesini bir türlü kabul etmez. Haft en sonunda, halası izin vermese de Suphi ile evleneceğini ima ederek, böyle bir duruma düşmek istemediğini belirtir. Tekrar bir çatışma olur. Haft: “Ne diyeceksiniz halacığım! Ben bu meselede sizin reyiniz olduğunu isterim bir serkeş kız gibi hukuk-ı kanuniyemden istifadeye kadar göze aldirmayı layık göremem.”(286) der. Halası yeğeninden böyle bir cevap beklemez ve çok üzülür. Müslüman bir erkeği halasına tercih ettiği için Haft’e kızar, onun sözlerine cevap vermez. En son: “Şimdilik geceniz hayrolsun kızım! Ben aklımın ermediği şeyler için reyimi veremem. Mademki hukuk-ı kanuniyenizden istifade edebilecek imişsiniz benim reyimi sormağa artık ne ihtiyacınız vardır.”(286) der. Bir müddet daha konuştuğundan sonra şunları ilâve eder: “Elverir artık elverir! Şimal seferinden avdetini bu fâci sözlerini işitmek için o kadar sabırsızlıkla beklemiş olduğuma doğrusu teessüfler ettim. Artık bu gece üstüme varma! Bakalım yarın sabah Cenab-ı Hakk ne gösterir.”(287). Hala ile yeğen arasındaki bu çatışma, eserin kurgusunda sonuç bölümünü oluşturmuştur. Eve gergin bir hava hakim olmuş, neticede de Haft’in halası bu evliliği kabul etmek zorunda kalmıştır. Böylece bahsi geçen çatışma, müspet bir netice doğurur.

Obur (Ahmet Midhat Efendi, 1302)’da, kadınların namahrem yanına çıkıp çıkmaması hususunda yaşanan bir dinî değer çatışmasına yer verilmiştir. Neşati Efendi, babasından kalan mirasla çok zengin biri olmuştur. Çalışmaya ihtiyaç duymadan tam bir mirasyedi

hayatı sürer. Eşe dosta yaptığı muzipliklerle vakit geçirmeye çalışır. Bu sebeple de oburluğuyla meşhur olan Fil Tahsin'i sık sık evine davet eder. Tahsin, bu gelip gitmeler sırasında evin emektar cariyesi Çeşmicellat Kalfa'ya iltifatlarda bulunur. Fırsat buldukça kapı aralarında konuşmaya başlarlar. Neşati Efendi, her ne kadar zevk sefa erbabı olsa da namusuna oldukça düşkün biridir. Hizmetçi veya cariyelerinin bile namahrem yanına çıkmasını istemez. Bu tarz konuşmaları dinî açıdan uygun görmez. Birgün Çeşmicellat'ın Fil Tahsin'le serbestçe görüştüğüne şahit olur ve bu iki şahısla dinî değer çatışmasına girer. Bu çatışma eserin kurgusunun teşekkülünde tesirli olur ve neticeyi belirler. Neşati Efendi, Çeşmicellat'a hitaben : “Seni yezit seni!.... Seni mel'un seni!...”(100) diyerek kadının üzerine yürür. Evdekiler gürültüye toplanırlar. Neşati, cariyeyi göstererek: “Öldürünüz. O kaltak Çeşmicellat'ı. Kapı dışarı ediniz. Yok! Yok! Kuyuya atınız. Hayır! Hayır! Dövünüz, kemiklerini kırınız.”(103) der. Ardından Fil Tahsin'i gösterir ve: “Alınız şu edepsizi. Döve döve sokağa atınız.”(103) der. Neşati Efendi bu olay üzerine hastalanıp yatağa düşer. Fil Tahsin de sürekli ziftlendiği bu konağa bir daha giremez.

Gürcü Kızı yahut İntikam (Ahmet Midhat Efendi, 1306) adlı romanda, Hıristiyan bir erkeğin Müslüman bir kızla evlenmek istemesi sonucunda yaşanan dinî değer çatışması görülmektedir. Türlü hilelerle zengin bir kadınla evlenen Kalatasof, karısının ölümünden sonra büyük bir servetin sahibi olmuştur. Eline geçen parayla ticarete atılır ve iki Çeçen'le ortak olarak o zamanlarda devam eden esir ticaretine başlar. Kafkaslardan Tebriz'e cariyeler ve köle götürmeye başlarlar. Yine birgün Tebriz'e götürmek üzere cariyeler satın almışlardır. Kalatasof, bunlardan bir Abaza kızını çok beğenir ve onunla evlenmek ister. Hıristiyan bir Rus olmasına bakmaksızın Müslüman bir kızla evlenmek istemesi, ortak olduğu Çeçenleri öfkelenendirir. Bu ise, eserin kurgusunu şekillendirecek olan bir dinî değer çatışmasına sebep olur. Müslüman bir kızın Hıristiyan biriyle evlenemeyeceğini bilen Çeçenler, Kalatasof'a: “Bre Habis! Bu nasıl lakırdı? Sen bir Rus olduğun halde bir Abaza kızını nasıl istifraş edebilir imişsin? Seni öldürmeyelim de kimi öldürelim?”(100) derler. Ardından da kılıçlarını çekerek Kalatasof'u kovalamaya başlarlar. Kalatasof canını kurtarmak için kaçmak zorunda kalmış ve servetinin büyük bir kısmını kaybetmiştir.

Konusunu Balkan Savaşı sırasında cereyan eden olaylardan alan **Gönüllü** (Ahmet Midhat Efendi, 1314) romanı, farklı dinlere mensup iki gencin aşk macerasını hikâye etmektedir. Receb'le Filomen, birbirlerini severek evlenmeye karar vermişlerdir. Ancak Filomen'in anne ve babası buna razı olmazlar. Kızlarının Hıristiyan biriyle evlenmesini istemektedirler. Bunun üzerine Receb, Filomen'i kaçıırır. Filomen'in babası Sankor Yanko, evlenmelerine müsaade edeceğini söyleyerek gençleri aldatır ve Filomen'i evine getirir. Kızının tekrar kaçmasını engellemek için de papazların ve karısının huzurunda, Filomen'i sevdiğiyle evlendireceğine dair yemin eder. Sankor Yanko'nun bu şekilde yemin etmesi karısıyla çatışmasına sebep olur. Zira Filomen'in annesi, kızının Müslüman biriyle evlenmesini istemez. Kocasına hitaben: "Canım böyle şey mi olur? Sonra biz ahali-yi Hıristiyanınenin yüzlerine ne yüzle bakarız!"(52) der. Sankor Yanko: "Sus sen! Sen bir şey bilmezsin. Benim maksadım kızımı bahtiyar etmektir. Kocası olacak adam rabıtalı bir adam olsun da varsın Müslüman olsun ne ziyarı var?"(52) diyerek karısını tekdir eder. Halbuki içinden hiç de öyle düşünmemektedir. O da karısı gibi kızını bir Müslümanla evlendirmek istemez. Sadece Filomen'i aldatmak için bu şekilde konuşmuştur. Ancak daha sonradan gerçek ortaya çıkacak ve Filomen'in ailesine olan güveni tamamıyla kabolacaktır.

Ahmet Midhat Efendi'nin **Firkat** (1287), **Zeyl-i Hasan Mellah** (1291), **Paris'te Bir Türk** (1293), **Kafkas** (1294), **Yeryüzünde Bir Melek** (1296), **Vah** (1299), **Acâib-i Âlem** (1299), **Obur** (1302), **Gürcü Kızı yahut İntikam** (1306) ve **Gönüllü** (1314) adlı 10 eserinde 15 dinî değer çatışması bulunmaktadır. Bu çatışmalar, Hıristiyan bir erkeğin Müslüman bir kızla evlenmek istemesi(**Firkat**, **Gürcü Kızı yahut İntikam**); yalancı şahitlere itibar ederek karı kocayı ayırmaya çalışmak(**Zeyl-i Hasan Mellah**); İslâmiyetteki çok evliliği doğru bulmamak, papaz ve rahibelik gibi ruhanî müesseselere karşı olmak(**Paris'te Bir Türk**); Hıristiyan bir kızın Müslüman bir erkekle evlenmek istemesi(**Kafkas**, **Acâib-i Âlem**, **Gönüllü**); zina isnadında İslâmiyetin hükümleri yerine getirilmeden insanlara iftara atmayı doğru bulmamak (**Yeryüzünde Bir Melek**); İslâm dinine göre başkalarına ait kadınlara alıcı gözle bakmanın doğru olmadığını söylemek(**Vah**) ve Müslüman bir kız ya da kadının namahrem yanına çıkmasına karşı olmak (**Zeyl-i Hasan Mellah**, **Obur**) konularında ortaya çıkmışlardır.

Başka dinden olan biriyle evlenmek istenmesi sonucu ortaya çıkan bir dinî değer çatışmasına da Mehmet Celâl'in **Dehşet yahut Üç Mezar** (1304) isimli romanında rastlanmıştır. Müslüman bir genç, Büyük Ada'da oturan Rum sevgilisiyle evlenmek istemektedir. Ancak kızın anne ve babası, delikanlının Müslüman olmasını nazara alarak buna müsaade etmezler ve iki gencin görüşmesini yasaklarlar. Bu sebeple delikanlı, sevgilisini uzaktan da olsa görebilmek için sürekli Ada'ya gider. Birgün yine sevdiğiyle pencereden görüşmüşlerdir. Kız, sevgilisini gördükten sonra odasında ağlar. Rum kızın annesi bunu görür ve kız ile ana arasında eserin kurgusuna tesir edecek bir dinî çatışma meydana gelir. Kızının ağlamasıyla da istihza ederek ona: “Ne o? Maşuka Hanım? Gözleriniz kızarmış! Yine sevdiğiniz için ağlamış olmalısınız!”(27) der. Genç kız önce: “Hayır valideciğim bir şey yok!” der. Annesi, alay ve hiddetle karışık bir üslûpla: “Ağlamalı ya! Maşukalar için ağlamak lâzım imiş.” der. Genç kız, annesinin tahkirlerine dayanamaz ve onu “ifrit” olarak görmeye başlar. Sözü değiştirmek için annesine: “Başka lakırdı söyleyiniz!” (27) der. Annesi buna çok kızar ve masanın üzerindeki bardağı alarak kızın alnına vurur. Kanlar boşanmaya başlayarak kız yere düşer ve kendinden geçer. Bu çatışma genç kızın anne ve babasına düşman olmasına sebep olmuştur.

Mehmet Celâl, **Elvâh-ı Sevda** (1308) isimli romanında, Müslüman bir erkekle Hıristiyan bir kızın evlilik macerasını konu almıştır. Rasih Efendi, kendisi çok yaşlı olmasına rağmen genç bir kız olan Sara ile evlenmek istemektedir. Bu sebeple Sara'nın babasına birtakım tekliflerde bulunur. Kızın babası “sefih birisi olduğundan yapılan teklifleri düşünür ve hemen olumlu cevap verir. Ancak Sara'nın annesi bu evliliğe iki cihetten karşı çıkmaktadır. Bunlardan birincisi, Rasih'in isteği doğrultusunda bu evliliğin olabilmesi için ailecek Müslüman olmaları gerekmektedir. Oysa kızın annesi dininde son derece mutaassıptır. Ailesinin din değiştirmesine kesinlikle taraftar olmaz. İkinci olarak da kızının yaşı ile Rasih'in yaşı arasında çok büyük bir fark vardır. Bu ikinci cihet sosyal değer çatışmaları arasında tekrar ele alınacaktır. Sara'nın annesi bu sebeplerle kocasıyla çatışır. Sara da annesi gibi düşünmektedir. Sara'nın babası, içinde buldukları zor şartları ileri sürerek bu teklifi kabul etmekten başka çareleri olmadığını, ihtida etmeleri gerektiğini savunur. Sara'nın annesi, kendilerinin Hıristiyan olduğunu ifade ederek bu evliliğe asla rıza göstermeyeceğini tekrarlar. Sara da babasına:

“Bu izdivacın vuku bulacağını anladığım dakikada intihar ederim!..”(239) der. Adam, karısı ile kızını razı edemez ve aralarında dinî değer çatışması olur. Bu ise romanın sonuç bölümünü hazırlayarak eserin kurgusunda rol oynar. Sara ve annesinin şiddetli muhalefetinden bir müddet sonra söz konusu aile, maddî yönden çok zor durumda kalır. Sara, ailesini kurtarmak için evlilik teklifini kabul ederek Müslüman olur. Bu kararı verirken Rasih’le evlendikten sonra kendini ona teslim etmeyeceğini düşünmüştür. Ancak düğünden sonra Rasih, Sara’ya zorla sahip olur ve Sara buna dayanamayıp intihar eder. Rasih de o zamana kadar kirlettiği namusları düşünerek buhran geçirir ve evinin penceresinden düşerek ölür.

Mehmet Celâl’in **Dehşet yahut Üç Mezar** (1304) ile **Elvâh-ı Sevda** (1308) isimli romanlarında, Hıristiyan bir kızın Müslüman bir erkekle evlenme isteği(**Dehşet yahut Üç Mezar**) ve Müslüman bir erkeğin Hıristiyan bir kızla evlenmek istemesi(**Elvâh-ı Sevda**) sonucunda ortaya çıkan dinî değer çatışmaları görülmektedir.

Namık Kemal’in **Cezmi** (1305) adlı romanında da dinî değer çatışmasıyla karşılaşmaktayız. Osmanlı-İran Savaşı sırasında Kırım Hanı Mehmet Giray, kardeşi Adil Giray ve ordusuyla birlikte Osmanlı ordusuna destek vermiştir. Ancak bir baskın sırasında Adil Giray esir edilerek İran sarayına hapsedilmiştir. Adil Giray hem çok cesur; hem de çok yakışıklıdır. İran Şahının karısı Şehriyar, tutsak olan Adil Giray’ı görünce ona âşık olur ve evli bir kadın olmasına rağmen zaafına yenik düşerek her halükârda Adil Giray’a sahip olmayı ister. Adil Giray ise, iffetini muhafaza etmekte son derece hassastır. Şehriyar, teklifi kabul edilmeyince Adil Giray’a hitaben: “Ben üç gece sonra yine geleceğim. O vakte kadar bir çaremi bul yoksa vücudumu bin parça edeceklerini bilsem ondan sonra yanından bir dakika ayrılmaklığımın ihtimali yoktur.”(183) der ve Adil Giray’ın odasından çıkar. Üç gece sonra tekrar gelir ve yine şehvet dolu konuşmalarda bulunarak emellerini gerçekleştirmek ister. Adil Giray, nikâhsız olduklarını ifade ederek onun arzularına boyun eğmez. Bir kadınla ancak meşru dairede ilişki kurulabileceğini söyler. Bu sebeple Adil Giray’la Şehriyar arasında dinî değer çatışması olur. Adil: “Güzel efendim muhabbet kolay. Fakat muhabbetin neticesi nereye varır? Visale mi diyeceksiniz visal için bir hak, bir meşruiyet iktiza eder.”(187). Şehriyar: “Bilemiyorum ismet-füruşluk erkeklere düşecek bir zamanda

dünyaya gelmişiz.” Adil: “Erkeklerin hepsini bilmem fakat bizim hanedan azasının ismeti her zaman ihtiyar ettiği halledendir.” Şehriyar, bu söze oldukça hiddetlenir: “Ben bu bahanelere her zaman itimad eder miyim beni sevmiyorsunuz lakırdının hakikati ondan ibarettir. Eğer öyle değilse niçin ilk bahsettiğimiz gece Osmanlı mülküne geçtiğiniz vakit arkanızdan geleceğimi söyledim de kabul ettiniz?”(187) der. Bu konuşmalar üzerine Adil, Şehriyar’ı ancak nikâhla kabul edebileceğini dile getirir. Bu çatışma sonunda Adil, ismetini korumayı başarır; ancak Şehriyar çok öfkelenir ve Adil hakkındaki arzuları tüm benliğini sarar.

Namık Kemal’in **Cezmi** (1305) adlı romanında, bir kadının bir erkekle nikâhsız beraber olamayacağına ifade edilmesiyile yaşanan dinî değer çatışması yer almıştır.

Nadide (1308) romanı, konusunu Hüseyin Cahit’in küçük yaşta Balkanlarda dinlediği bir hikâyeden almıştır. Ali Bey’in evlatlığı Fuat, Nadide’ye âşık olmuştur. Bu iki genç, bir gece buluşurlar. Nadide’yi isteyen Nadir Bey, adamları vasıtasıyla o gece Fuat’ı öldürmek ister. Ancak Fuat, Kanber Ağa tarafından yaralı olarak kurtarılır. Fuat kendine geldiğinde Nadide’nin yanına gitmek ister. Fuat: “Canım, gideceğim yer Nadideciğimin bulunduğu konaktır.”(63). Kanber, nikâhları olmadığı için böyle bir görüşmeye müsaade etmeyerek Fuat’ı göndermez ve Fuat’la dinî değer çatışmasına girer. Kanber: “Hayır, hayır ben seni göndermem. Bu halin ne kadar mezmum olduğu meydandadır. Hem dinimize mugayir hem de mertliğe muhaliftir.”(63). Fuat: “Elimde değil! Seviyorum!”(64) Kanber: “Adam sen de!.. Şu şedit zannettiğin sevda ormanlarında, bayırlarında gezdikçe, zaman mürur ettikçe mahvolur! Haydi arkadaşlar hancıya söyleyiniz de beygirlerimizi hazırlasın!”(64) der. Fuat, sevdiğine bir an önce tekrar kavuşmak isterse de Kanber ısrarları dinlemeyerek onu çiftliklerine götürür. Kanber ile Fuat arasındaki bu çatışma eserin kurgusunda büyük bir paya sahip olmuştur. Zira, Fuat’ın Kanber vasıtasıyla Nadide’den vazgeçmesi, Ali Bey’in Nadide’yle evlenmesini hazırlamış. Bu da Nadide’nin önce annesiyle evlerindeki cariyeyi; sonra da Ali Bey’i öldürmesine sebep olmuştur.

Hüseyin Cahit'in **Nadide** (1308) adlı romanında, bir delikanlının aralarında nikâh olmadığı halde genç bir kızla görüşmek ve beraber olmak istemesi, dinî değer çatışması doğurmuştur.

Fatma Aliye, **Muhâdarât** (1309) isimli romanında özellikle ahlâk ve fazilet kavramları üzerinde durmuştur. Mukaddem, Fazile'ye âşıktır. Ancak Fazile'nin babası bu iki gencin evlenmesine razı olmaz. Fazile, babasının hukukunu çiğnememek için onun istediği Remzi Bey'le evlenir. Remzi, "ahlâksız" ve "sefih" bir insandır. Fazile, kocasının yaptıklarına dayanamaz ve evini terk ederek izini kaybettirir. Mukaddem, Fazile'nin aniden ortadan kaybolduğunu öğrenir ve intihar ettiğini düşünerek çok üzülür. Ardından da verem olur. Doktorlar hava değişimi tavsiye ettiği için Beyrut'a gider. Evinden kaçmak zorunda kalan Fazile de oradadır. Mukaddem, Fazile'yi görür görmez hemen evlenme teklifinde bulunur. Ancak Fazile, hâlâ Remzi'nin nikâhı altında olduğunu hatırlatarak onunla evlenemeyeceğini söyler. Fazile: "Zavallı Mukaddem! Benim henüz o adamın taht-ı nikâhında olduğumu unutuyor musun?"(330). Mukaddem: "Nemize lâzım! Sen herkes için nâmevcudsun ya!" der. Fazile: "Fakat bu gaybubet o nikâhı feshetmedi!.." Mukaddem, nikâhsız da yaşayabileceklerini kastederek: "Âlem senin hayatta olduğunu bilmiyor ki menkuha olup olmadığını arayacak!" Fazile bu söze kızar ve Mukaddem'in aklının başında olup olmadığını sorar: "...Ne demek istiyorsun Mukaddem?.. Ne yapmağımızı teklif ediyorsun?.. Bunu düşünerek mi söylüyorsun?" Mukaddem'in kastı, Fazile'yi metres edinmek, onunla gayrimeşru bir hayat yaşamak olmasa da nikâhsız olacakları için sözün neticesi o manaya gelmektedir. Mukaddem hatasını anlar ve: "Senin artık beni terk etmemekliğinden başka bir şey düşünmedim! Seninle beraber bulunmaktan başka bir şey istemem!" Fazile: "Bunun mümkün olamayacağını bilmiyor musun?.. Mukaddem şimdi biz birbirimizin nesi olmamız ihtimali var?.. Yoksa senin metresin olmamı mı istiyorsun?.."(330) der. Konuşmaları bu şekilde devam eder ve neticede birbirlerini görmekle yetinmeleri gerektiği sonucuna ulaşırlar. Dinî hassasiyeti bulunan Fazile, Mukaddem'in teklifini geri çevirmiş ve yasak bir ilişkiye girmekten şiddetle kaçınmıştır. Bu çatışma, olayların akışını değiştirmiş ve Mukaddem'in sağlığına kavuşup Enise'yle; Remzi'nin vefatıyla da Fazile'nin Şebib ile evlenmesini hazırlamış ve romanın kurgusunda etkili olmuştur.

Fatma Aliye Hanım'ın romanı **Muhâdarât** (1309)'ta da bir erkeğin aralarında nikâh olmadığı halde bir kadınla beraber olmak istemesiyle ortaya çıkan dinî değer çatışması vardır.

Mutallaka (Hüseyin Rahmi,1314) romanında istemeyerek ayrılmak zorunda kalan bir karı kocanın başından geçen olaylar işlenmiştir. Âkile Hanım, kayın validesi ile bir türlü anlaşamaz ve kocası Mail tarafından boşanır. Mail'in annesi, oğlunun Âkile'yi boşamasına memnun olur. Âkile, boşandıktan sonra Mail'e "beyim" der ve onunla eskisi gibi görüşmek ister. Âkile Hanım: "...Şimdi beni böyle rezaletle nasıl dışarı atıyorsunuz? Allah aşkına bana beyimi çağırınız. İki lakırdı söyleyeceğim."(6-7). Mail'in annesi, bu istekleri doğru bulmaz ve "talâk"ın mânâsını hatırlatarak eski geliniyle çatışır. Bu ise, Âkile'nin eski kayın validesine bir tezgâh kurmasını doğurarak eserin kurgusunu belirler. Kayın valide: "Allah! Allah! Elin erkeğine "beyim" demeye utanmıyor musun? Seni bıraktığı dakikadan itibaren o senin için el oldu!.. Daha dün kendisine gevrek gevrek pay veriyordun, bugün kıymeti mi arttı?.. Elin adamına sana yabancı olan bir erkeğe ne söyleyecekmişsin bakayım? Bana söyle... Anasına söyle..."(7) der. Âkile Hanım cevaben: "Oğlunuz benim için şu saatte bir el adamı olduysa siz de bana şu anda bir el karısından başka bir şey değilsiniz. Canım hangi erkekle isterse onunla görüşürüm. Siz ne karışıyorsunuz?"(8). Kayın valide: "Benim evimde öyle şey olmaz. Ben karşımda nikâhsız bir erkek ile bir kadını görüştüremem. Bunu iyi dinle artık benim oğlum senin için yabancı oldu..."(8-9) Âkile: "Dört sene bir yastığa baş koyduğum erkeğin benimle bir anda nasıl yabancı oluyormuş bakayım? Ara yerde tosun gibi evladımız var!.."(9) Kayınvalide: "Kız sen talâkın hükmüne karşı mı geliyorsun?"(9) der. Bu çatışma sonunda eski kayın valide ile gelin arasındaki nefret artar. Âkile, Mail ile tekrar evlenmenin yollarını arar.

Hüseyin Rahmi, mizahî unsurlarla süsleyerek yazdığı **Şıpsavdi** (1327) romanında, "alafranga budalası" bir gencin Batılı hayat tarzını kendi evinde uygulamak isterken nasıl bir faciaya sebep olduğuna dikkat çekmiştir. Tahsil için gittiği Paris'te, batakhanelere devamdan başka bir iş yapmayan Meftun, İstanbul'a tam bir "alafranga budalası" olarak dönmüştür. İstanbul'daki arkadaş çevresi de aynı zihniyettedir. Mahir, Meftun'un kız kardeşi Lebibe'yi sevmektedir. Ancak, Mahir'in kız kardeşi Edibe,

Meftun Bey'i ve onun çevresini hiç sevmez. Azize Hanım'la konuşurken evlerine gelen Şehim Bey'le karısını anlatır. Edibe, Şehim Bey'in hanımını başkalarıyla dans ederken görmüştür. Bunu hem dine; hem de ahlâka münafi bulur, bir türlü kabul edemez. Dinî ve Ahlâkî değer çatışması olur: “Adı Şehim Bey... İşte sözüm ona Müslüman... İlâhi böylesini beyler götürsün... Karısı kocasının kolundan çıkıyor başka erkeğin koluna giriyor... Birbirlerinin ellerini sıkıyorlar... Bir gülüşme bir hokkabazlıktır gidiyor. Bu karılar kendi kocalarının yanında başka erkeklerle sarmaş dolaş olup muzika ile oynarlarmış. Frenkler gözlerinin önünde böyle şeylere nasıl müsaade ediyorlar? Madamalarını başkalarına nasıl peşkeş çekiyorlar? Bunlar karılarını hiç kıskanmazlar mı?”(428) der. Şehim Bey'in bunu nasıl kabul ettiğini bir türlü anlayamaz. Müslüman bir erkeğin bu hareketlere göz yummasını eleştirir ve dinî değer çatışması olur.

Hüseyin Rahmi'nin **Kuyruklu Yıldız Altında Bir İzdivaç** (1328) adlı eserinde, yeni nesillerin dinî bilgilerden yoksun yetiştiği konusunda meydana gelen dinî değer çatışması vardır. İrfan Galip Bey, Halley Kuyruklu Yıldızı hakkında kadınlara konferans vermiştir. Konferans sırasında bir de rüya anlatır. Konferansı dinleyenlerden Emeti Hanım, anlatılan rüyayı ilgiyle dinledikten sonra bunu hayra yorar. İrfan'a da bu rüyayı görüp uyandıktan sonra hayra yorup yormadığını sorar. “Hayır” cevabını alınca da devrin gençlerine veryansın eder. Emeti: “Oğlum bu rüyaları gördüğün gecenin sabahı pencereden gökyüzüne bakıp da üç defa: “Bir rüya gördüm maşallah, hayırdır inşallah” dedin mi?”(97). İrfan Galip: “Ne yalan söyleyeyim. Böyle dediğimi tahattur edemiyorum.” Emeti Hanım: “Ah şimdiki gençler ah... Ne su içerken besmele çekersiniz. Ne sofradan kalkarken “Yarabb şükür” dersiniz... Bu kadar çene çalmaktan çekinmiyorsunuz da o mübarek iki kelimeyi ağzınıza almağa neden üşeniyorsunuz?.. Tevekkeli herşeyden bet bereket kalktı... Kulluğumuzu bilmediğimizden türlü belaya uğruyoruz. Hep kendi günahımız.. Taksiratımız.. Buyurunuz bakalım. İşte Kuyruklu geliyor.. Şimdi ne yapacağız?..” (97-98) der. Emeti Hanım, gençlerin dinî bilgiler yönünden yetersiz olduğunu ileri sürerek bu duyarsızlık karşısında İrfan Galip'le çatışır.

Hüseyin Rahmi, batıl inançlar üzerinde durduğu **Cadı** (1330) adlı eserinde heykeltıraşlık sanatı hakkında ortaya çıkmış bir dinî değer çatışmasına yer vermiştir. Nadir, ağabeyi Abdülkadir'in karşı çıkmasına rağmen Paris'te heykeltıraşlık tahsili

görmektedir. Abdülkadir, Nadir'in vatan ve millete menfaatli olan bir ilim dalında öğrenim görmesini istemektedir. Ancak kardeşi bu fikri benimsemez. Okulu bitirdikten sonra yurda döner ve konaklarının bodrum katını atölyeye çevirir. Heykellerini burada yapmaya başlamıştır. Ancak heykel yapması, çevrede olumsuz tesirler uyandırmış, tepkiler almıştır. Mahalleli, eve puthane demeye başlamış, Nadir hakkında da olumsuz düşünceler hasıl olmuştur. Mahallenin sakinlerinden Advıye Hanım, bir gün konağa gelerek: “Ah elimde bir balta ile bu rezaletbaneye girsem, putlara karşı bir gaza yaparak hepsini parolasam.”(339) der. Heykel odasını puthane olarak görür ve heykel yapmanın İslâmiyet'te yasak olduğunu, konaktakilere hatırlatır. Bu sebeple de Nadir'le dinî değer çatışmasına girer. Söz konusu çatışma, o dönem insanların heykeltıraşlığa bakış açısını sunması açısından önemlidir.

Hakka Sığındık (Hüseyin Rahmi, 1335) romanında, Müslüman kadınların giyim kuşamıyla ilgili dinî değer çatışması vardır. Hacı Ferhat, İttihat Terakki devrindeki savaşıları ganimet bilerek yaptığı yolsuzluklarla büyük bir servet sahibi olmuştur. Hacı Ferhat'ın kızları Narin ile Nermin, saçlarını boyadıkları ve açık saçık giyindikleri için mahallelinin tenkidinden kurtulamazlar. Mahallenin yaşlı kadınlarından Ragıbe Hanım, bu kızların hal ve hareketlerini bir türlü kabullenemez. Onlarla dinî değer çatışması yaşar. Ragıbe Hanım: “Çarşafı böyle kelebek gibi bir renkte, anlatamam ki... Suratlar, saçlar bütün dışarda... Nermin'le Narin bu mahallede doğdular. Bilmez miyim.. Saçları siyahtır. Amma şimdi bir gör.. Lüle lüle, böyle kanarya sarısı.. bu para yok mu, Arap'ı beyaz ediyor alimallah.. Eyy, estağfirullah, ne günlere kaldık. Ayaklarında Şam na'linlerinden yüksek ikişer karış ökçe. İlla o çorapların inceliği... Hanım adına pancurlu çorap mı diyorlar, ne diyorlar? Böyle olduğu gibi tenleri görünüyor. ...Başlarımıza taş yağmadığına teşekkür edelim. Bu kepekli ekmeği bulduğumuza ne mutlu... Ulu Tanrım sen bize acı... Sen bu azgınları ıslah et yarabbim! Hikmetine akıl ermez. İradene karışılmaz...” (24) der. Ragıbe Hanım, kızların kayıtsız hareketlerini ve açık saçıklıklarını büyük bir cürüm olarak görür. Böyle davranmalarının Müslümanlığa uymadığını söyler. Ancak kızlar tavırlarını hiç değiştirmeden hayatlarına devam ederler. Söz konusu çatışma, Abdal Veli'nin de ortaya çıkmasıyla, Hacı Ferhat'la aynı mahallede yaşayan insanların, bu aileye olan öfkelerini arttırmış ve eserin kurgusuna tesir etmiştir.

Hüseyin Rahmi'nin **Toraman** (1335) isimli romanında din adamlarının diğer insanlara örnek teşkil etmesi hususunda ortaya çıkan dinî değer çatışmasına rastlanmaktadır. Adile ile Hasna Hanım komşudurlar. Bahçelerine inmişler, sohbet etmektedirler. O sırada Adile Hanım'ın evine Mebrure Hanım gelir ve bahçeye geçer. Hasna Hanım; Adile ile Mebrure Hanımların sessiz konuşmasını görerek: “Karılar nedir o fiskos? Beni mi çekiştiriyorsunuz?”(23) der. Mebrure Hanım: “Allah etmesin.. Seni ne çekiştirelim!.. Siz her gün bu budak deliğinin önünde böyle bağıra bağıra konuşuyorsunuz da yanı başınızdaki evde meyzinin (müezzin) karısı hepsini işiyor. Akşam kocasına anlatıyor. O da mahalle kahvesinde ezan okur gibi herkesin kulağına bağırıyor. Mahallede bir parmak bal oluyoruz. Onun için yavaş konuşuyoruz...”der. Hasna Hanım, müezzinin işlediği fiiller ile dinî görevini birbirine yakıştıramaz. Onun örnek bir insan olması gerektiğini belirtir. Bu sebeple de dinî değer çatışması olur. Bu ise, eserin kurgusunu belirler. Hasna Hanım: “Meyzin”se meyzinliğini bilsin. Ezanı bitirdikten sonra minareden tülbentçinin kızı Huriye ile al sevda, ver sevda işaret gırla gidiyor. Kaç defa gördüm. Karısı olacak yosma bizi dinleyeceğine kocasına dikkat etsin. Onu gözetlesin... Rabbimin evinde böyle kepezelik olur mu? Hikmetine kurban olayım çarpılmıyorlar da...” der. Mebrure, Hasna'ya susmasını söyler: “Sus kardeş Hasna... Sus hanım... Korkmuyor musun?”(23). Hasna: “Ben Allah'tan başka kimseden korkmam. Meyzininden kork. İmamından ürk. Bekçisinden çekin... Nedir bu? İllallaah... O meyzin olacak herifin sarığını çıkarıp da Kâğıthane'de gazel okuduğunu mahallede bilmeyen var mı? O nasıl ezan okuyuştur hanım? Mübarek sabah ezan-ı şerifinin içinde uzun uzun ah'lar var mıdır? Şükredelim başımıza ateş yağmıyor?..”(24) der. Hasna Hanım, müezzinin yaptığı hareketlerin bir din adamına yakışmayacağını söyler.

Hüseyin Rahmi'nin **Mutallaka** (1314), **Şıpsavdi** (1327), **Kuyruklu Yıldız Altında Bir İzdivaç** (1328), **Cadı** (1330), **Hakka Sığındık** (1335) ve **Toraman** (1335) isimli romanlarında 6 dinî değer çatışması bulunmaktadır. Bu çatışmalar, nikâhsız ilişkiye girmeyi istememek (**Mutallaka, Şıpsavdi**); yeni yetişen nesillerin dinî bilgilerden yoksun olduğunu ileri sürmek (**Kuyruklu Yıldız Altında Bir İzdivaç**); heykeltıraşlığın İslâm dininde yasaklanması ve bu ilim dalında tahsil yapmayı istememek(**Cadı**); tesettüre dikkat etmemek (**Hakka Sığındık**) ve din adamlarının dinî kisvelerine uymayan

davranışlarda bulunmaları(**Toramam**), konuları etrafında vücuda gelmişlerdir. Hüseyin Rahmi'nin romanlarında rastlanan dinî değer çatışmaları, diğer yazarlar dikkate alındığında, konu başlıklarına göre çeşitlilik arz etmektedir.

Fazlı Necip'in iki ciltten oluşan **Küçük Hanım** (1324) adlı romanında, kadınların mahrem olmayanlarla bir arada oturamayacağı konusunda yaşanan dinî değer çatışması mevcuttur. Cenan, Rahşan Hanım'ın yeğenidir. Uzun yıllar Anadolu'da sade bir hayat yaşamıştır. Anne ve babası vefat edince İstanbul'a teyzesi Rahşan Hanım'a sığınmıştır. Bir gece konağa komşu yalıdan misafir geleceği bildirilir. Kadın ve erkekler hep bir arada oturacaklardır. Cenan bunu duyduğunda erkeklerle beraber oturmak istemediğini belirtir. Teyzesinin kızı Seza ise, erkeklerden kaçmaya gerek olmadığını, Cenan'ın da alafranga hayata alışması gerektiğini söyler. Cenan, bunu kabul etmek istemez ve aralarında çatışma olur. Cenan: "Erkekler gelince biz kadınlar savuşmalı değil miyiz?"(C.I,s.15). Seza: "Ona hacet yok. Gelecek komşularımız küçükten beri beraber büyüdüğümüz kardaşlarımız demektir. Hem burada, Ada'da kibar âlemlerinde yaşayan alafranga aileler arasında o kadar sıkı kaçgöçlere ehemmiyet verilmez. Sırtına bir yeldirme giyer, başına bir örtü atarsan Ada'da istediğin gibi rahat rahat gezebilir, erkeklere o kadar ehemmiyet vermemeğe muktedir olursun..."(15). Cenan: "...Buraya tanımadığım yabancı erkekler gelirse başımda örtü bulunduğu halde bile muzdarip olur ve sıkılırım."(C.I,s.15) der. Misafirlerin yanında bulunmak istemez. Fakat, Seza'nın zorlamasıyla erkeklerle oturmak zorunda kalır. Cenan ile Seza arasındaki bu çatışma, Cenan'ın komşu yalıda oturan Nihat'la tanışmasına vesile olur ve bu durum neticeleriyle birlikte romanın kurgusunu belirler.

Fazlı Necip, **Küçük Hanım** (1324) adlı eserinde, genç bir kızın namahremler yanına çıkmak istememesi sonucu yaşadığı dinî değer çatışmasına yer vermiştir.

Öksüz Turgut (Şehbenderzâde Filibeli Ahmet Hilmi, 1326) romanı, bir yeniçerinin hayatını merkez alarak Türk tarihinin önemli dönüm noktalarından Niğbolu Savaşını konu edinmiştir. Niğbolu Kalesinin Muhafızı Doğan Bey, kaleyi muhasara altına alan düşman askerlerinin elçileriyle görüşür. Gelen elçiler, kalenin derhal teslim edilmesini istemektedir. Doğan Bey, bunu kabul etmez. Kaleyi teslim etmeyi milletiyle dinine

hıyanet etmek olarak görür ve düşman temsilcileriyle romanın kurgusunu şekillendirecek dinî değer çatışmasına girer. Gelen elçilere şöyle der: “Bize bu kal’a miras kalmadı, biz onu zorla aldık. Siz de bizden zorla almalısınız. Başka söze hacet yok. İşte ben beyaz bayrağı indiriyorum. Hemen dönüp gidiniz.”(71) der. Doğan Bey, Niğbolu Kalesini, konumu itibariyle bir anahtar olarak görür. Avrupalı “kâfirlere”, bu kale teslim edilirse; tüm Avrupa’nın Rumeli’ye, oradan da Anadolu’ya ilerleyeceğini bilir. Bunun sonucunda da Türklüğün, dolayısıyla da İslâmiyet’in zillete düşeceğini muhakeme eder. Bunun sonucunda dini ve milleti için ölünceye kadar savaşmaya karar verir. Kalenin teslim edilmemesi üzerine Macar orduları, kaleye saldırır. Ancak beş bin asker kaybederek geri çekilirler. Ardından Macar orduları komutanı, kaleyi kuşatarak içerdekileri aç bırakmayı plânlar; fakat Yıldırım Bayezid imdada yetişir ve kaleyi kurtarır.

Öksüz Turgut, yüz kadar akıncıyla Macaristan’a girmiştir. Gece bir ormanda gizlenirler. Nöbetçiler, sabah olunca oradan geçmekte olan bir papaz yakalarlar ve bunu, Akıncı Beyi Öksüz Turgut’un huzuruna getirirler. Papaz, Kartal Yuvası denilen kaleye bir mektup götürmektedir. Öksüz Turgut mektubu alıp okumuş, ardından da Kartal Yuvası’nda, kiliseye ait büyük bir hazinenin saklı olduğunu öğrenmiştir. Hemen o hazineyi ele geçirmenin plânlarını yapar. Bunu papaza söylediğinde şiddetli bir muhalefetle karşılaşır. Öksüz Turgut: “Maksat hisarı almak değil, içindeki hazineleri ele geçirmek.”(103). Papaz, kiliseye ait bir hazineyi akıncılara teslim ederek kiliseye ve memleketine ihanet etmek istemez. Bu sebeple romanın kurgusunda sonuç bölümündeki vak’aları hazırlayacak bir dinî değer çatışması olur. Papaz: “Aziz Allah! Macar krallarına mev‘ud hazine-i mukaddese ile Cenâb-ı Mesih’e zevce olmak arzusunu besleyen Madam Julya’yı ha? Çıldırınız mı?” Öksüz Turgut: “Zannetmem. Fakat beni dinle, bu iş senin farz ettiğinden daha kolaydır. Sipahilerimizden birisi mükemmel Macarca bilir, zaten Macar evladıdır. Senin yazacağın bir mektup ile beraber ordudan getirdiğin mektubu hisardaki papaza yollarız. Sen mektubunda gizlice ve hatta Madam Julya ve adamlarının haberi olmadığı halde görüşmek istediğini papaza yazarsın. Meselâ gece yarısı kapıyı sana açtırmasını söylersin. İşte bu kadar. Sonu bizim bileceğimiz şey!” Papaz: “Demek benim bu alçaklığı kabul edeceğimi umuyorsunuz ha?”(103) Öksüz Turgut: “Lafı uzun etme. Buna razı olmayabilirsin. Fakat şu halde biz

de seni boğazlamağa borçluyuz. Haydi çabuk karar ver. Timur! Kılıcını çek gel.”(103-104) der. Papaz, istemese de Öksüz Turgut’un plânını uygulamaya razı olur.

Öksüz Turgut ve adamları, ormanda yakaladıkları bir papazdan Kartal Yuvası’ndaki hazineyi haber almışlardır. Aynı papaz, kalede esir muamelesi gören Julya’dan da bahsetmiştir. Julya çok zengin bir aileye mensuptur. Papazlar, onu rahibe yaparak tüm servetini kiliseye bağışlaması için uğraşmaktadır. Ancak iki yıldır bunu başaramamışlardır. Üstelik papaz Vijal, Julya’ya âşık olmuştur. Vijal, bir gece Julya’nın odasına izinsiz girerek ona aşkını ilân eder. Julya, Vijal’in olmazsa onu başkalarına da yâr etmeyeceğini söyler. Papaz Vijal: “Sus! Zavallı kız! Niçin anlamıyorsun? Sana kimsenin malı olamazsın diyorum.....”(115). Julya: “Ben de niçin diyorum?” Vijal: “Çünkü seni ben, onlardan, herkesten ziyade seviyorum. Evet, çıldırısıya seviyorum. Lakin seni alamam. Papazım.”(115) der. Julya, bir papazın böyle bir harekette bulunabileceğini hayal bile etmemiştir. Bu sebeple ona çok öfkelenir. Julya’ya göre, bir papazın böyle bir harekette bulunması, Hıristiyanlık dinine ihanettir. Bu sebeple aralarında çatışma olur. Bu çatışma eserin kurgusunda son sahneyi düzenleyecektir. Julya: “Yıkıl git....Fena papaz, dinine hain Hıristiyan..... Çık defol....”(115) der. Ancak papaz onu dinlemez ve ona aşkıdan, aşkının büyüklüğünden bahseder. Sonra da kıza zorla sahip olmak ister. Fakat, o sırada akıncılar kaleye girer ve Julya’yı kurtarırlar. Hazineyi de alarak Niğbolu’na doğru hareket ederler.

Şehbenderzâde Filibeli Ahmet Hilmi, **Âmâk-ı Hayal** (1326) adlı eserinde, itikadî konularda buhranlar geçiren bir gencin başından geçen olayları işlemiştir. Raci, çok zeki bir gençtir. İyi bir tahsil görmüş, okulu bitirdikten sonra da ilmini arttırmaya gayret etmiştir. Ancak inanç noktasında pek çok problemi vardır. Bir çok dinî kitabı mütalaa eder, bir çok âlimle görüşür; fakat içindeki şüpheleri bir türlü bertaraf edemez. Buhranlar içinde kıvrırır, sorularına cevaplar arar. Sürekli olarak kendi kendine:“Sebat ve beka olmadıktan sonra bu bedayi‘ ne işe yarar? Bu kadar güzelliğin şahit ve nazırı insan, hem de insanların belki binde biri iken insanda beka var mı? Küre-i arz dediğimiz bu sekene-yi muvakkati derin bir hüzne kapılmayarak seyretmek acaba mümkün mü? Nereden geldik? Nereye gidiyoruz?”(8-9) soruları sorar. Ancak dünyanın hakikatı ve yaratıcının varlığı konusunda şüphelerini bir türlü izale edemez. Bu şüpheler yanında,

Müslüman birinin böyle sorular sormasını da normal görmediğinden iç çatışma yaşar. Bu iç çatışma ise, romanın kurgusunu belirler. Raci, buhranlar içerisinde çareyi içmekte bulur. Daima sarhoş gezmeye başlar. Hem bir yaratıcının bulunduğunu kabul etmekte; hem de bundan şüpheye düşmektedir. Bu sebeple de iç çatışmadan kurtulamaz.

Şehbenderzâde Filibeli Ahmet Hilmi'nin **Öksüz Turgut** (1326) ve **Âmâk-ı Hayal** (1326) isimli romanlarında 4 dinî değer çatışması yer almıştır. Bu çatışmalar, bir Osmanlı komutanının savunduğu kaleyi teslim etmeyerek din ve milleti için şehit olmayı istemesi, bir papazın kiliseye ait hazineyi Türk askerlerine teslim ederek dinine hıyanet etmeyi istememesi, din adamlarının dinî kisvelerine uymayan davranışlarda bulunması(**Öksüz Turgut**) ve yaratıcı hakkında şüpheleri olan Müslüman birinin içinde bulunduğu hâli kendine yakıştıramaması(**Âmâk-ı Hayal**) konularında meydana gelmişlerdir.

Müsebbib (Safvet Nezihi, 1326) romanında, ölmüş birinin arkasından konuşmanın doğru olmadığı hususunda yaşanan bir dinî değer çatışması görülmektedir. Zülfikar Efendi'nin damadı Binbaşı Atıf, meşrutî bir yönetim için Padişah'a suikast girişiminde bulunmuştur. Zülfikar, damadının cesedini teşhis etmek ve cenazeyi alıp defnetmek için Zaptiye Nezaretine gider. Zaptiye Nazırı, Zülfikar'ın damadını ve diğer suikastçileri haşarat olarak nitelendirir. Zülfikar Efendi, bu tahkiri kabul etmez ve ölümlerin arkasından konuşulmayacağını hatırlatarak Paşa'yla çatışır. Paşa: "...Damadınız birtakım haşaratla beraber âdeta bir hırsız gibi Çırağan sahil sarayına girdi. Orada geberttiler."(71). Zülfikar: "Şer'an mevta tahkir olunmaz. Her ne yaptıysa artık onun sual ve cevabı ahirette olur. Sizden şimdi bir ricam var; damadımın naşını bana veriniz. Bugün defnettireyim."(71) der. Paşa, bu isteği reddeder. Zülfikar Efendi ile Paşa arasındaki bu çatışma romanın kurgusunda ana yapıyı belirlemiştir. Zira, çatışmayı müteakiben Zaptiye Nazırı, Zülfikar Efendi'nin de damadı gibi düşündüğünü zannederek onu sorgulamaya başlar. Zülfikar Efendi, meselenin ciddiyetini anlamakla birlikte damadının naşını tekrar ister. Paşa hiddetle ayağa kalkar ve: "Molla, molla! Sen ne diyorsun? Meselenin ehemmiyetini anlamamış gibi yaveler söylüyorsun. Adamın ağzını yırtarlar, boğazına kurşun akıtırlar. Sen damadını defnetmek istiyorsun. O, padişah düşmanı, devlet ve millet haini idi. Geberttiler. Öyle mülevves bir vücudu

toprak kabul etmez. Bu mel'unların vücudundan toprak üzerinde bir nişan kalmamalıdır. Hem efendim sizin ne vazifeniz? Hükûmet o laşeleri ne isterse yapar. Halifeye itaatsizliğin cezasını teşhir için etlerini köpeklere atsa ne yaparsınız?"(73)der. Zülfikar: "Ne yapacağız? İntikam-ı İlâhiyi yine Allah'tan dileriz." Paşa: "Hoca! Senin dilin uzun; biraz onu kesmeli."(73). Zülfikar da: "Fakat şeriat parmağı da uzun... Onu da kesebilir misin?"(74) der. Paşa, iyice hiddetlenerek Zülfikar'ı odadan çıkartır ve Zülfikar Efendi'nin de halife aleyhinde olduğunu düşünerek onu nezarete attırır. Zülfikar Efendi, nezarete kalp krizinden vefat eder ve bu durum pek çok vak'aya zemin hazırlar.

Safvet Nezihî'nin **Müsebbib** (1326) adlı romanında, vefat eden bir insanın arkasından konuşmanın doğru olmadığını söylenmesiyle ortaya çıkan bir dinî değer çatışması bulunmaktadır.

Avrupa adabımuâşeretinin Osmanlı toplumunda uygulanmak istenmesi ve bunun neticesinde doğan çatışmalar **Seviyye Talip** (Halide Edip,1326) romanının konusunu oluşturur. Fahir, üç yıldır İngiltere'de kalmaktadır. Türk kadınının eğitilmesi gerektiğini düşünerek onun hayaliyle yaşamaktadır. İstanbul'a döndüğünde karısı Macide'ye bu yolda telkinlerde bulunur ve Batılı anlayışa göre onu eğitmeye çalışır. Ancak bu konuda karısıyla büyük problemler yaşamaktadır. Okul arkadaşı Numan'ın düğün daveti, eşler arasında yeni bir pürüzün çıkmasına sebep olur. Düğün, aile arasında kadın erkek karışık olacaktır. Macide, başka erkeklerin yanında düğüne katılamayacağını söyler: "Bak sana söyleyeyim, Fahir! Ben Türk kızıyım. Senin gibi İngiltere'de bulunmadım. Frenk karıları gibi öyle açık saçık yabancı erkeklerin yanına çıkamam."(16). Fahir: "Sana kim yabancı erkek yanına çık diyor? Numan benim kardeşim gibi de onun için söylüyorum. Hem onun karısı da benim yanıma çıkacak da...." Macide, namahrem yanına çıkmayı kabul etmez ve kocasıyla çatışırlar. Bu çatışma eserin kurgusunda etkili olacak sonuçlar doğurur. Macide, İslâmiyet'le Türklüğü aynileştirerek açık saçık kadınların Türk olmadığını iddia eder: "O isterse çıksın. Kim bilir nasıl şıllık şey! Yani hürriyet kadınlarından olacak... Ben Türk kızıyım öyle şeylere gelemem."(16) der. Numan, bu çatışmadan sonra Macide'ye kin duymaya başlar ve karısından iyice uzaklaştığını hisseder.

Alafranga bir hayatı benimseyin Numan, bir gün karısını da alarak Fahir'in evine misafir olur. Fahir, karısı Macide'nin onlarla beraber oturmasını ister. Macide, namahrem biriyle aynı odada oturmaya karşı olduğu halde, kocasının ısrarlarıyla onların yanına çıkar. Misafirleri yolcu ederken Numan'ı da selamlar. Dindar bir kadın olan Macide'nin annesi, kızının başka erkeklerle oturmasına tahammül edemez ve olanlara fazlasıyla öfkelenir.. Hem yeğeni hem de damadı olan Numan'la dinî değer çatışması yaşar. Kayın valide: "Sen bir mösyö oldunsa ben kızımı madam yapamam!"(35) der. Kendini kaybederek Fahir'e çıkışır. Fahir de hiddetlenerek: "Benim harekâtım işine gelmiyorsa, ben karımı alır çıkarım."(36) der. Fahir'in halası bu defa hiddetine gözyaşlarını da ilâve ederek şu cümleyi sarf eder: "Bak çapkına, nihayet beni, bu yaşta, tek evladımdan ayıracak."(36). Fahir, bu çatışmayla kayın validesinden de soğumaya başlar ve Macide'yi kandırarak başka bir evde oturmayı düşünür. Fahir ile kayın valide arasındaki bu çatışma, eserin kurgusunu belirlemiştir. Zira söz konusu çatışma, Macide'nin hareketlerini etkiler ve Fahir'in istediği gibi davranmaya başlar. Bu ise, aile içerisinde hiç de istenmeyen sonuçlar doğurur.

Handan (Halide Edip,1328) romanında, bir zamanlar tüm dünyayı saran determinizm akımıyla ilgili bir dinî değer çatışması işlenmiştir. Romandaki kahramanlardan Nazım, sosyalist olduğunu söyler. Onun samimî arkadaşı Refik Cemal de inanç noktasından determinizmi savunmaktadır. Handan ise, determinizmi kabul etmez. Bu konuda daima mütalaalarda bulunur ve bir yaratıcının varlığını kabul etmeyen Refik'le dinî değer çatışması yaşar. Handan: "Siz Refik Bey, kendinizi de determinist zannediyorsunuz. Bu, hayatı bütün cephelerinden görmemiş olmanızdan böyle. Bence hayatın eşiğinde olanlar deterministtirler. Fakat eşiği atlayıp da basit görünen hücrenin nihayet yolu bulunmaz bir "labirent" olduğunu anlayınca insan "mistik" oluyor."(118-119) der. Handan, determinizm üzerine Refik Cemal'le ilmî tartışmalar yapmak, ona deliller göstermek ister; ancak Refik Cemal, ilmî mübaheselere girmek istemez. Refik Cemal, inanç yönünden Handan'la kendini, zıt kutuplarda görür. Bu konuda Server'e şöyle yazmıştır: "Efkârımız ne kadar mümkün ise o kadar birbirine zıt. Ben ne kadar "determinist" isem o, o kadar "mistik"" (118) der. Bahsi geçen çatışma, Refik Cemal'le Handan'ı birbirine

yaklaştırmış ve Refik Cemal'in Handan'a âşık olmasıyla da bir çok vak'anın zuhuruna vesile olarak romanın kurgusunu belirlemiştir.

Hacı Murat Efendi'nin oğlu Haşim, evlerinde Handan'ın cenaze merasimini anlatmaktadır. Cenaze evden alınmış ve Çamlıca mezarlığına götürülerek defnedilmiştir. Bunları uzun uzun anlatırken Refik Cemal'in Handan'ı sevdiğini ve Handan'ın kocası Hüsnü Paşa'nın Refik Cemal'e saldırdığını da söyler. Haşim'in annesi Latife Hanım bunu duyunca Refik Cemal ile Handan aleyhinde konuşmaya başlamıştır. Latife Hanım, Refik Cemal'in evli olduğunu hatırlayarak: "Eğer halkın helaline göz dikti ise gözü kör olsun. İnci gibi karısı var."(284) der. Buna kocası Hacı Murat Efendi kızar. Hem Refik Cemal'in hem de Handan'ın arkasından konuşmanın doğru olmadığını belirtir. Hacı Murat Efendi kaşlarını çatarak: "Ölüleri hayırla yâd ediniz derler. Allah tazenin taksiratını affetsin. Şimdi çocukluğu gözümün önüne geldi. Hani bir bayram Cemal Bey onu nasılsa getirmişti. Yahu nasıl uzun saçlı bir kızdı."(284)der. Latife Hanım: "Cemal Bey'in alafranga kızlarının büyüğü değil mi? İmansızlığın sonu budur, Efendi. Acımana şaşarım. Allah ona ahirette yatacak yer verecek mi sanıyorsun? Bütün ömrü gâvur memleketlerinde geçti."(284) der. Hacı Murat Efendi, ölülerin arkasından konuşulmayacağını karısına tekrar hatırlatır ve : "Allah taksiratını affetsin" (284) der. Murat Efendi, ölüleri hayırla anmak gerektiğine inanır ve bu sebeple karısı Latife Hanım'la dinî değer çatışması yaşar.

Halide Edip'in **Vurun Kahpeye** (1923) adlı romanında genç kız ve kadınların örtünmeleriyle ilgili dinî değer çatışması yer almaktadır. Anadolu'nun Yunanlılarca işgal edildiği günlerde, Yüzbaşı Tosun Bey, Aliye'nin öğretmenlik yaptığı kasabaya, Kuva-yı Milliye birlikleriyle gelmiş ve kasabanın okulunu ziyaret etmiştir. Orada çalışan Hatice Öğretmen; Aliye'yi Tosun Bey'e şikayet eder. Aliye'nin kız öğrencilerin yüzlerini açtırdığını ifade ederek, onun yüzünden kız çocukların dinsiz yetiştiğini söyler. Tosun Bey, kızların yüzlerini açmasıyla dinsizlik arasında bir ilgi bulunmadığını söyleyerek Hatice Öğretmen'le çatışır. Hatice: "Efendim, benim sınıfımda her çocuk namaz surelerini bilir. Hiç olmazsa Amme cüzünün sonuna kadar ezberler. Yeni hanımlar, hep dinsizlik, milliyetsizlik öğretiyorlar. Ben dokuz yaşında kızların bile yüzlerini siyah peçelerle kapadım. Halbuki İstanbul'dan yeni gelenler kendi yüzleri açık

geziyorlar. Şimdi on üç yaşındaki bâligalar saçlarını açıyorlar. Artık bunların terbiyesi sayenizde inşallah verilir de...”(31). Tosun Bey: “Siz yalnız başınıza mı burada çalışıyorsunuz?” Hatice: “Hemen hemen öyle efendim. İstanbul’dan yeni bir hoca geldi ama söz beynimizde... Dün çarşıdan çocukları yüzü gözü açık geçirmiş, halkın taassubuna dokunmuş, galiba hücum etmişler, bugün hasta imiş, gelmedi.”(31) der. Tosun Bey, Hatice Hanım’a sert sert bakar ve: “Muallime hanım, namus kadının yüzünü açıp açmamasında değildir. Din de peçe demek değildir. Öyle kapalı kadınlar vardır ki kapı arasından her türlü rezaleti yaparlar. Onun için yeni öğretmene yüzü açık diye kasabanın hücumu hiç hakkı yoktur. Çocukları İstanbul usulü güzelce okutan herhangi bir öğretmene birisi yan bakarsa biz onun terbiyesini...”(32) derken, Hatice hemen sözünü keser. Tosun Bey’in haklı olduğunu söyleyerek ona yaltaklanmaya çalışır. Bu çatışma romanın kurgusuna önemli ölçüde tesir eder. Söz konusu olaydan sonra Hatice’nin Aliye’ye olan garazkârlığı değişmez; ancak Tosun Bey, Aliye’ye ilgi duymaya başlamıştır. Bu ilgi iki gencin nişanlanmasına vesile olacaktır.

Halide Edip’in **Seviyye Talip** (1326), **Handan** (1328) ve **Vurun Kahpeye** (1923) adlı romanlarında 5 dinî değer çatışması görülmektedir. Söz konusu çatışmalar, Müslüman bir kızın namahremler yanına çıkmak istememesi(**Seviyye Talip**); determinizmin savunulması, vefat edenlerin arkasından konuşmanın doğru bulunmaması (**Handan**) ve kızların yüzlerini açmasının dinsizlik olduğunun iddia edilmesi(**Vurun Kahpeye**) konularında ortaya çıkmışlardır.

Kâşif Dehri’nin **Müteverrime** (Kâşif Dehri, 1328) isimli romanında, namahrem biriyle aynı mekânda bulunup bulunmama hususunda yaşanan bir çatışma yer almaktadır. Nermin’le Bedi’, üvey kardeşler. Ancak Bedi’, Nermin’i sever ve Avni’nin de önyak olmasıyla bu iki gencin nişan merasimi icra edilir. Nermin, daha önceleri Bedi’ye daima “ağabey” diye hitab edip ondan hiç sakınmazken, nişandan sonra ondan kaçmaya başlamıştır. Onun ağabeylikten çıktığını düşünerek onunla aynı yerde oturmanın doğru olmadığını düşünür. Bu davranışını yadırgayanlara da Bedi’ ile nikâhları bulunmadığını söyler. Annesi Şefika Hanım’la bu konuda dinî değer çatışması yaşar. Bu ise eserin kurgusuna katkıda bulunarak romanın sonuç bölümünün şekillenmesinde rol oynar. Nermin: “Anneciğim, artık ben nişan merasiminden sonra Bedi’ Bey’e çıkamam.”(167)

Şefika: “Ayıp olmaz mı kızım? Sonra bey baban ne der? Hususuyla gücenir de...”
Nermin: “Hayır anne! Hayır! Bugüne kadar ben ona ağabey diyordum ve öyle biliyordum. Bugün ise vaziyet değişmiştir. Mademki tehhülümüz arzu edildi, öyle ise bundan sonra ben kaçacağım. Rica ederim bu hususta kat’iyyen ısrar etmeyiniz...”(167-168) der. Şefika Hanım susar ve durumu kocasına yani Bedi’nin babası Macid Efendi’ye söyler. Bu çatışmadan sonra Bedi’ ile Nermin’in nikâhlarının tez zamanda kıyılmasına karar verilir ve iki genç hemen evlendirilirler.

Kâşif Dehri, **Müteverrime** (1328) isimli eserinde, genç bir kızın namahrem yanına çıkmak istememesi sonucu yaşadığı dinî değer çatışmasına yer vermiştir.

Yakup Kadri, **Nur Baba** (Yakub Kadri, 1338) ismini verdiği romanında, tarikatların özünü kaybetmesi ve bunun neticesinde ortaya çıkan aksaklıklarla ilgili değer çatışmalarını işlemiştir. Nuri, Bektaşî dergâhında Afif Baba’dan dersler alarak yetişmiştir. Ancak gençlik çağına geldiğinde dergâhı ziyaret eden kadınlara sarkıntılık etmeye başlamıştır. Nuri; Afif Baba’nın vefatından sonra onun karısı Celile ile evlenerek dergâha şeyh olur. Bu değişimden sonra dergâhta tarikat âdâbına uymayan haller ortaya çıkar. Eğlenceler düzenlenir, işret meclisleri kurulur. Dergâha gelen kadın ve erkekler arasında “ahlâksızca” davranışlar ortaya çıkar. Şahit olduğu ahlâksızlıklara dayanamayan Celile Bacı, Nuri (Nur) Baba ile çatışır. Dergâhın dinî ölçüler dışına çıktığını, Nur Baba’nın buna izin vermesinin doğru olmadığını söyler. Celile Bacı bu çatışmayı, dergâhta neredeyse kucak kucağa oturan kadın ve erkekleri göstererek Nesibi Bey’e şöyle anlatır: “Allah’ı severseniz, siz bari böyle demeyin beyefendi. Siz ki dergâh nedir bilirsiniz, tarikatın dergâhına benden ziyade vâkıfsınız, bana söyleyin, böyle meydan, böyle muhabbet nerede gördünüz? Baba kendinden geçmiş, evlatlar her istediğini yapar? Rabt yok, zabt yok, lokma zamanı ise hiç belli değil. Bunun sonu neye varır böyle?”(13) Nesibi Bey: “Hakkın var, Anne Bacı! Bu akşam muhabbeti, cidden biraz şirazesinden çıkmış görüyorum.”(13) der. Celile Bacı gibi Nesibi Bey de Nur Baba’nın dergâh âdâbını yozlaştırdığını söyleyerek Nur Baba’yla çatışır.

Ziba Hanım, Nur Baba’nın dergâhına gitmeye başlamış, zamanla da bu şeyhin cazibesine kapılmıştır. Nur Baba, dergâha gelen güzel ve zengin kadınlarla çok

ilgilenmekte ve onları kendine bağlamaktadır. Bunu başardıktan sonra da bu kadınların güzelliklerinden istifadeye çalışmaktadır. Nigar'ın halası Ziba Hanım da bunlardandır. Nuri Baba'yı tanıdıktan sonra ona meftun olmuş, her şeyini onun yolunda harcamıştır. Ancak bir müddet sonra Nur Baba, ona iltifat etmeyerek gençlerle ilgilenmeye başlamıştır. Ziba, Nur Baba'nın gerçek yüzünü gördükten sonra onun tarikat ve şeyhlikle bir ilgisi olmadığını anlamış, Nur Baba'yla çatışmıştır. Bu ise, eserin kurgusunun şekillenmesine katkıda bulunmuştur. Ziba, söz konusu durumu, yeğeni Nigar'a şöyle anlatır: "...Daha neler var. Hepsini insan zannettim de koca bir mürşidin postu etrafına topladım; heyhat, mürşit postu nerede, bunlar nerede?... İlk geceden şarkı söylemeğe, köçekler gibi oyun oynamaya başladılar. İki kadeh fazla içince akılları başlarından gidiyor. Hele mürşit bir kere yüzlerine baktı mı artık zabtedebilirsen et! Halbuki bizim bildiğimiz mürşidin nazarı irşat eder, ifsat eylemez. Dem alınır, fakat, göbek atmak, kalkıp şakır şakır oynamak için değil..."(36) der. Şeyhin olumsuz hareketler içinde olması, Ziba'nın gerçekleri görmesini sağlamış ve bu çatışmayı doğurmuştur.

Ziba Hanım, tüm olumsuzluklara rağmen Nur Baba'nın dergâhına devam etmektedir. Ancak oradaki ahlâksızlıklara tahammül edemez. Ona göre, dergâh içerisinde "tarikatın ruhuna" aykırı haller yaşanmaktadır. Birgün dergâhta Nasib Hanım'la Rauf Bey'i uygunsuz bir vaziyette görür. Dergâh gibi bir yerde böyle fiillerin işlenmesi onlarla çatışmasına sebep olur. Bunu yeğeni Nigar'a anlatır. Ziba: "...Evet Nasib Hanım'ın başı altından... Zaten bu çılgın kadın Bektaşîlik'i bir çocuk eğlencesine çevirdi; yalnız çocuk eğlencesi olsa iyi... O, dergâhları âdeta birer randevu mahalli sanıyor. Kabahatin büyüğü bende; zaten bütün hatalarımın cezası yine döner, dolaşır, benim başıma gelir. Yalnız bu Nasib için söylemiyorum; daha neler var..."(36) der. Nigar'a diğer olanları anlatırken iyice hiddetlenir ve sözüne şöyle devam eder: "Şimdiki hanımlar dergâhları sadece birer muaşaka mahalli telâkki ediyorlar; muaşaka... Bari bunun ne demek olduğunu bilseler. Yalnız Rauf Bey'le Nasib Hanım'ı sevişirken görmek insana muhabbetten, aşktan istikrah veriyor; Allah vermesin, tıpkı hayvanlar gibi... Gücenme amma, bu nesil, sizin nesliniz doğrusu her şey gibi muhabbetten de bîhaber. Onu da beceremiyor, ağzına, yüzüne bulaştırıyor..."(37) der. Nigar Hanım'la bahsi geçen kişiler arasındaki çatışma, romanın kurgusunda etkili olmuştur. Nigar, olanları dinledikten sonra dergâhta olan

ahlâksızlıkların boyutunu öğrenir ve Ziba Hanım'ın nasıl aldatıldığını idrak eder. Dergâhtan ve Nur Baba'dan mümkün olduğunca uzak durmaya çalışır.

Yakup Kadri, bir Bektaşî dergâhında yaşanan suiistimallere işaret ettiği **Nur Baba** (1338) adlı romanında, 3 dinî değer çatışmasına yer vermiştir. Bu çatışmalar, Bektaşî dergâhında tarikat adabına uymayan hâl ve davranışların başlamasıyla bunun dile getirilmesi ve tarikat şeyhinin dinî kisvesine uymayan hareketlerde bulunması konuları etrafında teşekkül etmiştir.

Çalığışu (Reşat Nuri, 1922) romanında, genç bir kızın acı bir aşk macerasından sonra Anadolu'da muallimliğe başlaması ve oralarda yaşadığı olaylar konu edinilmiştir. Feride, evlenmek üzere olduğu Kâmuran'ın bir sırrını öğrenmiş ve düğün evinden gizlice kaçmıştır. Daha sonra, İstanbul'dan uzaklaşmak emeliyle Maarif Nezaretine müracaat eder ve öğretmen olarak tayin edilir. Görevlendirildiği yerde bir müddet otele kalır. Orada Ermeni asıllı, Hacı Kalfa isminde yaşlı bir hizmetkâr vardır. Hacı Kalfa, Feride'nin odasına girmeden önce kapıyı vurur ve Feride'nin kendini toparlaması, başını örtmesi için ona fırsat verir. Ancak Feride, başını örtmez ve bu yüzden Hacı Kalfa'yla çatışırlar. Hacı Kalfa: "Başını ört, Hocanım, ben geliyorum."(109). Feride, alaycı bir ifadeyle: "Haydi canım, Hacı Kalfa, işin mi yok Allah aşkına, teklif mi var aramızda?" der. Hacı Kalfa kaşlarını iyice çatar ve: "Yoo! İş senin bildiğin gibi değildir. "İslâm muhadderatları"nın yanına öyle sallapati girilmez." (109). Feride, bu saygının gereksizliğini Hacı Kalfa'ya anlatmaya çalışır.

Feride, otele kalırken Manastırlı bir kadınla tanışmıştır. Kadın 35-40 yaşlarındadır. Bu kadın, Manastır'da çok zengin bir ailenin tek kızıdır. Bir zabitle evlenir. Zabit, Hareket Ordusu'yla İstanbul'a gelir, sonra da Bursa'da yerli bir kızla evlenir. Manastırlı kadın bunu öğrenince üç çocuğunu alıp Bursa'ya gelir; ancak zabit bundan memnun olmaz ve karısını döver. Manastırlı kadın, gördüğü kötü muameleye karşılık dinî bazı kaygılarla kocasından ayrılmayı istemez. Feride bu kadını bir türlü anlayamaz: "A hanımcığım, siz de niçin sizi istemeyen bir insanın üstüne bu kadar düşüyorsunuz? O sizi tekmeliyorsa siz de onu tekmelersiniz olur biter."(115) der. Manastırlı kadın ise hiç öyle düşünmez, şeriatın dörde kadar izin verdiğini, boşanmanın doğru olmadığını söyler: "Anadan

geçilir yardan geçilmez” der. Feride: “İnsan, kendini aldatan bir erkeği nasıl sever? Ben bunu anlamıyorum” Manastırlı kadın: “Siz daha pek çocuksunuz, hemşireciğim. Bu acıları çekmemişsiniz, bilmiyorsunuz, Allah yine de bildirmesin”(115) der.

Feride, Zeyniler Köyü’ne gidip çocukları eğitmeye başladığında erkek çocuklarla kız çocuklarının aynı okulda eğitim görmelerini istemiştir. Kendisinden önce çocukları okutan Hatice Hanım, buna karşı çıkar ve on iki, on üç yaşındaki erkek çocukların kızlarla aynı yerde bulunmasının dinen uygun olmadığını söyler. Ayrıca, Feride gibi gencecik bir bayan öğretmenin de bu yaştaki erkek çocukların dersine girmesini doğru bulmaz. Ancak Feride, çocukları erkek mektebine göndermek istemez ve eserin kurgusunda etkili olacak bir dinî değer çatışması olur. Feride: “Peki niçin onları da burada okutmuyoruz?”(172). Hatice: “Kadın, erkek bir arada okur mu?” Feride: “Onları erkekten mi sayacağız?” Hatice: “Elbette kızım, on ikişer, on üçer yaşında koca delikanlılar. Hele şimdi hiç caiz olmaz!” Feride: “Neden?” Hatice: “Sen pek gencecik bir hocanımsın da ondan.”(172). Feride ile Hatice Hanım arasındaki bu çatışma, iki öğretmenin arasını açmıştır.

Reşat Nuri’nin **Çalılıkusu** (1923) adlı romanında, genç bir kızın namahremler yanında tesettüre riayet etmemesi, boşanmanın İslâmiyetçe hoş görülmemesi ve Müslüman bir kızın namahremler yanına çıkmasının doğru bulunmaması konuları üzerine 3 dinî değer çatışması meydana gelmiştir.

Dinî değer çatışmaları başlığı altında sunmaya çalıştığımız bu bölümde 14 yazarın 32 romanında 45 dinî değer çatışması yer almaktadır. Söz konusu çatışmalardan 2’si iç çatışma, 2 tanesi de bizzat yazarın roman kahramanı ile girdiği çatışmadır. Romanlardaki ortalama dinî değer çatışması, Yakup Kadri ile Reşat Nuri’de -diğerlerine nazaran- daha fazladır. Bu yazarı, Şehbenderzâde Filibeli Ahmet Hilmi ve Halide Edip takip eder.

Dinî değer çatışmalarının yazar ve eser adedine göre dağılımını gösteren tablo aşağıda verilmiştir.

Yazar Adı	Dinî Değ. Çat. Bul. Rom. S.	Çatışma Sayısı	Ortalama Çatışma
Ahmet Midhat	10	15	1,5
Mehmet Celâl	2	2	1
Namık Kemal	1	1	1
M.Mehmet Murat	1	1	1
Hüseyin Cahit	1	1	1
Fatma Aliye	1	1	1
Hüseyin Rahmi	6	6	1
Fazlı Necip	1	1	1
Ş.F. Ahmet Hilmi	2	4	2
Safvet Nezihî	1	1	1
Halide Edip	3	5	1,6
Kâşif Dehri	1	1	1
Yakup Kadri	1	3	3
Reşat Nuri	1	3	3
TOPLAM	32	45	--

Tablo: 4

İncelediğimiz eserlerde tespit ettiğimiz dinî değer çatışmalarının geneli, farklı dinlere mensup şahısların evlenme istekleri etrafında cereyan etmiştir. Dinî değerlerde karşımıza çıkan çatışma konuları ve yer aldıkları romanlar şunlardır: Hıristiyan bir erkeğin Müslüman bir kızla evlenmek istemesi (**Firkat, Gürcü Kızı yahut İntikam**); yalancı şahitlere itibar ederek karı-kocayı zorla ayırmak (**Zeyl-i Hasan Mellah**); İslâmiyetteki çok evliliği doğru bulmamak (**Paris'te Bir Türk**); Hıristiyan bir kızın Müslüman bir erkekle evlenmek istemesi ve ailesinin buna karşı çıkması (**Kafkas, Acâib-i Âlem, Gönüllü, Dehşet yahut Üç Mezar**); insanların fuhuş yaptığını söyleyebilmek için İslâmın o konudaki hükümlerinin yerine getirilmesi gerektiğini söylemek (**Yeryüzünde Bir Melek**); namahrem kadınlara alıcı gözle bakmanın yanlış olduğu uyarısında bulunmak (**Vah**); Müslüman bir kız ya da kadının namahremlerle oturup görüşmesini doğru bulmamak (**Zeyl-i Hasan Mellah, Obur, Küçük Hanım, Seviyye Talip, Müteverrime, Çalığı**); Müslüman bir erkeğin Hıristiyan bir kızla evlenmek istemesi ve kızın ailesinin buna karşı çıkması (**Elvâh-ı Sevda, Acâib-i Âlem**); nikâhsız ilişki kurma isteğine dinî endişelerle karşı çıkmak (**Cezmi, Nadide, Muhâdarât, Mutallaka, Şipsevdi**); yeni nesillerin dinî bilgilerden yoksun yetişmesinden şikayetçi olmak (**Kuyruklu Yıldız Altında Bir İzdivaç**); İslâmiyetçe yasaklanan heykeltıraşlık sanatında tahsil yapmayı istemek (**Cadı**); tesettüre dikkat

etmemek (**Hakka Sığındık, Çalikuşu**); din adamlarının dinî kisvelerine uymayan davranışlarda bulunmaları (**Toraman, Öksüz Turgut, Nur Baba**); bir Osmanlı komutanının savunduğu kaleyi teslim etmeyerek dini ve milleti için şehit olmayı istemesi, bir papazın kiliseye ait hazineyi Türk askerlerine teslim ederek dinine hıyanet etmeyi istememesi (**Öksüz Turgut**); yaratıcı hakkında şüpheleri olan bir Müslümanın içinde bulunduğu hâli kendine yakıştıramaması (**Âmâk-ı Hayal**); ölmüş birinin arkasından konuşmayı doğru bulmamak (**Müsebbib, Handan**); İslâm inancına karşılık Determinizmi savunmak (**Handan**); kızların yüzlerini açmasını dinsizlik olarak görmek (**Vurun Kahpeye**); Bektaşî dergâhında tarikat adabına uymayan hâl ve davranışlarda bulunmak (**Nur Baba**) ve boşanmayı hoş görmemek (**Çalikuşu**).

5. BÖLÜM

5. 1. ESTETİK DEĞER ÇATIŞMALARI

Estetik değerler, insanların tüm davranış ve duygularını ölçü, ahenk, uyum, zevk ve biçim gibi kıstaslarla değerlendiren bir sisteme sahiptir. Bu sebeple aynı kıstaslar, değer olarak da kabul edilmektedir. Estetik değerlerin temelini biçim ve uyum kavramları oluşturur. Bu yönüyle söz konusu değerler, insanın his, zevk ve beğenisine hitap eden ve her alanda güzelliği esas alan değerlerdir. Zevk, güzellik ve hayal gücü de estetik değerler için vazgeçilmez özelliklerdir. Bütün bu hususlar göz önüne alındığında ölçü, ahenk, zevk ve hayal gücünü estetik değerler arasında sayabiliriz. Bu değerlere, aynı zamanda ahlâkî değer olarak da kabul edilen iyi, güzel ve doğru'yu da ekleyebiliriz. Bu kısa açıklamadan sonra, ele aldığımız dönem içerisinde, romanlarda geçen estetik değer çatışmalarını inceleyebiliriz.

Ahmet Midhat Efendi'nin Paris'te Bir Türk (1293) isimli romanında, güzel sanatların bir dalı olan müzik üzerine ortaya çıkan estetik değer çatışmasıyla karşılaşmaktayız. Felsefe ve şiirden hoşlanan Madam Karters, Katerin'le bu konular üzerine sohbet etmek ister. Ancak Katerin, şiiri ve felsefeyi “evham ve zunûn” olarak görmekte, bu sahalara ilgi duyanları da aşağılamaktadır. Karters, onun bu yönünü görünce şiir ve felsefe üzerine ısrar etmez ve müzik hakkındaki düşüncelerini sorar. Ancak Katerin müzik üzerine de olumsuz görüşler beyan eder ve iki bayan arasında çatışma olur. Katerin, asıl müziğin sözsüz olabileceğini savunmaktadır: “Bak ona diyeceğim yoktur. Lâkin onu da safvet-i aslîsinde bırakmamışlar ki! Müzika kendi modasını ehl-i hâl olanlara anlatamayacakmış gibi içine bir de şiir ve edeb katmışlar. Müzikayı şairiyet sadâsının nağamatı etmişler bırakmışlar. Müzikada bir güzel parça icra olunuyor mu? Hemen hatıra o parça ile beraber okunacak eş'ar geliyor. Geliyor da o müzikanın semavî ve âlihâne modaları kaybolup insanın kulağına bir şehvet-perest âşıkın bir nazlı aşüfteye söylediği mecnunâne sözler vasıl oluyor.”(42-43) der. Karters, sözsüz müzik olamayacağını savunarak Katerin'in görüşünü kabul etmez: “...Müzika şiir ile ittifak etmez ise müzika olabilir mi ki sen...” (43) diye konuşmaya başlamışken,

cümlesini bitiremez ve sözü Katerin alır: “...Ben diyorum ki müzika bir sestir. Amma insan sesi değil insanlığın üst tarafından vaki bir âlemin sadâsı. Şimdi bu sadâyı insan sadâsı etmek, mahiyetini bozmak demektir. Sadâyâ elfâz-ı beşeriyyeyi katmamalı. Hâl-i safvet-i asliyesinde bırakmalı. Meselâ bir âlâ opera ki her nâmesi iliklerime kemiklerime kadar tesir ediyor. Ben bunu dinler iken hulya ediyorum ki içimden doğru kabarıp gelen hissiyatın icabâtını naralar ile ifşa ve ilân etmek istersem şu usulde naralarla cuş u huruş edeyim. Veyahut hulya ediyorum ki benim aza ve asabımı doldurmuş olan hiss-i manevinin kâinatı dahi doldurmuş olan bakiyye-i kısm-ı azamı cuş u huruşa gelmiş de feryadını bana ol surette isma’ ediyor” (43) der. Katerin, müzikadan asıl maksadın sadece ses olduğunu izaha devam eder. Karters de yine karşı çıkar. Nasuh’un, bu konu üzerindeki fikrini beyan etmesiyle iki şahıs arasındaki tartışma son bulur. Netice olarak bu çatışma, Nasuh’un diğer sahalarda olduğu gibi müzik alanında da malumat sahibi olduğunu göstermiş ve eserin kurgusunda yerini almıştır.

Henüz On Yedi Yaşında (Ahmet Midhat Efendi, 1297) romanında, tiyatro üzerine yaşanan estetik değer çatışması bulunmaktadır. Ahmet Efendi ile Hulusi Bey, Beyoğlu’ndaki Fransız tiyatrosu üzerine sohbet etmektedirler. Ahmet Efendi, bu tiyatrodaki birkaç kadının Paris’te, eskiden çok meşhur olduğunu söyler. Oyuncu vasıflarını takdir ederek onları seyretmek istediğini belirtir. Hulusi ise, geçmişte meşhur olan bu kadınların şu anda yaşlanmış olduklarını, seyretmeye gerek olmadığını söyler. Ahmet Efendi, arkadaşının bu düşüncesine karşılık, tiyatrodaki gençlik ve güzelliğin önemli olmadığını, dikkatlerin oyunculuk sanatının icrasına çevrilmesi gerektiğini ifade eder. Aralarında çatışma olur. Ahmet Efendi: “Fransız tiyatrosuna gelen oyuncular meyanında birkaçı hakikaten vaktiyle Paris tiyatrolarında dahi büyük bir şöhret kazanmışlar.”(7). Hulusi: “Vaktiyle! O halde demek oluyor ki çuha giymiyor isek kenarını kuşanıyoruz. Kaymağını başkaları alıyor ise biz dahi mütemetti olacak cihetini bulabiliriz.” der. Ahmet ise: “Hayır! Ben bu fikirde değilim. Bir tiyatro oyuncusu bir kadın olmak sıfatıyla hiçbir zaman telakki etmem ki hatta gençliğini karthğımı hesaba katayım da ona göre düşüneyim. Benim için tiyatro oyuncusu denilen mahluk bir edibin hissiyat-ı âliyesini saha-yı temaşada bihakkın tecessüm ettiren sanatkârdır. Bu sanatkârda

fazla olarak bir de hasiyet-i nisvaniye arayanları tasvip edemem. Çünkü hasiyet-i nisvaniyeyi bir tiyatrodan aramaktan ise cemiyet-i beşeriye içinde başka köşelerde aramak daha doğru olur. Çünkü daha çok bulunur.” Hulusi, Ahmet Efendi’nin bu sözlerine hak verir; ancak yine de tiyatro oyuncularının genç ve güzel olmasını ister. Ahmet Efendi, son olarak: “...Paris tiyatrolarında bihakkın şöhret kazanmış olduklarından ben o meşhur ve müstaid oyuncuları temaşaya gidiyorum. Eğer sen kadın görmeye gidiyorsan şayet intizar eylediğin kadar mükemmel bir şey göremeyecek zararlı çıkacaksın.”(8) der. Ahmet Efendi’nin son sözüne Hulusi bıyık altından gülerek cevap verir: “O halde dahi kadını cemiyet-i beşeriyenin başka köşelerinde ararım. Ezcümle tiyatronun localarında!”(8). Aslında iki şahıs arasındaki bu sözlerle tiyatrodan asıl maksadın ne olduğu ifade edilmiş ve çatışma vesilesiyle roman içerisindeki iki kahramanın anlayış farklılığı ortaya konulmuştur. Böylece Ahmet Efendi’nin karakter ve hissiyatı nazara verilerek Kalyopi ile tanışmasına zemin hazırlanmıştır.

Ahmet Efendi’nin tiyatroya gitmekten maksadı, oyunun icra edilmesi ve ondan alınacak lezzetin ta kendisidir. Hulusi ise, tiyatrodaki hayali şahıs ve olaylara ehemmiyet vermenin gereksizliğini, bundan lezzet alınamayacağını savunur. Sanata ehemmiyet vermez ve bu sebeple arkadaşına hayret ederek onunla çatışır. Yine güzel kadınlardan bahseder. Hulusi’nin bu tavrı, iki arkadaş arasında estetik değer çatışması doğurur ve bu, eserin kurgusunu belirler. Ahmet: “Buna da diyeceğim yoktur. Sen locaları gözden geçirdiğin müddet ben dahi koca Victor Hugo’nun bu oyunda tecessüm ettirdiği hissiyat-ı âliye-i insaniyeyi tedkik ile iştigal eyleyeceğim. Benim bundan alacağım lezzet senin locaları gözden geçirmekle alacağın lezzetten aşağı kalmayacaktır. Kendimi bu âlem-i maddiyeden bir âlem-i hayalîye nakledeceğim ki...”(8). Hulusi: “Fakat senin gibi ciddî bir adamın hayale hakikatten ziyade ehemmiyet vermesi de şaşılacak bir şeydir ya?” Ahmet: “Hiç de şaşılacak bir şey değildir. Âlem-i maddiyede hoşlanabileceğim hiçbir şey olmaz ise ne yaparım? Âlem-i hayalîyede fikrimi tatbikata çalışarak şöylece birkaç dakika geçiririm. Zaten Victor Hugo’daki insan için bundan ziyadesine îsâl ve say etmek kabil olmadığını söylüyor.” Hulusi ise: “Ne ise! Şimdiki halde maddiyat ve hakikatten olmak üzere isbat-ı vücud eden şey şu

bifteklerdir. Evvela onlarla iştigal edelim de sonra dahi senin hayalât âleminle iştigal eyeriz”(8) der. Çatışma sonunda değişen bir şey olmaz. Tiyatroya giderler ve Hulusi, hakikat olarak nitelendirdiği, localardaki kadınları seyretmeğe; Ahmet de sahnedeki oyunu temaşaya başlar. Hulusi’nin bu şekilde kadınlara düşkünlüğü ve aynı sebeple arkadaşıyla çatışması, romanın kurgusunu etkilemiştir. Zira tiyatro çıkışı Hulusi, umumhaneye gitme teklifinde bulunacak ve Ahmet Efendi’nin Kalyopi ile tanışmasına vesile olacaktır.

Ahmet Efendi ile Hulusi, tiyatrodan çıktıklarında vakit bir hayli geçmiştir. Evlerine dönecek bir araba bulamayınca geceyi bir otelde geçirmek isterler. Ancak, o saatte oteller de kapanmıştır. Hulusi, bir umumhaneye gitmeyi teklif eder; ancak Ahmet Efendi, Ahmet Midhat’ın Mihnetkeşan isimli eserini okuduğunu ve orada sefaletanelerin iç yüzünü gördüğünü, bu sebeple de oralara gitmek istemediğini söyler. Hulusi, bu düşünceyi son derece komik bulur. Hayal âleminde yaşamak gibi bir şeydir, bu. Ona göre, romanlar hayal mahsulüdür ve onları dikkate almak son derece yanlıştır. Arkadaşı ise, romanın gerçek hayatı yansıttığını ve onlardan ibret alınabileceğini düşünmektedir. Bunun üzerine, roman hakkında estetik değer çatışmasına girerler. Hulusi: “Eğer sen öyle her roman yazanın ispatlarına kulak verecek olur isen gerçekten gülünç olursun. Akşam lokantada ne diyor idin? Âlemin dediklerine inanacak olursak âlem kadar gülünç olacağımızı hükmetmiyor mu idin?”(15) der. Ahmet: “Romancıların teşkil eyledikleri âlem bir âlem-i maddî olmayıp âlem-i hayalî olduğunu düşünür iseniz romancıları muahezeye lüzum göremezsiniz. Halbuki Mihnetkeşan serlevhalı romanda muharrir şimdi senin beni davet eylediğn zifâfhane-yi muvakkatleri öyle bir surette tasvir eyliyor ki hayal ile hakikatin ittihat eylediği veyahut edebileceği bir nokta var ise o da bundan ibarettir.”(15). Hulusi, Ahmet Efendi’yi susturmak için sözü fazla uzatmak istemez ve: “Güzel ya a canım! Şimdi hayal ve hakikat bahisleri bizi şu yağmurdan muhafaza edilir mi? İşte araba yok. Hotel yok. Yaz olsa bir camie giderek son cemaat yerinde sabahı edebilir idik... Şimdi şu hâlde ise ben başka çare bulamıyorum...”(15-16) der. Ahmet Efendi, sefaletaneye gitmeye sonunda razı olur; ancak bir şartı vardır: Umumhanedeki kadınlarla beraber olmamak... Neticede iki arkadaş umumhanenin yolunu tutarlar. Ahmet Efendi,

okuduğu romanın etkisiyle sefaathaneye başka bir gözle bakar ve orada tanıştığı Kalyopi'yi malûm yerden kurtarmanın çarelerini arar. İki şahıs arasındaki bu çatışma, romanın kurgusunda gelişme ve sonuç bölümlerini şekillendirecek; Ahmet Efendi'nin okuduğu romanın benzerini bu umumhanede yaşaması, Kalyopi'nin Ahmet Efendi tarafından kurtarılmasına zemin hazırlayacaktır.

Ahmet Midhat Efendi, güzel sanatların bir dalı olan resim üzerine yaşanan bir estetik değer çatışmasına Ahmet Metin ve Şirzad (1309) isimli eserinde yer vermiştir. Romanın birinci derece kahramanlarından Neoferi ile Ahmet Metin, Palermo'da bulunan bir sarayı gezmektedirler. Burada bir Alman ressamın yaptığı "Galebe-i Mevt" isimli tabloyu görürler. Tablonun zemini ölümü temsil eder. Ölüm; papa, kral, senyör gibi pek çok seçkin kişiye galip olmuştur. Bununla yetinmeyerek, levhanın sağ tarafında, genç bir kız ile bir delikanlıya da hücum etmektedir. Levhanın sol tarafında bir takım fakirler, çaresizler vardır. Bunlar, ölümü kurtuluş olarak görürler ve onu, canlarını alması için davet ederler. Ancak ölüm onlara iltifat etmez. Neoferi bu tabloyu çok beğenir. Ressamın iyi bir sanatkâr olduğunu, fırçasını ustaca kullandığını söyler. Ancak Ahmet Metin buna katılmaz. Resimde, taklitteki başarıdan ziyade, anlamın önemli olduğunu söyleyerek tabloyu manasız bulduğunu belirtir. Neoferi ile Ahmet Metin, ressamın başarısını gösteren kıstaslarda anlaşamazlar ve estetik değer çatışması doğar. Bu ise, Ahmet Metin'in bilgisini ortaya koyarak Neoferi'nin onu biraz daha sevmesini sağlar ve romanın kurgusunu şekillendirir. Neoferi: "Ressamlık sanat-ı nefisesine az çok ben dahi mensubum efendim! Edebildiğim dikkate göre bir levhadaki binlerce yüz binlerce franklık kıymet, fırça sürüşteki maharettedir. Hani ya sanatkârân menâkıbından olarak hikâye ederler ki ressamın birisi bir çardağa sarılmış asma ve onun üzerinde kemalini bulmuş üzümler tasvir ve tersim eylemiş de kuşlar bunların gerçekten üzüm oldukları zannıyla ve kemal-i hırs ve tehalükle gelip asmanın üzerine konalım der iken kendilerini levhaya çarpmışlar."(484) der. Ahmet Metin, bu tür örneklerin çok olduğunu söyleyerek bu resimlerin, taklitte ne kadar başarılı olursa olsun, gerçeğiyle aynı özelliklere asla sahip olamayacağını, bu yönüyle de taklitlerin değerli olmadığını söyler. Neoferi bu sözlere oldukça şaşırır ve Ahmet Metin'e: "Ey şimdi fırçadaki mahareti büsbütün hükümden iskat mı edeceğiz?"

Ahmet Metin: “Hayır Madam! Bu mahareti hakikatın hüsn-i hattındaki maharet gibi telâkki edeceğiz. Hüsn-i hatta ehemmiyetsizdir denilebilir mi? Pek büyük ehemmiyeti vardır. Hatta o da sanayi-i nefisedendir. Amma asıl yüz binlerce frank değeri olan şey yalnız o kalemdeki yahut fırçadaki maharetten ibaret değildir. Böyle olsa her yazılan her resmedilen şeyin şu “Galebe-i Mevt” levhası kadar bir şöhret-i tarihiyye ile meşhur olması lâzım gelir idi. Ben derim ki bu levhaya asıl ehemmiyet verdiren şey onun delalet eylediği manadır. O levha gayet manidar bir kitab-ı hikmet-i nisab gibi enzar-ı ibret-i enama açılmış olmalıdır. Temaşa edenler o kitabı okuyup üstadın efkârını anlamalı ve üstad-ı müşaraleyh bu levhasıyla neyi anlatmak istemiş ise onu zihninde muhakeme ederek nefsü'l-emirde muvafık bulmalı ve binaenaleyh aldığı ibret ile herhangi cihetten ise müstefid kalmalı.” (485) der. Ahmet Metin ile Neoferi'nin bu çatışması, kahramanların bakış açısını göstermesi noktasından dikkat çekicidir. Neoferi görünüşe aldanırken, Ahmet Metin, sanat eserindeki derinliğe dikkat eder. Böylece, idealize edilmiş bir kahraman olan Ahmet Metin'in, diğer dallarda olduğu gibi, resim sahasında da zengin birikime sahip olduğu gözler önüne serilir.

Ahmet Midhat Efendi'nin Paris'te Bir Türk (1293), Henüz On Yedi Yaşında (1297) ve Ahmet Metin ve Şirzad (1309) isimli eserlerinde 5 estetik değer çatışması görülmektedir. Bunlar, sözlü müziğe karşı çıkmak (Paris'te Bir Türk); tiyatrodaki oyunun icrasından ziyade kadın oyuncuların güzelliğine dikkat etmeyi doğru bulmamak, roman türünün gerçek hayatla ilgisinin olmadığını, hâl ve davranışlarda romanlara göre hareket etmenin kabul edilemeyeceğini savunmak(Henüz On Yedi Yaşında) ve ressamların ortaya koyduğu eserlerde mana zenginliğinin esas alınması gerektiğine inanmak(Ahmet Metin ve Şirzad), konuları etrafında meydana gelmişlerdir.

Hüseyin Rahmi'nin “matbuat caddesine attığım ilk adım” diye nitelendirdiği romanı Şık (1305)'ta, mübalâğalı bir üslupla karikatürize edilen alafranga meraklısı Şöhret Bey'in başına gelen olaylar anlatılmıştır. Pekçok fiili alafrangalık namına işleyen Şöhret, makyajına dikkat eder. Metresi Madam Potiş de yaşlı olmasına rağmen devamlı makyaj yapmaktadır. Potiş, şişman olduğu için bir de

korse giyerek vücudunu belli bir şekle sokmak ister. Hüseyin Rahmi, Potiş'in bu hâlinden hareketle, Türk kadınları arasında da yaygın olan korse giyimiyle, dolayısıyla da modayla çatışır. Korsenin kadınlara çok garip bir şekil verdiğini ve onlara yakışmadığını söyler: “Bu moda ne kadar acayip bir âdettir. Ona tatbik-i kıyafet eden kadınların ekserisi güzel olmaktan ziyade çirkin oluyorlar. İki kadına yaraşırsa seksenini sevimsiz garip bir şekil ve sima peyda ediyor. Nedir o, o korseyi sıktıkça sıkıp göğsü cumba gibi dışarı fırlatarak bel tarafını incelte incelte nihayet kopacak gibi bir hâle getirdikten sonra vücudun ondan aşağı kısmı birden bire kalınlaştırmak? Vücudun letafet-i tabîyesini bu kadar biçimsiz bir hâle koymak ile de kanaat etmeyip de beli içeri çökertip ve ondan yukarısını mümkün olduğu kadar kavislendirerek “kambere” dedikleri reftar-ı acip ile yürümek ne olacak? Göz alışmayıp da insan böyle bir kıyafeti, böyle bir tuhaf yürüyüşü birden bire görmüş olsa mutlak bir müddet gülmekten kendini alamaz zannederim...”(29-30). Yazar, bu çatışmayla öncelikle Madam Potiş'in dolayısıyla da korse takan Türk hanımlarının içinde buldukları hâle dikkat çekmiş ve bu vesileyle okuyucuların güldürme yoluna gitmiştir. Neticede, bahsedilen çatışma, Şöhret'in ahvalini sergileyerek romanın kurgusuna katkıda bulunmuştur.

İffet (Hüseyin Rahmi, 1314) romanı, edebî eserler hakkında ortaya çıkan birkaç estetik değer çatışmasına sahne olmuştur. Romanda, “Doktor N” diye okuyucuya takdim edilen kahraman, edebiyatçıların çok fazla hayalci olduklarını, gözlem ve araştırmaya ehemmiyet vermediklerini, bu sebeple de başarısız olduklarını söyler. Ona göre, yazarlar biraz realist olmalıdır. Eserde “Yazar” diye bahsedilen şahıs ise, Doktorun fikrine katılmaz ve edebî eserlerde hayalin daha önemli olduğunu savunur. Bu sebeple iki arkadaş arasında çatışma çıkar. Doktor: “Ben mesai-i ciddiye erbabından bulunduğum için öyle sırf bulutlar, denizler, rüzgarlar, bülbüllerle uğraşmaya hasr-ı iştigal edip de kâğıt üzerine nakşeydikleri bu sayıklamalarını da insaniyet namına bir hizmet addeden şairlere biraz kızarım da onun için!” (13) der. Yazar: “Demek tababet tahsil etmemiş olanlar senin nazarında hiçbir şey değil öyle mi?” (13). Doktor: “...Hergün gözümüzün önünde feci-yi mudhikin bin türlü vekayii maddeten cereyan ediyor. Romancılarımız bunlardan istinsah-ı hakikat tenezzül eyleyerek muhayyileleri kendilerine neyi

parlak gösterir ise âlem-i maneviyattan o garaibi bulup çıkarıyorlar.”(14). Yazar, Doktor’un sözlerinden edebiyatı kaldırmak istediği sonucunu çıkarır. Doktor, yanlış anlaşıldığını beyanla: “Hayır, muharrir bey öyle deme, ben o edebiyatı ortadan kaldırmalı demiyorum, hiçlikten havailikten kurtarıp hakikat, ciddiyet dairesine sokmalı diyorum. Gerçi doktor isem de edebiyattaki behrem pek de yabana atılacak derece-i hiçde değildir. Ben hayalât değil edebiyat-ı hakikiye âşıkıyım. Bir şair, bir edip yazacağı şeyi tabiatta mükemmelen tedkik etmeli. O madde, o fikir, o mevzu üzerine bir çok kütüb-i ciddiye ve fenniye mütalaa eylemeli de sonra yazacağını yazmalıdır. Tabiatta göreceği menâzırın yalnız şairiyet daire-yi hayaliyesine girebilecekleri intihap edip bunları dahi kendi fikrinde “tezyin” için tağyir ederek müntehabı olabileceklerinden hariç olan menâzır-ı hayata kabadır zannıyla atf-ı nazar-ı tenezzül etmeyen bir muharrir fikr-i muhakemesi mudhik bir cehalet içinde sıkışıp kalır...” (16) der. Ardından da bu konuya dair uzun uzun izahat verir. Doktor, edebiyatın gerçek konularla ilgilenmesini, edebî eserlerin hayatın içinden çıkmasını ister. Eserde yer alan bu çatışmayla, edebî eserlerin içeriği hususunda teferruathı bilgi verilmiş ve Yazar’ın duygusallığı, Doktor’un da gerçekçiliği ortaya konularak Yazar’ın İffet’le tanışmasına zemin hazırlanmıştır. Bu da eserin kurgusunun belirlenmesinde oldukça etkili olmuştur.

Yazar diye bahsedilen kahraman hassas bir mizaca sahiptir. Doktor; İffet’in annesini muayeneye giderken ailenin durumunu muharrire anlatır. Yazar, daha bu aileyi görmeden onların çektiği sıkıntıları hayal eder ve onların içinde bulunduğu hâle fazlasıyla üzüdür. Doktor, Yazar’ın hayalciliğinden hareketle böyle her şeyden çabucak etkilenen muharrirlerin başarılı roman yazarı olamayacağını söyler. Bu söz üzerine başarılı roman ve romancı konusu üzerine çatışırlar. Doktor, başarılı bir romanın, gerçeğin olduğu gibi aktarılmasıyla ortaya çıkacağını ileri sürerken; Yazar, sadece gerçekleri yansıtmının, güzel bir roman doğuramayacağına inanır. İffet ve ailesi hakkında duyduklarıyla sarsılan muharrir, yanından geçmekte olduğu mezarlıktan da oldukça etkilenmiştir. Bunu fark eden Doktor: “Uzun tutma. Düşündüğün şeylerin yüzde doksanı hayal. Yine işin içinde romancılık, şairlik var, yolda şimdi giderken nazarını ürküten, hayalini

tedhiş eden şey birkaç mezar taşı oldu değil mi? Biz hanemizdeki küçücük müzemizde mükemmel bir iskelet buldurmak için mezarlıklara gidip kemik toplarız. Vücut-i insaniyi teşkil eden her kemiği bulmak için ne kadar mezar kovuğu karıştırmaya mecbur olduğumuzu artık sen düşün. Ne yapalım mukteza-yı mesleğimiz budur? Biz bu 'izamı yine insaniyete hizmet için topluyoruz. Sen öyle iki mezar taşı görmekle ürker isen mükemmel bir romancı olamazsın." (29-30). Muharrir: "Azizim Doktor, romancılığı, dediğiniz gibi büsbütün maddiyet dairesine sokar isek onda bir letafet kalmaz. Taş yürekli bir romancının yazdığı vekayi ne kadar mutabık-ı hakikat olur ise olsun kimseyi müteessir edemez. Evvela yazan teessürle yazmış olmalı, yani o yazdığı şeyleri kendinde hisseylemiş bulunmalı ki okuyanlara da tesir etsin. Modelimiz tabiat olsa da onu telvin edecek yaldızlayacak kuvvet-i icazkâr yine kuvve-yi hayalîyedir."(30). Doktor, bu sözlere itiraz eder: "Zannetmem. Bir muharririn yüreği taş olsun pamuk olsun tasvir eylediği vak'ayı bir fotoğraf kadar müşabehet ve mutabakat-ı tamme ile tasvir etmek maharetine malik bulunursa o zat mesleğince meziyyet ve kudret-i lâzimeyi haiz bir sanatkâr demektir."(30-31) der. Neticede ortak bir noktada birleşemezler. İki kahramanın bakış açısını sergileyen bu çatışmayla, Yazar'ın ne kadar duygusal biri olduğu nazara verilmiştir. Yazar'ın bu duygusallığı, onun İffet ve ailesini görmesiyle hastalanmasına sebep olacak ve bu durum, romanın kurgusunda yapıyı belirleyecektir.

Yazar, tabiattan büyük zevk almaktadır. Kırılarda tefekkür eder, gezer, eğlenir. Neredeyse tek eğlencesi bundan ibarettir. Bir gün hava çok güzeldir ve Doktor, muharrir arkadaşına gezip, hava alma teklifinde bulunur. Doktor; Şişli'ye Beyoğlu'na gitmek, oralarda eğlenmek istemektedir. Yazar ise Yenibahçe'ye, sur harabelerine, mezarlıklara gitmeyi arzular. Zira onun için buralar daha eğlencelidir. Doktor'la Yazar'ın zevk anlayışları taban tabana zıttır. Bu sebeple çatışırlar. Sonunda muharririn dediği olur. Harabelere gidip orada çingeneleri seyrederler. Sonra da mezarlığı ziyaret ederler. Yazar bu gezintiden çok lezzet almış; Doktor ise, sinirinden cinnet geçirecek dereceye gelmiştir. İki arkadaş, bir ara, dinlenmek niyetiyle uygun gördükleri bir yere otururlar. Bu sırada yanlarına bir inek gelir ve Doktor, onu kovmak ister. Yazar, buna müsaade etmez. Doktor:

“Yooo... Bak Beyefendi! Manzara-yı şairânelerine hürmeten kendimi ineklere teptiremem! Gitsin başka yerde otlasın. Eğer şu hayvanın şeklinde câlib-i nazar-ı şairâne olacak bir hâl varsa uzaktan temaşa ile iktifa et.”(157)der. Yazar: “Canım ne istiyorsun hayvandan? Bak şunun hilmiyet akan gözlerinde insan tepmeğe delalet edecek hâl var mı?” Doktor: “Pekâlâ! Bu güzel havayı şu Kıptîler arasında geçirmeye katlandık ya! Ne yapalım inekler, öküzler ile de kardeş oluruz, bunlara da hatır-nevazlıkta bulunuruz. İnsaf et yahu... Şuraya geleli yarım saat oldu, ağzından bir kelime bile çıkmadı. Çayırılığa doğru bakarak dalıp dalıp gidiyorsun. Bu seninki âdeta cinnet!. Hele şu inek geldi de iki çift söz sarf etmeye vesile oldu.”(157-158) der. Birazdan Kıptî çocukları seyre başlarlar. Yazar bundan da çok zevk alır; ancak Doktor iyice çıldırmıştır. Doktor: “Her dediğiniz ayn-ı hikmettir efendim. Zararı yok bugün de buraya Kıptî usul-i maişetini gezmeye gelmiş olalım”(163-164). Yazar, bu sözlere kızar ve Avrupalıların Kıptîler hakkında pekçok kitap yazdığını, bu sebeple Çingeneri küçümsememesini söyler. Bu söz üzerine Doktor, kendini tamamen kaybeder: “Zannetmem ki Avrupa ukâlası içinde böyle güzel bir havayı Kıptîler için feda edecek bir akıllı adam bulunsun.”(164). Zevk farklılığı iki arkadaştan birini Beyoğlu eğlence meclislerine, diğerini de kırlara, mezarlıklara ve harabelere sevketmiş; bu sebeple de çatışma meydana gelmiştir. İki arkadaşın bu hali, birbirlerinden ayrılıp bir müddet görüşmemelerine sebep olmuş ve eserin kurgusunda tesirli olmuştur.

Hüseyin Rahmi'nin Şık (1305) ve İffet (1314) adlı romanlarında, korsenin kadınlara yakışmadığı ve vücudu çok garip bir şekle soktuğu inancı(Şık); hayale ağırlık veren edebî ürünlerin başarılı olamayacağını savunulması ve gezip eğlenmede zevklerin farklı olması (İffet) konuları üzerine ortaya çıkan estetik değer çatışmaları vardır.

Halit Ziya'nın Bir Ölünün Defteri (1307) adlı romanında, şiir üzerine ortaya çıkan estetik değer çatışması vardır. Osman Vecdi, halasının kızı Nigar'ı içten içe sevdiği halde bunu belli etmemeğe çalışır. Nigar'ın hangi tür kitaplardan hoşlandığını anlamak için değişik türde kitaplar alır ve ona götürür. Nigar bunlar arasından şiir kitaplarını seçer. Osman Vecdi, bundan pek memnun olmaz. Zira, edebî

eserler arasında şiirin muzır bir tür olduğunu düşünmektedir. Bu sebeple Nigar'ın, şiir yerine roman yahut da başka edebî türleri okumasını ister. Nigar ise, şiirin zararsızlığını ifade ederek şiir olmadan hayatın bir anlam taşımayacağını ileri sürer. Bu sebeple aralarında çatışma olur. Nigar: “Bunu alabilir miyim?”(55). Osman Vecdi: “Niçin onu intihab ettin? Şiir fikri zehirlemekten başka birşeye yaramaz”(55) der. Nigar, bu sözleri başka birinden duysa şiddetle reddedeceğini gösterir bir tavırla: “Şiiri daima menfur görüyorsun. Ben de aksine, insan yaşamak için fikrine bir parça şiir karıştırmalıdır, itikadındayım. Şiirsiz fikir, renksiz çiçeğe benzer. Senin şiiri sevmediğine ihtimal veremem. Bilmem ne için bana kendini öyle göstermek istiyorsun. Şiiri sevmemekte imkân aramak için gurubun hüznünü, fecrin neşvesini, semanın lacivert rengini, bütün tabiatın bedialarını anlamayacak, bütün bu ulvi şeylere karşı kayıtsız kalacak bir tasavvur edebilmelidir. Sen öyle olmadığın gibi, beni de öyle görmek istemezsin zannederim.”(55-56) der. Bu konuşmalardan sonra Osman Vecdi, Nigar'ı haklı bulur ve ona yaklaşamamanın verdiği ıstırapla kendi kendine kızar. Bu çatışma, Nigar'ın, Osman Vecdi'den uzaklaşarak Hüsamettin'i sevmesine, daha sonra da onunla evlenmesine sebep olmuştur. Bunu hazmedemeyen Osman Vecdi, hayata küserek savaşa katılmış, sonra da bilerek ölüme yürümüştür. Bu hadiseler, yukarıda bahsedilen çatışmanın eserin kurgusunda nasıl bir yere sahip olduğunu, neticeleriyle birlikte göstermiştir.

Mai ve Siyah (1313) romanında, eski ve yeni edebiyat anlayışı etrafında oluşan estetik değer çatışması bulunmaktadır. Eski edebiyat tarzında şiirler yazan Raci, kendini beğenmiş, herkesi kıskanıp eleştiren ve zamanının çoğunu, başkalarının kusurunu aramakla geçiren biri olarak tanıtılmıştır. Arkadaşı Sait de benzer özellikler taşıyan, olayları başkalarının bakış açısına göre değerlendiren bir şahsiyettir. Birgün Raci, kalemi güçlü bir muharrir olan Hüseyin Nazmi'yi eleştirir. Arkadaşı Sait de onunla aynı yönde fikir beyan eder. Ahmet Cemil ile Hüseyin Nazmi, Fransız şiirinden etkilenerek yeni tarzda şiirler yazmaktadırlar. İşte Raci bunu tenkit etmektedir. Bu haksız eleştiriler Ahmet Cemil'in canını sıkır. Raci ile çatışırlar. Ahmet Cemil: “Demin Hüseyin Nazmi için bir şey diyordunuz? O burada bulunsaydı ne cevap verirdi bilmem, fakat öyle

zannediyorum ki yalnız bir hande ile iktifa ederdi”(7). Raci: “Gencine-i Edeb ser-muharririni (Hüseyin Nazmi’yi) -bu sıfatı bir eda-yı istihfakârane ile söyler- herkesin sizin kadar takdir etmesi lâzım gelmez. Siz birbirinizin yazdığını anlarsanız herkesin de sizin gibi anlamasına bir lüzum göremiyorum”(7) der. Ahmet Cemil: “Bu tarz-ı muhakeme, bilmem makbul olabilir mi? Sizin meslek-i edebinize -şu son kelime Ahmet Cemil’in ince dudaklarını biraz basılarak müstehziyâne telaffuz olundu- herkes gibi ben de vâkıfım. Bunu istibâd etmek, garip bulmak şöyle dursun hatta aksine delalet edecek bir şey görsem, emin olunuz ki inanmak istemem. Sizi gücendirmek fikrine hizmet etmeyerek temin ederim ki zaten size tebdil-i meslek ettirmeğe kalbimde bir havahiş-i cüz’î bile yoktur. Ne olur, varsın bizi muhakkir tutan o kadar arkadaşlar içinde şair Raci de bulunsun... Bu gün Gencine-i Edeb’in iki bin nüsha satılışına Hüseyin Nazmi sebeptir diyorlar”(8-9) der. Ardından da: “Hüseyin Nazmi’ye vesile-i tahkir arayanları anlayamıyordum. Her gün kucak kucak önünüze yığıldığı o bedayi-i asarı menba-yı muallayı- edebiyatın o yeni esaslarını görmemek için insan gözlerini kapamak, bugün lisan-ı kaleminden taşan nida-yı zaferi işitmek için insan kulaklarını tıkamak lâzım gelir...” (9) der. Ahmet Cemil fazlasıyla sinirlenmiştir ve bir türlü susmak bilmez: “Siz şiirimizi bıraktıkları noktada sabit görmek istiyorsunuz. Bu kabil mi?” (10). Ahmet Cemil, yukarıdaki sözlerle yetinmeyerek, edebiyat ve şiirde yeniliğin kaçınılmaz olduğunu, tafsilatıyla anlatır. Raci, Ahmet Cemil’e kısıkanç ve müstehzi bir nazarla bakarak: “Bunlar öyle şişkin fakat öyle boş sözlerdir ki içinde bir şey bulmak mümkün olamaz.”(14) der. Ahmet Cemil’in söylediklerini kabul etmez. Eserin kurgusuna tesir eden Raci ile Ahmet Cemil arasındaki söz konusu çatışma, eski ve yeni edebiyat taraftarları arasındaki çatışmaların iç yüzünü yansıtmıştır.

Halit Ziya, Aşk-ı Memnu (1316) romanında, elbisede renk seçimiyle ilgili bir estetik değer çatışmasına yer vermiştir. Behlül ile Nihal, amca çocuklarıdır. Behlül’ün babası uzak bir yerde memuriyet gereği bulunduğundan, Behlül, İstanbul’da, amcasının köşkünde kalmayı tercih etmiştir. Nihal’e ilk defa çarşaf giydirileceği zaman, Behlül, sapsarı bir kumaştan çarşaf dikilmesini teklif eder. Böylece Nihal, herkesin dikkatini çekecektir. Nihal, Behlül’ün bu fikrine katılmaz ve o rengi hiç

beğenmediğini, çarşıfta da güzel görünmeyeceğini söyler. Behlül'le Nihal arasında estetik değer çatışması olur. Bihter'le Nihal, çarşafın rengi üzerine konuşurken, Behlül: “Yenge! Çarşafın rengi ne olacak? Bakınız, bana nasıl bir fikir geliyor: “Bu ilk çarşaf olacak, şu halde göze çarpar bir şey bulmalı; bir renk ki geçenlerin zorla nazarını celb etsin. Meselâ sarı, amma sapsarı, çiğ, hani ya gözleri ısırın sarı; İstanbul'a şık bir kanarya hediye edelim. Matmazel De Kurton'un da bu renge bilhassa merakı var, değil mi Nihal? Hani ya bir yaz sapsarı bir kumaştan gömlek yapmış idi...”(138). Nihal, sert bir bakışla Behlül'e cevap verir: “Yok, bu meselede sizin zevkinize müracaat edelim: Kırmızı, kıpkırmızı, gözleri tırmalayan bir kırmızı intihap edelim. Hani ya sizin bir vakitler, o kadar kabarık kırmızı bir kravatınız vardı ki üzerinde yeşil mineli iğnenizle koca bir domatese benzerdi...”(138). Behlül: “O kravat o kadar hoşunuza gittiyse Matmazel De Kurton'a hediye edelim: Sarı gömleğinin üstüne takar.”(138-139). Nihal: “Aman ne büyük fedakârlık! Yazık olur, o size o kadar yakışıyor ve size yakışan şeyler o kadar az tesadüf ediyor ki...” (139) der. Araya Bihter girer ve çatışma sona erer. Nihal, Behlül'e darılır. Bu çatışma, Nihal ile Behlül arasındaki ilişkinin ilk başlarda didişmeden ibaret olduğunu işaret etmiş; bu münasebetle de iki kahramanın bakış açısı arasındaki zıtlık ifade edilmiştir. Dolayısıyla da kurguda sonradan ortaya çıkacak olan evlilik fikrinden önce, Nihal ile Behlül'ün birbirlerine uygun eşler olamayacağını altı çizilmiştir.

Halit Ziya'nın Bir Ölünün Defteri (1307), Mai ve Siyah (1313) ve Aşk-ı Memnu (1316) isimli eserlerinde, şiirin genç nesiller üzerinde olumsuz tesirler bıraktığına inanılması(Bir Ölünün Defteri); genç bir kızın dikkat çekmesi için alışık olunmayan bir renkte elbise giymesinin teklif edilmesi(Aşk-ı Memnu) ve yeni tarz şiirin kabul edilmeyip aşağılanması(Mai ve Siyah) konularında estetik çatışmalar tespit edilmiştir.

Mehmet Celâl, Bir Kadının Hayatı (1311) ismini verdiği eserinde, roman türü üzerine yaşanan bir estetik değer çatışmasına işaret etmiştir. Ziya ile Cemal Bey küçüklükten beri arkadaş olmalarına rağmen çoğu zaman tartışırlar. Tartışma konusu genellikle şiir ya da romandır. Ziya Bey, şiir ve romana oldukça

düşkündür. Roman ve şiirden hiç hoşlanmayan Cemal ise, bunların gereksizliğine inanmaktadır. Ziya Bey bir gün Cemil'i yemeğe davet eder ve yemekten sonra söz yine romandan açılır. Ziya: "Roman okumak demek, yeni bir âlem görmek, yeni bir halk keşfetmek demektir."(69) der. Ziya Bey'in babası Raşit Efendi de aynı görüştedir. Cemal, Raşit Efendi'nin de aynı fikri savunmasına fazlasıyla hiddetlenir: "Fakat bakınız, Efendi hazretleri! Ziya Bey'e siz de hak veriyorsunuz! Hangi adam, roman okumuş da ahlâkını ıslah etmiş?"(69). Ziya, biraz da istihza ederek karşılık verir: "Bunlar için bir istatistik tutmak kabil olaydı, pek çok kişiler görürdün, roman okuya okuya tehzib-i ahlâk etmiştir!"(69) der. Cemal, fikrinde ısrarla: "Hele tasvir-i hakayık etmekte olduğu iddia edile Emile Zola'nın fuşş âlemlerini nasıl tasvir ettiğini görseniz, ahlâk-ı âliye ile romanların arasındaki farkı o dakika tayin edersiniz! Bu da bir hakikattir diyorlar. Cihanda başka hakikat kalmadı da seyyiattan ibaret olan hakikat mı kaldı? Hele şu hayale nasıl akıl erer ki bir kuş bir adamı arkasına alsın, yukarı çıkarsın, sonra o adam, o kuşu tabanca ile vursun, yine aşağı insin! Bu hayalâtın hiç birinin vukuuna ihtimal verilmez. Saçmadır efendim, saçma!"(70) der. İki arkadaş arasındaki bu çatışma uzayıp gider. Her ikisi de kendi görüşlerinin doğru olduğunu iddia ile fikirlerini ispata çalışırlar. Bu sayede iki genç arasındaki şahsiyet farkı ortaya çıkar. Böylece bahsi geçen estetik değer çatışması, eserin yapısının belirlenmesinde etkili olur.

Mehmet Celâl'in Bir Kadının Hayatı (1311) isimli eserinde, şiir ve roman türlerinin faydasız olduğu; hatta insanlar üzerinde olumsuz tesirler uyandırdığının savunulmasıyla meydana gelen estetik değer çatışması bulunmaktadır

Mehmet Rauf, Eylül (1317) romanında, müzik seçimi konusunda ortaya çıkan bir estetik değer çatışmasına yer vermiştir. Necip ve Suat, Süreyya'ya nispetle Klâsik Batı müziğinden çok lezzet alırlar. Necip, yeni tuttıkları yalhya bir gelişi sırasında Batı klâsiklerinden bazılarının notalarını getirir, Suat da piyanoda bunları icraya çalışır. Süreyya ise, bunda bir zevk olmadığını, hatta Necip ile Suat'ın bu parçaları inadına çalıp dinlediklerini söyler. Necip, Batı müziğinin hislere hitap ettiğini belirtir ve Süreyya'nın alay etmesine dayanamayarak onunla çatışır. Süreyya: "Hayret! Bu nasıl oluyor, şaşıyorum? Bunun nesini o kadar güzel buluyorsunuz

Allah aşkınıza?”(222) der. Ardından da: “Bana ne gibi geliyor biliyor musunuz?”diyerek sözünü devam ettirmek ister. Ancak, Necip, sözünü keserek: “Senden evvel ben söyleyeyim.... Hep musiki sevmeyenlere gelen şey... Diyorsun ki biz de anlamıyoruz, fakat mahsus yapıyoruz. Bir mefturiyet göstermek mi, anlıyor görünmek mi bilmem, bunun gibi bir şey değil mi? Herhalde samimi değiliz.” der. Süreyya: “Oo, sen birdenbire pek mübalâğa ettin; ben sadece zannediyorum ki bunu o kadar güzel olduğu için değil, sevmek icap ettiği için seviyorsun...” Süreyya, alay edercesine birkaç söz daha söyler ve aslında onların da bu müzikten anlamadığını vurgular. Bu sözler karşısında Necip hiddetlenir; ancak yine de meseleyi izaha çalışır: “Bu tıpkı senin bayıldığın meselâ suzinak bestesini hiç dinlememiş, musikideki zevk ve ittila uşşaktan “Yandım ateşlere ey mah...” ile “Her ne mümkünse sana ettim feda” yı geçirmemiş bir adamın ağır şarkıları beğenmemesi gibi bir şey...” der. Sonuçta da: “İnsan dinlemeyince, kulağı, ruhu bu nağmelere alışmayınca...”(223) der. Bu defa da Süreyya öfkelenir ve Necip’e: “Lâkin bunları işte ben de dinliyorum...” (224) der. Necip, Süreyya’yı küçümseyerek güler ve: “Bunda elbette zevk ve mizacın da dahl-i küllisi var... Senin tıpkı balıkçılık merakın gibi... Herkesin ruhen bir şeye meyli, kabiliyeti olur.”(224) der. Necip, bu sözleriyle Süreyya’yı susturur. Suat, Necip’ten taraf olmakla beraber, kocasının böyle bir tartışmaya girip mağlup olmasına üzülür. Çatışma, Suat’ın zevk noktasında, kocasından ziyade Necip’e yakın olduğunu ortaya koyar. Suat, benzer çatışmalarla, istemeyerek de olsa, Necip’e yaklaşır. Bu yüzden, bahsedilen çatışmanın eserin kurgusunda merkez olan “yasak aşk” üzerinde küçünmeyecek tesirlere sahip olduğu söylenebilir.

Ferda-yı Garam (Mehmet Rauf, 1329)’da, İngiliz modasının Fransız modasına tercih edilmesi üzerine ortaya çıkan estetik değer çatışması yer almaktadır. Genç bir kız olan Sermet, küçüklüğünden beri, Morgan isimli bir İngiliz mürebbiyenin terbiyesi altında yetişmiştir. Sermet, giyim tarzında çevresindekilerle bir türlü anlaşamaz ve geçimsiz biriymiş gibi beraber olduğu hanımlarla daima tartışır. Etrafındaki genç kız ve kadınlar, Fransız usulü giyim şeklini beğenirken, Sermet, İngiliz usulü modelleri tercih etmektedir. Bu sebeple çevresindekilerle estetik değer çatışması yaşar. Sermet, birgün misafirlerle birlikte gazetelerdeki elbise

modellerine bakacaktır. Bu genç kız, öncelikle İngilizlerin hazırladığı modelleri görmek ister. Misafirlerden kumral bir kız: “Nasıl siz Fransız’ları tercih etmiyor musunuz?”(9) der. Sermet: “Ben ötekileri beğenirim, hemşire; Fransız’larda bir garabet-i fevkalâde, müfrit bir alayış arzusu gördüm, fakat İngiliz’lerin haylayf zevk-i telebbüsü kadar mümtaz, sade, latif hiç bir şey bilmem...” Kumral Kız: “Bu Sermet Hanım’a mürebbiyesinden, Miss Morgan’dan kalma bir meyl-i tercih olacak...” der. O sırada Nevber Hanım da söze karışır ve: “Bir Miss ki elli yaşında..”(9) diyerek, Sermet’le alay eder. İfade ettiğimiz bu çatışmayla, geçimsiz ve sinirli biri gibi görünen Sermet’in aslında öyle olmadığı, etrafındakilerin, hatta Nevber ve Macit gibi akrabalarının dahi sürekli onunla alay edip, onu kızdırdıkları ifade edilmiş olur. Böylece Sermet’in gerçek şahsiyeti nazara verilir ve eserin kurgusunda ilk hareket noktalarından biri hazırlanmış olur.

Mehmet Rauf’un Eylül (1317) ile Ferda-yı Garam (1329) isimli eserlerinde, Klâsik Batı müziğinin insanın en ince hissiyata kadar hitap ettiğini savunmak ve genç bir kızın Fransız modası yerine İngiliz modasını tercih etmesi üzerine yaşanan estetik değer çatışmalarına yer verilmiştir.

Safvet Nezihi’nin Teehhül Âleminde (1317) romanında, şiirle ilgili bir estetik değer çatışmasına rastlanmıştır. Sıdkullah Efendi’nin ikinci karısı, edebiyata oldukça düşkün bir kadındır. Bu vesileyle pek çok divan okumuş, birçok şiiri ezberine almıştır. Sıdkullah Efendi’nin Enderunlu Vâsıf’ı okuduğunu görünce, kocasını küçümser ve daha ciddî şairler, okumasını söyler. Ona göre, Enderunlu Vâsıf, basit bir şairdir. Sıdkullah Efendi, karısının zorlamasıyla kitap okumaya başlamıştır. Bu sebeple kadın, kocasından şikayet eder ve edebî zevkten yoksun olması yönüyle onunla çatışır. Sıdkullah Efendi’nin karısı Vâsıf divanını görünce: “Vâsıf divanı mı? O da tam sen akılda bir şey imiş. İlâhi Efendi, bu divanda okunur mu ya! Nâbi’leri, Bâki’leri, alelhusus Fuzûli’leri ne zaman okuyacaksın, ne zaman anlayacaksın bilmem... Aman yarabbi! Cahil koca ile oturmak ne müşkilmiş, ne azap imiş...”(41) der. Sıdkullah Efendi bu konuşmalardan oldukça sıkılır ve bir an önce kendini evden dışarı atarak geç saatlere kadar çarşıda, pazarda dolaşır. Söz konusu çatışma, Sıdkullah Efendi’nin ilim ve kültür

yönünden ne kadar yetersiz olduğunu, karısıyla denk olmadıklarını göstermiş ve romanın kurgusunda tesirli olmuştur.

Safvet Nezihî'nin, Teehhül Âleminde (1317) isimli eseri, bir kadının alt tabaka şairleri okuyan kocasını, edebî zevkten yoksun olmakla itham etmesi üzerine ortaya çıkan bir estetik değer çatışmasına sahne olmuştur.

Salon Köşelerinde (Safveti Ziya,1328), Türk erkeklerinin de Batılılar gibi medenî olduğunu ispatlamaya çalışan bir gencin, Beyoğlu'nda ecnebiler arasında yaşadığı olayları konu almıştır. Şekib, güzel giyinip, güzel konuşan; salonlarda, eğlence yerlerinde ecnebilerle vakit geçiren bir gençtir. Etrafındaki insanlara, Türklerin onların zannettiği gibi kaba insanlar olmadığını göstermek istemektedir. Şekib'in yeni tanıştığı Lidya, anne ve babasıyla İstanbul'a gelmiştir. Aslen İngiliz'dir ve Türkleri pek sevmez. Kalmakta olduğu Pera Palas'tan, Şişli'ye hergün yürüyerek gezinti yapar. Lidya'yla yeni tanışan Şekib, Lidya'nın bu gezintisine iştirak etmeye başlamıştır. Lidya, böyle bir gezinti sırasında Türklerle alay eder. Şekib, milliyetine söz söylenmesine tahammül edemez ve İngiliz'le çatışır. Lidya, önce: “Bunlar hep çocukluk, haydi ciddî olunuz ve bana anlatınız bakalım, Osmanlı edebiyatı neden ibarettir?”(198-199) der ve ardından da: “Daha doğrusu bir Osmanlı Edebiyatı var mıdır?”(199) der. Şekib: “Şüphesiz, azizim şüphesiz.”,“Sizce meçhul olan her şeyin madumiyetine hükmedecek olursanız!..” der. Lidya, mağrurâne bir eda ile tekrar söze başlar. Türklerin binbir gece hikâyelerinden başka bir şeyi olmadığını, ilim ve sanatta ün yapmış bir Türk'ün görülemediğini, Türklerin dünya medeniyetine herhangi bir katkıda bulunmadıklarını vb. söyler. Yine sözüne devamla: “Sizi, Türkleri, evvela Rumlardan, Beyoğlu Frenklerinden sormağa öğrenmeğe mecbur oluyoruz, onların telkin ettiği gibi öğreniyoruz... Cemiyet içinde genç Türkleri görsek, derece-i terbiye ve istidatlarını, malumatlarını takdir etsek, alelumum Türklerin –sözüme darılmayın sakın- seviye-i irfanları pek dün olduğu hakkında hâsıl ettirilmekte olan efkâra, emin olunuz ki tâbi olacak pek çok ecnebi bulamazsınız...” (199-200) der. Şekib, bu tahkirlerin hiçbirini kabul etmez. Bir insanın başka milletleri küçük görmesine karşı çıkar. Vatan ve milletin halini düşünür. İki genç arasındaki çatışma, Şekib'le Lidya'nın bir müddet de

olsa birbirlerine mesafeli durmalarına sebep olur ve romanın kurgusunun teşekkülünde etkili olur.

Safveti Ziya'nın Salon Köşelerinde (1328) adlı romanında bir İngiliz kızının Osmanlı edebiyatını seviyesiz bulup tahkir etmesiyle meydana gelen estetik değer çatışması vardır.

Fazlı Necip, Küçük Hanım (1326) isimli eserinde, Batı müziğinin Türk müziğine tercih edilmesiyle ortaya çıkan bir estetik değer çatışmasına yer vermiştir. Kendi kültüründen uzaklaşmış biri olarak tanıtılan Seza, İstanbul'da alafranga terbiyeyle yetişmiş, "hoppa", genç bir kızdır. Teyzesinin kızı Cenan ise, kendi öz kültürüne bağlı bir insandır. Seza, Türk müziğinin kaba olduğunu ve insanoğlunun ince hislerine hitap etmediğini düşünmektedir. Cenan da tam tersine inandığından aralarında çatışma olur. Seza: "Udunu bir kenara atacak ve unutacaksın. Hatta ud çalmasını bildiğini ve alaturka musiki ile ülfet ettiğini bile itiraf etmeyeceksin. Sonra refihe gençlerimiz seninle istihza ederler. Filhakika bizim alaturka musikimizde hiçbir sanat yoktur. Rakik hisleri besleyemez."(C.I, s.59). Cenan: "Fakat ben itiraf ederim ki asıl ruhuma tesir eden bizim musikimizdir. İyi bir şey çaldığım ve dinlediğim zaman onu hisseder ve zevk-yâb olurum. Alafranga musiki benim kulaklarımı tırmalar. Onula ülfet edemeyeceğim."(C.I, s.59-60) der. Romanın hemen başında görülen bu çatışmayla, Cenan ile Seza arasındaki anlayış farkı verilmiş ve iki genç kızın daha sonra yaşayacakları anlaşmazlıklara zemin hazırlanmıştır. Bu yönüyle bahsi geçen çatışma, eserin kurgusunda etkili bir ağırlığa sahip olmuştur.

Küçük Hanım (1326) romanında, Batı müziğinin insanın en ince hissiyatına kadar hitap ettiğini savunarak Türk müziğini tahkir etmek sonucunda ortaya çıkan estetik değer çatışmasına şahit olunmaktadır.

Güzide Sabri'nin Yaban Gülü (1337) isimli romanında, Batı müziği ile Türk müziğinin birbirine tercih edilmesi sonucu yaşanan estetik değer çatışması vardır. Rahmi Bey, öksüz ve yetim olan Leyla'yı evlat edinmiş, on yedi yaşına kadar bu

kızı güzel bir şekilde terbiye etmiştir. Özel hocalardan dersler alan Leyla, diğer dallar yanında güzel sanatlardan müzik sahasında da bir hayli malûmat sahibi olmuştur. Piyano çalan Leyla, Türk musikisinde olduğu gibi Batı müziğinde de başarılı icralarda bulunur. Rahmi Bey, Leyla'yı yetiştirdikten sonra Pakize adında genç bir kızla evlenir. Kötü ahlâklı biri olan Pakize, evlendikten sonra hâl ve konuşmalarındaki istikameti tamamen kaybeder. “Sonradan görme” davranışlar sergiler. Rahmi Bey alaturka musikiyi, Pakize ise, alafranga müziği sevmektedir. Karı koca arasında bu konuda çatışma olur. Bu çatışma neticeleriyle birlikte düşünüldüğünde eserin kurgusunu belirleyen tesirlerde bulunmuştur. Birgün Rahmi Bey, Leyla'dan alaturka bir parça ister. Pakize , piyanoda alaturka sevmediğini söyler. Ancak Leyla, onun söylediğine kulak asmaz. Piyanonun başına oturur. Rahmi Bey: “Hicazdan...”(85) der. Pakize: “Bilirsiniz ki piyanoda alaturka sevmem.” Rahmi Bey, karısı Pakize'nin bu sözüne çok kızar: “Ben de sizin dan... dan... alafranganızdan hoşlanmam. Vakıa Garb'ın kıymet-i musikisini takdir etmez değilim. Fakat kendi millî şarkılarımızı ve kıymettar bestelerimizi de bunlara tercih ederim. Ne yapayım...”der. Pakize Hanım, bu defa Leyla'ya çatar ve: “Zaten iyi alafranga çalmak için biraz zarafet-i fikr ister. Hakikaten dağda odun yarar gibi dan dan çalınan piyano elbette dinlenilmez. Taburenin üstüne oturuşta bile öyle incelik vardır ki... Bu her kadına müyesser olamaz. Hele fikri olmayan şeylerdeki soğukluk insanın daima gözüne batar.”(85) der. Bu çatışmadan sonra Leyla'nın Pakize'ye olan tavırlarında fazla bir değişiklik olmaz; fakat Pakize, her yönüyle iyi yetişmiş bir kız olan Leyla'yı daha fazla kıskanmaya başlar. Ona, düşmanca tavırlar gösterir.

Güzide Sabri'nin Yaban Gülü (1337) isimli eserinde de yukarıda verilen eserlerde olduğu gibi, Batı müziğinin Türk müziğinden üstün olduğunun iddia edilmesiyle meydana gelen estetik değer çatışması görülmektedir.

Kıralık Konak (Yakup Kadri, 1338)'ta, Türklerin giyim tarzını beğenmemek ve edebiyatın başka maksatlara alet edilmemesi konularında estetik değer çatışması bulunur. Seniha, zengin bir erkekle evlenip, Avrupa'ya gitmeyi hayal eder. Ancak böyle birini bulamaz. Büyük babasını ve çevresini hiçe sayarak erkeklerle gezip

eğlenir. Sinir buhuranları geçirir, bir ara. Biraz İstanbul'dan uzaklaşması; biraz da sakinleşmesi için Büyük Ada'ya halası Necibe Hanım'ın yanına gönderilir. Seniha, o zamana kadar daha çok yabancı asıllı insanlarla beraber olmuştur. Büyük Ada'da halası vasıtasıyla tanıdığı Türkleri beğenmez. Onların eğlence tarzını, giyim kuşamlarını kaba bularak eleştirir. Bu konudaki fikirlerini, Lehli dadısı Madam Kronski'ye söyler. Seniha: "Ne kadar fena giyiniyorlar; eğlenceleri ne kadar adı!" (57) der. Onlarla hiç konuşmaz, sadece selamlaşır. Halası bunu anlayınca Seniha'nın arkadaşlarını Cemil vasıtasıyla Ada'ya çağırır. Seniha'nın Türklerin giyim kuşam ve eğlence tarzıyla çatışmasının ardından vuku bulan bu davet, Faik Bey'in bir müddet Ada'da kalmasına sebep olur. Seniha, Faik Bey'le ilişkiye girip namusunu kaybeder ve bahsettiğimiz çatışma, yasak ilişkiyle neticelenerek eserin kurgusunda önemli bir dönüm noktasını oluşturur.

Hakkı Celis, sanatkâr ruhlu bir delikanlıdır. Şiirler yazmasına rağmen kendi devrinin şairlerini hiç beğenmez ve onları eleştirir. Ona göre, zamane yazarlarının yazdıkları, "zampara edebiyatı"dır. Pekçok şair, süflî ifadelerle yer vererek şiiri ayağa düşürmüştür. Hakkı Celis, şair ve yazarların kendi kültürlerini, kendi milletlerini terennüm etmeleri gerektiğini; şiirin çapkınlık vasıtası olamayacağını düşünmektedir. Nuriye Hanım ile Neyyire Hanım, onun şiirlerini, şiir okuyuşunu pek beğenirler. Hakkı Celis, bir kısım şairlerden: "...Hele son zamanın şiiri, son zamanın şairleri... Bize gündelik hayatının hurde intibalarını, bir takım adı teferruatını, cedlerinden kendilerine miras kalmış küflü bir aletle anlatmadan başka bir şey bilmeyen bu küçük ve hodperest adamlar..."(241) şeklinde bahseder. Nuriye Hanım, Hakkı Celis'ten bu sözleri hiç beklemez. Nuriye: "Bir zamanlar o kadar sevdiğiniz Fikret için de mi böyle düşünüyorsunuz?" der. Hakkı Celis: "Aman bana hassaten bizim şu son şiirimizden şu son şairlerimizden hiç bahsetmeyiniz! Geçen gün bir eski mecmuanın sahifelerini çeviriyordum; yan yana bir mensur, bir mevzun şiir gözüme ilişti; bunlardan birisi "İntizam" ünvanlı idi ve ünvanın altında "Pembe yeldirmeliye" diye bir ithafı vardı: Gayet yanlış ve yavan bir Türkçe ile yazılmış bu mensurenin meali bir cümlede şu idi: "Dün akşam güneş batarken ufukları bir pembelik istila etti; siz geliyorsunuz sandım ve bekledim!" Manzumenin serlevhası "İftirak" idi ve "A. C." Hanıma diye ithaf

olunmuştı; kırk mısraı mütecaviz bu uzun manzumede, şair, hülâsaten diyordu ki: “Siz gittiniz. Arkanızdan mendilimi salladım ve ağladım.”(s.241). Sonra sözüne devam eder: “Bu yavan, bu tuzsuz ve mayasız edebiyata -affedersiniz- bir tek isim bulabiliyorum: Zampara edebiyatı. Otuz yıldan beri kâh “Edebiyat-ı Cedide”, kâh “Fecr-i Âti” şimdi de “Hece Vezni Cereyanı” ünvanları altında hep bu çığır devam edip duruyor. Mecmualar hâlâ bir takım mahalle çocuklarının mesire muaşakalarına dair manzum ve mensur havadislerle doludur. Bu mecmualar bu gibi muaşakalara açık muhabere varakası vazifesini görmekten başka bir şeye yaramıyorlar. Doğrusu bütün bunlar, beni asıl şiirden asıl edebiyattan bile nefret ettirdiler.”(242) der. Ardından da “asıl şiir” ile “asıl edebiyat”tan maksadın ne olduğunu açıklar: “...Mensup oldukları milletin itikatlarını, gazalarını, hezimetlerini, elem ve neşatını terennüm eden o büyük halk ve millet şairleri benim için daima mübarektirler. Şair denilen mahluk biraz evliya ile kahraman arasında bir şey olmalıdır, Garbın ve Şarkın eski şairleri böyle idi. Onun içindir ki hâlâ hepimize tükenmez birer menbadırlar...”(242) der. Hakkı Celis, devrin bazı şair ve edebiyatçılarıyla bu şekilde çatışır. Bu ise, onun şahsiyetini nazara vererek romanın kurgusunda belirleyici bir rol üstlenir. Sağlam bir karaktere sahip olan Hakkı Celis, Naim Efendi'nin en zor günlerinde ona arkadaşlık edecek ve onu yalnız bırakmayacaktır. Aaynı zamanda bu çatışmayla, bir taraftan Hakkı Celis'in sanat anlayışı ifade edilmiş; diğer taraftan da o devrin edebiyat ve şairleri hakkında bazı bilgiler verilmiştir.

Yakup Kadri, Kiralık Konak (1338) adlı romanında, genç bir kızın Türklerin giyim tarzı ve eğlence şeklini beğenmeyip küçümsemesi ve bazı şairlerin, şiir türünü, başka maksatlara alet etmesi, konuları etrafında oluşan estetik değer çatışmalarına yer vermiştir.

Peyami Safa, Sözde Kızlar (1339) isimli eserinde, iffetli bir genç kızın “sefih” bir aile içinde başına gelen olayları konu edinmiştir. Bu genç kız Mebrure'dir. İstanbul'da geldikten sonra uzaktan akrabaları olan Nazmiye Hanımlara sığınır. Ancak Mebrure, sefih olmaları yüzünden bu ailenin fertleriyle pek anlaşamaz. İstemeyerek de olsa Nazmiye Hanım'ın çocuklarıyla beraber olan Mebrure,

Nevin'in hâl ve hareketlerini hiç tasvip etmez. Nazmiye Hanım'ın "hoppa" kızı Nevin, Mebrure'ye makyaj yapmanın önemini anlatır. Mebrure'nin de bu "incelikleri" öğrenmesini tavsiye eder. "Şimdi benim tuvaletime dikkat et" (61) diyerek makyaj yapmağa başlar. Mebrure de onu seyreder. Nevin sonunda makyajını bitirir. Yazar Nevin'in son hâlini şöyle tasvir eder: "Bu taze kadın vücudunda, bir iğne ucu kadar tabii bir yer, sun'î vasıtaların hücum ve istilasına uğramayan hiçbir cilt noktası kalmadı."(61). Süslenmekte sadelikten yana olan Mebrure, bu manzara karşısında "tiksinir" ve onun yüzüne karşı: "Yazık, güzelleşmek istiyorsunuz, halbuki iğrenç kılıklara giriyorsunuz, yüzünüze bakmak bile insana nefret veriyor!" (61) diye bağırarak ister. Nevin'in bu tarzda süslenmesini beğenmez ve onunla çatışır. Bu çatışma sonunda Nevin, Mebrure'ye de makyaj yapmak ister; ancak Mebrure "kendi tabii rengini" "muhafaza" etme yoluna gider ve basitçe süslenir. Bu çatışma, Mebrure'nin iç âleminde olduğu gibi dış görünüşte de sun'îlikten kaçan bir şahsiyete sahip olduğunu göstermiş, bu yönüyle romanın kurgusu içinde yerini almıştır.

Peyami Safa'nın Söзде Kızlar (1339) adlı romanında, süslenme ve makyajda tabiiikten uzaklaşarak aşırıya kaçmanın insanı çirkinleştirdiğine inanmak konusu üzerine ortaya çıkan bir estetik değer çatışması tespit edilmiştir.

İncelediğimiz dönem itibariyle tespit ettiğimiz romanların 17 tanesinde 22 estetik değer çatışması görülmektedir. Bu çatışmalardan bir tanesi yazarın roman kahramanı ile girdiği estetik değer çatışması; diğerleri ise, roman kahramanları arasında cereyan eden çatışmalardır. Genel dağılımda Hüseyin Rahmi ile Yakup Kadri'nin romanlarında estetik değer çatışmaları diğerlerine göre az da olsa farklılık arz etmektedir. Söz konusu çatışmaların yazarların eserlerine göre dağılımı aşağıdaki gibidir.

Yazar Adı	Est.Değ.Çat Bul. Rom.S.	Çatışma Sayısı	Ortalama Çatışma
Ahmet Midhat	3	5	1,6
Hüseyin Rahmi	2	4	2
Halit Ziya	3	3	1
Mehmet Celâl	1	1	1
Mehmet Rauf	2	2	1

Safvet Nezihi	1	1	1
Safveti Ziya	1	1	1
Fazlı Necip	1	1	1
Güzide Sabri	1	1	1
Yakup Kadri	1	2	2
Peyami Safa	1	1	1
TOPLAM	17	22	--

Tablo: 5

Yukarıdaki tabloda göstermeğe çalıştığımız estetik değer çatışmaları, genellikle güzel sanatlar üzerine meydana gelmiştir. Estetik çatışmaları meydana getiren konular ve bunların yer aldığı romanları şöyle sıralayabiliriz: Sözlü müziğe karşı çıkmak (Paris'te Bir Türk); tiyatrodaki oyunun icrasında ziyade oyuncuların güzelliğine önem vermeyi doğru bulmamak, roman türünü faydasız ve hayalî bularak onun gerçek hayatla ilgisinin olmadığını savunmak (Henüz On Yedi Yaşında); resim sanatında gayenin topluma fayda sağlamak olduğunu düşünmek (Ahmet Metin ve Şirzad); korsenin kadınlara yakışmadığını ileri sürmek (Şık); hayale ağırlık veren bir edebî ürünün başarılı olamayacağını savunmak, gezip eğlenmede farklı zevklere sahip olmak (İffet); şiirin genç nesiller üzerinde olumsuz tesirler bıraktığına inanmak (Bir Ölünün Defteri); genç bir kızın dikkat çekmesi için elbisesinde alışık olunmayan bir rengi tavsiye etmek (Aşk-ı Memnu); yeni tarz şiirleri ve bunların yazarlarını aşağılamak (Mai ve Siyah); roman ve şiir okumanın insanlar üzerinde olumsuz tesirler bıraktığını savunmak (Bir Kadının Hayatı); Batı müziğinin en ince hissiyata kadar hitap ettiğini ileri sürüp Türk müziğini beğenmemek (Eylül, Küçük Hanım, Yaban Gülü); İngiliz modasını Fransız modasına tercih etmek (Ferda-yı Garam); meşhur şairleri okumayan insanları edebi zevkten yoksun görmek (Teahhül Âleminde); Türklerin giyim tarzı ve eğlence şeklini beğenmemek, şiir sanatını başka maksatlara alet etmeye çalışmak (Kiralık Konak); süslenme ve makyajda tabiiyetten uzaklaşarak aşırıya kaçmanın insanı çirkinleştirdiğine inanmak (Sözde Kızlar).

6. BÖLÜM

6. 1. İKTİSADÎ DEĞER ÇATIŞMALARI

İktisadî faaliyetler, insanların hayatlarını sürdürebilmeleri için yapmak zorunda oldukları fiillerdir. Bilindiği gibi topluluk hâlinde yaşayan insanlar için alışveriş yapmak ve ortak çalışmada bulunmak kaçınılmazdır. Her insan başta beslenmek, giyinmek ve barınmak olmak üzere birçok ihtiyaçlara sahiptir. Bu gibi temel ihtiyaçların karşılanmasında arz talep kanunu işler ve insanlar arasındaki bu ilişkiler, öncelikle iktisadî hayatın teşekkülünü, sonra da iktisadî değerlerin oluşmasını sağlar. Yani iktisadî değerler, iktisadî davranışların arkasındaki temel unsurlardır. Değerlerin, toplumun geneli tarafından benimsenmiş, insanların tavırlarını belirleyip duygu ve düşüncelerini yönlendiren temel ilkeler olduğu düşünüldüğünde, iktisadî değerlerin, insan hayatı için ne ifade ettiği biraz daha ortaya çıkacaktır. Zira insanoğlunun hâl ve davranışlarında iktisadî şartların mühim izleri bulunmaktadır. İktisadî değerler arasında emek, hak, rekabet, doğruluk, kâr, kanaat, sermaye ve hizmeti sayabiliriz. İktisadî değerler hakkında bu kısa girişten sonra romanlarda karşılaştığımız iktisadî değer çatışmalarını incelemeye başlayabiliriz.

Felatun Bey ve Rakım Efendi (Ahmet Midhat Efendi, 1292) romanında, insanların istikballeri için çalışmaları gerektiği konusu üzerine iktisadî değer çatışması bulunmaktadır. Kendisine kalan mirası sefahat yolunda çar çur eden Felatun, geleceğini düşünmeden, tüm vaktini zevk ve eğlence âlemlerine sarf eder. Bu yolda bir de metres edinmiştir. Birgün Rakım'la karşılaşır ve Felatun, metres edindiği kadını, arkadaşı Rakım'a göstermek ister. Rakım, düşünerek hareket eden, istikbalini kurtarmak için durmadan çalışan biridir. Bu yönüyle, Felatun'un içinde bulunduğu hâlden pek

hoşlanmaz. Felatun Bey, arkadaşı Rakım'ın düşünceli olmasını ve daima çalışmasını eleştirir. Onun davranışlarını beğenmeyerek Rakım'la çatışır. Felatun: “Yine ne daldım be? Sen hep böyle dalgın gezersin.” Rakım:”Hayır birader bir şey yok. Birisinin bir işi vardı da...” Felatun: “(Muhakkirâne bir tavırla) İş, iş, iş, bu kadar iş ne? Ne vakit bitireceksin be adam? Elverir artık kazandığın para! Biraz da kazandıklarını yemeğe bak.” Rakım: “Ne yapalım birader. Bizim bağımız yok, tarlamız yok, gelirimiz yok, giderimiz yok. Çalışmaz isek ne yeriz?” Felatun: “Bu gençlik ele girmez yahu. Yarın sakalına kır düştükten sonra paran olsa bile karılar yüzüne bakmaz. Biraz da gençlikte yaşamağa bakmalı. Sen de bizim peder gibi olacaksın galiba. Biçare adamcağız kazandı, biriktirdi, rahat rahat yemeği ömrü kifayet etmedi. Bunlardan ibaret olmalı değil mi?” (72). Vakit ve servetini, hovardalık yolunda harcayan Felatun için, Rakım'ın yaptıkları hiç de akla uygun değildir. Ona göre gençlik, kazanılan parayı zevk ve eğlence yolunda harcayarak geçirilmelidir. Bu çatışma, iki arkadaşın hayata bakış açılarını vermede önemli bir işleve sahiptir. Bu cihetten iki arkadaşın istikballerinin ipuçları verilerek eserin kurgusunda alt yapı oluşturulmuştur. Zaten romanın sonunda Felatun'un sefil bir duruma düştüğü, Rakım'ın da mutlu bir hayata kavuştuğu görülecektir.

Ahmet Midhat Efendi'nin Çengi (1294) adlı eseri, para karşılığında işlenen bazı fiillerin, para olmadan yerine getirilemeyeceği hususunda yaşanan iktisadî değer çatışmasına sahne olmuştur. Çengi Sünbül, kendine rağbet gösteren erkeklerle para karşılığında beraber olarak büyük bir servet sahibi olmuştur. İleriye dönük bazı düşüncelerle yanına aldığı Melek'i de bu yolda kullanarak Cemal'i soymaya başlar. Kendine kalan mirası bu yolda tüketen Cemal, Çengi'nin isteklerine yerine getiremez ve onlarla beraber olmak için bazı yalanlara müracaat etmek zorunda kalır. Çengi Sünbül, bunlara inanmaz ve Cemal'i evinden kovar. Para almadan erkeklerle beraber olamayacaklarını belirterek, kendisine gerdanlık yaptıracak başka erkekler bulabileceğini, Melek'i de başka biriyle görüştüreceğini söyler. Bunun üzerine Cemal'le aralarında çatışma olur. Cemal: “Aman Sünbül! Bu nasıl lâkırdı? Senden böyle yürek parçalayacak olan lâkırdıları ilk defa olarak işitiyorum.”(127). Sünbül: “Evet beyim! Hakınız var. İlk defa olarak işitiyorsunuz. Fakat sizden beni bu lâkırdıyı söyletmeye mecbur edecek muamela

ilk defa olarak gerdanlık meselesinde görmedim. Epeyce bir zaman vardır ki sizden ne kadar küçük bir şey istesek icrasını göremiyoruz.” Cemal: “Canım şimdiye kadar yaptırdığım gerdanlıklar elliye vardı...” Sünbül: “Vay! Şimdi de başımıza kakmak ha? Teşekkür ederiz beyim, fakat şunu da bilmiş olunuz ki küçük Sünbül ile düşüp kalkmak ve Melek Hanım gibi bir kızı sevmek için yaptırdığın gerdanlıkları saymak lâzım gelmez. Bu kibarlıkta yoktur.”(128). Bir müddet sonra da: “Affedersiniz beyim. Bu akşam biraz rahatsızlık var. Bizi rahat bırakmış olsanız gerdanlığı yaptırmaktan büyük bir inayet etmiş olursunuz.”(128) der ve Cemal’i evden kovar. Bu çatışma, romanın kurgusu içinde önemli bir dönüm noktasını oluşturmaktadır. Zira Cemal, bu olaydan sonra, Melek’le beraber olabilmek için tüm servetini harcayacak hatta evini de satarak bir çay ocağında garsonluk yapmaya başlayacaktır. Dolayısıyla, Çengi Sünbül’ün Cemal’e ders vermek istemesiyle plânladığı sonuçlar elde edilmiş olur.

Para karşılığında gayrimeşru ilişkiye giren kadınlarla ilgili bir diğer iktisadî değer çatışmasına da Henüz On Yedi Yaşında (Ahmet Midhat Efendi, 1297) romanında karşılaşmaktayız. Bir umumhanenin sahibi olan Maryanko Dudu, sefaletanesine gelen erkeklerden diğer kadınların alması gereken paraları alarak, oradaki umumhanedekilerin hakkını gasp eder. Yine bir gün, Agavni’nin alacağı parayı, kendi cebine indirir. Agavni, diğer kadınlar gibi sessiz kalmak yerine hakkını almakta ısrar eder. Maryanko Dudu, aşırıldığı parayı vermek istemez. Bunun üzerine Maryanko Dudu ile Agavni arasında çatışma olur. Maryanko: “Sen divane mi oldun? Gecelikten ne hakkın var ki marka istiyorsun?”(71). Agavni: “Ya senin o adamda gecelik almağa ne hakkın var idi?” Bunun üzerine Maryanko: “Senin nene lâzım? İş becerenindir. Ben işimi becerdim. Geceliği aldım.” Agavni: “Öyle amma geceliği benim namıma almışsın. Benim namıma alınan gecelikte ise benim de hakkım vardır.” Maryanko: “Gecelikte hak arayan kaltak müşterisinin yanında bulunur. İki müşteriden hak alacak değilsin ya?”(71) der. Çatışma bu şekilde devam eder. Agavni, Maryanko Dudu’yu köşeye kıştırır ve en sonunda parasını alır. Ahmet Midhat Efendi, yukarıdaki hadiseyle, sefaletanelerin görülmeyen yüzünü sergilemiştir. Bu çatışma, umumhanedeki kadınların hangi şartlar altında hayatlarını devam ettirmek zorunda kaldığını göstermiş ve

Kalyopi'nin başına gelenleri de ifade ederek Ahmet Efendi'nin Kalyopi'ye şefkatle bakmasına vesile olmuştur. Bu da eserin kurgusunu tamamıyla kendi tesiri altına almıştır.

Bahtiyarlık (Ahmet Midhat Efendi, 1302) romanında, tarımda kazancın arttırılması için eski usullerin terk edilmesi ve teknik alet kullanımı etrafında oluşan iktisadî değer çatışması bulunmaktadır. Bahtiyarlığı ancak köy hayatıyla elde edeceğine inanan Şinasi Efendi, okulu bitirdikten sonra Söğüt'e gider ve Sultanönü Sancağı'nda otuz dönümlük tarla ile elli dönümlük bir mera satın alır. Hemen kolları sıvar ve tarlasını sulamak için nehirden köye kadar bir hendek kazar. Daha sonra buraya pamuk eker ve büyük bir kazanç elde eder. Köylülerin bu hâl dikkatini çeker. Özellikle Köse Muhtar, Şinasi'nin fikirlerinden faydalanmak ister. Şinasi, köyün bütün tarlalarının sulanabilmesi için nehirden köye kadar büyük bir kanal açılmasını teklif eder ve kazma çalışmaları başlar. Ancak, köylülerden bir kısmı, bu işin olmayacağını söyleyerek Şinasi'nin aleyhinde konuşmaya başlamıştır. Hatta hendek kazma işinden de vazgeçmişlerdir. Köse Muhtar bu duruma çok kızar ve köylülerle çatışır. Bu çatışma, Şinasi lehinde neticelenir ve romanın kurgusunu şekillendirir. Bir köylü: "Bu İstanbullu da nere cehennemden başımıza geldi? Türlü türlü icatlar çıkarıyor." (47) der. Köse Muhtar, "Haydiniz çocuklar! Akşamdan evvel bir gayret daha!" derse de pek dinleyen olmaz. Muhtar buna üzülür. Üstelik Şinasi'den ötürü "Nere Cehennemden" çıktı denildiğini de duymuştur. Bunun üzerine, hiddetlenir ve: "Nankör herifler! İstanbullu size güzel güzel akıllar öğrettiği için mi fena oldu? Abe herifler! Bu çocuğun ne olduğunu henüz anlayamadınız mı? Herif kuluçkasız piliç çıkartıyor be! Dört tahtadan bir sandık yaptı içine rakı ile mi, ne ile yanan bir kandil koydu. Bastı yumurtayı! Bastı yumurtayı! İki yüz pilici birden çıkarttı! Evvelki sene kuraktan tarlalarımızda ot bile yok iken onun pamukları adam boyu yükselip kozalakları kafamız kadar oldu! Halbuki herif tarlasını sulamak için hark açar iken "Buraya patlıcan mı ekecek? Hiç pamuk tarlası sulanır mı imiş?" diye gülüyor idik. Sonra şu araziye on beş günlük ameliyat ile su altına alabileceğini söyledi. Hepimiz kandık. İşe başladık! Başlayalı beş gün olduğu halde bakınız ne kadar iş gördük? Herif öyle kör kazma ağaç kürek, küfe ve sepet ile iş

görmüyor! Bir kere şu elinizdeki kazmaya bakınız! Toprağa gösterir göstermez gömülüp gidiyor. Şu demir kürekleri rüyanızda gördüğünüz var mı idi? Bir daldırıpta otuz okka toprak kaldırıyorlar. Ya şu el arabalarına ne dersiniz? Yüz yirmi okka toprağı bir adam kaldırıp iki dakikada yüz yirmi adım yere götürüyor. Çocuğun dediğini yapacak olur isek bin beş yüz dönüm yeri su altına alıp pamuk ekeceğiz. Allah dahi inayet eder ise ilk senenin mahsulü ile bütün zahmetimizi çıkarabileceğiz.”(47-49) der. Köse Muhtar’ın sözleri karşısında köylüler susmak zorunda kalırlar. Çatışmadan sonra köylüler tekrar çalışmaya başlarlar ve su hendeğini tamamlarlar. Bir yıl sonra bütün tarlalar sulanmaya başlanır ve hasatta bol ürün elde edilerek refah içinde yaşanmaya başlanır. Şinasi’nin bilgi ve kültürünü gösteren bu çatışma, neticede köylülerin refah seviyesini yükseltmiş ve Şinasi’nin köylüler tarafından sevilmesini sağlamıştır.

Demir Bey yahut İnkişaf-ı Esrar (1305) romanında, anne ve babasının zulmünden bıkan Ali Haydar isimli çocuğun Katolik bir papaz tarafından İstanbul’dan Fransa’ya “aşırılması” ve sonraki macerası konu edilmiştir. Ali Haydar, birçok badireler atlattıktan sonra İstanbul’a tekrar dönmüş ve evlenmiştir. Bu evlilikten Mustafa Kamarüddin ismini verdiği bir oğlu olur. Ali Haydar Bey, oğlu Mustafa Kamarüddin’i İstanbul mekteplerinden mezun olunca, hendese tahsili için Fransa’ya gönderir. Ahmet Midhat Efendi, Mustafa Kamarüddin’in Paris’teki tahsili sırasında maddî yönden fazla sıkıntı çekmediğini anlatır. Yeme, içme ve barınma noktasından Mustafa rahat bir hayat yaşamıştır. Yazar, Paris’in pahalı bir şehir olarak bilindiğini; ancak Beyoğlu’nun oradan daha pahalı olduğunu söyler. Ayrıca, Beyoğlu’nun pahalılığına rağmen verilen para karşılığında güzel hizmet görememekten de şikayet eder. Yani Beyoğlu hem pahalıdır; hem de hizmet verilmemektedir. Müşteriden alınan ücret karşılığında kaliteli hizmet vermek iktisadî bir değer olması hasebiyle yazar, Beyoğlu’nun bu durumuyla çatışır: “Bir geceyi Beyoğlu’nda geçiriniz de bakınız ne kadar pahalı olduğunu hükmediniz. Yirmi kuruş verdiğiniz halde güzelce karnınızı doyuramazsınız. Kezalik yirmi kuruş verdiğiniz halde temizce bir yatakta yatamazsınız.”(156). Yazar bu satırlarla, Mustafa’nın rahat ve huzurlu bir tahsil hayatı geçirdiğini

belirtirken dolaylı olarak Paris'te tahsil yapmayı da teşvik etmiştir. İktisadî değer çatışması bu yönüyle önemli bir konuya temas etmiştir.

Gürcü Kızı yahut İntikam (Ahmet Midhat Efendi, 1306) romanında, çalışma ile verilen ücret dengesi üzerine kurulmuş bir iktisadî değer çatışması yer almıştır. Seyyah Kilyom Sanc, Peşav'dan ayrıldıktan sonra Tiflis'e gelir ve orada Baltık ülkelerinden göç ettirilmiş Almanların olduğunu öğrenir. Sanc, Alman göçmenlerin bir mısır tarlasında çalıştığını görür ve onlara yaklaşır. O gece misafir olacağı Kühen'in, tarlada çalışan birine bağırdığını duyar. Kühen, kızdığı gence Kalatasof, ismiyle hitap eder. Bu kişi, Kraliçe Meryem'e ihanet eden Kalatasof'un oğludur. Kühen, Kalatasof'un çalışmadığını, aldığı para ve yediği yemeğin karşılığını vermediğini belirterek Kalatasof'la çatışır. Kühen, Kalatasof'a: "Hele sana katık bile yok. Tembel Kalatasof! Ne miskin adam imişsin be!"(90) der. Daha sonra da: "... İşte bu tembel herif o dediğiniz Kalatasof'un oğlu olup, Hazret-i İsa Efendimizin demiş olduğu vechile babasının ceza-yı tamını görememiş olduğu seyyiatından dolayı oğlunun hissesine isabet eyleyen cezayı da bu çekiyor. Feleğin kendisini bir zengin asilzâdelikten kaldırıp şu amelelik menzilesine atmış olduğuna göre bari biraz da kuvvetli hamarat cesur bir işçi olsa idi şu mesleğin insana temin edebileceği refaha nail olarak bi'n-nisbe yine bahtiyar olur idi. Bakınız koca Filaht'e! O da benim kadar nail-i refah bir adamdır. Kalatasof'a gelince her gün tekdir görmek, hakaret çekmek tecellisi muktezasındandır. Hak Teala onu böyle miskin ve kuvvetsiz yaratmıştır ki pederinin bakiye-i cezasını çekmek üzere her gün hırpalansın diye!"(92-93) der. Katasof bu sözlere dayanamaz ve bundan böyle çalıştığı kadar ücret talep edeceğini söyler: "Allah beni amelelik etsin diye yaratmamış ki kuvvetim çalışkanlığım amelelikten yetişenleri memnun edecek derecede olsun! Ne yapalım? Başkaları kadar çalışmıyor isek onlar kadar da mükafat iddiasında bulunmayiveririz. Çalıştığımız hak ettiğimiz kadar yeriz içeriz vessalam."(93) der. Kilyom, bu çatışma sebebiyle, Prenses Meryem'e büyük kötülükler yapan Kalatasof'un oğluyla karşılaşmış olur. Oğul Kalatasof, babasının yaptıklarının cezasını çekmektedir. Genç Kalatasof'u böyle bir çatışmayla nazara veren Yazar, bu çatışmayı vesile ederek geriye dönmüş ve baba Kalatasof'un başına gelenleri

nakletmiştir. Dolayısıyla bahsedilen çatışmayla mazide kalan karanlık noktalar aydınlatılmış ve eserin kurgusunun şekillenmesi sağlanmıştır.

Ahmet Midhat Efendi, Ahmet Metin ve Şirzad (1329) romanında, paranın değerlendirilme şekli hakkında ortaya çıkan bir iktisadî değer çatışmasına yer vermiştir. Boğdan’da büyük bir çiftliğin sahibi ve köklü bir ailenin reisi olan Andri, çiftliğini eski usullerle işletmekte ve kazandığı paraları, ya altın şeklinde toprağa gömmekte yahut da güvendiği bir papaza emanet etmektedir. Andri’nin oğlu Stefani, okumuş, ailesinden uzaklarda yaşayarak dış dünyayı tanıma fırsatı bulmuştur. Elde ettikleri gelirleri değerlendirmek isteyen Stefani, bu hususta babasıyla anlaşamaz. Aralarında çatışma olur. Stefani, babasının altınları gömdüğünden bahisle: “Bu hâller vahşet eseridir. Bakınız Nemçeliler Yaş’ta bir banka açtılar. Paraları oraya yatırmalı. Bir yere para verilecek ise oraya çek çekmeli!”(157) der. Andri’ye göre para, sadece “sarı altın”dır, kâğıdı para olarak görmez. Heli çek karşılığında altınlarını bankaya yatırmayı asla istemez. Ancak Stefani, babasını dinlemez ve servetlerini faiz karşılığında bankaya yatırır. Zamanı geldiğinde faizleri alarak tekrar banka hesabına işletir. Bu işlemlere karşılık kâğıtlar, hesap cüzdanları alır. Ancak Andri bunları para olarak kabul etmez. Ona göre illa “çil altınlar” olmalı, onları “okşayıp sevmelidir.” Bu sebeple oğluna kızar, onunla çatışır. Stefani: “Gördün mü baba! Yaş bankası hem bir senedir işimizi görüp bize hizmetkârlık etti, hem de bizi teslimatımız ile kendi tediyaatının metekabil faizlerini yürüterek netice-i hesapla bize şu kadar Düka altını yahut şu kadar Florin de faiz kazandırdı!” (157) der. Ancak Andri’ye bu sözler hiç tesir etmez. Kâğıt üzerindeki rakamlar onun için hiçbir şey ifade etmez. Onun parası elinde olmalıdır. Gözü altınları görmelidir. Baba oğul arasındaki bu çatışma, eserin kurgusunun şekillenmesinde oldukça etkili olmuştur. Bu çatışma sonunda Andri, oğluna söz geçiremeyeceğini anlar ve ona karışmamaya başlar. Neticede çiftlikleri daha modern ve verimli bir hâle gelir. Gelirleri de kat kat artar. Bu ise, Neoferi’nin farklı ortamlarda büyümesini sağlar. Yani tüm bu olanlar, romanın en önemli kahramanlarından biri olan Neoferi’nin yetişmesine zemin hazırlamıştır.

Ahmet Midhat Efendi'nin Felatun Bey ve Rakım Efendi (1292), Çengi (1294), Henüz On Yedi Yaşında (1297), Bahtiyarlık (1302), Demir Bey yahut İnkişaf-ı Esrar (1305), Gürcü Kızı yahut İntikam (1306) ve Ahmet Metin ve Şirzad (1329) adlı 7 eserinde 7 iktisadî değer çatışması yer almaktadır. Bu çatışmalar, elde bulunan servetin dikkatli harcanması ve istikbalin kazanılabilmesi için ihtiyatlı hareket edip çalışmaya önem verilmesi(Felatun Bey ve Rakım Efendi); para karşılığında erkeklerle beraber olan bir kadından karşılık ödemededen birlikte olmayı istemek(Çengi); başkasının hak ettiği parayı gasp etmek (Henüz On Yedi Yaşında); kazancı arttırmak için çiftçilikte eski usulleri terk edilip teknik alet ve imkânlardan faydalanmayı istemek (Bahtiyarlık); Beyoğlu'nu Paris'e göre daha pahalı bulmak (Demir Bey yahut İnkişaf-ı Esrar); alınan ücret karşılığında çalışıp parayı hak etmek (Gürcü Kızı yahut İntikam) ve kazanılan parayı işleterek yahut bankaya yatırarak daha çok kâr elde etmeyi istemek (Ahmet Metin ve Şirzad), konuları etrafında şekillenmiştir.

Hüseyin Rahmi'nin Şık (1305) romanında, bir işyerine verilen zararın tazmin edilmesi hakkında yaşanan iktisadî değer çatışması görülmektedir. Şöhret Bey, "alafrangalık budalası" biridir. Alafrangalık namına köpekle gezinti yapmak isteyen Şöhret, metresi Madam Potiş tarafından aldatılır. Potiş, sokaktan alıp getirdiği bir köpeği, asil bir hayvan diyerek Şöhret'e takdim eder. Şöhret, aldandığını fark edemeyerek bu köpeği "eşi bulunmaz" bir hayvan telâkki eder ve onunla dolaşmağa başlar. Madam Potiş ve Şöhret bir gün köpekleri Drol'le birlikte lokantaya gitmişlerdir. Drol, Potiş'le Şöhret'in dalgınlığından faydalanarak mutfaktan gelen kokuları takip eder ve yemeklerin bulunduğu kısma girer. Bir müddet sonra da lokantanın altını üstüne getirir. Zarar oldukça fazladır. Lokanta sahibi Baba Parderiks, Şöhret'in kolundan tutarak zararının tazmin edilmesini ister. Şöhret, zararı ödemek istemez. Bunun üzerine çatışma meydana gelir. Ancak işin içine polis girer ve Şöhret, köpeğin verdiği zararı karşılamak zorunda kalır. Baba Parderiks: "Beyefendi! Nereye gidiyorsunuz? Durunuz bakalım! Asıl davanın büyüğü bundan sonra görülecek. Bu geceki uğradığım büyük zararın tazminini ben kimden isteyeceğim?" (71). Şöhret önce konuşmaz; ama içinden: "Hain herif! Şu hâlime bir bak da ondan sonra benden zarar ve

ziyan dava et.” (71-72) demek ister. Şöhret’in niyetini anlayan lokantacı, polise şikayette bulunur: “Etrafınıza bir kere insafla bakınız da zararımı tazmin ediniz. İşte görüyorsunuz ya? Koskoca beş liralık bir lamba hiç hayrı kalmayacak bir hâle gelmiş. Bakınız karşıda bir de büyük ayna çatlamış. Ayaklarınızın altında çiğnemekte olduğunuz tabak bardak kırıntıları da size caba?”(72) der. Şöhret, köpeğini, aşçının elinden kurtarabilmek için fazlasıyla dayak yemiş yüzü gözü şişmiş bir hâlde polisler dönererek: “Polis efendiler! Lokantadaki zararı tahmin için etrafa gezdireceğiniz nazar-ı insafı biraz da bana atfediniz! Üstümün başımın paralandığından sarf-ı nazar çehremin insan çehresine benzer bir tarafı kalmadı. Ya ben bunları kimden dava edeceğim?”(72) der. Baba Parderiks: “Kordonunu elinizde tutmakta olduğunuz o menhus köpekten dava ediniz.”(73) cevabını verir. Ardından Şöhret: “Kim menhus? Bu köpek mi? Şu kıymetli köpeğin ne cins bir hayvan olduğundan acaba haberiniz var mı?”(73) der. Tartışma bir hayli devam eder, polisler, köpeğin adî bir sokak köpeği olduğunu görünce Şöhret’i sarhoş zannederler ve davacıları merkeze götürmek isterler. Şöhret: “Polis efendiler! O sarhoş sözünü şahsınıza iade ettikten sonra derim ki ben merkeze filana gitmem. Üstümde mevcut on lira kadar para var onu Baba Parderiks’e vereyim. Bununla iktifa etsin. Lâkin işte şu bizi dinleyen halk şahit olsun ki ben sabah Drol’i tabibe göstererek iyice muayene ettireceğim. Elbette nazik vücudunun bazı yerleri aşçıdan yediği sopaların tesiriyle berelenmiştir. Böyle bir antika hakkında kanun, adalet! Ne ceza tayin eylerlerse onu talep edeceğim. Bu vereceğim on liranın iki üç katını lokantacıdan alacağım.”(75) der ve lokantacının zararını karşılar. Bu çatışma, Şöhret’in maddî noktadan iyice sıkıntıya düşmesine sebep olmuş ve eserin kurgusunda yerini almıştır. Ayrıca bu olayla, Şöhret’in metresi tarafından kolayca aldatıldığı gösterilmiş ve romanın ilerleyen bölümlerinde bu delikanlının başına neler gelebileceğinin ipuçları verilmiştir.

Metres (Hüseyin Rahmi,1315) romanında, gelir gider dengesinin kayıt altına alınarak hesaplı hareket edilmesi gerektiği konusunda yaşanan bir iktisadî değer çatışması bulunmaktadır. Şakir Ağa, yıllardır Şadi Efendi’nin konağında vekilharçlık yapmaktadır. Şadi Efendi’nin vefatından sonra, konağın idaresi Firuze Hanım’a kalır. Şakir Ağa, Firuze Hanım’ı mirasın sarfiyatı konusunda

ihtiyatlı davranmaya davet eder ve bundan böyle her şeyin kayıt altına alınacağını söyler. Dikkat edilmediği takdirde tüm servetin menfaatperestler tarafından kısa zamanda tüketileceğini düşünür. Ancak Firuze Hanım, Şakir Ağa'yı münasebetsizlikle itham eder ve onunla çatışmaya girer. Şakir Ağa, Firuze Hanım'a : "Bu akşamdan itibaren konağın umuru idaresine vukua gelen ve gelecek olan masarif üzerinize değin kayıt olunuyor." (30) der. Firuze Hanım, vekilharcın bu tarz konuşmasını hoş karşılamaz ve Şakir Ağa'yı konaktan defettirir. Vekilharç, Firuze Hanım'ın bu davranışı karşısında şöyle mırıldanır: "Zavallı Hanımefendi! Bunak zevcinizin zamanındaki nazlar densizlikler geçmiş ola. Bundan sonra senin yüzüne gülecekler sana yedirmek değil, senden yemek için güleceklerdir. Aklını başına topla... Hanlarını, hamamlarını elden çıkarıp da iki üç odalı evlerde kuru posteki üzerinde kalan hanımefendiler çok görülmüş, işitilmiştir."(30). Bu çatışma, Firuze Hanım'ın sonunun ne olacağını işaretlerini vermiş ve eserin kurgusunda dönüm noktası vazifesi görmüştür. Zira Şakir Ağa'dan sonra ortalığı serbest bulan Firuze Hanım, gayrimeşru ilişkilere girerek bütün servetini bu yolda harcamaya başlar. Vekilharçtan sonra konağı idare etmeye başlayan genç hizmetçi Nedime de Firuze Hanım'ın ihtiyatsızlığından istifade ederek hanımefendinin servetini kendi zimmetine geçirmeye başlar.

Tesadüf (Hüseyin Rahmi, 1316) romanında, rahat geçinme-geçinememe konusunda ortaya çıkan bir iktisadî değer çatışmasıyla karşılaşmaktayız. Mail, Şöhret ile metres hayatı yaşamaktadır. Karısı Saibe'nin bu sırta vâkıf olmasıyla karı koca arasında kavga olur. Saibe, kocası Mail'in Şöhret ile beraber olmasını istemez. Aksi takdirde evliliklerinin devam etmeyeceğini ifade eder. Mail bunu kabullenmez ve babasının evine gider. Ancak, babası Merzuk Efendi ile kayın pederi Sefai Efendi'nin olanları öğrenmesinden korkar. Zira o zaman olaylar iyice karışıp bir sürü tekdirler işitecek ayrıca kendisine verilen paraların arkası da kesilecektir. Paralar kesilince kendi maaşı Şöhret ile yaşamağa yetmeyecektir. Babasının evindeyken bunları düşünür. Karısı Saibe yahut metresi Şöhret'in yanına gitme hususunda iç çatışmaya düşer. Bu çatışmada, Mail'in asıl korkusu maddî noktadan sıkıntıya düşme ihtimalidir. Şöhret'le yakalanırsa hem karısının zenginliğinden mahrum kalacak, hem de kendi babasının verdiği paraları

alamayacaktır. Sadece maaşının kendisiyle metresini geçindiremeyeceğini düşünür. Sonra Saibe'ye dönmeyi hayal eder; ama “Fakat nasıl gitsin, görsün?...”(220). Sonra Şöhret'e tuttuğu eve gitmek ister. Bu defa da “Saibe, kendi pederi ile kayın pederini beraber alarak gelip kendini orada, Şöhret'in sevda yatağında” bastırarak zanneder. Sonra da bu hadiseden sonra olacakları düşünerek Şöhret'le kendisini, beş parasız bir şekilde gözünün önüne getirir. Ardından Şöhret'le beraber olduğunda duyduğu huzur ve mutluluğu düşünür. Bu durumdan bir çıkış yolu bulamaz. İç çatışma yaşar. Bu ise, netice olarak Saibe'yi terk etmesini doğuracak ve romanın kurgusunu belirleyecektir. Mail, kendi kendine : “Ne olursa olsun, Şöhret'i gider görürüm. Pederim duyarsa, aidatımı keserse kessin!.. Ben Şöhret'i, Şöhret beni sevdikten sonra ayda bin kuruşla da geçiniriz... Daha küçük bir eve çıkarız. Ekmek peynir yeriz; bundan daha ötesi yok ya!.. Ben yine her türlü ihtirazı kuyuda riayetle giderim. Saibe ile barışmak icap ederse barışırim. Yine inkarda devam ederim. Hiçbir tedbirde kusur göstermem. Keyfiyeti imkân derecesinde gizli tutarım. İş böyle sökerse ne âlâ, sökmediği takdirde varsınlar; duysunlar. Şu anda, Şöhret'ten ayrılamayacağım, kendimce bedahet derecesine vardı. Ayrılamam, ayrılamam... Elimde değil. Mümkün değil... İktidarımın hariç bir şey için beni nasıl zorlayabilirler? Onlar da bana acıyorlarsa, şu karıdan arzumu alıncaya kadar keyfime dokunmasınlar...”(221) der. Ancak yine de kesin bir fikre ulaşamaz. Romanın geneli düşünülürse Mail, bu çatışmayla hayatının en önemli kararını verme aşamasındadır. Bu sebeple bahsedilen çatışma, romanın en hassas noktalarından birisini oluşturur. Zira bu çatışmadan sonra Mail, karısı Saibe'yi terk ederek Şöhret'le beraber yaşamayı tercih edecek, Saibe de buna dayanamayıp, veremden vefat edecektir. Mail ise, parası bitinceye kadar Şöhret'le yaşayacak, daha sonra da tekme yiyerek, beş parasız, sefil bir şekilde sokakta kalacaktır.

Hüseyin Rahmi, Tebessüm-i Elem (1339) adlı eserinde, ticarete müşterinin aldatılmaması üzerine bir iktisadî değer çatışmasına yer vermiştir. Yağlıkçı Hasan Efendi, tüccarlık yapmaktadır. Mehmet Kenan'ın babasıyla çok eski dostturlar. Birgün Mehmet Kenan, baba dostu Hasan Efendi'yi ziyarete gider. Piyasanın durgun olduğundan şikayet eden Hasan Efendi, Kenan'a, yabancı asıllı

müşterilere fazla fiyat söyleyerek onları aldattığını söyler. Hasan Efendi: “Yağlıkçım, işlemeli çevreler, uçkurlar, pullu baş örtüleri, Rodos bezi, kırpıntıları daha bilmem neler almak için Yahudi tercümanlarla beraber dükkana bazen Frenkler gelir... Antika diye enayilere ne kadar kırpıntı varsa yuttururuz. Frenk akli bu... Uçkuru donlarına geçirmeyip duvara asarlarmış.”(27) der. Sonra da piyasadaki durgunluktan bahisle, bundan Kenan gibi “ahlâksız”ları sorumlu tutar. Mehmet Kenan, Hasan Efendi gibilerin kayıt tutmadan, eski usullerle ticaret yaptığını ve müşteriye aldattıklarını söyleyerek, bu davranışların, kazancı olumsuz yönde etkilediğini belirtir. Esnafta, öncelikle eski ticarî anlayışın değişmesi gerektiğini ifade eder. Bu sebeple aralarında çatışma olur. Mehmet Kenan: “Sen benim donuma pantolonuma ne karışırın, ticaretine bak...”(28). Hasan Efendi: “Siz böyle üpüryan kızıl Frenk olalı ticarete bet bereket kaldı mı? Anan hemşiren ne hâlde? Onlar da mı soyundu? Vah... Eyvah bize...”(28) der. Kenan, piyasanın hâlinden kendilerinin mes’ul olamayacağını, ticarî durgunluğun Hasan Efendi gibi tüccarlar yüzünden olduğunu belirtir. Yağlıkça Hasan’a müşteriye aldatmanın doğru olmadığını, bunun alıcıyı kaçıracağını söyler. Kenan: “Anladım cidden dövüşeceğiz... Ticaretin bu inkırazı, durgunluğu hangi tarafın günahı eseridir. Onu da ben bilirim. Ne alıp sattığına dair muntazam bir defter tutmak usulüne bile aşına değilsiniz. Babanızdan ne görmüş iseniz o giriveden çıkamazsınız, pek cahil bir âdetperestsiniz. Dünya esasından değişir, bütün kavaid-i san’at, ticaret tebeddül eder. Sizin o eski kafanız yine odur. İrticayı selamet zannedersiniz, Müslümanlıktan dem vuruyorsunuz. Müşteri aldatmaktan da çekinmezsiniz. Frenklere kırpıntılar yutturduğunuzu şimdi kendin söylüyordun. Âlemle beraber bütün dimağlar da değişmelidir.”(28) der. Bu çatışma, eserdeki pek çok kahramanın hayatını değiştirecek sonuçlar içerdiğinden romanın ağırlık noktasını oluşturmaktadır. Çatışmayla Mehmet Kenan’a daha fazla kin duymaya başlayan Yağlıkçı Hasan Efendi, Mehmet Kenan’ı Uncu Ahmet’in umumhanesinde bastırır ve bu durumu, onun karısı Ragıbe’ye telgrafla bildirir. Ragıbe, olayın tahkikinden sonra kocasından ayrılır. Kenan, serveti bitinceye kadar Vuslat adındaki “aşüfte”yle yaşar ve sonunda kimsesiz ve beş parasız bir vaziyette sokakta kalır.

Hüseyin Rahmi, Şık (1305), Metres (1316), Tesadüf (1316) ve Tebessüm-i Elem (1339) isimli eserlerinde, başkasına ait bir iş yerine verilen zararı tazmin etmeye mecbur kalmak (Şık); servetin harcanmasında ihtiyatlı davranılması ve gelir gider dengesinin kayıt tutularak hesaplı hareket edilmesini tavsiye etmek (Metres); zengin bir kadınla evli olan bir erkeğin maddî yönden sıkıntıya düşeceğini hesap ederek karısından ayrılmayı göze alamaması(Tesadüf) ve ticaretle eski usullerin terk edilmesinin gerektiği ve müşteriye aldatmanın kötülüğünün ifade edilmesi(Tebessüm-i Elem), konularında iktisadî değer çatışmalarına yer vermiştir.

Müfide Ferit'in Aydemir (1334) isimli eserinde, sendika ve sendikalaşma konularında iktisadî değer çatışması yaşanmıştır. Demir Bey, Türkistan'da Türk'lerin uyanması için çalışmaktadır. Onların tekrar millî benliklerini kazanmasını ister. Türkistan Türk'lerinin dertleriyle ilgilenir, onlara yol gösterir. İşçilerin sendika kurmasını teşvik ederek emeklerinin karşılığını alabilmeleri için toplu hareket etmeleri gerektiğini belirtir. Ancak İmam Ahond Ömer, sendikalaşmaya karşıdır. Sendika kurmanın günah olduğunu ileri sürer; ancak asıl gayesi Rus'ların takdirini kazanarak menfaat elde etmektir. Bu sebeple, Demir Bey'in olmadığı bir gün, camideki Türklere sendika kurmanın doğru olmadığını anlatır. Camide bulunan Müderris Ziyetullah Efendi, Ömer'in fikirlerine karşı çıkar ve sendikanın önemini izaha çalışır. Bu sebeple çatışırlar. Ömer: "Bazı müfsitlerin ahaliyi lüzumsuz düşünceler ve muzır teşebbüslere doğru yoldan çıkardıklarını duydum. "Amele Şirketi" diye bir cemiyet teşkil edecekmisiniz."(134) diye söze başlar ve devamla: "Sonra bu para işletilecekmiş... Demek faiz getirecek bu paranın zekatı düşünöldü mü? Hayır değil mi?" der. Ömer, daha önce Demir Bey'in fikirlerinden fazlasıyla istifade etmiştir. Ancak son zamanlarda Rusların tesiriyle kendi çıkarları için onu karalamaya başlamıştır. Müderris Ziyetullah Efendi, Ömer'in sözlerine daha fazla tahammül edemez ve: "Günah, Ahond Ömer, günah, bu söylediklerin hep günah. Birbirine yardım etmek isteyen şu amele değil, günahı sen işliyorsun. Çünkü söylediklerine sen de inanmıyorsun. Tellakâr medresesinde Hristiyan lisamı okunurken böyle söylemiyordun. Şimdi mi fena oldu? Ziraat bankası senin çiftliğini büyütürken böyle söylemiyordun. İşin bittikten sonra mı muzır oldu?"(135) der. Ahond Ömer

bu sözlere çok kızar: “Sen ne karışıyorsun?.. Sen kim oluyorsun?..” der. Ziyetullah: “Bilmiyor musun, iyiliğin ve bir iyinin adamı!” cevabını verir. Ömer, camideki cemaata hitaben: “Bu herifi dışarı atınız...”(136) der. Ziyetullah: “Ne hakla! Ben de senin gibi bir müderrisim!”(136). Camide herkes şaşırır. Ancak Ziyetullah’ı dışarı atmak için kimse davranmaz. Sonunda Ziyetullah, Ahond Ömer’e şöyle seslenir: “Nankör Ahond, dışarı çık! Ve git Ruslarını bul!”(137) Camidekiler ikiye bölünür. Bir kısmı Ahond Ömer’i, diğer kısmı da Ziyetullah’ı tutar. Kavga başlarken Demir Bey camiye gelir ve ortalık biraz yatıştır. Prens Lopoposki, Ömer’i destekleyerek onun Müderris Ziyetullah Efendi’yle çatışmasını istemiş, bunda da başarılı olmuştur. Bu çatışma, lider konumundaki Türklerin arasının açılmasına sebep olmuş, daha sonra da bu ayrılık, fiili mücadeleye kadar varmıştır. Dolayısıyla yukarıda bahsettiğimiz çatışma, eserin sonuç kısmını hazırlamış ve romanın kurgusunun oluşumunda büyük tesirler uyandırmıştır. İki liderin söz konusu çatışması, Türkistan Türklerinin bölünmesine kadar varmış, Türkistan Türklerinin Rusların tesiriyle tam bir millî birliğe ulaşamadığını nazara vermiştir.

Müfide Ferit’in Aydemir (1334) adlı romanında, Türkistandaki işçilerin haklarını alıp bunları korumak için sendika kurmak istemeleri konusunda ortaya çıkan bir iktisadî değer çatışması bulunmaktadır.

Bu bölümde ele aldığımız iktisadî değer çatışmaları,12 eserden tespit edilmiştir. Üç farklı yazara ait olan bu çatışmaların toplamı 12’dir. Bu çatışmalardan 10 tanesi kahramanlar arasında vukua gelmiştir. Geriye kalan iki tanesinden biri yazarın çatışması, diğeri de iç çatışmadır. Söz konusu çatışmalar ve yazarlarını gösteren tablo aşağıda verilmiştir.

Yazar Adı	İkt. Değ. Çat. Bul. Rom. S.	Çatışma Sayısı	Ortalama Çatışma
Ahmet Midhat	7	7	1
Hüseyin Rahmi	4	4	1
Müfide Ferit	1	1	1
TOPLAM	12	12	--

Tablo: 6

Tabloda da görüldüğü gibi, eserlerinde iktisadî değer çatışmasına yer veren romancılarımızın sayısı sadece üçtür. Burada ifadeye çalıştığımız söz konusu çatışmalar, şu konular etrafında teşekkül etmiştir: Serveti ihtiyatlı harcayıp istikbal için yatırımda bulunularak çalışmaya ehemmiyet vermek (Felatun Bey ve Rakım Efendi); para karşılığında erkeklerle beraber olan kadınlara herhangi bir ödemede bulunmadan birlikte olmayı istemek (Çengi); başkasının hak ettiği parayı zimmete geçirmek (Henüz On Yedi Yaşında); çiftçilikte kazancı arttırmak için eski usulleri terk edip teknolojiden faydalanmak (Bahtiyarlık); Beyoğlu'nu Paris'e göre daha pahalı bulmak ve bundan şikâyetçi olmak (Demir Bey yahut İnkişaf-ı Esrar); işverenden alınan ücreti hak etmek (Gürcü Kızı yahut İntikam); kazanılan parayı değerlendirmek için bankaya yatırmak (Ahmet Metin ve Şirzad); başkasına ait bir iş yerine verilen zararı tazmin etmeye mecbur kalmak (Şık); servetin idaresinde gelir gider dengesini göz önünde bulundurmamayı tavsiye etmek (Metres); zengin bir kadınla evli olan erkeğin maddî yönden sıkıntıya düşeceğini düşünerek karısından ayrılmayı göze alamaması (Tedadüf); ticarete eski usullerin terk edilip defter tutulması gerektiğini ifade etmek (Tebessüm-i Elem); Türkistan'daki işçilerin hakkını alıp bunları korumak için sendika kurmayı istemek (Aydemir).

SONUÇ

Türk edebiyatının XIX. yüzyıldan itibaren Batı edebiyatının tesiri altında kalması, Türk insanının diğer edebî türler yanında roman nev'iyle de tanışmasına imkân sağlamıştır. Bilindiği gibi edebî eserler, diğer işlevleri yanında insanoğlunu ifade etmeye, onun iç âlemini yansıtmaya da çalışırlar. Roman türünün bu vazifeyi yerine getirmede gerek tarihî, gerek felsefî, gerekse sosyolojik özellikler taşıması sebebiyle bir hayli ilerde olduğu görülmektedir. İçinde yaşanan şartların edebiyatı, edebiyatın da toplumu etkilemesi düşünüldüğünde Cumhuriyet dönemine kadar incelediğimiz romanların, Türk insanının değer yargılarını yansıtmaları ve toplumsal değişimin ipuçlarını vermesi açısından ne derece önem arz ettiği görülecektir. Malûm olduğu gibi bu tarihler arası Osmanlı İmparatorluğunun en buhranlı yıllarıdır. Devlet iç ve dış tesirlerle hızla yıkılmakta, halk da ekonomik sıkıntılar ve siyasî kargaşalar içerisinde büyük bir kaosa doğru sürüklenmektedir. Toplum ayakta tutan tüm değerler alt üst olmakta, bu ise, Türk insanını değer çatışmaları içerisinde çekmektedir. Bu durum, ister istemez edebî eserlere de yansımış; yazarlar, içinde bulunulan hâli eserlerine taşıyarak çözüm yolları aramışlardır. Diğer edebî türler yanında roman nev'i de içinde bulunulan buhrandan nasibini almış ve söz konusu problemler, birçok romanın konusunu; hatta tezini oluşturmuştur. Biz bu bakımdan Cumhuriyete Kadarki Türk Romanında Değerler Çatışması'nı tez konusu olarak aldık.

Çalışmamızın ön sözünde, Osmanlı toplumunun Tanzimat öncesi ve sonrası yaşamış olduğu değişim sürecine dikkat çekerek roman türünün Türk edebiyatına girişi, bu sahadaki ilk tecrübeler ve roman nev'i ile insan hayatı arasındaki münasebetlere değindik. Daha sonra "değer" ve "çatışma" kavramları hakkında açıklamalarda bulunduk. Bu özet bilgilerden sonra çalışmamız sırasında takip ettiğimiz yolu, eserleri tespit edişimizden başlayarak sonuç kısmına varıncaya kadar ifade etmeye çalıştık. Bu açıklamamız sırasında giriş kısmından başlayarak altı bölüme ayırdığımız çalışmamızın her bölümünde neler yaptığımızı ve nasıl değerlendirmelerde bulunduğumuzu izah ettik.

İncelememizin giriş kısmında, tarih boyunca birçok devletler kuran Türk milletinin Anadolu'ya yerleşmesi ve dünyaya hükmedecek bir cihan imparatorluğuna sahip olmasından sonra Batı karşındaki ilk hezimetlerle yönünü Avrupa'ya çevirmesi üzerinde durduk. İmparatorluğun tekrar eski günlerine dönebilmesi için Batı medeniyetinin örnek alınması, yapılan ıslahatlar, Batıya gönderilen elçiler ve isyanlarla geçen buhranlı yıllar, hep bu yönelişin tezahürleridir. İmparatorluğun içinde bulunduğu bu durumu ifadeden sonra devlet ve toplum hayatında meydana gelen değişimler, değerler sisteminin aşınması ve değer yargılarının sarsılmasıyla ortaya çıkan çatışmalar hakkında bilgiler verdik. Bu vesileyle Türk milletinin yaşamış olduğu toplumsal değişim ve bunun güzel sanatlar üzerindeki tesirleri hakkında açıklamalarda bulunarak edebiyatımıza roman türünün girişini izaha çalıştık. Böylece Türk romanının doğuşunu hazırlayan sebepler üzerinde kısaca durmuş olduk.

Giriş kısmından sonra çalışmamızın birinci bölümünde ahlâkî değer çatışmalarını ele aldık. İncelediğimiz dönem itibariyle tespit ettiğimiz 771 değer çatışmasının 451 tanesinin ahlâkî değerler üzerine olması bunda tesirli oldu. Ahlâkî değer çatışmalarının geneline baktığımızda çatışmaların büyük çoğunluğunun Ahmet Midhat Efendi, Hüseyin Rahmi ve Mehmet Celâl gibi bazı yazarlar üzerinde yoğunlaştığı görülmektedir. Bu yazarların incelenen roman sayısının fazla olmasının söz konusu yığılmada büyük tesiri vardır. Eser adedine göre çatışma ortalamasını aldığımızda, ahlâkî değer çatışmasına en fazla yer veren romancının Mizancı Mehmet Murat olduğunu gördük. Bu yazarı Peyami Safa, Sami Paşazâde Sezai ve Fatma Aliye gibi yazarlar takip etmiştir. Bulduğumuz 451 ahlâkî çatışmadan 32 tanesi iç çatışma, 52'si de yazarların kahramanlarla yaşadığı çatışmalardır. Geriye kalanlar ise, roman kahramanları arasında ortaya çıkmıştır. İç çatışmalara en çok Mehmet Rauf'un romanlarında rastlanmaktadır. Yazarların kahramanlara müdahale etmesiyle yaşanan çatışmalarda ise, Namık Kemal, Fazlı Necip ve Peyami Safa önde gelen romancılarımızdandır.

İncelediğimiz romanlarda tespit ettiğimiz ahlâkî değer çatışmalarının konuları ve bunların yer aldığı romanlar şunlardır: Şahsî çıkar için insanlara kötü muamelede

bulunmak (Dünyaya İkinci Geliş, Zeyl-i Hasan Mellah, Gürcü Kızı yahut İntikam, Müşâhedât); **bir kız ya da kadına zorla sahip olmayı istemek** (Dünyaya İkinci Geliş, Süleyman Muslî, Cinli Han, Cemile, Gulyabani, Vurnun Kahpeye, Öksüz Turgut, Bohçacı Kadın); **bir erkeği baştan çıkararak yasak ilişki kurmayı istemek** (Paris'te Bir Türk, Jön Türk, İntibah, Trufanda mı Yoksa Turfa mı?); **evli bir kadını baştan çıkarıp yasak ilişki kurmayı düşünmek** (Hasan melleh, Zeyl-i Hasan Mellah, Tüseyin Fellah, Vah, Bir Tövbekâr, Taaffüf, Aşk-ı Memnu, Turfanda mı yoksa Turfa mı, Metres, Sevda Peşinde, Eylül, Ölmüş Bir Kadının Evrak-ı Metrûkesi, Mev'ud Hüküm, Küçük Hanım, İstanbul'un İç Yüzü, Nur Baba); **genç kız ya da kadınları aldatarak namuslarını kirletmek** (Hasan Mellah, Dürdane Hanım, Elvâh-ı Sevda, Bir Kadının Hayatı); **herhangi bir suçu olmayan insanları öldürmek**(Hasan Mellah yahut Sır İçinde Esrar, Hüseyin Fellah); **kız ya da kadınlara elle sarkıntılık etmek** (Zeyl-i Hasan Mellah, Mesâil-i Muğlaka, Metres, Toraman, Hayattan Sahifeler, Nimetşinas, Şıpsevdi, Genç Kız Kalbi, Üvey Valide, Gizli El, Sözde Kızlar); **kız ya da kadınlara sözle sarkıntılık etmek** (İntibah, Turfanda mı Yoksa Turfa mı?, Araba Sevdası, Metres, son Arzu, Safiye); **makam elde etmek için bir kadından namusunu iktidar sahiplerine peşkeş çekmesini istemek** (Zeyl-i Hasan Mellah); **namuslu bir insandan eşkıyalık yapmasını istemek** (Hüseyin Fellah, Dürdane Hanım); **genç bir kıza yasak ilişki teklifinde bulunmak** (Hüseyin Fellah, Karnaval, Hayret, Muhabbet-i Mâderâne, Mükâfat, Mehçure, Akif, Dehşetler İçinde, Salon Köşelerinde); **hizmetçi ya da uşağın efendisine ihanet etmesi** (Hüseyin Fellah, Yeryüzünde Bir Melek, Fennî Bir Roman yahut Amerika Doktorları, Haydut Montari, Ahmet Metin ve Şirzad, Gulyabani); **bir erkeğin sevgilisini başka bir erkeğe göstermek istemesi, zevk ve eğlence peşinden koşarak çalışanları tahkir etmek, nazik konuşan bir erkeği kullandığı ifadelerden ötürü aşağılamak, bir erkekten sevgilisini bırakıp başka bir kızla para karşılığında evlenmesini istemek** (Felatun Bey ve Rakım Efendi); **serveti sefahat yolunda sorumsuzca tüketmek** (Felatun Bey ve Rakım Efendi, Bahtiyarlık, Mai ve Siyah, Tebessüm-i Elem, Kadın Kalbi, Mev'ud Hüküm); **insanların gözü önünde gayriahlâkî davranışlarda bulunmak, iffetli bir erkeğe, kadınları elde etmenin yollarını öğretmeye çalışmak** (Paris'te Bir Türk); **namuslu bir kız ya da kadına para karşılığında yasak ilişki teklifinde bulunmak** (Paris'te Bir Türk, Müşâhedât, İffet, Sefalet, Bohçacı Kadın); **başkasına ait bir evde düşük bir kadınla yasak ilişki**

kurmayı istemek, evli bir kadının kocasını afyonla uyutarak başka erkeklerle yasak ilişkiye girmesine karşı çıkmak (Çengi); düşük kadınların erkekleri ağlarına düşürerek kullanmalarına razı olmamak (Çengi, İntibah, Dâmen-âlûde); milleti için kendini feda etmek isteyen genç bir kızın asıl niyetinin gönül eğlendirmek olduğu ithamında bulunmak (Kafkas); önder bir şahsın milletinin menfaatini düşünmeyip hissiyatına yenilmesi (Kafkas, Süleyman Muslî); gayriahlâkî hâl ve davranışları sıkılmadan konuşmak (Yeryüzünde Bir Melek, Sözde Kızlar); düşük bir kadınla ilişkiye girip girmeme konusunda kararsız kalmak (Yeryüzünde Bir melek, Bîvefa); gayrimeşru hayata son vermek amacıyla nikâhlanmayı istemek (Yeryüzünde Bir Melek, İntibah, Mehcure); evli bir kadının kocasından ayrı bir erkekle görüşmesine karşı çıkmak (Yeryüzünde Bir Melek) namuslu bir kız ya da kadının namusu hakkında iftirada bulunmak (Yeryüzünde Bir Melek, Hayret, Müzeyyen, Turfanda mı Yoksa Turfa mı?, Muhâdarât, Enin, Re'fet, Şipsevdi, Gulyabani, Sevda Feşinde Mürebbiye, Eylül, Ölmüş Bir Kadının Evrak-ı Metrûkesi, Menfi, Küçük Hanım, Safiye); iffetli bir erkeğin namusuna iftira atmak (Yeryüzünde Bir Melek, Muhâdarât, Eylül); bir erkeği umumhaneye gitmeğe zorlamak (Henüz On Yedi Yaşında); umumhaneleri insanlık için zararlı görmek (Henüz On Yedi Yaşında, Dâmen-âlûde, Muhâdarât, Mev'ud Hüküm); umumhanelerdeki bazı kadınların içinde buldukları halden utanmamaları, kız evlâdın düşük bir kadın olmasına baba tarafından rıza gösterilmesi (Henüz On Yedi Yaşında); kız ya da kadınların tesettüre riayet etmeyip dikkat çekecek hareketlerde bulunmaları (Karnaval, Neyyir, Genç Kız Kalbi); nişanlı bir erkeğin nişanlısını bırakarak başkalarıyla ilişkiye girmesi (Karnaval, Bîvefa, Müseyyen, Enin, Gizli El, Çalığışu); kadının kocasına ihanetinden emin olamamak, sefahat yolunda beş parasız kalan erkeğin karısına ait mücevherleri çalması (Karnaval); bir kızın namusunu kirlettikten sonra onunla evlenmeyi istememek (Dürdane Hanım, Margerit, Mürebbiye, Hakka Sığındık); evli bir kadının serbestçe gezip eğlenmesi, yanlış anlaşılabilir uygunsuz davranışlarda bulunması (Vah, Nedamet, Bir şairin Sernüvişti, Teehhül Âleminde, Sefalet); kendisiyle evlenmek istemeyen bir kız ya da kadınla zorla evlenmeyi istemek (Cellât, Demir Bey, Eski Mektuplar, Cemile, Muhâdarât, Melekper, Yeni Turan, Ateşten Gömlek, Vurun Kahpeye); iflâs eden namuslu bir iş adamının aslında iflas etmediği, borçlarını ödememek için böyle bir kılıf uydurduğu

ithamında bulunmak, cellât bir babanın mesleğinden dolayı evlâdı tarafından tahkir edilmesi (Cellât); şahsî çıkar için bir cinayet hadisesini örtbas etmeye çalışmak (Esrar-ı Cinâyât); evlâdın annesini tahkir etmesi (Bahtiyarlık, İntibah, Dâmen-âlûde); evlâdın babasına saygısızlık ederek tahkiratta bulunması (Müzeyyen); yalan söyleyip insanları aldatmak (Bahtiyarlık, Safiye); gayrimeşru ilişkiye karşı olan bir babanın yasak ilişki konusunda kızını tehdit etmesi (Çifte İntikam); kanun adamlarına rüşvet teklif etmek (Haydut Montari), genç kız ya da kadının odasına izinsiz girmek (Gürcü Kızı yahut İntikam, Vurun Kahpeye, Öksüz Turgut, Üvey Valide); evli bir erkekten ailesine sadık kalmasını istemek (Rikalda yahut Amerika'da Vahşet Âlemi, Muhabbet-i Mâderâne, Dâmen-âlûde, Kuşdili'de, Muhâdarât); evli bir kadından ailesine sadık kalmasını istemek (Müşâhedât, Ahmet Metin ve Şirzad); genç bir kıyı çirkinliğinden dolayı aşağılamak (Diplomalı Kız); hizmetçi bir kadının efendisine yaranmak için riyakârlık yapması (Ahmet Metin ve Şirzad); şahsî çıkar için masum bir insanı öldürmek (Haydut Montari, Ahmet Metin ve Şirzad, Hırsız Feneri, Melekper, Safiye, Meçhul Konak); sefahate karşı olan bir erkek çocuğun babası tarafından gayrimeşru ilişki ve eğlencelere teşvik edilmesi (İki Hud'akâr); hamile bir kadından çocuğunu düşürmesini istemek (Gönüllü); genç bir kızın istediği erkekle beraber olabileceğini savunmak (Jön Türk, Kiralık Konak); namuslu bir gence kadınları eğlence vasıtası yaptığı ithamında bulunmak, dolandırıcılıkla servet sahibi olmak (İntibah); savaşta esir alınan savunmasız insanları öldürmeyi istemek (Cezmi); kendisiyle evlenmek istemeyen delikanlıyı öldürmeye çalışmak (Orora); yapılan antlaşmayla ücret karşılığında hizmet vadeden insanların anlaşmaya bağlı kalmaması (Elvâh-ı Sevda); hizmetçileri aşağılayarak onlara zulmetmek (Küçük Gelin, Yaban Gülü); başkalarına ait çocukları kaçıırıp, köle cariye olarak satmak (Bir Kadının Hayatı); gayrimeşru ilişkiyi tasvip etmek (Mükâfat, Şıpservedi); düşük bir kadının evli bir kadını yoldan çıkarmaya çalışması, evli bir kadının kendi isteğiyle namusunu kirlettiği mekanı "murdar" görmek (Dâmen-âlûde); evli bir kadının kocasına ihanet etmesi (Lem'an, Aşk-ı Memnu, Mehçure, Hikmet, Hasta, Bir Muadele-i Sevda, Sevda Peşinde, Toraman, Seviyye Talip, Yakıcı Kadın, Şimşek); çocuk yaştaki cariyeye hakaretler ederek zulmetmek, yetişkin bir cariye vücut azalarını gösteren yırtık bir elbiseyi zorla giydirip model olarak kullanmak, başkasını seven genç bir cariyeyi zorla odalık

yapmaya çalışmak (Sergüzeşt); insanlar arası ilişkilerin bozulmasında suçsuz birini mes'ul göstermek, genç bir kıza kendisiyle evlenmek istenilmeyeceğini söyleyip tahkir etmek (Bir Ölünün Defteri); evli bir erkeğin karısını bırakarak genç bir kıza kaçma teklifinde bulunması (Ferdî ve Şürekâsı); borcun inkar edilmesi (Mai ve Siyah); evli bir kadının kocasına sadık kalıp kalmama konusunda kararsız kalması, evli bir kadını elde ettikten sonra onu terk etmede kararsız kalmak (Aşk-ı Memnu); küçük bir çocuğun büyük birine kasıtlı olarak saygısızlık yaptığı ithamında bulunmak, hak edilmeyen maaşı almamak (Turfanda mı Yoksa Turfa mı?); devlet adamı ya da memurların makamlarının gereğini yerine getirmemesi (Turfanda mı Yoksa Turfa mı?, Müsebbib, Safiye); devleti temsil eden insanlara hakaret etmek (Turfanda mı Yoksa Turfa mı?); genç bir kızın yanlış anlaşılacak serbest davranışlarda bulunması (Turfanda mı Yoksa Turfa mı?, Zehra, Safiye, İstanbul'un İç Yüzü); genç bir kızın kendi isteği ile namusunu kirletmesi (Turfanda mı Yoksa Turfa mı?, Nadide, Kiralık Konak, Sözde Kızlar); genç bir kızın kendisini isteyen erkekle kaçmak istemesi (Nadide); evli bir kadının yasak ilişkiye girmek istemesi (Nadide, Muhâdarât, Teehül Âleminde, Zavallı Necdet, Neriman); verilen sözde durmamak (Enin); üvey çocuklara kötü davranmak (Mehcure, Üvey Valide); annenin çocuğunu görmesine izin vermemek (Mihridil); genç bir kıza istemediği biriyle evlenmeye zorlamak (Çoban Kızı); kimsesiz çocuklara zulmetmek (Hikmet, Hırsız Feneri, Safiye); fakir bir erkeğin karısı tarafından aşağılanması (Hikmet); "ahlaksız" bir erkeğin görüşme teklifini kabul etmede kararsız kalmak (Akif); evli bir erkeğin karısına sadık kalmaması, yasak ilişkiye girmesi (Akif, Mürebbiye, Metres, Tesadüf, Nimetşinas, Hakka Sığındık, Tebessüm-i Elem, Kadın Kalbi, Menekşe, Ölmüş Bir Kadının Evrak-ı Metrûkesi, Raik'in Annesi, Handan, Son Eseri, Küçük Hanım); aç kalan bir çocuğun hırsızlık yapması, genç bir kızın hasta olan annesini kurtarabilmek için namusunu feda etmede kararsız kalması (İffet); kayın validenin birbirini seven karı kocayı zorla ayırması (Mutallaka); mürebbiyenin oturduğu evin erkekleriyle yasak ilişki kurması, insanların doğuştan gelen kusurlarıyla alay etmek (Mürebbiye); ihaneti sabit olan bir kadını boşamada kararsız kalmak (Bir Muadele-i Sevdâ, Şimşek); dul bir kadının yasak ilişkiye girmesi, verilen borç karşılığında arkadaşının sevgilisinden istifade etmeyi istemek, arkadaşının sevdiği kadını elde etmek (Metres); evli bir erkeği baştan

çıkarmaya çalışmak (Tasadüf, Tebessüm-i Elem); karısına ihanet eden bir erkeğin hâlini onun eşine söylemede kararsız kalmak (Nimetşinas); yasak ilişkiye giren sevgililere göz yummak, evli bir kadının serbestçe gülüp eğlenmesi ve kocasının onu kıskanmaması, kayın pederin kasasını soymak (Şıpsevdi); kocasına ihanet eden bir kadının cürmünü, onun hayatını kurtarmak için üstlenmeyi istemek, kocasına ihanet eden kadının öldürülmesi ya da boşanması gerektiğini savunmak (Sevda Peşinde); dedikodu yaparak başkalarının sırrını yaymak, üvey valideyle ilişki kurmayı istemek (Toraman); kavga yapan insanları ayırmak yerine kavgaya katılmak (Hayattan Sahifeler); hafifmeşrep bir kızı gelin almayı istememek (Son Arzu); umumhanelerin gerekli olduğunu iddia etmek, karısını aldatan bir erkeğin aynı davranışta karısını serbest bırakması (Tebessüm-i Elem); sonradan görme kadınların gösterişe kapılması (Teehhül Âleminde, İstanbul'un İç Yüzü); gebe bir kadının başka bir erkekle olabilmek için çocuğunu düşürmesi (Zavallı Necdet); evli bir kadınla ilişkiye girmeye karar verememek (Eylül, Zavallı Necdet); yeni bir kadınla evlenmek için boşanmada kararsız kalmak (Kadın Kalbi); devlet adamlarının bir aileye ait mücevherleri gasp etmesi (Müsebbib); birden fazla kadınla yasak ilişki kurmayı isteyen evli bir erkeğin kendi davranışının ahlâkîliği hakkında kararsız kalması (Menekşe); tanınmayan insanların ahlâkı hakkında konuşmak (Genç Kız Kalbi); ölümcül hastalığa yakalanan bir erkeğin, karısının başka bir erkekle evleneceğini düşünerek karısını öldürmek istemesi (Küller); nikâhsız aile hayatı yaşayan insanlara hoşgörüle bakmak (Seviyye Talip); genç bir kızın istediği erkekle evlenmek için ailesine isyan etmesi, fakirlerin hakkına tecavüz etmek (Mev'ud Hüküm); bir öğretmenden zenginlerin çocuklarına ayrıcalıklı davranmasını istemek (Vurun Kahpeye); şahsî menfaat için cinayete kalkışmak (Dehşetler İçinde); çıkar için arkadaşlarını ihbar edip ele vermek (Jönler); dul bir kadının genç bir erkekle yasak ilişkiye girmede kararsız kalması, dul bir kadını aldatıp sahip olduktan sonra terk etmek (Siyah Gözler); namuslu bir insanı yalancılıkla itham etmek (Salon Köşelerinde); evli bir kadının yeniden evlenmek için kocasını öldürmeyi istemesi, para karşılığında cinayet işlettirmeye kalkışmak, düşük bir kadının, iffetli kızları sarhoş ederek namuslarını kirlettirmesi (Yakıcı Kadın); baygın haldeki bir kadının namusunu kirletmek (Bohçacı Kadın); hile ile haksız kazanç elde etmeyi istemek, başkasına ait belgeleri

çalınmak, görevini yapan insanları şahsî menfaat için öldürmeyi istemek (Kızıl Köşk); bilim adamını intihalle suçlamak (Fetret); genç bir kızla evlenebilmek için çocukları evden kovmak (Meçhul Konak); intihar etmeyi doğru bulmamak, karaborsacılıkla haksız kazanç elde etmek (Gizli El); genç bir kızın istediği gibi eğlenip namusunu kirlletmesine göz yummak (Kiralık Konak); “sefih” bir hayat yaşayan bir ailenin buldukları hâlden memnun olmaları, genç kızların eğlenmek amacıyla “kokain” kullanmaları, bir erkeğin daha rahat hareket edebilmek için gayrimeşru çocuğunu öldürmesi (Sözde Kızlar); kocasına ihanet eden bir kadının içinde bulunduğu hâlden vicdan azabı duyup kurtulmak istemesi (Şimşek).

Çalışmamızın 2. bölümünde Sosyal değer çatışmalarını inceledik. Cumhuriyet devrine kadar ele aldığımız romanların 70 tanesinde toplam 128 sosyal değer çatışması tespit ettik. Çatışmaların büyük bir kısmı Ahmet Midhat Efendi ve Hüseyin Rahmi’de yığılma göstermiştir. Ancak çatışmaları roman sayısına göre değerlendirip ortalamasını aldığımızda İzzet Melih ile Yakup Kadri’nin ilk sırada olduğunu görmekteyiz Bunları, Sami Paşazâde Sezai, Fazlı Necip ve Halit Ziya takip etmektedir. Bu çatışmalar arasında Ahmet Midhat Efendi, Halit Ziya, Hüseyin Cahit, Mehmet Celâl, Mustafa Reşit, Mehmet Rauf, Cemil Süleyman ve İzzet Melih’in eserlerinde tespit edilen 17 iç çatışma bulunmaktadır. Sosyal değer çatışmalarının büyük çoğunluğu evlilik öncesinde eşler arasında aranan denklikle ilgilidir. Bu bölümde incelemeye çalıştığımız sosyal değer çatışmaları şu konular etrafında teşekkül etmiştir: Alt tabakaya mensup bir erkeğin soylu ve zengin bir kızla evlenmek istemesi (**Gönül-Mihnetkeşan, Süleyman Muslı, Para, Haydut Montari, Rikalda yahut Amerika’da Vahşet Alemleri, Yetime**); eş seçimi sırasında sevgi ve aşk yerine serveti ölçü almak (**Hasan Mellah yahut Sır İçinde Esrar, Haydut Montari, Taaşuk-ı Talat ve Fitnat, Ferdi ve Şürekası, Muhadarat, Re’fet**); milliyet farkını evliliğe engel görmek (**Kafkas, Acaib-i Alem, Hayal İçinde, Lorans, Tezat**); soylu ve zengin bir erkeğin alt tabakaya mensup bir kızla evlenmek istemesi (**Çingene, Demir Bey yahut İnkişaf-ı Esrar, Sergüzeşt, Küçük Gelin, Mihridil, Teehhül Aleminde, Dehşetler İçinde, Hizmetçi Belası, Yaban Gülü**); yaşlı bir erkeğin genç bir kızla evlenmek istemesi (**Suizan-Esaret, Toraman, Elvah-ı Sevda, Bir Kadının Hayatı, Meçhul Konak**); aile kurumunun sağlam bir şekilde teşekkülü ve devamı için nikâhın gerekliliğini savunmak (**Paris’te**

Bir Türk); Batı medeniyetini benimsemiş insanların kendi milletine ait kültür unsurlarını aşığılaması (**Ahmet Metin ve Şirzad, Bahtiyarlık, Şık, Şıpsedi, Tebessüm-i Elem, Küçük Hanım, Handan, Yeni Turan, Sözde Kızlar**); görücü usulüyle evlenmeye karşı çıkmak (**Bahtiyarlık, Enin, Genç Kız Kalbi, Müsebbib, Kiralık Konak**); zengin bir kızın fakir bir delikanlıyla evlenmek istemesi (**Gönüllü, Yetime**); eş seçiminde kızların fikirlerinin alınması ya da serbest bırakılmasını istemek (**Jön Türk, Tesadüf, Son Arzu, Müzeyyen**); Türk toplumuna has aile hayatını Batı insanına kabul ettirmeye çalışmak (**Mesâil-i Muğlaka**); kız çocuklarının köklü bir eğitimden geçmesini gereksiz görmek (**Diplomalı Kız, Küçük Hanım**); genç bir kız ya da kadını istemediği biriyle evlenmeye zorlamak (**Taaşşuk-ı Talat ve Fitnat, Cadı, Enin, Hırsız Feneri**); kirlî bir maziye sahip olan kadının evliliğe karşı çıkması (**İntibah**); “sefih” bir erkekle evlenmeyi kabul etmemek, “ahlaklı” bir kızla “sefih” bir erkeğin evliliğine karşı çıkmak (**Zehra, Teehhül Aleminde, Aşk-ı Memnu, Bir Muadele-i Sevda**); aldatılan bir kadının kocasından ayrılmayı istemesi (**Metres**); Fransız asıllı bir kadının Türk kadını küçümsemesi (**Şıpsedi**); evlilik gibi hayati bir meselede düşünmeden hareket etmek (**Kuyruklu Yıldız Altında Bir İzdivaç**); seven insanların arasına girmek (**Nemide**); yaşlı bir kadının giyim kuşam tarzında yaşına uygun hareket etmemesi, genç bir kızın yaşlı biriyle evlenmek istemesi (**Aşk-ı Memnu**); topluma uymayan giyim şeklini benimsemek ya da tavsiye etmek (**Aşk-ı Memnu, Enin, Âmâk-ı Hayal**); kendi değerlerine bağlı olmayan bir kızla evlenmeyi istememek (**Turfanda mı Yoksa Turfa mı?**); evliliğe ve aile kurumuna karşı olmak (**Hayal İçinde, Zehra**); kendi değerlerine bağlı olmayan bir kızla evlenmeyi istemek (**Nadide, Tezat**); çocuklarını dilencilik yaparak büyüten bir annenin intihar edip yaşadığı sıkıntılardan kurtulmak istemesi (**Bir Kadının Hayatı**); evlenilecek kızı nikahtan evvel tanımayı istemek, evlilik öncesinde erkek evladın fikrini almayı istemek (**Enin**); evlilik öncesinde “namuslu” bir Türk kızıyla “aşüfte” bir kadın arasında tercihte bulunamamak (**Penbe Ferace, Tezat**); evlenmekle bekâr kalmak arasında karara varamamak, yanlış anlaşılabilir hareketlerden sakınmada kararsız kalmak (**Eylül**); erkeklerin kadınlardan üstün olduğunu iddia etmek, kadınlarla erkeklerin eşit olduğunu savunmak (**Küçük Hanım**); çocuk terbiyesinde farklı eğitim anlayışına sahip olmak (**Seviye Talip**); genç bir delikanlının orta yaşlı dul bir kadınla beraber olmayı istemesi (**Siyah Gözler**); daha önce başka bir erkekle aşk yaşamış bir kızın gelin almayı

istememek, düşük bir kadının “ahlâklı” bir gençle evlenmek istemesi (**Kadınlar Komitesi**); eş seçiminde milliyet, din, ahlâk gibi farklılıkların önemli olmadığını savunmak, farklı milliyetten bir kızla evlenmek konusunda kararsız kalmak (**Tezat**); çocukları kendi kültürlerine yabancı yetiştirmek, çocukların topluma aykırı hâl ve davranışlarına dikkat etmemek (**Kiralık Konak**); bu bölümde buraya kadar saydığımız çatışmaların belli başlı konularıdır.

Üçüncü bölümde incelemeye çalıştığımız siyasî çatışmaların ekseriyeti, Nizam-ı Cedit ve yeniçeriler arasındaki mücadelelerle II. Abdülhamit yönetimi etrafında teşekkül etmiştir. İncelediğimiz dönem itibariyle, 16 yazarın 27 romanında 93 siyasî değer çatışması tespit edilmiştir. Çatışmaların geneli dikkate alındığında Meşrutiyet dönemi yazarlarının siyasî değer çatışmalarına daha fazla ağırlık verdiği görülmektedir. Yine bu devir romancılarının, kahramanlara fazla müdahale ederek onlarla 20’yi bulan çatışmaya girdikleri belirlenmiştir. Bu tür çatışmalarda özellikle Fazlı Necip ve Vassaf Kadri dikkat çekmektedir. Zikrettiğimiz çatışmalar; yeniçerilerin nizam altına girmeyip isyan etmeleri (**Yeniçeriler, Dünyaya İkinci Geliş yahut İstanbul’da Neler Olmuş, Dehşetler İçinde**); padişahlık sistemiyle cumhuriyet rejimini mukayese edip cumhuriyet yönetimini savunmak (**Paris’te Bir Türk, Ateşten Gömlek**); Çerkez gençlerinin mücadelecî bir ruha sahip olması için Rusya ile barış halinde bulunulmasına karşı çıkmak (**Kafkas**); Rus devletinin kendi halkına kötü davranıp köleliği devam ettirmesi (**Acâib-i Âlem**); devlet hâline gelmemiş milletleri ittifak ya da antlaşmalarla bir çatı altında toplamak yerine zor kullanarak hâkimiyet kurmayı düşünmek, Rusya’nın Balkanlara sahip olması için çalışmak (**Arnavutlar ve Solyotlar**); II.Abdülhamit ve adamlarının devleti kötü yönetip halka zulmettiğini düşünmek (**İsyan, Kuşdili’nde, Jönler, Küçük Paşa, Müsebbib, Melekper, Ölüm Habercileri, Tezat, Kiralık Konak**); devlet kademelerindeki tayin ve terfi usulünün rüşvete bağlanması (**Kuşdili’nde, Dehşetler İçinde**); sürgündeki bazı Jön Türklerin kendi davalarına ihanet etmesi, Osmanlı sınırları içerisinde yaşayan Balkan milletlerinin ezildiğini iddia etmek (**Jönler**); savaş meydanında ihtiyatlı hareket etmemek ve düşmanı küçümsemek (**Öksüz Turgut**); isyan etmiş yeniçerilerle mücadele anında masum insanlara zarar verilmesini kabul etmemek, halka zulmederek servet sahibi olmak, şahsî çıkar için yeniçerileri desteklemek, Enderun’daki insanların şahsî çıkar için yeniçeriyi desteklediğini görmek,

sadrazamın Nizam-ı Cedit yerine yeniçerilere destek vermesi (**Dehşetler İçinde**); sosyalizm fikrini savunmak (**Handan**); partiler arası muhalefette ön yargılı ve taraflı davranmak, Osmanlı imparatorluğunda merkeziyetçilik yahut adem-i merkeziyetçiliği savunmak, siyasî iktidarı şahsî çıkarlar için kullanıp halka zulmetmek, Osmanlı sınırları içerisindeki milletlere federasyon hakkı vermeyi istemek (**Yeni Turan**); meşrutî bir yönetim için padişaha isyan etmek (**Son Eseri**); İttihat ve Terakki partisinin ülkeyi kötü yönettiğini düşünmek, İngilizlerin himayesini istemek, Çanakkale Savaşı münasebetiyle Türklerin İngilizlerden özür dilemesi gerektiğini savunmak, İngiliz işgal güçlerine yaranmaya çalışmak, İngilizlerin İstanbul'da halk ve aydın kesime zulmetmesi (**Ateşten Gömlek**); padişah yanlısı kişilerin Kuva-yı Milliyyeye karşı çıkması (**Ateşten Gömlek, Vurun Kahpeye**); veliaht V.Murat'a hakaret etmek (**Ölüm Habercileri**); Türkçülük fikir akımını savunmak (**Aydemir**); ahlâksızlığın yayılmasında devrin padişahının sorumlu olduğunu ileri sürmek (**İstanbul'un İç Yüzü**); Türklerin kendilerini yönetmekten aciz olduğuna inanıp başka milletlerin himayesini istemek (**Sözde Kızlar**), konuları üzerine meydana gelmiştir.

Çalışmamızın 4. bölümünü dinî değer çatışmalarına ayırdık. Dinî değer çatışmaları başlığı altında sunmaya çalıştığımız bu bölümde 14 yazarın 32 romanında 45 dinî değer çatışması yer almaktadır. Söz konusu çatışmalardan 2'si iç çatışma, 2 tanesi de bizzat yazarın girdiği çatışmadır. Dinî değer çatışmaları, diğer yazarlara nazaran Yakup Kadri ile Reşat Nuri'de daha fazladır. İncelediğimiz eserlerde tespit ettiğimiz dinî değer çatışmalarının geneli, farklı dinlere mensup şahısların evlenme istekleri etrafında cereyan etmiştir. Dinî değerlerde karşımıza çıkan çatışma konuları ve yer aldıkları romanlar şunlardır: Hıristiyan bir erkeğin Müslüman bir kızla evlenmek istemesi (**Firkat, Gürcü Kızı yahut İntikam**); yalancı şahitlere itibar ederek karı-kocayı zorla ayırmak (**Zeyl-i Hasan Mellah**); İslâmiyetteki çok evliliği doğru bulmamak (**Paris'te Bir Türk**); Hıristiyan bir kızın Müslüman bir erkekle evlenmek istemesi ve ailesinin buna karşı çıkması (**Kafkas, Acâib-i Âlem, Gönüllü, Dehşet yahut Üç Mezar**); insanların fuhuş yaptığını söyleyebilmek için İslâmın o konudaki hükümlerinin yerine getirilmesi gerektiğini söylemek (**Yeryüzünde Bir Melek**); namahrem kadınlara alıcı gözle bakmanın yanlış olduğu uyarısında bulunmak (**Vah**); Müslüman bir kız ya da kadının namahremlerle oturup görüşmesini doğru bulmamak (**Zeyl-i Hasan Mellah,**

Obur, Küçük Hanım, Seviyye Talip, Müteverrime, Çalığışu); Müslüman bir erkeğin Hıristiyan bir kızla evlenmek istemesi ve kızın ailesinin buna karşı çıkması (**Elvâh-ı Sevda, Acâib-i Âlem**); nikâhsız ilişki kurma isteğine dinî endişelerle karşı çıkmak (**Cezmi, Nadide, Muhâdarât, Mutallaka, Şipsevdi**); yeni nesillerin dinî bilgilerden yoksun yetişmesinden şikayetçi olmak (**Kuyruklu Yıldız Altında Bir İzdivaç**); İslâmiyetçe yasaklanan heykeltıraşlık sanatında tahsil yapmayı istemek (**Cadı**); tesettüre dikkat etmemek (**Hakka Sığındık, Çalığışu**); din adamlarının dinî kisvelerine uymayan davranışlarda bulunmaları (**Toraman, Öksüz Turgut, Nur Baba**); bir Osmanlı komutanının savunduğu kaleyi teslim etmeyerek dini ve milleti için şehit olmayı istemesi, bir papazın kiliseye ait hazineyi Türk askerlerine teslim ederek dinine hıyanet etmeyi istememesi (**Öksüz Turgut**); yaratıcı hakkında şüpheleri olan bir Müslümanın içinde bulunduğu hâli kendine yakıştıramaması (**Âmâk-ı Hayal**); ölmüş birinin arkasından konuşmayı doğru bulmamak (**Müsebbib, Handan**); İslâm inancına karşılık Determinizmi savunmak (**Handan**); kızların yüzlerini açmasını dinsizlik olarak görmek (**Vurun Kahpeye**); Bektaşî dergâhında tarikat adabına uymayan hâl ve davranışlarda bulunmak (**Nur Baba**) ve boşanmayı hoş görmemek (**Çalığışu**).

İncelememizin 5. bölümünü estetik değer çatışmalarına ayırdık. Ele aldığımız dönem itibariyle tespit ettiğimiz romanların 17 tanesinde 22 estetik değer çatışması görülmektedir. Bu çatışmalardan bir tanesi yazarın roman kahramanıyla girdiği estetik değer çatışması; diğerleri ise, roman kahramanları arasında cereyan eden çatışmalardır. Genel dağılımda Hüseyin Rahmi ile Yakup Kadri'nin romanlarında estetik değer çatışmaları diğerlerine göre az da olsa sayıca farklılık arz etmektedir. Romanlardan tespit ettiğimiz estetik değer çatışmaları, genellikle güzel sanatlar üzerine ortaya çıkmıştır. Çatışmaları meydana getiren konular ve bunların yer aldığı romanlar şöyledir: Sözlü müziğe karşı çıkmak (Paris'te Bir Türk); tiyatrodan oyunun icrasından ziyade oyuncuların güzelliğine önem vermeyi doğru bulmamak, roman türünü faydasız ve hayalî bularak onun gerçek hayatla ilgisinin olmadığını savunmak (Henüz On Yedi Yaşında); resim sanatında maksadın topluma fayda olduğunu ileri sürmek (Ahmet Metin ve Şirzad); korsenin kadınlara yakışmadığını savunmak (Şık); hayale ağırlık veren bir edebî ürünün başarılı olamayacağını ileri sürmek, gezip eğlenmede farklı zevklere sahip olmak (İffet); şiirin genç nesiller

üzerinde olumsuz tesirler bıraktığına inanmak (Bir Ölünün Defteri); genç bir kızın dikkat çekmesi için elbisesinde alışıktan farklı bir rengi tavsiye etmek (Aşk-ı Memnu); yeni tarz şiirleri ve bunların yazarlarını aşağılamak (Mai ve Siyah); roman ve şiir okumanın insanlar üzerinde olumsuz tesirler bıraktığını savunmak (Bir Kadının Hayatı); Batı müziğini takdir edip Türk müziğini beğenmemek (Eylül, Küçük Hanım, Yaban Gülü); İngiliz modasını Fransız modasına tercih etmek (Ferdayı Garam); meşhur şairleri okumayan insanları edebi zevkten yoksun görmek (Tevhül Âleminde); Türklerin giyim tarzı ve eğlence şeklini beğenmemek, şiir sanatını başka maksatlara alet etmeye çalışanlara karşı olmak (Kiralık Konak); süslenme ve makyajda tabiiyetten uzaklaşarak aşırıya kaçmanın insanı çirkinleştirdiğine inanmak (Sözde Kızlar).

İktisadî değer çatışmalarını, çalışmamızın 6. bölümünde ele aldık. Bu bölümde değerlendirilen iktisadî değer çatışmaları 12 eserden tespit edilmiştir.

Romanlarında bu değerlere yer veren yazarlarımız Ahmet Midhat Efendi, Hüseyin Rahmi ve Müfide Ferit'tir. Eser ve çatışma sayısına göre çatışma ortalaması üç yazarda da aynıdır. Çatışmaların toplamı 12'dir ve bunlardan 10 tanesi kahramanlar arasında vukua gelmiştir. Geriye kalanlardan biri yazarın çatışması, diğeri de iç çatışmadır. Burada ifadeye çalıştığımız söz konusu çatışmalar, şu konular etrafında oluşmuştur: Serveti ihtiyatlı harcıyıp istikbal için yatırımda bulunularak çalışmaya ehemmiyet vermek (Felatun Bey ve Rakım Efendi); para karşılığında erkeklerle beraber olan kadınlara herhangi bir ödemede bulunmadan birlikte olmayı istemek (Çengi); başkasının hak ettiği parayı zimmete geçirmek (Henüz On Yedi Yaşında); çiftçilikte kazancı arttırmak için eski usulleri terk edip teknolojiye faydalanmak (Bahtiyarlık); Beyoğlu'nu Paris'e göre daha pahalı bulmak ve bundan şikâyetçi olmak (Demir Bey yahut İnkişaf-ı Esrar); işverenden alınan ücreti hak etmek (Gürcü Kızı yahut İntikam); kazanılan parayı değerlendirmek için bankaya yatırmak (Ahmet Metin ve Şirzad); başkasına ait bir iş yerine verilen zararı tazmin etmeye mecbur kalmak (Şık); servetin idaresinde gelir gider dengesini göz önünde bulundurmamayı tavsiye etmek (Metres); zengin bir kadınla evli olan erkeğin maddî yönden sıkıntıya düşeceğini düşünerek karısından ayrılmayı göze alamaması (Tasadüf); ticaretle eski usullerin terk edilip defter

tutulması gerektiğini ifade etmek (Tebessüm-i Elem); Türkistan'daki işçilerin hakkını alıp bunları korumak için sendika kurmayı istemek (Aydemir).

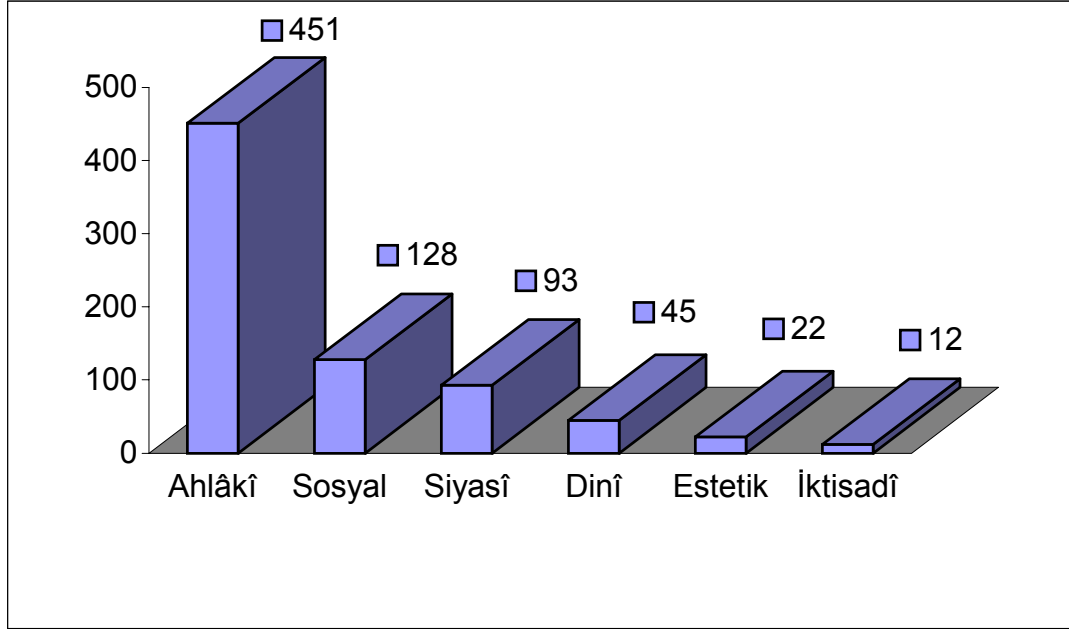
Şimdi buraya kadar ayrı ayrı ele aldığımız değer çatışmalarını, tablo hâlinde topluca değerlendirelim.

Yazar Adı	Çatş. Bul. Rom. Say.	Ahlâkî Deg. Çatş.	Sosyal Deg. Çatş.	Siyasî Deg. Çatş.	Dinî Deg. Çatş.	Estetik Deg. Çatş.	İktisadî Deg. Çatş.	TOPLAM	Ortalama Çatş. Say.
A. Midhat Efendi	43	133	32	9	15	5	7	201	4,6
Şemsettin Sami	1	1	2					3	3
Namık Kemal	2	10	1	4	1			16	8
Mehmet Celâl	17	35	7	6	2	1		51	3
S. Paşazâde Sezai	1	6	3					9	9
Mustafa Reşit	3	1	2					3	1
Halit Ziya	5	13	8			3		24	4,8
M. Mehmet Murat	1	9	1	1	1			12	12
Hüseyin Cahit	2	3	3		1			7	3,5
Mehmet Müncî	1	2						2	2
Fatma Aliye	3	16	7		1			24	8
Mehmet Vecihi	6	16	1					17	2,8
Nabizâde Nazım	1	4						4	4
R.Mahmut Ekrem	1	1						1	1
Hüseyin Rahmi	18	72	19		6	4	4	105	5,8
Safvet Nezihi	4	13	4	2	1	1		21	5,2
Mehmet Rauf	3	10	5			2		17	5,6
Güzide Sabri	3	5	2			1		8	2,6
Emine Semiye	1	3						3	3
Halide Edip	8	17	7	20	5			49	6,1
Fazlı Necip	3	12	6	17	1	1		37	12,3
Bekir Fahri	1	1		7				8	8
Ş.F. Ahmet Hilmi	2	1	1	3	4			9	4,5
Ebubekir Hazım	1	3		2				5	5
Ahmet Rıfki	1		2					2	2
Cemil Süleyman	1	2	1					3	3
Kâşif Dehri	2	3			1			4	2
Selahattin Enis	1	1						1	1
Safveti Ziya	1	2				1		3	1
Ahmet Reşat	2	8						8	4
Süleyman Sudi	1	4						4	4
Ali Kemal	1	1						1	1
Vassaf Kadri	7	17	5	17				39	5,5
Müfide Ferit	1			1			1	2	2
İzzet Melih	1		4	1				5	5

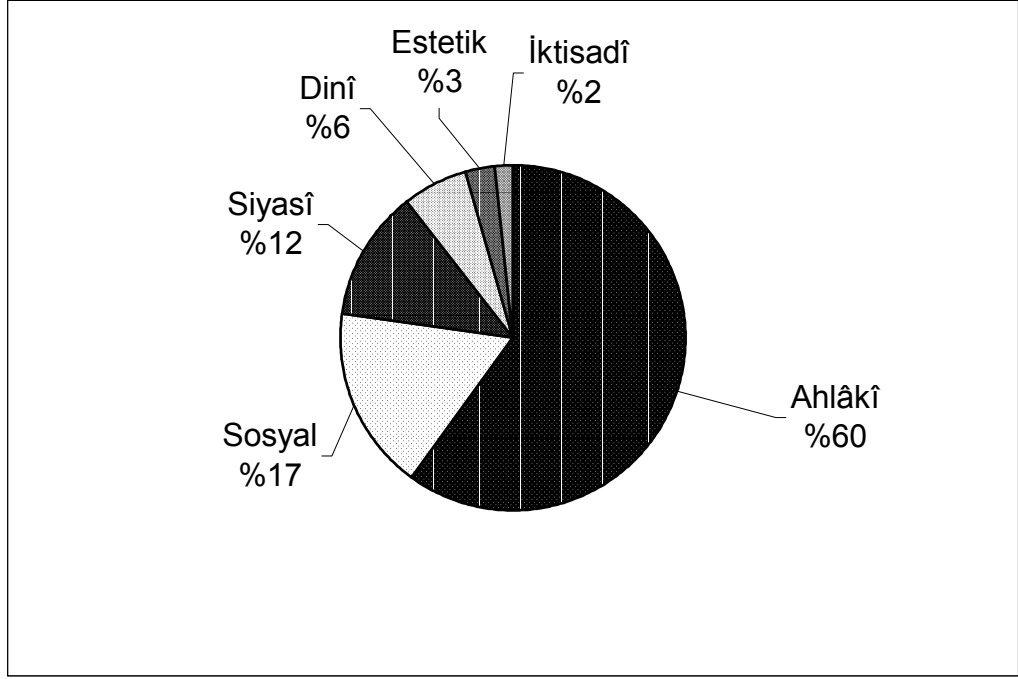
Celâl Nuri	1	1						1	1
Refik Halit	1	4		1				5	5
Reşat Nuri	2	4			3			7	3,5
Yakup Kadri	2	4	4	1	3	2		14	7
Peyami Safa	2	13	1	1		1		16	8
TOPLAM	160	451	128	93	45	22	12	751	

Tablo:7

Yukarıdaki tabloda da görüldüğü gibi 40 farklı yazarın 160 romanında toplam 751 değer çatışması mevcuttur. Bunlardan 451 tanesi ahlâkî, 128'i sosyal, 93'ü siyasî, 45'i dinî, 22'si estetik, 12'si de iktisadî değer çatışmasıdır. Tespit ettiğimiz bu çatışmaların mukayesesini gösteren grafikler aşağıda verilmiştir.

Şekil: 1

Şekil: 2

Burada da görüldüğü üzere ahlâkî değer çatışmaları diğer çatışmalara göre çok büyük bir yüzdeliğe sahiptir: %60. 37 yazarın 133 romanında ahlâkî değer çatışmasına yer verilmiştir. Bu değerlerin halkın her kesimini doğrudan ilgilendirmesi ortaya çıkan bu sonuçta büyük bir etkiye sahip olmuştur. Yeni açıldığımız dış dünya ile aramızdaki farklılıklardan kaynaklanan ahlâkî değer çatışmaları, değişmeye başlayan halkın ikilemleriyle su yüzüne çıkmış ve romanların kurgusunda da büyük bir paya sahip olmuştur. Bu açıdan bakılınca Türk romanının ahlâkî değer çatışmaları üzerine kurulduğunu söyleyebiliriz. Bu yazarlar arasında ahlâkî değer çatışmaları üzerinde en fazla duran yazar, Mizancı Mehmet Murat Bey'dir. Bu yazarı Peyami Safa, Sami Paşazâde Sezai ve Fatma Aliye Hanım takip etmektedir. Ele aldığımız romanlarda tespit ettiğimiz ahlâkî değer çatışmalarının konularını da şöyle sıralayabiliriz: Gayrimeşru ilişki kurma isteği, eşler arasındaki sadakatsizlik, sefahata kapılma, namuslu insanları yoldan çıkarmaya çalışma, namus kirletme, sarkıntılık yapma, laf atma, karşı cinse zorla sahip olma isteği, gayrimeşru eğlencelere karşı olma ve gayrimeşru fiillerin işlendiği mekân ve buna vesile olan kişiler aleyhinde bulunma. Bunların dışında, ihanet, hırsızlık, işgal edilen makamın hakkının verilmemesi, riyakârlık, haksız kazanç, cinayet işlemek, yalan söylemek, iftira atmak, alay etmek, saygısızlık, ebeveynin hukukuna riayet edilmemesi, müstehçenlik, tahkiratta bulunmak, kötü alışkanlıklara kapılmak, haksızlık

yapmak, ahlâksızlığın örtbas edilmesi ve zor kullanmak gibi konular üzerine de ahlâkî değer çatışmaları meydana gelmiştir.

Sosyal değer çatışmaları da ahlâkî değer çatışmaları gibi tesir sahasının genişliği ile romanlarda geniş bir yer tutmuş ve tüm çatışmaların %17'sini oluşturmuştur. 24 roman yazarının 70 eserinde 128 sosyal değer çatışması bulunmaktadır. Bu çatışmaların eser adedine göre ortalama sayıları bulunduğu İzzet Melih, Şemsettin Sami ve Sami Paşazâde Sezai'nin diğer yazarlara oranla daha fazla sosyal değer çatışmasına yer verdiği görülmektedir. Bu çatışmaların büyük çoğunluğu evlilik öncesinde eşler arasında aranan denklikle ilgilidir. Karı koca adayları arasındaki ekonomik farklılıklar, yaş, asalet, milliyet ve din uyumsuzlukları, gerek şahısların kendi âlemlerinde; gerekse aile çevrelerinde çatışmaların yaşanmasına sebep olmuştur. Bu konunun dışında örf-âdetlere muhalif hareket etmek, başka milletlerin hayat tarzını taklit etmek, giyim kuşam tarzında toplumu dikkate almamak, evlilik öncesinde evlenecek kişilerin fikirlerine müracaat etmemek, kadın erkek eşitliğini savunmak ve eğitimde anlayış farklılığı gibi konularda da sosyal değer çatışmaları meydana gelmiştir.

Siyasî değer çatışmaları özellikle Meşrutiyet döneminde diğer değer çatışmalarını geride bırakmıştır. Cumhuriyet devrine kadar 16 yazarın 27 romanında toplam 93 siyasî değer çatışması tespit edilmiştir. Bu rakamlara göre siyasî değer çatışmaları %12'lik bir payla diğer çatışmaları arasında üçüncü sırayı almaktadır. Bu çatışmalara yer veren Fazlı Necip, Vassaf Kadri ve Bekir Fahri diğer yazarlardan açık farkla öndedirler. Yeniçerilerin nizam altına girmek istemeyip padişaha isyan etmeleri, Abdülhamit'in yönetim şeklinin halkı sıkması ve zararlı faaliyetlerde bulunanlar için hafiye teşkilatını istimal etmesi, romanlardaki siyasî çatışma konularının ekseriyetini oluşturmaktadır. Diğer çatışmalar ise, monarşi, meşrutiyet veya cumhuriyet rejimlerinin üstünlüğünün ileri sürülmesi, bazı Türkler tarafından başka devletlerin himayesinin istenmesi, Avrupa'nın Rusya'dan üstün olduğunun savunulması, Rusya'nın köleliği devam ettirmesi, başka milletlerin zor kullanılarak idare altına alınmak istenmesi, Rusya'nın Balkanlarda hakim olabilmesi için çalışılması, düşmanların istekleri doğrultusunda bazı şahısların kendi milletleri aleyhinde bulunması, Jön Türklerin

davalarına ihanet etmesi, savaş meydanında ihtiyatlı davranmak gerektiği, yeniçerilerin askere yakışmayacak hareketlerde bulunmaları, padişaha isyan edenlerin hain ilân edilmesi, devlet adamının şahıs menfaatini esas gaye kabul etmesi, siyasî muhalefette bilinçsizce hareket edilmesi, Osmanlı insanının küçük görülmesi, ihtilal yapmak istenilmesi, merkeziyetçilik yahut adem-i merkeziyetçiliğin savunulması, siyasî iktidarların haksız uygulamalarda bulunması, İttihat ve Terakki aleyhinde bulunulması, İngilizlerin himayesinin istenilmesi, Kuva-yı Milliye'ye karşı çıkılması, geçmiş devirdeki devlet adamlarının haksız yere tenkit edilmesi ve Türkçülük fikrinin geliştirilmek istenmesi gibi konular etrafında meydana gelmişlerdir.

Tabloda da görüldüğü üzere dinî değer çatışmaları, ahlâkî değer çatışmalarına göre oldukça azdır. Yüzdelik dilimde ancak % 6 gibi bir yer edinebilmiştir. 15 yazar, 32 romanında, 45 dinî değer çatışmasına yer vermiştir. Değer çatışmalarının eser sayısına göre ortalamalarına bakıldığında Yakup Kadri ile Reşat Nuri'nin diğer yazarlara oranla daha önde olduğu görülmektedir. İncelediğimiz eserlerde tespit ettiğimiz dinî değer çatışmalarının geneli, farklı dinlere mensup şahısların evlenme istekleri etrafında cereyan etmiştir. Bu çatışmanın dışında ruhbanlığa karşı olmak, batıl inançları savunmak, batıl inançlarla insanların itikadını bozmak, şer'î dayanağı olmadan insanları namussuzlukla itham etmek, namahremlerden kaçmak ya da kaçmamak, namahreme alıcı gözle bakmak, halifeye isyan etmek, nikâhsız ilişki kurma isteği, gebe bir kadının düşük yapması için çalışmak, İslam'a uymayan hâl ve davranışlarda bulunmak, tesettüre riayet etmemek, yeni yetişen nesillerin dinî bilgilerden yoksun olması, din adamlarının dinî kisvelerine aykırı davranışları, Müslüman birinin yaratıcı hakkında şüpheye düşmesi, din ve mukaddesat uğruna cihat etmek, heykeltıraşlık sanatının zemmedilmesi, ölümlerin arkasından konuşulması, determinizmin savunulması, boşanmanın İslamiyet'te hoş görülmemesi ve tarikat adabına riayet etmemek gibi konularda da dinî değer çatışmaları olmuştur.

Cumhuriyete dönemine kadar incelediğimiz romanların 17 tanesinde 22 estetik değer çatışması yer almaktadır. Toplam 11 yazar bu çatışmalara yer vermiştir. Tüm değer çatışmalarına göre estetik değer çatışmalarının yüzdesi %3'tür. Bu

çatışmaların yazarlara göre dağılımına bakıldığında Hüseyin Rahmi, Yakup Kadri ve Ahmet Midhat Efendi üst sıralarda yer almaktadırlar. Estetik değer çatışmaları, genellikle güzel sanatlar üzerine meydana gelmiştir. Batı müziğini Türk müziğine tercih etmek, şiiri başka maksatlara alet etmek, roman ve şiirin gereksiz, hatta muzır olduğunu iddia etmek, yeni tarz şiirleri kabul etmemek, tiyatrodan oyunun icrasından ziyade oyuncu kadınların güzelliğini dikkate almak ve başarılı bir romanın yazılabilmesi için Realist bir üslûpla kaleme alınması gerektiğini savunmak, bahsi geçen çatışmaların doğmasına sebep olmuştur. Bu konuların dışında, İngiliz modasının Fransız modasına tercih edilmesi, dikkat çekmek için uygun olmayan renk teklifinde bulunulması, eğlence anlayışında şahıslara göre farklılıklar bulunması gibi meseleler de diğer estetik değer çatışmalarının vücut bulmasına sebep olmuştur. Estetik değer çatışmalarının büyük çoğunluğunun güzel sanatlar üzerine olduğunu ifade etmiştik. Bu çerçevede bu sanat dallarıyla bir hayli ilgilenen Servet-i Fünun yazarlarının estetik değer çatışmalarına fazla yer vermedikleri görülmektedir.

İktisadî değer çatışmalarına 3 yazarın 12 romanında rastlanabilmiştir. Toplam 12 olan iktisadî değer çatışmaları, tüm çatışmalar arasında %2'lik bir paya sahiptir. Bu çatışmalar Ahmet Midhat Efendi, Hüseyin Rahmi ve Müfide Ferit'in romanlarından tespit edilmiştir. Elde ettiğimiz çatışma sayısını roman adedine böldüğümüzde söz konusu çatışmaların üç yazarda da aynı yoğunlukta olduğu ortaya çıkmaktadır. İncelediğimiz romanların neşredilme dönemlerinde İmparatorluğun yıkılma aşamasında olduğu ve milletin büyük maddî sıkıntılar yaşadığı göz önüne alınırsa elde edilen sonuca göre iktisadî değer çatışmalarının bu derece az olması oldukça düşündürücüdür. Burada ifadeye çalıştığımız söz konusu iktisadî çatışmalar, istikbal için yatırım yapmak, çalışanın hakkını vermek, alınan ücreti hak etmek, parayı bankaya yatırarak faizle kazanç sağlamak, sebep olunan zararı tazmin etmek, paranın sarfiyatında gelir gider dengesini muhafaza etmek, ticarete müşteriye aldatmamak, çalışanların hakkını alabilmesi ve bunu koruyabilmesi için sendika kurmak ve İstanbul'un Paris'e göre daha pahalı olduğunu ileri sürmek konuları etrafında meydana gelmiştir. Devlet ve milletin büyük yokluklar içerisinde yaşadığı bir döneme ait olan söz konusu değer

çatışmalarının sayısı, iktisadî değerlerin toplum hayatındaki yerini göstermesi açısından oldukça önemlidir.

Tablolar halinde verdiğimiz değer çatışmaları dikkate alındığında değer çatışmalarının Ahmet Midhat Efendi'nin romanlarında çeşit olarak daha geniş bir yelpazeye sahip olduğu görülecektir. Hemen her sahada okuyucularını bilgilendirmeye çalışan Ahmet Midhat Efendi, gerek kahramanları vasıtasıyla gerekse şahsının müdahalesiyle birçok değer çatışmasına zemin hazırlamış; bu vesileyle de Türk insanının yaşadığı problemlere çözüm yolları aramıştır. Değer çatışmalarında çatışma ortalamasının en yüksek olduğu yazarların başında Mizancı Mehmet Murat gelmektedir. Onu, Fazlı Necip, Sami Paşazâde Sezai, Peyami Safa, Fatma Aliye ve Yakup Kadri takip ederler.

Üzerinde durulması gereken bir başka sonuç da romanlarda tespit edilen tüm değer çatışmalarının roman kahramanları arasında cereyan etmemesidir. !872-1923 tarihleri arasında incelediğimiz romanlar arasında, 38 eserde yazara ait çatışma bulunmaktadır. Toplam 75 adet olan bu çatışmalarda ilk sırayı II. Meşrutiyet yazarlarından Fazlı Necip almaktadır. Sözü birçok defa kahramanın ağzından alan Fazlı Necip, saldırgan bir üslûpla şahıs ve mekânları hedef almış ve romandaki şahıslarla sık sık değer çatışmalarına girmiştir. Bu yazarı yine aynı dönem roman yazarlarından Vassaf Kadri takip etmektedir. Vassaf Kadri, üslûbundaki sertlikle Fazlı Necip'i de geride bırakmış, özellikle II.Abdülhamit hakkında ağır tabirler kullanarak siyasî değer çatışmaları yaşamıştır. Roman içerisinde yazarların girdiği çatışmaların roman sayısına göre ortalamaları aşağıdaki gibidir:

Yazar Adı	YazaraAit Çatış. Bul. Rom. Say.	Yazara Ait Çatış. Say.	Ortalama Çatışma
Ahmet Midhat	17	32	1,8
Namık Kemal	1	2	2
Mehmet Celâl	5	10	2

S.Paşazâde Sezai	1	1	1
M.Mehmet Murat	1	1	1
Fatma Aliye	1	1	1
Hüseyin Rahmi	1	1	1
Halide Edip	1	1	1
Fazlı Necip	1	8	8
Bekir Fahri	1	2	2
Vassaf Kadri	5	11	2,2
Yakup Kadri	1	1	1
Peyami Safa	2	4	2
TOPLAM	38	75	

Tablo: 8

İncelediğimiz romanlarda elde ettiğimiz bir başka sonuç da roman kahramanlarının kendi benliklerinde duyduğu iç çatışmalardır. Bu çatışmaların Servet-i Fünun yazarlarından Mehmet Rauf ve Halit Ziya'nın eserlerinde daha yoğun yaşandığı dikkat çekmektedir. İç çatışmaların yazarlara göre dağılımını gösteren tablo ise şöyledir:

Yazar Adı	İç Çatış. Bul. Rom. Sayısı	İç Çatışma Sayısı	Ortalama Çatışma
Ahmet Midhat	7	11	1,5
Hüseyin Rahmi	3	6	2
Halit Ziya	2	7	3,5
Mehmet Celâl	3	6	2
Mustafa Reşit	1	1	1
Mehmet Vecihi	1	1	1
Mehmet Rauf	3	11	3,6
Safvet Nezihi	1	1	1
Ş.F.Ahmet Hilmi	1	1	1
Cemil Süleyman	1	2	2
İzzet Melih	1	3	3
Güzide Sabri	1	1	1
Peyami Safa	1	2	2
TOPLAM	26	53	

Tablo: 9

Buraya kadar incelemeye çalıştığımız romanlarda yer alan değer çatışmaları, gerek kahramanların kendi iç âlemlerinde, gerek yazarların konuyu veriş biçimlerinde, gerekse de roman kahramanları arasında büyük etkilere sahip olmuştur. Zira hem anlam itibarıyla; hem de şekil yönüyle neredeyse romanın tüm yükü bu çatışmalar üzerine bina edilmiştir. Roman kompozisyonunu birbirinden kopuk; ama birbirini bütünleyici bölümlerin birleştirilmesi olarak kabul ettiğimizde, bölümler arasındaki bağlantıların büyük oranda çatışmalarla sağlandığını kolaylıkla söyleyebiliriz(Lukacs, 1985:81). En az bunun kadar önemli olan bir diğer husus da bahsi geçen çatışmaların, romanların temasını oluşturmasıdır. Romanın teması, esas karakterin kendisini gerçekleştirme olduğuna göre, esas karakter ve onun çevresinde cereyan eden çatışmaları, romanın temasını şekillendiren unsurlar olarak görmek mümkündür(Stevick,1988:16). Temanın oluşmasında önemli bir görev ifa eden değer çatışmaları, bu vazifelerini genellikle çatışma sonunda ortaya çıkan neticeyle yerine getirirler. Yani roman boyunca ortaya çıkan çatışmalar, neticeleriyle birlikte eserin temasını fısıldamaktadır. Kahramanlar arasında yahut da şahısların kendi iç dünyalarında yaşanan bu çatışmalar, çoğunlukla olumsuz neticeler doğurmuştur. Bunların sıkça rastlanılanları: Evli kimselerin ihanete uğramasıyla intikama kalkışmaları; ailelerin dağılması, duyulan büyük bir aşk neticesinde karşılık görememekten mütevellit intikam hissi; insanlardan ve mekândan kaçış, uzlete çekilme, çocukluk günlerine veya tabiata sığınıp teselliye oralarda arama; çözümü olmayan aşk maceraları, terk edilmişlik, aldatmak-aldatılmak ya da aşkına karşılık görememek gibi hadiseler sonucunda yaşama arzusunu kaybedip intihar etmek; işret ve sefahate dalmak; sürgün cezası, karşılıksız aşk, çözümsüz aşk, yoksulluk, namus kirlenmesi, tek yanlı aşk gibi konularda çıkan çatışmalar neticesinde vereme yakalanmak; özellikle siyasî neticeler sonunda sürgün, hapis, zindan, işkence ve ölüm gibi cezalara çarptırılmak gibi sonuçlardır. Çatışmalar böyle menfi neticeler yanında müspet sonuçlar da vermiştir. Ayrılan eşlerin tekrar bir araya gelmesi, bol kazanç temini,

suçluların yaptıklarının karşılığını bulması, karı ya da kocasına ihanet eden eşin hatasını anlayıp tekrar ailesine dönmesi, namusun kirletilmeyip muhafaza edilmesi ve masum insanların korunması gibi olumlu sonuçlar da bahsi geçen çatışmalar neticesinde hasıl olmuşlardır.

Netice olarak, değerler sisteminin karma karışık olduğu ve çatışmaların sıkça yaşandığı bir devirde Türk edebiyatına dahil olan roman nev'ini, hem toplumsal değişimin bir yorumlayıcısı; hem de söz konusu değişimin bir vasıtası olarak görmek mümkündür. Bu sebeple, incelemiş olduğumuz romanlar, hemen birçok ilim dalının edebiyatla olan ilişkisini ortaya koyması, Türk insanın yaşadığı toplumsal değişim ve bu değişimle doğan değer çatışmalarının insanlar üzerindeki tesirini göstermesi açısından önemli bir görev üstlenmiştir. Dolayısıyla çalışmamızda ele aldığımız çatışmalar, teşekkürlerinden neticelerine kadar bütün göstergeleriyle Türk insanının, belli bir dönem için de olsa, değer haritasını göstermesi ve sosyal hayatı yansıtmaya cihetiyle fevkalade bir öneme sahiptir.

KAYNAKLAR

İNCELENEN ROMANLAR

AHMET MİDHAT EFENDİ

“Suizan-Esaret”, Muharririrn Zatına Mahsus Matbaa, İstanbul, 1287

“Gençlik-Teehhül”, Muharririrn Zatına Mahsus Matbaa, İstanbul, 1287

“Gönül-Mihnetkeşan”, Muharririrn Zatına Mahsus Matbaa, İstanbul,1287

“Firkat”, Muharririrn Zatına Mahsus Matbaa, İstanbul,1287

“Yeniçeriler”, Muharririn Zatına Mahsus Matbaa, İstanbul,1287

“Dünyaya İkinci Geliş yahut İstanbul,'da Neler Olmuş”, Şark Matbaası, İstanbul, 1291

“Hasan Mellah yahut Sır İçinde Esrar”, Şark Matbaası, İstanbul, 1291

“Zeyl-i Hasan Mellah”, Kırkanbar Matbaası, İstanbul, 1292

“Hüseyin Fellah, Kırganbar Matbaası, İstanbul, 1292
“Yeryüzünde Bir Melek”, Kırganbar Matbaası, İstanbul, 1292
“Felatun Bey ile Rakım Efendi”, Kırganbar Matbaası, İstanbul, 1292
“Paris’te Bir Türk”, Kırganbar Matbaası, İstanbul, 1293
“Süleyman Muslı”, Kırganbar Matbaası, İstanbul, 1294
“Kafkas”, Kırganbar Matbaası, İstanbul, 1294
“Çengi”, Kırganbar Matbaası, İstanbul, 1294
“Henüz On Yedi Yaşında”, İstanbul, 1297
“Karnaval”, İstanbul, 1298
“Acâib-i Âlem”, İstanbul, 1299
“Dürdane Hanım”, İstanbul, 1299
“Vah”, İstanbul, 1299
“Esrâr-ı Cinâyât”, İstanbul, 1301
“Cellat”, İstanbul, 1301
“Hayret”, İstanbul, 1302
“Bahtiyarlık”, Kırganbar Matbaası, İstanbul, 1302
“Cinli Han”, İstanbul, 1302, Kırganbar Matbaası, İstanbul, 1302
“Obur”, Kırganbar Matbaası, İstanbul, 1302
“Bir Tövbekâr”, Kırganbar Matbaası, İstanbul, 1302
“Çingene”, Kırganbar Matbaası, İstanbul, 1304
“Çifte İntikam”, Kırganbar Matbaası, İstanbul, 1304
“Para”, Kırganbar Matbaası, İstanbul, 1304
“Kısmetinde Olanın Kaşığında Çıkar”, Kırganbar Matbaası, İstanbul, 1304
“Arnavutlar Solyotlar”, İstanbul, 1305
“Demir Bey yahut İnkışaf-ı Esrar”, İstanbul, 1305
“Fennî Bir Roman yahut Amerika Doktorları”, İstanbul, 1305
“Haydut Montari”, Dersaadet 1305, Kırganbar Matbaası
“Gürcü Kızı yahut İntikam”, İstanbul, 1306
“Rikalda yahut Amerika’da Vahşet Âlemi”, İstanbul, 1307
“Diplomalı Kız”, Kırganbar Matbaası, İstanbul, 1307
“Dolaptan Temaşa”, Kırganbar Matbaası, İstanbul, 1307
“Müşâhedât”, İstanbul, 1308

“Ahmet Metin ve Şirzad yahut Roman İçinde Roman”, İstanbul, 1309

“İki Hud’akâr”, Matbaa-i Âmire, İstanbul, 1311

“Taaffüf, İkdam Matbaası, Dersaadet, 1313

“Gönüllü”, Kırkanbar Matbaası, İstanbul, 1314

“Mesâil-i Muğlaka”, İstanbul, 1316

“Jöntürk”, Tercüman-ı Hakikat Matbaası, İstanbul, 1326

ŞEMSETTİN SAMİ

“Taaşşuk-ı Talat ve Fıtnat”, Tab-ı Ula, Elcevâib Matbaası, İstanbul, 1289

NAMIK KEMAL

“İntibah”, İstanbul, 1291

“Cezmi”, İstanbul, 1305

MEHMET CELÂL

“Venüs”, Dikran ve Karabetyan Matbaası, İstanbul, 1303

“Cemîle”, Karabet ve Kasbar Matbaası, İstanbul, 1303

“Dehşet yahut Üç Mezar”, Karabet ve Kasbar Matbaası, İstanbul, 1304

“Orora”, Karabet ve Kasbar Matbaası, İstanbul, 1304

“Margerit”, Kasbar Matbaası, İstanbul, 1308

“Elvâh-ı Sevda”, Âlem Matbaası, İstanbul, 1308

“Muhabbet-i Mâderâne”, Kasbar Matbaası, İstanbul, 1310

“Küçük Gelin”, Mekteb-i Sanayi Matbaası, İstanbul, 1310

“Bir Kadının Hayatı”, Matbaa-i Safa ve Enver, İstanbul, 1311

“Zehra”, Âlem Matbaası, İstanbul, 1311

“Rene”, Safâ ve enver Efendi Matbaası, İstanbul, 1311

“Mükâfat”, Şirket-i Mürettibiye Matbaası, İstanbul, 1312

“Bî-vefa”, Âlem Matbaası, İstanbul, 1312

“Müzeyyen”, Tahir Bey Matbaası, İstanbul, 1316

“Dâmen-âlûde”, Tahir Bey Matbaası, İstanbul, 1316

“Lem’an”, Meşrutiyet Kütübhanesi, İstanbul,(Tarihsiz)

“İsyân”, Meşrutiyet Kütübhanesi, İstanbul,(Tarihsiz)

“Kuşdili’nde”, Meşrutiyet Kütübhanesi, İstanbul,(Tarihsiz)

“Nedâmet-Bir Şairin Sernüvişti”, Meşrutiyet Kütübhanesi, İstanbul,(Tarihsiz)

SAMİ PAŞAZÂDE SEZÂİ

“Sergüzeşt”, Orhaniye Matbaası, (I. Tab’, 1307),2.Tab’, İstanbul, 1340

MUSTAFA REŞİT

“Neyyir”, Mahmut Bey Matbaası, Dersaadet, 1307

“Lorans”, Onur Efendi Matbaası, İstanbul, 1310

“Penbe Ferace”, Enver Efendi Matbaası, İstanbul, 1310

HALİT ZİYA

“Nemîde”, Hizmet Matbaası , İzmir 1307

“Bir Ölünün Defteri” , Hizmet Matbaası, İzmir, 1307

“Ferdî ve Şürekâsı”, Nişan Berberyan Matbaası, Dersaadet, 1312

“Mai ve Siyah”, Âlem Matbaası, İstanbul, 1313

“Aşk-ı Memnu”, Âlem Matbaası, İstanbul, 1316

MİZANCI MEHMET MURAT

“Turfanda mı Yoksa Turfa mı?”, Mahmut Bey Matbaası, İstanbul, 1308

HÜSEYİN CAHİT

“Nadide”, Âlem Matbaası, İstanbul, 1308

“Hayal İçinde”, Âlem Matbaası, İstanbul, 1317

FİKRİ PAŞAZÂDE MEHMET MÜNCİ

“Diyana”, Matbaa-i Ebuzziya, Konstantiniyye, 1309

“Merâret-i Hayat”, Kasbar Matbaası, İstanbul, 1309

FATMA ALİYE

“Muhâdarât”, Matbaa-i Ebuzziya, Konstantiniyye, 1309

“Refet” , İstanbul, 1314

“Enin” Karabet Matbaası, İstanbul, 1328

MEHMET VECİHİ

“Mihridil” , İkdam Matbaası, Dersaadet ,1311

“Mehcure”, İkdam Matbaası, Dersaadet, 1311

“Çoban Kızı”, İkdam Matbaası, İstanbul, 1314

“Hikmet”, İkdam Matbaası, İstanbul, 1314

“Akif”, İkdam Matbaası, İstanbul,1315

“Hasta”, İkdam Matbaası, İstanbul, 1315

“Feryat”, İkdam Matbaası, İstanbul, 1315

NABİZÂDE NAZİM

“Zehra”, İstanbul, 1312

RECAİZÂDE MAHMUT EKREM

“Araba Sevdası”, Âlem Matbaası, İstanbul, 1314

HÜSEYİN RAHMİ

“Şık”, Kırkanbar Matbaası, İkinci Tab’, (I. Tab’,1305), İstanbul, 1336

“İffet”, İkdam Matbaası, İstanbul, 1314

“Mutallaka”, İkdam Matbaası, İstanbul, 1314

“Mürebbiye”, İkdam Matbaası, İstanbul, 1315

“Bir Muâdele-i Sevda”, İkdam Matbaası, İstanbul, 1315

“Metres”, İkdam Matbaası, İstanbul, 1315

“Tasadüf”, İkdam Matbaası, İstanbul, 1315

“Nimetşinas”, İkdam Matbaası, İstanbul, 1317

“Şıpsevdi”, Mihran Matbaası, İstanbul, 1327

“Kuyruklu Yıldız Altında Bir İzdivaç”, Mihran Matbaası, İstanbul, 1328

“Sevda Peşinde”, Selanik Matbaası, İstanbul, 1328

“Gulyabani”, Matbaa-i Hayriyye ve Şürekâsı, İstanbul, 1330

“Cadı”, Matbaa-i Hayriyye ve Şürekâsı, İstanbul, 1330

“Hakka Sığındık”, Matbaa-i Orhaniye, İstanbul, 1335
“Toraman”, Matbaa-i Orhaniye, İstanbul, 1335
“Hayattan Sahifeler”, Matbaa-i Orhaniye, İstanbul, 1335
“Son Arzu”, Matbaa-i Orhaniye, İstanbul, 1338
“Tebessüm-i Elem”, Evkâf-ı İslamiye Matbaası, İstanbul, 1339

SAFVET NEZİHİ

“Zavallı Necdet”, Matbaa-i Orhaniye, 3. Tab’ı, İstanbul, 1336
“Teehhül Âleminde”, İkdam Matbaası, İstanbul, 1317
“Kadın Kalbi”, Akşam Matbaası, (I. Tab’ı 1903), 2. Tab’ı, İstanbul, 1927
“Müsebbib”, Cihan Matbaası, İstanbul, 1326

MEHMET RAUF

“Eylül”, Orhaniye Matbaası, (I.Tab’, 1901),3. Tab’ı, İstanbul, 1341
“Ferdâ-yı Garam”, Muhtar Halit Kütüphanesi, İstanbul, 1329
“Genç Kız Kalbi”, Teshil-i Tıbaat İdaresi, İstanbul, 1330
“Menekşe”, Muhtar Halit Kütüphanesi, İstanbul, 1331

GÜZİDE SABRİ

“Münevver”, Ahmet Kâmil Matbaası,(I.Tab’,1901), 2.Tab’, İstanbul, 1926
“Ölmüş Bir Kadının Evrâk-ı Metrûkesi” Matbaa-i Âmedi,(I.Tab’, 1905), 4. Tab’ı, İstanbul, 1928
“Yaban Gülü”, İkbâl Kütüphanesi, İstanbul, 1921
“Küller”, Kader Matbaası, İstanbul, 1337

EMİNE SENİYE

“Sefalet”, Hilâl Matbaası, İstanbul, 1324

HALİDE EDİP

“Raik’in Annesi”, Orhaniye Matbaası, (Tefrika, 1909), İstanbul, 1924
“Seviyye Talip”, Hüdavendigâr Vilayet Matbaası, Bursa, 1326

“Handan”, Tanin Matbaası, İstanbul, 1329
“Yeni Turan”, Tanin Matbaası, İstanbul, 1329
“Mev’ud Hüküm”, Ayyıldız Matbaası, İstanbul, 1918
“Son Eseri”, Evkâf-ı İslamiye Matbaası, İstanbul, 1919
“Ateşten Gömlek”, Teşebbüs Matbaası, İstanbul, 1339
“Vurun Kahpeye” Mahmut Bey Matbaası, (Tefrika,1923), İstanbul, 1926

FAZLI NECİP

“Dehşetler İçinde”, Yeni Asır Matbaası, Selanik, 1325
“Menfi”, Selanik, 1325
“Küçük Hanım”, Yeni Asır Matbaası, Selanik 1326

BEKİR FAHRİ

“Jönler” Matbaa-ı Kütüphane-i Cihan, İstanbul, 1326

ŞEHBENDERZÂDE FİLİBELİ AHMET HİLMİ

“Âmâk-ı Hayal”, Necm-i İstikbal Matbaası, İstanbul, 1326-1341
“Öksüz Turgut”, Hikmet Matbaası, Konstantiniyye, 1326

EBUBEKİR HAZİM TEPEYRAN

“Küçük Paşa”, Ahmet İhsan ve Şürekası, 1326

AHMET RIFKI

“Hizmetçi Belası”, Manzume-i Efkar matbaası. İstanbul, 1327

CEMİL SÜLEYMAN

“Siyah Gözler”, Tanin Matbaası, İstanbul, 1327

KÂŞİF DEHRİ

“Üvey Valide”, Tevsi-i Tıbaat Matbaası, İstanbul, 1328
“Müteverrime”, Tevsi-i Tıbaat Matbaası, İstanbul, 1328
“Mazlûme”, Sada-yı Millet Matbaası, İstanbul, 1332

SELAHATTİN ENİS

“Neriman”, İstanbul, 1328

SAFVETİ ZİYA

“Salon Köşelerinde”, Muhtar Halit Kütüphanesi, İstanbul, 1328

AHMET REŞAT

“Bohçacı Kadın”, Keteon Bedrosyan Matbaası, İstanbul, 1329

“Yakıcı Kadın”, Keteon Bedrosyan Matbaası, İstanbul, 1329

“Altın Kuvveti”, Alemdar Matbaası, İstanbul, 1331

SÜLEYMAN SUDİ

“Kızıl Köşk”, Asır Matbaası, İstanbul, 1330

ALİ KEMAL

“Fetret”, Matbaa-i Hayriye ve Şürekası, İstanbul, 1329

VASSAF KADRİ

“Hırsız Feneri”, Tevsi-i Tıbaat Matbaası, İstanbul, 1330

“Kadınlar Komitesi”, Tevsi-i Tıbaat Matbaası, İstanbul, 1330

“Melekper”, Manzume-i Efkar Matbaası, İstanbul, 1330

“Ölüm Habercileri”, Reşadiye Matbaası, İstanbul, 1330

“Safiye”, Tevsi-i Tıbaat Matbaası, İstanbul, 1330

“Çarşamba Karısı”, Mesai Matbaası, İstanbul, 1331

“Yetime”, Manzume-i Efkar Matbaası, İstanbul, 1331

“Meçhul Konak”, Mesai Matbaası, İstanbul, 1331

İZZET MELİH

“Tezat”, Sabah Matbaası, İstanbul, 1331

CELÂL NURÎ

“Ahir Zaman”, Ati Matbaası, İstanbul, 1334

“Merhume”, Ati Matbaası, İstanbul, 1918

REFİK HALİT

“İstanbul,’un İç Yüzü”, Orhaniye Matbaası, İstanbul, 1336

REŞAT NURÎ

“Gizli El”, Şems Matbaası, (Tefrika 1920) İstanbul, 1924

“Çalığışu”, Amedi Matbaası, (I. Tab’,1922), İstanbul, 1928

YAKUP KADRÎ

“Nur Baba”, Akşam Matbaası, İstanbul, 1922

“Kiralık Konak”, Dergâh Mecmuası, İstanbul, 1338

PEYAMÎ SAFA

“Sözde Kızlar”, Orhaniye Matbaası, (1.Tab’, 1923), İstanbul, 1925

“Şimşek”, Semih Lütfi Kütüphanesi, İstanbul, 1923

DİĞER KAYNAKLAR

KİTAPLAR

AKI, Niyazi, “Yakup Kadri Karaosmanoğlu”, İstanbul, 1960

AKTAŞ, Şerif, “Roman Sanatı ve İncelemesine Giriş, Akçağ Yayınları, Ankara, 1991

ANDI, M.Fatih, “Ara Nesil Şairi Mehmed Celâl, Hayatı, Görüşleri, Şiirleri”, Alfa Yayınları, İstanbul,-1995

_____, “Roman ve Hayat”, Kitabevi Yayınları, İstanbul, 1999

ARAT, Necla, “Etik ve Estetik Değerler”, Telos Yayıncılık, İstanbul, 1996

ARSLAN, Ahmet, “Felsefeye Giriş, Vadi Yayınları, 2. Baskı, Ankara, 1996

- AYDIN, Mehmet**, “Kant ve Çağdaş İngiliz Felsefesinde Tanrı-Ahlâk İlişkisi, Umran Yayınları, Ankara,1981
- AYDIN, Mustafa**, “Kurumlar Sosyolojisi”, Vadi Yayınları, Ankara,1997
- AYTAÇ, Gürsel**, “**Çağdaş Türk Romanı Üzerine İncelemeler**” **Gündoğan Yayınları, Ankara,1990**
- BAKIRCIOĞLU, Ziya**, “**Başlangıçtan Günümüze Türk Romanı**”, **Ötüken Neşriyat, İstanbul,1986**
- BAKİ, Hayati**, “Tanzimat Edebiyatında Edebiyat ve İnsan”, Promete Yayınları, Ankara-1993
- BAYDAR, Hayati**, “Ahmet Midhat Efendi, Sanatı, Eserleri”, İstanbul,-1954
- BAYMUR, Feriha**, “Genel Psikoloji”, İnkılap Kitabevi, 8.Baskı, İstanbul, 1989
- BERKES, Niyazi**, “Türkiye’de Çağdaşlaşma”, İstanbul, 1978
- BİLGİSEVEN, Amiran Kurtkan**, “Din Sosyolojisi”, İstanbul,-1985
- BİRİNCİ, Necat**, “Nabizade Nazım”, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1987
- BOURNEUR, Roland-QUELLET, Real**,(Çev. Hüseyin Gümüş), “Roman Dünyası ve İncelemesi”, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1989
- CARTER, V. Findley**, “Ahmet Midhat Efendi Avrupa’da”, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul,1999
- ÇAPANOĞLU, Münir Süleyman**, “İdeal Gazeteci, Efendi Babamız, Ahmet Midhat”, Gazeteciler Cemiyeti Yayınları, İstanbul,1964
- ÇELİK, Hüseyin**, “Reşat Nuri Güntekin’in Romanlarında Sosyal Tenkit”, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 2000
- DİNO, Güzin**, “Türk Romanının Doğuşu”, Cem Yayınları, İstanbul,1978
- DURKHEİM, Emile**, (Çev. Özer Ozankaya), “İntihar Toplumbilimsel İnceleme”, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara,1986
- DÜRDER, Baha**, “Roman Anlayışı”, Remzi Kitabevi, İstanbul,1971
- EMİL, Birol**, “Mizancı Mehmet Murat Bey ve Romanına Dair, Turfanda mı Turfa mı?”, Kültür Bakanlığı Yayınları, İstanbul,1980
- _____, “Mizancı Murat Bey Hayatı ve Eserleri”, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul,1979

- _____, Reşat Nuri Güntekin'in Romanlarında Şahıslar Dünyası I, İstanbul, Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul, 1984
- ENGİNÜN, İnci**, “Halide Edip Adıvar'ın Eserlerinde Doğu ve Batı Meselesi, MEB Yayınları, İstanbul, 1995
- _____, “Yeni Türk Edebiyatı Araştırmaları”, Dergâh Yayınları, İstanbul, 1983
- ERKAL, Mustafa**, “Sosyoloji (Toplumbilim)”, Der Yayınevi, 6. Baskı, İstanbul, 1995
- ESEN, Nüket**, “Türk Romanında Aile Kurumu”, Boğaziçi Matbaası, İstanbul, 1990
- FINDIKOĞLU, Ziyaeddin Fahri**, “Tanzimat'ta İçtimai Hayat”, İstanbul, 1940
- FİNN, Robert P.**, (Çev. Tomris UYAR), “Türk Romanı”, Bilgi Yayınevi, İstanbul, 1984
- FORSTER, E. M.**, (Çev. Ünal Aytür), “Roman Sanatı”, Adam Yayınları, İstanbul, 1985
- FROMM, Erich**, (Çev. Necla ARAT), “Kendini Savunan İnsan”, Say Yayınları, İstanbul, 1985
- GÖÇGÜN, Önder**, “Hüseyin Rahmi Gürpınar'ın Romanları ve Romanlarındaki Şahıslar Kadrosu”, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1989
- _____, “Türk Edebiyatı Araştırmaları I-II”, Selçuk Üniversitesi Yayınları, Konya, 1991
- GÖKALP, Ziya**, “Türk Medeniyeti Tarihi” Türk Kültür Yayını, 1974
- GÜNDÜZ, Osman**, “Meşrutiyet Romanında Yapı ve Tema I-II”, MEB Yayınları, İstanbul, 1997
- GÜNGÖR, Erol**, “Değerler Psikolojisi”, Hollanda Türk Akademisyenler Birliği Vakfı Yayınları, Amsterdam, 1993
- _____, “Tarihte Türkler”, Ötüken Yayınları, İstanbul, 1989
- _____, “Ahlâk Psikolojisi ve Sosyal Ahlâk”, Ötüken Yayınları, İstanbul, 1995
- HANÇERLİOĞLU, Orhan**, “Felsefe Sözlüğü”, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1998
- HANİOĞLU, M.Şükrü**, “Bir Sosyal Düşünür Olarak Abdullah Cevdet ve Dönemi, İstanbul, 1981
- HAYBER, Abdülkadir**, “Halide Edip, Yakup Kadri ve Reşat Nuri'nin Romanlarında Nesil Çatışmaları”, MEB Yayınları, İstanbul, 1993
- HUYUGÜZEL, Ö.Faruk**, “Halit Ziya Uşaklıgil, MEB Yayınları, İstanbul, 1995
- _____, “Hüseyin Cahit Yalçın'ın Hayatı, Hikâye ve Romanları Üzerinde Bir Araştırma”, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1982

- İDİL, A.Mümtaz**, “Gerçeklik ve Roman”, Dayanışma Yayınları, Ankara, 1983
- KAFESOĞLU, İbrahim**, “Türk Milli Kültürü”, boğaziçi Yayınları, 3. Baskı, İstanbul,1984
- KALPAKÇIOĞLU, Fethi Naci**, “Türkiye’de Roman ve Toplumsal Değişme”, Gerçek Yayınları, İstanbul,1981
- KAPLAN, Mehmet**, “Sergüzeşt Romanı”, Türk Edebiyatı Üzerine Araştırmalar I, Dergâh Yayınları, İstanbul,1992
- _____, “Taaşuk-ı Talat ve Fitnat”, Türk Edebiyatı Üzerine Araştırmalar 2, Dergâh Yayınları, İstanbul, 1987
- KAPLAN, Ramazan**, “Cumhuriyet Dönemi Türk Romanında Köy, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1988
- KAVCAR, Cahit**, “II.Meşrutiyet Devrinde Edebiyat ve Eğitim”, İnönü Üniversitesi Eğitim Fakültesi Yayınları, Malatya, 1988
- KAYGI, Abdullah**, “Edebiyat ve Varlık”, Kebikeç Yayınları, Ankara, 1995
- KILIÇ, Recep**, “Ahlâkın Dinî Temeli, TDV Yayınları, Ankara, 1992
- KIYMAZ, Ahmet**, “Romanda Millî Mücadele”, Akçağ Yayınları, Ankara, 1991
- KIZILÇELİK, Sezgin- ERDEM, Yaşar**, “Açıklamalı Sosyoloji Terimler Sözlüğü”, Atilla Kitabevi, Ankara, 1994
- KIZILÇELİK, Sezgin**, “Sosyoloji Terimleri II”, Yunus Emre Yayıncılık, Konya, 1994
- KOCA, Ferhat**, “Osmanlı’dan Cumhuriyet’e Siyaset ve Değer Tartışmaları, Rağbet Yayınları, İstanbul, 2000
- KONGAR, Emre**, “Toplumsal Değişme Kuramları ve Türkiye Gerçeği”, Remzi Kitabevi, 6.Baskı, İstanbul, 1995
- KÖPRÜLÜ, Fuad**, “Türk Edebiyatı’nın Menşei”, Edebiyat Araştırmaları 1, Ötüken Yayınları, 3. Basım, İstanbul,1989
- KUÇURADI, İonna**, “İnsan ve Değerleri”, Yankı Yayınları, İstanbul, 1971
- KUDRET, Cevdet**, “Türk Edebiyatında Hikaye ve Roman, İstanbul,1971
- KUNDERA, Milan**, (Çev. İsmail YAĞIZ), “Roman Sanatı”, Afa yayınları, İstanbul,1989
- KURAN, Ercüment**, “Türkiye’nin Batılılaşması ve Millî Meseleler”, TDV Yayınları, Ankara, 1994

- KURNAZ, Şefika**, “Cumhuriyet Öncesinde Türk Kadını (1839-1923)” Milli Eğitim Basımevi, İstanbul,1992
- LEE, Nan A**, “Peyami Safa’nın Eserlerinde Doğu-Batı Meselesi”, Ötüken Yayınları, İstanbul, 1997
- LUKACS, Georg**, (Çev.Sedan ÜMRAN),“Roman Kuramı”, Say Yayınları, İstanbul, 1985
- MARDİN, Şerif**, “Türk Modernleşmesi”, İletişim Yayınları, 2. Baskı, İstanbul, 1992
- _____, “Jöntürklerin Siyasî Fikirleri(1895-1908), İletişim Yayınları, 4.Baskı, İstanbul, 1992
- _____, “Tanzimattan Sonra Aşırı Batılılaşma”, Türkiye Coğrafi ve Sosyal Araştırmalar, İstanbul,1971
- _____, “Türkiye’de Toplum ve Siyaset”, İletişim Yayınları, 3. Baskı, İstanbul, 1992
- _____, “Yeni Osmanlı Düşüncesinin Doğuşu”, İletişim Yayınları, 2. Baskı, İstanbul, 1998
- MENGÜŞOĞLU, Takiyettin**, “Değişmez Değerler Değişen Davranışlar, “İstanbul, Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul, 1965
- MORAN, Berna**, “Edebiyat Kuramları ve Eleştirisi”, Cem Yayınevi, İstanbul,1981
- _____, “Türk Romanına Eleştirel Bir Bakış I, İletişim Yayınları, İstanbul, 1991
- NECATİGİL, Behçet**, “100 Soruda Mitologya” Gerçek Yayınları, 1973
- NİRÜN, Nihat**, “Sistematik Sosyoloji Yönünden Aile ve Kültür”, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Kültür Merkezi Yayını, Ankara,1994
- OKAY, M. Orhan**, “Batı medeniyeti Karşısında Ahmet Midhat Efendi”, MEB Yayınları, İstanbul,1989
- _____, “İlk Türk Pozitivist ve Natüralisti Beşir Fuad”, Dergâh Yayınları, İstanbul,1989
- ÖGEL, Bahaeddin**, “Türk Kültür Tarihine Giriş”, Kültür Bakanlığı Yayınları, İstanbul,1978
- ÖNERTOY, Olcay**, “Halit Ziya Uşaklıgil-Romancılığı ve Romanımızdaki Yeri”, Kültür Bakanlığı Yayınları,Ankara, 1995
- ÖRİK, Nahit Sırrı**, “Roman ve Hikaye”, Ankara Matbaası, İstanbul,1933
- ÖZAKPINAR, Yılmaz**, “İslam Medeniyeti ve Türk Kültürü, Kubbealtı Neşriyatı, İstanbul, 1997

- _____, “Kültür ve Medeniyet Anlayışları ve Bir Medeniyet Teorisi”, Ötüken Yayınları, İstanbul, 1999
- ÖZÖN, M. Nihat**, “Türkçe’de Roman”, İletişim Yayınları, 2. Baskı, İstanbul, 1985
- PARLA, Jale**, “Babalar ve Oğulları, Tanzimat Romanının Epistemolojik Temelleri”, İletişim Yayınları, 2. Baskı, İstanbul, 1993
- PARLATIR, İsmail**, “Recaizade Mahmut Ekrem”, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1986
- _____, “Tanzimat Edebiyatında Kölelik”, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1992
- PAZARLI, Osman**, “Din Psikolojisi” Remzi Kitabevi, İstanbul, 1972
- PİRİMOĞLU, Ayla**, “Ebubekir Hazım Tepeyran”, Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi, Erzurum, 1988
- ROBBINS, Stephen P.**, “Essentials of Organizational Behavior”, Second Edition, USA, 1989
- SARIKOYUNCU, Ali**, “Millî Mücadelede Din Adamları I”, TDV Yayınları, 2. Baskı, Ankara, 1997
- SIMMEL, Georg**, (Çev. Ahmet AYDOĞAN), “Çatışma Fikri ve Modern Kültürde Çatışma”, İz Yayıncılık, İstanbul, 1999
- STEVİCK, Philip**, (Çev. Sevim KANTARCIOĞLU), “Roman Teorisi”, Gazi Üniversitesi Yayınları, Ankara, 1988
- SUNAR, Cavit**, “Batıniler”, İslam Felsefesi Devleri, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara, 1967
- TANPINAR, Ahmet Hamdi**, “19. asır Türk Edebiyatı Tarihi”, Çağlayan Basımevi, 6. Baskı, İstanbul, 1985
- _____, “Edebiyat Üzerine Makaleler”, Dergâh Yayınları, 3. Baskı, İstanbul, 1992
- TAPLAMACIOĞLU, Mehmet**, “Din Sosyolojisi-Giriş”, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, Ankara, 1968
- TAŞDELEN, Musa**, “Siyaset Sosyolojisi”, Kocav Yayınları, İstanbul, 1997
- TEKİN, Mehmet**, “Roman Sanatı ve Romanın Unsurları”, Selçuk Üniversitesi Yayınları, Konya, 1989
- _____, “Romancı Yönüyle Peyami Safa”, Ötüken Yayınları, İstanbul, 1999
- TEZCAN, Mahmut**, “Kuşaklar Çatışması”, Kadioğlu Matbaası, Ankara, 1981

- TİMUR, Taner**, “Osmanlı Türk Romanında Tarih, Toplum ve Kimlik”, Afa Yayınları, İstanbul,1991
- TURAL, Sadık**, “Değerler Sistematiği”, İslamî Değerlerin Geleceği Sempozyumu, TDV Yayınları, Ankara, 1997
- _____, “Şahsiyetler ve Eserler”, Ecdâd Yayınları, Ankara, 1993
- _____, “Zamânın Elinden Tutmak”, Ecdâd Yayınları, Ankara, 1992
- TURHAN, Mümtaz**, “Kültür Değişmeleri”, Marmara Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul, 1994
- TÜMER, Günay, KÜÇÜK, Abdurrahman**, “Dinler Tarihi”, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara ,1985
- TÜRKDOĞAN, Orhan**, “Değişme Kültür ve Sosyal Çözülme, Birleşik Yayıncılık, İstanbul, 1996
- _____, “Sosyal Şiddet ve Türkiye Gerçeği, Mayaş Yayınları, Ankara, 1985
- UÇ, Himmet**, “Ahmet Midhat Sanat ve Edebiyatı”, Bizim Büro Basımevi, Ankara, 2000
- _____, “Mehmet Celal’in Hikâye ve Romanları”, Bizim Büro Basımevi, Ankara,2000
- _____, “Yakup Kadri Karaosmanoğlu’nun Romanlarında Şahıslar”,Erzurum, 1990
- ÜLGEN, Erol**, “Ahmet Midhat Efendi’de Askerlik Fikri ve Gönüllü Romanı”, Türk Dili Dergisi , Sayı 521, Mayıs 1995, s.619-627
- _____, “Ahmet Midhat Efendi’de Çalışma Fikri”, İstanbul,1994
- ÜLKEN, Hilmi Ziya**, “Bilgi ve Değer” Kürsü Yayınları, No:8, (Tarihsiz)
- _____, “Türkiye’de Çağdaş Düşünce Tarihi”, Ülken Yayınları, İstanbul, 1992
- WERKMEİSTER, W.H.**,(Çev. Turan OFLAZOĞLU), “Bir Değer Teorisinin Ana Çizgileri, İstanbul, Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul, 1959
- YAVUZ, Hilmi**, “Roman Kavramı ve Türk Romanı”, Bilge Yayınları, Ankara,1976
- YAZGIÇ,Kamil**, “Ahmet Midhat Efendi Hayatı ve Hatıraları”, Tan Matbaası, İstanbul,1940
- YILMAZ, Durali**, “Romanımız ve İnsanımız”, Nakışlar Yayınevi, İstanbul,1976

SÜRELİ YAYINLAR

- AKSOY Nazan**, “Fatma Aliye Hanım’ın Muhadarat’ında Kadın Açısı ”, Varlık Dergisi, Aralık 1992, s.40-43
- _____, “Fatma Aliye Hanım’ın Muhadarat’ında Kadın Açısı-2 ”, Varlık Dergisi, Kasım 1992, s.24-27
- AKTAŞ, Şerif**, “II.Meşrutiyet Sonrası Romanlarında Siyasî Temalar, Eskinin Tenkidi, Yönetim Siteminde Düzensizliğin Ortaya Konulması, Türk Yurdu Dergisi, Sayı: 153-154, Mayıs-Haziran 2000, s.110-115
- ARGUNŞAH, Hülya**, “Cezmi Üzerine Bazı Düşünceler”, Dürk Dili Dergisi, Sayı 545, Mayıs 1997, s.510-518
- ARSLAN, Nur Gürani**, “Ahmet Midhat Efendi’nin Romanlarında Yabancılar”, Türk Dili Dergisi, Sayı 521, Mayıs 1995, s.590-600
- AYDIN, Mehmet**, Kant ve Çağdaş İngiliz Felsefesinde Tanrı-Ahlâk İlişkisi, Umran Yayınları, Ankara,1981
- BAKİ, Hayati**, “Tanzimat Edebiyatında Roman”, Türk Yurdu Dergisi, Sayı 153-154, Mayıs-Haziran 2000, s.83-87
- BALCI, Yunus**, “Batılılaşma Açısından Roman-Aydın İlişkisi ve İlk Dönem Romanlarımızda Aydınlar”, Türk Yurdu Dergisi, Sayı 153-154, Mayıs-Haziran 2000, s.133-139
- BATIREL, Ömer Faruk**, “Ahmet Midhat Efendi”, Türk Dili Dergisi, Sayı 521, Mayıs 1995, s.524-528
- BİRİNCİ, Necat**, “Ahmet Midhat Efendi’nin Önemli Bir Romanı: Müşâhedât”, Kubbealtı Akademi Mecmuası, Sayı 1-2-3-4, Ocak-Ekim 1980, s.66-76, 55-73, 65-75, 69-74
- _____, “Türk Romanında Erken Atılmış Bir Adım: Müşâhedât”, Türk Dili, Sayı 433, Ocak 1988, s.25-31
- DUYMAZ, Recep** “Muhayyelat ile Çengi Arasındaki Benzerlikler 2”, Dergâh, Sayı119, Ocak 2000, s.17-19
- _____, “Muhayyelat ile İntibah Arasındaki Benzerlikler”, Dergâh, Sayı 117, Kasım 1999, s.10-11,21
- _____, “Muhayyelat ile Çengi Arasındaki Benzerlikler”, Dergâh, Sayı 118, Aralık

1999, s.20-22

_____, “Muhayyemat ile Taaşşuk-ı Talat Arasındaki Benzerlikler”, Dergâh Sayı 115-116, Eylül-Ekim 1999, s.10-11,21

ENGİNÜN, İnci, “Ahmet Midhat Efendi”, Türk Dil Dergisi, Sayı 521, Mayıs 1995, s.525-531

ESEN, Nükhet, “Modernist Bir Romanın Habercisi: Dürdane Hanım”, Hürriyet Gösteri Dergisi, Sayı 125, Nisan 1991, s.78-79

_____, “Tanzimat Romanında Yazarın Konumu”, Hürriyet Gösteri Dergisi, Mayıs 1986, s.16-18

_____, “Türk Romanında Güçlü Kadınlar”, Türk Dili Dergisi, Sayı 479, Kasım 1991, s.381384

GEVGİLİLİ, Ali, “Türk Romanı ve Toplum Gerçekleri”, Türk Yurdu Dergisi, Sayı 153-154, Mayıs-Haziran 2000, s.384-389

GÖKÇEK, Fazıl, “Tanzimat Dönemi Roman ve Hikayelerinde Kadın-Erkek İlişkilerinin Düzenlenişi ile İlgili Bazı Tespitler”, Türk Yurdu Dergisi, Sayı 153-154, Mayıs-Haziran 2000

- İNÇİ, Handan**, “Ahmet Midhat Efendi ve Çocuk Terbiyesi”, Türk Dili Dergisi Sayı 521, Mayıs 1995, s.577-589
- _____, “Tanzimat Romanında Birey-Toplum Çatışması ve İntihar”, Varlık Dergisi, Sayı 1068, Eylül1996, s.10-13
- KERMAN, Zeynep**, “Romancılarımızın İdeal Kadın Tipleri 1”, Hürriyet Gösteri Dergisi, Nisan 1990, s.78-80
- _____, “Tanzimat Dönemi Türk Romanında Esaret Temi ve Sergüzeşt Romanı”, Milli Kültür, Sayı: 7, Aralık 1981, s. 32-36
- MİYASOĞLU, Mustafa**, “Romanımız ve Romancımız Üzerine”, Türk Yurdu Dergisi, Sayı 153-154, Mayıs-Haziran 2000, s.69-72
- OKAY, M. Orhan**, İlk Romanlarımız Üzerine Bazı Dikkatler”, Türk Yurdu Dergisi Sayı 153-154, Mayıs-Haziran 2000, s.80-82
- _____, “Türk Romanında Köy Mevzuunun Girişinde Unutulan Bir İsim: Ahmet Midhat Efendi”, Birinci Türkoloji Kongresi, Kervan Yayınları, İstanbul,1980, s.169-176
- ÖNAL, Mehmet**, “Popüler Bir Romancı Mehmed Vecihi Bey”, Türk Kültürü Dergisi, Sayı: 327, Ocak-Temmuz 1990, s.417-423
- ÖZALP, İnan**, “Örgütlerde Çatışma”, Eskişehir Anadolu Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, C.VII, S.1, Haziran1989
- ŞAHİN, İbrahim**, “Türk Romanının Tarihi Gelişimi”, Türk Yurdu dergisi, Sayı: 153-154, Mayıs-Haziran 2000, s.45-46
- UĞURCAN, Sema**, “Ahmet Midhat Efendi’nin Romanlarında Tarih ve Medeniyet”, Türk Dili Dergisi, Sayı: 521, Mayıs 1995, s.554-564
- _____, “Ahmet Midhat Efendinin Hatıratı ile Romanları arasındaki Münasebet”, Türklük Araştırmaları Dergisi, Sayı: 2, Ankara Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara,1987, s.185-199
- ÜLGEN, Erol**, “Ahmet Midhat Efendi’de Askerlik Fikri ve Gönüllü Romanı”, Türk Dili Dergisi , Sayı 521, Mayıs 1995, s.619-627

TEZLER

- AKTAŞ, Şerif**, “Refik Halid’in Hikâye ve Romanları Üzerinde Bir Araştırma”, Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi, Erzurum, 1973
- AYDIN, Süleyman**, “Tanzimat Dönemi Romanında Kadın”, Yüksek Lisans Tezi, Erciyes Üniversitesi, Kayseri, 1995
- BEKİROĞLU, Nazan**, “Halide Edip Adıvar’ın Romanlarının Roman Tekniği Bakımından İncelenmesi”, Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi, Erzurum, 1987
- ÇETİN, Aysun**, “Tanzimattan Cumhuriyete Türk Aydınının Mitolojiye Bakışı”, Yüksek Lisans Tezi, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir, 1993
- DOĞANAY, Mehmet**, “Ahmet Mithat Efendi’nin Romanlarında İstanbul”, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 1999
- ERDEM, Leman**, “Ahmet Midhat Efendi-Recaizade Ekrem-Hüseyin Rahmi’nin Romanlarında Züppe ve Softa Tipleri”, Türkiyat Enstitüsü, Tez No: 437, 1953
- HASER, Melih**, “Fatma Aliye Hanım ve Muhadarat”, İstanbul Üniversitesi, Türkiyat Enstitüsü, Tez No: 745, 1966
- _____, “Tanzimat Dönemi Türk Romanında Kadın Kahramanlar”, Doktora Tezi, İstanbul, Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 1994
- HAYBER, Serpil**, “Ebûbekir Hâzım Tepeyran’ın Hikâyeleri ve Romanı”, Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi, Ankara, 1986
- İNCİ, Handan**, “Tanzimat Devri Türk Romanında Baba”, Doktora Tezi, İstanbul, Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 1992
- İSLAM, Ayşenur**, “Hüseyin Rahmi Gürpınar’ın Romanlarında Halk İnanışları”, Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 1985
- JALAL Shoms, Muhammet**, “Servet-i Fünundan Önce Türk Romanında Yabancılar ve Azınlıklar”, Doktora Tezi, İstanbul, Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 1984
- KETENE, Cengiz**, “Ahmet Mithat Efendi’nin Romanlarında Mekan”, Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi, Erzurum, 1987

- ORAKCI, Adem**, “Reşat Nuri’nin Romanlarında Maarif Teşkilatı ve Öğretmen”, Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi, Ankara, 1990
- ORTAÇ, Şükran**, “Ahmet Midhat Efendi’nin Romanlarında ve Letaif-i Rivayat Serisi Hikayelerinde Beyoğlu”, Türkiyat Enstitüsü, Tez No: 430, 1954
- PİRİMOĞLU, Ayla**, “Ebubekir Hazım Tepeyran”, Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi, Erzurum, 1988
- SINAR, Alev**, “Türk Hikaye ve Romanında Çocuk (1872-1950)”, Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi, İstanbul, 1995
- ŞAN, Mustafa Kemal**, “Toplumsal Değişme Açısından Servet-i Fünun Dönemi Türk Romanı”, Doktora Tezi, Sakarya Üniversitesi, Adapazarı, 1998
- TAŞCIOĞLU, Yılmaz**, “Mehmed Celal’in Romanları ve Popüler Edebiyat Geleneği”, Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adapazarı, 1995
- TEKŞAN, Mesut**, “Tanzimat Romanında İntihar Olaylarının Psikolojik ve Sosyal-Psikolojik Sebepleri”, Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 1988
- UĞURCAN, Sema**, “Türk Romanında Çalışan Kadın Tipleri-Tanzimattan Cumhuriyete”, Doktora Tezi, İstanbul, Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 1983
- YALÇIN, Alemdar**, “Türk Romanında Batıl İtikadlar ve Yobazlık” (1920-1928)”, Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü,
- YILDIZ, Ali**, “Ahmet Midhat Efendi’nin Hikâye, Roman ve Tiyatrolarında İnsan”, Doktora Tezi, İstanbul, Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 1999
- YILMAZ, Ensar**, “Yakup Kadri’nin Romanlarında Toplumsal Değişme”, Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi, Adapazarı, 1996

ÖZ GEÇMİŞ

Şahmurat ARIK, 1971 yılında Adana'nın Kozan ilçesinde doğdu. İlk ve orta öğrenimini bu ilçede tamamladı. 1992 yılında İnönü Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Öğretmenliği Bölümünden mezun oldu. 1995'te Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsünden yüksek lisans diplomasını aldı. Hâlen Zonguldak Karaelmas Üniversitesi'nde okutman olarak görev yapmaktadır.